

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

شەڕە فنامە

مەژووی مالهەڵی کوردستان

میرشەرە فەخانی بێبی

وەڵەکی بەرانی
مانۆستە مەحرار

ده‌زگای چاپ و بلا‌کردنموی ناراس

خواهش لیمته‌از: شه‌وکه‌ت شیخ یه‌زدین
سهر‌نوسه‌را به‌درا‌ن نه‌حمه‌د حه‌بیب

ناسنامه

ناوی کتیب: شه‌ره‌فتامه
نوسه‌ر: مه‌شه‌ره‌ف‌خانی به‌لیسی
وهرگیت: مام‌زستا هه‌ژار
نویسیار: ماحد مه‌ره‌وخ به‌خانی
بلا‌و‌کراوه‌ی: ناراس- ژماره: ۴۱۰
پیت‌چین و پا‌زاننمه‌وه: ناری عه‌به‌دی
هه‌له‌گری: نه‌فشین به‌هاری‌زه‌ر، ناراز عه‌به‌دی
پرویه‌رگ: هه‌مه‌ید‌په‌زا زه‌ری
نوسینی روویه‌رگ: سه‌هید شه‌فوری
سه‌ریه‌رشتی چاپ: شوان ماحد
چایی سیه‌م: ۲۰۰۶

ناونیشان: گه‌ره‌کی خان‌زاده، هه‌ولیت‌ر، کوردستان

ئاومرۇك

سەردىي

لاپەرە

دەسپىتەك

يازىدە.....

يىتەككى ۋەرگىتې، مەن ۋە شەرفنامە

پازىدە.....

گىزى گىزاۋ.....

شازىدە.....

بەرمە نەمار

خەتلىدە.....

پاستى پروداۋ.....

ئۆزىدە.....

كۆل ۋە زووخار.....

يىست.....

چەمى دىندان.....

يىست ۋە يەك.....

لە ھىچى نەبىر.....

يىست ۋە دور.....

دوۋىستان ۋە پەسەنجان.....

يىست ۋە دور.....

ھەر خۇم بە خۇم كىرد.....

يىست ۋە يىتەك.....

نەمە گىناسى.....

يىست ۋە خۇم.....

شەرفنامە نازانامەيە.....

يىست ۋە نۆ.....

نەمە نازايە چۆن تىچىۋە؟

سى ۋە چوار.....

چارەنۇس.....

سى ۋە شەش.....

بە گەفى گەرم سارد بويىنمە.....

سى ۋە شەش.....

ماكى ناسۆر.....

سى ۋە ھەشت.....

شەرفنامە ھونەرنامەيە.....

چەل ۋە يەك.....

چۆن ۋەرگىتېراۋە.....

چەل ۋە دور.....

تۆزەمبارىك

چەل ۋە دور.....

پیتانین.....	چل و چوار.....
پیانندوم.....	پیتانین که زوریان خز به میژوی کوردوه ماندرود کوردوه و بز شهرهفتامه کوردیه که به هریان
حوسین حوزنی موکریانی.....	چل و پیتنج.....
نهمین زه کی دهگ.....	چل و پیتنج.....
محمد مد علی عمونی.....	چل و شش.....
مه لاجه میل رۆزیمانی.....	چل و هشت.....
پهروای نو زانیانی، شهرهفتامه کوردیه که یان سیر له چاپ- دیوه و ههتیان سنگاندوه و	
نرخیان برپوه.....	چل و نو.....
مه سهروود محمد مد.....	چل و نو.....
عه لاندین سه جادی.....	په نجا و بهک.....
ههین.....	په نجا و سی.....
که مال مه زهر.....	شیت.....
پیتشه کی عمونی به سر شهرهفتامه فارسیه که ی چاپی میسه روه.....	شیت و بهک.....
نه مه گداری.....	شیت و چوار.....
پیتشه کی زیت زوف.....	شیت و ههوت.....
لیدوانیک به دانسته (محمد مد علی عمونی).....	ههفتا و ههوت.....
کورد و کوردستان (یه حیا خهشاب).....	ههشتا و ههوت.....
شهرهفتامه له کوردنایی سۆفیتدا (که مال مه زهر).....	ههوت و بیست و پیتنج.....

شهرهفتنامه.....

۱.....

سمره تا

۳.....

۹..... من و نهم کتبه

۱۳..... پیشده سیه لک

۲۰..... لیکو لینهویه ک دهر یاره ی ره گیزی کورد و چۆنیه تی ژیانیان

پووی پیری یه کم:

فرمانی وایانی دینه وەر و شاره زوور (۵ بوند)

۳۱..... بوندی یه کم: فرمانی وایانی دیار به کر و جزیر

۳۵..... بوندی دووهم: فرمانی وایانی دینه وەر و شاره زوور (حسنویه)

۴۴..... بوندی سیهم: فرمانی وایانی فزله ویه (لوری گه وره)

۵۸..... بوندی چوارهم: فرمانی وایانی لوری پچووک

۸۷..... بوندی پیتجهم: پادشایانی میسر و شام (نمیوسی)

پووی پیری دووهم: (۵ بوند)

۱۳۱..... بوندی یه کم: فرمانی وایانی نمرده لآن

۱۴۳..... بوندی دووهم: فرمانی وایانی هه کاری (شمنیق)

۱۶۱..... بوندی سیهم: فرمانی وایانی نامیدی (بادینانی)

۱۷۱..... بوندی چوارهم: فرمانی وایانی جزیره (۳ لک)

۱۷۶..... لکی یه کم: فرمانی وایانی عزیزان

۲۰۴..... لکی دووهم: فرمانی وایانی گۆز کیتل

- ۲۰۹..... لکی سیتهم: فرمانروایانی فنیك .....
- ۲۱۰..... بهندی پیتنجهم: فرمانروایانی حسمنکیتف (ملکان) .....

یووییری سیتهم: (۳ بهش ، ۲۵ بهند)

بهشی بهکم: (۹ بهند)

- ۲۲۳..... بهندی بهکم: فرمانروایانی چه مشكهزهك (۳ دهسته) .....
- ۲۳۰..... دهستى بهکم: فرمانروایانی مجمنكورد .....
- ۲۳۲..... دهستى دووهم: فرمانروایانی پرتلك .....
- ۲۳۳..... دهستى سیتهم: فرمانروایانی سوقمان .....
- ۲۳۶..... بهندی دووهم: فرمانروایانی مرداسی (۳ دهسته) .....
- ۲۳۹..... دهستى بهکم: فرمانروایانی نهگیل (بلنقانی) .....
- ۲۴۴..... دهستى دووهم: فرمانروایانی پالمو .....
- ۲۵۰..... دهستى سیتهم: فرمانروایانی چرموك .....
- ۲۵۲..... بهندی سیتهم: فرمانروایانی ساسۆن (ههزۆ) .....
- ۲۶۸..... بهندی چوارهم: فرمانروایانی خیزان (۳ دهسته) ...
- ۲۶۹..... دهستى بهکم: فرمانروایانی خیزان و هۆی نمر ناوهیان .....
- ۲۷۶..... دهستى دووهم: فرمانروایانی مهكس .....
- ۲۷۸..... دهستى سیتهم: فرمانروایانی نهمپایرد .....
- ۲۸۰..... بهندی پیتنجهم: فرمانروایانی کلیس .....
- ۲۹۰..... بهندی ششمهه: فرمانروایانی شیروان (۳ لك) .....
- ۲۹۰..... لکی بهکم: فرمانروایانی كفرا .....
- ۲۹۷..... لکی دووهم: فرمانروایانی کرنی .....
- ۲۹۸..... لکی سیتهم: فرمانروایانی نئیرن .....

- ۲۹۹..... بهمنی حموتقم: فرمانروایانی زهرقی (۴ دسته)
- ۳۰۱..... دسته یه کم: فرمانروایانی دهرزینی
- ۳۰۴..... دسته دوهم: فرمانروایانی گردکان
- ۳۰۷..... دسته سیهم: فرمانروایانی عیثاق
- ۳۱۱..... دسته چوارم: فرمانروایانی تهرجیل
- ۳۱۵..... بهمنی هشتم: فرمانروایانی سوتیدی
- ۳۲۶..... بهمنی نهم: فرمانروایانی سلیمانی (۲ لك)
- ۳۳۰..... لكی یه کم: فرمانروایانی قوب و باتمان
- ۳۳۳..... لكی دوهم: فرمانروایانی میافارقین
- ۳۳۶..... بهشی دوهم له پرویهری سیهم: (۱۲ بهند)
- ۳۳۶..... بهمنی یه کم: فرمانروایانی سۆزان
- ۳۵۷..... بهمنی دوهم: فرمانروایانی بابان
- ۳۶۶..... بهمنی سیهم: فرمانروایانی موکری
- ۳۷۷..... بهمنی چوارم: فرمانروایانی برادۆست (۲ دسته)
- ۳۷۹..... دسته یه کم: فرمانروایانی سۆما
- ۳۸۱..... دسته دوهم: فرمانروایانی تهرگموپ و قهلی داود
- ۳۸۵..... بهمنی یینجهم: فرمانروایانی مهحمودی
- ۳۹۵..... بهمنی ششم: فرمانروایانی دونیولی
- ..... بهمنی حموتقم، هشتم و نهم: زهرا، نهستۆنی، داسنی ؟ (داکوتوه)
- ۴۱۰..... بهمنی دهم: فرمانروایانی كهلهپر (۳ لك)
- ۴۱۳..... لكی یه کم: فرمانروایانی پلنگان
- ۴۱۵..... لكی دوهم: فرمانروایانی دهرتنگ
- ۴۱۷..... لكی سیهم: فرمانروایانی ماهیدشت
- ۴۱۹..... بهمنی یازدهم: فرمانروایانی بانه

- ٤٢١..... بهمنی دوازدهم: فرمانروایانی گهلباخی (گهلباخی).
- ٤٢٧..... بهشی سیهم له پروپیری سیهم: فرمانروایانی کوردی نیران (٤ دسته).
- ٤٢٩..... دسته یه کم: فرمانروایانی سیاممنسوری.
- ٤٣٣..... دسته دوهم: فرمانروایانی چکنی.
- ٤٣٥..... دسته سیهم: فرمانروایانی زنگنه.
- ٤٣٦..... دسته چوارم: فرمانروایانی پاژوکی.

پروپیری چوارم: (٤ بی)

- ٤٤٣..... فرمانروایانی بدلیس.
- ٤٤٣..... سرهتا: بنیات و ناوی شار و قه‌لای بدلیس.
- ٤٧٠..... بی یه کم: هۆزی پژه‌کی.
- ٤٧٥..... بی دوهم: بنه‌چه‌کی فرمانروایانی بدلیس.
- ٤٨١..... بی سیهم: فرمانروایانی بدلیس.
- ٥١١..... بی چوارم: ماله میرانی بدلیس چۆنیان بدلیس له دست داوه؟

کۆتایی

- ٥٤٦..... ژیننامه‌ی نووسەر (میرشهره‌فخان).
- ٥٥٨..... نامه‌ی زیا شهره‌فخان.

ده سيك

نهم كتيبه سینه‌م چاپی و مرگتپاره‌ی میژوری له میژینسی کوردان (شهره‌نامه) به قه‌له‌می سنگین و پمگینی ماموستا هه‌ژاره؛ که به شیوازیکی تازه و بدم چمنده نالوگتپاره، پیشکشی خوینمران ده‌کری:

۱- خالبه‌ندی: راسته له ماوه‌ی نهم ده- دوازه ساله‌دا، چاپه‌مینی به زمانی کوردی شوکورد زۆر گه‌شی کردوو و پهری ساندوو؛ به‌لام به داخموه هیشتا له باری خالبه‌ندیوه، کتیب و نووسراوه‌ی کوردی زۆر لاوازه. به ده‌گه‌من کتیبکی وا ده‌ستت بگری لم باروو کاریکی له سهر کرابین و بز باشر و زووتر تیگه‌یشتنی خوینمر، حولیکی ده‌گه‌ل درابین.

تاقمیک له خال ( ) بهو لاوه، هیچ نیشانه‌یک دانانین! بدم بۆنمویه ده‌بینین بپری جاران تاقه رستمیه‌یک دوو- سن مانا هه‌له‌ده‌گری و جاروبارش مانای مهبست به هیچ جۆری خۆ ناوینسن و به تمواوی سهر له خوینمر ده‌شیوینن.

ده‌ستمیه‌یکش به نیشتیا و به بن یاسا بۆی داده‌نین! ده‌ی جا وهره و خوینهری هه‌ژار سهر ده‌رکه چی نووسراوه و واته و مهبست له کام شوین هه‌شاردراوه؟

تۆ بلیتی نهم کتیبه‌ی بایه‌خداره‌ش بدم بۆنموه بن تا نه‌ورۆکه - وه‌کوو شیاوه - نه‌ناسراوه؟ له‌م چاپه‌دا کتیبه‌که‌مان له‌سهر پاست چنیوه و به شیویه‌کی جه‌وجۆرت و جوانتر ده‌رمان‌هانیوه. بز خالبه‌ندی‌ش تا نه‌و راده‌ پیم کراوه و لیم زانیوه، نیشانه‌کانی { و ، و ، و : و ... و - و « و » ( ) و [و] و ؟ و / و م } له جینگای خۆیان داناوه؛ بهو هیوایه خوینهری هیتوا، سانتر به‌رواته سهر مانای ورد و زمانی رازاوه و وێه‌ی تاییمتی و مرگتپاره‌که و باقی به‌ره‌مه‌کانی نهم کتیبه‌وه.

۲- شهره‌فخان له سالی ۱۰۰۵ی کۆچی مانگیدا میژوووه‌که‌ی دوا‌یی هیتاوه. که‌وابوو دیاره له

۱- نهم وشه بهرامبیری «نقطه‌گذاری» فارسی و «الترقیم» عبری و «Punctuation» نینگلیسی دانراوه.

بمشی نهمیرانی نمرده‌لانی، تا سمره‌تای سمرده‌می هه‌لۆخانی نهمر باس ده‌کا و نیتر به‌ولاده‌تر ناچن.
مامۆستا مه‌لا جه‌میلی پۆژیه‌یانی - له‌ پهراویتزی وهرگیتراوه‌ عمره‌بیه‌که‌ی شمره‌فنامه‌ی
به‌لیسی‌دا - درێژه‌ی بهم‌ باسه‌ داوه‌ و به‌ کورتی تا برانه‌وه‌ی نه‌ماره‌تیانی هه‌تانه‌. مامۆستا هه‌ژاریش
ههر له‌ پهراویتزا، نه‌و به‌شهی کردۆته‌ کوردی و دایناوه‌.

ده‌وری بیست سالتیک له‌وه‌ دوا، مامۆستا پینچ میژوری تایبه‌تی به‌ به‌ره‌ و هه‌ژی نمرده‌لانی هانی
و میژوه‌که‌ی مه‌ستوره‌ خانمی کرده‌ بناغه‌ی کاره‌که‌ و نه‌وانی خوسه‌وه‌یه‌گی نمرده‌لانی و سه‌مایلی
مه‌لا مه‌مه‌دو نایه‌توللا مه‌ردۆخ و مه‌لا شریفی قازی و مه‌لا جه‌میلی - یه‌ک به‌ یه‌ک - به‌رامبه‌ر
کرد و هه‌تانه‌ سه‌ر زمانی کوردی و نه‌وی ورده‌کاری بن‌ لێ ده‌کار کرد و کردیه‌ کتیبکی سه‌ربه‌خۆ به‌
ناوی: میژوری نمرده‌لان.

ناشکرایه‌ نیتساکه‌ له‌ سه‌رینه‌ی نه‌م کتیه‌دا، نه‌و پهراوێزه‌ لاوازه‌ و جێگای پێشوی ناگرێتمه‌وه‌.
که‌وا بوو له‌م چاپه‌دا ده‌سمان لێ هه‌لگرت.

۳- له‌ کۆتایی دوو چاپی پێشوی شمره‌فنامه‌ی به‌ کوردی -وه‌ کور پاشگر- «فهره‌نگیه‌ی
شمره‌فنامه‌» و دوو نامیه‌که‌ی: «به‌ سه‌ر چلی ژیننامه‌ی هه‌ژاری وهرگیترا» و «له‌ شوێن چرونیك» -که‌
له‌مه‌ر ناوچه‌ی بارزان و نه‌مر بارزانی نووسراوه‌- داندرابوو. شه‌وپۆ، که‌ کتیبخانه‌ی کورد خاوه‌نی
هه‌نبانه‌ بۆرینه‌ و چیشتی مه‌جیور و ده‌یان کتیب و په‌رتوکی تایبه‌ت به‌و پیاوه‌ گه‌وره‌یه‌، نه‌م سه‌ن
وتاره‌ -وه‌ک دیاره‌- چاوکه‌ن له‌ چاری روویاری و گه‌ره‌کن له‌ هاندی شاری. به‌م بۆنه‌وه‌ نه‌و سه‌ن
به‌شه‌شممان له‌م چاپه‌دا نه‌هه‌تا.

له‌ به‌رامبه‌ر کردنه‌وه‌ و پێداچوونه‌وه‌ی نه‌م وهرگیتراوه‌ ده‌گه‌ڵ میژوه‌ فارسیه‌که‌ی شمره‌ف‌خاندنا،
چهند خالێکم به‌ره‌چاو که‌وت که‌ به‌ کورتی نه‌مانه‌یه‌:

۱- سه‌رده‌ره‌کان -به‌ تایبه‌ت له‌ پوه‌یه‌ی سه‌ته‌م به‌و لاوه‌- نا‌لۆزابوون و یه‌کیان نه‌ده‌گرتمه‌وه‌. له‌
پێسته‌که‌شدا نه‌م نا‌ته‌مبایه‌ زه‌ق دیار بوو. زیاده‌ له‌وه‌، له‌ چهند شوێنیک - تاک و ته‌را- سووکه‌ هه‌له‌ی
وه‌ک ژماره‌ی مه‌ندالان و ساله‌کان و جێگۆڕێکی کردنی شوێنی پووداوه‌کان، روویان دا‌بوو. له‌م چاپه‌دا
نه‌وانه‌ چوونه‌ته‌وه‌ سه‌ر ده‌قی خۆیان.

۱- میژوری نمرده‌لان سه‌ن جارێ -له‌ هه‌ولێر و له‌ تاران- له‌ چاپ دراوه‌.

٦- وهك ده زانين، ماموستا ههزار قهت پروای به وهرگێرانی رسته به رسته نهبوه و له هه موو تاجقه كانيدا، بهرگی بێگمردی زمانی پاراوی خۆی، دهبر مانا و مهبهستی وهرگێراوه کانی کردووه. جا دیاره لهم شتیه وهرگێراندا، گرینگ کاکلی مانایه و توێکل زۆر بایه خێ نیه. لهم کارهشدا بهمو بۆنمهوه، بری جارن وادیاره خهریلمین له ماکی فارسیه که نه ختن دوروکه ویتهموه؟ بهلام که دهگاته ناکام، پوختهی مانا پر به پری خۆی دیتهموه. جا که وابوو، نهگهر کهسێ وستی نهم پاچقه کوردیه دێر به دێر و رسته به رسته لهگهڵ فارسیه کهیدا بهرا بهردانن، شوین بۆ قامک له سهر دانان فراوانه؟ بهلام نهگهر پوختهی مانامان مهبهست بێ، بێ شک کارێکی بێقسیه.

٣- مەشرەفخان له ناخر و نۆخری چمرخی دهبه می کۆچیدا مێژووی شەرفنامە ی نووسیهوه. راسته دهووانی سهغهوی سهردهمی کزبونوی وێژه و زمان و فهرهنگی فارسیه؟ بهلام نمو مهربه زانایه بۆ خۆی نووسهرێکی توانا و وێژمواتیکی ههلهکوته و کتێبهکهی باشرین ویتنه پهخشانی فارسی نمو سهردهمانهیه. لهو لاشهوه، هه موو شاعیرانی گهروه و ناسراوی فارس، وهک: حافیز، سهعدی، مهولوی، فهردوسی، خاقانی، نیرامی و عهتتار و سهناایی، پیشتر له چهرخێ نمو ژیاون و هه موو شیهر و بهره مهتیکیان له کتێبخانهی شەرفخان، شوینی تایبهتی خۆی بووه. سهرانه می شەرفنامه به شیهری بهرز و زۆر جوانی نمو که له شاعیرانه رازاوه تهوه. ماموستا نهک خۆی لهم جێم نه بواردووه و چاوی له وهرگێرانیان نه قوو جان دووه، به له بهیه کی نمو شیهرا نهی - ههر له سهر گیتشی خۆی - کردوونه ته کوردی و به راستی په کجار جوانیشی خولقاندوون.

بۆ ویتنه له باسی شمپی میر سه یفه ددینی سۆزان و حوسین بهگی کوردی داسنی - نۆکه ری چاو له دهبستی سولتان سوله بهان خانی خوینمژ - که مهربی سۆزان به مهربدی و نه به مهربدی، جار له دووی جار دوژمهانی راده مالتی و نیشتمانی له تورکان و بهرده ستانیان دهسپرتهموه، سولتانی بێ فعم و قوشقی، پرک و قینی دلای بیسی، به سهر حوسین بهگی دامادا نه مژنتن و فه رمان نه دا به ههزار نه شکه به و تازار، له کۆل دنیای نه که نه مه. شەرفخان بۆ شهوه نهم دهر سه مان له بهر نه چیتهموه و نه بهینه نۆکه مهربی دوژمه نی بێگانه و دلخۆش به خۆفرۆشی نه بین، نهم سن به یته فارسیه مان بۆ دیتیتهموه که ده لێ:

کسی کو با کسی بد ساز گردد	بدو روزی همان بد باز گردد
به چشم خویش دیدم بر گذرگاه	که زد بر جان موری مرغکی راه
هنوز از صید منقارش نپرداخت	که مرغی دیگر آمد کار او ساخت

مامۆستا همزار -كه قسه كەي زۆر بە دلە و تمواو قسەي دلي خزیه- به كوردی ناوه های

ده خه مایینتیموه:

كەسێ هاوکاری زۆرداران بوو پیشەمی   دەمی زۆردار به بیور دای له پیشەمی
كه تاژی راوی پین نه كراو شه كەت بوو   له لای راو كمر له ژیر داردا سه كەت بوو
كەوتێك هاو خۆینی خۆی بێنیتته سەر داو   نەدوورە خیتوی، خۆی لێنن- به شۆریاو

زیاد له مهش له چەند شۆینان كه باری قسه كەي خوش دیوه، خۆی شیعی - بۆ شاده - لێ زیاد
كردووه. وهك لهوی كه قسەي حەسەن بەگ ناوێكي گهوهی هۆزی عیتاق دهكا - كه پیاوێكي پاره زۆر و
نان نه خۆر بووه و به چكووسی و پیسی ناوی ژیا نی حیق كردووه- نەم سێ بهیتی بۆ داناهه:

كێ زۆر چنۆك و پیسه، به پۆدی بیسه زیننه

زێم باخنه قولینچكان، وهك مشکی سەر خه زیننه

ئەو پۆژی دهچیه بن گل، همزار گری له سەر دل

مشكان له مێشکی وشكت بازباز و گهزگه زیننه

كۆت كردهوه به بن هۆ، و بست نه خۆی ده بیخۆ!

ئەو بازه سلێه زیننه، ئەو گازه دلێه زیننه

به كورتی، ئەو شه رهفنامه موشه رهفخان نووسیویتمی، مێژووییکی یه كجار به نرخی له
مێژوونیمیه؟ به زمانێكي بوخت و پاراو. به لام ئەوی مامۆستا همزار سبا پلەمین- وه ریگتیراوه، پیش
هه موشتن شاكارێكي زمان و وێهوانیه؟ تژی له وشه و رستهی رەسەن و جوانی كوردی.

بهو هیوایه كه ئەم كتیبه هێژایه باشت له پیشوو بناسری و زووتر جێگای یه كجار بهرز و
تا بیهتی خۆی له كتیبخانهی كوردیدا بگریتهوه، چاپی سیه می به خۆنهرانی هێژا پیشكەش نه كەین.
دوا یین قسه، دروودی بێن برانوهیه بۆ گیانی پاکی ئەو دوو زانا دلسۆزی گه له كه مان:
شه رهفخانی بدلیسی و مامۆستا همزار.

ماجد معدوق پۇحانی

سنه، خه زمانانی ۱۳۸۴ (۲۰۰۵ ز).

پیشه‌کی و مرگینر

من و شهره‌فنامه

منالیک بووم! ته‌منم له چارده به‌هاری تینه‌پیراندیوو؛ له خوتنده‌واریشدا هتیز و پیتزیکسی تمواوم نهمستاندیوو؛ که بۆ یه‌که‌م‌جار -له سمر ده‌لاقمی دیوه‌خانی قهره‌نیاغای مامه‌ش- کتیبیکم به‌رچاو کعوت، به درشتی له پشتی نووسرایوو: *شهره‌فنامه*. چمند پیریکم لى هه‌لدایموه و شمودیو نه‌مدیوم کرد، همر نموده‌ی تیگه‌یشتم که تاریخه و نیتیر چیتیرم بۆ نه‌برایموه سمر یه‌ک.

ساق هاتن و ساق چرون. ده‌سوده‌م له‌و و له‌م ده‌یستموه که شهره‌فخان له سمر فلان پروداو ناوای فهرمووه و *شهره‌فنامه* وای باسی فیساره‌کمی کردووه. تازه زانیم نمو *شهره‌فنامه‌ی* که من هیچم لى نه‌زانیبوو، میژووی کورد و کوردستانه و کوردیکی گه‌له‌روهر و خاوهر هونه‌ر به فارسی نووسیویه و هه‌ریش گه‌راوته‌وه سمر زۆر زمانان و دوو جاریش له لایمن دوو کوردی زانا و دلسۆزموه کراوه به عاره‌بی. واتا نمو میژووه هیژایه‌ی کورده، همر به زوانی کوردی نمو، به ههموو زمانیک دهمت ده‌که‌وی!

گیژی گیزاو

هه‌مه و جهنگی به‌هاری سالی هه‌زار و نۆسه‌د و شینست و نۆ -که نزیکه‌ی نۆ سالی به سهر شۆرشه مهن و پسرۆزه‌که‌ی کوردستاندا له عیسراق پاده‌برد و پالمه‌وانی نهمه‌وی کورد و پۆله‌ی هه‌ره دلسۆزی کوردستان (مه‌لا مسته‌فای بارزانی) سهرکردایه‌تی ده‌کرد و پیتی به پیتی دوۆمن-سووتیتی نه‌یار په‌تینی، پۆز به پۆز و کات به‌کات له هه‌لکشان و تیشک داندایه‌بوو- منی هه‌زاریش بۆ یه‌که‌مجار له ژیانمدا، به‌ختم هینابووی و ده‌ژیر سینهری بالی نمو قاره‌مانه‌ پێ و قه‌ده‌م پسرۆزه خزابووم و له پیزی پتشمهرگه‌ی کوردستاندا رینگه‌ درابووم و به‌و رینگه‌دانه سهرفراز کرابووم و به پیتی وزه و توانای هه‌زارانه‌ی خۆم، له رینگه‌ی نیزگه‌ی شۆرش و چاپه‌مه‌نیه‌کانی خه‌باتی کوردستانم، ده‌سته‌چیه‌ی خۆم وه‌به‌ر ده‌دا و ده‌ستواره‌ی هه‌زارانم ده‌خسته سهر نمو بلێسه به ودمه و به ده‌ست و داوین باوه‌شینم ده‌کرد.

روژێک له پۆزه‌کانی مانگی بانه‌مه‌پدا، له جهنگه و گهرمه‌ی جهنگ و شه‌ردا، له لانزاریکه‌وه، له به‌ر په‌ساریکه‌وه، له لیپه‌واریکه‌وه، پالم دابوو به‌ کۆته‌داریکه‌وه و له نا‌قاریکه‌وه له دیسه‌می په‌ر مێرگ و چیمه‌نی نه‌خشین و په‌نگینه‌ی کوردستانی خه‌مگینم ده‌پوانی؟ چی بیه‌ینم؟

شینکه‌ی ده‌شت و ده‌ر و گۆ و گیای که‌ژ و چیا، له به‌رتک و شینه‌ دووکه‌لی بۆمبای نا‌پالمی دوۆمنانی کوردستان له سهریکه‌وه، له هه‌ر ده‌ریکه‌وه لێک هه‌لا‌په‌وین. هه‌لا‌وی سووتمانی بۆمبارانی به‌دکاران، له هه‌ر سات و کاتی‌که‌دا هه‌زاران و هه‌زاران په‌لک و لاسکی شلک و ناسکی تورت و خاوی چنوو و به‌ره‌زا و مه‌ندێ و بێزا و هه‌لا‌له و به‌ییوون و خاوی به‌ دیسه‌من لاو و به‌ بۆن و به‌رامه‌ خۆشی هه‌له‌ده‌په‌روزان. چه‌روچاوی ساوا و تازه‌ له خه‌م په‌خساو و ژن و پیاو و کی‌ژ و لاوی شۆخ و شه‌نگی کوردی هه‌له‌ده‌که‌په‌روزان. کۆلیت و کۆخه‌تی وه‌رزێران و جووتێران، به‌ وێران کراوی و که‌س تێدا نه‌ماوی و مووچه و کێلگه‌ی کێله‌راو و دا‌چینه‌راوی برسی و رووت و هه‌زاران، به‌ تیکه‌لراوی و لیکه‌لراوی و لانه‌ی هه‌له‌شماوی مه‌ل و بالداران -له بن بنچک و له سهر داران- به‌ شه‌په‌ری و شیواوی، ده‌گه‌ل پۆل پۆلی لۆرک و خه‌شخاش و مێلاقه و سویتسی گۆل گۆل داوه‌ستاوی پاره‌ستاو له با‌په‌ناو با‌گردا، به‌ده‌م گه‌ری نا‌گری کوردستان دا‌گه‌رمه‌ -له دووره‌مه‌- هه‌روا سوور ده‌چوونه‌وه و به‌ره‌و توونی نه‌مان و نه‌بوون

لەو دیمەنە بە سامانە، بە دەم رامان و دامانەو وا تاسا بووم، بە گێژ و وری وەنەوزم دەدا و لە خەفەتان خەونووچکە دەپەردەمەو؛ بەلام هەر زۆر زوو تینی شاگری بێ نامان و نالە و زالمی لەشەزماانی کورد و گرمی بۆما و زرمی گوللە داگیرکەرائی کوردستان، وشیاریان دەکردەمەو و خاوی و خەویان لە بیس دەپەردەمەو و دەرگای هەراوی خەیاڵتەم بەرودا دەکرایەو هەر ئەوەندەم بۆ دەمایەو لە بەر خۆمەو پێش بەخۆمەو و پێسەر دادپەم و چاری کز و سیس و فرمێسکاویم بەرەو عاسمانی پر لە فۆکە و دوو کەلۆی هەلپەم و بە قوڵی گریانەو لە ژێر لیوانەو بە وتمیەکی هەناسە ساردانەو بڵێم: خایا دەبەر بەشت مەرم! تاکە هەلی دەگری؟ نێمە بۆچی دەبێ هەروا چارەپەش و کۆلۆ بێس و خۆشەیک بۆ کورد لە نارادا نەبێ و کوردستانی نیشتمانمان هەر پێتخۆستی یینگانە بێ و بۆ خۆشمان -کە خاوەن مایس و گەلێکی تەمەن شەش هەزار سالیس- لە ژێر چەکمە زۆراراندا بنالیس و ناوا ژیا ئاتال بێس و ناواری چیا و چۆل و شیو و دۆل و شکێر و ئەشکەوت و بن بەرد و نزاران بێس و دوو چاری ژان و نیش و کۆل و کەسەر و دەرد و نازاران بێس و هێمان ییمان پەوا نەبێسن و بیانی بێ بەزمی بیانوومان پێتگرن و خانوومان پێ دەست لێ هەلگرن و بە بن بەرد و شاخ و هەردان بساچێن؟ کەچی بیانەو لە وەندیشمان بکەن و لەوەندەشمان دەپەڕێنن و ئەو تۆزە دار و دەوئەشمان لە چنگ دەڕێنن!

بەرەو ئەماو

هەروا بە دەم وردە خەیاڵات و نزامەو بەرەو پۆژگاری کەونارا و لە مێژینەم گەڕامەو و پوو بە بناوانی مەلباوانی پالەوانانی ئەم کوردستانە پێنا چووم و پێ هەلاچومەو، تا تووشی هەوارگە چۆل و کۆنە ناوگی بێ تیس و پەر لە خۆلەمیشی بادینان هاتم و لە گەڵ کۆرە کۆرە کۆرمازاندا پوو سەپوو بوومەو و بە تاسەو ماچ و مووچێتکمان کرد و پێکەو سەرنێکمان لە کارلگە بارەگای نەردەمشێری شوانکارە دا و بە لارەمەلی کەرتۆشێتکمان برد.

لەو گەڕان و سوڕانەو دا تووشم هات بە تووشی دەبەبە و شکۆی کەیانەکانەو. گەلێک خاوەن

تەخت و بەختى ۋەك كاوس و كاقياد و كاخوسرەوم ھاتتە بەر چاۋ، كە تانجى خونكارى لە سەر سەر و لە سەر تەختى سەروەرى، بە دلتايى پاليان بە پالېشتى گەمەرىندەو دابوو. لە بەر بارەگاي نەواندا پوستانى كوردى مازندەرانى بۆ بەر پىداني زەند و پازەند و نەوتىستا - ۋەك چيائى شەلبوز - ھەلوتىستا بوو؛ مەچەك و زەندى ھەلكرەوى و چاكى مەردانەى بەلادا كراوى، زراوى پۆلاى ناودراويان دەبرد و دلى بەرديان دەكرە ناو. كەللەى دتوى سەريزىوى بە لاتىلاگى سەريەو نابوو، گيو و گۆدەرز و بىژەن و برزو، دەريان لى دابوو. بە نيازى سازادى بەخشى، بىو ھەخشى سەر پىشتى پەخشى بەناوبانگ و بانگى لە دوژمنانى نىشتەمانى دەكرە؛ نەگەر مەردن خۆ دەرخەن با خوتىستان بەخۆمەو.

بارامى چويىنى سەركردەم بە سەر كردهو؛ كەللەى لە كەللەى خوسرەو پەرويزى سوارى شەودىز دەدا و دەيخستە ناو ھەمىزى سەردارى رۆمەو.

تەيسەفونى ساسانىم بە ناوھانى ھاتە بەر چاۋ و ھىندىك چاۋم پىدا گىيەرا و لەوترا بەر و بوخچەى نىو، خالىم لە كۆلى خەيالىم شەتەك دا و ديسان بەرەو پىشورەم پى ھەلچومەو و پووسەروى ھەگباتانى پاتەختى كوردەگاني ماد بوومەو و لەوتەو لە تەك لاوانى كوردى پالەوان و تىرەمناز و نىزەباز و چاپك سوار و بەكاردا، لەرتەو چويىنى سەر نەينما و تەواو كەوتەمە ناو تەپ و تۆزى ھەرا و كىشەى دوو ھۆزى گەورەى ماد و بانىپالەو و لە پالەو دىنى كۆرە كوردانم دەدا؛ كۆپسە! نەكەن بىدۆرتىن.

مەن كە لەو خەيالاتەمدا تەمى خەمەم لى پەويبوو، لە خۆشى شەو پابەردووە پەر لە شانازى، ھەموو كۆل و كەسەرم لە بىر چوويونەو؛ لەپە و نەكاوتىك كۆلنگى گيانى فەرھادى كەلەم - زۆر بە تاو و گۆر - لە چيائى بىسترونەو دەنگى دايمەو و گۆچەكى دلى خەيالايسى پى زىنگايەو. گرەمەن و گرەمەنى بەردى بەردەستى فەرھادى مەرد راپىرانەم و تىگەيانەم كە: خەيال پلاو دادىك نادا؛ نان نەو نانە نەمەز لە خوانە. بەرەو خۆتى نىشتا بگەرتەو بزانە چىت بەسەر ھاتووە و نىشتا بەمەرت بە كۆتەمە؟

پاستی پودا

پاست به سمر شۆبى پاستى پروداودا، بىرەو دوا گىرامىمە. لىووزىمى ھەمەلىسە دەستەسوارانى داگىر كەرانى كوردستان، نۇغريان لى بىرىمىمە و بىرەرىچان دامىمە. زۆر بە سىر سامىمە دەمىروانى كە چۆن بە برووسكى شىريان و بارانى تىريان، سوولوى خوتىنى گەشمان لە لەشمان ھەلىشت و بە سىنلوى زۆردارى و گىركارى، بىرىك و ترووسكى مان و ژيانى نەم كوردە بى زىانە - وەك پەنگر و پىتتى كوانوۋەكەى - ھەتاھەتايە كوژايمە و تازە بىراى بىراى نەگەشايمە! دەستە دەستە كىژە كوردى گەردن زەردى پرووسور و مەستەچاوم بە ھەرچاودا تىپەرىن كە لە پاش كوژرانى برا و باويان، پايوان كەردەون و گرابوون و بەدىل براپوون؛ زنجىر لە مل كراو و بە زنجىرە تىك خراو، لە شار و بازاراندا بە دەست كىراي و فرۆشيارانمە دەستادەستيان دەكرد.

ھەر تەژمەكى ملھوپ و مەندەبۆر و خاۋىن زىنپ و زۆر بۈيە، كىژۆلەي كوردى چاۋشىن و قۇزىرىنى ھەلبۇاردەي بە دياردە ھەلتىنا و بۆ خۆي دەبرد.

به بارتای پیما برزده کانشان چمنده کی لاوانی خوین گمرمی کوردی سمریز و نازا بوو که به تاوانی شومنی سمریستی و له سمر همدستی نیشتمانپرستی، پمل پمل کرابوون و وهسمر یک نرابوون له گیشه درابوون.

هم له بناوانی د لږکې وروځونه پوره ساتي کله موږ دواړه گمې حاکم څه موږي بېرته د نیک و نسریني گمش و نالی بیوه ژني بابان ویران و بی مال و حالی پیاوړه ماوړي زگسورتاوي کوپر کوږواوي کيږو فرشاو، پرمنگا بوون و سوور ه لگم پرا بوون. هم په لکه گولان په کی تورت و نالی نمو هم موو لا پال و نوا لانه، په لگي کاڼ و منالانی کوردي له خوښا گه وزیوړي خوشی له ژيان نه دیو بوون.

چمند سولتان و شاهمنشای نیران و توردان به فیزموه خویان له بمر چارم رانا، که له خۆلی لسه و خونی گمش کوردان خشتیان پیژاوه و داووده زگای زۆرداری و به دکاری خویان پس داناهه. کوردیان به کورد به کوشت داوه و نوعی له بمر مردن به بمر ماوه، به بی سل کردن ده میان تیناوه و تورانیایه تیان به خونمان شکاوه و ورگیان به گوشت و پتیشه مان له مساوه.

نوقمی بیرری نهو بیرره پې له ناسقزانه بووم و ژيانی پر ژانی رابردووم و لیکنانهوه و بهراوه ردی

بمیریوار و نادیارى پوژگارى داهاتووم لى بېوونه تارمايى و وېك شريتيكى سينه مايى، به بمر لىلايى چاوى تمې و سورمدا راده برد و همنيسك و همناسى به تەوژم و پر له تاسه، مليان به مىلى يەكموه نابوو! بمرينگيان لى گرتبووم و په لپيان پى گرتبووم و بۆ سمرکهوتن و دهرکهوتن ملهيان دهرکرد و لهز و په لميان بوو.

کول و زووخاو

بسر لمو راپردوهه پرکوتړه موريه و کوټنده بمريه، زور بدمرد و ژان بوو. خوټين به فيرې چوون و توله نستاندنه موش زور له سمر دل گران بوو! به لام ناستورى همره گموره و جمر گېرې، بى سمر و شوټين چوونه که مان بوو. همياران! چمن داختي گمر و داغه، لمو ههمو پوژگار په ل نازاردا که کوردی زور لىکراوى تيدا ژياوه و به شوټين نه ههمو پت پمتينه دا که به سمر يان هيناوه، نووسمريكى وامان لى پيدا نه بووه که دهمارى کوردايه تى بېزوى و تەزوټيکى کورده نامووسى به له شدا بى و له سمر بمسرهاتى نهو گله کلوتى خوى شتيك بختا ه سمر کاغمز و له مېر باب و باپيره ليقموماره کانيموه که ميک بنووسى و ده ميک بدوى. ههمووه و نه بووه، تمنيا و تمنيا شهره خانتيك له دهور و زهمانيکا هملکومتووه و ويکومتووه و ليتره و لموى چى له نووسراوى دوژمن و بيگانان چاو پيکومتووه و چى -به پمژ و بلاوى- له پيسره پيارى سمرده مى خوى و له چيرؤلوانى ديوه خانى بيستوه، تيکى خستوون و پتيكى خستوون و به پتى توانا و بهش به حالى خوى هيچ دريغى نه کردوه. با نيسره و نيوه چليش بسويى، بناخه و هي ميکى توندى دلپسننى بۆ دارژتووين و که لمپوړيکى باش و له بارى لمو باروه بۆ به جى هيئتووين. به لام هزار حنيف و مخابن! شموى شمويش پتى پمو! ديوين و بوى نووسيوين، به زمانتيکه که هاوزمانه گاني تيناگن. برىا به کوردی بوايه! خوزيا کورديش تى بگه يشتايه! کاشکى وابوايه! چمن خۆش ده بو نه گمر ناوا نمبوايه!

چېه‌ی دنده‌دان

که‌چی له پر هه‌ستم کرد وەك پەری هومیدمواری بسموینتی و به گوینا بسرکینتی که: بمسیتی! ناخ و داخ و خۆزیا و بریا مالی کسی ناوه‌دان نه‌کردۆتموه. پیاوی پیاو ده‌بی به هموای شاقەلی کموای خۆی تیکموی و له پتی پتک هینانی ناوات و نیاز و نارەزویدا، هەرگیز تەسرهوی و به دل پتموی چاکی مه‌ردانه‌ی بکا به لادا و به زه‌بری مه‌چەك و باهۆی لی بران، ملی دیوه‌لووکه‌ی ناھومیدی بادا و گێژەلووکه‌ی ده‌ستموستانی و بی دهره‌تانی له به‌رخز رادا و کۆسپ و له‌مپەر و به‌رگر و به‌ره‌لستان له سەر ڕینگه‌ لادا. شەرفنامە نه‌گەر به فارسی نووسراوه و ده‌ستی کوردانی پی ناگا و خزم و هۆزه هه‌زاره‌که‌تی تیناگا، تۆ که فارسی و کوردی به نه‌ندازه‌ی خۆت ده‌زانی و ده‌توانی -به پیتی توانا- کارتیک بکه‌ی و بۆ نه‌و دهرده چارتیک به‌ۆزیه‌وه، هه‌سته و که‌مه‌ری کۆشش و مانده‌و بوون به‌سته و هه‌تا ماوی و له به‌ر چاری و ماوه‌ت هه‌میه، ده‌ست به‌کار به و خۆت له‌و خه‌مه‌شت پزگار که و بیکه به کوردی. با نه‌گەر مردی له بیسر بیریش به‌چیه‌وه؛ با نه‌و کاره‌ی که ده‌یکه‌ی -له مەر میژوه‌وه- کەس به هیه‌چی نه‌گرێ؛ با له لای نووسه‌رانی دوا‌روژی کورده‌وه نرخیکی پی نه‌دری؛ با پمپوین و نووسینه‌کانت کال و کرچیش بن؛ با توێل و هینلی دتپ و پسته‌کانیشت هه‌لقراچا و بی‌تسمود و پر له لۆچ و چرچیش بن؛ هەر نه‌ومنده بۆ تۆ زۆره که کورده‌یکه‌ی نه‌مرف ده‌خه‌یه سەر کاغەز و به‌شیک له زوانه جوان و شیرینه‌که‌ت له پارێزی دز و چه‌ته‌ی داگیرکەر ده‌پارێزی و هەر چۆنیک بیست، له سووچینه‌که‌وه که‌لینیکی پی پر ده‌بیتمه‌وه و هەرگیز به یه‌کجاری نا‌پووچیتمه‌وه.

له‌وانیه نووسه‌رانی باشی کوردی له‌مه‌ویاش -که نه‌م نووسراوه‌ی تۆیان دیته به‌ر چاو- به‌زهیان به نه‌خۆینه‌واری و کۆلمواری تۆ بیتتی و به‌زهیان به نه‌داری و هه‌زاری ناسمواری کوردمواریا بیتمه‌وه و له سۆنگه‌ی تۆوه ئیشتیای نووسینیان به‌کریتمه‌وه و بۆ نه‌وه ده‌ریخه‌ن که ده‌توانن زۆر له تۆ چاکتر شه‌و نه‌رکه پتک بیتن، شان به‌دنه‌مەر و سه‌رویه‌رتکی وا به نووسین و ناخافتمان به‌دن که به شانازی‌مه‌وه خۆ بنوینن و له باتی نه‌م گوشه‌میه‌ت مه‌یره و لۆزک به‌خه‌نه سەر خوان و له جیاتی نه‌م چهند مۆره خوار و بۆره، کۆشک و ته‌لاری جوان و له‌بار و سپی‌کار، هه‌له‌خه‌نمه‌وه.

تۆ سه‌ر پلی ته‌شه‌یه که خۆش که، نه‌وسا ریس و کر و نه‌خشی ره‌نگین و به‌وتنه، با له سه‌ر

دهستونگين و شيرينكاران بڼ. تڅ بمو كالمو پيتاوه به بمن دا پيتچراوهت، چچميهك بشكيتنه، راوى پلنگ و شكارى شيران، كارى چاپلكسواران بڼ. خواى گموره فمرمويه: له توانا بمدر ناخمينه سمر كس. پيتشينيانى كوردش گوتويانه: سمڅره گوتى له دار كموتسه خوار دوو مهنم كم كړدا! پرسیان: تڅ خوت نيو مهن نابى، نمو دوو مهنه له كوى هيتا؟ وتى: كاكي خڅم هر كس به مهنى خڅى.

له هيچى نه بوو

مرخى خڅم لى خڅش كړد و بريارم دا كه له سمر بڅرياي خڅزيا و بریا لاچم و بفرانېهر به وزه و توانای خڅم، ده گڅ نمو كار دڅواره راچم؛ به لام «ناسمان دوو و زوى سهختا» منى پيتسمرگى هه لوه دای چيا و چڅل و بڼ دمرهتان و كلڅل، هر چوار لام لى ته نراوه و پڼگى شار و باڅترانم لى بمرمست كراوه، شمرفنامه له كوى بڼم و وهخوږنم و وريگيږم و كام كتيب و لك سمرچاوه بدهمه بمرچاو و بڅ براورد كړنى پاست و خواران، له كام نوسخه و كام نووسراو بنه پڼم؟ به گيڅ و وږى و به دلپى به دورى خڅما خولم ده خوارد و رامدمسپارد. تمنانهت پڼونگ و پڼويارشم هه نشه ده بوردن؛ بمرينگم پڼ ده گرتن و وبهر پرسيارانم ده دان؛ تا له پڼكا خواى گموره «كلڅى بڅ بمروو كړد» و منى ده گمڅ كال سالح مه محمودى بارزانيدا پړويه پړو كړد. نمو برا بمنرخ و هيڅايه له و چڅل و ده شته، ليم بو به فرشته و شمرفنامه د فارسى و عربيه كانى مسحه مدعلى عمونى و مه لا جه ميل پڅوسميانى بڅ هيتام و بمو دياريه نايابى، لهو كڅسپه پڅگارى كړدم و لهو دهرده گرانمش چارى كړدم. هنيش بڼ سى و دوو كړدن لى و وهڅ كموتس و له پيتاچوونمو دى شمرفنامه دا، به سمر شتى هيتنده سمر و سه مده و سمر سوږ پيتنمردا كموتس، كه همرگيږ به بىرى بىريشما پانه برده بوون.

دورنمان و دسه نمان

سمعدى شيرازى ده لى: كابرايهك له خه ودا شميتانى زڅر به جوانى ديت. لى پرى: تڅ له پړوكارى گهرماوان وڼنه به تاكه چاوڼكه و شاخ و كلگيشت لى پړاوه. نيستا نمو شڅخ و شنكى و

نازداريەت لە کوێ هێناوه؟! لە وەرما پێی گوت: من فریشتەم و فریشتەش هەموویان جوانن؛ بەڵا، بنۆسە کە لە دەست دوژمنان دایە؛ هەر چاکە نەمەندەشيان پێتو هێشتووم! کوردیش دەلێن: پیاو کەستێکی بەدزی، خەونی گولیی پێتو دەبینی.

ئێمە کورد بۆ خۆمان مێژووی خۆمان نەنووسێو. زانا و مێژوونووسە کوردەکانیش هەر بە بەژن و بالا دیگیرکەرانێ کوردستانی هەلگوتوو و هەرگیز چاویان خۆیانی نەدیو. بێگانه دیگیرکەکانیش چاویان دە خواردنمان بریو و خەونی ناخۆش و پیسیان پێتو دیوین. نەگەر جار و بارمیک -بۆ بەرژمەندی خۆیان- تاك و تەرا لێرە و لەوی، بە دەگەن بادیان کردوون، بە جوتین و نەفرینەو بۆمان هاتوون و فەیان پێتا داوین و هەر بە جارێک بەریادیان کردوون.

کۆمەڵێک کوردی بازوگانی هۆزی «باجن» لە لای بۆتانەو چوونەتە تایف و لە سەر دەستی پێتەمبەر موسولمان بوون. لەو پۆڵەو «باجن» کران بە جێ نووسیبین و هەموو نەتەوی کێورد لە سایە ئو نۆ موسولمانانەو- لەو تیرە جنۆکانن کە سەریویشان لە سەر لادراو!

سولەیمان شای جوولەکان، بە دێو و درنجاندا کەنیزەکی بۆ بە دیاری هاتوون. لە پێگەدا نەو داوین پیسە نەگرسانە، دەستیان دەگەڵ تێکەڵ کردوون و زگیان پەنەماندوون و بێژوویان تێدا گۆراو و سەمان لەو کەنیزە بێ شەرمە تۆراو؛ نەگەرچی عیبری زمانیش بسو بە عەرەبی فەرەویە: «اکردوھن فی الجبال» واتا: بەرھەڵدای کێوانیان کەن یا کوردیان لێ بکۆتێتو. ئێشەر یەو پێودانیە، هەرچی کوردە و پۆلە کوردستانە، زۆلە و لە دێوانە و لەساوہ هەلوەدای کێوانە!

رۆژێک کوردی کۆری سوێدین و چەلێک جووژەلە سەسەمەین و هەلێک -بە هەوا- هەوازیین و تاوێک باوکمان موزیقای بەچکە بارانمە و دەمێک لە هێلکە پەبیعی بەکرەو سەرمەن دەرتناو و چاخێک مامانی مەلەکانی موزەر، ناوکی بریوین و سەردەمێک ژەنگی دەواری ئازارشیین، فرچکی پێ مژووین. تەنانت بوێ و زانایەکی عەرەب لە مەر مێژووی کوردەو سوێندی خۆی کردۆتە بەلگە و فەرەویە:

بە خوا سوێندم کورد نە فارسن   بێچوولە عەمری کۆری حارسن

مامۆستا فیرەدوسی خاوەنی شانامە -خوا خێری بنووسی- گواپە بەزە پێماندا هاتۆتەو، لە

ناو کهلپ و پمنجهمی زه‌هاکی خوینمز و ناپاکی دهره‌تیاوین و به‌رهو چیا راوی ناوین و له سایه‌ی سمری نمو چیا رژد و هه‌له‌مووتانموه ماوین و به‌بی‌ترس حاواوینموه. که‌چی -له‌ پسر و نه‌کاو- باو ده‌خوا و با ده‌داتموه سهرمان و به‌سمر و پوتراکماندا دیتته‌ خوار و گه‌زاره‌مان لئ ده‌کیتشی و کارپیکمان پئی ده‌کا با به‌ده‌واری شری نه‌کردوو. به‌بئی نموه میوانسمان بسوویی و که‌سمان لئی بناسی، به‌خانویه‌لاسی خوانمناسی بی‌غهر و به‌گهرمان ناو ده‌با!

نهبوو موسلیسی خوراسانی زژد به‌هاسانی هه‌موو نیچهراتژیه‌تی نیسلامی نموای، به‌زۆری باسک و باهوژی پتموی خۆی له‌ چنگ به‌ره‌ی نه‌موی ده‌رتاوه و وه‌ک هیلکه‌ی پاکراوی خۆی له‌سمر، له‌ به‌رده‌می عه‌بباسیانی داناوه و ده‌ستمونه‌زهر له‌ به‌رده‌ستیان راوستاوه! که‌چی له‌ پاداشی نمو پیاوتمیدا، به‌گری و دزی کوژراوه و نه‌بووده‌لامی شاعیری ده‌ریاری مه‌نسوری لئ هان‌دراوه که‌له‌ دوا‌ی کوژرانی فیری باویتی و پینی بلی: «باوک و باییره‌ کورده‌کانیشت وه‌ک خۆت غه‌ددار و بی‌ نه‌مه‌گ بوون».

گه‌مه‌ی له‌ هه‌مووان خۆشتر ته‌مه‌یه: تو‌عو‌زخانی تو‌رکستانی، بو‌غدوزناوی کورده‌ستانی ناره‌ لای پی‌شه‌مبه‌ر. بو‌غدوز نه‌ونده‌ ناشیرین و ره‌زاگران بو‌ پی‌شه‌مبه‌ر پی‌زی له‌ چه‌رو‌چاوی هه‌لقه‌چاوی هه‌ستا و له‌ داخانی تووک و نه‌فرینی له‌ هه‌موو کوردی سهر زه‌مین کرد!

ناخ‌یا به‌روانین نمو نووسهر ساویلکانه‌ی له‌ دو‌ژمنایه‌تی کوردان و بز دراوی گیرفانیان، نمو چیره‌که‌یان هه‌له‌به‌ستوو و ثم بوختانه‌ گه‌وره‌یان به‌ پی‌شه‌مبه‌ر کردوو و ده‌ناو رو‌په‌ری می‌ژوویان ناخنیوه، نه‌ونده‌یان به‌ می‌شک و لا‌تی‌ته‌په‌ریوه که‌ نمو هه‌ویره‌ چمن‌دا هه‌له‌ده‌گری و لی‌کیان نه‌داوه‌تموه که‌ گونا‌ه‌یکی چمن‌ده‌ گه‌وره‌ ملیان ده‌گری و چۆن له‌ به‌ری ده‌رده‌چن؟ نه‌یازنایوه که‌ پی‌شه‌مبه‌ری خوا ده‌یزانی بنیاده‌می دژپیش دسکاری خویه و نه‌گهر کرێک له‌بار و رێک نه‌هات، له‌ کرگاره‌ویه؟ له‌ لایه‌کی‌تری‌شموه نه‌گهر خوانه‌خواسته‌ باوه‌ر بمو درۆیه‌ بکه‌مین، وای لئ دیتتموه نه‌گهر نمو بو‌غدوزه‌ کورده‌ به‌ده‌خته، لاوتکی‌ لووس و پوس و له‌بار و به‌رچاو و چاونهرم و بی‌ شمرم بوابیه، ده‌بابیه به‌ کوژێک نزای باشه‌ره‌ بگه‌رپیتتموه کورده‌ستان! حاشا که‌ پی‌شه‌مبه‌ری خوا ناکاری و نا‌له‌باری بوویی و نه‌م درۆ پو‌وج و به‌ریاده‌ له‌ ده‌می نه‌وانه‌ زیاده‌ که‌ بز لاکی مرده‌اری دنیا، رێکیان خستوو.

هەر خۆم به خۆم کرد

زۆر سەیر و سەمەرمیە شو هەموو هۆزان و زۆرزانه کوردانه - که به درێژایی میژووی نیسلا مەتی هاتوون و رابردوون و به عەرەبی و تورکی و فارسی شو هەموو کتێبانهیان نووسیون و له سەر یەکیان هەلچینیون و نامەخانەیی دنیایان لێ ناخینیون و ناویانگیان سەرزەوی تەنبوهرەتمو و ئیتشاش زۆریان له بێر نهچوونمو و شویتنمواریان کوێر نهبوونمو، پیاوانی وهك ئیبنونمیسیرهکان و کورپی خەلەکان و ئەبولفیدا و هەزار ئەمۆندەیی وهك ئەوانسان لێ هەلکەوتوو - هەرگیز له بەرامبەر شو هەموو درۆ و دەلمەسە و بوختان و پێتا هەلخوشاندا، گنجیان نەمەرپووتە توێل و تۆزکالتیکیش شلوی و لێل نەبوون و دەمیان بوو به تەلەیی تەقیو و خوستیان له خۆ پرپو و بێسرای بێسرای له پروی دژمان بێژ و فەرھاوێژان هەلنەگەرپوونمو و جارێک له جاران به دەمیان دا ئەداونمو. له ناو شو هەموو بلیسمەت و هەلکەوتووندا یەکیکیان به خۆیدا رانەمەرپو و له وەرامی شو ئەزاناندا نەیفەرپو: بابە ئێشە هیچ نەبی وەرن و ئاوێنەمێک بێتن و دە سەر و سەکوئی ئێشە و تەمرح و دیداری خۆتان رāmیتن، تا بۆتان دەرکوێ ناخۆ کامسان له کامسان لاو و بەدووتر و رێک و لەبارتیرین و کێهەمان له کێهەمان بۆز و دزیوتر و خێج و خوارتیرین؟! کەیی خودا بەردارە شەم برا کوردە بێچارە و بێ تین و هاودینەتان له تیرەیی بنیادەم هەلداوترین و بنە و بنەچەکەیی به جنۆکە و خێو و درنج و دێوان دەسپێرن؟!

میژوونووسانی کورد تاریخی داگیرکەرانیان نووسیو و له مەڕی خۆیانەوه مەتەقیان له خۆ پرپو. کوردێک و بێگانەمێکیش - که ئەوێ لهوانمو دیوو - گووتویه: بێ دەنگی نیشانی پێ رازی بوونه و نەگەر هیچ پاکانەیی خۆیان ناگەن دیارە هەرچی دەرپارمیان نووسراو، به راستی دەزانن و ئەوانیش له خەلکی تری باشتر تی دەگەن.

کۆلکەمەلای کەمزان و بەستەزمانی کوردانیش شو فەرماشته جوانیان له ناو کتێبی پەرەزەیی پێوازیاندا خوێندوونمو و هەر چونکە ناوی کتێبە، ناشی درۆی تێدای. له گوێ ئاگردانی زستان له مەزگەوتان دەسەر و مێشکی کوردی نەخوێندەوار و ساویلکەیان پەستاتوو و هێندەیان بۆ دووپاتە و هەزارپاتە کردوونمو کە خۆیان له بێر خۆیان بردوونمو و بێزیان له پەسەنیان و قێزیان له نەتمووەکیان هاتوتمو.

مامۆستای به نرخ و هیژا مامۆستا شیخ عومەر وه جیدی، کاتی له جامع‌الاهری قاهیره مامۆستای په‌واقی کورده‌کان بوو (پایزی سالی ۱۹۵۸) -له ڕێگی چوونه مۆسکۆدا- چومه دیدنی و له ناو گهرمه‌ی وتووێژی کوردانه‌مان ناخیکێ هه‌لکێشا و فرموی: «هه‌ژارا ده‌ردی گه‌لی کورد دوو سهرمه‌؛ ئێمه‌ ده‌رباره‌ی خۆمان هه‌چمان نه‌نوسیه‌؛ دوژمنان له‌ هه‌موو باره‌که‌وه‌ هه‌موو شتی پێناوێستی خۆیان نوسیه‌. شتیش که‌ نووسرا و به‌رگی تێگیرا و بوو به‌ کتێب، نه‌گهر هه‌زار درۆی شاخداریشی تێدا بێ تازه‌ ده‌بێ به‌ راست و هه‌ر گوته‌: له‌ل! ده‌لێن به‌چین کتێب بۆ پێنێن؟ ئێستر قسه‌ت پێ نامێنێ و قسه‌ی دوو له‌ کتێب له‌ لای کس خۆ ناوێنێ.»

جا هه‌ر ئهم‌ هاوه‌یه‌ بۆته‌ هۆ که‌ زۆریه‌ی زۆری ئهم‌ کوردانه‌ی بپووه‌ خاوه‌ن زۆر و به‌ پایه‌ و مایه‌ گه‌شتوون، خۆیان له‌ دایک و بابه‌ جنۆکه‌ و دێوه‌که‌یان دزیوه‌تموه‌ و شان و شه‌میلیکیان له‌ هه‌ره‌سه‌نی کوردی په‌سه‌کی و بۆره‌یه‌یگ ته‌که‌اندوه‌ و ته‌که‌یونوه‌ و ته‌که‌یان داوه‌ به‌ ته‌که‌ی عاره‌به‌ی بنیچه‌ پاک و خاندان و جوان چاک و به‌ هه‌زار درۆ و ده‌هۆ، سه‌رمه‌ی که‌مناڕایان به‌ یه‌که‌یک له‌وانه‌وه‌ لکه‌اندوه‌.

خاڵی هه‌ژێکی له‌ مێژینه‌ی کوردن و زۆریه‌یان ئێستاش یه‌زیدین. میسری بۆتان- که‌ به‌ شوهره‌ی زانیوه‌ سه‌ر به‌ وان بێ- فرمویه‌: ئه‌وه‌ی خاڵیدی گه‌ڕی وه‌لیم. به‌ داخه‌وه‌ نه‌شیزانیوه‌ که‌ خاڵیدی گه‌ڕی وه‌لید هه‌چ زار و زیچی لێ نه‌که‌وتونه‌وه‌!

هه‌رکێ هه‌به‌اس ناویکی له‌ تیره‌یدا گومان برده‌ی -به‌ بێ ئه‌وه‌ لێکی دا بێتمه‌وه‌ که‌ دنیا چ باسه‌- خۆی کردوه‌ به‌ عه‌باسی و ئه‌وه‌ی له‌ پێشودا بزنه‌وان بووه‌ و مه‌زنایه‌تی ده‌ست که‌وتوه‌، فرمویه‌ ئێمه‌ له‌ مه‌روانه‌یه‌ که‌نین!

ئهم‌ نه‌خۆشی و خۆ لێ‌گه‌ژان و خۆگه‌ژینه‌، ئه‌وه‌نده‌ گه‌ران و هه‌مووانی بوو، ته‌مانه‌ت جاڕوباره‌ هه‌ژه‌ په‌سه‌که‌یه‌ که‌نیشی وه‌به‌ر خۆی داوه‌ و نه‌شیانوێراوه‌ لاسای به‌گه‌زاده‌ و گه‌وره‌ماله‌کان به‌که‌نمه‌وه‌؛ هه‌ولیان داوه‌ تا سه‌نگی خۆیان له‌و کۆنه‌ عاره‌بانه‌ به‌قۆزنه‌وه‌ و به‌ باپیر و باره‌پیاره‌ی خۆیان به‌قۆزنه‌وه‌. وه‌ک هه‌ژێ سوێنده‌یه‌کان؛ که‌ گوايه‌ باپیره‌گه‌موره‌ی خوالێخۆشبوویان کۆیله‌یه‌کی په‌شی مه‌دینه‌نه‌شین بووه‌!

له‌ سه‌رتاسه‌ری شه‌ره‌فنامه‌ بڕوانی -جگه‌ له‌ شه‌ره‌فخان و دوو سێ بته‌ماله‌ی خزه‌میان نه‌بێ- که‌

خۇيان داۋەتە پال ساسانى و بىرمەكيان- ھەموو ميسرە كوردىك، عارەبىكى بە ئارمىزوى خۇى
ھەلبۇاردوۋە و پەگەز و بىنچەى خۇى پى ھەلبەساردوۋە. جا نەگەر بايىرە لە درق تاشراۋەكەى،
كۆنەميسر و گزىرىش نەبوۋى، ھىچ نەبى دەرۋزەكەر و گۆشەگىرىك ھەر بوۋە.

ئەمەگ ناسى

ۋەك دىزانن لەم ساۋە كە ئىسلامەتى لە ناو كورداندا بۆتە باۋ و بىلاۋ بۆتەۋە و زۆر و زەبەندە نووسەر
و زانای بىرز و بىرىزمان لى پەيدا بوۋن، گەلىك نووسراۋى لەمەى وىزە و مېژۋى گەلانىان نووسىۋە؟
بەلام ھەرگىز يەك لەۋانە گەل و ھۆزەكەى خۇى بەسەر نەكردۆتەۋە و خۇم و كەسى خۇى لە بىسەر نەبوۋە
و دەمى بۆ دەنگ و باس و پروۋدارى كورد و كوردستان نەچۋە. كەچى زىياد لە ھەمان و سەرەپى
ھەموو دەمان، لە چەرخى يازدەھەمى كۆچىدا دوو كەسمان لى ھەلگەتوۋن كە بەزمىيان بە گەلە
لىقموماۋەكەى خۇياندا ھاتۆتەۋە و نان و لان و باۋەشى گەرمى كوردانىيان لە بىسەر خۇ نەبەردۆتەۋە؟ بە
نووسىن و ھاۋار و دادىك، كوردىيان ياد كردۆتەۋە. ئەم دوو كەسەش شەرفەخان و ئەھمەدى خانى
بوۋن. سەير و سەمەرەش ئەۋەپە لە پاش ئەم دوو دىسۆزانە، دىسان ئەم دەرگانە داخراۋەتەۋە و
زىكەى چوارسەد سال بە گەلبۇدپاۋى ماۋەتەۋە. جالغالىۋەكە لە دەۋرى تەمىنەۋە و بە شەدارى ژەنگى
ھانىۋە و جارىك حاجى كۆپە ھاۋارىكى بۆ كوردوۋە و كەس ئاۋرى وئى ئەداۋە و كە ئەمەش سەردوۋە،
كەسى تر تا ئەم دوايىانە بە لايمەۋ نەچۋە. لەم دوايىانەشدا حوسىن حوزنى و ئەمىس زەكەى بۆيان
پەخسىۋە و ھەر يەكە بە پىتى توانا تىكۆشۋە كە ئاسەۋارى لە ناو چوۋمان كۆكاتەۋە؟ دەنا كەسى تر دە
خۇ پانەدىۋە سەرى لى بەلاتەۋە و سەرەمەرى پى بەلاتەۋە.

گەلمۇ؟ لەم پۆۋگاراۋەدا چۆن بسوۋە بە تايىبەتى ئەم دوو كەسە -زىياد لە ھەموو كوردىك-
كوردايەتەيان بۆتەۋە؟ دەرپارەى خانى لە بىرگەلەكەى سەم و زىنە موگورىيانەكەمدا بىسەر و پەۋى خۇم
لەم بارەۋە خستۆتە پوۋ. شەرفەخانەش -كە ھەر لە پۆۋى ھاتنە دىنبايەۋە، بەژەكى زانست فرچەك
دراۋە و بە لاۋى لە مالى شاي ئىتراندا پەرمۇردە كراۋە و شان بە شانى شازادان پىتى خۇئىندراۋە و ۋەك
ئەۋان پەھىنراۋە- ھەموو ھونەرىكى دەۋرە داۋە و بەزىھاتى و لەبارى بار ھاتوۋە.

وہك خۇشى بۆمان دەگپتتەو: لە باس و خواسى پابردووان و لە هونەرى مێژووناسیندا، زۆر سەركەوتوو و ئەوەندە ھۆگرى ئەو بابەتە خۆتەندەواریە بوو كە ھەموو كات و ساتى تەنیاىى خۆى دەگمڵ بەسەرھاتى پابردوواندا پابردوو و رەستوو بە تارىخ نووسین و مێژوو ناسیندا، جێگەى كى بەرز داگیركا و ناوێك دەركا. لە ھەر دەرگى كى داو و لى ئۆپو، دیتوو بە پێش ئەودا چەند كەسێكى زۆر كارامەى تى خزیو و ھىچ مەوداى كى وای بەدى نەكردوو كە ھەر خۆى تاكەسواری مەیدانەكە بێ و بە ئارەزوو نەسپى ھونەرى تیدا تاو. تا لەپ و نەكاودا فریشتەى بەختى ئاوپێكى بەختى لى داوئەو و گەلە ئازا و نەبەز و مەرد و پەندەكەى خۆى وەبەر ھێناوئەو. ئەوسا دیتوو دەتوانى بە تىرێك چەند نیشانە پێتێ:

۱- مێژووى كوردستان كەس دەستى بۆ نەبردوو؛ نەگەر ئەو بێسووسى، دەستى خۆى پێش خستوو و لەو كارەدا بە داھێنەریك ئاودەر دەكا.

۲- ئاوى ئاودارانی كورد لە ئاودەپێ و ئێپاى ئەوانیش ئاوى باب و باپىرانی -كە مىرانی بێلین- بە زیندوو بى بێنەو و كۆپانى دواپۆش باسى شان و شكۆى ئەو گەورە مائە بخۆتەنەو.

۳- بۆ خۆى -ھەر وەك لە ژياندا مىر و خوونكارە- بەو كارە لە دواپۆشیدا بە پايدارى لە ئاودەواریدا دەمێنى و لە سەر پووپەرى پەنگىنى ئوسراو كەبەو بە سەرەرزى دەنۆتێ و كوردە پۆشنىبەرەكانى دواى خۆى لە ھونەر و كوردەوى خۆى تى دەگەنێ و ھەرگیز كەمايسى ناھێنى.

چونكە تێر و تەسەلێش بوو، ئارەزووى نەكردوو لە باتى نووسینەكەى بەخشىنى لە دیوانى ئوردكانەو پى بگا. ھەر رەستوو بە كوردەكەى خۆى و ئوسەرى ھاوچەرخى لە ھونەر مەندى كە تى بگا و ئێتەر چاوى لە چێش نەبوو؛ دەستى داوئەو و لە پاستیشا دادى داو و ھەر چۆنێك خۆى نیازى لى گرتوو، وای ھێناوئەو. مێژووى كوردى ئوسوو و مردوو بۆ زیندوو كوردەو و كارێكى وای كوردوو كە تازە نەمەینەو. سوپاس بۆ مىر شەرەفخانى گەورە كە گەراى ژيانەو لە ئاودە تۆشەكانى پەرى شەرەفنامەدا بۆ ھەلگرتین و ئێستا وا خەرىكەى سەر ھەلدەینەو و بپووشینەو و بە ئاشكرا و بە شانازى ئەو مىرە ژیر و سەرفرازە یاد كەینەو و ھەتا دنیادىناى لە بىرخۆمانى

نەمەینەمۆ. هەتا هەتایە نەم گەلی کوردە -نەگەر دەولهەمەند و نەگەر هەژاریەتی- هەر ملکهج و منەتبار و سۆپاسگوزاریەتی.

شەرفنامە نازانامە

نەگەر تۆزێک بە زیتی لە ناوناخن و دێڕ و پیتە بە پیتەکانی شەرفنامە ورد بێسنەمۆ و ژیرانە لێنی بکۆلینەمۆ، سەرەرای پروداوەکانی -کە زۆر دلگەر و لە بەرچاون- شەوی زۆرتر سەرنجی پیاو ڤادەکێشی، نازایەتی بێ وێنە نەم گەلی کوردە. سەرلەبەری شەرفنامە بیشکنە، لە هیچ لایەکمۆ کوردێکی قزە و ترسەتۆکت نایەتە بەرچاو و هەمووی هەر پیاوی چاوەنترساو و دۆژمنترسین و گەڕناسی بێ وێنە!

هەرکەس بە چاویکی بێ لایەن، لە دەراییکی پۆناکەمۆ سەیری سەرهۆودی سەم گەلی کوردە بکا، هیچ گومانی نامێنێ کە لەو ساوە باوە دەم و دایکەمۆ لە بەهەشتەمۆ دەرکراون و بەرمۆ دنیا ڤاونراون و لە سەرزەوی دامەزران و خانە و لانەیان پینکەمۆ ناوە و نەمۆ و نەمۆچێکیان لێ پاشەگەوت بوو، هەرگیز لە گەلی کوردیان نازا و بەجەرگەر لێ نەگەوتۆتەمۆ. زۆر لە مێژوونووسان لایان وایە کە واتای وشە کورد نازایە و دراوسێکانمان -کە ناسیویانین و زانیویانە چەند نازا و بەجەرگ پێگەوتین- ئەم ناویان لێ ناوین. تەنانهت زۆر لەم زانیانە مانایان لە قورعان لێداوەتەمۆ، باوەڕیان وایە نەگەر خۆی مەزن بە ئیسلامانی فەرمووە: دەنێردێنە سەر نەتەوهیکی زۆر نازا و بەهێز! نیازی کوردە و کەسی تر نیە و لە کورد پێتە کەس پێی ناکەوێ خوا پەسنی نازایەتی بدات.

لە راستیدا ئەم ناوی کورد و نەترسانە -کە هەر زۆر لە مێژوونەمۆ بوونەتە ئاواڵ دوانە- نازناویکە پێ بە پێست و کالێ پێکی بالایە و داپەرە جیهان تا وێستا نەبەرد و مەردی وەک گەلی کوردی نەدیوە و بە دەورووبەری بێڕیشیدا تێ نەپەرپێوە.

نەوانە کە خۆیان زۆر دە خۆیان ڤانابین و لە ئاوەنە خۆیاندا سەیری گەلی کورد دەکەن و گوتێ لە هەمبەنە خۆیانەمۆ دەژمێرن و لایان وایە -لە نازایەتی دا- کوردیش خۆیان ناسایە و شتیکی ناناسایی تێدا نییە، با بێت و لە گەل منا ئاوی لە پۆزگاری نزیک بە خۆیان بەدەنەمۆ و مێژووی پێر لە

شانازی کورد لهم سد سالمي دواييدا بيتنه بمرچاو و به دل ليكي دمنهوه و بيمهري كمنهوه و بپروان و بزائن نم نتموه دل پتموه، چيه و چونه و چي كردوه و كردهوي همتا كوي چروه؟ همروا له رابردويكي زور نزيكدا -كه يان خومان له بيرمانه يا خو باب و كال و نمنك و بايپيرانمان ديويانه، نان له بهيت و سرگورزشته و چيرزكاندا بيستومانه- نم كورده نازا و پياوه- لهسر نمو ههموو بيكمسي و ليك بلاوي خوشي را- له ميداني نمرسانا، چهندي هونسر نواندوه و چهند لهشكري بهزاندهوه و چون دوژمني بزاندوه.

نهگمر پياو بو خوي كورد نبي يان دهماري كورد باش نماسي، له باسي نازايهتي نم گهلهدا سيري دهماسي و لاي وايه بهشكن له چيروك و نهفسانه و شتي وا پيووي نهداوه.

دوازه سواري ميريوان، بايپيرناغا و هممزاغاي مهنكوپ، شينخ عونميدولاي نهري، سايلاغاي سمكن، قهدهمخيري بهختياري، هوزي بچووكي سوينسي، بهگزادهي بانه، جافران، كزمهلي ژي كافي مههاباد -كه دهگز دهولمتي نيراني دهولتمند و له ميژينه راجوون- چيان بهسر هيناوه؟ شينخ سهعندي پيران، پالمواناني ناگري داغ و چياي ساسون، تمنانهت هيتزي كهه دوستي ههمومند -كه دزي نيسپراتوري عوسمانى راپمريون- چون پت پهتنيكيان بمو دهولتمه زمبلاحه كردوه و چمنديان خوئين و مال تي چوه تا بهردست كراون؟

شينخ مهحمودي هعفيد بمو لهشكره كهه و پرووت و نهدارميهوه -كه همر پهكي له دنيهكهوه و هرچهكهي له جيهكهوه پيكمهوه نابوو- وههاي تمنگه به نيسنگليس و پادشاهيتي عراقى دستندهخوري نيسنگليس ههلچني كه زوري لهشكري عراق و نيسنگليس و سيك و گورگي لي دهنك دراو، ههموو چهكي تازمبابهتي شو پوزهي لي دهكار كرا، هيشتا نهگمر كوردي بيتهوش و نيشتمانفروش نمبونايه، بزيان چاره نهدهكرا و بيتي نهدهچاران.

زور جاري وا ههموو همر تاك و تهرای كورد، له چنگ پهل هاوژي داگيركمران و دست دريژي زورداران، وهتهنگ هاتوه و كتردي گميشتوته نيسكان و له ناچاري خوي له سر خوي وهدهنگ هاتوه و دوستي له خوي شوشتوه و پينگي چياي داگرتوه و دهگز دهولمتيك راجووه و كاري واي له دست هاتوه كه به لهشكريني بيگانه ناكري. خهليل خوشموي، عهليكي بهتي، شينخ عهتا، ههممهتالي بانه، خولمپيزه و همزاراني ديكي وا، كه ناويانگيان همر ماوين و به پالمواني گمل ناسراوين

و همموومان له چیرۆکه‌کانی گوێ ناگردانی زستاندا، زۆر لێو تا‌ک‌سواران‌دی م‌یدان‌مان بۆ با‌س
کرا‌وه و به تاس‌وه له گۆش‌می د‌ل و م‌یش‌ک‌مان‌دا ج‌یمان بۆ ک‌رد‌و‌ون‌وه و له بی‌ر خ‌زمان ن‌ه‌ر‌د‌و‌ون‌وه.

ن‌ه‌م‌یر‌ن‌یز‌ام‌ی گ‌ه‌ر‌و‌وسی کار‌به‌د‌ست‌یک‌ی ن‌یر‌ان بر‌وه و له ک‌ورد‌ستان بر‌وه. له نام‌یه‌ک‌دا بۆ
گ‌ه‌ر‌ه‌تر له خ‌وی نو‌وس‌یه، ده‌لی: «ه‌ه‌م‌زا‌غ‌ای م‌ه‌نگ‌و‌ر و دوو بر‌از‌ای -که بۆ ن‌از‌ای‌م‌تی له د‌نی‌ادا
و‌ت‌ن‌م‌یان ن‌ه‌بو‌وه- به د‌م‌ستی س‌ر‌ب‌از‌ه‌کان‌ی ن‌یر‌ان ک‌و‌ژ‌ان». ه‌ر ک‌م‌یش ت‌و‌زی شار‌ه‌ز‌ای ن‌ه‌و پ‌و‌ود‌ا‌وه ب‌ی
باش د‌م‌زان‌ی که د‌ه‌ول‌م‌تی ن‌یر‌ان له ش‌م‌ر‌دا پ‌ی‌یان ن‌ه‌و‌یر‌ا‌وه و به به‌ل‌ینی د‌ر‌و و به سو‌ت‌ن‌د و پ‌ه‌یم‌انی
نام‌ه‌رد‌انه فر‌یو درا‌و‌ن و بان‌گ‌ه‌ی‌شت‌ن ک‌را‌و‌ن و له نا‌و خ‌ی‌ره‌تا له نه‌کا‌و به‌ر گ‌ول‌له درا‌و‌ن.

ن‌ی‌ح‌سان نو‌ری پ‌اشا له نو‌وس‌را‌وه فار‌سی‌ه‌ک‌ی خ‌و‌یدا بۆ‌مان ده‌گ‌ی‌ر‌ت‌م‌وه، ده‌لی: «له ش‌ۆ‌پ‌شه‌ک‌ی
نا‌گ‌ری دا‌غ دا، تو‌ر‌کان ه‌م‌ر ک‌ور‌د‌یک‌یان به دی‌ل ب‌گ‌رت‌ایه س‌ری‌ان ده‌بر‌ی و له گو‌ی پ‌رد و ده‌م پ‌ت‌گ‌ای‌ان
به‌س‌ر دار‌یا‌ن‌وه ده‌ک‌رد تا ک‌ور‌ده‌کان‌ی پ‌ی چ‌او‌تر‌س‌ین ب‌ک‌ن. ش‌ۆ‌پ‌ش‌گ‌ی‌ر‌انی نا‌گ‌ری دا‌غ -ه‌م‌ر د‌م‌ست‌یه‌ک
ن‌ۆ‌ه‌ی د‌ه‌ر‌چ‌و‌ن و ده‌گ‌ژ پا‌چ‌و‌نی تو‌ر‌کان‌ی ده‌ه‌ات- به‌ر له ه‌م‌و‌و کار‌ت‌ک‌ پ‌یش‌ی خ‌وی‌ان لو‌وس ده‌ت‌اش‌ی و
س‌م‌ت‌ی‌ان ق‌یت با ده‌دا و تا‌و‌یک‌ی باش به خ‌ۆ‌دا ده‌ه‌ات‌ن؛ د‌م‌یان‌گ‌وت: نه‌گ‌ه‌ر کی‌ژه ک‌ور‌د س‌م‌ری به‌را‌و‌مان
به س‌م‌ر دار‌ان‌وه ب‌ی‌س‌ن، با جوان و ل‌م‌ار و به‌ر‌چ‌او ب‌ی‌ن و ه‌م‌زمان ل‌ی ب‌ک‌ن و ب‌ی‌زمان ل‌ی نه‌ک‌ن».

جا ده‌شان‌س‌ین که نه‌ست‌یره ه‌م‌ر ه‌ی‌نده به دی‌س‌م‌ن و جوان‌ن تا خ‌ۆ‌ره‌تا‌و خ‌وی د‌ه‌رده‌خ‌ا؛ ه‌م‌ر
نا‌ز‌ای‌م‌ت‌یه‌ک‌ی له در‌ی‌ز‌ای م‌ی‌ژ‌و‌وی ک‌م‌ون و نو‌ت‌دا، مر‌و له خ‌وی ن‌ی‌شان دا‌وه، ه‌م‌به‌م‌ر به م‌ی‌ر‌خ‌اس‌ی و
گ‌ه‌ر‌ناس‌ی بار‌زان‌یان، چ‌له‌ک‌ایه‌که له پ‌است چ‌یا‌یه‌ک و ت‌ن‌ۆ‌که نا‌و‌یک‌ه له ح‌اند د‌ه‌ری‌ایه‌ک. به‌رو‌ام وایه نه‌گ‌ه‌ر
نا‌ز‌ای‌م‌تی و نه‌تر‌سان له ب‌ی‌چ‌م و ته‌ر‌زی پ‌یا‌و‌ت‌ک‌نا به‌ه‌ات‌ای‌ته س‌م‌ر د‌ن‌یا‌یه، تو‌وش‌ی ه‌م‌ر بار‌زان‌یه‌ک به‌و‌ایه،
به س‌م‌ر‌ک‌زی ک‌ه‌ن‌وش‌ی بۆ ده‌ک‌رد و به لاره‌م‌لی سو‌ژ‌ده‌ی بۆ ده‌ب‌رد.

ه‌م‌ر ل‌م س‌ی یه‌که چ‌ه‌رخ‌ه‌ی ب‌ی‌سته‌مه‌دا و ل‌م پ‌ۆ‌ژ‌گ‌اره د‌ژ‌وار و ح‌م‌سته‌مه‌دا -که به س‌م‌ر ک‌ور‌دا
ت‌ی‌ه‌ر‌یه‌- ه‌زار‌ان م‌ر‌دی وا ن‌ه‌م‌ه‌ر د‌ ل‌م‌و ه‌ۆ‌زه س‌ه‌ر‌ی‌م‌ر‌ز و پ‌ی‌س‌ر‌ۆ‌زه په‌خ‌س‌یه‌وه که نا‌وی پا‌ل‌ه‌وان‌انی
ن‌ه‌فس‌انه‌یش‌ی له نا‌و سی‌ای‌ی نا‌وی به‌کار‌ان س‌پ‌وه‌ت‌م‌وه. ن‌ه‌م ه‌ۆ‌زه ک‌م ژ‌ما‌ره و با‌و‌ه‌ر‌داره، زۆر جا‌ران له
س‌م‌ر ک‌ور‌د و ک‌ور‌د‌ستانی ن‌ی‌ش‌مان‌ج‌ان ده‌گ‌ژ له‌ش‌ک‌ری زۆ‌ری زۆ‌ر‌دار‌ان پا‌چ‌و‌ن و به پ‌ژ‌انی خ‌و‌ر‌تی‌ن‌ی پا‌کی
خ‌وی‌ان، نا‌ه‌رو‌وی پ‌ژ‌ا‌وی گ‌ه‌لی ک‌ور‌دی‌ان خ‌پ‌وه‌ت‌م‌وه و به م‌ه‌چ‌ه‌ک و با‌ه‌وی ل‌ی س‌و‌رد‌ن و با‌و‌ه‌ر به‌خ‌وی،
د‌م‌ست و ز‌ه‌ندی گ‌ه‌ل‌یک له زۆ‌ر‌دار‌انیان له بن‌دا به‌ر‌پ‌وه‌ت‌م‌وه. ه‌ه‌تا د‌ن‌یا د‌ن‌یا‌یه و ه‌ه‌تا ک‌ور‌د‌ستان ک‌ور‌دی

تېلدايه، ناوی شتيخ عبدوسه لامل و شتيخ نهحمدهی بارزانی له سمر تهتهلهی رېژنامهی ميترخاسان و گهرناسانی همره سمرعيرزی دنياډا به پيتی زيرپين و به زيری و بعيرزی چيگهی بۆ ديارى دهکړی و به رهنیو هيتی سمبرزانی بارزان ناويان دهبری.

پيتشينه گوتويانه: شاگردی هونرممندن نيشانهی هونرممندی ماموستايه. نمو شتيخانهی بارزان که نمو فترکه نابړووممندنهيان بۆ هونرممندی داممزراندوه، شاگردی وهک مستهفا بارزانيان پرمورانده و پينگمياندوه؛ که سهرتهای کوردايهتی و نازايهتی چۆن دهست پي دهکړی و نمو رينگه پر پيچه چۆن پي تی دهبری و نامانجی پاک و ناکاری چاک چهندی دهر و چهوسان و بهجمرگی و نهميزين گهرکه و چقاس پشو له سمر خوی و شهکتهی پي دهوی تا سمر دهکړی و سمر دهکړی.

وايزنم تمنا ناوی مستهفا بارزانی بمس پي بۆ بهلگهی نازايهتی کورد. وهک مهولانای پژمی

فهرمويه:

بهلگيه بۆ پژوی پوون تيشکی هتاو بۆ پمندی گول بهسه بۆنی گولاو

پي گومان به هاتنه ناوی ناوی بارزانی، باوهری هه موو دوو دل و گومانداريکيش له سمر نازايهتی پي وينهی کورد - دهگاته سمر چلهپزيه پي گومانی و هه موو دلخورتيهک له م بارمو له ناو دلان بار دهکا.

نموانهی نهمرۆ له سمر دنيا دهژين و نموانهش که له دواړوژدا دهخرينه ناو ميميدانی ژيانموه، کيتمان دهست دهکړی که نه م ناوې سمر گوی نهکوتبي يان نهکړی و نمو پياوه نمناسی و به چيرۆکی نمو نازا پايه بهرزه ناشنا نه پي؟

نيشتمانی کورد - به پي هيچ ماندوو پوون و وهستان، هموليان داوه و خوينيان پژاو و کوليان نه داوه و کۆلهی دوژمنيان کوتاوه؛ تا به زهبری باوهری بههيز و دلی پشويان، دل و دهزگای کوردهستان خوازان لمرزی و درزی برد و کوپانی نيستا و چينهکانی دواړوژ که دپن و ميژووی شوپشه خوينايهکانی بارزانی دهخوينتموه و به وردی شی دهکمنوه و به ليتزانی شيو و وردی دهدهمنوه و به زيرهکی دهگل پژوداوهکانی شوپشهکانی ديکمی دنياډا پمراوهردی دهکمنوه، چۆن هه پروه و چۆن پروي داوه، وای تيدهگمن. به تاييهتی که دهربارهی شوپشه ممزنهکی نيوان سالانی ۱۹۶۱-۱۹۷۰ دهوین؛

که ده سالی ږمېق بارزانی و پينشمه رگه کانی کوردستان - بۆ نازادی ناوازی نهمېردی و زهېر و زمنگی نهم گه له جهنگاوهره به باومېره، له ناو چالی فراموشيموه - به موزدهی پژگاری و خوشييموه - سمری هه لدايموه و دمنگی زهنگی پيشمنگی کاروانی خوزانانی پالنه وانانی کورد، له دريژايی و پانايی نهم زه مينه خي و پان و بمريندا زرينگايه وه و له ناو هه موو دل و ميشکيندا دهنگی داييموه؛ نيتسر کهی گومان و سۆ ده ميتنی و کئی هه يه باومېر يموه نه ميتنی که نهم گه لی کورده، نه گهر وک گه لانی نازاد و سمرimestی دیکه ههر له سهره تاوه خاوهنی خاکی خۆی بوايه و به راشکاو و به بئ له مېهر و بهرگر به خۆدا بهاتايه، هېچ هيتزک له دنيا دا ده گه لی ده رنهمېرد و هېچ خاوهن زۆر و خوونکارنک باشاری نهمه کرد.

به بيسری کيتا دهات له پۆز و پۆزگارينا که کوردستاني نيشتمانی کورد له شمش لايانيموه له لايمن داگيرکمرانيموه چوارميخه کيترايی و زۆردارانی خاوهن زۆر و کوردخۆز چۆکیان له سمرسنگی دادايی و زمانی هاوار و نالمشی بمسترا بئ و کرکړی همناسه دانيشيان لئ گرئ دابی، مه لا مستهفا ناوتک پياوئکی هه ژار و بئ چهک و جبه خانه و بئ خانه و لانه، ليمو مه لېمنده بچوک و بمرده لانهی کوردستانيموه - که ناوی مه لېمندی بارزان - به بئ يمروا له پرووی داگيرکمرانی کوردستان هه لگمرېتموه و راپېرئ و بمشیکي زۆر کهم و باومېر زۆر، له کوردي هه ژار و پرووت و برسی و بئ دهره تانی په گه ل کوی و به کۆنه سه لی و سئ تيره ژهنگای و چفت و شينکمی پاوی و خمنجمری پوزه و تېخه لهی برشاويموه، ده گۆ دوله تیک راپچن که خاوهنی زتير و زۆری زۆر و سويای پتک و پتک و تازمه بابت و له بار و پر چهک و تميار و خاوهنی تانک و زرينش و فزۆکهی بۆمباهاوئ و ختوی سەتان تۆپي پينچ به پينچ و لولومدرئ و چيادايئ بئ و تعنيا سنگی پرووتی لاوی خوين گهرمی نيشتمان پهرستی کورد، قه لغانی گولله و باپرووت بئ و برسی و تينرو - له نه شکوت و بن بمرد و سمر هه ردايموه - ممردانه هيرش ييتی و سهره پای له مشکری ييگانمش، چهند جار نه وهندهی خۆی، کوردی ناموس فرۆش و بيهۆش، پيشی لئ گرتهی و خۆی به داگيرکمری ولات، به کرئ دابی و کوردی هاوخوينی خۆی بۆ بکۆژئ؛ که چی نهم هه موو نيماره بشکينی و بيانر هيتنی و له نه نجامدا سمر به دوژمنی په گمزيه رست و دوستانی دوژمنانی بچه ميتنی و واز نه ميتنی تا خه لکی هه موو دنيا مافسی رها بۆ گه لی کورد ده سه لميتنی.

نېمە لېرەدا زۆر بە سەرچلى، باسى تۆزۈك لە نازايەتى بارزانى و پېشمەرگەكانى كوردستانمان - تەنيا بۆ نسوونەيكە لە نازايەتى كورد - ھېنايمو؛ تا بۆمان دەرگەوى كە ھەرچى لەمەو بەر لە مەر نازايەتى كوردمو، گوتراو و نووسراو، ھېشتا زۆر ناتموارو و كەمىكە لە زۆر و شەمىكە لە چاوخۆر. نەگىسا بارزانى و شۆرشەكانى، پېرېستيان بە زۆر شۆرشنامەى زۆر گمورە ھىمە و لە توانادا نىيە لە پېشمەكەكى وادا سەرومەرى لىك دەينەو و گمورەگموى نەو زىرى پەرگى و پتمو، بە وردى لە بەر يەك ھەلەوھىتېن و بە ھەستايى لىكى دەينەو و تېكى خەينەو. نەگەر مەرگ مەودا بەدا، لەمەولا مېنىش - ەك زۆركەسىر - نەوھندى بۆم بلوى لە كىتېنكى سەربەخۇدا لىيمو دەدۆت.

نەو نازايە چۆن تېچوۋە

ھەر دلىكى لە سووچىكەو كەموسكەيكە ترووسكەى كوردايەتى وى كەوتى، بىر لەمەو مەتەلۆكە دەكاتمو و بە بىرى خۆى لىكى دەداتمو و ديارە نەو پەرسپارە، بە سەر زۆر دەم و زارانموە و مالم ھەقە، پەرسىكى زۆرىش بەرى و جېيە: ھۆى دۆكەوتن و سەرنەكەوتنمانچە؟ يان كىيە؟ ەك مەن بە بىرى خۆم بۆى چووم، كوردەكە ھەر ەك لە ھەموو كەس نازاتر و بى باكتەر، لە ھەموو كەشىش راست و دلپاكتەر و ھەتا بلېنى خۆش ساوەر و بىگەر و گزىيە. جا نەم رەوشتە پەسندانەى لى بون بە سندان و لە سەر دلى خېبون و گەستويانە و بەستويانە و خستويانە! نايىنى پاك و بى گەردى نىسلامەتى - كە لە سەرەتاو پەيدا بوو - تېشىكى برايمەتى و يەكسانى، ە چياكانى كوردستانىش كەوتوو. تارىكايى ئاگرېمەستى لە سەر رەواندوېس و چاگان و پاكانى نىسلامى پېتسو تېيان گەياندوېس كە موسولمان ھەموو پىكەو بران و رەش و بۆز و سېى و مۆز و زەرد و كەمەيكە لە ئارادا نىيە و ھەموو رەگەز و تىسرە و ھۆز و نەمەويەك - لە بەرانبەر بارەگەى خوداى بەرزا - يەكجۆرن و يەكتەرز. نەزادپەرسى سەمكارانە، گارى بەدكارانە و ھەمۆنى بىتاكارى و پەستىيە. كەس لە كەس زلتەر نىيە. ھەموو موسولمانىك - خاۋەنى ھەر رەنگىك و خىسرى ھەر زمانىك بى - لە بەرەمۆچكەى خۆرەتاوى نىسلامەتىدا، بە سانايى دەھاوتتەو و ھېچ بىھىز و پېترىك، ھەرگىز لە بۆمە دەستەلداراندا ناتاوتتەو. پەلى لە پېشى و گمورەيى، بە نەننازەى ئاكارى

باش و له خواترسانه.

كوردیش -كه چوونه ته ژیر سیبیری نالای پیروزی شم نایینه پاکموه- دیتوویانه وک
بیتوویانه وایه و موسولمان ههمووی پتکموه برایه و ههمووی بز یه کتر پشت و پهنان و نه گمر جاران
که میکی بی کس بوون -وا له سایه نایینی تازه وه- بوونه ته زور و کس زوریان لی ناکا. نایین و
پروستی نویان به لاه زور له پتوشتی پیشینی پرتازاری ناگرپمرستیه که، لمبار و چاکتر بووه و له
سایه نمو فرمانه ناسمانیده- که قورنانه- ماویه کی زور باش حسانموه. به لام ههزار داخ و
مخابن! که نم جهونه پیروزه زوری نه خایاندووه و لمشکری خم و په ژاره دووباره سمری لی داوونموه
و به سمریستی نه ماوونموه. دمه لاتداره راست و دروسته کانی نیسلام، بمرجه ره ناسوی زیان
ناوابوون و که ثوان چوون، خونکار و زرداری به ناو موسولمان و به ههناو دوروویژدان -وک
گورگی کمپنه که شان- خویان ناو ناوه شوان و له فرمانه کانی خوا همرچی بزیان نه لواوه، پاش
گوینان داوه و دمتیان کردووه به ره گمزیمرستی و ملیان ناوه له نتموه ههلاواردن و بی هیتز خواردن.

لمو نیچیر ههلاواردنه دا، کاتی کوردیان به دیارده ههناوه و ده کمز و چای پژد و ههله مووتی
کوردستانیان ههلاوانیوه و گهلی کوردیشیان زور له خویان به نازاتر ناسیوه، همرگیز ده خویان
رانهدیوه پرویمرو به شیری پروتموه ههلمان کمنی و په لامارمان بدن و بمر دسمان بکن. زانای زور
وریا و گزیزانیان، بیران لیکردوتموه و زانیویانه نمو به پرووداره گزیداره، بهمان ههناکمنی و نه گمر
دهسکی بیور و هوره و پوازی له خور، بز نمتاشن و له ناو خویلا کرمی پی ههله نه هیتن، زوریان پی
ناشکی و شکاندنی زور دژواره. نه گمر ده کری کاریکی واپکن همر کورده که کورده که میان بز بکاته
پاروه چموه و بیخاته دهمیانموه. راوی کمو به کمو بکن و همر که ویکی له داو کموت بیخون و نه گمر
کموگره کهش له راو کموت، هاسان ده خوری. جا بز نمو مهیسته ههستان به ناوی برایتی و هاوانایینی
و هاواسایتمیوه، خویان ده ناو ههله کیشاوین و بی ههست و خشه چوونه ته بن کلشهمانموه و
چنگورکیان خستوته پشمانموه. مهلا بی نان و پییری نه زانیان به زیم و زیمو کپوه و دهمستی گهلی
به مستزمانیان پی برپوه؛ میشک و دلیان وا له پروپوچ ناخنیوین همر به جارتک تاساوین و تعزیوین و
بیگانهش له بن سیبیری میتر و پرچ و پیشی خومانموه داوی راویان بز تنیوین و تمپکه و فاقه میان
بز ناوینموه؛ هیچ به خومان نه زانیوه تا تیکموتوین و پیوه بووین و له فره و په لقاژه کموتوین.

به زمانی لووس و بزهی ژهره‌روی و سوتند و په‌یسانی درۆزخانه، فریویان داوین و نیش‌ش -که راست و دل‌پاک پس‌کاوین- باو‌پرمان کردوه و گوتومه‌نه: برای هاونا‌یسن دلسۆزمانه و وه‌ك خۆمانه و هرچی بوومه‌نه خستوومه‌نه به‌رده‌می برای میوان و بۆ خۆمان به برسیایه‌تی سرمان ناوه‌تموه. برای ده‌سپیش -له باتی چاکه- له بن دوو گردی فیتلبازیموه، وازی به ناوه‌زمان کردوه و مرخی له دل و میشکمان خۆش کردوه و له بی‌ری نه‌ته‌وایه‌تی و گه‌له‌رستی دایته‌کاندوین و ته‌کانی پینداوین، تا له راسته‌ری ژیا‌نی کلاکردووین و به ده‌ردیکی بردووین که‌س نه‌زانی ماوین یان مردوین. نموسا هر به هالاری ده‌می گهرمی، وا کولاوین و تولاوینموه، که تۆزکال‌تیکیش به چیسری نه‌ماوینموه و هر به لیتوان خوراوین.

چاره‌نووس

به درۆزایی هه‌زار و نه‌ه‌نده‌ ساله، زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری کورد، وا تی گمیه‌نراوه که هرچی به سهری دی، هر پۆزی به‌ری له چاره‌ی نو‌سراوه و کۆش و ماندوو بوونی بی به‌هریه و زۆر ده‌میکه هه‌م‌و‌و‌شت بر‌اوه‌تموه و هرگیز مانای نمو فرمانه‌ی خوی بۆ لی نه‌دراوه‌تموه که فهرموویه: به تینکۆشان نسبی، مرۆ هیچی ده‌سگیر نابێ.

به گه‌فی گهرم ساره‌ بووینه‌وه

مندالی کورد هر له پۆزی چاو‌کردنیموه به دو‌پشکی هه‌و‌گری و ماری سهریان و شاگری بی‌تامانی دوا‌ی نه‌مانی فرچک ده‌گری و پتیه‌کی هه‌م‌و‌و‌ خۆشی و شادی و ناواتی دنیا‌ی لی به‌ری‌ست ده‌کری و بینچاره چاری خۆی هر لموه‌نده‌دا به‌دی ده‌کا، پرچ و پیش به‌رداته‌وه و هانا بۆ پسری بی پسر به‌ری و بگری و بکروژتموه و نه‌رکی ژیا‌نی له بی‌سر به‌چیتتموه. هه‌م‌و‌و‌ ته‌مه‌نی هر نامۆزگاری ده‌کری که پساو ده‌بی به به‌شی بی‌به‌شی رازی بی و پرووت و نه‌داری سهر دنیا له‌ولا ده‌وله‌مه‌نده و نه‌خۆشی و له‌ش به‌باری به‌هره‌ی خودایه و ده‌رمان و بریشک چیان له ده‌س نایه و چاری ده‌رد و ژان، له نوشته‌ی مه‌لا و خاکی سهر گۆزی چاک و پسرانه‌ویه و هرچی دم ده ده‌می مه‌لا بنی، هاواری دین و دنیا‌یه‌تی و هر

کەس نەچوو پێتە ژێر سایەی پێرێکەم، شەیتان رێبەر و کوێخایەتی.

بە هەزار و نەهەندە بەند و باری بن شێ و بلاو، پرستیان لێ بریوین و بە هەموای داھۆ، چاریان دادووریوین و بە دلتیایی شیشاونە گیانمان و هەرچی هەست و نەستمان، بە خڕپیری پرایانداوە و تەنانت هونەر و پەسەن و میژووی پەر لە شانازیشتان لێنەزراوە و بە پووت و قووتی کەوتووینە دەشتەو و بە پالەپەستۆ خزانەواییانە چیاو و نەوسا تێرمان پێ پێکەنیوین و گوتیانە: نێوێ بۆی بۆی موسولمانان پووت و بێژیوین! وەرن -بە خێری نیسانی خۆمان- بەختیان کەین! لە سەرمانە پیاوانە و موسولمانانە بە سەرتان کەینەو! نەوێ لە خۆتانسانەو پێکەیشتیو، هەزار بەکێکتان دەدەینەو! با لە برسان نەمرن. بەلام دەبێ نێوێش نەمەگتان لە چاودا بێ و بە کاری نێشە بچارین. پیاوی ناچاریش هەموو شتیکی بۆ پەوایە. کەوایە لە پێی نان و ژياندا کوشتن و خۆ بەکوشت دانیش پێ تێدەچی. داگیرکەرانێ کوردستان بە درێژایی میژوو کوردیان خستۆتە پێش خۆیان و بەگۆ دوژمنیاندا کردووە. هەر کوردێکی لە تاوی گیانی خۆی لەوانە هەلگەرابێتەو کوردی هاوڕێگەزی خۆیان ناردۆتە سەر و لاساریان پێ لە سەر پێگە لابردووە.

کورد کە خاوەنی مالی خۆی نەبوو، بە دەسندەخۆی و نەمەر و نەمۆ، بەختێر کراوە و اش تێگەینراوە کە خەزم و کەس دادی پیاو نادەن و دەر و دراوسی، نەتمۆی و نەویستن و دەستی هەنگویناوی بەخەمێ زاری خۆمانەو، دەبێگەزن و دار و بەردی دەور و بەرت پێت دوژمنە. هەر خەلیفە و پاتشای موسولمان -کە نەویش کورد نیە- لە پۆژی تەنگانەدا جێگەیی هانا و هاوارانە و لە قیامەتیشا فریادەس هەر خۆیەتی. نمو هەزار و سەدان سالە، ناوا گۆش کراوین و هاوکاری و کوردەنامووسیمان لەبێر براوە و بێر و برۆی نەتەوخوازی و کەلکی کۆمەلایەتی و بەهەری دەستی گەلمان لێ وەلا نراوە و تەنانت زمانە زکاکە کە خۆشمان لە بەرچاوە خراوە و بە شات و شووتی درۆنەخشیان، پەچەلاک و بێجە و نەژادە کە بووشمانە، لە بەرمان بێژراوە و سەروەری هەموو کار و کردەوێک -کە هەر لە میژنەو فێرمان کراوە و بۆمان بە کەلەپوور ماوەتەو- هەموو هەر نەوێ: نەم لا دەکەین، نەم لا دەکەین، بە بلوێری داگیرکەر سەما دەکەین!

خۆشەویستی نیشتمان و خۆمەیتی و هاوخوازی خۆمان لە دەست داوە و کەسمان نازانیس چ

بووين و چۆن بووين و چيمان به سهرهات و چۆن چووين؟ له هه موو روتاندا به رهوتيك فيزين؟
 نوميشت سوتيسكه ييه. له ميتزوي خومان هه نهونده دزمانين كه بابهللباسان نوكهه و دمسنده خوزي
 بيتگانهي داگيركهه بووه و ههتا مردووه پارووي به خوتتي هاوخوتتي خزي تهپر كردووه و پهگسي
 خؤناسين و سهريه خؤزي تينا مردووه و ههستي به سووكايهتي نه كردووه.

پياوي سووك دهردى سووكى ناكيتنى زامى نهندامى مردوو نانيتنى

كهسى واشمان نهبووه چش له بهرماوي بيتگانه بكا و ههلهپرستي به گهلهپرستي بگؤزپتسهه و
 دهنگ ههلتنى و لهو خمه بيتپهانهويه مان راپهريتنى و تۆزىنكان له دهردى خومان تيبگيهيتنى.
 خوتنده وارمان - كه شاده مارمان - له فيرگهى داگيركهه ماندا زمان و نهده بيتاي بيتگانهيان
 پىخوتيندراوه و پهسنى و پىنگهوتويى و پايمهري خؤيان و نزمى گهلانى ژيرهه ستميان فير كردوون و
 زمان و دل و دست و قهله ميان بؤ خؤشمويستى ناغا و خيزان و خزمى راهيندراوه و دادراوه و نهوا
 بيتيان سپيراوه، نهخوتندهواره ساويلكه و بهسته زمانه كهيان بؤ بهردهست و بيههست بهكهه و نهو له
 گؤشته برشته كه مان بهنوئى و نهمانيش نيسكه ههلهكروزاوئيك و تيكه بهرماوتيكيان بهر بهكوئى.

ماگى ناسۆر

نهگهه ميرشه رهفخان و سهيداى خاني، تاواني يهك نهگرتن و ليك دووريمان دهخهه سهه مىلى
 ملهپوي و لاسارى و دهمار نهستووريمان -دهبي ليم ببوون- به سهرواي دلى من، پهرومده كراني
 ههزار ساله مان دهو چالهى خستويين و نهوهي پى كردويين كه كردوييه و چاويهستن و گزيكاري
 بهدكار و نالهباران بهو دهمدهي بردويين.

نهوهندهي سهري و دري شاخ و داخ و چيا و كهزه رڤد و دژواره كانسان و زۆري و خووي
 رهوباره كانسان، بوونهته لهمپهه بهرگري يتيك گهيشتن و يتيك گهيشتمان، سهه نهوهنده بهگره
 سهدههزار نهوهنده، بهندوياري پر له تهفزه و زههراي براياني دههگههه و دهسپر و ناشناياني به ديسهه
 جوان و بنش، نهو پهندهيان پيداويين و لهو بهند و داوهدا شتههك دراويين و تا نيتاست ههه به ديلي
 و ههژاري و خاكهساري ماويينهوه.

گاوا، مامۆستاکی سولتان مراد دهیغرموو: «کورد نموتهی ههیه -له وتهی شاده و نیماندا نهب- یه کسریان نه گرتوه!» نابێ نیشیزانییێ که خهتی خوار دهبن سهری گای پسر دایه و نهنگوستی سولتان و کلکی باب و بایسرانی سولتانیشی تیدابوو. شهو سولتان سه لیهی گوتویه: «میش، کیشمیان دهناو کموی، پیاو دهتوانی تیر بهخوی!» دهیزانی کهولی خمز و کیسه لیره ههلساو، مامۆستا مهلا نیدرسی بۆ تاو دهکا و لیتی دهپارتتموه که ترکیک بکه به میری میرانی کوردستان؛ نموسا کوردهکان قزلباشانت بۆ له کوردستان دهرده کمن! پهنگه مهلا لهو کاتهدا که فلوریه کانی خستبته ناو گیرفانی کهکوله خهزه کهوه، فهرموویتی: «بهترکی من شیرین بار بی، با بهشی کورد ژهری مار بی!»

شهو مهلا تیرسهی دهههتوو کوردی هاوچهرتی به پساوتکی پسرۆز و پایه بهزبان زانیوه، نهگهر به شیری کزیلمی پهرورده نهگرابو ههروا تۆزگالیک ده ماری کوردایهتی تیدابا، کوردهکانی تیده گیاندا که ئیوه عهجهم له کوردستان دهرده کمن! مهبنه نۆکمر و نانخۆری عوسمانی و وهرن خاوهنی نیشتمانی خۆمان بین. نهگهر خان بۆ خان و بهگ بۆ بهگ سهر ناچه میتنی، با من کهیخودا و پش سپتان بسم و به کارتان رابگم؛ مامۆستایهکی بهناوبانگی کوردستان، له دهوکهوانیکی تورک و پینگانه باشتره! بهلام وای نه کردوه تا بزانیسن دهیانکرد یان ههر گه نهیان له تورکی دهوکهوان دهگرت؟!

چیرۆکی سمیر و سهمهههه وای کهرم خانی زنده؛ شهو پادشا زل و بهدمسته لاتهی ئیتران، لای وابوو چونکه کورده، پشی ناگهوی ناوی شایهتی پیته بی! به خۆی گوتوه: وکیل الرعایا (دههراستی ماسکینان)!

مهلا ی خهتی، ههههه کارهی میری پهراندز بسوه و له لای سهرووی خونکاری کوردستان پوینشتوه؛ بهلام نانی میر نانیکی خۆمالیه و به دهسی مهلا خوش نایه؛ شهو فتری جیرهی خاندانی پینگانهیه. به فتوایهک دهولتیکی کوردی سههرهخۆی سههرهخۆتر کرد و تا خۆی نه کردوه به نانخۆری داگیرکهر، نۆقرهی نهگرت!

هیچ دور نهزیسن، ههر له پۆزگاری خۆمانیا و له نیوهی دووههههی چهرخی بیستم دا، گه لیک

خویندهواری به ناو کورد و کوردی‌زمان، له قه‌واره‌ی کوردستانی نیشتمانیان بوونه پواز و بۆ نه‌مانی کورده‌کانی نازادپه‌خواز و بۆ سپه‌نه‌وه‌ی ناوی پیسرۆزی کوردستان، به دۆ و به گیان تیده‌کۆشان!

به چاوی خۆمان دیمان، له جه‌نگی شۆپه‌ خویناویه‌که‌ی بارزانیدا، که هه‌زاران لای کوردی هه‌زار و نه‌خوینده‌وار و ده‌ریه‌ده‌ر - گیان له سه‌ر ده‌ست و ده‌ست له سه‌ر خه‌نجهر - ده‌ گۆ داگیرکه‌ری په‌گه‌زیه‌رست و بۆ به‌زیی پرا ده‌چوون، نه‌و خوینده‌وارانه‌مان له پێش له‌شکری دۆشمنانه‌وه‌ چه‌ک به‌ شانمه‌ ده‌هاتن و گوندی کوردستانی نیشتمانیان ده‌سووتاند و کوردیان ده‌کوشت و جوتیر و وه‌رزیری بینچاریان ده‌رووتانه‌وه‌ و مالی کوردیان تالان ده‌کرد و مالی ساوایان ده‌خسته سه‌ر گه‌ی ناگری سوور و له دوورمه‌وه‌ فێرکه‌ی دۆشمنیان شاره‌زا ده‌کرد که چۆن بۆمبامان به سه‌ردا به‌بارین و چۆن هه‌ست و نه‌ستمان به‌تارین... بۆچی؟ چونکه نه‌و خه‌زانه‌ی نه‌وانی له ناودا په‌روه‌رده بووه، نه‌میانزانیه‌وه‌ جگه له ژێر ده‌ستی و بێگانه‌په‌رستی، په‌وشتیک هه‌یه! له فێرگه‌ش هه‌ر نه‌و به‌ند و بالۆره‌ فێر بوون. نه‌گه‌ر له‌م لا‌ولاش، له مه‌ر نازادی و سه‌ر به‌ستی گه‌لمه‌وه‌ چه‌یه‌کیان وه به‌ر دۆ و گوێ کموته‌وه، ته‌واو جینگه‌ی خۆی نه‌کردۆته‌وه‌ و هه‌نده‌ی په‌گ دانه‌کوته‌وه‌ که تازه هه‌له‌نه‌کێشتر ته‌مه‌وه. له سه‌ره‌تای شۆپشی گه‌وره‌ی کورده‌ستاندا - که لایان وابوو سه‌ریانیکه‌ ده‌کرت و قه‌یرانیکه‌ به‌ چه‌ند پۆژێک به سه‌ر ده‌چیت - هاتنه ناومه‌وه‌ که ناو ده‌رکه‌ن و پلاو به‌خۆن؟ به‌لام کاتی زانیان پێگای ته‌م پیاوه‌تیه هه‌له‌مه‌وت و دژواره و زۆر هه‌سته‌م و پێ نازاره، گورج کموته‌وه‌ سه‌ر هه‌واي ته‌لار و ژیا‌نی ناوشار و وه‌ک پیسرۆنه‌که، به سه‌رده‌ی پار چوون و دایانه‌وه سه‌ر شۆپ و پێکی باب و باپیران؟ که ژیا‌نی تۆکه‌ری و دوور له ده‌ریسه‌ریه. له کورده‌واری خۆمان ده‌لێن: «خویه‌کی بگه‌ری به شیری، به‌ری نا‌ده‌ی به پی‌ری».

من به په‌روای خۆم ته‌م نا‌هۆی به تۆکه‌ری فێری‌بوونه‌مان و ته‌م خۆ به گه‌م زانیسه‌مان، ماکی هه‌مه‌وه ده‌رد و به‌لایه‌که‌مانه. هه‌رگا پی‌ری زۆریه‌ی کورد به‌گاته نه‌و قۆناغه که به‌روای وایی شه‌ویش وه‌ک خه‌لکی‌تر وایه و مافی ژیا‌نی پێ ده‌وايه و شه‌نده له مه‌نده که‌مه‌تر نیه و کۆیله‌می کردن شه‌رم و شه‌وه‌یه، هه‌رگیز نه‌ خاینی خوینده‌وار و نه جاشی نه‌خوینده‌وارمان لێ په‌میدا ده‌بێ و نه‌مش وه‌ک مه‌لای خه‌تی، له خه‌ت ده‌رده‌چی.

جارتیک هه‌مه‌دا‌غا ناویکی موکوریانی، به تۆکه‌رتکی پی‌ر و زوره‌انی خۆی ده‌لێ: پێشت سپیه

و پټم شمرمه له پاشخانه بهرماوی من بخوی؛ له دیوه خان دانیسه با له گهل منا سینیت بؤ بیتن. مام خدري نؤکمر ده لئ: ناغا شازده تمه که رؤنت پتشمکش ده کم ژيانی چمند سالمه مه گؤره. دهنا ناچارم بار ده کم و دهچم له پاشخانهی ناغایه کی دیکه ده ژیم. تازه به سمری پیسری دستم پی له بهرماو خواردن هلناگیری!

وای دزمانم نم چیسرؤکه، چیسرؤکی هه موو کوردنیکه. تا بیسری نؤکمری و بهرماو خواردن نه گؤری، نابیته دیوه خان نشین و تا دهشی گؤری، زؤر کاریکی چمتوونه. هه که گؤریشی ژيانی بهرماو باشی ده گؤری. مامؤستای نهمرمان جهابی مه لای کؤیه زانیوویه ده لئ چی که فرموویه:

نموی ړنگای له کورده کان گؤری   لسمعنه تی خوی له نه لحد و گؤری

شهره فنامه هونره فنامه یه

نمو کسانه ی شاره زای نه ده بی فارسی کؤن و نوین و ده یخویننموه و لئی ده دوتن، بؤیان دهرده کموی که نه ده بیاتی فارسی له نیراندا، له رؤژگاری فرمانی هوا به تی سه فمویه کاندلا - که میسر شمره فخانه ی تیدا ژیاوه - په گنیکي تاییه تی به خویموه گرتووه و بهرگیکی زؤر فش و فؤل و ناقولای ده بر خوی کردووه. وشه و پستی ناپتیرستی پهق و تهقی دهرؤشانه و ناوناخن و شره بزگوری بیتکاره و ناهه مواری تی خزاوه. فارسه کان خویان نمو رؤژگاره به قمرانی که نه فتی نه ده به که یان ده ژمیرن و لایان وایه لهو ماومیه دا له گهشه کردن و مستاو و بگره سیسیش هه لکه مراوه. نه گمر نمو نووسراوه فارسیانه ی لهو چاخه دا نووسراون، ده گهل فارسیه کی شمره فنامه دا، له بهر یه کیان راگریسن، گوسان نامیتن که شمره فخان سمرتقی هه موو نووسرانی فارسی زمانی نمو زه مانه بووه و بؤ کمره سته ی شمره فنامه کی، هیناویه بوخته ی فارسی نموسای گولبؤیر کردووه و چه پکی سرسمو ته ی نه ده بیاتی فارسی نمو سرده موی نیشانی خه لکی دنیا داوه. وهک گوتیشمان، ویستویه له میژوونووسینیشدا کارتک بکا که گرو له هه موو میژوونووسیکی هاوچمرخی بیاتموه و کس ده خوی رانه بیئی، ده مه لاسکی بکاتموه. واتا به تیرتک، دوو نیشانه ی ههنگاوتووه: میژووی کوردی کؤ کردؤتموه و لینگه مرواریه کی نایابیشی له نه ده بی فارسیدا هونؤتموه.

نهم شیرینکاری می نمود شاسواره خونکاره، منی همزاری دنهدا که له و مرگتپانی نووسراوه
بدمهنگ و ناوه کهیدا، بمردپک بگرمه دوو چیشکموه:

رووداوی میژوویی -وهک له شمرغنامهدا ههیه- به زمانی کوردی بگتپمموه. همولیش بدم به
پیتی توانا، نهدهیی نه مژوی کوردی تیندا جی که مموه. جا نه گمر نهم پیتکا، بۆ ههزاریکی وهک من
همر مایه شانا زیه؛ خز هیچ نهیی، باله کلزیه کم به دیاری هیتاوه.

عمزیم نه هلی میسری بوون به کپارت به گیان و دل
که چی کوردی، لهشی وهک داوه مووی دیتیتته بازارت

چۆنم و مرگتپاوه

و مرگتپانی خعیام به دهستهوه بوو؛ مامۆستایهکی پایمبرز لیتی پرسیم: فلانه وشه فارسیت چۆن به
کوردی جی کردهۆتموه؟ گوتم: نه زه نی! من نیازم وا نیه فارسی فیری کورد بکهم، تنیا و تنیا بییر و
بروای خعیام بۆ کورد دهگتپمموه. له و مرگتپانی شمرغنامه شدا، همر نمو رچمیهیم رچاو کردووه.
پوختهی رووداوه میژوویی کهم به کوردی بۆ کورد گتپاوهتموه. لهو جییا نه شدا که شمره فخان -بۆ
سهریت خوش کردنی بهنده گان و پازاندنه وهی کۆپی شمر و پتدا هه لگوتنی میر و ممزنه گان- نه دیبانه
به فارسی دهستی خۆی و مشاندووه و خۆی پاناوه، من له جیاتی نمو، کوردانه ملم لی ناوه و
نه وهندی شیرم برپویه، شگلم له خز داوه، کوردیهکی نه دهیی، یان نه دهه بیکی کوردی بخه مه
به رچاوی هاو زمانانم. هه له بهسته فارسی و عهرهیی و تورکیه کانیشم کردوون به شیعری کوردی و
زۆریه زۆرشیانم همر له سهر کیتی پیتشو هۆندوونهوه و همر له بیچی خویاندا ههلم خستوونهوه.

تۆزه بژاریک

خویندهواری ژیر و خوین شیرین! دنیای نیتامان نیوهی دووه می چهرخی بیسته مه و بنیادهم له
سهریشتی مانگ، پالی داوهتموه و بای بالی دهدا که نهستیره کانی کاکیشانیش بخاته ژیر بال و
بیانگاته لانه و مال و بهرمیان لی و مرگری. زۆر ده میکه جن و دیو و دیوهمزه و خێو -له بهر

تیشکی کارهبا- به شماره کەوتوون و له دنیا ئاواره بوون. کتیی قافیش -که قەقازە- نەوئەدی کارگەری سۆقیاتی تێ خزاوه، جینگە لایرەسنانی نەفسانە کۆنی لێ نەماوه. چوار چەرخی لەمەوسەر زۆر کەس لای وابوو کە نەو جۆرە نادیارانە دەس بە کار و دەسلەتدارن؛ بەلام شەمێز باسی نەو پیرەهەژول و شەو و ئالانە، گالته‌جاری مناق و کۆپ و کالانە و کەس بە پەیمان نایێتی و کەس لەمەریان ناخێتی.

لەوێتا زانستی تازە بابەت وەکار کەوتوو، تووک و نزای دەرویش و پیریش لە کار کەوتوو و بەرپووار و ناداری لە ئارادا نەماوه و هەرچی هەیه، هەیه و لە بەرچاوه و چارنوقانن و پرتەپرت و ورتانن سەر لە زانا ناشیوتن.

میرشەرەفخان کە نەو پۆزە بە دەس پاکێ دەستی بۆ بردوون و دەسکاری نەکردوون و وەلە ییستویه گێراویتموه -دیاره هیچ بە دلێشی نەبوون؛ بەلگەشم نەوێه تا لەو مەبەستانەو دواوه، پێنە «خوا بۆ خۆی دەیزانی» پێوه ناوه- هەر خۆشی لە پێشەکیه بە نرخ و خۆشەکیدا دنیای داوین و لێشمان پاراوه‌ئەو کە هەلەمی بۆ هەلگیرنەوه. ناچار بە هاوارنەوه چووم و هێندێک جێژکە و مێژکە و بوغەوزی خۆینتال و شتی لە ناوێ بە دوورم لێ دوور خستەوه و کێشامە ناو پێشەکیه‌کی خۆمەوه و لە هەتێتم داو. بە هەمێتم گیانی پاکێ نەو میره نازداره لەو بۆاره هەزارانەم گەش و شابی و لێم نەپەنجایی.

خۆم زۆر بە بەختەوەر دەزانم کە هەرچەندی لە دەستم هاتووه درێژم نەکردوه و هەر نەوئەدەشم لەدەست‌هاتوو. هەرکەشیش هەر چەندی بۆی دەلوێ بیکا، کارمان زۆر دەچتە پێش.

لەم کارەمدا سەرکەوتووم، یان بەسەر سەردا کەوتووم، نەو خۆم نایزانم؛ خۆیندەواری ژیر و بە پیر دەیزان. هەر هێندەم لە دەست دێ لە بەریان پیاپێتموه کە بە چاویکی بی‌لایم و بە هێمنی، بە وردی لە کردەوه‌کەم بپروان. بەلام دیسان دووباتە ده‌که‌مه‌وه کە زۆر وشە‌ی کوردیم خستۆته سەر کاغەز؛ نیشتر کاگل و بەهرە‌تریان هەبێ یان نەبێ، خۆم بە کردە پەشیمان نازانم.

عبد الرحمن «هەزار»

بی‌خۆزان- چۆمان (١٩٧٠/٧/٢٠)

پاکنووس کردنی نەم پێشەکیه‌ی سەر‌وه سەعات چواری بێانی پۆزی شێشە‌مه ١٩٧٣/٤/٥ دوا‌یی هات.

پێزانین

فرموده‌یه که ده‌لی: چاکه‌ی خه‌لکت له چاوه‌دا نه‌یه، چاکه‌ی خوداشت له بیس نابێ. بۆ به‌رهم هاتنی نهم
شهره‌نامه کوردیه چاکه‌ی زۆر که‌سم له سهره که له سهر خۆم به پێویست ده‌زانم سوپاسیان بکه‌م.
زۆر سوپاس بۆ باوکی هه‌زارانی کورد (کاک مسته‌فا بارزانی) که نه‌گهر سایه‌ی پیروزی نهم به
سهره‌وه نه‌با، هه‌رگیز نه‌مه‌ده‌توانی خزمه‌ت به زمانه‌که‌م بکه‌م و هه‌لی نووسینم بۆ نه‌ده‌یه‌خسا.
سوپاس بۆ مامۆستا یان: محمه‌ده‌علی عه‌ونی و یه‌حیا خه‌شاپ و یه‌فگی‌نافا سیلیفا که به
پیشه‌که‌ی به‌ نرخه‌کانیان به‌هره‌یان به‌ میژووی کورد گه‌یانده‌وه، منیش له وه‌رگه‌یه‌رانی شهره‌نامه‌دا زۆرم
سوود لی وهرگرتوون.

سوپاس بۆ مه‌لاجه‌میل به‌ندی پۆیه‌میانێ که بۆ شهره‌نامه عه‌ره‌یه‌که‌ی خۆی، زۆر به‌ وردی له
نوسراوه‌کانی حوسین حوزنی و نه‌میس‌زه‌کی به‌گ و گه‌لیک کسێی تریش ورد بۆتموه و گوێبه‌زی
کردوون و هه‌رچی شهره‌نامه‌ی پێ ته‌واو ده‌یه‌ی کردوویه ناواخنی نوسراوه‌که‌ی و به‌مو کاره‌ی ڕنگه‌ی
دووێ بۆ نزیک کردوومه‌وه و نه‌گهر نهم نه‌با، من نه‌مه‌ده‌توانی نهم کاره‌ گرا نه‌ بکه‌م.
سوپاس بۆ شاعیری گه‌وره‌ی کورد کاک هه‌یمن مه‌هابادی که زۆر به‌ پشوو ده‌ریژی سه‌ره‌له‌به‌ری
نوسراوه‌که‌ی پشکنی و زۆری هه‌له و په‌له بۆ هه‌لگه‌رتمه‌وه و به‌ نامۆگاری زانایانه‌ی گه‌لیکی به‌هره
پێگه‌یاندم.

سوپاس بۆ مامۆستا یان مه‌سه‌وود محمه‌د و عه‌لاه‌دین سه‌جادی و دکتۆر که‌مال مه‌زه‌هر که
له سۆنگه‌ی هه‌له‌سنگه‌ندانیدا خۆیان به‌ خۆینه‌ده‌وه‌ی مانوو کرد و بیرویه‌ی خۆیان له‌سه‌ر ده‌ریژی.
سوپاس بۆ چیره‌لغوسی به‌نرخه‌ی کورد کاک محمه‌د مه‌لولود (مه‌م) که بۆ دۆزینه‌وه و
برده‌نوه سه‌ر یه‌کی به‌مه‌اله‌ی میهرانی سۆزان، زۆری خۆ مانوو کرد و سوپاس بۆ مامۆستا نووره‌دین
به‌هانه‌دین نه‌ندامی دادگای ته‌میزی عه‌راق که له‌وباره‌وه درێه‌یه‌که‌ کرد و به‌ شاره‌زایی ڕێنووینی کردین.
سوپاس بۆ هه‌نرمه‌ندی بی‌په‌نه‌ی کورد، کاک به‌دیع باباجان که بۆ کلێشه و وینه به‌نرخه‌کانی
نهمه‌ری نهمکی خسته سه‌رشان، خوا به‌ گه‌لی کوردی بێتی.
سوپاس بۆ کۆپی زانیاری کورد، که له سه‌ر نهمکی خۆی چاپی کرد.

هه‌زار

لەوانەمی کە زۆریان خۆ بە مێژووی کوردەوه ماندوو کردووه و بۆ شەرەفنامە کوردیە کە

بەهره‌یان پێ گەیاندووم:

مێژوونووسی گورد، حوسێن حوزنی موکوریانی

لە سەیدەکانی پێچکە و شەریفە کە دوو گوندن دەگەونە
تزیك بۆکان. سالی ١٣١١ی کۆچی لە شاری ساپلاخ
(مەهاباد) لە گەڕەکی حاجی حەسەنیاں هاتۆتە دنیاوه.

لە تەمەنی لاییدا ناولەری وڵاتان بوو. هەموو
کوردستانی بەردەستی نێزان و عوسمانی ئەوسا گەراوه و
بە مۆرەلەکنی بەرێ چوو. سالی ١٩١٥ لە حەلەب
چاپخانەیتکی گەچکی پێکەوه ناره! بۆ پلاوگەنجیوهی
نەدەب و مێژووی کوردی تەرخان کردووه.

شیخ عومەر وەجیدی مامۆستای پەرواڵی ئەگراوە
نەزەر بۆ مامۆستا گێو موکوریانی نووسیوه، دەڵێ: لە
مەحمەدەعلی عەونیم بیستووه گوتیوه: «چاپخانە

حوزنیم لە حەلەب دیتووه کە ئەدەب و مێژووی کوردی پێ چاپ دەکرد. خەیاڵم بوو بچمە سۆنرەک و
سەر لە خەزان بدهم! بەلام حوزنی ئەوەندە کار تێکردم وازم لە سەفەر هێنا و گەرامووه میسر و
بەریارم دا منیش چاو لەو پیاوه بگەم و سە پیتی توانا- خۆم بۆ خەزەنی مێژووی کورد تەرخان بگەم. «
حوزنی سالی ١٩٢٥ هاتۆتە پەواندز و چاپخانە زاری کرمانجی دامەزراندووه. سالی ١٩٤٣
لە پەواندز دوور خراوەتووه و تا مردووه لە بەغدا ژیاوه.

هێندێک لەو کتێبانەمی کە حوزنی لە سەر مێژووی کوردی نووسیون ئەمانەن: مێزگەمی دۆلان،
خونجەمی بەهارستان، پێشکەوتن، ئاوێتەیی پاشموه، سیرانی سۆزان، کوردستانی موکوریانی، ئاوادارانی
کورد، بە کورتی هەلکەوتنی دێریکی، لاپەڕەیک لە دێریکی کوردستانی موکوری، ئاوادارانی کورد،
گەلێنکی تەرش نووسیون و بلاو نەگراونەوه. هەروەها لە سەر پووێپەری گەلێنک گۆڤار و پۆژنامە و بە
گەلێنک نامیلکەمی هێوا، خەزەنی زۆری بە ئەدەب و مێژووی کورد کردووه.

حوزنی لە ٢٠ی ئەیلوولی سالی ١٩٤٧دا لە شاری بەغدا مەردووه و تەرمەکەمی پراگوتێزراوتە
هەولێر و نێستا گۆزی ئەو پێشەمرگە دڵسۆزە لە شاری مێژوویی هەولێرە.

میژووناسی کورد، نه میسزەکی بەگ

سالی ١٨٨٠ ز. له شاری سلیمانی له گەڕەکی گۆژیە
هاتۆتە دنیاوە. بە زمانی فارسی و عەرەبی و تورکی
خوێندووێ و لە فێرگەی نەڕگانی حەربیی تورکیا
دەرچوو و بوو بە ئەفسەر. گەلێک کاروباری دیوانی
تورکیا و عێراقی بە دەستەووە بوو و زۆر جاران وەزیر
و نوێنەر بوو.

خولاسەی تاریخی کورد و کوردستانی لە دوو
بەرگدا نووسیوە. بەرگی یەکەم سالی ١٩٣١ چاپ
کراوە و سالی ١٩٦١ لە چاپ دراوەتەو، بەرگی
دووهم سالی ١٩٣٧ چاپ کراوە. مشاهیرالاکرادی
نووسیوە، تاریخی سلیمانی و فەرمانبەرەبایانی - که
سالی ١٩٣٩ چاپ کراوە - بەرهمی قەڵەمی نەو.

سالی ١٩٤٨ لە ٩ی تەموزدا له شاری بەгда مردوو و تەرمەکی براوتەو شاری سلیمانی و
له گۆڕستانی گەردی سمیوان نێژراوە.

زانای دلسۆزی کورد، مه‌مه‌دعه‌لی عه‌ونی

سالی ١٨٩٧ز له کوردستانی به‌رده‌ستی تورکیا، له شاری سوێرەک، لیوای دیاربەکر هاتۆته دنیاوه. پله‌ی یه‌که‌م و دووهمه‌می خۆیندنی له تورکیا تمواو کردووه و بۆ فێر بوونی زانستی نائینی و عمره‌بی هاتۆته میسر و له قاهره، له نه‌زهر خۆیندوویه و کارنامه‌ی به‌رزی ساندووه.

زمانی فارسی و فەرمانیشی زۆر باش زانیوه. ده‌گه‌ل ماله به‌درخانیه‌کاندا له دامه‌زاندنی کۆمه‌لی خۆبیوندها به‌شار بووه. له‌به‌ر کوردایه‌تی کردنی، تورک نه‌یانیه‌شتووه

بگه‌ڕێتموه نیشتمانی خۆی و هه‌ر له میسر ماوه‌تموه و له دیوانی شاهیدا به‌ وه‌رگێتی زمانه‌ رۆژه‌لاتیه‌کان دامه‌زراوه.

شهره‌نامه‌ی فارسی له چاپ داوه‌تموه و پێشه‌کی و په‌راویزی زۆر هه‌یوای له سه‌ر نووسیوه. هه‌روه‌ها شهره‌نامه‌ی کردۆته عمره‌بی و له پاش مه‌رگی شه‌م - سالی ١٩٥٨ - وه‌زاره‌تی ته‌ریه‌ی میسر له چاپی داوه.

مه‌سه‌له‌ی کورد (القضية الكردية) یه‌ بله‌ج شه‌رکۆ - عمره‌بییه‌که‌ی - نه‌و نووسیویه. خولاسه‌ی تاریخی کورد و کوردستان و تاریخی دوه‌ل و نه‌ماراتی کوردی مامۆستا نه‌مینه‌ زه‌کی به‌گی کردوون به‌ عمره‌بی و به‌ په‌راویزی زۆر بایه‌خدا‌ری پازاندوونمه‌وه. جه‌می دووهمه‌می مشاهیرا‌ل‌اکرا‌دی نه‌مینه‌ زه‌کی به‌گی له چاپ داوه‌تموه. گه‌لێک نووسرا‌وی زۆر به‌ نرخ‌ی له سه‌ر کورد و کوردستان هه‌یه که تا نه‌ستا بلا‌و نه‌کرا‌و‌نمه‌وه.

سالی ١٩٥٢ له ١١ ته‌موزدا مردووه و له قاهره، له ته‌که‌یه‌ی شه‌یخ مفا‌وری له جه‌مه‌ل مه‌ه‌ته‌م، له نزیک گۆژی «عمر ابن الفارض» نه‌ژرا‌وه.

١ - زینا‌مه‌ی مه‌مه‌دعه‌لی عه‌ونیم نه‌ مامۆستا نه‌جه‌مه‌دین عه‌ونی - ب‌رای - وه‌رگرتووه. هه‌ژار

مېژووزانى ھېژا، مەلا جەمىل بەندى پۇرئەيانى

سالى ۱۹۱۲ لە گوندى فۇرقان لە ولاتى كەركوك
ھاتتۇتە دىناو. لە مەدرەسەى شائىنى خوتىندو. لە
كوردى و توركى و عەرەبى و فارسىدا زۆر شارەزاىە و بە
ھەر چوار زمانان زۆر نووسەرى چاكە. شەرەفنامەى
بدلىسى كردۆتە عەرەبى و گەلىك پەراويزى جوان و بە
كەلكى لى ناو و سالى ۱۹۵۳ لە بەغدا چاپ كراو.

ھەر وھا تارىخى سلىمانى و فەرمانرەوايانى -
كە مامۇستا نەمىن زەكى بە كوردى نووسىو-
مەلا جەمىل كردویمتە عەرەبى و سالى ۱۹۵۱ چاپ

كراو. گەلىك نووسراوى تىشى لە زۆر بابەتو ھەمىە و بلاو نەكراونەو.

ھومىد واپە نمو زانا ھېژاىە زۆرتر خزمەت بە زمان و نەدەبىياتى نەتمو ھەمىە بىكەسەكەى خۇى بكا و
لەو پىگمەيدا ماندوو بوون و وەستان نەزانى.

۱- ژىنامەى مامۇستا پۇرئەيانىم لە دوكتور مەرف خەزەندەرو ھەمىە پىگەشت. ھەژا

بە داخەو لە سەرتەى سالى ۲۰۰۲ى زايىنى، لە شارى بەغدا، بە شىتویمىكى دېندانە، چەراى ژيانى بە دەستى
بەسپەكان كۆزايەو. مەجد

داستانیک ده گپرتیموه و دل و میشکی خۆننمر بۆ خۆی نه کیشی. مەبەسم هەلەدان و پێندا هەلگوتن نیه! بەلکو راستی نەوی خۆیندومەتەوه دەگێرمەوه.

یەك له نرخه زله كانی دیکه ی نووسینه که نەمەیه که وا نەنەیتکی نەوتۆ دەخاته پیش چاوی خۆینەری کورد، ناشنا بێ بە هەموو شوێن و مەلەبەندەکانی کوردستان و لە «نیقیلیەتی تەسک» خۆی پزگار کردبێ.

نەوێندە ی لەو کتێبەم هاتە پیش چاو و بە سەرنجی تەواوێ دەسخرێندەوه! لە یەك جینگادا نەمدی نەفس کورتی وەیا بڕینی پێدەسلاتانە وەیا هەلەتن لە مانای مەبەس یا هەر کەم و کورسەك لەوانە ی دەین بە هۆی دالەنگاندنی بەرەهەمی نەدەبی و هونەری. نەگەر لە گۆڕە ی گرنگی و درێژی کتێبەكە درێژە بەدەم بەم ڕەخنەیم، ماوەیتکی زۆر و ماندوو بوونیک ی بێسنورم پێ دەری. بۆیه بە کورتی و سادەگی نەلێم نەم شێوە نووسینە ی مامۆستا هەزار داهاتیکی تازه و نرخدار دەخاته کۆپی نەدەبی و هونەری کوردیەوه.

مامۆستا مەحمەد

١٩٧١/٦/١٥

مامۆستا مەحمەد کۆپی چەنابی مەلا (مەلا مەحمەدی کۆبە) و یادگاری هەرە بەنرخێ خانەدانی جەلیزادەیه. سالی ١٩١٩ لە شاری کۆبە هاتۆتە دنیاوه. لای باوکی خۆیندوو یە و لە مەکتەبی دەولەتیش لە حقووق دەڕچوو. لە کار و فەرمانی میریدا نایب و وەزیر بوو و نەندامی تەرخانی «مەجلیس الخدمە» ش بوو.

نیستا نەندامی تەرخانی «کۆپی زانیاری کورد» و خزمەت بە وێژە و زمانی کوردی دەکا. چاکترین کتێبی که لە سەر حاجی قادری کۆبی نووسرابێ نەو نووسییو یە دوو پاژی گەورە یە و لە سەر ئەرکی کۆپی زانیاری کورد لە بەغدا لە چاپ دراوه.

١- مامۆستا مەحمەد سالی ٢٠٠٢ ی زاینی، لە سلێمانی کۆچی دوا ی کردوو و لە کۆبە نێژراوه. ماحد

شعره‌فنامه

شعره‌فنامه که کتبیکی میژووی کورده و شعره‌فخانی بدلیسی به ناوی خزیموه له ۱۰۰۵ ی کۆچیدا به زمانی فارسی دایناوه، نهم کتبیبه به‌رانبهر به میژووی کورد نرجینکی کموری هه‌یه. نالێم میژووی ره‌چهلک و بناغه به‌لکو نه‌لێم میژووی نه‌مارت و عشرت و به‌ره و تیره‌ی کورد؛ لهم پرووه و ده‌کو چۆن به‌کهم کتبیبه له راستیشدا ههر به‌کهمه.

نهم کتبیبه له لایهن گه‌لێ کسموه وهرگێزاده سهر غمیری زمانی فارسی؛ به تایبه‌تی عهرمبی وه‌کو مامۆستا جه‌میل به‌ندی و مامۆستا مسحه‌مه‌ده‌علی عومنی و هه‌روه‌ها بووه به سهرچاومه‌کی زۆر به‌رز له میژووی کورده؛ له لایهن نمو که‌سانمه که باسیان له کورده‌وه کردوه؛ نمو که‌سانه‌ش پۆژه‌هلانی ناسه‌کان به‌وین یا غمیری نه‌وان.

مایه‌وه سهر زمانی کوردی. کتبیبه‌که میژووی کورده؛ که‌چی زمانی کوردی لهو میژووی خۆی بیه‌ش به‌وه؛ نهم چاره و لهم پۆژه‌دا نمو کتبیبه که تا نیسته ههر به فارسی قسه‌ی لێوه نه‌کرا له لایهن مامۆستا عه‌بدولم‌حسان هه‌ژاره‌وه خرایه سهر نمو زمانه که میژوه‌که هه‌ی نه‌وه. واته نمو هینای خسته سهر زمانی کوردی. لهم پرووه سن چاوم بێ کۆت: له‌گه‌ل «نص» فارسیه‌که‌دا به‌راوردم کرد. له نه‌نجاما وام بۆ ده‌رکۆت نه‌گهر کوردیه‌که وهرگێزای فارسیه‌که نه‌بویه؛ نه‌ستوانی بێم دا‌شتن و به‌یتری نهم؛ گه‌لێ به‌هێزتره له فارسیه‌که؛ چونکه جگه له‌وه که به ته‌واوی نمو معنا و مه‌فه‌وه‌مانه که له نه‌سه فارسیه‌که‌دا هه‌من عباره‌ته کوردیه‌که هه‌م‌وه‌ی داوه به ده‌سته‌وه، هێزیه‌تیه‌کی نه‌ده‌یه‌شی به‌رانبهر به نه‌سه‌ی زمانه کوردیه‌که هاتۆته ناوه‌وه. هاتۆته ناوه‌وه به هه‌رجێ که سه‌کلی مه‌عنا فارسیه‌که هه‌چ تێک نه‌ه‌وێت له باری په‌نگای وهرگێزانه‌وه. نهم کتبیبه په‌نگای وهرگێزانی مه‌عنا‌ی گه‌روه نه‌وه‌ک ته‌رجه‌مه‌ی هه‌رفه‌ی؛ به‌لکو له هه‌مه‌وه لایه‌کاندا ج له هه‌زنه‌وه‌کاندا و ج له په‌خشانه‌کاندا- به ته‌واوی سه‌له‌ی خۆی دراوه‌تی. که‌وابه‌وه به لای منه‌وه راسه نهم وهرگێزانی شعره‌فنامه‌ی فارسیه به کوردی وهرگێزانیکه به به پێشی و هه‌چ که‌م و کوریه‌کی تێدا نابینم، به‌لکو نه‌توانم بێم کتیبخانه‌ی کوردی به‌م کتیبی شعره‌فنامه کوردیه سامانیکی زۆری ده‌ست نه‌که‌وی.

هه‌لالم‌دین سه‌جادی

۱۹۷۱/۶/۱۰

سالی ۱۹۱۵ هاتۆته دنیاره. له مه‌لایه‌تی خۆینه‌وه و گه‌لیک نووسراوی هێژای به کوردی به‌لار کردۆته‌وه. له میژووه‌دا، شۆشه‌گانی کورد و میژووی نه‌ده‌ی کوردی نووسیه و کتبیبه نه‌ده‌یه‌گانی‌تری وه‌ک پشتی سه‌رواری و گه‌شت له کورده‌ستان و گه‌لیکی‌تریان زۆر به‌ناویانگن. نیستا له کۆپی زانیاری کورد، نه‌ندامی کارابه و خه‌مه‌ت به‌ وێژه‌ی کورد ده‌کا.

۱- مامۆستا عه‌لالم‌دین سه‌جادی سالی ۱۹۸۴ ی زایینی، له شاری به‌غدا کۆچی دوایی کردوه و ههر له‌وتیش نێزراوه. مامد

بەرھەمی ئیکۆلینەوی مامۇستا ھیمن مەھابادی

ھەژار و شەرفنامە

تەرەسالی وام نەدیوو. ھەموری بەش و چلکن
بەرینگی عاسمانیان بەرنەدەدا. تەم لە سەران
نەدەپەوی و باران ھەتی نەدەبەرینگاند. پۆژ نەبوو چەند
پەھیلە توند نەھیتی و شەو نەبوو چەند پێژنەیی بە
خوڕەم نەباری. شریخ و ھۆری ھەوران نەدەپساو و بە
بێ نینویر، بێسکەیی دەدان. لەنگیزە و باسریشک و قور
و چلپاو و جلیتاو، پەستیان لە کەل دەبێ. کەویە بەفر
و پونو ھەرسیان دەھینا. زەوی دەجەمی و پێویان
جەمگیان دەدا.

لەو بەھارە تەپ و توشەدا و لەو پۆژە گرژ و

مۆنانەدا، لە بناری کێو سەربەرزی کانی کوردستان، لە بنکەبەکی پێشەمرگە، توشی یەک ھاتینەو.
مەن و ھەژار لە منداڵیەو ھاواڵ بووین؟ ویکرا پەڕەوازە و گەورە ببووین. ھەپەتی لاوەتیمان
پێکەو لە ناو چواردیواری قورماوی و پەر لە جۆلاتەمی حوجرە کۆنە مەزگەوتاندا رابواردبوو. نیتاش
وا بە سەری پیری، پاش بیست و نەو نەندە ساڵ لێک دووری و ھەلبەران و تەمەرزویی، یەکەرمان
دەدیتەو. نەھاتی و لێقەومان ھەردووکانی کەنەفت و کەلەلا و پیر و زۆرھان کردبوو. نەو نەستور
ببوو مەن لاواز؟ نەو لە بەر ورگ و گەد و گێپالی پشوو لێ براپوو، مەن لەبەر کزی و بێ ھیزی ھەر
لاکەیی سەرم دەھات. دیسان سەرمان گەیشتەو یەک و بووینەو یەک ماڵ؟ مانی چی؟ دوو لێفە شە
و پەتوور، سەر و سەری پەربلاو و ھەلوەشاو، ھەر یەکە تەختە شکاونیک و بە ھەردووکان چەرایەک و
چادانیک و دوو پیاڵە رووکیش و ناوخرەویەکی کلینە و ناوی بێنە و دەستان بشۆ.

زۆرەر کەمان بە وشکە بەرد دانرابوو. دیواری کانی خوار و خێچ بوون؟ لە ھەموو لایە کەو زگیان

دابوو. هیچ دیویتیکی سواغ نه کرابوو؛ باگیره‌وی نمبوو. نالوداره‌کانی کمره‌وای سوون و چه کمره‌یان ده‌رکردبوو. هه‌لاشه‌کی داچوڤرابوو؛ بۆساردیتیکی پیسی لیده‌هات. هینده تەنگ و تەسک بوو به چیره‌چیر جیحان ده‌بۆه. هینده تاریک بوو به نیسه‌رۆ چرای ده‌ویست. هینده نه‌وی سوو تیندا هه‌لنده‌هاتینموه.

قسه‌ی خۆمان بێ زۆریش تیرۆپ نمبووین؛ ده‌گه‌ل پیتشمه‌رگه جوان و جحینه‌کان له سه‌ر خوانینک کۆ ده‌بووینموه و ژه‌مه‌نانسان یه‌ک بوو. زیده پارووی چه‌ور و نه‌رمی پیسی چلین و گرده‌نشینان بۆ دیاری نه‌کرابوو. گوزمه‌رانسان پتکه‌موه مێخۆش بوو؛ ترش و شیرن تیکه‌لاو بوو. یادی پۆژانی رابردوومان ده‌کردموه و دواوژۆمان به‌راورد ده‌کرد. نه‌مهنده‌مان خۆشی و ناخۆشی به سه‌ر دل و مێشکنا تیده‌په‌ری که وه‌ک ده‌رویشه‌کانی چیره‌ۆکی کۆن ده‌گریاین و پیده‌که‌نین. گریانسان به پتکه‌نین سواغ ده‌دا. یاخود بلین زۆر زۆر بێ ده‌که‌نین و قاقا ده‌گریاین. شوگار شوق ده‌بوو، له بیداری بیتار ده‌بووم باوتشک ده‌میان گمزتیک بێ داده‌چه‌قاند به وه‌نوز و وردموژینگانموه ده‌بیره‌خمو راده‌چووم و ده‌لیفه شه‌که‌م ده‌خزام و ده‌مه‌ویست سه‌رخموتیک بشکینم و شه‌که‌تی و کفتیم نه‌میتنی؛ نه‌و تازه وه‌خۆ ده‌که‌موت، چوارمێرده‌کی له سه‌ر ته‌خته پتبه‌خته‌کی به پانموه داده‌نیشت؛ کاغهمز و قه‌له‌می له سه‌ر گۆشی دادنا؛ که‌وله تیسکه‌نه‌کی به خۆی داده‌دا و ملی خوار و سه‌ری زل و شان و که‌ولی که سپه‌ریان ده‌خسته سه‌ر دیوار، نه‌و شوله‌بان و غوولی بیابانی وه‌ بیره‌ دیناموه که دایکم به ساوایی لینی ترساندبووم.

دیاره من لێم نه‌ده‌پرسی چ ده‌که‌ی. نه‌ویش نه‌یده‌گوت چ ده‌که‌م؛ به‌لام ده‌صدی شه‌ره‌فنامه‌ی فارسی و عه‌رمی له ده‌وری خۆی داده‌نان و له به‌ر یه‌کی رادمان و به تێرمان چاوه‌کانی بن چاویلکه‌ی بازبازنیشان به سه‌ردا ده‌کردن هه‌ر له بن لێوانیشه‌وه پرته و بۆله‌ی ده‌هات و روتمووتی بوو. جار له دوا‌ی جاریش چیره‌ی قه‌له‌مه بۆری ده‌هات. به‌وه‌دا ده‌مزان‌ی خه‌ریکی و مرگێرانی شه‌ره‌فنامه‌یه؛ که وه‌ختی خۆی به فارسی له سه‌ر مێووی کورد نووسراوه و به چه‌ند زمان‌تیکیش ته‌رجومه کراوه؛ به‌لام وادیاره هیچ کوردتیک به پیتیستی نه‌زانیه -یان ده‌خۆی رانه‌دیوه- بیکاته کوردی؛ چونکه:

شه‌ره‌فنامه‌ی فارسی یان بلتین فارسی شه‌ره‌فنامه زۆر سه‌خت و گرانه و نه‌مه‌رۆ له ناو فارسی‌زمانیشدا هه‌موو خۆتنده‌وارتیک تێی ناگا. بۆ نه‌وه نه‌م راستیه روون که‌ینموه ده‌بی تۆزتیک به‌رمو

پاش وه گمړتس و سووکه ناوړتک له تیرانی زهمانی سغومی بدمینوه.

سغومیه کان زږله کوردی تازه توری له ری دهرچوی دودوگ بسون و به ملهوی و گهلزی دهژیان. له ژیر پمردی نایس و به ناوی وسین و همباسوه شمریان به خملک دهفرشت و له کوشتار و تالان و برې بولاوله نمایاندمزانی دنیا چ باسه. گولله توییکیان به سمد کتینی باش نمده گزپسوه. هونری جوان و شیری پر مانا و پوان، له لای نموان شیر و متاق و تیروکمون بوو. نه گمر کاریان بکومتبا نووسینیش نووسمرتیکی وایان دهرست که به پاروه بمرماویک و چنگه دراویک کلکسوتیمیان له بمر یکا و کتچیان بؤ بکاته گا و به کمر بلې شیر و کویر به چاوتیژ دانس و دز و بیویژدانان به خدری زینده قهلهمداد بکا. نووسری هونرمسند و کارامه و پروابهخو شمرمیان له خویان دهکرد و پییان زور شورچی بوو ناوړویان به ناوړو ډاکمن و ویژدان به گیرفان بفروشن؛ به ناچارى خزینه گوزه و کمنارانموه و هلموډای شاران بوون و هیندیک له هیند سمری هلمایموه و گملیکش بې ناوونیشان توایموه. خوږی و توپیش -که بېوونه گوشتی سمرچمپر- به بلسویری خاومن زېر و زوزان کومتنه سوما و سمر و گوتلاکى نمدی فارسیان له بمر پیتدا پلیشاوه و خمی لی شتوا و لېبمر یهک هلموشا و پهتیرا و نسکوی برد و نه گمر سغومی گزپیان گوم نمبویا، له سردن نمده گمړایموه؛ له پاش نموانیش همتا درهنگ همر خوی به سمر پیوه نه گرتموه.

شمرهفخان لمو پوژگار ه ننگوست له چاوهدا چاوی کردوتموه و له ناو تمپ و توز و گیتولهلوکى سغومیا بهخوډا هاتوه. له مالی شادا نمو فارسیه دزیو و بن شری پی خونتمراوه؛ بهلام نمو کابرا بلیمت و هملکومتوه -زور به دهخوږادیوی- باسکی لی هلمالیوه و لمو گیتاوه خوی پمرانومتوه و هیناویه نمدبیا ته بېژلمهتهکى نمو پوژوی به با کردوه و له کموی داوه و بمر دبزیی کردوه و به دانسته سپی کردوه و تویکلی فېر داوه و کاکلیکی پاک و خاوین و تیرگوشتی لی هلمبازدوه و له سمر پمړی شمرهفنامی داناه و به نمونوی پخوانی و جوانی پیشکمش به فارسی دزستانی نمو زهمانی کردوه؛ بهلام له راستیدا نمو کاکله جوان و بمرچاوش چونکه بمری داری نمو دیمه کارمیه هینده رقم و چیسره ددان دهشکتی. جا من همر چمند دهمزانی همزار فارسی دهمزانی و زور باشیشی دهمزانی، بهلام له دلی خومدا پیم وانموبو دهمزانی نمو گابمرد له سمر شان دانس و لمو کمل و بمندنه پوژ و کووړه سمرکوی.

وهرگيراني شو كتيبه ډق و زله، پشورې دريژ و جيكلاندې گوشاد و له كار نهموستان و ږهنجې
 فرمهاي دهوي؛ پياوې دهوي به دريژايي سال و مانگ، سيستمې له سمر هه لنه گري و همتا شو كه لاره
 همراوه له هدمو لاره سمر نه گري، كاري به كاري كمس نه دايي. هه ژاري وا شل و شمويق و پسرژ و
 بلاو، له لايه كه وه به بنكه رابگا، له لايه كه وه دسته چيله گري شويش بژ نيزگه كز بكا تموه و له
 لايه كي تريشموه كمره ستمې پوژنامه و شومنامه ناماده بكا؛ سمره پاي ههمو انيش وهرگيراني
 شمرفنامه ي شمرف خانيش سمر يار بي و نهويش راپه ريني؟ هميهورا چي به سمر چيموه؟ سپروام وايو
 هموايه كه له كهلمې داوه و كرمي كه له سمرينا ده جوړي تيموه و همر سمر تكه و لتي وهرمز دمي و وازي
 لي ديني.

بهمار پير بوو. باران وستانموه. همور ږهوين. تاو خوي نواند. تم و مژ بوونه هالاو و ده گمل
 به فري پار چوونه وه. گز و گومبست گهرما شالاوي هيتا و جړوجانموه ژيانموه و دوژمناني
 كوردستانيش ده گمل تبني گهرما بوژانموه؛ ورك ژنگه سووره هارووزان و ده سهر وچاوي
 نيشتماپنهوره راني كورد هالان. پوژانه له بمر گري فركه و گرمه و زرمه ي بومبا و تمق و توقي و
 شوانه له بمر هاشماشي ماران - كه به درزي ديوار و كون و كهليني باندا، بژ پاي مشك و ناني
 وشك سمر يان به ژوره كه ماندا ده كرد- نوږه مان لي هلكيرا و سانموه مان لي توژا و له هيلانه كي
 تهره بوو. بمر لموي بزانم شمرفنامه ي كوردي سمرې به كوي گهيش، چاري ناچار ليك هه لېسراين و
 همر يه كه بژ لايك بازره بووين و ويرا ي كمودري ده گمل به فرمان هه لنده كشاين.

سال پايژيكي درنگ بوو. سيخوار له بمر پساړان هملې نابوو. ناوړ خوښويست بېوو. له دهوري
 ناوړگي پر له پولي داري پروو، ديسان ژياني دوو براله ده قې جاراني گرتموه.

نيمې وا سوتر قسه، هيتا له چمنه چمنې چاك و خوشي نهموستان بووين و همژدر- همژدر
 قسه مان له دم دهر دپه رې، هستا و له سمر لاقوه له كونه تهر پاتي ك نموي و خستيه ناميزموره و
 گوتي: ده ها بيخوښموه! به لان گمردنت نازا نمې نه گمر به چاوي دوژمن سيري نه كي و نژالم به
 ملت نه گمر همر ږه ختميه كت به بيردا دي، چاوي لي بېوشي و پيم نه لتي. نه گمر دؤستي بمرگريمنه و
 نامووي قانه قديم دي. نه گمر چرووك و پووك وه بهر چاو بي و دنگ نه كي، تووك له منډالت نيمه.
 منيش به بي فو له دق كردن، خوم دانا و هه ژار نامه ي كوردېم زور به وردې خوښدموه و ده گمل

زاراویه کت بویستایه ده بمرده ستدا بوو. له پمړیز و خپړلکی پیران و زانایانی وک: سمید پمشید و سمیفی قازی و شیخ محمدهد و مامزستای فموزی، دمکمنی کردووه و گولنی هملگرتونموه. که پیتش گمیشتووه، دۆست و هاوونشین شاعیران و نووسران و کوردیزانانی وک: مه لا مارف و خاله مین و قزلجی و حقیقی و جموهری و کاکه په حمانی موهمدی بووه که لمو باو خوشتر بوون و هر یه کیمیا له نمدی کورده واریدا دهریاپهک بوون. له بمر دمت و له ژیر چاوه دتیری پیتشوا قنازی محمدهمدی نمدیپمرومدا فیری پۆژنامنوسوی بووه و شتیری به کۆماری کوردهستان و شۆپشه کوی هملگوتووه و نازناوی شاعیری میلی پین دراوه. له ژبانی ناوارمیشدا به دهردی خوی گوتنی: به شمی زه مانه فیری شتیه لیک جیاوازه کانی کرمانجی کراوه. له ژبانی پینشمه رگمیدا شارمزی شارم زوور و شاربائیر و گمرمیان و بیتوین و همولیر و کۆ و خوشناو و سوورچی و باله کایمتی و ناوهدشت و کهلنک شونین تریش بووه و هر پیرنکی کوردی زان و زیندوی دمت کموتووه، زۆر به وردی دۆزیویه و هرچی له ده میانموه دهرچموه، قۆزیریتموه و نمو هه موی کۆ کردۆتموه و به کاوه خۆ له بیتوگی داوون و بنزیلی جودا کردۆتموه و ساغ و پتهوی هملباردووه و به میشک و دلی خوی سپاردووه. شیدی بۆ سمیره که همزار کوردیزاننکی هملبارده بپ؟

همزار بۆ تمونی نمو کره له بار و سفتی خوی، شتیه موکوریانی کردۆته تهخت و بۆ نهخش و وینه کانی وشمی پمگین و خۆرهنگ و جوانی، هه موو زاراوه کانی تیه داوه و تا بۆی کراوه خوی له پایل و پۆی وشمی نامۆ و بیتگانه و کوردی داتاشاروی ناقولا و نارهمنی تازه پیندا کموتوو پاراستووه. سمیر لهوه دایه ده ژبی شهمرفخان و همزار لیکیان گتپاوهتموه. له پۆژگارنیکدا که همزار شهمرفنامه ی کردووه به کوردی، زمان و نمدی کوردی له بمر بپ سمره و بمرمیی و بمره لایی خمریکه به ممره دی زمان و نمدی فارسی زه مانی سه فموی بپچ. له سایمی نمرانانی خویسندوهه نا لۆزی و شتیاویه کی زلوی تی کموتووه و ممرتیه کی گه وره همره شمی لیده کا.

بپ گومان همزاریش هستی بمر ممرتیه کردووه و لام وایه ممرستی همره گمرومی له وهر گتپانی شهمرفنامه بووژاندنموی زمانی کوردی بووه و دهموی له مردنی پبارتیی. جا چونکه ممریداننکی فرت و فرووان و پان و بمرینیشی بۆ هملکموتووه، توانیویه به کیفی خوی قه لهمی تیندا باژوی و خزمهتیک هیژا به زمان و نمدی کوردی بکا. هیچ به دووریشی نازانم که هیندیک لمو

کسانه‌ی چمنده ساله ده‌گمل نمو خم لی شیتوانه‌ی زمانه‌که‌دا راهاتوون، نویسنه‌ی هه‌ژاریان به‌ دل نه‌بێ. نه‌وانه‌ی له‌ ده‌باغخانه‌دا کار ده‌کمن به‌ بۆنی گولاو ده‌پشمن و سه‌ره‌گێژه ده‌گرن و تا فێس ده‌بین مامیه‌کی ده‌وی.

من نمو بروایه دام که شه‌رفنامه‌ی هه‌ژار ده‌بێ بکرتته به‌ردی بناغه بۆ کوردی نه‌مه‌ی و زمانی یه‌که‌گرتوو مان. هیوادارم هه‌موو کوردیه‌کی کوردیخواز و دلسۆز که‌لکی لی وهرگرێ. هه‌ژاریش هه‌ر به‌مه‌نده‌وه نه‌وه‌ستی و درێژه به‌ خزمه‌ت کردنی زمانه‌که‌مان بدا و درێخی نه‌کا؟

هه‌ین

١٩٧١

من نمو بروایه دام که شه‌رفنامه‌ی هه‌ژار ده‌بێ بکرتته به‌ردی بناغه
به‌ کوردی نه‌ ده‌بێ و زمانی یه‌که‌گرتوو مان هه‌سێدارم هه‌ر که‌یه‌کی
کوردیخواز و دلسۆز که‌ لکی لی ده‌گرت، هه‌ژاریش هه‌ر به‌مه‌نده‌وه
نه‌وه‌ستی و درێژه به‌ خزمه‌ت کردنی زمانه‌که‌مان بدا و درێخی نه‌کا

هه‌ین

هه‌ین مێرکریان - ١٩٧١ شه‌ رۆژ چوار - سال

مه‌مه‌د ر. ر. ر.

شاعیری به‌ناویانگی کورد محمد امین شیخ الاسلامی (هه‌ین) سالی ١٩٢٢ له‌ گوندی لاچین نزیک به‌ شاری مه‌هاباد له‌ مه‌لبعندی موکوریان هاتۆته دنیاوه. له‌ کۆمه‌ڵی «ژ.ک» دا نه‌ندامیه‌کی به‌کار بووه و له‌ لایهن کۆماری کوردستانه‌وه نازناوی «شاعیری هیللی» پێدراوه. شاعیریکی بێ هاوتا و کوردی زانیکی که‌م و نه‌مه‌یه. شێعر و نویسنه‌ی یه‌که‌جار زۆره به‌لام که‌می پلاو کراوه‌ته‌وه.^١

١- مامۆستا هه‌ین نه‌روۆزه مانگی سالی ١٣٦٥ ی کۆچی-هه‌تایی (١٩٨٦. ز) له‌ رۆژنی کۆچی دواهی کردوو له‌ زیاره‌خانه‌ی به‌اغسۆلتانی مه‌هاباد نێژاوه. ماجد

بیرونی دوکتور که مال مذهبی

له سه داواي ما نوشتا هدا
 كهوي كه تيك لوت دست نودس شه روت
 نه كه كردوبه قچه كور در نه كه دل چايس
 پروسدو عروسه كه ونيجه را به او دم
 كرد .. نه نه خاها ده كه دت كه نه جه كه
 زور بر بل و پيله و نه پينه نه هيچ شويكه
 بيا و انيم نه چاو نه كه دت

1941/7/19

لەسەر داوای مامۆستا هەزار - خۆی - گەلێك لە دەستووسی شەرفنامە كە -كردوویەتی بە كوردی - لە گەمژ چاپی ڕووسی و عەرەبی ئێوە كێشێدا بەراورد كرد . لە نەنجامدا دەرگەوت كە تەرجەمەكە زۆر ڕێك و پێك و ئەمێنە و ئە هیچ شونێكدا جیاوازی بەرجاو نەكەوت .

کمال مددگار

1981/7/14

دوکتور که مال ممزهەر، سالی ۱۹۴۶ز له شاری سلیمانانی هاتوته دنیاو
دوا پلمی خویندنی له یه کیهتی سؤقیهتی تمواو کړدووه و کارنامه ی
دوکتوری له تاریخی کوردها وهرکرتووه. نهندامی کارای کۆری زانیاری
کورده و سکرتری گشتی کۆریشه.

پيشه كچه عهرميه كهي محمدهدعلي عهوني به سدر شهرفنامه فارسپه كهي چاپي ميسروه

ري خوش گردنيك

نموانی ویژدان بکمنه پيشاندمر و به وردی له رابردوی گهلی کورد بکۆلنموه، زۆر باش تیده گهن که نمو گهله له ههموو رۆژگاریکا - پيش نیسلام و دواي نیسلامیش- میژووی پیره له شانازی و له ناکاری چاک و مەردانەدا، دەستی ههره بالای ههيووه.

له پتمو کردنی بناغهی نیلامهتی و بهرز کردنهوهی کۆشکی رۆشنییری عهره پشایهتی درێنی کردن- بهشداری کردوه. له همر دهريکموه و له همر سهریکموه بۆ همر هونهريکی ناو نیلامهتی بگهرتی، دهستی به کاری کوردی تیندا کموته کار و پیری کردوه له نهخش و نیگاری ههمه جۆره. بهلام میژوونوسانی نهم رۆژهاته همر له سهرهتاوه و به تایهستی له سهده کانی، نهم دوايهدا بیری گهلهپرستی خۆيان کردۆته رووگه و همر ئهدينیک سهر به کام رهگهز بسووی همر به یاری خۆی ههلهگوتوه و ههرگیز به پیتیستیان نهزانیوه ناوړ له هاودین و هاوسا کورده کهیان بدهنموه و هاواریکیان بۆ بکمن.

پیر و زانا ژیر و هۆزانه کانی کوردانیش گهلیک کتیب و نووسراویان به عهرمبی و فارسی و تورکی و فهرنسی و ئنگلیسیش نووسیوه و به خهلیکان ههلهگوتوه و ههرگیز به بیریناندا تینهپهیریوه. که بپیر له خۆیان و له زمانه کهی خۆیان بکمنموه و ناوړیک له رهگهز و هۆزی خۆیان بدهنموه. ئیتر له سۆنگهی نمو که متهرخه ميهدا، ههرچی کورد بۆ نیلامی کرد و همر شانازیکی له میژوودا گومانی دهبرد، له بپیر کورد و بیگانهش چوونموه و زمانی شیرین و پهوانی کوردیش له زۆریی شاره گهوره کانی کوردستان وهک مووسل و دیاربهکر و سنه و ماردین رووی له کزی و کمنهفتی ناوهر زمانی بیگانهیان به جۆرتیک تی خزاوه نگرهگر ریتیواریکیک نهشارهزا و ناوشیار سهریان لی بدا، وا نهزانی نمو شارانه فریان به سهر کوردستانموه نهماوه. دهگهل نموشا که زۆریی ههره زۆری دانیشتوانی نمو شاره گمورانه خوین و زمان و ری و شورتیان کوردانهی پاکه، بهلام وای لیتهاتوه وهخته زمانی عهرمبی و تورکی و فارسی زمانه کهیان لی دایهوشی.

له زۆر جیگه هه به دهشتهکی و پوهاندان ده‌لێن کورد و شارستانییه‌کان به کورد نازانن! جا من که نهوانهم ده‌دیت دلم کورکاندی که به شوێن جوغرافیا و میژووی کورد و کوردستاندا هه‌لو‌ده! بسم و کمل و قوژینی کتێبخانه‌کانی قاهیره و ناستانه بېشکم و نمو ده‌سنووسانه‌ی له مەڕ کوردهوه ده‌دوین و تۆزی هه‌له‌م‌ده‌انه‌یان لێ نیشتهوه، بیا‌نته‌کتێم و بیا‌نبزوینم و بیا‌ننوینم.

رۆژێک که بۆ نمو مەبەسته ده‌پروانیه‌ کشف‌الطنون، ناوی هیندیک تاریخانم هاته به‌رچاوه‌ وه‌ک مفرج‌الکروب فسی اخبار بني ایوب و تاریخی شهره‌فخانی بدلیسی و الروضتین فسی اخبار الدولتین (النوریة و الابیریة) و سیره‌ الصلاحیه و چهند کتێبکی تریش که نمو مەبەستانه‌ دواون و له سه‌ده‌کانی ناوه‌راستا به‌ عه‌ره‌بی و فارسی نووساون.

له پاشان ناشنایه‌کم پیتی گوتم: شهره‌فنامه سالی ۱۸۶۰ ز. و اتا ۷۰ سال له‌مه‌وێر له‌ پرووسیا به‌ فارسی چاپ کراوه و کراوته فەرانیس و نمو ساوه له‌ ناو پۆژه‌هه‌لاتناساندا وه‌ پهرمو کەوتوه و هه‌ر کەس خۆی به‌ تاریخ و جوغرافیای پۆژه‌هه‌لاتی ناوه‌راستوه‌ خه‌ریک بکا، زۆری پیتیستی به‌مو کتێبه‌ هه‌یه‌؛ چونکه شهره‌فنامه هه‌ر چهند تاریخی کورده، به‌لام بۆته فەرهنه‌نگیکی گه‌وره‌ی میژووی و جوغرافی بۆ نمو دوو مه‌له‌م‌ده‌ که گه‌لیک پووداوی گرینگی به‌ خۆیه‌وه‌ دیوه‌. وه‌ک: لیشاری ته‌تار و تورکمانی وێرانکار و پووخانی ده‌ور و دوکانی عه‌بباسیان و سه‌ره‌له‌دانی گه‌لیک ده‌وله‌تۆکه و ورده‌پاشایان که له‌ بن به‌الی ته‌تار و سه‌له‌جووقیانه‌وه‌ ده‌رکه‌وتبوون وه‌ک شاق‌قۆسنلووه‌کان و قه‌ره‌قۆسنلووه‌کان.

هاوینی سالی ۱۹۲۲ پێتم که‌وته‌ حه‌له‌ب و ده‌گه‌ڵ دۆستیکی زانا و کورده‌پرستماندا نمو مەبەستانه‌وه‌ ده‌داین: شهره‌فنامه‌م وه‌ بیه‌هاتوه‌ و پێم گوت: ده‌لێن له‌ پرووسیه‌ چاپ کراوه. که‌چی نمویش مرگیانی پێدام که‌ نوسخه‌یه‌کی ده‌سنووس له‌ حه‌له‌ب هه‌یه‌ و له‌ کتێبخانه‌ی مه‌دره‌سه‌ی عوسمانی دایه. نیشتر به‌ بێ خۆگرتن چووم کتێبه‌کم خوازتوه‌ و ده‌ستم کرد به‌ نووسینه‌وه‌ی به‌شه‌ زۆره‌که‌ی که‌ باسی کورد و کورده‌ستان ده‌کا و به‌شه‌ که‌مه‌که‌شم به‌جێ هینشت که‌ دانهر له‌ مەڕ هوسمانیان و پادشایانی ئێرانوه‌ نووسیه‌یه‌ و ناوی کۆتایی لێناوه‌.

بۆم ده‌رکه‌وت که شهره‌فنامه نمو کتێبه‌ بێ‌هاوتا و هه‌ره‌ باشانه‌یه‌ که له‌ سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه‌ ده‌ریاره‌ی کورد و ده‌وله‌ت و میسر و مه‌زنه‌کانیانه‌وه‌ نووسراوه‌ و تا سالی ۱۰۰۵ ی کۆچی هیناوه‌.

ناخر و نۆخری سال بوو که گه پراموره بۆ میسر؛ مامۆستای زانا شیخ فموره جوللا زه کی کوردیم تینگمیانده که چیم به دیاری هیناوه. چونکه دهشزانی نمو پیساوه چاکه له چاپ کردنی کتیبه به نرخه کان زۆر ختیرایه، پووم لیتا که شمرفناسهش به چاپ بگیمین.

له وهراما درکاندی که خوشی زۆر له میژه خمریکی نمو کارهیه و نوسخه چاپکراوه کی پووسیه و دهسنووینکی سوریهیا (شریا) بهدرخانیسی پمیدا کردوه و نیازی وایه له چاپی بدا؛ نیشتر به ههموو لایهک لیتی وهخۆ کموتین.

پیتاچوونموه و له بهریهک پانان

نمو سی نوسخمیه مان له بهردمستا بوو. مامۆستای زاناش جمنابی شیخ مسحیدین سمبری کوردی^۱ -که زۆری سمر له فارسی دردهچن و له نهمه بیاتی کمون و تازمیدا زۆر شارهزایه- پیانوانه هاته یاریده مان و ملهان نا له بهراورد کردن و له بهریهک پانانی همر سیک نوسخه و نه گهر زیاده کمان له دهستخوسه کاندایه دست نه کموت نه مانسته سمر چاپکراوه کی پووسیا. شیخ فموره ج زه کی جگه لهوه که چاپکردنی کردبووه شمکی خۆی، راست کردنموه ههلهی چاپخانهشی وستۆ گرت. منیش چونکه شارمزاییم له جوغرافیای میژوویی ناسیای تورکیا و به تاییمتی ولایاته شمربه کمیدا ههمبون کارم نموه بوو ناوهکان بهرمومه سمر یهک و نه گهر ههلهیه کی تیتایی پانان که مومه.

سالتیکی بهمق بمو ناوایه به پیتاچوونموه و له بهریهک پانان و لیکۆلینموه و پشکینموه خمریهک بووین. ههموو سمری ههوتوان له مالی شیخ فموره جوللا کۆ دهبووینموه و ههرکمه کردموهی خۆی رادهنا.

نوسخه چاپکراوه کی پووسیه مان دانا به ماک. همر چی له دهسنووسه کاندایه بوو، لاشمان وابوو زۆر پتیرسته ههبن، خستانه ناو ناوه رۆکمه و نمو زۆریش گرینگ نه بوون له کمناره دا جینان کردنموه و راشمانگمیانده که نمو نوسخانه له کویتا جیاوازیان ههیه.

شمهرفخان له پیتشه کیه که دا نالی باسی گهلباخی ده کم، به لام که نیتیه له دهستخوسه کاندایه چاومان پێ کموت، وامان به باش زانی ره گهملی خمین و چاپی کمین.

۱- باوکی زکریا محی الدینه؛ که دمستی راستی جمال عبدالناصر بووه. ههزار

ئەمەلگارى

كورد ھەمىشە دەبىي چاكەى مسىز ف. فىليانوف، زىنونى لى چار دابىي و ئىمۇ پۇژھەلاتناسە پىياچاكە لى بىير نەكا كە بۆ يەكەمىجار لى سالى ۱۸۶۰ز دا شەرفنامەى چاپ كىردوۋە لى پۇژاۋا بىلۋى كىردۆتەۋە. خوالىخۇشبوۋى نەمىر پىتەشەكىي زۆر ھىۋاى بە فەرانسى لى سىم شەرفنامە نووسىۋە. ئىتەش بە ناۋى ئەمەلگارىۋە ۋەرىدەگىرپىن و تەنىا ئەۋە نەبى كە بەسەرھاتى شەرفنامەى دوۋىارە گىپراۋەتەۋە لى كۆتايى كىتەبەكەدا ھەيە، ھەرچى نووسىۋە دەسەخەنە بەرچاۋى خوتىندەۋاران، تا ھەمۇ كەس بىزانى كە ئىمۇ زانا پايدەمىرەز و پۇژھەلاتناسەى پۇژاۋاىسى ھاۋكارى، بۆ پەيدا كىردى نوسخەكانى دەمنوۋسى شەرفنامە چەندىان ھەۋل داۋە و چەند پاتەختى خۇرەلات و خۇرنىشنىان پىشكىۋە و لى پىگىمى زىندوۋ كىردەۋىدا چەندىان دەرد و نازار دىۋە.

بە ئاۋاتەۋم زانا و نوۋسەرە ۋىيا و درياكانى پۇژھەلاتىش تىبگەن، كە زىندوۋ كىردەۋى ناسەۋارى باب و بايىرى ھاۋنىشتەمانە كوردەكانىم بەھرى زۆرى ھەيە؛ بە تايىتەى ۋو نەكەمە ئىندامانى كۆمەلى «يانەى سەركەۋىن» لى بەغدا، كە شىگىلىك لى خۇ بىدەن و بۆ پاراستى ناسەۋارى گەلى كوردى چارمەش كۆششىتىك بىكەن.

زۆر بە داخەۋە تاۋىستا زانا و نوۋسەرەكانى كورد لى ئاخافتىن و نامەنوۋسى و كىتەب داناندا زىمانى زىگامكى خۇيان ۋەلا ناۋە و زىمانى ئەۋ گەلانەيان بە دەمەۋە گىرتوۋە كە تەننەت مافى ئىيانىش بە گەلە كۆلەكەى ئىۋان پەۋا ناپىنن!

خۇزى چاپ كىردى ئەم كىتەبە گىيانى كوردابەتەى لىمۇ كوردە زلانەدا زىندوۋ بىكرداپەتەۋە و دىنەى دابان كە شەرفنامە بىكەن بە كوردى و بىشىخەنە سىم شىم زىمانانە كە پۇشنىبىرانى كورد لىنى تىدەگەن.

نارمىزۋەمە كۆمەلى بەپىزى ناۋىراۋ ئەۋ پىتەشەكىي فەرانسىيە بىكەنە ناۋىنەى تىنكۆشان و بە ھەمۇۋ تىرانا ھەۋل بىدەن ئەدەبىياتى كورد زىندوۋ كەنەۋە و زىمانەكە لى ناۋ خوتىندەۋاراندا پەرى پى بىدەن و لى گىتوگۇ و نوۋسىن و چاپەمەنىيەكانىاندا ھەر زىمانى كوردى دەكار بىتىن. خەبەت بىكەن كە زاراۋە لىنىك جىاۋازەكانى باكوۋر و باشوۋر و پۇژاۋا تا لوپىستان بىگەمەننەۋە يەك و ئەۋ دەمنوۋسانەى كە لى مەپ

كورد و كوردستانموره ده‌دوتن و له پۆژه‌لات و خۆرنشیندا خزیوونته گۆشهی بێ‌کسییموه،
بیاندۆزنه‌وه و تۆزیان بته‌گیتن و به‌هره‌یان لی هه‌لکړتن.

نیمه‌ش به‌ش به‌ حالێ خۆمان نه‌گهر بزانیین زانایانی کوردی عمره‌بی‌زان و عمره‌به‌کانی دۆستی
کورد یاریده‌یه‌کمان ده‌ده‌ن، ناماده‌مین نه‌م کتێبه‌ نایابه‌ بکه‌ینه‌ عمره‌بی تا فارسی‌نمزانیش بزانی چو
تێدایه‌.

خۆ نه‌گهر نه‌ندامانی به‌رپۆزی «یانهی سه‌رکه‌وتن» خۆیان بیانمۆی بیکه‌ن به‌ عمره‌بی نیمه‌ که‌ له
پێداچوونموره و له‌به‌ریه‌ک پانان و دۆزینموی ناوی راستی جوغرافی و تاریخیدا نه‌زمونمان هه‌یه‌ و
له‌ کل ده‌رهاتووین، ناماده‌مین به‌ پێی توانا هه‌ممو جۆره‌ کۆمه‌گینگی زانستی و نه‌ده‌بی به‌و برایانه‌
بکه‌ین.

داخه‌ ناچێ: ناوی سه‌دو‌عه‌فتاوسی کتێبان له‌ میرسوره‌یا به‌درخانموره‌ بۆ هاتبوو که‌ له‌ سه‌ر
کورد و کوردستانموره‌ دواو و جێگه‌ و سالی چاپکردنیشیان دیاری کرابوو؛ هه‌روه‌ها دوو پێرستی‌شمان
ساز کردبوو؛ له‌ دوامین کاتا نه‌مانتوانی بیخه‌ینه‌ پال نه‌م چاپه‌ فارسیه‌وه‌.
زۆر سوپاسی میرسوره‌یا به‌درخان نه‌که‌ین و هه‌ر وه‌ها چاکه‌ی جه‌لا‌ه‌ت به‌درخانی برایشمان له‌
سه‌ره‌ که‌ هاوینی سالی ١٩٢٦ بۆ ماوه‌یه‌ک یاریده‌ی داين.^١

سه‌مه‌ده‌ه‌لی هه‌ولێ

١- شه‌ره‌فنامه‌ به‌ فارسی، سالی ١٩٣٠ز له‌ میر له‌ چاپ دراوه‌ته‌وه‌. هه‌ژار

پیشه‌گی زیرنژاد، که سالی ۱۸۶۰ ز له سر یه‌کهم چاپی شهرننامه

به ده‌پانسه - نووسیوه

شهرننامه کتیبیکه هر له رۆژگارانی کموناروه تا سالی هزار و پینجی کۆچی دهرباره‌ی هۆز و بنه‌ماله‌کانی کورد دده‌وی. دانه‌ره‌که‌ی شهره‌فخان کوری شه‌مه‌دین میری ولاتی بدلیسه. بدلیس - له‌گه‌ل بچوو‌کیشیدا - له‌هموو مه‌زن‌نشینه‌کانی کوردستان گرینگتر و له‌رووت‌ره.

«لیره‌دا باسی ژبانی شهره‌فخان و باب و باپیرانی ده‌کا. جا چونکه نیمه له دوایدا هر نیم‌نوسین لامان داوه. م.ع.»

به‌لام زۆر دژواره بزانیس که‌ی ده‌ستی پی‌ کردووه؟ نه‌که‌ر له‌ پینشه‌که‌ی ورد بینموه و دهرته‌که‌وی زۆر له‌ میژسال بووه به‌ ناواتی نووسینموه بووه. چونکه زۆری سر له‌ تاریخ دهرچوووه و لیش بره‌وه تاریختیک بنووسی که‌سی‌تر پتی تی نه‌بردیی و کاری تیدا نه‌کردیی؟ به‌لام له‌ به‌ر کار و فرمانی زۆری خۆی بۆی نه‌کراوه نمو ناواته پتیک بینن. له‌ دوایدا که‌ تووشی نارامی و سانه‌وه بووه، تاریخی گه‌لی کوردی خۆی به‌ سر رووپه‌ریوه چه‌پاندووه. منیش و مسیژ ولکو لامان وایه دوا‌ی نمو سولتان مراد شهره‌فی هیناوه‌تموه سر جیگه‌ی باب و باپیرانی، نمو‌سا نووسینی کتیبه‌که ده‌ستی پی‌ کراوه. که‌رسته‌ی شهره‌فنامه‌ی له‌ به‌لگه‌ی هه‌مه‌ جۆره‌ی رۆژه‌لاتی و له‌ گێپانه‌وه‌ی ده‌ماوده‌می پیرانی باوه‌رپیتکراوه و له‌ بیرمه‌ری خۆیموه پتیک هیناوه.

نرخ زانستی نمو میژوووه کوردیه جیگه‌ی گومان و کیشه‌یه. ده‌گه‌ل نمو‌شا که‌ سینده‌ سالی به‌ سرا تپه‌ریوه، هینان له‌ رۆژه‌لاتنا کارینکی دیکه‌ی وا نه‌کراوه که‌ به‌ سمنگی شهره‌فنامه بیتموه. له‌ راستیدا جگه له‌ شهره‌فنامه، دهرباره‌ی کوردان چه‌ند بزگور و تیتۆلیک لیر و له‌وی و چه‌ند پارچه‌یه‌کی که‌م نه‌بی - که‌ که‌مۆته‌ ناو کتیبانه‌وه - چه‌ترمان ده‌س ناگه‌وی؟ نمو چه‌ند پارچه‌نه‌ش با زۆریش بن، به‌لام شتیکی وا ناده‌نه ده‌ست که‌ پساو و ده‌نگ نه‌هینن و به‌وانه ناگه‌ینه دامه‌زانی تاریختیک بۆ گه‌لی کورد؛ که‌ گه‌لیک لکی لی ده‌بنموه و هر لکه‌ی میژووی سه‌ره‌خۆی خۆی هیه.

شهره‌ف جگه له‌ رووداوانه‌ی له‌ تاریخی عه‌ره‌ب و فارس و تورکه‌وه کۆی کردۆتموه، به‌شیک‌ی زۆری له‌ به‌سه‌ره‌اتی تازه و گرینگ‌ی وا خستۆته‌ سر که‌ زۆر به‌ کارن؛ هۆزه‌کانی به‌ پتکی و ته‌کۆزی

بردۆتموه سمر يەك و بمو كارەى والايەكى زۆرى لە تارىخى گەلانى ناسيادا پەم كردۆتموه و لىرەدا زۆرى چاكە كردوو.

لە مەمې جوغرافيا و سروشتى گەلان و چلۇنايەتيان، زانويە كامى چاك و پاكە، ھەلبىزاردوو و لە تارىخەكينا جىيى كردۆتموه و بموه نرخی نەدەبى نووسراوەكەى زۆر بالا بردوو.

ئەو پەخنانەى دەتوانىن لە شەرفى بگريڤ دوانى سەرەكىڤ:

يەكياڤ پى و شوڤنى كىتەب دانانە و ئەوى تر تەرزى دارۆتنيەتى.

ھەرچى پووداوى ميژووى كوردە، دەبايە بگرايە بە دوو بەشمو و بەشتيكان زۆر لەوى تر جياواز بوايە:

ئەو لايەنە كە زۆر سەرنج پادەكيتشى ئەو مەبەستانەيە كە لە پيشدا نەموسراون و لە كوردانمۆ ميژووى پابردوانى بيستو و ھيتديكىشى بۆ خۆى بە چار ديتوويە. كىتەبەكە لەو بارمۆ سەرچاويەكە ھەرگىز لىل نايى و وشكاوى دانايە. بەلام ئەوانەى لە كىتەبى تريمۆ وەرگرتووە لە گيتراڤنەوى پووداوەكاندا زۆرى ھۆش نەداوتى و خۆى لە ھەلە نەپارازتووە.

ھيتديك جارن گيتراڤنەوى پووداوەكانى لى ئالتواو و ناوى بە ھەلەى نووسىڤ و تووشى بىتەرە و بفرەيى و ھاھاتووە كە ناكرى دلمان ناوى لى بخواڤتووە. لە مەمې تەرزى نووسىڤنەكەشى نەگەر ئەو شىرە زۆرانە و ئەو چەند وشە ھەلمساو و گرانە كە مانە نەبى - كە پۆڤھەلاتيەكان ھەزى لى دەكەن و بە لای نيمەشمو باش نيبە - بە گشتى نووسىڤنەكەى پەوان و ھاسانە، چەند پووداويكى لە پاستى بە دووريشى تىدا بەرچاوەكەوى.

لە چاپ كردنا نيشانەى پەرسيارم (؟) لە سەر ئەو وشانە دانا كە لىيان دوو دڤ بوم. لە دواى كىتەبەكە بە دريژى لەوانەو دەدوڤم و دەيكەم بە نووسراوى خۆم!

دەگەل ئەو ھا نايى پەخنەكانەم بە گريڤ بگريڤ، چونكە ئەك ھەر شەرفەخان، بگرە ھەموو نووسەرانى پۆڤھەلات، گوڤى بمو نادنە كە دەبى پياو لە لىكۆلنەمۆى زانيارىدا باش ورد بىتەمو. پۆڤھەلاتيەكان زۆر پەمان لە پووى بيسرەو ھى خۆيانەو تارىخ دەنووسەمو و لايان وايە وا باشترە.

تەرزى نووسىڤنەكەش دەكرى بۆ پياويكى وەك شەرفەخان چاويۆشى لى بگري؟ چونكە زۆر پەم ژيانى لە فەرمانى دىران و لە ھەرا و شەپ و شۆڤدا بەخت كردوو.

له ولاتی پۆژهه‌لاتا شهره‌نامه زۆر کم بلاو بۆتموه. هۆیه‌کمی زۆر هاسانه: گه‌لی کورد له ناسیادا ده‌وریکی گرینگی نه‌بووه و تاریخه‌کمی بۆ خه‌لکی پۆژهه‌لات زۆر به‌کار نه‌هاتووه. دیسان سه‌رمای نه‌موش له فهره‌نگی هونه‌ر و کتێبانا -که حاجی خه‌لیفه‌ی کاتب چه‌لمی نووسیوه- ناوی شهره‌نامه جێگه‌یه‌کی باشی بۆ ته‌رخان کراوه. (به‌روانه: کشف/الغنون، چاپی فلورجیل، ژماره: ۲۱۳۵-۲۱۴۴).

ئهو نووسه‌ره گه‌وره‌ی کتێبی جیهان‌نومای له جوغرافیادا نووسیوه، هه‌ر وه‌ها زه‌ینه‌لعابدين، که کتێبی ریاض/السیاحتی داناهه، هه‌ردووکیان ده‌رباره‌ی کوردان زۆر شتیان له شهره‌نامه وه‌رگرتووه. دوو جاریش له ناسیادا شهره‌نامه کراوه‌ته تورکی؛ یه‌کیان سامی ناویک بۆ میریکێ کوردی وه‌رگێتراه؛ که ناوی مسته‌فا به‌گ بووه. (به‌روانه: مۆڤلی. پێستی ده‌ستۆسه عه‌ره‌یی و فارسیه میژوویه‌کان؛ که له کتێبخانه‌ی کۆمه‌ڵی ناسیایی پادشایی بریتانیاو ئیهرلمنده).

حاجی خه‌لیفه به‌ ناوی تاریخی شهره‌فخانی بدلیسی ناوی بردووه. له شه‌رووپادا بۆ یه‌که‌م جار دێزیلو باسی لێوه کردووه و له دوو وتاردا له سه‌ر کتێبخانه پۆژهه‌لاتیه‌که‌یموه لێی دواوه: جاریک «تاریخی شهره‌فخانی بدلیسی» پێی ده‌ڵێ و جاریک به‌ «تاریخی کوردان»ی ناو ده‌بات. (به‌روانه: مایسترخت). هه‌ر دوک وتاریشی بۆ زیاده‌که‌م له فهره‌نگه‌که‌ی حاجی خه‌لیفه‌وه وه‌رگێتاپون و وا دیاره سێر جان مالکۆلم له پێش هه‌موو شه‌رووپایه‌که‌نا نوسه‌خی شهره‌فخانی وه‌گیر کەوتووه. ئه‌مۆش مه‌زنی هه‌ژنی مه‌حیزی کورد داویه‌تی؛ له سه‌ری نووسیوه: کوردین کوپونیک هی فۆن شه‌ره‌ف ئهو نوسه‌خه‌یه‌ی لای مه‌کۆی ناسیایی پادشایی بریتانیا یه‌مزن و ئیهرلمنده‌یه (به‌روانه: پێستی). زۆریش سه‌یره که تاریخی فه‌رمانه‌یه‌ی ئه‌مه‌ده‌لانیشی له دواوه په‌گه‌ڵ خراوه که له سالی ۱۲۲۵ی کۆچی (۱۸۱۰زایینی)دا نووسراوه. (به‌روانه: که‌مه‌لۆگی مۆڤلی و ماریلو).

مالکۆلم له تاریخه‌ فارسیه‌که‌یدا که سالی ۱۸۱۵ بلاوی کردۆتوه، زۆر جار باسی شهره‌فخانه ده‌کا و ته‌مانه‌ت چه‌ند کورته پووداویکیشی لێ نه‌گێڕه‌تته‌وه؛ به‌لام زۆر به‌ گرینگی نه‌گرتووه و به‌ درێژی

له ناوه‌ڕۆکی نەواوە.^۱

تا سالی ۱۸۲۶ ئوموروپا نرخى شەرفنامەى نەزانىبوو؛ چونکە سەرنجى پۆشنىسرانى پانەکشابوو. مەن لێرەدا دەخۆز پادەبەینم نەم راستى بەخەمە روو کە لە سایەى زانایانى رووسەو نەو دیاریە هێژایە پیشکەش بە زانست کراوە (بەروانە: دورن. مەکوێ ناسیایی. بەشى دووهم).

مسیۆ فراش یەکەم کەسێک بوو کە لە سالی ۱۸۲۶دا بانگاوازی بۆ نەو تارىخە کوردیە کرد و کورته لیکۆلینەو و شى کردنەو یەکی لە سەر نووسی و لە کۆتاییدا بە ناواتى خواست کە نەم تارىخە گرینگە ناسیاییە تەرجەمە بەکرت. دەلى: «وهرکترانى نەو ناسەوارە بە نرخە دەبێتە پەنجەرەمەك، تارىخى ناسیامان بۆ پۆشن دەکاتەو.»

هەر لە هەمان سالا مسیۆ ولکەر پادداشتێکی لە سەر مێژووی فارس بڵاو کردەو و ناوی شەرفنامەشى لە سەر نووسی و بڕیکیشى باسى شەرفخان کرد (رۆژنامەى ناسیا، بەشى ۸، سالی ۱۸۲۶ پووچەر ۲۹۱، ۲۹۸).

دواى ئەوەش بە ماوەیەك مسیۆ شارموا - کە لە سان پەترسبۆرگ مامۆستای زمانەکانى پۆژەهلەت بوو- لە سەر نامۆزگارى مسیۆ فراش فرایهین دەستیدا. تەرجەمە کردنى شەرفنامە (بەروانە: فراش ژىانی شێخ سەفسى شەردەوێلى). ئەگەر نەخۆشى ڕێگەى لى نەبەستایە، نەو پۆژەهلەت ناسە هێژایە کردەو یەکی وای دەخستە روو کە سەرنجى زانایان پابکێش.

لەم پۆژانەى دوایدا کە لە سایەى تیکۆشانى زانایان و دنیاگەرمانەو لیکۆلینەو لە زمان و تارىخ و جوغرافیای کوردستان زۆر لە بەرو دایە، شەرفنامە بۆ نەو مەبەستە تاپەتیا نە زۆر بەکەلکە و ئەوانەى بەهەرى لى دەبێن پۆژ بە پۆژ روو لە زیادین.

۱- نەو نووسەر ئینگلیسە بە شەرفنامە دەلى: مێژووی کوردان" بە دانەرش دەلى: شەرفمەدین. ناوی مێژووی کوردان لە ئوموروپا و ناسیا بە سەر کتێبەکەدا پراوە. مسیۆ پێخ [لە رووچەر ۱۲ چاپەکەى مىسردا و نووسراوە. بەلام ڕەنگە: پێچ بێ. هەژار] کە پاش مالکۆلم بە دە ساڵ هاتۆتە کوردستان هەر وای ناو دەبا. «بەروانە باسى مانمۆرى لە کوردستان و دیمەنى نەمىنەرای کۆن، چاپى لەمەدن، سالی ۱۸۳۶. ز. بەشى هەموک، رووچەر ۱۰۹، ۲۴۷، ۳۰۲ و ۳۸۰.

ناتوانین بەلێش ناوی شەرفمەدین هەلەبە؛ چونکە شەرفخان هەر خۆی بە شەرف باس کردووە. هەموو شەرف ناویک دینیکی دەکە. مۆلى لە پێترستى مالکۆلمدا هەر دەلى: شەرفمەدین و لە پێترستى سانۆترسبۆرگیشدا هەر وایە.

مسیز کاترمر له تاریخی مغول و فارس، چاپی پاریس، پرومپر ۳۱۹-۳۲۹، چمند پارچمیه کی له شمرهنامه خوازنتۆتموه. نه گمر له پیترستی دهستنوسه کانی رۆژمهلات، له کتیبخانهی قیسمر له سائنترسبۆرگ، هی سالی ۱۸۵۲، پرومپر ۲۹۵ بروانی، وتاریکی سمرهخۆ بژ نهم تاریخه تهرخان کراوه. دوکتۆر هاینریش ئالفرید بارب^۱ له ناکادیمی زانستی پادشاهی فیمن بهشی فلهسهفی - میژوویی^۲ - که دهربارهی فلهسهفی تاریخموی نووسیوه و باسی تورکیا و فارس نهکا - له دوو وتاراندای پوختهی شمرهنامهی سمر له سمر جیئکردۆتموه و لیئیموه دواوه. همر وهها نمو نووسمره وتاریکی سینهمی له سمر پیئنج بنهمالهی کورد نووسیوه که دهتوانین بلیئین بهشی یهکه می پیئ تموار کردووه.

مسیز مورلیش له پیترستی شمرهنامه دا، ناوی نمو هۆز و مهزنانهی به ههله نووسراون له سمر دوو ترجمه تورکیه که له مووزی بریتانیادان راستی کردونموه.

مسیز لیرسن له باسی کورداندای کورته وتاریکی له سمر تاریخی کورد ههیه و چمند پروادوونکی سمر نهگپترتموه که له شمرهنامهی وهرگرتووه که له دوایدا مسیژ کۆتیک راستی نموی گووت و نووسراوه کهی بلۆ کردوه تا بهتالایی پرکاتموه و پیتلایستیک پتیک بیئتی.

بیرم لی کردوه، تیگیشتم چاپ کردنی شمرهنامه جگه لوه که بههرهی فرمی ههیه، بۆ زانستی میژوویی دهربارهی کورد زۆر زۆر پیئوسته. بریارم دا نوسخه فارسیه که به ترجمه موه بلۆ بکه موه و چمند کمناره و لینوانی فلهسهفی و میژوویی و جوغرافیش بهخمه سمر نمو بهشی که من دهری دهختم و جگه له کۆتاییه که سمر لیمیری شمرهنامه که دهبی و نهمهش که من چاپی دهکم بۆ میژوویی کورد زۆر گرینگه؛ چونکه باسی همر هۆزی به جیا تیدایه و به باسی بهسهرهاتی دانمر دواپی پی دههینم و کۆتاییه کهش دهکۆپته سمر بهرگی دووههم. جا وا من له چمند وشهیه کدا پوونی نهکه موه که بۆ بلۆ کردنموه ما که فارسیه که چم کردوه:

۱- HEINRICH ALFRED BARB

۲- Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Phil-Hist. Klasse. Wien ۱۸۵۲.

له چوار دسنووسم پروانپوه:

۱- دسنووسی کتیبخانهی قمیسمر له سانپترسبژرگ، که سالی ۱۰۰۷ کۆچی، پاش دانانی کتیبهکه، به دوو سال نووسراوتهوه و دانمریشی چاوی پیتدا خشاندهوه.^۱

۲- دسنووسی مسیق خانیکوف: نم زانا پۆژههلاتناسه سالی ۱۸۵۴ له فارس کۆنصولی گشتی رووسییه بووه. نمو نویسخه له دیلمهکان- لای سلماش- کړیوه. دوو دسنووسی دیکهشی له کتیبخانهی یهیاخان، خانی فرمانپوهای نازمربایجان وهرگرتوه^۲ له بهر یهکی راگرتوون و هینهکهی خوی له بهر چا کردوون.

مسیق خانیکوف -که هه موو کس ده زانی له ړنگی زانستدا چند پیاوه- هتا له چاپ کردن بووهوه، دسنووسه کهی خوی له لا دانام.

دسنووسی خانیکوف نۆزدهی مانگی شابانی سالی ۱۲۵۲ی کۆچی (۱۸۳۷.ز)، کابرایهک به ناوی مه محمودپزا کوپی سابیر عملی کهریه لایی به فرمانی پوهندی له گوندی دیلمهکان، له بهر دسنووسیکي شرفه خانهوه نووسیویتهوه^۳ که میژووی دهگه پیتموه سر سالی ۱۰۰۷ کۆچی و له کۆتاییدا ناوای نووسیوه: «دانمري همزار و نووسمري بیکاره و چاو له بهزیی خوی گهوره، شهرهف کوپی شه مسه دین پۆژه کی کیسپرای، له کۆتایی مانگی موهرمه می سالی ۱۰۰۷ کۆچی پینغه مبر - دروودی خوی له سر- له شاری بدلیسی خوا له به لایانی بیارتیز، له نووسیینهوه و راست کردنهوه و بوار کردن یووموه. به یاریده و کومه کی خوی به خشنده، کزترین کۆیله و له بمر د و دار بیکارتر مسحه مه دپزا کوپی کهریه لایی سابیر عملی، له گوندی دیلمهکان له پۆژی سی شه مه نزیک چیشتهنگاو، ۱۹ی مانگی شابانی بهرپیز، نووسیینهوی نمو کتیبی تهاو کرد.»

له دسنووسه کهدا زور جار جی موری پوهندی نه فمندی دهیبرئ. مقوره کهشی به فارسی لیتی هه لکه منراوه: تجلی الله ناگاه آید اما بر دل آگاه آید (خوا له پس خوی دهر ده خا به لام دلی وشیری گهره که) له ناومر استیشا ناوی پوهمن و سالی ۱۲۵۱ بهرچاو دهگموی.

۱- نم گفته پاسته: له برانموی دسنووسه کهدا نووسراوه: له برانموی مانگی شمهکانی سالی همزار و حوتی کۆچی پینغه مبر دروودی خوی له سر، له شاری بدلیسی خوا له گزی شمتانی بیارتیز، به دمستی دانمري کتیب، خوا هر پایهدار و بالادهستی بکا، راست کردنهوه، بزاری نم کتیبه کۆتایی هات.

دەسنووسی خانیکۆف ۲۵۰ پەرچە مەھمۇوی کەسێک نووسیویەتە ووزۆر پەرمانەودێریشی لێئەلەزێکن.

۳- دەسنووسی موزەي ناسیا، زانکزی قەیسەر لە سان پترسبۆرگ، ژمارە ۷۵۶، لە سەر شوێنی پیتشوی پۆسۆ. ئەم دەسنووسە ۶۰۵ پەرچە و خەتەکی ناخۆشە بەلام باش دەخوێنرێتەوە. بە دیاری بۆ مەیتو پۆسۆ ھاتوو. کابرای خاوەنی لە روویەری یەکەما نووسیویە: «لە باداخانی ھاکی ساوجیلاغمە، نزیك گۆلی وان» بەلام نە تارسخی نووسینەوی لە سەر و نە ناوی نووسەر. ھەر دەسنووسەکەش چوار خەتی لە دواوە نەماوە. ئەم نوسخەی پۆسۆیە دراوە بە مەسیز ولکو. ئەمیش وتارەکی لە سەر نووسیوە و لە پۆژنامەی ناسییدا بلای کردۆتەو.

۴- دەسنووسی موزەي ناسیا، ژمارە ۵۷۶ کە بارۆن بود لە فارسەو ھیناویە و تەنیا سەد لا پەرچە و بە: «کە ایوان کیوان با وجود علومکان» کە لە پیتشەکیە فارسیە کەدایە دەست پێ دەکا و بە: «سبحان بگ و سلطان احمد بگ» -کە باسی سویدەکانە- دەپێتەو.

دەسنووسەکە بە خەتێکی زۆر جوانە و دیارە کۆنە و ناگاداریشی لێ نەکراوە. لە سەرھتا و پەرمانەشدا چەند نووسراویکی لە بابەت خوا و دینەو و سەر خراوە. بەندیکی زۆر تازەشی لە سەر مێژووی ئەرەدەلەن لە دواوە رەگمێ خراوە و پیتشەو دە بەرگی گیراوە. دوو کەمایەسی زل لەم دەسنووسەدا ھەیە. یەکیان بە پستی «محمدي خان الشهير» دەست پێ دەکا؛ تا دەگاتە ئەم وشانە: «و شایستە رفعت آن کس است». «پروانە یەکەم چاپی شەرفنامە، روویەر ۱۲۹-۱۵۹ بەشی یەکەم». دووھەم: بە دوو وشە «آثار شجاعتش» دەست پێ ئەکا؛ تا دەگاتە: «و پنج پسر داشت». «پروانە چاپە فارسیەکی رووسیە، بەشی یەکەم، روویەر ۱۸۹-۱۹۷». شتی تریشی تێدا نەدۆزێتەو و پەرەکانیش ھەموو لە جێگەی خۆیان نیسن.

بەلای ئەمەو لەم چوار دەستووسانە ھەز دواتیان تەواون: نوسخەی مەسیز خانیکۆف و نوسخەی ناسیا، ژمارە ۵۷۶؛ کەچی ئەوانیش بەو پێیە کە شەرفخان لە پیتشەکیە کەدا ھیناویە، ھەر دووکیان چوار بەندیان کەمە کە باسی زەرزا و ئەستونی و داسنی و تەرزایە. مەن دەلێم دەبێ دانەر خۆی باسی نەکردبێ. نیتەر یان چی لەوانەو نەزانێو، یان زەمانە ماوەی نەداوە، وازی لێ ھێناون. ناوەکانی نووسیون بۆ ئەو لە ھەلیکی باشتەردا بگەڕێتەو سەریان و ئەو ھەلەش نەرخسارە کە بۆیان بابدا تەو. ئەم بێرە لە ھەموو شتێک پترێ ری تی دەچی؛ چونکە شەرفخان بە گشتی گوێی بێرە

نەداو بە ناوەکانی پێشەکیە کەمیدا بێتەو بەک لە دواى بەک بە سەریان کاتەو.

ئەو پێکە و پێکەمى کە نیتسا تیا دەبێنێ بۆیمە کە مەن خۆم پێستە کەم تە کووز و لەبار کردووە. دەسنوسە کەمى مووزەى ناسیا ژمارە ۵۷۶ لە بەشى دووهمى (روویەى سێهەم)دا کە دەبوا بە لە نیتوان فەرمانە وایانى ماھیدمشت و بانەدا یاسى تەرزى بەکا تەرزاش لە هەموو دەسنوسەکانى کەوتووە، بەلام لێدوانێکى سەرەخۆى دەربارەى گەلباخى تێدا بە. «پروانە نوسخەى سێرجان ماکۆلم پێستى مۆزلى روویەى ۱۴۹».

ئەو بار سووران و ئال و گۆزانە مەن هێناو تە سەر ئەو بێرە کە دانەر خۆى دەستێکى تێداو و بۆى تەواو نەکرەو؛ بەلام هەر بۆ خۆم وا بێر دەکەمەو. پیاو تەواو دلى ئاو ناخواتەو تا گەلێک نوسخەى دەسنوسەى سەرەخۆمەى دەس نەکەو.

مەن کە هەر چار نوسخەم بەرچاو کەوتووە، ناچارم هەر چى لەو چاراندە لێک جیاوازان لە داوى بەشى دووهمى کتێبە کەدا بیانخەمە بەر چاوان و لەو بەسلاوێش ئەو وتارانەى دەربارەى ئەو دەسنوسانەو دەنوسێن، نرخی هەمووانیان دیارى دەکا.

بۆ لە بەر رانان و لە چاپ دانى ئەو کتێبە، دەسنوسە کەمى کتێبخانەى قەیسەرم بەلاو پێ باشتر بوو؛ چونکە شەرەفخان بە دەستى خۆى چاکى کردووە. کارگێرى کتێبخانە کە پیاو هەق بلى- زۆر بە رووى خۆشەو پێگەى دام، کەلێک لەو دەسنوسە وەرگرم. جا چونکە پێ و شوێنى کتێبخانە وابوو، نەدەبوا بە کتێبى لێ دەرکەوتە دەر، ناچار بوم هەر لەوێدا دەگەڵ نوسخە دەسنوسە کەمى خانیکۆفدا لە بەر یەکیان پاکرم و گەلێکى چاپە کەشتم هەر لە بەرانبەر ئەو داوەنا. هەر کەم کوپە کێش کە لە نوسخە کەمى کتێبخانەدا هەبوون لە بەر ئەوە کەمى خانیکۆف چاکم کرد. نیتى گومانم نەما کە کتێبە کەمى مەن زۆر لە دەسنوسە کەمى ئاو مووزەى ناسیا باشتر دەرچوو. خۆ بە تايبەتى کە سەر لە بەر دوو جارانیشى پێنا چوووەو. جا داوێمە چاپ بکړی. مەگین چۆنە کاییش رووى دەنا هیچ دەسکاریشم لە خۆمەو تێدا نەکردووە.^۱

ئەگەر جاروبارە -ئەویش زۆر کەم- بە تالایە کەم پێ کردۆتەو، بۆم پروانەو تە نووسراوى ئەوانەى

۱- لێرەدا بە چەند دێتێک یاسى تەرزى نووسین و درۆشەى سەر پێتەکانى کتێبە فارسیە کە دەکا. جا چونکە لە کوردیە کەدا کارمان پێ نامینێ، ناچار بوم دەرچاویشت. هەژار

شهره‌فخان خۆی به‌مهری له کتیبیان وەرگرتوو. وهك: نینبو خه‌له‌كان و عه‌به‌بوپه‌زاق و ه‌س‌تریش. چونكه من -وهك گوتم- راست کردنم‌ی هه‌له و به‌لگه له سه‌ر ه‌ینانه‌وه‌یان هه‌له‌گرم بۆ دواپه و به‌ دور و درێژی له سه‌ری ده‌مۆم.

به‌ر له‌وه له‌و پێشه‌کیم به‌ممه‌ که وستم خۆینه‌ه‌واران به‌زانن بۆ چاپ و به‌لاو کردنم‌ی چۆن شتیه‌که‌م په‌چاو کردوو، به‌ پێرستم زانی بۆ شاره‌زا کردن، ناوی نمو شه‌ره‌فنامه ده‌سنووسانه به‌نوسم که وهك من نه‌یزانم له نه‌ه‌روویا ده‌س ده‌که‌من.

جگه له چوار نوسه‌ی که من کتێبه‌که‌م له به‌ر چاپ کردوو و له پروسه‌یه‌ه‌ن، سه‌ ئه‌ه‌سنووسه‌ش له نه‌مسا لای دوکتۆر بارب هه‌یه. سه‌ی‌رجان مالکۆلم له له‌نده‌ن نوسه‌یه‌کی هه‌یه که نه‌ستا له پال کۆما کتیبی کۆمه‌لی ناسایی پادشایی بریتانیا و نه‌سرله‌نده دایه. «به‌روانه که‌ته‌لوگی مۆرلی پوهپه‌ ۵۱». له پاریس ده‌سنووسه‌ک هه‌یه و به‌شیکه له کۆمه‌له کتیبیک، به‌ خه‌متیکێ زۆر جوانیش نووسراوه‌توه. «به‌روانه: ولکۆ وتاره‌کانی پۆژنامه‌ی نه‌زمانک سالی ۱۸۲۶، به‌شی ۸، پوهپه‌ ۲۹۱، وتاری تاریخی مه‌هول و فارس، کاتمه‌ر، پوهپه‌ ۳۰۱».

لێم پوهنه له مووزه‌ی بریتانیادا نوسه‌ی مسته‌ریج هه‌یه -که له کوردستان ده‌ستی که‌وتوو- چونکه هه‌موو ده‌سنووسه‌کانی دران به‌و مووزه‌یه. «به‌روانه چه‌ڕۆکی مانم‌وه‌ی سه‌یج له کوردستاندا، به‌شی یه‌که‌م، پوهپه‌ ۲۴۷ و که‌ناره‌ی بارب پوهپه‌ ۵».

هه‌ر وهك به‌سیشمان کرد، دو ته‌رجه‌مه‌ی ته‌کی له شه‌ره‌فنامه هان له مووزه‌ی بریتانیادا. سه‌یج په‌ڕێ کورته به‌ستیکێ له سه‌ر نووسه‌ن. «به‌روانه که‌ته‌لوگی مۆرلی- ۱۴۵ و که‌ناره ژماره ۳».

ه. شه‌ه‌مه‌یه‌فخانی زه‌ه‌دۆف

سان په‌تسه‌ی‌جۆگ، مانگی یه‌که‌م، سالی ۱۸۶۰ میلادی

ئېدوانىڭ بە دانستە

دەريارنى كۆرە و كوردستان

كوردستان يان كوردھواری، ولایتی گەورە و ھەراو و بەرینە و بەشی ھەرە زۆری و بەسر توركیه كەوتوو. بەشتی زۆر گەورەشی خراوتە سەر نێزان و ھیندیکیشی لای ژورووی عیراقی لى پىك ھاتوو و ھەر بە ناوی دانىشتوو کانیەو ناو دەبرى كە ھەموو كوردن.

توركان بۆ مەبەستى سیاسى خۆیان ناوی كوردستانیان لە جوغرافیا و دەفتەری دیواندا سەپۆتمەو. نمو ولاتى لە توركیا ناوی كوردستان بوو و ھەرەھا ئستانى كوردستانى ئێرانى ئیستا، ھەموو شار و مەلەبەندەكانى كوردنشین ناگرتیمو و سنوورەكانى نەتموایەتى كوردستان داناگرن. دیارى كوردنى سنوورەكانى نەتموایەتى كوردستانى گەورە زۆر دژوارە كە بە وردى دیارى بكسرن. چونكە:

۱- ھەر زۆر لە زووووە لە لایەن دەسلەتدارانەو ژمارەبەكی یەكجار زۆر لە توركمان و فارس و عەرەب كۆچیان پى كراو و دە كوردستان خەزینارو و تىكەلار بە كورد كراون.

۲- زۆر كورد لە كوردستان ئاوارە بوون و دەگەل بێگانەى دراوستیدا پەگەزبان لىك ھالوو.

۳- دەولەتە نیسلا مە گەورەكان، زۆریان ئال و گۆپى ئیدارى و سیاسى كەردوو و كوردیان لىك ھەلااردوو و شوینەوار و سنوورى نەتموایەتى گەلانیان دەسكارى كەردوو.

۴- ھۆى ھەرە گرینگیش ئەو مە خۆیندەھواری كورد ھەستى نەتموایەتى خۆیان بەرانبەر بە پى و شوینی تازەى زانیارى پەرورە نەكەردوو و لە نووسین و بلاو كەردنەوى بىر و باوەردا زمانى خۆیان دە كار نەھێناو و بەو ھۆیەو زمانى نیشتمانیان وەختە لە شارە گەورەكاندا لە ناو بچى و زمانى كوردى ھەر لە چیا و چۆلان ماو و خەلكى گوندان و كۆچمەران ھێشتوویانەتەو.

ھەر چۆنىك بێت، نێمە دەتوانین لە پەوى نمو مەلەبەندەنەو كە زۆریەى كورد لەواندا بە زمانى كوردى داخێون، سنوورى نەتموایەتى مێژووى كوردستان نیشان بەدەین؛ ئیشر بە كوردى دەنوسن یان نا، كارمان بەو نە.

کوردستان له شیمالموه دهگاته چپای نارارات؛ که نمو چپایه له مپمړنیکي جوغرافی و سیاسی نیتوان نیتوان و پروس و تورکیه و سنووری نیشتمانی په گمراهیتن کورد و فارس و نهمنه. له جنوویه دهگاته جهبل همیرین؛ که له نیتوان عیراقی عمره ب (به غدا و بهمه) و عیراقی کورد یان کوردستانی عیراق (ولایمتی مووسلی پیتشو) دایه.

رؤژه هلاکمه لمری لورستانم دهست پینده کا و پژواوی دهگاته ولایمتی مه لایته له تورکیا.

بمو پیتیه هممو ویلایاتی شرقی تورکیای ناسیا - جگه له ویلایاتی تمرابزون و بهشیک له ویلایمتی نمره پۆم - کورده و له ناو سنووری کوردستاندا هه لکومتوه. همروها بهشی جنووی نیتای ولایمتی تمریز و هممو نیالمتی کوردستان و لورستان له نیتوان ده کمونه سمر کوردستانی ممرنمه.

زۆری همرو زۆری خه لکی شاره کان و دانیشتوی چپاکان و پوهنده کانی ناو نمو سنووره پانه، به خوین و زمان و پی و شوین کوردن. زمانی تورکی و فارسی و عاره بی که له شاره گموره کانی کوردستاندا دهیسرتن، فیتی نیتوان و تورکیه و عراقه که کوردستانیان به سمردا دابمش کراوه.

سنووری کوردستان

پوختهی سنووری کوردستان ناوایه:

له شیمالموه: کلمازی نمرمنستانی بمردهستی پروس.

له پژوهه لایمه: نازه ریایجانی نیتوان و عیراقی عه جهم و مه لیمندی فارس.

له جنوویه: خۆزستانی نیتوان و عیراقی عمره ب و چۆلی شام (لیوای دتیزد)

له خۆرنشینمه: چه می فورات و بریک له ویلایاتی شرقی له ننادول.

زمو و ههواي کوردستان

له هممو لایه کموه چپای زۆر سمریز دموری کوردستانیان داوه؛ تنیا له بهشه جنوویه که نه بی که

زۆرى بانو ھەن و كانياوى به تەوژمى تېئان و دەشت و مەزراى زۆرىشى ھەيە كە بە شاوى چەم و كانياوھەكان پاراو دەبن. بەشى جەنۇبى و جەنۇبى شەرقى -كە چەمى دەجلە و فۇرات و پروبارەكانى زىى گەورە و چووك و چەمى خاپورىيان پېئىا رادەبى- لە ھەموو شەرتەكانى تى كوردستان بە پىت و پىژموتەرن.

چىاى ھەرە بەرزى كوردستان لەو بەرى شىمالەو ھەلگەوتووە؛ پىرىتى لە لىترى چە و بەھرەدەر و شىو و دۆلى زۆر بە پىت و سوودى لە دەرمە و بە ھاوین و بە زستان ھەر ئاوەدانە و سە لە شار و گوندە. كىئەكانى نىوانى نىران و توركيا پووت و قاقە و كران. نە لىترەوارە و نە لەمەرە و لە بەردى رەقى ناگىرەن پىنك ھاتوون و كەلپە و گەبەردى وا پىشتى گرتوون كە لە وزەى ھىچ لەشكرىنكە نىسە لىيانمە ئاوا بى. زۆرىمى چۆماوھەكان وەك فۇرات و ھەردوك لىكى و دەجلە و زۆر لە پروبارەكانى لەو كىئە رۆد و سەختانمە سەرچاوە ھەلەگەرن. ئىم چەمانە ھەموو بەرەو جەنۇب رادەخوشىن. جگە لە چەمى قەتەر كە لىكى چەمى كۆرە و دەپۆتتە ئاوە دەريای قەزىنەو.

گەللىك پروبار و جۆبارى تىرىشى ھەن؛ ھىندىكىيان دەپۆتتە دەرياچەى وانمە و بەرىكىيان پوو دەكەنە گۆلى ورمى؛ كە لە ولاتى عەجەمە و دەكەوتتە پۆزەھەلاتى گۆلى وانمە.

كوردى ھەلەھەران

نېمە لە سنوورى كوردستان دواىن و گوتمان ئىمە مەلەبەندە پان و ھەراومە كە زۆرىەى خەلگەكەى كوردن؛ بەلام گەللىك ھۆز و تىرىمى كوردى تىرىش لە دەرمەوى كوردستان دەژىن. بۆ نموونە لە شىمالى سوورىە لە نىوان نەسكەندەروونە و ھەلەبدا لە ئاومرۆكى دەشتى خەسەپ، كوردىكى يەكجار زۆر ھەيە كە ژمارەيان نىزىك بە سەد ھەزار كەسە. لە پۆزەھەلاتى ھەلەبىش چەمەند گوندىكى يەكجارچە كورد ھەيە.

لە زۆر جىگەى ئانادۆلىش لە دەشتەكانى قوونىيە و بانوى سىواس و جورم و دەشتى نەدەنە گەللىك ھۆزى كوردى تىدەيە.

لە وىلاياتى جەنۇبى قەفقازىش كورد ھەر يەكجار زۆرە و ئاگاداران بە نىو مىلىزىيان دادەنن.

زۆری زۆری ھۆزەکانی لای خوراسان و سەجستان لە پۆزەھەلاتی نێران، کوردی تەمواو عەیارن و تەنەت نەفغانستان و بەلووچستانیش زۆر و زۆریە کوردی پەوەندیان تێدا.

ژمارە کورد

لە مەڕ ژمارە سەرچەمی کورد بە تاییەتی دانیشتوانی کوردستان، زۆر قەسە تیک پەریو و لیک دور و دژی یەکتەر ھەن! چونکە ئەو دۆلەتەکانی کە دەستیان بە سەر کوردستاندا گرتووە تاوێستا ھەرگیز سەرژماریەکی بە راست و دروستیان لە کوردستاندا نەکردووە و تا توانیویانە کە میان نیشان داوە. بۆ نموونە خۆلێخۆشبوو شەمسەدین سامی ئەرناوتی لە قاموسالاعلامی تورکیە کەیدا فرموویە «ژمارە کورد نزیکە دوو ملیۆن و نیو».

«دائرةالمعارف اسلامی» بە زمانی فرەنسی دەنووسی: ژمارە ھەموو کوردان لە پێش جەنگی سالی ۱۹۱۴دا سێ ملیۆن بوو.

گومان لێوە! نێ چەندە زۆری لە عاسمانەوہ دوروہ ئەو فرمایانەش ئەوەندە لە پاستیوہ دورو! چونکە دنیاگەڕان و ئەوانە لەو لایە ھاتوون و لە سەر کورد و کوردستانی نووسیوہ، کاتی دیتوویانە خەلکی شارە گەورەکانی کوردستان زمانی تورکی و فارسی و عەرەبی پەگەڵ کوردی دەخەن، وایان زانیوہ کورد نیسن و داگیرکەری کوردستانیش میوانە بیتگانە کەیان بە نارەزووی خۆیان تێگەیاندوہ کە چۆنمان لە سەر بنووسی و تا ئێستاش دەستیان لەم گەندەڵ فێلانە ھەر بەرنەداوە.

بیانی نەشارما وایان زانیوہ کە تەنیا ھەر خەلکی ناو چیا و گوندی و پەوہندەکان کوردن و چیترا نیتەر شارستان و بەندەرئێشەکانی کوردیان نەھاتۆتە بەر چاو -کە ئەوانە کەلەپووری سێ مەدەنییەتی گەشەداری پۆزەھەلاتی کەونارای ناشووری و مینی و کەیانیان بۆ ماوەتەوہ و ھیمی ھەرە گرینگی دواپۆزی کوردن- ژمارە کوردیان کەم نووسیوہ و سنوور و کەوشەنی کوردستانی بە نارەزووی خۆیان ھەلگرچاندوہ! بەلام ھەرچی گوتوویانە و دەلیلێ دەگەڵ پروودی پاستی تاریخی و زانستی پەسەن ناسین و بەلگەتری نەتەواپەیدا عاسمان و پێسمان.

بەلگە لە مێژوینە و کەوناراکانی کوردی و لیکۆلینەوہی وردی مێژوویی و پێداگەڕان و لێپوانینی

ئەم كوردستانە بەرفەرەوانە كە لە ئەنقەرەو تا خوراسانی داكرتوو و گەلی كوردی تیندا دەژی، بۆمان دەردەخا كە ژمارەمان بە لوری لورستان و كەلوری كرماشان و هەمدانەو هێچ نەبێ خۆ لە شەمش ملیۆن دەدا. ئەگەر ئەم لاپرەسەن و بیانیانی كوردستانیش بە زیادهو دانین، هەر ملیۆنێك دەبن. بەو پێشە ژمارە كوردەكانی كوردستان و هەندەران بە لانی كەمەو لە حەوت ملیۆنی نزیك دەكاتەو.

ئەمەش سیاییە كە پێتی:

لە ئێران	۱۵۰۰۰۰
لە پروسیە	۲۵۰۰۰۰
لە هەموو تورکیە	۴۵۰۰۰۰
لە عێراق	۵۰۰۰۰۰
لە هەموو سوریه	۲۵۰۰۰۰
هەمووی حەوت ملیۆن ^۱	۷۰۰۰۰۰۰

بەگەز و زمان

زانایان دەرباری پەگمزی كورد پێك نەهاتوون؛ هەر وەك بۆ هەموو شتیکی تری سەر بە گەلی كوردیش یەكتریان نەگرتووە! هێندێك لە پەسەنناسان لایان وایە كورد لە هۆزە ناریەكانەو كەوتۆتەموو هەر لە بەرەبەییانی میژوووەو لە كاردۆكیا (وان و بلیس) دانیشتوو و بۆ پاراژتنی نازادی و سەرەخۆیی خۆی -كە داخواز و پێشە هەمیشە ئەم گەلە چیانشینە بوو- پاتی بەم كەژە سەركەشانەو داو؛ كە بە سەر ئاشورستانی كەونیدا پووانیو.

بەلگە بە هیز بۆ ئەم مەبەستە نووسراوە كە ~~پێشە~~ میژووژانی پێشینی یۆنانە كە باسی پاشەكشە كردنی دەهەزار شەكەری یۆنانی دەكا كە سالی ۴۰۱ پێشی عیسا لە ئێرانەو بەرو شیمال هاتوون و پوویان كردۆتە لای دەریای پەش و لە پێگەیی نێوان چیاكانی پەواندز تا دەگاتە دەرسیم و نەرزەنجان بە ناو گەلیكی زۆر نازا و نەترسا تێپەریون كە ناویان كاردۆخ بوو. بێگومان كاردۆخ

۱ - ئەم ژمارەیانە ئەگەر پێشە ۶۵ سالی پێش. ئەم ئێستا تا رادەییەك پۆشنە، ژمارە كوردی هەواڵ: دەری پێنج ملیۆن. ماجد

كوردە و یۆنانی گۆڭیویانە. بۆ پێیە وا بوو بە نزیکەیی سێ هەزار ساڵ گەلی كورد لەو نیشتماندا دەژی و ڕەوشت و ناكاری نمو كۆنە باپیرانەیی بۆ ماوەتەوه.

هێندێكی تر لە زانایان لایان وایە كورد تەنیا هەر نمو كوردكێانە نەبوون، لەوانیش و لە یۆنايش لە مێژوینەترن؛ چونكە لێكۆڵینەوی زانستی تازه بابەت دەریخستووه كە لە سەرەتای تاریخمۆه لەو چیا بەرزاندەدا كە بە سەر ناشوور و میدیایاندا دەروانی، كەلێك بە ناوی گۆتۆ تیاندا ژیاوه و گۆتۆش بە مانا پالەمان و شەڕكەرە. ناشریەكان كۆتۆیان بە كاردۆ یان كاردۆ گوتسوه. استرابوون جوغرافیەزانی پێشووش هەر نمو ناوێ دەكەڵ باسی كارداسیدا هێناوه. نەگەر وەك گومانی لێ دەكرێ كاردۆكی توورانیش بووبێ، هەر لە سەرەتای تاریخمۆه تێكەڵاوی ئاریەكانی دەورووبەری بووه و بۆوه بە لێكێك لەو ئاریە هەمە كەوناریانەیی كە ناسماری شارستانیەتیان زۆر لە ناسماری شارستانیەتی پۆژناوای ناسایی وەك شارستانیەتی ناشری و حمیسی و سۆزی و عیلامی و بابلی پتر بووه.

گۆتۆ

وا دەردەكەوێ لە پۆژگاری دەسلاتی ناشراندا چۆرە سەرمەستیهكی سیاسی پێكەوه نایێ؛ بەلام لە پاش تێكچوونی نەمینوا، دەكەڵ میدیهكاندا بۆونه یەك. نمو میدیانی باپیرانی نمو كوردە شەڕكەر و ئازاپە بوون و دەستیان گەمیشتۆتە جەنوویش و فارس و خۆزستانیان دەست بە سەر ڕاگرتسوه. چونكە نمو شارستانیەتی لە كرماشان و هەمەلندا هەبۆه، نمو لەو شارستانیەتە دەكا كە گۆتۆ لە شیمالدا لە كاردۆكیای دامەزرانمۆه و هەر وەك شارستانیەتەكی میدیا و ناشریانیش دەچێ.

ناسماری كەونارا وا نیشان دەدا كە وشەیی گۆدەرز وانا گۆدەری گۆتۆ. هۆزی كەلەهەر خۆیان بە تۆرەمەیی نمو گۆدەرزە دەزانن. هەروەها گۆزانیش (كوردی عەراق و ئێران) لایان وایە بە ڕەسمەن دەچنەمو سەر گۆدەرزێ كۆپێ گێر كە گێویش كۆپێكی هەبۆه ناوی ڕەحام بۆوه و بەهەمەنی كەمیانی ناردووبە ئورشەلیسی پێ وێران كردووه و جوولەكەیی بە دیل گرتوون و نمو ڕەحامیه كە عەربەیان بە بەختنەسری ناو دەبن. نمو ڕەحامە دواویی لە سەر تەختی پادشایی پۆنیشتووه و نمو و نەتمۆه

دسه لاتنداره کانی به گوزان نوابانگیان پښتووه. له نزيك قهسری شیرینموه له سمر هیندیک بهمدی بیستون هملکنندراوه: گپوی کوی گودمز راستموه همبووه. «پروانه گوفاری کومهلی ناسیای ۹- ۱۱۶»

جا به همرک باران دا، گملی کورد به هر چوار لکیموه (کرمانج و گوزان و لوړ و کهلوړ) لمو گهله ناریه هر له میژنانه په که شارستانیمه زور گمشداریان له بانوی نیران و دوروبمیری داممزانموه و به سمر همموه هژده هاونه ژاده ناریه کانی پتشیوری خویاندا زال بوون. پاته ختیان نه کباتانی لای کرماشان بووه و له سمرچاوهی دهجله و فوړاتموه تا خملیجی فارس کموتوته ژنیر قهلمه میریان. له سمرانسری نمو نیچمپراتزیه دا زمانی کوردی زمانی کشتی بووه و ناوی پمهلومی لیتراوه که وانا زمانی پالمانان و نه ممش هر مانای گوت و کارد و ده کرتیموه. کوردی شانامش هر به مانا نازیه و چونکه به دروایی میژوو له همموه کس نازتر و گیانبازتر بوون نمو ناومیان به سمر دا پراوه.

زمانی پمهلومی ماکمی نم کورده میی نیتایه که بوته زاراوهی کرمانجی و گوزانی و لوړی و کهلوړی. لوړیش لمانی تر له پمهلومی نریکتره؛ چونکه لوړ که متر تخوونی کلدان و ناشوران بوون. کهلوړی و نموجار گوزانی و له پاشان کرمانجی زوزیان ناشوری و کلدانی تیکمل بسوه؛ چونکه هاوسای په کتر بوون.

بژ بوون کورده نموی نم مېمسته دژواره، پوخته می نووسراوهی خواونی جوغرافیای ملتیمیرون دهخمینه بهرچاو، که نریکمی سده په که له مویمر له سمر وشمی «نیران، یران» وک شمرقی دملین و «نیرانه، ناریانه» وک پږواواییه کان نمیدرگینن، دهپوا و باسی گسپوانی زمانی خواون شارستانیمه کانی گوره ده کا.

دهلی: پتشیننه کان ناری و نسقوسی (تهتم) و سوران و نیرانیشیان لیک هملداوارده؛ که له دیواره کانی نیسته خر ناوی ناریانه نووسراوه. یژنانه کانیش هر نمویمان دهگوت؛ نه لبت هیندیک له زاناکانی یژنان تمنا به پږوه لاتی نیران وانا به خوراسان و نهفانیان دهگوت ولاتی ناریانه. بهلام باوکی تاریخ - که هیردوژته - له سمر نمو سوره که پږوه لات و خورنشین نیران هممووی

مه‌لبمندی نارینه‌یه و خه‌لکی میدیاش بی‌گومان نارینه.

کۆتترین زمانی نارینه زنده و په‌هله‌وانه. زنده یان زنده‌ناوستان، زمانی پی‌روزی مه‌جوسان بووه و زمانی نایینی کمونی نیرانیانه و ده‌گه‌ل زمانی سانسکریتیدا -که زمانی پی‌روزی هیندوکانه- خزماییتی همیه و زۆر وشه‌ی نمو دوو زمانه له ریشه‌دا یه‌کتر ده‌گرتموه.

زمانی په‌هله‌وی واتا زمانی پالمان و شه‌رکمران، خۆیا ده‌کا له عیراتی عه‌جهم و میدیای گه‌وره و په‌رت(فارسی)دا زۆر به‌ بره‌و بووی و له کۆشک و دیوانی پادشایانی بنیچه‌ی سی‌روس (کوروشت)دا، همر زمانی په‌هله‌وی ده‌ کار هینراوه.

نه‌گه‌رچی په‌هله‌وی گه‌لێک وشه‌ی کلدان و ناشۆزانیشی تێخزاوه، به‌لام همر له‌ زووه‌وه‌ کتیبی نایینی مه‌جوسان له‌ زنده‌وه‌ه‌ کراوه به‌ په‌هله‌وی.

نووسینی ده‌وه‌ی ساسانیانیش به‌ زمانی په‌هله‌وی همر ماوه‌تموه. نه‌مەش به‌لگیه‌ که له‌ زمانی ساسانیانیشدا همر زمانی دیوان بووه. به‌لام له‌ نیوانی سالانی ۲۱۱.ز تا ۶۳۲.ز وا دیاره‌ خۆیان له‌ زمانی په‌هله‌وی نهمان کردوه‌ و له‌ بره‌ویان خستوه‌وه. له‌و ساوه‌ پوویان کردۆته‌ چیاکانی پارس و به‌ فەرمانی پادشا زمانی فارسی کراوه به‌ جێنشینی زنده‌ و په‌هله‌وی؛ چونکه له‌ همردوکیان هاسان و ره‌وانتر بووه.

کاتی که‌ عه‌ره‌ب له‌ سده‌ی هه‌وته‌مدا ده‌ستیان به‌سەر نیراندا گرت و ده‌وله‌تی فارسیان له‌ناو برد، زمانه‌ فارسیه‌ گه‌ش له‌ به‌ره‌و گه‌وت و نمو وچانه‌ تا سالانی ۹۷۷.ز. خایاند. تا ده‌یله‌میه‌کان لی‌ به‌ران که‌ زمانی کۆنی خۆیان تازه‌ گه‌تموه‌ و به‌ره‌و به‌ زمانی نه‌تموایه‌تی به‌ده‌تموه‌؛ فارسیه‌ که‌میان هه‌لبژارد؛ که‌ له‌ خۆیان نزیکتر و له‌ کۆنه‌کان هاسانتر بوو. به‌لام فارسیش زۆر گۆزایوو؛ گه‌لێک وشه‌ی عه‌ره‌بی تێخزاوو. بوژیوان و نووسه‌ران تیکه‌وتن له‌ زنده‌ و له‌ په‌هله‌وی (که‌ودی که‌ون) و له‌ فارسیه‌ تیکه‌لاه‌ که‌میان، زاراوه‌یتکی هاسان و ده‌وله‌مەند و پهلوانیان پیکه‌وه‌ نا و ناویان نا فارسی تازه‌؛ که‌ نیستا له‌ ولاتی عه‌جه‌مدا باوه‌. فارسیه‌ که‌ونه‌کش له‌ سایه‌ی شانامه‌ی فیردوس و له‌ سۆنگه‌ی کتیبی نایینی ناگه‌رستان مایه‌وه‌ و له‌ ناو نه‌چوو. «به‌روانه: وتاری پهنجا و پێنجهم له‌ مه‌ر ناسیاوه، ترجمه‌مه‌ عه‌ره‌به‌یه‌ که‌ی ملتبه‌رون، پوه‌به‌ی ۱۲۱».

له پوختهی نهم باسانموه بزمان دهرده کموئ که گهلی کورد یه کیکه له گهلانی نیرانی همره کمونو شارستانیته کی زور گمشه داری له بانوی نیرانی مه زندا دامه زاننده و همر له «سه ند» وه پوژده لاتی به ده ستموه بووه و بهرمو خورنشینیش هاتووه و تا ده جله و فرپاتی داگرتووه. زمانه کوردیه کشی -که په هلموی (زمانی پالمانان) بووه- له ههموو نیمه پراتوریسه تی پتشیوی نیراندا (نمویه نهمکندهری مه کنونی تیکي داوه) زمانی ههمووانی بووه. له پاشان که ورده پاشا هاتوونته سرکار و له میژووی فارس به پوژگاری نهمکانیان ناو ده برئ، نهموانیش سمرتک له سر سرداری ههموو نیران دست و په نهمیان لیک نهم کردووه و ده گز یه کتر راجوون؛ تا له نهمجامدا پادشای مه لهندی فارس (شیراز) ههموو ورده پاشاکانی دهر دست کردووه و نیمه پراتوریستی دووه می له نیراندا دامه زاننده و ناوی ناوه ساسانی. وشه فارس لهو ساوه ده گمل نیراندا شان به شان هاتووه و به ههموو نیرانی کمون و نوییان وتووه و بهو بزمانه به نیمه پراتوریه کوردی و په هلمویه کمشیان همر گوتووه فارسی.

گهلی فارس له گمل نموشا که له شارستانیته و دهسه لاتناریدا زور خاوه ره که، به لام له چاو گهلی کوردی برای، تازه کاره و کورد زور له میژترووه شارستانیته یه کممی له نیراندا دامه زاننده.

نهم نو سوراونه ی بزمان پتسه کیه و بز کمناوه و لیتوان دهرساره شهره نامه وه لیم پوانیسون نه مانن.

- ۱- مسالك الابصار ۲- التعريف بالمصطلح الشريف ۳- صبح الاعشى ۴- معجم البلدان
- ۵- مراد الاطلاع ۶- قاموس الاعلام التركي ۷- نغسا کلوییدیای نینگلیس ۸- دائرة المعارف
- اسلامی به فرانسوی و چند کتبیکی تاریخی و جوغرافی تورکی و فارسی دیکمش و هیندیکیش یادداشت و گهرانی کوردانه ی خزمالی.

مه ده دهانی ههوانی

وهرگرتی تورکی و فارسی له دیوانی خاوهن شکر: پادشای میسر

كورد و كوردستان^۱

به‌شی یه‌كه‌م: ږمگزی كورد

(۱)

نوسمرانی موسولمانی پیتشو، له سر ږمگزی كوردان پټك نه‌هاتوون؛ هیندیک ده‌لټن له عمره‌بانن و تمنامت له‌مه‌شدا په‌كدمنگ نین! د‌ستمیه‌ك بنه‌چه‌كمیان به ږه‌بیعه‌ی كورې وانلی داد‌منین. كۆمه‌لټك د‌میانده‌ پال موزه‌ږی كورې نزار و گوايه نه‌تموه‌ی كوردی كورې موروږی ږۆله‌ی سم‌سم‌عن و له هۆزی هم‌وازن. ږټكیشیان ف‌رمو‌ویانه وه‌چی ږه‌بیعه و موزه‌ږن. به‌لام ټټك‌ږا لایان وایه هر له میژووی ږۆر دووره‌وه، به هۆزی ږۆر شعر و شوږه‌وه - كه له نټوان كورده‌كان و عمره‌بی بمری غم‌ساندا ږووی داوه- یا خود به شوین چایمران و لموږ و پووش و پاوانان، هملو‌ده‌ای بیابانان بوون و له ناو چیا گیرساونه‌وه و شو له گمل ترمه‌بوونه‌میان و ټټك‌ل بوونیان به نامو‌یان، ږۆته مایه‌ی لم‌یرچوونی زمانه عاره‌به‌كمیان و خوشیان ږۆر به زل د‌مزانن ږۆیه ف‌تری عه‌جه‌می بوون.

میژوونووسی موسولمانی وه‌اش هم‌بووه كوردی كردۆته تزه‌مه‌ی چند و شه‌یتان و گوتوویه: «شه‌یتان‌ل كه لمو شه‌یتان‌نه‌ی كه به جمسه‌د به‌ناو‌بانگه و كۆیله‌ی مالی سولیمسان بوو، له سولیمسان هملگ‌پراوه و د‌مړی كرد و په‌لاماری كهنیزه حیزه‌كانی دا و چندۆكه‌ی ټټدا گوراندن و كات‌ خ‌ودا سولیمسانی سر خسته‌وه، ف‌رمووی: شو داوین تهرانه ناو‌اره‌ی شاخ و کیوان كمن. كوردی نټستا لمو

۱- مامو‌ستا محمده‌ده‌لی عمونی شعره‌نامه‌ی و‌رگ‌تراوته سر زمانی عمره‌بی و له سالی ۱۹۵۸ ز له سر نمرکی و‌زاره‌ی پ‌مرو‌ین و ف‌ترکردنی میسر له چاپ دراوه و له لایمن میژوونووسی میسری مامو‌ستا په‌حیا خ‌مشابوه نم پ‌تسه‌ک‌یه یز نورسراوه.

کڙانه کموتونموه بیژی شهیتانی ناژاوهن.»

(۲)

خاوه نه که می شمره فنامه - که له سده ی یازدهی کۆچیدا کتیبه که می خۆی نووسیوه - و ته ی هیندیک نووسهرانی راگویتوه که په گمزی گه لی کوردیان به خه لکی ئیران زانیوه و گوتویانه: «کورد ئیرانین؛ بۆ موی پاریزی خۆیان له چنگ زه حاکی مار به شان، داویانه ته که ژ و رازان و په وه زیان کردو ته زیند و زار و زیچیان خستۆتوه و ناوی کوردیان لێ نراوه و که ژۆر بون و له کۆ جییان نمبۆتوه، به ره و پتده شتان خزیون.^۱ خۆشی لای وایه وشه ی کورد واتا ناژا. بۆ به لکه ی ئه مر نازایه تیهس ناوی روسته می کور زال و بارام چوبینه و فرهادی دلدهادی شیرین و خیره دین پاشای وه زیری ئورخانی عوسمانی دیتی. بدلیسی میرانی جزیر ده باتموه سهر خالیدی کورپی وه لید و خانه دانی بدلیسیانیش به نه وه ی کيسرا داده ن.»

(۳)

مینۆرسکی له لای وایه کورد گه لیک ئیرانیه و له ولاتانی فارس و قهوقاز و تورکیا و عراق نیشته جین. زمان و میژووشیان ده گم ل گه لانی بانی ئیراندا لیک جیاواز نابیتموه و نه گهر بیجم و دیسه نیشیان له یه ک نه کا گرینگ نه.

ژۆر وینده چی په گمزی کورد، له ئالی پۆوه له توه (خۆرنشینی ئیران)، به ره و پۆژاوا (کوردستانی ناوهندی) کۆچابن و به ره له وانیش گه لانی تر له و خۆرنشینده ژابن و به ناوی گاردۆ ناسرابن و ده گم ل کورده ئیرانیه کان لیک درابن.

سیپۆدانجن له خۆیتندنه وه ی ناسه واری ناشووریاندا ناوی «کار-دا-کا» ی دیتوه و لای وایه

۱- *سراج الذهب للمعهودی*، بهرگی ۱، پوهی ۳۰۷ و ۳۰۸، چاپی میسر، په حیا خه شاب.

به پشی فرما بیتی مسعودی، کورد بهر و پشت نه تلمس! هه ژار

۲- مینۆرسکی له *دائرة المعارفیه سیلامیا* ده تی: «هه ره و سالییک له ئیران له پۆی ۳۱ اغطوسدا بۆ بیسه ره وری نه مانی زه حاکی جیژنیک ده گیتی که «جیژنی کورد» یی ده لیتن.

مهلبه‌ندیک بووه دراوسینی گهلی سۆ بووه. درایقمر ده‌لی: سۆ جمنووی گۆلی وانه. شمره‌فخان ده‌لی: قه‌لای سۆ له نزیك شاری بدلیسه و له پاش نموش به هه‌زار سال تگلات پلیسر هیرش ده‌باته سمر گه‌لی کورتی له چپای نا‌زۆ. درایقمر نا‌زۆ به حمزوی نیستا (ساسۆن) ده‌زانۆ. به‌لام «کورتی»یه‌که‌ تمواو دیار نیه! هیرۆدۆت له سده‌ی پینجی پینش میلاد شو ناوه نابا؛ به‌لام گوتوویه: «مه‌لبه‌ندی سیزده له نیمه‌پراتۆری شه‌گمینی خراوه‌ته سمر نهرمنستان و ناوی بوخته‌بوخه. که هیندیک رۆژه‌لاتناسان لایان وایه بوختان، بوه‌تانه.

گه‌زمه‌فۆن ٤٠١-٤٠٠ به‌ر له میلاد ناوی گه‌لی کوردۆک ده‌لی: که له خاومری (کنسرتس، بوختان) ده‌ژی. همر نهم ناوه زۆر جاری دیش لهو شو‌تانه‌ی کورتونه لای رۆژناوای ده‌جله و چپای جودی، ده‌یسری و می‌ژووناسان به کوردۆنیسیان ناسیوه. نارامیه‌کان شو ناوچه‌یان ناو لیتاوه حمزوی کاردۆ شاری جزیری نیستاشیان گازارتای کاردۆ پی و‌تووه.

شاری جزیر له پینشودا نهرمنیه‌کان ناوی کوردۆزیان لێ تـا‌بوو؛ عهرهب کردیان به بقردی. یاقوت له زمان نیبونمه‌سیرهه پینسان ده‌لی: به‌قردا پا‌ژی جزیری نیبنوعومره. دوا‌ی نیسلام بقرداشیان نه‌هیشتروه و له کتیه عهرمیه‌کاندا جزیره‌ی نیبنوعومره (بوه‌تانه) نووسراوه. مینۆرسکی لهو سمر باسه ده‌روا و ده‌لی: «کاردۆشی (نیشتمانی له می‌ژینه‌ی گه‌لی کاردۆ) نیشتمانی نیستای کورده و ده‌بی نموش به‌سه‌لینین که وشه‌ی کاردۆشی همر کورده و له سهره‌تای چهرخی بیسته‌می نیستاوه هه‌موو کس لهو باومهرمه. کورد و خه‌لدیش همر یه‌ک ناون.

ریسک ده‌لی: «ناوی خه‌لدی و کورد و کوردیای لیک جیا نیسن.» ده‌ریاره‌ی زمانه‌که‌شیان تۆژینه‌وه‌ی پسپۆرانی زۆر به وردی خو‌تینۆتومه و ده‌لی: «کورد بۆته ناو به‌ گه‌لیکی ره‌گه‌ز نیرانی دوتۆوه؛ یان گه‌لیکه که هاوسای نیرانیان بووه؛ که عهرهب هاتوونه نیران، یسانی ده‌گه‌ل نیرانیاندا تیکه‌ل بوون و هوکاتیشیان له سمر کردوون.»

(٤)

سیندی سمیت له باره‌ی زمان و می‌ژووه‌ه پینشه‌که‌کی هیتای هه‌یه تیا ده‌لی: «له مهر زمانی کوردومه له رۆژگاری تازه‌دا بی‌ری زانیان گۆپاوه و به ریشا‌زۆی زمانی فارسی نازان و لایان وایه

زمانیکی سەربەخۆیە و کەونارایە و گۆزانی بە سەردا هاتوو و ناسک و پەوانتەر بوو و کوردی لەو فارسیەش گۆنتەرە کە شوێنەواری دارایە.^۱ زمانی کورد شەشەد ساڵ بەر لە میلادیش هەر زمانیکی سەربەخۆ و خۆژی بوو و لەو چاخمووە کە میدیەکان هاتوو و لاکی میدی و نێرانی هاتوو و نێران، گەلی کوردیش لە کوردستان دامەزراوە».

سیدنی ستیسی - کە پەسپۆری زمانە کەوناراكانە - لە لای وایە کوردی و فارسی لێک جیان و فەریان بە یەکموه نیه و لاشی وایە کە پاش سالی ۶۵۰ ی پێش میلاد، کورد هاتوو و کوردستان و بەلگەشی ئەو ناسەواری ناسووریانە کە بەر لەو ناوی کوردیان تێدا نیه.

(۵)

سافراستیان لە دائرەالمعارفی بریتانی بەرگی سالی ۱۹۶۴ دەلی: «بەر لە نیسلام هیچ وهختی کورد سەری بۆ کەس نەچەماندوو و لە دورانی ئەکەینیدا ئەواو بوو و ناری نەژاد و ئەوسا وەکو ستاریەکان شەڕکەریان بۆ دەولەت دەنارد و پارێزگاری ناگردانی زەرەشتیانیش هەر خۆیان بوون.

(۶)

نەمیس زەکی بۆ ئەو بایە دووڕەر دەروا و دەلی: «کوردستان یەکەم نیشتمانی دوو بەنجینە میڕۆف و گەلان بە هۆی کارسات و پەرداوی کۆن لەوێوە ئاوارە بوون و لە هەندەران نیشتمانی بوون. هەر لە سەرەتای میژوودا چپای زاگۆس نیشتمانی گەلەکانی لولو و گۆتی و خالیدی (کالیدی) و سوارو (هوری) بوو. لە باشووری پۆژەهلای ئەو مەلەبەندەش عیلام ژیاون. جگە لە گەلی عیلامی، ئەو گەلانە بەنچەکە هەرە کەونی گەلی کوردن».

لە سەر «میدی» چەرخێ نۆهەمی پێش میلاد ئەو لای وایە: «میدیەکان هیند و ئەوروپین و لە وڵاتی «باختریانە» پۆژەهلای دەریای قەوقازیا بەرو پۆژاوی باکووری بانوی نێران واتا: وڵاتی میدیا بزووتوون و ئەمە زۆر راستە کە دەلێن: میدی ئەو هۆزە کوردانەن لە پۆژەهلای وڵاتی ناسووریەکاندا نیشتمانی. میدی بە پەگەز نارین و زمانیان لە زمانەکانی هیند و ئەوروپی بەشیکە و هەر زمانی کوردی کۆنەیان ئەو بەنجینە ئەمە بوو و هەر وەک گەلی پەرتی و فارسی کە تێکەڵ بوون، پەرتی پەرت و پلاو بوون، میدیەکانیش کە کەوتوو و ناو فارسیوە بە مەردەدی ئەوان چوونە».

۱- Early History of Assyria.

نهمین زهکی پلاری ده سیلنی سسیسی ده گری که گوتویه: «بهر له سالی ۶۵۰ ی پیتش میلاد، ناوی کوردان له شوینموری ناشوریان دیاری نیه.» بهلگهی تۆزینموی «هۆل» که له میژوی رۆژههلاتی نزیکا درکانموی: «سپههه خونکاری ناشوری که ناداد (نیراری) بووه، ۸۱۲ ی پیتش میلاد پهلاماری هۆزهکانی کوردی لای پاکوری داوه». بووه دا باش دهرده کموی که گهلی کورد له ۶۵۰ یه که زۆر کۆنتره».

پاشان دهلی: «خوا کوردهکان قهوقازی بن و له پاش کۆچ و کۆچباری زۆر له چهرخه نۆیهه و ههشته می پیتش میلادا بووینه ناری سوله هیندیک خاومناس دهلین- خوا ههر ناری حهسل بووین و راست هیند و نهروویایی بن- وهک زۆر میژوونوس دهینوسن- نمو ییگومان سۆیه بیسروپروای نهوانیه که په گمز و پهمنی کورد زۆر به کمونارا دهزانن و لایان وایه زۆر به په گه. ده گهل هیمان پیتیستان به زۆر بهلگهی تریش هیه که بزمانی پوون که نهوه. ده گهل شهوش من لام وایه شهوش دهلین کوردان له چهرخه ههوه می بهر له میلاد هاتوونه کوردستانهوه، به سهرحوون و تیی نه گهیون.»

جا بۆ بهلگهی نهه داوایهش ناوا دهلی: «نمو ناوه لیک جیاپانهی که له گهلی کورد نراون نایگهینی که چهند گهلی جیاواز بووین. ئالوگزی باری ژیان پیتشچوون و گهشه کردنی ناو گزپانی به شویندا دی. بهلگهش قسهی سپایزه که گوتویه: گزپانی ناو و ناتۆره له ناو ههموو گهلان زۆره! بۆ نموونه: کاسی وهرگهرا بۆ: کاسای، کۆسی، کاششو، کۆشی و ههروهها لولو کردیانه: لولوسوم، لوللومی و نوللو.»

نمو ناوی له کورد نراون و هیندیک به پوهلت لیک جیان، رۆژههلاتناس لایان وایه له بنچینه دا ههر بهک ناون. جا یان به ههموو کورد گوتراون یان ناوی تیره و هۆزان که کوردیان لی پیکهاتوه و نیستاش ههر هۆزه سهر بهخۆ ناویکی تایبهتی هیه. له پۆژگاری کهونارادا ناوی کورد بهه چهشنه بووگه:

لای سۆمههیهکان: گۆتی، جۆتی، جوودی.

لای ناشورییهکان: گۆتی، کوئی، کورتی، کارتی، کاردۆ، گارداکا، کاردان، کارکتان، کارداک.

لای نێرانییهکان: کورتیوی، سیرتی، کوردراها.

لای پلامانی و یونانی: کاردوسۆی، کاردخۆی، کاردۆك، كمردۆکی، كمردۆخی.

لای نەرمەنان: کوردۆئین، کورچیخ، کورتیخ، کمرخی، کورخی.

لای عەرەبان: کوردی، کاردۆی، باقاردا، کارتایه، جوردی، جودی.»

نەمیس زەکی له برانمەوی باسەکەیدا، خۆی لای وایه که دەریارەى سەرچاوەى پەگەزى کوردان

بەلگەى وا دەست نەکەوتووە که تەواو لێى پشت نەستوو بێن.

به‌شی دووه‌م

کوردستان له سهره‌تای نیسلا‌مه‌وه هه‌تا جه‌نگی یه‌که‌می چیهانی

(۱)

هەر له‌و ساوه که عمره‌بان خاکی فارس و پۆمانیان گرت، میژووی کوردیش له‌وه ده‌رجوو میژووی کمونی بۆ به‌روانی و بۆ زمانه‌که‌ی کمونارا پیشکشی. هەر له‌ سایه‌ی کتیبی میژووی نیسلا‌می، میژووی کوردیش شی کراوه و پروون و په‌وان باسی کراوه!

کوردان زۆر شانازی ده‌کمن که هه‌واڵێکی پی‌عه‌مبه‌ر ناوی قه‌بانێ کورد بووه. کۆپی گه‌بان - که‌ مه‌یموون نه‌بو‌یه‌سی‌ر^۱ بووه - له‌ لای کورد زۆر خۆشه‌ویسته. گه‌بان وه‌ک سه‌لمان فارسی - که‌ فارس خۆی پێ‌ پادنه‌ن - زۆر له‌ پی‌عه‌مبه‌ر نزیك و فەرمووده‌کانی له‌بهر به‌وون. له‌ چه‌رخه‌کانی سه‌ره‌تای ده‌وله‌تی خاوه‌ری نیسلا‌م، نی‌وی کورد له‌ زۆر شوته‌ناندا دیته‌ به‌ر چاو. سالی ۲۲۴.ک (۸۳۹.ز) به‌ سه‌رکرده‌یی سه‌رداریان جه‌عفیری کۆپی فه‌هرجس له‌ لای مووسڵ شۆرشێکیان دژی موعتسه‌م عه‌بباسی هه‌لگیرساند و والی مووسلیان وه‌ دهر نا و خه‌لیفه‌ چاری ناچار به‌و له‌شکرێکی یه‌که‌جار زۆری به‌ سه‌رکرده‌یی ئی‌تاخ ناو نارده‌ سه‌ریان و جه‌عفهر کۆزرا و کورده‌کان قه‌له‌چو کران و ساڤ له‌ سافیش تالان کران.

سالی ۲۵۲.ک (۸۶۶.ز) که‌ فه‌کۆر ده‌گۆ والی مووسڵ راچوو، کورد هاوکاری مساور به‌وون. شۆرشێ زه‌نج و سه‌فکاری - که‌ دژی به‌غدا ده‌جنگی‌ن - کورد یاری‌ده‌ی شۆرشیان کرد. یه‌عه‌قووبی له‌یسی سه‌فکاری له‌ پاداشتی نازایه‌تی، نه‌هوازی دا به‌ مه‌حمه‌د کۆپی عوبه‌یدوڵلا کۆپی هه‌زار مه‌رد؛ به‌لام مه‌حمه‌د ده‌یویست هەر بۆ خۆی هه‌مه‌کاره‌ بێ. نه‌بووه‌یه‌جا کۆپی هه‌مه‌دان تازه‌ به‌یوه‌ والی مووسڵ، هاواریان بۆ هه‌تا و گوته‌یان: مه‌حمه‌د کۆپی به‌یلا و کورده‌کانی هه‌زه‌بانی ده‌وری نه‌ینه‌وابان داوه‌ و هەر کورده‌کان پینچ هه‌زارن. نه‌بووه‌یه‌جا له‌ مه‌عروبه‌ - که‌ له‌ سه‌ر چۆمی خازره‌ - چووه‌ جه‌سته‌یان و له‌ شه‌ردا له‌بهر کورد شکا و هاته‌وه‌ مووسڵ و دووباره‌ خۆی بۆ شه‌ر ساز کرده‌وه^۲.

۱- کورد و کوردستانی نه‌مێن زه‌کی که‌ نه‌ویش له‌ ته‌فسیری *په‌رخ‌اله‌مانی* نالوسی راگوته‌تروه. به‌هیا خه‌شاپ

۲- ئیبنه‌نسه‌یر، په‌رده‌اوه‌کانی سالی ۲۲۴.

به لشکر تکی زوره و چوره سمریان. محممد کموته تمنگانه و داوای شمر وستانی کرد و بدینی دا کوره کانی خوی ده گز دانی و خوی بدا به دستمه. که چور کورانی بنیری، کورده کانی خوی تیگماند که بچه نازربایجان و خور پزگار کمن. نمبووه میجا که تیگمشت محممد فرسوی داوه، خوی گیاندنی و دوری گرتن. دوره درا و که زانیان دهره تان نه ما، هاتنه بمر دالدهی دوزمن و نمبووه میجاش عافوری کردن و مندا و مالی کوردانی - که بردبون - وئی دانمه. له پاشان کوردی همیدی و کورده کانی چای داسن هاتنه پمنای نمبووه میجا و شمر و نازاوه داکوژا^۱.

وله نیسن مسکریه ۳۳۷ ک. (۹۴۳ ز). دهلی: حوسین حممدانی هتشی کرده سمر نازربایجان و ده گز مدزنی هوزی کوردی هه زبانی پیمانی دۆستایهتی بستم و مهلبندی سهلماشی گرت. وه کور تاریخی بهیمهقی و چمند میژوونووسی دیش دهلین: غمزنمویه کان بهشی زوری لشکره کیمان همر کورد بوون. له راستیشدا کورد هه میشه به نازا و بویر و شمر کمر به ناویانگ بوون. بدلیسی همتا تاریخی ۱۰۰۵ باسی بنه مالی کوردان ده کا.

(۲)

بهشی پزژناوای مهلبندی ناو چیا (اقلیم الجبال) به کوردستان ناو براوه. ^۲ مستوفی دهلی: له دوری نیوی سدهی شمش کۆچی، سولتان سننجمری سهلجوقی ۵۱۱ ک. (۵۵۵ ز) نمو ناو چیاپی له کرمانشان جیا کرده و ناوی کوردستانی لی نا و سولیمانشای برازای خوی له سمر دانا. باج و پیتاکی کوردستان نمو پزژگاره دور ملیقن دیناری زتی بوو.^۳

«مروج و الذهب» هی مسعودی، ۳۳۲ ک. (۹۴۳ ز) ناوی چمند هوزی کورد دینی:

شاهجان: له لای دینه و مر و هه ممدان.

ماجوردان: له کمنگا و مر.

۱ - لوسترانگ، بلدان الخلافة الشرقية، ترجمه می پشیر فرنیس و گورگیس عواد، ل ۱۸.

۲ - مینزورسکی، دائرة المعارف الاسلامیة، خلاصه تاریخ کوردستان ۳۷۶، ۳۷۵. بلدان الخلافة الشرقية، ۲۱۶، ۲۱۷. په چیا خمشاب

۳ - همر نمو سمرچاوی پیتشور، ل ۲۲۷-۲۲۸.

همزه‌بانی و برات: له نازره‌بایجان.

شادنجان، لازیا، مادنجان، مازدنجان، باریسان، جه‌لالی، جمبارقی، جاوانی^۱، موسته‌کانی:

نموانه له ناو چیا ده‌ژین.

ده‌بابلا: له شام ده‌ژین

کوردە مەسیحیەکانیش وەک تیرەری یەعقوبی (جورقان) له لای مووسڵ و چپای جودین. هەر

مەسعوودی لە کتێبی *التنبیه والارشاد*، رۆویسەر ۸۸-۹۱ هه‌ه‌ه‌زی بازنجانی کورد ناو ده‌با.

نیسته‌خ‌ری (۹۱۵/۳۴۰) له لایمه‌ ۱۱۵ ی کتێبه‌ که‌یدا ناوی نەر هه‌ه‌ه‌زانه‌ دێنی: ناشاویرا، بوزیکان،

کیکان. ده‌م‌ش‌لی: له لای مەرعیش ده‌ژین. له لایمه‌ ۲۸۲ ش‌دا هه‌ن‌دێک له‌ به‌نه‌ندی کوردن‌شین

ناونوس ده‌کا؟ وه‌کو: فارس، سه‌جستان، خوراسان (گوندیکه‌ لای ئه‌مه‌د‌باباد) نیسه‌هان -جگه‌ له‌وه

که‌ باژێریکی گه‌وره‌یه‌ و به‌ شاری کوردان ناسراوه‌^۲ - ناوی تیرمه‌یه‌کی کوردی سه‌ر به‌ هه‌ه‌ه‌زی بازنجانه‌.

نیاز له ناو چیا: السجبال، ماهی کوفه‌ و ماهی به‌سه‌ره‌ و ماهه‌به‌دان (ماسه‌به‌دان) و هه‌مه‌دان و

شاره‌زور و ده‌ور و به‌ری داراباد و سه‌مه‌غان و زیسکان و نازریایجان و نهرمه‌نستان بووه‌ و له‌ دوین

یان توین -که‌ پێش‌وه‌ ناوی ده‌یله‌ بووه‌ و له‌ سه‌ر چه‌می په‌س هه‌له‌کوته‌وه‌- کوردان خانووی به‌ به‌ره‌ و

خشتی کالیان لێ ساز دلوه‌. مه‌ده‌می ده‌لی: «کوردەکانی سه‌ر چه‌می په‌س به‌شی زۆریه‌مان

مسیحین». هه‌روه‌ها نهرانیش کوردە و یه‌ک له‌ ده‌روازه‌ی به‌ره‌عه‌ به‌ ده‌روازه‌ی کورد ده‌ناسرا.

مه‌سکو به‌ ده‌لی: «حاکمی نهران سالی ۳۳۲ هـ (۱۰۴۲ ز) -که‌ رۆوس په‌لاماریان دابوو- هه‌م‌دادی له‌

کوردەکان خواست.»

بیلقان و باب‌ الابواب (ده‌ریه‌ند) و جزیره‌ و شام و سه‌غوور (سه‌رحه‌دان) کوردیان لێیه‌.

نیسته‌خ‌ری باسی پێنج مه‌به‌نه‌ندی کوردن‌شین ده‌کا که‌ له‌ فارس دان^۳ و هه‌ر کۆمه‌له‌ کوردێک له‌وه

۱- بۆ باسی جاوانی به‌وه‌انه‌ ناسیلکه‌می دکتۆره‌ مسته‌فا جه‌واد: «جابان، القبله‌ المنسبه‌ الکرديه‌» که‌ مامۆستا هه‌ژار کردیوه‌ته‌ کوردی به‌ ناوی «هه‌ه‌ه‌زی له‌سه‌ر کهرامی گاوران» و کۆپی زانیاری کورد له‌ سالی ۱۹۷۱ ز. له‌چه‌پی داوێ. ماجد

۲- *البیهری*، ل ۲۷۵ نیسته‌خ‌ری، ل ۱۲۵. یه‌حیا خه‌ش‌اب

۳- نمو شونانی که‌ کوردی لێ بوون «په‌م‌»یان په‌ ده‌گوتن. *دائرة المعارف اسلامي*، وه‌اری مه‌ینزۆسکی، *مفاتیح‌ العلوم* خوارزمی، به‌ندی ده‌وتم. یه‌حیا خه‌ش‌اب

مه‌لبنده‌نانه پاته‌خت و سمره‌داری خویان همه و بیتاکی خوی دده‌نی و نمویش ده‌بانپارتیزی. شو پینج مه‌لبنده‌ش بریتین له:

۱- جیلویه: له نیتوان نیسفه‌هان و خوزستاندا.

۲- له‌ولیعجان: له نیتوان شیراز و خلیجی فارسدا.

۳- دیوان: له ناوچه‌ی سابور (شاپور).

۴- کاریان: له لای کرمان.

۵- شه‌ریار: له لای نیسفه‌هانه و بازنجانیسی پی‌ده‌لین؛ له بمر شو هۆزه کوردی که بمر ناومن و هیندیکیان راگوتیزاونه نیسفه‌هان.

له پاشان همر نیسته‌خری باسی سوس‌ی تیره‌ی کورد ده‌کا که له فارس دان و ناوی شوانه‌ی له *دیوانی صفاتدا* ده‌رتاوه؛ شوانیش شه‌مانن:

کرمانی، رامانی، موده‌سمر، محممد بن به‌شمر و بقیلی. مه‌قدوسی ده‌لی: ثعلبی، بوندا‌مه‌ری، محممد بن نیسحاق، سه‌باهی، نیسحاقی، شه‌دورکانی، شه‌هراکی، ته‌مادانی، زه‌بادی، شه‌هره‌وی، بوندا‌ده‌کی، خوسره‌وی، زه‌نجی، سه‌فهری، شه‌هیاری، میهرکی، مویارکی، نیشتا‌مه‌ری، شاهونی، فوراتی، سەلمونی، سیری، نازادختی، به‌رازدوختی، موملله‌بی، مه‌مالی، شاهکانی، کجتی، جەلیلی.

شو هۆزانه هه‌موویان کۆچمر و ده‌وارنشین بوون و ژماره‌یان پینج سه‌ده‌هزار خیزان بوو. جگه له‌وانه‌ش نیسته‌خری له کورده‌کانی ناو فارس ناوی هۆزی لوپیش دینن. ابن‌البلیخی ۵۰۰ هـ (۱۱۰۷ ز) ده‌لی: «کابرایه‌ک به ناوی عه‌له‌ک له‌ کورده‌هانه ببوه نیسلام؛ نیستاش وه‌چی له ولاتی فارسدا ماون؛ به‌لام کورده‌کانی دیکه که له ولاتی فارس ده‌ژیان، له کوشه‌نی نیسفه‌هان بوون و عضداللوله رایگوتیزوون». ابن‌البلیخی^۱ به تایه‌تی له ممر کوردی شوانکارمه ده‌دوی و ده‌لی: «هینزیکسی زرد گموره بوون و له ده‌ورانی بویه‌یه‌کان به‌ناویانگ بوون».

رامانی -که‌وا نیسته‌خری باسیان ده‌کا- لکی هۆزی شوانکاره بوون. شه‌رفنامه هیچ باسی

شوانکاره ناکا! نمه بۆمانی دهرده خا کورده کانی ناوچهی فارس ده گمَل کوردی کوردستان (شول، لهر)
لێک جیاوازن. به لām زۆزان (هاوینموار) - که به گشتی به کوردستانیان گوتسوه - هیشتا زۆر پروژ
نمبۆتموه.

یاقوت له معجم دا^۱ ده لێ: «زۆزان ولایتیکی جوانه و له نیوانی چیاکانی نهرمنستان و نه خللات
و نازربایجان و دیاربهر و مووسل هه لکموتهوه. دانیشتهوه کانی نهرمنن و کهلێک هۆزه کوردیشی
لێن.

یاقوت له زمان نهرسهوهه پایگیزتهوه: «زۆزان مهلبندی ههراوه و له پۆژههلاتی ده جلموه تا
جزیره ی عومره و سنوره کهی له دوو پۆژه پرسی مووسلهوه دس پنده کا و نه خلالتیش وه بهر خۆ ده دا و
له سه لماسی نازربایجان کۆتایی دیت؛ هه مووش به ده ست کورده کانی به شنمویه و به ختیمویه.
قه لای برقه و قه لای به شیر له ده ست به شنمویه کاندایه و قه لاکانی جوژه قیل و ناتیل و عمللوس و
بازی سوور، هی به ختیانه و جوژه قیل پایته ختیانه و جی و پرسی هه ره سه ختیانه. قه لای نه لقی و
نهرهخ و باخۆخه و بهرغۆ و کینکۆ و نیره و خهوشه ب هی خاوه نه کانی مووسلن.

ققشندی له صیح لاعشی^۲ دا ده لێ: «مسالك الابصار»^۳ ده لێ: «نه گهرچی کورد زۆر په گه زیان
کموته نه ناو، به لām په نه ئی سه ره خۆن و هاوسای عیراق و عه ره ب و زۆر نه چوونه ته ناو فارس. کورد
له شام و یه مینیش هه ن و له زۆر شوینی تریش ده ژین و ئاپۆره یان زۆر له ده وری خاکی عه جه م و
عیراقه». له صیح ولاتی کیتواتیش ناوا ده لێ: «نیاز له کیتوات نهو که ژانه ک که له مپهرن. هۆزه کانیان
هه ره چی باشم نه ناسیبی ناوم نه برد و له وانیشدا ناوی پادشا و نه میره کانم باس کردوون. له چیاکانی
هه مه دان را ده ست پنده کمین و به شاره زوور و هه ولێردا دیتنه ده وری میری مووسل و له جزیره دیتنه
سه ره ده جله و نهو بهر ده جله ی به ره فو پات گوئی نادمین» - چونکه لامان گرنگ نه - نیه تر جگه له
کورده کانی جزیره و کوردی گونده کانی ماردین چیتسر نه.»^۴

۱- معجم البلدان، ب ۴، ل ۴۱۵، چاپی میسر.

۲- صیح لاعشی، پاژی ۴، ل ۲۷۳-۲۷۹. یه جیا خه شاب

۳- هی «فضل الله العمري» یه. یه جیا خه شاب

۴- نه نه خه کیشانه ی «ققشندی» ده لێ بۆ تیلگراف کردن نووسراوه دا هه ژار

قلقشندی ۸۱۴ك (۱۴۱۱ز) هۆزهكانى لور و شول و شوانكارمىش ناو دىبا و دىلى: «لور دور تيرمن: لورى گموره و لورى پچوك؛ يەكجار زۆرن و زۆرىشان بلاو بوونموه و پادشا و مىسرى خۇيان هميه و بەشى زۆريان له ولاىتى مىسر و شامىتن و شاميه كانىشان زۆرتن و زۆرىش نازا و گفست راست و شايى بهخۇن. هۆزى شول وهكو شوانكارمن، له ناومزدا بهرانىمرن و دمست و دلواز و بهخشندن و پىنادىرى ههژاران و بهخىوكىرى پىيواران؛ بهلام به گز يەكدا دهچن و پىيمان ههلهدهمشينموه و خويىنى يەكتىرى دهپۆن. شوانكارهكان له لورەكان پەشت پاكتر و چاكترن و خاوهنى گفتى خۇيانن و خودان باومر و نىسان.»

خيتى مسالك الابصار دىيارى «اقلیم الجبال» دىلى: «كموشمەكمى سمر زنجىبرى كىوهكانى ههمەدان و شارەزورە و له كن شوره قەلاكانى كافرهكانى ولاىتى تكفور دوايى دىت. تكفور مەملەكمەتى سىسە و نمو شوئىنشە كه سمرىوى له دەست مالى لاون داپە.»

نومبا باسى يىست شوپن دهكا كه همر شوئىنى هۆزه كوردىكى لى هميه:

۱- ماھىدەشت: له كىواتى ههمەدان و شارەزورە و كوردى گۆزانى لى دهپۆن.

۲- دەرەتمنگ: نمويش همر هى گۆزانانە و مىسرى سمرەخۇيان هميه و همر دوو لا لور گۆزانانە پىنج هەزار پىاوئىكيان هميه.

۳- داتسرك و نههاومنديش تا دپته نزيك شارەزور، جىنگى هۆزى كهلالىيه و به كۆمەلى شير ناسراون؛ هەزار شمېر كوردىكيان هميه و دمستيان له سمر كوردەكانى هاوشاش دىروا.

۴- له نزيك هۆزى گەلالى و له كىوهكانى ههمەدان كوردى زەنگلى^۱ نىشتهجىن.

۵- دهورىمى شارەزور، زىدى دوو هۆزه كوردانە كه ناويان لوسە و باپرىسە؛ له پاش هەراكى بەغدايه لوى درچوون و پرويان كرده مىسر و شام و هۆزى «خوله» يان «خولسە» هاتۆتە مەلەبەندەكەيان و تمواو كوردى پەسەنىش نىسن.

۶- شوئىتك له دۆژ شارەزور و شىقى نازەربايجانە، هۆزى سىولى لى دهپۆن.

۷- نالىشتەر^۱ هۆزى قرتاوى (كرتاوى) لىوين و چمند جىي ديشيان له ولاىتى هەوليرى هميه.

۱- محمدمەعلى عەمرى لاى وايە: زەنگنەپ و تىلەچرە. پەحيا خەشاپ

- ۸- ناوچەى كركار، ھۆزى حسنانى (خۇشناوى) لىيە و نمو ھۆزەش بوونە سى تىرە: عيسا شەھابەدىنى، تلى و جاكى.
- ۹- دەرەندى (قراىلى)، چىكەى ھۆزى قرايويە؛ پاسانەى دەرەندىيان ھەيە و خىنوى دەرەندى دوستى سولتانى مىرە.
- ۱۰- كرحىن و دوقۇق التاقە^۱، نيوان كەركوك و تاوغە. بە فەرھودەى مىنۇرسكى شونىنى ھۆزى تىركارىنە.
- ۱۱- ناو دوو چىاي سەر بە ھەولير، نەم كوردەى لىن كە دۆست و ناشناى مىرە بىوون و تەمەرىشان نەمەنجانەن.
- ۱۲- مازىنجان، بىرە، نەجە، ناوچەى سوران: مازىنجانى -كە سەر بە ھۆزى ھەمىدىن- لەو ناوە دان.
- ۱۳- ناوچەى سوران، شەقلاو و خەفتيان شەبوو ەلى (خەفتيانى چىوك) بە دەشت دەرەندىشەو -كە لەو بەيىنەن- ھۆزى سۆرانى تىلدايە.^۲
- ۱۴- ملازكرد و پىستاق شونىنى ھۆزى زىزارىيە^۳ و دەلەين ەجەم بوون، بوونە كورد.
- ۱۵- جۆلەمىرگ، جۆلەمىرگى لى نىشتەجىن. دەلەين ەمرەب بوون بوونە كورد؛ پادشاكىيان لە لاي كوردان زۆر بە پىژە و باج دەستىن و پىتى دەلەين خىنوى جۆلەمىرگ.
- ۱۶- مەركەمەر: كوردەكانى وى دەگەل كوردى جۆلەمىرگى ھاپەيسانەن.
- ۱۷- كوار لاي پۇژاواى جۆلەمىرگە و ھاوكموشەن و نمو كوردەكانى لەوى دەلەين ھەر بە كوارى ناو دەرەين.

- ۱- بلدان الخلافة الشرقية: ل ۲۲۸-۲۲۹. يەحيا خەشاب
- ۲- بلدان الخلافة الشرقية: ل ۲۲۸-۲۲۹. يەحيا خەشاب
- ۳- شەقلاو، ھەردىيان، وىدەچەن دەرەندەكە گەلى ەلى ەگ و دەشتەكشى دەشتى ھەرىر بىن. ھەزەر
- ۴- مەلازكرد، پۇست.
- ۵- لە سالەلدا دەلى: زىزارى بە زمانى ەجەمى بىچەو كوردە. خلاصة التاريخ الكرد، ل ۲۸۵، پەراوژى ەلى ەمرەنى.

۱۸- ناوچهی دینار: کوردی دیناری لئی دهژین.

۱۹- عیمادیه و قهلائی هرور جینگهی کوردی ههکاریه.

۲۰- قمرانیه و کههف داوود، مهلبندی هۆزی تنبکی و بستیکیه.^۱ دیسان هه خیتی مسالک باسی بوختی و سندی و راسنی و دونبولی دهکا و دهلئی دونبولیهکان خهک پیتیان دهلین زازا (ظاها) و به خۆ دهلین دملی (دونبولی).

خواهنی کتییی //تشقیف ناوی بیست و پینج مهلبند و هۆزی کوردانی نووسیه که پۆژی خۆی له دهفتمی دیوانی میسری راگوژیژتوون.^۲

مینزپسکی له وتاریک که دهبارهی کوردهکانی لای پۆژههلاتی نیرانی نووسیویمتی، دهی دهخا که له مهلبندی قههباغ له قههقازئ، بیست و چوار هۆزه کورد ههیه و دوو هۆزی گل و زهنگهشم له خوراسانیئا دهژیان و هۆزی جیگان له گورجستان نیشتهجی بوون.

ابن خلدون له میژووهکمی خۆیدا دهلئی: «دوو هۆزی کورد له ولاتی جزایر دهژین، ناویان لایسن و بادینه.»

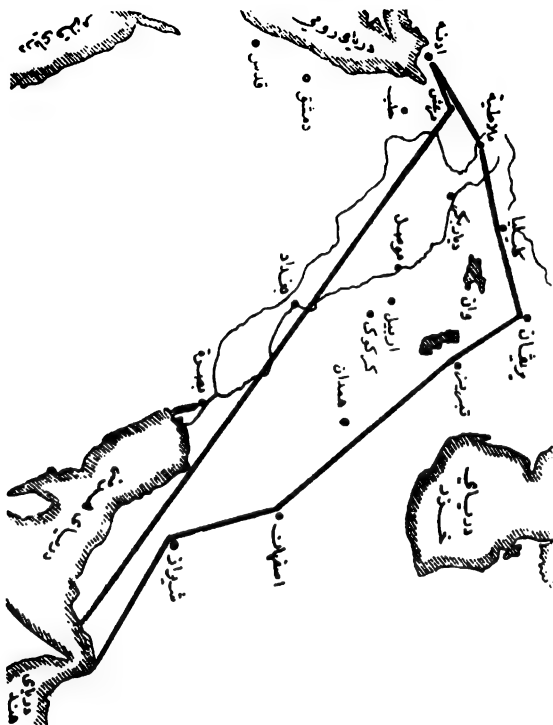
(۳)

شمههفنامهی بدلیسی ۱۰۰۵.ک (۱۵۹۶.ز) وای پاگمیانندوه که کورد له باری کۆمهلاپهستی و زاراوهوه دهبنه چوار بهش: کرمانج و لوپ و کهلهوچ و گۆران. دهشلئی سنووری کوردستان به خهتئی پاست له ستر خهلیجی فارسوه تا پرانمهی مهلاتیا و مهرعش دهچن. ئالی باکووری ئهم خهته ولاتانی فارس و عهراقی عهجم و نازربایسجان و نهرمنستانی گجکه و نهرمنستانی گهورهیه. باشووری عهراقی عهرو و ناوچهکانی مووسل و دیاربهره.

پادشایان و میرانی نازای کوردستان به ناوی هۆزیان ناسراون. وهک: ههکاری و سۆزی و بابانی و نهردهلان. هیندیکیشیان ناویان وتپای شار و قهلاکانیان هاتوون. وهک: میرانی، حهسندکیف و بدلیس و جزیر و حمز و نهگیل و هیشریش.

۱- دائرة المعارف الاسلامیة مینزپسکی. پهیا خهشاب

۲- خلاصه تاریخ کرد و کردستان، ل ۳۸۰.

نخشی کوردستان له زمانه شهره فاندنا

فرمانی هواکانی کوردان، له لای بدلیسی چوار دهستن:

- ۱- سهره خۆکان که میژوو نووس ناویان به پادشا نووسیون.
- ۲- نهوهی تمواو سهرهست نهبوون، به لām دراویان له سکه داوه و له خودبه ناویان وه خویندوون.
- ۳- فرمانی هوای کوردستانی.
- ۴- فرمانی هواپانی بدلیس.

دهستە یە کەم:

دولهتەکانی مەروانی، هەسنەوی، لۆپی مەزن، فضولی، لۆپی بچوک، نەبییه کان؛ که پادشای میسر و شامی بوون. دهلێ شادی کوپی مەروان بایسری سه لاهەدینی کوردی پوهەندی دوین سوو له سەر شەری سه لیبیانیش زۆر دواوه.

دهستە دووهم:

رەسەنی نەردە لانیە کان دەباتهوه سەر ئەحمەدی کوپی مەروان و له بابە نەردە لانی دەدوی و دهلێ زۆر له ناو گۆرانان ژیاوه و له پاشان شاره زووری گرت و ناوی یەکی له شاهانی ساسانی له خۆ ناوه. هەمدوللا مستوفی ختوی تاریخ گزیده دهلێ: «هەمیشە کورد حوکمی شاره زووریان دەکرد؛ زۆرانازی زۆرداران بوو. کێ له گشتان زۆردارتر بای، شاره زووری بۆ خۆی دەبرد.»

نەردە لانی له ناو عوسمانی و سەفەوی دابەش ببوون. شەرفخان له کتێبه کەیدا بۆ سەفەویان هەر ناوی قزلباش دهلێ^۱. سورخابی نەوهی نەردە لانی ببسووه دۆستی شاتۆماسی سەفەوی (۹۳۰- ۱۵۲۴/۹۸۴-۱۵۷۶) و به تکیای شوو له براکمی خۆش بسوا که دژی شوو ببسووه دۆستی سولتان سولەیمان قانونی (۹۲۶-۱۵۱۹/۹۷۴-۱۵۶۶). نەردە لانی ببوه مەیدانی شەر و هەمراي نیتوان نیتانی و عوسمانی. تا له ئەنجامدا هەلۆخان چوووه ژێر نالای سولتان مرادی عوسمانی و دەرگەڵ

۱- قزلباش پاشاهەدی شوو دیلانه بوون که ئەمیسورلەنگ به شیخ حەیدری ئەسپاردن؛ بۆ نەوهی ئەسرتەنەوه کلاوی سووریان له سەر بوو. له دواڕۆژدا قزلباشی تورك و فارس بوونه سوپای هەره بەهیزی سەفەوی.

قرلباشانیشدا تئگی نه‌دا و نابم چمشنه خز پارٲیزه، تا سالی ۱۰۰۵ك (۱۵۹۶ز) -كه شمرفخان له شمرفنامه بۆتموه- نمو همر فرمانپروا بویه.

له باسی هه‌کارانی‌شدا نئۆی فرمانتئکم به خمتی نیگوری دیوه. چمنگیزه‌کان بۆ هه‌کارانیان نووسیوه و ناوچه‌کمیان بۆ پشتاوڤشت بهو بنه‌ماله به‌خشیوه؛ کهچی همرگیز ته‌می تورک و گه‌ری فارس لهو ناوچه‌دا نه‌رویوه.

ده‌سته‌ی سیه‌م:

له پاش میرانی هه‌کاری، باسی فرمانپروایانی کوردستان (چه‌مشکزه‌ک) ده‌کا که مهنه‌کانی مه‌جنکورد و په‌رتک و سوقمان له‌وانن. له مهر میرانی مه‌رداسی و نه‌گیل و پاله و چه‌رموگ و ساسزن و خیزان و مه‌کس و نیسپایرد و کلیس ده‌دوی. سوتدیانیش ده‌باتموه سهر به‌رمه‌کیان.

ده‌سته‌ی چواره‌م:

باسی ژیننامه و رابردوی میره‌کانی بدلیس ده‌کا که خانه‌دانه‌کی خونی و هه‌میشه‌ش لهو کتیبیدا ده‌ری ده‌خا که بی‌خوڤندن و بی‌فیزگه، هیچ گه‌لئک به‌ناوات ناگا. بۆ نه‌یویویان به‌شانازی باسی نمو فیزگانه ده‌کا که له پاشیان به‌جئماوه. کاتی باسی بدلیس ده‌کا له به‌ر خوڤنهری راده‌نی که باپیری فیزگه و ته‌کیه‌ی بنیات ناوه و بۆ خزی پئنج فیزگی ساز داوه و هه‌مروییانی سالی ۹۹۹ك (۹۱-۱۵۹۰ز) سهرگرتوه و ده‌لی هه‌موو پر له‌فه‌قی و مه‌لای چاکن و ناوی مه‌لاکانیش دئینی.

باسی خوسرو پاشای تورکیش ده‌کا که چاکه‌ی ده‌گه‌ن کردوه و له پاش چهل و نه‌ه‌نده سال ده‌ریه‌ده‌ری، هئتاویه‌تموه ناو نیسلام!

ناوی قه‌لای نه‌خللات ده‌با که شاتۆماسپ پرووخاندی و سولتان سوله‌یمان له باتی چاکرده‌ری خراپه‌تری به‌سهر هئتا!

ره‌سینی خزی ده‌باتموه سهر کیسرایان و ژیننامه‌ی خۆشی نووسیوه که له مالی شاتۆماسپ په‌رموویه و له ده‌ورانی شانئسماعیل ده‌مه‌راستی کورده‌کان بویه و خه‌لک نئیری پی‌بردوه و شایان لی‌ دردۆنگ کردوه و هه‌لیدا‌شتۆته نه‌خه‌ه‌وان و سولتان مراد هئتاویه‌تموه بدلیس و له شه‌ری تفلیس و

گورجیان، شهرکمری عوسمانی بووه و له پاداشتی نازایهتی، شاری موشیان پی به خشیوه و له سالی ۱۰۰۵ دا کوری له جیتی خوی داناوه.

که نایینی کورد باس دهکا دهلی: که میان یمزیدین و زوریه ی زوریان شافهین و له خوتسندن زور زیره کن و مهلای زور زانایان همیه به لام بی ناو و ناویانگن!

بدلیسی دهلی: چونکه کورد نه هاتونه ژیر فرمانی تاکه فرمانداریکمونه بویه له یه کتر نامۆن و خوتنی یه کتری ده پۆن و گوئ ناده نه هیمنایهتی و پیکوپیک و له سمر زور کم، زوو ههله دهچن!^۱ نه مین زه کیش همر لای وایه چونکه کورد نابن به یهک و تیکرا دژی تورک و فارس ناخهبتن، داگیرکمرانی کوردستان دهرفعتی خویان لی هینان و دهوله تۆکه سمریه خۆکانیان کهم کهمه لی تیکدان و همر به کورد کوردیان کوشتوه.^۲

کورد به نازا به ناویانگن: «نه گمر تووپه بن له شیر توندترن نه گمر پاپه پل له برووسکه سووک ترن»^۳ بۆ پیزگرتن، ناو له کورد نراوه «قوپهیشی عه جه م»^۴.

۱- نووسەر زۆری ناومرۆکی شهره فنامه خستۆته نهم پيشه گيهوه! ناچار بروم ههلمرچانندن.

۲- خلاصه تاريخ كردستان، ل ۱۴۹.

۳- صبح لاعشی، ب ۴، ل ۳۷۹.

۴- شفاء والعلیل، ل ۳. پروانه کتیبی تنسر، یحیی الخشاب، ل ۵۲.

به‌شى سینه‌م كورد له‌م پۆڭكارده‌ا

(۱)

بروپايتكى و نيتوان‌خوشى شهره‌فخان و سۆلتان مرادى سینه‌مىن، تا ماومه‌ك كورد و توركى به نارخميانى راگرتن؛ به‌لام كورد -پاش وچايتكى كم- وه كار كهوتن، كه ژي‌ده‌سته‌ى توركان نهمين و بۆ خۆيان سهره‌خۆ بۆين. نيتوانيان ده‌گه‌ل ئيران و هاوسا فه‌لكانيان خوش كرد و به‌درخان به‌گى بۆتاني - كه سهره‌ك هۆزى پۆندز و هه‌كارى بو- سالى ۱۸۳۲. ز له پۆڭكارى سۆلتان مه‌حمودى دووه‌مه‌دا، دۆى توركيا راپه‌رى و شۆشه‌كه‌ى هه‌تا سالى ۱۸۷۴ -كه پۆڭكارى دمه‌لاتى سۆلتان عمبولعه‌مزيخان بو- دانهمركا و له ئه‌نجامدا تورك گه‌ليتك ولاتى كورديان به‌رخۆ دا و والى توركيان له سهر دانان. دواميش سۆلتان عمبولعه‌مه‌يد بۆ نه‌وه‌ى كورد و فه‌لكان له يه‌كتر بكا به‌ دوژمن، سالى ۱۸۹۰. ز تىپى سواره‌ى هه‌مىديه‌ى له سواره‌ى كوردان يتك هيتا و كردنیه قوله‌چۆماغ و ههر كس له پووى ياساى توركان وهرگه‌راپه‌وه، به‌ر كوردانه تهنى ده‌كرا و له ئه‌نجامدا ههر سواره‌ى هه‌مىديه‌ى كورد بوونه هۆى به‌ده‌ختى كورد و كۆسپى پڭگى سهره‌خۆى كوردستان بوون و نهرمه‌نيشيان كرده دوژمنى خوينى كورد.

كه عمبولعه‌مه‌يد له ۱۹۰۹. ز ده‌ركرا، تىپى سواره‌ى كورده‌كانيش له ناويرا. له‌وه‌دا كوردى پۆشنيهر كهوتنه دنده‌دانى كوردان كه بۆ ئازادى بكۆشن. درۆشمى نه‌وساى توركيا -كه ئازادى و برايه‌تى و يه‌كسانى هه‌موو گه‌لانى ژيهر به‌يداغى عوسمانى بو- ده‌ره‌شتى دا به‌ كورده‌كان كه بريكاريان به ههر دوو كۆپى نوڤتهرمان وه‌ده‌نگ بين و داواى مافى كوردان بكهن.^۱

جگه له‌مه‌ش له ئاستانه و به‌غدا و مووسڵ و ته‌نانه‌ت له قاهره‌شدا كۆمه‌له كورد و گۆفاريان بۆ داواى ماف وه‌كار كهوتن؛ به‌لام توركان زۆر به توندى لايان دان و خپيان كردن. هيتنيتك له كۆمه‌لى كوردان كه له‌م چه‌رخى يه‌سته‌مه‌دا له ئاستانه‌دا يتك هاتوون ته‌مانه بوون:

۱- كۆمه‌لى عه‌زمى قه‌وى.

۲- کۆمەلە تەئەللی و تەرەققی کورد.

۳- کۆمەلە خۆپەندەواری کورد. ئەم کۆمەلە فێرگمیتکی بۆ کوردی خۆپەندن کردەوه و مناسلی کورد لە قۆناغی بەراپیدا لێیان دەخوێند؛ بەلام ھوکی نیتەھا و تەرەققی نوێی کە نیازی وابوو کە لەسەر ژێرەستە بکاتە تورک، کۆمەلە کەمی ھەلەوێشان و فێرگە کەشی لێ داخستن!

۴- لە ۱۹۱۰ کۆمەلە ھێشی دامەزرا و تا سالی ۱۹۱۴ ھەر مایمەو و دواي شەڕیش ھەلپداپەو؛ بەلام کاتی ئەتاتورک ھاو سەر کار، لە کار کەوت.

۵- کۆمەلە نێستقلالی کورد. کۆمەلە «تەشکێلات اجتماعی» بۆ کوردستان، لکی نێستقلالی کورد بوو.

۶- کۆمەلە میلەلەتی کورد.

بەوێدا باش دەر دەکەوێ کە کوردەکان زۆر تەمەرزۆی ژبانی ئازاد و سەرەخۆن. لە دواي نەوێ کە مەلەکان ھوکی تەواویان گرتە دەست، نەو کۆمەلە ھەلەوێشان. بەلام نەو دەر و ئازارەي کورد لە تورکیا تووشی بوون، پێگەي نەبەست کە کوردەکان لە ھەندەران لە پێس زمان و ژبەواری کەونارایان چالاکانە خۆ بنوێتن و خەبات بکەن. لە دەرەو کۆمەلە پەکیان گرت و داوايان کرد کە نەوانیش وە کەلێکی خاوەنی مێژووی کەونارا و خێوی داب و پێشوی نەتەوێ، پێز بگێرین و لە خەلکی تر ھەلناوێرین. کۆمەلە خۆپەندەواری (نێستقلال) لە دەري تورکیا پێک ھاو و ھەموو کوردستانی داگرت و کورد بە گشتی پەسەندیان کرد. لە بەغداپەش یانەي سەرکەوتن دامەزرا.

گۆفەرەکان، ئەوانەي کە زۆر گرێنگ بوون:

۱- کوردستان، لە تورکیادا دەرەچوو. پاشان لە پێش شەڕی گەورە گۆتێزایمە بۆ قاھیرە و بە کوردی و تورکی دەرەچوو؛ نیو مانگیش بوو.

۲- کوردستان لە ورمی بوو؛ مۆدەدەرە مسیحیەکان دەریان دەکرد.

۳- پۆزی کورد سالی ۱۹۱۲ کۆمەلە ھێشی دەري خست. لە ژمارەي یەک و دوویدا، وێنەي دوو قارەمانی کورد: سەلاحەدینی ئەمیری و کەریمخان زەند - کە کوردەکان بە میسری زۆر بە ھێزیانی ھەساو دەکەن و لە سالی ۱۷۵۰ ز. پ. تا ۱۷۹۴ شای نێران بوو - چاپ کراوو.

۴- لە پاشان ھەر نەو گۆفەرە بەرگ و ناوی پێشوی گۆزا و کراوو بە ھەواي کورد.

۵- ژيان، دواى كوتايى شەرى گموره، له ميسر و له ئىستەنبول و له كوردستانى دەر دەرچو.

۶- پيشكومتز، له شارى سولەيمانى بوو.

۷- بانگى كوردستان، زوانى حالى حكومەتى شتېخ مەحمود بوو؛ ھوتانەش بوو.

۸- بانگى ھەق.

۹- نومیدى ئیستقلال.

۱۰- ژيانمەر، ھوتانە بوو. ھەتا سالى ۱۹۳۱ ھەر دەر دەرچو.^۱

(۲)

كوردستان بە ھەموو مانا و لەو بارمەر كە جیتی كوردە، له مابەینی سێ دۆلەتی ئێران و عێراق و تورکیادا بەش کراوە.

كوردی ئێران بە تایبەتی له كرماشان و كوردستان (ئەستانیكه بێو ناوەر) و بەشی باشووری نازربایجان و کیتوانی لای ورمی و خۆی و داوینەکانی باشووری ئاراراتیدا نیشتەجین. چەند کۆمەڵە کوردی دیکمەش له خوراسان و فارس و بروجرد (لورستان) ھەیە.

له تورکیا کورد لە نیشوان تورك و ئێراندا ھەلکەموتوون و لە دەوری زۆبەری وان دراوسێ مسیحیەکانن. له لای سەروی چەمی دەجلە و فۆراتمەر، کورد له باکووری ئوخمەن کە فیشخابور (نزیك جزیر) دەگەڵ سومەسیات لێک دەدا؛ کە کەوتۆتە باکووری بریجیکمەر. له پۆژناوای فۆراتیش ھەن. له بەدلیس و ئەرزنجان و دیاربەکر و ئەرزمۆزی و دامپنەکانی پۆژناوای ئاراراتی، ھەرە زۆرین. بەرانبەر بە سەرژماری سالی ۱۹۳۹ کوردی عێراق نەوعلیۆن و له سولەیمانی نیشتەجین و زۆریە دانیشتوانی ھەولێر و کەرکوکێ کوردن.^۲

سینۆسکی له *دائرةالمعارف / اسلام*دا دەلی کوردی ئێران نزیکە پینچەمە ھزارن. نوویش له پووی نمو ژمارە ھەلگرتووە کە پووسیای سالی ۱۹۲۵ بۆ کوردی تورکیای دانا و دەلی کوردان له

۱- خلاصہالتاریخ کرد و کردستان، ل ۳۷۰ و دواى وى. پەحیا خەشاپ

۲- ئینسکلتیرییدی بریتانی، کوردستان. پەحیا خەشاپ

توركيا دهگمه مليۆن و نيۆتاك! و دمشكى توركمان پيشان وايه كوۆنى كوردهكانى (كوچهر؟) تىكرا نۆتوشهش همزاره. بهلام كوردهكانى عىراق (ليواى مووسل) به پى سمرۆماره سالى ۱۹۲۳-۲۴ دهگاته چوارسهد و نمووت و چوار همزار و حمووت كەس. سەت و هەشتا و نۆ هەزاريان لە ئەستاني سولەيمانين و زۆريەى خەلكى هموليريشن چونكه سەدوھەفتاهەزار و شەشەست و پەنجای لييه. لە كەركوكيش زۆريەى دانىشتوانى كوردن. جيا لەوش لە قەوقازياى سەر بە پروسياش لە ناوچەى پەريوان و قارس، كورد هميه و سالى ۱۹۱۰ سەت و بيست و پىنج هەزار بسون؛ بيست و پىنج هەزاريان يەزىدى بوون. لە سووريا قونسولى پروس كوردى ولاىى هەلبى بە سەتو بيست و پىنج هەزار داناو. گۆقار /العالم/ الاسلامى كوردى لای ديكەى سووريا بە بيست هەزار كەس دادەنى؛ لە شارى دەمشق و هەلب گەرەكى كوردهكان هميه. هيتەنك لە نووسەرى تازه بۆ ژمارهى كورد وا دەلێن:

لە توركيدا چوار مليۆن وانا چواريەكى دانىشتوان.

لە نيران سى مليۆن و نيو وانا بيست و سى لە سەتى.

لە عىراقتدا مليۆنك وانا لە سەتا بيست و هەشت.

لە سووريا دوو سەت و پەنجا هەزار كورد.

لە پروسيا دهگمه سەد و شىست هەزار.^۱

(۳)

مووسل لە نيووان ئینگليز و توركيا

زۆريەى زۆرى دانىشتوانى ئەو ليوايه كوردهكانن. تورك و ئینگليز لە جەنگەى شەپى گەورەدا و لە پاشانىش لە سەر وى، مەشت و مەريان بوو. ئینگليز زۆر بە چاوچەنكى بۆ ئەوتى مووسلى دەپوانى.

ئاگرىهەسى مۆدروس

بيست و پىنجى سەپتامبەرى ۱۹۱۸ ئینگليسان كەركوكيان گرت و هيزەكانيان گەيهە دوازدەميلي

۱- سالى ۱۹۱۰، ۱۲۵هەزار، ۶۳ ساڵ ۲۵ هەزارى زياد كوردووه؛ پەنگە لە سەرمان، زە و زوو نەكەن! هەژار بڕوانە بۆ پەراوێزى لاپەرەى هەشتاوێك.

مووسل. پۆژی سی مانگ، تورک و نینگلیز له سر ناگریمس پتک هاتن.

ماده کانی ۷ و ۱۶ ی پیمانی ناگریمسه که بهم جۆرمه:

ماده ۷: له هر شوتیتک هر مترسییهک روو بکاته هاوپهیمانان، ده توان نو شوتنه بگرن!

ماده ۱۶: مۆلگه کانی سویای تورک و حیجاز و عسیر و یه مهن و سووریا (میزوپوتامیا):

بین النهرین - هرچهنی همن - ده دوتنه دمست نزیکتیرین سر له شگری هاوپهیمانان.

نوسا به پتی نو دوو ماده، له دووه می نوامبری نوو سالهدا، نینگلیز سیر و لیام مارشالی

نارده سر مووسل که بیگری.

سرکردهی لشگری تورکان (نحسان پاشا) له سر مانای وشه (میزوپوتامیا) کردیه کیشه و

دیگوت مووسل ناگرتمهوه. که پرسه به ناستانه کرد، رایان سیارد که شارچولکا و بیدا به سویای

نینگلیز و فرمانبرانی پشایش - به ناوی سر به عوسمانی - کاروباری خویان بکن.

هشتی مانگی نوامبری، نینگلیز هاتنه ناو مووسلهوه و شالای خویان لی هه لکرد و شالای

تورکانیان لی داگرت. پاشان نینگلیز هه موو ولاته که گرت و سرکردهی لشگری نینگلیز، شیخ

مه محمودی گمهری کوردی له سر سولیمانی دانا و کردیه نوئمری دهسه لاتی سویای خوی.

نینگلیز پیلانی دانا بوو که له نیوان مووسل و خه لیجی فارسدا دهوله تیکی عمره ب پتک بی؟

واتا عراقی نیستاکه له ژیر دهستی نینگلیز دابی و ناویکی واشی لی بنی که نه لین موسته عمره ب

و وهکی دیش موسته عمره بی. نینتدابی بۆ دۆزیمهوه! نا بهم جۆره ویلایمتیک و پارچه پهک له دهولتی

عوسمانی ژیرکوتووی بی هیز، دابرا و بریار درا کوپنکی شریف حوسینی - که پیشوو والی مه کی

بوو - بکهنه پادشای نوو پاژه.

وهزارهتی هیند له لهندن نارده لای حاکم عسکری نینگلیز که له خه لکی ولاته که پرسیار

بکا ناخو دهولتی عمره بی تازه نیجاد پهسند ده کهن؟ نه میسری عمره بیان دهوی؟ کیتیسان بۆ نه میسر

گهره که؟

نه فسمره پاسپترووه که له نهنجامدا وهرامی پرسیاره کانی وا دایمهوه:

۱- هه‌م‌رو‌ خه‌ل‌که‌ که‌ حمز ده‌کمن نینگ‌لیز چاوه‌د‌ت‌ریان بکا تا بۆ خ‌زیان یه‌که‌جاری له‌ خه‌م

ده‌ه‌خس‌ن!

۲- م‌سیح‌یه‌کان- کلدانی‌ش و کاتۆلیکی‌ش- راسته‌مو‌غ‌ز نینگ‌لیسیان ده‌وی.

۳- کوردی یه‌زی‌دی سنجاری نایانه‌وی فەرمانده‌ریان موسولمان بی.

۴- کورده‌کان‌یش -که‌ نیوه‌ی خه‌ل‌کی ناوچه‌که‌ن- هوک‌ماتی عه‌ره‌بیان ناوی.

(۴)

له‌ پ‌روسیا شۆ‌ر‌شی باشه‌وت‌ک پ‌وویدا. ه‌یزی پ‌روس له‌م پ‌ۆ‌ژه‌لاتی ناو‌نجیه‌ خ‌زی ک‌یشاوه‌ و له‌ مه‌یداندا ه‌مر نینگ‌لیس و فەر‌انسی مان. کلیمه‌نس‌ۆی س‌ره‌له‌وه‌زی‌ری فەر‌انسه‌ خه‌م‌ونی به‌م‌ پ‌ۆ‌ژه‌وه‌ ده‌د‌یت که‌ پ‌ۆ‌ژه‌لاتی عه‌ره‌بی وه‌گیر فەر‌انسا بکه‌وی و ئاواتی ک‌ۆ‌نیان ب‌ت‌ته‌ دی. س‌ره‌له‌وه‌زی‌ری نینگ‌لیسان (لوید جورج) سالی ۱۹۱۶ له‌ گفت‌و‌گ‌ۆی سایکس پ‌یک‌ۆ ملی دابوو که‌ موس‌ۆل بۆ فەر‌انسه‌ بی و نیازی وابوو که‌ فەر‌انسیان بکاته‌ ه‌یز‌نکی له‌م‌پ‌هر له‌ ن‌یوان پ‌روس و نینگ‌لیسدا. به‌لام که‌ پ‌روس ک‌شانه‌وه‌، نینگ‌لیس پ‌ه‌شیمان بوونه‌وه‌ و داوا‌یان کرد که‌ موس‌ۆل پ‌شکی خ‌زیان بی و ئه‌ستاند‌یشیان! س‌ره‌له‌وه‌زی‌ری فەر‌انسه‌ له‌ پ‌اش د‌ۆ‌ر‌اند‌نی موس‌ۆل، تازه به‌ برینی خ‌زی زانی و دره‌نگ ن‌ینگ‌ه‌یش‌ت که‌ موس‌ۆل ن‌رخ‌ی چه‌نده‌ و چه‌ندی به‌هره‌ و پ‌یت پ‌ت‌وه‌یه‌.

وت‌وو‌یۆ ده‌ریاره‌ی ن‌وع‌ت ده‌ست پ‌نک‌را. کلیمه‌نس‌ۆ پ‌نک‌ هاته‌که‌ی سان پ‌یم‌ۆی په‌سه‌ند کرد و پ‌ۆ‌ۆی بیستی یه‌نایری سالی ۱۹۲۰ خ‌زی له‌ حکومه‌ت ک‌یشاوه‌. به‌لام له‌ د‌وا‌یی که‌ نینگ‌لیس به‌ش‌نکیان له‌ ن‌وع‌تی موس‌ۆل بۆ فەر‌انسه‌ ن‌شان کرد، پ‌نک‌ هاته‌نامه‌ که‌ له‌ بیستی ئاپ‌ریلی ۱۹۲۰ ن‌یم‌زا ک‌را و پ‌ۆ‌ۆی پ‌اشین به‌ریار درا ولاتی سو‌وریا و لوینان قه‌له‌مه‌وه‌ی فەر‌انسه‌ بی و بریتانی‌ش له‌ ع‌یراق و فه‌له‌ستیندا ده‌ستیان به‌وا. (به‌ر‌نامه‌ی ک‌ۆ‌مه‌لی گه‌لان، به‌رگه‌ی ۴، ماده‌ی ۲۲).

پهیمانی سیفر

نهم پهیمانه له دهی نابی ۱۹۲۰دا بمسترا و شاهنشاهی عوسمانیانی ههلهوهشانده و پهیمانی سازپیمزی چمپاند و سرپمرستی «انتداب» ولاتانی له عوسمانی داپریای کرده یاسا. له سۆنگهی نمو پهیمانموه کموشمنی تورک و عراقیش دیاری کرا. واتا میزویوتامیا ناوچی موسلیشی گرتموه. مادهی ۶۲ و ۶۴ لهو پهیمانه که دپریاری ماضی کورد دهوا، پای دهگمیاند که کورد گملینکن سرپهخۆ و نه تورکن و نه عمرهبن و مافیان همیه له نیشتمانی خویاندا سرپهست بژین. ناوهرۆکی نمو دوو مادهیه بعم جۆرهن:

مادهی ۶۲: له پۆزی وهکار خستنی پهیمانموه ههتا شمش مانگ، سنی نهندام سر به سنی دولتی فرمانسان و بریتانیا و ئیتالیا له نهسته مبول کۆ دهبنموه و نمو لیژنیه حوکی زاتی بۆ کوردستان دیاری دهکا و کوردستانیش نمو شرتنیه که له نیشوان پۆزه لاتی فوړاتی لای سنووری باشووری نهمرمنستان و باکووری کموشنهکانی تورکیا و سووریا و عراقه و کوردیان تیندا نیشه جیه. مادهی ۶۴: نهگمر لهو ولاتاندا که له مادهی ۶۲دا دست نیشان کراون، تا مهورای سالتیک له دهرچوونی نمو پهیمانموه پرو بکاته کۆپی کۆمهلی گهلان و دهری بسخا که زۆری زۆری دانیشتوانی نمو ناوچانه دمیانموی له تورکیا جیا بنموه و نهگمر کۆمهلی گه لانی لای وابسو که نمو کوردانه شیای نمو سرپهخۆ بوونن و نهگمر کۆمهلی گهلان پایسپارد که نمو مافیان بدریتی، وا تورکیا له نیشتاوه بهلین دهدا نمو سپاردهیه پیک بیئی و لهو ناوچانه واز له ههمو مافیکی خۆی بیئی. نهم وازهینانمش له ناو بملی هاوپهیمانانی سرهکی و تورکیا، وتوویزی له سر دهکری و پیک دین.

جا نهگمر له وهختی خۆیدا تورک نمو کارهی نهمجام دا، نموسا هیزی هاوپهیمانه سرهکیهکان به شتیکی رموی دهزانن که نهم دولته کورده سرپهخۆیه، کوردهکانی نیشه جیه مهلبندی موسول رهگمل خۆی خا (نهگمر خویان ناواتیان بی). واتا: ئینگلیس لهو ناوهدا پارووی ههرهچموری رفاند و سنی چیشکدی به بهردیک بیتکا:

۱- گهله کهمایهتیهکانی تورکیا و عمرستانی سرپه تۆرکی ناگادار کرد که همر کامیلک

ټاواټی بڼ له ناغای هملگم پټموه، پمنا و پارټیزگاری همپه.

۲- ننگر عراق نافرمانی نینگلیس بکا، زور هاسانه ناوچهی مووسلی لږ دابیریت که بمیتترین شورتیکه له عراقدا.

۳- گوئی تورکیای له شمې دژواو باش ناو بدا که به تمای مووسل نهمې و تازه به هس خوی نهمانی.

(۵)

بروانامه‌ی نیشتمانی

هاوپیما نان مستهفا که مال پاشایان کرده گش پشکن (مفتش عام) له سر نمو هیزه چه کداره له سیواس و نمرزېرم برون، که نهیلې له خدمت دمرچن. همروه ها حوکمی عوسمانیش گردبویه والی نمرزېرم.

شمېرې گموره کوتایی هات. نیمپراتوری تورکیا کوت کوت کرا. خاومر و خورنشینه که ی له بن چه کمې بریتانیا و فرانسه و ئیتالیا دا پیخوست کرا. یونانی له ئیزمیردا برون. چمنین درې که له تورکیا درابوه یونانیه کان و ئیتالیا. همروا لیژنهی سوتند خوران بسو بهرمو نهمست مېول ده هاتن و پاته ختی نیمپراتوری له داگیرکرر جسمی ده هات. یهک داوای تاوانی ده کرد؛ یهک وامسی کوئی لږ دویست. همکه به بز خوی ده کیشا و له بهر یه کیان ده کیشاوه. مستهفا که مال که دپدی زیندی له دست نیاراند دمالټینی و دوژمنان ده میان تیناوه، زوری له لا شووره یی بوو که داردهستی بېنگانه بڼ. له نهمست مېول هملگم پراوه و زور به توندی به گز هاوپیما ناندا چرو!

۱۱ ی یولیوی ۱۹۱۹ مستهفا که مالی یاخی، نمرکی میری لیدارنا و نیشتمانه رستی تورکی له دوری خوی کو کرده وه. پرژی ۲۷ ته موز له نمرزېرم حیزیی و تمنی نوی نیجاد، یه کم کونگری پتک هیتا و پرژی ۱۳ سپتامبری ۱۹۱۹ ش کونگرمیه کی دی بمسترا و بروانامه‌ی نیشتمانی پسند کرا. ماده یی که کم له بروانامه که ده لی:

ننگر چاره مان ناچار بوو نمو پارچاندی که زوری دانیشتوه کانی عمره بن و ده پیشدا سر به

تورکيا برون و له کاتي ناگريسه کمى ۳۰ نؤکتؤبرى ۱۹۱۸دا کموتيونه بىر دستى دوژمن، بىا به نازادى دىنگ بىرېن و چاره نووسى خؤيان ديار کىن. به لام نىو پارچه کانى تر -خو کموتىنه بىر خىمتى ناگريسموه، يان سىر خىت بىن - که زؤرى زؤريان عوسمانى و مووسولمان و له دىن و رىه گىز و دؤز و نامانچ و ناکاردا يىکن و له مافى نىته واپىه تى و دابى کؤمه لايىه تىدا لىنک نىزىکن و رىزى يىه کىريان لىمىره و به تمواوى تىنگه لؤن- به هىچ جؤرتىک له نىشتمان دانابرىن و بؤ هىچ هؤىه کى قانونى يان مىنتىقى گوئى شل ناگىن.

دانىرى کىتېبى مووسول لاي واپىه بىشى دووه مى نىم ماده بؤ دوو شت بوو:

۱- ناوچى کلىکيا که له سىر پىنک هاتىنه کمى تورک و فىرانسه له ۲۰ نؤکتؤبرى ۱۹۲۱دا دراوه به تورکيا.

۲- ناوچى مووسول که تىنگلىز خؤى لى ساز دابوو له دىست تورکانى ده رىن.

نىم ده مى که هاوپىسانان تورکيايان پىلپىل ده کرد، کؤمه لى مستىفا که مان هىلوشانى پارللمان و نالوگؤزى وىزىران و هىلېؤاردنى نوى ده خواست.

له ۲۸ جىنورى ۱۹۲۰دا مەجلىسى تازه کؤ بؤوه و قؤلى له سىر بىروانامى حىزب کىشا. بىمو بؤنموه نىنگلىس ناستانى گرت و پىرله مانىه کمى هىلوشاند. مستىفا که مان نه سىجاره کؤزى نىشتمانى گىرورى له نىمقرىه کؤ کردموه و دؤزى ۲۳ى شاپرىلى ۱۹۲۰ کؤزى بىرارى پىنک هىنئانى بىروانامى کمى راگىياند.

(۶)

وه حىده دىن ناخر سولتانى عوسمانى ناماده بوو هىرچى تىنگلىس و فىرانسه دىمانىوى بؤيان بگا. مستىفا که مان وانىموو. مىلى بؤ پىمىمانى سىتقر نىدا و ده گىل رپوسيا پىنک کموت و ۱۶ى مارسى ۱۹۲۱ پىمىمانى دؤستايىه تىيان بىست. نىتالىاشى تاق کردموه و به دانى چىمىد سىرپىشکى (امتىياز)، تازالىاي لى وىرگرتموه. ده گىل فىرانسمش پىنک کموتىن که له نؤکتؤبرى ۱۹۲۱دا کلىکياى بؤ بىجى يىلن. واشى کرد که هاوپىسانان له ۱۰ى ئابى ۱۹۲۱ رايان گىياند شىرپى نىتوان تورک و بؤنان بىستىه بىمو دوو دهوله ته.

له سىر هتاکانى سالى ۱۹۲۲دا نىمقرىه نوىنمى ناردن که بؤ ناشى و نىتوان خؤشبوون ده گىل

نینگلیس وتووژ کمن. ویزیانی هندیمرانی بریتانیا و فرانسه و نیتالیاش له پارسی کۆ بوونموه که له کیشمی تورک و یۆنان بکۆلنموه و لمو دسکاریهش ورد ببنموه که تورکیا داوای دهکرد له پهیسانی سیتفر بکری.

۹ی سپتامبری ۱۹۲۲ مستعفا کهمال لشکری یۆنانی له نزمیسر دهرکرد. لوید جورج که هملی دهدها هاویهیمان و بالکانیهکان له دژی تورک هان بدا، چی بۆ نهکرا! پوانکاریه گوتی فرانسه به گۆ تورکیادا ناچی.

نهم پرووداوانه بوونه هۆ که له ۱۱ی ئۆکتوبری ۱۹۲۲دا ناگریسی مۆدانیایا بیتته گۆژی و همر لموتیش مستعفا کهمال له زمانی نیشتمانیهکان وای پایگمیاند:

۱- پروانامهی نیشتمانی بۆ تورکیا مافی همره بعره ژیره.

۲- همر همرهتیکمان له دهست چوو گهره که بیستیننموه.

۳- یرس به خهلمی تهرافیای رۆژاواپی نشی بکری.

۴- سهریشکیهکان (امتیازات) گهره که هملوشتنموه.

۵- دانیش بیهوده بندری که تورکیا ختوی هه موو زه مینهکانی خۆیمتی. بهمهدها وا دهرده کمووت

که تورکیا رازی نابێ هیه زه مینی لی جوی وه کمن.

رۆژی ۱۶ی نوامبری ۱۹۲۲ سولتان محهممد وه حیده دین وه دهر نرا و مستعفا کهمال هاته

سهر حوکم و هاویهیمانان پیتی رازی بوون و لموشدا زۆریان قازانج کرد. چونکه نهمانی خهلافهتی نیسلام همر وهک بۆ مستعفا کهمال باش بوو بۆ هاویهیمانان باشتتر بوو.

(۷)

کۆنگرهی ئۆزان

لمو کۆنگره له سهر مووسل، بوو به ههرای عیسمهت نینزنو و لۆرد کرۆزن. عیسمهت دهیگوت: کوردی مووسل تورکی موسولمان! بهلگمشی نهمه دیناوه چهند نوێنهریان له پارلهمانی تورکیان! لۆرد کرۆزن په خهتی له ههلبژاردنه که دهگرت و دهیگوت: دهملوت بۆ خزی ناوی داوین و لمو کوردانه شی وا

هميه له گفتوگو به شمار نايي؛ چونکو له تورکی تی ناگا.

همر چۆنیک بوو له ۲۶ی تهمووزی ۱۹۲۳دا پیمانی لوزان بستمرا و شعر به یه کجاری کۆتا بوو. همر کیشمی نیوان دانانی عراق و تورکیا مابوو که نایا مهلبهندی مووسل عراقه، یان بهشی تورکیا دهی؟ بریار وابوو نه گهر خۆبه خو پینک نه یمن، کۆمهلهی گهلان ده مرأست بی و کیشه که بیریتیموه.

دهربارهی مافی کوردانی پیمانی سیفر ههلقرا و له پیمانی نوی لوزاندا باسی نیستقلال همر نهما و تمنا کرا به بهزمی هاویمیمانان بهرانهر بهر کهم هیزانهی که له بهردستی تورکان دان. مادی ۳۸ و ۳۹ی پیمانی لوزان ناوایه.

۳۸: تورکیا دهستبهرد دهی که گیان و ژیان و نازادی دانیشتوانی ولاته کهی بیاریزی و کوی نه داته شۆینی زان و پهچه لاک و جۆری زمان و نایینان.

۳۹: تورک یاسای وا دانانی که بازوگانی نازاد و نایینداری و به کترگرتنی سیاسی و نووسین و دوان به زمانی زگهاک بهریمست کا.

(۸)

کۆنگرهی فوستره تهنیه

ئهو کۆنگره ۱۹ی مارس ۱۹۲۴ دهربارهی مووسل گیرابوو. فوهری بهگ نوینهری تورک و سهر لکهی پارلهمان گوتی: هاوینشتانانی نیه به چاوێک تساشا ده کړین! نیه بهز په گمز و نایین هیچ جیاوازیهک دانانیین! کورد و تورک - که هاوینشتانی په کدین - نایانهوی بهز خاتری چه منده ههزار ناشوری، نیشتمانیان پارچه بهکړی. کوردهکانی ناوچهی مووسل نوینهریان له کۆردا همیه! قسهی پیشووی عیسمت ئیسنۆزی جونهوه! نوینهری بریتانیا (پرسی کۆکس) پرسى ئهو نوینهره کوردهانه کیتن؟ تورکه که رهزی لى گرتن: نایب زاده نوری ئهغهندی، سولیمان فهههه ئهغهندی، محهممه نوری ئهغهندی، نهفتچی زاده، نازم بهگ، فوهر بهگ.

کابرای ئینگلیس به ژینامهی ئهو کوردهاندا هاته خوازی که کیتن و چن. لکوتی: نۆزوی ئهغهندی

نایب‌زاده لاتینکی مالی نایبه و دهستی بابی خوی بریوه؛ گویا دهچی له تورکیا کاسبی بکا. لموها بابی زانیویه که بۆته نوینمر له لاتان، کوپی خوی خوتیری کردووه. سولیمانی نه‌فندی له مووسل باج نه‌ستین بوو؛ دراوی به مللا هات و هه‌لات و له پارله‌مانی نێوه‌دا خۆی هه‌شار دا. نوری نه‌فندی فرمانبه‌ریکی عراق بوو؛ له بی‌ناکاریان دهرکرا و خرایه بهر چاره‌دیزی و هه‌لات! نازچه‌گ نه‌فچی‌زاده له پارله‌مانی عوسمانی نوینمیری ناوچه‌ی کمرکوک بوو؛ له عراقیش له کۆپی دامه‌زێنهرانی بوو به نه‌ندام. سالی ۱۹۲۱ کردیان به کارگێری حیلله، نه‌یروست؛ ویستی کارگێری کمرکوک بی، بزبان نه‌کرد. لهو پقانه دژی عراق ده‌جوولوه و عراق نیازی وابوو بیگرت؛ هه‌لات و له سولیمانیوه چوه تورکیا.

هه‌تاه‌گیش -که ژن برای شیخ مه‌حموده- له نه‌سته‌مه‌بل کاری شیخ مه‌حمودی ده‌کا که دمیوه‌ی نێوه‌راستی دارده‌ست بگرت و هیچ لایه‌کی نه‌په‌نجین!

پاشان گوتی: نوینمیریته‌ی نمو کوردانه له پارله‌مانی تورکیا، پیچمه‌وانی په‌یماننامه‌کی لێزانه. مه‌رج نمویه که هیچ لایه‌ک کارێک نه‌کا باری که‌وشنه‌ی پی بگۆڕی. مووسل نیستا سهر به هه‌وکه‌تی عراقه و بوونی وان له پارله‌مانی تورکیادا په‌وا نیه.

کۆنگره‌ی قوسته‌نتینییه سهری نه‌گرت و کار که‌وته کۆمه‌لی گه‌لان و لیژنه‌یه‌ک ده‌ست نیشان کرا که لهو کێشه‌یه وه‌کۆڵی. قسه‌که هاته سهر شه‌وه که نایا کورد له په‌گه‌زدا تورکن بیان نێرانین، بیان عه‌ره‌بن؟! لیژنه له ۱۶ ئه‌یلولی ۱۹۲۵ دا کۆمه‌نامه‌ی خۆی پیشکه‌ش کرد که به‌و جۆره‌ بوو:

«ته‌گه‌ر قازانجی هه‌لکه‌که له به‌ر چاوپیی، به لای لیژنه‌وه وا باشه مه‌لنه‌ندی مووسل به‌ش بگرت. به‌لگه‌ی گرینگ به تابه‌تی له مه‌پ شاپوری و جوغرافی و شاره‌زووی دانیشه‌وانه‌وه وا ده‌رده‌خمن که هه‌ر هه‌ردێک له شاپوری خه‌تی به‌روکسل دا هه‌یه، هی عراق بی؛ به دوو مه‌رج:

۱- نه‌م هه‌ردانه بیست و پینج سال له ژێر انتداب به‌مین.

۲- چاکه ده‌گه‌ل کوردان بگرت؛ فرمانبه‌ریان له دادگا و فێرگه هه‌بن و لهو شه‌وتانه‌ش زمانێ

کوردی په‌مسی بی.

به‌لام ته‌گه‌ر مه‌رجی به‌که‌مین پێک نه‌یه، مه‌ترسی سیاسی هه‌یه و چونکه تورکیا له باری سیاسی و هێمنایه‌تیوه له عراق حاالی باشته‌ره، لیژنه لهو باوه‌په‌دایه مووسل به‌ری به تورکیا. خۆ

نەگەر مەجرى دۈۋەمىش يىڭ نەھىتىرى، ئەۋا زۆرىمى ئەۋ كوردانە حۈكىمى توركيان لە ھىسن عەرەب
يى باشترە.

ھەر چۆنىڭ يى عىراق دەيى دىالەى ھەر بۆ بىستىنى؛ چۈنكە لە مەر ئاۋدېرىمۈە زۆرى پىتۈستى
يى ھەيە

(۹)

شۆرشى شىخ سەئىد

ھەر لەۋ سەۋىيەندەدا كە توركيان تىي گىرانبو، شۆرشىكى كورد ھەلگىسا. ھىندىك نوۋسەر لايان
ۋايە بۆيە پرويدا مستەفا كەمال پىيارى كۆنگرى لۆزانى بە ھىچ گىرت و ھەر لە سالى ۱۹۲۴مۈە
زمانى كوردى ياساغ كورد و كوردەكانى لە جىيى خۇيان دەگۈازتمۈە. كوردەكان بە سەركردەيى كۆلۈنىل
(خالىدبەگ) سەركۆمارى ھۆزى جىبران، بۆ بەرمەركەكانى توركان خۇيان ساز كورد و زۆر ئەفسەر و
پۇشنىسىرى كورد بۆ خەبات كۆ بوۋنمۈە. پىياردرا پۇزى ۲۶ى مارسى ۱۹۲۵ ئەۋ شۆرشە دەست پىي
بكرى؛ بەلام رىكەموت ۋاي ھىتا كە بىر لە پۇزى دانراۋ تەقە قومما. ھىندىك پىيۋى شىخ سەئىد - كە
سەركۆمى تەرىقىە نەقشەبەندى بوۋ - دەگەل پەلىك عەسكەرى تورك بە شەر ھاتن؛ سوپاى تورك
شۆرشەكە لە ئاۋ بىرد و شىخ سەئىد و ھاۋكارەكانى گىرتن و تىنكرا دانى بە مەھكەمە.

مەھكەمەى ئىستىقلال پۇزى ۲۷مايۋ فەرمانى خىنكانى شىخ و دوكتۇر فوشاد و چىل و شەش
شۆرشىگىرى پاگىياند و مانگى ئابى سالى ۱۹۲۵ لە دار دران. سەركۆمى مەھكەمە گوتى ئەۋانەى ئەم
شۆرشىمان كورد مافى نەتمۋايمەتيان دەۋىست. دۋاى ئەۋە زۆر گەۋرى كوردان لە بۆتان و ساسۇن و
بايمىزىيى راگۈنيزان و ئاردىاننە شۆتىنى ئاسازگار لە كەنارۋى ئانادۆل. بەلام ئىستاش كورد و تورك كىم
پىي ئەۋ سەرىخۇيەدا وپك دەگەۋن؛

ھۆيەكانى ئەۋ شۆرشە لاي مىنۇرسكى ئەمانەن:

۱- كۆمارى توركيان دىنى لە دەۋلەت جيا كىردمۈە.

۲- ژيانمۈە نەتمۋايمەتى كورد و ئاۋان سەرىخۇ بوۋنيان.

۳- پیلانی میرنکی عوسمانی که له ههلب دهوئا.

۴- فرۆفێلی نینگلیزهکان.

هیندیک پۆژنامهی تورکیاش نووسیان که فەرمانبهرانی تورک له دیارته کر تهمند ناهو کومپانیاکانی نینگلیسیان وه دهست کەوتوه که بۆ وهزارهتی جهنگی کوردستان نووسران. نینگلیسر له پاش نمو شۆر شه -له کۆپی کۆمهلی گهلان- گلهی له تورکیا دهکرد که مسیحیان شازار دهدا و گوئی نادانه پهیماننامی سیفر و لوزان.

تورکیش بهریرجیان دهدان و گازیان له نینگلیز دهکرد که گهرمان تینههالیتی و نیازی وایه شواتی داگیرکهرانی به سهرمهدا بهیپیتی و دهشیان گوت که ههر نینگلیس دهمی شیخ مهحمودی دهمن کوردی مووسلیان لی هان دا، دژی تورکیا راپهرن.^۱

سهرههجام کۆمهلی گهلان ۱۶ دیسامبری ۱۹۲۵ ختی بروکسل پهمند کرد و مووسل وه سهر عیراق خرا و دوو فهرجیشی بۆ دانرا:

۱- ۲۵ سال عیراق له ژیر «انتداب» (سهریرشتی نینگلیز) دا بی.

۲- حکومهتی بریتانی بهلین به کۆمهلی گهلان بهدات که بهرژوهندی کوردهکان دهپارتی! عیراق بهو ههردووک مهرجه رازی بوو. هیندیک نازادیخوازی عیراق له ۲۵ سال «انتداب» دلخۆش نهبوو! نینگلیز ههرهشی لی کردن که مووسل دهدا به تورکان.

۵ ژوویی ۱۹۲۶ پهیماننامی نیوان عیراق و نینگلیس و تورک بهسترا و تورک دانیان بهوه دانا که مووسل سهر به عیراق بی و تۆزیک ختی بروکسل دسکاری بکری و ههتا ۲۵ سالاتیس دهیهکی داهاتی نمو کۆمپانیانهی عیراق بۆ تورک بی:

۱- شیخ مهحمود سهرۆکیکی کورد بهو له پاش شۆرش شیخ سعید له تورکیاوه رای کرد و هاته عیراق بۆ لای نینگلیز و له سهر شاری سولیمانی کردیان به وهکیلی خۆیان.

ماموستا بهیا خهشاب، له رۆیهی ۳۰ پتسهکیه کهیدا دهلی: سالی ۱۹۱۸ سولیمانی درا به شیخ مهحمود؛ له رۆیهی ۳۹ دا دهلی: سالی ۱۹۲۴ کرۆن گوتی: فهاجدهگ، شیخ مهحمود ناروویعه نهستههیرۆ! له رۆیهی ۴۲ دهلی: پاش شۆرش شیخ سعید -که سالی ۱۹۲۵ بهوه- شیخ مهحمود له تورکیاوه رای کردوه. دهبرایه نهوهندی له بیر برایه که نهم ههله زلانی به بارتیکها پیسه بکردایه؛ چونکه به کس داناپۆشرین. ههژار

- ۱- کۆمپانیای نموتی تورکی به پیتی مادهی ۱۰ نیمتیازی ۱۴ مایوی ۱۹۲۵.
- ۲- کۆمپانیا، یان کسانیک بهره له نموت دسیتن به پیتی مادهی ۶ نیمتیازه که.
- ۳- لۆویزی کۆمپانیاکانی نموت، به پیتی مادهی سی و سیهیمی نیمتیازه گۆرینه که.

(۱۰)

کۆره و بریتانیا

له دووهیمی ماری سالی ۱۹۲۶دا له مەر مافی کوردانمهر ئینگلیس کردنامهی «انتدایی» دا به کۆمەڵی گەلان و تیا دەلی: «کوردیکی زۆر له و مزارهتەکانی دارایی و ناوه‌خۆ و داد و له مەبەندە کوردنشین و مەبەندەکانی تری عیراق دامەزراون و دەست بەکارن؛ له حکومەتی ناوهندیشدا بەشیان هەیه له ۲۰ ئەندامی سەنایە دوویان کوردن؛ له ۸۸ نوێنەری پارلەمانیش ۱۴ کوردن؛ دوو وزیری کوردیش هەیه؛ له ناو سوپا و پۆلیشدا کورد مەشیه. مەبەندە کوردنشینەکان ۲۵ فێرگی لێ هەیه؛ پێنجیان لەوان هی فەلانن و له شازدە فێرگی بیستەگەش دەرسی کوردی دەخوێندری؛ زۆریە مامۆستاگان کوردن. مامۆستای کورد له زۆر فێرگی نەکوردیش هەن.»

جگە لەمۆش ئینگلیز کاریکی وایان کرد که ناوێکی دەفتر و نامە پەسی به کوردی بن. بهر له شەرێ، زمانی کوردی پێتیاو بوو؛ ئێستاکی ئێ که کوردی نووسی بۆتە پاو، له پیاوێ فەرمانبەرائی ئینگلیسه؛ تا وێستا له لیوای مووسڵ کوردی خوێندن پەیدا نەبوو. به‌لام له ناوچهی هەولێر و سولهیمانی وا خەریکه پەره ده‌گرت.

جیا له ئینگلیس کاربەدەستانی عەرەبیش له عیراقدا هەولیان دەدا که مایەتی کورد له لایان گەشه بکا و زمانەکی ده کار بێتی و فەرمان و خوێندنی هەبی. تەنانەت حاکمانی عەرەب کوردیان بۆ ئهوه هان دەدا که له ناو دۆلهته‌که‌دا ئەوانیش دۆلهتۆکه بن.

سەرەك وەزیرانی عیراق له ۲۱ی جینووری ۱۹۲۶ له وتاریکیدا رایگەتاند: «له سەرەك دۆلهتی عیراقه که ماف بە کوردان و فەرمانبەریان له خۆیان بێ و زمانی کوردیش پەسی بێ. نەم وتاره بۆ هەموو وەزارەتەك چوو که گشت پەیریوی لێ بکەن:

له ناههنگیکه که بۆ نیمزای پهیمانی تازه گیرابوو، مهلیک فعیسل له مهر کوردانموه گوتی: «یهک له نه‌رکی عیراقی پاست، دهنه‌نی برای کوردی عیراقیه‌نی که په‌گه‌زی به‌په‌زیوی و بیته ژێر نه‌لای عیراقی».

هم لهو جیهش مه‌نوب سامی بریتانی له وتاری خوتیا گوتی: «نهرکی گرینگی سرشانی حکومتی عیسراقه وا کارتک بکا که کوردەکان دلسارد نمبن و شانازی به کوردایه‌تی خویان بگن. بێگومانیشم که عراق نهم سیاسه‌ته برنادا».

کموابو نموه نینگلیز و حاکمانی عیراقی برون که بپاریاندا کورد له ناو عیراقیندا پیتناس و زمانی خویان بی، برمانبر بمو باره نوته. نایف بهگ^۱ - که سرهک هوزکی کورد بسو- به پننجا همزار کسموه له تورکیا باری کرد و هاته عیراق.

نازادی پیتاس و زمان - که عیراق به کوردی به‌خشی-ا- نازادی‌خوازی کورده‌گانی تورکیاشی وا
وه‌کار خست که بارکمن و پینه عیراق.

نه‌گهر بیرری دام‌مزرانی ده‌ولتی سمریه‌خزی کوردی، دایه سیس بوون، سه‌بووری کوردان به‌وه بوو که لهد ده‌ولته عمره‌به، په‌گه‌ز و زوانیان بی‌ترسه و مافی ر‌ه‌وای نهمومی خ‌زیان همیه. به‌لام نینگلیز که نیستقلالی کوردی باس ده‌کرد یان له‌تورکانی د‌ده‌پین، همر ب‌زیه بسو که مووس‌له‌ تورک ب‌یری و ده‌گمل نه‌وه‌ش که ز‌ق‌یدی دانیش‌ت‌وه‌کانی عمره‌ب نین، بیخاته سمر عیراق‌وه. مووس‌لیشی ب‌ز نه‌وته‌ک‌ی بوو. سیاستی بریتانی له‌ م‌م‌ر تورک و کورد و که‌مایه‌تیه‌کانی دیکه و ب‌ز ههم‌ور ش‌ز‌تیکی عیراق بنا‌عه‌ی به‌ سمر نه‌وت بوو.

کۆمپانیاکانی نەوت لە کێشە و هەری مووسڵدا زەنجارەک بوون. لە ساڵانی ١٩١٨-١٩٢٠دا سێر ئارنۆلد ویلسون بزرگاری مەندوبی سامی تەتقۆک بوو. کاتی کوشەنی نیوان تورکیا و عیراق دیاری کرا، ئەو دەگەڵ سەرکردایەتی هاویمیمانان دەس بە کار بوو. ساڵی ١٩٢٦ که نینگلیسی بوون بە خاوەنی نوێی مووسل، سێر ئارنۆلد بوو بە کارگێڕی گشتی نەوتی ئێران و نینگلیسی، لێ شوێنانەی که نوێی ئێران و عیراقی لێه.

۱- نیازی نابفی پاشاه که سمرقانی هوزی کزچمر بووا مالی هاتبووه سووریا، بئنجا هزاره کەش خۆی نیه، هزار

سالی ۱۹۳۲ که عراق چووه کۆمهڵی گه‌لانموه، نوێنهری عیراق رایگه‌یانده که مافسی کورد پارتیزاوه. به‌لام چونکه گوی نهدرابوه مه‌لبهنده کوردنشینه‌کان، سالی ۱۹۳۳ شیخ نه‌حمده بارزانی، به‌رزنجی، شۆڤشی کرد و به کۆششی کابتن فیولیت سالی ۱۹۳۴ دامرکیترا و سهرانی شۆڤشی هیترا نه‌که‌رکوک و سوله‌یمانیه و تا سالی ۱۹۴۳ له‌وی مان.

سالی ۱۹۴۳ مه‌لامسته‌فا بارزانی برای شیخ نه‌حمده بارزانی -که حکومه‌ت بۆی دانا‌بو له شاری سوله‌یمانی بی- له گرتووخانه‌ی خۆی هه‌لات و په‌نای به هۆزی بارزان برد و لهو کارمه‌دا شیخ له‌تیف به‌رزنجی کۆپی شیخ مه‌حموده یاریده‌ی داوه.

له‌و دهممه‌دا نازریایه‌جانی ئیتران له‌شکری ڤووسی سی چووبو. ڤووس کوردیان دلخۆش ده‌کرد و سه‌ره‌ک هۆزه کورده‌کانیان به‌ ده‌سته‌لاتدار هیشه‌موه. ئه‌و چاکه‌ی ڤووس ده‌گه‌ل کوردی ئیترانیان کرد، کوردی دیکه‌ش بیسته‌نموه و له‌و سۆنگمه‌ شیخ له‌تیف چووه نازریایه‌جان و ڤووس زۆر باشیان به‌ خێر هیتا. ڤووس نیازیان بوو بۆ کورد و نازریایه‌جان دوو ده‌وله‌تی یان سه‌ره‌خۆ یان یه‌کدیگه‌را دروست بکهن. شیخ له‌تیف له نازریایه‌جان گۆڤارتیکی مانگانه‌ی چل ڤووبه‌ری به‌ ناوی نیشه‌تان درده‌خست.^۱

هیزی ڤۆلیسی عیراقی چوونه سه‌ر مه‌لامسته‌فا و به‌ شه‌ر ده‌روستی نه‌هاتن. ئه‌م جار سوپای ده‌ گۆ ڤاچوو. ئه‌ویش به‌ شه‌ر پیتی نه‌مه‌ستا. نووری سه‌عیدی سه‌ره‌ک وه‌زیر -که گۆیا ئه‌ویش هه‌ر کورده‌- وای بی باش بوو مافسی کوردان دا‌بین بکا و ئه‌و شۆڤشه دامرکیتنی و یه‌کیه‌تی عیراق بسمیتنی. زه‌عیمیکێ کوردی کرده وه‌زیر ده‌وله‌ت که ناوی مه‌جید مه‌سته‌فا ماحد بوو، به‌وی سه‌پارد که وتووێژ ده‌گه‌ل مه‌لامسته‌فا بکا. نووری سه‌عید مه‌رجی مه‌لامسته‌فای قبول کرد که چه‌ک له بارزانیه‌کان نه‌ستینی و مافسی کوردیش له‌ مه‌ر باری کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و ڤۆشنیه‌ریه‌و چیسن، بیدا به‌لام په‌رله‌مانی عیراق دژی ئه‌و پێک هاتنه‌ وێستا و نووری سه‌عید به‌ ناچاری خۆی له‌ وه‌زاره‌ت کیشه‌او و پاچه‌ی هاته‌ شوێنه‌کی و به‌لێنی نووری سه‌عیدی به‌ هیچ نه‌گرت.

مه‌لامسته‌فا شۆڤشیکێ زۆر توندوتیژی هه‌لگیرساند. سالی ۱۹۴۵ هێرشیکێ گه‌وره‌ی سوپای

۱- شیخ له‌تیف مانگی ۱۱ی ۱۹۴۳ چۆنه سه‌رده‌شتا پاش حه‌وت مانگ هاتتومه‌ عیراق. گۆڤاری نیشه‌تان ئورگانی کۆمه‌ڵی ژا‌بیر، له‌ مه‌هاباد به‌ نه‌ینی درده‌چوو. به‌که‌م ژماره‌ی مانگی ڤوشه‌ری ۱۳۲۲ی هه‌تاری، واتا حه‌زیران - ته‌مه‌زی ۱۹۴۳ دره‌چوو. هه‌ژار

عیراق چوو سەر کوردان و شۆرشه‌که‌ی له ناو بردن. ٧ یابی ئه‌موی سالی مه‌لامسته‌فا چوو ئێران و زۆر له چه‌کداری هه‌زه‌که‌ش ده‌گه‌لی چوون. عیراق داوای له ئێران کرد که بارزانی ب‌دانه‌وه. ئێران گوئی: نه‌من ده‌ستم ب‌پێی راناگا؛ چونکه له به‌رده‌ستی پروسه. که داوای له پروسیا کرد گوئی: ناتوانم ب‌یگرم چونکه له به‌رزی ئێرانه!

راستیشت ده‌وی، کوردستان هه‌میشه بۆ کاربه‌ده‌ست و هاکیانی ئێران به‌لایه. له پۆژگاری ناسه‌دین‌شا به‌م لاره، پیاوی ده‌ولت له لای کوردان زۆر خۆشتان. فەرمانبه‌رانی حکومه‌ت له جیاتی وه‌ی دلی کوردان به خۆ خۆش کمن هه‌ر له خۆیان دره‌و‌نگ ده‌کمن.

پاشا هاتنی پروس بۆ ئێران و پال پیتومانی پم‌زاشا، پروس لی بران ده‌ولتیک له نازربایجان به‌ سه‌رۆکی جعفر پيشموری دامه‌زرتن. پيشموری به هاریکاری کورده‌کان به شمی ده‌ گز هیزه‌کشی حکومه‌تی تاران چوو؛ گه‌تیشی به کورده‌کان دا که له ناو نازربایجاندا ده‌ولتیک سهریه‌خیزان بو پێک ب‌پێن. سالی ١٩٤٦ که جعفر به تاوت گه‌یشت؛ کورد داوای به‌شی خۆیان کرد و پێک به سه‌رۆکایه‌تی قازی محه‌مد پێک هات و پاته‌خیشی مه‌هاباد (سابلاخ) بوو. که پروس له ئێران ده‌رکه‌وتن، ولاتی نازربایجان دیسان دراره به تاران و هوکی جعفر پيشموری و قازی محه‌مد له به‌مین چوون. هیزه‌کانی مه‌لامسته‌فا بارزانیش حکومه‌تی ئێران په‌ک له دوو پێگه‌ی بۆ دانان؛ یان چه‌ک دانیتن و له ئێران بن، یان مه‌لامسته‌فا و سه‌د کورد به په‌ناهر ب‌مپیننه‌وه و نه‌وانی تر به‌گه‌رپیننه‌وه بۆ عیراق. نه‌گه‌ر به‌و مه‌رجانه‌ش نه‌کمن، ئێران هه‌مووانیان ده‌رده‌کا.

له ئه‌پرێلی ١٩٤٧ دا مه‌لامسته‌فا هاتنه‌وه عیراق و خۆی ته‌سلیم کرد.^١

١- وا دیاره ماموستا په‌حیا خشاب ته‌م باسی شه‌وار ده‌ بنج و به‌ناوان نه‌کردوه و له نه‌وان شیخ محه‌مد و مه‌لامسته‌فا لای ناڵه‌زاده. راستیه‌که‌ی نه‌مه‌یه: دواي نه‌وه که بارزانی و ده‌ولتی ئێران پێک نه‌هاتن، له‌شکری ئێرانی گه‌لیک له هه‌زه، کورده‌کانی به‌رده‌ستی خۆشیان وه پێش خۆ دا و هاتنه سه‌ر بارزانیان. له ده‌شتی شش و نه‌مه‌ده‌دا ده‌گه‌ل بارزانیان ده‌ گز په‌ک راجوون و گه‌لیک شمی خۆنه‌وی له ئێراندا پوه‌یدا. گه‌لیک زیان به گیان و مالی له‌شکریانی ئێران و کورده‌کانی هاوکاریان گه‌یشت. زستانی زۆر سه‌خت بوو؛ به‌فری زۆر و برسه‌می به‌ستی له بارزانیان به‌ی. به تایبه‌تی پسر و ژن و مندالی ورده، زۆر په‌ریشان و ب‌ی سه‌ره‌ویه‌ر به‌وون. بارزانی به دم شه‌رمه‌هه‌ خۆیان گه‌یانه‌ سه‌وری عیراق، بۆ نه‌وه که مال و مه‌ندال و په‌که‌کوته‌ی بارزانیه‌کان له به‌مین نه‌چن. شیخ نه‌حه‌مدی بارزانی و چه‌ند که‌سێک له شه‌رکه‌ران ده‌گه‌ل نه‌و خیزان و ماله‌ده‌دا خۆیان ته‌سلیمی حکومه‌تی عیراق کرد. حکومه‌تی عیراق

سالی ۱۹۵۵ به‌دقت حلی می‌کند - که له کرده پژوهش‌های عراقی - گوتی: «کرد مافی

نومیان همه دولتی سره‌خیزان بی»

گومان نیه شینگلیز که باسی نازادی کوردیان ده‌کرد، بویه بوو نومتیان دمس کموی. پووسیش

بویه کوردیان ده‌ویست که بگفته نومتی نازوبایجان. که وابوو شوپشی سالی ۱۹۴۵ ای بارزانی و

→ شیخ نه‌حمده و چند کمیتی له خزمانی، له بمرا زیندانی کرد.

مال و مندل و رودی بارزانیانیش خزانه ناو زنجیره و نمیر نمزی ده‌ژیان و زرد به شهریهی پایان ده‌وارد. ماویه‌کی
زرد هر وا مانوه تا له نمنجاما رینگیمان دان به‌نوه ولاتی بارزان. به‌لام مه‌لاستغا و پینجسد کس له پساوانی
به‌کار و به‌گودی بارزانی خزان می‌لیم نه‌کرد و له ۴۷/۴/۲۸ هاتنوه له سنووی عیراق چند شم‌پکیان ده‌گمل
عیراق کرد و له ۱۹۴۷/۵/۱۸ سنووی عیراقیان به‌جی‌هشت و به‌پتگی تورکیادا گم‌انوه و له چند جیه‌کدا
ده‌گمل تورکان توشی یک‌هاتن و به‌شم خزان پژار کردن. هاتنوه ناو کوردستانی نیران و ده‌مانویست به‌مرور
پووسیا به‌چن. نیرانه‌کان له همسو جتکه و شوپتیکدا لشکریان له سر پتکه دانابون که شاید پتشیان پی بگرن و
وانه‌کن مه‌لاستغا بگانه پووسیا. بارزانی لمو پتکه دور و پر له معترسدا - که زرد کس سری لی سوو ماوه-
گملیک جار توشی لشکری نیران هاتن و شمزی زرد خزانویان له نیراندا قوما و به‌نازیستی خزان پژار کرد و
ترانیاں له چومی نازاز به‌نوه. له نازوبایجانی سوپتی برونه پناهندهی دولتی پروس. له پاش ماویه‌ک له
نازوبایجانیان راگوژتن و برده‌ننه نوزبه‌گستان. مه‌لاستغا له نوزبه‌گستانوه چوه موسکو. هر له سالی ۱۹۴۷ را
تا سالی ۱۹۵۸ مه‌لاستغا و هوالاتی بارزانی له پووسیا ژیان و له پاش شوپشی ۱۴ ای تموی عیراق، هاتنوه بز
نیشانی خزان.

سالی ۱۹۶۱ پارتی دیوکرانی کوردستان - که به‌سرزاکامتی بارزانی بوو- له سر داوای مافی نمتوایستی گدی
کرد، ده‌گمل عه‌بولکمریم قاسدا نیرانی زرد خوش نمبوو کمتوبوه گله و گازنده کردن. له ۱۱ نابی سالی
۱۹۶۱ ده‌گمل عه‌بولکمریم قاسم لشکری ناره سر کوردستان و شمزی هملگیرساند. هر له ۱۶ شم مانگه‌شد! له
خوت و خافل فزگی ناردنه سر بارزان و بوعبارانی کرد.

له به‌رانهر شم‌لاستغایه‌لاستغا - له سر نهر و فرمانی شیخ نه‌حمده- بز مافی ده‌وی پاریزگاری له
زولم و زلفی، پامپی و به‌گز سوبی عیراقدا هاتنوه. تم شوپشه هتا ۱۱ نازاری سالی ۱۹۷۰ ده‌وامی کرد و لمو
ساوه ده‌گمل حکومتی بمعی پتک هات که حوکی زانی (توتوتومی) بدن به‌کوردستان. نیشتر دوابی به‌شم و
کوشتره هیتا. نیتا که سال ۱۹۷۲، کورده‌کان چاو‌مظری ون حکومتی عیراق به‌لینه‌کانی پتک بیتی و حوکی
زانی بدا به‌کرد و جارتیکیتر شم و خوین پوتن نمیشن. هه‌ژار

شیاری باسه: نیتا که من نمو پمراوتزه چاپ ده‌کم و وه‌ختیش ۱۲ مانگی نزی سالی ۱۹۷۳ به‌له قمرانی حوکی
زانی له کوردستانی عیراقدا ۶ مانگ ماوه. به‌ه‌میتد کوردی هه‌ژار نم ناواعتیان بیته جی و حوکی زانیان بز
بچمپی! پنا به‌خوا. هه‌ژار

شۆڤشی قازی محەممەدیش نەگەرچی بۆ سەرەخۆشی کوردستان بوون، ئەو هیچە توندەیان نەبوو کە دەولەتی لە سەر گێژ بێ. هەرگا ئەو هیچە قایمە بۆ کوردەکانیش هەلکەوی، ئەو ناواتە کە بە سەرچلی لێی دواين بۆیان پێک دێ. حەزم دەکرد مامۆستا محەممەدەلی عەونی - کە شەرفنامەی بە عەرەبی وەرگێژاوه و بەو کوردەوی پۆشنییری نیسلامەتی بە تێکپایی و پۆشنییری کوردەکانی بە تاییەتی دەولەمەند کرد - نێستا لە سەر دنیا بوايه و بەری ماندوو بوونی زۆری بە چاپکراوی بدیایە. خوای لی خۆش بێ و بچیتە بەهەشت.

زۆر سوپاس بۆ شیخ عومەر وەجدی، شیخی ڕه‌واقی کوردان لە ئەزھەر کە زۆری خۆ بۆ چاپ کردنی ئەم کتێبە ماندوو کرد و پێرتیشی بۆ دروست کرد.

پەڕیا غەشەب

ئاپریل ١٩٥٨

شەرقنامە لە كوردناسى سۆڧىتدا

دوكتۇر كەمان مەزھەر ئەحمەد

ھىچ خۆئىندەوارىكى كورد و ھىچ پۇژھەلاتناسىك نىيە ناوى شەرقنامە و شەرفخانى بىلىسى نىيىتىن كە تا ئىستە بە گەلىك زمان و بە دەھا چار كورت و درىژ دەرپارەيان نووسراوہ. ھەموو پۇژھەلاتناسى سۆڧىت بە گشتى و كوردناسيان بە تايىمەتى، بايەختىكى ديار و شايانيان بە ھەر دوو بەرگە كەى شەرقنامە و دانەرى داوہ. ژمارەيەكى زۆر لە پۇژھەلاتناسانى سۆڧىت لە نووسىنە كانياندا نەك تەنبا دەرپارەى كوردستان، بەلكو دەرپارەى زۆر لاىترى پۇژھەلاتى ناوہپاستىش كەلكيان لە شەرقنامە وەرگرتوہ. لە سالەكانى ۱۳۰ داوا لە كارەمدەستى نەكادىمىيائى سۆڧىتى پۇژھەلات و كوردناس: ف.ب. پاستۆچىڧىن^۱ كرا نەم سەرچاوہ كۆنە بگۆڧىتموہ سەر زمانى پووسى، بەلام مەردنى لە ناكاوى بووہ كۆسپ لە بەردەمى جىيەجى كەردنى نەم كارە پىتۆستەدا.

بايەخ پىدانى پۇژھەلاتناسى سۆڧىت بە شەرقنامە لە دەسالى پاپردودا گەيشتە بەرزترىن پەلى. لە سەرەتاي سالەكانى شەستموہ، كارەدەستى زانستى بەشى كوردى دەزگائى پۇژھەلاتناسى نەكادىمىيائى زانستى سۆڧىت، لقى لىنىڧىگراڧ (يڧىگىنا فاسىلىڧا) دەستى كەرد بە گۆڧىرنى نەم سەرچاوہ كۆنە لە زمانى فارسىموہ بۆ سەر زمانى پووسى. سالى ۱۹۶۷ بەرگى يەكەمى بە پووسى لە

۱- پۇژھەلاتناسى سۆڧىتى ف.ب.پاستۆچىڧىن، لە سالەكانى ۱۳۰ دا چەند باسىكى بە نرغى دەرپارەى كورد بىلاو كەردموہ. پاستۆچىڧىن يەكەم زانايە لە جىهاندا كە يەكەم بىبلىوگرافىيائى لە سەر كورد داناوہ و كاتى خۆى لە ژنەر ناوى بىبلىوگرافىيائى لە بارى كىشەى كوردموہ، لە گۆڧارى پۇژھەلاتى شەڧىڧىگىڧا بىلاوى كەردۆتموہ. «پروانە: پۇژھەلاتى شەڧىڧىگىڧا بە زمانى پووسى، ژمارە ۳-۴، سالى ۱۹۳۳، ل ۲۹۲-۳۲۶ و ژمارە ۵، ھەمان سال، ل ۱۵۹-۷۳.» يەكەك لە وتارە بە نرغەكانى پاستۆچىڧىن «سەرئەلە بارى كوردموہ» يە كە لە ژمارە ۱۳-۱۴ سالى ۱۹۳۲ ي گۆڧارى دىڧىگ و باسى پۇژھەلاتى ناوہپاستىدا بىلاوى كەردۆتموہ. گۆڧارى ناوېراو، ل ۷۲-۹۳. بۆ لىڧىكۆڧىتموہ لە ژمارەيەك، پووى گرنگى ژيانى ناوېروى و كۆمەلايەتى كورد تەرخان كراوہ. پاستۆچىڧىن لە سەرەتاي نەم وتارەيدا ھىڧىڧىڧىكى زۆر تونش كەردۆتە سەر نەم مۆڧوونوسوہ دووونەمىنانەى لە خۆڧا خەبائى گەلى كوردىان لەكەدار كەردموہ. لە ھەمان كاتدا پاستۆچىڧىن زۆر توند ڧەخەششى لەو پۇژھەلاتناسە سۆڧىتپانەش گرتوہ كە نەزانانە -لە ژنەر پەردەى ماركسىتە- لەكەى كۆنەپەرسىيان بە ھەموو جوولەنومەيەكى كوردموہ لكاندموہ.

ژیر چاپدا درجوو. بمر لموهش به چمند مانگنیک کاربدمستی زانستی دهرکای گهلانی پۆژههلانی نریک و ناوهراسی نهکادیمای زانستی نازهریایجانای سؤقیتی (م.شهمسی) سهبارت بمر نامهمی تهرخانای کردبوو بۆ لیکۆلینموه له شمرهفنامه، به ناوی شمرهفنامهی شمرهفخانای بلیسی وک سهرچاوهی میژووی گهلای کوردوه^۱ که بهرههمی کاری برتوجانی چمند سالیکی بوو نازناوی دوکتوری پیترا.

نهم دوو شارهزایه به شیوهیهکی زانیاری قوول، نرخی شمرهفنامه و گهلنیک پووی نهزانراوی خقی و دانهرهکمیان بۆ یهکهم جار به جۆرنیکی پیکوینیک خستۆته بهردهمی پۆژههلانسانای ولاتهکمیان و دهرهوه، که وا بزاسم کورته باسینکیان له پیتشهکی یهکهم چاپی کوردی شمرهفنامهدا کارنکی لهجی و پیتریسته.

بهرگی یهکه می شمرهفنامه به پووسی، ۶۱۹ لاپهرهیه،^۲ که تهنها ۴۱۲ لاپهره ی بریتیه له وهرگترانی نووسینهکهی شمرهفخان، نهمی تری بریتیه له پیتشهکی و پاشکو و کورته باسینکی کتیبهکه به نینگلیزی، که له لایمن ناهرهتی زانای سؤقیتی (ی. فاسیلینا)وه ناماده کراون.

ی. فاسیلینا له پهنجا و پیتنج لاپهره ی پیتشهکیهکمیاد و مستایانه شمرهفنامهی ههلسنگاندوه و نرخی زانستی دیاری کردوه و گهلنیک زانیاری نووی لهم بارهیموه بلۆو کوردۆتموه که زۆریه ههره زۆریان لای خویندهواری کورد نهزانراو بوون. لهم پیتشهکیهدا زانای سؤقیتی به درتۆی باسی میژووی لیکۆلینموهی شمرهفنامه و دهمسووسه کۆنهکانی و نمو کتیبهخانانهی نیسته تیایاندا ههلهگسراون و گهلنیک باسیتری لهم بابهموه تۆمار کردوه.

وهک فاسیلینا نووسیوتی، هیریتۆ به زمانی فهرنسی سالی ۱۷۷۶ له لاپهره ی ۸۳۶ و ۸۴۱ کتیبهکمیاد (کتیبهخانای پۆژههلان یا فهرهنگی گشتی) بۆ یهکهم جار باسی شمرهفنامهی به جیهانی

۱- فاسیلینا دههیکه دهمستی به گۆپینی بهرگی دووههمی شمرهفنامه کردوه که نیاز وایه نمویش لهم چهندانهدا بهخیرته ژیر چاپوه.

۲- نهم نامهم به زمانی نازهری نووسراوه و کورتهکهی به پووسی چاپ کراوه.

۳- هزار و ستمده دانه له بهرگی یهکه می شمرهفنامه به پووسی به شیوهیهکی جبران و بهرچار، چاپ کرله و دههیکه له بازاراندا نهماوه.

زانیاری پوژناوا گمیانده^۱. هیریتلز له ږنگی په کتیک له نوسراوه کانی گمړزکی بمانوانگی شورکی سمدی حمدههم (کاتب چهلپی) یموه به شمرغنامه ی زانیوه «بهرانه ل ۱۴۱ پینشه کیه کی ی. فاسیلینا». دوی شوه په کم شمورویایی که دمنووسی شمرغنامه ی دستکوتوه جۆن مالکۆلم^۲ بروه که تمنانه له پووی زانستیشموه که لکی لی وەرگرتوه؛ بوه دا که له بمرگی دووه می^۳ دهریاری میژوی نیران چمن جارتک شتی له شمرغنامه وەرگرتوه؛ به لام بی شوی ناوی کتیبه که یا دانری بینیت. بی گومان به کارهینانی شمرغنامه وک سمرچاوه - لمو کاته دا له لایهن شارمزابه کی وک مالکۆلموه - به لکمی کی میژووی به نخی بهرز و بایه خی یینووی شمرغنامه. دوی جۆن مالکۆلم، به بیست سالتیک میژوونووسی فرانس (کاترمین) له زۆر شوننی شو کتیبیدا که سالی ۱۸۳۶ له پاریس له ژیر ناوی میژووی مضموله کانی نیران دا بلوی کردو شوه که لکی له شمرغنامه وەرگرتوه.

فاسیلینا به درژی باسی شوننی شمرغنامه ی له پوژنه لاتناسی پووسدا کردوه. خ. د. فرین په که مین زانی پووس بروه که سالی ۱۸۲۶ له په کتیک له پوژنامه کانی پیتربورگدا باسی شمرغنامه ی وک سمرچاومیه کی میژووی په کجار گرنگ کردوه^۴. له پاشی سی سال دوویاره فرین له

۱- به پتی شو زانیاریانی له بیبلوگرافیا کی ژاکه موسمیلیاندا بلو کراوتموه، هیریتلز له پینج شوننی کتیبه که پیدا ل ۱۸۴۱، ۱۸۳۶، ۱۸۰۷، ۷۰۶، ۳۱۷، باسی کورد و شمرغنامه ی کردوه: (ژ. موسمیلیان، بیبلوگرافیای کوردناسی به زمانی پووسی مؤسکو، ۱۹۶۳، ل ۵۵).

۲- جۆن مالکۆلم ۱۷۶۹. ک (۱۸۳۳. ز) کاربه دمنستیک دیبلوماسی بهرینانی ناسراوه؛ ماومیه کی زۆر له هیندوستان و نیران کاری کردوه و شارمزابه کی زۆری دهریاری ولات و گله کانی پوژنه لات همبوه و گلیک نوسراوی به نخی له بارمیانوه به چی هیشته و کاتیک که له نیران بروه، ژماره کی زۆر سمرچاوه و دمنووسی کۆنی دستکوتوه که په کتیکان شمرغنامه بروه.

۳- J. Malcolm, The History of Persia From The Most Early Period to the present time, vol. ۱ london, ۱۸۱۵ pp. ۲۰۷-۲۰۸.

۴- پروفیسر قمنانی کوردو له په کتیک له وتاره کانی نم دواپیدا باسی شوی کردوه کما په کم کسی که به درژی سالی ۱۸۲۶ دهریاری شمرغنامه ی نویسه، م. فۆلکوف بروه. به پتی شو وتاره ماوستا کوردو جگه له فرین ژماره کی تریش له پوژنه لاتناسه کانی پووسیا هر لمو کاته دا داوی بلو کردوه و گزوپنی شمرغنامه بیان کردوه

به كينك له نووسينه كانيدا باسی شهرفنامه ی کردۆتموه و داوای کردوه به زووترین کات فارسیته کی بلاو بکرتیموه و بگۆدرتته سهر زمانیکی نوو روپایی.

زانا و کاربهدستی نه کادیسمیا، فلیامینۆف زیرنۆف سهرکی بلاو کردنموی شهرفنامه ی به فارسی گرته نهمستۆی خۆی و توانی سالی ۱۸۶۰ بهرگی په که می به پتیشه که کی بیست لاپه رهی به نرخموه به زمانی فهرانسی بلاو بکاته وه^۱. دوبه داوی نموه، به دوو سال بهرگی دووهه میشی له گهل پتیشه که کی فهرانسی حوت لاپه رهییدا بلاو کردوه^۲. جتبه جی کردنی نهم کاره نمونده پایهی زانستی فلیامینۆف زیرنۆفی -له پۆژه لاتناسی رووسیدا- بهرز کردوه که نازناوی نه کادیسی پی درا. بهشیکی په کجار پپ که لک و گرینگی پتیشه که کی فاسیلنقا بۆ باسی ده سنووسه کانی شهرفنامه تهرخان کراوه که ژماره یان -وهک ده لیت- په کجار زۆره. ژماره ی تو صار کراوی شهرفنامه ته نهها له کتیبخانه ناسراوه کانی جیهاندا ده گاته ۲۲ دانه (ل ۱۷). نهمهش بینگومان به لگمه کی تره بۆ گرنگی شهرفنامه که وا دیاره زانایان ههر له زووموه پایه خیکی زۆریان پتداوه و ژماره یه کی زۆریان له سهر

(په روانه: ل.ک. کوردوفیف، کوردناسی، کتیبی موزه خانی ناسایی لقی لینینگرادی دهزگای پۆژه لاتناسی نه کادیسمی زانستی په گیمتی سۆفیعت، مۆسکل، ۱۹۷۲، ل ۳۸۶-۳۸۷).

۱- فلیامینۆف زیرنۆف (فیلادیمیر فیلادیمیروویچ) ۱۸۳۰ ک (ز. ۱۹۰۴). په کینکه له پۆژه لاتناسه ناسراوه کانی پروسیا که شاره زایه کی تمواوی له میژور، نارکینولۆژیا و زماندا ههمبوه و گهلنک زمانی دهزانی و سالی ۱۸۶۱ به نه نداسی نه کادیسیا ههلۆیر درا. بهشی زۆری بهرهمه کانی فلیامینۆف زیرنۆف بۆ لیکۆلنموی میژور و زمانی گهله پۆژه لاتیه کانی پروسیا تهرخان کراون. له بهر نموی په کینک لهو زمانانه ی زیرنۆف به په وانی دمی زانین فارسی بسو، بلاو کردنموی شهرفنامه ی پی سپیر درا.

۲- له لاپه رهی په که می بهرگی په که مدا به زمانی فارسی نوو سراوه: «جلد اول از کتاب شرفنامه تألیف شرفخان بن شمس الدین بدلیسی که به اهتمام اقل عباد ولادیمیر ملقب به ولیامینوف زرنوف در محروسه بطریورغ در دارالطبایع اکادیمییه امپراطوریه سنه ۱۸۶۰ عیسوی مطابق سنه ۱۲۷۶ هجری مطبوع گردید».

۳- له لاپه رهی په که می بهرگی دووهه مدا به زمانی فارسی نوو سراوه: «جلد دوم از کتاب شرفنامه تألیف شرفخان بن شمس الدین بدلیسی که به اهتمام اقل عباد ولادیمیر ملقب به ولیامینوف زرنوف در محروسه بطریورغ در دارالطبایع اکادیمییه امپراطوریه سنه ۱۸۶۲ عیسوی مطابق سنه ۱۲۷۸ هجری مطبوع گردید».

نوسيوتموه^۱. به پيښي شو زانپاريانې فاسيليتقا كڅي كردونه توه، كڅنترين و بمرخترين و پاسترین دستنوسى زانراوى شمرغنامه شو ژماريه كه به دستخمتى خودى شمرغخان له ژنر ناوى شمرغنامهى تاريخى كوردستاندا نووسراوتموه و نيسته له كتيبخانهى بډليان له ناكسفورد هه لگسراوه. نم دستنوسى شمرغنامه كه موټوټه ۲۴۶ پرموه و به ۲۰ وينى ناياب پايواندوتموه و له كڅتاينى زولحه ججهى سالى ۱۰۰۵ ل. (۱۳ى نابى ۱۵۹۷ ز.)دا، شمرغخان له نووسينموى بډتموه. واته نهمه يه كم ژماره نووسراوى شمرغنامه به؛ چونكه شمرغخان له مانكي نابى سالى ۱۵۹۷ ز. له نووسينموى بمرگى يه كمى كتيبه كى و له مايى ۱۵۹۹ ز. شدا له نووسينموى بمرگى دووهمى بډتموه.

دووهم ژماره به نرخى دستنوسى شمرغنامه، شو ژماريه كه له كتيبخانهى گشتى لينگراد پاريزراوه. ميټووى نووسينموى نم دستنوسى شمرغنامه، سالى ۱۵۹۸ هـ و شمرغخان خوى سميرى كردوتموه و مڅرى خوى لسمرد داناوه. به لام شوى تا پادميك له نرخى كه م كردوتموه، نوميه كه چند شوينكي كه مى نهماوه^۲.

دسنوسينكي ترى كڅنى شمرغنامه كه سالى ۱۶۰۶ له شارى كلس له لايمن حسمنى كويى نووهدينموه له بمر يه كم ژماره شمرغنامه به بى دستكارى له ۳۲۷ پرمه دا نووسراوتموه، له كتيبخانهى بډليان هه لگسراوه. جگه له مانه فاسيليتقا باسى ژماريه كى تر له دستنوسه كڅنه كانى شمرغنامه دهكات كه له مووړه خانهى بمرتاني و كتيبخانهى نمسته مبرل و همنليك شوينى تردا پاريزراون (۱۷-۲۰).

تا نيسته شمرغنامه چند جارتك له زمانى فارسيموه گډرداوه سمر چند زمانى كى تر. و لك فاسيليتقا دهگيږتتموه: كڅنترين گډرپنى شمرغنامه شو دوو گډرپنن كه بڅ سمر زمانى توركى ببه

۱- زڅر لمرانميه تا نيستم ژماريه كى زڅر له دستنوسه كڅنه كانى شمرغنامه له كوردستان وه يا له همنليك له ولاته كانى ديكى پڅه لاثى نارمراستا هين.

۲- نم دستنوسى شمرغنامه په كتيك بووه له دستكمرته به نرخه كانى لمشكرى پووس له كاتى شمري پووس و فارسدا له سمرقاي سدهى نڅده همدا (۱۸۲۶-۱۸۲۸ ز.) كه له نمره ميلموه له گمڅ كتيبخانهى سمرقايگاندا كواستوياندهتموه پيتمزبورگ.

جیا - کروان؛ به‌یک‌یکان کورت گراوی شمره‌نامه‌یه و نه‌وی‌تریان هه‌مو‌یه‌تی و تا نیسته دوو دسنووسی یه‌که‌میان و دسنووسیتی دوهه‌میان دۆزراونوه؛ به‌لام هه‌چ‌کام‌یکان بلاو نه‌کراونتموه. کورت کراوه‌کی شمره‌نامه له لایمن محمه‌ده‌گی نه‌محمد‌ده‌گی میسرزا ناوه‌ه سالی ۱۰۷۸ی کۆچی (۱۶۶۷-۱۶۶۸ز) ترجمه‌ه کراوه و نه‌وی‌تریشیان له ساله‌کانی هه‌شتای سه‌ده‌ی حمّده‌مه‌مدا، له لایمن سامی ناوت‌کمه‌ه کراوه (۲۰-۲۱).

دوای نهم به دوروبری دوسه سالتیک، بمرگی په کمې شرفنامه له لایمن په کیک له پښتیر هره زرنګه کانی سه دی نژده همی کوردستان (مهلا محمودی بایزیسی) یوه بز په کم جار کراوه به کوردی. مهلا محمود نهم کاره سالی (۱۸۵۸-۱۸۵۹) به هاندانی کوردنسی به اویانگی پوسی «نه لیکسند زبا»^۱ وه^۲ کړدوه و دمنوسه کی نیسته له کتبخانه ی گشتی لیننګراد هلگیراوه. هر لمو دوروبر مشدا، له فیما شرفنامه له لایمن ۵۰۰ باره یوه کراوه به نه لمانی و بیره- بیره له نیوان سالانی ۱۸۵۳ و ۱۸۵۹ دا له کمل پتسه کی کی ورگیردا، بلو

۱- مه‌لا محمودی بایزی‌دی زانابه‌کی بایزیندی کرده که له کوتایی سده‌ی هه‌ژده‌ا له دایک بووه. بایزی‌دی جگه له زمانی زگم‌اکی ختی، له زمان و نهدیی عربی و تورکی و فارس‌ا ده‌ستیکه باقی هه‌بووه؛ شار‌زه‌یه‌کی گمودی قورئان بووه و بۆ مارمه‌کی درێژ نەک تمن‌ا له بایزید‌ا، بە‌ل‌گ‌ر له هه‌موو کوردستان‌ا مه‌لا‌یه‌کی گه‌م هاو‌ا بووه. مه‌لا محمود ژمارمه‌کی زۆر بهره‌می نهدیی و زمانه‌وانی کۆمه‌لا‌یی له دوا‌ی ختی به‌جێ هه‌شت‌وه که له پوری زان‌ستیه‌وه نرخیکی زۆر گه‌رم‌یان هه‌یه. م.ب.رۆدین‌کۆر له‌م پوه‌وه نووس‌پیتی ده‌لێت: گه‌لی کورد له پاراستنی گه‌لیک پوه‌دا‌وی به نرخی ژانی، زۆر قه‌رز‌داری مح‌مودی بایزیدیه. نه‌گه‌ر هه‌ول و ته‌قل‌ا مه‌مح‌مودی بایزی‌دی و ژبا نه‌بو‌یه ژمارمه‌که له سه‌رچاوه گرینه‌که‌کانی نهدیی کوردی سده‌کانی ناوه‌ند تا نه‌مه‌وش به نه‌زان‌را‌وی ده‌مانه‌وه. «په‌وانه‌وه: مه‌لا مح‌مودی بایزی‌دی، عادت و سه‌رمات‌نا‌مه اک‌را‌ده، چاپی روسی. گۆزین و لیک‌وال‌نیه‌وه م.ب.رۆدین‌کۆر مۆس‌کۆ، ۱۹۶۳، ل. ۴. ده‌رباره‌ی ژبان و کاره‌کانی مه‌لا مح‌مودی بایزی‌دی، په‌رانه‌ پێشه‌کی نه‌م سه‌رچاومه‌.»

۲- نعلیکسندر ژابا کاتی خزی قونسولی پروس بوده له نریکمه کورد و کوردستانی ناسیوه و گملینک نویسی بی باه بخاری له بارمینامه بهی هشتوه وک جامعی رسالیان و حکایتان بزسانی کورمانجی که بریتیه له ژماریه کی زور پمند و چیرۆکی فزولکازی که کۆی کردونهتموه و کردونی به فعمی و سالی ۱۸۶۰ له پتیریورگ له چاپی دلون. ژابا هارپیه کی نریکی مهلا محمودی بایمزی بیروه و به یارمعی نمو توانیهتی گملینک دهنوسی به نرخ پمیدا بکات و له گملینک هوی زمان و ژانی رۆشنهیی گملی بکۆتیهتموه. نویسه کاتی ژابا و نمو سرحاره دستورسانه له باره کورده کۆی کردونهتموه له کتبخانهی گشتی لیتننگراد هله گسرون.

کراوتموه. دواى نموه به ماومېك کارټکى زانستى په کجار گوره به نېسېت شرهفنامه وه کړا که بډوه هزى پېتناساندنى تمواوى شم سمرچاوه کوته، له جېهانى زانستى رۆژناوآدآ. نموه بډو پړوښوږ ف.ب. شارموا - که نمو کاته وک زانای همده فارسيزان له نهموړوپا حېساب ده کړا- توانى له نېوان (۱۸۶۸- ۱۸۷۵) دا ترجمه مې فېرانسى هم دوو بېرگه کى شرهفنامه له پېتمرزبورگ بلاو بکاتموه؛ که برىتى بډو له بېرهمى ۳۰ سال کارى بى وچانى. شارموا چاپه کى فېليامېنوف زېرنوڅى بډو ترجمه مې کى کردېووه بنچېنه و که لکېشى له دوو دمنووسى کوڼى شرهفنامه وهرگرېتډو.

شم چاپه فېرانسىمى شرهفنامه کموتوته چوارېمرگى سمرېه خووه؛ بېشى په کى مې بېرگى په کمى سالى ۱۸۶۸ و بېشى دوو مې بېرگى په کمى سالى ۱۸۷۳ و بېشى دوو مې بېرگى دوو مې سالى ۱۸۷۵ له چاپ دراوڼ (۲۱،۵۴۹).

شارموا له ترجمه مېدا پېمې مې مېرجه زانيارېه گانې گزېښى کردووه. بېسى خوځى و نمو راست و پړوڼ کردنموانى به پېوېستى زانېوڼ، له پېراوېزى کټېبه کدا بلاوى کردوونموه. جگه لمووش پېشه کى بډو نووېوه که تېېدا باسى شرهفنامه و همدېکلا پړوى ژيانى کورد و جوغرافىاى کوردستانى کردووه. فاسېلېقا له گېل نموه شدا که چمند پېخته مې کى له پېشه کى کى ف.ب. شارموا گرتووه، دن بېوېدا دېتېت که ترجمه مې کى تا نه مړوش ترخى زانستى خوځى له دمت نداده (۲۳).

دواېمدواى شم زانيارېه بېمرخه کتم زانراوانه، فاسېلېقا ده کموتېته همدېسنگاندى شرهفنامه و بېستېرې خوځى - وک پړووه لاتناسېک- دېرېارې سېنگ و باېه خى دېرېه بېرېت و دېتېت: ترخى زانيارى شم سمرچاوپه نمونده زوره که پېوېستى به پېاهه لدان نېه. هېچ نېمېتېت به پارمېتى شرهفنامه دېتوانرېت چېگى گړنگى وڼ بډوى گېلى کورد له مېنژووى پړووه لائى ناوېرېستدا دېارې بکرتېت (۴۷)؛ نه مېش بېگومان له ترخاندن نايېت؛ چرونکه: گېلى کورد، هم وک چوڼ پړووه لاتناسى همده بېموانېگى پړووسىا و سوځېت (تورېنېلى^۱)

۱- تارکېتولوز و مېژوونوسى بېموانېگى سوځېتى، يوسف نېگارېڅېچ تورېنېلى ۱۸۸۷.ک (۱۹۶۱.ج)، په کيکه لمو زانا پايېلېندانى به قولى له زمان و مېژووى گېلى کورد و بارى ژيانى سېاسى و کومه لايېتى تېگېشتووه و خره مېتېکى زورى کوردناسى کردووه و له پېنگمېاندنى ژمارېمېک له زانا کورده گانې سوځېت دېستېکى زور بالاى همېرو.

دهلئت: «کارینکی یه کجار گمورهی کردۆته سمر پۆشنیبری پۆژهه‌لآت و نهم گه‌له زۆر له پۆله‌کانی خۆی له ژۆر ناوی فارس و تورک و عه‌رب و نهم‌مندا له دهست داوه. بمره‌ی ناویان وه‌ک شاعیر و مۆسیقار و جه‌نگاوهری نهمر، مێژووی چه‌ند میلله‌تیک ده‌رازۆنهموه و نهمه‌ش کارینکی وه‌های کردوه له زانستی نه‌وروپا و پروسدا وه‌ها بار بیت که گوايه کورد نه‌ک تمنها ناتوانیت شتیکی نوێ له ژبانی پۆشنیبریدا بێنیتته کایموه، به‌لکو توانای نهموشی نیه ته‌نانه‌ت له بێگانه‌شموه هیچ فێر بیت». به‌لام وه‌ک فاسیلیقا ده‌لئت به‌ یارمه‌تی شه‌رفنامه ده‌توانیت نهم که‌لینه گموریه له مێژووی گه‌لانی پۆژهه‌لآندا پهر بکړیتمه‌وه شۆننی راسته‌قیقه‌ی نهموه‌ی کوردی تێدا دیاری بکړیت.

یه‌کێک له‌و نه‌تجاهه گرنگانه‌ی که زانای سۆفیتی (ژ. فاسیلیقا) له به‌ره‌ی ناوه‌روکی شه‌رفنامه‌وه پێی گه‌یشتوهه بریتیه له دهست نیشان کردنی راستی نه‌وه‌ی که‌وا نهم سهرچاوه مێژوویه پهمنه، یاریده‌ی کوردناسان ده‌دات که به‌ شتویه‌کی قووتر له زۆر پووی ژبانی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی نه‌مپۆی کورد تێبگه‌ن (ل ٦٧). نهم بیه‌ره‌ی فاسیلیقا زۆر راست و دروسته؛ چونکه شه‌رفنامه گه‌لێک پووی گرنگی خه‌باتی سه‌ختی نهموه‌ی کوردی له سه‌ده‌کانی رابوردودا تۆمار کردوه که لای مێژوونووسی خۆ و بێگانه نه‌زانراووبون و ته‌نانه‌ت تا نه‌مپۆش به‌ ته‌واوه‌تی نه‌زانراون و نه‌مه‌ش هۆیه‌کی گموره‌ی تێنه‌گه‌یشتنی هه‌وڵانه‌وه‌ی نازادیه‌خوازی نهمه‌وايمتی گه‌لی کورده له لایه‌ن بێگانه‌وه.

فاسیلیقا پتهر له سه‌دویست لاپه‌ره‌ی به‌ ئینگلیزی له کۆتایی کتێبه‌که‌ی، بۆ تێبینی و پوون کردنه‌وه و هه‌له راست کردنه‌وه و به‌راورد کردن و سه‌رچاوه و مه‌له‌بند و کورته‌ باسێک له به‌ره‌ی شه‌رفنامه‌وه، نووسیه‌وه و هه‌موو نه‌مانه‌وه بێگومان نه‌مونه‌یه‌تر نرخ‌ی زانیاری کاره‌که‌یان به‌رز کردۆتمه‌وه. شایه‌نی باسه پۆژهه‌لآتناسی سۆفیت هه‌ر زوو بایه‌خی به‌م کاره‌ی فاسیلیقا دا و به‌ ده‌ستکه‌وتینکی دیاری کوردناسی له قه‌لم دا.^١

١- به‌روانه: گۆفاری گه‌لانی ئاسیا و ئه‌فریقا (به‌ زمانێ پووسی) ژماره‌ ٦، سالی ١٩٦٨، ل ٢٠١، ٢٠٢. نهم گۆفاره‌ دانێ به‌وه‌ داناره که ته‌رجمه‌که‌ی فاسیلیقا له هه‌موو پوویه‌که‌وه ته‌واو و بێگهرده و نه‌مه‌ی به‌ ده‌ستکه‌وتینکی گرنگی پۆژهه‌لآتناسی سۆفیت داناره.

زانای نازهریش دوکتۆر محمەدی شەمسی -جگە لە نامەی دوکتۆریەکی- زنجیرەیلە و تاری زانستی لە بارەی شەرفخان و شەرفنامەو بەلاو کردۆتمو؛ وە: مێژوونووسی کورد بەناویانگ شەرفخان بێلیمی^۱ و بایسی راپەرینەکانی سەدی شازدەهەمی شۆزە کوردەکان لە شەرفنامەدا^۲. دوکتۆر شەمسی لە نامەی دوکتۆریکەیدا بە درێژی بایسی ژبان و بەسەرھاتی شەرفخان و باری ژبانی سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردستان لە سەدی شازدەدا دەکا و لە ناوەڕۆک شەرفنامە دەدۆ. بۆ پوون کردنموە نەم باسانە ژمارەکی زۆر سەرچاوەی گۆنی وەك نزهةالقلوبو حمدالله القزوينی و بەرھەمی ژمارەیک مێژوونووسی سەردەمی شەرفخانێ بەکار ھێناوە؛ وەك قازی ئەحمەدی غەفغاری.

دوکتۆر شەمیش - ھەر وەك فاسیلیقا- بە درێژی بایسی گرنگی شەرفنامەی کوردو و دەلیت کەوا مێژوونووسەکانی دۆای شەرفخان بۆ وێنە کاتب چەلمبی و شەولیا چەلمبی و گەلیکیتر، لە بەرھەمەکانیاندا لە سەرچاوەیک زیاتر شەرفنامەیان بە کار ھێناوە. ھەر وەھا ئەو ھەلەمەشی راست کردۆتمو کە ھەندیک مێژوونووس لەو بارەموە کردویانە؛ کە گواپە شەرفخان کتیبەکی بە ھاندانی شای نێزان دانائە^۳. لە راستیدا شەرفخان لەو کاتەدا کە شەرفنامەی دانائە، زۆر لە سولتانان عوسمانیەموە نزیک بوو و بە پیتی قەسەکانی دوکتۆر شەمسی، عوسمانیکان ئەمانەت یارمەتیشیان داو. بەلام لەگەڵ ئەو شەدا، ئەمەش زۆر گرنگە کە لە ناوەڕۆکی شەرفنامەدا -تا پادەپەکی یەكجار زۆر- ھەست بە بێلایمی و لانەدان دەکرت؛ بۆ وێنە شەرفخان بە یەك جۆر بە شان و باھۆی شاتوھماسپ و سولتان مەردادی سێھەمیدا ھەلداو و خۆی لەو کەم کردوو کە ئەو جوتە شیر و تیریان لە یەك دەسوو. جگە لەمە شەرفخان لە سەرھاتی کتیبەکییدا بە شێوھەکی ناھکرا و

۱- پڕوانە گۆفاری ھەرئەلەکانی کۆری زانیاری نازەریایجانی سۆقیت (بە زمانی پووسی و نازەری) ژمارە ۱، سالی ۱۹۶۷، ل ۶۷-۷۲.

۲- ھەمان گۆفار، ژمارە ۱، سالی ۱۹۶۸، ل ۶۰-۶۶.

۳- بۆ وێنە پڕوانە: شاکر خەسبەك، الكرد و للمسانة الكردية، بغداد، ۱۹۵۹، ل ۱۵. بە بیری دوکتۆر شاکر خەسبەك گواپە شەرفخان شەرفنامە بە ھاندانی شاعەباسی دۆقەم دانائە؛ لە کاتیکدا کە شەرفخان ھاوژینی شاعەباسی بەکەم پڕا!

سەرئێچاکیشەر بەم جوۆری لای خواریوە باسی ئەو هۆیە کردووە کە بۆ دانانی شەرفنامە پالی پێتووە ناو؛ دەلی: چونکە مێژوونووسان تا ئێستا هیچیان لە بارەى کورد و کوردستانووە نەنووسیوە، من ویستم بە پیتی توانا لەو بارەو کتێبێک بنوسم و ناوی لێ بنێم شەرفنامە؛ هەموو ئاواتیشم هەر ئەوەیە کە خاندانە گەورەکانی کوردستان ناویان گوم نەبێت. کەواتە بەر لە هەموو شتێک و پێشەر لە هەموو هۆیک، گیان و هەستی کوردایەتی شەرفخانیان جوولاندووە و بەلگەى ئەمەش هەر لە ناو شەرفنامە جارهەى جار بەرچاو دەکەوێت. بۆ وێنە لە سەرپای شەرفنامەدا هەست بەو دەکرێت کەوا خاوەنەکەى بە ناشکرا یا لە ژێر لێوێو لە ژێر پێردەى هەلدان بە شانزیاھۆی سولتانەکاندا دەلێت: «کوردستان ولایتیکە بە کەس داگیر ناکرێت و سەر بۆ کەس شۆڕ ناکات».

سەرپای هەموو ئەمانە، شەرفخانی بدلیسی یەکمە کەسە کە هەولی داووە بە شێوەیەکی راست و بێپێچ و پەنا، دەستکاری سنووری کوردستان دیاری بکات. بەر لە شەرفخان و بە تایبەتی لە سەردەمی سەلجوقیکانەو، کوردستان بەو مەلەبەندانە دەوترێت کە کەوتبوونە نێوان نازربایجان و لورستان و پۆژئاوای زنجیرە شاخەکانی زاگرووسو؛ بەلام لە شەرفنامەدا سنووری کوردستان لە مەلاییمو دەست پێ دەکات و لە سەر پۆخەکانی خەلیج کۆتایی دێت^١. یەکیەک لە پووە گرنگەکانی کارە زانستییەکەى دوکتۆر شەمسى لە بارەى شەرفنامەو ئەوەیە کەوا بە یارمەتی ئەم سەرچامە و لە بەر پۆشنای پێبازێکی زانیاری راست، توانیویتی چەند لایەکی پر پێچ و پەنا و کەم زانراوی ژێانی کۆمەلایەتی و ناپووری و چەند ناوچەییەکی کوردستان لە کۆتایی سەدەکانی ناوەندییدا دیاری بکات. زانیاریکانی ناو شەرفنامە وا دەردەخەن کەوا بناغەى ژێانی ناپووری مێرئیشینی بدلیس لە سەدەکانی ناوەندا، لە سەر جوۆری خاوەن مۆلکیتی پچووک دامەزرا بوو. چەوساندنەوێ جوتیارێش قالیی تایبەتی خۆی وەرگرتبوو؛ بەوێ لە سنووری ئەنھا بەرھەم هێناندا نەما بوو؛ بەلکو جوتیار دەبوو جگە لەوێش پارێزگاری بەرژەوێندە سیاسییەکانی سەرۆکەکانی بکات؛ بە بەشدار بوون لە هەموو شەرەکانی ناغایدا؛ کە هەندێکیان بریتی بوون لە شەری دەربەگایەتی نێوان سەرۆکە کوردەکان. بۆ دواجار لە کوردناسی سۆفیتیدا، مامۆستا قەناتی کوردۆ (کوردوییت) لەو وتارەیدا کە لە ژێر ناوی

١- لە راستیدا هەموو ئەمانە نیشانی ئەوەی کەوا لە سەدەى شازدەدە- سەدەى نۆیست برونێ هەستی نەتەواپەتی- ئەم تایبەتییە لە ناو سەردارە کوردەکاندا لە ئارادا بوو.

کوردناسی سالی ۱۹۷۲ بلای کردۆسمه^۱، باسی شەرفنامەى کردوو. بە تایبەتى دەستورە کۆنەکانى که له ئارشیفەکانى لىنىنگراد پارێزان. وەك قەناتى کوردۆ باسى دەکات، م.فۆلکۆف بەکەم کەس بوو که بە درێژى له سالەکانى بیستى سەدى نۆژدەدا -له چەمەدا لاپەڕمەکدا- وەسفی ئەو دەستورسەنى کردوو و خ.دەرفینیش یەکەم کەس بوو که هەر لەو دەورو بەردا له وتارەکانى خۆیدا باسى گرنگى پێتۆستى بلۆ کردنوو و گۆڕینی شەرفنامەى کردوو^۲. دواى ئەو مامۆستا قەناتى کوردۆ دیتە سەر باسى مێژووى لێکۆڵینەوى شەرفنامە له لایەن پۆژەهاتنەکانى پروسیا و سوڤیەتەر^۳؛ وەك له سەرەو باسەمان لێ کرد.

بەم جۆرە وەك دەبین شەرفنامە شوێنى شایانى خۆى له کوردناسى سوڤیەتدا کردۆسمو و ئەو راستیانەش که له سەرەو باسەمان کرد، وا بزاسم تا پادەیک یارمەتى دیارى کردنى نرخى زۆرى ئەم چاپە کوردیەى شەرفنامە دەدەن.

پێگۆمان مامۆستا هەژار بەم کارە گرنگ و بایەخدارەى کەڵبەرێکى گەورەى له کتێبخانەى کوردیدا پرکردوو و کۆپى زانیارى کوردیش بە بلۆکردنەوى ئەركێکى گرنگى سەرشارى بەجێ هێنا.

۱- پەوانە پەرۆزى ژمارە ۸.

۲- ل.ک. کوردۆڤیتف، سەرچاوەى ناویراو، ل ۴۸۶-۴۸۷.

۳- ئەم بەشە له ژێر چاپدا بوو که نووسەر، کتێبێکى بە زمانى ئازەرى له دوکتۆر م.شەمسى، بەم ناوێوە وەرگرت: شەرفنامەى شەرفخانەى بەلباسى وەك سەرچاوەى مێژووى گەلى کورد. بەم جۆرە نامەى دوکتۆرەکەى د.شەمسێش وەك کتێبى بلۆ بوو و ئەمەش پێگۆمان بۆ کوردناسى سوڤیەت دەستکەوتێکى نوێیە. کتێبەکەى دوکتۆر شەمسى سەد و چل و چوار لاپەڕمە و ۱۷۰۰ دانەى لێ چاپ کراوە و دانەرى کەلێکى له ۱۳۶ سەرچاوەى هەمەجۆر وەرگرتوو؛ که ناوەکانیان له کۆتایی کتێبەکەدا تۆمار کراون.

شاهزادہ فنامہ

مہنڈروی مالہ مہرانی کوردستان

میرشہ رہ فغانی بیدی

ولایت ہرات
ماموستا محمد رار

سمرهتا

به ناهى خودای دههنده و دلخوشان

سمرهتای وتارم به سوياسى نمو خودايه دست يې دهکا، که پسندي نمو له دلى پووناکموه وەلک پوژى به کيرتو، زوى و عاسمان دهتمنيتموه. نمو خاومن شکويهى که هه موو پايه بمرز و سمرلنديتک له سر و ژير پتسمه دمرگاندى نمودا، به لاره ملى و سرکزي سر دمنيتموه.

شيرينکارتيکه، دفرتيکى گلىنى بژ دالدمو پمسيوى گيانى ناددم، له قوپ و ليته هه لختوتموه و به تينى تيشکى بزميى خوى، وشکى کردوتموه و به چاو پينداخشاندينک، وهاي مشت و سال داوه و نومومدى پتو ليناووه که شياوى کتوبى باره گاي پر شکوى خوى يې و له بمره ژوروتر له نويله تىختى يەزدانيدا جيتگى بژ کردموه و به شانازيموه راپناوه.

دس په ننگيتيکه، له خاکی پمى نمنالک، سکيه کى وای داپشتووه که به همزاران همزار به بار و به خه لواړ مروارى و گموهر -له بازاړى دورناساندا- به قرله قاپه پاناکمن و دهسکى له دوو ناکمن. بالا دهستیکه، نمو پادشاو خان و به گلهر و سمردار و سمرورانهى که به لسوت بمرزى و فيز و شانازيموه له سر ژيردهستلن خو پادميئن و تيز بعم و بعمو دهکمن، له بمرانبر هيز و دمه لاني نمودا پروت و نابروت و کهساس و بى تمنوان. نمو گه دا و بى تمنوايانى که چاوى چاکميان له دهستى به خشندهى خودای تاکه و دهستى نيازبان تمنيا بمره باره گاي شکودارى نمو بمرز دهکمنوه و بهس و لمو پتوره کاريان به کس نه ماوه، نه گمرچى له روالهت و له ديسمندا بى تپايه و مايه و بى سمره و بمر و شپزه و پمرتشانن، به لام له راستيدا پادشاى سمريرمز و دلخوش، همر نموانن.

هر خویمتی هیندیکیان بز ماوهیک بهرز دهکاتهوه و به سر کۆمه‌نیکاندا زال دهکا و بز
نهمزموون و بهلکه لی دهرخستن، په‌تیاں بز شل دهکا و سرده‌مینک خویان لی دهبویری و له نه‌نجام و
ناکامدا بیتیری گیان‌کیشانیان بز دهنیری و له گزیری ژبیانیان وه دهر دهنی و گزیری جیهانیان لی
هه‌لده‌وه‌ژیری و به گزیری ته‌نگه‌مهر و گزیریچه‌می سه‌نگه‌سمر و تاریکیان ده‌سپیری و له پژوی پرسینه‌موه‌دا
پاک و پوکیان لیک هه‌لداویری و له به‌رده‌می دادگای به‌رزی خویدا بی‌ژود و هروایی و بی‌که‌مایه‌می
چاکه و خراپه‌کانیان بز ده‌ژمیری؛ ساغ و پتمویان ده‌کاته نه‌مامی به‌هشت و ده‌غل و گه‌نده‌لیان به
به‌رکلی دۆزه‌خه‌وه هه‌لده‌به‌سپیری.

کارنه‌خشینیکه، هر له تاکه جووتیکی نیر و میوه، گه‌لیک تیره و هۆزی جزیره‌جۆر و سپی و
سوور و زه‌رد و بز و ریش و گه‌ندمی له بنه‌چه‌که و په‌گه‌زی ئاده‌می هه‌لخستۆته‌وه؛ بز نه‌وه که خوی
و خویان بناسن. هر کسه -به پیتی پینداویستی ژیان- فیری شتیک کراوه و چشنه زانستیکی و مه‌پال
نراوه و نه‌رکی فه‌رمانیکی شایانی پی سیپراوه تا کاروباری ژیان له هه‌موو سه‌رنکه‌موه پیک بیته‌وه و
به‌ند و شیرازه‌ی ژیاننامه‌ی مرۆفایه‌تی له به‌ر یه‌که هه‌لنه‌وه‌شی و لیک نه‌بیته‌وه و شم دا‌جوده‌زگا
گموره و گرانه و نه‌وه‌خانه‌دانه پر‌خیزان و ناوه‌دانه، ناو‌رگی پر پهرنگی دانه‌مرکیتته‌وه. دل و ده‌روونی
کیژ و کوپی له تین و گپی نه‌وین پر‌کردووه و به تیشکی تاسه‌ی پیک گه‌ییی دا‌گرساندووه. ده‌ردی
ژانی له ژن -به هه‌زار په‌نگی دل‌فین- په‌نگاندووه و شه‌کمتی و ماندوویونی بی‌پرا‌مه‌ی، به پیاو
سه‌لماندووه. هر بزیه که پیت و بلتسه‌ی کوانسوی شم ژیا‌نه له سر پوی شم جیهاندا هر
به‌گه‌شیتته‌وه و هه‌رگیز نه‌کوژیتته‌وه.

هر له خۆت جوانه گه‌ورمی کردن گه‌ردن که‌چی تۆن ژیان و مردن
نموی کردن و به‌رزی له تزیه ژیان له تزیه به تان و پزیه

په‌سنی پی‌تفه‌مبه‌ر

دروود و ئافه‌رینیک که هه‌رگیز له بنه‌نیه و سه‌روینی دیار نه‌بی، بز دیداری پاکی شو پی‌تفه‌مبه‌ره
دیاری بی که فه‌رمویه‌تی: پی‌تفه‌مبه‌ر بووم و هیشتا باب‌ه‌دم له ناو ناو و لیته‌دا ده‌تلایه‌وه. نه‌وه

پیغمبرمیری که خودای بانی سر دواندویسه و دهباری شو گوئیویسه: تو مان هم بزیه نارد و نسیارده مان به تو نسیارد، که بییه مایه سرورمیری و به ختمومیری و نمونهی دادگمیری بز هه موو نافه ریدیمهک.

پیغمبرمیری که به میوانی بز سر خوانی دیوه خانی یزدانی مه زن له سروروی نۆ نهومی عاسمانان بان کرا. به دروایی پیتیازی - بز به خیر هینان و پیتشوازی - هر نۆ گو مبهزی تهرز و بهرزی بز رازایه وه و چراخان کرا. فرشته که می به هشته که می خودا - که بو راقی ناو نراوه - دیه منی نهمپی بالتاری پینراوه، بز گشتی دهشت و چۆلی بی تۆز و خاك و چۆلی بهرو خیتومتی شین، به زین کراوی له سرزمین ناماده کرا و فرمانی بزوتنی پی درا. چاپوک سواری نازدار - به تمیاری و چهلنگی - مامزه و ناو زنگی لی بزوت و به حاستم تهرادی هنگاوت. نهمپی بالتاری خوش پهرتی وه خۆ کموت و له بای شه مال پهرانتسر و زۆر له خیمال تیوتالتسر، نیوانی ده پیوان و به خوشبهزی و گوپ و تاوی، تموس و پلاری ده پهرتی چاو ده گرت. چوارناله می گالیمیکی وای ده کرد، ریتی له گهرانی مانگ و خۆر ده بریموه و به پهلکی یاق و بزوان، دهنکه فرمیسکی قعیس ماری له چاری نهمستیران ده بریموه. نهونده چالاک و به کار بوو که جویرایی جلودار، ده گلی دهرنم برد و سره مودری دهرنه کرد و بیینی تمنگ و پشوری سوار ببوو! له نیوهی پیندا به جیما و له سوینی نهو نیوه و نیوه چلیه، هر ناخ و داخی جیما.

له شهروپی خۆشت که جبرهیل به جیما وردی بییری پیتشوپهری تو به کی ما؟

فرشته شوخ و شهننگ و قۆزه که می بهر پکیتی خوشهویستی خودا - له فمر و پیتی سواره به و دم و پیروزه که می - چار له جار مهست و سرخۆشتسر و سر و دلخۆشتسر و خوشبمز و باو خۆشتسر ده بوو. له گهرمی هاتوچۆ و پرمبازیدا، شانازی به خۆی ده کرد و دهاته بییری که دار پیسر ده می و چارک بازی به سره وه ده نیشت! با دار کرمۆل و دهغزدار بی و با باز نازی لی بشتیوی. پیروزهش نه گهر به ختمومر با، سیبهری سسی منی به سر خۆیموه ده دیت که سیبهری خوشهویستی خودام به سره مویه. شۆر سواری میوان له بهر دهروازی خانه دانی خانه خۆی ممزنی خۆی، زهنگۆی به تال کرد و بهرو مال و به سر بالی پهریه کانی پسه وانه تاییه تیه کانی باره گای یزدانیدا - که بیروه

پایمندازی- ورده همنگاری همدینا تا گهشته جنگی دیاری کسرای که ژنگوانیک و بگره که متریش، له بینایی چاوان و داهینری گیانله بهر و بی گیانان نریک کسوتوه. نمو جنگی لهو دیداردا بهو درا - همتا دنیا دنیایه - کس پئی تی ناکهوی؟ تمنانت کس پئی ناکهوی خمونیش بهو پایه و شکزیوه ببینی.

له بهر نمو ته می کفر و چموتی پموی
له بهر نمو تکران عاسمان و زهوی
زهوی کاتسی زانسی پلهی پیزی خوی
که پیغه مبری گرتی هاسیزی خوی
بلند پایتر بوو له هر سروروی
به گموریه کوی خوا مه گین پهی بهری
همتا چمرخ و خولیه زهمین و زهمان
به قه پهلکی داران و پهملی چه مان
به قه بهر و باران، گیا و ساو و خالک
دروود بی له دیداری نمو گیانی پالک

په سنی سولتان

همروها له پاش سویاسی خردا و پیته لگوتی پیغه مبری ممزن، دهموی سویاسی پادشای خوشم بکم. نمو پادشاهی که گومبزه شینه کوی کاکیشانی عاسمان - بهو هه موو دوروی و بهرزیوه و بهو هه موو پئی و تهرزیوه - که مترین خه مل و خشی سرده رانه کمیتی. خونکاری سمیوانی چوارم - که ناوی خوره و به خشی تیشک و تیریزی همورنگ نه خشی بی پانه ومیه و هتا بلنی زوره - له پیزی برتری دهرکه وانان و پاسوانانه کمیتی. پوخت و پاروی هدلیویرای په چه لاکمی شاگموره کانه؛ نتمووی پاکمی بنه مالمی خانه دانه هره سایچه وره کانه. دالدهو پنا و په سپری کیسپایه و بز قه یسره ان جنگی هومید و هانایه. پادشایانی چین و ماچین ده کونه دست و پایوه؛ کاری سولتانان ماچ کردنی لاشیپانه و سردمرانهی دهرگیاهی. سونی مه زهان دپاریزی و له گومرا بوون و گونا هیان دلی ده پیزی. هر چیه بدرکینی؛ کس له گشتی دهرناچی. به راسته موچیده هر زوره دار و تاوانباران داده پاچی. هه ژاری و خه مباری له نارادا نه هیشته ووه و سیمبری شهابلی به زهی و به خشندهی، به هه موو کلوکولینیک گمیشته ووه. سرژی دین و دنیایه و به ختمووی هر دوو لایه. خامنی دوو دریا و دوو به ژانه؛ کزیله و مفردی مه که و مدینانه. دوو همین نسکمندری شاخداره

و سینه‌مین عوممری له خواترس و پارتزگاره. له سایه‌ی نعو، دنیا زۆر هینی و هیتن و نارام و بی درودژانه. باوکی بیکمس و بیتچاران سولتان محمدمدخانه^۱، خوا پامستاری کاو دمس دهبین بانی گری...

چۆن پیت هه‌لبێم پۆزی تیشکده؟   خۆزگه بهو کهمی سایه‌ی تۆی له سر
خوا به هۆی تۆوه شادی بۆ ناردین   نێمی خوش دهمی به تۆی نهمپاردین

په‌سنی میژوو

له لای نهمانی که زۆر زینگ و ژین و ورده‌کارن و دور نهمین و به پاوپسرن، زۆر ناشکرایه که ههمو نووسهرتیکی له زهر و ههمو زانییه‌کی زۆرزان و ده‌پاست و ههمو ناگاداریک له به‌سهراتی پابردوان، لای وایه میژوو پهره له نامۆزگاری به سوود و تۆی له پێشاندهانی به که‌لک و به‌هرمه. به‌سهراتی پابردوانسان بیه ده‌خاتمه و دوری کمنارامان لی نزیک ده‌کاتمه و خۆ به تاییستی نه‌گهر نمو سه‌ریه‌ورد و پروداوانه‌ش، دهم و پوژ خوشان بیه‌گهرنمه و میرزا چاکی ده‌ستوقه‌لم رنگین، پوویهری کتیبانی پس به‌خشین، ده‌یاری شم تهرزه دیروکانمه محممه‌د کوپی خواندشاکوپی مه‌حمود که به میرخواند به‌ناویانگه و خاوه‌نی تاریخی «روح‌الصفا»یه، له پیشه‌کی کتیه هیزا و به نرخه‌کمیدا ده‌لی: خوتنده‌موی میژوو له دهمرانمه به‌هره به پیاو ده‌گه‌ینی:

۱- زانسته بۆ مرۆ.

۲- ناگاداری و خوتنده‌مه، ناوده‌نگی و خهم‌ه‌وینه.

۳- ڕێگی دور بۆ پیاو نزیک ده‌کاتمه و کۆسپ و دژواریش له پێ لا ده‌دا.

۴- پاست و درۆ لیک هه‌لکه‌موژێری و نا‌په‌وا له ناو په‌وا ده‌بوژێری.

۵- فری هه‌لکه‌نگاندن و به‌راورد کردن تیدایه. زانیان گوتویه‌نه: نهموین پیاوان زانا ده‌کا؛

۱- محممه‌دخان سینه‌م، کوپی سولتان مرادی سینه‌م و سیزده‌هه‌مین سولتانی عوسمانیه. له سالی ۱۰۰۳ه‌ تا ۱۰۱۳ه‌ پادشاهی کردوه.

تاقی کردنمویان به لکیک له دهلکی زانست زانیوه. پیاو به میژوو خویندنموه، زور فتری لیکدانموه و توژینموه و نهمزون دهبی.

۶- میژووزان که متر کاری به پرسیاری لای نم و نمو دهبی؛ چونکه مه‌بسته‌که له بهر دسته و بوی دپروانی و خوی دهبزانی.

۷- گمورمپاوان که ده‌گمل کاری گران و دژواردا پرویمه‌پرو دهبی، به خویندنموه میژوو کولی دلیان داده‌مرکی و نارامی پرویان تی ده‌کا.

۸- میژووناسین زیری و وریایی بز پیاو زیاد ده‌کا و ناراسته‌ی پاوژ و بی‌ری راستی ده‌کا.

۹- ناگادار له میژوو هم‌میشه پشوو درژ و لسمرخویه.

۱۰- سمرداران و زورداران له بسمره‌های پابردوانموه، بالادستی و دمه‌لاتی خودای مهنیان دیتمه‌پیر و به هیزوگوپی خویان بادی هموا نابن و به مله‌پوی و لاساری له پی لانادمن و باش تیده‌گن که نه خوشی همتا سمره و نه ناخوشی. همر سهارهت بهم مه‌بسته‌شه که پادشای هم‌مرو پادشایان له قورنانی پسرژدا فرمویم‌تی: «به راستی له چیرۆکیاندا، پهنه هم‌پرو بز خاوه‌ن دلان.»

من و نهم کتیه

من که نووسری نهم پروپرانهم و نام شهرهف کوری شه‌مه‌دینه و چارم له به‌زمی خودایه و هومیدوارم که ناریکارم بی و لهم دنیايدا سرفراز بم و له کیشی شو دنیااش پرگارم بی، له هرپتی جوانی و هرپه‌می به‌هاری ژیاندا، له دوی نموه که دهستی پاست و چه‌پی خۆم ناسی و له خۆتندواریدا هیزویتیژم پمیدا کرد و هه‌زاره و دوولایی زانستیه پوالمی و نه‌تییه‌کانم یه‌ک لا کرده و هرچی بۆ دنیا و دینم پیوست بو، له هر شته‌ی ژۆر شتم زانی و به‌سر پاستی و کارامیی کموتسه‌سر کارویاری دیوانی؛ لهم سرویمنده‌دا همتا لا‌قوی وهرپی پووی تینه‌کردم، به‌خۆتندنموی چیرۆکان و دیرۆکان به‌رم ده‌گرت. هرچمند جاری تم و مژی په‌ژاره و کسرم به‌سردا ده‌هات، به‌سروی بیسروه‌ری پرودای پابردوان دهرم ده‌کرد. هر چندی گزه و سۆزه‌ی ساردوسپی ناهرمینی نیازی وابویه به‌لامدا تیپیری، به‌پیداچونموی سرگوروشته‌ی میرومه‌زنه‌کانی پی‌شو، خۆم سرگرم ده‌کرد؛ تا وام لی‌هات لهم هونره‌ جواندا بومه‌ بژارده و له‌ لی‌وانیموه بومه‌ دم و پل پوانیکی وها که دنی دام و هینامیه‌سر نمو پروا و بیره که -به‌ پتی توانا- منیش چمند گموتیک به‌خمه‌ شو زنجیره‌وه.

نوسا مرخی خۆم وا لی خۆش کردبو که لهم زانسته به‌مایه و هیژا و پر به‌هایدا نووسراویکی نمونده به‌نرخ و سهره‌خۆ به‌خمه‌ پرو که هرگیز به‌ر له‌ من دهستی هیزوونوسانی پیتش خۆمی پی پانه‌گیشتی و نموی من ده‌خمه‌ به‌ر چاو، کس‌تر وک خۆمی تی‌ته‌گیشتی. به‌لام به‌هوی کۆچی دژوار و پرودای ناله‌بار و لارگه‌رانی پۆزگاری ناهه‌موار، شو ناواتم هر به‌ ناوات مایمه‌ و بوکی نا‌په‌ردوی نیازم، تارای له‌سر هه‌له‌درایمه‌وه. له‌ هه‌موو لاه‌ هر بای پیچموانه بو، که‌له‌کی نارموزی به‌ پاشدا ده‌گه‌پاره و له‌ هه‌موو سوچی‌کمه‌ هر گه‌زه‌لوکی نا‌ژاره بو، سری له‌عاسمان دسای و سری له‌ زانا ده‌شێواند.

دنيا وه كوو پرچی يار پمشتو بوو   ديسمن همموو لا درنج و دتو بوو
نازاوه جيهانی وا تسنيسوو   خوشی شي و هيمنی گميسوو
باو باوی شعر و گمر و گزی بوو   پيس جينگر و ناسروو خزيسوو

حشاماتی بستمزمان له بياپانی سرگردانيدا به سرلشيتواوی مابونموه؛ دتوه زمی دهره و نازار دولینگانمی کول و کسمری به سردا بگردابوونموه. لمر پژگاره ومیشوومه و تالهدا کس ددهاوری کس ندههات و له تووک و نزا و شاه و ناله بمو لاه، هیچیان له دس ندههات. چاوی سوور و تعریان دهریه عاسمان و دستی کهمیتز و سستیان به لمرزوکی پان ده کرده و له بمر خودای خویان دپارانهوه: خواجه! تو کارسازی بیچارانی و فریارسسی بی دهرتانی. هلگرتنی نم باره گرانمی نم زوزیه زوره له وزه و توانای نیمه بدهره. توش هلینه گری و ده فریامان وهره و به دستی توانای خوت شو شرکه ملشکینه و شو پمنجه دلته زتنه و شو داخ و دهره بی ونیمه مان له بمر پرهوتنه و له سرمان لابهره.

تیشکی بمزی خودای تاک و پاک بزووت و سروی خوشی و شادی همنگوت و تاریکی زقرداری و هموری چلکنی ناله باری وها تمر و توونا بوو که ناداری به سر پاداریموه نهما.

نهم پادشادادگمر و هژاريسروره مان بژ پمیدا بسو؛ که له ودمی هاتنی، بیرینی دلان گوزتمزونیان هیناوه و به همتوانی دلانموه شو، سارپژو بوونموه. له ژیر سایه شابالی شو پیسروزه پیسروزه، دلخورتی و نیگه رانی له بیسر همموو کس چوونموه و ناگردانی دلتمهپی و سرگردانی به جارتیک کویر بوونموه و هژار و نمدار و بیمار و دهره داری نموسا، همموویان تیر و تمسل و پژشته و ساغ و به دهماغ - به دلی خوش و چاوی پوونموه - ژیان بهرتوه دهبمن. کونده بوومه میوشوومه فرین و قلمر مشکی بی نهم له قرین کهوت. باوی تووتی شه کرشکین هاتموه؛ که به گفت و لغتی شیرینی خوی شه کر بباریتنی و خوینتالی بتاریتنی. بولبول بهرگی کساسی له بمر خو داپنیه و پهردهی بی دهنگی دادپوه و زوز به پاشکای برانبر به گولی دلخوازی خوی دهنوتنی و بزی ده خوینتی و دهریکیتنی.

جا چونکه نموانمی له بازاری وتاردا گموه مرفروش و دوپناسن و شو میژووناسانمی که تووتی ناو

شەخەستانى چىرۆك و دەنگ و باسن، تا وئىستا پىنگەى خۆيان نەخستۆتە ناو كوردستانمە و باسوخواسى گەرناسان و سەرناسانى كوردیان بە سەردەمى بنووسدا رانەبردووە و شوو مێژوو پەر لە شانازی و خوشى -كە لە چێژ و بەرامەدا برەوبەرى ھەنگوین و گەزۆشە- بە داخموە لەوانمە نەدیاری بوو و كەوتۆتە بەر پیاوار و بە ھىچ ناوايەك دەست و دەمیان لى نزیك نەكردووە، منى بى-تین و توان و بى-دەست و زوان، كەوتە سەر شو خەيالە كە بە نەندازى وزە و توانای خۆم -نەمەندى بۆم لسا- لە باسوخواسى گەورە پیاوان و خاوەن ناوان و سەرداران و خەنگارانی كورد و كوردستان كۆ بكەسمووە و نەمەى لە پیاو پیرە ژیرەكانى راست و بى-دروو بێستومە، بێنووسمووە و ناوى لى بنیتم: **سەرخەنەمە**. ھەموو نیاز و ئاواتیش ھەر ئەمەى كە خەندەنە گەورەكانى كوردستان ناویان لە ناو ناوان بستیى و لە ناو نەچن.

لە زانایانى پیاوچاك و دلچاك و بھوج دەپارتمووە كەوا زۆر بە وردى لە نووسینەكەم ورد ببنووە و نەگەر پەشتیوێكیان بەرچاو كەوت، بە شێوەیەكى مەردانە بەراوردی بكەن. خۆ ئەگەر ھەلە و لە بێرچوونێك لە سەر دەدۆزنەو، ھەر بە گالە پێكردن و تیز و تەشەر لێم نەقۆزنەو! پیاوھەتیم دەگەڵ بكەن و بە پارچەمەكى چاكتر و بە بزگورێكى تازەتر و پاكتەر، بۆم پینە بكەن.

ھەلەم بپۆشە، نەجى گىف بىسى لە سەركۆنەم   بترسە پۆژى نەتۆش تەپىسى، مەلى سۆنەم
پەلەى ھەلە ھەموو لا دەگرى، كێشە بى پەلەى؟   بلاقە بىرى مرۆ، ھەر خودایە بى ھەلەى

پیشدەستییهك

پەكازا كۆرەنمەى بىنج و بناوانى كۆرد و پەنن كۆرەنمەى بارى ژيان و چۆنەمنى ناكارىيان بە درۆاىى مێژوو.

دوو پەرى يەكەم

دەنگ و باسى ئەو فەرمانەى كۆرەنمەى كە لە كۆرەستاندا ئالای سەرىخەتەيان هەل كۆرەووە و

مێژوونەسەن لە پەرى پادشايەتەيان نووسەن؛ ئەمەش لە پىنج بەندەندا دىن:

بەندى يەكەم: فەرمانەى هەيوانى ديارەك و جەزير.

بەندى دووم: فەرمانەى هەيوانى دینەور و شارەزور؛ كە بە حەسەنەى بەناوایانگەن.

بەندى سێهەم: فەرمانەى هەيوانى فەزەلەى؛ كە بە لۆرى گەورە ناسراون.

بەندى چوارەم: فەرمانەى هەيوانى لۆرى بچووك.

بەندى پىنجەم: پادشايەنى ميسر و شام؛ كە بە بەنەمالەى ئەمەوى ناسراون.

دوو پەرى دووم

باسى بەسەرەاتى ئەو گەورە پیاوانەى كە هەرچەندە باوى سەرىخەتەيوانى تەواویشيان بۆ نەپەخسارە و

خۆيان بە پادشائە نەناوە، بەلام لە سەرىستى و ئازادىدا گەشتوونە پادەىك كە هەندىك لەوانە

تەنەتە سەكەشيان بە ناوى خۆيانەو لێداوە و خۆدەى هەمەش لە سەر بەرزەكى مەزگەوتان بە ناوى

ئەوانەو خۆتەندراوەتەو. لە پىنج بەندىدا دەريارەى ئەوانەو داخەوين:

به‌ندی یه‌کهم: فرمانروایانی ناردلان.

به‌ندی دوهم: فرمانروایانی هکاری که شنبوشیان پی‌دلین.^۱

به‌ندی سیه‌م: فرمانروایانی نامیدی^۲ که به بادینان به‌ناویانگن.

به‌ندی چوارهم: فرمانروایانی جزیر که به‌ختی (به‌ختیه)شیان پی‌دلین. ثوریش سی‌لکی سی‌

ده‌بیت‌موه:

لکی یه‌کهم: فرمانروایانی جزیر.

لکی دوهم: فرمانروایانی گزورکیل.

لکی سیه‌م: فرمانروایانی فغنیك.

به‌ندی پینجه‌م: فرمانروایانی حسمن کیف که به ملکان (مه‌لکان) ناسراون.

رووپه‌ری سیه‌م

فرمانروایان و کاربده‌ستانی‌تر له‌کورده‌ستاندا؛ که ده‌کرین به سی‌به‌ش‌موه. به‌شی یه‌که‌میان له‌نور
به‌نداندا لی‌ده‌دوتین:

به‌ندی یه‌کهم: فرمانروایانی چه‌مشک‌زده‌ک. ثومانیش به سی‌ده‌سته دابه‌ش ده‌کرین:

ده‌سته‌ی یه‌کهم: فرمانروایانی مجمن‌گورد.^۳

ده‌سته‌ی دوهم: فرمانروایانی پم‌رتک.^۴

ده‌سته‌ی سیه‌م: فرمانروایانی سوقمان.

۱- ناوچه‌یه‌که سر به جزله‌میزگه له ولاتی وان و نزیک‌ی بۆتان و چال و نالبان. لکینکی زنی گموره له‌ویژه هه‌لده‌قولن و ده‌پژێته ناو ده‌جلهر. کولر و شه‌مپنان و مه‌حسودی و بیت شهاب له سر هه‌کارین. عمونی

۲- نامیدی (عیبادیه)، بنیاتی عیباده‌دین زمنگیه. نه‌بول‌سمودی نامیدی - که به «مفتی‌الثقلین» به‌ناویانگن بروه- خه‌لکی ثوری بروه. عمونی

۳- پم‌روانی زمرده‌شت بیه‌دینان بوون؛ به‌ه‌دینه‌که‌ش گوتراوه (دینی بهی) واتا: نایسن باشان و نایسنی باشی. بادینان
زمنگه بیه‌دینان پی‌هه‌زار

۴- شارنکه له نیوان نمرزهم‌ژم و قارس. عمونی

۵- له دوازه‌کیلومتره‌ی باکووی خمریوت له سر زنی فورات هه‌لکه‌موتروه. عمونی

به نندی دووهم: باسی فرمانه‌وایانی مجرداسی ده‌کا و نمویش سی لکی لی ده‌بنه‌وه:

لکی یه‌که‌م: فرمانه‌وایانی نه‌گیل.^۱

لکی دووهم: فرمانه‌وایانی پالو.^۲

لکی سیته‌م: فرمانه‌وایانی چهرموگ.^۳

به نندی سیته‌م: فرمانه‌وایانی ساسون^۴ (هزق).

به نندی چوارهم: فرمانه‌وایانی خیزان که نمویش ده‌بنه سی ده‌سته:

ده‌سته یه‌که‌م: فرمانه‌وایانی خیزان.^۵

ده‌سته ی دووهم: فرمانه‌وایانی مه‌کس.^۶

ده‌سته ی سیته‌م: فرمانه‌وایانی نه‌سپارد (نه‌سپاروت).^۷

به نندی پینجه‌م: فرمانه‌وایانی کیلیس (کلز، کیلیس).^۸

به نندی شه‌شه‌م: فرمانه‌وایانی شیروان^۹ که نمویش سی لکن:

لکی یه‌که‌م: فرمانه‌وایانی کفرا.^{۱۰}

لکی دووهم: فرمانه‌وایانی شترو (شروه).^{۱۱}

۱- شارژیک له مه‌بنندی نمرغمنی سی و دور کیلومیتسر له دیاربه‌کروه دووره. عمونی

۲- شارژیک ۹۵ کیلومیتسر له دیاربه‌کروه دووره.

۳- پان چهرمک، له ۵۰ کیلومیتسری باکویری دیاربه‌کروه. گراوی زلد لی هن و خه‌لک دمیچن. عمونی

۴- له ولاتی بدلیسه و نزیک به شاری مووشه. چپای ساسون ده‌کوپته خۆرنشین و ۲۶۰۰ میتر به‌رزه. عمونی

۵- شارژیک سر به دیاربه‌کروه له نهممه‌د (سهرت) نزیکه و داری شابه‌پوری زلده. عمونی

۶- شارژیک ۹۹ کیلومیتسر له وان دووره. عمونی

۷- ناوچه‌یه‌که سر به بدلیس. له نه‌خشه‌ی عوسمانیدا سپاروت نووسراوه. عمونی

۸- شارژیک ۵۰ کیلومیتسر له حه‌لب دووره. پاڤوت ده‌لی: کلز گوندیکه له‌لای آعزاز و آهزاز شارژیکی گهرمه‌یه.

عمونی

۹- شارژیک له لای بدلیس. عمونی

۱۰- له ناوچه‌ی نهممه‌د و سر به بدلیسه. هۆزی مه‌حمه‌دیان و نهممه‌دکان لومین. عمونی

۱۱- له نه‌تلمسی عوسمانیدا «نمره‌یه» شارژیکه له باکویری پۆژه‌ه‌لانی نهممه‌دوه. عمونی

مستریچ ده‌لی: له نهرنمه‌وه بۆ کفرا سی سمعاته پینه. جه‌میل

لکی سینه‌م: فرمان‌روایانی کرنی (کرتی، کورتی).^۱
 به‌ندی هه‌وته‌م: فرمان‌روایانی زهرقی^۲ نموش چوار دست‌من:
 دست‌می یه‌گه‌م: فرمان‌روایانی دهرزینی.^۳
 دست‌می دوو‌م: فرمان‌روایانی گردکان.^۴
 دست‌می سینه‌م: فرمان‌روایانی عیتاق (ئاتاق).^۵
 دست‌می چواره‌م: فرمان‌روایانی تمرجیل.^۶
 به‌ندی هه‌شته‌م: فرمان‌روایانی سوتی.
 به‌ندی نژی‌م: فرمان‌روایانی سولیمانی^۷ نموش دوو لکی لی^۸ ده‌یت‌موه:
 لکی یه‌گه‌م: فرمان‌روایانی قو‌لب و باتمان.^۹
 لکی دوو‌م: فرمان‌روایانی میافارقین.^{۱۰}
 به‌شی دوو‌م له پروی‌م‌ری سینه‌م. به دوازده‌به‌مند کوتایی دیت:
 به‌مندی یه‌گه‌م: فرمان‌روایانی سوه‌ران (سوران).
 به‌ندی دوو‌م: فرمان‌روایانی بابان.
 به‌ندی سینه‌م: فرمان‌روایانی سو‌کری.
 به‌ندی چواره‌م: فرمان‌روایانی براد‌وست^{۱۱} نموش دوو دست‌من:

-
- ۱- دوسمه‌اته پتیه بۆ خیزان و چوارسمه‌اته بۆ شیروان و زرد چم و سه‌خته^۱ هژی چنگنی عه‌م‌ب‌ر‌ل‌وی لی^۲ ده‌زین.
  - ۲- نارچمیه‌ک و گوندیک به‌و ناوه له لای نس‌ر‌د هیه^۳ هژده‌گانی زهرقی و عه‌ز‌مان‌کی و ه‌وت‌دی و ژنگانه له‌ری^۴ ده‌زین. ع‌م‌ونی
  - ۳- له نس‌ر‌د‌وه چوار سمه‌اته پتیه. ع‌م‌ونی
  - ۴- کموت‌وته نیوان دیاره‌کر و میافارقین. جه‌م‌یل
  - ۵- نارچمیه‌که سر به دیاره‌کر. ه‌م‌ونی
  - ۶- ناوی گوندیکه له لای دیاره‌کر. جه‌م‌یل
  - ۷- مه‌ل‌به‌ندیکه سر به بدلیس و ده‌کموت‌ته لای باش‌و‌وی کنج.
  - ۸- ۷۰ کیلومتر له دیاره‌کر دووره و ده‌ل‌به‌کی کم‌نارا و به‌ناوی‌ان‌گی هیه و بنگی ق‌م‌زای سل‌وانه.
  - ۹- نارچمیه‌که سر به لی‌وای ه‌م‌ول‌یز.

دهسته يه كه م: فرمانپرواياني ومشني (نمشنه، شنق).^۱

دهسته دووم: فرمانپرواياني سزما.

به ندى پينجه م: فرمانپرواياني مه محمودى.^۲

به ندى شه شهم: فرمانپرواياني دونبولى.^۳

به ندى هه هه م: فرمانپرواياني زهرزا.

به ندى هه شهم: فرمانپرواياني شمستونى (شمستوانى).^۴

به ندى نويهم: فرمانپرواياني تاسنى (داسنى).^۵

به ندى ده يهم: فرمانپرواياني كه لهو^۶ ۱ نمويش سى لكى لى پميدا ده بى:

لكى يه كه م: فرمانپرواياني پلنگان (پالنگان)

لكى دووم: فرمانپرواياني دهره تمنگ.^۷

لكى سته م: فرمانپرواياني ماهيدمشت.^۸

به ندى يازده ميسن: فرمانپرواياني بانه.

۱- شنق شارتكه له نازربايجانى كوردستان؛ سى زاناي بىناوبانگى حمديس به ناوى نىمشاني و نىمشاني و نىمشاني

و زرد مهلاي به ناوى نوشتمى، لمو شاره هه لكه ورتوين. عمونىلى كورپ شىخ حاميدى نوشتمى يك لموانميه. جه ميل

۲- مهلبندى هزى مه محمودى له سمر سنوورى نىستاي توركي و نيرانه و ۹۰ كيلومترى لاي پوزمهلاى وانه.

عمونى

۳- كتيبي المسالك دهلى: دونبولى له پيشدا له چيكانى مه قلوب و موختاردا ژيان و پاونراون و پمپيدى نازربايجان

بوون و لموى مەزنايمته كى سمره خزيان دامەزنانفوه. جه ميل

۴- گونديك بمر ناوه له ناوچهى نههرى، له كوردستانى داگيركراوى توركيادا هميه. جه ميل

۵- محبب/المبدان دهلى: له باكوپى مرسول له لاي خورنشىنى ده چلهوه، چيابه كى مەزن هميه؛ گهليكي كورد لى هەن

و به داسنى دهاسرين، ته مەز بمر داسنيانه ده لىن يەزىدى. تەوفيق وهبى دهلى: داسنى له وشى دنهقمسنوه هاتووه.

جه ميل

۶- كه لهو (كه لور) نمو مهلبندهيه كه كهوتزه نيوان حلوانى كۆن و كرماشان، تا ده گاته كهوشمى سەن (سەنەندەج).

هينديك له كه لوران لمو مهلبندهوه پمپه وازه بوون. جه ميل

۷- نزىكى زههاره و له دم دهرىمىنكه و هيه؛ چه مى نه لومند لمويژه ده رۆژته دهشتوه؛ پانه خيشى پزاوله. جه ميل

۸- قهلاپهك و شارتكى له ميژنميه و له خانه قينميه نزىكه. عمونى

به ندى دوازدهمين: فرمانبردارى تهرزا.

به شى ستهم له روپه پرى ستهم:

فرمانبردارى نمو كوددانهى كه له نيران و گوزانيان پى دهليسان: نمويش چوار دستمن:

دهستى يه گم: فرمانبردارى سيامنسور.^۱

دهستى دوهم: فرمانبردارى چه كنى.^۲

دهستى ستهم: فرمانبردارى زهنگنه.^۳

دهستى چوارم: فرمانبردارى پاژوكى.^۴

روپه پرى چوارم

فرمانبردارى بدليس^۵ كه دهينه باب و بايبرى نووسرى شم روپه پرائه. نمويش به سمرتا يهك

و چوارپ و كوتايهك، كوتايى پى دهيتري.

سمرتا كه باسى شارى بدليس دهكا كى دروستى كردوه و هوى شاولدان كردنموى شار و

قهلاكمى چبوه و چون بووه؟

۱- له پژگارى سفعويلا هوزتى زور نازا و به هيز بوون. له پاشان لهبريك هملوشان و به كوردستان و نيرانا پلاو بونموه؟ هينديكيان پريوى نهمانستان بوون. خلكى گوندى سيامنسور له ناوچهى قهره حسن له كوردستانى عراق، له هوزمن. جه ميل

۲- يان چنگى. له زماني سفعويلا هوزتى زورخاوم زور زوردار بوو! ههجم تيكيدان و نيتا پيرويلاون و نموى لهوانه مان كچه و پوهندن و له نيران مراغه و سوليمانيدا گرمين و كوتستان دهكن. جه ميل گوندك له ناوچهى شاربازي لاي سوليمانى به ناوى چنگيان هيه. هوزار

۳- هوزتى كورده. له پژگارى سفعويلا نهميرنشى خوى دامزرايد و ماويه كيش مايوه! له پاشان همر دولتى نيران له ناوى بردهوه و بلاوى كردوه. نيتاش هينديكيان له لاي كوند له نيران و هينديكيان له لايوى كمر كوك له عراق نيشتهجين. جه ميل

۴- هوزتى كورده. له پژگارى سفعويلا ناوى دهر كورده و ميرنشى خوى دامزرايده! له پاشان له سمر يهك هملوشاه و نيتاش هينديكيان له لاي تارلن و هينديكيان له باشوپى نيران. جه ميل

۵- ملبه نديكى گمويه و شاريكه له كوردستانى باكوپى و كوتوتته پژواوى گولى وانموه. مسوش و كنج و نسرد سمر به بدليس. عمونى

بپی یه گهم: دهریاری هۆزی رۆزکی (رۆژه کی)؛ که بزچی نهم ناوهمان به سمردا برآوه.
 بپی دووهم: فرمانر هویانی بدلیس به رهمن دهچنموه سمر کی و چۆن کموتونفته نمو ولاتهوه؟
 بپی سیتههم: دهری شو فرمانر هویانهی بدلیسه که پادشاگه وره کانی پارسدوو زۆریان بهر پز
 گرتوون و دۆستایهتی و چاکهمان دهگه ل کردوون؛ نمویش ده کری به چوار بهش.

بهشی یه گهم: مه لیک نه شرف.
 بهشی دووهم: حاجی شمره ف کوپی زیانه دین.
 بهشی سیتههم: نه مر شه مسعدین کوپی حاجی شمره ف.
 بهشی چواره م: نه مر نیبراهیم کوپی نه مر حاجی محهمه د.
 بپی چواره م: شو هزیانهی که له سۆنگه یانموه فرمانر هویانی بدلیسیان له دهست داوه. نمویش
 چوار هۆزی هه بووه:

هۆزی یه گهم: کیشهی نیتوان میر شمره ف و میر نیبراهیم.
 هۆزی دووهم: دامه زانی میر شمره ف له جینگه ی میر نیبراهیم و بوونی به فرمانر هوی بدلیس.
 هۆزی سیتههم: باس له وه دهکا که چۆن میر شمره ف قه لای بدلیسی له قزلباشان ساندوه.
 هۆزی چواره م: به سمرهاتی میر شه مسعدین کوپی میر شمره ف.
 کۆتایی: باس و خواسی نهم به مستزمان و بالشکاویه؛ هه ر له رۆزی هاتنه سمر دنیاوه تا نه مرز
 که بهرانبهر به میژووی سالی هه زار و پینجی کۆچیه.

نوسا کتیه گهم به چیرۆکی به سمرهاتی پادشایانی بهر و بهر پزی خانه دانی عوسمانی و
 پادشایانی ئیران و توران و زۆریه ی خونگاران دیگهش له دنیا دا - که هاوچهرخی نمونه بسون -
 ده بر تهموه.

ئىكۈلۈپنە ۋە مەھك

دەريارەي پەگەزى كوردە و چۆنىەتى ژيانيان

لە مەر پەگەزى كوردە ۋە زۆر باس و خواسى جۈرە جۈر نووسراۋە؛ بۆ نمونە: ھىندىك لايان وايە
لە پۇژگارى فەرمانپروايى زەھاك (مەھك) ى ماراندا^۱، كە يىتتە مەين پادشاى پىشادايان بسوۋە و لە
جىنگى جەمشىد لە سەر تەختى نىران و توران پۇنىشتوۋە و دەستى بە سەر بەشى زۆرى جىھاندا
پۇنىشتوۋە، نەم زەھاكە ئومەندە بە دەمى و جىوت قۇشە و نەمەملار و نەگونجار و نەمەموار و
ناھەنجار بوو كە كۆمەلىك لە مېۋونووسان لايان وايە زەھاك، شەددادە. زانايەكى پىتۋ و ژىر و
بەبىر، دەريارەي زەھاك دەلى:

كە جەمشىد پۇى بەمرو گۆپەشار   بە زۆر ھاتە جىتى نەز دەھاكى گەمار
جىھان گەوتە بەر دەستى وا بى فەرى   ۋە كوو بىتە بەر چىنگى ۋرچى، مەرى
دۆ و دەست و پوۋ پەش، دۆ و نالەبار   دز و دەسبى و شىت و پەتبار و ھار
ھەمرو كەس لە دەستى بە گازندەبوو   بە ۋىرانە فىر بوو ۋە كوو كوندەبوو

سەربارى نەمەش كە ئومەندە گۆيگەر و بە گەر و لاسار و نارەمەن و ناپەسەند بوو، ۋەك دەلىن:
دوۋ پەگ ۋە كوو دوۋ مار لە سەر شانىمە ھەستابوون كە لە پۇژگارى ئىستادا بۇرىشكان بەم نەخۇشىنە
دەلىن شىرەنچە.

نەم نەخۇشى شادەمارى سەرشانە، زۆر بە ژان و بى تامان بوو. گەلىنكىيان بۇرىشك و لوقسان لى كۆ
كردە ۋە زۆريان داۋودەرمەن و تۆزۋەتوان بۆ دەكار ھىنا، ھىچيان پى دەگەل نەكرا و تاۋوتىنى سازار
دانەمركا و پۇژمەرقۇز و سات بە سات لە بارىك و بنىسى دەدا و ناھىكى پى نەھىشتىبوو؛ تا پۇژىك
شەمىتان خۇى گۆپى و لە بىچم و تەرزى بۇرىشكانا ھاتە لاي زەھاك و پىنى گوت: چارى مارى سەر

۱- يەك لە پادشاىانى «جەمىرى بىيە و كۆرى عاد، كۆرى عىلاق، كۆرى ھام، كۆرى نووچە. ھەمىنى

شانت، همر میټشکی لاوانه. نه گمر بیتوو هه موو پوژئی به میټشکی تازه و گه رماو گمر بیان هه نووی، نیتسر همر یه کایوه که و به نامان و زامان چاکت ده کاتهوه و وهک گویزی سازات لئی دیتسهوه. به هه لک موت ژانی سرشانی زه هاک نمو دهرمانی پئی ده کوت و هه تا میټشکی تازه سمری تازه لاوانیان تی هه لده سوو، بۆ ماوه یه کی باش نۆقره ی پیده هات و خرپ، خموی لیده ک موت. نیتسر وهک بویژه که ده لی:

وشتسر نه بمسی بوو بارگرانی وا زهنگوله شی خرا ملانی

لهو پوژموه هه موو پوژیک دور لاری بی تاوان و به سمزوانیان سرژی ده کرد و میټشکیان بۆ چاری نازاری زه هاک ده برد. ده لئین نمو کابرایه ی که نمرکی سمر برینی لاوانی پئی سپیرو، پیاویکی دلتیروم و خاوهن به زمه یی و به ناکار بووه. لهو کاره زۆر پهرتشان و خه میار و نمو نمرکه ی به لاه فره دژوار بووه. گه لیکه ی له سمر دل گران ده هات و زۆری لئی توووه بوو؛ به لام که می ده ست ده پزیشت. همر نمومندی له دس ده هات که هه موو پوژیک لاییکه ی له دوو لاه که پاشقل ده دا و خۆی له سمر برینی ده بوارد و میټشکه مپریکی ده گه ل سمری لاه سمر پراوه که دا لیک ده دا و بۆ پادشای ده نارد. نمو که سه ی ده شی دزیموه، به دزیموه پرگاری ده کرد و ممرجی بۆ دادنا که له ناوه دانیشا نه مینتی و پوو بکاته شاخ و کیتوان. لهو تاک تاک و کهم که مه کۆمه لیکه ی زۆر و له هه موو په نگ و جۆر و له شینه ی زماندا لیک جیا له چیا لیک کۆ بوونهوه. ژن و ژنخوازی که مه نیتوان و خزمایه تی هه مووی له به کتر کردنه خۆی و بیگانه یی و نامۆی له ناویان کۆچی کرد و نمو و نه ته وه و تۆره مه و زار و زیچی زۆریان لئی که مه ته وه و ناویان بوو به کورد.

جا چونکه بۆ باره و یار و کار و باران، له باژێران دووره پهریزه بسون و پرویان نه ده کرده شاران و که متر چاویان به بیانی و نه ناس و لاپره مه نان ده ک موت، شیره زمانیکه تایه تی و سمریه خۆیان بۆ خۆیان ده ییتا و لهو ناو دار و ده وین و ته لان و به منده ن و پوهز و چپه گن و خر و بسودر و پۆد و چر و لێره وار و نه شک موت و شکیر و به ریه سار و نزارانه دا، بسون به خاوهنی شاهه دانی و خنوی مال و ده ستیاندا کشت و کاژ و زۆریه ی زۆریشیان به رهنیو هیتان و به ره سه می ناژه ل و ولسات و پاتاله وه خهریک ده بوون و به شوین پووش و پاوان و له وهر و بزویندا ده گه ران و بهو هویه له هۆز تهریک ده بوون و پرویان ده کرده چینه که و نوال و چیه مه نان و گه شتیان ده ک موت به پیده شتان و لهو دیسه ن گۆرانه،

ده گزوان و دشتیان ده کرده نشیمن و دهشیا نکرده نیشتمان و به یه کجاره کی له کمل کلا ده بون.

هیندیک کس گوتویانه: له بر نازایه تی و نه بر دی و سمر دی - که ناکاری همه میسه و له میژینه یانه - ناوی کوردیان به سردا براده.

له میژوونوسانشیدا نی وا هه بووه گوتویه: کورد له تۆمی جندزکموه گزوان و خوا سمریژی له سر لاداون!

هیندیک تر هر لمو جزوه میژوونوسانه فرمویانه: دیر به ییادهم گمیشتوه و قهواره ی کوردیان داپشتوه! شتی وا سیر و سه موره مه گر خوا بزانی چۆنه؟!^۱

هۆزه سهر گیه کانی کورد لمو باره وه که شتیه ناخافتن و هیندیک ناکار و داب و دستور و ههلس و کموتیان لیک جیاوازه، ده گرین به چوار بهشموه:

یه کم: کرمانج^۲، دووم: لوړ، سیهم: کهلهپر، چواره: گزوان.

سنور و کهوشنی ولاتی کوردان - که ناوی کوردستانه - له سر لیواری دریا ی هورمز^۳ وه - که له سر کماری دریا ی هیند هه لکموته - دست پیده کا و له یوه به ختیکی راست ده کشی و دیت هتا له مەلبندی مەلاتیه^۴ و میرعش^۵ ده برتهوه. ولاتی فارس^۶ و عیراقی عه جم و نازربایجان و نهرمنستانی چکۆله^۷ و نهرمنستانی گموره^۸ ده کمونه لای باکووی نهو خه تموه. عراقی عاره ب^۹ و

۱- پروانه پیشه کی وەرگیر له ژیر سمردی دوزمنانمان و پسماندا. ههزار

۲- خزماتی زمره دشت به ماژ ناو براون. سانج ڕنگه نهو ماژه بی. ههزار

۳- خلیجی فارس: تهنگیه کی به ناوی هورمز لی هیه. عمونی

۴- شاریکه له مەلبندی خەڕپووت له کوردستانی باکووی. عمونی

۵- شاریکه له باکووی حەلق و باشووی نانادۆل. عمونی

۶- مەلبندیکی گموره به کموته باشووی نیران و بنگشی شیرازه. عمونی

۷- نیاز کلیکیایه که نیستا نەدمە یی ده لێن. عمونی

۸- نهو مەلبندی گموره کموته نیوان گزلی وان و چیاکانی قەققازوه، پایته خته کی ناڤانه که نیستا یهروانی پی ده گوتی. عمونی

۹- مەلبندیکی گموره و بریتیه له بهندا و بهسره: له لای باکووه له تکریت را دست پی ده کا و به جەهل هه مریندا ده روا و له دریا ی فارس و له ڕۆژی شمەر لهره ب و ناوچی هه سا ده برتهوه.

موسىل و دياره كر دهبنه باشورې نمو سنوره.

سمرېاي نموش زور و زومند به هوز و تيسره كانى كورد لمر پمړى مهلبندلى پوزمه لاتموه
دايانگرتوه و تييدا بلاو بوونتموه و نمو سمریان گميومه نمو پمړى مهلبندلى خورنشين.

زوريه كورده كان نازاد و نازا و بسور و جوامير و ميرخاس و گمړناس و به كار و به فيز و
دهمارن. نمونده له خوازه لوكى و سرشورې بيزارن كه نه گمر كوردنك همستى كرد دمستى كورته، چمك
هالده گري و منمت هه لنگري و نان له ده مسى شيريشدا بى به زوري زوردارى دمرينين و بسى
داناميتن. نه خوازا نمونده يان پيخوشه به تازا و نترساو باسيان بكري و به بيتاك و گمړناس ناروان
بسري، زوري وايان هميه كه همر چمند همرگيز پنگري و چمتى نه كرده و شمې و شوريشى
ننديتوه، ديسان وا خوى دهنين كه به سمرى هاتوه و لهو بارموه له كل دهرهاتوه. كورد له لاي
گران نايه پتي بلين به زور شتى له بى زور ساندوه به لام پتي خوشه بسري و نه لين دهرزه كرده و
و دهستى خوازه لوكى له بمر نم و نمو پان كرده توه. بمو فرمودم پختار ده كم كه فرمود يانه:

دهستى دريژ بى به ته ماي توژى زيو   باشه كه به برين بچى بز دانگ و نيو^۱

پيشينيان گوتويانه: «كسيتكى بير له دواړو بكا تموه ترسمنوك دهى». كورده كان له ترسى
نموه كه نموك به ترسمنوك ناو بسرين، زور بير له دواړو ناكمتموه و بمر و دواى كار و بارى خزيان
لينك ناده نموه!

زوريه كورده كان سونى مفرهبن و له سر شوي نيامى شافعى دپون و له سر به جى هينانى

۱- شخړى سمعى شيرازيه دهلى:

«دست دراز از پى يك حبه سيم   به كه بپرند بدانگى و نيم»

دانمى كتنپ بمراوه ژوى مانا ليد او تموه به نوسويه بمو فرمودم پختار ناكمن. كه پينچموانه كمى راسته و
سمعديش دزى له گدايى به باشتر زانيوه. من «ده» ام له چنگى «نا» وانا و هلم هلكرت. همژار
نم تاقه بعيت له چروكيتكى زور كورنى «گلستان» دايه، له بابى سيمهم: دزلك به گداييك دهلى: شرم ناكمى له بمر
توژى زيو، دست بز همر ناكميتك داده كيشى؟ تيميش بم بعيت جوابى ده داتموه وانا: وا باشه، تا له سر دزيسى
دانگ و نيوتك (گره ميتك) به بمرين بچى. كموايو، بوچونه كمى شمره فخانه. به لام چون ماموستا همژارى بليمه
پينچموانى مانا ليد او تموه؟! فرمايشه كمى خويه: «بلاوه بهى مرؤ، همر خودايه بى هلميه». ماجد

پىۋ و شوتنى ئايىنى خۇيان زۇر سورۇن و سەريان بېجى نوۋىيان ناچى و لە چۈنە حج و زەكات داندا
 ھىچ لام و جۇميان نىيە و بىز پىتك ھىتئانى ھەمىرو ئەركى سەرشانىيان - لە مەسپ ئايىنمۇ - ھەتا بلىنى
 چۈست و چالاک و نامادىن و لە پۇرى فەرمانى مەلاياندا لارە ملن و چيان پىۋ بىپىرن بە موو لىنى
 لانادىن. خزم و يارانى يىنقەمبەرىشيان زۇر خۇش گەرەكە.

ھىتئىك ھۇز و تىرمى كورد - كىوا كىموتونە ئالى مووسل و شامىو - وەك: داسنى و خالىتى و
 پەسيان و پىرىكىش لە مەحمۇدى و دونىولپەكان، يەزىدىن و لە دەستە و بەستە شىخ ەمدى كوپى
 موسافىر؛ كە ئىويش سەر بە پاشاكانى زىنجىرى مەروانى بوو.

ئىم يەزىدىنە لايان وايە ئىم شىخ ەمدى (ئادى) پەي - كە لە گەلى لالەش نىۋارە - ئەركى نوۋى
 و پۇزۇرى يەزىدىكەكانى گىرتۇتە ئىستۇى خۇى و دەستەمەر بوو پۇزى ھەستەمەرى ئىم دىنيا بە بى چەند
 و چۈن و پىرىيار و باس و خواس، يىانباتە بەھەشت. يەزىدىكەكان لە مەلا پىوالەت يىنەكانى
 موسلمانان زۇر دىرەۋىگىن و پىكان لىيان دەپتەمۇ.

لە كوردستاندا بە گشتى و لە ئامىتدا بە تايەتتى، مەلاى چالەك و زاناسى ھۇزان گەلىك زۇرە و
 زۇرىميان لە ھەر دوازە زانستەكاندا زۇر زەبىر بە دەستىن و گەلىكىيان خىرىستىۋىتەمۇ و فرەشيان لە بىرە؛
 پەنگە لە دانانى كىتەبىنىشدا بەشدار بوۋىن؛ بەلام لىم بارمۇ ناۋيانگىيان دەر نەكردۈو.

مەلاكانى كورد لە مەسپ ئىم زانست و ھونەرنامە كە زانىن و فىرىيونىيان دەرگى بارەگى

۱ - ەمدى كوپى موسافىرى ھەكارى، پىرىكى گەمىرە بوو و لاي ەمبەدلىقاردى شارمىزورى و غەمىسى گەمىلانى
 يىنگەشتىو. سالى ۵۵۷ ھى كۇچى لە چىيى ھەكارى مردوۋە و لە گەلى لالەش نىۋارە. ەمىنى

تارىخى مووسل دىلى: شىخ ەمدى دانان؛ ەمدى كوپى موسافىرى ھەكارى و ەمدى كوپى نەبىرەمەكات كە لە چىيى
 ھەكارى لە دالىك بوو و شىخايتى كىردو. دەرمارى ئەمەيانمۇ مىسۇن دىلى: كورد بوو و زەدەشتى بوو و لە سەر
 پەمى ئايىنى تىراھى پۇشتىو. جەمىل

۲ - نىاز لە ئامىت (ئامد) دىيارەكە. ھەزار

۳ - زۇريان كىتەب دانان و لىم بارمۇ زۇرىش خاۋەن ناۋى. ئەھكامى ئامىتى لە نەزەم بە دەرس دەخۇندى؛ كافىيە و
 شافىيى ئىبنوھاجىب، تارىخى ئىبنوئىسىر، مۇستەلھەتتى ئىبنوسەلاح (كشف الغمى لى مناقب الانامى) ھىسا
 ھەلىرى، لىم دىۋانىئەشدا پىيالى وەك شىخ ەمبەدلىقاردى موھاجىر نووسىرى تەھىبەللكلام، زەھارى، ەمىدىرى، چۇپى،
 پىنچىننى، پىتۋوشى و ئىمەندىزى دىگىش ھەن كە دۇمارە ناين. فەرەجەللا زەكى

پادشایانی نیران و توران به پرودا دهکاتمه و له سایه نموانمه پیاو دهی به خاوهنی پایه و مایه،
رمنجیکیان نهداره و هیچ بزی تی نهکشاون.

ره‌مه‌کی و بزمیباگ و نه‌خوتندمواری کورد، بز به‌کاری و نهمه‌گذاری و پزیز له دایک و باب نان و
به‌خیر هینانی میوان، له جیهاندا تاکه‌سوارهی میدآن. له پیناوی سردار و ممزنی خویاندا به گیان
و دل گیانبازن و به تیکرایی هم‌مویان چاوتیر و دست و دل‌وازن و له زیخی و نازایمتی و پسمیتی و
به‌چمرگیدا له لای ژوروروی هم‌موو که‌سیکمون. وا دهرده‌کموئ که وشه کورد به مانا نازا و به
چمرگ و بیتاک له مرگه؛ چونکه زوری پالموان و نه‌بهردانی بعاو و دمنگ و قاره‌مانانی کوزی شمر
و جمنگ و سردارانی سر به دهره‌وه، له‌م گملی کورد‌ه‌وه سمری همداره. وه‌ک ناشکرایه پالموانی
پولاخورد و خاوهن زور و گورز و گزیال (پوسته‌می زال) که له پوزگاری کمقیرادشادا زیاده، کورده
کوردیک بووه و له سیستان هاتوته دنیاوه و به پوسته‌می زابلسی ناو پراوه. هونهری هونهرمنندی
شانامه (ماموستا فیردوس) تووسی به پوسته‌می کوردی نویسیوه.^۱ همره‌ها له سرده‌می
پادشایمتی هورموزی کوری نه‌وشیرواندا، سرداری همره به‌کار و پالموانی به‌ده‌مار و پلنگی میدانی
جمنگ و شیری پر کینه (بارامی‌چزینه) کورد بسوه و له تورکستان و خوراسان به‌خیر کراوه و
بنه‌چه‌که و ره‌گمزی پادشاکانی کرت^۲ و غور^۳ به‌ده‌گمنه‌وه.

گورگین میلاد که له جمنگه و چمرگمی شمردا کزنه‌گورگی باران دیده و چاونمترساو و له
مردایدتیدا برینه و په‌که‌مین پیار بوو، له نهمه‌وی کورده‌وه کموتوتوه و نموا نزیکمی چوار همزار

۱- حاجی قادری کزلی فرمویه:

گوردی شانامه پاکیان کوردن کافی نم سافه کافی نمو دوردن

۲- پادشایانی کرتی نموانی که له پاش دولتمتی نیلخانی به فرمانی ممنکوقاتان بپوونه فرمان‌ه‌وی غور و هیرات
و سیستان و بلوچستان. هم‌هلینیان ملایک شمس‌الدین محمد بووه؛ سالی ۶۴۳ هـ فرمان‌ه‌وی غورستانی دست
کموتروه. عمونی

۳- پادشای نه‌فغانستان و خوراسان و غمزنه و هیرات بوون. عه‌لانه‌دین کورپی حسن کورپی حوسین کورپی سام - که له
سده‌ی ششمینا بووه - په‌که‌مین پادشای نمو بنه‌مالیمه. عمونی

۴- «گورگی بالانیده»؛ بالان به مانای ته‌له. واتا گورگیک که پیشتر به‌تلموه بووینت و خلمستین. ماجد

ساله نموی له مه‌لیمندی لار^۱ دا خونکار و فرمان‌روای سریمستن و کمس له دهستی نه‌هاتووه دهست بخاته کاریانموه و گه‌لیک جاریش سکه و خودبه همر به ناوی خزیانموه بسوه. پادشاه‌لام و زۆرداره‌کانی عه‌جهم -به تۆزیک دیاری و پتشکه‌مشیکی کم- له راستیان دم به‌ست ده‌بن و چاو ده‌قونجینن و ناوین خویان له قهری بدن و نایانموی بیانه‌رووژنن.

مه‌لاتا‌جهم‌دینی‌کوردی -که له پیندا له شاری بروسا له مزگوتان مامۆستا بسو- له دواییدا ببوه وه‌زیری همره گهری نورخان و نازناوی خه‌یره‌دین پاشای پی درابوو.

نه‌مجار با بیینه سر باسی نمو نموینداره دل برینداره به‌ناوود‌نگه‌ی که له پستی دلداری و به‌نده‌واریدا، دلی سنگی سه‌خت و چه‌توونی کیتی بیستوونی له بهر یه‌ک ده‌رتنا و به‌ ناوای گمستی لیتی شیرینی شیرینی، دهستی له گیانی شیرینی هه‌لگرت و همر به‌ یادی نمویی شیرینی، دواپی به‌ ژینی تالی خوی هینا؛ نمو کی بوو؟

سپوانه له بیستوونی سرکه‌ش	جهرگ و دلی پی له زامه‌ نیسته‌ش
کام هیزه دلی کمزی به‌ریوه؟	کام چه‌نگه که کیتی داد‌پوه؟
نوسرا به‌ ده‌می کولنگ له سر به‌رد	همر کورده نه‌به‌رد و مه‌ردی بی‌گهرد
سه‌رت‌زی کورانی کوروی که‌له‌ور	فرهاد‌له‌م‌رای دلا چیا‌دپ

کورده‌کان نه‌گهر نا‌کاریکی ناپه‌سندیان هه‌بن، همر نمونده‌یه: کمیان سر بۆ کمیان ناپه‌مینی و بۆ یه‌کتر نایه‌نه به‌رکه‌مهند و همر وه‌ک تاکه-تاکه، همر که‌مه پیر له سه‌ره‌مرزی خوی ده‌کاتموه، به‌ تیک‌پایی پیر له سه‌ره‌لندی تیک‌پایی نا‌کمن و پشتی یه‌کتری نا‌گرن و نابنه‌ یه‌ک. ده‌رباره‌ی نم نا‌کاره ناله‌باریانموه مامۆستای زانا مه‌لاسه‌عه‌دین^۲ که‌ فێرکاری سولتان مرادخانی خوالی‌خۆش‌بووه، له ناو می‌ژووه تورکیه‌که‌یدا -که بۆ عوسمانیانی داناه- له مه‌ر کوردیشموه دواوه و

۱- مه‌لیم‌نیکه له تیزان و سر به‌ نه‌ستانی کرمانه و شاری‌کیش به‌و ناوه، له‌و مه‌لهم‌ده‌دا هه‌یه. هه‌روێ

۲- خواجه سه‌عه‌د‌دین کوبی حوسین، دانماری تاج‌التواریخ - که به‌ خرجه‌تاره‌ی به‌ناویان‌گه- سالی ۹۷۲ه‌ مامۆستای مرادخان بووه و سالی ۱۰۰۶ه‌ کراوه‌ شتیغه‌ن‌ئیسلا‌م. هه‌روێ

دهلی: «همه مو کوردیک بۆ خۆی سهره خۆیه که و نالای مله پوی و زۆرداری بهرز کردۆتموه و له تاو-
شاخ و کێوانه دا به سهرهستی دهی. نه گهر سه رنج بدهیه باری یه کدیگیسری و هاویسری و
هاوکاریانموه، تمنیا له شادمو نیماندا نهی له هیچ شتی تر دا یه کتر ناگرنموه.»^۱

کورد له تۆله نهستاندا زهبری زۆر توند دهوهرشیستی و تۆلهی خۆی یهک به ههزار
دهستیستی. خۆتی پیاوانیان کێژیکه یان نهسپیکه باشه یا خۆ به چهند سه رتیک له ولسات و
ناژم داده کوژی.

کورد ههتا چوار ژن دیتن؛ نه گهر دهوله مهنش بڤ چوار کهنیزه کیشی دهخه نه سهر.
زۆر به زهر و زوون و زوو زیاد دهکمن. نه گهر شو هه مو کوشت و کوشتاره له ناویان پووی
نه داها، نه وه نه زۆر و خاوهن زۆر ده بوون که نێران و هه مو جیهانیشت ده بوو لییان به ترسی؟
به لای ههر خۆدا بۆ خۆی ده زانی چی به یار داوه.

ههر نه مه راسته که خۆای گه وره به ری دایناوه چاو به راستی که نه یستی نه وه سووچی چاوه

دهسته لاتداره کانی کوردستان نهوانه ی هۆزه که میان گه وره و خاوهن زۆر و زۆر ناو به

۱- نه حه مدهی خانی له مەر نهو مه به تهموه دهلی:

هه تندی که به جهرگ و دور به تر سن	که مەر له به یهک گه یسن ده به رسن
کس بۆ کس نابی چاو ده به ر بی	ههر کس ده به ری زل و له سه ر بی
له م سه ره یه به و ده ماری زلیان	یه گانه ده به ن سواری ملیان
ههر خۆیمتی زل که وه و رمش و بۆر	ههر به یه به به وونه هه نزی خۆخۆر
کوردیش که به یه به یهک دۆ و ده ست	ده ستیان ده که وت ژیا نی سه ره ست
په ییدا ده به ر باو و گه وره یی و ژین	ناوه مان ده رته کرد به به ییر و زانیسن
جیاواز ده به ر گه نگی پهک و نا پهک	په رنرخ و به ره یز ده به ر شتی چهک

«سه م و زین بهی خانی» وهر گه یاری هه زلر

* دانهر له مەر یه که نه گرتنی کوردانه وه نه هه سانه یه تکی زۆر ساو یه که نه ی گه یاری ده تهموه که له نیشوان به هه زووی کورد و
یه ته به به ردا پووی داوه. له راستیدا تهو چیه رۆکه سوو کایه تیه به یه ته به به ر له به ر تهو پامان گه یز ته ناو په نشه که یه که ی
وهر گه ی و لینی دواوین. به روانه لایه به ی به یست به یه تیج، په نشه کی وهر گه ی. هه زلر

دەرەخ، بە ناوی ھۆزە کەمیانەو، دەناسرێن؛ وەك: ھەكاری، سۆزان، بابان و ئارەلان. نمو مەر و مەزنەش كە دژی سەخت و ھەلە مەوت، یان شاریان دەبەردەست دایە بە ناوی نمو قەلایە، یان نمو شارەو، ناو دەبرێن؛ وەك فەرمانی ھەوایی: ھەسەن كێف و بدلیس و جزیر و ھەزۆ و نەگێل و ھەتریش.

خاکی كوردستان بە لوپستانی ھەمو، بەشی زۆری پەقەن و چەر و لێپەرەو و نەرمانی ئومەدەنە بە ھەرم و ھەرمەتی كشت و كالی دانیشتوانی ھەموو بە تەسەلی تێر بكا.

سەبارەت بە پۆ و كوالی زەوی و زارە کەمیان، كورد لە چاو دەرەو دراوستێكانیان ھەزار و نەدارن. سەرەپای ھەموویان زۆر چاوتێر و كەم چاوتێر و ھەرگیز گەزەلە بەختی خۆیان ناکەن. زۆری زۆری خێزان و مائ و مەدالی پەمەکی و بۆرەپیری كوردستان بەشی زۆری سائ- بە نانی ھەرز و گارس و گائ پایدەبوێن و لە سەر نمو بەلەنگای ھەمو، شوكرانە بوێن. لە پەتانی گەم و پەتەوری گەم و پەتەخی نەرم و ژبانی كەمەری و پەتەمەنی دراو و ساماندا، پەتەكەمە دەركای خەنگاران و زۆرداران و ھەرگیز دەستیان لە ھەر نامەردان پان ناکەمەو. پادشایانی زلیش چاویان نەپەوتە و لاتە کەمیانەو و نیازی داگیر کردنیان دەدەن نەگرتوو. تەنیا بە دیاری بۆ ھەرد و پەتەكەم کردنی پەتەكەم، چاویان لێ دەپۆش و لێیان گەراون.

نەگەر شەپش پەو بەدا، ئەو كوردەكان دەبەن و بە گۆ دۆزەنی خۆیانیدا دەدەن و خۆیان پێ دەپارێن؛ دەنا لەمەو ھەلوو كاریان بە كاریان نەداو و وازیان لێ ھێناون. خۆ نەگەر جار و بارەش وا ھەلەكەوتێ پادشایەك لەو پادشازانە لێ پەپەسێ كە كوردستان بەختە ژێر چەنگی خۆیەو، زۆری خۆین و مائ لێ بەخت کردوو و زۆر بە گرانی لە سەرکەوتوو.

داگیركەری كوردستان -ھەركێ بوو- ھەرگا دەستی بۆ نەم ئاگرە بێ ئامانە درێژ کردوو، لە نەجامدا ھەر پەشیمان بوتمەو و لە دواي داگیرکردنیشی چاری ناچاربوو دەستان ھەر بە خاوەنی پەشەو نەپاردۆتمەو. نموونەش گورجستان و شەکی^۱ و

۱- شەركە لە نیقلمی گورجستان.

شیروان^۱ و تالش^۲ و گیلان^۳ و پوسته مدار^۴ و مازندران^۵ نوسنر اباد^۶ که له باکویری
نیران و به سر کوردستانمویه.

زوری بهمشه کانی کوردستان کموتونه سر مهلبند (اقلیم) سیهم و چواره؛ چمند شارتک
نه بی لمو پیری کوردستانمویه که زانایان لایان وایه سر به مهلبندی پینجه مه.
وا لیره دا بنووسی زمان لووس و گموهمریار، نووسینی پیشه کیه هیژا و بههاداره کی پرانده و
به ناسودمی پالیدایمویه و پشوری داو له شه کمتی سایمویه. سا له معلولا بهرانیر بهو پریاره کی
دستمبری بووم، دست ده کم به دریزه پیدانی مهبست و له شی کردنموی ناوشاخی پوپه پری
یه که موده تی همدده چمویه.

ناواحه جینگى پسنی یاران بی و هروپه کی دلی خوتند هواران بی

۱- ناوچه که له نزیک یروان. عمونی

۲- شارتکه له نیران؛ هژی تالشی کوره لموین. عمونی

۳- یان «گیلان»، نیشتا نستانیکى نیرانو شاری پشت بنگیمیتو له باشوپی دریای قزوین هملکوتروه. عمونی

۴- ناوچه که له نیران گیلان و مازندراندا. عمونی

۵- نیشتا نستانیکى نیرانو و کموتوه نیران دریای قزوین و چپای نعلبوز. عمونی

به گشتی زانی بمنایانگی نیران (سمعید نفیسی) له کوندا ناری نعلبوز (هه رههز) بووه. هه ژار

۶- شارتکی گورمه له باکویری نیرانی نیشتا به و له روزهلاتی مازندران و بنگی مهبستانه.

رووپه‌ري به‌کهم

نوم فرمانې‌موایانه‌ی که له کوردستاندا نالای سمره‌خو بوونیان هه‌لک‌دوو و میژووناسان له پیزی پادشایانیان نووسون، تمویش له پینج به‌نددا باسیان ده‌کړی:

به‌ندی به‌کهم

فرمانې‌موایانی دیاربه‌کر و جزیر

له بهر ناوینمی خاوتینی دلی پووناک و پاکي میژووناسانی زانا و ناگادارانې رۆژگارانی پینشین و ناگا له دمنگ و باسان، شتیکی زۆر دیاری و ناشکرایه که یه‌که‌مین کوردیکی له ولاتی دیاربه‌کر و جزیر له سمر ته‌ختی فرمانې‌موایه‌تی سمره‌خو رۆنیشته‌وه و به پادشاناویانگی رۆنیشته‌وه، نه‌حمده^۱ کوپي معروان بووه.

۱- حکومعتی نه‌حمده‌ی کوپي معروان له سمردار و پسرده‌وی حکومعتی له بهر یه‌ک هه‌لو‌شاری دۆسته‌کی داسه‌زراوه.

حکومعتی دۆسته‌کی له ده‌رویرمی سالی ۳۲۱.ک (۹۳۱.ز) له لایم دۆسته‌ک (دۆشتیک) ناوینکمه - که له خانه‌دانی همیشی (همودی) بووه- داسه‌زراوه. کوپيکی همیرو به ناوی بازنه‌پوش‌وجاع، ناوی مندالی حوسین بسوه و نازناوی نه‌پروعه‌پدولاشی له سمر بووه. نوم کوپي سالی ۳۲۴.ک له شاری دیاربه‌کر هه‌لۆته دنه‌پاوه. له نازاپه‌تی و پیاوه‌تی‌دا بیه‌زینه بووه. له بهر ناکاری چاکی هم‌مو کهس خۆشی ویسته‌وه و خه‌لکی زۆری له ده‌وره هه‌لۆره. نیازی پادشاپه‌تی له که‌له‌می دلو و بۆشی لواره له سالی ۳۴۵و۴۶.ک (۹۵۵.ز)دا له پاش داگیر کره‌نی جزیر و نسمرده، حکومعتی خزی داسه‌زراوه‌وه سالی ۳۴۸.ک (۹۵۸.ز) دۆشتیک مرد و قه‌له‌مه‌ی تمویش که‌وته دست بازی چینشین. تمویش همر به‌موندشه‌مه نریتسا ملی له پان و به‌رین کره‌نومه‌ی ولاته‌که‌ی ناو مه‌لازگوره و ها‌کزی داگیر کرد و شاریکیشی به ناوی شاباز بنیات نا که له ده‌وییدا له لایم مملیک عادلئ تمیوییمه ناوه‌که‌ی گۆزاه و بۆته عادل‌جه‌ولز. له نیشوان سالی ۳۵۵و۳۵۶.ک (۹۶۳و۹۶۴.ز) نمرچیش و دیاربه‌کر و میافارقین و نورفه و نه‌خلات و وان و به‌دلیس و ←

→ گولیک جنگی‌ترشی دست به سردا گرت. میر و مزنده‌کانی حسن‌کیت و جزیر و بۆتان و سروج و نوسه‌بیین هم‌مو هاتنه بمر فرمانی و دیاربه‌کری کرده‌پاته‌خت. نعلقاده‌روییلا ععباسی نازناوی شاباز نمبوروش‌جاعمی دایه. سالی ۳۶۰ ک. (۹۶۸ ز.) شاباز سکی به نای خزیموه لیئا و له خوتیشدا نای له تمک نای خلیغمی ععباسینا ده‌خوتندرایموه. کاتی نمبوت‌غلمی همه‌دانی و عمزوده‌ولمی دمیله‌می بو به شمریان، باز یاریدمی عمزوده‌ولمیا. له پاش ممرگی عمزوده‌وله سالی ۳۷۲ ک. (۹۸۲ ز.) باز به نیازی داگیرکردنی مووسل به لشکرموه له ژمنگار (شنگال) موه هات. سه‌مساموده‌ولمی کوپی عمزوده‌ولمی به سرکرده‌ایمی نمبوروسمید بارام کوپی نمرده‌شیر لشکری نارد مییش و هر دوک لشکر له باج‌لایا به گز به‌کدا چون و له پاش شمریکی زلز گرم و خوتینای لشکری سه‌مسام شکا. دیسان به سرکرده‌ایمی نمبورالقاسم سمید لشکری نارد جهستی باز! نمبجاره‌ش له سر ره‌خی چمی خاپورو ده‌گز به‌کتری راجه‌ون و سه‌مسام و لشکری زلز پیستر له پیشور شکان. باز دم له سر پشت راده‌دوی نان و دمنار مووسلی کرده‌نوه و نابلقمی دان. له سر تکای خدکی مووسل سی مانگی بۆ دانان که دستیان بۆ نمبا و توانیش لمو ماومیدا شاره‌که چزل کمن. نمبوروعلی حاکمی فنیکی به هیندیک لشکروه به دیارموه دانان و بۆ خزی گم‌رایموه بۆ دیاربه‌کر و نیتر مووسلی له دست دمیله‌میان رزگار کرد و سر و سامانیکی باشی به کار و باری مووسل دار نمبجار به لشکروه بمره بغدا بزوت و نیازی وابور دمیله‌میدکان له بمغدایش دربرسپتی. سه‌مسام سرسام بیور! لشکریکی په‌کجار زوزی به سرکرده‌ایمی زیاد کوپی کاکوئه نارد سر رپبازی باز و له تکریت تروشی باز هاتن و پیکدا هاتن و باز شکا و گم‌رایموه دیاربه‌کر.

له پاش ماومیک سه‌مسام و باز پیک هاتن! سالی ۳۷۷ ک. (۹۸۷ ز.) باز دووباره دوری مووسلی گرت. لمو ده‌مدا له لایمن شمره‌فوده‌ولمی حاکمی بمغداوه، نمبوروسرخا‌شازه به سر مووسل راده‌گیشته. نمبوروسر به لشکرموه هات و بمرنگاری باز بو. باز زوزی خسته تمگانموه و ته‌نگی پی هه‌لجی و ناچاری کرد که پسان به هژده‌کانی عارمی بنوروقمیل و بنونه‌میر بری که ده‌هاریموه بپن. باز تملیعه‌توده‌ولمی برای خزی نارد سر رپگیمان. نمو له شمره‌دا کوژا و لشکره‌کشی شکا. باز دیسان بۆ جاری سیهم سالی ۳۸۰ ک. (۹۹۰ ز.) هاتموه سر مووسل و نابلقمی دار پوزی دورمی جیمادی دورم له جنگی شمره‌دا نمپه‌کمی گلا و تازه باز لمو کموته همل نستمایموه.

دملین عارمیکی عوقمیلی تروشی لاشی نیروگیانی هاتوو و سمری بریره و بۆ همه‌مدانیه‌کانی به دیاری ناردوو و توانیش بۆ بمغدایان بری کردوو لاشه‌کشیان له مووسل له باب‌الاماره هملواسیوه.

له پاش نمانی باز! سرکرده‌ی لشکره‌کمی (نمبوروعلی حسن کوپی معروان) که برارایان خوازیای بسور، کراوته جینیشی نمبوروعلی. لشکری پهرزیلای خمر کرده‌وه و پوری کرده‌لای حسن‌کیت - که خیزانی شابازی تیدا بسور - لموی خزی بۆ هم‌مو پیش‌هات و پوروداوتک ناماده‌کرد و چاو‌مقزی چارمنوس بو.

نمبوروتاخیز نیسراهم و نمبوروعه‌بنولا حوسین همه‌مدانی خیزان لموه خوش کردبو که هم‌مو ولاتی باز داگیر بکمن. به لشکرموه هاتنه بمرمه و نمبوروعلی بمرسینگمی لی برینه‌وه و دهره‌انی لی برین و کوشت و بریکی تی‌خستن، همر دورم‌نیتی که له میمانی شمره‌دا که‌لاکی نه‌کمرتیوو، به لشی پهر برینه‌وه پای کرد. نمبوروعه‌بنولا همه‌مدانی به دیل گرت و به پیامتی بره‌لای کرد. هاتموه سر دیاربه‌کر و حکرومیتی معروانی بمناویانگی تیدا دامه‌زاندموه →

له پژگاری فرمانروایی نهلقادروییلای خلیفهی عباسیدا، دسه لاتی نمو
پادشاکورده گمیره ته چله پژیی بمرزی و به پایمیهک گمیشتهوه که خلیفهی بعثدا نازناری:
نسروده ولی پیتاوه.

نهحمدهی کوپی مروان هشتا سال زیاده و پهنجاودوسالی ره بق له سر ته ختی پادشایمتی^۴
دیاریه کر و جزیر معزنایمتی کردوه و زور به شادی و دلگوشادی و کامروایی و خوشگوزهرانی
رایبوارهوه. به پیاری خویدا دیاری و پیشکشی زوری بز سولتان تسغورولی سملجوقی ناردوه و
دوستایمتی و دلسوزی خوی بز دهرپروه. یهک لهو دیاریانهی که بموی رهوا دیوه، پارچه یاقوتیکی
نایاب و گرانبها بووه که دمیانگوت به نرختیکی دور له ناهز له پادشاکانی دیلمه می کپروه.

نهخروده ولی کوپی جههیر - که وزیر خلیفه بسوه - له پیشدا شومیش و نهبولقاسمی
مغریبیش وزیر نهحمدهی کوپی مروان بون.

ولهک ده گیت نموه: هه میسه سیسه دوشیت شوش کمیزی لوس و لمباری هه بووه. همر شمویتک له
شمارگی سالدا ده گمل یه کیکیان خموتوه و هیچ کمیزیتک له ساتیکدا دوو جار چاری به کپاری خوی
نکومتوه! سالی ۴۵۳ ک (۱۰۹۱ ز) به مردنی خوی مردوه

نسروده ولی کوپی نهحمده کوپی مروان

له جیگهی باوکی دانرا و جلموی فرمانروایی گرته دست و بیستویهک سالی بی زیاد و گم به
چاوه دیری کوپی جههیری وزیر پادشایمتی کردوه. چند شم و پیک هه لپژانیتک له نیوان نسر و
سمعیلی برایدا پروی داوه. نسر له میافارقین و سمعید له نامید فرمانروایی ده کرد. له

→ و ولاته کمی خوی زور له جارن پان و پتر کردوه. له باکوپی پژهه لاتمهو گمیشه وان و له لای پژهه لاتمهو
موسل و دهری و بهر خوی داو پیاری خوی به سروه دانان. سگمی به ناوی خوی لینه دا. له نمنجامدا سالی
۳۸۷ ک (۹۹۷ ز) دست ره شیک به ره شه کوژ کوشتی. نه بوسه عید مهنسور برای نه بوه ملی - که له پاش نه مانی باز
له میافارقین دویا - کرا به جیشین. نریش وله براکمی به مشور و داب و دستور بوو سگمی به ناوی خوی
لینا و ولاته کمی زور بره پیتا. له سالی ۴۰۲ ک (۱۰۱۱ ز) دا، شه کوپی ماسه - که خارش قملای ناتاخ و دوستی
زور نزکی نه بوسه عید بوو - بانگه نشینی کرد و زور به نامردانه میوانی خوی کوشت. له پاش ممرگی نمو،
ملیک عادل ناسروده ولی نهحمدهی مروانی هاته سر حوکم. جه میل

به نندی دووهم

هه‌مانه‌روایانی دینه‌وهر و شاره‌زوور

که به هه‌سنه‌ویه به‌نا‌ریانگن

وه‌ک له سهر روویه‌ری پر له بیرمه‌ری میژوونا‌سان نووسراوه و له سهر ته‌ته‌له‌ی یادی دیروکتووسان هه‌لکه‌مندراوه و هه‌شتا نه‌ شو سهره‌تمه‌وه و نه‌ شه‌م که‌راوه؛ وه‌ها زانراوه که هه‌سنه‌ویه کورێ حوسین^۱ ده‌گه‌ل روکتوده‌وله کورێ بۆیه‌دا هاوچه‌رخ بووه و له روژگاری شه‌ودا کاری هه‌سنه‌ویه زۆر بالا

۱- میرحوسینی به‌ریزیکانی سه‌رکه‌مارتک بووه له شاره‌زوور. پیاوێکی زۆر دلا‌وا و نازیده‌بووه؛ گه‌لیک کوردی لی‌ کۆ بۆتموه. سالی ۳۳۰.ک ده‌ستی به‌ و‌لات گرتن کردوه. خه‌لیفه‌ی به‌غدايه (معتی لله ابراهیم) له‌شکری ناردۆته سهر، به‌لام زۆر پیس شکاوه و هه‌رحی گران باریانه ده‌ست کورده‌کان که‌وتروه. ئیتر له‌وه به‌مو لاوه و‌لاتی خۆی زۆر به‌رفه‌وانتر کردوه.

و‌ناداد و غانم - که‌ دوو به‌ری میرحوسین بوون و سه‌رکه‌ایه‌تی هه‌وێ نایشانی‌یان ده‌کرد- دینه‌وهر و هه‌مه‌دان و نه‌هواند و سامه‌ان و چهند جینگه‌یه‌گه‌شیان له نازریه‌جان خه‌شبووه ده‌ست خۆیانوه.

هه‌سنه‌وای (هه‌سنه‌ویه) هه‌ر به‌ زینه‌ی سه‌ری باوکی که‌راوه جێهه‌شین. سالی ۳۴۸.ک میرحهمه‌ن، سالی ۳۴۹.ک و‌ناداد و سالی ۳۵۰.ک غانم له دنیا ده‌رحوون و هه‌سنه‌وای میراتی میرایه‌تی باب و هه‌رتک مامانی بۆ به‌جێ ما. خاکی ژێر شه‌لمه‌ی هه‌موو مه‌لینه‌ی شه‌هواز و خه‌زستان و شه‌ه‌داد و شاره‌زوور و گه‌لیک شه‌وینی تریشی ده‌گرتوه.

موه‌تی‌زوده‌وله‌ی بۆیه‌ چاوی ته‌ماحی به‌ریبووه سه‌لکی هه‌سنه‌ویه‌ره. له‌شکری به‌نی‌شه‌غله‌یی هه‌مه‌دان به‌ سه‌رکه‌رایه‌تی په‌ناڵ‌کوش نارد سه‌ری. هه‌سنه‌ویه له پوژا‌وای هه‌ولێر په‌شه‌ری‌ی دا‌یه‌وه و به‌ گه‌ی‌دا هات و شکانی و هه‌موو چه‌ک و جبه‌خانه‌ی دوژمن که‌وته ده‌ست له‌شکری کورده‌وه. موه‌تی‌زوده‌وله له تۆله‌دا له‌شکری نارد سه‌ر دینه‌وهر و تالانیان کرد و نا‌وابه‌یه‌کانیان سووتاند. هه‌سنه‌ویه سه‌ره‌یتی لی‌ گرتن و خۆی لی‌ داگرتن؛ به‌لام به‌ختیان به‌ کار بوو، ده‌داوی نه‌که‌وتن.

له‌و سه‌رده‌مانه‌شدا روکتوده‌وله‌ی بویه ده‌گه‌ل کورده‌کانی گورگاندا زۆر به‌ توندی شه‌ری بوو؛ ده‌هه‌سا ده‌روستیان نه‌یه؛ هاواری بۆ موه‌تی‌زوده‌وله نارد. موه‌تی‌زوده‌وله بۆ شه‌وه که‌ به‌ترانی ده‌هانی روکتوده‌وله بی، ناچار ده‌گه‌ل هه‌سنه‌ویه‌دا روژک که‌وت. به‌مو مه‌رحه‌ ناهه‌ت بوونه‌وه که هه‌سنه‌ویه په‌نج‌ا هه‌زار زه‌تی و سه‌ری و نا‌ویشی له ته‌ک نا‌وی موه‌تی‌زوده‌وله‌دا به‌خه‌رتته ناو خۆبه‌وه. هه‌سنه‌ویه له‌شکری بۆ بۆیه‌کرد و بۆیان چه‌وه سه‌ر کورده‌کانی گورگان. ←

نازانای ناسرود دولی به خلات پی در او.

هر له دینوروه بگره تا نهواز و خوزستان و بروجرد و نهماداد و نهامندی به قهلا و چیا و دهشتمه - به گشتی دهبر دستا بوو. سالی ۱۰۱۶.ک (ن. هیرشیک گمروی کردسر قهلا کوسجده) حوسینی کوپی مهنسوری^۱ له قهلاکه دا نابلوقه دا. له ساوهی شو نابلوقه دانسه دا

۱- هر له سالدا که بیوه فرماتوا، هلیکوتیه سر لای پژواوی هملتر و گملیک قهلا له دست دملیه مان دورتا. عمزودوله له سر نوه که باوکی بدر به رکمبرایمی شو چوویو پاریدی فخرودوله دابوو، بیسی توله و یکی کونی هر له زکا بوو لای برابوو شو بنه سالی به یه کجاری له بنه پیتی. له بنوه فخرودوله و مونهیلودوله و گملیکی تریشی لای هاندا که تیتی هملینچن و دهگنی پاچن. بدر و براکانی - که نمبووه لا و عمبودوزاق و عاسم و نمبووه دانان و بهختیار و عمبودولسلیک بسون - به هیچ ناویلک دانویان پتکوه نمده کولا. هیندیک بیرونه قولچه ماضی دستی دوژمن و برنیکیشیان خمریکی شم و همرای خوزهخ بیرون. بهختیار که له قهلا سمرماج بوو، ناردیه لای همزودوله که بیت و قهلاکی بز بهجی دپلم. دوژمن لهو شمیرایه هملی دست کموت و به پانوه لشکری ناردسر شو بمشه کورستانه، به بی شم همدانی گرت. نوسا کاریمدستانی فخرودوله و هیندیک له سر هوزدگانی کردی برنیکانیش پهل گموتن و بمره نهاموند و سمرماج هاتن و ملیان له تالان و شره خوری نا. کورانی حسمنویه هموویان هاتن و دمالعتیان به دوژمن کرد.

عمزودوله له بدر و عاسم و عمبودولسلیک خوش بوو خهلاتی کردن و براکانی تریشیانی خسته زیندانوه. بدر سمرمای نوه که شیر و نمسی به زینی زقره دوزوه به خلات درایه، کولیه به مزنی کورده کانی برنیکان و لهو مزنایمیه تازمشدا، زوری گمشه به ملبندی خوی داو گملیک کاری پیوانه و خیرومندانندی کرد. جمیل

۲- نهواز شاریکه له باشووی پژواوی نیران و بنگی ملبندی خوزستانه. شورنماری شاری سوسمی پایتهختی ساسانیان له نزیک نهوازوه همرماه. عمونی

۳- خوزستان یان عمرستان، ملبندیکه لمویری باشووی پژواوی نیرانوه؛ له کوندا سوسانیان پی دهگوت. عمونی

۴- شاریکه له ۱۸ فرسخی هممدان. عمونی

۵- نهماداد ناوچهیه که له نیران هممدان و کرماشان. عمونی

۶- نهاموند له عراقی عمجهمه؛ شاریکی کونارایه. ۶۰ کیلومتر له باشووی هممدانویه و هزار مایلیک دمی. له سمرهای نیسلاما شاریکی زله قوعا بووه. عمونی

۷- میتورسکی له باسی گوزله؛ دمی: «نهگمر نیاز له کوسجده، گوشخند بی» - که قهلایه که له کناری شو سفیرودی کوا دمژتته دریای قهزوتنوه - وا دیارندها میبدانی شمی بدر زله بمرفرهوان بووه؛ بهلام نهگمر نیاز

له سفیرودهی چمی سیروان بی، دیاره مهبست له دوی کوسجده که نزیک به کوسمی هه جیجی هورامانه. جمیل

۸- میتورسکی و نهمنزهکی و حرسین حوزنی به ناوی حوسین کوپی مسعودیان ناو بردوه. جمیل

زستانیکی زور تروش و سخت به سردا هات و کس له بهریمند و بمسته لک له دهرمه، خوی نده گرت. لشکره کمی که له سرمان حدجمنیان لی هه لگیرا بو، زوری دستوداوین بوون که همتا شو و شکمبند و سرماییه به سر دهچی دست له گرتنی شو قه لایه هه لگری؛ به گوتی نه کردن و پتی داگرت که همتا نه یگرم بهر هه لای ناکم. ثمان لمر مقومقویه دا بوون، له پرونه کاو و لشکرینک له کورده کانی جوزقان^۱ به سر نابلقه ده رانیان دادا و دهره تانیان بز نه هیشتن و لشکری بهدر بهوندن راگمیشتن رابکمن و کمولی خویان دهر باز بکمن؛ تیر ناواتی گرتنی قه لا بوو به زینده خمون.

هیلال کوپی بهدر^۲

همیشه ده گنل باوکی شمر و کیشمیان بسو؛ هر له سالی ۴۰۵ ک (۱۰۱۴ ز) چمند جارینک و لشکریان له یه کتر کردبوو. له ئه نجامدا هیلال له شمرینکا - که ده گنل فخره لسلوکی و زیری بهغدایه رویه روو بیو - به دیل گیرا و خرایه گرتو خانموه.

جه لالوده و له کوپی به هانوده و له کوپی عمزده و له کوپی روکنوده و له - که ده سه لاتداری بهغدا

۱- یان جوزقان چمند تیره و هوزینگن له کورده کانی حملوان، نه بره و بهدو حوسین جوزقانی لمانه. همره ها ناوی گوندیکشه که تریکی همه دانه. عمرنی

۲- دایکی هیلال له کورده کانی شانجانی بو؛ بهدر زوری روو نه ده دایه و هیلالی کوپی خوش نده و بیست؛ به لام نه بره و عیسی کوپی - که له ژینگی دیکه بو - بیرو نازداری باوان و همه کاره هر بز خوی بوو. هیلال پیانگی زور نازی لی پمیا بیرو؛ بابی به دل لی دهرسا. هر بز نه له خوی دور خاتموه سامفانی دایه. هیلال له سامفانموه هلیکوتایه سر کویتخایه کی باوکی له شارمزور، که ناوی کوپی مازی بوو. کویتخا و مال و منالی همرو کوشتن و شارمزوری تالان کرد. بهدر لی برابو تولی لی بکاتموه؛ به لام هیلال له ژیره به زهری دراو و دیاری، کار به مستانی باوکی له خسته برد و کردنه دۆستی خوی و به سر دینموری دادا و لشکری باوکی پازنا و باوکی خوی به دیل گرت و ناردیه قه لایه کمه که لمریدا پتی و دست له دنیا داری هه لگری؛ بز خوشی له جینگ دانیشت و بوو به فرمانی هوی سر به خوی. بهدر به دزیمو هاواری بز نه بره و عیسی عیار و نه بره و عیسی شادی نارد که تولی بستننموه و دژی هیلال بجویننموه. شو دانه به لشکره به هانایموه هاتن و نه بره و عیسی کرمانشانی گرت و نه بره و عیسی «سابور» خاست لی تالان کرد و هیلال گمیشه سریان و هرتوک و لشکری تینک شکاند و چوار سمه کسیتی که دیله مان کوشت؛ لمانه نمره دیان هر میر و معزن بوون. نه بره و عیسی کوپی پافعی حاکمی هممدان و نه بره و عیسی به دیل گرتن. بهدر که لم پیلانمیا سر نه کدوت نه سجار هاواری بز نه بره و عیسی هانوده و له دیلمی نارد. نه بره و عیسی زوری به سر کردایه فخره و لسلوکی نه بره و عیسی بز نارد. جه میل

بو - بیستمه که وا شه مسوده وله کوپی فه خرودموله و کوپی روکنوده وله حمسنی کوپی بژی،
خاومنی همدان چای برپورته ولاته کی بدمروه. هیلالی له زیندان درخت و به لمشکری زرد و
پرچه کمه ناردیمه که پارتزگاری ولاتی خوی بکا. له مانگی قوریانی سالی ۴۰۵ ک (۱۰۱۵ ز) دا
شمزکی زرد گران و خرتناری له نیتوان هیلال و شمس و لمشکریاندا پروی دا. هیلال لمو همنگامه
بمسامدا خوی له بمر تیشکی تیغی جهوه مردار و موکاری شه مس، بق پانه گیرا و سمری نایه
سمرناسوی ناوابورن و به دهستی تیغوشیتانی خوتنیز، بمره شمری بی برانموی مرگ بمری کرا.

تاهیر کوپی هیلال

هیلال باوکی هیتا همر له شارمزور دهمندیخاندا بوو که تاهیری کوپی، له ترسی باییری^۱
نمیوترا گیر بی و پایکرد و پروی کرده شارمزور. له پاش ماویهک به نیازی دست دریزی و
پنجمبازی، هاتمه جهستی باییری و له لایمن شه مسوده وله ده دست کرا و هتا سالی ۴۰۶ ک
(۱۰۱۵ ز) له ناو چواردیواری زیندانی رهشدا بریمست کرا. لموه پاش پژگار بسوا به لام همر لمو
سالدا له شمزککا که دهگمل نمبوشوکی کرد، به کوشت چوو.

۱- هیلال سالی ۴۰۴ له شارمزور گیرا و شارمزور دراپه دست پیاده کانی بهانوده لمی و مزیر. تاهیر کوپی هیلال
هیزشکی له نه کای بردسمر شارمزور و له بیگانهی پال کردیره؛ به لام هیتا تسواو ختی نه گرتبوو که دهگمل
شمسده ولدا پینک هه لپه ژانوه و نمو جاره تیشکا و گیرا و خرایه زیندانی همدانمده. شه مسوده وله له پاش
ماویهک بیستی که جه لالوده وله شارمزوری دله به نمبولفته حممده کوپی عیار. نمدهی لی خزش نعات و
تاهیری پژگاری کرد و لمشکری دایه که بچن شارمزور بستینیمده. نمبولفته که سرکوماری هژی شانجانی بوو
نمبوشوکی کوپی خوی به لمشکرمه نارد شمیری تاهیر. نمبوشوکه شکا و سمدهی براشی لمو شمدها کوژرا و
تاهیر شارمزوری لی ساندنمده. له دواپیدا نمبوشوکه و تاهیر ناشت برونمده و تاهیر خوشکی نمبوشوکی
خواست؛ به لام نمبوشوکه خرتنی برای همر له بیر مابوو. له بنمده لینی دهفتا هتا له هملیککا کیتی لی هیتا و
له تلمی برای خویدا کوشیمده. نیتر لمو سوده دولتی حمسنویه کموته کمنفتی و بنه مالمی عمار هاته پروی
کار. جمیل

بهدر کوپی تاهیر کوپی هیلال^۱

سالی ۴۰۸ ک^۲ له سمر راسپاردی نیبراهیمینال کرا به فرمانی هوای قوش و دینومر.

نمبولفه فتح کوپی هیار^۳

بژ ماوی بیست سال فرمانی هوای حملوان^۴ بووه. سالی ۴۰۱ ک (ن. ۱۰۱۰) کچی دواپی کردووه. نمو نمبولفه تحه له بهری حسنومیه کان نمبووه له بنه مالمیه کی دیکمی کورد کموتوتموه. بهلام هیندیک له میژوونوسان تعویشیان له ریزی فرمانی وایانی دینومر و شاره زووردا داناره و قله مریوی حوکیشی قوش و شاره زوور بووه.

۱- پاش کوژانی بابی، خوی گمانده کرماشان و چند هوزه کوردیکی له خوی کز کردووه و هلیکوتا سمر دینومر و حوکی خوی لی^۵ دامزواند. نیبراهیم ینال، کرماشانی ین سپارد؛ بهلام زوری نه خایاند له سالی ۴۲۸ موهملهیل - که له بنه مالمی عیار بو- په لاماری داو ولاته کمی هه موو له دمت درینا. جه میل

۲- ندم تاریخه له شهرنامه فارسیه کی چاپی پتسریرگ، پویمپر ۱۲۲ نووسراوه: «در سنه شان و شانین و ارمصایه». هر له ههمان پویمپر دا بژ تاهیری باوکی دهلی: «سنه ست و ارمصایه» له فارسیه کی چاپی میریشدا، پویمپر ۴۱ وا نووسراوه: «در سنه شان و شانین و ارمصایه» وانا له سالی ۴۸۸ دا. کهچی هر له ههمان پویمپر دا سالی ین کوژانی باوکی بهدر ۴۰۶ نووسراوه ا هروها له پیراوتزی پویمپر ۴۲ چاپه فارسیه کی میردا دهلی: نیبراهیم ینال سالی ۴۵۰ کوژاوه. له ترجمه عربیه کانی محمد مدحی عونی و مهلا جهلیل پوز بیانیشتا، هر به ۴۸۸ نووسراوه؛ کهچی مهلا جه میل له پیراوتزی پویمپر ۳۹ شهرنامه چاپ کراره کیفا دهلی: موهملهیل سالی ۴۳۸ موله کانی له بهدر برپوه. ین گومانم که نه نیبراهیم ینال پاش ۳۸ سال مردن فرمان درده کا و نه کوپیش له پاش ۸۲ سال له چنگی بابی دامزواوه؛ پسته کمی هر نومره ۴۰۸ بووه و هشتایک به هله خوی دنوا خزانده. هه ژار

۳- سمر کوتماری هوزی شازنجان بوو؛ کرابوه سرداری لشکری بهدری حسنومیه و به سمر شاره زوور و قوش و کرماشان راده گیش. حملوانیش به دمت نمبولشوکی کوپیموه بووه. هر له سالی (ک. ۳۵۰) هره خوی ناماده دکرده که معزناپتی له دمت ناموزاکانی درین. حوسین حوزنی دهلی: بنه مالمی عیار و حسنومیه خرمی یه کتری بوون. نمبولفه فتح کوپی عیار کوپی میرحوسینی بهریکانی بووه که دهپته باوکی میرحسنومیه.

۴- کونه شاریک بووه له نینوان کرماشان و بغدادا و له سمر چمی دپاله و ۱۹۰ کیلومیتسری باکوپی پوزمه لانی بغدادا هلیکوتوه. عونی

نەبوششۆك كۆپى مەخمەدە كۆپى عەپار

نازانوى حوسامودمولە بوو. سالى ٤٢١.ك (١٠٣٠.ز) مەلەبەندى قوماى داگىر كردوو. ھەمىشە دەگەل براكانى ھەرا و كىشەى بوو. سالى ٤٣٧.ك (١٠٥٥.ز) مردوو.^١

موھەللەل^٢

براى نەبوششۆك بوو، نازناوى نەبوماجىد بوو. سالى ٤٤٢.ك (١٠٥٠.ز) خۆى گەيانەسولتان توغرىلى سەلجوقى و تكاى لى كەرد كە سورخابى براى لە بەند پزگار بكا. سولتان تكاى گەرت و سورخابى - كە گەرتبوو - بەرىدا.

سورخاب كۆپى مەخمەد^٣

١- لە پزگارى نەبوششۆكنا عەلاتودمولەى كاكۆبە، ھەمەدان و دەوروىەرى داگىر كەرد و ھەرشى بەرەسەر دىنەمور. نەبوششۆك خۆى لە بەر نەگەرتا ھەلات و پەناى بە شەرفودمولەى وەزىر بەرد. عەلاتودمولە لە ترسان وازى لى ھىنا و ھاتمو ھەمەدان. سالى ٤٢٠.ك نەبوششۆك، نەبەلفەتەحى كۆپى خۆى ناردەسەر پەنى غوزەكان، كە دەورى دىنەمورىان دابوو. نەبەلفەتەح قەلچۆى خستە ناو غوزەكان و تەمرت و تەوناي كەردن و نەبوششۆك پەسو سەركەوتنە ناوى دەرگەرد و خەلىفەى بەغدا نازناوى حوسامەدىنى دەگەل شىرتىكى چەواھىرەند بە خەلات پز نارد.

سالى ٤٣٠.ك كەرماشان و مەلەبەندى كۆتات و گەلەك چىنگەى تەرى گەرت و نەبەلفەتەحى كۆپىشى پز چىنشەين دىبارى كەرد. لە سەردەمىگەدا كە نەبەلفەتەح لە باتى بابى بە سەردىنەمور پادەگەشت، قەلاكانى بگورا و بىزارشا و سەند و سامغان و چەند ناوچەىكى تەرىشى لە دەست موھەللەل دەرھىنا بەلام لە دوايەدا موھەللەل بە سەردەمور زاق بوو، بە دىلى گەرت و لە زىندانى موھەللەلدا مەرد.

٢- بە سەردەمور پادەگەشت. كاتى نەبوششۆك مەرد، ھەلەكەتايە سەردەمورى كۆپى و مەلەبەندەكەى ھەمەو داگىر كەرد. سالى ٤٣٨.ك پەلامارى تەھىرى ھەسەنەبەدى داو كەرماشانى لىساند. لەشكرى نىسارەھىپەنالىشى شكاندا كە بە ھاوارى تەھىرمو ھاتبوو. چو ە دىمەنى سولتان توغرىل لە بەغدايە شەرىش داغرىق و شارەزور و سامغان و سىروانى داھ. لە پاشان سەمەدى كۆپى نەبوششۆك باى داھەو سەرى و بە دىلى گەرت و بە تكاى توغرىلەش بەرى نەدا و نەشەر لەو ساو ەبى سەرد و شوپەن چو. چەمەل

٣- لەو كاتەدا كە نەبوششۆك و عەلاتودمولە شەپەيان بوو، سورخاب خۆى گەيانەداغرىق و داگىرى كەرد. كە نەبەرفەھىم پەنقال لەشكرى نەبوششۆكى شكاند، سورخاب چو ە سەمەدى كۆپى نەبوششۆك و پەندىنەچ (مەندەلى) لى داگىر كەرد و مالىشى بە تالان بەرد و ماومەك مایەو، چەند جارەك سەمەدى بە گوزا ھاتمو، تا لە شەرتەكە سەمەدى بە دىل گەرت و خستە زىندانەو. كۆپىكى سورخاب - كە ناوى نەبەرمەسكەر بوو - لە باوكى خۆى ھەلگەپرايمو و بە

دوای نموه که له بهندی توغریل نازاد بوو هاتموه سمر مه‌لیه‌ندی ماهه‌کی^۱ و پۆژگاری له‌ویندا بمسمر ده‌برد. چونکه له‌وه پیتش له سۆنگه‌ی نازاوه نانموه‌دا سالی ۴۲۹.ک. (۱۰۴۷ن) خَرمه‌کانی گرتیان و بۆ نیبراهیم به‌نالیان برد^۲. نه‌ویش چاری هه‌لکۆلی و له بینایی بیه‌مش کرد.

سه‌ه‌دی کوپی نه‌بوشۆک^۳

سورخابی مامی گرتیوی و له قه‌لای خۆیدا به‌ندی کردبوو. نه‌بۆلعه‌سکمر کۆپی سورخاب له پاش کۆتیرونی باوکی له به‌ندی ده‌رتنا و نازادی کرد. سالی ۴۴۴.ک. (۱۰۵۲ن) توغریل به‌گ له‌شکرتکی زۆر و تمیاری دایه و هاته سهر عیراقی عه‌رپ^۴ و موهله‌ه‌لی مامی خۆی گرت و خسته زیندانموه.

→ کۆمه‌گی کۆرده‌کانی هۆزی ماهه‌کی، له‌شکری باوکی شکاند و سورخابی به دیل گرت و ناردی بۆ نیبراهیمچینال و نه‌ویش هه‌رتک چاری کۆلی. سالی ۴۴۳.ک. موهله‌ه‌لی برای تکیای بۆ کرد و به‌ریان داو قه‌لای ماهه‌کی درابه. نه‌میسزده‌کی ده‌لی: ههر نو سه‌له به گوشت چه‌وه. جه‌میل

۱- ماهه‌گی: هۆزێکی کورد له ده‌وری کرماشان و هه‌لیلاندا ده‌ریان. پۆژگارێک میرنشینه‌کی پچه‌روکیان دامه‌زراندوه و به‌ ناوی حکومه‌تی ماهه‌گی ناسراوه. جه‌میل
۲- نیبراهیم یه‌نال یان نینال، برا گه‌جکه‌ی توغریله‌گی سه‌لجوقی بووه. دژی برای له هه‌مه‌دان شۆنشی کردموه و سالی ۴۵۰ کۆزراوه و له‌شکری لێ پلاوکراوه. عه‌ونی

دوکتۆر مسته‌فاجه‌واد له‌وه‌مه‌قاله‌دا که له سهر هۆزی گاوانی هه‌لله‌ی نووسیه‌وه و له به‌رگی ۴، جزمی ۱-۱۹۵۶ی گۆڤاری محممه‌علی‌دا چاپ کراوه، ده‌لی: نیبراهیمچینال دایک برای توغریل به‌گ بووه. هه‌ژار

۳- سه‌نده‌لی به ده‌ستموه بوو! سورخابی مامی لێی داگیرکرد. له پۆژگاری ده‌سلاتی موهله‌ه‌له‌دا نیبراهیمچینال له‌شکری غۆزی ده‌گه‌ل خست و چه‌وه‌ حلوانی داگیر کرد و خودبه‌ی به‌ نای نیبراهیمچینال تیندا خۆتیه‌په‌وه. پاش ماوه‌یه‌ک موهله‌ه‌ل له‌ حلوانی ده‌ریه‌په‌راند. سه‌معی له مه‌لیه‌ندی مامیدا ده‌ستی کرد به‌ چه‌ندبێ و پێگه‌ری! سورخاب گرتی و کۆپی سورخاب به‌ریا و هاتموه و حلوانی گرتموه. سولتان توغریل قه‌لای پادنه‌یسی پێ سپارد. دیسان ده‌گه‌ل موهله‌ه‌له‌دا به‌ گۆ یه‌کدا چه‌ورن و موهله‌ه‌لی گرت و به‌ تکیای توغریلش به‌ری نه‌دا. له ژێر به‌وش ده‌گه‌ل مه‌ه‌لیک ده‌جیم نینوانی خۆش کرد. توغریل جێگه‌ی نه‌وی دایه به‌در به‌گ مه‌نسور کۆپی موهله‌ه‌ل و له‌شکری دایه که به‌جێ شەری سه‌معی بکا! به‌لام به‌در چی بۆ ده‌گه‌ل نه‌کرا. دوایی به‌در له‌شکری زۆتری کۆ کردموه و هاته سهر سه‌معی و سالی ۴۴۶.ک. هه‌مرو واته‌که‌ی لێ داگیر کرد. له‌و ساوه حکومه‌تی سه‌ریه‌خۆی خانه‌دانی عه‌یار هاته به‌ر تیسری سه‌لجوقیان و به‌در کۆپی هه‌لال بۆیان به‌ سهر شارمۆرو و دینه‌موه و حلوان پاده‌گه‌یشته. جه‌میل

۴- نیاز به‌غدا و به‌سرایه. چونکه عه‌راقی عه‌جهم به‌ په‌ی و نه‌هاومند و هه‌مه‌دان ده‌لێن. جه‌میل

سورخاب کوپی به در کوپی موهلهدل

نازناوی نمبولغمواره^۱ و به کوپی نمبوششوک بهناویانگه و ماویهک فرمانی‌های شارمزور و قوما بو. له پیشودا قه‌لای جقندکانیان لئ سیترا بو. سالی ۴۹۵.ک (۱۱۰۱.ز) نمو قه‌لایمشی خستموه ژیر دستی خوی. سورخاب پی‌اوینکی زور دوه‌له‌مهند و به‌داهات بسوه؛ مانگی شمه‌کانی سالی ۵۰۰.ک (۱۱۰۶.ز) عه‌مری خوی کردوه.

نمبولغمه‌نسور^۲

له پاش سورخابی باوکی بو به فرمانی‌ها. نمو خانه‌دانه ماموی ۱۳۰ سال دمه‌لاتدار بوون.

۱- له پاش بابی به فرمانی توغول به سر شارمزور و خفتینگان و داقوق راده‌گمشت. ده‌گمل سولتان بهرکیاری کوپی مملیکشاشدا ببوه هاریم‌سان. سالی ۴۹۵.ک نه‌میرینکی تورکمان به ناری قهرابلی‌سلغر به لشکروه هیرشی برده‌مر؛ سورخاب شکندی. قهرابلی دیسان خوی سازکرد و هاتموه سری، دیسان شکا. دستی هر هه‌لنه‌گرت و جاری سیه‌م به لشکرتکی زور و بن ژماروه هات و نمو جار سورخاب خوی له بر نه‌گرت و دایه چیا. نمو شمه‌دا هه‌زار کوره‌تیک به گوشت چوو. له دوی شکانه‌کمی سورخاب، په‌کینک له هه‌والانی خوی لئی هه‌لگم‌اپه‌وه و دستی به سر قه‌لای خفتینگاندا گرت.

بهرکیاریک لشکری ناره‌مر کابرای یاغی؛ به‌لام به سه‌ده هه‌زار زین به‌رتیل وازی لئ هینا. سورخاب تمینا شارمزور و داقوقی به دهمتوه مابوو؛ کابرای یاغی پوژتیک ده‌گمل برادرینکی خویدا بو به ده‌مه‌قالعیان و په‌کیان کوزرا. نمو مابوو ناره‌په‌لای سورخاب که نه‌گم لئی ببوو قه‌لاکمی ده‌داتموه. سورخاب سویندی به‌خشینی بژ خوارد و به‌م جوره قه‌لای دست کموتموه. سالی ۴۹۹.ک به‌لک کوپی بارام کوپی نمرتق قه‌لای جانیجاری له سورخاب داگیرکرد. سورخاب سئ جاران لشکری لئ کرد، هیچی بژ ده‌گمل نه‌کرا. له دواپیدا ناروینکمر کموتنه نیتوانموه و قه‌لاکمی دراپموه. جه‌میل

۲- حوسین‌حوزنی دهن: منسور له پاش سورخابی برای فرمانی‌های شارمزور بووه. پی‌اوینکی زور به‌مشوود بسوه و زوری گمشه به ولاته‌کمی داره و بیست سالن فرمانی‌های سر به‌خو بووه. جه‌میل

به ندى سيتهم فرمانروايانى قهزلهوييه

كه به لوپى گهوره به ناريانگن

له كتيبي *زبدالتواريخ*^۱ دا نووسراوه كه: نهوانه بزيه ناوى لوپيان بهسمردا بپراوه، له مهلبندي مانرود گوندك هميه ناوى كورده. له نريك شوگوندوه دهرهمنديكه به لوپى پيتى دهليسن «كول». له ناو دهرهمنه كوليشتا شوئييك هميه «لوپى» پى دهليسن. جا چونكه بندهكهى شو هوز و تيرانه لىو شوئنه بووه، ناوى خويان ناوه لوپ.

له ممر ناوى لوپوه چمند باس و خواستكي تريس هميه؛ بهلام چونكه بهلاموه گرینگ نهبوون له نووسنيان خو دهبوتيم.

مهلبندي لوپستان دهكرى به دوو بشموه: لوپى گهوره و لوپى بچوك. گوتيا دو برا همبوون و پيكمه زيان و له دهورى سالى ۳۰۰ ك (۹۱۲ ز) فرمانرواي خاكى لوپستان بوون.

فرمانرواي لوپستاني گهوره ناوى بهدر بوو. لوپستاني بچوكيش براكهتر به سمرى رادهگيشت؛ كه پتيان دهگوت شمبوهمنسور. بهدر بژ ماوهيهكى زور مغزنايمتى ناوچهى خوى كردهوه و كه نمويش مردووه، نيسرهدين محممد كوپى هيلال كوپى بهدر -كه نموى بووه- چيگهى باپسرى گرتوتموه.

نيسرهدين محممد كوپى هيلال كوپى بهدر^۲

۱- *زبدالتواريخ* سين دوان به فارسى و يك به توركى. يهكم لوفولا هرووى بژ بايستقويميرزاي نووسيوه و سالى ۸۳۴ ك. مردووه. دوهم جمالهمدين محممد كوپى هلىكاشى داپناوه و سالى ۸۳۶ ك. مردووه. سيهم مهلامسته فاسانى كردويسته سمربارى *تاجالتواريخ* و تا سالى ۱۰۲۴ ك. هاتووه. عىوى

۲- نهمينزهكى له *تاريخالعمل والامارات* لكرديه دا دهلى: نيسرهدين نموى بهدر -له لوپستاني گهوره- چيگهى باپسرى گرتوتموه. لىو سمردهمدا نيوى لوپستان به دست كوردهكانى شولموه بوو. سمرؤكيان سليفهدين بوو. گوايه بنهمالهمان له پزؤگارى ساسانيانوه هم فرمانروا بوون. جمهيل

دوای نموده که بسو به فرمانفرمای لورستانی گموره، مسحه‌مد خورشیدی کرده‌وزیری خزی. سالی ۵۰۰ ک. (۱۱۰۶ ز.) کورده‌کانی چپای سحاق^۱ له ولاتی شام، خزیه‌خز به‌گز به‌کدا هاتن و لموانه ۴۰۰ مالیان ناواره و پیره‌وازه بوون و پرویان کرده‌لوپستان و له لای هۆزه‌کمی خزمی مسحه‌مد خورشید گیرسانمده.

روژتک له پۆژان یه‌کتیک له نهمودی مسحه‌مد خورشیده‌وزیره‌که -که نمویش وه‌زیری فرمانفرما و خوشمویستی کورده‌کانیش بوو- نان و خوانیکی جوانی پازاندوده و زۆر کهمی بانگیشتن کردبوو. له کاتی نان داناندا نمبولحمسمنی فەزلەوی -که سەرۆکی کورده‌ناواره‌کان بوو- سەرگایه‌کی له پیش داندراوو. نمبولحمسمن ودمی سەرگای به لاهه پیتروز بوو؛ به دهسته و بهسته‌کمی خزی گوت ئیسه ده‌بین به سرداری نهم گهله.

نمبولحمسمن کوپنکی همبوو ناوی عملی بوو. روژتک چووسوه پاوا؛ سه‌گیکیشی ده‌گه‌ل خزی بردبوو. تروشی هیندیک دز و چمتان هات و بوو به شەریان و عملی بریندار کرا و له هۆش خزی چوو. دزه‌کان نه‌یانده‌فرانی بووراوه‌تموه، وایان زانی مردوده. له لینگسی نهمین و په‌کیشیان کرد و له ناو نه‌شکمویتدا پایان کیشاو به‌جییان هیشت. سه‌گه‌که به‌رمودوا کموته شوین دزان و شوینی ون نه‌کردن و دهنیه شیمودا -که دز ده‌خمودا بوون- په‌لاماری کابرای سمرتیریدی داو گازی له باتونی گرت و تا نیکوشت به‌ری نه‌دا. نه‌ه‌جاره به‌هه‌له‌داوان رای کرد و خزی به‌ماله‌ عملی‌دا کردوده. نۆکمرانی عملی که سه‌گیان به‌دمی خویناویعه دیت، ترسان که عملی شتیکی به‌سەر هاتی. سه‌گیان داپه پیش خزیان و راست بردنیه سەر شو نه‌شکموته‌ی که عملی تینابوو. عملیان به‌برینداری هینایمده و دهرمانیان کرد و له مردن خه‌لمست و له پاش شو کاره‌ساتمش گوایه ماویه‌کی زۆر همرامه^۲.

له پاش مردنی عملی، مسحه‌مدی کوپری پووی کرده‌لای به‌ره‌ی سولفور که لئو سهرده‌مه‌دا

۱- که ژتک و بانۆیکه له پۆژاوی حەلب و نزیکه نەسکەندەر و نهمیه. عمونی

داترالسعارف، به‌رگی ۳ ده‌ل: نمو هۆزه کورده‌ده‌گه‌ل مفرنه فەزلەویه‌کیان له چپای سحاقی ولاتی سووریاره چورنه میافارقین و لموینه پرویان کردنازیاریجان و گمیلان و په‌میانیکیان ده‌گه‌ل مەیری گمیلان (دیباچی) به‌ست و لموینه

هاتنه لورستان و سالی ۵۰۰ ک. (۱۱۰۶ ز.) له باکویری شوتوران‌کوه داممزان. جه‌میل

۲- تاریخی عوسمی ده‌ل: نمو عملیه بۆ ماویه‌که مەزنایه‌ی هۆزی خزی کردوده. جه‌میل

فرمانبروای ولایتی فارس برون؛ به لام هشتا ناوی پادشایمتیان لی نمرابوو. محمدمد به نازایمتی نوابانگی دهکرد و زور زوو توانی جیگهی خزی بکاتموه و پایه و پیزی زوری پمیدا کرد.

له پاش مردنی محمدمد، نمروتاھیری کوپی ببسووه پیساری باوهرپیتکراوی نمتابیکسونقور و نموندهبهنازا و نمرساو ناسرابوو که سونقور له خزی جیا نهمدهکردهوه و پشتی خزی پی سپاردبوو.

نمتابیکسونقور دهگل هژی شوانکاره^۱ شهری بوو. نمروتاھیری به لشکرتیکی گهروه و گرانموه نارد میاریدی لشکریانی خزی. نمروتاھیر به سر دوژمناندا سرکومت و به سریرهزی گهراپموه بۆ فارس. نمتابیک زوری نافریم لیکرد و گوتی بخوازه مالی دنیا به! نمروتاھیر داواکاری نمتابیکی نمتابیک بوو؛ پتی به خشرا. هه میسان گوتی بخوازه! نه مجار داوای درویشی نمتابیکی کرد؛ نمویشیان هه بۆ پتک هیتا. دیسان گوتی لیم بخوازه! نمروتاھیر له ولامیدا گوتی زور پیم خۆشه نمتابیک بمئیریتته سر لوپستان؛ دههسوئ شوئیش بگرم و بیخه مه ژیر قهله مرهوی نمتابیکموه. نمتابیک سونقور نهم وهراعی زور لی خوش هات و به لشکرتیکی به کار و زور و ساز و تمپارهوه رهوانی لوپستانی کرد.

نمروتاھیر

کوپی محمدمد کوپی هلی کوپی نمرولحههمنی فزلهوی

نمروتاھیر له دواي نموه له یارمهتیدانی سنقور پشتتمستورر بسوو، خزی گیاندههسر سنووری لوپستان و جار به شهر و گا به ناشتی و تاونویتی به توندوتیژی و زور جار به نهرمی و نیانی، توانی دهست به سر خاکی لوپستاندا بگری. کاتی که خزی دیتموه وا خاوهن زور و دهستهلات داره و کاری به نۆکمری کردن نه ماوه، شارهزوی سریرهخز بسوونی کموته کهلله و له نمتابیکی ناغای خزی

۱- هژیژی کوپی زور نازا و نمرمدو له پینج تیره پتک هاتموه. بۆژگارتک له ناو جهرگهی فارسدا حکومستی سریرهخزیان ههبروه و نزیکهی سهدههههنا سال نمو حکومسته هه ماوه. دامهزینهری حکومستی شوانکاره نهمیرهزلهویه کوپی هلی کوپی ههمنی نمییوی بووه. جهمیل حکومستی شوانکاره سالی ۴۲۱.ک (۱۰۳۵.ز) دامهزراوه و تا سالی ۷۵۶.ک (۱۳۵۵.ز) هه بهردوام بووه. کوپی و کوپیستانی نهمینههکی، تهرجههه می محمدمدعالی عهمنی، چاپی بهغدا، پوههه ۱۳۷. ههژار

هملگمراوه و فرمانی داکه ههموو کس دهمی پیتی بلتی نمتابیک. نیتیر لهوساوه کوپ و کوپهزاکانی ویش همر دایانه سمر نمو شویه و به زویه بوون به نمتابیک.

له پاستیدا نهم زنجیره، نمتابیکی بهراستی نین و زپه نمتابیک بوون؛ چونکه نمتابیکی پهمن نموانه بوون که پاریزگاری سنوریان پی دمسپاردن و پادشایانی سلسجوقی مندالیان پی بهختو دهکردن و دهبویه شازادهکانیش بمر له لانه بلتین نمتابیک واتا باوکه بهگه.^۱

پوخته کهای نهمیه: نهموناهیر به نوکمری له کن نمتابیک سنقوپ بوو. سالی ۵۵۰ ک. (۱۱۵۵ ز) لوپستانی به ناوی سنقوری گرت و بز قوی نالای سمره خوی تیتا هملکرد و هتا سالی ۵۵۵ ک. (۱۱۶۰ ز) بمویری سمرستی فرمانروایی کرد و به نازایی ژیا و به نازادی مرد. پینچ کوپی له پاش بهجی مان: هزار نهمپ، بههمن، عیماده دین په هلموان و نمره دین نیلواکوش، قزل نمتابیک.

هزار نهمپ

له سمر دوا نهمپاردهی باوک و به قزل له سمر کیشانی تیکرایی براکانی و ههموو هتوز و تیرهکانی ولات، هزار نهمپ کرا به فرمانروای سمره خزل له ناو ههموو لوپستاندا. له پژگاری دمه لاتی هزارنهمپ، نمو مەلەبەندەبە دەستورێک پەڕە ی گرت و گمشە ی کرد و به خۆدا هات و برهوی سمند، که بههشتی بهرین هزار خۆزگە ی به لوپستان دهخواست. له ههموو سوچ و کمناران و له لادی و له شارانموه، له دشت و کۆسارانموه، له نزیک و له دوورموه، همروا خیتلات و پومند و کۆچمر بوون سمره ژیر و سمره ژوو و ملک شاره میروو پهمیان دههست و ملسمیان دهکرد و پانه دهموستان و لمرپا دهموستان و پرویان دهکرده لوپستان و خویان دهگیانده ژیر سیبیری نالای نازادی و سمره خزیی کوردستان.

له پاستیدا لوپستان لمر سمردهم و پژگاره دا بیهوه چاری بیچاران و دهرمانی دهردهاران و هه توانی برینداران و بزیودهری همزاران و نموا و پمنای بیپهسیوان و بزهی سمرلیوی خۆشی نه دیوان و

۱- پینچ بنهمالی فرمانروا له کوردستاندا نمو ناوی نمتابه کمان پیتوه بووه؛ فرمانروایانی نهرتی و حوکمدارانی شاهنمرمن و پادشایانی زمگی و نمتابیکانی نازربایجان و نمتابیکانی لوپستان. جهمیل

مالى باوكى سىزى و ھەتايان و جى-سانەمەي شەكەتان و فرىاپەسى داماسان. ئەك ھەر بۇ كوردان يانەي بووزانمە و لانەي ھەسانمە بوو، بۇ زۆر تىرە و پەگەزى جۆرەجۆرى تىرىش مايدەي ھومىدە و جىگەي ھانا بوو. چەندىن ھۆزى عارەبى ۋەك عوقەيلەكان -كە دەچوونەم سەر عوقەيلە كۆپى شەبووتالب و ھاشىمەكان كە لە نەتمەي ھاشىمى كۆپى عەمدى مەناف بوون- دەخۆ نووسان و لە لای شامەمە و لە نالى چىاي سەماقەمە باروونەيان پىنچا و لە ھىچ كۆي ناوپايان نەداو و لوپستان بگرە و ھاتم! گەلەك و گەلەك ھۆز و خىلى كوردى لاو، كى تىرىش لە ھەموو لايەكى كوردستانمە بەرەو قەلەي نازادى بزووتن و لە لوپستانى سەرەخۇدا دامەززان و لە ژىر چەپۆكى پىنگانان خەلەستەن و پۆزى پەشيان كۆتايى پى- ھىننا. لەم ھۆزە كوردانە ئىمانەي ناويان زانراو نەمانەن:

- ۱- نەستەركى ۲- مەماكۆزە ۳- بەختيارى ۴- جوانەكى ۵- بى-دانىيان ۶- زامەدىيان
- ۷- عەلانى ۸- لووتەوند ۹- بۆتەند ۱۰- پوازەكى ۱۱- شەوند ۱۲- پاكى ۱۳- خاكى ۱۴- ھاروونى
- ۱۵- ئەشكى ۱۶- كۆيى ۱۷- لىتراوى ۱۸- مۆيى ۱۹- بە-ھەسەفروى ۲۰- كەمانكەشى
- ۲۱- مووماستى ۲۲- تۆمەكى ۲۳- تەوابى ۲۴- گراوى ۲۵- مەدىحە ۲۶- ئاكورد ۲۷- كۆلارد.

گەلەكش ھۆز و تىرەي دىش كە نازانىن سەر ۋە كۆ بوون و لە پىشدا لە كۆي بىوون، ناو، كى بوون و لە لوپستان گىرسانمە و بە تىگەلار بوونى ئەر ھەزارە زىلەي ھەشاماتە، دەگەل دانىشتوانى لوپستانى ھەزارنەسپ و برايانى، كاروبارى لوپستان ئەرپەرى بارى لە بارى گرت و گەشە و ھىز و پىزىكى واى پەيدا كەد كە بە بىرى بىرىشدا نەمە. لەشكرى نەمەزى لوپستان زۆر زوو شوولستان ۱شى دەس بەسەردا گرت و خستىە سەر لوپستانمە. دەسلەتلى ھەزار نەسپ ھەزار ئەرەندەي پىشوو پشەوتر و ناويانگى دادگەرى و شەكۆ و سەرەمەي- سەد ھەزار ھىندەي بەرئ- ۋە بەرەو كەوت. ھەموو زەوى و بىمارىك، لە ھەر ئاقارتىك، ھەروا تۆزىك نەرمان پا و بۆكىلان دەستى دابا، جووتى لى كرا و تۆوى لى خرا و كرا بە مووچە و مەزرا و ناو، دانى و گوندى قەوغاى لە دەورە دامەزرا. سەرەينى لوپستانت پشكىنيا، بەستە خاكىك نەمايو كە شىتوى نەمەن و بەو، ەرد و سى-گاسنە، داي-نەدەن و لە سەرى ۋەزى

۱- مەلەبەندىكە لە نەستانى فارس و بە ناوى ھۆزى شولى كوردەمە ناو، ۱۹۰۶ ك. دالە موكرىيانى نازربايجانمە چوون و لەوى نىشتەجى بوون. لەم بارەمە شاھىرىك دەلى:

چە كوردانى شاھىن و راومەند و شوول فرە لەشكر شامارە لاي دىزىفول جەمىل

سالی ۶۵۵ ک (۱۲۷۵ ز) که هولاکوخان بمرمو یغدا دهچو، توکله چاری پینکوت و نامادهیی بز خرمه تکاری نشان دا. له سر فرمانی هولاکوخ، توکله ره گهله تومانی کیتق قانویسن خرا. له پاش نموه که هولاکوخ بهمدای گرت، پوزتیک بزبان گیتراپیموه که وا توکله به کوشتنی خلیفه‌ی^۱ و قیرکردنی موسولمانان زور پمیشان و خه‌مگینه. هولاکوخ زور رقی همستا و دهیمویست توکله بکوژی. توکله همستی کرد که بهلا نزیکه^۲ به بی نموه خوی نیشانی خان داو داوای گرانمویه لسی پکا، له بهمدای ده‌رکوت و بمرمو لوپستان هاتموه. هولاکوخان کیتق قانویسن و چمند سرکرده‌یه‌کی تری تمته‌ری به له‌شکرموه ناردسمر لوپستان که توکله‌ی بز دهردمست بکمن. وا رینکوت نمو مغولانه له رینگدا تووشی نه‌لب نمرغون برای توکله برون که بمرمو سویاگی هولاکوخ ده‌مات، گرتیان و ده‌گهله خویاندا هینایانمویه بز لوپستان. توکله نمیتوانی زور خوی له بمر لمشکری مغول بگری، به ناچاری پمنا‌ی به‌قه‌لای «مانخست^۳» برد و له‌ویدا خوی قایم کرد. ته‌تار دهوریان لینگرت و سرکرده‌کانی مغول جارتک به هدره‌شه و گوهره‌شه و جارتک به دلانمویه و لاواندنمویه ده‌یهاتنی که خوی به دستمویه بدا به‌هری نه‌دا. هه‌تا سمرنه‌نجام هولاکوخ میتنه‌که‌ی ده‌ستی خوی بز نارد؛ که نیشانی لی‌بوردن بوو. نوماسا توکله هاته دهر و خوی دایه دمست ته‌تاران و ره‌وانه‌ی تمورزتیان کرد. له پاش لسی پرسینمویه‌کی کم و به سمر داسه‌پاندینکی زور، فرمانی کوشتنی درا و له تمورزتیان کوشتیان و

→ و تالانین کرد. برابه‌کی توکله‌شیان به دیل گرت و له قه‌لای لاهرجدا خستیان به‌مدی‌خانمویه. توکله خوی گیاندنی و لمشکری خلیفه‌ی شهرزه کرد و عیاده‌دین یونس کوشت و به‌هاتمه‌دین گرشاسپی گرت و ده‌گهله براکیمدا پینکی گزپینمویه. جه‌میل

۱- لمشکرتیکی ده‌همزار کسی تومانی، بووه. تومانی له تورکیدا بز ده‌همزاری دراویش ده‌کار هاتموه.

۲- «مستصیبالله» کوپی «مستصریبالله» دوامین خلیفه‌ی عباسی، سالی ۶۶۰ ک (۱۲۶۲ ز) کرا به خلیفه و سالی ۶۵۶ ک (۱۲۵۸ ز) هولاکوخ کوشترویه. هیندیک ده‌لین له ۲۰ ی محرم‌مه‌دا کوژراوه و هیندیکیش به جزیری تری ده‌لین. جه‌میل

۳- روزه‌ه‌لاتناسی پروس زین‌نوف، نیشانی پرسی له سمر کردموه. وه‌دیاره به راستی نمانزیموه هیندیک له میژوونوسان به جانبخستیان نویسیوه. جه‌میل

ده‌بی جانبخش (جانبه‌خش) بی و نه‌گمر جانبخشست نووسراوه، «است» به فارسی -که نیشانی خه‌بمره- کموت‌ته شوینی و همزه‌کش برانیمر به دستوری نویسنی کون، له ناو ده‌چن. وانا ناوا بووه «قلعه‌ی جانبخش است»: قه‌لای گیانبه‌خش. هه‌زار

پیاوه‌کانی لاشه‌کمیان دزیموه و هینایانموه لوپستان و له گوندی زهرده، به خاکیان سپارد.

نم‌تایک شه‌مسددین نه‌لپ نمرغون

له پاش کوژانی توکله، هولاکۆ فرمانی بۆ نه‌لپ‌نمرغونی برای دهرکرد که بیته جیشینی توکله و به سمر لوپستان رابگا. پازده‌سال فرمانی‌ه‌وایه‌تی کرد و له پۆژگاری نمودا لوپستان کموته نمو پهری گه‌شه و خۆشیموه. نه‌لپ‌نمرغون -که خودای گموره بۆ خۆی بردموه- دوو کوپی له پاش به‌جی‌مان: یوسف‌شاو عیماده‌دین په‌هلموان.

نم‌تایک یوسف‌شاکوپی نه‌لپ نمرغون

له پاش مەرگی باوکی -به فرمانی «نم‌ب‌قاخان»ی کوپی هولاکۆخان- کرا به فرمانی‌ه‌وای لوپستان. به‌لام له بمر نموه که دهبویه هه‌میشه به دووسد سوارموه ده‌گمل نم‌ب‌قاخاندا بویه و هیچ‌گا به‌جیتی نه‌ه‌شتایه، ناچار بوو کاروباری لوپستانی به هیندیک له کاربه‌دستانی باومر پی‌کرای بپیرێ. نم‌تایک یوسف‌شاله گه‌لیک شمر و هه‌ریاندا خزمه‌تی زۆر هی‌وای به نم‌ب‌قاخان کرد و به نازایه‌تی و گیانبازی خۆی، بۆ نم‌ب‌قاخان دهرخت که پیاویکی دلسۆز و بی‌پنج و پمنايه و توانی دلی‌خانی به‌ره‌و خۆی رابکیشی و خان ده‌یزانی یوسف‌شاهه‌رگیز کاریک ناکا که دلی پی‌بیشتی. نم‌ب‌قاخان پی‌راگمیشتی ولاتی خۆزستان و کوه‌کیلویه^۱ و شاری فمیرووزان و جهریادقانیشی هه‌ر به یوسف‌شانه‌سپارد.

له دواي مردنی نم‌ب‌قاخانیش نه‌حمه‌دخانی کوپی، زۆری پێ‌ز له یوسف‌شادنا و هه‌رگیز له خۆی دوور نه‌ده‌خستوه. پاش کوژانی نه‌حمه‌دخانیش نمرغون‌خانی برزای وی -که ببسوه خان- په‌کجار

۱- کاتی نم‌ب‌قاخان و ب‌ورق‌خان شمریان بوو، به لشکری لوپستانمهر کۆمه‌گی زۆر باشی نم‌ب‌قاخانێ کرد. هه‌ر وه‌ها ده‌گه‌لیدا چوه سمر گه‌یلان و ولاتی ده‌یلم. له وه‌ختیکه که هیندیک له ده‌یلمه‌مان په‌لاماری نم‌ب‌قاخانیاذا و ده‌ورمیان گرت، یوسف‌شا ده‌فریای هات و له مەترسی پزگاری کرد. که له‌مو سه‌فه‌رمش گه‌راوه، چوه کوه‌کیلویه و ه‌ترشی برده‌سهر ه‌ززی کوردی شوول -که له ناچه‌ی مامه‌سینی بوون- ه‌سیره‌کمیانی کوشت و له به‌ر په‌کی بلاو کردن. جه‌میل

۲- مه‌له‌م‌ن‌دیکه له نیتوان شووش و فارس‌دا.

زوری ده گمل باش بو.

نمرغون خان یوسفشای ناردۀ نیسفهان که بچی و خواجه شه مسه دین ساحیب دیوانی بز بانگ
بکاته ناو هژدور. یوسفشاله ږنگه توشی خواجه شه مسه دین هات؛ که هر بز خزی بهرو
هژدوری خان ده هات؛ ده گملی گمپایوه. نمرغون خان هر لمړی خواجه شه مسه دینی کوشت. یه کتک
له زانایان له شینی خواجه شه مسه دیندا گوتویه:

له وټا تیشکت بستی سر و شوتنه ناسز له شیندا شه لالی خوینه
مانگ جگرسووتاو، زوره رڼگ زمرده شوگار په شپو شه و هه ناسمرده

نمناپیک یوسفشاله ناخروئوخری ژیانیدا نیزنی له نمرغون خان خواست که بگمړتیه ولاتی خوی
و له نار خزم و کهسانیدا ږزگاری به سر بهری. خانیش زور به پروی خوشه و نیزنی دا و بهری
کرده وه. یوسفشاگه یشته لورستان و لمړیوه ده چوه کوه کیلویه، له ږنگه خمونیکي زور په ریشانی
دیت و گمپایوه. زوری پئی نه چوه له سالی ۶۸۴ ل (۱۲۸۵ ز) دابه یه کجاره کی سمری نایه وه. دو
کوپي له پاش به چی مان: نه فراسیاب و نه حمده.

نمناپیک نه فراسیاب کوپی یوسفشا

له سرفرماني نمرغون خان نه فراسیاب کرا به چی تشینی یوسفشاو هاتوه بز لورستان. نه حمده
براشی لای نمرغون خان هیتموه که له خزمه تیدا بی.

نه فراسیاب پیاو تیکی دست و دلپهش و پروکش و زورکار و زوردار و بی پزه و خوتنیز و بی فخر
بو. وک دویشک و ابوب؛ بگمیشاپه هر چیه ک، جزو تیکی تیرا ده کرد؛ زیانی به هه موان ده گمیانده.
نه نانه دژست و کار به دستان پیاو کیشی له گه پروگری و گزند می شو نه خلسی سوون. په لپی بهم
ده گرت و بهانه ی به ده گرت و هر ساهه گولمز تیکی ده نایوه؛ تالانی ده کردن و ده یکوشتن و له
سمر کاری دمر ده کردن و به پیایو خوتنیز و تزوی جیگمی پر ده کردنه وه. وای لیتهات زوری
پیاماقولان و کمب خودایانی لور، له بهر دهمتی پایان کرد و پدایان به نیسفهان برد.

نه فراسیاب پدمرقل ناوی ناموزای خوی نارد که بچی شو پدناهر و هه لاتوانه له نیسفهاندا

بگری و دستبسته بژ لوپستانیان بری کاتوره. لمو سرویمندانامشدا دمنگ داکموت که نمرغونخانی مغول مردوده. پدرقرزل دهرفتی لمو هله هینا و دهگمل سلغورشادا پتک کهوت و خزی له مغولان یاغی کرد.

بایدو^۱ - که سردار و سر داروغهی نیسفههان بوو- به دهستی نمو قرله کوژا و فرمانیشی داکه خودبه له سر بمرزهکان به ناوی نفراسیایی نمتابیک بخوتیرتتموه. نیتسر لمو پوژموه نفراسیای سریرهخزی خزی راگیانند و گوزجیک چمند کمینکی له پیوانی تاییمه خزی دانا که حکومستی عراقی^۲ بژ بمریره برن و بژ خوشی لی برا که پاته ختی مغولان بگری.

جهالمدینی کوری توکلمی وک پیشرو دهگمل لشکرتنگا ناردسمر دریمندی گریهرود^۳ - که لشکرتیکی یه کجار زوری مغولی تیدا بوو- لشکری لوپستان به سریان دادان و زوریان شپزه کردن و مغول ههلاتن. لوپهکان بمر سرکومتنه زور له خز بایی بیوون و کموتنه شوین شکستیمان و خزیان گیماندهناو مال و مندالان و دستیان کرد به تالان و کاری ناشیسته کردن.

مغولکان که زانیان ناموس و نابروییان کموتنه دست دوژمن، نیتسر خونیان کولی و به دلیری پایان دایموه سر لوپان و کاریکیان پین کردن به داستان بگریتتموه. دهلین شو پوژه ژنه مغولیک - همر به دهستی خزی- دهلوپی کوشتوه. کاتی دمنگ و باسی شم کارساته گیشته ناو سویاگهی همرهگموردی مغول و کمیخاتووخان ناگادار کرا که نفراسیایی لی یاغی بووه، نه میرتولدای یه داجی به دههزار شمپرکری مغول و به لشکری لوپی بچووکموه ناردسمر نفراسیای.

شمپتکی زور خوتناوی له نیواندا پروی داو تولدای، نفراسیایی به دیل گرت و باتی بدست و ناردی بژ لای کمیخاتووخان. نمرولخان و پادشاخاتوونی کرمانی تکایان بژ کرد و کمیخاتووخان بعوانی بهخشی و ناردیشیموه سر لوپستان.

۱- بایدونزغل کوری نهبخان، کاتی نمرغونخان هاته سر حوکم، عراقی ههجهمی پین سپارد و له سر نیسفههان کردیه نابیی خزی. جهمیل

۲- هیندیک له خزمانی بژ به سر راگیشتنی هممدان و فارس هتا خلیجی فارسی دیاری کردهو. جهمیل

۳- گریهرود پان گمرمود رمنگه کوهمود پین که زنجیره کپوتیکه له کوردستانوه به ناو فارس و کرماندا دهکش تا دهگاهه چپای پشت بامی بهلروچستان! له نیوان نیسفههان و کاشان! ۳۰۰۰ میتر بمرزه. عمونی

نمفراسیاب نه‌حمه‌دی برای خوی له لای کمی‌خاتو‌خسان به‌جی هیشته و هاتموه لوپستان و دست به جی ناموزایه‌کی خوی و گدلیک له سرداران و پیامواقوولانی، به بی هیج سووچ و تاوان کوشت.

کاتی‌غازان‌خان هاته سر ته‌ختی پادشایه‌تی، نمفراسیاب چووه لای که‌وته خاک و پایموه و غازان‌خان پروی دایه و هر وه پیشوو کردیموه به فرمان‌پروای لوپستان.

سالی ۶۹۵ ک (۱۲۹۵ ز) که غازان‌خان به‌رهو به‌غدا ده‌چوو، نمتابیک نمفراسیاب له سنووری همه‌مدان خوی گمیاندی و دلسوزی خوی نیشان دا. غازان‌خان زوری پتیز لی‌گرت و به دلی خوشه‌موه برتی کرده‌وه.

لهو گمران‌موه‌یدا تووشی بوو به تووشی حاکمی هورقوداق (سورقوداغ) که له فارس‌موه ده‌چووه لای غازان‌خان. نیوه‌زور و نیوه‌خواهیشته هرچونیک بوو ده‌گمل خویدا گت‌پایموه و پتیکموه چوونموه لای خان. هرچی نمفراسیاب کرد‌پروی و هر کرده‌ویه‌کی ناپه‌سند و گمندی هم‌بوو. شو نهمیره‌ سووک و به‌دی له به‌رده‌می‌غازان‌خان دانا و نموندی بوو چمند نموندیشی خسته‌سر و دلی‌غازان‌خانی وا لی‌پیر کرد که دست به‌جی فرمانی کوشتنی ده‌رکرد.^۱

نمتابیک نهمرته‌دین نه‌حمه‌د، کوپی یوسف‌شا

له پاش کوژانی نمتابیک نمفراسیاب، غازان‌خان نه‌حمه‌دی کوپی یوسف‌شا، برای نمفراسیابی کرده‌فرمان‌پروای لوپستان. نهمرته‌دین پیایوکی ده‌ستودل پاک و ناگارجاک و گم‌لد‌دست بوو. به ماویه‌کی زورکم توانی به‌هم‌توانی به‌زمی - برینی دل و دهرونی گله چم‌سواده‌کی ساریژ بکاتموه و به شنه و سروی دلسوزی - تیزی نه‌هاتی و هم‌ژاری، له پیل و پژی دام‌اوان و پتیشیل کراوانی هاوینشتمانی ره‌واند و هیم و بناغی گپ و بی‌نم‌پی، له بهر یلک هه‌لته‌کاند و کزبه‌ای نازادی، نالای خوشی و شادی له هه‌موو لوپستاندا شه‌کانه‌وه. هرگیز له فرمایشتی خودا و پیغه‌تیم‌بر

۱ - سالی ۶۹۶ ک (۱۲۹۶ ز) کوژراوه. نهمین‌ده‌کی ده‌لی: غازان‌خان فرمانی قه‌ل‌چروی کرده‌کانی ده‌رکرد. به‌غیا هزار کوردیان کوشت و وردهو به‌خسیریان به تالان بردن. وای لی‌هاتپوو کوپه کوردیکی دوازده‌سال‌میان به دوازه‌مدرم فروشت و گوئلیکیان به پنج درم ددها و نرخی شه‌کتیک دره‌میکلک بوو. نهمش له تلمی نموه بوو که نهم کوردانه - له دژی خان - یاریده‌ی میرنموروزیان دا. جمیل

دهرنده چو دابویه سمر شاپتی راستی و دروستی و هرگز به سمر نده چو. ماوی سی و هشت سال فرمانروایمی کرد و سالی ۷۳۳ ک (۱۳۴۲ ز) به مردنی خوی مرد و گیانی پاکی بمره به هشتی بمرین کموته فرین.^۱

نعتایک روکنه دین یوسفشاکوی نه همد

بو به جیشینی بارکی. نورش شمش سال^۲ بهو پری مردی و نمردی و دلسوزیموه کارویاری دنیاداری پاپراند و له دادگری و هزارپروهریدا له باوکیشتی تی پاپاند. واتا له پژگاری نهودا وک کورد دهل، گورگ و مری پینکموه شای خوارده وتهوه. پژوی شمشه می مانگی جیمادی یه که می سالی ۷۴۰ ک (۱۳۴۹ ز) گیانی پاکی بز به هشت بانگ کراوه و ترمی پیروزی له مرگوت و مدهرمیه کدا - که روکنابادی ناوه - به خاک سپراوه.

موزه فمردین نه فراسیاب نه همد گوپی یوسفشا^۳

۱- قوتبمدین گوپی عیساده دین پهلموانی کرد بووه همه کاری خوی و خورده شای گوپی مهلیک حسامه دینی به سرداری لشکر دیاری کرد بووه. زانی زرد خوش دویستن زرد کتیبیان به ناری شو پازانده وتهوه / لوانه: / تاریخ المعجم فی احوال ملوک المعجم که فزولافه زوینی نویسیوه. چوراسه دوشیست مدهرمی دینی دوست کردووه / چلیان له شاری نیزه ج و نوانی تریش له جینی دیکه / سی یه کی داهانی سالانه خوی لو مدهرمانه بدخت ده کرد. حافیزی شیرازی شاعیری به ناریانگ، گوپی که مالدینه و که مالدینه له لرستانوه هاتوته شیراز. حافیز یه کتیک بووه له شاهسرانی باره گای نم نعتایک نمسرتهمینه و له چمد جینه کدا پیی هه لگو توه. وک شو غزله می که نییدا دهل: «گر نبودی شاهیحی نصرت الدین از کرم» یان له جینگیه کی تره دهل: «فلک جینه کش شاه نصرت الدین است» واتا: ناسمان سوژده بز شا نصرتهمدین دهبا. جه میل

۲- له مردنی باوکیموه تا مرگی خوی ده بیته هشت سال. بهلام نیینیمتوته له سه فرمانه که میا، ج ۱، ل ۱۲۲ دهل: نعتایک یوسفشا دصاق فرمانروا بووه / بهسرا و خوزستان و فیروزان و چمد مه لهندیکی تریش له ژنر دستدا بووه و که مردووه، له روکنابادی شیراز نیزاوه. حافیزی شیرازی زرد بوو روکناباده مهمل دهل که همر دمکردی روکنمدینش بووه. جه میل

۳- نیینیمتوته له نیزه ج چاری بوو نعتایک که مروتوه و دهل: گوپی نعتایک نصرتهمدین نه همد و برای نعتایک روکنهمدین یوسفشایه. جه میل

لە پاش مردنى باۋكى تاجى فەرمانى ھوايى لوپستانى بە لاتىلاگى سىرىمىو نە. لە پۇڭگارى نەمۇدا مانگىلەي ئالاي نەمۇرتەيمىمورى كۈرەكانى بە تىشكى جىھانگىرى سىر زەمىنى، تەنىمىو و لوپستانىش ۋەكۈرۈ ھەمىو خاك و ئاۋى ئىران زەمىن، ھاتە ئىز قەلەمى ھەي نەم. پۇڭى دۈۋشەمە بىست و سىتەمى مانگى جىمادى دۈۋەمى سالى ۷۹۵.ك (۱۳۹۳.ز) تەيمىمورىلەنگ فەرمانى فەرمانى ھوايى لوپستانى بۇ موزەفەرەدىن مۇر كىردۈۋە. لە پاش نەمۇ فەرمانە موزەفەر، زۇڭى بىر لە زىيان نەخواردۈۋە و گىيانى پاكى بە خۇداي نەمىر نەسپاردۈۋە.

نەتايىلەپەشەنگ كۈپى يوششا^۱

لە پاش نەمانى مامى، فەرمانى ھوايى لوپستان بۇ نەمۇ مامىمە. نەمىش زۇڭى لە سىر تەختى دەسەلاتدارى نەمىمىو و لە ئاۋ نۆتىنى مىرگىدا سىرى ناپەۋە.

نەتايىلەنەھەمەد كۈپى پەشەنگ

لە جىنگى باۋكى ئاۋى فەرمانى ھوايى لى نرا، بەلام لە پۇڭگارى نەمۇدا لوپستان بىرىمى بىو لە زۇڭى چۆلگە و چىند كاولگە و وىزانىمەك، پىۋى تىدا دەزا و مامزى لى دەھمىمىو. لە لانسى چەقەل و لاندەي كۈندەبىو بىو لاۋە ئاۋەدانى تىدا نەما.^۲

-
- ۱- تارىخى عىرمى دەلى: پىۋىكى باش بىو. نەمىنەزەكى دەلى: لە پۇڭگارى نەمۇدا لوپستان وىزان بىرو چىرنەك ھەمىشە دەگەل بەرى موزەفەردا شىرپان بىو؛ شامەنسورى موزەفەرى لە پىستا لە شوۋشەرمەۋ پەلامارى لوپستانى دەدا. پەشەنگ بە پارمەنى شاشوجاچ -كە براى شامەنسور بىو- تۋانى شامەنسور لە كۇڭى خۇي كاتەمە. ھىندىك سەكى شاشوجاچ لە ئىزەج دۇزراۋەتمە. مېۋىيان لە نىزان ۷۶۲ و ۷۶۶مى كۇچى داپە. جەمىل
  - ۲- ھىزەكەشى نەمە بىو: نەھەمەد يان پىرەنەھەمەد و مەللىھەۋشەنگى خىمى بە شىپ ھاتن و ھۆشەنگ كۇڭرا. شامەنسور لە ئۆلەدا نەھەمەد لە لوپستان دەپەراند و لوپكى سىرناسى لە جىنگە دانە. سالى ۷۹۵.ك نەھەمەد چۈرە لاي تەيمىمورىلەنگ نەمىش لوپستانى داپەۋە. دۈۋ ھىزار مالىكى لوپش كە دەگەلى ئاۋارە بىۋىن ھاتەمە سىر جىۋىۋى خۇيان. تەيمىمورىلەنگ نەفراسىپى براى نەھەمەد و شامەنسورى -ۋەك بارمە- بىرەسەمەرقەند. لە دۋايدا لوپستانى لە نىزان نەھەمەد و نەفراسىپ داپەش كىرد. لە پاش مردنى نەمىرتەيمىمورى، پىرەنەھەمەد، پىرەنەھەمەدى كىرت و لە قەلى كۈھانەزدا بەندى كىرد. سالى ۸۱۱.ك دۋىبارە لوپستانى دەست كەتمەۋە-

له تاييك نېو سە عید کورې نه حمده^۱

له پاش بابی چمند سالتیک له لوړستاندا مەزنایمتی کرد و سالی ۸۲۷ ک (۱۴۲۳ ز) مرد.

له تاييك شاهوسین

کورې نېو سە عید کورې نه حمده کورې پەشەنگ کورې یوسفشا، بۆ ماویمه کی زۆر کم به سمر نېو مەلېه نده پاگمیش و هەر له سالی ۸۲۷ ک (۱۴۲۳ ز) دا به دەستی غیاسەدین کورې هۆشەنگ کورې پەشەنگ کوژا.

میرزا سولتان نیسراهم کورې میرزا شاپو، لەشکری ناردە سمر غیاسەدین و له ولایتی دەریمەند. شتیر لەوساو هەر بڼه ماله کەسیان فەرمانیە وایمتی لوړستانیان نه کردووه.

گینلی لات وای زیان تا ماوی هەر بۆ لایه که کۆنه فرتۆلی جیهان هەر تاوه بۆ زاوایه که

جەهلام ناژاویمه کی ناوخری له ناوی برد. جەمیل

دز وانا قەلا، کوهان دز: قەلای کێوان؛ یان قەلایک که له دووگه وشتەر ده کا. هەزار

۱- بەر لێوه دیو سالن به هارمه له شیراز گل درا بۆوه. جەمیل

۲- نمرکی یان همرکی، نیتستا به شیوهی کرمانجی داخین؛ له لیسوای ههولیز و له لای شنو و مهرگه وهی زلاند.

رەمەكى بون و لە گوندەكانياندا بە مسكىنى دامەزران.

ھەتا سالى ٥٥٠ ك (١١٥٥ ز) لوپەكان سەردارى سەرىخۇيان لە خۇيان نەبىرە و ھەر پاستمۇخۇ لە ژۆر فەرمانى خەلىفەى بەغدادا بون.

لە دوايدا لوپستان خرايە سەر عىراقمۇ و ھامەدىن شەھلى -كە لە تۈركەكانى نەفشار و سەر بە سەلجۇقىيەكان بو- كرا بە فەرمانى ھوى لوپستان و ھىندىك لە خۇزستان. دوو كەس بە ناوى مەھمەد و كەرامى، كوپانى خورشىد^١ -كە لە ھۆزى جەنگى ھوى بون- چىونە لاي ھامەدىن شەھلى و گەلنىكان پۆز و پاىە پەيدا كرد و بونە پىاماقوول و سەرناس. لە نەتمەوى ئەمە دوو براىە، پىاوى زۆر نازا و كارامە و ژىھانى ھەلگەمەتن و يەك لەوانە شو جاعەدىن خورشىد بوە؛ كە لە دواىى باسى دەگەمىن.

ھەر لەم سەردەمەشدا سورخاب كوپى عىيار -كە لەمە پىتش شىتىكەكان دەريارە نووسى- يەك بوو لە دەست و پىئەندەكانى ھامەدىن شەھلى. پۆزىك لە جەنگى پادوشكار، شو جاعەدىن خورشىد و سورخاب كوپى عىيار، لە سەر كەروىشكىك لىيان دەپتە ھەرا و كار بە جىيەك دەگا كە ھەردوولا بە شىرى پروتمەو بۆ يەكتر دەچن. ھامەدىن شەھلى ناوړيان دەگا و شەرەكە دادەكوژىتى؛ بەلام ھەردووك لە دالدا پەك لە يەكتر ھەلەگەرن و لىك دەخەفتىن.

لە پاش ماوۋىيەك ھامەدىن شەھلى گزىرايەتى ھىندىك لە لوپستانى بە شو جاعەدىن سەپارد. سورخابىشى ھەر لەم مەلەبەندەدا كەردەگىرى چەند شوپىتىك.

چونكە كارىمەدەستانى عىراق زۆريان زۆرى بۆ دانىشتوانى لوپستان دەھىنا و بە نامەردى و دەرلەقى پەنتارىيان دەگەل دەگردن و ھەموو لە دەستيان بە زالە و شاھ و ئالە بون، ھانىيان بە شو جاعەدىن بىرد و تەكايان لى كرد كە بۆ خۇى سەرىرەستيان بى و لە ھەرامبەر دەستەرىژاندا پەنا و

١- ھوسىن ھوسنى دەلى: ئەمە خورشىدەلە ھۆزى ھوسنى (ھەسەنەندە ھەسەنەندە) كوردە ھەكۆمەتى لوپى بىچووك، كە پىنيان گوتوۋە ھەكۆمەتى خورشىدى بە ناوى ئەمە. دائىرەالساھار دەلى: بىر لە دامەزرانى دەولەتى لوپى بىچووك، خورشىد ناوړەك دەپوۋە وەزىرى ھاكەمانى لوپستان. دىۋر نىيە ئەمە ناۋە لەم سەرجاۋە ھەلەلەلەبى. تارىخىي عالەمپارا پىنيان دەلى: عەبباسى. گزىيا خۇيان بە ۋەجەى ھەبباسى كوپى نىمام عەلى زانىرە. بەلام ئەمە پاست نىيە" ھەر چۈنكە دۆستى بەغدا بون، بۆيە ناوى ھەبباسيان بە خۇيانەمە نووسانمەۋە. جەمىل

پشتیان بن:

لمو سرویمنده شدا حسامدین شوهلی مرد و شوجاع بسو به همه کاره و پوزمپوژ به هیتر
دهبو؛ تا وای لیهات له هممو لوپستاندا کس له فرمانی دمرنه دهجو. وردورد پیتی به سورخابی
غمیمی خوی هه لکیتشاه و دمستی کورت کردوه و تمنگه تازی کرد و هینچکی لی هینایمه یهک؛
هتا کردی به گزیری خوی له مانرود. تیر ههمو ولاتی لوپی بچوک کومه دست شوجاعمدین
خورشیدمه.

شوجاعمدین کوپی خورشید

کوپی له بویه کر کوپی محمدم کوپی خورشید

له دوی نموه که خودای گموره شو ناوپه به خیری له ولاتی لوپستان دایمه و سمردیکی وهک
شوجاعمدینی بۆ ره خساندن و فرمانی هوایی لوپستانی بچوکی دامعزاند و سمر و سامانی به
کارویاری دا، نموسا دوو کوپی خوی؛ بمدر و حمیدری کرده سمر کرده؛ لشکر و ناردنیه سمر سمها بۆ
شمپی هۆزی چنگی ووی. نموانه گهینه بمرمه و قه لای رهشیان نابلقدها. له شمپی دموری قه لادا
حمیدر کوژا. کوژرانی حمیدر زۆری کار کرده سمر شوجاعمدین و سوتندی خوارد که نابی کس لمو
هۆزه به زیندووی بستی و ده بی همه مووان له خوینی کوپی خۆدا بکوژی. شم ناگری تۆلیمه
سوتحانیکه نایمه که خملکی شو ناوچمیه به جارتیک له گیان و زیان بیزار بوون و همرکسه شره و
شاتالی پیچایمه و همر شو پوشتنه که پیتی پوشتن، تیر ناوپان وه مه لبمندنه دایمه.

ناوچمی مانرود به چۆل و هۆلی کومه دست شوجاعمدین خورشیدمه له پاش ماویهک له لایمن
خهلیفمه شوجاعمدین و نورددین محمدمدی برای داواکران و برانه بهغدایه و داوایان لیکردن که
ده بی قه لای مانگره به جی پیلن. نه مانیش مانیان گرت و نیاندا و همدروکیان خستنه زیندانومه.
نورددین محمدمد له زینداناندا مرد و بمر له مردنی و میهتی بۆ براکمی کرد که نه کمی همرگیز
دست لمو بمردهی بمردهی. شوجاعمدین پاسپیری برای به لاهه زۆر پمسنده بو. ماویهکی زۆر له
زینداناندا ماوه و وه راسی به داخوازی خلیفه نمداره؛ به لام له نمنجامدا که لیی پوون بسو تا قه لا
نهدا، ههزار ته قه لا بدا بمری نادمن و نمویش به سمردهی براکمی دهچی؛ به ناچاری ملی داو له

برانبهردا قه‌لایه‌کی‌تری له خه‌لیفه خواست و نموش ناوچه‌ی تهرازه‌کی له بانی قه‌لای مانگره‌ی پی به‌خشی؛ که همر سمر به خۆزستانه.

شوجاعه‌دین که رزگار کرا، هاتمه‌ لوپستان و سی سالی‌تر فرمانه‌ی‌وایی کرد. له شاخروئوخری ژیانیدا له بمر پی‌سری خه‌ره‌فا بو؛ چاکه و خراپه‌ی لیک جوی نده‌کرده‌وه. به‌مدری کوپی و سه‌یفه‌دین پسته‌می برازی -که کوپی نووره‌دینی بو- هه‌میشه له بمر ده‌ستیدا بوون و کار و باریان بۆ به‌پرتوه ده‌برد. لهو سمر و به‌نداندا مملیکی به‌یات -که تورک‌یک بو- له‌شکری هینایه سمر لوپستان و ده‌ستی به تالان و بهۆ و شه‌ خۆزی کرد. له‌شکری لوپستان به سمر کردایه‌تی به‌مدر و سه‌یفه‌دین پسته‌م، به‌رم‌نگاری نمو دوژمنه هێرش‌هیننه بوون و له پاش شه‌ر و کوشتاری زۆر، له‌شکری به‌یاتی تورک شکا و زۆر به شه‌رزه‌می پاونرا و مەلجەندی به‌یاتانیش خراپه سمر لوپستان.

شوجاعه‌دین له ئه‌نجامی نمو سمر کوته‌ گه‌وره‌دا، به‌مدری کوپی و سه‌یفه‌دینی به‌رازای به‌ جووته -کرده‌جینشینی خۆی و بۆی دانان که له پاش سمرگی نمو، هه‌ردووکیان پیکه‌وه به سمر ولاته‌که رابگه‌ن.

سه‌یفه‌دین ده‌یورست به‌در به‌موتینی و جیگه‌ی مامی هه‌ر ته‌نیا بۆ خۆی به‌ستنی. چوه‌ بن کلێشه‌ی شوجاعه‌دینه‌وه و دلی کرمی کرد و وای برده‌هینشیکه‌وه که به‌مدر و ژده‌که‌ت ده‌یانموێ درمانداوت که‌ن و له ناوت به‌رن. شوجاعه‌دین -وه‌ک گوتمان- خه‌ره‌فا بو، هۆش و گۆشیکه‌ی نموئۆی نه‌مابو که راستی و درۆی نمو دووژمانیه‌ ده‌ناوان به‌کاا گه‌ورجی باوه‌ری کرد و فرمانی دایه که به‌مدری بۆ به‌کوژی. به‌لام سه‌یفه‌دین پسته‌م بۆ نمو له دوا پۆژدا پاکانه‌ی خۆی پی به‌کری، نه‌نگه‌ستیه‌ی به‌ نیشانه له مامی وهرگرت و به‌مدری نامۆزای خۆی کوشت.

به‌در چوار کوپی له پاش به‌جی‌مان: هه‌س‌مه‌دین خه‌لیل، به‌دره‌دین مه‌سه‌وود، شه‌ره‌ف‌ه‌دین ته‌ه‌مت‌ن و نه‌مه‌یرعه‌لی.

ماوه‌یه‌ک بو به‌در کوژرا بوو پوژتیک شوجاعه‌دین په‌رسیاری کرد: گه‌لوا! به‌دری کوپم بۆ نایه‌نم؟ هیندیک له هاوتشینان و هه‌مه‌دانه‌ی، پی‌سۆکی کوژرانی به‌دیان بۆ گه‌پاوه. به‌و خه‌به‌ره پرکه‌سه‌ر و دله‌زینه زۆر تیلکه‌جوو. نیت‌ر په‌ژاره‌ی سمرگی به‌دری جوانه‌مه‌رگی، به‌ستی لی به‌ی و سالی ۶۲۱ ک. (۱۲۲۴ز) به‌ داخی به‌دره‌وه سمری نایه‌وه و پوه‌په‌ری ژیا‌نی هه‌له‌برایه‌وه.

دهلین پسر له سه د سال ژباوه. له بهر دادگمری و ناکارچاکی، لوران به پیاوچاکی دوزانن و نیستمش گزبه کوی پروگهی نیازانه و بز و دم دچنه سمری.

سهمفهدین دوستم

کوی نورهدین کوی له بویه کر کوی محمد کوی خورشید

له پاش مردنی شو جاعه دین، بسو به فرمانر هوای سمریه خزی هم مو لوړستانی بچووک. حسامه دین خلیل - کوبه گموره بدمر - سمری هملگرت و پروی کرده مغدایه و لموی مایهوه. سهمفهدین زږد به دلنمری و دلسوږی ده گمل ژنږدستانی ختینا دهمزوتومه. له پوژگاری شمودا کس نهیده توانی هینده پمړه کایهک ناروایی بکا. کامرانی و خوشی و همزانی به په کسانو هم مو خاکی لوړستانی ته نیږوه. ده گپنوه که هر لمو پوژگاردها ژنیک له گوندی ناشجان له جیانی ناوردو، جوی کردو ته ناو تمنوور و نان و شیوی پی پیاوه. سهمفهدین که نه مه ده بیستمه بانگی ژنه دهکا و سرکونمی دهکا که چوڼ بزیوی به ناگرمه ناوه و نمو کاره ناروایی لی پروداوه؟ ژنه که له ورامدا دهلی بزیهم وا کردوه له دواړوژدا به پیروک بیگپنمه که له دهرانی سهمفهدینا نهونده همزانی بووه، دهغل و دان بز سوته معنی خراوته تمنووروه. سهمفهدین لمو پرسفه هیژایه زږد دلی پشکوته و ژنه کوی خلات کردوه.

همروه ها دهلین لمو سمریمندهدا که سهمفهدین هاتو ته سمر کار، شینت کس له پیاوه همره نازاکانی لوپ دزی و پنگریان کردوه و پتگهی هاتوچو له بازگان و کاروان بپاوه و کاریه دستانی عراق هرچمنندی کردویانه و کوشیویانه، دهرۆستان نه هاتوون و بزیان بمریست نه کراون. سهمفهدین ده گزیان پاچوه و برستی بریون و دهردهستی کردوون و بالاپسته هیناونی و خستونی زیندانوه. که سوکاری به دکاره کان کموتونه خاک و پایوه و بز هر سمریک لمو دزانه، شینت نیستمی شمشدانگیان داوه که نیستر وهرگری و دس له دز هملگری. سهمفهدین کوتوبه نه گمر نم کاره نالمله بهر بکم، میژوونوسان له پاشمله بزم دنووسن که سهمفهدین بازگانی دزفروش بسوا هرگز نم نمنگ ناخمه سمر خوم. هر شینتی هر له جی و دس به جی کوشتون.

نمو هم مو راستی و دوستیه، ده گمل ناکاری ختیچ و خواری لوړاندا رتک نده هاتوه؛ پتگه له

دز و پنگر گرتیان زذر به دل نمبو! چوون و له بنموه دهگل شمرهفمدینی برای، کاکمورالهی خویان کرد که سیفمدین بکوژن و نمو جیگهی بگریتموه. سیفمدین پوژنیک له گمرماوینا خوی دمشوت که بمو کمین و بهیمینی زانی. سمری دهمبر دمستی سمرتااشدا بوو، به نیوه چلی هیشتشموه و دهگل پیساونیکی خویدا پای کرد. دوژمنان سمریان دهموو نا و هملیانسپی تا گمیشته چپای کلارو. پیماوهکمی دهگملی دابوو نمویش دوستی نیاریان بوو. له پشتموهرا تیخیکی بز داهینا و لاقینکی له کار خست. سیفمدین هیژی پاکردنی نهما و به زامداری و له بمر زوری دهمرد و نازار بز سمرمردیک خشکمی کرد و کهلهلا له سمرلا لیتی کموت. شمرهفمدین نمبووهکری برای به پمیکانه تیریک پینکای و عملی کوپی بهمدری ناردسمری که لمبری خویزیمهای باوکی سمری بهسپی و کهلمبری خویزنهخوینی پر بیتتموه.

شمرهفمدین لهبووبهکر کوپی نوورهمدین هممه

له دوی نموی له چپای کلارو، برای خوی گوشت و به دلتیایی هاتموه ناو ناوایی، خیزانی بهدر -که دایکی حساممدینخهلیل- بوو- دهگل پیشوازیکمراندا نمویش چوووبو به پیسرموه و پیالهی تژی له خوشاوی له پیشی راگرت و گوته له مزگیننی نمو کارهدا که تژلهی شوومت ساندموه، نمو خوشاوه له دمستی من وهرگره بینوشه و نۆشی گیانت بی. شمرهفمدین فری کرد و همر لاشی وابوو خوشاوه و به خوشمویستی پیتراره. نیتسر هیچ بهمدی نغزانی ژهرای به دهمدا کراوه. نهخوش کموت و له سمر جینگا کموت و زوری دهمرد و نازار کیشاو زوری کیشاهمتا کهمیک هستایموه. تازه تۆزیک به لارهلار، کهمیک دارهدارهی دهکرد، به نیازی پاو و گمشتموه پوی کردهچیا و دهشتموه. برایکی شمرهفمدین - که ناوی عیژهمدینگرشاسپ بوو- لمو دمرچوونهی شمرهفمدین هملی باشی بز هملکموت و هملیکوتایه سمر عملی کوپی بهدر و گوته نهگمر برام برای خوی گوشت، تۆ چکاره بووی خۆت تیره داو شاگری دوژمنایمیت خوش کرد؟ همر له جیندا نمویش عملی -له تژلهی برای خویدا- گوشت.

حساممدینخهلیل له بهغدایه نم پرووداوانهی بیستتموه و به هلهداوان کومته پی و بنره و لوپستان هاتموه. شمرهفمدین دست و پیترهملی خوی تینگمیاندن: نهگمر حساممدینخهلیل گمیشتموه و هاته پرسهی نهخوشینم، همرگا من جاجسم به سمر خۆم هملکیشا، نیتوه سواری سمری بن و زوو بیکوژن.

حسامدین هاتمو و هاته دیدنی نه خۆش و نهویش وەك داینا بوو مەوجەكەى بە سەر خۆى دادا. بەلام نۆكەران دەستیان نەوێشان و خۆیان تێنەگمیان. كاتى حسامەدین دەرچوو دەرەو، شەرفەدین خۆى لە پیاوێكەى تۆرە كرد كە بۆچى بە گوتتان نەكردم و لە كۆڵ دنیاتان نەكردمو؟! گوتیان مێرم خۆشت لە ئێمە باشتر دەزانى كە تازە لەو نەخۆشیە راست نابێمو. نەگەر تۆ نەمای جگە لە حسامەدین خەلیل كێمان هەبە درووتكەمان لە لەش دەرینى و كاروبارى لوپستانى هەلسووێنى؟ حسامەدین جینگەى هومێد و هانای دوا پۆژمانە چۆنى بوگۆین؟

شەرفەدین تێگەشت كە لوپەكان حسامەدینیان بۆ جێنیشینی ئەو داناو. بە دڵ لى برا كە بە هەر ناوایەك بێ حسامەدین خەلیل لە ناو بێ. حسامەدین هەستى كرد كە پەى سەرى دەگەڕێن و لێى دەخەفتن بێكوژن، دیسانەو وای كرد و پەوى كردمو بەغدا. شەرفەدین لەو نەخۆشیە هەلەستاو و ترووسكەى ژیاى كۆژاو.

عێزەدین گرشاسپ كۆبى نووڕەدین مەحمەد

لە جینگەى براى كرا بە فەرمانبەر و لە پاش مەوێك براژنە بێژەكەى خۆى -كە خوشكى «سلیمانشالبو» بوو- سەر كردمو. حسامەدین خەلیل كە ئەم دەنگ و باسانەى لە بەغدا تێگەشت، بێبارى داكە هەر چۆن بێ لوپستان بەخاتە دەست خۆى. لە خۆزستانمو هات و لەشكرێكى زۆر بەهێزى كۆ كردمو و هاتە جەستەى عێزەدین. عێزەدین شەڕ و خۆتێژى بە دڵ نەبوو و یەستى بە بێ هەرا و قەرە لوپستان بۆ حسامەدین خەلیل بەجێ بهێتلى؛ بەلام خوشكەكانى كەوتنە تەوس تێگرتن و پلار پێدادانى و زۆر بە ترسەنۆكیان دانا و بە تیز و تەشەروە گوتیان تۆ پیاوى شەڕ مەكە! ئێمە ژێنێن كارى پیاوان دەكەین و بە گۆیدا دەچین.

سەرکۆندى ژنان بوو بە هەمان و عێزەدینى تێژ كرد و چارى ناچار لەشكرى ساز كرد و بەرەوپەرسى درۆمنى ناوۆت و لە تەزىك گوندێك لەو ناویدا بەرەنگارى یەكتر بوون. زۆرەى لەشكرى لوپستان دلیان دەگەڵ حسامەدین بوو. بە دڵ شەریان نەدەكرد و عێزەدین شكا و پرای كرد و نیازی

وابو خز بگمینهنته قهلاى كمرىت^۱، كه مەلەكە خاتونى ژنى تىدا بوو. حسامەدین خەلیل پیاوی لە سەر پتەگە دانا نەگەر هات بێگرن. عێزەدین بۆى نەكرا بگاتە قەلا و حسامەدین لە پشتەمەر پى بۆى هات و عێزەدینى بە دىل گرت و گفتى پێتا كه نەيكوژى. نەسجار هات قەلاى كمرىتى نابلۆقەدا و قەلاكه سى پۆژان خۆى گرت و لەمە بملواه لە سەر قەسى عێزەدینى مەلەكە خاتونى ژنى دەرگای دژى بۆ كردنەوه و قەلا درا بە دەستەوه و ناگرى شەرى دامركا و لوپستان بە خروپىرى كەوتە دەست حسامەدین خەلیل.

حسامەدین خەلیل

كۆبى بمر كۆبى شوجامەدین خورشید

لە دواى ئەوه كه حسامەدین خەلیل لە سەر تەختى فەرمانى هوابى لوپستان جێگیر بوو، عێزەدین گرشاسپى بۆ جێنشینی خۆى دیاری كرد. سالتیک پێنجوویو، پۆژتەك ناردى بە شوێن عێزەدیندا كه بچتە دیوانى. مەلەكە خاتونى ژنى عێزەدین كەوتە دلخۆزىهوه و لای وابو داوتکیان بۆ مێردەكەى ناوهتەوه، زۆرى بە دەورەدا هەلخۆتەند كه لەو چوونە خۆ ببوێت^۲ بەلام ئەو بە نامۆزگارى ژنەكەى نەكرد و زۆر پێبەكەتە پووی كردەدیوهخان. حسامەدین خەلیلش زۆر نامەردانە لە ماله خۆیدا جێنشینی خۆى كوشت. مەلەكە خاتون كه زانی مێردەكەى كوژراوه، هەرسێك كۆپەكانى -كه ناویان شوجامەدین خورشید و سەیفەدین پوستەم و نووڕەدین مەحمەد بوو- بە دزیهوه ناردەمالى سولەیمان پاشای خالیان.

لە سۆنگەى ئەو كارساتەوه دوژمنیهكى ئەومەند سەخت كەوتە نێوان حسامەدین خەلیل و سولەیمانشاوه كه هەر تەنیا لە ماوهى تاقە مانگێكنا سى و یەك جاریان لەشكر بە گۆ یەكنا كرد و لە نەنجامدا سولەیمانشاكا و قەلاى بەهار^۳ و هێندێك مەلەبەندى دیکەى كوردستان و دەست لۆرهكان كەوت. سولەیمانشادیسان لەشكرى كۆز كردەوه و هاتەوه سەر حسامەدین و لە شوێنتیدا بە

۱- كریه، كریخ، كریق: جینگەیه كه هشت فرسەخ لە ئەهرازهوه بە لای بمراره هەلكەوتەوه. عەونى

۲- بەهار شار و شووڕیهكى زۆر قایم بوو لە كوردستانی نێزاندا و لە پۆژگارى سولەیمانشادا پاتەختى مەلەبەندەكه

بوو. عەونى

ناوی دهلیز بره‌نگاری په‌کتر بوون و نه‌مجار حسام‌دین شکا. سولیمان‌شاهر لموتیه برمودوا
گمراهیه؛ به‌لام حسام‌دین دیسان خوی لَه گِیث کرده و بز تَوَله کموته شورتیان و دیسان پیتک
هه‌لِرْزانه و نه‌مجاره حسام‌دین، سولیمان‌شای زور شهرتو کرد و گه‌لیک له سمرکردو کس و
کاری سولیمان‌شای کوشت و عرمه‌ریه‌گی براشی یه‌ک له‌وانه بوو که سریان لمو جه‌نگمدا چوو.

سولیمان‌شایه هه‌لَم‌داوان خوی گمیاندوه به‌غدایه و هانای به خلیفه برد و داد و بی‌دادی له
دهست حسام‌دین له بر دم دانا و دارای کومه‌گ و هیمدادی کرد و لمویزه به شیت‌هزار کمی
چه‌کدارمه هاتمه شعری حسام‌دین. حسام‌دین‌خلیل به سی‌هزار سوار و نوه‌زار پیاده‌وه له
دهشتی شاپور^۱ پیتی لَه کرتن و شهر دامنزا. له سمره‌تادا له‌شکری سولیمان‌شاخویان بز نه‌گیرا و
ملیان له هه‌لاتن نا؛ به‌لام سولیمان‌شای خوی له مَمیداندا چقی و کموته دنه و هاندان و ناوتیدانی
له‌شکریانی خوی و کاریکی کرد زوری هه‌لاتوان گمراهیه ناو کُوری شهر و بایان‌دایمه سمر
دوژمن.

حسام‌دین‌خلیل سی‌به‌سی ته‌لَاقی خواردبوو که هه‌تا دوژمن نه‌شکیتی یان دوژمن خوتنی
نمِرْزتی، هر له مَمیدانی جه‌نگنا بستنی و له شهر واز نه‌هیتی. دوژمن زوری زور بز هینا و له
هه‌موو لایه‌کمه گه‌مارویان داو ده‌ناو خویان گرت و کوشتیان و نموسا لاشه‌کمان سووتاند و
سمره‌کمان به دیاری بز سولیمان‌شای برد و له بر ده‌میان دانا. سولیمان‌شاگوتی نه‌گهر به زیندویی
بز منتان هینابا نه‌مده‌کوشت. به‌لام ده‌لیتی چی؟ کاری خودایه و هر ده‌با وا بویاه و نه‌م چوار
خشته‌کیمشی خوتندوه.

بیچاره خلیل خشتی در بر پشتی   ناواتی به‌هاری پشت و به خوتن شوشی
دیو هاتبوو تا ته‌ختی سولیمان بگری   دیوکی سولیمانی گمیشتی، کوشتی

کوژرانی حسام‌دین سالی ۶۴۰ لک (۱۲۴۲ ز) بووه.

۱- دهشتی شاپور بانزیکه کموتته نیران فارس و لورستانمه. عمومی

بهدرهدین مهسعود

کوبی بهدر کوبی شوجاهه‌دین خورشید

کاتی که براکهمان له دهمتی شاپور کوشت، دادی خوی برده‌لای مهنکوقانان و پیسی گوت چونکه همورو کس دهمانی که نیمه همر له میژیموه سمر به خانه‌دانی خانین، بویه له بهغداه یارمستی دوژمنی نیمه دراه و برای من کوژراوه. وا منیش هانام به تو هیناوه و دهبی به بارنگدا چارنگمان بکمی. مهنکوقانان^۱ به پووی خوشموه وری گرت و لاوانیموه و ناردی بژ لای هولاکوخان.

کاتی هولاکوخان دهچوه سمر بهغدایه، بهدرهدینی ده‌گه‌لدا بوو. له پنگه بهدرهدین داوای له خان کرد که نه‌گمر بهغدا ی گرت سولیمانشای بکاته بهشه تالانی شوو. هولاکو له ولامدا گرتی ناتوانم به‌لینت پی بدم، چونکه همر خوا دهمانی چۆن دهبی. کاتی هولاکو بهغدا ی گرت و کوشت و کوشتر دهمتی پیکرد، سولیمانشاله شمریندا شهید کرا. نه‌وسا بهدرهدین له بمر هولاکو پاپایموه که مال و منداق و کسروکاری سولیمانشای به بهخشش بداتی. هولاکو بژی کرد و فرمانی لهو بارهوه بژ دهرکرد. بهدرهدین خاوخیزان و دست و پیوه‌ندی سولیمانشای همورو هینانه لوپستان. به‌لام له باتی نموه که توهمان لی بکاتموه، زور به ممردی ده‌گه‌لیان بزوتموه و له خزم و کسروکاری خوی هه‌لئاواردن.

له پاش نموش که بهغدا ناوه‌دان کرایه‌وه و ناژاوه کوژایموه و ژبانی تیندا بووژایموه، بهدرهدین به مندالی سولیمانشای راگمیانند که همر کس بهغدا ی پی له لوپستان خوشتره، با بهچیتموه و لهویش له بیرم ناچیتموه و چاوه‌دیری ده‌گم. همر کمیش ده‌مینیتموه و به خزمایستی من رازیه، نه‌وا ناماده‌م بیانکه‌مه بووک و زاوای خزمان و له خزمان هه‌لنه‌برین.

هیندیکیان له سمر داخواری خویان چوونه بهغدایه و نه‌وانمشیان که مانموه به پژهوه گل‌درانه‌وه و له ماله میرانموه ژبیان پی دران و کیویان لی خوازران و به خزمایستی خاندهانموه داممزران.

۱- نموهی چمنگیزخان و برای هولاکوخان و چواره‌میس پادشای بهری چمنگیزیان بووه. هولاکو پژه‌اوای ناسیای بهو گرتوه و کبلای‌خانی برای تریشی بهرو پژه‌ه‌لانی ناسیا ناردوه. له پژه‌کاری مهنکوقاناندا لویسی نزیسم پادشای فرمانه پیی پیشیار کرد که‌خان ببیته خاچهرست و همدوکیان له دژی موسلمانان به‌کسر بگرن‌اخان گرتی ندایه. عموئی

بهدردین مسعود پیاویکی دادگمر و هزاریمور و دلنرم و خوتنده واریکی هونمورم بسوه. ده‌لین چوارهزار مسه‌لی هر له مزه‌می شافعی‌ا لبهر کردوه و نموده‌ش له خوا ترساوه که هرگیز دڅینی ناپه‌وی نه‌کردۆتوه.

بهدردین شازده‌سال فرمانه‌ی موایی کردوه و له سالی ۶۵۸ ک (۱۲۵۲ ز) داخوای گموره بز خۆی بردۆتوه.^۱ له پاش مرگی به‌دردین مسعود، جه‌ماله‌دین سدر و ناسره‌دین عومر - کووانی به‌دردین - ده‌گه‌ل تاجه‌دین کوپی حسامه‌دین خه‌لیلا له سمر کورسی فرمانه‌ی موایی لوپستان به کیشه هاتن. کار گه‌شته نمو جیگمیه کاره‌کیان گمیانده‌برده‌می نه‌باقاخانی مغول که پی پابگا و بۆیان په‌کلا بکاتوه. کاتی گه‌شته باره‌گای هژدووی نه‌باقاخان، به فرمانی خان هر دوو کوپی به‌دردین کوژان و تاجه‌دین کرا به فرمانه‌ی موایی لوپستان.

تاجه‌دین شا

کوپی حسامه‌دین خه‌لیل کوپی به‌درد کوپی شجاعه‌دین غورشید

ماوه‌ی هه‌څده‌سال له لایهن نه‌باقاخانوه به سمر لوپستان راگه‌شت و سالی ۶۷۷ ک هر به فرمانی نه‌باقاخان کوژا و لوپستان درایه دست فه‌له‌که‌دین جه‌سمن و عیژه‌دین حوسین که همره‌وکیان کوپی به‌دردین مسعود بوون. فه‌له‌که‌دین کرا به حاکمی ولای^۲ و عیژه‌دین ینجو^۳ یان پی سپارد. به‌یاریش وا درا که له پاش فه‌له‌که‌دین، عیژه‌دین بیته جینشین.

نمو دوو برابه ماوه‌ی یازده‌سال به جووت فرمانه‌ی موایی لوپستان بسون و زوریان گه‌شه پیتدا و پیتشیان خست و گه‌لێک له دوژمنان و نه‌یارانی خۆیان له سهر پێگه‌ لابرد و ده‌ستیان به سمر ولاته‌کانی

۱- تاریخ صمصی، ج ۵، ل ۲۰۵، ده‌لی: ۱۸ سال فرمانه‌ی موایی به‌وه و سالی ۶۶۷ ک مردوه. جه‌میل

باوکی سالی ۶۴۰ کوژا و ۱۶ سالی و مسر خمی ده‌یته ۶۵۶، وانا سالی گرشی به‌غدا. ده‌لی تا ناوه‌دان بوونموی به‌غدا ماوه. وا دهره‌که‌ی ماوه‌ی حوکی واک گشتی تاریخی عومریه و له میژووی مردنیشیدا قسه‌ی شمره‌خان راسته. هه‌ژار

۲- نه‌مینه‌زده‌کی به‌ دلاری نووسیوه و ده‌لی به‌ دارایی ده‌ولت راگه‌شته. جه‌میل

۳- ینجو وانا: چاره‌دیزی ملکی تابه‌تی‌خان و خه‌زینه‌ی خان. جه‌میل

بمبات و بيشر و نه‌هاو‌نديش داگرت و ماوميه‌كي زڅريش هر دهمر ده‌ستياند مانموه.^۱ سنور و كوشمنه ژير قله‌م‌مويان هر له همه‌دانموه گرتيوي هتا شوشتر و له نيسف‌هانموه ده‌گيشته عمره‌بستان. ژماري چه‌كندريان له حمله‌همزاري تيپم‌پاند. فله‌كمدين زڅر پياوښكي وريا و دريا و دانا و ديندار بوو؛ زڅريشي گالته و لاقردی و حمنك پيخوش بوو. به‌لام عيزه‌دين زڅر دڅ و ږكوني و مؤر و بمسام بوو. هرگيز بمزمي به‌گونا‌هباراندا نه‌ده‌هانموه. هرمدوك برا نومنده‌هم‌ژاردوست و دادگمر بوون كه زڅردار و بيژڅريان له لا نه‌مايوو. و لك ده‌لين هاروښه‌كي ناروايان به‌هاوښكي زڅر هيژايان رها نه‌ده‌ديت و له سر بم‌پوولميه‌كي به‌زڅرداري، سمردلرتكيان به‌دارا ده‌كرده. هرمدوكيان نومنده‌م‌كسريان خوش ويستوه كه نيميتموه و كمس نيميوانيوه كيتميان دهاودا بنيتموه و به‌رتكي و به‌يه‌كدلي، ولاټي خويان بم‌پتوه بردوه و بمريان كردوتموه. پادشاياني نيرانيش زڅريان دل ږاگرتوون و دمستان بڅ دريژ نه‌كردوون. خوداي گموره هر و لك له ژياني جيهانيدا ليتكي هه‌لناواردن، بڅ لاي خوشي پيكموي هه‌لېواردن و ليتكي نه‌كردن هرمدوكيان له سالي ۶۹۲ ك (۱۲۹۳ ز) داله پڅزگاري ده‌م‌لاټي كمبختووخاندا مردن.

فله‌كمدين كوپتيكي له پاش به‌جي ما به‌ناوي به‌دوره‌دين؛ عيزه‌دينش سورمه‌دين مسحه‌مه‌د ناويكي به‌جي هينشت.

جه‌ماله‌دين خدر

كوپي تاجمه‌دين شاكوپي حسامه‌دين خليل كوپي شو‌جاءه‌دين خورشيد

له سر فرماني كمبختووخان، جه‌ماله‌دين خدر كرا به‌فرمانه‌وای لوړستان. به‌لام حسامه‌دين عومره‌بگ كوپي شه‌مسه‌دين كوپي شه‌رفه‌دين ته‌متمن كوپي به‌در كوپي شو‌جاءه‌دين خورشيد، ده‌گم‌شه‌مسه‌دين لمبه‌كي، خويان به‌له پيشتر ده‌زاني و سريان و بم‌باري نه‌هاني. له سالي ۶۹۳ ك (۱۲۹۳ ز) دا ده‌گم‌شو مغولانه‌دا كه له تريك خوږه‌مايادموه پاسداري سنور برون پريك كومتن و شمويتك له نه‌كاو به‌سرياندا داو جه‌ماله‌دين و خزمه‌كانيان كوشت و نيشتر لمر ساوه نه‌تموي حسامه‌دين خليل به‌يه‌كجاره‌كي دواپراو بوون.

۱- نه‌مينزه‌كي ده‌لي: ۱۷ هزار كمسيان نارده‌سمر بميانان و ولاته‌كميان لي داگير كردن. جميل

حسام‌الدین عومر بهگ

هر به زوره کی خوی کرده فرمان‌روای لورستان. شازاده‌کانی لورستان: سه‌مسامه‌دین مه‌حمود کوری نوره‌دین محمدمد و عیژه‌دین محمدمد و نه‌میردانیال - که له بنه‌مالی گرشاسپی سوو - ده‌گمل چمند که‌سیتی‌تر له سرداران و به‌کارانی دیکه‌دا پتک‌کومتن که توله‌ی خرتنی کورانی تاجمدین شای لی یکمنموه و ده‌شیان گوت حسام‌دین عومر پتی ناکه‌وی فرمان‌روا بی؟ چونکه به بنیچه بمشی به فرمان‌روایانموه نیه و گمروه که سه‌مسامه‌دین مه‌حمود بیته مه‌زن و فرمان‌روامان؟ چونکه باب و بایسرانی همه‌میشه جی گموره و فرمان‌روا بوون.

سه‌مسامه‌دین زور لاتیکی وریا و پیاویتیکی زرینگ و پتکومتو بوو. سه‌مسام له خوزستانموه هات و گیشتبوه سر سنووری خوره‌ماباد که ریش‌سپی و تکاکاران خویان خسته نیوانموه و نه‌یانه‌یشت شره‌که بکری و له سر نهم مفرجه پتک هاتن که شه‌هابه‌دین له‌نبه‌کی و براکانی - که وک ناگری بن کایه و مایه‌ی همرا و ناژاوو بوون - له لورستاندا نه‌میتن؛ حسام‌دین عومریش لورستان بداته دست سه‌مسام. نیتسر له‌وساوه سه‌مسام بوو به فرمان‌روای لورستان.

سه‌مسامه‌دین مه‌حمود کوری نوره‌دین عه‌مه‌د

له پاش وه‌لا نانی عومره‌گ، سه‌مسام به‌یهری بادی‌ه‌واییموه له پاله و پشتی فرمان‌روایی پالی دایموه و کارویاری ولاتی زور به پتکی گرته دستموه و له ماومیه‌کی زور که‌مدا لورستانی تهاوتک وه بره‌و خستموه. رۆژگار هاتوچوو؛ رۆژتک سه‌مسام به تاقی ته‌نیا چوه جه‌ستی شه‌هابه‌دین نه‌لیاسی له‌نبه‌کی و برایانی و کیتشی تیها‌لاندن و نه‌وانیش ده‌ستوه‌کمریان کرد و پن‌ج‌او‌چار برینیان له له‌شی سه‌مسام کرد؛ به‌لام سه‌مسام په‌کی نه‌کوت و دست به‌رداریان هر نمبو تا راوی نان و کموته شو‌تینان و له سر لووتکه کیتیکی پر به‌فردا حاسیه‌ی کردن و له سرمانی کسیره کردن و هه‌مروی گرتن و جووقه‌واری لی برین.

به شو‌تن نه‌و رووداوه‌دا نه‌وه‌زایه‌کی شیخ کاکویه چوه لای غازان‌خانی مغول و له‌بیری پاراوه که خوینی جه‌ماله‌دین خسر و شه‌هابه‌دین نه‌لیاس ون نه‌کا و توله‌یمان بستینی. غازان‌خان ناردی عومره‌گ و سه‌مسامیان هیتا و له عومره‌گی پرسی تو بۆچی جه‌ماله‌دین خدرت کوشت؟ عومر

گوتی: چونکه نمو منی نه کوشت! غازان خان نمو جار پرسى: باشه نئى كوپه چكزله كميت بۆ كوشت؟
عومر له وهراما راما و بهسركزى دامام. غازان خان دايه دست كمسوكارى جه ماله دين و له تۆلى
خوتنى خوياندا كوشتيان و همروهها به فرمانى خان، سه مسامهدين مه محموديش له تۆلى
شهابهدين نهلياسدا كوژرا. نمو پرووداوه سالى ۶۹۵.ك (۱۲۹۵ و ۱۲۹۶.ز) پرووى داوه.

عيزهدين محمهد

كوپى ئهمير عيزهدين حوسين كوپى بهدرهدين مسعود

له پاش كوژرانى عومر يه گ و سه مسامهدين مه محمود، عيزهدين محمهد -كه هيشتا منداڤ بوو-
كرا به فرمانهوا. بهدرهدين مسعود كوپى فهلهكهدين حوسين -كه شامقزاي بسو، به تهمينيش
گهروتر بوو- ببوه بهرههست و خۆى لئو له پيشتر دهزانى.

له پۆڭگارى دمهلاتى سولتان محمهدى خودابهندهدا، له سمر فرمانى سولتان بهدرهدين
مسعود، نازناوى ئهتاييكى درابه و كرايه حاكمى ولاى لوپستان و عيزهدين به نينجۆ -ملكى
تايبهت و دارايى سولتان- پاده گميش. له پاش ماويهك همدوك ئهرك همر به عيزهدين سپيرا و
ههتا ما، ئهوكار به دهستيهى همر به دهستوهما و له سالى ۷۱۶.ك (۱۳۱۶، ۱۳۱۷.ز)دا كوچى دوايى كرد.

دهولهت خاتون ئنى عيزهدين محمهد

له پاش مهرگى عيزهدين بوو به شازنى خاكى لوپستان. بهلام له پۆڭگارى نمودا كاروبارى دنيا دارى
پۆڭسروژ بهرو گمىدى و لهنگى دهچوو. ببوه همرگس-همرگس و كمس خمتى شازنى
نده خوئندهوه. زۆريى كاروبارى له ديوانى پادشايانى مغولوه بهرپوه دهبرا و كه له ئههجامدا
كارتىكى بۆ نهكرا. ناچار عيزهدين برائى خۆى، له جينگى خۆى دانا و خۆى له كار كيشايوه.

عيزهدين حوسين برائى دهولهت خاتون

له جينگى خوشكى جلموى فرمانهوايى لوپستانى گرته دهست و ماوهى چارده سال فرمانهوايهتى
كرد. خهلكى لوپستان له ژيتر سيبهرى دادگهري نمودا به خوشى و شادمانى و تهسهلى و

شجاع‌الدین مه‌حمود

له پاش مهرگی عیزه‌دین، شجاع‌الدین مه‌حمودی کوپی کرا به جینشین، به‌لام پی‌اویتیکی ناپیاو و بی‌نم‌ی‌بوو؛ هم‌مو خدک له دست‌ی وه‌زاله هات‌بوون. له سالی ۷۵۰ ک (۱۳۴۹ و ۱۳۵۰ ز) دا لیتی راپیرین و کوشتیان و له کۆل دنیایان کرده‌وه.

مه‌لیک عیزه‌دین کوپی شجاع‌الدین مه‌حمود

له پاش باوکه‌کی کرا به فرمان‌ی‌هوا و له سۆنگی نه‌وه‌دا که پمیرندی دۆستان‌ی ده‌گم‌ل پادشایانی عراقدا پمیدا کرد، به‌رز بۆوه و ناو و ناویانگی پتکه‌مونا.

دواجار له سالی ۷۹۰ ک (۱۳۸۸ ز) نه‌میرتیمووری کوره‌کانی له قه‌ل‌ی وامیاندا - که نیوفرسه‌خی برووجرده - ده‌وی داو گرتی و نارینه سه‌مه‌رمقند و سه‌یدی نه‌حمه‌دی کوپیشیان برده‌مندگان و له پاش س‌ی سال دوورخستنه‌وه - که ناویان نابوو و چانی پمورمه‌کردن - هینایاننه‌وه و هاتنه‌وه لوپستان و عیزه‌دین ده‌ستی کرده‌وه به فرمان‌ی‌هویی خۆی؛ به‌لام له نه‌نجامدا له سر سه‌ره‌ختی و لاساری و بیباری سه‌یدی نه‌حمه‌دی کوپی، باجگرانی مغول گرتیان و به ناوی سه‌ریچ و یاغی بردیانه سولتانیه و به زیندوویی کمولیان کرد و لاشمیان حموت پۆژان له راسته بازاری شاری سولتانیه‌دا هه‌لاومی.

سه‌یدی نه‌حمه‌د

هه‌تا نه‌میرتیموور له سه‌ر دنیا بوو، نه‌می‌ژا خۆ دهرخا و دابوویه چیا و چۆلان و هه‌ر پۆژه له جیه‌ک و هه‌ر شه‌وه له دێیه‌ک و هه‌رتاوه له شوینیک و هه‌ر ده‌مه ده‌که‌لینیک و کولینیکدا خۆی ده‌شارده‌وه؛ به‌و پمپی پمیشانی و چاره‌په‌شی ده‌ژیا. له پاش مهرگی تیمسوور هاتنه‌وه ولات و تا سالی

۱ - هوسین‌حوسینی له سه‌ر نه‌م یاسه‌ ده‌روا و ده‌لی سولتان نه‌ه‌وسه‌عید مه‌زنایه‌یه‌کی دان پیتدا ناوه و له فرمان‌ی‌هوایه‌که‌یدا به سه‌رکه‌وتوویی سه‌رده‌گموت و هه‌تا پۆژگاری نه‌میرتیموور هه‌رما. نه‌میرتیموور ده‌یویست بیه‌خاته به‌ر فرمان‌ی‌خۆیه‌وه، ملی نه‌دا و توانی بیگرێ و بیکوژی. زانیشمان که به‌نه‌مالی پیتشو به مهرگی عیزه‌دین برابه‌وه و خیزانیکی نوێ هاته‌ په‌وی کار. جه‌میل

۸۱۴.ك (۱۴۰۱ و ۱۴۰۲.ج) له لورستان مهزنايهتی کرد و نموسا مرد.

شاهوستان کوپی مه ليلك عيزه دين

له پاش نه مانی سمیڤه محمد، شاهوستان کوپی عيزه دين کرا به فرمانه هوای لورستان. شاهوستان پیاوړتکی بزږ و هاروهاج بوو وک ده لاین دهرتی داودی نده مومست. هیرشی دهره مسر هم ممدان و په لاماری جمرادقان و دهوری نيسفهمانی دده. تمنانه له پژگاری سولتان نموسمعيد کوره کانیډا هم ممدانی گرت و لموړه پووی کرده گمر مسير و له شاهه زوور هه لیکوتایه سر هژی بههارلوو. کور پیر عملی سر کوماری بههارلوو دهرستی هات و پرستی لږ بېری و کوشتی. نم پروداوه له سالی ۸۷۳.ك (۱۴۶۸، ۶۹.ج)دا قوماوه.

شاهوستم کوپی شاهوستان

ماوه په کی زږ مهزنايهتی لورانی کرد و له دواييدا خوی گمانده لای شانیسماعیلی سه فووی و شموش پمندی کرد و به چاوه دتیری شایان و به لاواندنموی شایانه سرملندی کرد. زږ لهو خوښیدا نهمایموه و دواي ده مینکی کم دنیای پي له خه می به چی هیشت و به یه کجاری سری نایموه.^۱

نه غور کوپی شاهوستم

۱- نه مینزه کی و حوستان حوینی دهلین: دواي نموه که شانیسماعیل بهغای گرت و بمره حویزه ده چور، لمشگری ده غزار کسی به سرگردایمی حسمینه کی لاا و سرهک هزه کانی کوره کانی تالش و بهیراچه کی فرمانلوو، نارده مسر شاهوستم و شمپکی زږ سه خیان له ناردا قوما. شاهوستم خوی نه گرت و دایه چیا. له پاشان خوی زږ دهنه گاندا دیت، داواي پینک هاتی کرد و دواي نموه که حسمینه گ و بهیراچه گ مرجه کانیان قبول کرد، هانموه و له پژوی دوه می مانگی جیمادی دوه مدها هاته لای شانیسماعیل و زږ پیشوازيه کی گمور لیکرا و شا زږ به پووی خوښوه به خیری هینا و به زمانی کوردی به شینوی لوروی زږی ده گم دوا و فرمانیشیدا ریشه درزه کی به جواهرات پرازننموه. هر تاله موهی دپنی گمورپکی پتوه هه لومرا و چند پژنک به میوانی گلی دایموه. نموسا مملیندی شووشر و دزفولی پي به خشی و فرمانی فرمانه موی بز مژ کرد و گمرانده موه پاپته ختی ولاتی خوی و همتا سر هواسایمتیان هر خوښوو. جه میل

ئەغۇر كۆپە گەۋدە شاپۇستەم بىو؛ لەپاش باۋكى بىو بە فرمانى ھۋاى لوپستان. سالى ۹۴۰ ك. (۱۵۳۳ ز.) كە غوبەيدوللا خانى نوزسەگ ھىرشى ھىتابوۋە سەر نىران و گەمبۈۋە خوراسان، ئەغۇر بىو بەرىمىست كوردنى ئەو ھىرشە پەگەل لەشكىرى شاتۇماسب كەموت و جىھانگىرى براگچەكى خۇى لە لوپستان بەجىنەشت، كە سەرپەرشتى ۋلات بى. جىھانگىر كىسى لەو دەرۋەتە ھانى و ھۆزەكانى لوپستانى كوردەلايەنگىرى خۇى و رايگەياند كە ھەر خۇى فرمانى ۋايە و كاكى ھىچكارە نىە.

كاتى كە لەشكىرى شابەرەو دوا دەگەپايموۋە، ئەمىر ئەغۇرە ئەو دىنگ و باسە ناخۇشەى بىستەو و داۋاي گەپانەمى لە شاكرد و چوارنالا ئەسپى بەرمو لوپستان تاۋدا. لە ئەھۋامند ھىندىك ھەتيرەمەتپى لاتولوتى لى ھالان؛ بەلام گەۋدەپياۋان و كەمبۇخودايانى لوپ، كەس دانى پىندا نەھىنا و جىھانگىرىيان لەو خۇشتەر وىست. لە پاش ھىندىك شەر و كوشتار ئەغۇر بە دىل گىرا و كورزا.

جىھانگىر كۆپى شاپۇستەم

جىھانگىر لە پاش كوشتنى براى، بوو بە فرمانى ھۋاى سەرپەخۇ لە لوپستاندا ھۋەى نۇسالى بە سەرپەستى و كامەرانى پادشايتى كورد. لە سالى ۹۴۹ ك. (۱۵۴۲ ز.)دا شاتۇماسب لە تۆلەى ئەغۇرەدا كوشتى^۱.

۱- مېژوونوۋىنى كورد، ئەمىنەزەكى بەگ و سەيدھوسەين ھوزنى دەلەين: ئەم ئەغۇر بەگە ماۋىيەك فرمانى ۋايەكى سەرپەخۇ بوۋە. سالى ۹۴۸ ك. (۱۵۴۱ ز.) كاتى كە شاتۇماسب بىو ئەمىن كوردنى ۋالى دىزفول (ئەلەئەمەدىن رەمىشانى) لەشكىرى دەبرد و گەپشە لاي لوپستان، جىھانگىر چۈرە لاي و دىدەنى لىكرد. بەلام لە پاش ماۋىيەك گۈنى ئەۋاۋەتە فرمانى شا و زىيانىشى بە ۋاگى ھاۋساي خۇى گەياندوۋە. لە سەر فرمانى شاتۇماسب ھەيدوللا خانى نىستانجلوۋى توركانى سالى ۹۴۹ ك. (۱۵۴۲ ز.) لەشكىرىكى پەكجار زۆرى بىرۋەتە سەر لوپستان و شەرپىكى ھەستەم و بە سام لە نىزاناندا پەۋى داۋە و جىھانگىر لە شەردا بە دىل گىراۋە و كورزاۋە، بەلام پۇستەم و مەھمەدى كۆپەكانى جىھانگىر ھەلاتوۋىن و خۇيان گەياندۆتە بەغدىلە.

لە پاشان شاتۇماسب فرمانى لوپقاننى دەر كوردوۋە و دەستى لەشكىرى لە تالان بەرە؟ كوردوۋە. لەشكىرى قزلباشان بە شىر و تىر، شىشاونە گىيانى لوپانەۋە و پىسر و لاۋ و ئۆن و پىياۋ و زورھان و ساۋايان نەپاراستوۋە و تەننەت نازۇق و پاتالىشان سەر بېرەۋە و دەرۋەدان و باغاتىشان - سەر لەمەر - لە بىنە ھىناۋە. لە ئەنجامدا ئەمىر شاقاسم - كە

شاپوستانم کوپی جیهانگیر

له پاش نعو که شاتوماسب میرجیهانگیری کوشت، نمبوروسلینسی گودهرزی - که لهلهی منداله کانی جیهانگیر بوو - شاپوستانمی کوپی جیهانگیری به نیوه خوش و نیوه زور، په کیش کرد و بردیه لای شاتوماسب و کردیه دیاری دمتی خوی و گوتی: شادوستیم وای لیکردم که نم کوپم بز هیناوی. دمهجهی له سمر فرمانی شاکوت و زنجیران خسته پی و پیلای شاپوستانم و له قه لای الصوت دا بمند کرا. له پاداشتی نمو کاره چاکه کی که گودهرزی کردی! پله وپایه میروناخوری تاییمتی شاهانه می دراپه و له ناو هارکارانیدا سرفراز کرا.

کوپیکی تری جیهانگیر که ناوی محمدمدی بوو لمو کاتمدا زور مندال بوو، هه لوسووانی کاروباری فرمانمواپی له وزی نمودا نمبوو. لوړه کان به دزیموه بردیانه چمنگله - که جینگایه کی سخت و بهریوار بوو - لموی شاردیانموه. نیشتر کسی وا لمو بنه ماله نه مابوو که به سمریان رابگا. مایه بک نمو هوز و تیرانه پی سمر و سمدار مانموه.

روژتک له پژان کابرایه کی خوپی و پی نمر - که به سمر و شکل زور له شاپوستانمی ده کرد - پمیدا بوو، گوتی: من شاپوستانم و له قه لای نه له مروتوموه پام کردووه و خه لکیش باومری کرد. کابرای تاین زور بیباگانه و به بیسل کردن پروی کرده مالی شاپوستانم و خوی کرده سمداری ما. ژنی شاپوستانم - که چمنین سال بوو میتردی لی دوور خرا بزوه - به هاتنموهی هر شاگمشکه بسوا خوی دابه دستموه و ده گه لیدا رادهوارد و به میتردی خوی ده زانی و خه لکیش که دیتیان وا ما و مندالی خوی پتی شاد و شوکور بوونموه، نموانیش هیچ دوودلی و گومانیان نه ما که شاپوستانمی به پاستی هر به پاستی هاتنموه. زور بمدل هاتنه ژیر فرمانیموه و کردیانه فرمانمواپی خویان. کاتی نمو

میرنشینه کی به سمر لوپستانموه بروه و کریوی نم میرجیهانگیرش بسوه - تکی له شا کردهوه، قزلباشیان کیشاوموه و به پرو لیتانی سمیده میریش له خاندانی میرانی لوپستان خوشبوره و هر شا بز خوی لوپستانی له نیران پوستانم و محمدمدی دا بش کردهوه. جه میل

۱ - ناوی قه لایه کی قایمه و له لای قمزونه. جه میل

له شرفنامه فارسیه کدا هر نورساره «قلعه الصوت» ماموستا پژیمانی له ترجمه هره بیه کدا ناوی نویسره: قلعه الموت - الصوت لاحسر. وانا: نالی کوودی و فارسی ده گمل معوتی عمرمی لیکنداره و بروه به مرگی سوو. من لام وایه هه لموتی کویده که به جینگه زور سخت ده لیتان چونکه فارسیش به «نهم مروت» ده خوینموه. هوزار

خمیره سیر و سه موره همیشه قمزین و به گونی شادا درا؛ گورجن شاپوسته می له گرتوخانه دریتنا و فرماني شاهانی بژ دمرکرد که فرماني هوای لوپستان بی و خورمه بادیشی بی بدیتوده که هر له زووشوه پاته ختی خویان بوو.

شاپوستم وهک بالندمیهک که له ږکه بردرابن و پهله پروزی چوونوموی هیلانه و سردانی جووجه لان بکا و ابوو.

هر دهست و په لیکي برو به بالی تا هرچی زوو بگانه مالی

به بی پشودان و وچان، شمورژوی دسمر یهک خستوه و به پرتاو بمره لوپستان دهیکوتا و رانموستا همتا خوی گیاندوه ناو کس و کاری. شاپوسته می گورینش له خوکوپسن وازی هینا و پتی پیوه نا و له پناوه بوی دمرچوو. رتیریمژر کپاری کولت هاتوه! به لام دستان شاپوسته می به راستی نهمیهشت زړه شاپوستم بی دمردیسمر سر دمرکا. کموتنه شوینی و گرتیان و هینایانموه ناوایی و له بمر چاری همشامات بمره بارانیان کرد و چاری نامردانیان بی ترساند.

لمو ماومیشدا مسحه مودی برای شاپوستم ببوه پیاو و له سمر مهنایهتی لوپستان دهگمل شاپوسته مېدا کیشه و همرایان لی پمیدا بوو! تمنانت کار گیشته به گو یه کدا چوونی چه کدارانه و شیر و رمبیلان له رووی یه کتر همژاند. کمپخودا و پیش سپی بوونه بمریوان و ناویزیان کردن و له سمر نموه پتیکیان هینان که شاپوستم چونکه برا گموره یه چوار دانگ له شمش دانگی لوپستانی به دهستوه بی و نهو دوو دانگی دیکمش که دهسینتیموه، مسحه مودی پی پابگا و هر پیکموش بژین. هر دووک برا به دل دهگمل یه کتر ناشت بوونموه و زور به خوشی و برابیهتی پایاند موارد.

له مومیر باسمن کرد که له دوی نموی نعتابیک شاحوسین به دمتی غیاسه دین کوی کاوس کوژرا و غیاسه دین له ترسی میرزا شاه رخ له ولات ههلات و نیتسر نعتابیکانی لوپ ناسماریان برابیه، لوساوه مهلبندی لوپستانی گموره - که به ولاتی بهختیاری بنواوانگه - هر ناوه و هر تاوه، له ناو دمتی نم و نموده دستاودستی دهکرد.

له ږوژگاری شاتوماسی سه فویدا مهنایهتی بهختیاره گان به تاجمیرناوتک سپیرابوو که سمرکوماری هوزی نستمهرکی بوو. نویش دهبویه همرساله دراوتکی زور و زموند به ناوی یاری و دیاریموه پیشکمش به شای نیران بکا. سالتیکیان تاجمیردراوی دیاری شای بژ ههلمسوپا و فرمان

درا له سر یاندا. له پاش تاجمیری سر پر او مهلبندی بهختیاری (لورې گهواره) درایه دست میرجیهانگیر بهختیاری و ده بویه سالانه ده هزار نیتسر بڼ دیوانی شای نیرانی بهرې بکا. میرجیهانگیر پیاوړتیا سر به درمونه و له ناو هڅه کې خڼدا بهرېز و خوشه ویست سوو. شاپروسته می کورې جیهانگیر - که نیتستا باسی نهو ده کمین- بېووه دسته بهرې نهو میره بهختیاره که هر گا نهو نیتسترانه ی بڼ نه درا، نهو بڼی بنا.

سالی ۹۴۷ ک (۱۵۶۶ ز) شاتز ماسب نه میرخانې مووسلوې خواوې هه مه دانی ناردېوو که نهو ده هزار نیتسره له لوړستانی گهواره کز کاتموه و بشچې باج و پیتاکی خوزستانی ش بڼ شاورگریت. لهو ده ممشدا خوزستان به دست عمر به کانی موشه عشمه وه بوو.

شاپرور خانم کچې نه غور و ژنی شاپروستم به دزیموه فرمایتکی شای نیرانی و هر گرتیو که ده بی نه میرخانې مووسلو له - هملیکدا که بڼی هملکوت - محه ممدی برای شاپروسته می بگری و بڼ شای په وانه کات!

جا که نه میرخان گمیشته بهر وه و له خوږه ماباد نژیک کموتوه، محه ممدی چو به پیسیره و دیدنی لږ کرد. پوړتیکان نه میرخانې مووسلو، محه ممدی و گملیک له دست و پتووند و هوالانی بانگیشتن کردن و له شونتیکدا کوی کردنوه و محه ممدی و سدکسی له گهواره پیاوړی لوړستان گرت و بالبهسته بڼ شای نیرانی بهرې کردن؛ شاش هه مووی له قهلاي نه له موولدا خسته ناو زیندانهوه.^۱

نه گمر خوا دررفت بنا به دوروژي باسی به سرهاتی شاپروستم و محه ممدی دنووسم.

۱- سید حسین حوزنی نه م پرواوه به جزیریکتر ده گیتسره و دهلی: نه میرمحمدهمدی شورشې نهوستاندېوو؛ ناوچه کانی دورویمری تالان ده کردن و قله مېروی زندهه کرد و لشکری هر به هیزتر ده وو. شاتز ماسب لشکر تکی په کجار زور و پرچمې به سرکردایمتی نه میرخانې حاکمی هه ممدان نارد مسر. محه ممدی ده گوی پاچوو. ماویه کی زور، زور پالوانانه شمې ده گمل کردن و هردووک بهر زوریان زیان وی کموت. بهلام له پاشان محه ممدی به دیل گیرا و بڼ شاتز ماسپیان نارد و خسته قهلاي نه له مووتوه. هیندیکش دهلین: شاپروستم بانگیشته کې کردوه و بهو قیله گرتونی و خستونیه زیندانهوه. جه میل

محمدهدی کوپی جهانگیر

محمدهدی له قه‌لای نه‌لمروتدا ده‌سال زیندانی کینشا. له ماوه‌ی نمر دمه‌الدا چوار کوپه‌کانی - که علی‌خان و نسله‌مز و جیهانگیر و شاوریدی بوون - له شاپورستمی مامیان هه‌لگیرابوونموه و بیوونه گری ناگر و له تشک و داوینی هه‌لگیرا بوون و یه‌خه و به‌روکیان به‌رنه‌ده‌دا و سمر و گوئلاکیان ده‌کوتایموه؛ گهر و گیتجه‌لی وایان بۆ ده‌نایموه هه‌نگوین و دوشاویان به‌ زاری تالآ کردبوو. ههر به‌وشموه نمریتا بوون، په‌لاماری ولاتی زرده‌ستی شاشیان ده‌دا و شاشیان سمرگردان و شاش کردبوو. هه‌مدان و جهریادقان و ده‌رووسری نیسفه‌هان و چهند شارستانیان پسو ده‌کرد و مالی شاپرستانیان کاول و خاپوور ده‌کرد. جگه‌ له‌وه‌ی که به‌ سمر پوسته‌مدا زال بوون، له‌ راست قزلباشانیش روسته‌می زال بوون و پاسدارانی سمرسورویان وه‌زاله‌ هینا بوون و بنیشته‌ تالمیان به‌ بوژلانموه نابوون و له‌ دست و بردیان هه‌مپسا بوون. سمردارانی سمر به‌ شاو شاپورستمی دل نه‌شا، ههرچهندی کردیان و کۆشان و پوریمپروویان بوون و ده‌گزبان راجوون، ههر سمری شکار و پاشلی دراویان بۆ ما و به‌ هیچ ناوایه‌ک ده‌روستان ههر نه‌ده‌هاتن و زۆریان نه‌ده‌بردن و چاریان نه‌ده‌کردن.

ده‌ستدریژی و دست گهرمی نمر به‌چکه‌ شیرانه، کینچی خسته‌ کمرلی شای نیرانموه و هه‌جیمینی لی هه‌لگیرابوو؛ تینی گیرابوو نه‌میدفزانی به‌ چهارتیک چاریان بکا و له‌ ده‌ستان پرزگاری بی. راویژکمرانی شاوایان ده‌شاگه‌یاند که نهم به‌لایه‌ به‌ هیچ شتیک داوایی نایه‌ مه‌گین فرمان ده‌رکه‌ی و به‌فرموی که له‌ محمدهدی خۆشبووی و له‌ زیندان ده‌ری‌خمیه‌ ده‌رموه و نوسا ده‌ست به‌ سمر، به‌ سمرکرده‌یه‌کی قزلباشی به‌سپیره‌ و پیتودانی بۆ دانی، ده‌بی کوپه‌کانی به‌ بارمه‌ له‌ لای تۆ دانی. نه‌مده‌م به‌ یه‌کجاری به‌رده‌دری و پرزگار ده‌گری و لۆزستانی ده‌دریتموه و له‌ سمرجینگه‌ و یرنگی پیشوری داده‌مهریتموه.

شانم راویژوی په‌سند کرد و چۆنیان شوین بۆ کیشابوو، له‌ سمری پۆشیت. محمدهدی به‌ مزگیستی نازاد کردن فریه‌ شاد بوو. به‌لام سمرهای ممرجی ده‌گرز نانی کوپانیشموه قزلباشان بۆیان خسته‌سمر که ده‌بی سی‌هزار سمر نهمپ و نیستر و مهریش پیتشک‌ش به‌ شاو نزیکانی شابکا! محمدهدی ره‌وانه‌ی قه‌زوین کراو درایه‌ دست هوسین‌یه‌گی‌نستاجلو - که سمرداریکی قزلباش بوو - له‌وێوه‌ نامه‌یه‌کی بۆ کوپه‌کانی نووسی که هیچ گیر نه‌بن و سی‌هزار سمر نهمپ و نیستر و

پمز بۆ شاینتن و بیته قمزوین.

کورانی محممدی زۆر به دهستبردانه وهخۆ کموتن و ویکموتن و پیشهکی دههزار نهمسپ و نیتسر و ناژه‌لیان پیکموره نا و دوانیان به هه‌له‌داوان نمو و لسات و پاتاله‌یان په‌پنچ کرد و به‌روه قمزوینی کموتنه ری.

کاتی گه‌یشتنه گوندی شهره‌فاباد - که فرسه‌خیکی بۆ قمزوین ده‌مینی - ولامیان بۆ بابیان نارد کوما گه‌یشتونه به‌روه و فرمایشتی له سهر چیه؟

محممدی به حوسین به‌گی نستا جلوی راگمیانده کوما کوربه‌کانم له شهره‌فاباد و لساته پیشکه‌شیه‌کی شایان هیناوه و من وای به باش ده‌زانم بۆ خزم بچمه شهره‌فاباد و چاوێک به پاتاله‌که‌دا بگه‌یتم و قریۆک و نهایگی لی هه‌لوێژیم و گه‌جهر گو‌جهری لی هه‌لوێژیم و تیر گوشت و بۆاره‌که‌ی بۆ شاینتیم؛ نموێک پۆزه‌ردیمان بیته سهر. خۆ نه‌گهر لمو هه‌لواردن و هه‌لبۆاردنه‌شدا که‌م و کورپه‌یک بکه‌وێته به‌مینوه، له دواییدا پهری ده‌که‌مینوه.

حوسین به‌گ نهم پیشنیاره‌ی به دل بوو؛ چمنده کمینکی له قزلباشی تیرادیروی خۆی په‌گه‌ل خست و بردیانه لای کوربه‌کانی.

تا نهمان گه‌یشتنه شهره‌فاباد، تاریکان داهاتیوو. محممدی به قزلباشه‌کانی پاسمانی گوت: ده‌لین چی؟ نهم شو له لای کوربه‌کانم میوان ییسن؟ چونکه تازه شوه و چاک و چروکی ئاژۆل لیک ناکرێتموه؛ به‌یانی به‌ پروناکی له پاتاله‌که‌ ده‌روانیسن و ده‌زانیسن کامی قه‌لموه و پتموه، و په‌پنچ خۆمانی ده‌هه‌مین و ده‌یه‌مین و پیشکه‌شی ده‌که‌مین و نمو‌ی لم و دالگوشت و بۆ به‌روه، جیای ده‌که‌مینوه و گه‌ی ده‌که‌مینوه. زۆر ده‌میکشه‌ چاوم به‌ جگهرگو‌شه‌کانم روون نه‌بوتموه، با نهم شو تیریان ببیسم و بیاندوینم. قزلباشه‌کان مانموی شو و میوانی کوربه‌کانیان به باش زانی و گو‌تیان چی تێداپه‌؟ با وایی.

محممدی تاریکایی شمو به‌ ده‌رفه‌ت زانی و خۆی و کوربه‌کانی سهر و نهمسپی زۆر باشیان هه‌لبۆارد و ناوی خوابان لی هینا و مامزبان گمیانده‌ته‌رادی که‌حیلان و دستمو جلمو به‌ سهرپه‌و تینیان ته‌قاند و وه‌ک تیری ساره‌که‌مان بۆی ده‌رچوون؛ لوپستان بگه‌ و هاتما شوه‌کی نمو شوه که‌ ده‌نگ و باسی نهم کۆچ و په‌وه به‌ ناو قه‌زویندا گه‌را و گو‌تچکه‌ی شاش به‌مو ده‌نگه‌ زینگیابه‌وه، فرمان

دەرچوو که نه میرخانې فرمانې هوای همه ددان و دستمه کی هه لبارده له چاپک سوارانی قزلباش بکومنه شوین محهمدی و کورپه کانی و دهرده ستیان کمن. به لام نهمسی ژتیر پکیتی عه جه مان نمو کرده و دهره اتوانه نه بوون که توژی سوارچا کانی لوپ بشکینن؛ زور له چارموتیکانیان له پتیکدا سه کمت بوون و به دم له پوشی گهرانه وه. محهمدی و کورپانی پتیکای ده پژیان به چوار پژ بپی و خویان گهیانده وه لوپستان.

شارپوستم وک گوتویانه: ترسی له بیچوه مار بوو، هه ژدیهاشی دچار بوو! کاتی زانیموه که محهمدی به کورپانه وه هاته وه، ده شیرانی دهمه ریموه ناچی و همر به گمز و پسی خوی بوی ده پوتیموه، تفری لی هه لگیرا و کونه مشک لی بوونه قهسیری و سری خوی دهن کوشی گرت و نه وه لانه یی هه لات، ناوی نه داوه همتا له کوچه و کولانه کانی قمزوین خوی گرتوه و لمریش دغاو کلاو سوراندا ماته ی هه لگرت و تازه بپرای-بپرای بیسی له لوپستان نده کرده وه و نهیدویرا خموش بمر پژوه ببینی که کوتخیایه تی کردوه. له قهزوینیش چونکه کهس کاری پس نه مابوو، کارنکیان پی نهمپارد و بمره لدا-بمره لدا ده خولایموه همتا پژوتک له برسان و له ترسان سری نایموه و ناوی له روپیری ژیان کوژایموه.

محهمدی له سر ههمو خاکی لوپستان بوو به فرمانې هوای سهریه خز و شای بی جوقته. به دهسته لاتیک بوو خودا نهمی کسی به بالادهستی خوی نده دزانی و ده یگوت پیام ده وی لار پروانیتسه لوپستان و مردم گهره که بمرم و بمر پی بدا. بمرپری سهریمستی و نازادی ده ژیا و قوشه و پولمسو و تاوتک له داهانی لوپستان به هیچ ناوتیکمه نده چوه گیرفانی هیچ نایاوتیکمه.

مردی و نه بردی سامتکی وای بز پیدیا کرد که شاتوماسب و شانیسماعیلی دووه میش دلیان راده گرت و هیمی دؤستایه تیان ده گمل داده رشت.

دوای نموه که شانیسماعیلش مرد و پستی ده دنیا کرد، محهمدی خوی کرده لاگیری سولتان مرادی عوسمانی و سولتان به دؤستایه تی محهمدی زور شاد و دلخوش بوو. له ناستانموه بوی برایموه که ناوچه کانی مهنده لی و چه سان و بادرانی و تهرساق -که مولکی تاییه تی شاهانه بوون- نمو به سری رابگا و دهرامه تیان -که ده یکرده دوازه کیسه زتپی عوسمانی و برانمبر به شمشهد تومانی عیراق بوو- موچه ی سالانه ی محهمدی پی. فرمانتکی سولتان مرادیشی بز دەرچوو که

همنامه محمدهدی دوستی دلشوزی دولت بی، نمو موچه و بهراتی هر بی. سمرهای شومش
فرمانی فرمانروایی لوپستانیشی بز سوزکرد و گهلیک خهلاتی درایه و درای زوری پندرا و
که مرمند و حمایه له شیر زپرس، بهشتیک بوون لمو خهلاتانه.

چمند سالتیک بمو جوره پایبورد. بهلام پیای وهك محمدهدی که سری بز عاسمان
نمدهچمانده، نمیدهتوانی لالایی له بر میری میرانی بهغدا بکات و زمان لووسی و کلکسوته و
خوهندانه پیش، زور لمو بهدور بوو. میری میران له سر شو سمریزیهی خوشی نمدهویست و
بهگهکانیتری عوسمانیش هر سهارت بمو ناکاره پیانمیدی به تاوانباریان دهزانی و له همو
لایهکموه لئی کموتنه دوزمانی و درویان به دههمو هلدبهست و کاریکیان کرد که به دزیموه
فرمانیکی سولتانیان خسته دست که هر کاتی بزبان لوا محمدهدی بگرن و بیخمنه بوند و
پتوهندی.

محمدهدی همستی بر کمین و بمینه کردبوو، خوی دورو پهریز دهگرت و هلی بز
هلمدهخستن که بهردستی بکمن. تمنانت پوژتیک یلک له بهگلریهگهکانی عوسمانی - که خوی به
گاشهخور دهزانی - سمرپتی له محمدهدی گرت و نیازی گرتنی دهل گرتبوو. بهلام محمدهدی لمو
کسانه نمبوو که نم جوره قله و قوتانه بنی بابدن و به بهگلریک و دوان و سیان و دهیانیش
بگیری. بهگلری چمنبری لمو پیگرتنی، له همناسی سارد و خوینی گرمی خوی بهمولاه چی
دهسگیر نمبوو. لمو پوژوه محمدهدی پتر له پیشو خویاریزی دهکرد و ناگای له خوی دهبوو.
توخن بهغدا نمدهکمو و تمنیا داهاتی نمو مولکانی وهردهگرت که دورو بهغدا بوون و له مولکی
تایمتهی شاهانه بزی دیاری کرابوون.

شاوریدی و جیهانگیری کوریشی - که به ناوی بارمتهی دلشوزیه له بهغدا گل درابونموه -
پوژتیک که دیانزانی والی له بهغدا دهرچوه و به ناوی گشت و راهوه چوته چول و دهمتروه، به
هملیان زانی و به جوتمسواره له شار دهرچوون و تمسپیان تاودان و به جویکیان داژوت که بای
شمال و خیمالی تورکانیشیان پی پانهدهگمیشت و خویان گیاندموه لوپستان.

لهو سرویغندانه‌شدا سولتان محمدهد کوری شاتوماسب^۱ ناردیویه سر کیژی محمدهدی که بز هدمزمیرزای کوری خوی بخوازی و نیازیشی لهم خزمایه‌تیه نیتوان خوشبونی محمدهدی و نیران بوو. نهمرمحمدهدی بمو خزمایه‌تیه ملی داو کچی خوی کرده‌سویکی شای نیران و دیسان دوستایمتی ده‌گمل قزلباشان داممزانده‌موه. تا ژیا همر به سریریزی و نازایی ژیا و که مردیش به نازادی مرد.

شاوریدی کوری محمدهدی^۲

له پاش نهمانی میرمحمدهدی - له سر پسندی پش‌سپی و کمب‌خودایانی لوپستان - شاوریدی له سر ته‌ختی فرمانی‌ه‌وایی پوینشت و له دیوانی شاسولتان محمدهدی سه‌فموشموه فرمانی فرمانی‌ه‌وایی بز دهرچوو.

کاتی که هوساری کارویاری فرمانی‌ه‌وایی نیران کموته ناو له‌می به هیزی شاعمباسموه^۳

۱- سولتان محمدهدی خردابنده‌کوری شاتوماسبی سفقری، سالی ۹۸۵.ک (۱۵۷۷.ز) له جیگهی شانیسماعیلی دووم - که برای بووه - کراوته شا و هتا سالی ۹۹۵.ک (۱۵۸۷.ز) پادشا بووه. جه‌میل

۲- فرمانی‌ه‌وایی‌کی زور به مشور بووه و کارویاری ولاتی زور به پتلویتیکی بریزه برده‌وه و سنووری قله‌م‌روی خوی گوشاد کرده‌توموه و لشکری زوری پیکموره ناوه و چکل و جبه‌خانمی ضربی وه سر پلک ناوه و گنج‌جینمی له دراو ناخواره و نهمندبه دادگمری و دلسوزی ده‌گمل زورده‌ستانی خویدا رفته‌تاری کرده‌وه که ههموو کس خوی و یستوره و له فرمانی دهرنچوون. سالی ۹۹۷.ک (۱۵۸۸.ز) سمنان‌پاشای چقاله‌زاده‌ی تورک، به لهشکری بمغفا، نهماوه‌ندی گرت و خه‌لکی نمو ناوه‌ی ههموو ناواره کرد و قله‌یه‌کیشی تیندا بنیات نا و بمو هیرشه‌ی قورقومازخانی حاکمی ههمده‌دانی خسته تنگانموه. گملیک له سره‌اره کرده‌کانیش به تاییبمتی کوردی شارمزوری کموتنه گمل. چقاله‌زاده‌م‌پلی هاویشه عملی شوکر و شارمزوری‌ه‌کاتی ناردسمر ههمده‌دان. شاوریدی‌خان به هیزی خویتموه هاته هاواری قورقومازخان. له پاشان ناموزگاری قورقومازی کرد که بمو لشکره که‌م‌میدوه به گو سمنان پاشادا نه‌چیتوموه باششوه. قورقوماز نم ناموزگاری‌یه به خمیانمت زانی و قسه‌کی به دم دادایموه؛ شاوریدی تورا و به لهشکروه هاتموره لوپستان و دهمستی‌کرد به دایبشتی سنوور و قه‌لاکاتی و نمو هوزه کورده‌انه‌ش که ناواره بیوون په‌نای دان و له خوی کز کردنموه و سریه‌خویی لوپستانی راگمیاند و ده‌گمل دولمتی هوسمانیش خوی کرده‌دوست.

له پاشان که عوسمانی و نیرانی بینک هاتموره، شاوریدی سالی ۱۰۰۰.ک (۱۵۹۱.ز) خوی کرده‌وه به دوستی نیران و بوو به خرمی شاعمباس. جه‌میل

۳- شاعمباسی په‌کم کوری سولتان‌محمدهد خردابنده‌ی سفقری، له سالی ۹۹۵.ک (۱۵۸۷.ز) و هتا سالی ۱۰۳۷.ک (۱۶۲۸.ز) پادشایمتی کرده‌وه. جه‌میل

ویستی پتر له پیتشو پایه دۆستایمته دهگمل فرمانهروایانی لوپستاندا پتمو بکا. له پیتشدا خوشکه گموره شایردی - که بیتوهژنی هه مزه میرزای برای بوو - له خۆی ماره کرد.

دۆستامینکی خوشی - که نموهی بارام میرزا بوو - له شایردی ماره کرد و بهمو خزمایهتیه نمونده لێک نزیک ببوونموه وهک دهلێتن موویان دهبرموه نهدهچوو.¹

نهم دۆستایمته و نیتوان خوشیه ههروهک خۆی ما ههتا وهختیک که شاعهبباس ئهغورهلوو بهگی بهیاتی نارد ههسهر هه مه دان و کردیه گزیری خۆی لهو ناوهدا. ئهغوره بهگ و شایردی دۆزمینی له میژینمی په کتر و وهک کێرد و په نیسر واپوون. لور و بهیات هه له کۆنموه خۆینه خۆتی په کتر بوون و هه میسه لێک دهخهفتان و له بههانه دهگهزان.

شایردی و ئهغورهلوو له سههر مهلبهندی بروو جرد کردیانه کیشه و دهستان لێک دایه چهک و هۆزهکانی لور و بهیات له نزیک بروو جردموه تیک بهریوون و ههرا قهوما. ئهغورهلوو بهگ و زۆرمی پیاره سهرناسهکانی بهیات و گهلێک له شهپرکههکانیان لهو شهپهدا کوژران. لهشکرچی لوپستانیهکان پڑانه ناو ماڵ و مندالی بهیاتمیه و دهستان کرد به تالان و شهپه خۆری و له سیسر ههتا پیوازیان بۆ نههیتشتن و وهک پهلمکی سیریان لێ کردن.

شاقولی بهگ برای ئهغورهلوو بهگ به ههرا ناوایهک بوو خۆی گیانه دهلای شاعهبباس و نووک و بهدی کارماته کهمی بۆ گێپاوه و چۆن برا و خزمهکانی کوژراون و چۆن مالیان به تالان براهه، هه مووی له بهردهم دانا. شاعهبباس به بیستنی ئهو دهنگویاسه ته میکی به سهردا هات و گپی گرت و له رکان ههروا ناوینگی دیتان و ههرا ئهو پۆوه خۆی لێ ساز کرد و بهرمو لوپستان هیرشی هیتا.²

شایردی که زانی وا شاعهبباس ههرا خۆی هاتوه و زانی بهر بهر ههراکانی شای پێ ناگرێ

1 - دهلێتن شاعهبباس ههرا بۆیه خۆی کردۆته خزمی شایردی که فریوی بدا و له خۆی دێدۆنگ نهکا و پشوانی کێسی لێ پیتن و له بنی بهیتن و ههرا وا لهوه دهگهرا که بههانهیهکی بۆ ههلهکوێ. بۆ ئهو مههمهتشی ئهغورهلوو سولتانی بهیاتی تورکمانی حاکمی نیسهفهانی نارد بهرو جرد که پیتاکی بۆ کۆ بکاتموه. نیتهر دهگمل شایردی خاندا بسو به شهریان و ئهغورهلوو دهگمل چهند میریکێ تورکمان سهریان تێنا چوو. چه میل

2 - گوايه شاعهبباس لهو سهردهمهدا بۆ شهپی تۆزیهکان بهرمو خوراسان دهچوو؛ که نهم خهبرههی بیسته، بهرمو لوپستان گهراپهوه. چه میل

و که‌لله‌ی پیّ له که‌لله‌ی شاععباس نادری، ده‌گه‌ل چهند که‌ستیک له ده‌سته و به‌سته‌ی خویدا به‌ مالّ و مندا‌لموه باری کرد و به‌ هزار کویژدومری له چه‌می سه‌میره پمیره‌وه و خوی گیانده‌چپای کلاو. نیتسر خه‌لکه‌که‌ی‌تری لوپستان، مالّ و مندا‌ل و وردو یه‌خسیران له‌م به‌ری چه‌م قمتیس ما.^۱ له‌شکری شاععباس به‌ سمری دادان و گه‌لیکی شپزه کردن و زور پیاری لیّ کوشتن و هرچی سامان و دارایی هه‌یانبوو هه‌مووی قزلباشان به‌ تالان‌یان برد و نانی شویان پیّ نه‌هیشتن.

شاععباس مهدی‌قولی سولتانی شاملوی کویژدوی نه‌غزه‌وار سولتانی له‌ سمر خویزه‌مابادی پاته‌ختی لوپستان دانا و کردی به‌ میری میرانی شو سنوورانه و چهند که‌ستیک له‌ سرکرده‌کانی قزلباشی له‌ کن به‌ جیه‌یشته که‌ هاریکار و پارتی‌گاری بن. نه‌وسا به‌ سرکه‌موتویی گم‌ایم‌وه پایته‌خت.^۲

له‌ دوی نه‌وه که‌ شاععباس له‌ نارادا نه‌ما و گم‌ایم‌وه قه‌زوین، شاوریدی وه‌گورد که‌موتوه و کۆمه‌لیکی له‌ پی‌اوه به‌ کاره‌کانی کورد و گۆران له‌ ده‌وی خوی کۆ کرده‌وه و پوری کرده‌وه لوپستان بۆ ده‌رپه‌راندنی مهدی‌سولتان.

زور بی‌باکانه و به‌ له‌خویژدویی له‌ چه‌می سه‌میره پمیره‌وه و له‌ پشت خویزه‌ماباده‌وه خوی به‌ له‌شکری مهدی‌قولیدا دا. شهریکی زور گه‌رم و گوپ و به‌ خوین و

۱- حوسین حوزنی له‌ کتبی لوپستان‌دا ده‌لی: شاوریدی به‌ له‌شکرده‌وه کشایم‌وه و خوی گیانده‌چپای گورکه‌وه که‌ له‌ سنووری نیران به‌غدا و لوپستانه و بیست فرسه‌خ له‌ سده‌مروه‌وه دوروه. شاععباس به‌ له‌شکرده‌وه بۆ چوره‌وه نویش که‌ زانیروه ده‌ستی لیّ هه‌لناگرن پوری کردۆته به‌غدا یه‌ و شاععباس گم‌ایم‌وه. جه‌میل

هه‌روه‌ها حوزنی له‌م کتیه‌میدا ده‌لی: گه‌لیکه له‌ کاربه‌دستانی لوپستان که‌ یه‌که له‌مان شه‌میر قه‌یسرخان بی‌غل و سه‌رۆکی هۆزۆکی دوو هزار مالی بوو، له‌ شاوریدی هه‌لگم‌ایم‌وه و چوره‌وه لای شای نیران. جه‌میل

۲- شاععباس ولاتی لوپستانی به‌چوکی کرده‌وه که‌موتوه: که‌رتیکی دابه‌ مهدی‌قولی ناوبراو، که‌رته‌که‌ی‌تریشی دابه‌ ده‌ست سولتان‌حوسینی کوری شاپوستم و هه‌موو سه‌ره‌له‌هۆزه‌کانی له‌وی به‌چوکی بانگ کرد و خه‌لانی کردن و رایسپاردن که‌ له‌ فرمانی سولتان‌حوسین ده‌رنه‌چن و هزار سه‌ریشی مه‌چ به‌ دیاری دابه‌ سولتان‌حوسین و له‌ دوی نه‌وه‌ش که‌ هۆزی قه‌ره‌مالووسی له‌ لوپستان گویژته‌وه و ناردیه‌ه‌ عملی‌شوگور، بۆ خوی پۆزی ده‌ی موچه‌می‌سالی ۱۰۰۲ ل. (۱۵۹۳ ز) گم‌ایم‌وه بۆ قه‌زوین. جه‌میل

خوپر لمو ناوهدا پروویدا، به‌لام له نهنجامدا له پاش کوشت و کوشتارتیکی دژوار و بیژمار، له‌شکری شاوریدی خۆی نه‌گرت و پای کرد و همر کسه لمو پۆژدا، بپوهه دزی گای خۆی و وه‌ک ناردی ناو درکانیان لیتهات. شاوریدی له پاش نمو تیشکانه‌ی، پروی کرده‌به‌غدا و هانای برده‌هر عوسمانیه‌کان و له‌وی گیرسایهوه.^۱

شاعریاس که به مہدی زانی ہمارودی کرد و لیکسی دایمہو، وای بہ باش زانی بہ ہمر
نرخک بے لہ مہی عوسمانیانی بیچرتہوہ و نہیتہ داردستی دوزمنانی.

فرمانی شاهانه‌ی درمگرد که خورده‌ماباد و لوپستان بدرتموه دست‌شاوریدی و له
جنگی باب و بایرانی حق‌ی فرمان‌ه‌وایی بکا. که‌مبیره شیر یزیرین و گه‌لینک‌خه‌لانی
شایانی بقر نارد و له ناو‌ه‌و‌الایندا سمرغزای کرد.^۲ نیتستا که می‌وو ۱۰۰۵ ک.

۱- شاعرباس دوی نموه که شاوریدی له لوپستان ناواره کرد، پمزیوان بزوه. حمزی نمده کرد شاوریدی ینتیه دوستی عوسمانیان؛ چونکه دمیانی نهگه نمو سره‌داره ناملره و نمو پالموانه قارهمانه دوژمنی نیران بی، ژبان به خه‌لکی خوزستان و فارس و عملی‌شوکر و لوپستان تالده که و به تالان و چمتیی له بنیمان دیتی. لوانمشه وژزیسک له پۆژان دوله‌تی عوسمانی لمشکری بداتی و ینتیه سمرنیزان. له‌بهرنموه هر بیریه کرده‌وه چۆنی ینتیه سرولاتی خوی. له دواپسا نیعمادوده‌وه فهادخانی به ناری پشکینموه نارد له‌لوپستان و راشیپارد که زق پله بکا و تقه‌له بدا که شاوریدی ناشت کاتموه. نیعمادوده‌وه فهادخان پیاری نارد له‌لای شاوریدی و وتووژیان له ناودا هاتووچوو. دواپسی ژوانیان له گوزستانیک کرد و هر دوول لا سوتندیان بز به کتر خوارد و پیمانی ناشت برونه‌میان بستم. ثعمه له سالی ۱۰۰۴ ل. (۱۵۹۶ ز.) دابوو؛ نیتیر شاوریدی هاتموه خیره‌مه‌بادی پاته‌ختی و فرمانه‌مواپس پیشروی گرتموه دست و شاعرباس خه‌لاتی کرد و نویش هزار زبئی به‌خشره‌لا به پیاره‌کانی نیعمادوده‌وه و هر وه‌ها به لمشکروه ره‌گه‌لی کومت و چوونه سمر خوزستان که شوری تیدا هملگیرسا برو. جمعیل

۲- شرف‌خان هر هفتا سالی همزاروپیتنجی نووسیوه به‌لام له دوی شموه له سالی ۱۰۰۶ ل. (۱۵۹۷ز.) خا شامعباس دشاوئوردی هه‌پنجا و دمیروست له ناری بیری و تۆلی لێ بگاتوه. بمر نیازوه و به لشکرکی زۆروه رووی کردنیسفه‌هان و له ڕینگدا پای دایوه سمر لورستان و له نه‌کاو به سمر شاوئردیدا دا. شاوئردی که زانی ده‌گلیان دمر نابا. له بمریان هه‌لات و خۆی گمیانده‌سنووری عراق و لموئشمره چوو خۆی له قه‌لی چنگلدا قایم کرد. شامعباس به سمرکره‌ایتی نه‌لاوئردی‌خان، لشکرێ نارد و سمر و نابلقۆسی قه‌لاکیمیان داو له پاش چمند شمر و پینکا هاتتێک شاوئردی به دیل گیرا و بردیانه سه‌دمهره بۆ لای شامعباس. کاتی گه‌یشه بمرده‌می شا، ده‌ستی کرد به جوێن پێدانی و نه‌گهرچی شا به نیاز نه‌بوو بیکووی، به‌لام رقی هستا و فرمانی داکوشتیان. نه‌مجار شامعباس رووی له حوسێن‌خان سه‌لوێزی نا که به سمر لورستان راگیا. حوسێن‌خان له بمر

(۱۵۹۷ز) به شاوریدی ماه و زور به کامرانی فرمانروای لورستانه.

→ خاتری مالہ میسران قسولی نہ کرد۔ شاعہ بیاس بہوہ زور تورہہ بہوہ؛ فرمانیہا ہرچی کسم و کاری شاویردی بہوہ؛ ہر لہ کوزیہی ساواوہ تا پیر و پک کموہی نیزومی؛ ہہ موویان گوشتن و ناسواری پیرنموہ و بہو گارہ نامردانمیہ؛ پلمبیک و پامشی لہ میژوودا خستہ سمر خزی کہ توتلی مروفاہیتی خودہانی پندہا۔ لہ پاش نعوہ کارویاری لوہستانی دایہ دمست سولتان حوسینموہ کہ نموش کچہزای شاویردیخان و لہ ہوزیکی لوری لای پشتکو بہوہ۔

نهمین زده کسی ددلی: نگرچی نمو میرحسینہ ماومہ گیش به سر لوپستان راگیشتهوه! به لام کاتی نادراشا توماسبقولی بژته شا، سدمره و هیزماس و پشتکزی داوه به حقزی ئینالوو. بهمه پورده به سر فرمانه وایی لوپستانی گجکده! کشاوه! به لام نموه و نتمه وهی شاوریدی میرنشینیه کی پچکزلیان له پشتکزه هر له دست داما و فرمانه واکانی - که به والی ناو دهران- به زنجیره نهمانه برون:

۱- حسین خان ۲- تیمساعیل خان ۳- محمد خان ۴- حسن خان ۵- کهلبعلی خان ۶- علی خان ۷- حمیدعلی خان ۸- حسین قزلی خان ۹- غلامرضا خان. له پژوگاری شم غلامرضا خاندا رمزناشی په هلسوی له (سالی ۱۳۴۶ ل. ۱۹۲۸ ز.) دامیرنشین په سره څوکی له بعین برد و هاگینکی سویایی په سر مه دانا.

مستر ندموندس ثم غلام‌مزاخان‌ی به والی‌مئی دیوه و له بر کتینیکموه که والی داینوهه مقالیکئی راگوئیزتووه و نویسیوه: «نومانی لوبستانیان له ژیر حوکمدا بروه نه‌مانن: حوسین یئکم، شاوریدی، مهنسرو، حوسینی دووم، علی‌مردان، مدنچیهر، شاوریدی دووم، نیساعیل، محمد، نمدولا، محمد‌مدهوسین، محمد‌مدهوسن، حمیدر، حوسین‌قولی، غلام‌مزاخان.» سییه‌کانی پیشوو له خویره‌مهاد له گوژستانی نیامزاده‌نیتراون؛ حوسینی دووم چونکه هژی قهره‌نالی‌وسی ری نه‌دا له زه‌هار بهیرنموه و بجنه لای عوسمانی، شا گردی به والی. علی‌مردان دوی نموی که چای شاوریدی برای خزی کولی، نادرشا ناردیه ناستانه و که له‌ویتوه دگم‌لوه، له دوری کمرکوک مرد و له گوژستانی نیام زهینه‌ل‌ابیدین نیژا. [گوژی زمیدی کوپی عملی له گوندی نیام و باکوپی پژوهش‌لانی تاوش] نیساعیل هشت سالی حاکم‌مئی کرد و دراویکی زژی له نیسفه‌هان وهر یه‌ک نا. محمد‌مدهوسن‌خان، ناغام‌محمد‌خان‌ی قاجار کردیه والی لوبستان و سالی ۱۰۵۵.ک (۱۸۴۹.ز) یان وه‌ک نه‌مین‌زه‌کی دهلئ ۱۲۵۶.ک (۱۸۴۰.ز) مردوو و ۹۰ سالی ته‌مین بووه و کراویشه والی پشتکوا؛ چونکه لوبستان له نیران کوپه‌کانیدا -عملی و نه‌محمد و حمیدر- بش‌کراوه و عملی له سالی ۱۲۵۸.ک (۱۸۴۱.ز) دا حاکم‌یکئی ناودار بسوو و نه‌مانت شینخی هژی بمنی‌لامی عمره‌بیش سهرانه‌یان داویتی: له پاشان حوسین‌قولی‌خان له پلاژگاری ناسره‌دین‌شای قاجاردا کراوته والی و زژی خزم‌مئی ده‌ول‌مئی نیران کردوو. دوی نموه که غلام‌مزاخان بومه والی و خرمستکاری نیرانیش بسوه، والی‌تیه‌که هله‌شاهه و خراومه سهر نیران. جمیل

بەندى پىنجەم

پادشايدانى مىسر و شام

كە بە بنەمالەي ئەيىبى بەنابانگن

چىرۆك بىژانى دەمراس و دىرۆكزانانى دورناس و مېژوونوسانى تەردەست و مېژووناسانى پىتۆل و لە
سەر ھەست، بۆ باسى نەم مەبەستەمان بەم جۆرە دەست يى دەكەن و دەلېتن:

باپىرانى پادشايدانى مىسر و شام بە بنە و بنەچەكە دەگەنمە سەر شادى كوپى مىسروان^۱ و لە
ھۆزى كوردەكانى پەوندە^۲ و لە مەلەبەندى نازروبايجان، لە گوندى دوس^۳ دەژيان. گوندى دوين نىستا
ويرانە و لە شوين نەم گوندېك بە ناوى «چفور سەعد» مەو ناوەدان كراوەتمەو.

لە پۆزگارى دەسلەتدارى سولتان مەسعودى سەلجۇقىدا، يەكېك لە كارەدەستانى سولتان
پاراستنى قەلەي تەكرىتى بە شادى -باپىرە گەورەي ئەيىبىيەكان- ئەسپاردووە و بەم ھۆيمەو شادى لە

۱- لە بنەمالەيىكى گەورە و سەرلەھۆز بزو، لە گوندى ئەجەنكانى نزىك بە دوين ژياوە. بە پەگەز دەچىتمەو سەر
پادشايدانى شەددادى كورد. ھاوچەرخى ئەمىر فەزلونى سىتەم بزو، كاتى ئەمىر قوتى تورگەسان و لاكەگەمى بۆ
سەلجۇقيان لى داگىر كەردوون، شادى لە نىشتەمانى خۆى ناو لە بزو.

۲- لە كىتەبى *اخبارالمروردا* دەلېتن: لە ھۆزى ھەمىدى كوردە^۱ بەلام پەوندە، رواندا، پەوندى پىان پەوادى تىرمەگەن لە
ھۆزى ھەزەبانى، ھەزەلى پان خىزانى؛ كوردن كە لە نىزان ھەولير و نازروبايجان دەژيان و ھۆيمەن لە لاى ئشنە (ناران)
بزو. جەمىل

۳- مېژوونوسان لە سەر نەم ناوە كىشەپانە^۱ ھىندېك دەلېتن: لە نىزان ھەولير و پەواندە و نزىكى گوندى دىرەحمىرە^۲
كە سەر وەختېك پانەختى فەرمانى ھوايى سۆزان بزو. زاناي گەورەي كورد مەلا سەمەد كوپى حاجى ھەزارمىردى. لە
ئىبىن خەلەكانى كورد مەو دەگىرەتمەو كە فەرەمۆيە: «دوین دال بۆر و واو ژىر. شارۆكەتكە لە نزىك ھەولير و نۆرسەي
كاو لگەمە و نەمۆ نەم دەورەمۆرە بە ولاى سۆزان ناسراوە». ھىندېكېش گوتوويانە لە نازروبايجانە و كەمۆتە لاى
سنورى ناران (بەرقان) و گورجستان. شەرەفخان خۆى لاى واپە و گەلەك لە مېژووناسانى نىستاش وەك دوكتۆر
نەحمەدبەيلى و نەمىزەكى بەگ ھەر لە سەر نەم پەرواپەن^۱ بەلام قازى مەھمەدبەيلى لاى واپە بەدوین بىتوئى نىستاپە كە
لە لاى كۆرسەنچەقە. جەمىل

تکريت گيسراوه تيموه و همر لمرتيدا ماوه تيموه، همتا پژوی تيسنداری ژيانی کموتخته خورنشينی ممرگموه و شادی له کمسوکاری بووه بهشين.^۱

له پاش نهمانی شادی، کورپی گموروی - که ناوی نهجمهدين نهيبوب بو-^۲ له سر کاری بابی دامهزرا و نمرکی قهلاذاری کموته سر شانی. نهجمهدين نهيبوب برايهکی له خوی گچکمتري همبوو ناوی نهسمهدين شيرکۆ بوو.^۳ لهو سرويمنداندها که نهجمهدين بسووه دژداری تکريت، پژویک له پژوان نهجمهدين و شيرکۆ پيتکموه به نار شاری تکريتدا دهگمران؛ له نهکار ژنيک به زيرپژن و گريان و هاوار، هاواری پژ هيتان و دست و داميتيان بوو، که بيکهن له پاهی خودادا کابرايهک چاری برپيوسته ناموسوم و نيوه نهمپاريزن ناوپروم دهبا! وا خۆم هاويشته دالدهو پمسيوی نيوه.

نهسمهدين شيرکۆ به برپامان و سيژدوو لي کردن، پای کردهسر کابرای بي ناپرووی ناپرويسر و نهو نيژهی له دست دهريتا که گهفی بي له ژنهکه دهکرد و همر به نيژهکهی خوی برينیکی وا هستهمی لي کرد که به بي لينگهفرته و نقه کردن، همر دوو جاران دهمی پينک دادا و مرد.

نهجمهدين وهک همموو فرمانداريکی خۆ نهبویر و پيوشوينزان، شيرکۆی برای خوی کۆت و زنجير کرد و خستيه زيندان و کارساتهکمشی چۆن ديبو، ناوای دهنامهيهکدا نووسی و بۆ نايبي سولتان مسمعودی سهلجۆقی نارد و چاوهنۆزی فرمانی بهغدا بوو.

نايبي سولتان مسمعود له ولامی نامهی نهجمهديندا نووسيبووی: نهو کابرايهی که برای تو کوشتويه، دۆستيکی زۆر نزیک و خۆشعويستی من بوو! زۆری بۆ به پەرۆشم. له لايهکی تريشموه

۱- نه ميرجه سالمهدين بهرروز کۆنه کۆيلمی شادی بسوه. که شادی ناواره کراوه، بهرروز له لای مملیکشای سهلجۆقی دامهزراوه و ياريدی له لهی سازادانی کردوه. کاتی له له مردووه، بهرروز جیگی گرتۆتوه. رويايی زۆری له خوی نشان داوه و له نهمنجامدا کراوته والی بهغدايه. نهوسا ناردويه به شوين شادی کۆنه خاوميدا و قهلاي تکريت دیاره دهست. له پاش ممرگی شادی، نهجمهدين نهيبوب و شيرکۆ بوونه دژداری تکريت؛ که شارنکی بهچوکه و له لای پژواوی دهلميه و سر به سامرايه. جهميل

۲- نهجمهدين له گوندي نهچدنکان هاته دنياوه و سالی ۵۶۸.ک له ميسر دنياي بهجی هيتت. جهميل

۳- نهبولسهمرپ شيرکۆ کراوه به سرکردهی لهشکری نوردين زهنگی و سالی ۵۵۵.ک نه ميرجهج بسوه و ناردراوشته ميسر پژ ياريدی خليفه عازمه دويلاي فاتمی و سي جار دهگژ فمردنگان راجهوه و کراوته وهزيری خليفه و له بيستودوهمی چيمادی دووهمی سالی ۵۶۴.ک دامردوه و له مدينه نيژراوه. جهميل

هموال و هزگری توشم. زرد دهرسم پوژتک توشم ببی به توشی شیرکزوه و خوینم ههلهچی و خوم بزو رانه گیرئ و له تۆلمی دۆستی له دست چوما، شیرئ لی بکیشم و لیسان بیتته کیشه و دیسان خوین بیتته سرخوین. من وای به باش دهرانسم تا تمی ماته می شوم له سر دهرهوی، نیشوه لمر مهلبنده بارکمن؛ با چاومان به یه کتر نه کموی.^۱ نهجمه دین له وهراموه زانی که تازه له تکریت مانوه تامی نهماوه. ده گمل شیرکزوی برایا نیتوما و کهل و پهلئ خویان پیچایمیه و باریان کرد و پرویان کرده مووسل و چوونه لای عیماده دین زهنگی؛ که فرمانه وای مووسل بو.^۲ عیماده دین زردی به خیر هیتان و گهلیکی پیز لئ نان و زرد به پروی خوشمه له لای خزی گل دانمیه و کردنیه باهر پینکاری خوی و له سر خواست و ناواتی خویان دایمه زانندن.

کاتی که شاری به علمبهک کموته دست عیماده دینمیه، به نهجمه دینی ئه سپارد که به سر کاروباری رایگا و کارگوزاری شوئی.

نهجمه دین که له پیارتک بو له پیاهه ههلبوارده کانی جیهان؛ به مشور و کارزان و نازا و پالهمان و له مسرخ و پشور دیز و بهرچاوفرهوان و دستودلپاک و ناکارچاک و له خواترس و پاریزگار و لاگری پیچاره و ههزاران و ناگری سرگیانی دوژمن و بهدکاران و جیگه شانازی دۆست و یاران؛ له ههر کویتیک و له ههر جیهیک ماومیهک ماومهیه، به دادگیری و هونروهری دهنگی داومهیه.

لمر سهرویندهدا که به سر به علمبهک راگهیشتویه، خانهقایهکی بز سۆفیهکان دروست کردویه که به نهجمیه ناوی پویشتویه.

له پاش مهرگی خوالیه خوشبو عیماده دین زهنگی، نهجمه دین و نهسه دین شیرکزو چوونه لای

۱- ماصتاسمه مد کرد عملی له کتییی القلیدم والسعدیشیدا دهلی: کابرای پهلاماری ژنهکی دابو، له نهسمرانی پاریزگاری قهلا و مهنیش بوو. لمر شوهدا که نهجمه دین دهره تکریت به جی بیلئ، سهلاحه دین له دایک بوو، باوکی پیترقهدهمی به شوم زانیوه. نووسهریکی بهردستی، خاری کردۆتموه و گوتویه: تم مناله گوناهی چه که خزی لی به خاوم ناکه؟ چورزانی له دوارۆژدا نابیتته پادشاهیکی بهناوانگ؟ چه میل

جورجی زمین دهلی: میسزاکه مسیحی بوو نهگمر نهو نهو، نهجمه دین سهلاحه دینی ساوای دهخنکاند. ههزار
۲- عیماده دین زهنگی کوپی تاقسونفور، به سر بهغدا راگهیشتویه و سالی ۵۲۱ ک. (۱۱۲۷ ز.) بۆته فرمانه وای مووسل سالی ۵۴۰ ک. (۱۱۵۵ ز.) که نابۆقهی قهلاي جمعهی داوه - کوژراوه.

نورده دین مه محمود^۱ که پادشای شام بو. نورده دین به هاتنی کورانی شادی، شاد و شاگمشکه بو؛ زوری به خیراتن کردن و گه لیتی به پزیزگرتن. شیرکزی کرده سرداری لشکر و شاری جیمیشی پی سپارد.^۲

عازدی نیسماعیلی والی میسر^۳ - که له چنگ فمپهنگان وه تنگ هاتبو - هانای برده بر نورده دین مه محمود که به هاواریموه بچی. نورده دین مه محمود سی جارن شیرکزی به لشکری گرانی خویمیه نارد، میسر و یاریدی عازدی دا. له جاری سیهه میندا - له سر خواستی عازد - شیرکزی، شاپوری و مزیری عازدی کوشت و له چنگی نمو کرا به و مزیر.^۴ به لام هشتا گولیتی له گولزاری و وزارت نهچی بو که شختی سهختی مرگی له پر، بهرگ و بهلکی گولی ژسانی پمپم کرد و هلیومراند و کچی پیادهی نمو نازا و نازاده - وهک درکزی - چنیه ناو جمرگی همهو میسری و شاسیه که وه له دوی تمنا ۶۵ رۆز و زیرایعتی کردن، رۆزی دوشه مه، دوهو می سانگی جیمادی یکه می سالی ۶۵۴ ک. (۱۱۶۹ ز.) گیانی پاکي به خودای تاک سپارد و له پاش نمو سه لاهه دینی برازای کرا به جیشینی.

-
- ۱- نورده دین مه محمود کبری عیسا ده دین زنگی سالی ۵۱۱ ک. (۱۱۱۷ ز.) له حلهب هاتوته دنیاوه و سالی ۵۴۰ ک. (۱۱۵۵ ز.) بۆته فرمانه و ا پادشاهی دادگمر بووه و له رضی نیسلامدا زوری شمپی فمپهنگان کردهوه. قهلا و وارشی زوری له دوری زور شارن دروست کردهوه و گه لیتک فترگی نایینی بنیات ناو؛ بیست و هشت سال به سر به خویی پادشایعتی کردهوه و سالی ۵۶۹ ک. (۱۱۷۳ ز.) له شام مردوده و هر لموتش نیژاوه. جه میل
  - ۲- نه جمه دین و شیرکزی ناشنایعتی پیشوویان ده گهل نورده دین همهووه سالی ۵۲۶ ک. (۱۱۳۲ ز.) شعتایلیک نورده دین له باشووی تکریت ده گهل له سجوقیان به شمپ هات و زور خراب شکا و خوی گیانده تکریت. نه جمه دین میوانداری کرد و به کلهک و بهلم له دهلهی دریا ز کرد. جه میل
  - ۳- والی بووه یان خلیفه؟ عازد ویلا یازده میسن خلیفه فاطمی عومیهیه و ناوی عبدالله کبری یوسف کبری حافیز بووه. سالی ۵۵۵ ک. (۱۱۶۰ ز.) به لاوتی کراوه به خلیفه و سالی ۵۶۷ ک. (۱۱۷۱ ز.) مردوده. جه میل
  - شهره لخان هر خوی به ناوی خلیفه عازد ناوی بردوده. پروانه چاپه فارسیه کمی میسر، پرویم ۸۶. همزار
  - ۴- شاپور (شاور) له پیمیری نهمه ده دین شیرکزی و هموالانی ده گمر و لیسان ده خهفتا. نیازی وابسو که بانگیشتنیکیان بکا و له ماله خویدا همهووان بکوی. نمو پیلانه پی زاندا و رۆزیتک له سوبگاهدا له احمد دین گرتی و بال بستمه ناردی بز خلیفه که فرمانی له سر چیه؟ خلیفه بز ناردوه که سری بپسن و سره که به دیاری بز بنیرنموه. ناهم جزوه نمو و مزیر خاینتی دمیوست ولاته کمی بدا به فمپهنگان، سری تینا چرو. جه میل

سەلاھەدەين يوسىف كۆپى نەجمەدەين ئەيسوب

سەلاھەدەين لاۋىكى ژىتھانى ۋىر و كارامە و پىاۋىكى زيت و زۆرزان و بە زىيەك و دەستگەرم بوو. لە ماومەكى زۆر كەمدا زۆر خۇي رەپەتەش خست و ھەموو كاروبارى مىسرى خستە ناو چەمك و ژىر چۆكى خۇيمو و كارىكى كرد كە ھىچ كەمىتك لە مىسردا ھىچ كارە نەبى، خۇي نەبى. لە لايمەن خەلىفە غازدەو نازناۋى مەلىك ناسرى پىندراو و لەو ساوہ بە مەلىك ناسر سەلاھەدەين ناو براو.

سەلاھەدەين لە دواي ئەو كە زۆر باش لە مىسردا خۇي داكوتا و ھەموو كاروبارى پوويەرا كردن، پىارى بە ناموہ ناردەشام و ەلەسى بۆ نووہەدين بە پى كرد و تيا دركاندى: گەورەم خۆت ناگادارى كە چەندىكە لە دىلارى ئىتو بەش براوم و چارم بە كەسوكار و خزانەم نەگەتووە. بە تايىستى زۆرم وەرەزى باوكم كەردووە و زۆرى بۆ بە تاسەم. نەگەر ئەو چاكەيمشەم دەريارە بكەي و پىنگەي بابەم بەدى يىتە لام و بە دىلارى شابەم، ھەرگىز لە سوپاسگوزارىت پرگارەم نايە.

نووہەدين ناواتەكەي يىتك ھىتا و نەجمەدين، بەرمو فرزەندى جگەرگۆشمى - كە دەمىك بوو بۆي بە پەرۆشمو بوو - بەرمو مىسر چوو.

رۆژى يىستەو چوارەمى رەجەبە مانگى سالى ۵۶۵ ك. (۱۱۶۹ ز.) نەجمەدين گەيشتە مىسر و خەلىفە غازد - ھەر خودى خۇي - تا دەرموۋى پاتەخت بە پىرىموہ ھات و زۆر بە پىزى و حورمەتموہ پىشوايى لىنكرد.

نەجمەدين ئەيسوب كە مينا ياقوب پىتەمبەر، لە سوتى سازىزى لە بەردلان و جگەرگۆشمى پالمانى، جگەرپرژا و چەرژا و لە ناۋى دووہە دىدەيى يۆسفى مىسرى جوانى، تانە لە چار و بى-تەين و تاو بوو؛ ھەموو ناۋاتى ھەر ئەمەندەبوو چارىك لە كەنارىكەو ھەوايىكى بۆنەمى پان لەباتى دەنگ و باسى، بۆي كراسى، و ەبەر بىتەل كەو. ئەوا خوا كارىكى واى كەردوہ كە دووہەدو، پوويەرو دەبەسوہ و ھەمبەر بە يەك خۆ دەنۆتەن و تىر و پى دەبەزەن و سالاى يەك يادەمىتەن و دەس دەملى يەكتەر وەردىتەن و تەمى سەردەمى تووشى جوداىى دەرمۆتەن و دىر و خىۋى ھەستەمى پۆۋانى لىك بەران و چاۋەنۆي دەنۆتەن و دەنارتەن. لەو تووشى يەكتەر ھاتنەمەدا، فرمىسكى شادى ھەلدەمورىن و پەلك و بەرگى چرۆي دارى پەژارە و خەمبارى - ەك گەلاپژانى ساردەمايىز - دادەورىن.

باب و کوپ پینک شاد و شوکور بوونموه و له ناو چهلمیزان و گولبارانی حمشاماتا به دلی خوش و چاوی پروونموه برهرو مال بوون و بز ناو شار چوونموه.

سه لاهه دین له برانبر شو سروره خاوهن ناودی باویدا، همر دهسو به تنوکه ناوتیک و به چاوینکی نهوندمبریزه سیری ده کرد که هه موو کس سمیر ده ما.

همر که نه جمه دین تۆزی رینگه ته کاند و شه کمتی رمواند و پشوری داو حسایموه، سه لاهه دین کموته خاک و پایموه و له بری پارایموه که وهزیرایه ته که خزی بیکا و نه میش وهک بهنده به کی نالقه به گوئی فرمانبریکی به گوئی له مست و راست و دروست، له بر ده ستیدا راوستی و به راویژ و فرمانی شو دانیشی و ههستی و نوکمریکی که ممبر بهستی بی. بهلام نه جمه دینی وا پسور و دورناس - که دهیزانی نرخی کوره کی چمندو چمند هیژا و به جموهر و هونروهر و مهر و پندو چاوی تیوه بوو که چۆن نه ستیره به گرمی شکو و سه ریلندی، له ناسۆی هات و کامرانیسا ده درویشتهوه و سات به سات پتر ده گمشتهوه - باش تی گمبورو کالای خونکاری همر به بالای شو براره و له کس تر ناویشتهوه؛ به هیچ ناوایهک ملی نه دا جینگه بگریتهوه و بزۆی له خودا پاراهه که همر بالادست و کامروا بی. له سهره تاکانی مانگی محرمه می سالی ۵۶۷.ک (۱۱۷۱.ز) دا، خلیفه عازد به نه خوشی له سهر جینگا کمو و پتر له ده پۆزی نه خایاند که چاوی له دنیای پروون نوقاند و له مهلمندی رابردوواندا له ناو نوینی گلکۆدا بز هه میشه لیتی خمو.

سه لاهه دین بوو به یه که مین که له پورگری خلیفه دی خوالی خوشبوو. همر که خلیفه سهری ناوا

۱- خاوهن / اخبار الدوله له پروپه پی ۹۹ کی کتیبه کهیدا ده لی: «سه لاهه دین که بسو به وهزیر، عازدی گرت و له کۆشکیکا خسته ژیر چاوه ده زیموه ههتا مرد ۱۵ بهلام من نه به راست نازانم؛ چرنکه سه لاهه دینیکی ده گمل خاچهره کانی قهست سهری نهوند بهاش رهتار بکا بز تیساری برینداریان بریشک بنیری و به به فراو توتیا به تیان بشکینی، ده گمل نان بدهی خزی - نه گهر نه معش راست بی! که له دواي هاسی کردی به وهزیر - بز گمیشتن به کورسی پادشایه ته کی که درخک یا زرو همر هی خزی، چۆن سهر رهتاره ناهه مواره ده کا؟ سهره پای شوموش زۆری میژووناسان پیچهوانمی نموی ده گترنموه. جورجی زمین ده لی: «عازد پیلانی دژی سه لاهه دین رنکه ده خست و شیخ سولهیمانی گزیکاریش - که نه بولحه به تیان بی ده گرت و به نه هاسی چیشینی و خواستی نه میره سیتله مملیک خوشکی عازید بوو - له پیلاندا یاریدی عازیدی ده کرد. بهلام چونکه سیتله مملیک خوشی نه دروست و به گیان و دل نه بینداری عیسا ده دینی هاویشینی سه لاهه دین بوو، مهرگیش که بز عازید له که میندا بوو پیلانیان تیکدا. جه میل

برو، سلاهمدین خزی گمیاند سمر گنجینه‌ی گمواهی‌رات و کۆ-کۆ و لوده-لۆده‌زیر و زیر و سمر یک نرابوون و هملدراپوونوه. چمند یه‌غدان و سنوق و تیر و جه‌واژ، له خشل و خه‌ملی دور و یاقووت و زمریوت و لال، قه‌ل‌ه‌چن و دارمال بوون؛ هیچ لیتی پانه‌وستا، سوکه ده‌ستیکی پیتا هینا و راسالی.

نمو ههموو دراوه-ل‌سکه دراوه، له زیر و زیران- که ده‌ژماره و پیتان نهمده‌هاتن و به سال و زه‌مانان کۆمه‌لی نیسماعیلی بمو نیازه که پۆژتک دیت و دراو بۆ پۆژی وا به کاریان دیت، قۆشه-قۆشه و چکه-چکه به گردمه‌و کۆزی و سمر یه‌کیان نابوو، له خه‌زینیه‌ی خه‌لیفه‌ک‌ی خویان دانابوو، ههمووی مابوو به خروپری و سوک و هاسان کموته دس گمرناسانی کرد.

یایعی له تاریخه‌کمیدا ده‌لی: هیندیک لمو شانه‌ی که ده‌گنجینه‌ی عازیددا بسوه و دست سلاهمدین کموته‌وه، دار عسایه‌ک له زمریوتی پووت و سده‌هزار به‌رگ کتینی ده‌ستخووسی زۆر هیزا و خوشخمت بووه.^۱

نیت‌ر له پاش مهرگی عازید ناوه‌کشی له ناسۆ ناوا بوو؛ کاروباری دنیا‌داری له میسر‌دا بۆ سلاهمدین یه‌کلا بووه.

سلاهمدین نمو جار ده‌ستی کرد به پتک و پتک کردنی دارایی و داهاتی میسر و لمشکری زۆر و تیری ساز کرد و نموده‌ش به دادگه‌ری و دلسۆزی په‌فتاری ده‌گه‌ل ژێرده‌ستان و بی‌ده‌ستان ده‌کرد که دلی زۆریه‌ی زۆری خه‌لکی میسری به لای خۆیدا هینا و له ههموو گۆشه و که‌ناران و گوند و شاراندا، باس همر باسی پیاویتی و کارچاکی سلاهمدین بوو.

که سلاهمدین له میسر‌دا بوو بمو ده‌سه‌لات‌داره، چاوچنۆک و چرووک و قریۆکه پساوان، له لای نوورمه‌دین بۆیان تی چاند و پیتان راگمیاند که سلاهمدین وه‌ک پادشاله خۆی ده‌روانی و خۆی به پساوی

۱- یایعی له تاریخه‌کمیدا (۴-۴۴۵) ده‌لی: کانی سلاهمدین ده‌ستی به‌سمر کۆشکی نشیمنی هازیددا گرت و مال و سامانه‌ک‌ی خسته دست خۆیموه، همرچی ویستی لیتی هه‌لبۆارد و به نارمه‌زوی لیشی به‌خشی و لیشی فروشت. گمواهی‌رات و نهمدینه‌ی نموده به‌فرخی ههموون که گه‌لێک سالان خه‌ریکی کۆکرده‌نومیان بیوون، وینیمان له خه‌زینیه‌ی هیچ پادشایه‌ک‌دا نه‌بووه. له‌مانه‌ جه‌ل‌ک‌ینکی زمریوت بوو که قامیش و نیوتک درێژایی بوو. نه‌سی له‌یاقووتی ههموو. گه‌لێک شتی تریش. همر کتینی بۆارد و خوشخمتی سده‌هزار به‌رگ تینیدا بوو. جه‌میل

تۆ نازانى. نوورەدين دلى له سەلاحەدين كرمى بېو؛ لى بېابو كه بۆ خۇي بېچتە مىسر و يەككىكى تر له جيگى سەلاحەدين بكاته وەزير و نووى له سەر كار لاپەرى. سەلاحەدين كاتى بەم كەيسن و بەيسەنى زانىمو، كۆپىكى پىلك هيتا و باوكى و خالى و خزم و كەسى خۇي كۆكردمو و مەبەستەكەى خستە گۆپى و داواى كرد كه له هەموو سەرىكەمو لىي بتۆۆنەمو و بېسر و بېروايان چىيە دەرى بېن.

تەقىەدين - كه برازايەكى سەلاحەدين بو- له ناو كۆپەكەدا هەستا و گوئى ئەگەر نوورەدين هەر پىتى داگرت و هاتە مىسر، بە لەشكروە پىشى لى بگريسن و بە گۆيدا بچين. ئىمە هەتا دەسمان چەك بگري و هەتا پەگى تەرمان دەلمشا مابى، نابى مىسر له دەست خۇمان بەدين.

نەجسەدين كه لای سەرووى هەمووانمە پۆنىشتبو، وتارەكەى نيوەچل بە تەقىەدين بېرى و گەلىكى جوتين پىندا و دەرى كۆدەدەروە. ئەسجار پەوى كۆدەسەلاحەدين و پىتى گوت: كۆپى خۇم! من باوكم و شەهابەدینیش خالتە؛ ئىمە تۆمان لە هەموو كەس خۆشتر دەوى. ئەگەر ئىستا ئىمە هەردوكمەن چاومان بە نوورەدين زەنگى بكموى، دەكموينە خاك و پايمە و دەستونەزەر بە نۆكەرى له بەر دەسيدا دەوستين. ئەگەر فەرمانى كوشتنمان بەدا، بە بىگومان لە تەهى دلمانمە مىلى بۆ كەچ دەكەيسن و دەستى وەبەر ناھيتين. جا كه ئىمە باوك و خالت بيسن و وابيسن، كاربەدستان و سەردارانى چەكفارانە دەي چۆن بىن؟ ئەگەر بە راستى و بە وردى بيسر بكمينەمو، ئىمە ولاتە پارچەيكە له زەوى و زارى نوورەدين مەحمود و ئىمەش هەموو نان خۆر و كۆيلەى ئىوين. ئەگەر ئارەزووى دەرکردنمان بكا، ناچارىن بپۆين و ئەگەر فەرمانى سزا دانمان بەدا، سەر بە فەرمانيسن. ئەگەر بە قەسى بابى خۆت دەكەى، وەرە وەك پىت دەلیم بە نامەيكە بۆ نوورەدين مەحمود بنوسە: گەورە! وەك من گوىي بېستبوم گوايه دلى پى بەزمى و پىرۆزت هاتۆتە سەر ئىو نيازە كه لەشكرى نەبىز و هەميشە سەركەوتووەكەى خۆتان بنێرنە مىسر؛ بۆ پزگار كردنى. وەك من بيسرى لى دەكەمەمو لام وايه هېچ ئەمەى پى ناوى و بۆ منيش له مردن گرانترە كه ئىوە تۆزى پىنگانان لى بنيش و خودا بمر پۆزە ئەكا له پىنگەدا ئىوە شەكەت و ماندوو بىن.

من تا ئىستا هەرگىز له كۆيلەى و نۆكەرى ئىوە سەرىتچىم نەكردو و ناشيكەم. هەتا دەمرم و بگرە دواى مردنیش من خۆم و گيانم بە پاسەوانى پىتچكى تەختى فەرمانى وایى ئىوە دەزانم.

تا توم ناسیوه من خۆم فری دا همرچی بیغرمووی سرم له پرتدا

نهگهر خردا نهخواسته له منی کزیلهی نالقه به گوێوه ناکارتیک سری ههلبایی، یان کارتیکی وا پووی دابی که به هۆیموه تۆز و گهردیك له دلی رۆشنی نیتوه نیشتی و من خۆم پتم نمرانیبی، دیسان پتیوست بیه ناکا رهنجی سفهرت بدهمه بهر و باری گوناهم له سر خۆم سهنگینتر بگهم. لهوێوه نۆکهرتیکی بهردستی خۆتان بنهین، با لێره به دهستی خۆی زنجیر بخاته گهردنسموه و په کیشم کا همتا دهههتیتته بهر ناستانهی دهرگانهی خانهدانی سایهچمورت.

بهمندهی سهرکز و شکسته بالتم خۆلی بهر دهرگات به چه دهالم

سه لاهمدین له نامۆژگاری بابی دهرنهچوو؛ نامه نووسرا و به پێ کرا. کۆپ بڵاوی کرد و له بێنگانه ههلهوهژیرا. نهجمه دین و سه لاهمدین دووبه دوو مانهوه. باوک پووی کرده کۆپی خۆی و گوتی: کۆپم! تۆ هیشتا لای و سهرت گهرمه و زوو ههلهدهچی! هیمان سارد و گهرمی ژبان، قالی نه کردویت و له کلی دهرنه خستویت و له بهراورد کردنی سوود و زیانتدا پوخت و پاراو نه بویت. دهی ئومنده بزانی ههر وهک گهف و ههرهشی نوورهدین له شامهوه به تۆ گهیشتوه، ههرا و گوهرهشی تۆش به نوورهدین دهگاتوه. ئهوی سهرتی خه لکت بۆ دینی، لای خه لکیش بۆت تی دهچیت. سهی پۆژ نوورهدین دهیزانیوه که تۆ چنگت به سر میسر دا گرتوه و ناتموی بهشی ئهوی لی بدهی! ههرچی له هیز و توانایدا بهوایه و دهستی پێ پاگمیایه، دهیهتتا کایهوه و لهشکری شام و مووسلی لی دهنگ ده داین و دههاته سهرمان بۆ شهرمان و سا به ههر نرخیک بۆی بکرایه و به ههر جۆریک بۆی بهوایه، نهوهندی زیان پێده گیانندین، نهگهر بۆشی دهر نه کرابایسن هیز و گوپی زۆر لی ههلهدهچانندین. بهلام وهک دهلێن: مار به فیتی نهرم له کون دێته دهر؛ ئهم باریک رستهی ئیستامان ئهوه گشته که گشته وهها خاوه گاتمه که بار ناخواتمه و ناو به ناگردا دهکری و کیشه داده مرکیتمه.

کۆپم! ئیتمه له باتی ئهوه که شیری نوورهدین بگهین، زۆر شمرکی گرسنگهرمان له پیشه و دهی بهرمو پیتی بهمین و نهنجامی بدهین و دواپۆژی خۆمان قایم کهین.^۱

۱ - جهرجی زهمدان دهلی: نهجمه دین پیتی گوت: به خردا نهگهر نوورهدین دلاوی قامیشه شه کزیک میسر بکا، دهگهلی به شمر دیم و خۆمی دهگهله دهگهلموه. ههزار

له راستیشدا همر وهك نهجمه‌دین بهراوهردی کردبوو، راست هاتموه. کاتی نامه‌ی سه‌لاحه‌دین و باس و خواستی ناو کۆر و گفتم و لغتی نهجمه‌دین گه‌یشتموه نوورهدین، پشروی هاتموه سمرخو و ژه‌نگی دلت‌ه‌نگی مشت و مال کرا و وهرامی نامه‌ی سه‌لاحه‌دینی به پروخوشتی و پر له دلخوشتی دانموه نووسیموه و تیا درکاندی که: «جگه له تۆ کس له سمر میسر نابی و تۆ ده‌ستی راست و دلتۆزی به راستی منی و له‌وه به‌و لاره کس رای ناکه‌وی به‌دگۆزی تۆم له لا بکا و پینگه نادهم له گول کالتسرت پی بلین».

سالی ۵۶۸ ک (۱۱۷۲ ز) نهجمه‌دین ئه‌یوب پۆژتک له سمر ئه‌سپ هه‌لدترا و چه‌ند پۆژتک له ناو نوین و باندنا به نه‌خوشتی مایموه؛ نه‌وسا گیانی بی تاوانی به بینایی چاوان سپارد. کوری پایه‌برز و خاوه‌ن شکۆی، له به‌ری‌کردنی ته‌رمه‌که‌یدا، داریمستی خسته سهرشانی خۆی و له شویتیکدا که شایانی ئه‌و باوکه بی وینه‌یه بوو، به خاکی سپارد و پرسه و سه‌ره‌خوشتی شاهانه‌ی بۆ دانا.

نهجمه‌دین ئه‌یوب شمش کوری له پاش به‌جی ما: سه‌لاحه‌دین یوسف، سه‌یغه‌دین مه‌مه‌د نه‌به‌یه‌کر، شه‌مه‌ده‌وله تورانشا^۱، سه‌یغه‌لئیس‌لام توغروته‌گیس، شه‌مه‌ن‌شاه، تاجه‌لملوک بوو.^۲ نوورهدین مه‌حمود سالی ۵۶۹ ک (۱۱۷۳ ز) سه‌ره‌زه‌میسنی به‌جی هیتشت و به مردنی نه‌و سه‌لاحه‌دین به بی له‌مهر و به‌رگر پادشایه‌تی میسری بۆ ره‌خسا و هیچ کۆسپی له‌و باره‌وه له سمر ری نه‌ما و همر به‌وه‌نده‌شموه نه‌وه‌ستا؛ دواي ماوه‌یه‌کی که‌میش شامیشی خسته ژیر قه‌له‌مه‌روی فه‌رمانه‌هویی خۆیموه و ئالای ده‌وله‌تی ئه‌یوبی به سمر ولاتی شامیشدا شه‌کایموه و هه‌ناسه‌سارد و بی‌ده‌ره‌تان و شه‌که‌تی ئه‌مرکی ژیا‌نی، له ژیر سایه‌دا هم‌سایموه.

۱- مه‌لیک موعه‌ززه‌م شه‌مه‌ده‌وله تورانشا. له زۆری شه‌ره‌کانی ده‌گه‌ل خاچه‌مرستاندا له سه‌رده‌اره هه‌ره‌نازاکانی له‌شکر بوو. موته‌مه‌نه‌ل‌خه‌لافه جهره‌هر که به له‌شکری سوودانه‌وه شۆشی ده‌کرد، تورانشا ده‌رده‌ستی کرد و سالی ۵۶۷ سوودانی گرت و سالی ۵۶۹ ک ده‌ستی به سمر یه‌مه‌ندا کیشا. ماوه‌یه‌ک له شام له بانی سه‌لاحه‌دین حوکمی کرد و به سمر به‌عه‌له‌به‌کیش راگه‌یشتوه. یه‌مه‌ن و به‌عه‌له‌به‌کی دایه‌وه به سه‌لاحه‌دین و به سمر ئه‌سکه‌مه‌ن‌دیه‌یه را‌ده‌گه‌یشت و سالی ۵۶۷ همر له‌وی مردوه. جه‌میل

۲- زانایه‌کی به‌رز و شاعیرێکی تورانا بووه. سالی ۵۵۶ ک هاتۆته دنیاوه‌وه ده‌گه‌ل کاکای ده‌وی حه‌لمی داوه و زۆر نازایانه ده‌گۆ دوژمن راچوه و له شه‌ره‌دا به‌رینه‌دار بووه و به‌ینه‌کی و به‌نی داوه و سالی ۵۷۹ ک پیتی مردوه. جه‌میل

سەلاھەدىن كەسى بىن كەسان و فرىيارەسى بىن دەسان بوو. بەدكار نەوىست و ھەژار خۆشەويست بوو. روى لە ھەر لايەك بىكردايە، ناھۆى پىسى و بىنەپرى و نەگىرىسى لى دەتارانند و ھەر شوئىتىك سايەى ئىمى پىندا رابىردايە، پىت و بىرەوى بەرپىزەوى بە سەر دانىشتووانىدا دەباراند. لە دواى شامىش زۆرى نەخاياند كە شارى قودس و خەلىلەرە ھىمانىشى لە فەرەنگان پاكرەدە و خوار و خىچى خاچى راست و يەكلا كەردەو.

تەرابولس و يەمەن

لە لايەكى تىرىشمە سەلاھەدىن بەھانەدىن قەراقوشى برازاي خۆى بە لەشكرەو بەرمو خۆرنشىن بەرپى كەرد و نەوىش خاچەمرستەكانى لە تەرابولسى غەرب وەدەر نا، كە دەمىك بوو چەپاويان دەكەرد. تىرىزى ئىستىرەى بەختى سەلاھەدىن سات بە سات پىشەر و زۆتر سەرزەمىنى دەتەنىمە و سەوى نازادى لە سايەى ئىمە خانەدانەدا، دەم بە دەم خۆشتر دەشەنىمە. ھىشتا ھەوالى گەرتنى تەرابولس كۆن نەبىبوو، كە مەزگىنى ھات وا توورانشاش يەمەنى گەرت و ئىمە لە دىن دەرچەوى كە بە زۆر دولىنگەى بە سەر يەمەندا بەردابۆو و ناوى عەبدولنەبى بوو، لە شەركەدا بە دەستى پىاوەكانى توورانشابە كوشت چوو.^۱

وێك باسەمان كەرد زۆرى زۆرى ولاتى شام - بە دەمشقى پاتەختەو - كەوتە ژىر دەستى سەلاھەدىن. مەلىك سالىح ئىسەماعىل كۆپى نۆردىن مەھمۇدىش فەرمانى ھوايەتى ھەلەبى بە

۱- قەسەس/لاھىلى توركى دەلى: قەراقوش كۆپلى سەلاھەدىن بوو و برازاي نى. ناوى بەھانەدىن عەبدوللا بىوھ و نەبوسەمەيدىشان بىن گوتەو. سولتان سەلاھەدىن زۆرى خۆش وىستەو، نەگەر خۆى لە مال نەبوىن ئىمى لە جىگەى خۆى داناو. كانى خاچەمرستان لە ھەكا بە دىليان گەرت، سولتان بە دەھزار زىرى لى كرىنەو. ماويەك بە سەر شامىش راگەمىشت. پىاوتكى زۆر پىا و خىرەمەند بۆو، شورەى قاھىرە و دژى جەبەل و پەردى سەرمەنى شەھامى جىزە و گەلىك تەكە و مېوانخانەى دوست كەردون. سالى ۵۹۷ ك (۱۲۰۰ ز) مردوو. جەمىل

۲- عەبدولنەبى كۆپى مەھەلى، بە مەلھەرى يەمەنى گەرت و پىاوتكى زۆردار و خۆنەز بوو. گومەزىكى لە سەر گۆزى باوكى كەردبوو. خەلكى ناچار كەردبوو كە لە باتى كابە لە دەورى ئىمە گومەزەدا سوور بىخۆن. توورانشا گەشتە سەرى و كوشتى و تالانى كەرد و گۆزى بابى ھەلەمەشاند و زىنە كەى تەواندەو و بە جىگەى خۆى گەياند. جەمىل

دستمه مابو؛ لموی دامه زابو.^۱

سه لاهه دین سالی ۵۷۲ ک (۱۱۷۶ ز) فرمانیدا دیوار تک به درتایی بیستون و هزار و سیستسه د گمز له پروکاری بیابانوه به همر چوارد هوری قاهیره دا بکیشری. له هه مو لایه کموه وستا و فعملیمان لی کۆ کرده و دست به کار کرا و هیچ وخت کار پانه گیرا و پشوی تی نه کموت و وچانی لی نهدرا و هتا دواړه کانی ژبانی سولتانش نهو قویه کاریه دواپی همر پی نه هاتجو.

شهری پهمه

سالی ۵۷۳ ک (۱۲۷۷ ز) سه لاهه دین به لمشکری زړه وه هنرشی برده سمر شاری عسقلان و قه لاکانی دور و بهری و تالان و مالیکي زړی له خاچهرسته کان گرت. نیازی واپو پهمه ش بگری. نو له پتگی پهمه دا بو، له پرهنه کاو لمشکری گموره و گران و له ژمار بدهری خاچهرستان، وهک لیشاو بهرناوه و مریون و لمشکری سه لاهه دینیان دناوه خو گرت و دهره تانیا بژ نه هیتشت و بسو به کوشت و کوشتار تک لمو پړه دا باب ناوپی وه سمر کوپی خزی نه ده داوه. له بهر تیزی سواران، پړی پروناک و تاوساو، ببوه شعوزنگی کنه گوست له چاو. دهم و دووخی شیران وهک پاخوشینی نه ستیران دهریسکانه وه. لیزمه ی بارانی تیران وهک تمرزه ی خاکه لیه لمو نیوه، کمی کم نیسه ی کم دای دابو. له همر چوار کنارانوه، له سوزنگی خوین بارانه وه، جزی خوین جزیخی جمنده کی کوژاوانی گرتبوه بهر خزی و پایدا بو. همر گزشتی تم بهو به دهم ده بانانوه زوینل دهرسون و همرو گیان بوون و به دهم همنیسکانه وه دهره جوون. هتا رمی حمیزمرا نی هه زده قه فی به گمل دهریسن، سمری سواران له دهشتی شهرگی بهریندا، وهک سیتی باوهرین داده وهرین.

همر چنده سوارچاکانی فهرنگ په جبار زړ و زړ نازا و له شهره نه همنگ و خاوه ن زوریش بوون؛ به لاه لمشکری پرمورده ی دستي سه لاهه دین که ترسان و هه لاتنیا بهریمری شوریمی و نه منگ دهنانی، کوی کمی خویان و بهر چاو نه دا و له هه مو لایه کموه همر گویوه و همرا بسو. پړی پړی

۱- سالی ۵۶۹ ک که نورده دین مرد، نيسماعيل دسالنه بو؛ سه لاهه دین ولاکی شامی لی داگیر کرد و تعینا حله می به دستمه مابو. چنده سالیک حوکمی نمری کرد و سالی ۵۷۷ ک (۱۱۸۱ ز) مرد. جمیل

کوپانه و شمر شمری فمرنگ و کوردانه؛ پیار لاشمی له ناو گۆپ بئی، نەك بسمیتی و سمرشۆپ بئی. کەس لەو هەنگامەیدا خۆی نەوشارد و له چەنگ خۆی نەبوارد.

لەشکری سەلاحەدینی قارەمان هەتا شیریی بێ و تا هێتیی تێنا ما، له شەردا ما و له شەپ، دانەما و دوزمینی خۆی زۆر شەپۆ کرد؛ بەلام لەو زۆرانی کەم دەگەڵ زۆردا، زۆری زیان پێ گەشت و بەشی هەرزۆری بەسەری بۆ چوو. برازازی سەلاحەدین کە ناوی تەقیەدین و تەمەنی له بیست بەهاری تی نەپەراندبوو لەو شەردا خۆنچەیی ژینی پەرپەر کرا و له سەر پروپەرپی سیایی پیزی مەردنەمەرەکاندا جێی خۆی کردەوه.^۱ تەنانت سەلاحەدین خۆشی زۆر جاران لەو شەردا کەوتە تەنگ و چەلمەمە و درایە بەر گەمارۆ و خرایە شوێنی بەر تەنگ و مەودا کەمەوه و بە هەزار ناری عەلی و بە زەبری شیر و بە نووکی خەنجەر، لەمەپەری پەراند و پیزی دراند و پێی بۆ خۆی کردەوه و بە لەشکر شکاوی خۆی گەیاندهوه مەیسەر.

خاچەرستەکان له دواي ئەو سەرکەوتنەیان لەشکریان برده سەر حەما و له دەوری قەلەکیدا چوار مانگ مانەوه.

له برانەوی سالی ۵۷۳.ك (۱۱۷۷.ز)دا قەلەبی حەلەب به پێ شەپ و له پێی ناشتیوه کەوتە دەست سەلاحەدین و ئەویش فەرمانی هوابی حەلەبی به مەلیک زاهیری کوپی خۆی سپارد.

هێرشەکی سەر شام

خاچەرستەکان سالی ۵۷۴.ك (۱۱۷۸.ز) به نیازی داگیر کردنی شامەوه هێرشیان هێنا و لەو دەمدا فەرپوخ شای برازازی سەلاحەدین -له بائی مامی- به سەر شام راوه گەشت؛ خۆی لی ساز دان

۱- پەنگە نیازی مەلیکەنەسور مەحمەد کوپی مەلیکەنەسور فەر تەقیەدین عومەر کوپی نوورەدولە شەهەنشاه بوو. زانی پەناویانگ نەمیرعیسای هەکاریش لەو شەردا به دیل گیرا؛ سولتان به دراویکی زۆری گەپەرە. جەمیل
۲- نەمیرعیزەدین فەرپوخ شای کوپی نوورەدولە شەهەنشاه. فەرنگ له ژێر سەرکردایەتی بڵدوین شای چوارەمدا بوو؛ کە حاکمی رەمەلە بوو. فەرپوخ شای وخت بوو بڵدوین به دیل بگرێ، بەلام هەمفری ناوتک -کە له سوارچاکان (شەفالیە)ی پەناویانگی خاچەرستان بوو- خۆی دەرگێژا و پزگاری کرد و له سەر ئەو خۆ دەرگێژانە، بڕێندار کرا و هەر بۆ بڕێنش مرد. نایێ ئەوەمان له بێر بچێ کە شەپ مەرچیسون به دواي ئەو شەردا به ماویەك پوویدا و ←

و پیتازی لی پرنمونه. دهلین: نانیک خواردووه بمر پزنمونه، هاتووه بمر پی و سزنمونه. فرهنگ لایان و ابو له هممو هموران هم دهباری و جاری سرکهوتون تازه دانابزنمونه، بهلام که فرپوخ شاخوی درخت، بوی درختستن که به تاقهگوتیک بهمار دانایه و شو کوردی نهوان نمانناسیوه به تیشکانیک ورمیان برنمدایه و هرگیز ترسیان به دلنا تینهپریوه. دوو لشکر پینک وهریون و دهگز یلک پاچوون و هنگامیهکی زور بسمام پویدا. شو پژه لشکری ژیر سرکردیی فرپوخی کورد، کاریکی به فرهنگان کرد با به دمواری شری ناکا. هر خاچ بوو دهسینگی فرهنگاندا دادهپاچان و خوار دهبونمونه و هر خاچپرست بوون به سر قهلیپوزی زیستدا لار دهبونمونه و بمرمو بههمزار بههمزاری مرگ گلار دهبونمونه. فرپوخ تۆلی پهملی دهقات لی ساندن و زور پیسی شکاندن و تینی گمیانند که خمونی براموژوویان دیوه؛ تناننت سرکرده کهشیانی له کۆژ دنیایه کردموه.

هر له سالی ۵۷۶ ک (۱۱۸۷ ز) دا شهابه‌دین لالزی سه‌لاحمدین - که فرمانپ‌ه‌وای همما بوو - پژی له سر زوی نه‌مابوو؛ دنیای پوونی به‌جی‌ه‌یشت و مه‌لیک موزه‌فر ته‌قیه‌دین کوری شه‌همنشاکوری نه‌جسم‌دین له جیگمی شو کرا به فرمانپ‌ه‌وای همما و تا سالی ۵۷۷ ک (۱۱۸۱ ز) فرمانپ‌ه‌وایی کرد و نمیش پووی کرده‌باره‌گای خودا و دنیای بی تان‌پژی به‌خوی ره‌وا نه‌دی.

سالی ۵۷۶ ک (۱۱۸۰ ز) شه‌مسودوله تورانشاکوری نه‌جسم‌دین، شو نازا و فیله‌ته‌نه‌ی به زهری شیر هممو شار و گوند و چیا و چیمه‌ن و دشت و به‌ندنی یه‌مه‌نی سهند و چوریوه نسکه‌نده‌ریه، گیتاوی مرگ وک گیتی نسکه‌نده‌ر دناو خوی گرت و روو به نه‌مان پژی ه‌یشت. تهرمه‌که‌یان هینایمونه شام و له فیرگه‌یتیکی بنیاتی خوشکیدا نیژوا. له پاش نه‌مانی تورانشاه‌یفه‌لئیس‌لام تفته‌گین توغروته‌گینی برای کرا به جینشینی و سوو به فرمانپ‌ه‌وای یه‌مه‌ن.

شهری ته‌به‌ریا (طبریه)، که به شهری حوتتین به‌ناویانگه

سالی ۵۸۳ ک (۱۱۸۷ ز) پژیکی ه‌مینی، له پژه‌کانی مانگی ممولود، لشکری سه‌لاحمدین و

→ حاکمی تبرابولس و بلدوینی حاکمی پهمله و هوچ خاومنی تمه‌ریه و گلیک له خاچپرستانی گموره‌تر به دیل گیران. بلدوین به ۲۵۰ هزار زیر و به نازاد کردنی هزار دیلی موسلمان خوی کریموه. جه‌میل

لهشکری خاچهرستان، له دهشتی تمبیریا گمیشته یهک و بهرانبر بهیهک ویتان.

نمونه نو پژهه بوو که سولتانسه لاحمدین بزى دهگمرا و پالوانه داخ له دلهکانی مهگیرانیان
پتوه دهکرد.^۱ هه موو به دل لى برابوون که ژمنگی جنگی رهمله به یهکجارهکی له میتشکی فرمینگان
بکرتن و وایان له بهر یهک هه لدرپتن که له میژووی تازه و کمونیشیاندا گرینگترین بهسهرات و

۱- له نهنجامی شمى رهملوه -جگه له حاکمی تهرابولس و نمتاکیه- پلاوین و هه موو سهرادرانی تری خاچهرست،
پهیمانی شمى وستاندنیان دهگمل سلاهمدین بهست و ماویهکی زژه دنیا تارام و هیتن بوو. بهلام لمو سالداه هیتنیک
له فرممانی موایانی خاچهرست پهیمانه کیان شکاند و نعرات حاکمی کهرک پتسی به کاروانیکی بازگانه
موسولمانهکان گرت و تالانی کردن و ژن و پیادهکانی به دیل گرتن و جنوری به نایینی نیسلام دا. سولتان که نم
هواله ناخوشی بیستمو، لمشکری برده و له بنکمی سه لاهه نریک به گوندی بهسپری، لمشکری می کرد و
نومنداموستا کاروانی حاجیان دهریز بوون و لمشکری میسریشی بز هات. نموسا گوتزایموه تلععشتور و کورتیکی
له سهرلمشکرانی خوی پتیک هیتا و پلاتی شعریان دارژت و برپاریان داکه بز ههتا ههتایه فرمینگان تمنی بکمن.
روژی پینجشمه ۱۶ رهیمیه دوهمی سالی ۵۸۳ ه. (۱۱۸۷ ز) ریزهکانی لمشکری پانا و مایموه ههتا بز بهیمانی
نویزی هیمینی کرا و نموسا لمشکری دنگ داو له لای باشووی زیباری تمبیریموه، له دوریاری شورون پهریموه و به
دزیموه ناردی که بچنه سفوریا و به وردی مهکزی دوژمنی بز ههلتن.

بهر له هه موو شتیک گردی کفره بهستی لى گرتن و پتسی هاتوچوی لى برین. کۆمه لیک پیساری زژه سازا و به کاری له
پروکاری دوژمن دامه زانده و خوشی به لمشکرانکی هیرش بهرموه په لاماری تمبیریهی داو زژه زوو بهردمستی کرد. بهلام
قهلاکه خوی نمدا به دهستوره و ژن و منداال و دست و پینومند و گملیک پیادهکانی ریا موند -که لمو قهلایمدا قمتیس
مابوون- هاواریان بز جوی شای خاومنی سفوریه نارد.

خاچهرستان کورتی جهنگیان پتیک هیتا و به گمل برپاریان داکه بهرمنگاری سلاهمدین بن. له بهرمهیمانیکندا به پانموه
هیرشیان هیتا و نیازیان وابوو ری له سولتان بهسن و له لمشکره کی خوی دابسهپن و نه شهیتن دستیان به ناوی
خواردنموه رابگا؛ بهلام سولتان دمستی خوی پمیشخت و هه موو پیسی لى کردنموه به خویری و ناچارى کردن
پاشهکشه بکمن و بهنموه سوپاکه. روژی دوایی که دهبووه بیست و ششمه می سانگ، لمشکری سولتان ههلیکوتایه
سهریان و له بهر یهکیان ههلو شانندن و راویان نان و جوی شا و رینولنهرناتی برای -که حاکمی کهرک بهوون- دهگمل
گملیک له خاچهرستانی تر به دیل گیران و له پاش برانموی شهره که، سولتان پروی کرده خیترومی خویموه و دهگمل
راویزکمر و سهرادرانی لمشکرده به گمل سوژدهی سوپاسگوزلریان بز خودا برده که به سهر کافرانیسا زال کردوون.
نه سجار فرممانی دا پادشا دیلهکانیان بز برده؛ له لای خوی دانان و به فراریان بز هیتان و دمستی کرد به سهرکۆنه
کردنی خاومی کهرک که نمو کهریمتیهی بز کردووه؟ کاروانی موسولمانی پروت کردووه و ناوی پتیه بهیمیهی به خراب
بردووه؟ له سهر سوتننیکى که خواردبووی به دمستی خوی ملی رینولندی پماندا؛ بهلام جوی شای زژه لاواندموه و
بهیمیهی ریز و حورمتموه دهگمل گیراوهکانی تر دا ناردیه دهشق. جه میل

نه هاتيان بڼ.

ليک مږيو نوموړی دور يمدور زړی نه خاياند؛ خټوی خوټنخوازی پوړيهندی له سمر چاره
د زوی لادا و به چرنوکی تیژ و نینوکی درزی پر قرزی، له شمیلك و لاپانی شو پسوارانی شمپانی
په بادا و له پر دوو لشکر وه کوو دوو دهریای له گوشت و ناسن، به په کا هاتن و پتیکان دادا، گوړه و
هموهموی سواران و کوړه و حیلای که حیلان و هابگری شیروه شینان و دهمره ی نيزه داران و ناخ و
نالهی برینداران لمو دهشته دا مدحمرنکی وای بمریا کړدبو ساوای بمر مه مکانی ده کړده پسر و
زور هانتيك. عزيزايل هر چنگ و پليکی بيوه همزار پمل و به تهرزيك له گیانکيتشان کموتبووه
په لموه، نمیده پمړزا سمری خوی بوخرتني و به هيچ لایه کدا لا بکاتهوه.

نمسی دووبادی عمره بی نمراد، خاک و خولی بز سمکولی وه بمر نه ده هات و له خوټناودا وه
مه له کموتبوو. له بمر پاکزی لاشه و گيشی چمندهک و گالیش و تهرمه کی تهرمان، نه بوی ده لوا بز
پتش پروا و نه لوی ده کرا باو بخواتهوه. هر سوارتيك له سمر نمسی بیمریا و مه لای نمرانیا، تازه
له گزمی خوټندا دهر نه ده هاتوه. له شکرې خاچهرستان شان؛ به لام چون شکانتيك؟ سمری به بیسری
خوی رتيگی هه لاتی بز خوی ده دوزیموه و به خمیال بوی دهرده چوو، وای سمر لی شینابوو که به سمر
ده چوو، بمره دوزمن رای ده کرد و نوکی خمنجمری مووکار و شیري جموه رداري کورد هر له رتوه
ده یقوزیموه. نمر له شکره گموره و گرانه ی فمرنگ لمو پوژدها، له هشتيک مشتیک و له دیوارتيك
خشتيکی مابوو. شکسته ی شل وکوت و شکستیان به خوټن و خوړوه و له شی پر له برینهوه، ملیان
لمو دهشته بمرینه نابوو. هه موو زنده قی چوویوو؛ هیچی زراوی پی نه مابوو. تمنانه ت سواسالاری
هره گوره شیان، نمشیا دهریازی و به دیل گیرا و زنجیری خرایه پا و پیلوه.

هه له و هه لکه وتوه

سه لاحدین نمیهشت دوزمن پشو بدا و برینی خوی بلیستیموه و گزشته زون بیتیموه. وای به باش
زانی هتا گمره برینیان سارد نه بوتیموه و به خودا نه هاتونموه، باشتریان سمر و گوتلاک بوکتیموه.
هه لیکوتایه سمر باژتري عهکا و لهنه کاو نابلقه ی داو له خاچهرستانی پاک کردهوه و چوارهزار
موسولمان - که دیلی دهستی فمرنگ بوون - به دهستی سه لاحدین نازاد کران.

نمر سمرهوی هه لیگرتبویه، خای نه کردهوه و به پانموه هیرشی برده سمر شاره کانی نابلوس و

حمیفا و قیساریه و ناسره و عسقلان و گهلینک قهلا و دژ و ناری و بهژ و دهشت و ته‌لانی‌تریسی
لن‌گرتن و نموسا فرمائی دمرکرد که چونکه لشکر لهو ماره زوره‌دا همر له شمر‌دا و شه‌کمت بسوه،
با وچان بدا و مانندوی بحمه‌یتیموه و غز بگرتیموه و وه‌گورد بیتیموه. شم‌ری له‌وه‌دوامان شم‌ری
به‌رانانه و نامانج و مهبست پووگمی پی‌رزوی خاچم‌رست و موسولمانانه.

گرتنی قودس

له پاش ماومیه‌ک وچان و سانموه، شم‌پی‌ووی ناماده‌بوون لین‌دا و لشکری سه‌لا‌حه‌دین به‌رو
ده‌رو به‌ری شاری قودس کموت‌م‌ری و گمیشه‌جی. سمر له هموه‌ل‌موه له لای خۆرنشینی شارموه
لشکریم‌ری کرد. دواي چمند پۆژنک پلانی گۆ‌ری و بنکمی برده‌لای خۆره‌لانی شارموه و له‌وی‌وه
په‌لاماری شار درا و شم‌ری مان و نه‌مان دامه‌زرا. شاری قودس شیتت هم‌زار خاچم‌رستی تین‌دبوو؛
هم‌سووی به‌ گیان و دل لن برابوو همتا شیر‌ی به‌ری و تا هیزی تین‌ا مایی، شم‌ری پووگم‌پارتی‌ری بکا.
زۆر چالا‌کانه چاک‌ی م‌ردان‌میان لن به‌لادا کرد و قۆلیان لن هه‌ل‌مالی و ملیان نا له پتمو کردنی
سه‌نگمر و دابه‌ستنی چم‌پر و شانیان دایه به‌ر بۆ‌چین و مۆ‌ری دی‌واران و سه‌نگچن و هه‌ل‌نانی هم‌شار
و پی‌واران و دل‌یان دایه سمر سه‌ری‌ه‌خت کردن و شار به‌دم‌ستموه نه‌دان.

سه‌لا‌حه‌دینیش پ‌ری‌اری دابوو به‌ همر نرخی‌کی له سمر تمواو بی، شو کاره گ‌ری‌سنگه تمواو کا و
کاری شم‌ری خاچم‌رستان به‌ په‌کجاری په‌کلا و په‌کچاو بکاتموه و قودسیان لن بستینی و موسولمانی
لن دابه‌سم‌زوتی. له همر چوارلاوه به‌ره‌قانی قه‌لا‌گر و همنج‌منی‌قی ناگ‌ری‌وتنی خسته‌کار و به‌ری‌ووه
کوچک پین‌دادان و به‌رده‌باران و سو‌تمان نانموه. ده‌چه‌دهم و سات به‌سات ئالقه‌ی له شار تم‌نگ
ده‌کردموه و هیتچی له فه‌ره‌نگ ده‌کیشاو هیزی به‌ری‌مه‌ر‌کانی لن هه‌ل‌ده‌قرچاندن و وای ده‌مالی کولن
کردن، که ئاواته‌خوازی م‌ردن بن. پ‌تی‌گمی پشودانی لن پ‌ری‌سوون؛ همر‌کی سه‌ری‌کی هین‌بابا ده‌ری،
نمیده‌برده‌وه و ک‌ی به‌قه‌ده به‌رگه نوشتمه‌کی دیار با، تیری سارده‌گ‌موان ساردی ده‌کردموه.

نهم ده‌مه‌ده‌انه فره‌ی نه‌خایاند و پۆ‌ژی همینی بیست‌و‌ه‌م‌وته‌می په‌جه‌به‌ مانگی سالی ۵۸۱.ک
(۱۱۸۷.ز) خاچم‌رستان توانای به‌ری‌مه‌ر‌کانی کردنیان پ‌را و داوایان له سه‌لا‌حه‌دین کرد که له خوتنیان

خوش بی و به دیلیان نه گری، شار دده من به دهستمه. سه لاهه دین به لینی پندان و دهر گای شاری
 قدوس کرایه و موسولمان به شاگشکمی به نیو قدوس و ریون و بهرله همو شتیک چون نمو
 خاچه زبه لاهه یان ورد و خاش کرد که له سر گومبزی بهردی سه خره توللا قوتیانموه کردبوو.

هر نمو پژه سه لاهه دین و هوالاتی نویزی همینیان له مرگموتی بهیتولسمو قهدهده سا به جی
 هینا و دنگی سوپاس و شادومانی گه و و گچکه موسولمانان - لهو پژه میژویینه ده - گوئی
 فرشته عاسانی^۱ دهرینگانده ده. ناوا مال به مال خو گیشتمه و شاری قدوس، که له سالی
 ۴۷۲.ک پا تا نمو پژه دهر مردستیان دابوو، سه لاهه دین بز موسولمانانی ساندوه.^۲

نه مجار سه لاهه دین و خاچهرستان له سر نمو پیک هاتن که هر پیایک له خاچهرسته کان
 بیست دینار و بز هر ژنیک دینار تک له زتی سکه شاری سوور سمرانه بدن و نازاد بن. هر
 کمیش نمو دراوی بز هه نسووا، به بارمه بهینیتهمه تا دیدا یان بز ده درئ. له کو کردنموه
 نمو سمرانه دراویکی له نه نازده به در کو کرایه و هه مووشی هر لهو به سر لشکرچی و سه لا
 و فعی و دهریش و سوزیاندا به شرایه.

قه لای سهر

له پاش گرتنی قدوس، سه لاهه دین لشکری برده سهر قه لای سهر و دوری دا. قه لا زور دژوار و
 حستمم بوو؛ هروا به سوک و هاسانی نه ده گیرا و پشوری دریزی ده ویت. زستانیکی زور سه خت
 به سمردا هات و لشکر خزی له سمرمان له ده رهوه پی نه ده گیرا. بهند و بهستملک پیاده کانی

۱- قازی هلمب (مه حیدین) له قسیده کدا - که بز سولتانی نویسیبو - پیشبینی گرتنی قدوسی تیدا کردبوو
 گوتی:

سهر هلمبتان نه ستاند به شیرین مانگی په جهیش قدوس ده گیرین

پیشبینیه که وه راست گهرا! سولتان ناردی هینایان و خودبهی بهی خوژند و له سهر تاکمیا گوتی:

نم دینه که پیغه مبری عارب بوو خودانی کورد هات و له دست دژمنه دینانی دهرانی جمیل

۲- زینوف پرسکی له پنا تاریخ که داناوه چونکه خاچهرستان سالی ۴۸۲.ک (۱۰۸۹.ز) قدوسیان گرتوو و
 سه لاهه دین سالی ۵۸۳.ک (۱۱۸۷.ز) دهری کردوون. جمیل

کمیسه کردبووا له بنهوه کموتیونه پرتوه. له سر نامۆزگاری نامۆزگاران، سولتان دهستی له قه‌لایه هه‌لگرت و له‌وتیه به هیرشیکێ گورج و گۆلانهوه له نه‌کاو په‌لاماری شاری تهرسوسی داو له مامیه‌کی زۆر که‌مدا گرتی و مالتیکی زۆری له خاچهرستانی ده‌سکوت و له پاش تالان، شاره‌کی سوتاند و به‌رمو مه‌لبنده‌کانی تری خاچهرستانی بزووت و وه‌ک بزووت به پووشموه بنیتی، شار له دواي شار و قه‌ل له دواي قه‌ل ده‌که‌وتنه ده‌ست سه‌لاحه‌دین و له هه‌موو لایه‌که‌وه فهره‌نگی راو ده‌شان تا گه‌یشه قه‌لای به‌رزیه.

قه‌لای به‌رزیه^۱

ئه‌و قه‌لایه بۆ سه‌ختی و هه‌له‌مموتی و پۆدی نارسانگی ده‌رکردبووا به‌رزایی ده‌گه‌ن دیواره‌کانی له پێنسه‌دو‌حه‌فتا گه‌ز پتر بوو. به‌لام لێبهرانی سه‌خت و پتمی سه‌لاحه‌دین، زۆر له‌وه پشموتر بوو که قه‌لایه‌کی به‌ردینه خۆی له به‌ر به‌گرت. ده‌ستی لێ هه‌له‌نگرت هه‌تا قه‌لای به‌رزیه‌ش له سه‌ربه‌زی که‌وت و ملی بۆ سه‌لاحه‌دین چه‌ماند و نه‌وتیشی له دوژمن داته‌کанд.

ئه‌ه‌مجار هیرشی به‌رده‌سه‌ر نه‌تاکیا. خاچهرستانی ئه‌وێ له پێگه‌ی ناشتیوه ده‌گه‌لی پێک هاتن و هه‌رچی دیلی موسولمانیان له لا بوو هه‌موویان نازاد کردن.

به‌ سه‌رکه‌نه‌وه

له پاش گه‌ڕانه‌وه له نه‌تاکیا، سولتان له سه‌ر بانگه‌یشتنی مه‌لیکه‌زاهیره‌شای کورێ چووه هه‌له‌ب. مه‌لیکه‌زاهیره‌ پێشوازه‌کی شایانی شانی میوانی مه‌زنی خۆی کرد و له خۆشیان شاگه‌شکه به‌یوو.

سولتان بۆ ماوه‌ی سێ پۆژان له میوانداری پۆله‌ی شیرینی مایه‌وه و له‌وتیه چوو بۆ سه‌ردانی ته‌قیه‌دینی به‌رازی و پووی کرده‌شاری هه‌مايه. ماوه‌یه‌گه‌ش له لای ئه‌و مایه‌وه و زۆری دلی ته‌قیه‌دینی دايمه‌وه و لاواندیه‌وه و ناوچه‌ی جه‌به‌له^۲ و چه‌مند شوێنێکی تریشی پێی به‌خشی و خه‌ستیه ژێر

۱- به‌رزیه شارێکه له ولاتی شام. خاوه‌نی قه‌ل و ژن و مندالی به‌ دیل گیران. که‌چێکی حاکه‌که تازمه‌روک بووا زواکه‌ی له جه‌نگه‌ی شه‌ردا لێ هه‌لبه‌یابووا سولتان فهرمانی دا به‌ شوێن زاوا‌دا گه‌ڕان، تا په‌میدایان کرده‌وه و دايمه‌وه ده‌ست به‌وکی. جه‌میل

۲- لهر دوو نوسه‌دا له حیاثی جه‌به‌له، هه‌له‌ب نووسراوه. پێنگه ده‌ویره‌ی هه‌له‌بی نیاز به‌وین. عه‌ونی

فرمانیموه.

لوه دوا سلاهمدین گمراهیوه بز دیسشق و چمند پوژنکیش لعودا همسایوه و نه مجار
هیرشیک برده سمر شاری سغهده^۱ و نهوشی به بی شهر و خویتریزی دمسکوت و له سؤنگی گرتنی
سغهدهوه، کهرک و کموکب^۲ یش - که سمر بهوی بوون - کموتنه سمر قهله مروهی سلاهمدینموه.
لوه شمشوه هاته شاری قدوس و نویزی جیژنی قوریانی له «بیت السقلس» ادا کرد و پاشان چوه
عمسقلان و مدلیک عادلای برای لوهی لایرد و ناردیه سمر قهلهی کهرک و نه مجار هاته عهکا و
فرمانیدا شوره کاول کراوه کهی نوی بکریتموه و کونه و پزیو و بن خزیوی لی دور بخریتموه و عهکا
به وارشیکی قایم و پتمو دهره بدریتموه.

قهلهی شقیف^۳

له پاش نمو گمشت و گوزاره، سولتان همر خوی به لهشکریتموه پکینسی هینایه و چوه جهستهی
قهلهی شقیف که قهلهیکی زور پود و سخت و پوهزنیکی ماه و هستم بوو. دهری لینا و گنجهلی
تیها لاند.

خاوهنی قهلاکه خاچهرستیکی زور پیژل و له بنموبو بوو. دهمزانی نموه سلاهمدینه و دیاره،
تا دژه کهی نهستی وازی لیناهینی و نهوشی نهوندهی به بهرموه نیه که بتوانی همتا سمر
بهرمهرهکانی سولتانی پی بکری. پوژنک همر به تاکمساره له قهلاکهی دهرکوت و خوی
گمیانده سلاهمدین و گوتی واخوم هاویشته پمنای تقوه و خوم و مال و خیزانم به پیاهوتی تو
دهسپترم. سولتان زور به پوهخوشی به خیری هینا و له وهرامدا گوتی: همرچی تو ناره زووته بلی تا

→ رژیعیانی له ناو گوانمدا نویسیره «نواخته حلب» وادیاره نواختهی به نواحی پان نواخته حلهبی به یهک ناو
زانپن بهلام فارسییه که دلی:

«سلطان برادرزاده را نواخته، جیله و یک دو قصبه دیگر را اضافه‌الکای او نموده» نواختن: لاوانندمویه. وانا «برازی
لاواندوه و جیله و یهک دو شاروکیتری خستسمر مه‌لبنده کهی». همژار

۱- شاریک پرو به سمر چپایه کی بهرزوه و دژه کهی دمیروانیه دهریچی تمبریا. جه میل

۲- دژنیکی سخت یوو له سمر چپای پروکاری تمبریا و به سمر دژلی نوردونفا زال پرو. جه میل

۳- شقیف له سووریا، له کمنازی دهریا و سی کیلومتری سمره و ناوی قهلهیه که و فرمنگ ناویان نابوو «بوفور».

بۆت بکهم. کابرای خاچپهرست - که زمسانی عمره بیشتی زۆر باش ده زانی - عمرزی کرد من خۆم
 هاویشتۆته خالک و پای تۆوه، ده زانم مردایه تی تۆ له ههموو نیاز و ناواتیکێ ئێمه ی تێپهراندوه و
 ناشکرابه که تۆ له بهلێنی خۆت پاشگمز ناییموه. من همر نهوهمدم دهوێ خۆم و مالا و خێزانم له
 دیمشق دایه مزرینێ و بۆیرنکی وامان بۆ دهبرچاو بگری که نهر و نهژی پیتی بۆین و سهری خۆمان
 پارگرین. نه گهر نمو ناواتم بێته دی نموا منیش به خۆشی خۆم له تمهی دلوه قهلا بۆ پیاوه کانی
 سولتان جی دێلم و به شانازییموه ههتا دههرم نانخۆری سولتانم.

سولتان بهو قسانه گهردی له سهر دێل نهما و ده گهلی پێک کهموت و بهرپار درا کابرا بهچتموه
 کارسازی خۆی بکا و نهوسا به مالا و مندالوه بههره شام بارکا. سولتانیش - وه که پیمانی دابوو -
 لهشکری له دهویری قهلا دوور خستوه و له دوورم وه چاو منۆی بهوون کمنگی قهیران به سهر دهچی و کابرا
 له قهلا دهرد دهچی، نمو سایه بچنه ناویموه. پۆژ هاتن و شهوگار چوون، کابرای تاین نههاته دهر و
 بهلێنی نهبرده سهر و ههرچی گوتبوی ههمووی به درۆ دههجوو. نمو پێوی یازی و فهندل فێلهی ههر
 بۆیه کرد که لهشکری سولتان هیچ نهبی بۆ ماوه یهک سهر و دلی بهردهن و پێسی دهستی بێی دیواره
 پووخواوان چاکاتم وه و کمل و قوژنان داداتم وه و بورجان گورج کاتم وه و دانوێته و تیشووی زۆر و سهر
 یهک نی و چهکی له کار کهموتوو نوی کاتم وه و کهله له کهلهی دوژمن بداتم وه.

سه لاهمدین ههستی کرد که دهستی به زاخه دا کراوه و به زمانیکێ لووس و دوو قسهی خۆش،
 فریو دراوه. زۆری له بهر گران هات و فرمانی به لهشکری گرانی داکه ههتا قهلا ی شقیف ده گهله زوی
 پێک نهخری نابێ وازی لی بێنری. دهویری قهلا درایه وه و سهر له نۆی مه نهجمیقی ناگرپۆین و
 کهرستهی قهلا پیمین دامه زرایم وه. بهلام هیشتا کلی شهپی به گوروتاو به تهواری نیل نه درابوو، نامه
 و پاسپارد به ههله داوان گهینه سه لاهمدین و خهبریان دایه و لهشکرێکی زۆر و زهبندهی
 خاچپهرستان که سهروینی دیار نیه و کاری ههزار و دههزار و سه دههزاریش نیه و بهدر له ههژمارن
 و خوا نهبی کهم نازانی چهندن و چهند تهیارن و چییان پێیه، گهیشتهو نهته سهر بهندهرگه ی عهکا و
 دهویری قهلا کهیان دله و زۆریان زۆری بۆ مهلیک عادل و دانیشتووانی شار هیناوه و کار گهیشته
 نالۆزی و کزی و تنگیایه کهوه که مهلیک عادل به ناچاری ملی داوه شاری عهکا به ههموو چهک و
 جبه خانه و گهمیه و کهلهک و باره بهرانم وه بهخاته دهست فرهنگانه وه و سه رباریش دووسه دههزار

دیناریان کالمدرانه بز بیژیری و سده دیلی خاچیرستی گهره‌شیان ده‌گمل پینج سده دیلی ره‌مه‌کی
سر بموان نازاد بکا و بموانی بسپیری و نموانیش پیماوه‌تی بکمن رینگه‌ی موسولمانه‌کانی شاره‌که
بدن، له شار دهرکمون و له رینگه خویان تی نه‌گه‌یمن و نموسا شاره‌کش بیتنه مؤلگه‌ی فرهنگان^۱.

سه‌لاحه‌دین له بیستنی نهم کارماته دلتمزتنه گهلنک ته‌زووی سارد و گمرمی به لمشدا هاتن و
ده‌ماری رنک هاتن و له حیرسان گرژ بوو. هرگیز چاو‌من‌ژی نمو رژی نده‌کرد که بنه‌ماله‌ی نیسویی
بعو جوره سرشویه مل بدن و سر بز دوژمن دانموتین. له عمیه‌تان ژانی دهل ویتا و لی برا که
نهم پمروشیننه له شان بکاتموه.

پسپوچانی له شهرزان و پاوژکمرانی زورزانی کز کرده‌وه و کوریان به‌ست و مبه‌سته‌که‌ی خسته

۱- بز نمو هرنشه هم‌وو نوروپا هرروژا و له بزهره‌ییاگه‌وه همتا که‌شه و پادشا، له خمزای خاچیرستیدا به‌شدار
بوون. سرکرده‌کانی شهر ریچارد شیردل پادشای نینگلیز و فیلیپناگستوس پادشای فرانسه و فریدریکبارباروس
پادشای نهمان بوون. خوا وای کرد رژی چواری جیمادی دووه‌می سالی ۵۸۶ ک (ده‌ی حوزمیرانی ۱۱۹۰ ز) فریدریک
له جزمی سالفنا خنکا و لمشکه‌که‌ی بلاوه‌ی کرد. ریچارد و فیلیپ شهر زوریان کرد و زوریان نازاری موسولمانان دا.
بی تاوان و به تاوانیان هر ده‌گوشت و تمر و وشکیان پینگه‌وه دسوتانند. دوابی نمو دوانه‌ش له نیوان خویاندا تیشک
چوون. فیلیپ رژی حومه‌می ره‌جه‌ی سالی ۵۸۷ ک (ته‌موزی ۱۱۹۱ ز) به سورومی فده‌لمستینی به‌جه‌ی هینشت و
کوزاردی له جینگه‌ی خزی کردسرکرده‌ی لمشکه‌که‌ی. ریچارد نزیکه‌ی مانگنک له عه‌کادا ماهمه‌وه و به‌رمو یافای
ناژوت. لمشکری سولتان رینگه‌ی لی گرت و زوری شهرز کرد و دیافای په‌ستوت و لوریدا خزی قایم کرد. سولتان له
یافاش تنگی بی هملچنی و جارتک له شهرنکا هینده‌ی نه‌مابوو ریچاردی بگرن، گیلیم‌نم ناوینک هاواری کرد: من
ریچارد. نیوان گوشت و ریچارد به پلمهریوه‌ه ده‌ریاز بوو.

ریچارد که ده‌زانی سه‌لاحه‌دین به هیچ جوتک وره بهر نداد و دستیش لی بهر نداد، چاری ناچار ده‌گه‌لی کمرته
وتوژی ناشتی و له سر نموه رنک هاتن که ریچارد خوشکی خزی بدا به مه‌لیک‌عادل و کمار ده‌ریا بز سوک و زاوا
بی و قودیش له ژیر فرمانی نمو دوانده‌ا بی که نوینمیری خاچیرست و موسولمانان و زیاره‌تی «بیت‌المقدس» بز
نیسلام و مسمی، واک یک و نازاد بی.

نهمین‌زه‌کی دلی: بریاره‌که‌ی پیشوو واپوه مه‌لیک‌عادل هزار و ششصد کس له فرهنکه په‌خسیره‌کان بهر بدا و
دووسده هزار دیناریش بدا و نموانیش لی بگمرین موسولمانان له عه‌کا دهرکمون. به‌لام خاچ پهرسته‌کان په‌یمانی
خویان شکانه و قه‌لت و بریان خسته موسولمانه‌کانموه. دهلین: هر ریچارد شیردل رژی ۲۳ ی ره‌جه‌ی سالی ۵۸۷ ک
(۱۲ حوزمیرانی ۱۱۹۱ ز) دووه‌هزار و حوسده موسولمانی کوشتوو. هر له شاری عه‌کا ۶۰ هزار موسولمان
کوژراوه. جمه‌یل

بهر دستمده. بپرس و پروای همه موویان نموده بسو قه‌لای شقیف واز لس بپشن و همرچی زووه فریای
عه‌کایه بکمون. سه‌لاحمدین فخرمانی دابه مه‌لیک‌نم‌فزه‌لی کوی - که له باتی بابی به سمر دی‌مشق
راده‌گمیش- بچی و عمسه‌لان ویزان کا؛ چونکه دهرسا خاچهرست ده‌ستیان بگانه عمسه‌لان و پروو
و تالانی بکمن و نموده‌میان لی دسکموئ که بز گرتنی شاری قدوس خوی پی سازدهن.

مه‌لیک‌نم‌فزه‌لی به خه‌لکی عمسه‌لانی راگمیانده که شر و شانال و سر و سیپالیان بی‌چنجه‌وه و
عمسه‌لان به‌جی بیتلن و پروو بکمنه ناوچه‌ی‌تره‌وه. خه‌لکی عمسه‌لانی کلژل و چارم‌ره‌ش ده‌سته‌پاچه
بیوون و سمره و دهریان دهرنده‌کرد که چ بکمن و پروو بکمنه کوی؟ ده‌ستیان کرد به همرآج کردنی نمو
کمل و په‌لانی که بزویان وده‌ر نده‌خرا. نرخی همه‌موشت له دموه بی‌ووه یه‌ک و هیشتا کریاریشی
نمبوو. له تاریخی *سراف‌الجنان* داده‌لی: «عمسه‌لانی‌هک دوازه‌م‌ریشکی ددها به دره‌م‌تیک». نیتسر
بهو پیته لیک‌ی دهره‌وه و بی‌ری لی بکمره‌وه.

پوخته‌ی ممبست حمشامات و نا‌پوره‌ی زور - له بزده پیانگ و له‌شکری - به‌ری‌وونه خاپوور کردنی
شار و له پژوی بیسته‌می مانگی شاپانم‌وه هه‌تا پژوی نیستی په‌م‌زان، داریان به سمر به‌ردم‌وه
نه‌هیش و داروپردوویان به سمر یه‌کدا داو سمره‌پای کاول کردنی، ناگ‌ریشیان بیتونا و له خۆله‌میش
و مشک‌ی به‌ولاره - له شون‌مواری نمو شاره به‌خت وهرگ‌پاوه‌ی ته‌خت کراوه - شتیک نه‌م‌ابوو که پینی
بلین شت.

همر له سمر نمو پلانه، شاری لودد و قه‌لای په‌مله‌شی به سمره‌دی عمسه‌لان برد و به سووتای
و کاول کراوی به‌جی‌هیشتن.

به له‌شکروه به‌ره‌وه عکا ده‌چوو، نام‌تیک‌ی له مه‌لیک‌عادل‌م‌وه بز هات بزوی نووسیبوو
خاچهرستان نیتسا خاوتر قسه ده‌کمن و هاتونمه‌ته سمر نه‌وه ناوچه‌ی کمنار دهریا ب‌سری به‌مان و
نموانیش دمست له شمر و خوت‌ن‌پژوی به‌ر بدم و بینه دۆستی یه‌کجاری‌مان. تۆ فرمات له سمر چییه؟
سه‌لاحمدین به‌وه پازی بوو. مه‌لیک‌عادلی سپارد که ده‌گه‌لیان پتیک بکموئ. نیتسر هیم و بنا‌خه‌ی
ناشتی و شمر به‌رمبست کردن له نیتواندا دام‌م‌زا و په‌یمان‌نامه نووسرا و به سویتند و به‌لینی پی‌اوانه‌ش
دابه‌سترا. هاتوو‌چوی بازرگانی به‌رموی سمند و همر دوولا بز سارد و سمدوا و کالآ به کالآ ده‌چوونه ناو

یه کتر و دنیا یه کی کر و نارام هاته پرو.^۱

سولتان نموسا مهلیک نهفزهلی کورپی به لمشکروه ناردوهه شام؛ که پشور بدن و بسحسینموه.
بزخوشی چوه شاری قودسی و ماوهیهک لموی مایموه و بمرمو دیشتقی پاتهختی گمپایموه.
له پوژی بیستوحموتهمی شمشهکانی سالی ۵۸۸ ک (۱۱۹۲ ز) گمیشتموه دیشتق و همر که
خمبهری هاننموی بلور بژوه، همموو خه لکی شام به ژن و منحال و پیسر و کالموه، کس نه مابوو
نهچن به پیشوازی نمو خوشمویستموه و همموو کس لمو پوژدها گمشه له چاو و بزه له سر لیوان و
مرگینیان به یه کتر ددها و به شانازی همره بمرزبان دهرانی که چاوایان به دیداری نمو نمبرود و
مردمه ناوود منگه پرون دهیتتموه.

کوچی یه کجاری

سالی دواپی که دهموه سالی ۵۸۹ ک (فیسرایر ۱۱۹۳ ز) پوژی همینی پازدهی سفهره مانگ،
سولتان سه لاهه دین بز پیشوازی حه جاجان - که له مه که ده گمپانموه - له شار درکومت. له گمپانموه دا
تایه کی زور گرانی هاتی. نیشتر بهو تایه کومت و بمری نمدا و زویشی سمودا نمدا و له پاش
دوازه پوژ، وانا پوژی یه کشهعه بیستوحموتی سفهری سالی ۵۸۹ ک (۴ مارس ۱۱۹۳ ز) نمو
خودا پرسته خوشمویسته، به هشتی بهرینی له سهرزه مینی بمرتنگ به باشتر زانی و جیهانی
بدرچاوتمنگی بهره لقا کرد و ختوهتی سهریزوی له بمر باره گای یعزدانی دلآوادا بهریا کرد.

له پوژی مهرگی سه لاهه دین نیوییدا وای بیر ده کرایموه که هرچی خوشی و شادیه سولتان له
پیش خنیدا به پیشباری بهرین کردوه؛ یان هممووی به شوین کزچاری نمو نازداره دا باری کردوه.
هه شاماتی شام و حمل و حموشی، هرچی لمو کاره ساته به ناگا بوون، به خری و به پانموه جمابوون
و تیکرا گموره و گچکه و پیسر و منحال و ژن و پیساو و لاو و کال و شارستانی و دهشته کی و دارا و
همزار و خاندان و په مه کی و کاسبکار و جووتیار، قوپه شان و سهره ههش و جهرگهش و دل بریان و
چاو به گریان بوون. جزی فرمیشکی سوتر و سوور له چاو انموه سهری کردبوو. نمو ناپوژدی له ناشتنا

۱- نمو پیمانی دوستایه پیه پوژی ۲۲ ی شاپانی سالی ۵۸۸ ک (۲ سپتامبری ۱۱۹۲ ز) نیمزا کراوه.

بمشدار بوون و نازیمتبار بوون، له نمندازه بعدمر بوون و له شيسن و شهپۆرگيران و له خۆداندا، له نمندازميان بردهدمر. خۆنهخوازه كه داريمستی تمرمی پيسرۆزی دمرکوت، دمنگی گريان و هاوار و پۆپۆ و شلپهی دهستی له خۆدهران و کوتهی لاقی له پيش تمرما سه ماکهران، گای ژييزه ميني سل ده کرد و دلی فرشته کانی عاسمانی سرشینی داده چله کاند و داده خورپاند و رايدته کاندن. تمرمی پيسرۆزی له نزيك مزگوتی نه موی له شاری ديمشقا به خاک سپيرا و لهشی کموته بن گل؛ به لام هتا دنيا دنيايه، سه لاهه دين نه مردوده و نامری و ناری شو مرده له سر زاری خه لکی هه موی دنيا، هه موی زه مانان به هه موی زمانان، هه مر دهميتی و له ناو ناچی.

وا له دنيا بژی نه گمر بمری همرچی ناوت بزانی بۆت بگری

پياوی نازا نه مان سمری نادا ناوی چاک هه مر دهژی له دنيا دا

نکاره کانی

سولتان سه لاهه دين هه مر چمنی خوا حمزکا پادشاهی کی دادگمر و به لمنگازيمروهر و به دمستودل و نازاد و نازا و سمنگين و گران و په زاسوك و خوين شيرين و پوو خوش و دم به پينکه نين بسو. پياوی دهست په نگين و هونروهری زۆر له لا هيؤا بوو. دۆستی هه مره نزيکی پياوی خويندووار و زانا بسو. پيزی له بويز و نووسهران دنا و بۆ شيرينگار و به جموههران سهرور و پشت و پمنا بسو. هۆزان و پيتۆل و هونرومندی له خۆی خه ده کردنوه؛ که مایمی و کم و کۆزی ژيانی بۆ پر ده کردنوه. له هيچ چاکه يک خۆی نه ده بوارد؛ با زۆريشی تى چووا. دهمر هيچ خراپه يه کمه نه ده چوو؛ با زۆريشی پى چووا. له پرۆگاری شو دا کس نه يدويزا به خمياليش خراپه بکا. هيچ دهستدار تىک به تيتوش دس نه ده کموت که له سر بى زۆزان بادی هه موی. يان بيسری زۆرکاری به دلدا بى. له دم و پيتى شو سهرداره سهرزه ميني ميسر گميشته چله پۆيهی گمشدارى و ببوو نه مونهی نارامی و خیر و خوشی و هه رزانی. هينديک لهو شوينهواره به هه ردارانهی که ليتى به جى ماون و هه مر ماون نه مانن:

۱ و ۲- مەدرەسەى قەبرەفەى گەورە و مەدرەسەى قەبرەفەى گەچکە. کە لە نزیك گۆڕی پيسرۆزی

نيسام شافعين.

۲- مدرسه‌ی قاهره‌ی موعیزی. نزيك بمو زياره‌تگايه که ده‌تين نيمام حوسيني تيدا

نيزراوه.

۴- مدرسه‌ی حنفيان. که له جتي کوشکي عه‌باس کوپي سه‌لاردا دروست کراوه.

۵- مدرسه‌ی شافعيان که له ميسر به ناوي «زين‌التجار» به‌ناوانگه.

۶- مدرسه‌ی مالکيان له قاهره‌ی موعیزی.

۷- نه‌خوشخانميك له ناو کوشکي خويدا.

۸- مدرسه و خانه‌قايه که قودسي خليل (شاري خليل).

۹- خانه‌قايه که جينگاي کوشکي «سعيدالسعدا»^۱ که يه‌کيتک بسوه له خليفه

نيسماعليه‌کان^۲.

به‌خشنده‌ي و دلاواي سولتان بي‌ وینه بووه؛ مالي دنيا و خولي دهم پرتگاي به چاويک سمر

کردوه. ته‌نانه‌ت که له پاش مردني سمری نه‌غدينه‌کي خويان داوه، تنيا چلوهموت دره‌مي مالي

دنيا له پاش به‌جي ماوه.

نه‌بولفه‌تج عوسمان کوپي سه‌لاعه‌دين

سولتان سه‌لاعه‌دين همر به زيندي سمر ميسري دابوو به عوسماني کوپه گموره‌ي که نازناوي مه‌ليک

ععزيز بوو.^۳ کاتي وه‌لامي مهرگي کتوپري جه‌رگيري نه‌و شيري ميسري و شيري مه‌يدانه گه‌يشتموه

عمریزی ميسر، به کؤسکومتسي و په‌ژاري که‌وته ماته‌مداري و نازيه‌تباريموه و له ميسريشدا پرسه‌ي

۱- سعيدالسعدا نازناوي پياويکي خليفه موس‌نسنس‌روبيلاي فاتمي بووه و ناري پيشوري قنبر بووه. جه‌ميل

۲- نه‌و خليفانن که له مغرب و ميسر حوکميان کردوه و له‌ر شهبانه برون که نيسماعلي کوپي جعفری سادق

به نيسامي خويان ده‌زانن. له سالي ۲۹۷.ک پا تا ۵۶۷.ک خليفاپيتيان کردوه. عموني

له ميژوه‌کاني‌تردا نورسراوه که همر له قاهره‌دا جگه له دوو نه‌خوشخانه، کوشکي خليفه‌شي کردوه به نه‌خوشخانه

و نه‌نوي غربيانيشي بنيات ناره. جگه له‌ومش گه‌ليک پرد و ناوياره و شورده ديواني له شاران کردوه و پتگه‌ي زږي

خوش کردوون و زموي کشت و کالي چاک و زياد کردوه و باج و گومرگي گراني له سمر خه‌لک لابرده‌وه. درؤشمي

نالاکشي پارچه‌مي‌کي زهره بووه و سيسارگيتکي سووري له سمر نه‌خش کراوه. جه‌ميل

۳- هينديک له ميژووناسان لايان وايه مه‌ليک نه‌فزل کوپه‌گموره‌ي بووه. عموني و جه‌ميل

بزدانا.

له پاش هه لگیرانی خوانی سره خوشی، سرداران و نه میرانی میسر بوونه سویند خوری و پهیمانی سرومیران بزد مژد کرد. نمیش کموته خزی و خزی تمیاز کرد و کاروباری میسری لیک و له بار کرد و نهوسا ده گمل مهلیک عادلای مامیدا کاکه و براله ی خزیان کرد و به جووته لهشکریان ناووت و چوونه سر شام و گمپران ده مهلیک نه فزمل هالاند. برایک له لایک و برا و مامیک له لایه کی ترموه لهشکریان به گز به کنا کرد و مهلیک نه فزمل دوو جارن لهشکری هیرشبرانی به پاشدا کشاندوه و سری سی جاره زور به توندی دوری درا و مودای لی بمرتمسک کرا و برستیان لی بری و دموستیان نهات و له مانگی په جمبی سالی ۵۹۲.ک (۱۱۹۶.ز) ده مهلیک نه فزمل دیمشقی بزد به جی هیشتن. عوسمان فرمانی فرماترهبایی دیمشقی دابه عادل و بمره میسر گمپراوه.^۱

سالی ۵۹۳.ک (۱۱۹۷.ز) سیفعلیسلام توخته گین (توغرولته گین) کوری نه جمه دین شمیبوب -که پادشای یه منم بوو- کوچی دوابی کرد و کوره کی که ناوی فته محمدین نیسماعیل و نازناوی مهلیک موعیز بوو چیگی گرتوه.

سالی ۵۹۵.ک (۱۱۹۸.ز) مهلیک عزیز عوسمان کوری سه لاهمدین -که پادشای میسر بوو- له دوی شمش ساا پادشایمتی کردن چاوی له دنیا پوژی و لهو دنیا کموته خوشیموه.

مهلیک عزیز پساوتکی ژیر و وریا و وشیار بسوه و له شعر میتونی و هیننیدا ناودار و له پشودریژی و سره خویندا تای نمبووه. زوریش دستوداوژنیاک و دلچاک و به خشنده بووه.

۱- نمین زده کی له تاریخی دولت و نماراتی کردی، ج ۲، ل ۲۲۶ ده لی: مهلیک عادل و کومه لیک له نه میرانی نمیبوی پازی نمبون که مهلیک عزیز په لاماری مهلیک نه فزمل بنا و بوونه ناویریکمر و له هیرشی په که مندا گمپراپانوه دواوه. سالی دوابی دیسان هیرشی هیناپوه سر ولاتی شام و زور هاته ناووه. مهلیک عادل لاگیسری له نه فزمل ده کرد و دنی لهشکری عزیز ددها که لئی هه لگمپرنموه تا نمرانی بمشی براکی داگیس بکا بزد جاری دروه میش پینکی هینانموه.

نمین زده کی همر لهو کتیمیدا ده لی: مهلیک عادل که زانی شعری نمو دوو برابه کوتاهی ناپه و لهو سونگیمیشدا لهشکری موسولمان تی دهچن و فرمگیش گوینان له کلاو دیرپه راندوه و نینوک لیک دخشینن و لمرانیه همر نمران بهر لی ببینن، دشمیبوست بزد خزی خمز و بمره کی بهر، وازی له نه فزمل هینا و ده گمل عزیز ریک کموت و به جووته هاتنه سر شام و نه فزملیان درم کرد و قه لای سرخمدیان دلپه و بزد خزی بوو به پادشای ولاتی سوریا. جه میل

له پاش نه مانی مه لیک عزیز، بره‌ی تیسوی له سر جیشینی بیبونه دوو دهسته: دهسته‌یه کیان گمره کیان بوو نمبوو منصوره علی کورپ عزیز بکهنه جیشینی باوکی^۱؛ دهسته‌یه تر ناردیان به شون مه لیک نه فزله کورپ سلاحه‌دیندا و کردیانه پادشای میسر.

مه لیک نه فزله کورپ سلاحه‌دین

هر وهک لموه پتش باسماں کرد، هتا سلاحه‌دین مابوو مه لیک نه فزله به سر دیمشق راده‌گمیش و که نهویش نه‌ما عزیز عوسمانی - برای نه فزله - ده‌گم مه لیک عادل مامیدا، سی‌جار لشکریان هتا سر شام و نه‌فولیان درکرد و قه‌لای سرخه‌دان دایه و نه‌فوله لمو قه‌لایه‌دا ده‌وئا. تا مه لیک عزیز له میسر مرد؛ نه‌وسا له دوویان نارد و بز ماویه‌کی کم لمسر میسر پادشایه‌تی کرد. که مه لیک عادل بم کاری زانی، به لشکری گموره و گرانیموه هاته میسر و به زوری زورداری دیسان مه لیک نه‌فوله له سر ته‌ختی پادشایی داگرت^۲ و قه‌لای شمشاتی^۳ پی سپارد. مه لیک نه‌فوله هتا مرد هر لمو قه‌لایه‌دا راپسوارد و له سالی ۶۲۲ لک (۱۲۲۵ ز) بهر به‌یهی خوا کھوت.

۱- مه لیک منصوره علی کورپ مه لیک عزیز عوسمان کورپ سلاحه‌دین پروسف. عمونی

۲- قه‌لایه‌کی کونارابه له شام و له نیوان حوران و جه‌بل‌دروزه و تیشتا گوندنکه شوننه‌واری کونی لیه. عمونی

۳- نه‌میزه‌کی ده‌ل: کانی مه لیک نه‌فوله کرا به پادشای میسر و سرپرستی مه لیک منصوره برازی، لیرا که توله له مه لیک عادل بکاتموه؛ ناردیه لای مه لیک زاهیری برای - که پادشای حله‌ب بو - دژی مامی یاریده‌ی بدا و بز خوشی خرمیکی خوش‌کردن بو که بچینه جستمی مامی. مه لیک عادل بمو کمین و به‌ینه‌ی زانی و له بشموه نیوانی نه‌فوله و سردارانی تیکنا و به لشکرینکی زوریشموه هاته سر میسر و سالی ۵۹۶ لک (۱۱۹۹ ز) نه‌فوله و مه لیک منصوره درکردن و میسریشی خسته ژیر قه‌لایه‌موی خرمیه. جه‌میل

۴- شمشات کهنه قه‌لایه‌که له سر چدمی فورات له کوردستانی باکووی و له باشووی قه‌لای منصوره. نه‌تلمسی عوسمانی به سامادی نویسره. عمونی

نه‌میزه‌کی ده‌ل: نه‌گمر له میسران درکرد، ناردیانوه قه‌لای سرخه‌دان و ماومه‌کی تینا مایموه. مه لیک زاهیری برای لشکری حله‌بی هتا که شام بگری وریایی مه لیک عادل نیوانی دوو براله‌ی تیکنا و مه لیک زاهیر هاتموه حله‌ب و مه لیک نه‌فوله به ناهرمیشی هاتموه قه‌لای سرخه‌دان. له پاشان عادل به‌یهی پشدا هات و قه‌لاکانی نه‌چم و سروج و حمادی دایه. جه‌میل

تاریخی یافعی دهلی^۱ مهلیک نه فزله له زانست و ویزهوانیدا زرد سرکهوتوو بپوه. زوری فرمایشی پیغمبر له بر بوون. خمتخوشتیکی دسپهنگین و له زهر بپوه. دلی به زانا و هونه رمندان کراوه تموه و زوری له خوی نژیک کردوونوه و گهلنکی له لا بریز بوون. له کاری ناپوها زور به قیز و بیتز و تووږه بپوه. خوی به کسی بیکسان دهژمارد و له گمل گلهدا بیدریغ بپوه. به کورتی، زور لاوتیکی بیکموت و ناکارچاک و هونه رومر و به جوهر و له پیاوه تیدا گوتی سر چل بپوه. له بوژیشدا دمستی بالای هه بپوه. بز نمونه مهلیک عمیزی برای - وهک زانیمان - ناوی عوسمان و مهلیک عادل مامی به نمبووه کریش ناو براوه؛ بز خوشی ناوی عدلی بپوه. نمبوویه کر و عوسمان پتک کموتون و هاتونه سر عدلی و له شامیان دهر کردوه لهو باروه نامیده کی بز ناسر^۲ خلیفه عبباسی نویسیوه و شو شیرانه ی تیدا گونجاندوه (نمه کوردیه کمپانه):

دنه ی نمبوویه کړیدا عوسمان و دس له دسا

بهشی پهای عدلی بیتچاره یان و بهر پيدا

گهروم دزانی کوا باوک به زیندی سمری

به ناوی جیگری خوی بز منی قهلم ليدا

که نه نمبوما له سرم دس کرا به سرپیچی

له خنج و خواری، کمینک پاستی ناچې به گرتدا

منیش به دهردی عدلی پووت کرام به دست عوسمان

نمبوویه کر که نه بی کي دهویری خوم ليدا؟!

ناسر دینه لای خلیفه ی به غدا یمش له ورامی مهلیک نه فزله دا سی بهیتی نامهی خویدا

۱- یافعی عبدالله کوی نمد به قوتی مهککه و میوانی مدینه ناسراوه؛ چونکه زوریان تیدا ماره تموه. سالی ۷۵۵ ک. مردوه. زوری کتیب دانن «مرآة الجنان فی الحوادث الزمان» که له حمیدر ابادی دهکن چاپکراوه له همروان بنواړانگتره. جمیل

۲- خلیفه ناسر دینه لای نه حمید کوی موستمنزی، سی و چواره مین خلیفه ی عبباسی له سالی ۷۵۵ ک. یوه تا سالی ۶۲۱ کرمکی کردوه و له پاش شو زاهیر بینه میرلای کوی بژه خلیفه. عمونی

نه گهرچی دهرده دلش زور هه بوو له نامه کتا هونمر دهباری بهرته و له تزی پیامه کتا
عەلی که مافی وه بنلیچ درا به زورداری کمیتیکی وانمبوو نوو دم بگا به هاواری
بهلام نمتز وه کوو نیت و نیسمه هاناتین دهیم به یاریدمرت خوش به همرینا هاتین

نسروللا کورپی نمبولکهره م زیانه دین محهمه، کورپی عهبلولکهریم شهبانی جزیری وه زسری
مهلیک نه فزل بووه که شومیش ده گمل عیزه دین عەلی^۱ و مهجده دین نمبوسه عاده تی برای^۲ به
نیبنونه سیر ناویانگیان رۆشتوو. نوو نیبنونه سیره کی وه جزیری مهلیک نه فزل بووه له هه موو
زانایانی زهمانی خزی به ناویانگتر بووه و کس نهیتوانیه له زاناییدا له بمری بکۆخی و له
بهرا نهریدا بلی نهم. له هونمری نامه نووسی و تار پازاندنموه و ورده کاری پسپۆرانه هه خزی
تاکه سواره مییدان بووه. له جزیره ی نیبنونه عوممر له دایک بووه^۳ و لهویش پیگه یشتوو و ده لێن زور

۱- عیزه دین عەلی: نمبولکهره عیزه دین عەلی کورپی نمبولکهره می جزیری برای نمبولسعه عاده تی مهجده دین مبارک
کورپی نمبولکهره می جزیری، که به نیبنونه سیر به ناویانگه و له جزیره ی نیبنونه عوممر (ابن عمر) سالی ۵۵۵.ک
(۱۱۶۰.ز) هاتوو دنیاوه و کتبی *النهاية في غريب الاحاديث و الکامل في التاريخ و اسالغابة في معرفة الصحابة*
نوو دایان. عومری

۲- له بوسعه عاده تی مهجده دین مبارک نمبولکهره می جزیری - که به نیبنونه سیر به ناویانگه - سالی ۵۴۴.ک
(۱۱۴۹.ز) له جزیره ی نیبنونه عوممر هاتوو دنیا و لهوی گهروه بووه و چووته مووسل و له لای محهمه سمعید
کورپی مبارکی خوتندوه و گوئی له فهرمووه کانی پیغه مبر گرتوو و بوته دوستی نه میر موجهیته دین قایساز و
هوی شویش هه مده می نه میر نوو دین نهرسلانی کورپی بووه شهله لیتی داوه و گرده نشین بووه. نه میر و
نه جهیزه ده گان دهاته مالی پرسیان پێ ده کرد. میوانگه کی له دهوی شار دروست کرد بووه سالی ۶۰۶.ک که سرد،
لهوینا نێزا. جامع الاصول و النهاية في غريب الاحاديث و الانصاف في تفسير القرآن و البديع في فن الکتابه
دیوان الرسائل و کتاب الشافعی و المصطلح و المختار في الادعية و الافکار و گه لیک شتی تریشی داناوه. جهمیل
وادیاره عومری و رۆیهمانی له سر خاومی *النهاية في غريب الاحاديث* پیک نههاتون. ههزار

۳- جزیره ی نیبنونه عوممر، عوممری کورپی عهبلولکهریز ناوه دانی کرد و نووه و بۆیه به جزیره ی عوممری ناو نراوه. عومری
منیش ده لیم عهبلولکهریز عوممری کورپی خه لکی بهرقعه د - که سر به مووسله - دروستی کردهوه. هێژوونوسی
گهروه نمبولکهره له هێژووه هێژا کهیدا، ج، ۱۳۹، قسه ی سن ده کا. له ناوه کشتی دیاره نیبنونه عوممر نهمو.
هێژنکی تر که نویسیانه عوممر کورپی حسنی تهغله می دروستی کردوو، له په گه زهره مستیموه بووه و له ←

به مندالی همو قورثانی لمبر کردوه. نمونده بیرتیژ و لمه رزمین بووه هموو کسی ناسپاوی
سری لی سوو ماوه؛ هیتشتا تازه لاوتیک بووه هموو دیوانی شیهری موته نه بی (متنبی) و بوحتوری
(باحتری) وهک ناو لمبر بووه.

تاریخی یافعی له نیبوخه له کان (ابن خلکان)^۱ موه ده گتیرتسه که نهم نیبونوئیسره کاتی
خوتندی تمواو کرد و پیگمیش، له دیوانی سولتان سه لاهه دینی شیبوی داسه زرا و سولتان زوری
خوش دهویست و همر نمیش کردی به وهزیری مهلیک نه فزه لی کوپی خوی. نیبونوئیسره له کار و
باری خویدا زور سریمست و کارامه بوو؛ وهزیرایه تی حکوممتی دیسقی بهرپوه برد همتا مهلیک
نه فزه لیان له شام ده رکود. نیبونوئیسری وهزیر زور نترسا که نیتیکی پی بکه و گمپکی تی هالینن؛
له شاری دیسقلدا خوی هشار داو کس نهیده دیت و له نمنجامدا یه کتیک له پهره دارانی مهلیک
نه فزه لی خسته ناو سندوقنیکموه گاله ی داو له وشتی بارکرد و برده میسر. له میسریش بیوه نابب
و وهزیری کوپی عزیز^۲.

کاتی مهلیک عادل میسری داگیر کرد، نیبونوئیسر دیسان توانی خوی پژگار بکا و بهر چمنگی
عادل نه کموی؛ له میسرموه خوی گیانده حله لب و ماریه که له لای مهلیک زاهیر مایه وه و لموئشموه
چوه مووسل. سمرده میک له سنجاریش پایبوار و دیواره گمپایموه مووسل. نیتر همتا مرد له
مووسل بوو. نمو کتیبانه ی که داینان و لموانموه زانباری نمو پیاهه مان به ز دهره کموی، یه کیان
المثل الساتنه که دهریاری نووسر و شاعیرموه دانراوه. نمونده ی ناموزگاری به نرخ و هیوا تیندا
گونجاننده که همو نووسر و شاعیریک زوری پنداوستی پشان ده بی. دوو کتیبی تریشی به ناوی
الروسی للرقوم فی حل المنظوم والمعانی المختصرة فی صناعة الانشاء نووسیوه. سالی ۶۳۷.ک

→ پاست نووسین به دوره. جه میل

۱- نیبوخه له کان، نمولهعباس شه مسدین نه محمد کوپی نیبراهیم له زانا گموره کان و میژو نووسر به ناویانگه کان
بووه. سالی ۶۰۸.ک له شاری هولیر له دایک بووه و سالی ۶۷۱.ک له دیسق مردوه. زور کتیبی هیوا ی دناوئ

وفیات الاعیان و انباء و ابناء و الزمانی میژوئیکی له هممولان به ناویانگه. عمونی

خهله کان له دۆلی خهله کانه و گوندیکی گموریه و له کۆمسنجه موه نزیکه. جه میل

۲- نمبووئیسر عه لی کوپی مهلیک عزیز عوسمان. هه ژار

(۱۲۳۹ ز.) شیرازی ژبانی هله‌ه‌شاو بهرگی مهرگی پویشی و له سر تاقچه‌ی نه‌مان له پرتی رابردواندا جیگه‌ی بژ دیاری کرا. دوو برای له ختی گه‌وره‌تری هه‌بووه نایان عیزه‌دین عملی و مه‌جده‌دین نه‌بوسه‌عادت بووه.

مه‌لیک عادل کوی نه‌جه‌دین نه‌ییوب

یافعی له تاریخه‌که‌ی خیزدا ده‌لی: مه‌لیک عادل زۆر پیاویتی کارزان و به زیلک و زاگون و به‌مشوور بووه؛ زۆری خه‌مخوری له بیژزان کردووه. ته‌نانه‌ت ژیری و به‌ییری به ته‌منازمیه‌ک بووه که سولتان سه‌لاحه‌دین بژ هه‌موو کاری دژواری پرسروای پی کردووه و گری پووجه‌کی کاری نالتوازی به نامۆزگاری نمو په‌ها کردووه. هه‌روه‌ها زۆر دیندار و پارێزگار و له خواتریش بووه؛ پۆژووی زۆری گرتووه و له نوێ و شموونیژان زۆر خێرا بووه. له سه‌رده‌می پادشایه‌تی سولتان سه‌لاحه‌دیندا له ولاتی شام به سه‌رعه‌کا^۱ و که‌ره‌ک^۲ راگه‌یشتووه.

له پاش مردنی مه‌لیک عه‌زیزی برازی، ده‌ستی به سه‌ر میسر و شامدا گرت و نه‌بوسه‌منسوور عملی کوی مه‌لیک عه‌زیزی ناره‌شاری روه‌ا^۳ و کاروباری شه‌وتی پی سپارد و مه‌لیک کامل

۱- عه‌کا شاریکه له سه‌ر که‌ناری ده‌ریای پی ناوه‌داست هه‌لکه‌بووه و قه‌له‌یه‌کی که‌نارای هه‌یه که له زه‌مانی خاچه‌مرستان و له هێرش ناپلن و شه‌رکه‌نی نیسراهم پاشای میسریدا -نمو قه‌له‌یه- ده‌وریکه‌ی گه‌وره‌ی مینوویی هه‌بووه. له دواڕۆژیشا دهوری زۆر گه‌وره‌تری ده‌ی. زۆر فهرمووه‌ی پیغه‌مبه‌ر و مۆده‌ی گه‌وره‌ی ده‌ریاره هه‌یه. په‌کیان نمو هه‌دیسه به‌ناویانگه‌یه که فرسویه: «خۆش لێو که‌سه‌ی عه‌کای دیت» و فهرمووه‌ده‌ریاره‌ی «غیسن‌البقر» و شتی دیشوه هه‌یه که لێره‌دا ناگونجین. له کتیی بی‌راکیت و السجراهردا ده‌لی: «موت و مزیی مه‌دی له میترگی عه‌کا دادمه‌زن، هه‌موویان به عه‌ره‌یی داخێن؟ هتد. عه‌ونی

نمو هه‌دیسه‌نه به زمان پیغه‌مبه‌روه هه‌لبه‌ستراون؟ پروانه کۆتایی سفرالسعاده‌ی خاوه‌نی قاموس. جه‌میل

عه‌کا شاری بیروزی به‌هایانه و بژ نه‌وان وه‌ک مه‌که‌کی موسولمانان وایه. هه‌ژار

۲- قه‌له‌یه‌ک به‌و ناوه له دۆلی که‌ره‌کدا.یه. ناوه‌ڕۆی که‌ره‌ک ده‌ژۆته ده‌ریایه‌ی لسووت، که له پۆژه‌ه‌لاتی نۆرذۆنه و گه‌لێکش شوینه‌واری کۆنه قه‌له‌پانی زه‌مانی خاچه‌مرستان و هیتری تێدا. عه‌ونی

۳- شاریکه نینسا ناری نورفابه، ۱۹۰ کیلۆمیه‌تر له دیاره‌که‌ی پاته‌ختی کوردستانی تورکیاوه دووره و له باکووری جیزییه و له پۆژه‌ه‌لاتی فورابه شاریکی که‌نارابه و شوینه‌واری کلدانیانی زۆر تێدا. عه‌ونی

محمدهدی کوپی خزشی به سر میسروده دانا؛ که لمباتی خزی نمو پی رابگا. مهلیک موعیزه می کوپیشی له دیشقدا کردهمه مهکاره و مهلیک نمشرف - که سینه میسن کوپی بسو - جزیره ی پی سپارد و مهلیک نموحده نمییوی کوپی چواره مینی کرده فرمانیهوای نه خللات^۱. نموسا بز خزی هات و له سر تهختی پادشایمی میسر پالی دابموه و سیمیری نالای بعرزه باتی، سری له گونبیزی بمرزی کادزی عاسمان دهسوی.

به گوشت چوونی موعیز

له سمره تا کانی سالی ۵۹۸. ل. (۱۲۰۲. ز. د)، مانگی ره جب، مهلیک موعیز نیسماعیل کوپی سمیفه نیسلام توغته گین کوپی نه جمعدین نمیبوب، - که پادشای یه من بو - له شاری زویمید^۲ به دمتی سردارانی لشکری خزی کوژا. بزیمشیان گوشت چونکه نمو موعیزه پیایوکی داوین پیس و همیشه سمرخوش و بیتفر و بدگم بووه. دستدریزی بز مال و ناموسی ژیردهستانی خزی کردوه. هر نمو موعیزه له لای شمرم بووه بلی کوردم؛ گوتویه من له تقوی نه مویه کانم. له پاش نهانی نمو، مهلیک ناسری کوپی - که هیشتا زور مندا بو - کرا به جیشینی. یهک لمو زانا به نایوانگهی که لمو سمرده مهدا ژیاون نه بولفنه نیم موسلیم کوپی مه محمودی شیرازه که کتبی عجایب الاسفار و غرائب الاخباری به ناوی نمو مهلیک موعیزه داناوه.

مردنی نه یوب

مهلیک نموحده نمیبوب کوپی مهلیک عادل - که فرمانیهوای نه خللات بسو - پیایوکی زور ناپیاو و توش و چه موش و توپه و تۆسن و نه گونجاو بووه سالی ۶۰۹. ل. (۱۲۱۲. ز.) خوی چارماسز، له کوژ کلؤل و بیچارانی کردهوه و بز خزی بردهوه. نه خلالتیش خرایه سر جزیره و درایه دست مهلیک نمشرف.

۱ - نه خللات شار و قله یه کی قایمه له ولاتی بدلیس و باکوپی یوژلوی دریاچی وانه، له کوردستانی باکوپی و دانیشتوانی له چواره هزار تن تا پهن. عمونی

۲ - شاری بونواوه له په مننه، کمرتوته باشوپی رژه ه لاتی بندنه می خردمیده و گدلیک زانای گموره لمو زویمیدهوه په یفا بوون. عمونی

مهمورد

سالی ۶۱۲.ك (۱۲۱۵.ز) مەلىك عادل نەمەيكى خۇزى بە ناوى مەمورد كوپى مەلىك كامىل ناردەمەمن كە لموى پادشاهىتى بكا. كاتى مەمورد گەيشتە سنورى يەمن، ھەموو كەمخودا و پياوماقولاتى يەمن ھاتنە پىشوازى و بە خۇشى و شادىيەو لە سەر تەختى يەمنیان دانا.

سالی ۶۱۵.ك (۱۲۱۸.ز) مەلىك عادل دلى لە ناو و گلى جیھان گزى و باروینى يەكجاری بەرمو گزى تىك نا و بۆ ھەمیشە چارى لىك نا.

پازدە كوپى لە پاش بەجى مانا پىنج لەوانە لە پروى ئەم جیھاندا ئەستىرەى ھاتیان لە عاسمانى كامەرانى دا درەوشادەو و لە سەر تەختى پادشاهىتى پالاندايەو. ئەم پىنجانە كامىل و موعەزەم و ئەشرەف و سالىح و شەھابەدىن غازى بوون.

مەلىك ئەشرەفموسا كوپى مەلىك عادل

مەلىك ئەشرەف -كە بە مەندالى ناوى موسا بوو- لە پۇژگارى دەسلەتلى بابىدا پوها (ئورفا)ى دراوەتى و ھەرانىشى بۆ خراوتە سەر و كە مەلىك ئەمەدەش مردووە، ئەخلاىش بەم گەيشتووە.

مەلىك موعەزەم شەرەفەدىن عىسا، كوپى مەلىك عادل -كە پاشاى دىمشق بسو- سالى ۶۲۵.ك (۱۲۲۷.ز) لە دنیا كۆچى كرد. داودى كوپى -كە نازناوى مەلىك ناسر بوو- جىگەى گرتەو و بوو بە پادشاى شام. سالی ۶۲۶.ك (۲۲۸.ز) مەلىك كامىل كوپى مەلىك عادل لە مىسرەو لەشكرى ھىنا سەر دىمشق كە داگیرى بكات. مەلىك ئەشرەفیش دەگەل مەلىك كامىلى برايدا پىتك ھاتن كە بۆ داگیرکردنى دىمشق ھاوکارى بکەن. مەلىك ناسر داود -كە جىشىنى باوكى خۇزى بسو- بەرمەركانى مامەكانى بۆ نەكرا و لە پروى ناچارىەو داواى پىتك ھاتن و شەر داكوژانى كرد. لە پاش وتوتى و نامە و پاسپاردە گزىنەو زۆر، پىپار لە سەر ئەو درا مەلىك ناسر دىمشق بەجى پىتلى و لە باتیان قەلەى شوبەك^۱ و نابلس و كەركە و ھەرگى. مەلىك ئەشرەف دىمشقى دەس كەوى و ھەپران

۱- نىستا كاۋلە قەلەيكە لە نىزان ەمان و دەريای سور داىە و سەر بە ئوردونە. عومنى

و نورفه و رفته^۱ و رهنسولعمین^۲ بنه بمشی مهلیک کامیل. له پاش نمر بمشینمویه، مهلیک کامیل هاتموه میسر.

مهلیک مشرف له دیمشقدا له سر تهختی فرمانروایی جنگیر بوو؛ له راستیدا خیر و بتریک بوو خدای گموره بژ داماوان و لیتقوماوانی ناردیوو. تا خوا حمز کا دلوقان و دلنرم و به کار و کارزان و خوین گمرم و به مشور و پتلویتک و بهماچده ستور و دستپاک و ناکارچاک و له بهدفری به دور بوو. هه موو خه لکی شام شو و پژ بژی دست و هدوعا بوون، که نمر پادشاخاومن داد و نمر بهمری خودادامیان لی نمستین. سرداران و سربازانی لشکری، نمر ساتمیان له خودا دهریست که فرمانیان بژ دمرکا و خوینی خویانی بژ بهخت کم و کۆسپی سر ږنگی تهخت کم. خوتندهواری زږ خوشدهریست و پهری زږی به خوتندن دا. گملیک فیرکه و زانکوی گرینگ و پربایه خی بنیات نان و ماموستای هیژای بهسرهوه دانان. زانکویه کی به ناوی دارالحدیث بژ زانای بمناوودنگ شیخ نبورعه مر^۳ - که به نیبوسه لاحی شارمزوری بمنوایانگه - کردوه؛ که دهری فرمانرووده کانی پتفه مبري تپدا بلتتموه.

مهلیک مشرف سالی ۵۷۰ ک (۱۱۷۴ ز) هاتوته دنیاوه^۴ و سالی ۶۳۵ ک (۱۲۳۷ ز) له تهختایی گژدها جنگی گرت و گیانی پاکي به خدای تاک سپارد. سرکرده کانی سویایی کاربه دهستانی سراپهردهی شایی و هه موو گموره پیاوانی شار و زانا و پتشیوایانی نایینی، له ناشتی ترمه کمیدا به شدار بوون و له قه لای دیمشقدا نسیپاردهی گلپان کرد و له پاش مارویهک تهرمی پسرزوی گویزایموه بژ ناو کۆشکینکی خوی که له نزیک مرگموتی گمورهی باژپردا دروستی کردبوو؛ لهوی وه شیرایموه.

۱- شارتکه له سوریا له سر چهمی فوراته و کورتته نینوان هه لوب و دږیزور. عونی

۲- شارتکه له جزیره و باشروپی پژهه لاتی نورفایه. عونی

۳- نبورعه مهرهوسان کوی عبدهوهره حسان له زانا بمنوایانگه کانی شافیه. سالی ۵۷۷ ک له شارمزور هاتوته

دنیاوه و سالی ۶۴۳ ک. مردوه. زږ کتیی بهرخی له زمان و نه دهجا نو سپوه. عونی

۴- مشاهیر الکرادی نمینزه کی دهلی: سالی ۵۷۸ ک (۱۱۸۲ ز) له دایک بووه. جهیل

مه‌لیک کامیل‌محمد کوری مه‌لیک عادل^۱

مه‌لیک کامیل پادشاهیك بوو له پژوگاری خویدا له هه‌موو پادشایان ناویه‌دمه‌روتر و له دنیا‌داری و چاکه‌کاری و به‌گوداچوونی زۆرداریدا، له هه‌موو خونگاران له سه‌روه‌تر سوو. سه‌رو و په‌ند و خیره‌ومهند و چاو‌تیز و دلا‌وا بوو. ژیر و وریا، پیتۆل و زۆرزان و دانا بوو. له معیانی شه‌ردا له پووی هه‌زار سوار پووی و مه‌نده‌گه‌را و بۆ دینداری و خودا‌په‌رستیش ناویانگی به دنیا‌دا ده‌گه‌را.

نوه‌نده‌ی له راست دوژمنان نازا و به‌زراو بوو، سه‌د نوه‌نده‌له خودا ده‌ترسا و له فه‌رمانی به‌ سوو لای نه‌ده‌دا. له ناوی شوو پارێزی ده‌کرد و له نا‌په‌وا بی‌زی ده‌هاته‌وه. هه‌موو شه‌وانی هه‌ینی پیسر و پی‌اوچاکی له خۆ کۆ ده‌کرنه‌وه و به‌ باسی خواناسی و پرس و پای خوا‌په‌رستانه‌ پاید‌ه‌بوارد.

له پژوگاری پادشایه‌تی خویدا هه‌دیسه‌گه‌یه‌کی خۆشنوما و به‌ره‌روانی له قاهیره‌ی «مُعَزَّه» دروست کرده‌وه و گومبه‌زێکی زۆر به‌رز و ته‌ریزی به‌ سه‌ر گلکۆی نیحام شافه‌یه‌وه به‌رز کرد‌وه‌وه.

مه‌لیک کامیل له پژوگاری باوکی‌دا بی‌وه ده‌ستی راستی بابی و سه‌ره و به‌ره پێدانی دیوانی میسر به‌و سپێرا بوو. له پاش نه‌وه که سالی ۶۱۵.ک (۱۲۱۸.ز)^۲ باوکی کۆچی داوی کرد، مه‌لیک کامیل جینگه‌ی گه‌رمه‌وه و زۆر زوو هه‌ت‌ه‌پ‌ت‌زێکی وای په‌یدا کرد که توانی له ما‌وه‌یه‌کی زۆر که‌مه‌دا خاکی حیجاز و یه‌مه‌ن و شامیش به‌خاته ژێر سیبیری نا‌لای خۆیه‌وه و به‌و هۆیه‌وه، له هه‌موو مزگه‌وته‌کانی هه‌موو نه‌وه مه‌ل‌به‌نده‌نیسه‌لمیانه‌دا خود‌به‌ی هه‌ینی و جی‌ژنان به‌ناوی نه‌وه پادشا‌خا‌وه‌ن شکۆیه ده‌خوێنرایه‌وه و له سه‌ر به‌رزه‌کی مزگه‌وتان وایان پێ هه‌ل‌ده‌گرت؛ خا‌وه‌نی مه‌که‌که به‌ عوبه‌یده‌وه و یه‌مه‌ن به‌ زوبه‌یده‌وه و میسر به‌ سه‌عه‌یده‌وه، سه‌رداری شام به‌ پالمه‌وانیه‌وه و جزیره به‌ مه‌ناله‌نیسه‌وه؛ بۆ هه‌ردووک پ‌روگه سولتانه و خا‌وه‌نی هه‌ردووک نیشانه. خزه‌مه‌ت‌کاری هه‌ردووک شوێنه پیسه‌روژه‌کانه. بۆ دین یاریده‌ر و یاری جێنشینی پته‌هه‌مبه‌ر (مه‌لیک کامیل) خوا پ‌اره‌وستاری کات؟ نامین.

مه‌لیک کامیل نێواره‌ی پۆژی چواره‌مه‌مه بیسته‌ویه‌که‌می په‌هه‌مبه‌ی سالی ۶۳۵.ک (۸ مه‌ی ماسر

۱- مه‌لیک کامیل‌مه‌بر له‌مه‌عالی ناسه‌ده‌ین‌مه‌مه‌ده، کوری مه‌لیک عادل‌مه‌یه‌ده‌ین نه‌برویه‌که‌مه‌مه‌ده، کوری نه‌مه‌یر نه‌جه‌مه‌ده‌ین‌مه‌یوب، مانگی مه‌ولودی سالی ۵۶۷.ک (۱۱۸۰.ز) هاته دنیا‌وه و له شه‌ری خا‌چه‌مه‌رستان‌دا نوه‌نده‌نازا و به‌کار به‌وه که په‌کاره‌دوسی پادشای نینگلیس نازناری شیت‌ق‌الیه‌ی دا‌وه‌تی. جه‌میل

۲- له چاپه‌که‌می پ‌روسایادا وا نو‌وره‌راوه به‌لام له دوو نو‌سخه‌ی خه‌تی‌تردا شه‌مشه‌د و پێنجه. عه‌ونی

۱۲۳۸ ز. له قه‌لای دیمشقددا دستى له ژيان بمردا و زږد به پروسوړی، پروی کرده‌باره‌گای خودای خڅی. واتا له تهمهنی چل سالیډا جوانه‌مەرگ بوو.

باستیک دهریاری مەرگ و نه‌مانی پادشایانی میسر و شام

یافعی له تاریخه‌کمی خڅیدا ده‌لئ: مه‌لیک مسموود یوسف کوپی مه‌لیک کامیل که سالی ۶۱۲ ک. (۱۲۱۵ ز.) له سمر فرمانی بایسری لمشکری برده‌سمر یه‌مهن و پادشایمتی یه‌مهنی دمس‌کومت، نموسا نیازی خاکی حیجازی کموته سمر و نازانه و بازانه گوپی بمستموه و بازیکي سمریازانه‌ی داو همرده‌ی پیروزی حیجازیشی وه‌ک دلخوازی خڅی خسته دستموه. شو مه‌لیک مسموود‌مالتی ۶۲۶ ک. (۱۲۲۹ ز.) له مه‌که‌کمی پیروز کوچی دواپی کرد و له پینچی مال‌اواییدا پرای‌سپارد کمره کفرودفنی له مال و دراوی خڅی بږ نه‌کمن و تهرمه‌کمی بدرتته دست شیخ سدیق^۱ -که پیسر و پی‌اوچاکیکي بمن‌اوود‌منگی شو پوژگارو بو- تا پیسری ناویراو له جاوی بیخموش و پ‌هوا، کراسی قیامتی بږ بیسری و وه‌ک ههمو مردووی هم‌زار و بږ پ‌هنا، بږ همرا و هوریا و زما و بږ-تموه هیچ پ‌زی لی بږنی، ناوتته‌ی ژیر توتی خالک و گل بکری و له سمر کتلی گږوړه‌کمی بنوسن: «نهمه گل‌کڅی هم‌زاری چاو له دستي خودای پ‌مروردگار، یوسف کوپی محمد‌ممد کوپی نم‌بوویه‌کر کوپی نییویه». شیخ سدیق له باتی کفن بال‌پوش و فوتمیه‌کی خڅی تیتوه پینچا که زږدی ه‌ج پیتوه کرد‌بسون و له گږ‌پستانی پ‌ه‌مه‌کی موسولماناندا به خاکی سپارد.

مه‌لیک کامیل له مەرگی شو جوانه‌مەرگه نازیزه، کزهی له جمرگ‌موه هات و تهمی خه‌می پ‌د‌زاری جگرگوشی ناواری، دهوری تمنی و دوباره له شامدا پرسمی بږ دانایموه و شین و شم‌پږ نوئ کرایموه.

سالی ۶۳۲ ک. (۱۲۳۶ ز.) سمرکرده‌ی لمشکری مه‌لیک کامیل (سمواب خادم) -که له نازایمیتیدا بییوه نمونوی ه‌لکم‌وتوویی و نم‌بردی له دنیا‌دا و ههمو میر‌خاس و گ‌ر‌پ‌ناستیک تیره‌ی پ‌ی د‌برد- دنیا‌ی به‌جینه‌پشت و مرد. شو سموابه سمد پی‌سوی وای پ‌نگه‌یانندن که زږر لموانه له دواپوژدا به

۱- شیخ سدیق کوپی به‌د‌ری، کوردی ه‌مولیری له مه‌که‌که د‌تریا. جهمیل

پلهویایه‌ی زَر در بهر زوایا گم‌یشتن.

همر له سالی ۶۳۲ ک (۱۲۳۶ ز) دا مه‌لیک زاهیر کوری سولتان سلاحدین - که ناری داود بسو، نازناوی نمبو سولیمانی‌شیان بز خست‌بووه - سر- له قه‌لای بیره‌ی پاته‌ختیموه گوزنایموه بز گزستان و برازایه‌کی خزی - که ناری مه‌لیک عمزیز کوری مه‌لیک زاهیر بوو- کرا به جیتشینی.

سالی ۶۳۳ ک (۱۲۳۵ ز) مه‌لیک موحسین کوری سه‌لاح‌مدین پسر مدی لای ژسانی دادایموه و به‌رو نمبوونی بادایموه. ثمر مه‌لیک موحسین زانایه‌کی هه‌لک‌موتوو بسووه و به تایمته‌ی له‌میر فرمایشاتی پیته‌مبه‌ری خواوه وه‌ک دهریایه‌کی بیته‌ی وا بووه و له هه‌موو پئوشوتنی نایینیدا زَر شارمزا بووه؛ دوره‌ دنیا و له خوا نریک و بی فیز و نارام و پاریزگار و بی‌تازار بووه.

سالی ۶۳۵ ک (۱۲۳۷ ز) مه‌لیک‌نمشره‌فی پادشای شام، پوزی له سر دنیا نه‌ما و چووه به‌ر باره‌گای به‌زمو‌ی خودا و مه‌لیک سالح‌نیماعیلی برای کرا به جیتشین و له سر ته‌ختی دیمشقی به چوارمشقی دانیشت.

مه‌لیک کامیل کوری مه‌لیک عادل له میسر‌هوه به لمشک‌هوه و هاته ویزی نمو مه‌لیک سالحه و شاری دیمشقی ده‌وره‌دا. مه‌لیک سالح له شاردا سەنگ‌میرەندی کرد و ماتە هه‌لگرت و ماوه‌یه‌کیش به‌میره‌کانی هیرشیره‌کانی کرد؛ به‌لام له نه‌نجامدا ناچار بسو له پاش وتووێژکی روانمته‌ی و به‌ معرجی که‌م و زینای زَر، مل بدا و ولاتی خزی به کامیل بدا و مه‌لیک کامیلی مام بوو به پادشای شام و وه‌ک ده‌پیشداهی لی دوا‌ین، پادشایه‌کی زَر کامه‌روا و به‌دا‌وده‌مستور و به‌مشور بوو؛ به‌لام هم‌ر له پاش دوو مانگ پادشایته‌ی شام کردن، مردن هاته‌ جهسته‌ی و ده‌وری شاری لمشی گرت و له پاش بیماریه‌کی که‌م و نازاریکی زَر و گیانی پاک و بی‌تاوانی کرده‌میوانی مه‌لبه‌ندی نه‌ماوان.

تا دوو پزوان وایان نه‌کرد ثمر باس و خواسه‌ بلای بیتمه‌وه. سیه‌م پزوی پیردنی - که هه‌ینی بوو- به‌ر لموه مه‌لا به‌جیتته‌ سر مینبەر کاربایه‌ک سر که‌موت و به‌ قسو گوتی؛ خوابه‌ به‌زوت به مه‌لیک کامیلدا بیتمه‌وه و سایه‌ی مه‌لیک عادل‌مان له سر نه‌په‌وتمه‌وه. حشاماته‌که به بیستنی شم‌ خه‌بهره‌ دلتەزنتە تێک‌را دایانه‌ قولی گریان و بوو به‌ شین و شه‌پۆر و له‌خزدان. مه‌لیک عادل‌ی جیتشین - که

۱- قه‌لای بیره‌جه‌گ له پزوه‌لاتی پوریاری فو‌پات و پزوا‌وای شاری ئور‌فایه. عمونی

له میسر بوو- هیشتا منداډ بسو؟ کاروباری دنیاډاری پی هئندد سوړا. سردارانې لمشر و کاریه دستانی ولات وایان به پمسند زانی که موزه فغره دین مملیک جموادیرنسی برازای مملیک کامیل بکریته سرپرشت و به ناوی مملیک عادلوه فرمانپوایی دیمشق بپرتوبهری. نوسا گزوی مملیک کامیلیان له پنا مزگموتی گمورهو هملکند و ترمه کمیان له قهلاوه گویزتموه و نمو گزویان بڼ کرده مالی په کجاری.

پادشاکانی دیکه ی نمو خانه دانهو پاسی پړانده یان

یافعی له تاریخه کیدا دهلی: مملیک کامیل مرد و مملیک عادلې کورې له میسر کړا به جیشین و مملیک جمواد به ناوی نمو، بوو به فرمانپوایی دیمشق. سالی ۶۳۷ ک (۱۲۳۹ ز) پیاهو گموره کانی میسر هاتبونه سر نمو بیرویاوهره که مملیک عادلې وا منداډ بڼ پادشادست نادا و باش نومیه مملیک صالح نمیبوی برای لهبری نمو پادشایی.

رژنیک په لاماری کوشکیان داو مملیک عادلېان خسته ناو کمژاوه و له بنکې فرمانپواییه تیان وهره دنا. چه کدارنکی زور دوری کمژاویان گرت و بردیانه قهلا و خستیانه زیندانهوه. نیتر مملیک صالح هیچ له میسر و ته گمړی له میر نه ما و بهی دلتمی، له سر ته ختی پادشایه تی جیگیر بوو.

مملیک صالح سرویبری تمواوی به کاروباری میسر دا. پادشایه کی دادپهروهر و مشوروخوړ بوو. بڼ ناسودمی ژیردستانی، خزی زور ماندوو ده کرد و بڼ به ختموهر کردنې کلژلان، تمه منی خزی به خت ده کرد. له هممو ناقارتکی میسر دا مزگموت و پهرسگی بنیات نان و میسری -سر له میر- زور ناوه دان کردهوه.

نوسا به نیازی شام ساندنوه -به لمشری گرانوه- کموته پړی و هات و جموادې له سر دیمشق برکمناز کرد و له باتی نسکمندریه پی سپارد که پنی پابگا. مملیک صالح بڼ نمو له بهرچاوی خه لک مملیک جمواد بشکینې، خزی که سوار بوو سرپوژی زینی نمسی خزی پی هملگرت و چمند هنگاوتک به پیاده می وپیش خزی دا. به لام له دوایدا لمو سوکایه تی بمسر هینانه ی زور په زیوان و شپه مزار بوو.

مهلیک سالتح دواى نموى دیمشقی به به کجاری بویه، پروی کرده مهلبندی غمور و لموتوه ناردیه شوتن مهلیک سالتح نیسماعیل^۱ ی مامی - که فرمانی هوای به علمبهک بوو - که بیته لای و بجیته بر فرمانیموه. مهلیک سالتح نیسماعیل ناماده نمبوو سمر و بهمر باری برازاکی خوی بیتی و بۆ بریرمه کانی کردنی داوای له موجهید^۲ ی فرمانی هوای حمیس کرد که دژی نمو برازایمی کۆمهگی پی بکا. موجهید به دهنگیموه هات و لشکری بۆ نارد و نموش که خوی به ساز و تمیاری دیت، لشکری خوی به کۆتره پیته کی وادا هینا که هتا لشکر به ناو شاری شام و هرنمبوون، کسم پیتی نغانی و کاتی پیتان زانی کار له کار ترازو و مام، پرزی برازای پری و زقری سمریاز و سمره دارانی سوپای شام له پادشای خویان ته کینموه و ته کیان دابه تهک مهلیک سالتح نیسماعیلموه و سالتح نیسیویان فروشت و دلی سالتح نیسماعیلان پی کپی.

سالتح نیسیوب ده بیویست خۆ وشیری، بهلام هیندیک له پیوانی مهلیک ناسری خاومنی کمرهک - که بۆ کۆمهگی سالتح نیسماعیل هاتبوون - تووشیان بوو به تووشیموه و گرتیان و بال بستمه بردیان و کردیانه دیاری دوستی خویان و بۆ پادشای خویان برد. مهلیک ناسر مهلیک سالتح نیسیوی له قهلائی کمرهکدا خسته گرتووخانموه^۳.

کاتی مهلیک عادللی کوپی مهلیک کامیل زانیموه که سالتح نیسیوی برای نموى ده گمل کراوه و له دیمشق و هدر نراوه، هلی به دهرهفت زانی و توانی خوی له بندی میسر پرگار بکا و تهختی پادشایهتی میسری وه گیر خوی خستموه و پیویشی نارد لای مهلیک ناسر و رایسپارد که نه گمر بی و سالتح نیسیوی برام بداته دست، سمد دیناری خوینبهها بۆ دهنیتم^۴. مهلیک ناسر بهو پیشنیاره زۆر تووپه بوو؛ مهلیک سالتح نیسیوی له بمند پرگار کرد و پیمانیشتی ده گمل بستم که به لشکری خوی

۱ - هر نمو مهلیک سالتح نیسماعیلی کوپی مهلیک عادلیه که مهلیک کامیل کوپی عادل له دیمشقی دهرکرد و برارش بوون. مهلیک سالتح نیسیوب کوپی مهلیک کامیل کوپی عادل برازای سالتح نیسماعیل بسو، که فرمانی هوای به علمبهک بووه.

۲ - موجهید شتر کۆ کوپی نه سمد دین شتر کۆ.

۳ - مهلیک ناسر داود کوپی مهلیک مورعزدم شهره فعدین عیسا کوپی مهلیک عادل کوپی نه سمد دین نیسیوب. چه میل

۴ - یمنگه همزارتک لمو ناوده پهریسی و سمد نمبوونی و سمد همزار بوونی. چه میل

میسری بژ بستینیتمه و به گمروهی خوشی بزانی.

مه‌لیک‌س‌ال‌ح‌ن‌م‌ی‌وب به مه‌لیک‌ن‌اس‌ر و له‌ش‌ک‌ری‌م‌وه پ‌رو‌ی‌ان کرده‌م‌یس‌ر و ه‌م‌ر نه‌م‌وده‌له س‌ن‌و‌ر‌وه‌ه
چ‌و‌ن‌ه ژ‌و‌ر‌وه‌ه، ه‌م‌م‌و نه‌م‌ی‌ر‌ان‌ی به‌ر‌ی گ‌ام‌ی‌لی ش‌م‌ی‌و‌ی‌ی می‌س‌ر -که ع‌اد‌ل‌ی‌ان د‌ه‌د‌زا و س‌ال‌ح‌ی‌ان
د‌و‌ی‌س‌ت- گ‌و‌ز و گ‌وم‌ب‌ه‌ت ه‌ه‌ل‌ی‌ان‌ک‌و‌ت‌ایه س‌م‌ر مه‌لیک‌ ع‌اد‌ل‌ی‌ی پ‌اد‌ش‌ای‌ان و د‌م‌س‌ت و ل‌اق‌ی‌ان ب‌م‌س‌ت و له
گ‌و‌ش‌م‌ی ز‌ی‌ن‌د‌ان‌ی‌ان ت‌و‌ن‌د کرده‌وه و پ‌ن‌گ‌م‌ی‌ان بژ مه‌لیک‌ س‌ال‌ح‌ کرده‌وه و چ‌و‌ن به پ‌ی‌س‌ری‌م‌وه و بژ س‌م‌ر
ت‌ه‌خ‌تی پ‌اد‌ش‌ای‌م‌تی می‌س‌ری‌ان ب‌ر‌د‌وه و نه‌م‌سا مه‌لیک‌ن‌اس‌ر ه‌ات‌م‌وه بژ ق‌ه‌ل‌ای ک‌ر‌ه‌ک‌.

س‌ال‌ی ۶۳۸ ک (۱۲۴۰ ز) مه‌لیک‌ن‌ی‌س‌م‌اع‌ی‌لی پ‌اد‌ش‌ای د‌ی‌م‌ش‌ق -سا به ه‌م‌ر ن‌ی‌از‌ت‌ک بو‌ه- ق‌ه‌ل‌ای
ش‌ق‌ی‌ی بژ خ‌ا‌چ‌م‌ر‌س‌ت‌ان چ‌و‌ل ک‌ر‌د‌وه. له س‌م‌ر ش‌م‌ ک‌اره ن‌ا‌پ‌و‌ای‌م‌ی، د‌و‌و ز‌ان‌ای ه‌م‌ره گ‌م‌ر‌ه‌ی ش‌ام
(ع‌ی‌ز‌ه‌د‌ی‌ن ع‌م‌ب‌ل‌وس‌ه‌ل‌ام و نه‌م‌و‌ع‌م‌ر نه‌ی‌ن‌ول‌ح‌اج‌ب) ژ‌و‌ر به ت‌و‌ن‌دی ب‌م‌ر‌ی‌ر‌چ‌ی‌ان د‌ای‌م‌وه و ت‌و‌و‌ه‌ی‌ی
خ‌و‌ی‌ان ت‌اش‌ک‌را ک‌رد. مه‌لیک‌ س‌ال‌ح‌ن‌ی‌س‌م‌اع‌ی‌ل له‌و به‌گ‌و‌ر د‌ا‌چ‌و‌ن‌ه‌ی‌ان ژ‌و‌ری پ‌ک ه‌م‌س‌تا و ع‌ی‌ز‌ه‌د‌ی‌ن‌ی له
ن‌ی‌م‌ام ج‌و‌م‌ع‌م‌ی‌ی خ‌س‌ت و د‌ه‌گ‌ل نه‌ی‌ن‌و‌ح‌اج‌ب‌دا گ‌ر‌ت‌نی و ه‌م‌ر‌د‌و‌ک‌ی خ‌س‌ته ز‌ی‌ن‌د‌ان‌م‌وه.

۱- ع‌ی‌ز‌ه‌د‌ی‌ن ک‌و‌ری ع‌م‌ب‌ل‌وس‌ه‌ل‌ام‌ی د‌ی‌م‌ش‌ق‌ی -که ن‌از‌ن‌ای س‌ول‌ت‌انی ز‌ان‌ای‌انی د‌ر‌ل‌و‌ت‌ی- له ش‌ا‌گ‌ر‌د‌انی ن‌ام‌ی‌ندی ک‌و‌رد و
ن‌ی‌م‌ام‌ج‌و‌م‌ع‌م‌ی د‌ی‌م‌ش‌ق بو‌ه. که نه‌و ک‌ار‌س‌ات‌ه‌ی ب‌س‌م‌ر ه‌ات‌م‌وه، له د‌و‌ای‌دا پ‌ای ک‌ر‌د‌وه و چ‌و‌ته می‌س‌ر و س‌ول‌ت‌انی می‌س‌ر
ژ‌و‌ری ق‌ع‌د‌ر گ‌ر‌ت‌وه و ک‌ر‌د‌و‌ی‌م‌ته د‌ا‌د‌ی‌ر‌س و ن‌ی‌م‌ام‌ج‌و‌م‌ع‌م‌ی م‌ز‌گ‌و‌ت‌ی ع‌م‌ق‌ی‌ق و له ق‌ا‌ه‌ی‌ر‌ه‌ش‌دا له م‌م‌د‌ر‌س‌م‌ی س‌ال‌ح‌ی‌ه
د‌م‌ر‌س‌ی گ‌و‌ت‌و‌ت‌م‌وه و له پ‌و‌ژ‌ی د‌ی‌م‌م‌ی ج‌ی‌م‌ادی ی‌ه‌ک‌م‌ی س‌ال‌ی ۶۶۰ ک (۱۲۶۱ ز)، ک‌و‌چی د‌و‌ای‌ی ک‌ر‌د‌وه.

۲- ش‌ی‌خ ج‌ه‌م‌ال‌ع‌د‌ی‌ن نه‌م‌و‌ع‌م‌ر ع‌و‌س‌م‌ان ک‌و‌ری نه‌م‌و‌ی‌ه‌ک‌ر ک‌و‌ری ی‌و‌س‌س ک‌و‌رد‌ی ش‌ا‌ر‌م‌و‌و‌ی، له پ‌ن‌ژ‌ه‌ا‌ن‌ز‌ان‌ه
ب‌ن‌ا‌و‌ی‌ان‌گ‌ه‌ک‌انی ز‌م‌انی ع‌م‌ر‌ب‌ی بو‌ه. س‌ال‌ی ۵۷۰ ک (۱۱۷۴ ز) له نه‌ر‌س‌تا له م‌ج‌ل‌م‌ندی س‌م‌ع‌ی‌دی می‌س‌ر له د‌ای‌ک‌ ب‌ر‌وه و
له‌و‌ی خ‌و‌ی‌ن‌دی‌نی ت‌ع‌ا‌و ک‌ر‌د‌وه و له ف‌ی‌ز‌گ‌ری ف‌از‌ی‌ل‌م‌ه‌ه له ق‌ا‌ه‌ی‌ره ک‌را‌و‌ته ف‌ی‌ز‌ک‌ار و د‌م‌ر‌س‌ی گ‌و‌ت‌و‌ت‌م‌وه و پ‌رو‌ی‌ان ل‌ی‌ نا‌وه که
ب‌ی‌ک‌ن‌ه ف‌از‌ی‌ح‌م‌زی ل‌ی نه‌ک‌ر‌د‌وه و له ت‌ر‌س‌ی ق‌از‌ی‌م‌تی، له می‌س‌ر پ‌ای ک‌ر‌د‌وه و پ‌م‌ن‌ای به د‌ی‌م‌ش‌ق ب‌ر‌د‌وه. د‌ه‌ی‌ن‌ش‌دا
ل‌س‌م‌ر ش‌و‌ی‌ی ش‌اف‌عی پ‌و‌ی‌ش‌ت‌وه و له ش‌ام پ‌ه‌ی‌ی م‌ال‌کی پ‌ه‌ا‌و ک‌ر‌د‌وه و له م‌ز‌گ‌و‌ت‌ی گ‌م‌ر‌ه‌ی د‌ی‌ش‌ق‌دا ک‌را‌و‌ته
م‌ام‌و‌س‌تا و گ‌م‌ل‌ی‌ک‌ ک‌ت‌ی‌بی ژ‌د‌ ه‌ی‌ژ‌ای د‌ان‌و‌ن و له‌وان‌ه ن‌ام‌ی‌ل‌گ‌ن‌ی‌ه‌که بژ ب‌ر‌و پ‌ی‌ن‌د‌انی م‌ع‌ز‌ب‌ی م‌ال‌کی، ش‌اف‌ی‌ه له س‌م‌ر‌ف و
ک‌اف‌ی‌ه له نه‌ح‌ود‌ا به ش‌م‌‌ع‌م‌ه نه‌و ن‌و‌س‌ی‌و‌نی و ش‌ر‌ح‌ الم‌ف‌ص‌ل و م‌خ‌ت‌ص‌ر‌ال‌س‌ت‌غ‌ی‌ له ا‌ص‌ول‌ی ق‌ل‌ه و گ‌م‌ل‌ی‌ک‌ ش‌ت‌ی‌ش‌ر‌ی‌ش
ه‌م‌ر ب‌م‌ر‌ه‌م‌ی نه‌وه. له پ‌اش‌ان ک‌م‌و‌ته نه‌س‌ک‌ن‌د‌م‌ر‌ی‌م‌وه و پ‌و‌ژ‌ی پ‌ن‌ج‌ش‌ه‌م‌ه ی‌ی‌س‌ت‌و‌ش‌م‌ش‌ی ش‌م‌ش‌ه‌ک‌انی س‌ال‌ی ۶۴۶ ک
(۱۲۴۸ ز)، له ت‌م‌ن‌ی ۴۶ س‌ال‌ی‌دا م‌ر‌د‌وه و له د‌م‌ری ب‌ا‌ب‌ول‌ب‌م‌ر له گ‌ز‌پ‌س‌ت‌انی س‌ال‌ح‌ ک‌و‌ری نه‌م‌و‌ش‌ام‌ه ن‌ی‌ژ‌ا‌وه.

ب‌ا‌و‌کی نه‌ی‌ن‌و‌ح‌اج‌ب ب‌م‌ر‌ل‌وه ب‌ی‌ته می‌س‌ر، پ‌م‌ر‌ه‌د‌ل‌ری نه‌م‌ی‌س‌ر ع‌ی‌ز‌ه‌د‌ی‌ن س‌ه‌ل‌اح‌ی ک‌و‌رد ب‌ر‌وه و له ش‌اری س‌ن‌د (ز‌ا‌خ‌ا) له ل‌ای
ن‌ام‌ی‌ن‌ی‌م‌ره ژ‌ی‌اره و ل‌م‌ب‌ر نه‌و پ‌م‌ر‌ه‌د‌ل‌ری‌ی ب‌ا‌و‌کی نا‌وی نه‌ی‌ن‌و‌ح‌اج‌بی ب‌م‌س‌م‌ر‌دا ب‌ل‌وه. ج‌م‌ه‌ی‌ل

سالی ۶۴۱ ک (۱۲۴۳ ز) نمو مهلیک جهواده- که له پاش مهرگی مهلیک کامیل چمند پژوتیک
فرمانپروای دیمشق بوو- له دنیا دهرچوو.

سالی ۶۴۵ ک (۱۲۴۷ ز) مهلیک عادل کورپی مهلیک کامیل له زینداند ا مهرگی فریاسکوت و
پژگاری کرد^۱. کورپکی له پاش بهجی- ما ناوی «مهلیک موغیس عومصر» سوو؛ که بابه‌گهی سرد،
نموشیان خسته زیندانهو. له سر نمو کاره چمند جارتیک شعر و کتسه له نیتوان مهلیک صالح
نیمساعیلی پادشای دیمشق و مهلیک صالح نمییوی میسر و مهلیک ناسری کمره‌کدا رویدا و بهشی
زوریش همر مهلیک صالح نیمساعیل تیده‌شکا. سردرای نموه‌یش قاتی و گرانی و پستای چاقوولکه
به شامیان و هریون و زوریان قر کردن و هیز و پیژتیکان پیوه نه‌هیتشن.

سالی ۶۴۷ ک (۱۲۴۹ ز) مهلیک صالح نمییوی پادشای میسر له شاری میسر وشکای ژیانی
هات. قهتایا نار- که کوتلهی مهلیک صالحی خوالیخوشبوو سوو- ده‌گمل سرداران و نه‌میرانی
میسردا بریاریندا که ههتا جینشینی بژ دادنه‌نن باسی مهرگی مهلیک صالح له لای کس نه‌درکتنن.
مهلیک صالح کورپکی بوو به ناوی مهلیک موعه‌ززم^۲ و لهو سرده‌مه‌دا له ولاتی شام ده‌ژیا. ههتا
پیایوان نارد و مهلیک موعه‌ززمیان پمیدا کرد و هیتایانموه میسر، سی مانگی پینچوو؛ به‌لام هیتا
کس به مهرگی مهلیک صالحی نمازیبوو، که جینشین پمیدا بوو. نه‌وسا نه‌مانی پادشای پیتشو
پاکه‌منه‌را و پادشای نوتی له جیگه دانده‌را و مینبر و زپ و زتیو دراو به ناوی مهلیک موعه‌ززم
پازنیرایوه.

سالی ۶۴۷ ک (۱۲۵۰ ز) لشکرکی زور گران و پرچه‌کی خاچهرستان هیرشیان هیتایه سر
میسر^۳. مهلیک موعه‌ززم بزیان دهرکوت و له شاری منسوره پیتشایی نمو لیشاوهی گرت و
بهره‌نگاریان بوو. شعر و کوشارتیک کرا که ههتا دنیا دنیایه و زه‌وی له سرپرشتی گایه له هه‌موو

۱- له ۱۶۹۹ ی/خبرو/نورل دادلی: مهلیک صالح [نه‌جه‌دین] نمییوب نیازی واپوو به‌روو شام بجی. ده‌ترا لهو
به‌مه‌دا عادلای برای، گیتجه‌تیک بکا. ویستی بینیزیته قملای شویکه؛ به‌لام عادل ملی ندا که دهرکوتی. صالح هیتندیک
کزیلی خزی نارند له زینداند خنکندیان و بلاویان کرده‌وه که به مردنی خزی مردووه. جه‌میل

۲- مهلیک موعه‌ززم، تورانشایان پی گوتووه. جه‌میل

۳- سانتلوس (سانلوی) نیمه‌راتووری فرمانده سویاسالاری نمو هیرشه بووه. جه‌میل

كۆپ و دىۋەخانان، خۇشخوئانان بە ھەمىت و چىرىقۇئانان بە داستانى بېگىنەنمە. لەو پۇۋدەدا خۇپىنى خۇنكاران و گۇپىنى سەرداران و ھەمەشە چەكداران و خرمە سواران و گرمە تەپل و دەرۋالان و شەقى شۇوران و ۋەقى مەتالان و تەقى تەوران و كۆرەكقۇپ كەتتەلان و زۆرەزۆپى زامەداران و بۆرەبۆپى ترەسمۇك و بىرەتاران، دىنگى ھەمورى بەھارانى ۋەن خۇ دەدا. سىنگ و بىرى نەپاران بە دەردى كۆتەرەداران چۆرەبۆنە كە شۆپەسورانى كوردى نەپىسى، پىمى ھەمىزەرانى سەر بە جۆلانى خۇيان پى دەنەزمۇن و نىزەمیان بىرەنەمى ۋەك جەلىشى پۇۋى شاپى بە سەردا دەكوتان.

لەشكرى مەلىك موعەزەمى نەپىسى لەو شەرى فەرەنگەدا نەمۇنە گەرناسى و نەبەردى بىرەنەمى بە خەلكى جەھان راگەياند و لەو جەنگەدا لەشكرى خاچەرىستانى ۋا شكاند و ئابەروى ۋا تكاند كە ھىچ ئافەرىدەمەك لە دىئادا خۇزگەمى پى نەخۋازى. لە كۆرە شەرى ۋە لە شەرىگەدا ھەزار كەلەشى خاچەرىستان لە كۆرە بەجەن مان و پاشان نەو لاشانە گەنەن و بۈنە بىرەروى خەتەل و دالاشان. پادشاهى گەورە خاچەرىستان دىل كرا و دەست و قاچى بەسترا و پەسترايە كۆشە بىندىخانمە ۋە لەۋتەدا بە كۆت و پىتەند شەتەك درا^۱.

مەلىك موعەزەم لە پاش نەو سەركەۋنە فەز و ھەۋا پەيدا كەردەو پەختارى دەگەل كۆپەكانى بايىدا زۆر خراپ بىۋ. نەۋەندە زۆر بۆ ھەتەن كە نەۋانىش لە دۆى نەو پەكتەريان گەرت و لە نەكاۋ پۇۋك لى پاپەرىن و گەرتەن و كوشەيان و عەزەدەن تۈركەمانى^۲ - كە پەكتەك بۈۋ لە خۇيان - كەردەنە سەردارى خۇيان و لە مەنسۈرەۋە بە لەشكرەۋە ھاتەن ۋا ھەپەرى «مەزەنەيان دەست بەسەردا گەرت. پادشاهىلەكە خاچەرىستانىش پىنچەدەھەزار دىنار ۋا شارى دەمىاتى دانى ۋا خۇى لى كەپنەۋە ۋا پەزگار كرا^۳.

۱ - زىيانى سەلىپيان لەو شەرىدە سەدەھەزار كۆرۋا بۈۋ. جەمەل

۲ - مەلىك موعەز، عەزەدەن ئابەگ (ئاغابەگ)، مەزە شەجەرەدودەپى نەپىسى، لە سالى ۶۵۳.ك (۱۲۵۵.ز)دا خۇى كەدەپادشاهى مەسر و ھەتە سالان ھەكتەكى سەرىخەۋى كەرد و مەسراتگەرناسى لە دۋاى نەۋ بە چەنى كۆپە (تەبەقى مەمالەك) ناۋ بولەن. جەمەل

۳ - نەمەنەزەكەدەن: سانلۋى بە ھەشتەدەھەزار دىنار خۇى كەپنەۋە ۋا شارى دەمىاتىش داۋەتەۋە بە مەسولمانان. جەمەل

همر لمو سالدا مهلیک ناسر - حاکمی کمرهک - لمشکری برده مسر دیمشق و زور به هاسانی گرتی. نموسا زور باش به خذا هات و لمشکریکی ساز و پرچه کی سازدا و پوری کرده میسر و هاته گیانی کزیده کانا؛ بؤ له میسر وهدر نانیان. لمشکری میسر به سرکردمی کزیده کان له عبباسیه هاتنه برایی و شمپتیکی زور خست و خویناوی لمو ناوهدا قوموا. له نهنجامدا لمشکری میسر شکا و لمشکری ناسر به سرکه و تویی هاته ناو شاری قاهیره و نالای دهولمتی نمییوی دیسان له سر میسر شه کایموه و له سر برزده کی مرگوتان، خودبه به ناوی مهلیک ناسر خویندرایموه.

عیزده دین تورکمانی و قعتایا ده گئل سیتسد کزیده ی هلبژارده و زور سازا له کزیده کانی مهلیک سالح، له دست ناسر هلاآتن و بمرهو شام پزیشن. له رتگدا تروشی کاروانتیکی سوپایی مهلیک ناسر هاتن؛ که چک و جبه خانه و گنجینه و تهیل و نالآ و کهلویملی تریان بق میسر دهینا. عزیزه دین و قعتایا بمو سیتسد کسموه بمسر کاروانیان دادا و همر نموندی بلایی یملک و دوو له بریه گیان هلهو شانندن و شیر و رمبیان تینان. شه مسمدین لؤلؤ - که سرفافله بوو - کموته بمردمستیان و وهک ممری ناوه کی گزاش تا به گزاش سرریان بری. تهپلی مهلیک ناسریان ورد و خاش کرد و گمنج و داراییه گیان همصرو به تالآن برد. لهوتشموه هیرشیان برده سر غمزده و گرتیان و کورپی سلاهمدین نمییوی و مهلیک نمشره مروسا کورپی عادل^۱ فرمانروای حمیس و مهلیک سالحنیسماعیل - که له پیشدا هیندیک کی ده رباره دواوین - ده گئل گه لیک له سمرناسان و نمیسرانی نمییویان به دیل گرتن و همموویان یه کجی کوشتن و ناسواریان برینموه.

کاتی هولاآ و باسی نمو کاره ساته جهرگپره به مهلیک ناسر گمیشتموه، زانی کار له کار ترازاوله و تازه مانده وی له میسر دا هیچ تامی تینا نه ماوه. ناچار به یه کجاری سی برده وی نایه مشت بسوکی پادشایمتی به تختوتاجی میسر و تلاقیتیکی وایدا به هیچ شینخ و مهلایهک چا نه بیتتموه و میسری به جیهیتشت و سمری خزی هه لگرت و بمرهو شام قاچاندی.^۲

۱ - زیرنوف پرسمل (۱) له سر داناه. پهنکه له بمر هه لای ناوه که بی؛ چونکه موسا کورپی عادل همرگیزجیسی به دستمونه نمبروه. تمنیا به سر میسر راگمیشتموه و نهمش زور له دواي نموه بووه و راسته کی نمشره مزده فرمدین موسا کورپی مفسوروه که له نیوان سالانی ۶۴۴.ک (۱۲۴۵.ز) ۶۶۱.ک (۱۲۶۲.ز) پادشای حمیس بووه.

۲ - له تاریخی دولت و نیمازاتی کوردی؛ دملی؛ سالی ۶۵۲.ک (۱۲۵۴.ز) خلیفه ی به خدا دستی تیخت و ←

سالی ۶۶۹ك (۱۲۵۱ز) تەمەش - كە لە لايمەن مەلىك ناسرەو دەردارى كەرەك بىو - ھەستا سەرەخ مەلىك موغيس غومەر كوپى مەلىك عادل كوپى مەلىك كامىلى لە بەندىخانە دەرتسا و كەردىە فەرمانەرەوى كەرەك. دەلتەن دەستى ھەنگونىاوى بىسغەمە زارى سەلمەو دەمگەزى؟ شەمىش پارسەنگى چاكەى نان بەدى خۇى ناوا خراپە داىبەرە.

سالی ۶۵۱ك (۱۲۵۳ز) مەلىك سەلاھەدەين كوپى مەلىك زاھىسەر كوپى سەلاھەدەين كوپى نەجمەدەين ئەسەب، پۇزى لە سەر دنيا نەما و پەناى بە گۇرستان برد.

سالی ۶۵۲ك (۱۲۵۴ز) ئەمىران و كەسەفوداىانى مىسر، عەيززەدەين توركمانىان كەردەپاداشاى خۇيان و نازناوى مەلىك موغەيزيان داىە. ئەم موغەيززە - ەو كە گوتەمان - لە كۆيلەكانى مەلىك سالىح بوو. نەتەر لەم پۇزەمەو پادشاىەتى مىسر كەوتە دەست كۆيلەنەو و خانەدانى ئەسەبى سەبەرى لە سەر مىسر پەوى و بۇ يەكجارى ناويان لە پەوىمەرى پادشاىەتى مىسر كۆزايەو. جا چەونكە ھەتەندەك لەم كۆيلەنى بەرى ئەسەبىيان، دەگەل پادشاىانى عوسمانىدا ھاوچەرخ بوون، لە پەنەو - ەدا - كە باسى ئەم پادشاخاوەن شەكۆيانە دەكەم - بەرەبەرە ئەگەر خوا ھەز كا، لەوانىشەو دەدەيتەم.

مەلىك ناسرەو كوپى موغەيززەم كوپى عادل، لە تەرسى عەيززەدەين توركمانى تۇقرە و ئامانى لى ھەلگەسەرەو. بە دەرىەدەرى و خاكەسەرى ھەر پۇزە لە جەيەك و ھەر شەو لە دىيەك پەيدەبەو. سالی ۶۵۶ك (۱۲۵۸ز) بە ھەناسە ساردى سەرى ناىەو و لە گۆزى تەنگەبەردا بە بى تەرس ھەسايەو.

ئەم مەلىك ناسرە زىرەك و خۇشەرخ بوو. ماوھەك دەرسى خوتەندەو و لاى مۆنەيدى تەوسى گۆزى بۇ ھەدىس پاداشتەو. شەتەرى زۇر باش دەھۆندەو و ماناى زۇر تەمەناسكى بە بىر و مەشەكدا تەدەپەرى.

سالی ۶۶۲ك (۱۲۶۵ز) كۆيلەكانى مىسر ھاتەنە سەر كەرەك و دەورەياندا. مەلىك موغەيس كوپى عادل سەنگەرمەندى خۇى كەرد و ماوھەك شەرى كەرد. بەلام دوژمەن بىرەستى لى بىر و مەلىك

→ ناسر و عەيززەدەينى ئاشت كەردەو. جەمەل

۱ - ئەمەينەكە دەلى: سالی ۶۵۳ك بوو. جەمەل

موغیس به هیرشکرانی گوت: نه گمر نه مکوژن خۆمتان به دهستمه دهدهم. به ئینیان یتدا و هاته در و ناردیانه لای پادشای میسر و نیتتر سمری یتدا چوو. له پاش مهلیک موغیس، تازه له نهموهی نهجمه دین نهیووب کس سمری به پادشایی نهگمیشتموه.

خودا به نیازی خوی دهکا و چۆنی دهکا و چۆنی گهرهك بی، فرمانی پهوایه.

پوښه پری دووهم

فرمانې وایانی سرلند و پایه‌برزی کوردستان، که هر چنده‌خویشان به پادشا ناو نماناوه و دهریان نه‌بریوه که کوردستانی بمرده‌ستیان دوه‌لته‌تینکی سمریه‌خویه؛ به‌لام زور به سمریه‌ستی ژباون و زقریان -زقرجار- خودبه‌یمان به ناو خویندراوه و بر و پستی دراویان وینمی خوځیانی لیدراوه. باسی ثمانه له پینج بماندا کراوه.

به‌ندی به‌کم

فرمانې وایانی نمرده‌لان

به‌ناگایان له کمونه پوزگاری فرمانې وایانی کوردستان و شورین‌ه‌لگرانی شوینمه‌واری شمتاییکانی لوپستان، بنچینه‌ی فرمانې وایانی نمرده‌لانی ده‌گپ‌نمونه سمر پمسنی خونکارانی دیاربه‌کر؛ که نموانیش له نهمه‌ی نه‌حمده‌ی کوری مپروانن^۱ که لموه پیتش لمویش دواين و ده‌توانن بزی پروانن.^۲

۱- له دور نوسخه‌ی دمنورسا بابله‌ک کوری ساسان. عمونی

۲- حکومتنی دژسته‌کی کوردی مپروانی له ناخر و نۆخری چمرخی پینجهمذا بپراوه‌تموه. وک دهلین: بابنمرده‌لان له وچه‌ی ثمانه و هیچ دور نیه که بابنمرده‌لانی سمر به مپروانیان له ترسی دسدریژی نیب‌نوجمه‌ییری ومزیری به‌غدايه، سمری خوی هدلگرتین و کمورتیته ناو گوزلاندنموه و لموی گیرساییتموه و هدلداپییتموه.

مستسریچ ده‌لی: نمر بابنمرده‌لانه هر خوی گوزانه و له تیرمی مامتیریه‌کانمونه به هینزی هوزده‌کی، دمه‌لانی دست خستوه و نه‌میرایمتی کردوه.

بابه نمرده‌لن ناره بژ پیاوئیک که چمند سەردەم و تاوئیک له ناو هۆزه‌کانی گۆراندا ژیانی رابواردووه؛ له بەر مودای دەسلاتی چەنگیزیەکاندا دەستی بە سەر شارەزووردا گرتووه و نەمیسرایەتی لێ دامەزراندووه. ئەوسا ناوی بابە نمرده‌لانی گۆزیووه و کردوویە بە قویادی کۆپی فەیرۆزی ساسانی.^۱

بە گەفتی ھەمدوللا مستەوفی^۲ شارەزوور، وانا شاری ھێزۆزۆر^۳ و ھەمیشە فەرمانی ھاوانی کورد بوون و ھەر کەسێ کە ھاوێن زۆر بسویتی، بێ زۆری پیش خۆی پەیتچەک داوه و راوی شاوہ و لە جینگاکەیی دامەزراوہ. نەویش ھەر ئەوەندە توانیوہ بمانی تا بە توانایی ماوہ و ھەرگا داویمتە باری کزی و زەبوونی و بەرەو نەبوونی خزیوہ، یەکی زۆرداری بژ پەخسیوہ و پسرزی لێ بریوہ و میسرایەتیەکی گۆزیوہ.

بابە نمرده‌لن لەو ھاوێن زۆرانە بووہ کە زۆریان نەبردووه و بە سەریستی فەرمانی ھاوایی ھەلبەندی شارەزووری کردووه و پیاوئیکی ورد و کارزان و بەدەستبێرد سووہ و لە ماوہیەکی کەمدا زۆری پەل ھاویشتووه و بڕەوی بە قەلمە ھەوی خۆی داوه و زۆری پان و پۆر و ھەراو کردۆتووه و ھەتا ژاواہ ھەر بە خونکاری و سەرداری ماوہ و ئەوسا پیتمێردی خودا سەری داوه و دەگەڵ کفن پۆشان بەرەو شاری خامۆشانی ناردووه و ھەلوەدای بیابانی نەمانی کردووه.

→ نیساعیل کۆپی ھەلا مەھەمد حوسین، نووسەری تاریخی نمرده‌لن دەلی: بابە نمرده‌لن لە جیی خۆی پەریوہ بوو و لە ھەلبەندی پالەنگان داہەزیوہ و لە دواپۆژدا -لە سۆنگەیی مەنمۆن بەگی کۆپی مەنزیری نەویسە- ناوی مامۆزیان بەسەردا ھراوہ. جەمیل

۱- پەنگە لێژدا کورتەیی ھێنای. راستە کە نەویە پاپەگەیانئووه کە لە وەھە قویاد کۆپی فەیرۆزی ساسانیە؛ چەرنکە ئاشکرایە قویاد بابی نوێشەرەوانی پادشای پەناویرانگی ئێرانەو ھەر لە پیتەبەر ژاواہ و سالی ۵۰۴ ز. لە کوردستاندا شەری دەگەڵ رومانان کردووه. جا کە نمرده‌لانی دەلێن لە پۆزگاری عەباسیشتا حکومەتیان ھەر سووہ و زۆر لە مێژمێن و پاشماوہی دۆلەتی ساسانین، نیازیان ئەو مەبەستەییە. جەمیل

۲- ھەمدوللا مستەوفی قەزوینی خامۆشی مێژووی نەزھاک و تارخ گزیبە-کە بە فارسی نووسیویەن- سالی ۷۶۰. جەمیل (۱۲۳۹ ز.) مردووه.

۳- نیبەنوخەلەکان دەلی: زوور کۆپی زەھاک دروستی کردووه. ھێندێک مێژوونوس لایان وابە قویاد کۆپی فەیرۆزی ساسانی بنیاتی ناوہ. ھەمیشە دەلێن: ناوی سیازوور بووہ و ئەو ناوہ لە نامەیکدا کە قەیسەر بژ کۆپی پیرانی پۆمەسی ناردووه، بە سیازوور نووسراوہ. جەمیل

کاتی بابانمرده‌آن سمرزه‌مینی به‌جی هیشتهوه، کلۆلی^۱ کوی له جیگه دانیشتهوه و نمویش پاش ماهه‌یک به‌رمو گۆزخانه لی نیشته و بۆ مرگستان پۆیشتهوه. له دوی نهموی کلۆلیش به کلۆلی چۆغی بی گۆزلی زیانی به شۆزلی کموته بن گلموه، نهمو و نهموچرکانی -که به شۆین به‌کدا شۆینی باب و کالیان په‌چاو کردوه- نه‌مانن:

۱- خدر کوی کلۆلی ۲- نه‌لیاس کوی خدر ۳- خدر کوی نه‌لیاس ۴- همسمن کوی خدر ۵- بابلۆ کوی همسمن^۶ ۶- مونزیر کوی بابلۆ.^۲

چونکه چۆنیمتی به‌سهراتی نهم فهرمانپه‌وا رابردوه‌نهم باش بۆ ده‌نواوان نه‌کرا و لیم پوون نه‌بوو چۆن پوون و چۆن چوون، ناچار چاوم له راست باسی به‌سهراتیان نووقاند و هم ناوه‌کانیانم راگمیانده. وا لی برام هم دربارهی نمو پیاوانموه بنۆیم که ناویان له پۆزگاراندا کموتۆته سمر دم و زارانموه و باسی راستی روودای زیانیانم له ناگادارانێ ورده‌کارموه بیستهوه و به‌راوردم کردوون و له کموم داوین و نهمی به‌تۆوان و دارووجان سوون و چروک و قریزکیان تینه‌چوون -به دانسته- هم نهمانم هه‌لبێاردوون و به میژوه‌کم سپاردوون. ته‌نانه‌ت نه‌وانی که باسم کردوون، هیندیکیان هم خۆم دیتوم و دواندومن. په‌یمانم ده‌گۆل بنووسی زمان لووسم به‌ستوه که هم مه‌به‌ستی ییگری و له بار بنووسم و له وشه‌ی بی گشه و سیس، به‌بیز و خۆپاریز بسم. هم کهشیش به دوی راستدا هه‌لوهدا بی، هم‌گیز زیانی تووش نابێ.

۱- میجرلونگریک ده‌لی: کلۆلی ولاتی خۆی زیاد کرد و همولیری گرت و باجی له ده‌رویه‌ری ده‌ستانه. جه‌میل

۲- له تارسخی نهمه‌لاندنا به ناوی پالۆلی کوی مونزیر نووسراوه. جه‌میل

۳- تاریخ‌العمر و الامارات الکریه ج ۲، ل ۲۷۶ و القرون‌الاربعه‌الاخیره فی‌العراق پووسم ۷ و ۸ ده‌لین: حکومستی بابانمرده‌آن له پۆزگاری خدری کوی کلۆلی و نه‌لیاس کوی خدردا زۆر به‌تیشته و همرا ماپوو؛ به‌لام حکومستی جه‌لاییه‌کان له پۆزگاری نه‌لیاس کوی خدردا ده‌ستی به‌سمر به‌شی زۆری باکووی پۆزناوای ولاتی شارنووودا گرت و نه‌گهر وریایی نه‌میسر همسمن کوی خدر به‌گ نه‌پرایه، هه‌موو ولاته‌که ده‌گه‌وته ده‌ستپانمعه.

له سهره‌شای چهرخی یازده‌هه‌می زله‌ینی (قهرنی نه‌هه‌می کۆچی)دا مهنموون به‌گ کوی مونزیر به‌گ کوی همسمن به‌گ هاته سمر کار و ملی نا له به‌رمه‌ره‌کانی و به‌گۆدا چوونی جه‌لایریان و زۆر چالاخانه ههرچی گرتوویان لینی ساندنمه و قه‌له‌م‌موی خۆی گوشاد کردمه و بۆ جاری دوهم زایی گموره کرایمه به سنووری باکووی ولاته‌که‌ی و به هینزکی زۆر گمورمه ره‌واندزی ده‌به‌ستبوو. جه‌میل

مهمون بهگ

کوی موزیر کوی بابلو کوی همسن کوی خدر کوی نه‌لیاس کوی خدر کوی کلزل کوی بابانمرده‌لان.

مهمون له‌پاش مردنی باوکی، بوو به فرمان‌پوای سمریه‌خزی شاره‌زور و ماه‌یه‌کی دورودریژ، زور به بالادستی و سمریستی زیاده و که عمری خوی به‌جی هیناوه، س کوی له‌پاش به‌جی مان: بنگه بهگ، سورخاب بهگ، مسهمه بهگ.^۱

بنگه بهگ

له پاش مردنی مهمون بهگ، بنگه بهگ جنگی گرتوه. به‌لام چونکه مهمون بهگ هر له پژگاری ژیانیدا ولاته‌کی به سر کوپه‌کانیدا بهش کردبوو، هر ناوچه‌کانی زه‌لم، تمغ‌سو،^۲

۱- تمغینه‌کی له تاریخی سولیمانی و دورودریژ ده‌لی: مهمون بهگ له سالی ۸۶۲ ک. (۱۴۵۷ ز.) داتا سالی ۹۰۰ ک. (۱۴۹۴ ز.) واتا نریکی سوهشت سال حوکی کردوه و به هزی پسپزی له‌مهم پی‌راگیشتموه، زوری برمو پشاده و دوله‌توکه‌کانی هواساشی، وک میرنشینه‌کانی درنه و پینج‌وین -که لای تیران- و میرنشینه‌کانی کۆبنجق و حریر و پواندز -که لمانا دوزی دان- و میرنشین عه‌قره و عیادیه و ده‌ژک و دورودریانی خسته سر دوله‌تی خزیموه و له‌وساره تا نه‌میش -له هواساپتی هراشا- دوله‌تی وا به‌هیز دانه‌مزراره.

له تاریخی نمرده‌لان ده‌لی: مهمون بهگ به‌زندی سر ولاته‌کی له ناو کوپه‌کانی دایمیش کرده زه‌لم و نه‌سوود و هوار و ددان و گول‌نمبری دایه بنگه بهگ. دهشتی صریوان و تمورو و کلرکلاش و دهنشکاش برونه بهشی سورخاب بهگ. سورچک و قهره‌داغ و شاریاژیر و میهر و سمریشی کاروباری هوزه‌کانی تا عیادیه به مسهمه بهگ نهمپاره. جه‌میل

۲- تمغینه‌کی له تاریخی سولیمانی و دورودریژ ده‌لی: له باسی تاریخی سنه ده‌گرتیمه و ده‌لی: قه‌لای زه‌لم (زه‌لم) سالی ۵۹۴ ک. (۱۱۹۸ ز.) به فرمانی بابانمرده‌لان دروست کراوه و له شیری زه‌لم دایه و نز کیلومتر له ناوچه‌ی خرمال (خراسار: گول‌نمبر) دوروه و نیتا ناوی قه‌لای خان‌نهمه‌دانه.

زه‌لم به توپ‌نکی سووری لیچ ده‌لین که له‌سر ناوی پامتاودا دهمستی. جه‌میل

۳- پمگ نه‌سوود پی که گوندیکه له هورامان و سر به هه‌لم‌جیه. جه‌میل

شمیران^۱، هوار^۲، سیمان^۳، راودان^۴ و گولعنبر^۵، و بعد بنگه بدگ کموتیرون و نوری ده ماشموه - وهك لغوه پاشموه لیتی ددهدویم - بیوه بدش براکانی دیکه.

بنگه بدگ چلدووو سالی تمواو فرمانی هوا بسوه. کاتی سالآوایی له زیان کردوو و بمره و مەلبەندی نەمان چوو، دوو کوبی لپاش به جی ماوه: نیسماعیل و مەنمون.

مەنمون بەگ کوبی بنگه بدگ^۶

بو به جیشینی باوکی و فرمانی هوابی شاره زووری گرتە دست و سالتیکی به سردا تیپیریوو، سولتان سولیمانی عوسمانی^۷، سولتان حوسین به گی فرمانی هوابی عیادیسی ده گەل هیندیک ناغاومتی کوردی دیکه ناردەسر و له قەلای زەلەدا دەوریان دا. زۆریان کرد و کوشا، به شەر بۆیان نەگیرا و سولتان حوسین به ناری پتلهاتن و ناشت بوونموه هاته پیش و مەنمون به گی له قەلا درخست و ناردیه ناستانه و لغوی خستیانە بەندیخانموه.^۸ کاتی سورخابی مامی بسو گیرانی

۱- مەلبەندیکی پەمژ و کۆیه و له باشووبی هەلبەجە و سەرچەمی سیروانە و نیشاش شوتنەواری قەلای دپارە و لغو جینگە به چەمی تانجەمژ و زەلم دەژێتە سیروانموه. جەمیل

۲- گوندیکە لای هەلبەجە و کاکەیی لی دەژین. جەمیل

۳- پەنگە شەخان بێ له نزیک نەوسوودەو کوبی پیرۆزی سولتان نیسماعی پیری کاکەیی لییه. جەمیل

۴- له تاریخی نەردەلەندا «دران» نوسراوه. جەمیل

۵- شارۆکیەک بوو هەژدە کیلۆمەتر له هەلبەجە دوور و نیشتا هەر شوتنەواری ماوه و گوندی خولمار له جی نەوی ناوەدان گرانبوو. جەمیل

۶- له تاریخی سولیمانی دا نەمەینزەکی له (گلشن خلغا) دەگێرتەموه و دەلی: کاتی سولتان سولیمانی قانونی چنگی خستە شارەزوو، بنگه بدگ دیدنی لیکرد و مەنمونی کوبی به بارمتی دۆستایەتی له لا دانا و سولتان مەنمونی به والی بەضا سپارد و هەر ماوەیک بۆ لایەکیان دەنارد و له دوایدا کردبوویانە کارمەستی حیلە. جەمیل

۷- سولیمانی قانونی کوبی سولتان سەلیم، دەیم نیسەر اتۆری عوسمانی، له سالی ۹۲۶.ک دەبۆتە سولتان و گەلێک جینگای له ئاسیا و نەوروپا گرت.

زولفەقارخان کەلەپەر به ناری نەو سولیمانیانە بەغزای گرت و ماوەیکی دەدەستا مایموه. جەمیل

۸- نەمەینزەکی دەلی: مەنمون بەگ سەر به سەفەرێکەکان بوو قەلەمرووی فرمانی خۆی گوشاد کردموه و گەیشته سەر زنی بچووک و هەورامان و شارەزوو و قەرداغ و دەشتی گەرمیانی داگرت. عوسمانی لیتی ترسان و ←

زانی، کیسی لَن هانی و لوی و مشیله و میهران و تمنوره و کمولوس و نشکاش - که بمشی برازاکی
 بو- داگیری کردن و خستیه سر قهله‌م‌هوی خزیومه و پهناشی برده‌بهر شاتوماسی سغوی.
 سولتان که زانی ممنون به‌گی بی‌تاوانه و به خُزایی گیراوه، نازادی کرد و مه‌لبندی حیللمی له
 نزیک به‌غدایه پِن سپارده که داهاتی بخوا و کمس خُزی تینه‌گمینی.^۱

نیتا که سالی ۱۰۰۵ ک. یه، حیلله به دست ممنون به‌گه‌ومیه و ماویه‌که لموتیا زُور به
 خوشگوزمرانی و به پِن نیگمرانی پاید‌بویری و حکومت ده‌کا. همدروها له دیوانی عوسمانیومه
 سنجعتی سروچکیشیان دابه نیسماعیل به‌گی برای ممنون به‌گی و ماویه‌که به سری راگه‌یشت و له
 پاشان به‌مره شو دنیا باروینمی تیک نا.

سورخاب کوری مه‌لمون به‌گی

وله باسماں کرد له پاش گیرانی ممنون به‌گی برازای، ولاته‌کی نمیشی و بهر خُزی داو خستیه
 سر قهله‌م‌هوی خزیومه. سرمرای نموش به‌شی محممد به‌گی برا بچکولمش کرده‌سالی خُزی و
 بهو هُزیومه له شارمزور و زلمدا بوو به فرمانی‌هوی سمریه‌خُ.

→ لشکری نینگجاریان هِنّا که‌رکوک. سالی ۹۴۵ ک. (۱۵۳۸ ز.) له‌شکریان لَن کُز کرده‌وه و زُورمشی کورد بوون و
 به سرکردیشی حوسین پاشای نامیدی کورد، ناردیانه سر ممنون به‌گی و پهلایاری شارمزور و سمریوان و سنه‌یان
 دا. ممنون شمعی ده‌گمل کردن به‌لام درویشیان نه‌حات و کشاپومه بَز قه‌لای زه‌لم و لموی دهرمیان دلو هِنّایانه دهر و
 ناردیانه ناستانه و لشکری عوسمانی به‌روونه تالان و پَرز و مال ویران کردنی خه‌لک. له دوايسدا حوسین پاشای
 نامیدی قه‌لای گولعنیمیری دروست کرد؛ شو قه‌لای که سی ساژ لموبیریش همر هه‌بروه و له چینگمی خورمالی
 نیتا بووه. جه‌میل

۱- بیتگومان شوو شو حیللمیه نیه که نزیکی به‌غدایه و نیسنیمقرته ده‌لی دیومه و نیسوی دانیشتروانی کوردن؛
 چونکه حیلله و سروچک (بهرزنج) هیچ فریان به سر یدکموه نیه و دوریش نیه شوو هه‌لبجه پِن و ناوی گُزِابِس و
 شو ده‌مه سر به لیوای به‌غدا بووین. جه‌میل

۲- دواي شووی که خُزی کردوه به هاریمیسانی شاتوماسب و نم کارانه‌ی کرد، سولتان سولیمسانی قانونی زُوری پق
 لَن همتا و له داخی شو ممنون به‌گی نازاد کرد و سنجعتی حیللمی دایه و سمالی برایش نارد‌سهر سروچک - که
 کیشمی تَن هالَتِن و بن‌کولی بکمن - به‌لام شووان چیان بَز ده‌گمل نه‌کرا. جه‌میل

سالی ۹۵۶ ک (۱۵۴۹ ز) نعلقاس میرزا^۱ برای شاتوماسب - به هموای پادشایمتی نیران - پهنای به سولتان سولیمانی برد. له پاش ماوهیک به هژی چمند که مایمسیه کموه که لیتی پرودابوو، له سولتان ترسا بوو.^۲ پهنای به سورخاب بهگ برد، که له لای شای برای تکای بژ بکا و لیتی بیوری و وهک پیشوو ولاتی شیروانی بداتی و کاری به سر کاریموه نمیی. سورخاب بهگ بژ نمو کیسوخودایمتی کردنه هاته لای شاتوماسب. شانهمی به سرکمونیتی زور گرینگ زانی و شانیمه متوللای قهستانی دهگل سورخاب نارد که بچن و نعلقاس میرزای بژ بیتنموه. شانیمه متوللا و چمند پیاموقولتیک هاتن نعلقاسیان بردهوه لای شاو شاش دست بهجی فرمانیدا نعلقاسیان کۆت و بیتومند کرد و له قهلی قهقههمدا بندنیان کرد و دوی سالتیک له سمرانی قهلاوه ههلیان داشت و له کۆل دنیایان کردموه.

له برانبر نمو خزمته باشمی سورخابدا، له لایمن شاره سالانمی هزار تمن^۳ بمرات بژ برایموه و همتا ما ههموو سال وهریده گرت و بشیوه دۆستیکی زور نژیکی شاو زور خوشمویست و لپروو بوو.^۴ سورخاب زوری تهمن رابواردوه و ماوهی شمتوحموت سال فرمانتهوایی کردوه. له دوی

۱- نعلقاس میرزا کوره چکۆلی شا نیسماعیلی دامغزرتنمری دولتی سفوی نیرانه؛ شا توماسبی براگموری شیروانی بین سپاردوو. له کاتیکدا که شمی گورجی و نیرانیان بوو، له شا هملگم ایموه و سمریه خویی راگیاندا بهلام شا به لشکری زورموه هاته سمری و لوی ناو چوره داغستان و له بندنمری کمموه به سواری کشتی چوره ناستانه و پهنای به سولتان برد که کۆمهگی بکا و تمختی نیرانی بژ بستینی. جمیل

۲- / اخبار الدول دهلی: قاسم مهزاد (۱) ههلاته ناستانه. سولتان قعدری گرت و دیاری به نرخ زور دایه و بهلینی پیندا که نیرانی بژ له شا توماسب بستینیموه و بیگانه شا. لشکری بژ نارد و زوری له نیران گرت و کردیه حاکمی تمویز. بهلام نمو خیانتمی به سولتان کرد و گوئی به فرمانی نهدوا. سولتان بانگی کردناستانه، جوابی نهدایموه و لیتی هملگم ایموه. سولتان لشکری لی کرد؛ نمو لمبری ههلات و کموته ولاتی کوردانموه. لوتیدا ماوهیک مایموه همتا براگمی گرتی و زور بیزمزیانه کوشتی.

نهمینزهکی له تاریخ عالم آرای عباسی دهگرتنموه که له سالی ۹۴۸ ز نعلقاس میرزا کموته دست چهکناری کوردوه و بردهانه لای سورخاب بهگ و نمویش دایموه به خویان و نهمیموست قزلباشان ولاتهکی لی داگیر کمن. جمیل

۳- له تاریخی نمره لاند دههزار تمن. جمیل

۴- نهمینزهکی له همدروک تاریخه کانیدا زوری له سمر ریشتروه؛ پوخته کی نهمیه: کاتی نهمینزهکی ←

نمودش که موچمی ژبانی له لای خوداوه پراوه و له قه‌لای همزار به همزاری ممرگموه هه‌لنیراوه،
یازده‌کوبی له‌پاش به‌جی ماوه:

- ۱- حمسن ۲- نهمکمندەر ۳- سولتان‌عملی ۴- یم‌عقوب ۵- به‌ه‌رام ۶- بسات ۷- زول‌ف‌ه‌قار
- ۸- نهم‌س‌له‌میش ۹- شاسوار ۱۰- سارز ۱۱- قاسم.

محمده‌د ب‌گ کوبی مه‌لموون ب‌گ

له پاش نه‌مانی بابی -و‌م‌ک ب‌ی دیاری کرابوو- به‌ سەر سروچ‌لک، قه‌ره‌داغ، شاریاژیر، نالان و
دمهران^۱ دا پاده‌گ‌یشته چاری لموه بوو هه‌موو ولاتی نهم‌ده‌لانی دست‌کموی. له سەر شو نیازه خ‌زی
هاویشته ب‌زبالی سولتان سولیمانی عوسمانی و داوای یاریده‌دانی لیکرد. سولتان سولیمانی،
پوستم پاشای گوره‌وه‌زیر و عوسمان پاشای میری میرانی به‌غ‌دای ده‌گ‌ل چهند میره کوردیک‌دا
به‌ له‌ش‌ک‌رموه ره‌گ‌ل خست، که خاکی نهم‌ده‌لان داگیر ب‌کمن.^۲

→ کاره‌ساتی شاره‌زور و گیرانی تعلقاس میرزای زانیه‌وه، له‌ عم‌لی پاشای والی به‌غ‌دا توبه‌ه بوو؛ چونکه نهم‌کی
خ‌زی به‌ریه‌ه نهم‌ده‌وه، ده‌ریان کرد و له باتیان محمده‌د پاشای به‌لته‌چی سالی ۹۵۶ ک (۱۵۴۹ ز) کرا به‌ والی به‌غ‌دا
و به‌ سەر‌کرده‌ای می‌ری میرانی حه‌له‌ب، عوسمان پاشا له‌ش‌ک‌رت‌کی په‌ک‌جار ز‌زی ناره‌س‌ر شاره‌زور و ده‌وری
قه‌لای زه‌لم‌یان گرت، که سورخایی تینا بوو. ده‌وره‌دان ده‌وری کیشا به‌لام عوسمان چی ب‌ز ده‌گ‌ل نه‌کرا. نهم‌سا
به‌لته‌چی ب‌ز خ‌زی هات و به‌کر به‌گ و وه‌لی به‌گ -که دوو نهم‌یری کورد بوون- کوردنه ناوی‌ی‌ک‌مر که وا ب‌کمن خ‌ز
به‌لته‌وه دست‌عوسمانیان.

الفرین الاربعه الاخيره الى العراقیش هه‌ر شتیکی وا ده‌لی، به‌لام دوکتور فریج ده‌لی: سورخاب له پاش ماره‌مه‌ک له ژن‌ر
چاوه‌ده‌ت‌ری ن‌یران ده‌رچوه و حاکی سهره‌خ‌ز بووه و به‌ زانایی خ‌زی ناژاوه‌ی ب‌هر کوردوه. جه‌م‌یل

۱- سروچ‌لک له شاریاژیری سەر به‌ سولیمانیه و کهنه قه‌لایه‌کی ز‌ز به‌رز و له نزیک گوندی به‌رز‌ن‌جه‌ه بووه و
شوین‌واره‌ک‌می ماوه. جه‌م‌یل

۲- مه‌لب‌م‌ندیکه له باشووری پ‌ژ‌ژه‌ه‌لانی سولیمانی. جه‌م‌یل

۳- مه‌لب‌م‌ندیکه له پ‌ژ‌ژه‌ه‌لانی سولیمانی و قه‌ل‌چ‌والانی پاته‌ختی بابان له‌وتیه و ن‌یستا گوندیکه. جه‌م‌یل

۴- نالان شو مه‌لب‌م‌ندیه که له لای پ‌ش‌ده‌ره یان قه‌لایه‌کی کمونی لای خان‌ق‌هنه که ن‌یستا له‌م‌ین چوه. جه‌م‌یل

۵- نهم‌س‌زه‌کی لای وایه دل‌ج‌وران بووه من به‌ م‌ریوانی ده‌زانم. جه‌م‌یل

۶- تاریخی نهم‌ده‌لان ده‌لی: سورخاب به‌گ ل‌ن ده‌گ‌را محمده‌د به‌گ به‌شه‌ک‌می خ‌زی پ‌ن ب‌گا و ل‌نی داگیر کرد؛ ←

لشکر هاته سمر شارمزور و دموری قه‌لای زه‌لمیان دا؛ که له هه‌موو قه‌لاکانی نمو ناوه دژوار و هه‌له‌مووت و سه‌خت و پتموتره و له قوچی و به‌رزیدا شمره‌قوچ ده‌گمل گومبزی کاکیشانی عاسمانی شیندا ده‌کا. دموره‌دانه‌که دوو سالی ره‌به‌قی خایاند و له شمره‌یکدا گرولمیه‌ک به‌ر محمه‌مه‌د به‌گ کموت و له ژیر گلدنا بژی خموت و په‌کی کموت. له پاشان هیمه‌دای شاترماسپ بژ دموره‌دراوان هات و عوسمان پاشا^۱ له به‌ریان کشاوه و ده‌شتی شاره‌زوری گرته به‌ر و زۆری ده‌سره‌وه نه‌چوو، عزیزایی گمیشت سمر و داری ژیان و وشک و ببهر کرد و بینه‌قاه‌ی رېک کوشی و به‌ری نهدا هه‌تا خۆلی شارمزوری و سمر کرد.

لەر دهره‌تمشنا نه‌وانی نمو دوو ساله له قه‌لادا قولاغیمیان دابوو، هه‌لمیان بژ هه‌لکموت و دهرکموتن و هه‌ر په‌که به‌ لایه‌کدا بژی دهرچوون و قه‌لایان چۆل کرد.^۲ سالی ۹۶۹ ک. (۱۵۶۱ ز.) محمه‌مه‌د پاشاخۆی کوتایه قه‌لای چۆله‌وه و کردیه بنکه و له‌وه به‌و لاره به‌ده‌می گهرم و زمانی نهرم و

→ له به‌ر نه‌وه محمه‌مه‌د به‌گ پهنای به‌ ناستانه برد و سولتان سولیمیان، پوستم پاشا و هیندیک نه‌میره کوردی ده‌گمل نارد و هاته‌ن شارمزور و ماوه‌ی دوو سالان له دموری قه‌لای زه‌لم هه‌لخولان؛ نه‌نانه‌ت که‌لینیکیشیان بژ تی نه‌خرا. به‌لام نه‌مینه‌ده‌کی ده‌لی: له پاش نه‌وه که سورخاب به‌گ خۆی کرد ده‌دۆستی ئیتران و مه‌نصور به‌گ به‌ردرا و سنجه‌قی حیللی درابه، محمه‌مه‌د به‌گ سمری هه‌لدا و هیندیک جینگمی و به‌ر خۆدان و داوای له سولتان کرد به‌ کله‌پوورگری ولاتی نه‌رده‌لانی بناسی و دانی پینا بنی. ته‌واویش گوئی بژ فهرمانی سولتان شل نه‌ده‌کرد؛ نه‌م لشکریمیان نارد سمر.

تاریخی نه‌رده‌لان ده‌لی: محمه‌مه‌د به‌گ ده‌گمل عوسمانیاندا به‌وو. له شمره‌ کۆژدا و هیزه‌کانی ئیترانیش به‌ سهرکردایمی حوسین‌للا هاته‌ن یاریده‌ی دموره‌دراوان و سه‌پای عوسمانی به‌ ناچارای کشایه‌وه و له داخی نمو ژیرکموتنه، عوسمان پاشا وه‌زگی داو ناوێتی ناو و گلی شارمزور به‌وو. جهمیل له قه‌ه‌کانی شمره‌خانمه‌وه -که محمه‌مه‌د به‌گ پهنای به‌ ترکان به‌ردوه و کۆمه‌گیان کردوه- وا دهرده‌کمری تاریخی نه‌رده‌لان راست بکا. هه‌ژلر

۱- نه‌مینه‌ده‌کی ده‌لی: نه‌وی که ده‌ستی له گرتنی قه‌له‌گرت و هاته‌ن شارمزور و له‌وی مرد، پوستم پاشا به‌وو. جهمیل

۲- تاریخی نه‌رده‌لان ده‌لی: نه‌وانه له ناو قه‌لاکدا به‌وین، کاتی زانیان عوسمانی بن کموتوون و پاشه‌کشه ده‌گمن، بژ تالان و به‌ر هاته‌ن دهره‌وه و محمه‌مه‌د پاشا هه‌لی له دهرکموتنیان ده‌سکموت و خۆی خزانده‌چیتگاکیانه‌وه و داگه‌ری کرد. جهمیل

لهبارزانی، توانی همه مو دژ و چمپر و سنگمره کانی نو ناوه بخاته ژیر چه پزکی خویموه و لموساره
شاره زوور و سمر قهله میروی عوسمانی خرا.^۱

سولتان عملی کوپی سورخاب

که سورخاب بهگ نهما، سولتان عملی کوپی بوو به فرمانبروای ولاتی نمرده لآن. له پاش سی سال
دهسه لاتداری^۱، سولتانی مرگ به سری دادا و برمو گزپستانی رادا و دو نیرینهی سروینچکه و
مندالی له پاش خوی له دنیا دا به جیهیشت: تمیمورخان و هه لۆخان؛ نهوانمش سریان به کوئ
گیش و چیان به سمر هات له داهاتوودا باسی ده کری.^۲

بسات بهگ کوپی سورخاب بهگ

له پاش مردنی سولتان عملی، بسات بهگی برای به سمر خاکی نمرده لآن راده گیش و توانی زوری
سمر و سامان پی بدا؛ به لأم کوپانی سولتان عملی - که خوشکمزای موشه شاسولتانی نیستاجلوو
بوون - بۆ ساندنموی دهسه لاتی باوکیان په نایان به شانیماعیل سه فوی دووم برد.
له پاش مردنی شانیماعیل، تمیمورخان کوپه گهروی سولتان عملی له ولاتی بهردستی بسات
بهگدا ملی نا له چه تمبی و ئازاوه نانوه و دوژمنایهتی سهختیان کموشه نیرانوه و همروا دههات و
دوژمنایهتی گهرتر دهوود به لأم بسات بهگ دهبر دستی مرگدا سارد کرایموه.

۱- نه میسنزه کی دهلی: شامزور سالی ۹۶۱ ل (۱۵۵۳ ز) کموتزه سمر ولاتی هوسمانی. رهنگه نیازی نوجاره بی
که هیشتا سورخاب نیساندبووه. جه میل

۲- تاریخی نمرده لآن دهلی: سی سالان خیمات و بیرمه کانی کرد، تا توانی حوکم بهگرتنه دست و سمر دوو سالدا
عمیری خوی کردووه. نه میسنزه کیش لای وایه سالتیک فرمانبروا بووه. جه میل

۳- تاریخی نمرده لآن له دوی سولتان عملی باسی بارامی برای دهکا و دهلی: پاوکی بهزیندی سمر عیبادیهی دابویه
و ههتا ئیشتاش نموده کانی، حاکی پهواندز و گزینجیق و حمیر و جینگه یقین.
مستمر لونگریک له روویع ۶۸۸ ه کتیبه کمیدا باسی دهکا و دهلی: سورخاب بارامی کوپی کرده حاکی پهواندز و
میرایهتیه کی تیا دامه زانند، سیمه د سالی درتزه کیشا.

تیممورخان کوپی سولتان عدلی

کاتبی مردن بساتی کرده‌مندی پساتی، تیممورخان بوو به فرمانی هوای سمرزده‌مینی نمرده‌لان.^۱
 سالی ۹۸۶ ک (۱۵۸۰ ز) پمنای برده‌بهر سولتان مرادی عوسمانی و شمیش له داهاتی زهویه
 تاییه‌تیه‌کانی شاره‌زوری، سالانه سده‌هزار ناغچه‌ی بز برایموه و خستیه پرتزی میسری میسرانه
 گموره‌گانهوه و پاشای وپاش ناوه‌که‌ی خراو بوو به تیممورخان پاشاو همر چوار کوپیشی به خه‌لائی
 سولتان سمرنه‌فراز کران. سته و حمسه‌ناباد و قه‌لای قزلجه^۲ بز سولتان عدلی و قمره‌داغ درا به بدلاغ و
 مریوان بز مراد و شاریازیر بز برای به تهمین بهره‌ژیر^۳ دینومر - که به سمر نیرانهوه بسو- شمیش
 خرایه سمر بدشی تیممورخان پاشاوه.

له سمرنه‌جامنا به‌غزو تیکردنی شمیتان و دندهانی له‌خوتایی برون، هوای پادشایمتی و سمریه‌خویی له
 که‌له‌ی دابوو. جارتیک ده‌بوه پژی و به تورکی ده‌یگوت: برای خومی و جارتیک خوی ده‌کرده‌زلباش و له
 عه‌جه‌مان ده‌بوه به قارداش و همر پژوه له سمر نیازتیک و همر دمه‌سازی به ناوازتیک ده‌نگی ده‌دایموه. له‌بهر
 به فیزی و بزژی، له ریگه ده‌چوویو! دمر و دراوستی خوی هممو پمجانده‌بون و کیشی پی ده‌فرۆشن و
 گمپی تیده‌هالاندن. تالانی نه‌می ده‌کرد و به پشمه‌دزی مالی نه‌می‌تری ده‌برد و ده‌ستی دریز ده‌کرد و پیتی
 راده‌کیشاه‌تا به ده‌ست و پیوه به تله‌وه بوو. په‌لاماری کوپی عوممر به‌گی که‌له‌پوی داو تالانی
 کرد.^۴ شاوریدی ممزنی لوپستان^۵، به هانای کوپی عوممر به‌گموه هات و به جووته، ریگه‌یان له

۱- نه‌مین‌زه‌کی ده‌لی: تیممورخان عه‌جه‌مینی له بساتی مامی هه‌لگرتیوو! عوسمانیه‌کانیش یاریده‌چان ده‌کرده و

توانی مامی ده‌کرا و له جیتی دانیش. که‌لوی تیممور به‌رله مردنی بسات به‌گ هاتوته سمر حوکم. جه‌میل

۲- قزلجه نیستا گونتیکه سمر به پتتچوبین، له کوردستانی عراق. خاندانی به‌ناویانگی زانانیانی قزلجی به‌و ناوین. له
 هم‌مان به‌ناویانگتر مه‌لا علی قزلجی بوو که گه‌لیک کتیبی نویسون و به تاییمتی له مستقدها، نیستاش مه‌لا
 مسه‌مدی قزلجی همیه، خاوه‌نی الشریف به‌مساجد السلیمانیه‌یه. هه‌لار

تاریخی نمرده‌لان ده‌لی: قه‌لای زلمیش همر به ماله تیممور دراوه. نمو خملات و به‌رااته سالی ۹۸۸ ک بووه. جه‌میل
 ۳- نه‌مین‌زه‌کی ده‌لی: ناری به‌مدرخان بسووه. خاوه‌نی تاریخی نمرده‌لان به عه‌له‌مه‌دینی ناو ده‌با و ده‌شلی:

تیممورخان دینومر و کرماشان و سغور و زه‌پین که‌میری - که نیستا ناری گه‌پروسه - بز خوی هیشتموه. جه‌میل

۴- ریگه قریاد به‌گ کوپی عوممر به‌گی حاکمی دهره‌تنگ بی که له ولای خزیسا به سمریه‌خویی تمواو ده‌زیا و
 هاو‌چاخی شعرف‌خان بسووه که‌چی نیسماعیلی کوپی مه‌لا عه‌مه‌حوسین خاوه‌نی تاریخی نمرده‌لان ر ←

تیمسورخان گرت و له کاتیکندا که تالان و مالی ولاتی که لهوړانی دابووه پتش خزی و به خاترجه می بمرمو مال ده گمراه، له خسر بزسمیان بز دانا و دستمویه خه لیتی بلند سوون و له نه کار، نامبازی خزی و پیاده کانی بوون و ده گزیان پاچوون و همتا به خزیان زانسی، که ولسان بردنه دباغ و شمع و پهیان کردن و تیمسورخانیان به دیل گرت و ده گمل مالنه تالانیه که می خزیان و تالانی بیساوانی تیمسوردا هتیاپانه ووه و ماویمیک له لای خزیان به دست بسمری گلیان دایموه و لومودوا بمرهه لدایان کرد. پهنیدان لومو ناموزگاریه بمرخه وهرنه گرت که گوتوویانه:

پیسی گمر گمرای داخست له دلدا   ناچسی تسانه تبا به ناخی گلدا

تیمسورخان له سر نمو پت پمتینه مشرا - که پنی کرا - وازی له بزوزی همر نمهیتنا و نموچار شالوی برده سر زمپین که ممر؛ که دموله تیاری سیاممنسوری به فرمانی شای شیران کرابووه فرمانی هوای نمو ناوه. دموله تیاری بمرنگاری بزوه و سمرتک پتکندا هاتن و تیمسورخان نمو جارشی به لادا نه مات و له شمردا به لادا هات و که لاکلی له شمرگمدا تخیل بوو. کوژرانی تیمسورخان له سالی ۹۹۸ ک (۱۶۹۱ ز) دابووه.

هه لوخان کوپی سولتان هه لی کوپی سورخاب بهگ

له پاش کوژرانی تیمسورخان، هه لوخانی برای بوو به جیشین و ممرزانیه تی لوپستانی خسته ناو دهستانیموه. گوئی به فرمانی سولتان مرادخانی عوسمانی بوو. دلی قزلباشه کانی شیرانیشی له خزی ندمرهنجانند و خزی ده گمل هه مو لایه کدا گونجانند و کاریکی وای کرد وک ده لیتن: نه شیش بسروتنی نه که باب.

له سایه ی نمو زیره کی و وریاییموه، توانیموه به سریمستی و بی بمرهه لست، هرکمانی خزی بمرپوه بمری. نیتاش که سالی ۱۰۰۵ ک (۱۵۹۶ ز) یه هه روا به کامر هوایی ده زی و به دنیایی پای دهوری.

→ نه میمنزه کی بهگ، کوپیان بز نمونوسیهو. جه میل

۱ - شاوردی خان کوپی محممدی سرداری لوپی بچروک و نمریشه که شاعربباس ولاته کی لن سمدن. جه میل

به نندی دووهم فهرمانې هوایانی هه کاری (شه نبو)

له لای گفت و لغت خوشانی دهم و پل پهلوانی پیتۆل و زۆزانی دیرۆك بیتی و میژوونوسان و میژووناسانی ژیر و دانا و بهیرواروتی، بیگری و پیچ و پهنایه و شتیکی زۆر ناشکرایه که بنج و مۆزی خونگاری هه کاری، دهگه ریشه و شاده ماری شهنمگداری خاندانی خلیفانی عهیباسیدا لیک هالاره و تیک هالاره و سمری بهند و بناوانی نهماوانیان سهرچاوتیکه و کانیاوتیکه و ناویاره که میژووناسانی هه کاری له یهک دهراو ههلبهسراوه و له یهک شتلهگموه بهردراوین و له ناژن کردندا، لیک ههلبهسراوین. بهلام جینگه ناخ و داخه - لهو چاخندا و له دوايشا - میژوونوسانی کارامه شمرکی خویان به نهنجام نهگمیانندوه و هینه دهخه نهووساون، دانه دانه میژووناسانی گمومهرانی نمو ملوانه - یهک له دواي یهک - بهۆننموه و پزگه می کتیب بهو لیزگه بهمهاده پرازتننموه؛ ههتا خه لک بیخوژننموه. ههر نهوهندیان نووسیه که نهمانیش وهچی وانن. نیت نهیاندرکانندوه پهل و لکی زۆر به که لکی کامه خهلقه نهما من و نمو خهلیفه نهمانی لی کهوتۆتۆموه، کتیه یانه.^۱ نالا بهژن و بالا زراوه که مینش دهخوی رانمدیت و به خوی رهوا نمدیت له دهرای لیلای و شلویره پاراو بیتی و شتی تمواو دهبنه نهکراو، له بهردمستی

۱- عهیباسیهکان به هۆی کهوتۆتۆ نهی و له سایه نازایهتی نهووسولیمی خوراسانی، پورته پادشای ههمو و لای نیسلام. بهری پاتهختیان کووفه و دوله بهغدا بوو. یهکه میان عبداللای کوبی محمده عهیباسی سهفاحه؛ سالی ۱۳۲ ل. (۷۵۰ ز) هاته سهر حوکم و ۹۶ ک. (۱۲۵۸ ز) به کهوتۆتۆ ماسته عهسهم دواپار بوون. واتا ۵۴۴ سال خهلیفایهختیان کردوه. جهمیل

«نمو ههساره - وهک له بهرچاره - بهسالی ههتاوی نهیته ۵۰۸ و بهسالی مانگی نهکاته ۵۲۴ سال. ماجد»
 نهووسولیمی خوراسانی کوود بووه. نهووجمهغه مهنسور خهلیفه عهیباسی له دیوه خانی خزیدا کوشتویه. نهوودولامی شاعهری خهلیفه بهمردنی خوش بووه و فری هاویشتۆت و دملی:

لېا مجرم ما غیر الله نعمة   علي عبده حتی یفرها العبد
 انسى دولة المنصور حاولت غدرة   الا ان اهل العذر آياتك الکرد

کوودیه که نهعمیه: باوکی گوناهاکار خوا له بهنده ناگرتی تا بهنده له خوی نهگرتی. تۆ لای مهنسور بووی و نهمای غمدرت مهبو؛ بهتی دهرانن باوکه کووده کانیش ههر نهملی غمدر بوو! ههژار

وریا و پیژدانی دواپژد دابنی.

نومی له هه موو کس پوونه و بی چمند و چورنه، نمو هوزده بومد و پیژده له ناو فرمانپروایی کوردستان و له چاو هه موو کاربدمستان، به ناکاری تمز و کرداری بمرز و به خوین شیرینی و گران و سمنگینی، جینگه بالاییان گرتوو و ناوبانگیان دهر کردوو. پاکي دست و داوینیان و پروشت و خوی خاوینیان، له سر هه موو دم و زارانه. دایم و دهرهم خونکاری شکردار و دنیادارانی دمره کار، پزیزان گرتوون و هوزگریان بوون و هیچ نیار و بیدکاریک همتا سر ده گه لی دهرنبردوون. نه گهر جارتیک له پژگارتیکدا دمه لاتار و زورداریک، زوری بردن و دستی هاویشتبته ولاته کمیان و لینی داگیر کردبن، زور کمی پی چوو که زور په زیوان بۆتموه و قسمی خزی خواردۆتموه و مالی به مالخو نهمپاردۆتموه.

له ممر نمو مېستمه، مولانا شمره ده دین علی یزدی له تاریخی زهفرنامه دا ده لی: نه میر تیموری کوره کانی سالی ۷۸۹ له پاش گرتنی قه لای بایه زید، پروی کردهوان و وستان. عزیزه دین شیر - که فرمانپروای هه کاری بوو - له قه لای واندا قایمه کاری خزی کرد و لی برپا همتا شیر دهری و هیزی بر دهکا، به گز داگیر کردا بچیتمه و له هیز و گوردی نه میر تیمور سل نهکا و نه کشیتمه. نه میر تیمور به لشکری گران و زوریوه، دهری قه لای وانی داو شم دامتزا و جار له جار نالقه نابلقه له سرنشینانی قه لاتنگ هه لاتمه و دمه گازیان لی ویک هاتمه و بزیان دهرکوت که نمو به لایه نمو قه لایه واز ناهینی و نمو هزارمزیله بهوان لمبته نایه و له بنمیان دینی و هاته بیریان که گوتویانه:

کسی به فو دیویه نرم کری ناسن؟ کوتک و سندان و کوره دهناسن!

عیزه دین شیر - که خزی به شیر کولله دهزانی - له پاش دوو پژد بمرمه کانی، سمره خۆ له قه لای هاته دهر و به سهرشوی سمری خسته سمر خالوایی تیموریه و پاراپمیه که لینی بسوری به لام ناسره دین ناویک - که له خزمانی عزیزه دین شیر بوو - به لایمه شوو دهی بسو بژ کهوچکه خوینیک بیارپتته و دهپاوته خزی پانهدیت که سمر بژ داگیر کرد بجه میتی. گورجی له پاش دهرچوونی عزیزه دین، دهرگای قه لای گاله دایمه و سمر له نوی ناشی شمپ نایمه و بیستوحموت پژوان زانی

به دوزمن کرد و تا هیز و توانای بمریره‌کانی کردنی وشکاوای هات، دستای همنه‌گرت. لمشکری
تیمسور پڑانه قه‌لاه و تیخی جومهمردار و خنجمری مووکاریان لی وه‌کار خستن و له کاریان
خستن و برستیان لی برین و هست و خوستیان پی نه‌هیشتن.

زانایه‌ک له ممر گرتنی قه‌لای وانوه نموسا نم دوو شیمری گوتوه:

شایه‌ک که به زهری شیرای نیرانی گرت   چمند به‌گلهر و مهر و یادشاه خانی گرت
پرسیم له قه‌لهم ده‌گمل قه‌لای وان چی کرد   نووسی که «به لادزی و گزی وانی گرت»^۱

نهمیرتیمسور نمونده‌لمو قه‌لایه داغدار ببوو، چاری پی همنده‌هات؛ دستوری به
نهمیر «یادگاراندخودی» داکه قه‌لاکه ویران و خاپور بکا و داری بمسر بمردهوه نه‌هیتی و جیگاکمش
بکیتی. به‌لام قه‌لا دژیکسی کزنه نیجادی پڑزگاری ده‌سه‌لای شه‌دادای کوری عاد بو. نمو
گاهمردمه‌خت و زلانی که چینی دیواریان پی همنچنابوو، نمو وه‌ستاکاری و کارامیه که له
چینمدانان و مؤره دیوارانیدا ده‌کار کرابوو، وینه‌ی له سمرزه‌وین نمدیتراوه و نشییراوه. زوری
ده‌گمل ماندوو بوون که‌میان ده‌س کموت همر پهنجینکی دایان همر پهنجه‌خمسار بوون و همر
کوششیکیان کرد، باب‌کوش مانوه و سریان له بمری په‌ق داو شاخیان تیندا شکا و بز دهرمانیش
تیزمالکیتیکیان بز همنه‌کرترا و همر چوئیک بوو به چنگه‌کرتی توژنیکیان پوشاند و پیچه‌کیان له‌سمر
مؤره تازه نیجاده‌کانی همنوشاند و ده‌ستیان لی هملگرت و قه‌لا به سمریزوی مایموه و جوابی
تیمسوری نمدایموه.

تیمسور لمشکری بمرهوه سله‌ماس و خوی شازوت. کاتی خنوهت و باره‌گای په‌نگیسن و

۱- دوو بیهته فارسیه‌که ناوان:

شاهی که به‌تبع ملک ایران بگرفت   مساه علمش سرحد کیوان بگرفت
تاریخ گرفتن خسار وان پا   گر پرسندت بگو که «کیوان بگرفت»

«کیوان بگرفت» به حبسی نبجهد دبته ۷۸۹. ماموستا پڑویمانی له ترجمه عمریه‌که‌دا «هم اولاه فتحرا
حسن وان» بز دیوه‌تموه به‌لام نمه به نبجهد ۷۸۶ ده‌گرتمه و دهری‌ناهین. من لام وابیه «هولاه هم فتحرا
حسن وان» بووه و له چاپ‌کردنا تیکچروه.

«به لادزی و گزی وانی گرت» دیسان به نبجهد ۷۸۹ دبته‌وه. هه‌زار

سراو پرده‌ی گوشاد و بهرینی خانی تاتمر لسمر نمو هردمه‌ریا کرا و له‌بهر لووتکه و قوتکه‌ی
نمستوندک و چه‌لاکی کۆن و چادری شاهانه‌ی گموره‌ی گهوران تاو‌لمبۆری هموران وه‌لا درا،
نهمیر تهمسور عیززه‌دینی له‌دیواندا پێدا و ناوپی به‌ خێری وێدا و به‌ پرووخشی فرمان و نیشانی
فرمان‌ه‌وایی پێدا و مۆری سووری تهمسوری بۆ پێوه‌ نا و ناردیموه‌ سر ولاتی خۆی.

سالی ۸۲۴. ل(۱۴۲۱ و ۲۲. ز) مه‌لیک محممه‌د کورپی مه‌لیک عیززه‌دین ده‌گه‌ڵ نه‌میر
شه‌مه‌دینه‌دا به‌ختیان هێنای و دیدنه‌ی شاپۆخ میرزایان بۆ ره‌خسا. شاپۆخ میرزا زۆری به‌خێره‌تنان
و گه‌لیکی پوو پێدان و دلخۆشی دانم وه‌ له‌ کار و باری پێچانه‌وه‌ و به‌سه‌ری کردنم وه‌ و فرمانی
حوکمی بۆ نوێ کردنم وه‌ و به‌ پێزلێنانم وه‌ له‌ لای خۆی گلیدانم وه‌. به‌ر له‌م وه‌ی شه‌ری نیشوان شاپۆخ
میرزا و کورانی قه‌راپروسی تورکمان^۱ له‌ لای نالشکورد پوو بنا، نیزی‌دان و هاتنم وه‌ ماڵ خۆیان.
هه‌روه‌ها له‌ پادشایانی خاندانی چه‌نگیزشه‌وه‌ به‌ خه‌تی شیفۆری^۲ و به‌ مۆری نه‌و خونگاران،
فرمانتیک نووسراوه‌ ده‌لی: هه‌میشه‌ پادشایانی خاوه‌ن شکۆ ده‌ریاره‌ی نمو به‌نه‌ماله‌ چاکه‌یان کرده‌وه‌ و
درتغیان نه‌بووه‌ و ولاتی خۆیان به‌ مولکایه‌تی به‌ خۆیان به‌خشین. نووسه‌ری شه‌م میثرووه‌ بۆ خۆی
چاوی به‌و فرمانه‌ گه‌وتوه‌.

نمو پیاوانه‌ که‌ له‌و خانه‌دانه‌دا به‌ پله‌ریا به‌گه‌شتوون -نه‌گه‌ر خوا یار بی- له‌مه‌ به‌ولاره‌ به‌ درێژی
باسیان ده‌کری.

۱- قه‌راپروسف به‌ په‌سمن له‌و تاتارانه‌یه‌ که‌ هاتوونته‌ نێزان و سه‌ر هۆزی قه‌ره‌قۆینلووی تورکمان و میری به‌شیک له‌
نازربایجان بوو. له‌ زمانه‌ی تهمسوری‌لنگه‌دا ده‌گه‌ڵ سولتان نه‌حمه‌دی جه‌لایری په‌نایان به‌ سولتان بایه‌زیدی عوسمانی
برد. که‌ نه‌ویش کوژرا، چوونه‌ لای زاویه‌ری به‌رقووشی پادشای میسه‌ر. که‌ تهمسور مرده‌، هاتنم وه‌ بۆ ته‌مویق و
هاریه‌مسانی نه‌حمه‌دی جه‌لایری بوون. له‌ پاشان پوو به‌ شه‌ریان و قه‌راپروسف، سولتان نه‌حمه‌دی به‌ دیبل گه‌رت و
ناچاری کرد که‌ وصیه‌تیک بنووسێ، نازربایجان به‌رێ به‌ پیسه‌رداغ و واله‌ه‌تی به‌غدا بۆ شام‌حممه‌د بی؟ که‌
هه‌ردوکیان کورپی قه‌راپروسف بوون. دوا‌ی نووسینی وصیه‌ته‌که‌ -هه‌ر له‌ نا‌ه‌وا- کوشی.

جا چوونه‌ شام‌حممه‌د ریتنی مه‌ریکی ره‌شی به‌ نا‌اوه‌ پوو، به‌ ده‌وله‌تی قه‌ره‌قۆینلوو (مه‌ره‌شانی) ناوی ده‌کرد، که‌
حوکمی گه‌یه‌شته‌ لای دیاره‌یه‌ کریش. جه‌میل

۲- جزوه‌ خه‌تیکه‌ تاتار له‌ ئه‌له‌فبای نه‌ستوویه‌کانیا نم وه‌ره‌گرته‌وه‌؛ که‌ له‌ چه‌رخه‌ی پێنجه‌می میله‌ادم وه‌ به‌او به‌وه‌.
جه‌میل

نمونه‌ده‌دین کوپی گولاری عیسا‌ده‌دین

نوسری پیتی پیره‌کانی نهم میژوه، له پیوانی دورودرز و راست و پهوانی بیستوه، که جارتک له جاران له پۆزگارانی پیشودا - به هژی چمپگمرانی چمرخی ناهه‌موار و سوپ و خولی دنیای بریاره - به‌کینک له به‌چکه شیرانی پادشاکانی هه‌کاری، له ولات ناواره بسوه و سسری خژی هه‌لگرتوه و کموتزه میسر و سرگردان و کساس و کس‌نمناس و بیتکس، پهنای به پادشای چمرکس برودوه.^۱ به‌لام ده‌لین «شیر له همرکوتیه پنجه‌ی خژی پینه» له چمند شم و شۆپنکدا که له نیوان چمرکسان و دین‌دوزمن و خوانه‌ناساندا قوماره، شیر ده‌کالان نه‌وستاوه و کوپی کردی نازا، جموه‌ری خژی نیشاندوه و له گیانباری و نمرکی سمریازیدا هژی داوه‌تموه و دهرگای پایه و مایه‌ی بمرودا کراوه‌تموه و ناویری وی دراوه‌تموه.

ده‌لین جارتک له مەیدانی مەردی و نەبریدا دەستیکێ پەرپوه. پادشای چمرکس ده‌ستی زێری بۆ کرپوه و زەند و مەجەکی پۆلایینی به‌ نەفسون و جادویی خوای شەر، وەزێر گەراوه و باسکی گەنەم پەنگ، زەرد هەلگەراوه. لەو ساوه ناوی نەسە‌ده‌دین چەنگ زێری بە‌سەردا برپاوه.

کاتی که هەسەن بە‌گی ئاق‌قۆزینلو (مەر‌سپانی)^۲، له‌ نێران ببوه پادشا، نیهادی ده‌ریاره‌ی کوورد زۆر خراپ بوو؛ ده‌یویست کووردستانیان له‌ به‌ر دستان دهرتیی و خژی به‌ سەردا ب‌سە‌پیتی. بۆ‌ نمو مە‌بە‌سته دوو کەس له‌ دەرسته و بە‌سته‌کانی خژی - که‌ سۆفی خەلیل و عەرەب شابه‌گ بسون - به‌ لەشکره‌وه ناردە‌سەر مە‌لە‌بە‌ندی هه‌کاری. سۆفی خەلیل ماوه‌یه‌ک مایه‌وه و پلانی هێرش دانه‌ئا و له‌ دەر‌فەت ده‌گە‌را هەتا له‌ پۆزتیکی چوار‌شە‌مه‌دا فەرمانی هێرش بردنی داو هە‌لیان‌کوتایه‌ سەر ولاتی

۱- پادشایانی چمرکس له‌ به‌ری نمو کۆزینلە که له‌ سالی ۷۸۴.ک (۱۳۸۲.ز) تا ۹۲۲.ک (۱۵۱۶.ز) و اتا ۱۳۸ سال پادشاهتی میریان کردوه. به‌که‌میان مە‌لیک زاهێر سە‌فە‌دین به‌رقق، کۆیله‌ی ئە‌میر پە‌لە‌های عومە‌ری بسوه که پە‌لە‌شاش له‌ پیتشا به‌کینک بووه له‌ کۆیله‌کانی مە‌لیک سالی‌ئە‌میری و حوکمی میریان له‌ دەست نە‌یوییان دەر‌ت‌ناه. جە‌میل

۲- ئۆزۆن‌ه‌سە‌ن (هە‌سە‌ن‌دە‌رز) کوپی عە‌لی بە‌گ، کوپی قەرە ئە‌یلول‌عوسمان، میری هژی ئاق‌قۆزینلو (مەر‌سپانی) تە‌مەر و له‌ سە‌ردارانی لەشکری تە‌یسور‌لە‌نگ بووه. دەر‌ه‌ستی مەر‌سپانی له‌ سەر دار و پە‌ردوی دەر‌ه‌ستی مەر‌م‌شیان (قەر‌مۆزینلو) دامە‌زراندوه و پاته‌خ‌تی له‌ دیاره‌کره‌وه برد‌ته‌ ئه‌وێ و سالی ۸۸۳.ک (۱۴۹۷.ز) م‌ردوه. دۆز‌شی ئالاک‌ی ش‌کلی مەر‌یکی س‌پی بووه. جە‌میل

هه‌کاری. میر‌عیزه‌دین‌شیری میری هه‌کاری لای وابوو پوژی چوارشه‌مسه نابین پی‌او شه‌ر بکا؛ دوژمنیش نمو هاته بمرهوه. سرکردوو پی‌اوماق‌ولانی هه‌کاری ده‌ست و داوینی بوون و به‌دوریا‌ندا هه‌لخویند که‌هاواری سرورمال‌مانه و ناموس و نابروومان ده‌کمویتته بمر چنگی دوژمن؛ فرمان‌بد‌ها پارێزگاری مال و مندان و ناموس و ژیا‌نی خۆمان بکمین. به‌لام چ ده‌کمی؟ عزیزه‌دین‌شیره همر به‌رموتیک‌فیره و نمویش سویتسکه‌یه! چوارشه‌مسه به‌د ودمه و شه‌ر ناکم و ناشیه‌لم ک‌مس له‌چوارشه‌مسه‌دا به‌گژ دوژمن‌دا بچن و همرچی ده‌بن، به‌لام ببن! همرچی کردیان و کراندیان نیستا و نیستاش ده‌ستی له‌چوارشه‌مسه‌ی خۆی همر بمر نه‌دا.^۱

سو‌فی خلیل و عمره‌ب شابه‌گ گ‌مینه س‌ری و سه‌ریان پ‌ری و ده‌خوینی خۆیان گ‌ه‌زاند و هۆزی هه‌کاریان به‌زاند و چوارشه‌منه‌یان له‌ب‌سر برده‌وه و خانه‌دانی میریان لی‌ق‌ور کرد‌نوه.^۲ چوارشه‌مسه بۆ نا‌ق‌وینلوو به‌ودم بوو. له‌چوارشه‌مسه‌دا ولاته‌ک‌میان گ‌رت و دایانه‌دم‌ست هۆزی دونب‌ولی، که‌به‌گریی عه‌جه‌مان پ‌ی‌راب‌گ‌من. نی‌تر ماوه‌یه‌کی ژۆر و زه‌ونده‌هۆزی دونب‌ولی بب‌ونه ق‌وله‌چ‌وماغی تورک‌مان و بۆ نمو‌ان و به‌ناوی نمو‌ان به‌روبوومی ولاتی هه‌کاریان ده‌خوارد.

ه‌یندیک له‌مه‌سیحه‌کانی نا‌رچه‌ی دز، له‌ولاتی هه‌کاری، که‌به‌ناسۆی ناو ده‌برین -وه‌ک‌پ‌ش‌می هه‌میشه‌مانه- بۆ سارد و س‌م‌ودا به‌رمو شام و می‌سر چ‌روبوون؛ ناویانگی نه‌سه‌ده‌دین چ‌نگ‌ز‌پ‌یان به‌رگ‌وی ک‌موت‌بوو؛ زانیبو‌ش‌یان که‌له‌ماله‌میرانی هه‌کاریه. ه‌وم‌یدیک‌یان له‌وه‌پ‌م‌یدا‌کرد و گ‌وت‌یان نه‌گ‌مر نه‌وه‌مان بۆ بیت‌مه‌وه، ولاتی خۆمان ده‌ست ده‌ک‌موت‌مه‌وه و هه‌موو لایه‌ک له‌سایه‌ی نازاد‌یدا ده‌حه‌م‌یت‌مه‌وه. ده‌ناو خۆیان‌دا پ‌ت‌ک‌هاتن و نه‌سه‌ده‌دین‌یان له‌نیاز خه‌به‌ردار کرد و د‌م‌ودی ب‌ی‌ک‌م‌سیان بۆ شی کرد‌ه‌وه. چ‌نگ‌ز‌پ‌ به‌ده‌نگ‌یا‌نه‌وه هات و به‌شاره‌زایی ناسۆیه‌کان، خۆی گ‌م‌یا‌ند‌ه‌وه ولاتی هه‌کاری. به‌نه‌تی و نه‌ناس‌یا‌وی له‌ناو ناسۆیه‌کان‌دا ده‌ژیا و چ‌ا‌وی به‌پی‌وه‌وه ده‌رف‌ت‌یک‌ که‌ب‌ت‌س‌وانی زه‌بری خۆی ت‌یدا بوه‌ش‌ینی و دوژمن له‌نیست‌مانه‌کی خۆی ده‌مر‌پ‌رت‌ی.

۱- نیستاش له‌و ناوه‌چوارشه‌مسه و به‌تایبه‌تی ناخ‌چوارشه‌مسه‌ی مانگی سه‌فر، ب‌ی‌رده‌مه و ه‌یندیک‌لایان وایه

زهرده‌شت له‌و پ‌وژ‌دا مرده‌وه. جه‌میل

۲- سالی ۸۷۵ ه. (۱۴۷۰ ز) نمو هه‌رایه‌پ‌روی داوه. جه‌میل

مه‌کزی دونبویه‌کانی کاربدمست دژتک بوو له ناوچه‌ی دزدا و چوار دهره‌ی ناسزوی بسون. له سرریان بوو هم‌موو پژوی شه‌موان که له کاروباری خویان ده‌بوونمه، بیتگاری قه‌لا بکمن و تیشووی حموتویتک له نان و پیخۆز و تفاق و نالیک و دار و ناورد، بۆ دژداران بهرن و تا شه‌مۆی دیکه سازادبن و هر که شه‌مۆ نوی بۆوه، بیتگاریش نوی بیتمه.

شه‌مۆیه‌ک لمو شه‌مۆیانه نمسه‌دی چنگزتی و چمند پیساویتیکی زۆرسویر و چاونه‌ترسی هۆزه‌که‌ی، جلکی ناسزویه‌کانیان دمبر کرد و چمک و پتداویستی جمنگیان کرده‌ناوناخنی کۆلهدار و تیتله‌که گیا و کۆلهداریان له خۆ شه‌تک داو دژی دز بگره و هاتم! کاتی دەرگایان بۆ کرایمه و هم‌موو چوونه ژورده‌وه، وزاقیان بمست و کمان و تیر و نیزه و شیریان له ناو کۆله پوشکه و گیاشکه ده‌رخت و بر بوونه گیانی داگیرکمران: «چت خواردوه ترش و چمونه‌ره؟» ناشیکیان بۆ نانمه، هرچی خۆی نه‌دمبارد، ده‌موله‌جی ده‌کرا به نارد. همروا سر بوو دمبران و هر ورگ بوو دهرپان و هر تیر بوو جمرگی کون ده‌کرد و هر دونبوی بوو پای ده‌کرد و خۆی ون ده‌کرد. نمو پۆزه نموی به سر دونبوی هات، تازه نابیتمه و هرگیز له بیس ناچیتمه.

پوخته‌که‌ی نه‌میه: نمو پالموانه دلپرانه و نمو کارامه شیردپرانه، «هر هینده‌ی فوو له دژ که‌ی» قه‌لای دزیان له ناحمزیان پاکردوه و حسابی کۆنیان به‌کلا کرده‌وه و پارسه‌نگیشیان بۆ خستنه سر و سلاویشیان بۆ دانمه. پژوی شه‌مۆ تۆلای چوارشه‌مۆی کرده‌وه و فخر و ودمی نم، بی‌نهری و شوومی نموی رامالی و لمو شه‌مۆ پسرۆزه‌دا نالای فرمانبره‌وایانی هم‌باس‌نه‌ژاد دووباره له سر پۆیه‌ی به‌مرزی قه‌لای دزدا شه‌کایمه و سایه‌ی نالای فرمانبره‌وایانی کوردی سهریه‌خۆ، موژده‌ی سازادی دایمه و هم‌موو داغ لعدلیکی لمبر حسایمه. نمو جلکه په‌شی که بۆ نازیه‌تباری له پۆژانی بیتکسی و هه‌ژاریدا دمبر ده‌کرا، کرا به نالای هه‌کاری و پۆژگاری عه‌بباسانی ده‌هیتایه‌وه به‌رچاو.

زمانی زه‌مانه لمو سهرویه‌ندانده نمو شیره خۆشانه‌ی ده‌خوینده‌وه:

شه‌مه شه‌ماسی دیره‌که‌ی په‌به‌نان خۆی وده‌ر خست له بن چلوی دمه‌نان

دوژمنی هه‌له‌وه‌ژارد و کموته به‌زم گوتی کسی پتم ده‌ویرتی بی‌ترتی نهم

جا چونکه سهرمستی ولاتی هه‌کاری به پۆژی شه‌مۆ دامه‌زایمه، هه‌کاریش به شه‌مۆ ده‌لین

شمنب، نو تیره فرمانروایه به شمنب بمانانگن.

نمدهدین زور نازا ژیا و به نازادی رایبوارد و له نمنجامدا وهك هه موو گیانله بمرتك گیانی
پاکی به خودای تاك نمنسپارد.

داری ژینی همر كمیتك همر چنده بمرزیش بیتهوه

تهوری پتمیردی خودا كۆلك و رهگی ده برتهوه

مه لیک عیززه دین شیر کوپی نه سه ده دین چنگزپ

له پاش مهرگی بابی بوو به فرمانروای مه لهنندی هه کاری و له دنیا داری و شیرین نا کاریدا پیاویتی
بژاردوه ژتهاتی بوو. له پاش ماو میهك نمریش له ناسۆی ژیان ناوا بووه و مهنزایه تی به زاهیدی کوپی
سپاردوه.

زاهید بهگ کوپی عیززه دین شیر

فرمانروای سهره خۆی ولاتی هه کاری بووه. نزیکه ی شیت ساڵ حوكمی کردوه. هاموشۆی لای
شانيسماعيلی سه فموی کردوه و نه وهنده میان نیتوان خۆش بووه وهك ده لێن «موویان ده به ره وه نه چوه».

شانيسماعيل پتی کوتوه مامه؛ فرمانیشی بژ دهر کردبوو كه ولاتی هه کاری بژ خۆی بیت.

زاهید دوو کوپی به ختموری هه بووه بمانوی مه لیک بهگ و سمیدمه ممد بهگ. ههر به زینلی،
سهر مه لهنندی هه کاری له ناودا بهش کردون.

مه لیک بهگ کوپی زاهید بهگ

له پاش بابی فرمانروای قه لای بای بوو. پیاویتی راست و دروست و دلنهرم و دادگهر بوو؛ كه مهرد
حهوت کوپی له پاش به جێ مان:

زهنمێل بهگ، بایه ندۆر بهگ، بداغ بهگ، بایه زید بهگ، حوسین بهگ، به هانه دین بهگ، پوستم بهگ.

پوستم بهگ ههر له زه مانێ بایه مه به سهر ناوچه ی کواش و قه لای ناخه مار پاده گه یشت؛ له
شهرتکنا كه ده گهل پۆژه کیانیان کرد کوژرا.

زینعل بهگ دژی بابی خزی دهمتی و دهگمل مهحمود ناغای سلبی - که دژداری قه‌لای بابی
 بو- پتیک‌کموت و چمند کمینکی بهدمست و زلی‌تریشی ره‌گمل خزی خست و کیشمی دهبابی خزی
 هالاند.

باوک و کوپ بهر‌هنگاری یلک بوون و له پاش شم‌تیکی زور بهسام و خویناوی، باوک به دیل گیرا.
 زینعل ویستی بی‌کوژی له پاشان نیکوشت و بریاری داهردووک چایو باوکی خزی بکۆلی. به‌لام
 هیشتا شو نامردیمشی له دست نه‌هاتبو که حوسین به‌گی برای ده‌فریای باوکی کموت و پ‌فاندی و
 گمیانیه لای سیدمه‌ممد بهگ - که لمو دهمدا به‌سمر وستان راده‌گمیش- لموتش گیر نه‌بوو
 پووی کرده‌بدلیس و پ‌غای به میرشمره‌ف بهگ برد. میرشمره‌ف بهگ زوری قه‌در گرت و قه‌ت وای
 نده‌کرد گمردتیک له دلی میوانی خۆش‌عوستی بنیشی.

زینعل بهگ - که کوپه گمردی مه‌لیک بهگ بو- له دواي نموه که سیدمه‌ممد به‌گی مامی
 کوژا، دستی به سمر هه‌موو ولاتی هه‌کاریدا گرت و بوو به فرمان‌پ‌وای سمره‌خزی شو مه‌ل‌ب‌نده.
 له دوايیدا به دورودریژی باسی به‌سمره‌اتی سیدمه‌ممد به‌گیش ده‌ک‌مین.

کوپه‌کانی دیکه‌ی مه‌لیک به‌گیش، بای‌ن‌لوپ به‌گیان سمری خزی هه‌ل‌گرت و خزی هاویشته پ‌غای
 شات‌زما‌س‌بوو به‌لام شائمه‌نده‌ی پووی خۆش‌نیشان ن‌دا که دلی ناو به‌خواستمه. به نا‌هو‌م‌یتی به‌رمو
 ولات هاتمه و له شاری وان به‌رمو نه‌مان گلار بۆوه و سی کوپیشی له پاش به‌جی مان: زاهید به‌گ،
 مه‌م‌مد به‌گ، حاجی به‌گ.

بداغ به‌گ چوو‌بووه هه‌چا له پ‌ی مرد و نه‌گم‌پ‌ایه‌وه. نموش دوو ن‌یرینه‌ی له پاش مان: مو‌رع‌ن‌یز و
 سولتان حوسین.

بایز به‌گ له شاری دیار به‌کر له لای کار به‌ده‌ستانی عوسمانی دامه‌زرا‌بوو. کاتی له‌ش‌کر به
 سمر‌ک‌را‌دی‌متی مستعفا پاشای سمر‌دار ده‌چووو شم‌ری شیروان، بایز به‌گیش ره‌گمل کموت‌بوو. له
 شم‌ره‌ک‌می چلدر، قزلباشان به‌دی‌لیان گرت و بردیانه قه‌زوین و شاسولتان حوسین فرمان‌یدا دایانه
 دست زاهید به‌گی برا‌زای خزی و نموش کوشتی.

حوسین به‌گ جاروباره به سمر ناوچه‌ی نال‌باق راده‌گمیش؛ هه‌تا سمرگی گمیشته سمر و له

تنگه بمری گزیده می توند کرد.

به هانم دین کوری مه لیک به گ - خوا یار بی - ده گمل بمرهاتی زمینل به گدا باسی نموش

ده کم.

سید مسحه مد به گ

کوری زاهد به گ کوری عینزده پیشتر

سید مسحه مد به گ و زمینل به گی برزای همیشه نیتوانیان ناخوش و بینکوه مشت و مریان بوو. مام له دزی برزای ده گمل هوزی پنیانشی ریکل کموت و به هر دوکلا بوونه هیزکی گموره و هیزشان کرده سمر زمینل و دمه لاتداری ولاتی هه کاری، هه موری ده ست سید مسحه مد به گ کموت. زمینل جیگی پی لیژ بوو؛ جی نه ما تیتیدا بمروی و ناچار له ولات هه لات و خوی گمیاند نامیدی و پهای به سولتان حوسینی فرمانی هوای نامیدی برد. سولتان حوسین به گ تکانامهی بز نویسی و رهوانی لای سولتان سولیمانی عوسمانی کرد.^۱

لهو ده مددا پوستم پاشاو وزیر بوو؛ زدی به خیر هینا و گملیکی بمریز گرت. به لام تیتیگیاند که نیمه ده زانین تو زور لیکراوی و به شخواری و له دست ناموزا و کسی خوت راتکردوه و چسوته نازریایجان و پعات به شاقو ماسب بردوه. نموش دالدهی داوی و مارویه کیش لهوی ماوی. جا له بر نموه نیمه ناتوانین لیت دوودل نمبین و توژیکت لی نیگمرانین. نه گمر ده موی نیمه دلیا کمیت، ده بی خوت یه کلا کمیتوه و بجی مال و خیزانت له ولاتی بمردهستی قزلباشان دهرینی و بیانیه تینه ولاتی عوسمانی؛ نموسا در دژنگیمان برانهرت نامینی و پعات ده دمین و فرمانی فرمانی هوایی هه کاریشت بز دهر ده کمین.

زمینل به گ نه موی به موده کی خوش زانی، به نیازی چونه نیران و هینانی مال و خیزانی، له نهسته مبولعهو بمریو مهلبندی هه کاری کموته پی. له کانتیکدا گمیشتبوه ولاتی بۆتان، به در به گ فرمانی هوای بۆتان بمر هاتندی زانی؛ له بمر خوی لیکلی دایوه و وای به باش زانی بمر دیکل بگریته دوو چیشکوه؛ له لایه کموه دوژمنایه تی دهرینی ده گمل هه کاریان هه بوو، به خونی زمینل به گ

۱- سولتان سولیمانی قانونی سالی ۹۲۶ ه. (۱۵۲۰ ز) بۆته پادشا و تا ۹۷۴ ه. (۱۵۶۶ ز) حوکی کردوه.

تولمیک دستیرتمود، له لایه کی تریش زور دوستی سیدمحمدمهد، نه گمر زمینل به گی بز بکوژی و نمو به لایه له کۆل کاتمو، دوستایمی خۆشتر دمی و دمی کاته چاویره ژیری چاکمی خزی و تازه له بیسی ناچیتمود. چمند پیایکی زور نازا و گهرناسی بۆتانی نارد مسر پتگه و که مینیان بز دانا و زمینل به گ و پیاده کانی وه بمر هاتن و ده گزیهک پاجوون و زمینل به گ و پیاده کانی همر چنده هیندیکیشیان دستموه کمری کرد، به لام نوان زوریان بردن و هه موو گیران و کوژران. پیای بدر به گ - سمری زمینل به گ نمی - سمری هه موانیان بری و به دیاری و به لگه بز میسی خویان بردن و لاشه کانیان له شهرگه به جیهیتشت.

بدر به گ که له سهره کانی روانی، سمری زمینل به گی دناو سمراندا نه دیت؛ که له پیاده کانی پرسی، گوتیان زمینل به گ پیایکی گموره بوو؛ شهرمسان کرد سمری بپرین؛ نه گینا به مردوویی به جیمان هیشتموه.

نمو دنگویسه دهشاری جزیری گهراو خانسی خیزانی بدر به گ بیستیموه و به میرده کمی خزی گوت که زمینل به گ پیایکی خانه دان و جی گموره بووه و نه گمر همر کوشتووشته را جوانتره تهرمه کمی بیتموه شار و له سمر پۆشووشنی نایینی نیسلامه تی بیشوین و به خاکی بپیترین و بۆمه که مایه سیه لاشی لمو دشته بکمو و خزی تی ته گمینین.

لهر داخوازی خاتوون، چمند پیایک چون که تهرمه کمی بینن؛ کاتی گهیشته سمر لاشه ی گوژوان، دیتیان زمینل به گ هیشتا دلی له کار نه که وتوووه و شاهیکی تیدا ماوه. به نیوه گیانی هینایانموه ناوهدانی. خیزانی بدر به گ زور به میهره بانی بۆی وه خۆ کمو و چمند بۆشک و هه تاری له جزیرتا هه بوون، هه مووی لی کۆکردموه و دهرمان و هه توان و خۆراک و ههرچی پینداویستی چاره ی نه خوشتیک بی هه مووی له دراوی تایه می خزی دا.

بدر به گ همر له سمر ثموه سوور بوو که بیکوژی و له کۆل دنیای کاتموه؛ به لام پارانموه و نامۆزگاری و فرمیسک و هه نیسکی خانسی دلنرم، ناگری رکی له سینه ی میرده کمیدا کوژاندموه و له سایه ی پیاهمی نمو شۆره ژنموه زمینل به گ ژسانی دووباره ی به سمر گرتموه و زور زوو هاتموه سهرده تی پیشوری و همر له سمر داوای خیزانی بدر به گ، بهو پهری پتیز و حورمه تموه بهرو هه کاری

بهری کرا. باسی سمرنجمامی کاری زهیندل بهگ و ژبانی کوپانیشی لمو زوواندا دهخمه بهر چاو.

سیدمحمدمد بهگ - وک لی دواين - ولاتی ههکاریانی به خروپری کومته بهردمست و بی بهره‌لست فرمان‌هوا بوو. نهمکمندر پاشامیری میرانی وان، نژیوانی دهگه‌ل تیلک چوویوو؛ همر ساته پلاریکی تیده‌گرت و همر تاوره به‌هانه‌ییکی پشده‌گرت و به ههموو زمانان له لای سولتان دوزمانی لیده‌کرد و بژی تیده‌چاند. له نه‌نجامدا توانی فرمانی سولتان بخاته دمست که فرمانداری مه‌لبنندی ههکاری له سیدمحمدمد بستمزی و به زهیندل بهگ بدری. نهمکمندرش بژی ههمی له کوئی تووشی سیدمحمدمد ده‌بی، ماوهی پی نندا و بیکوژی.

به شوین نمو فرمان‌دەرتانندا نهمکمندر پاشاناردیه شوین سیدمحمدمد بهگ که بیته دیوانی وان. سیدمحمدمد ده‌زانی له ژیر کاسدا نیوکاسه ههمیه و پزگی وانی توژنک بقمیه و ته‌له‌ی بژ نراوه‌تموه و پمتی بژ هه‌لخراوه، کۆمه‌لیکی زۆری له پیاوی ههره به‌کار و نازا ده‌گه‌ل خۆیدا برد و له دهری شاری وانوهه ولامی بژ نهمکمندر نارد که عمرزی پاشابکن شاره‌که نازاری چاو‌قوولک‌کی تیدا و ناویرم توخنی گهرم و خۆی له دوری شار کویم بژ داده‌نی، بیته و چاو‌مان پینک ده‌گموی. نهمکمندر پاشاچاری ناچار بژی له شار دهرکومت و همر چاوی بهو تمتمنه و سمنه‌نمیه کومت ههستی کرد که نمو چهرمه‌چالتمیه بهو ناجوری و گهرای گهری نمو چاره‌شی ناگوری، نه‌یویرا فزه‌ی له بهر بکا و به‌پزی کرده‌وه. سیدمحمدمد بهگ هاتموه وستان و پشتیندی خاترجه‌می لی کرده‌وه و پیاوه‌کانی بلاوه پی کردن. به‌لام که نمو خومت، دوژمن چاوی نه‌قووچانده‌بوو. همر که زانی سیدمحمدمد بهگ به نارخه‌یانی پالی‌داوه‌تموه و کهسی وای له دهره نه‌ماوه‌تموه، هه‌لی له‌ده‌س نندا و سرکرده‌ی کۆیله‌کانی وانی به ده‌سته سواریکموه نارد و پاپسپارد که به سیدمحمدمد پلی ده‌نگوباسی زۆر ناخۆش له سمر سنوورانه‌وه هاتموه و گۆیا نمو قزلباشه کللوسوورانه هروژمیان به ده‌ستمویه؛ به هه‌له‌داوان بیته وان تا پینکموه باری کاره‌که له‌بهر چاو پانیین و پلانی بژ داننن. تیشی گمیانندن نه‌گمر دنیا بوو خۆی گرت و پرتاندی، نمو به زۆریش بی ره‌پنچه‌کی دهن و بۆم بینن.

سیدمحمدمد زۆری بزویه‌هانه داتاشی و گه‌لیکی قوونه‌جووله کرد؛ به‌لام مینگه و فینگه دادی نندا و به زۆره‌ملی پیش خویان داو بردیان و پاشاش دمست به‌جی فرمانی داو له کونه‌پشی زیندانیان

پستاتوت. لمو گهرم و گوری بگره و برده‌ی‌دا، یاقوب بهگ کوری سیدمحه‌مد بهگ رای کرد و خزی دریا ز کرد. حسن بهگ مه‌حمودی -که ماکی گهر و سره‌سزده که شو بوو- به ضرمانی نمسکندهر پاشاچمند کز یلمیه‌کی برد و کموته شوین یاقوب بهگ که بیگریتموه؛ یاقوب بهگ زانی له بریان درناچی، خزی هاویشته مالی شاقولی بلیلان و لای وابوو هوزی پنیانشی پمنای دده‌ن و دمیاریزن و دمیکنه‌وه به حاکمی هه‌کاری. شاقولی نه‌گهرچی نمک‌خوردی باوکی یاقوویش بوو به‌لام نمک‌دانی شکاند و زور نامردانه بزوتوه. شاقولی و حسن بهگ ناشنا بوون؛ حسن بهگیش به ناواتمه بوو تزوی سیدمحه‌مد له سر زه‌مین نه‌مین. شاقولی قزلی یاقووی بهست و دایه دست حسن بهگ و نمسکندهر پاشاش باب و کوری همر له‌جی کوشتن. نه‌وسا زه‌ینفل به‌گی کرده‌وه دمه‌لاتداری ولاتی هه‌کاری.

یاقوب بهگ سی کوری هه‌بوون: نولامه، سولتان‌نه‌حمه‌د، میرزا.

نولامه بهگ نه‌گهرچی هه‌کاریدا بهشی نمدرابوو، به‌لام له دیوانی سولتان مراده‌وه ناوچه‌ی خزی پی سیرابوو. له پاشان نه‌ویشی لی سینترایمه‌وه و ده‌گمل عومهری کوری هاتنه نمسته‌مبول و لموشه‌وه چونه ناو گزری کور و قولمه‌وه.

زه‌ینفل بهگ کوری مه‌لیک بهگ

له پیشودا لی دواين که زه‌ینفل بهگ هه‌لیک دژی بابی ده‌جولوه و چه‌لیک به‌گژ سیدمحه‌مدی مامیدا ده‌چوو. نه‌وشی له بۆتان به سر هات که به‌سره‌هاته‌که‌مان گتیرایمه‌وه. جا که له سایه‌ی پیاره‌تی زنی به‌در بهگ له مردن خه‌لمست و گوری به‌ستمه‌وه و گه‌بشتمه‌وه هه‌کاری، بۆ ناماده‌کردنی کار و باری خزی کموتبوه جم و جول و نیازی بوو بچینه نمسته‌مبول له نه‌گاویستی کموا پوستم پاشای وه‌زیر -که جی هانای شو بوو- له سر کار لابراوه. تهاوتیک ناهومید بوو. سه‌فهری نمسته‌مبولی چوو، نه‌شیده‌زانی چ بکا! لمو باره‌وه تووشی سرگردانی ببوو. له پاش لیک‌دانه‌ویه‌کی زور، هاته سر شو بیره که گیر نه‌بی و بچینه شیران و پمنا به شاتزما‌سب به‌ری؟ به‌لام وه‌ک تی گرتبوو وا درنه‌چوو. شای شیران سیدمحه‌مدی بوو نهدا و پروتکی خزی نشان نهدا. ماه‌یه‌ک

بیزه‌مرتان خولایموه و کمس ناوپی وی نمدایموه. به‌لام له پر دهروی پرونی به‌روودا کرایموه و له ناو قزلباشاندا خمبر بلاو بۆوه که پوستم پاشاگه‌راوه‌تموه سر کورسی و مزارعت. نمم خمبره زمینل به‌گی بووژاندموه و بلنسی دلساردی کوژاندموه و به بی خز گرتن و وستان، پروی کرده‌ناستانه‌ی سولتان و لاشیپانه‌ی دمرگای ماچ کرد و خزی گه‌یاند‌ه‌لای پوستم پاشا؛ که جینگ‌ی هانا و هاوارانی بوو. به‌لام نمو جاریش تیری سری کرد و نمینکا. پوستم پاشا‌حاشای له دۆستایم‌تی کۆن کرد و به مؤنیکم‌وه دواندی و به گیس‌ه‌گیر له باتی ولاتی هه‌کاری، ناوچه‌ی بوسمنه‌ی له ولاتی پۆچیلی پی سپارد، که به دهرامته‌کی بۆی. نیشتر ناچار له بوسمنه‌ی مایم‌وه تا چمند شتیکی گرینگ لهو ماوه‌دا هاته‌ کایم‌وه.

یەك لموانه كوژانی سه‌یدمه‌مه‌د بوو له لایم میری میرانی وانم‌وه و به‌هانه‌كه‌ش نمو بوو که له پاش گیرانی قه‌لای وان، سه‌یدمه‌مه‌د له نیتوان شازاده‌سولتان مستغاف^۱ و شات‌ماسیدا نام‌ی نالوگۆز کردوون و قسه‌ی بۆ به‌کتر هیتان و به‌ردوون و چمند بوختانیکی‌تری‌شان بۆ هه‌لبه‌ست و کوشتیان دووه‌مینیان له کار به‌رکه‌نار کردنم‌وی پوستم پاشابوو.

نهمکه‌ندهر پاشاتکای بۆ زمینل به‌گ کرد و له پۆم نیلیم‌وه گوژیان‌م‌وه بۆ وان و کردیان به جاسوس و زوانگیری خویان و بۆ نیرانیان نارد. جارتک لهو جارانه که زمینل له نیران بوو، له لای سلساس تووشی بایم‌نوو به‌گی برای خزی هاته؛ که نمیش کاره‌کمی زه‌ینه‌لی بۆ نیرانیان ده‌کرد و به‌روو خاکی عوسمانی ده‌هات. دوو برای جاسوسی دوو دۆژمن به‌گۆ یه‌ک‌دا چوون و بایم‌نوو شکا و زمینل چمند پیاوینکی لێ به‌ دیل گرت و به‌ دیاری بۆ وانی هیتان‌م‌وه. به‌رو دیاری هاوردنه‌ی پاروی ده‌پۆنی کموت. نهمکه‌ندهر پاشاله به‌ر سولتان پاراوه که پادا‌شتی زه‌ینه‌ل به‌گ به‌ ولاتی هه‌کاری بداتم‌وه و سه‌یدمه‌مه‌دیشی به‌ کوشتن له کۆژ بکاته‌وه. سولتان هه‌موو داخوازیه‌کانی بۆ پێک هیتا.

۱- چیرۆکی سولتان مستغافا ناوا بووه؛ دایکی سولتان سه‌لیم که ژنی سولتان سوله‌یمان بوو، ده‌قیقی بۆ کوری خزی نه‌ده‌یسته؛ بۆ سولتان مستغافی تی‌چاند‌بوو که پیلان دۆی بابی ده‌پۆژ و ده‌یوی بیگورۆ و هه‌ر نمیش شا تۆماسی هه‌لتاره هتیش بیتیت‌م‌وه سر عوسمانی. ده‌گل پوستم پاشاشدا یه‌له‌بوون. ژن و پوستم، سوله‌یمانیان وا له هه‌ساندا کوره‌کمی خزی بکوژن. سولتان چوو قروبه‌ی بۆ سهردانی کوپ. کویش که ناگای له هه‌چ نم‌وو، هاته‌ پینشوازی باوکی و هه‌ر گه‌یشه‌ ناو خیرمت، و به‌ر شیرانیاندا و فەرمانی په‌شیان لێ به‌ی. جه‌میل

زمینم بهگ کراوه به فرمان‌های ولایتی هکاری و چل سالان نمو معزنایمیدی هم به دستمه
 بو. جار و بارمیک بهانه‌دینی برای له جیگی نمو ده‌کرا به کوتیخای ولایت له پاشان نمیش هم به
 دستم زمینم بهگ و سیدی خانی کوپی، کوژا و شرت و گوم کرا. زمینم بهگ بی‌نمره‌لست
 مایمه و له سر ته‌ختی فرمان‌هایی هکاری پالی دایمه.

زمینم بهگ چوار کوپی همبون: زاهید بهگ، سیدی‌خان، زه‌کمریا بهگ و برایم بهگ.
 زاهید بهگ سرچموتی ده‌گمل باوکی ده‌کرد و له پوی هلد‌ه‌گرمایمه له نمنجاصدا بز جیگاکمی
 یتشوری باوکیان هلد‌داشت و له بوسه‌نمیان قایم کرد.

زمینم بهگ فرمانی جیشینی خزی بز سیدی بهگی کوپی له سولتان ساندبوو؛ به‌لام سیدی
 بهگ هم به لای له سر نسپ گلا و جوانه‌مهرگ بوو. نموچار فرمانی جیشینی به ناوی زه‌کمریا
 بهگ کرا و پاشسپارد که له پاش مرگی ناوچی ثالباق بهشی برایم بهگی چواره‌مین کوپی بی.
 سالی ۹۹۲ ک (۱۵۸۵ ز) سولتان مراد^۱ فرمانی به عوسمان پاشای گموره‌وزیردا که
 نازربایجان بگری و به زمینم به‌گیشیان پاگمیاند که هیرش به‌رتبه سر ولایتی قزل‌باشان و له کوشتن
 و تالان دریغی نه‌کا.

لوم سروریمنده‌شدا شاسولتان محمد و همزه میرزای کوپی له تموریز بوون؛ خمبریان بز
 هات که زمینم بهگ گیشتوته مهرند. هیرزکی زوری تورکمان به فرمانی شای شیران به‌رو زمینم
 بهگ به‌ری کران. زمینم بهگ و هموالانی تازه له تالانی ولاته‌کانی کرکر و زسوز و مهرند به‌رو دوا
 ده‌گرمایمه و زمینم بهگ ده‌گمل چمند کمینکا له نزیک کاروانسرای نه‌لکی خمریک بوون نویژی
 نیوارمیان ده‌کرد؛ تورکمان به‌سریان دادان و ملیان دبیر ملی بهک نا و زمینم بهگ و هموالانی
 کوژان و برایم بهگی کوپیشی به دیل گیرا.

هیندیک ماله سید و خهلکی دیکمی مهرند، تهرمی زمینم به‌گیان شاردوه و دواپی که
 عوسمانی تموریزیان گرت، لاشه‌کمیان له مهرنده‌وه برده‌وه جوئه‌میرگ و له مزگومینکا - که هم
 زمینم بهگ دیوستی کردبوو - نیژا. سولتان مراد فرمانی فرمان‌هایی هکاری بز زه‌کمریا بهگ

۱- سولتان مرادی سیمم له سالی ۹۸۲ ک (۱۵۷۶ ز) پا تا ۱۰۰۳ ک (۱۵۹۶ ز) حرمی کردوه. جمیل

تازه کرده و برایم به گیشیان به درویشکی زور له قزلباشان کرپوه و ناردیانه سر ناوچی نالباق.

زه کمریا بهگ کوپی زهینل بهگ

دوو سال بوو زه کمریا بهگ سرداری مهلبندی ههکاری بوو. لمو کاتمه که جعفرپاشای وزیر، به سر کاروباری ولاتی وان و نازربایجان پاده گمیش، دوزمانان دنیمان داکه بلّی به پی پی و شوتنی نیسلام، دهی ولاتی ههکاری بیتته بهشی زاهید بهگ کوپه گوره و له زه کمریا بستنریتتهوه. لمو بارهوه نامه بی سولتان نویسی و فرمانی بی درکرد و زاهید بهگ هاتهوه سر ولاتی ههکاری. خه لکی ولاته که حمزبان له زاهید بهگ نه ده کرد و فرمانیان نمرد؛ لئی پاپهرین و ده گه لی به شمر هاتن و زاهید و کوپنکی لمو شمره دا کوژدان.

جعفر پاشا که ته می زانیهوه، فرمانی سولتانی بی مهلیک بهگ کوپی زاهید بهگ له سولتان وهرگرت که بیتته جیشینی بابی. لشکرینکی زوریش له وان و تهورتروه په گمل خست و چورنه جستمی زه کمریا بهگ، که دهری کم و مهلیک بهگی له جیگه دانین. زه کمریا نمیتوانی خویان له بمر بگری و ههلات و پهنای به سیدی خانی فرمانه وای ناسیدی برد.

سیدی خان وای به باش زانی که سولتانی عوسمانی له بنج و بناوانی کاره که ناگادار بکات. سمنان پاشای وزیریش خوی کرده هاریکار و سر له نوی فرمانیک له سولتانهوه درچوو که زه کمریا بهگ بکرتتهوه مهنی ولاتی ههکاری و بمو مرجه له جیگه جارن دابسه زرتتهوه که هه موو سالی سد ههزار فلوری به ناری دیاریموه بی سولتانی عوسمانی بنیری.

مهلیک بهگیان بی زه کمریا بهگ درکرد و نمیش له سر داوای حکومت هاته نهسته مبول و نیازیشی وابوو به همر نرخیک بی نمو مهنایه به لای خوینا بهمرختتتهوه؛ به لام نازاری چاقولکه فریای کهوت و بارگی پی له گزستان خست.

له سهرتهای سالی ۱۰۰۵ ل (۱۵۹۶ ز) دانه بویه کراغای کوخای زه کمریا بهگ - که پیانویکی راست و دروست و سرناس و کمبخرودا بوو - له نهنجامی دوزمانی کردنی فخره دین ناویکدا کوژا. نمو فخره دینهش چمند سالیک بوو کاروباری زه کمریا بهگی له پاته ختی دهولتسا راده پهراند.

چیرۆکی به کوشتدانی نهبویه کراغاش ناوا بوو:

مندالانی شاقولی بلیلان، به هۆی سمیهدینی برازایانسهوه، ناوچهی خۆی یان له دیوانی عوسمانیهوه درابووێه و دستمبهری چه مند مهرچێك ببسوون. فه خرهدین بهرهلستی نمو کوپانهی شاقولی کرد و له لایمن دیوانی سولتان محمه مه دخانی خهزاگهروه^۱، ناوچهی خۆی بۆ حهمن به گی کورێ سمیدی خان به گی بهرازی زه کهمریا به گ وهرگرت. نمو کردهوی نمو فه خرهدینه سوو به هۆی دوژمنی و کینهی نیتوان نمو دوو بنه ماله که له سایهی کهمب خودایهتی نهبویه کراغادا زۆریان نیتوان خۆش سوو. نیتتر لهو پۆژموه لێك ده خهفتان سێبهری یه کتریان به تیر دنگاوت.

برایم به گ کورێ زهینعل به گ چه مند جارێك لهشکری برده مهر خۆی که داگیرێ بکات و سمیهدین به گزیدا دهاتهوه و ناوا گه لێك خۆتێتێزی کهوته نیتوان و زۆر کس له مهر دوولا به کوشت چوون. برایم به گ هاواری بۆ زه کهمریا به گ دنارد که لهو شه پانهدا کۆمه گی پی بکا؛ به لām نهبویه کراغا لاگری شه پ و ناژاوه ناموه نه بوو؛ نهید مویست دوژمن و خۆتیه خۆی بۆ ناغای پمیدا بن. تهواویش دهستان به پوری برایسموه نه دننا؛ به لām هیمدادی زۆر کم و پوالتی یان بۆ دنارد.

سمنان پاشا گرابوو میری میرانی وان. زه کهمریا به گ نهبویه کراغای به دیاری و پێشکێشهوه نارد به خێره نانی سمنان پاشا. فه خرهدینی ناویراو به هه لی زانی که به لایه ک به مهر نمو پیاهه باشه بیتی؛ ده گمل حهمن به گی کورێ سمیدی خاند پێك کهوتن و به شوین نهبویه کراغادا چوونه وان. مهر دوکیان دهیانزانی که سمنان پاشا کهابرایه کی زۆر چاوچنۆک و پوولتیه مرست و خۆتیه؛ چوونه لای و له زمان زه کهمریا به گهوه پێیان گوت؛ به گ ده لێ بۆیه نهبویه کراغا به دیاریموه بۆ ناردوه که لێی بێزارم و ده مهوێ له چنگی پزگار بسم. نه گمر پاشانمو کهابرایم له کۆل کاتموه من سێ خهروار زێری به دیاری بۆ ده نیترم. سمنان پاشا که ناوی زێری بیست، وهخت سوو له خۆشیان زیه بکا. مهر نهبویه کراغا هات گرتی و به بێ

۱- سولتان محمه مه دی سێهه له ۱۰۰۳ه تا ۱۰۱۴ه ک هرکی کردوه. جه میل

هیچ پرسودا کوشتی.

نیستا که سالی ۱۰۰۵ ک. (۱۵۹۶ ز.) به زه‌کمریا به‌گ له جوله‌میسرگی بنکهی خاندان، فرمانداره و برابیم به‌گیش به سمر داهاتی نالباق پاده‌گا. به هومیتدم له کرداری چاکدا سرکومتوو بن.^۱

۱- نهمین‌زده‌کی له هینتفیلک میژووانی ده‌گپرتسهوه که حکومعتی هه‌کاری هه‌تا سالی ۱۲۶۶ ک. (۱۸۶۵ ز.) همر ماوه و تا سالی ۱۰۴۹ ک. (۱۶۳۹ ز.) میر عیماده‌دین ناوینکی له سمر بسوه و به دوی نموشدا چمند نهمیرتک هاتوو و نوره‌للا به‌گی هاکمی بۆتان دوامین میری نمو بنه‌ماله بسوه و له نمولیا چهلیمی ده‌گپرتسهوه که هه‌کاری میرنشینیکی زۆر به‌هیز بسوه و هه‌میشه ده‌هزار چه‌گداری ئاهادی هه‌بسوه و ده‌شترانی له وه‌ختی شه‌ردا لشکرینکی په‌نجاه‌هزار نفری ساز بکا. ئیتر شتیکی‌تری وامان ده‌سگیر نمبوو که به‌سهره‌اتیان تا نهم ده‌مانه بیتی. جمعیل

به ندى سینه

فرمانروایانی نامیدی (عیمادیه)

که به بادینانی به ناریانگن

خوشیژوانی دیره خانی دهنک و باسان و چیرۆلبیژی به سهرهاتی میترخاسان، بۆمان باس ده کمن که بنهجه کی فرمانروایانی نامیدی به گمورهیی و سرناسی ده گاتموه سمر بنه ماله ی پادشاکانی ععباسی؛ به لام ورده کاران و زانیارانی لیتزان، دان بهو مهبسته دانانین و لایان وایه ههلبهستمیه و تمنیا پیایۆتک له بایسیرانی شو میرانه - که نازا و گهرناس بهوه- ناوی ههباس بهوه. نهوانهش خۆیان بهو ههباسموه ناساندوه و ناوه گه یان به خۆوه نووساندوه. نهوانه له پۆژی خۆیدا له ولاتی شه مزینانموه بهرو نامیدی هاتون و بهرلهوهش که شو کوچ و باره بگهن، قه لای تارونیان به دهستمه بهوه که سمر به شه مزینانه. شو که سمش که ده پیشدا ماله خۆی له شه مزینانموه هیناوهته شو ناوه، ناوی بههانه دین بهوه. بهو هۆیموه شو بنه ماله ی که لهو کهوتۆتموه، به بادینان ناویان پۆیشتهوه. شهوی که هیچ گومانی تیدا نهی نهومیه که نزیکه ی چوارسه د ساله شو بنه ماله له نامیدی فرمانروا و دهسه لاتدارن.

قه لای نامیدی قه لایه کی تازه نیجادهو عیماده دین زهنگی - که له سمر مووسل و شنگال والی بهوه- دروستی کردوه. قه لا و شار له سمر بهردیکی جهغزی و پان بنیات نراوه و له هینسۆتک جیگاوه شو که قه گموره بهرزی سه د گمز و له بری لاوه په نجا هتا شیتست و له جی جیش بیست گمزۆتک له تهختی عمرزوه بهرزه. دوو چالۆ له ناو قه لا دا لسی دراون، ناوی مددرسه و گهرماو و جهماوهری ناو دژه که دابین ده کمن و خه لکی شاریش به مهشکه و کوندو باره بهران له هه ندران ناو ده کیشن و دهیمنه سهرهوه.

زمانی دانیشتهوانی نامیدی و ناکاریان عارهیی و کوردی تیکه لاوه و هه موو خه لکه کهمی به تیکرایی له خواترس و خیره و مه مند و چاکه کار و دهست به لاوه. فرمانروایانی نامیدی مزگوت و

مەدرەسەیان زۆر بېنات ناوە و مەلای زۆر زانا و بەناوایانگیان بە سەرمووە داناون و بە پێسەری و نامۆزگاری بەهرە زۆریان بە خەلک گەیانندووە.

هۆزە گرینگەکانی لای نامیدی یەکمەم مەزوری^۱ و دووم زێبارین. زێ ناوی چەمیکە لەو ناوە و چونکە ئەو هۆزە لە سەر کەناری ئەو پروبارن، بە زێباری ناو براون. هەر ئەو چۆمە، چەمە شیتەشی پێ دەلێن. چونکە ئەوەندەخوڕ و بە تەوژمە، ئەو ناوێ بەسەردا پراوە.

هۆزێکی دیكە لە نامیدی ناوی پادکانیە کە نیشتا کوردەکان پێکانی پێ دەلێن و هۆزەکان پەرورە^۲ و مەحەل^۳ و سیاہروی و تیلی و بوھلی^۴ش هەر لەوێ نیشتەجێن. بوھل بە شێوەی ئەو ولاتە بە شیو گەلی دەلێن.

یەك لە قەلای بەناوایانگەکانی نامیدی قەلای ناكرەبە کە شارۆکەبەکی بە لاوێبە و هەزارووسەد مائێکی موسولمان و جووی لێبە. قەلای تیریشی قەلای دەزۆک و قەلای دێرن کە مێسزادەکانی نامیدی بە سەریان پادەگەن. قەلای بوشریش مەبە بە دەست هۆزی پادکانیەوێبە و قەلادەو شووش و عیمانی و بازیران^۵یش قەلان و بە دەست زێباریانەوێن.

ناوچە زاخۆش هەر سەر بە نامیدیە و دوو هۆزی کوردی لێ هەن: سەندی و سەلمانی^۶ و خەلک بە زاخۆ دەلێن ولاتی سەندیەکان. زۆریە زانایان و هۆزانانی کوردستان لەوێبە پەیدا بون. لە پۆزگاری پێشیندا زاخۆ سەر بە نامیدی نەبوو و حاکی سەریەخۆی هەبوو. لە دوایدا -کە مەزەنەکانی زاخۆ بێ هێز و کەمەفت بون- فەرمانڕەوایانی نامیدی لە دەستیان دەرناون و خستویانەتە سەر ولاتی

۱- ئەمەینزەکی دەلی: هۆزی مەزوری لە بەنچەکمی مەیسورین کە لە پۆزگاری پاشا سناخەیی ناسۆریدا لەو ناوچە دەژیان. جەمیل

۲- نیشتا بە ناوی پەرورە دەناسرێن. هەزار

۳- مەحەلی هۆزێکن عەرەبی و کوردی تێکەڵ داخێن. هەزار

۴- وێدەچی هۆزی بۆلی لەوانەبن. هەزار

۵- زۆر وێ دەچی ئەمە بارزان بێ و دەنوسیندا تێک چوو بێ. هەزار

۶- نیشتا بەناوی «سەلمانی» بەناوایانگە. هەزار

خۇيانمۇ. ئىستاش يەككەلە بىنچەمى ئىمۇ كۆنە كارىدەستانەي زاخۇ، ھەر ماۋە و يوسىف بەگى ناۋە و لە لاي ھاكىمانى جىزىرە دامىزراۋە.

ھىندىك لەۋانەي كە لە بىنچەكەي بەھائەدەين، بەسىر نامىدىي راگەمىشتون، ھەر ناۋىيان بۆ ئىمە نىزانراۋە و ئەۋانەش كە دىيارىن و ئاشكرايە -بە يارى خۇدا- بە شۆيىن يەككەلە دىماننوسىن:

ئەمىرەنەمەدەين

لە پۇۋگارى دىيادارى و خۇنكارى خاۋەن شىكۇ، ئەمىرەنەمەدەين كۆرەكەنى و لە دەۋرانى شاپۇخ سولتانى كۆرە گەۋرەيدا، فەرمانىۋاى نامىدى ئەمىرەنەمەدەين بوۋە و بە سىرىمەزى و شانازى و بە كامەرانى و خۇشگوزەرانى پايۋاردۋە و كاتى ئىمۇ پايەبۇلايەي دۆست لاۋىنەمەي دۆۋمەن تاۋىنەمە، پۇرى كۆرۈتە باغ و باغاتى بەھەشتەمە، سەيپەدەينى كۆرۈ جىنگەي گەرتۈتەمە.

ئەمىرەنەمەدەين

لە پاش مەركى مىرەنەمەدەين، مىرەنەمەدەينى كۆرۈ بوۋ بە جىنشىن، سايەي دادى ئىمۇ دادەگەرە، ھەمەۋ كەسى گەرتەۋە و بەھەي دەھەندەيى ئىمۇ دۇقائە، ھەمەۋ ژان و كۆل و كۆقانى لە بىر ھەۋاران بىردەۋە. كە ئەۋىش بەرەۋ سىراۋىدەي نەمان لاي كەردەۋە، دۋو كۆرۈ بە يادگار لە سىر شانتۇ پۇۋگار بەجى ھىشتەن: ھەسەن و بايرەك.

ھەسەن كۆرۈ سەيپەدەين

ھەسەن كرا بە جىنشىن مىرەنەمەدەين و لە زەمانى فەرمانىۋاى ئىمۇدا، پادىشاينى ئاققۇيىنلەۋ (مەپەسپىيانى) لەشكەركىيان بە سىر كەردەيمەي سولەيمان بەگ بىژەن ئوغلوۋ نارد كە نامىدى داگىر بىكا. سولەيمان ھات و تۈۋى قەلەي ئاكىرى و قەلەي شوش بىگىر؟ بەلام ھەرقى كەد و كۆشى، ھىچى دەگەل قەلەي نامىدى بۆ نەكرا و بە ناھەمىدى دەستى لى ھەلگەرت. لە دۋاى ئىمۇ كە ئاققۇيىنلەۋەكان لە ئارادا نەمان و پۇۋ بە نەمان گىلار بوۋنەمە و سەفەۋى جىگىيان گەرت، مىرەنەمەدەين چىۋە لاي

شانیسماعیل و گه‌لنکی ریز و پایه بز پمیدا بو.^۱

قه‌لای دهوکی له هوزی داسنی ساند و خستیه سر مه‌لبنده‌که‌ی خوی. ناوچه‌ی سندیشی له سندی سمند و فرمانروایی سمره‌خوی پیشروی لی ریشه‌کمن کردن. کموشمی ولاته‌که‌ی زور به‌مولاه برد و سمرزه‌مینی قه‌لم‌موی گوشاد و همراو کرده‌وه. که خودای بی‌هارتا نه‌ویشی له سر زهوی هه‌لکمند و بز مه‌لبنندی نه‌مانی برده‌وه^۲، حموت نیرینه‌ی له‌سر دنیا مان: سولتان‌هوسین، سمدی‌قاسم، مرادخان، سوله‌یمان، پیرداغ، میرزا‌محمد و خا‌ننه‌محمد.

سولتان‌هوسین جینگ‌ی باوکی گرتوه و بزم زوانه باسی خوی و کوپانی ده‌کم. سمدی‌قاسم کوپنکی ماوه ناوی عملی‌خانه. مرادخان نیرینه‌ی له پاش به‌جی نه‌ماوه. سوله‌یمان کوپنکی به ناوی شاپروستم لی کمرتوه. پیرداغ کوپنکی همبو. میرزا‌محمد کوپنکی به ناوی سولتان‌محمدود له پاش به‌جی ما. خا‌ننه‌محمد کوپنکی ماوه ناوی شایوسفه. بایرک کوپی میرسه‌یفه‌دین کوپنکی شیتوکه‌ی همبو که قویاد به‌گ، کوپی سولتان‌هوسین، له سونگی نمودا به‌کوشت چوو.

سولتان‌هوسین

کوپی گموره‌ی میرحسمن و هه‌ل‌بارده‌ی به‌ماله‌ی هه‌باس، له پاش ممرگی بابی بوو به جیتشین و به فرمان و نیشانی جی‌بهرزی سولتان سوله‌یمان خان سمرقراز کرا و بهو هویه‌و پیرۆزیایی فرمانروایی لیکرا.

ئو ریز و قه‌دری له سولتانی عوسمانیه‌وه لهو نزاهه، کهس له کاربه‌دستانی کوردستان وای به خویه‌وه نه‌دیوه. پایه‌ی له دیوانی دولتی عوسمانیدا گه‌یشتۆته پاده‌یه‌ک، همر کهس له پی‌اوماقوولانی کوردستان کاریان بکمرتایه دیوانه‌وه، ده‌بایه به‌یررسی ئو بکه‌ن یان بیکمه‌ن تکاکاری خویان و نه‌وسا بزبان هه‌ل‌ده‌سووپا. ده‌یتوانی بی‌پرده‌وه له‌مهر هرچی شاره‌زووی با، پرویه‌روو به سولتانی پابگه‌مینی و بز ههرچی رووی لی‌نابا، سولتان دلی نه‌ده‌شکاند و بزۆ پیتک دیتا.

سولتان‌هوسین زور دیندار و پاریزگار و زانا و زانادۆست و چاکه‌خواز و گه‌ل‌خۆشه‌ویست بوو.

۱- نهم چورنه له سالی ۹۰۶ ک. (۱۵۰۰ ز.) دابوو. جمعیل

۲- سالی ۹۴۰ ک. (۱۵۴۳ ز.) مردوو. جمعیل

سویایی و پمشایی و گموره و بچوک له سایه دادگمری نمودا حسابونمده. بیمار و دردمدار و دارا و نمدار، له خزمهت کردنی نمودا ملهیان ده کرد و خویان به قوریان ده کرد. همه سو شده کی و نیسواران بزره پیایگ و هزاران به نزا و لایانمده له بر خوا دهپارانمده که سایه شو فرمانمدهوا سایه چموره میان له سمر کم نه کاتمده. ماوهی سی سالی په بمق زور به کامر هوایی فرمانمدهوایی نامیدی کرد و هومیدی ناواخوازانی پیک هیتا و سالی نوسده...^۱ که بارگی بره و بههشت لیتا^۲. پینج کوپی له پاش بهجی مان: قویاد بهگ، بهیرام بهگ، پوستم بهگ، خان نیسماعیل و سولتان نهبروسمعد.

قویاد بهگ کوپی سولتان حوسین بهگ

له سمر فرمانی سولتان سلیم خان^۳ قویاد لهجی سولتان حوسین دانرا؛ پیاورنکی سمرسوفیلکه و نامان درویش هملکوتبو؛ کابرایه کی بی نازار و دلنرم بوو. شوگاری به نویت و شمونیزان پژ ده کردوه و پژگاری به پاوشکار بهسمر دهره. نوی شو سمری لی دهرنمدهسو دنیساداری و مشهورخزری بوو. بز گونا هینکی بچوک سزای زور زلی دادمانا؛ کهچی له تاوانی زور گموره چایو دهپوشی و سزای کم و بچوکیشی بی رهوا ندهدیت. تیر وای له خزی کرد همه سو کسی دهروریمری له بمری وهریز بوون و خویان لی تهکاندهوه. خه لکه که به دل بهیرام بهگیان دهویست و ویستیان نمده سوو بچنه ژیر

۱- له نوسخه کی چاپی پروسه شدا دواي نوسده که سپی ماوه نمده. مردنی - وهک له سمر دهراندی گومبزه کمی نوسراوه - سالی ۹۸۴ ک (۱۵۷۶ ز). بره. جمیل
چونکه قویاد بهگ هر له پاش بابی سالی ۹۷۴ ک (۱۵۶۶ ز) به فرمانی سولتان سلیم بزه حاکم، کموایی سولتان حوسین له ۹۷۴ دامر دوه. عمونی

۲- سولتان حوسین حاکمیتی زیرهک و زور نازا و به جهرگ بووه. زوری برهو سمنمده و چوار سالنیش مورسلی له بره دستدا بووه. زوری خزمهت به دولتی عوسمانی کردوه و له پینای عوسمانیانفا زوری کوود فوتاندوه و سالی ۹۴۴ ک هیرشی بز بردونه سمر شارمزور و دهگق تورکان گرتویه و بزه حق لمار چوونی دولتی نمره لان. سالی ۹۶۰ ک بز عوسمانیان شمپی نیرانی کردوه و تمویز و کوردستانی نازربایجانی بز گرتون و پیای خزی تی برداون و به نارمزوی خویان ملیان له تالان و برژ ناوه. جمیل

۳- سولتان سلیم کوپی سولتان سولیمانی قانونی له ۹۷۴ ک (۱۵۶۶ ز)، تا به انمدهی سالی ۹۸۲ ک (۱۵۷۴ ز). هرکی کردوه. جمیل

دستی نمو. بهرام نمیتوانی بهر میره کانی قویاد بکا و پوری کرده قمزین و به دیدنی شانیسماعیلی
دووم به ختمور و به بهلین و لاواندموی شاهانه سرفراز کرا.

هزری مزوری - که زور لایهنگیری بهرام بهگ بسون- له بهر فرمانی قویاد چوونه دهی و
شوقشیان کرد و له سر کاریان لایرد و سوله یمان کوپی بایرکی ناموزازای قویادیان -هر بژ گالتسه-
له جنگی نمو کرده ممزنی خویان.

زمینل بهگ فرماندهای ههکاری - که زور له قویاد بهگ دلپ سوو- پیایوی خوی ناردنیران و
بایرام بهگی له زیندانی شاسولتان مسحه مد پرگار کرد و هینایموه لای خوی. قویاد به هاتنموه
بایرام زوری ترس پرتیش و حوکی نامیدی بهجی هیش و بهرمو مووسل و شنگال پای کرد.

بایرام بهگ به نیازی ممرنامیتی نامیدی کموته ری. سرداری بهناریانگ فرهاد پاشای ومزیری
عوسمانی که بهم کمینویهینهی زانی، مملبندی زاخوی به فرمانتیک به بایرام بهگ سپارد. قویاد
بهگ لهو ترس و له رزه له مووسلموه هاته دیاریه کر و لهویشموه خوی گه یاندنمسته نبولت چای به
سیاوش پاشای گموره ومزیر کموته و گلسی و گازنی خوی له لا کرد. سیاوش پاشا فرمانی
فرماندهایی نامیدی بژ نوی کرده و بهرمو نامیدی بهری کرده.

له پتی گمرانموه، که گهیشته قهلاهی دهولک وای به باش زانی ماوه پیک لهویندا بهسینیتیموه و
ناژاوهچی و بهدفعه پان دهگیر بسخا و تۆلوی خویان لی بهسینیتیموه و کهنگی نیمازی له سر پنگه
لایردن، نموسا به نارخمیانی بهچته نامیدی و به یه کجاری پال داتموه و بهحهسیتیموه.

سوله یمان کوپی بایرک - که باسما لیره کرد - دهگمل میرمه لیک میزوری، کاکه و برالی خویان
کرد و کۆمهلتیک دز و پیاکوژ و شمر فرۆشیان له خز کز کرده و هاتنه دهوهری قهلاهی دهولک و گمریان
دهقویاد بهگ هالاند. له بنهوه دهگمل دژداراندا پیک هاتن که دژی قویاد بن و لی گهرین بهریادی کمن.
به دزی دهرگای دژیان بژ کراوه و پیاکوژ پژانه ناو قهلاوه و دستیان به قهلاچو کردن کرد. قویاد بهگ
و کوپنکی و کۆمهلتیکی زور له هاودهستانی لهو شالوده کوژوان و شه خور به قهلا و مریون و هرچی
له بهرد نمرمتر و له بهر گمرمتر بوو بردیان.^۱

۱- نم پورداره سالی ۹۸۴ ک (۱۵۷۶ ز) پوری داوه. جه میل

بایرام بهگ وهختی بمو کارهساتمی زانی، به ههله داوان له زاخۆ دهرکمو و هاتموه نامیدی و ناو هۆز و خزمانی. سولهیمان بهگ و میرمهلیکی مزوری وایان دانا که بایرام بهگ به سمر ولاته که رابگات و نمویش نمیدهووست له بیسر و برۆی هۆز و تیرهکان سهریتیچی بکا؛ خۆش و ناخۆش ملی داو هاتموه سمر کورسی فرمانی هوایی.

سیدی خان و سولتان نهبو سه عیدخان کورانی قوباد بهگ به گریان و قوریتوان پتی دهشت و کیتوانیان دایه بمر و خۆیان گمیاند بهر باره گای سولتان مرادخان.

بهیرام بهگ کورپی سولتان حوسین بهگ^۱

دیهشدا نووکی خامه نههمی بۆ خستینه ناو نامه که: بایرام بهگ له ترسی قوباد بهگی برای، نمیکرا له نامیدی پتی و خۆی هاویشته بمر پمیری شانیسماعیلی سهفموی و زۆری پایه و مایه دسکمو. له پاش مرگی شانیسماعیل، شاسولتان محهممدی برای -که کرابوه شا- بهیرام بهگی دهذا و حمزی له چاره‌ی نهده کرد و زۆر به درد و سزا ههلهداشته ناو قه‌لای «ئه‌له‌مووت» و له گۆشمی زیندانی توند کرد. زهینه‌ل بهگ فرمانی هوای هه‌کاری، خۆی کرده‌تکاکاری و پاش گۆشش و ته‌قلای زۆر، توانی نه‌میرخاننی والی تهوریز راست بکا و ده‌گه‌لی پتله‌هات که پینج هزار فلوری به ناوی دیاری و پیتشکمش وهرگری و ده‌گه‌ل شاسولتان محهممد پیکموه بهشی کمن و بایرام بهگی ناو قه‌لای نه‌له‌مووتی بۆ بهردن و بینیرنه لای نمو.

به پیتی به‌پیاره که سمودا سمری گرت و زهینه‌ل بهگ دراوی خسته ناو مشتی پیسای نه‌میرخان و نه‌وانیش پهلای بایرام بهگیان گرت و ده‌ناو له‌پی زهینه‌ل بهگیان نا و هه‌تیایه‌وه و همر وه‌ک له‌مه‌وسیر گوتمان، بهیرام بهگ کرابوه به فرمانی هوای نامیدی و نه‌وه‌ند سمردارتیکی به‌مه‌ردار و پی‌اوچاک و دلپاک و گه‌لدۆست و پی‌ به‌ودم و سایه‌چمور و هونروهر بوو که به خه‌یالی کهمدا نایه. ناویسانگی پی‌اوته‌ی و له گه‌ل نزیک و خۆین شیرینی نمو دنیا‌داره به‌ختیاره به هه‌موو لایه‌کی‌دا ته‌نیه‌وه و

۱- له ژماره ۵۷۱۹ هجری قمری/خبرای به‌غدا له مه‌قالینکنا نووسراوه: نمو بهیرام به‌گه سالی ۹۵۴ ک. (۱۵۳۸ ز.) له دایله‌ بووه و شمس سال حاکم بووه و سالی ۹۹۴ ک. (۱۵۸۶ ز.) کوژلوه.

گمیشتموه بهر گونی عوسمان پاشای گموره وهزیری عوسمانی و سرداری لمشکری سر عهجم و نمیش دم و دست له قستمونیموه فرمانی فرمانیهوایی نامیدی به سؤزکراوی بؤ نارد. لهو لاشموه سمیدی خان کورپی قویاد بهگ، دادی خوی برده لای سولتان مراد و نولک و بعدی بهسرهاتی له بردهم دانا که چۆن نهو هۆز و تیرانه له باوکی پاپیریون و چۆنیان سری باب و برای برپوه و چۆنیان مال و ناو مال دزمیره و سرباریش بهیرام به گیان به سر نامیدیموه داناوه.

سولتان مراد دلی دایموه و فرمانی نامیدی بدرتیموه به سمیدی خان و به فرهاد پاشای سپارد که دهبی یاغی و ناژاوه خوازان سرکوت بکا و بهیرام به گیش بکوژی.

فرهاد پاشای نهوه که بایرام به گن قوشقی نهکا و بی قه و فیه دهگیر کهوی، بؤ چیشته خوری نامیهکی بؤ نارد و زۆری به بهژن و بالای ههنگوت و پیی راگمیانده که ریستان پترت بلاتینیموه؛ جا چونکه به فرمانی پیروزی شاهانه دهبی نامیدی بؤ سمیدی خان بی، نهوا نینه ناوچی ههسه نکینمان بؤ خسته سر زاخۆ، که تۆی پیی رابگی و تۆلهی نامیدیمنان بؤ کردویموه. نه مسالیش دهگمل سویای بی هاوتای عوسمانیدا دهچیه سر گورجستان و نه گمر گورج گۆل بی و بتوانی لهو شهره دا ناودهرکی و خدمت به پادشاهی، له گمرانه ودا دلسۆزی و نۆکمری تۆ به خدمت سولتان دهگمیهنسن و نه گمر خوا همزکا فرمانیهوایی نامیدیشت بؤ وهرده گریموه.

بایرام بهگی گیلۆکه و بهستمزمان، بهم چاپ و چوپانه فریری خوارد و دهستی له فرمانیهوایی ههشت مانگی نامیدی بهردا و دوو دهستهکی نایه ناو پهنجدهی پۆلایی سمیدی خانموه و پکیفی هینایه و چووه ههسه نکینف و لهویشموه خوی کرده پیشمهرگی لمشکری بی سروینی سرداری سرکوتووی عوسمانی و پووی کرده گورجستان.

کاتی که له گورجستانیش گهرایموه ههر له پندا - سرداری ناویراو پاداشی دایموه و له قه لای نمرزویدا له گۆشه زیندانی رهشنا جیگی بؤ کرده ودا نیتتر چی به سهرات، دواپی دهیزانین.

سهیدی خان کورپی قویاد بهگ

سولتان مراد ههر لهو کاته دا که فرمانی نامیدی بؤ سهیدی خان دهکرد، ولامیشی بؤ میری میرانی بهغدا و شاره زوور و هه موو خاوهن دهسه لاتانی کوردستان نارد که نه گمر دنیا بوو بایرام بهگ

سمری بژ فرمانم نهچهماند و به نمنجامی نهگمباند و نامیدی نهدا به دستموه، نهوا هه مووتان گهله کۆمهگی لی بکمن و بچنه ویزیی و به زۆره ملی دهریهرپنن و سمیدی خانی له جی داننن.

کاتی سمیدی خان گمیشته مووسل، بایرام بهگ نامیدی به جی هیش و له ناوهرسته کانی مانگی قوریانی سالی ۹۳۳ ک (۱۵۸۵ ز) دا سمیدی خان به کۆمهگی خالی -که سولیمان بهگی میری سۆزان بو- هاتوه سمر نامیدی و جینگهی باوکی خۆی گرتوه.

فرهاد پاشاکه له سه فمری گورجستان گهراپهوه و بارام بهگی گرت، ناردی به شوین سمیدی خاندان و هینایه نهرمزۆم و دراوینکی به کجار زۆری به ناوی بهخشش لی وهرگرت و دنهی داکه داوای خوینی بابی له بایرام بهگ بکا.

داواکه خرایه بهردهمی شهرعموه و خورتی قویاد بهگ به سمر بایرام بهگ داسمیترا و درایه دهمت برازای باو کوژراوی و نهویش سالی ۹۹۴ ک (۱۵۸۵ ز) مامی له تۆلی بابیدا کوشتوه.

وا نیستا بۆته یازده سال که سمیدی خان فرمانهواي نامیدییه و بگره و بهرده و گیسروداری نهو ناوه ههر به ویه و کس ناتوانی پهل بیزیری و کس زات ناکا بلتی لمل.

نهمرچی همتا ماومیلک هۆزی مزوری زیری و زوریان دهکرد و ناواومیان دنایهوه، بهلام زۆر زوو له دهمی دانوه و هیندینگی لی کوشتن و نهویتی رام کردن و ناوری سهریچی دامرکاند.

له راستیدا سمیدی خان لاوتیکه بهکار و ههلهکموته و نازا و به دهمت و دل و لهشکر و خهلهک و خوا خوشیان دهوی و له سایه نهویدا کموتونه خۆشی و شادیهوه. هومیند وایه له کاری چاکدا ههر سهرکموتوو بی.^۱

۱- نهمینزهگی لغاریخی دهر و نهمارانی کوردی درێژه بهو باسه دهه و دهلی: وادیاره لهپاش سمیدی خان یوسفخان بۆته فرمانهواي نامیدی و مملیک نهحمید پاشای والی دیارهگر هیرشی بردۆته سمر و سالی ۱۰۴۸ ک (۱۶۲۸ ز) گرتویه و له دیارهگر خستویهته زیندانوه و سهرانهکی زۆری لی ساندوه و بهریداوه. له پاش نهویش کهرهکی بۆته میر و زۆر دهمهلاتار بۆته و سالی ۱۰۷۱ ک (۱۶۶۰ ز) دههزار سوار و دههزار پیادهی شهری ههپوه.

سالی ۱۱۱۲ ک (۱۷۰۱ ز) قویادپاشا میری نامیدی بهوه. بژ دامرکاندن شۆرش موتهملیک -له باشوهری ههراق- دهگمل لهشکری مووسل و دیارهکرده هاتوه.

سالی ۱۱۳۸ ک (۱۷۲۶ ز) بارام پاشای گهره کهری زویتر پاشا کهری قویاد پاشا کهری نهمیر سمیدخان ←

→ کویری سولتان حوسین، به سر نامیدی راگیشترود که سالی ۱۱۰۷ ک (۱۶۹۹ ز) له دایک بسوه و سالی ۱۱۳۸ ک (۱۷۲۹ ز) بۆته میر و گمشه زقریشی به ولاته کی داوه.

له پاش مەرگی نهویش، سمایل پاشای کویری بۆته جیگری و ماویه کی زقر له سر حوکم بسوه. زقر جار ده گمَل براکانی یتک هه لهرژاونا که لیزه دا باسی ناکی. سالی ۱۲۱۳ ک (۱۷۹۹ ز) مردوه و مرادخان کویری بۆته جینشین و نهویش ده گمَل محهمه مدنیار و قویاد به گی برای خزیدا - که حاکی زاخو بو- سالی ۱۲۱۴ ک (۱۷۹۹ ز) به شم هات و والی موسول ناویژی کردن.

سالی ۱۲۱۵ ک (۱۸۰۰ ز) لشکری عوسمانی چوه سر نامیدی و قه لای ناکیان له نامیدی دابری و دایان به قویادهگ و له نهمجامدا همر قویادهگ سالی ۱۲۱۸ ک (۱۸۰۳ ز) نامیدی گرت و سالی ۱۲۱۹ ک (۱۸۰۴ ز) هژی مزووری چورنه سر قویادپاشا و گرتیان و خستیانه گرتووخانهوه.

سالی ۱۲۲۰ ک (۱۸۰۵ ز) علی پاشای والی بهغدا لشکرتکی زقری میرانی سوزان و بابانی نارد همر نامیدی و کورده گان له رینگه له ناو خزیاندا تیکچوون. علی پاشا محهمه پاشای جملیلی والی موسولی کرد همر پاشک که حوکی نامیدی به کی دها، بها؛ نهویش دای به عادلپاشا و خه لایش کرد. که عادلپاش سالی ۱۲۲۳ ک (۱۸۰۸ م) مرد، زویر پاشای برای کرا به کارمدست و ماویه کی زقر ده گمَل والی موسولدا شم و همرای بو.

که محهمه پاشای کۆره میری سوزان هیزشی برد همر نامیدی، سمعید پاشای پی راده گمیش. دواي نهمانی محهمه پاشا، سمایل پاشای معزنی پیتشوری عهقره هاتوه نامیدی و محهمه پاشا بهمه قدری والی موسولی خسته تمنگانوه. محهمه پاشای گموره و وزیر لشکری هینایه سر و برمدستی کرد و خسته بهندیخانوی بهغداوه که تا سالی ۱۲۶۹ ک (۱۸۴۴ ز) همرما و له زینداندا مرد. هیندیک ده لێن له بهغدا دهره سمر بسوه و عهقره ز پاشای والی، چاویری کردوه و کهره لاشی پی سپاردوه و لهویش لاهراوه و هاتۆتموه بهغدا و له مرگموتی شیخ عومهری سوه رهوهریدا مه دره سمیه کی گموری درووست کردوه و سالی ۱۲۹۲ ک (۱۸۷۱ ز) همر له بهغدا مردوه.

تاریخی موسول دهلی: نووسرتک تاریخی بادینانی نووسیوه و له گوندی زیرای لای نامیدی. جه میل

به ندى جواره م

فرماندهاىانى جزيره

كه نويش ده كرين به سى به شه

له وتارى هيزا و بايى دار و بمنرخ و سنگينى باوه پينكراوانموه و له پرويمره نووسراوى رهنگينى
كزنه پياوانموه و امان بژ دهر كومتووه كه زنجيره ي بنه چه كى فرماندهاىانى جزيره سمرى نهر سمرى
به خاليدى كورپى وه ليدى هموالى يته مبرموه گيره.^۱

يه كم سمرورينكى كه له سر ته ختى فرماندهاىانى جزيره روينشتووه، ناوى سوليمانى كورپى
خاليد بووه. سمرده مايه كه نمو خانمدا نه خودان پايه و مايه، دابوويانه سمر رچه نايينى يعزديه كان و
پشتيان به رهوشى نموانموه دابوو؛ له گومراييدا ده سوړانموه. به لام له نمنجامدا خوداى به ندميروهر
بوو به ريتبريان و خستيه سمر شقامى نيسلامى راست و بوونه سرنى مغزه ب و مزگموت و
مدره سى زوريان ناوه دان كرده و گه ليك گوندى ناوا و قومغا و زوى و زارى به پيت و ريزه ويان بژ
مانموه و پاراستنى نمو خانه ي خودا و فيرگانه ده قهبل كرده و وه قه غاصميان بژ نووساوه.

هوزى بوختى (بوتى) كه هوزه كى ثوانه و له مهلبندى بژتانه، بژ نمرسى و نازايى و سمردى و
نهمردى ناو به دهرمون و گموره و گچكه و نمناس و سمرناسيان ره شيد و دمسك مرون و له
ميداندارى و چاپكسواريدا له هممو كوردستاندا، هر نموان رور له سمرمون. چه كى شمريان له لا

۱- نم چيركه دروزه و چى بسمر چيره نيه. خاليدى كورپى و ليدى نك هر كورپى نمبووه، ثمانت ميراث گريشى
نمبووه. نه گمر مردووه هر مولكيتكى له مدينندا بوويتى، همبوللكى كورپى سلسمى كورپى همبوللا دستى
بسمردا گرئووه. نمو جار خاليدى و ليدى هر گيز پتى نه كومتووه كوردستان؛ هر هتا عهراق هاتووه و له عهراقه
گمراوتموه شام. من لام وايه نمو هوزى كه نهميان بژ خويان همبسترووه، پاشماوى خالدى (هالدى يان كالى) بن
كه له بايسرانى كومتراى كورد بوون. بهوشدا همرده كورپى كه هتا نم دوايانش هر له سمر نايينى يعزديه
(همزدانى) مابوون. و يش دهچى سمرولا هوزيكى پيشوويان ناوى خاليد بوويتى. خاليدى كورپى و ليديدان پتى نازا بسوه و
لايان و ابروه نه گمر بلين سمرمون دهنه نه چيزاده. جه ميل

نوشته‌ی سمر دله و نمسپی رهمن و کارامه‌یان به لاره گولی سمرچله و شیرى جمهرمدار و دهبانى ناودار و نمسپی به کاریان پیّ له نان و ناو و بمرگ باشتره. يەك دهنگن و يەك رهنگن و له پژوى همرا و جمنگدا هه‌موو شان به شانى يەك ده‌ومستن و بۆ يەك نامانچ پزى ده‌بستن و همر نه‌و هۆيشه که به دۆزمنانى خۆيان ده‌ومستن و پزىگى سمرکه‌وتنيان لى ده‌بستن و له ناو کوردستاندا ناويان له سمروى ناوانه‌ويه.

شارى جزير شارىکى که‌ونارايه. سالى هه‌مه‌ده‌مى کۆچى، له پژگارى خوالىخوشبوو عومەرى خه‌ليفه‌دا، نه‌بوو موساى نه‌شعەرى و سمعدەمياز -کۆرى عوسمان- به بى‌شمې، نه‌و شاره‌يان گرتوه و سمراميان له خه‌لکه‌مى ساندوه^۱. هيندیک له هۆزه‌کانى عاربى به‌نى‌تغەلب -که له دوروى سمرى جزير بوون- سمریان بۆ سمرانه نه‌نمواند و مالى خۆيان ر‌فاند و خۆيان گه‌يانده‌شام و پنه‌يان به ولاىى رۆم برد و له‌وتوه په‌ياميان نارد که نه‌گمر ناوى سمرانه بگۆين و پيى بلين يارمه‌تى و کۆمه‌گانه، نه‌وا دینه‌وه و چيتان ده‌وى ده‌يدمين! نيحام عومەر که نه‌مى بيستوه فەرموى: يارمه‌تیش همر سمرانه‌کمه؛ نه‌وان بيده‌ن و به‌همر ناوتک ده‌يدەن ليتيان و مرده‌گرين. واتا: چ سمر له به‌رد و چ به‌رد له سمر!

قه‌لاى جزيره کرده‌وى عومەرى کۆرى عەبدولعەزیزه؛ که هه‌شته‌مين خه‌ليفى نه‌مويه و له دادگەرى و گه‌له‌روه‌رى و دلۆفانيدا به عومەرى دوه‌مين ناسراوه.

له پژگارى ده‌سه‌لاتدارى نه‌مويه‌کاندا نزیکى سەد ساڵ له سمر به‌رزەكى مژگه‌وتان و له پيش هه‌موو نوێواندا، پيش نوێژ و خودبه‌بيروان ناو و ناتۆره‌ى زۆر ناشيرينان له نيحام عەلى کۆرى نه‌بووتالب ده‌نا و ناوى حەسەن و حوسيني خۆشرويستى خوايان به خراپه‌ ده‌برد و جوين و پهلارى ناشايستيان تينه‌گرتن. عومەرى کۆرى عەبدولعەزیز له پژگارى فەرماندارى خۆيدا نه‌و جيتودانه‌ى به‌ريه‌ست کرد و خه‌لكى له‌و گوناھ و تاوانه‌ پژگار کرد.

۱- له نوسخه‌كانى به‌ردستاندا را نووسراوه و له ميژووى عەرمجانيشدا «همپاز كۆرى غنەم» نووسراوه؛ كه‌وابى، ر‌ه‌نگه نووسرابى: به سەمى (كۆششى) همپاز كۆرى غنەم. فەرجه‌رۆك زەكى

قەلەۋ ۋە شارى جىزىر لە كەنارى پىروبارى شەتولەمەرب^۱ ھەلەكەتتە ۋە لە كاتى لەمى ھاتىدا، شارى پىروبار دەپىتە دوپىاز ۋە قەلەۋ ۋە شار دەگىرتە ھامىتى خۇسەۋە. بەندىكى زۇر گەۋرە لە لاي ژوروروى قەلەۋە بە قىل ۋە بەرد ھەلبەسراۋە؛ بۇ ئىشە نەگەر لەمى گۈپ بىسىنى ۋە زۇرى بىتىنى، زىيان بە قەلەۋ نەگەينى. لە ھەمىۋە لاۋە پىرد لە سىر بەندەكە كراۋە ۋە خەلەكى پىندا دەپىرنەۋە ۋە بىمەۋە بۆتە دورگە ۋە پىتى دەلتىن: جىزىرى عومەرىيە.

لە شارى جىزىر ۋە دەۋرۈمىرىدا، گەلەك دۇرى دۇۋار ۋە ناۋچە ھەۋا خۇش ۋە سازگار ھەمە كە ئىتە لەم نامەيدا ھەر ناۋى چارەقەلەۋ ۋە ناۋچە ۋە بىسەر دىنىس؛ بۇ ئىشە خۇتىندەۋارى بەرپىز لە دىۋەدەپىنمان ۋە پىزى ۋە بەپىز نەمىن. نەمەش بەرپىز ناۋى قەلەۋ ۋە ناۋچەكانە:

۱- ناۋچە گۈرگىل، كە لە سىر چىپاي جۈۋىيە ۋە دەلتىن گەمەكەي نىۋىچ پىتەمەبەر- درۈۋە لەۋىش ۋە لە پىتەمەبەرى خۇشمان بى- بە سەرىمەۋە نىشتۇتەۋە. لەۋ ناۋچەيدا ھەمەت تىرە دەۋىن: (الف شەرىۋەرى ب) شەرىلى (ج) گۈرگىل (د) نەستۈرى؛ نەم چۈۋار تىرە شىعە مەزھەبىن. (ھ) نىۋىدكەۋىن (و) شۈۋىش (ز) ھىۋەلە؛ نەم سى تىرەش يەزىنەن.

۲- قەلەۋ ۋە ناۋچە بىرگە، ھۆزى بىرگە لىتە ۋە ناۋى خۇيانىان لى ناۋە.

۳- دۇ ۋە ناۋچە ئارۋىخ، بە دەست ھۆزى ئارۋىخەۋە ۋە قەلەكەي لە قەلەۋ ھەمە ھەلەمۈتەكانى كوردستانە.

۴- ناۋچە ۋە دۇ پىرۋ، سىر بە ھۆزى پىرۋە ۋە نەۋانىش سى لىكىان لى بۆتەۋە. (الف جاستولان ب) بەزم (ج) كرافان.

۵- دۇ ۋە ناۋچە بادان، كە بە دەست ھۆزى گارسىمەۋە.

۶- ناۋچە تەنرى، قەلەكەي بە ناۋى كەلەۋىك ناۋ دەۋرى ۋە نەۋىش ھەر ھى ھۆزى گارسىيە.

۷- ناۋچە فىلىك، چۈۋار ھۆزى لى دەۋىن؛ لە باسى فىلىكدا دىمەۋە سىرى.

۸- ناۋچە تور.

۹- ناۋچە ھەمەت، زۇرىيە دانىشتۇۋەكانى ئىرمەن ۋە عىسايسىن ۋە زۇرىيە دەرامەتى ھاكىمانى

۱- پىروبارى جىزىر لە پەننى دىلەمە. ھىزار

جزیر لموی پمیدا ده کری. تیردی جله کی لموی نیشته جین.

۱۰- ناوچی شاخ، خه لکی نموتش زوری میان نمرمن و فلهن و هژی شیلدیش لموتین. شاخ به همناری چاک به ناربانگه.

۱۱- قه لای نمشائل.

۱۲- قه لای نمرمشت، به دست هژی براسی یموه و نمو هژی له هژی همره به هژی کانی بۆتانه و له پیای چه کدار و له سامان و دارابیدا که سیان ناگاتی.

۱۳- قه لای کیومر - که قه میزیشی پی ده لیتن - هژی گاری و قورشی پی پاده گن.

۱۴- قه لای دیرده، له ناوچی ته نزی هه لکه موتوه و هیندیکیش عاری به ده ورموه همن نموانیش طهری و سفان و بنی عبادن. زوری نمرمه نه کانی نمو ناومش به عاری به داخسون. هژی کانی تری بۆتانیس نه مانن:

۱- دونبولی ۲- نوکی ۳- مه حمودی ۴- شیخ بزنی ۵- ماسکی ۶- پشکی ۷- منجهرمان ۸- پمیکان ۹- بلان ۱۰- بلاستوران ۱۱- شیرزیان ۱۲- دوتوران.

نموی راست بی نه میه که هژی دونبولی و مه حمودی زور له میینه وه له جزیر پیریوه بسون و هر وهک ده پشدا پیستم بز داناون. نه گهر خوا یاری له پوی پری سیته مدا سمریان ده ده موه و باشریان شی ده که موه.

وا نیستاش دست ده کهم به گیتی نموهی سمریوردی فرمانی مویانی کوردی جزیر و له خوا ده خوازم نیازم ره واکا.

سوله یمان کوپی خالید

وهک له پشدا لیتی دواين، په کهم که میکی لهو خانه دانه فرمانی مویانی جزیری کردوه سوله یمانی کوپی خالید بووه. ماویدیک ژیا نی به کامرانی پابواردوه و کاتی مالاوایی له جیهانی سزیه یمان کردوه، سی کوپی به جی هیتشوه که همرستکیان شیرین کور و هه لبارده بون و ناویان حاجیه در و میره بدولع مزیز و میره بدال بووه.

میرعمبولعهزیز له ناو براینیدا وهک مانگی چارده له ناو نهمستیراندا دره وشاوهتموه و هممور به
جموهرتیک له حاند نمو کشاوهتموه و گمورهیی همر له خزی وشاوهتموه و سمرزهری به روخساری نمو
گمشاوهتموه.

نهمستیره ی بهختی دهرهوشایهوه همر کاری دمیگرد هزی دهدایموه

بهم پیودانه له پاش نهمانی همرسلیمان، میرعمبولعهزیز کرا به فرمانپروا و شمویش
حاجییمدری برای ناردسمر ناوچهی گورکیئل و ناوچهی فنیکیشی به مهنبدال نهمپارد.
همرسیک برا پتکموه شانیان دایمر و سمر و بهریان به ولادتدا و پوزگاریان به خوشی بهسمر دهمرد و
له گفتی یهک دهرنهمدهچوون و له برایهتی باشدا کارامه بوون و بهسمر نهمدهچوون.

لکی پەڭم فەرمانفرمایانی عەزیزان

مەرەبەبدولعەزیز سەردەمێک بە حاکمی گوزەراندی و پتەمیری خودای لێ سوو بە میوان و بانگی کرد سەر خوانی کۆچ کردوانی جیهانی گوزەران و دەستی پێ لە دنیای پەست بەردا و بردیە مەلەبەندی هەرمان و هەستیەوه. دوو کوپی بە یادگار لە پۆزگادا بەجێ هێشت: سەیفەدین و نەمرەجەددەین.

مەرەبەیفەدین کوپی عەبدولعەزیز

مەرەبەیفەدین لە جێی بارکی کرا بە جێنشین. ئەواو دایە سەر شۆپی شەر بارە هێژایە و هەموو ناکاری بەرهەداری ئەوی پەچاو کرد؛ دلی خەلک و یاری دەی خۆی بۆ خۆی کێشاو دلی کەسی لێ نەپاشا کوڵ و کەسەری لە دڵ و سەری کۆلۆ و سەرخەزان تەرت و تەناو پلاو کرد. کاتی کێش کە بارگە بەرمو نەمان تێک نا و دەستی مەرگ بەرگی کتێبی ژبانی لێک نا، براکە جێی گرتەوه.

نەمرەجەددەین کوپی عەبدولعەزیز

لە جێی برا چاکەکە کرا بە فەرمانفرما و ئەمۆش وەک دەلێن: «شەندە لە مەندە کە مەتر نیه» لە پاکێ و چاکێ و مەشور خۆریدا لە باوک و برای خۆی تێپەراند. بۆتانی وا گەشت پێدا کە ئەوس و توانجی دەبەهەشت دەگرت. دێرە مانێک بە کامەرانی فەرمانفرمایێ کرد و پۆزی تەمەن و ژینی کەوتە خۆرەنشینی مەرگەوه و لە ناسۆی دنیای بێ پۆ ناوا بوو.

نەمرەعیسا کوپی مەجەددەین

شۆینی بابی خۆی گرتەوه و بۆ هەمیشە نەم شێعەری کرد سەر مەشقی ژبان کە دەلێ:

پاست و دڵپاک و دادپەرۆر بە تا هەتا سەربلند و سەرۆر بە

دەرگای تمبایی و خیرخواهی و دنیایی و پالوهروشی - له سمر گازی پشت- به روی خه لکدا کردهوه. بۆ چاری دهردهداران و به سمر کردنموی ههژاران، گرژی له ههموو سمرداران بردهوه. له ههموو تهممنیدا کهمی به خۆپایی دلممند نه کرد و قهت هیچ بی-سوچ و تاوانیکی توزکاله تاوئیکیش بمند نه کرد. کاتی بلیسمی ژبانی میرعیساش له نایسان کموت و ناووگل کوژاندیهوه، بمری نمو شهنکه داره:

مهره دره دین کوپی میرعیسا

نمو مانگی چاردهیه - که نهمپاردهی پیاوچاکان بوو- به تیشکی خۆی دلی ژێردمستانی پۆشن کردهوه. ههموئیکی مانگی نیسانی بهزمی هه لگربوو. به لووزهو بهخت و هاتی بۆ لیویهباران دادهباراند. دمستی بهخشندهی نمو هه توانیک بوو برینی دلی دل بریندارانی ساپژ ده کرد و توئیزی پی دینانموه. فرمیسکی له چاری گریای بی-یاو و دهرمه دران دهسپیموه. دمستی دمستدریزان و بالی ههنگاوهاوئزانی ناپهوا و بی-نهمی دهپیموه. کاتی چاری تیری له دنیای چاونهمزیر پۆشی، پۆلهی شیرینی مهردمهبال بوو به جینشینی.

مهردمهبال کوپی مهرددر

دایه سمر شوینی باب و باپیرانی و همرگیز به موو لای نهدا و به لای هیچ ناپهوایه کدا لای نه کردهوه و قومینتی و پاسپیری خاندانی گمورهی له بیر نه بردهوه. کاتی نمویش ئالای فرمانپهروایی له مهلبمندی نهماندا چهقاند و به ههشتی بۆ خۆی ستاند:

مهردمه زه دین کوپی مهردمهبال

فرمانپهروایی بۆتانی گرته دمست و له پۆژگاری نهودا مانگۆکی ئالای نه مهردمهسوموری کوره کان تیریزی جیهانگیری به سمر زه ویدا پهخشان کرد. وهک مهولانا شمره فهدین عملی یهزدی له تاریخی زهفرنامه دا نووسیهوه: پادشای خاوهن شکۆی بی-سنور، نه مهردمهسوموری کوره کان سالی ۷۹۹ ک. (۱۳۹۳ و ۹۴ ز.) له دواي نهمه که بهغدای نارامی داگیر کرد و قهلاي تکريتي کاول کرد و ههموو

ناوچه و مهلبند و دژدکانی لهو ناوه خسته ژیر چزکموه، پروی کرده‌ماردین. له چه‌ملیک - که حدوت فرسخی ده‌گمل‌ماردین ممو‌دایه - نه‌مورعیزه‌دین حاکمی جزیره هاته خزمستی و به رایخ پاموسانی تمیمور سرفراز کرا و پیشکش و دیاری شایانی شانی تمیموری هیتابو؛ له بسر چاری پانا و تمیمور به چاری بهزه و خزشه‌ویستی لیتی روانی و دست‌به‌ریش بو که نازووقه و تفاق بۆ لمشکر بنیری و نموسا بۆ ولاتی خۆی گم‌پایوه.

سولتان عیسا کاربه‌دمستی ماردین هیندیک پرفتاری وها ناله‌باری دهرساری چه‌کنارانی نه‌مورتمیمور کردبو که زۆر ناپسندن و ناکری لیردها باسی بکری. نه‌مورتمیمور نیازی وابو دهوری قه‌لای ماردین بگری؟ به‌لام له بهر زۆری لمشکر و کم له‌موری نهمپان، وای به باش زانی جاری واز لهو بیتی. پۆزی سی‌شه‌مه هشتی مانگی په‌بیعی دووه‌می نمو ساله له ماردین گم‌پایوه و پروی کرده‌موسل و له‌وتیه خاوم شکزی دل‌گوشاد پیایوی خۆی هیندیک ساز کردن که دیاری و شتومه‌کی نایاب و گرانمایی بۆ خان و شازاده‌کان به‌رنه سولتانیه. کوردیک که ناوی شیخ و له هۆزی بوختی بو، کاتی خۆی له چه‌ملیک ده‌گمل‌مورعیزه‌دیندا به رایخ پاموسان سریریز کرابو؛ له لاواندموی شاه‌نمیشی بهش درابو؛ تا نمو ساته دنواو لمشکری دنیاگردا بو. نیزنی خواست که ده‌گمل کاروانه‌کدا برها و به‌چیتموه مالی خۆی. نیزنی وەرگرت و په‌گمل کاروان کموت و کاتی گه‌یشته ده‌وریه‌ری جزیری، شیخ له پاستمپی لایدا و دیاریه‌کانی برد و خۆی کوتا شاری جزیره‌وه و په‌نای به مورعیزه‌دین برد.

نه‌مورعیزه‌دین په‌یمانیتی که ده‌گمل پادشای خاوم شکزدا به‌ستبوی شکاندی و ده‌گمل نمو به‌خت وەرگم‌پراوه‌دا به‌ختی خۆی تیکم‌کرد و خۆی کرده‌شهریکه‌دز. پایه‌میزی خاوم‌شکز بۆ به‌لکه پی نه‌هیشتن دوو جارانی نارد‌ه‌لای مورعیزه‌دین که شتیم بۆ بگره و بینیره لایا؛ نموسا له گوناه‌ی تۆ ده‌بووم. نه‌گینا همرچی قه‌لای ناوچه و دارونه‌دارت همیه له ژیر سیمی نهمپاندا تارومار ده‌بی. مورعیزه‌دین زۆری دمه‌ختی قه‌لاکمی راده‌دی و به تایبه‌تی که ده‌یزانی ناوی پوویاریشی له به‌ردست دایه، گوئی نهدا فرمانی تمیمور و شیتی به‌دمستوه نهدا.

نه‌مورتمیمور پۆزی دوشه‌مه‌ه سیزده‌ی جیمادی په‌که‌می نمو ساله، گرانباری به‌جی هیشتن و

هیرشی له نه کاوی بۆ کرد و همر لمو شه ودا ههموو لمشکره کمی له ده جله په پراښوده و دهمیاندا لمشکری ههمیشه سمرکهوتوو ودا به لای له نه کاو و لافاوی به شالو دهوری جزیری دا و پژانه ناووه و هیچ سمعانیکی نهمرد قهلا و شاکموته دست لمشکر و دس کرا به تالان و کوشتن و خوین پشتن و ویران و کاول کردن و وردهو په خسیس بردن.

له جهنگی پشیرتینیدا سمریازنکی تیمووری، عزیزه دینی دست کموت به لام نیناسی و به لیتان و کوتان زوری شت لی ساند و پوره لیدای کرد. مریعیزه دین به هزار گیره و نیره و دهر دیسری و له پاش سووگایه تی به سمر هاتنی زور، نیوه گیانیکی له میدان دهر کرد و بهر کوشتن نه کموت.

دهریاره نمو کاره ساته خه لکی جزیر شتیکی تر ده گپتموه و ده لیتن نه مریعیزه تیمووری دپشندا زوری نه مریعیزه دین خوش ویستوه و تهنانت شترنجیشی ده گم لایستوه و گه لیکي و بهر دل کموتوه و هژگری بووه. پوری لیتاوه که بۆ سهری شامیش ده گه لی بی. به لام چونکه ههموو سالتیک پادشایانی شام دراوی زوریان بۆ نه مریعیزه دین برپوهتموه، خوی لمو سهری عمره بستانه بواره دوه و نه مریعیزه تیمووری له سمر نموه لیتی تووړه بووه فرمانی تالان و کاول کردنی جزیر و بۆتانی دهر کردوه.

نه مریعیزه دین له ناو هژی نمروخیدا ماتهی هملگرتبوو زور به پرتشانی و شپړشانی پاید به وارد و به پوړتی و کماسی سهری ناپوه.

میر له بدال کوری مریعیزه دین

له پاش بابی هاته سمر حوکم و سمر پرستی هژی و تیره کانی ده کرد و زوری پس نه چوو که مردن هیرشی له نه کاوی گرد سمر و له دنیا یی برده دهر.

۱- نه مریعیزه تیمووری سالی ۸۰۳ ک (۱۶۰۰ ز) بهر مو شام چوه. جه میل

مهرنیا بهیم کوپی مهره بدال

له جینی مهره بدال کرا به فرمانپهوا و ماوه بهک دنیا داری کرد و خوا چینی پی رهوا نمدی و دایه دست مهرگ و له تهختی گنژدا جینگه بی کرایهوه. نمویش سنی کوپی له جینگه مایهوه: میرشهرهف، میریهدر، کهکمه مهده.

مهرشهرهف

هیندیکی مهزنا بهتی کرد و بهرو مهلبه نندی نه مان پنی داگرت و براکی جینگه گرتوه.

مهریهدر

ماوه بهکی زقر سرداری کرد و نموسا پووی له دنیا وه رگنپا و کۆچی په کجاری کرد و سنی کوپی له پاش به جی مان: مهرشهرهف، مهرمه مهده، شاعلی بهگ.

کهکمه مهده کوپی مهرنیا بهیم

له پاش نه مانی براکانی فرمانی جزیر کموته بهردهستی نمو و هر له پۆزگاری نمویشدا هه من بهگ ناققۆینلوو (مهره سپیانی) هیرشی هینایه سمر ولاتی بۆتان و داگیسی کرد و هه مووی وزیران و خاپوور کرد و زۆریه ی پیاوه گموره کانی بۆتانی له ناو برد.

کهکمه مهده ده گمّل مهرمه مهده و شاعلی برازایدا به دیل گیران و کۆت و پتوه ندیان خرایه پی و پیلوه و بردیانه عراق. ولاته که به خروپهری کموته دست ناققۆینلووی تورکمان و نموایش دایانه دست چهله بی ناویک که بۆ نموانی به سمر پابگات. نیستاش وهچی نمو کابرایه له ناو تورکماندا به چهله بی لوو ناو ده برین.

چهله بی پیاویکی لیزان و به مشوور بوو. سههنده و زهرنده بهک بوو کس نه پیده توانی سمر بزئوی بکا و پشتیوتنی بنیتوه. جزیر هر ده بر دهستی چهله بیدا بوو هتا نمو سمرده مه که ته مهرشهرهف کوپی مهریهدر ولاته کهمی له ژیر چنگالی ناققۆینلووه کان پزگار کرد.

میرشەرەف کۆری میرەدەر

لەو دەمانەدا کە کەك مەحمەدی مامی و میرمەحمەد و شاعەلی بۆرای لە لای ئاققۆنلوانەمە بەدیل گران، میرشەرەف خۆی پزگار کرد و بە نەیتی دەژیا؛ تا ئەو کاتە کە پۆژی بەختی ئاققۆنلوانە کۆتە زەردەپەری نەهات و شەوێکی کامەرانی ئەو تورکمانانە شەوێزەنگی چارەپەشی بە سەر داهاات. وەك گوتویانە:

یەك كەمەس و هەناسەسارد دەمرێ یەك بە شادی دەچیت و جیتی دەگری

کەم کەم پەلە هەموو چلکێی زۆرداری تورکمانی دوژمن، بەری عاسمانی کوردستانی بەردەدا و بەرەو نەمان دەپەوی و کۆمەبەفری داگیرکەری بێ بەزەوی، بە هەلە ئاھ و نزوولە ی هەناسەساردان دەتوایەو و بە زەویدا دەچۆرایەو و نەستێری هاتی میرشەرەفیش پۆژەپۆژ بە خۆدا دەهات و دەچەدەم تیشکی دەنگاوت و گاویەگاوت تریفەدارتر لە ئاسۆی ژياندا دەدرەوشایەو.

ئەوانە ی کە لە چنگالی مەرگ قوتار ببوون و لە بۆتان بە تەی گیان پزگار ببوون، لە دەوری میرشەرەف کۆز ببوونەو و بە هومێندی ئەو پۆژە دەژیان کە هەلێکیان بۆ بەرەخسێتەو و داگیرکەر لە کوردستان دەریکرتەو و ئەو تەمی نەگبەتە بەرەوتەو.

لە پاش سی ساڵ ناھومێندی و دەستە و ئەژنۆیی و گەرنەشین، دەرفەت هاتەو و پۆژی کورد هەلاتەو، کە مەیدانی سەردان گەرم کاتەو.

میری جوانمەر و شیر، لە لان هاتەدەر و خاوی خۆی دەرکرد و تاویدا دوژمن و بە خەنجەری زەرد و شیر سەری، کەوتە گیانی دوژمنانی کوردستان و پیتی دادان و ملی بادیان و لە بەرخۆی پادان و ئاسەواری ئەمیری بەرەو و پەلە ی نەنگی دیلی بە خۆینی داگیرکەر سەپەو و ئاڤەووی خۆی و هۆزەکە ی کەیمەو و زۆر بە شانازی و سەریلەندی هاتەو سەر تەختی جەزیر و فەرمانپەرەیی باب و بایرانی سەندەو. هەر لەو سەرمەندەشدا کەك مەحمەد و شاعەلی و میرمەحمەدی مام و بۆرای، لە بەندی تورکمانان خۆیان پزگار کرد و هاتەو جەزیر و بوونە پشتیوانی میرشەرەفی پالەوان.

لەو سەردەمانەدا کە شانیسماعیلی سەفوی سەری هەلدا و هەردوێک عەراق و ئازەربایجان ی لە چنگ تورکمانان دەرهێنا و پادشایەتی ئێرانی بۆ چەسپا، بە هەوای زەمینگیری بەوێندەو گەرمبوو؛

پتو، چوو، دیاربەکر و مووسل و شەنگەلشی گرت و نموسا لەشکری گرانی نێرانی بەخەری ناردەسەر جزیر و دەگژ میرشەرفی پاگرد. میرشەرف لەو کێوانە نەبوو بە پەشەبا لەجێ هەلکەن. زەبیریکی لە عەجەمدا، گێژ و وێ کرد و بە سەر سوپەری لە بەری هەلات و جارتیک و چەند جارتیکی دیکەش ناسۆیان پەراند و گەریان تی هالاندەوه و هەموو جاریش لە پێشوو پیستەر دیمێراندن و دەیشکاندن؛ ئەمانەت هەلێک لە ئەنیا شەرتێکدا کە لە بەر میرشەرف بەزین، هەزاروچەوسە قزلباش لە خوێنی خۆیاندا گەوزین و بە کججار زۆریشیان لی بە دیل گیرا.

جارتیکی تر خان محەممەد نیستاجلو، میری میرانی دیاربەکر و قەرەخانی برای، لەشکری قزلباشیان دەنگ داو هاتنە جەنگی میرشەرف. ئەو جارەش بە دەردی پێشوو چوون و زۆر شپەزە بوون و بە سەری شکاو و هیچی نەماوێوە بە پەلەپەرووزە خۆیان دوور خستەوه و بەرینی خۆیان دەستەوه!

شانەم جار ئەواو غەزیری بوو؛ هەمیشان بۆ جاری سێهەمیش لەشکری زۆر و زەبەندەو هەموو پیاری دەسکەرەوه و هەلبژاردەو پاسمانانی تاییەتی شای و چە کداری نامداری تریش کۆ کرانەوه و بە سەرکردایەتی یەکانە قزلباشان یەکان بە گەتکلوی سەرەک پاسدەری شا، لە هەمەدانەوه بەرمو جزیر هات و پیتی سێتێرا کە دەبێ بەی سەری میرشەرف نە گەرتەوه.

لەو شەپەشدا خودای بانی سەر دەهانی میرشەرف هات و وەک خۆی فەرموویە: «چەند کۆمەڵی کەم بە خواستی خودا بە سەر کۆمەڵی زۆردا ژاڵ بوون!»
یان وەک گوتویانە:

خو! هاریکاری، ئەوانەی پیاوێن   با کەمیش بووین، زۆریان پاوانا

پاڵمانانی کوردی بۆتانی - کە وەک پلنگی زامدار و وێچی برچی و شیری نێری ناوشکێر و لێهەواران، تەمەرزۆی هاریکی نێکی نیاران و تینووی خوێنی نالەباران و لە جەنگدا و مستان و بەدەستەوه دان نازان - زۆر گۆج و گۆلە دەوری میری خۆیان گرت. سەر لە سەر دەست و دەست لە بان دەبان و گۆی لە سەر هەست و مەستی مەیدانی مەیدان، زۆر بە گۆی و تین و دل پەر لە کێن، بوونە پەرژینی ناسین و لە بەر دوژمن بوونە لەمپەر و بەرانبەری و مستان و پێزیان بەست.

قزلباشیش لهولاره پوویروویان بزووتن و تینک ههلهنگوتن و ههول ههلهمتی سوترانی کوردستان کارینکی پینکردن به داستان بگمپیتمهوه. هیند به دست و برد وزاقیان بهست و دهستی خویان ومشاند، قزلباشیان شاش کرد و تاساندیان و بویان نهکرا بیتنه دست و سرکهوتنیان له دست داو شکستیان دست کومت.

به همر لایهکلا لات دهکردمهوه همر لای کوردی شیرین کردهوه بسو دمیگواند و دمیواند و نهمیدوواند و همر قزلباش بوو دمیوواند و دمیوواند و به رووت کراوی و به لهشی خوئناری لهو شمرگه پان و بهرینمدا، یهک به میدان تختیل بیوو. هیشتا جهمندهمی شمر تمواو نیل نهدرابوو که قزلباشه ماوهکان به پاشدا کشانمهوه و له جیاتی جزیر قووتدان، خوین پشانمهوه.

نیتسر همر نمو شکانه بوو که پتی شکان و تازه بپرای- بپرای همتا سیتبیری میرشمرهف له سر دنیا مابوو، عهجهمی قزلباش پووی نه کردهوه جزیر و دهمی بۆ نمو یقمیه نمبرد و به خمیالیش نارهزوی گرتنی جزیری نهکرد.^۱ نه میرشمرهف نه مجار به دلنیایی له سر کورسی فرمانپهواوی جیتی گرت و همتا ما همر به سریرمزی و نازایی ژیا و له نهنجامدا بارگه و بنهی بهرپئ کرده ماناوجمرگمی سرخوئنانی شاری خاموشان و له بهمهشتی خدا، له نهومی پیاری مهرد و نازادا جینگمی بۆ کرایمهوه.

شاهعلی بهگ کوی میهدر

که میرشمرهف له سر دنیا نهما، هۆز و تیرهکانی بۆتانی شاهعلی بهگیان به پهسند زانی که فرمانپهواویان بی. نموش قهلا و ناوچهی فنیکی به میرمهعهدهی برای نهمپارد که به سمری رابگا.

له کاتینکما که پیاهه گمورهکانی کوردستان خویان له دسک نابوو که به تینکپایی بچه تهوریز و خۆیه و خویان بکمنه دۆستی شای نیران و بچه ریزی کاریهدهستانیهوه شاهعلی بهگیش به بیئمهوه بییری لی بکاتمهوه و لینی داتمهوه و بینیتمهوه بهرچاوی که بۆتانی چیان به سر لهشکری نیران هانیوه و چ دهردیکیان له دست برا و خرمی نمو دیوه و چمنلیان خوین له سریرمیتی، همر به دهدهبه و

۱- نم هیرشانه له سالی ۹۰۸ همتا ۹۱۷ ک (۱۵۰۳ همتا ۱۵۱۱ ز) دابوین. جهمیل

نمته‌نمی‌ناغایانی کوردستان و به زرم و کوت و زما-زمنای بمرده‌ست و کوتیخایان، بای په‌گوی کموتن و هم‌مو پابردوی له بیر برده‌و و په‌گمل کموت و ویرای دوازده‌کس له سرناسانی کوردستان، پرووی کرد‌باره‌گای شانیسماعیلی سه‌فموی و به ده‌ستی خوی، خوی به داویره کرد.

ن‌گمر شاعلی چای نوقاندبون و خوی نده‌دی، شانیسماعیل چای لیک نمابوو؛ نسوک و به‌دی کاره‌ساتی له بیر مابوو. نمو برینی بۆتانی له قزلباشیان کرد‌بوو ببوو تیرای په‌شه و کیم و زوخواوی ده‌ده‌لاند. برای میرشهراف به پیتی خوی هاتوو ده‌لی تۆلم لی بکه‌نه‌وه؛ چۆنی دمه‌ره‌وه ده‌چی؟

هیشتا میر و به‌گلری کوردان تمواو پۆزباش و سلوویان وشکاوای نمه‌اتبوو که قزلباش تییان و مروکان و له جیاتی خه‌لات و نشان، به کۆت و زنجیریان پازاندن‌موه و له زیندانی تاریکیاندا پازاندن.

له پاش ماوه‌یک زیندان کیشان، هر یه‌که به جۆریک له زیندان بمردران و شاعه‌لیش وک شه‌وان پزگار کرا و به‌رو جزیر گه‌پایموه^۱. نمو ماوه‌ی که نمو له زینداندا چله‌ی ده‌کیشا، شانیسماعیل جزیری دابوو ده‌ست نولان به‌گ برای خان محمه‌مدی نیستاجلوی والی دیاربه‌کر. شاعلی به‌گ به یارمندی هۆزه نمبه‌زه‌کمی خوی په‌لاماری سر نولان به‌گی داو راوی نا و جزیری ساندوه.

له پاش نمو شاعلی ده‌گمل میرشهره‌لخانی بدلیس سوو به هاویمیمان و هر دوولا وایان به‌باش‌زانی که سر وه بهر باری سولتان سه‌لیمی عوسمانی^۲ بپتن و نیر دان به قزلباشاندا نمه‌پتن. وه‌ختی خویان کرده‌دۆستی عوسمانی، هانی سولتان سه‌لیمیاندا که دیاربه‌کر و نازربایجان و نمره‌نستان له قزلباشان بستینی.

شاعلی دواي نمو که چه‌ندیک فرمان‌پوایی کرد، له دنیا مالاوایی کرد و به په‌حسنت چوو. چوار کوپی بوو: به‌در به‌گ، ناسر به‌گ، کهک محمه‌مد، میرمحمه‌مد.

به‌در به‌گ جیشینی باوکی بوو، کوپانی ناسر به‌گ و کهک محمه‌مد - که پۆزگارنیک له جزیردا

۱- له پاش شمری چال‌بیران - که سالی ۹۲۰.ک (۱۵۱۶.ز) له نیوان نیران و عوسمانیدا پرویدا و نیران سی شکا- شاعلی پاش سی سال زیندان کیشان بمرداوه. جه‌میل

۲- سولتان سه‌لیمی یه‌کم کوپی سولتان بایه‌زیی دووم، باوکی دمرکراوه و سالی ۹۱۸.ک (۱۵۱۲.ز) کراوته پادشا. جه‌میل

سردار بوون- له نۆرهی خزیاندا باسیان دهکړئ له میر محمد مدیسهوه سلیمان بهگ بهجی ماوه
کوپنکی زور نازې و پشهیدو نیستاش همرماوه.

بدر بهگ کورې شاعلی بهگ

له پاش نهمانی باوې له سر ته ختی فرمانروایی جزیرې چنگیر بوو. له سایې دادگمری و
هونرومری خویموه بۆتانی ناوه دان و خودان پیت و برهو کرد و هیمی سرداری و دنیاداری خوی قایم و
پتمو کرد و نزیکه هفتا سال به سر بهستی و بې برهه لست به معزناپتی گوزمراند و کار و باری
راپیراند. له همدو دورانی پادشاپتی سولتان سولیمان خاندا -هر له سردایموه تا برایموه-
خزمتکاری دلسۆزی دیوان و همیشه و دایم کوی به فرمان بوو. بۆ سفیری وان و تهوریز و گرتنی
بغدا و عراقی عمره، دهگه ل خویدا بردوه و هیچ کاتیک له خوی هه لئاو اردوه. بهو له سولتان
نزیکه هملیکه لې پمیدا ببوو، لای وا بوو نازی به سر دیوانی عوسمانیوه همیه و هرچی بیکا
لینی ناپرسنموه. دوو کاری زور نالعماری کرد که هم سولتان و هم پوستم پاشای وزیریشی لې
په نجان. یه کم کاری نابه جینی نموه یو خونگاران و سرداران کوردستان -که شمې نیرانیان بۆ
عوسمانیان کړدبوو- گه راپوونموه؛ ده بویه بچن دهستی سولتان ماچ کمن و نیزنی چوونموه مالی لې
بخوازن. جا چونکه له کوره کېدا سولتان حوسپنی حاکمی نامیندی وه لای سرووی بدر بهگ خرابوو،
له سر نموه بدر بهگ تورا و دهستی سولتانی ماچ نه کرد و به بې نیزن خوازی، له بغدا دمرکسوت و
هاتموه جزیر.

کردوه بې چیکه دیکمشی نموه یو زمینل بهگی هه کاری به هاریکاری پوستم پاشای وزیر، بۆ
ورگرتنموی ولای خوی له ناستانموه بهرو مال دهاتموه. بدر بهگ هیندیک پساوکوزی خونتسوی
نارد مسر پې و پنگی لې گرت و وهک له مویمر باسماں کرد پیاهو کانی کوشت و زمینل بهگ خوشی
زور به برینداری له دهشتی شمېرگدا بهجی ما. له وساهو پوستم پاشاچاره ی بدر بهگی ده دزا و به
دزیموه خریکی بشکول کردنې بوو. جا که جاری دووم پوستم پاشاکرایموه به وزیر، تهگبیری له
هه لداشتنی بدر بهگ کردهوه. ناسر بهگی برای دندا که داوای معزناپتی جزیر بۆ خوی بکا و بۆ نمو

مهمسته خوی به گیمینته ناستانه.

ناسر بهگ - لاسر هاندان و ناو تیدانی پوستم پاشا - خوی گمیاند بهاره گای شاهانه و وه زیریش له ژیموه کاریکی وای کرد که سولتان به لای ناسر بهگدا بن و فرمانی بز در چو که فرمانیه وایی جزیر به ناسر بهگ په وایه و کار و باری بۆتان له دست نموایه.

که ناسر بهگ به فرمانمویه بهرو مال دهات، بهدر بهگ له دهستانی ههلات و پرووی کرده ژنگار (شنگال). له پاش دوو سال بهدر بهگ په نای به سردهرانی شاهانه برده وه و ناوچه کانی تور و هه پتپان له جزیر جوی کرده وه و سر له نوی فرمانیه وایی جزیریان بز بهدر بهگ نوی کرده وه. نیشتر ههتا له سر دنیا ژیا به هوی فرمانی خاوم شکۆه له سر جزیر داسمزا و لانهرا^۱.

بهدر بهگ له ناو کۆز و کۆمهلتا به ناشکرا بهنگی دهکش. بهنگ کیشانه که گمیپوه پادیه که پۆژانه بایی پینچسده درم بهنگ دهکرا و دهکرا به دووکل و به هموا دهچوو. هر خودی خوی تمنا له شو و پۆژیکدا بایی سده درمی دووکلنی بهنگ هه لده مزی و کیسه داره کهی خوی پاسپاردبو که نرخی بهنگی میرهر له دراوی ههلال و پهوا بدا و زیریکی که بۆنی نارهوا و همرامی لیتی بز بهنگی بهگ ناشی!

وهکی دیش پیانیکی زۆر دیندار و به ناکار و دلپاک و چاک بووه نوێز و پۆژووی نهده چوونه دهگمل مهلا و زانا و پسر و پیواچا کاند چاکه دی دهکرد و نهوهندی هۆزان و خوئندواری گموره له دوروی خوی کۆ کرده تموه که هرگیز جزیر نهومی به خۆیموه نه دیوه، بز نسوونه مولانا محمدهد بهرقه لعی و مولانا نمبو بهکر و مولانا هسمن سورچی و مولانا سیدعلی و مولانا زمینه دیزیمبی - که نههمیان له زانسته کانی پوالت و نه پیندا سردمستی مهلایان و پینشمنگی خواهرستان بسوه - ههروهها گهلیک زانای ثعوت که ناویانگیان پۆیشته وه و نووسراویان دستا و دست دهکا، هه مووی لمو کاتهدا له جزیر و له لای بهدر بهگ هاواو نموه. دهلین جارێک مولانا نمبو بهکر دلی له بهدر بهگ په نجاوه و لیبساره که له جزیر بهروا. بهدر بهگ دهگمل کهمخودا و ریش سپیانی جزیر خۆیان هاویشته توه مالیپوه و دلی داوه تموه و گهلیکی ههلات و بهخش پیتاوه تا گمراوه تموه.

۱- نههمینزه کی له ناودارانی کرددا دهلی: له دواي نمو گمراوه می، هر تمنا سالتیک ژیاوه. جهمیل

کاتی ناسر به گی برای عه‌م‌ری خوی کرد، بمشه‌ک‌هی نه‌ویش - که ناوچه‌ی تور و هم‌یت‌م سوو - هر هاتمه‌و س‌ر بمشی به‌در به‌گ و تیکه‌لاو کرایمه‌و.

ب‌در به‌گ زور ژیاوه؛ له نه‌وه‌د دور که‌وت‌ت‌مه‌و و له س‌د ن‌زیک ب‌ت‌مه‌و. له دواورژه‌ک‌انی ژیا‌نیدا پی‌ری وای د‌وره لیت‌د‌بوو ه‌وش و گوشتیکی ب‌ نه‌ما‌بوو. کاری له ناوم‌ز ب‌مد‌وری ده‌کردن. له با‌و‌ر پت‌ک‌را‌وان‌مه‌و بی‌س‌را‌وه که جارتیک کابرایه‌ک گازنده‌ی له لا کرده‌وه، گو‌ت‌وریه ق‌سابی شار د‌مانی پت‌دا‌وم. له جزیر به گازر ده‌ل‌تن ق‌س‌ار. نه‌ویش نار‌د‌وریه گازریان ه‌یت‌ا‌وه و تیر و پریان کوتا‌وه و له پاش نه‌وه‌ی زور باش شل و کوت کرا‌وه، کابرا‌وا‌وری کرد‌وه می‌س‌م من ق‌ساب نیم، ق‌س‌ارم. ب‌ز ده‌ت‌م‌وی ق‌س‌رای ب‌ژه له گ‌ژه ب‌ک‌م‌وی. ب‌در به‌گ له و‌م‌ا‌ص‌دا فر‌م‌وریه ق‌ساب و ق‌س‌ار هر ی‌ک‌ن نا‌وه‌ک‌انت‌ان وینک ده‌چ‌ن و ت‌وله‌ی نه‌و ه‌له‌ی‌مش ه‌اس‌انه!

ب‌در به‌گ که مانگی ژیا‌نی له ناس‌وی نه‌مان‌دا نا‌وا‌بوو، کورپ‌کی له پاش به‌ج‌ن ما‌بوو به‌ نا‌وی م‌ر‌م‌حه‌مه‌د^۱.

م‌ر‌م‌حه‌مه‌د ک‌وری به‌در به‌گ

له ده‌ورانی ژیا‌نی بایب‌دا به س‌ر کار‌وریاری ول‌اته‌که پا‌ده‌گ‌یش‌ت و ه‌مه‌کاره هر خ‌وی سوو. له دراو ک‌ز‌کرد‌نه‌وه‌دا چاو‌چ‌ن‌وک و ق‌ی‌ر‌س‌ی‌چ‌مه‌یه‌ک بوو، ته‌کی ناب‌یت‌مه‌و. وه‌ک ده‌ل‌تن سال‌نه دوا‌زده‌ه‌م‌زار م‌ری‌زا‌وه؛ که هر ساله له ب‌رو‌ی‌وریان درا‌وت‌کی ز‌وی وه‌س‌ر ی‌ک نا‌وه. س‌ده‌زار س‌ره‌م‌ریش‌کی به د‌وخ‌ه به س‌ر گ‌وند‌یا‌ندا بر‌ی‌وه^۲ و ب‌وی بر‌ی‌ونه‌وه که هر ساله ده‌بی^۳ ده‌چ‌ر له هر م‌ریش‌ک‌یک نه‌وه‌نده‌ی‌ل‌که ب‌ز م‌یر‌به دیاری بیت‌ن و دیاره ده‌بی^۴ م‌ام‌ره‌ک‌مش نه‌م‌ری^۵! به ک‌ورتی نه‌و پی‌ا‌وه له دراو ه‌له‌ک‌ر‌اند‌ندا نه‌وه‌نده‌ی‌ل‌م‌ت پ‌س‌گاه‌ه که له دنیا‌دا وین‌ی کم د‌یت‌را‌وه.

له پاش مرد‌نی، به‌در به‌گ سوو به فر‌مان‌ی‌ه‌وای س‌م‌ریه‌خ‌وی جزیر و ب‌ژ‌تان و حم‌وت سا‌ل بی^۶ ده‌رد‌ی‌س‌ر فر‌مان‌ی‌ه‌وایی کرد. سالی ۹۸۶ ک (۱۷۵۸ ز) که به فر‌مان‌ی س‌ول‌تان م‌راد له‌ش‌ک‌ری

۱ - نا‌ودارانی ک‌وردی نه‌می‌ن‌زه‌کی ده‌ل‌ن: به‌در به‌گ ۹۵ سا‌ل ژیا‌وه. چه‌م‌یل

۲ - فارسی‌ه‌که ده‌ل‌ن: «صد‌ه‌زار قط‌عه مرغ» پ‌ژ‌می‌انی ده‌ل‌ن: س‌د ه‌زار پ‌وله بال‌ند‌ی کم‌ی، به‌لام قط‌عه ب‌ز بال‌ند‌ه، وه‌ک وش‌ی نف‌ر، س‌ر، دانه ب‌ز م‌رو‌ف و ن‌از‌ل و ورده وایه. «مرغ» م‌ریش‌که. «یک قط‌عه مرغ» واتا تاک‌یه‌ک م‌ریش‌ک. ه‌م‌ژار

عوسمانی به سرکردایمی لاله‌قرا مستعفا پاشای دودوم وه زیر بز سر شیروان و گورجستان به‌ری
کرا، مرمعه‌مدیش ره‌گمل له‌شکری دنیاگری موسولمانان خرا.

کاتئ عمسکری مه‌حشر به‌ریاکمیری عوسمانی له سنووری گورجستان چوونه ژووره‌وه،
معه‌مدخان تولماق نموی قازوق‌هه‌مزهی نیستاجلوو، میری میرانی چغورسه‌عد و نیما‌قولی
سولتانی قاجار، میری‌میرانی قمراباغ و گه‌نجه‌ی نارپان، به ده‌هزار سواری نازا و به‌کاری
قزلباشموه له جینگایک -که ناوی چلدره- سمری پتگیان له مستعفا پاشاو هه‌زاره زیله‌ی لشکره‌کی
گرت. به هه‌لکومت لمر پوژه‌شدا درویش پاشا -که به‌گلهر به‌گی دیاربه‌کر بسو- کورده‌کانی ده‌بر
ده‌ستابوو؛ کرابوو سرکرده‌ی دیده‌وانه‌کانی پیشمنگی له‌شکری نیسلام و پیشه‌روی ده‌کرد و ده‌راوی
تاقی ده‌کرده‌وه.

ده‌م ده‌می زهرده‌په‌ر بوو، نیسئ شوق ببوون. لمر جیه‌دا که بیی ده‌لین چلدر -له دامینی چیدا-
گوز و گومبەت تووشیان بوو به تووشی سوپای نیرانموه و لووت و بسزوت تیک هه‌ل‌نگووتن. نیشر
کوپه‌ کوپه‌ی له خویایی و پشت نه‌ستور له نازایی، خویان لیکیان نه‌دایموه که دوژمن چهندو چۆنه و
سواری سمری خویان بوون و هه‌لیان کردنی و بمو بادی هه‌وا بوونه تیشکان.

مه‌لئ دوژمن هه‌چه، خۆت هه‌رچی هه‌ی   له خزیایی بسونت بگاتی، هه‌له‌ی
وه‌کووو تۆ ده‌نازی به‌ نازایه‌تی   ده‌بی بیرسمری دوژمنیش لایه‌تی
مه‌لئ په‌نجه‌ ناسم و ناشکیتموه   که پۆلش به‌ ناگر ده‌تاوژتموه

له‌شکری قزلباشان تمنا دو‌هه‌زار سواریان وه‌ک پیشه‌روی له‌شکر نیشانی عوسمانیان دابوو.
پالمانه زۆر نازا و ره‌شیده‌کان و گورگه‌ بالان دیده‌کانیان له‌مودییی که‌ژه‌کموه حاشار دابوو. کاتئ
سه‌یری ئەم له‌شکره‌ که‌میان کرد، شه‌ر که‌میان به‌ گه‌مزانئ و نازاو نه‌بەردانی کوردان وه‌ک پلنگی ناو
ماه و زه‌ردان گوریان به‌ست و ده‌ست له‌سەر خه‌نجر خویان ده‌پال هاویشتن و تییان به‌ر بوون و هه‌ر
هه‌نده‌ی فوو له‌ قه‌نتی که‌ی به‌ ده‌یان و سەتان لاشی قزلباشی به‌سەر و سمری مێشک پزواویان به
گۆژی وەر کرد و وه‌ک تۆوی هه‌رزن په‌رژ و بلایان کردن. ئەوان خه‌ریکی ئەو بگه‌ر و به‌رده و به‌رین و
درینه‌ بوون، که له‌په‌رینه‌کاو شەش‌ه‌زار سواری زۆر به‌ کاری له‌کل دهره‌اتووی هه‌نگامه‌ دیترووی

قزلباش - وهك كيتوى ناگرېژ و ههزيای خوښمژ - ههلهچوون و خوشين و له چمشنى لافاوى كندهاو
كهندى به تهمزى به هاران، له لامله كهلوه سريمره وخوار بوونعوه و كورده كانيان دناو خو گرت و
كلى شمېر نيټل درا. نهمرتهى سواران و حيلمى نهمپان و زرمه ليدان و خرمه سمان و زپه زوپنا
و قيره كېرنا و تهپه دههژل و شهقهى ناوزهنگى و هاشه تيران و كړيمه شيران، گوتى
عاسمانى د مزيگاندهوه و نمو ديمه نه زنده قهره، ديو و درنجيشى له خو دهرنگاندهوه.

چوپاوهگى شوراوهگى خوښى كهلمپياوان له شمېرگى بهر فراواندا شمېزلى دده و كساوان ههله دپړا.
لمبر تۆزى سوځوون و بۆزى بهر ناوزهنگى خورت و پولاان و ده خاك وخوژل گموزينى به خوين شهلاان
و له بهر سيمېرې نالا و مهتالاان، پۆزى زمره دپېرى زمره و بېرېنگ وهك شموزمىنگى ليتهات.

گورپينى سواران و ورشه دهبان	گور و شيرى له ژيان ده كردن نهمبان
بريقه دهمى شيرى تينوو به خوښ	بزهى ممرگ و دهمپرسى زيندو له كوښ؟
به شير و به نيژه له شمېرگى بهرين	وه كووو تهرزه بارانى سمر داوهرين
فرشتهى سرن گيانى هيند بردبون	سموه و تيسې و تورينى پر كردبون

مير محمد و ساروخان بهگى مهنى حمز، ده گمل دومان بهگى زهرقى و مير محمدى
فنيكى، لهو شمېر دا كوژران. له پاشانيش همر لمشكرى قزلباشان شكا و لهو ههنگامه به سامدها،
سىهمزار هتا چوارهزار كهس له همدووك لا له ميميدانى شمېر دا گيانيان دقړاند و سريان نهمردهوه.
همر لهو جتيه كه محمد بهگى لى كوژرا، پر و پرېسكه كانيان پشكتى، دوسه ده هزار زتېرى
سوورى له سكه دراوى عوسمانى پيښو؟ نمونه جگه له پارچې ناياب و كلويهلى جوان و گواهيتريه ند
و نهمپاباى زړ و زهمند بوو. گهنجيه و دارايه كى كه محمد بهگى بويمهتې، لهو زماندها هيچ
فرمانپروايه كى كوردستان نهميووه. چوار كچى له پاش بهجى ماوه ده گمل كوږيكي پينج سالانه كه
ناوى سولتان محمد بووه.

سولتان محمد كورې له محمد محمد

كه تهم محمد كوژرا، سولتان محمد زړ مندال بوو. له كوردستاندا باوه مندال به ناو باوكى

نه‌ماو ناو ده‌نیتن. جا رهنگه نه‌ویش ناویتیکی دی لی‌نرابی و که بابی کوژراوه ناوه‌کمی نه‌ویان لی‌ناوه. ویتشه‌چی همر له سهره‌تاوه ناوی سولتان محهمه‌دی لی‌نرابی و به سولتان له میرجیا کرابیتهمه؛ نه‌مه خوا ده‌یزانی.

دایکی سولتان محهمه‌د کچی مه‌لیک محهمه‌دی کوپی مه‌لیک خه‌لیلی فرمان‌پروای همه‌نکیف بووه. شوره‌ژنیک بووه له پی‌اوان به داب و ده‌ستورتر و به مشورتر بسووه. که‌لم‌پوریتیکی له نه‌ندازه به ده‌ریشی له باوکی کوپی‌مه‌ه بۆ به‌جی ماوه^۱. هه‌مو کار و باری سهرداری و مالدار و هک گول‌بهرتیه دهرد و چاوه‌دیری کوپی خۆی ده‌کرد. همر که‌سی بهر گومان بووه که له‌و خانه‌دانمدا خۆی به شت ده‌زانی و به‌رم‌و‌و‌و‌و ده‌روانی، به داری دیاری و دراو، چاوی داه‌روون و ده‌مکوتی کرده‌وون و سهریزتیوی له بیس بر‌دو‌ن‌مه‌وه! کی‌وه‌کانی خۆی دابه‌ میرناسر و میرشهره‌فسی کوپانی خان‌نهم‌دال و نه‌رکی دژواری فرمانداری خسته سهر شانی زاواکانی و به هۆی نه‌و خزمه به‌هیزانه، له هه‌موو له‌مپهر و کۆسپی سهر پت‌بازی ده‌ریاز بوو. به کورتی نه‌و ژنه‌ نازا و سهرده، سهر و به‌ریتیکی به ولاته‌ک‌مدا که همر باسی ناگری.

له ده‌رفه‌تینکدا کوپه‌کمی خۆی هه‌ل‌گرت و بر‌دیه نه‌سته‌نبوول و پوری کرده‌باره‌گای سولتان مرادخان و دیاری و پیتشکیتی زۆر و زه‌وه‌ندیشی بۆ سولتان و وه‌زیر و کویتخا و گزیر و سوورباش و سهرکارانی بر‌دن و سیمیلی چهور کردن و کاریکی وای کرد که سولتان خه‌لاتی کرد و فرمانی سهرداری جزیری بۆ سولتان محهمه‌د تازه کرده‌وه و نه‌وسا خاترخوازی کرد و گه‌پایمه‌وه.

پیتنج ساڵ به سهر ماوه‌ی ده‌سه‌لاتی سولتان محهمه‌ددا تیده‌پهری، که نه‌و شازنه‌ ک‌م‌وته زه‌رده‌پهری ژیان و گیانی دل‌وفانی به‌ره‌و به‌هشت فری و سولتان محهمه‌دیش له پاش دایکی زۆری نه‌برد و له سالی ۹۹۱ ک. (۱۵۸۲ ز.) دابه‌له‌ومری گیانی پاکی له ر‌ک‌هی که‌لاکی خاکی ده‌ر‌ک‌م‌وت و به‌ره‌و داکی د‌ل‌س‌ۆز و چاکی بۆ به‌هشتی به‌رین سهر‌ک‌م‌وت. ده‌ش‌ل‌ین نه‌یار و نا‌ک‌ۆ‌کی چا‌و‌چ‌ن‌ۆ‌ک و ترس‌ۆ‌ک هه‌بوون که ژیا‌نی خ‌ۆ‌یا‌ن له نه‌مانی نه‌ودا دیوه و ژه‌ه‌ریان بۆ ده‌خ‌ۆ‌ر‌اک گو‌و‌ش‌یه‌و و به

۱- له فارسیه‌ک‌مدا «از پسر و پسر» نووسراوه؛ رهنگه واوه‌که ناوه‌کی بی. راسته‌کمی «پسر پسر» بر‌وه؛ وانا باوکی کوپ. جه‌میل

دەرمەندای مردووه. نیشتر پدچه لاکى بەدر بەگ لە بەر و سەنەبەر کەوت و تازە وەچی تازەى لى
دەرنە کەوتەوه.

ناسر بەگ کورێ شاعەلى بەگ

لەو پوژگارەدا کە سولتان سولەیمان پادشایەتى دەکرد و روستەم پاشای بە گەورەوزیر دانابوو،
دەرویش مەحمودى کە لەچێرى هەمەدەمى هەمیشەى سولتان و پادشاهى کاروبارى ناسەفى
بەرخای دووم (روستەم پاشا) بوو. ئەو دەرویش مەحمودەبە پەسەن لە هۆزى پوژەکیە و لە
شاگردانى مەولانائىدریسە و هونەرى نامە پەنگانەن و شێعر هۆندەنەو لەویمەو فێر بوو و ماوەیەك
میسزای دیوانى شەرف بەگى بدلیسى بوو. لە پاش بە کوشت چوونى شەرف بەگ کەوتە ولاتى
پۆمەو و کرا بە فێرکارى کێزى سولتان سولەیمان، کە ژنى روستەم پاشابوو. لەو سايەو بە پایەىەك
گەشت کە پەلەى وەزارت و بریکارى مەشەرف بەگیش یەو درابوو. و دەورە بەرتر بۆوه، هەتا وای
لێهات کە راپەراندنى کاروبارى هەموو سەرداران و فەرماندارانى کوردستان دەهاتە بەر دەستى ئەوولە
سۆنگەى ئەو پەلە گرێگەیمەو، روستەم پاشاش تەواو چوووبوو بێج و بناوانى هەموو پرووداوانى
کوردستانەو و لەویارەو پەسپۆریەکی تەواو پەیدا کردبوو.

ئەو پێشەکیەم بۆیە لێرەدا گونجاند چونکە لە پێشدا باسمان کرد کە روستەم پاشادەنى ناسر
بەگى دادۆزى بەدر بەگى بۆى و داواى جزیرى لى بکا. ناسریش بە دەنگیمەو هات و پووی
کردەناستەنە و فەرمانى سولتانى وەرگرت و بەدر بەگى لە جزیرى دەر کرد.

داوا ئەو کە دوو سالى جزیر خوارد، بەدر بەگ پەناى بە بارەگای پەشکۆزى شاهانە بەرد و جزیرى
ساندەو و ناوچەى هەمیت و تووری لى داها و درا بە ناسر بەگ. ناسر بەگیش لە پاش ماوەیەك سەرد
هەمیسان ئەو بەشمش دەگەڵ جزیر لێك درایەو. جا هێندێك کەس لایان وایە کە ئەو بەزم و هەرا و
گۆلمەزانە و هێندێکی دیش لە ئال و گۆز کردن و جى پێگۆزپێنى فەرماندارانى کوردستان، فیتی
دەرویش مەحمودى کە لەچێرى بوو.

پوختەى وتار، کاتى ناسر بەگ دنیای بەجى هێشت. خان ئەبدالى کورێ ناسر بەگ لە پوژگارى
دەسلاتى سولتان سەلیم خان و لە دەورانى وەزیرایەتى مەحمەد پاشای گەورەوزیردا بە نیازی
وەرگرتەمەوى نارچەکانى تور و هەمیت پەوانەى ناستەنە بوو. هەواى فەرمانەرواییشى چوووبوو کە لەمەو،

دیمویست داوای جینگای بهدر به گیش بکا و خژی بکاته فرمانروای جزیر.

محمدم پاشای وزیر له لایه کموه دۆستی نزیکسی بهدر بهگ بسو، له لایه کی تریشموه بسو بهرژموهنی دولت نهیدمویست که خاندانی جزیری له بهر بهک ههلوهشی؟ بریاریدا هیندیک گوتی خان نهبدال پاکیشی و سزای بدا و تۆزیکسی بیراز بکا و دهستی لهو خمیاله خاوه پی ههنگری. محمده داغای چاوهشپاشی دهگمل چهند جهمدرمیک به شوین خان نهبدالدا نارد که بۆی بیسن. نمو رۆژه خان نهبدال دهگمل دسته بهک له میرزاده کانی بۆتانی و چهند پیاوینکی خویدا له شاری نهدرنه بوون و له کاتیکدا که خمریک بوون له مرگهوت نوژی نیواره بکمن، چاوهشپاشی و جهمدرمه کانی فرمانی گهورموهزیریان پی راگمیان و تینانگه یاند که دهپی ره گه لمان گموی و بهیمینه دیوان.

نمو کوردانی دهگمل خان نهبدال بوون دلپان کموته خرت و پرتموه، که دهپی بهو درهنگ وهختیه و لهو تهنگی نوژی شتواندا بۆچیان بی و دیاره دهیانه وی بی تهختی دهگمل بکمن و لهوانیه بسو شموه شرت و گومی کن. همر لهسر نمو گومانه، کوردیک که ناوی شتخی شی خان بوو به بی هیچ پامان و دامان، ههلیکیشاخنجر و همتا هیزی دهگری دایوه شانه ناوشانی چاوهشپاشی و نووکی خنجر له سینگیهوه دیوهودر بوو. جهمدرمه همر به که به لایه کنا ههلاتن و هاواریان بۆ وهزیر برد و نمو کورده کردبووی بۆیان گتپایهوه.

خان نهبدال و ههوالانی که نمو کارساته یان دیت، پهشۆکان و به سرگردانی و سراسیمهی به ناو شاری نهدرنهدا بلار بوونوه و همر به که خژی دهقوژینیک پستاتوت و چهند که سینکیان له شار درهچوون و ملیان لهو دهشته نا.

چارچی له کوچه و کۆلانه کانی نهدرنهدا چاریان کیتشا، که به فرمانی سولتان و وهزیر دهپی ههموو خه لکی شار ویکوون و نهوانه بهردست بکمن و پهنايان نهدن. خه لکی شاره که به تیکرایی بهر بوونه مال پشکینن و کورده کانیان ناچار کرد که خۆ به دستمهوه بدن. ههموویان هینانه دیوان و دست به جی فرمانی خواکردی شاهانه به کوشتنی نمو کوردانه درا و خان نهبدال و نزیکهی سد کس له پیاهو سمرناسه کانی بۆتانی همر نمو شموه له سمریان درا. دار و نه داریشی خه زینه داری نیسلام سیایی بۆ گرت و خرایه پاڵ خه زینه دارمالهوه.

خان نهبدال ههوت کسوی پاکپهوشتی له پاش به جی مان: میرنار، میرشهرهف،

میرمه‌مه‌مد، شاع‌لی، میرمه‌یفه‌دین، میرعیزه‌دین و میرنه‌بدال.

میرنار کوری خان نه‌بدال -که کیوی میرمه‌مه‌دی بدر به‌گی ده‌مالا بسو- له باتی سولتان مه‌مه‌دی ژنبرای که هیشتا مندل بوو، ره‌گمل لشکری عوسمانی کموت و چوو یسریوان و له گمرانه‌ودا فرهاد پاشاله قملای قارس بیستی که سولتان مه‌مه‌مد مردوو. بیس و برهای پیترزی سردار هاته سر نه‌وه که له خزمانی سولتان مه‌مه‌مد نه‌وانه‌ی ده‌گمل لشکری هه‌میشه سرکه‌وتودا چوونه‌ته یسریوانی، به‌کیان بکاته که‌له‌پورگر و به سر جزیر و بۆتانیوه دانسی. که‌میخودا و پی‌اوه‌گموره‌کانی بۆتانی سبارت بمو مه‌به‌سته هاتنه لای نووسری نه‌م پیتانه و پوویان له منی هه‌ژار نا که به سردار پابگیمین ناسر به‌گیان بۆ بکاته فرمانی‌وا. سرداریش په‌سندی کرد و بدیننی داکه فرمانی‌هویی جزیر به ناسر به‌گ ره‌وا ببینی. به‌لام میرعیز کوی که‌ک مه‌مه‌مد بالی‌چاوشی راسپاردبوو لای سردار که سولتان مه‌مه‌مد سه‌ده‌مزار لیسری عوسمانی و مال و شتومکی له نه‌ندازه به‌دیری له پاش به‌جی ماوه و جگه له دوو خوشک کسی که‌له‌پورگری تری له پاش به‌جی نه‌ماوه. نه‌گمر مه‌زنایه‌تی جزیر بدن به من نامه‌دم سه‌ده‌مزار فلوری سکی شاهانه له مالی سولتان مه‌مه‌مد و دوازه‌مزار فلوری له کیسه‌ی خۆم به‌خمه ناو خه‌زیننی سولتانه‌وه.

سرداری به‌دا‌جود مستور نه‌م پیشیاری به سرکه‌وتنکی گموره دانا. پۆزی دووم که ده‌وی‌به میرنار بۆ دست راموسان بچی، میرعیزیشیان بانگ کرده‌دیوان و سردار پوی ده‌بۆتانیان کرد و لیتی پرسین میرنار و میرعیز کامیان به خزمایه‌تی له سولتان مه‌مه‌مدی خۆالی‌خۆشبوو نزیک‌کرن؟ که‌میخودایانی بۆتانی گوتیان میرعیز به یه‌ک پشت نزیک‌کته. سردار فرموی که‌وابی فرمانی‌هویی جزیر به خرمی نزیک‌که ده‌گا و ده‌بی بمو بدری. دووباره گموره‌پیاوانی جزیر هه‌لگمرانه‌وه و گوتیان نه‌گمرچی میرعیز خرمی نزیک‌کته و نه‌گمر مه‌زنایه‌تی که میراتی بسی به میرعیز ده‌گا، به‌لام هه‌موو تیره و هۆز و پی‌اوماقو‌لانی بۆتان به تیک‌پایی میرناسریان گموره که و بۆ سرویر پیدان و ناوه‌دان کردنه‌وه و پاراستنی ولات نه‌و له مه‌زنه‌کانی پیتشوشمان زۆر باشته‌وه.

سردار گوتی جا باواشی، من مه‌زنایه‌تی جزیر داوه به میرعیز. یه‌ک له‌سرناسانی بۆتی به‌ر پهری دایه‌وه و گوتی فرمانی سولتان سولیمانه هه‌ر که‌ستیکی هۆز و تیره‌کانی خۆجی به‌مه‌زنی خۆیانی هه‌لبۆژن، هه‌ر نه‌وه و ده‌بی به نارم‌زوی خۆیان بی؟ ئیتمه هه‌جمان میرعیزمان ناوی.

سردار بمر قسانه شله‌زا و بانگی مرغیزی کرد و لمو پژهده - که پنج‌شهمه و بیست و نهم می مانگی پهمزانی پیروزی سالی ۹۹۱ ک (۱۵۸۳ ز) بو- له بمر دمرکی خیره‌تی دیوه‌خان، میرناسریان سرزئی کرد. نیتیر بو به شین و شمپوز و گریان و له خؤدانیک همره‌گین خوا بزانی. لافاوی فرمیسک له چاوی پیر و لاوموه سمری کرد. کوشتی نهو بی‌تاوانه تاوانیک بوو دلی بمریشی پتک ده‌کوشی. گه‌وره و گچکه له تاوانی، سمریان به همنسکانموه هله‌ده‌کنمرا و شاه و نزووله‌ی همناسه‌ساردان، که‌فئی ده‌تاوانده‌وه و هه‌مرو کس بیسوه شینگیت و نهو بیگوناهه جوانه‌مرگی ده‌لاوانده‌وه.

سمری کرد‌بوو خوتین له چاوانموه   دلسی دار و به‌ردیش ده‌تاوانه‌وه
له دهره و که‌سمر گوژ یه‌خهی دادری   فیری بولبول و قمل له باغیا فیری

له پاشان فرمانه‌وایی جزیری دابه میرعمریز و به خه‌لاتی سولتانی و به لاوانده‌وه‌ی شاهانه‌ی سمرفرز و خه‌نی کرد و بالی‌چاوه‌شی ده‌گه‌ل نارد که جزیری بۆ و مرگرت و بیداتی. میرشمره‌ف و براکانی له ناوچه‌ی ته‌نزی‌دا بوونه گۆشم‌نشین و نه‌گمر خودای گموره هاریکار بی، بمر زووانه قه‌له‌مه کروج و بی زوانه‌که‌م به‌سمرهاتی نه‌وانیش ده‌نوس.

میرعه‌زیز کوپی که‌ک مسحه‌مه‌ده

له دواي نهمه که به کۆمه‌گ و یاریده‌دانی فرهاد پاشای وه‌زیر کرا به مهن و کاربه‌دهستی جزیر و سالتیک و چوارمانگی لمو گزیره‌ده‌ا راپوارد، عوسمان پاشای گموره‌وه‌زیر له سمرکاری لا برد و مهنایم‌تی جزیری دابه میرمسحه‌مه‌دی کوپی خان ئه‌بدان.

میرعه‌زیزی دهرکرا و بۆ شمری ته‌وریز په‌گه‌ل لاشکری سمرکه‌وتووی نیسلام که‌وت و چه‌ندی پی سپی‌ر‌با ئه‌ومندی خزمه‌تی پادشای عوسمانی ده‌کرد و گوئی به فرمان بوو. له پاشان مالی خۆی بار کرد و له جزیر دهرکه‌وت و که‌وته شنگال‌موه و له‌وتی راده‌بارد. که عوسمان پاشاله ته‌وریز سمر و جارتیکی‌تر فرهاد پاشای سردار بمره‌و نیتیران بمری کرا، میرعه‌زیز له سمرزه‌پۆمی خۆی گه‌یانندی و دیسان بازار دامه‌زراوه.

فرهاد پاشا بوی دانا بو نه گمر سی گوندی فهله نشینی بۆتانی سخاته سر مولکی تاییمتی
سولتان و سالانهش بهرانبهر به شیتسته هزار زبیری سکه لمو گوندانه به خمزینهی دارمالی شاهانه بگا،
نموا دمیگاتمه به میر. میرعزیزیش بز نمو معرجه ملی چه ماند و پیک هاتن.

میرمحمد مد که به سارد و سودایه کی پاشای زانی، به هله داوان هاته نمسته نبوو و به
هومید بوو چاره یه بپوزیتومه.

کاتی که هموساری کار و باری وهزارهت کموته ناو لمبی به هیزی سه نان پاشا، له سر داوای
میرعزیز - که دهرسا تووشی گیره و قهرقمشی کن- میرمحمد مدی به سخوازیان بهرو پوچیلی
هله داشت و له کۆل میرعزیزیان وه کرد.

میرشمرهف ده گمل برابان - که خرابونه ناوچی تمیزی و ژسانیکی نه قی نه پریان ده گوزهراند -
میرعزیزی سهره سۆدره، گمری دهوانیش هالاند و ناوچی تمیزی لی برین و دای به حاجی به گی کوپ
خۆی. قمری خۆشی خۆش کردبوو که مندالانی خان نه بدال به یه کجاری له ناو بری. نیتتر بیترس و
دل خورتی و بی بهر ههلت و ته گهره، دولینگانهی بهسر ملی جزیریاندا بهردایمه به لام وه پیشینه
دهلین: «بهرخ ههر بن سموه ناب، پۆتیک دی شاخی پمیدا بی»، کوپه کانی خان نه بدالی
رد هود ده پینگمیشتن. نه مامی ساوا بوونه دار و تازه لای بهژن زراو. هه موو بوونه که له پیاری بهدست
و مهچک و بهشان و باهق و تیکسپراو و پتهو و چوست و چالاک و بی تیک و به دهردی کابرا گوتمنی
«کمریان به پلار داوشت و گنجیان له توئل نده نیش».

هه موو خه لکی بۆتانی زۆر له میرعزیزی کورسی کر دلپ بوونه به لام زۆریان پی نده شکا. که
دیتیان کوپ گمل گموره بوون و بز سهرداری گمل دهست دهدهن، هیز و گوپیان له دل گمرا و گه لیک
هومیدیان پیتیان بوو که خوا به هۆی نهوانمه دهروی پوونیان لی بکاتومه.

میرشمرهف که سوور دهیزانی هه موو جزیری و بۆتانی به دل و گیان ده گمل نهون و دژی میری به
زۆره کی داسه پاون و چاو هاون ههر تهستی و بهردیک لیک بدری و قاوه و پووشووی شۆشینکیان بز
هه لگرسی، نیتتر سوتمان و دوو کمل و چپه چه مان لهوان ده بی، به خۆی و به برابانهوه له
میرعزیزی پاپهری و هه موو خه لکه کی بۆتانی و تیکرا ده گلیان هروژا و بوونه خوتنگر و خوتن

نستین؛ هاتنه سمر خوتین کر و خوروش و داوای خوتینی میرناسر و پژگاری خویسان لیده کرد. همه مو لایان له میرعزیز زهوت کرد و نموی به دستیموه مابوو تنیا قهلا و شاره که بوو.

له همر کوئ دست و پیوهندی میرعزیزیان بدیتابه، نهگمر نشیان کوشتابیه خوزگهی به مردن دهخواست. میرعزیز له ترسان هه جیمینی نه ما. قهلا و شاری بۆ حاجی بهگی فرزندنی و میرهاوند میرازاکی بهجی هیشته که پاریزگاری ولات بن و له بۆ خوشی - به هومیدی هانا و هیمدادی سولتانی - رموانهی بمر باره گاهی جیهانپهنای پادشایی بوو.

میرشهرهف و زوزیهی زوری هۆز و تیسرانی بۆتانی - که ببوونه دار و دهستی - دموری قهلائی جزیریان دا. حاجی بهگی به پهنایه کدا خوی کووزوو کرد؛ فیسالکی دایه و بهرو دیاربه کر پمل بوو. بهو هموایه که بهلکوو نیسپه ایم پاشای میری میرانی دیاربه کر ده هانا و هاواریموه بی؛ بهلام مرگ فریای کموت و همر له دیاربه کر مرد و ناواتی هیمدادی پاشای دهگهل خۆ برده گزوه.

دژدارانی قهلا چل پژ به شپزمی و پیرشانی له بهیان همتا همنگزی، چاوه چاو و دست له بان چاو، بهرو ناستانهیان پوانی؛ چاریان خیل بوو؛ میرعزیز همر نه هاتمه و هاتنی هیمدای پژمیان بوو به هات - هاته که پیژمی؛ ناچار چاریان له ودا دی نموی سهری بۆ دهردهچی؛ تا زوه سهری خوی هه لگزی و کمولی له دهباغ پژگار کا. میرهاوند مال و خیزانی میرعزیزی به چمند پاسداریک سپارد و دههنده - ههندی نیوه شمویدا - دهگهل چمند زه لامیتیکی خزیدا - دهروازی قهلائی کرده و له سووچیکموه قاچاندی.

میرسرهفهدین - که برابه کی میرشهرهف بوو - هستی پیکرد؛ کموته شوینی و پیی دهرچوونی لی بریموه و دهگزی به کتری پاچوون و میرهاوند میرسرهفهدینی کوشت و خوی دهریاز کرد.

میرشهرهف و میرعزیزه دین خویان گیانده قهلایه، دار و نه دار و بوود و نه بوودی میرعزیز و عزیزانی تالان کرا. ژن و منداال و خیزان و ورده و یه خیسری دیل کران و درانه دست کوردی بۆتان. کهنیزهک و سه ماگمر و بهزم گزریان به سمر دۆستاندا دابهش کرد و ثمنایش ده کاریان هیتان. کوریتی پچوکی میرعزیزیش لهو ناوه دا بی سروسوین شرت و گوم بوو.

کاتی دنگ و باسی شو کارمه ساته ده ناستانه گمرا و به گوئی پیروزی همر بهرز گمیشته، فرمان

بۆ هه‌موو ئاغا و به‌گله‌ری کوردستان دهرچوو که ده‌ژێر سهرکردایه‌تی هوسێن پاشای میری میرانی مووسلانا میرعه‌مزیزی به‌رنه‌وه سهر جزیری و بۆتانی له ده‌ستی ناحمزان بۆ به‌ستینه‌وه و میرشهره‌ف و برابانی -که به زۆری زۆره‌مه‌لی، جزیریان زه‌وت کردوه- تۆلمیان لێ بکریتموه و سزایه‌کی وایان به‌دری که هه‌موو سهریزبۆی‌تر یه‌که‌جاری چاو‌ترستین به‌ین.

هوسێن پاشا له سهر فهرمانی سولتانی، ده‌گه‌ڵ نه‌مه‌رمه‌مه‌دی مه‌زنی حمزۆ، له‌شکریان له مووسله‌وه هینا و زستانی سالی ۹۹۹ ک. (۱۵۹۰ ز) هاتنه سهر شاری جزیری.

میرشهره‌ف و برابانی که به هاتنی وانیان زانی، قه‌ڵا و شاری جزیریان به‌جێ هێشت و چوونه‌وه ناوچه‌ی ته‌نزی و له‌وتشموه به‌ دزیه‌وه پیلی منداڵ و خه‌یزانی خۆیان گرت و پوویان کرده‌لای خه‌یزان و مه‌کس.

هوسێن پاشا میرعه‌مزیزی بۆ ناو قه‌ڵایه‌ گۆزیتوه و به‌ره‌و دوا گه‌رایه‌وه.

میرشهره‌ف و براکانی کاتی ته‌مه‌یان به‌ستوه: که پاشا له‌شکری پاشالعو ئاقاران هه‌ماون و ده‌وری میرعه‌مزیز چۆڵ بووه، دیسان هاتنه‌وه ویزه‌ی و ده‌وری قه‌ڵایان دایه‌وه و ته‌نگه‌یان لێ کێشایه‌وه و هه‌یجکیان لێ وێک هه‌ینایه‌وه.

میرعه‌مزیز تێگه‌یه‌شتبوو میرشهره‌ف خواردنی نه‌و نه‌ه و نه‌و به‌لایه‌ به‌لایه‌ که ههر ده‌می له به‌ری پراکه‌ن. خۆی و هاوه‌ندی برازای وه‌کووه‌ چواله‌ له‌ کونیکه‌وه بۆی دهرچوون و له‌ شاری جزیر ترازان و ته‌مه‌ستی خۆیان کرد و جووله‌ هه‌لێ هه‌له‌ هات! وا هه‌لێن که‌روتشکی سیخوار له‌ په‌شتیان مه‌ودایه‌ک وه‌پشت خۆ ده‌دا.

میرشهره‌فیش ده‌م له سهر په‌شت که‌وته دوویان و پێزه‌ راوی لێ دابه‌شیه‌ن و مه‌ره‌وه‌نیه‌ی وه‌ به‌ر هات و کوشتی و له‌ پاش چمه‌ند پۆژێک، که له‌شی به‌ی گیانی میرعه‌مزیزه‌شیان له‌ ده‌شت و به‌یابان دیتوه.

به‌ جی ده‌خۆش به‌ین له‌م جیهانه‌دا په‌شتی کیتی گرت و ملی با نه‌دا

زۆر شه‌یو بۆ گۆمه‌ند وه‌ سهر نراوه له‌ سهر شه‌ین گه‌یوان دابه‌ش کراوه

میرمحمد کوری خان نه‌بدال

وڪ گوتمان سالی ۹۹۱.ك (۱۵۸۳.ز) فرهاد پاشای گمروه‌وزیر، میرناسری برای میرشهره‌فی کوش و معزناهی جزیر و بۆتانی دابه میرعزیز و بالی چاوه‌شیشی نارد که بجی دارایی سولتان محمد سیایی بگری و جی‌جیتی کا! میرمحمد‌مدی برای میرناسره کوژراوه‌که، ژن و مندالی میرناسری برد و پروی کرده‌درگای عمرشاسایی پادشایی که دادی خزی له لا بکا. وا پروی‌دا لمو سرویه‌نده‌دا له سۆنگمی درتخی کردن و که‌مترخه‌می، فرهاد پاشاله سرداری لشکری سر نیران خرا و عوسمان پاشاله جیاتی شو کرا به سردار لشکر و نمیش میرعزیزی لی‌خت و معزناهی جزیزی دابه میرمحمد‌مد. که عوسمان پاشای په‌حمه‌تی له تموریز عه‌مری خوای کرد و فرهاد پاشا‌کرایوه به سرداری بهری عه‌جهم، شو باس‌ثمان گتیرایوه که میرعزیز له نمرزه‌پۆم چاوی پی‌ کموت و سمودی لیکرد و میرایمتی جزیری به سی گونفی نمره‌من‌نشین لی‌ کپی و معرجش وابوو سالانه شیت هزار فلوریان لی‌ پیدا بی و بکرتته ناو خمزتنه‌که‌ی لپاولسپ و دارماله‌وه. نه‌وسا میرمحمد‌مدی فروشراو، پروی کرده‌درگای شاهه‌نشای خاوه‌ن شکوو.

له سر فیتی فرهاد پاشاله باتی شه‌ جزیری خزی بده‌شه‌وه، ناردپانه ولاتی «بدون»^۱ و کارتیکشیان بۆ دۆزیه‌وه که همتا ده‌مری لموی بی.

میرشهره‌ف و براکانی بۆ سه‌مغری گوجستان له بمر شاوژه‌نگی و سامزه‌ی به زه‌بر و زه‌نگی سرداری له جه‌نگان سرکه‌موتودا بوون. له دواي شه‌وه که سرداری هره به‌کاری میرخاسان له خمزای خودانه‌سان ده‌گمراوه، میرشهره‌ف و براکانی له ناچاری چوونه مه‌لبندی ته‌نزی و خزینه ناو سوچی‌کوه. به‌لام میرعزیزی تاین شه‌وشی پی‌ ره‌وا نه‌دین. هر به فرمانی پادشایی شه‌وشی به ناوی سنجق خسته سر ناوی حاجی به‌گی کوی. له و پۆوه‌وش که هینابوویانه جزیر، هموو بیسری دابوه سر وه که کورانی خان‌نه‌بدال له بنه بیئی و کهسیان له دنیا نه‌میئی. به‌لام خوه‌ن به‌راوه‌ژوو و هراست گه‌راپ؛ وڪ زانیمان میرعزیز و مه‌راوه‌ندی برازای و حاجی به‌گی کوی خزی و زار و زیچی

۱- ماموستا زینزوف له سر «بدون» پرسه‌کی داناوه وادیاره «بوسونه» به به هله نووسراوه. چونکه له پروی

۱۸۳۱ فارسیه‌که‌ی چاپی میسرده‌لی: لای «ژچیلی» له پروی ۱۸۶۱ پوانه‌ی «بدون» کرا له پروی ۱۸۷

ناردیان له بوسمه‌وه هیناپانه‌وه. به‌روانه چاپه‌که‌ی محمد‌مد عملی عمونی. همرار

نیز و میوین له بنه هاتن و دواپراو بوون و میرشرهفیش به جموهر و هونمری خۆی ملکسی جزیری ساندوه و خۆی تیندا دامه‌زاندوه و ناوچه و قه‌لاکانی‌تری بۆتانی به برایان نه‌سپارد.

له کاتیندا ئهم دنگ و باسی بۆتانه رووی کرده‌کۆنمه‌خشی ناستانه و گۆیچه‌کی پینچه‌کی ته‌خشی پیروزی سولتانی زینکاند و دلی سرداران و سرکارانی مه‌زنی داخووباند، ده‌نگی پیاوانیان داو به هه‌له‌داوان ناردیانته بوسه‌نه و به‌لمز و په‌له، له په‌لی محهمهد به‌گی نوین و پینچه‌کیانداو گوج هینایانمده ئسته‌میوولی مۆلگی خه‌لیفایه‌تی و له‌سر تکای برایم پاشای وه‌زیر، جزیریان پڕه‌خشی. فرمانیش به محهمهد پاشا بوسه‌می، میری میرانی دیاره‌کر درا که میره‌کانی کوردستانی ده‌گه‌ل خۆی به‌ری و جزیری له برایانی بستی‌ننه‌وه و محهمهد به‌گی به سردا به‌پیتن.

کاتی محهمهد پاشا و میرانی دیاره‌کر چوونه سر جزیر و بۆتان. میرشره‌ف بێ شمر وه‌مرا ولاته‌کی بۆ میرمه‌مه‌دی برای به‌جی هیش و ده‌گه‌ل براکانی دیکمی روویان کرده‌وه مه‌لبندی ته‌نزی و کروشمان کرد.

له پاش چهند پۆژێک که‌میخودا و پش‌چهرموانی بۆتانی خۆیان خسته‌ نیتوانمده و میرشره‌فیان هینا جزیر و ده‌گه‌ل میرمه‌مه‌دی برابدا پتکیان هیناوه و بریار درا ناوچه‌ی شاخ و چهند مووچه و مه‌زرا و ناوه‌دانی‌تر -که نزیک به نیوه‌ی ولاتی بۆتانی ده‌گرته‌وه- به‌ری به میرشره‌ف و براکانی دیکمی و به داهاته‌کی بۆین. شاری جزیر و ناوچه‌کانی‌تر که ده‌میتنه‌وه، بۆ میرمه‌مه‌د بن و میرمه‌مه‌دیش ده‌سته‌به‌ر بێ شو سه‌دوپه‌نجا هه‌زار فلوریه‌ی که به‌لێنی داوه سالانه بیخاته گیرفانی سولتان و وه‌زیره‌وه، هه‌ر له به‌ریکی خۆی بیدا.

هه‌روه‌له‌کلا ملیان بۆ شو به‌ریاره‌ شل کرد و برابریان خۆی توند کرد.

ماوه‌یه‌ک به‌ سه‌ر شو ناسته‌به‌رونمده‌دا پاربرد. پیاوماقوولانی بۆتانی دلپان ده‌گه‌ل میرشره‌ف به‌سو. میرمه‌مه‌دیش ده‌یزانی که له ناو هۆزه‌کی خۆیدا په‌زاگران و خۆیتتاله و بۆی ده‌رکوت که شو سه‌دوپه‌نجا هه‌زار فلوریه‌ی ده‌بی بیدا، بۆی له‌و خه‌لکه ناستی‌ندری و له ئه‌نجامدا هه‌ر ملی خۆی ده‌گرته‌وه. نیت له ترسی نابووت بوون، وازی له مه‌زنه‌های هینا و شاری جزیری به‌جی هیش. کاتی که پیاوه‌ تهرزه‌کان و وه‌زیره‌ پایمه‌رزه‌کان و کۆله‌که به‌خته‌کانی پادشای به‌مه‌شتی (مرادخان) جموهر و هونمری میرشره‌فیان بۆ ده‌رکوت، مه‌زنایه‌تی جزیریان به‌ به‌خشش داوه و فرمانی

میرایه تیه کدی بۆ نووسرا و نیشانی فرمانبره وایی بۆ بهرئ کرا.

میرمحمد مد که نهم ههوالهی بیستوه، پایکرد و په نای به محمد مد به گی فرمانبره وایی ههزۆ برد. ژنی میرمحمد مد خوشکی محمد مد به گی ههزۆ بوو. مال و مندالی له ههزۆ به جی هیش و تکانامی میرمحمد مدی دهمنگی باخڵ پاکرد و پهوانی دهراگی سولتان بوو. له سایه ی بهزمی بی پرانموی پادشایی، سنجقی ههمن کتیی به بهخشش درایه. له دوايهش چونکه بۆ شهری دین دوزمنه لامه زبه کان و له دهووه دانسی قهلائی نه کړیدا میرمحمد مدیش وهك سهرکوتن و دنیاگرتن، دهبر پکئی پیروزی شاهانی سولتان محمد دخانی خهزاکهر دابوو - هه میسه پایه دار بی- پاداشتی داوهمه و فرمانی فرمانبره وایی جزیری له دیوانمه به ناو نووسراوه و همدی بۆتان بهو دراوه؛ بهلام له ترسی مهرشهره ناویری ههر به لاشی دا بجی.

میرشهره ف کوپی خان نه بدال

میرشهره ف هه لپاردو دیاردی نمو خانه دانه سایه چموره به و همتا خوا ههزکا دلاوا و مهر و په ند و سهرلند و بالادست و گموره به. له مهیدانی مهر دانا به کاشوی پیاهتی گوێ بردۆتوه و مایه ی وهج و پایه ی هه موی بۆ خزی گرتۆتوه. مه چکی بویری له جهنگی دوزمن هه لوه ژیری دا، داد نه دا و دهستی بگاته دسکی خهمنجری، ههزار سهری له چاو تر و کانیکدا به ریاد نه دا.

له کاتی بهخششی، حاتم چروکه، پۆده کراڤ له جهنگ و سمنگی نهوا گالته چاره پوسته می زال چ لمشکری و چ بۆره پیاو، چ په مکی و چ خاو من ناو، ههر کس له جزیردا دیته بهر چاو، چاو بهر دۆتری خهرو بیری نهو میره داد بهر مویه و بهر مه مندی چاکه ی نهو سه روه به خه موره به. ناشنا ویتگانه له ناکاری پیاوانی دلخۆش و شادن و له غم نازادن و گموره و گچکی بۆتانی دایم و ده رهه م دستم و دوعا و ده به نزا له بهر خوا ده ریارتنه وه که نهو میره ژیر و به بیرمیان پاوه ستاو کا.

ناگری زۆری به ناوی تیغی تیز کووژانده وه سیس و شه مزای به سه روی پیاهتی بووژانده وه چاره رهش به دلی بهزام و چای خوین دابیتزه بهر بزیککی نهو کهوی ژینی به پیت و پیتوه له پاش نهو به سه رهاتانی که له نیوان مه عزیز و مه هاو مند و مه شه ره فدا رووی دا و به دریتی لیتی دواين، هه مزاری کاروباری جزیری کهوته ناو له پی مه شه ره ف و له پارێزگاری بی هیتزان و

بیچارانی کاری بیچاراندا، کاریکی وای کردوه که لمه چاتر به خمیالی خمیالیشدا نایه و نایمه بر بیری بیریشموه.

له مهر مرهمه مدیشموه دواين که وهزیری پوژگار له بوسه نموه هتانیموه و جزیری دایه و نویش له دستي نهات نمرکی فرمانبره وایی پتک بیتنی و سرلنموی وازی لسیهتیا و دیسان له دیوانی سولتانموه ممزنایمتی جزیر درایموه به مرشمرهف و فرمانه کمیان بۆ نارد بهوتان.

مرشمرهف ماوه یک بی کتسه و همرا مایموه. به لأم مرعیزه دینی برای همراهی نایموه. هموای گورمی له که لملی داو شعیان به ناقلی پتکمنی و که لکه لهی خویمرستی له میشکیدا جۆلاته نمی تمنی و چموره و لات و لوت و پیاوکوژ و بی یاری له خۆ کۆ کردنموه و هم پوژ له لایه کموه شالووی بۆ سر مالان دهرد و مالی بیچارانی تالان ده کرد.

مرشمرهف له پوژوی و ناهمنجاری برای ژۆر جاپز ببوو؛ پیتی زهوت نهده کرا. وهک ده لئین «چاری ددانی به نازار همر کیشانه»، نیشانی برای له داو و دهرمان دهرچوو؛ ده بویه گازی تی بخا. پوژۆک پیاری ناردن گازی بکمنه جزیری و همره دوک چاویان پتک بکمری و بزانی شو چی لسم دهوی تا بۆی بکا!

چمند نۆکمری پاز هه لگر و باوه پ پتکرای پاسپاردن که لسمهره مستووشیار بن همرگا مرعیزه دین همنگای بهرمو دیوان نا، بیکن به میوانی گۆرستان. مرعیزه دین شو قاچی نایه ژورموه تازه بهرزی نه کردوه و پیوانی مهریانیان له بیر بردهوه و به دووخ و ده می خمنجهریان که لملی سهریان له خمیالی پوچ قالا کرد.

نیشتر لمو ساه مرشمرهف له جزیری فرمانبره وایی سهریه خۆیه و به نازادی و کامهرانی سهرزی و سهرداری خۆی دهکا و نه پهری گمشه و بهروی به ولاتی بۆتانی داوه و له خودا هومینده وارم که هه میسه سهرکوتوو بی.^۱

۱- شهربان پاشه کهی تا ۱۰۰۵.ک (۱۵۹۶.ج) هتانه؛ به لأم شو میرنشینه هتا دهرانی بهدرخان پاشا همرما. بهدرخان پاشا سالی ۱۲۲۷.ک (۱۸۱۲.ج) له تممنی ۱۸ سالیفا فرمانبره وایی جزیری دسکوت و کهوته سر شو نیازه که دستي تورکان له سر ولاته کهی بیی و دولهتیکي سهریه خۆ له کوردستاندا دلبه سهرزی. پینوه بیجی تا هه موو کوردستان له دست تورکان دهردینی و دیبخته سر شو دولهتی کوردستانه. دستي کرد به ←

→ به‌خشنودی میر و معزنه‌گانی کردستان و بڑ نو میرمستش کاریده‌سته کورده‌گانی وان و هه‌کاری و خیزان و موش و هیندیک له شیشه بمنابانگه‌کان هاوکاریان ده‌گمل کرد.

میر بعدرخان کموته خز و کارخانه‌ی تفنگ و فیشه‌کی له شاری جزیر دام‌زرا‌ند و پی‌تو بو له هه‌موو باریک‌موه خزی بڑ نو پرژه‌یه ناماد‌بکا. ل‌مو سر‌میرنده‌دا فله‌گانی و‌لاتی بڑتان لیتی هه‌لگم‌ان‌موه و ب‌اجی سالانه‌یان نه‌دا. میر له‌شکرینکی ده‌هزار کسی برد‌میران که بی‌ان‌خات‌موه ژیر فرمان. کاروباری میر له دولتی عوسمانی خوش نه‌دهات و ترسی ل‌ن پمیدا بی‌وو. نوتنه‌ری نارونه لای که هه‌ولی به‌خشنودی کوردان نه‌دا و به‌کیستی نه‌ت‌موایم‌یان و به‌ر نه‌خا. باری دنیا‌ش گۆ‌ا؟ ئوروپا له سه‌ر فله‌گان و ه‌جواب هات و تورکیان تنگ‌یان‌د که د‌ب‌ن شو فله‌انه بی‌ارتی. نه‌سته‌می‌و‌ل نه‌هه‌لی به‌درفت زانی و قرمی خوش کرد که شو میرنشینه له ناو هه‌لگری. به‌حافیز پاشای موشیری نه‌نادولی سپارد که به‌هه‌ر چو‌نیک ب‌ن بعدرخانی ب‌نیتنه‌ ناستانه؛ به‌لام حافیز پاشا هیچی بڑ ده‌گمل نه‌کرا. دولت له‌شکرینکی زوری نارده‌گۆ بعدرخان له‌شکره‌که شکا و زور به‌شپ‌زمی به‌ره‌و دوا گه‌را‌سه‌وه. هه‌م‌نگاری دوه‌می میر له و‌رام‌دا نه‌وه بو سکمی به‌ناوی خزی لیدا و قه‌له‌م‌وی گوشاد کرده‌وه و وان و ساب‌لاخ و پ‌وان‌ش و موشیشی و به‌ر خز داو فله‌گانی سنجار و و‌یران‌شار و سیوره‌کی‌شی گ‌رتن و دمه‌ل‌تی گ‌م‌شته دوری فله‌ای دیاره‌کر. له دوا‌ی نه‌وش که له دوری م‌وس‌ل نا‌وا‌رم‌یان نایه‌وه و سر‌کو‌تی گردن، شاری شز و و‌رم‌یشی گ‌رت.

ل‌م به‌ینه‌دا حکوم‌تی عوسمانی له‌شکرینکی به‌ک‌جار زوری به‌سر‌کرد‌ایمی عوسمان پاشا نارده‌م‌ر میر و له‌شکری هه‌ردول‌لا له نزیک و‌رمی گ‌م‌شته یه‌ک و له جه‌نگ‌ی شه‌دا میر عزیزه‌دین شیر -که به‌پ‌تو به‌ری له‌شکری بعدرخان و خزم‌یشی بو- به‌هه‌موو چه‌ک و سیلاح و پیاری خزی‌وه له بڑتان خزیان هار‌یشه به‌ر نالای د‌و‌رم‌ن و له میر هه‌لگم‌ان‌موه و پاریدی تورک‌یان داو جزیر گیرا. به‌د‌رخان که نه‌می زانی هیندیک له له‌شکره‌ک‌می له به‌ران‌به‌ر عوسمان پاشادا راگ‌رت و به‌هه‌شه له‌شکره‌ک‌ی‌ت‌روه به‌ره‌و جزیری پاته‌ختی هات‌وه و شه‌ری تورک و عزیزه‌دین شیري کرد و جزیری ل‌ن ساند‌موه.

پوخته‌ک‌می نه‌مییه؛ خه‌پانه‌تی عزیزه‌دین به‌ستی به‌د‌رخانی به‌ری و عوسمان پاشا له‌شکره‌ک‌ی شکاند و میر به‌ناچاری جزیری به‌ج‌ن ه‌یش و له قه‌ل‌ی ناروخ‌دا خزی قایم کرد و تورک و عزیزه‌دین دوریان دار هه‌شت مانگی شه‌م کرد و له پاشان ب‌ریو و جه‌خانه نه‌ها و ناچار بوون که له د‌و ده‌ک‌مون و زور نا‌زایانه خزیان د‌ما‌و د‌و‌رم‌ن هه‌ل‌کرد و تا توانیان شه‌ریان کرد و له نه‌نجام‌دا شکان و میر به‌د‌رخان و د‌و ک‌ری به‌د‌پ‌ل گیران. ل‌مو سال‌دا ۱۲۶۳.ک (۱۸۴۸.ز) حکوم‌تی عوسمانی بڑ نو سر‌کو‌تم‌نی میدانیکی به‌ناوی میدانی جه‌نگی کردستان دا‌و‌رت‌ا

سالی ۱۲۹۴.ک (۱۸۷۷.ز) که تورک و روس به‌شه‌ ده‌هاتن، حکوم‌تی عوسمانی، عوسمان پاشا و حوسین ک‌نعان پاشای کورانی میر به‌د‌رخانی را‌سپارد که بڑ نو شه‌م، خه‌زاجی کوردان زور کۆ ب‌ک‌ن‌موه و به‌ناوی شه‌ری نایینه‌وه به‌گۆ روس‌دا ک‌ن. نه‌وان‌یش نه‌م‌عیان به‌هه‌ل زانی و ده‌گمل هیندیک کاریده‌ست و نه‌فس‌ران ر‌یک کهوتن که شو‌شی بابی گ‌وره‌یان هه‌لگیر‌سینه‌وه و به‌نه‌نجامی ب‌گ‌م‌ین.

سالی ۱۲۹۷.ک (۱۸۷۹.ز) ب‌ز دام‌زرا‌ند‌نی کوردستانی نازاد خزیان گ‌م‌یان‌موه جزیر و سه‌ره‌خ‌زی ←

→ میرنشینه کدی له میژینه‌ی خویان ږاگمباند، دولتې عوسمانې چمتو جارتیک له‌شکری بردنه سمر و هم‌مور
جاریش دشکا، جوله‌مېرگ و زاخړ و ناعمینی و ماردین و مدیات و نوسیمپین هاته سمر هوکمیان و برای گموره
(عوسمان یاشا) تاجی فرمانروایی له سمر نا و له سمر منیران خودی به ناو خوښه‌درايموه.

تیشکانی جار له دواجاری لمشری عوسمانی و خز قابم کردن و بره و پمیدا کردنی حوکمی شمیر عوسمان پاشا له کوردستان و ایان له لوتان عمبولحمید کرد که بهرانبر به کورد و کوردستان خوی نعمتر نشان بدا و به تابیتدی دهگل بهدرخانیاں چاکمی بگا. همر بهدر خانیهکی سمر بعو ماله گیرابوو بریدان و پیای تابیتدی ناردلای شمیر عوسمان و داوای لیکرد که به ناشتی یئک یئو و چیدی خونی موسولمانان نرؤی!

[illegible]

کاربان گیاندنمو باره که میر عوسمان و میر حوسینی برای زلز باش بزبان هملخه‌لطان و پشتیندی خاترجه‌میران لی کردمو و که ده‌چونو کز بیونمو بز وتوویژ؛ ناگاداری خز نمبورن و دوزمنیان به دؤست دوزانی. پۆرتک تورک دیشان همل؛ له ناو همدوویکیان گرتن و بردیان بز ناستانه و له بنی زیندانیان توند کردن. له پاش مامیک به‌یران داز؛ به‌لام بهر مرجه که همرگیز له نستمینوویژ دهر نه‌کمون.

سالی ۱۴۰۶ هـ. (۱۸۸۹ ز.) نهمین‌عالی بهگ و ممدحت بهگ - کوپانی بهدرخان بهگی گموره - دهچونه ناستانه و به هلیان زانی لایاندا تمراپوزن و لموتوه نامعیان بز سروز و سدرارانی کوردستان نووسی و بهیرار درا که هیتزکی زوری کوردان بیتنه جویزلک - که له تزیک تمراپوزنه - لموی چاریان بهو دوو میرانه بهگموی. هیتز هات و میره کانیان دیتا بهلام حکومعت زانیبوی کار قایسی خزی کردبوو. هیتزکی زرد گمورهی تورک پتگه و بانی لی بهستبون که نهگموره کوردستان. له باشوری شاری بابیوره له دوو لاره لاشکری تورک دوبری دان و شمپی گرم و گران قسوما و لاشکری کمی میره‌کان شکا و ناچار بوون دایانه چیا و خویان گیاندهچیای نعره‌فی و معدن. هیتزی تورک دویان کموت و له ناو چپاش زوریان شعر کرد و له نهمجامدا به ناچاری خویان دل به دست تورکوره.

۲۳۸. هژلر
خولاسی تاریخی کورد و کوردستانی نه میسنزه کی، ترجمه می مسحه مددعلی عمونی، چاپی بغداد، روپەر ۲۳۶ تا

لکی دووه م فهرمان پړوایانی گۆږکټل

له پېښدا گوتمان نه تمه وی سولیمانی کوږی خالید، ولاتی جزیریان له ناو خؤدا بمش کرد و ناوچه ی گۆږکټل وه بمر میرحاجی بهدر کموت. فهرمان پړوایانی گۆږکټل هه صویان لهو حاجی به دروه کموتونه وه. گۆږکټل ده پېښدا ناوی جوړه قیل بووه؛ له پاشان له بهر زؤر لسی دوان سواوه و گۆږکټلی به سردا پړاوه.^۱

چپای جوړدی که گهمیه کی نوح پیغه مېمر - درودی زؤر له سر شو و پیغه مېمری خؤمان - به سمریوه نیشتؤتموه، لهو مه لېمنده هلکه وتوه.

ناوچه گۆږکټل سمد گونډیکي فله و موسولمان نشینی لټیه. زؤزان و هاوینه واری زؤر سازگار و به چټکه و زموږ و زؤر گمره ستری بؤیتن و به پووش و پارشی همیه. گهلټک هؤز و تیره و خټلی کوږدی کؤچمر، بز له وړپانی ناؤهلان - له هه صوو کؤتکی سالما - پووی تی ده کمن.

کاتی حاجی بهدر مرد و دهره دهری شو دنیا بوو، له نهموی شو حاجی مسحه مد کوږی شه مسه دین ناوټک شوینه کی شوې گرته وه و کاتی نهویش به پوهندی بهرو مه لېمندی نه مان چوو، مړشه مسه دینی کوږی شو له جی همواره کی هللا و شو کهلټندی پر کردوه و کاتی خؤدای گموره و گران نهویشی بز خؤی برده وه، سی کوږی له پووی پؤژگاردای به یادگار به جی هیشتن: مېر بهدر، مېرحاجی مسحه مد، مړسیدنه حممد. هر سټک برا به شوین په کدا مهنایه تی ناوچه کی خؤیان کردوه؛ بهلام چونکه من دهراره ی دوانی پتیشو تیشووی سرگوروشتم نه بوو، له نووسینی شم میؤوه، دوو میره بهر پېواره کانم هه لېواردوه و هر له مړسید نه حممدوه دستم پتکرد.

---

۱ - ده پېښدا ناوی گورکټل بووه؛ عمره ب گوروی کردوته جوړه و کټلی کردوته قیل. له پاشان کورده کان بزیان وکله خؤی لی نه هاتؤتموه. هؤزار

میرسیدنه حمده کوری میرشه مسه دین

له نمنازه بدمر بویر و نمرس و بیتاک و سامناک بوو؛ له مهیدانی هرا و هنگامدا دمسگرم و بدمستوبرد و چوست و زهر بدمستیک بوو ههلبواردمه زهر و زوری زراوی دوژمنی دهره.

جا لمو سهریمنداندا که مهزندهکانی کوردستان سهریان و بهر باری سولتان سه لیم خانی هینا، سهرینه حمده ببوو ههدهمه سولتان و قسهی خوش و هههکی زور پر له که نی بۆ ده کرد و چیرۆکی سهر و سههری بۆ دهگیراوه و ببوو هۆگر و خههره وینی.

پاش مهرگی سولتان سه لیمیش دهگهڵ سولتان سولیماندا ههر بهو ناوابه راییسارد و ههههه ههر خوشمویست و نزیکی پادشایان بوو. وهختیک مووسل و سنجاریشان بۆ خستۆته سهر گۆرکێل و کهوتونه ژیر فهرمانیهوه.

دهلێن نهو جاره که سولتان سولیمان خان له نارامگی بهغداوه دهگهراوه، میرسیدنه حمده خۆی نایه ناو تابووتیکموه و له سهر پێبازی سولتانان له گمز دابوو. پادشاپرسیاری فهرموو گهله نهو داریمستهی کییه؟ گوتیان: تهرمی میرسیدنه حمدهی تیندایه و عمرزت دهکا سنجمقی مووسلی بۆ من و له گیکانی شیرین وایه و پادشاش به نامۆی دایه و لهو سایهوه گیکان له له شهما نه ماوه. پادشانه مهی لی خوش هات و فهرمانی دا مووسلیان خستوه سهر گۆرکێل و گیکانی تازه و مایهی ژبانی بیتمندازی بۆ گهراوه.

میرسیدنه حمده زور ژیاوه و له لای ههموو سولتانهکانی هاوچهرخ، پێزی زوری لی گیراوه. قهلاوی گۆرکێل له دژه ههره ههلهههوت و پردهکانی کوردستانه که سولیمان بهگ بیژمنوغللی دهویری قهلاوی نامیدی دا و زستانی سهختی دوچار بوو؛ هاته گهرمهستی بهشیری، عیززهدین شیری ههکاری خۆی له قهلاوی بای قایم کرد و نیتتر قهلاکان و ناوچهکانی نهه ناوانه ههموو کهوتنه دست پیاوانی ناققونلرو. میرسیدنه حمده ولامی بۆ سولیمان بهگ نارد، گوتی تا قهلاکانی نامیدی و بای و سۆی -که نزیک بدلیسه- له دست نێمه دایه، ههچ ترسیکمان لیتان نیه و دیهمنی خیرهته کانتان سهریاک له بهرچاروی کوردان و له شیاکه

گامیش ده نوتن.

میرسیدنه حمده - که نه میری ناوچی گورکیتل و مووسل بوو - عه مری خودای به جی هینا و
برازای جیگی گرتموه.

میرشمسه دین کوپی میربه در

کرا به جیشینی میرسیدنه حمده ی مامی و شهوش سنی سالان فرمانروایی گورکیتلی کرد و
مالاوی له زیان کرد و سنی برای همبون: میرنیراهیم، میرعومر، میرحاجی محمده.

میرنیراهیم کوپی میربه در

لوان سه رویه ندانه دا که بعدر به گی جزیری ده گیل ناسر به گی برای له سر مزناپه تی جزیر به کیشه و
همرا هاتبون، میرنیراهیم - برادری ناسر به گ - سبارت بهو ناشناپه تیه لاگری له ناسر به گ کرد
و چوه شاری وان و نامی له فرهاد پاشاو مرگرت که ناسر به گی پی سر خا و نامی له تنگی
باخل نا و پوی کرده لای ناستانی سولتان سولیمان خانوه.

همر لمو سه رویه ندانه شاتو ماسب به لشکری په کجار زور و له هرمار به دهری - که زور له
دلویه بارانی په له و له په لکی داران پتر سوو - ده رویه مری شاری وان و هریم و مه لینه دکانی
سرمه وانی دابروه بهر و دهره تانیان له زینده وهران برپیوو. جا هر وه کوو گوتویانه:

هیرش بردن و دس له گیان شردن هوالسن ده گیل خنق پژگار کردن

کاتی زانی توش به توشی قزلباشه و لی دهرچونی زور چمتونه، لیکلی داوه که هر چونیک بی
سر دمرکا و نیازی لنگرت که پی دزه یه کی بکا و به دزیموه خوی بخزینتته بدلیسی. به لام ریسه که
هله و شاه له نیوانی بارگیری و ناوچی نرجیش لووت و بزوت ده قزلباشان هله نگووت و نه شیده کرا
بهرو دواوه بابداته وه، له ناچاری دهسکردنموه و هیرش بردن و دس له گیان و سر شردن و دس بق
دهسکی شیر بردنی هاته بیسر و شیر کیشاو نازا خوی دناو هله لکردن و دری پیدان و زور مردانه
خوی گه یانده نار قه لاکه ی نرجیشموه.

شاتوماسب هم خودی خوی سرداری لشکری کرد و دموی قه‌لای نعرجیشی داو دمس کرا به
شمر و لیل‌دان و تیل‌دان. نریکه‌ی چوار مانگی خایاند قه‌لاکه بز شانه‌گیرا؛ به‌لام نمانی ناو قه‌لا له
ننگانه‌ی بی‌پژیوی، زرد شیرزه و شیرپو بیرون. وایان به لاهه پسند بوو که نامان له شابس‌خوازن و
نموش له خوتنیان خوش بیی و نه‌مانیش به خوشی خویان، خویان و قه‌لای بده‌نی.

مهرنیراهیم و نمو بۆتانی‌ی ده‌گه‌لی برون، ملیان نندا و ده‌ستیان نندا که خۆ بز شای سمرشۆر
کمن و دمس له همرا و شمر هملگرن. خوجیه‌کانی ناو قه‌لا به نه‌ینی ده‌گه‌ل دوژمن‌دا ریتک که‌وتن و
ده‌جمنگی نیو‌شمونک‌دا دمرگای قه‌لایان کرده‌وه و پینج‌سده همتا شمش‌سده چه‌کدار له قزلباشی زور
به‌کار و کارا‌میان پڑانده‌ناو قه‌لا‌گه‌وه و له بهره‌بری بمیان‌دا خویان و قزلباشه‌کان به تغمنگ و تیر و
شیره‌وه شیشانه‌ گیانی بۆتانی. مهرنیراهیم لهو پشتوی بگره و بهره‌دی خاف‌لگیریدا، تیرینکی
پتیردی خودای له نه‌کاوتکا به‌رکوت و پوو به نه‌مان وه‌پی که‌وت. دیسان برازایه‌کیشی برینی
همسته‌می لی برون، ده‌گه‌ل پمنجا شیتست که‌سیل‌لتر له بۆتانیه‌کان‌دا گرا و برانه‌ پیش شاتوماسب.
شافرمانی داهه‌موویان به زیندوویی که‌مول کردن و بمو نیشت و دهرد و ژانموه دلانموه؛ به‌لام
هینده‌نه‌مانموه و مردن ده‌فریایان که‌وت.

مهرنه‌حمده کوپی مهرنیراهیم

له پاش کوژانی بابه‌که‌ی له سمر فرمانی سولتان سوله‌یمان‌خان، گوژکیتی به مزناپه‌تی درایه و
سی سالانی پی راگمیش. کوپینکی گه‌لیک بی‌نهر و جووت‌مژور و ناجۆری هه‌بوو؛ ناویشی
مهرنه‌حمده بوو. لهو پۆژ و پۆژ‌گاره‌دا که مهره‌عزیز گه‌پی ده‌کوپانی خان نه‌بدال هالانده‌بوو،
مهرنه‌حمده یاریدی بهره‌ی خان نه‌بدالی ده‌کرد. کوپه‌کشی له نینکه‌به‌ری بابی خۆی، خۆی دابووه
لای مهره‌عزیز و ههر به فیتی مهره‌عزیزیش باوکی خۆی له سر کار لاگرت و بز خۆی جینگه‌که‌ی
گرته‌وه.

مهرنه‌حمده‌ی وه‌دەرنراو، له ده‌ست کوپی ناپه‌نی، پروی کرده‌باره‌گای سولتان مراد‌خان که دادی
خۆی له لا بکا؛ له پینگه‌دا پمیکی مردن تووشی هات و له دنیای پوونی برده‌ده‌ر.

ميرمهدهد كوپى ميرمهدهد

له پاش باوى لادراوى، ماوميهك خوى به مەزنایەتى دیتموه؛ بهلام زهلاميتكى كهلهكلورى گيتو و گەلۆر و بىهۆش و گوش بوو. نهگەر له ريزى پياواندا بهرمو پاشت وهخويندايه، همميشه يهكهم دهردهچوو. به شەش تەقەل و مانگەشمو بهرى له دنيا گرتبوو نەشى دەزانى چ باسه چەند پۆژتيك له سۆنگەى يارى و هاريكاري مەرعەزيموه خوى رانا؛ بهلام دوايى سەرى دۆپاند.

پسمامانى (ميرعوسەر و ميرمهدهد و ميرمهدهود)، پۆژتيك سواری سەرى بپوون و ميرمهدهد توون به توون چوو.

ميرمهدهد كوپى ميرمهدهد

نەو کاتەى بابەكميان كوشت گچكۆكه و مندالۆكه بوو. نينستاكى كه مينۆوى كۆچى ستههم پۆژى پەمەزانى سالى ۱۰۰۵.ك (۱۵۹۷.ز) به له ژيتر سايەى چاوهديرى و ياريكاري مەشرەف كوپى خان نەبدال به سەر گۆپكيتلى رادهگا.

لکی سینهم فرمانبره‌ایانی فنیك

دانیشتوانی نارچهی فنیكی چوار هۆزن: به‌جنوبی، شوقاتی، میران، کۆینه. فرمانبره‌واکانی فنیك ده‌چنمه‌ سمر مهنه‌بدالی کوپی سولیمان کوپی خالید.

ولك باسمان کرد سولیمانی کوپی خالید له‌ جزیری کۆچی دوایی کرد و کوپه‌کانی ولاته‌که‌ی بابی خۆیان له‌ ناو خۆیاندا دابه‌ش کرد. ناوچه‌ی فنیك وه‌بهر مهنه‌بدالی کسوت. ماریه‌کی زۆر مهنه‌بدال به‌ سمر نموی راگه‌یشتوه‌ و که‌ مردوه‌ نموه‌ و نه‌تموه‌ و وه‌چی نمو، مهنه‌نایمته‌ ناوچه‌که‌یان به‌ ده‌ست بووه‌. له‌ دواییدا تورکه‌مانی ئاق‌قۆینلوو له‌ به‌ر ده‌ستیان ده‌رتان و ده‌ستیان به‌ سمردا گرتوه‌. لهر پۆموه‌ ناله‌باری و تیکه‌ل پیکه‌لی و ئالقۆزی و بی‌سهر و به‌رمیی بیتاد، هه‌موو ناوچه‌که‌ی داگرت و ممو‌دای نزیکه‌ی سمدالیك له‌ ژێر چه‌که‌می تورکه‌مانی ئاق‌قۆینلوو دا نا‌لاندی.

له‌ پاش نموه‌ی که‌ ده‌ولته‌ی ئاق‌قۆینلوو گلۆله‌ی لسی که‌وته‌ لیژی، دووباره‌ ولاته‌ی خۆیان ده‌س که‌وته‌وه‌ و ئیتر له‌م‌ساوه‌ که‌سی‌تر به‌ نیازی ده‌ست درێژکردن، په‌لی بۆ درێژ نه‌کردون. تعنیا جارێک له‌ سهرده‌می مهنه‌نایمته‌ی شاعه‌لی به‌گ -که‌ فرمانبره‌وای جزیر بوو- ده‌ستی به‌ سمر فنیك داگرت و دای به‌ مهرمه‌حه‌مه‌دی برای به‌لام دیسان هه‌ر به‌ یارمه‌تی خودی فرمانبره‌وایانی جزیر، ناوچه‌که‌ دراوه‌ته‌وه‌ ده‌ست خاوه‌نانی پێشویی و هه‌تا نه‌مە‌ق که‌ میژوو ۱۰۰۵.ک (۱۵۹۶ و ۹۷.ز)، ده‌بهر ده‌ستی خۆیان دایه‌.

به ندی پېنجه م

فهرمان پړوایانی چه سه تکيف

که به ملکان^۱ به ناویانگن

جيهان بېړی جان خانمی جادووه   یه کڼ سمر ده خا و ده ستمیهک ون بووه
له یهک باز ددهات و یه کڼ ساز ددها   له همر کاته سازیکي شواوز ددها

وتار د ابیژی دانسته پیژي خوش پیژي گومهر پیژي و هه قایه تخوانی به سروزوانی ده پړاست و به پړاوت،
وایان له گیتو داوه و دان پیژیان کردووه و پرخه کمیان راناه که له دوی نمری گمردوونی چه پگمرد
و پړوگاری دلیمرد، پړوی له بنه مالهی پادشایانی نه سیوی وهر گتیرا و پړوی پری کامهرانی لی
هه لکیرانه و سالی ۶۲۲ ک (۱۲۶۳ و ۶۴ ز) بز خه لکی کوردواری بوو به قهله منداری خاکه ساری و
لهو ساله تووش و شوممه دا شو خانه دانه ناوه دان و به بهر و یوومه بوو به هیلانه کی کونده بوومه و پړوی
سمره ختی تهخت و به خته و دریان مرؤته می ماته مین دایگرت و له پشت که ژي دژا ماندا په نای
گرت و شیرایموه و نه ستونده کی کژن و تاولی خونکاران و سرداران میسر و شامی، له بهر ترموومی
ره شمبای چارموشی چه مایموه و که چایموه و چی له جینگه نه مایموه و بنمویاریان به یه کجاری لهو
ناوه دا پیچرایموه، یهک له پاش ماوهی خانه دان، تا ماوهیهک به نهیشتی له شاری چه مادا ژیاوه و لهو
پیوه پړوی کرده تته قه لای ساردین و بۆته میوانی دژدرا و گهلنکی پرتز لیگیسراوه و به شوات و
نارمزوی دل له لای خاوهن قه لای ممر و پهند و ناکاریمسند داحمزراوه و به پیاهوتی باربوی میوانی
کردووه و قه لای و مذهبندی ساوهری پی به خشیوه. تا ماوهیهک له ساوهری پای وار دووه و لمویش دلی

۱- نه مینزه کی ده لی: مملیکان وانا پادشایان. به لام من لایه له مملکاتیموه هاتووه که یه گیتکه له سی مزه بی
فله کاز: مملکاتی، یاقووی و نه ستوری؛ که سمر به قدیس نه تنزیو سن. هیندیک له کورده مسیحیه کان به ناوی
مزمبه کانیانموه ناو براون. کۆمه لیک له میژوونوسان لایان وایه نه ستوریه کانی لای موسول- که نیتا به خویان
ده لین ناشوری- و فله یاقوویه کان- که سرده میتک جوزقانیان پی ده گوتن- به پرمسن کوردن. چه میل

هملقمندراوه و به جینی هیشته و پروی کردوته پأسالغول (سردتیرمزه) که نیستا به حمسنکیف دهناسری.

ناووهمای سازگاری حمسنکیفی پی کموتوه و زوری و مبر دل کموتوه و لموی پالی داوتموه و یه کجاری حمساوتموه و بز خوی ژنی لی هیناوه و خیزانی پیکمونه ناوه. سمرم پای خرمایمیشی، بناغمی دؤستانهیشی ده گمل خه لکا داپڑتوه و پڑیه پڑژ لای خوجیه کان خوشمویستی پهری گرتوه تا سمرنه نجام وای به سمر هاتوه پیسر و لاو و ژن و پیار و دارا و نه داری نمو ناوه به دل و داو پزریان لیناوه و تمواو دلیان کموتوته سمری و چی گوتوه لیان بیستوه و بز مه زنی خویان ریستوه. به دمتی گمل کردویانه به مشهور خوری خویان و بزیان پمنجه سز کردوه. قهلا و سمنگمر و چمپریان هملتانومه و داداونومه و تازه میریان لی داناوه.

دژدار و سرداری ماردین دابویه کزی و کمهفتی و دژ و شورقه لاکانی پرویان کردبوه و تیرانی و زگیان دابوو و همره سیان هینابوو؛ له دسکاری و هملتانومه قه لای حمسنکیف زور ترسا. پیسویکی ناره لای میری حمسنکیفی که بی و چای پی بکمی. مرنامادمنه بوو بچی و نیتسر نمو خق بواردنه بوو به نامیانی دردؤنگی و سمری کیشایه همر و جهنگ.

لشکری ماردین دهنگ دراو بز گرتنی قه لای حمسته می حمسنکیف، پروی کردمناوچهی پأسالغول. دژداری قه لای بره ل، وهک شیر له میداندا چقی و وهک پلنگی چنگ خوتناوی برهنگاری نیاری بوو؛ ناچاری کرد به شکاوی و هیزنه ماوی به پاشدا بگمپتسموه و نیتسر تازه جارتیکی تر ناسق نه پمپرتیتسموه.

لمو پڑزوه دویاره هملکی به ختی دومتی پهری نیسوی گمشاوه و نالای هات و به ختمه ریان له سمر ناوچهی حمسنکیفی شه کاوه و به ماویه کی فربه کهم، زوری سنور و کموشه نی دورویسری خوی پیراند و هوکمانی خوی لی داممزراند.

له دیوان و فرمانان و له دمنوسوی رابردواندا، حمسنکیف به سینیش نومسراوه و سبهارت بمو مهبستموه له باوم پیکراوانمه شتیکمان به دسته مویه؛ گوايه: جارتک عاره به سوارتک هممن ناو له شمرتکدا فرمانداری نمو قه لایه گرتویسوی و خراوته زیندانومه و ماویه کی تیدا ماوه و

همرچی همولیان ده گمَل داوه هیچ رازی نهدرکاندوون و زمانی خوی گری داوه و بهمهری به دیلگر نهداوه. دژدار همرمشی لی دهکات نه گهر هر قروقپ بکا له سمر دنیا به نامیتنی و نمو لاساری و سمرسه ختیه وای لی دهکا بیفموتیتنی.

حسمن که زانی ده کوژی ولایمی بژ دژداری نارد: که بوخچی ممرگم تیک ناوه و هومیتد له زیان برآوه. تکام وایه دوا ناواشم بژ پیک بیتنی؛ لیم گهرین تاوتیک ماینه کم دناو قهلا داو دم و چاوتان به سمر و سواریم و جوانی و لهباری ماینه کم بکمو؟ نیتسر نموسا له خوینی من گمردنتان خوش و نازاد بی و خوشم به دلخوشی دهرم. ختوی قهلا ناواته کی بژ پیک هیتا و ماینه کی خویان بژ هیتا و گوتیان فرموسو سوار به! حسمن کموته سمر دست و پای می و خوی هاویشه سمر خوانی زین و ماینی تاینی سم کژدکی کلکسه گلاری حدودی گوییملی که فمل پانی، ده مه پیدانیدا هیتا و برد. به لام ماین چ ماین؟

به لَش نمرم و دم گهرم و ناودهس بلاو	پهوان و به لسنجه وه کووو بلقی ناو
له بمر خوشبیزی و سووکی وه ختی پهری	به ناو و سمان نهید پرووشاند زهری
وه کووو دهنکه بارانی نه ورژ به تاو	له کتیر پیسوی تیوتر له تیشکی همتاو
گهری زور به گهرتر له بیسر و خمیال	له لات وابوو تووکی هه موو پروونه بال
به نمرمیتکموه که وتبا کایموه	شنهش تیزی پای پی ندهدشکایموه
وه کووو به ختی کوردی هه ژار مژن و سل	که سی پی نه گیبوو، وهک ناواتسی دل

حسمنی چاپلک سوار له برده می دژداردا جارتیک به رهوت و هه لیک به نمرمه غار، سوارچاکی خوی و له باری ماینه به کاره کی پانا و له پر ناوژنگی لی تهقاند و هدی لیکرد. ماین له بانی قهلاوه پهری و له بهر زایی پتر له سه دویمنجا گمزی بهننایی، خوی هه لداشته ناو زیته که لموتیه تیده پهری. سوار هیچ له سمری نه پهری به لام ماین بهو تهوژمه، له نترینی چه مددا پسا.

سوار وازی له ماین هیتا و هر به مهله ملی لیتا و لهو ناوه خوب و به گهر و نههنگ فریتنه، پهریموه و خوی پژگار کرد. کاتی حسمن له بهرچاری خاوهن قهلا و خهلکی ون بوو، هه موو تیکرا به سمرسامی لیکیان پرس: حسمن کیف؟ وانا حسمن چژن؟ جا وهک ده لیتن: هر لهو ساوه له سژنگی

نم عاجباتیموه ناوی نراوه همسن کیف. قسه‌یه‌کی سمیره گمر درۆ نه‌بی!

هیندیکیش ده‌لین کینفا کوبی تولۆن نمو قه‌لایه‌ی بنیات ناوه و حصن کینفای پی گوتراوه؛ که حصن به عمره‌بی قه‌لایه. نه‌مش خوا دهمیزانی.^۱

هۆز و تیره گرینکه‌کانی ناوچه‌ی همسنکیتفی سیزدن:

- ۱- ناشیتی ۲- محله‌سی ۳- میهرانی ۴- به‌جنه‌وی ۵- شقاقی ۶- نه‌ستورکی
- ۷- کوردلی‌ممن ۸- کوردلی‌گچکه ۹- پهمان ۱۰- کیشکی ۱۱- جله‌کی ۱۲- خنده‌کی
- ۱۳- سوهانی و بیدیان.

نم شوینه گرینگانه‌ی که به سر همسنکیتفمون، شاری نسورد و ناوچه‌ی بشیری و تور و نمرزمن؛ که نمرزمن به دست ممزنی همزۆمه‌یه و دوازده‌هزار فله‌ی باج و پیتالده‌ری لیه.

لمو پۆژموه که خاومنی قه‌ل ده‌گمل میری ماردینی‌دا کیشه و همراهی لسی پیدنا سو، همتا نمو پۆژهی پیسیری ژبانی له‌ به‌رجنگوبکی مرگدا بزگوب به‌ بزگوب هه‌لتیشا، هر فرمانپه‌وای سهره‌خۆی ناوچه و قه‌ل و میری هۆز و تیره‌کان بو. له‌ دوی نمیش -وه‌کورو ده‌ماودم هاتوه- گوايه:

مه‌لیک سوله‌یمان

که ناوی یه‌کێلک له‌ کورانی بووه، بۆته جیشینی و ماومه‌کی زۆر به‌ فرمانپه‌وایی ساوه‌تموه و تا دوایه‌کی دهلته‌ی چمنگیزیه‌کان، وانا همتا سالی ۷۳۶ ک (۱۳۳۵ و ۳۶ ز) ولاتی همسنکیتفی هر به‌دستموه بو. له‌دوی نموه‌ش که سوله‌یمان په‌یمانی ده‌گمل ژبان هه‌لوه‌شاند و مرگ بۆخۆی پفاند:

مه‌لیک محهممد

که پۆلای مه‌لیک سوله‌یمان بو، کرا به‌ جیگر. پیساونیکی لیتزان و مشهورخۆز و دادگمر سووه. له‌ سرداری و دنیاواری و چاوه‌دیری، دست و پتوهند و په‌عیه‌ت و ژێرده‌ستانی خۆیدا، له‌ ناو فرمانپه‌وا

۱- کیتف: کیت. هیچ دور نه‌ هسان‌کیتو بی. هسان به‌ردیکی سه‌خته و تیخی پی تیژ ده‌کمن. کهه‌نی عمره‌بی -که به‌ نمشکوت ده‌لین- هر کیتله‌ کوردیه‌کمه‌یه. هه‌زار

پایه‌بم‌رزه‌کانیشدا وینه‌ی نه‌بووه. همرگیز پادشاو خاوه‌ن ده‌سه‌ل‌ته‌کانی نیرانی له‌خ‌زی سل‌ نه‌ده‌کرد و دلی‌گشتانی‌را ده‌گرت. هه‌تا دوا‌یی‌ پادشای‌ مەرگ‌ به‌ سەریا‌ داو‌ بەرەو‌ دنیا‌ی‌ نه‌مان‌ی‌ برد. ئەوسا:

مەلیك عادل كۆپی مەلیك محەمەد

له‌ سەر‌ نەسپ‌اردە‌ی‌ مەلیك‌ محەمەد‌ کرا‌ به‌ فەرمان‌پەر‌وای‌ ولاتی‌ حەسەن‌کێف‌ و بە‌و‌سە‌ری‌ د‌ل‌سۆ‌زی‌ و داد‌گە‌ری‌ ده‌گە‌ڵ‌ خە‌لک‌دا‌ پ‌ه‌فتاری‌ ده‌کرد‌ و ول‌اته‌کە‌ی‌ له‌ ناوه‌دان‌یدا‌ کردە‌و‌ینه‌ی‌ به‌هەشت‌ و له‌ پایە‌بە‌رم‌زی‌ و شان‌ و شکۆ‌دا‌ زۆ‌ری‌ له‌ باب‌ و با‌ی‌س‌رانی‌ خۆ‌ی‌ تێ‌پەر‌اند. تا‌ له‌ سا‌لی‌ ٧٨١‌ ک‌ (١٣٧٩‌ ز)‌ دا‌ پ‌ه‌شە‌با‌ی‌ مەرگ‌ پە‌ل‌کی‌ ل‌کی‌ ژیا‌نی‌ هە‌ل‌وه‌ر‌اند‌ و دا‌ی‌و‌ه‌ر‌اندە‌ناو‌ چال‌ه‌وه‌.

مەلیك ئەشرف كۆپی مەلیك عادل

کراوه‌ به‌ جێ‌نشینی‌ مەلیك‌ عادل‌ و هاو‌چەر‌خی‌ نە‌مەر‌ته‌یس‌ووری‌ کورە‌کانی‌ بووه‌. مە‌ولانا‌ شەر‌ه‌ف‌ه‌دین‌ عە‌لی‌-یە‌زدی‌ خاوه‌نی‌ غ‌فران‌مه‌ ده‌لی‌: «سا‌لی‌ ٧٩٦‌ ک‌ (١٣٩٣‌ و ٣٩٤‌ ز)‌ نە‌مەر‌ته‌یس‌ووری‌ بە‌دا‌به‌ودە‌ست‌و‌ر له‌ دوا‌ی‌ ئە‌وه‌ که‌ به‌غ‌دا‌ی‌ گرت‌ و قە‌ل‌ای‌ ت‌ک‌ریتی‌ خە‌ستە‌ ب‌ەر‌ ده‌ست‌، لە‌و‌ێ‌را‌ پ‌و‌وی‌ کردە‌مار‌دین‌. کات‌ی‌ گە‌یشتە‌ شاری‌ ر‌وحا‌، سە‌رداری‌ حە‌سەن‌کێف‌ لە‌و‌ی‌ به‌ پ‌ام‌وسا‌نی‌ پ‌ایە‌خی‌ ژ‌ێ‌تر‌ نە‌مەر‌سە‌رف‌راز‌ کرا‌ و تو‌ن‌یلی‌ بێ‌چارە‌یی‌ و سە‌رک‌زی‌ به‌ زە‌مینی‌ بە‌ندە‌یی‌ته‌دا‌ سا‌وی‌ و د‌ل‌سۆ‌زی‌ خۆ‌ی‌ له‌ خ‌زمە‌ت‌کار‌یدا‌ پێ‌ک‌ هێ‌تا‌ و له‌ پ‌و‌وی‌ خۆ‌ش‌ و چاکە‌ دە‌رباره‌ کردنی‌ شا‌هان‌مه‌وه‌ بە‌شی‌ درا‌ و گە‌پ‌ای‌مه‌وه‌ بۆ‌ ول‌اتی‌ خۆ‌ی‌.»

له‌ پاش‌ ئە‌وه‌ش‌ ما‌وه‌یه‌کی‌ زۆ‌ر‌ ما‌ و ئە‌وسا‌ تە‌یس‌مو‌ر‌ لە‌نگی‌ مەرگ‌ به‌ سە‌ری‌ کردە‌وه‌ و خ‌وای‌ گە‌وره‌ بۆ‌ خۆ‌ی‌ بر‌ده‌وه‌.

مەلیك خەلیل

کۆ‌پی‌ مەلیك‌ ئە‌ش‌رە‌ف‌ که‌ ناز‌نا‌وی‌ مەلیك‌ گامیل‌ بوو، له‌ دوا‌ی‌ کۆ‌چی‌ با‌وی‌ هە‌موو‌ هۆ‌ز و تیرە‌کانی‌ حە‌سەن‌کێف‌ به‌ تێ‌ک‌پ‌ایی‌ کردیانە‌ سە‌رداری‌ خ‌زیا‌ن. سا‌لی‌ ٨٢٤‌ ک‌ (١٤٢١‌ و ٢٢‌ ز)‌ شاپۆ‌خ‌ میرزا‌ کۆ‌پی‌ نە‌مەر‌ته‌یس‌ووری‌ کورە‌کانی‌ -که‌ بۆ‌ شە‌ری‌ کورە‌کانی‌ قە‌ره‌ی‌ووسفی‌ تو‌رک‌سا‌نی‌ ده‌هات‌- گە‌یشتە‌ ک‌وشە‌نی‌ وان‌ و وستان‌. مە‌لیك‌ خە‌لیل‌ پێ‌ش‌وا‌زی‌ شایانی‌ کرد‌ و به‌ سە‌ردەر‌انه‌ سا‌ج‌ کردنی‌ شاپۆ‌خی‌

سریرمز و به ختمور کرا و لمو کاتمشدا که میرزا شاپوخ له سنووری نه لشگردی مزنه کانی کوردستانی وهک مع شه مسه دینی بدلیس و مهلیک محمه دی هه کاری و کوبی سولتان سولیمانی خیزانی بعری ده کرد، مهلیک خه لیلیش ده گم وان گه راه بز ولاتی خزی و هتا ریا همر به ناسودهی و کامرانی رایبوار و لشکر و بمرده ستانی له چاکهی زور به هردار و دلخوش ده کرد. سالی ۸۶۲ ل (۱۴۵۷ ز) فریشتی گیان کیشان ناوی له سیاهی خه لکی دنیا ره شکرده و به بمره به هشتی بعینی بعنکرد.

مهلكه خه لهف

کډیو مملیک سولیمیان یو. ده‌بووه برازای مملیک خلیل و به خلمف چاوسور ناسراوه. له پاش نه‌مانی مامه‌کې کړا به سرداری حسن‌نکیف و مهرزی هوز و تیره‌ګانی شو ناوه یوو. له شمېر و همرايه‌ګدا که له نیوان وان و بۆتانیاندا قعوما، خلمف نازایمتی و نمبردیه‌کې وه‌ای نواند که یتیر له ناو خلکدا به خلمف جوت شیر ناوانګی رژیشت.

لەو سەروەنەنەدا کە ھەسەن بەگى بايەندورى ئاققۆزىللو خۆى لە گىرتنى كوردستان خۆش كرد، لەشكرىكى توركمانى ناردەجستەى ھەسەنكىف و گىرتنى قەلەى پى سپاردن. لەشكر دۆرەى قەلەكى دا؛ بەلام ھەرچى تەقەلەى داو كرد و كۆشاپى بۆ دەگەل خەلەف نەكرا. كاتى بە شەرى پووېمپرو بەھرىە كيان دەس نەكەوت، كەوتنە بارى گەپوگزی و بە دزىسەو نامۆزايەكى مەلىك خەلەفیان فرىو داكە نەگەر مەلىك خەلەفمان بۆ بكوژى بۆ دەگمىنە مېرى ولات.

نیتر همتیو گرتی ناموس و پیاومتی، بۆ بیگانهی نامۆ شل کرد و دوژمن له خشتیمان برد و به خهیاالی پر و پوچی شوین کلاوی قوچ کهتبور! لیتی دهخهفتا ههتا پوژتیک له گهرماودا کیتس و دهرفهتی لێ هینا و کوشتی و کۆلکهی خانهدانی گهرمه، به دهسکهتموری خۆمالتی برابره و کهوته چنگ تورکهانهوه. نمو کابرای ناموسفرۆشیش چی پێ نهبر! و ههر پهیامانی بۆ ماوه! گوتویانه «ههر کس بکا بیگانهپهرستی، ناخری ههر دینی نووستی» خایهزکان خایاندیان و به ناوهزی بیکهمنین و خۆیان به خۆی مالدیران کرد.

تسوی نهمه گ نه گمر لمزوشدا هه بویین زوو   بارانی لئی نه باری، نه گوروا، سموز نه بوی
ناوی وهلا له ناوی جنزکه و پیری ده چینی   همر بیستان دهلین همس و کس نییدی پروی پرو

مه لیک خه لیل کوی مه لیک سوله یمان

له پوژگاری تورکماناندا به نهیتی له شاری حه ما ده ژیا. کاتیک که دهرهم به ره می کموته به می
تورکمانی ناققوینلوو، مه لیک خه لیل به یارمستی میرشامحه مه دی شیرزی له شاری حه ما
دهرکوت. مه لیکانی حه سنکیتی، هه میسه ومیزی خویان لمو شیرزیانه هه لدمبارد. هوزه کانی لای
حسه نکیتف له مه لیکیان کۆ بوونه و چه کیان هه لگرت و چوونه سمر شاری نهمسرد و به زه بیری
شیر، ناققوینلوویان دهرپراند و له ویره هاتنه سمر قه لای حه سنکیتف و گه لیک پیاوانه نهمیشیان له
دوژمستان پاکردوه و مه لیک خه لیل بوو به پادشای سمریه خۆ. له راستیشدا لمو چاخه دا کس له
مهنانی کوردستان به پلموپایه و شکۆ و مایه ئمو سهرداره نه گمیشتوه و زویش پادشایانه ژیاوه.

خوشکی گه وری شانيسماعیلی سهموی -کاتی که له بمر ده ستریزی سولتان یه عقوب پوی و
زید و نیشتمانی خوی به جی هیتشت و به نیازی زیاره تی کابه، هاته دیار به کر- که گمیشه
حسه نکیتف، مه لیک خه لیل له خۆی ماری کرد و له پوژی شیرینی خواردن و زه ماونه دا به زمینی
نموتۆ به ریا بوو، که وینه ئی له پوی دنیا دا نهمیشیری و نه دیتراوه. کهمیخودا و کار به دهستان و
گه وری پیاوانی کوردستان ته نانه ت خه لکی په مه کیش لمو شاهه نگه شاهانه به کۆ بوونه وه.

به همر لایه کدا لات ده کردوه دیلان و سه ما و گۆهندی پوال و کیژ و لاوان بوو. نازداری یاوان و
به ریمدراوان و به لکه چاوان و به لکه خر و جهر گهران، ده ست له دهستی تازه لاوان و شیرین کوراندا
هه لیان ده خرانده وه و خه می دلان ده پراند.

له دیوانی میر ومهنان، میگی پانی لووس و ساده به قومقو مۆکی بادوه سوپیان ده دا و به پهرتی
به لهنجه مولاریان و بزهی لیوی شه کریاریان پهرده ی شه مییان له پوی شه رمنان داده پراند و تمنانه ت
دلی زۆرهانی په ک کموته شیان به ناز ده فراند.

چاوته ندازی به ژوبالای نۆنه مامان و تالی مه ی و تالی کولمی گولندامان، پییری له ژبان
زوبیریشیان تم ده کردوه و پتر له لاوی چارده سال، به تاسمه دل و چاریان ده لمو پراند.

گودانی ویتوانی خوش‌دنگ و لمبروه‌گیرانی خوش‌دنگ، لمو ناو به‌زم و ناهمگدا کموتیونه گاله و نموی دهبانگوت نعیانده‌گوت‌موه. چوروزه و بلور و ساز و سه‌متور به سمد ناواز و همزار جۆر له کۆڤدا دهنگی ده‌داده. خۆشخوانی خۆ ویتۆ بمو هۆیه نهم شیتیرمیان خوتندوه:

به‌زمی‌شاهانه‌یه نه‌ی‌دل! هه‌له خۆت سمرخۆش که چاوی مه‌ست هۆش دهر‌فیتن وهره خۆ بی‌هوش که جوانترین گول له گولستانی عه‌جهم میوانه دیباری شایانه له‌مه‌ولا گولێ کوردستانه ته‌ختی به‌لکبه‌سه‌منکیتف و خه‌لیل‌سینانه پیرکه پیتوانه که مه‌یگیرا هه‌ره‌تی په‌یمان له دواي نه‌وه به ماوه‌یه‌ک که ته‌خت و به‌ختی ناق‌قۆزینلوان وهرگه‌را و رۆژی هاتی شانیسماعیل له ژیر هموری که‌سایسموه هاته دهری، میر و مه‌زنانی کوردستان به ناواتی سمره‌وانه رامووسانی باره‌گاکه‌ی، پروویان کرد‌ه‌شاری تموریز. شاه‌هر که چاوی پێ کموتن بی چاک و چۆنی و چمند و چوون، مه‌لیک خه‌لیل‌ش و هه‌موو مه‌یره‌کۆرده‌کانی گرت و دانیه ده‌ست زین‌ه‌ل به‌گی شاملوو. نه‌ویش جینگه‌ی له لا‌گۆشمی زین‌داناندا بۆ چاک کردن.

مه‌لیک خه‌لیلی زاواشی وه‌کووو چاوی جوو هه‌لپنچا که هه‌ر نیت‌ساکه خوشکی خۆم به مه‌نا‌مه‌وه دهر‌یت‌موه. مه‌لیک خه‌لیلی زاواي شا، ژنی و کورپ‌سک و سێ کچی بۆ هیتان‌مه‌وه ته‌موریزێ، و سه‌ر خه‌م‌ووری کرد‌ه‌مه‌وه. ماوه‌ی سێ سا‌ل مه‌لیک خه‌لیل له گرتو‌خانه خۆتیرا و لمو ماوه‌شدا وڵاته‌که‌ی به ده‌ست قزلباش‌مه‌وه بوو. له شه‌ره‌که‌ی چال‌دیراندا مه‌لیک خه‌لیل دهر‌فعتیکه‌ی له بۆ په‌خسا و ده‌گه‌ل باشی بیول‌ه‌بايکی‌دا پت‌سک کموتن و پاسدارانی زین‌دانی کوشت و له ته‌موریز‌مه‌وه پای‌کرد و پووی‌کرد‌ه‌شالی دیاره‌که‌ر. کاتی گه‌یشته نزیک وان، چه‌کداری هۆزی مه‌حموودی سه‌ری رینگ‌میان لی گرت و خۆیان لی سازدا بیگرن. مه‌لیک خه‌لیل ژۆر مه‌ردانه هاته ده‌ست و خۆی له ده‌ستیان رزگار کرد و له پرسی گه‌لی بدلیسموه به‌ره‌و هه‌سه‌منکیتف هاته‌مه‌وه. به‌لام باشی بیوکی هاو‌پێی، له شه‌ری مه‌حموودیه‌کاندا سه‌ری تیدا چوو.

وه‌ختی له به‌ندینه‌خانه به‌وو، هۆزی شیرۆزی و زه‌رقیه‌کان و هۆز و تیره‌کانی ناوچه‌کانی لای هه‌سه‌منکیتف، مه‌لیک سوله‌یمانی کوپی مه‌لیک خه‌لیلیان کرد‌ه‌بووه مه‌زنی خۆیان؛ به‌لام هۆزی په‌شان، کاروباری ناوچه‌ی خۆیان دا‌بووه ده‌ست کۆپه‌سامیکه‌ی مه‌لیک خه‌لیل و هه‌ر لمو ماوه‌شدا بۆتانی

لهشکریان برده‌بووه سمر شاری نهمسرد که له چنگی قزلباشانی پژگار کمن. لمپه دنگ و باس داکموت که مه‌لیک خلیل هاتموه. کورانی مه‌لیک خلیل هاتنموه خزمهت باوکیان و لمشکری هۆزی بۆتانیس له ده‌وری نهمسرد وه‌کشین.

مه‌لیک خلیل پاش چمند پۆژێک قه‌لات و شاری نهمسردی له قزلباشان ساندوهه. قزلباشان له وه‌ختی خۆی قه‌لا و ناوچه‌ی هه‌سه‌نکیفیان به یارمه‌تی هۆزی به‌جنه‌موی گرتیووه. هه‌ر به‌وانیشیان سپاردبوو که بۆیان بپاریژن. نمو به‌جنه‌مویانه زۆر جاران له لایم قزلباشموه خزمه‌تیاں پێ سپێراوه و بۆ عه‌جهم فریو دراوین. جا که هه‌والی هاتنموه مه‌لیک خلیل داکموت، به‌جنه‌مویه‌کان خۆیان گمیانده‌ناوچه‌ی توور له بۆتانی که بژیو و جبه‌خانه کۆ بکه‌نموه و به‌خزێنموه ناو قه‌لاوه و هه‌روا هه‌سان دهمت مه‌لیک خلیل نه‌که‌وی.

مه‌لیک خلیل به پلانی نمو به‌جنه‌مویانه‌ی ده‌زانی و کێس و ده‌رفه‌تی لێ هانی و لمشکری خۆی کۆ کردوه و له پڕ به سه‌ری دادان و نه‌وانیش -که خافلگیر بوون- بپاریازدا نه‌گه‌ر نه‌مانیاں پێ بدی و نه‌کوژێن، قه‌لا به دستموه بدن. مه‌لیک خلیل چاری له کوشتنیاں پۆشی و نه‌وانیش به خۆشی خۆیان قه‌لایان دایه‌وه دهمتی. ده‌گه‌ل حوسین به‌گی مه‌زنی به‌جنه‌موییدا ناشت بوونه‌وه و له جیاتی خۆینی باب و برای -که له دوا‌یی باسیان ده‌که‌مین- گوندی بالی به مولکایه‌تی پێ‌درا.

باوه‌ر پێ‌که‌راوان واده‌گیرنموه که به‌جن و به‌خت هه‌ردووکیان کۆپی حاکمه‌کی جزیری عوممه‌ریه بوون و له سمر مه‌زنایه‌تی، نمو دوو بپرایه هه‌رایان لێ په‌یدا بووه و مه‌زنایه‌تی جزیر به‌ر به‌خت که‌وتوه‌وه و به‌جنیش هاتۆته لای هه‌سه‌نکیف و بنه‌ماله‌ی مه‌لیکانیش هه‌سه‌نکیفیان نمو به‌جانه زه‌وت کردوه.

نیواش هه‌بوون گه‌تووینه: هه‌موو کوردی کورده‌ستان له په‌گه‌زی به‌جن و به‌ختن. نه‌مه‌ش هه‌ر خودا ده‌یزانی لهو کاته‌دا که مه‌شهره‌ف کۆپی مه‌به‌در فه‌رمانه‌ی‌ه‌وای جزیر بوو، هۆزی به‌جنه‌موی -به هۆی دوژمنایه‌تی کۆنموه- گه‌ر و گێچه‌لیان تی ده‌هالاند. مه‌شهره‌ف ویستی تۆله‌یاں لێ بکاته‌وه؛ ناردیه لای مه‌لیک خلیل که ده‌بێ ته‌نبییاں بکا. مه‌لیک خلیل، مه‌رحمه‌مه‌دی به‌جنه‌موی و پاژه‌که‌س له کور و دهمت و پێ‌نه‌دانی بۆ خاتری مه‌شهره‌ف کوشتن. حوسین به‌گی کۆپی مه‌رحمه‌مه‌د به هه‌لاتن پژگاری هات و مال و دارایی هۆزه‌که‌ی هه‌مووی وه‌به‌ر تالان که‌وت. جا ئێستا‌کانی وه‌ک ده‌لێن: له به‌ر نمو خۆینه‌خۆیه بووه که حوسین به‌گی ده‌گه‌ل قزلباشان پێ‌که‌وتوه‌وه و

مه‌لیک خه‌للیش بز کوژانموی نمو خوتنمیه که گوندی بالی داوه به حوسین بدگ و ده‌گملی ناشتموه بوو‌گه.

مه‌لیک خه‌لیل له دواي نموه که هۆزی به‌جنموی قه‌لای حمسه‌نکیفیان دایموره، ماوه‌یه‌ک له سمر ته‌ختی فرما‌ن‌ه‌وایی به کاممرانی پالیدیاموره و نموسا پادشای مەرگی لی‌ بسو به میوان و ناردیه دیوانی رازیوشانی شاری خاموشان و له گۆشهی گۆزی تن‌گم‌بردا جیتی بز چاکرا. چوار‌کوپی به یادگار به‌جی هیتشتن: مه‌لیک سوله‌یمان، مه‌لیک عه‌لی، مه‌لیک محمه‌مد، مه‌لیک حوسین.

مه‌لیک حوسین کوپی مه‌لیک خه‌لیل

مه‌لیک حوسین لاوتک بوو سمریمرز و به‌ده‌مار و به‌خشنده‌و خاوه‌ن به‌زه‌یی. ده‌گمل هه‌موو ناکاری جوان و له‌باریا جوان چاکتک بوو نمبکمی نه‌بخۆی تماشای سای گمردنی کمی. هه‌مووخه‌لکی نمو ناوه شو و پۆژ پمسنی لاوتی و پیاوتی نمو کوپه‌یان ده‌دا. هیتشتا بلووغی نم‌بوو، به‌مه‌زنیان هه‌ل‌ب‌وارد و کار و باری ولاته‌ک‌میان پی‌ سپارد.

جوانی که له پووته تیشکی دلته پون‌ساهی خودایه‌ ناو و گلته

به‌لام که له جینگهی باوکی جی‌گیر بوو، له براکانی خۆی دلگیر بوو. مه‌لیک محمه‌مد و مه‌لیک عه‌لی گرتن و مه‌لیک سوله‌یمانی برای‌تری له ناوچه‌ی ئه‌رزه‌ن رای کرد و خۆی گه‌یانده‌لای خوسره‌و پاشای میری میسانی دیاربه‌کر و داوای جینگهی مه‌لیک حوسینی بز خۆی کرد.

خوسره‌وپاشا به‌و ناوه‌وه که نایموی برا پینکوه گیتهمیان بی و ناشتیان ده‌که‌مه‌وه، ناردی مه‌لیک حوسین و براکانی هیتانه دیوانی دیاربه‌کر و مه‌لیک حوسینی کوشت و مه‌زنایمیی حمسه‌نکیفی دا به مه‌لیک سوله‌یمان.

مه‌لیک سوله‌یمان کوپی مه‌لیک خه‌لیل

شاه‌زایانی دین و پیتوارانی شاپتی نایین به تیک‌رایی فرم‌وویانه که شایانی گم‌وره‌یی نمو کسمیه هه‌میشه به‌و فرم‌ووده‌یه‌فتار بکا: «چاکه بکه وه‌ک خوا چاکه‌ی ده‌گمل کردی» و گموره و گچکه له چاکه و به‌زه‌ی به‌ره‌وه‌ر بن و به‌ران‌به‌ر به فرم‌ووده‌ی «خزم له خه‌لکی‌تر له پیتشتن» نم‌وانه‌ی که

خزمايه تي له بيسر ناکمن و له چاوده د تيريان دريغيان نيه، زور زوو خه لک نيره ييان پي دها.

دوو يار گمړه که وهک برينگ واپن دوژمن بيسرن و بز يهک تمبا بن

نيزا لهو پيشه کيه نهويه که مه ليک سولميمان به فرماني خواکړدي سولتان سولميمان خاني
خزماکر و به ياریده داني باشي خوسرو پاشاي ميری میران و والی ولايتی دياريه کر، کرا به میری
حسمنکيف و کاتي هاتوه پاته ختی خوی، ده گمّل مه ليک مسحه مد و مه ليک عدلی برای دا کیشه و
هرایان لي پيدا بوو.

مه ليک عدلی خوی له بمر نه گرت و پمنای به شمره فحانی فرماني هوی بدلیس برد. همرو هوز و
تیره کانی حسمنکيف به هوی به کرشت دانی مه ليک حوسینه وه کینه ی زوریان له مه ليک سولميمان
ده دّل گرتیوو. کس خوی نمدویست و بیوونه به رهه لستی. مه ليک سولميمان ژيانی پي تال بېوو؛ له
ترسان خمو و خوراکی لي هه لکیرا بوو. خوی گمیانده دياريه کر و کلیلی قه لاکانی له بهر دم خوسرو
پاشادانا و به خوی خوی وازی لهو مفرنايه تیه هینا و داوی له پاشاکرد که له باتی حسمنکيف
جنگايه کی تری پي بیه خشن. خوسرو پاشانم هوالی به پینچکی ته ختی هره بهرزی سولتان راگمیان
و له بهر یی شاهانموه روحا (نورفا) و حموسه د هزار ناقچه ی به ناوی والیه تیه وه له باتی حسمنکيف
درايه. سوسه د هزار ناقچه ش به ناوی زعامه ت درا به مه ليک مسحه مدی برای و دوسه د هزار
ناقچه له داهاتی نورفا به مه ليک عدلی به خشرا.

ماویهک مه ليک سولميمان به سر نورفه راگمیش و له دوايیدا گیانی د بهر چنگی مرگدا له
فره کموت و له ژیر تویی ناخدا لیتی خمت.

مه ليک مسحه مد کوی مه ليک خلیل

له پاش مردنی براکی سنجعتی په پایان لي ساندوه و له دیوانی سولتانموه، عمریگیری به ناوی
میرنشین پي سپترا و له پاشان بدلیسیان به سنجعت دایه و لموتش نومندی هه لته کرد؛ بز خوی
وازوازی و هیندمیشیان گزې به گزې پینکړدبوو، تمواو له گیان و ژيان بیزار بېوو. سمریشی له گزیرایه تی
و باجگیری دیوان دمر نه ده چوو. جا ده لین «پیاوکه ناچار بوو خزمی دور و وامی کون په چاو ده کا!»

نمیش له زووتیکمه دۆستایمتی ده گمّل بهدر به گئی فرمانیهوای جزیردا همبوون، کچی خوشی دابوو به میرمهده به گئی کوپی و له میژیشموه همر هاوسای یه کتیری بوون. چووه جزیر و بسو به گۆشه گیر و ههتا پۆزی له سمر زهوی مابوو، لسمو نه بزووت و دواوسی پۆژتیک ده پیتمیردی خودا ههلهنگوت و دنیای پرناژاوه و همرای، به یازده کوپهوه به جی ههشت:

مهلیک خهلف، مهلیک سولتان حوسین، مهلیک نهشرهف، مهلیک عهلی، مهلیک سولیمان، مهلیک خهلیل، مهلیک زاهیر، مهلیک عادل، مهلیک مهحمود، مهلیک حهسن، مهلیک نهحمهه. مهلیک خهلف له ههرهتی لاوهتی و جمنگهی بههاری ژیایندا جوانه مهرگ بوو؛ کوپتیکهی ههیه ناوی مهلیک ههمزهیه. مهلیک سولیمان و مهلیک زاهیر و مهلیک حهسن همر سیکیان به گمنجی مردن. مهلیک سولتان حوسین داوای سنجمقی بابی کرد و له دیوانی سولتان سهلیم خانموه دایانی. براکانی تریش بوونه پیاری میرهکانی کوردستان و لهو ناوهدا دین و دهجن.

مهلیک سولتان حوسین کوپی مهلیک محهمهه

سنجمقی باوکی پی درا و نمیش چمنه جارتیک ئالوگۆزی پی کرا و به دهردی بابی، وهرهز بوو؛ دستی لهو نمرکه گرانه ههنگرت و نیستا که سالی ۱۰۰۵ ک (۱۵۹۶ ز) به له کوردستان پایده بویری و کهم تا کوپتیک بههری موقوفه جاتی باب و بایسرانی پتدهگا. چونکه نه جیهزادیه، هومینه ده کهم خودای گموره و گران ناوپی وه سمر بداتهوه و به پله و پایهی باب و بایسره گمورهکانی شاد کاتموه.

۱- زیرنّف پرسه‌کی له سهر داناره. چونکه نه‌لپ نهره‌لان سالی ۶۵۳ ه‍.ق حوكمی خوراسانی كردوه. وادپاره قلعېنهره‌لان بن كه سالی ۵۵۵ بژته پادشای ولّتی رۆم وه ۶۷۰ مردوه. جهمیل

لشکره‌کمی به دست گورجیان به دیل چون؟ به‌لام خوشکه‌کمی - که ژنی پادشای نرمن بسو-
دیاری و پیشکشی زوری بۆ گورجستان نارد و برای له زیندان دهرتئا.

له پاش مهرگی سلیق، مه‌لیک محمدی کوری بۆته جینشینی و کاتی نرویش چاری له دنیا
پوشیوه، میرنشینه‌که دراوته دست نه‌وی نمو^۱ و که نموش مردوه مه‌لیک‌شاکوری محمد له
سر ته‌ختی فرمانروایی جیگیر بووه و هوای سمره‌خیزی و پادشایه‌تی له که‌لله‌ی داوه و به‌و
نیازموه راپه‌ریوه و له تمنجامدا سالی ۵۹۸ ک (۱۲۰۱ ز) سولیمانی کوری قلیچ‌نرسه‌لان پرستی
بریه و گرتویه و کوشتویه و لهو ساوه نهرزهرم کموتوته به‌ردستی سلجوقیه‌کانی رۆمویه.

ویده‌چی که فرمانروایانی چه‌مشکه‌زه‌ک و چه‌ی نمو مه‌لیک‌شایه بن و ناوی مه‌لیک‌شاله ده‌می
کورداندا سوایی و کرابی به مه‌لیکش. ناوی فرمانرواکانی‌شان همروا ده‌گیمینی که بنیچه تورک برن
چونکه هیچ وه ناوی عه‌رب و کوردان ناچن.^۲

همروه‌ها ده‌لین مه‌لیکش ناویک له نه‌وه‌کانی مه‌لیکشی پیشوو، حشاماتیکی زوری ره‌گه‌ل خۆی
خستوه و هیرشی بردوه و سیردوو قه‌ل و شازده‌ناوچه‌ی داگیر کردوه که نیستا به دست
هۆزه‌کانی چه‌مشکه‌زه‌ک و ناوی مه‌لیک‌شان به سمردا سپاوه.

مه‌لیک‌شایه‌گان سی تیرهن و به زوری قه‌وغایی و حشامات و دارایی، سهرتویی هۆزه‌کانی
کوردستانن. نزیکه‌ی هه‌زار مالتیکیان خزمه‌تی پادشای نیران و هیندیک‌شان له پیزی پیاو‌ماقوولانی
لای پادشایبون. چه‌مشکه‌زه‌ک هه‌میشه فرمانروای سمره‌خۆ و خۆمالیان به سهروه بسوه.
به‌فره‌وانی ولاته‌که‌یان و زوری حشامه‌ته‌که‌یان له راده‌یه‌ک دایه که هه‌موو کسێک و تمنانه‌ت
پادشایانی زه‌مان، له ده‌فته‌ر و پسوله‌کانی دیواندا به ولاته‌که‌یان ده‌لین «کوردستان».

لهو ساوه که مه‌لیکش سیردوو دژ و شازده‌ناوچه‌ی خسته دستموه - وه‌ک باسکرا- کوپ و
نه‌وه‌کانی مهنزایه‌تی نمو ناوه‌یان به بالا پراوه. تمنانه‌ت پادشایانی خاوه‌ن شکۆی وه‌ک چه‌نگیزخان و

۱- جاقش نووسراوه. محمدعلی عونی ده‌لی له دوو نوسخه‌ هه‌فیش نه‌وی نووسراوه. به‌لام ڕه‌نگه‌ هافش
نوسراوێن هافش و جاقش لێک ده‌گۆڕین. هه‌زار

۲- نه‌مین‌زه‌کی به مه‌لیک‌شایی نووسیه و نیستاش له ناو کوردا هۆزی مه‌لیک‌شایی هه‌ن. چه‌میل

نه میرته میموری کوره کان و شاهپرخ میرزا و قمرایوسفی تورکمانیش دستان بۆ نبردون و لییان زوت نه کردون و همروا ماونه تموه همتا نمو پوژگاری که شیخ شه میرکوپری یه لسان فرمانی هوایی چه مشکزه کی کموته دست.

کاتی پادشایمی نیران کموته بمر چمنگی حسن به گی بایمندی و نمیش به دل لینی سرا که همروا خانه دانه کانی کوردستان له ناو بمری و به تایمی ناسواری نموانه بپرتموه که ده گهل بمری پادشایانی قمره قوینلودا دوستایمی و هاوکاریان کردوه و بمر له همروان چاری بریه چه مشکزه که هوزی خرمندهلو - که له هوزه همره به هیزه کانی سر به ناققوینلو بو - پنی سپیرا که ولاتی چه مشکزه که بگری و خاکی به تووره کان بکیتی. نمو هوزه هاتن ولاتی چه مشکزه کیان به ملهوپری له دست میرشیخ حسن درتنا.

لور ده مه دا شیخ حسن مندالتیک بوو به لام کاتی پی گمیش و زور نازا و دلاواش بار هاتبوو، شو و پوژ همر ده بیری نموده بوو که نیشتمانه کی له چنگ داگیرکران پرگار بکا و له سر نمو نیاز به خۇدا هات و کۆمه لیک له پالمانانی دسکرموه و ناویمدرمه له دوری خوی کۆ کرده و دست له دست و قهوت له خوا، به سر هوزی خرمندهلوی دادا و زیدی خۆشویستی له دوژمنان پاکرده و کاری تورکمانی یه لا کرده. کاتی نمیش گیانی بمر تالانی مرگ کموت، کوره کی:

زۆراب به گ

کرا به جینشینی و نمیش زۆری به مردن نهشکا و لشکری ژبانی شکا و له بهین چوو. کوره گه وره کی:

حاجی پوستم به گ

جینگه گرتوه. همر لور سرویندهشدا شانیسماعیلی سفیری هاته سر ته ختی نیران و لشکرکی قزلباشی به سر کردایمی نورععلی خلیفه ناو، نارد سر ولاتی چه مشکزه که حاجی پوستم به گ هیچ دسته و کمری نه کرد و به بی شمرو شوپ ولاته کی دایه دست نورععلی خلیفه و پوی کرده باره گای شانیسماعیل. وختی پیتی لاشیپانه راموسانی پی گمیش و به خه لاتی شاهانه سرفراز

کرا، پارچه زه‌مینتکیان له عراق - له‌بری چه‌مشکه‌زه‌ک - پی به‌خشی.

نورده‌ملی خدلیفه ملی له نام‌مردی و دل‌مردی و خوین‌پژوی نا و قه‌لت و س‌ری خسته ناو چه‌مشکه‌زه‌که‌وه و گه‌لیک له می‌رزادو و گه‌وره‌پیاوانی ه‌زه‌که‌ی کوشتن. نیشتر کار‌تکی وای کرد که پیر و ه‌رزه‌کار و گه‌وره و ب‌جو‌کی ول‌ات له ده‌ستی و مزال‌ه هاتن و ک‌یردی‌ان به نیشقان گه‌بشت. ه‌مر ک‌س له ب‌مر خ‌زیم‌وه ده‌ستی ب‌ز چه‌ک ب‌رد و ب‌مرنگاری ز‌زودار و ی‌ستان و به ه‌له‌داوان به شوین حاجی روسته‌میاندا، ناره‌لای عراق و نی‌سفه‌هان که بی‌ت‌وه. لهو ده‌مشدا شانی‌سماعیل به له‌شکری عراق و فارس و نازربای‌جانه‌وه ب‌ز شم‌ری سولتان س‌لیم ب‌مره و چال‌دیران ده‌چو‌ه حاجی روستم ده‌گه‌ل له‌شک‌ره‌که‌دا بوو.

دوای نه‌وه که شاشکا و سولتان س‌لیم‌خان به نیازی گ‌رتنی تم‌وریز ه‌م‌وساری ب‌ریاری و مرگ‌ت‌ما، حاجی روستم له شوین‌تیک به ناوی یام - که س‌ر به م‌مرنده - به ر‌ک‌یف ماچ کردنی سولتان، خ‌زی به‌خته‌ور کرد و ه‌مر نه‌و ر‌ز‌وه به فرم‌انی خوا‌کردی سولتانی، حاجی روستم و نه‌وه‌ی و چ‌ل‌ک‌س له ناغایان و س‌مرناسانی مه‌ل‌ک‌یشی لهو ج‌یبه له س‌مریان درا.

به قسمی خ‌م‌ل‌ک گوايه کوشتنه‌که‌ی ب‌زیه بس‌وه چون‌که سالی ۸۷۸.ک (۱۴۷۳.ز) که سولتان م‌حه‌مه‌دخان والی ر‌زم چ‌و‌وب‌و قه‌ل‌ای که‌ماخ ب‌گ‌ری، ح‌س‌من به‌گی بای‌عن‌دوی به گ‌زید‌ا هات‌وه و م‌حه‌مه‌د خان ش‌کان‌نوییه و د‌ژداری که‌ماخ و ی‌ست‌وییه قه‌ل‌که بدا به پیا‌وه‌کانی سولتان م‌حه‌مه‌د؛ حاجی‌روستم به‌گ نه‌بی‌شت‌ت‌وه. له پاشان به ما‌وم‌یه‌ک قه‌ل‌که‌ی دا‌وم‌ته ده‌ست پ‌ساری شانی‌سماعیل س‌ه‌م‌وی. فر‌وخ‌شاد به‌گی بای‌عن‌دوی نه‌و ک‌مین و به‌ینه‌ی به پی‌چ‌کی ته‌ختی خ‌ه‌لاف‌تی سولتان گ‌میان‌د و گو‌تی حاجی‌روستم به‌گ خا‌وه‌خاری کرد و نه‌بی‌شت قه‌ل‌ای که‌ماخ و ده‌گیر بای‌س‌ری پای‌ه‌مرزتان ب‌ک‌م‌وی؛ که‌چی ز‌ز به سو‌ک و ه‌اسانی دایه ده‌ست پیا‌وه‌کانی شانی‌سماعیل. لهو ر‌ز‌وه نه‌وه بس‌وه گ‌ری له د‌لی سولتاندا و به خ‌وین‌ی حاجی‌روستم به‌گ و نه‌و چ‌ل‌وی‌ه‌ک ک‌ورده، خ‌شی خ‌زی ر‌شت. به‌لی:

کی له رووی شاهان و مرگ‌م‌ریت‌وه   ت‌ول‌دی ز‌ز س‌ه‌ختی لی ده‌ک‌ریت‌وه

پ‌س‌ر‌ح‌وس‌ین به‌گ ک‌وب‌ی حاجی‌روستم به‌گ له عراق بی‌ست‌یم‌وه که باب‌ی ک‌و‌ژ‌را‌وه، س‌م‌ری خ‌زی ه‌ل‌گ‌رت و به نیازی نه‌وه که ب‌چ‌یته می‌س‌ر و په‌نا به پا‌د‌شایانی چ‌مر‌ک‌س ب‌ری، ملی پ‌نی گ‌رت.

له پندا لای داشاری مهلاتیه و بوو به میوانی مه‌مای به‌گا که له لایمن چمرکسه‌کانهوه بمو شاره راده‌گمیش. بمسرهاتی خوی و خانه‌دانه‌کمی بز مه‌مای به‌گ گیتراوه و دهرساره‌ی چوونه میسریش برسی پتکرد و وه‌ک خوا فرمویه: «له کاردا پرسیان یه بکه» لئی داوا کرد که ناموزگاری بکا و چی به باش دهزانی و پیشی که‌وی. مه‌مای به‌گ پسره‌پیاوکی ساردوگرم چیشته‌وی له دنیا گمیشته‌وی له کل دهرهاترو بوو. زمانی زهمانه له په‌سنی نمودا ده‌یگوت:

هم‌مو گمنجی زانستی کۆکرده‌وه له مه‌یدانی نهم‌مون گۆی برده‌وه

مامه پیره سمرتکی باش بۆی راما و له وهراما پیتی گوت: کوپی منا نه‌مرو پایه و مایه‌ی شکو و سمروری پادشایانی به‌ری عوسمانی له سمروری هم‌مو به‌رزانه‌ویه. ناوازی زهنگی دنیاداری و سرداری نه‌وان له دنیا‌دا ده‌نگی داوتموه. له‌و لاشموه چمرکسه‌کان برونه همرکس-همرکس و له‌بر بێدای، توشی نامرادی برون و گلۆله‌یان کموتوته لیژی و کمس چاکمیان نابیتۆ. بمو زووانه سلار ده‌بنه‌وه و گلار ده‌بنه‌وه و له بیر ده‌بنه‌وه و ولاتیان به خه‌لات بز خه‌لکی‌تر ده‌چی. وا به باش ده‌زانم همر خۆت باوژی به‌ر سایه‌ی سولتان سه‌لیم خانمه و جلموت به‌رو پۆم باده‌میه‌وه.

پیرحوسین به‌گ کوپی حاجی‌پوستم به‌گ

پیرحوسین پهنی مامی پیری به دلعه‌وه نووسا. ده‌یزانی به دلسۆزی ناموزگاری کردوه و له نیازی چاکه به‌دەر مه‌بستیکی نه‌بووه.

په‌ندیک له کمسی که دووره‌گمرده دهرمانی دلانه، چاری دهرده

پای لی‌په‌رانی خسته ناو ناو‌زه‌نگی گۆی نه‌دانمه و به‌رانهر بمو فرموده‌ی «نه‌گمر بریارت داپشت به خوا به‌سته»، پشت به خوا پرووی کرده‌لای دوژمنی باب‌ه‌کوشته‌ی و زۆر بێباکانه خۆی هاریشته ناستانه‌ی عمرشاسایی سولتان سه‌لیم‌خانمه و له ناماسیه به ودمی رایه‌خ رامووسی گمیش.

سولتانی عوسمانی له نازایه‌تی و به‌جهرگی نمو خۆرته سمری سووپ ما؛ همیاران! من باوک و کوپ و چل که‌سم له ناودارانی مه‌لکیش سمر بریسه؟ شم کوپه‌ چۆنی ده‌خۆ رادیسه، بێت و پویه‌پرووم

بومستیت و وه نه بای دیبی و نه بژان، به بئ رنگ گۆزان و دلتهمی هاتووه و دهلی پنام هیناره.
نیتسر سولتان سه لیم شو شیعری هاتموه بیر که دهلی:

به نازیامتی همر کوپنک هه لکموئ نه گمر دوژمنیش بئ خۆشت دموئ

پیرحوسینی لای لاواندهوه و چلووه و بهسته له کی ناهومیدی تاواندهوه و له ناو هاوسالان و
هاوسالانی خزیلا راینا و له لای سرووی نهوانموه داینا و فرمانیشی بۆ محمه دپاشا بیگلوی
میری میرانی مهرعیش دمرکرد که په گه ل پیرحوسینی کموی و ولاتی چه مشکزه کی بۆ له
قزلباشان بستنموه و به میرایهتی میراتی باب و باییرانی دایم زۆتنموه. به لام پیرحوسین له
سر شموش پانه و مستا که له شکری محمه دپاشای بگاتی همر قوم و قیلە خۆی کۆ کردهوه و
هیرشی برده سر نوورعه لی خه لیفه. نوورعه لیش به له شکروه هاته پیتی و له تاکریلاغیدا تووشی
په ک هاتن و پتکداهاتن. کوپه کوردی به کوپه دلپه ی تینوو به خونی داگیرکمران، وه ک بهرانی
شمرانی هه لیان کرده عه جه مه سه رسووی نیرانی و کۆپی شه پان لی گمرم کردن و سری په قیان نمرم
کردن و شمرگیمان لی پ ترم کردن و شو باز و سه قرانه همر قزلباشتیکیان وه بهر ده هات لسووی
ده بوئی و تپی پۆ ده هاتن و چهرمیان به به ره وه نه ده هشت و زۆری نه خایاند سری نوورعه لی
خه لیفه ی بئ شمرچوشووه - به کلای سووه - به سه رنیزه ی کوردیکموه قیت هه لئروشکا و چای
پیس و سیسی به ریوووه جوری سه رپران و زگنرانی هاوده مه سه عه جه مه کانی خزمی و له لاک و لاشی
قزلباشی نزمی هه لده پروانی.

پیرحوسین به گ گولزاری کورده واری له به شه که ی خزیلا برارکرد و دوژمنی هه لوه ژارد و تاوانی
پۆزانی داگیرکرانی ده قات پئ برارده وه و کلای فرمانپروایی به لاتیلای سه ریوه ناو سی سالی
تهواو به کامه رانی پایبوارد و نهوسا گیانی به بینایی جاوان سپارد.

شازده کوپی هه بوون: خالید به گ، محمه دی به گ، پوسته م به گ، یوسف به گ، پیله من به گ،
که یقرباد به گ، بهلول به گ، موحسین به گ، یاقوب به گ، فره خشاد به گ، عدلی به گ، گولوی
به گ، که یخوسره و به گ، که یکاوس به گ، په روی به گ، یه لمان به گ.

له پاش مردنی باو، برابان ته بایان له بیر برد و بهو نامۆژگاریه یان نه کرد که گوتهویانه:

یەك موو دەپسێ، بەلام بە دەستە   بیهۆنموە فیلێ پتوہ بەستە

تەنیا لە سەر ئموە پتەك هاتبوون كە هەرگیز پتەك نەمەن و لە بەر یەك بەلو بوون و هەر كەسە لە
بەر خۆیموہ رووی كردەناستەنە سولتان سولەیمان و پێشنیاریان كرد كە لە ولاتی چەمشكەزەكنا
هەرچی تۆزێك بە كار دێ، وەك سەرانی و باجی فەلەكان و پووشانە ئاژەل و چەند گوند و ناوچەمەكی
وا كە دەشتێن بكمونە سەر بەشەمولکی پادشایی، ئموە هەمووی بۆ سولتان بێ و ئموێ بە ئەیاغیش
دەمێنیتەموە بکریتە دوو سنجەق و چاردەزەعامەت و تیمار. لە سەر داخوازی خۆیان فەرمانی پسرۆزی
سولتانیش دەرچوو كە ناواتیان پتەك بێنن و هەرچی لە بەشی سولتان دەمێنیتەموە -وەك خۆیان
وێستوویانە- پارچە- پارچە بکری و بە ناویاندا بەش بکری. مەرجیش ئموە بێ كەسیان بەشی خۆی
نەدا بە بێگانە و هەر لە ناو تۆزەمە پسرەویندا دەستادەست بکا و ناشیی تازە هەرگیز هیچ
كامێك لەو خانەدانە داوای هیچ شتی تر لە دەولەت بکا.

باسی ئمو چواردەبرایە و ناوچەکانی بەردەستیان، بەم جۆرەمە:

دسته‌ی به‌گم فرمانروایانی سجد نکرد

ناوچه‌ی سجد نکرد له سر فرمانی سولتان سولیمان‌خان به سنجق درا به محمد مدی به‌گ، کوره‌گه‌وری پیسروسین به‌گ. سالتیک مزنایمتی کرد و مرد و چوار نیرینه‌ی همبون زقر منداق بوونا کاروباریان بۆ هه‌لنه‌ده‌سووا. له دیوانی پادشاه، سنجقه‌که درا به فەرۆخ‌شاد به‌گی برای. له پاش چهند سالتیک براکانی -که نیریمان پێ ده‌برد- بۆیان تیچاند که له داهاتی پادشای دزیوه و نه‌مه گه‌یشته‌وه بهر پیچکی ته‌ختی پر له دادی سولتانی و به فرمانی سولتان له سهریاندا. شموش دوو کورێ له پاش مان. خه‌لیل به‌گ و حوسین به‌گ.

له سنجقه‌ی سجد نکرد زه‌عامه‌تیک جوێ کرایه‌وه و درا به‌و دوو کورانه و سنجقه‌که‌ش درا به قاسم به‌گی برای سه‌نان پاشای هه‌رنه‌هه‌وتی، میری میرانی شه‌رزهم.

چوار کوره‌کانی محمد به‌گیشیان دامه‌زراندن و بۆیوتیکیان بۆ دیاری کردن. له دوایدا روستم به‌گی به‌رتک به‌ تکاکاری خۆی گه‌یاند‌ه‌لای سولتان سولیمان‌خان و پیتی گوت: نه‌گه‌ر فەرۆخ‌شاد به‌گ کاری ناشایستی کردوه به‌ سزای خۆی گه‌یشته‌وه. نه‌و مندا له سروپینچکانه گوناهیان چ بوو؟ نیستا پارانه‌وه له ده‌رگانه‌ی پیروژت نه‌وه‌یه وه‌ک خۆت مه‌رجت دانه‌وه که نابێ شه‌و ولاته به‌ری به‌ بیگانه، با سجد نکرد به‌ری به‌ پیلته‌نی کورێ محمد به‌گ. له‌و ده‌مه‌شدا پیلته‌ن ده‌گه‌ل سهردار مسته‌فا پادشاه‌بووه سه‌فه‌ری شیروان. سولتان له سر تکای روستم به‌گ سجد نکردی دایه‌وه و فرمانی بۆ ده‌رکرد.

که له سه‌فه‌ره‌که گه‌رایه‌وه، ئیزنی هاتنه‌وه‌ی خواست و به‌رمو سجد نکرد ده‌هات، گه‌یشته‌وه ناوچه‌ی تورجان، پیتمه‌ردی خۆی گه‌یشته‌ سر و گیانی ده‌تووری رابردووان هاویشته و نه‌یه‌شت میرایه‌تی به‌ خۆیه‌وه ببینی. شموش چوار کورێ همبون: عه‌لی به‌گ، جیهانگیر، عوسمان، که‌له‌مه‌د به‌گ.

له سر فرمانی به‌رمزی سولتانی خاوه‌ن شکۆ (مرادخان) مسته‌فاپاشای سهردار، سنجقه‌ی

مىجەنكوردى دابە ئەلى بەگى كۆپە گەورە. براكانى دىكەش ھەر يەكە موۋچىمەكىيان بىز پرايمەۋە و
كارتىكىيان بىز دۆزرايمەۋە.

ئەلى بەگ چەند پۇۋىك بە سەر مىجەنكوردى پاگەمىشت و مردنى پىن گەمىشت و دىنباي پىر لە
گىرە و نىسەي پىن بەجى ھىشت. سىن كۆپى بوون: ھەيدەر بەگ، ئەللاۋىردى، پىلەتەن.

لە دىۋانى سولتان مرادخانمەۋ ھەيدەر بەگى كۆپە گەورە بىز سەر سىنچەقەكە دىيارى كرا؛ بەلام پىر
لەۋە تامى بىكا، مەرگى بە دىيارى بىز ھات و بە گۆرۈچمىيان نەسپارد.

سىنچەقى مىجەنكورد بە مىرات بە ئەللاۋىردى بىرا و ئىستاكە سالى (۱۰۰۵ھ) يە و پۇۋى
دۈۋشەمسە و ھەژدە مانگى پەمىزانە، سىنچەقى مىجەنكوردى بە دەستەمەيە.

دوهمې ډول فرمانې وایانې پرتک

وډک باسماڼ کړد له پاش پیرحوسین بهگ ولاتی چه مشکیزه د مناو کوږه کانیډا دابهش کړا. ناوچه ی پرتک لمو به شپه شدا بهر پوستم به گي کوږي دووه می پیرحوسین کموت. ماویمهک له سمر فرمانی دیوان به سمری راگمیش و پوسته می ممرگی تووش هات و که ممدی لسی هالاند و له گڼپستانی توند کړد و سی کوږي له پاش به جی ما: بایسنقوږ، مسحه ممدی، عملی.

باوک بایسنقوږي کړد بووه جینشین و له پاش مردنی جینگی گرتوه و له پاستیشدا گموره یی هر لمو دموه شپته وه. کردار باشه، ناکار جواڼه، به قورساغ و سنگین و گرانه؛ ده گهل ورد و درشت و گموره و گچکه دا سازاوه و سرداری بهو رازاوتوه.

له مشورخوږیدا بی هاوتایه و له نازاییدا کس دپوښتی نایه. له به خشیندا حاتم توژی ناشکینی و له میداندا نسفمندیار دمشکینی. به زانست و کړدوه له هونری موسیقادا زوړ له سره و گهلنکی ناهمگ و هوای خوښ و شتیری باش له بهره.

پینشمنگ و پاوښکمری ناموزایانې و هوژه کانی چه مشکیزه که و هه موویان به دل هر نویان گره که و هرگیز له فرمانی دمرناچن. به هومیدم وډک باب و باییره گموره کانی حکومستی گموره تر دامزرتی و هرگیز بۆ هیچ ناواتیک دانه میتی.

دهستى سېغمه فهرمانروايانى سوقمان

وډك له پيشدا گوتمان، له زه مانى سولتان سوليمان خانى خمزاکمردا ولاىتى چه مشكزهك كرايه دوو سنجق و چارده زعامت. شاروكمى چه مشكزهك و ناوچدى سوقمان كموتبونه سر مولكى تاييىتى شاهانموه. كمىخوسرو بهگ و كمىكاس بهگ و پمرويز بهگ، كوراني پيسر حوسين بهگ - كه هر سلك له دايكتك بوون و له پاش بايان سرويتچكه بوون - شتيكى كه ميان بز ديارى كرابوو. كاتى پنگميشتن و بوونه پياو، هر ستيكيان بز بهشى رهواى خويان پروويان كرده منمسته مېوول.

بهچكه شير چنچوپك و كه لپى دهر كموت، دهرچو له لان

رويسى نمو پوژوى ددانى لى ده سون ورچى ته لان

دادى خويان به - هوى وهزيره گموره كان - به گوئى پمردمدارانى سردمراندى خهلافهت پازنسموه راگمياند و نموانيش به دانىشتوانى له مېمى دستور پتمويان گمياند. له دهرياي بى كه ناري به زمي پادشاهانه و چاكى بى سنوورى سولتانانموه، ناوچدى سوقمان - كه ببوه مولكى تاييىتى پيسر زوى پادشا - به ناوى سنجق به كمىخوسرو بهگ به خشرا و به موزى و دم زوى پادشايانش نه خشى بز لندرا و براگانيشى هر يه كى زه عامه تتيكيان پندرا.

كمىخوسرو بهگ ماو مېك به كاممرانى گوزمرانى كرد و له پاش نموه، گياني به همشتخوازي، ناوازي نيازي خوى به هوى فرشته كاني سر شانيموه به ناسمان گمياند و عاسمان نشينانش به عيزرايليان راگمياند و نمويش له كمىخوسرو بهگى نمستاند و بز به همشتى رهنداند.

به پهگ كوتان و بلندى ممانزه! باى مردن له تز بمزترى هملكند، كه هاته هملكردن

سى كورى له پاش به جى مان: سالج بهگ، قاسم بهگ، عوممر بهگ.

سالج بهگ كرا به جيتشيني باوك. قاسميان پياونكى شيتوكه و گهللايى بوو؛ سمرى له كاروبارى

دنيايى دهرنده چوو؛ زيانتيكى دهرينشى ره چاو كرد و به گوشه نشيني دهزيا.

عوممر بهگ پکونی و خویمرست بوو؛ چای برپیووه جنگای برای و لئی دهخفتا. پوژتیک هملی دست خست و هلیکوتا سر و کوشتی و له جنگی شو خوی کرده مهنی ولات. بهومند مشوره نومستا؛ مرخی له براژنه بیتونه کشتی خوش کرد که بیخوازی و دارایی و کله پیوری برا کوژراوه کشتی دست کموی؛ ناردیه خوازینی. ژنه دهیزانی پرسه گورگانه یی ده کهن؛ دمن خوشی یی و ناخوشی یی هر داگیر ده کوی. ملی داو له ژیریشهوه کموته سر شو بیره که تولهی خوینی میتردی خوی لهو دامینتیر و سمروشک و نامرد میکاتموه. شو شیره ژنه پلانی خوی له لای هیندیک له نؤکمرانی رازیوش و نه مه گداری صالح بهگ درکاند و نموانیش به گیان و دل ناماده ی یاریده دانی بوون. بریار وا درا شعی بوو کیتی، نموانه له سر هست بن؛ هر کاتی زاوا ده چیتته پمردوه، لئی راپهرن و کاری بینن.

شعی بووک گوزانهوه، عوممری زاوا به هزار نیاز و نازوه و به فیز و شانازی و لووت جمریسهوه، پوی کرده پمردی بووکی تازهوه. کوپ گملی به پیرو گور و شیردپ، له بؤسه دهر پیرین و بر خهنجمریان داو کاسه لکمی سری گلاویان له خیمال پلاو به تال کرد و خهنجمریان به خوینی پیسی مشت و مال کرد و هفتی تاوانه گمیان ناپه مشتموه و که خوینی برای پشتبو، خورتیان پشتموه.

سالح بهگ سی کوپی له پاش به جی مابوون؛ کمیخوسره بهگ، مه محمود بهگ، مه محمد بهگ. شو شاژنه به ناموس و خاوم ناپرووه، کمیخوسره بهگی کوپه گهری خوی هلیکرت و پوانهی ناستانه ی سولتان مرادخان بوو. شو کارساته ی به سری هاتبو - به هوی وزیره گموره کانهوه - به جنگی رانانی پمردی باره گای عمرشاسایی سولتان گمیاند. له بهزی بی که مایه سی پادشاهانهوه سنجعتی باوک درا به کوپ و نیشانه ی پادشاهی یی به خشرا و به ناره زوی دل گمراپوه.

نیستا که سالی ۱۰۰۵ ک. یه، کمیخوسره بهگ به بی گیتشه و دهر دسری سمداری ناوچی سوقمانه.

به سمرهاتی کوپه کانی دیکه ی پیرحوسین به گیش بوم جوری خوارهویه:

یه کم یوسف بهگ؛ له بهش به شیتنه کدا سالانه هفتا هزار ناوچی بؤ برایموه. که مرد چونکه نیرینه ی لی نه کموتهوه، شو دراوه به زولفه قار و مستهفا و زواری نیبولقاس ده گمیشته؛ که هر

سنگیان کوی محمد بهگ بون.

دووم موحسین بهگد هفتاهزار ناقچهی بژ پرابزوه و له پاش خزی کوره‌کانی - که برابیم و جمعفر و شیخ حسن و مراد بهگ و نمیه سولتان بون- له ناو خزیاندا بهشیان ده‌کرد.

سینه‌م یاقوب بهگد چله‌زار ناقچهی بهرات بوو. له پاش خزی سنی کوره‌کانی - که فبروخ و دوندار و بابر بهگ بون- وهریان ده‌گرت.

چوارم میقویاد بهگد سالانه پنجاه‌زار ناقچه‌یان بژ بریموه؛ به‌لام شو حیزه‌بخزی و سرشوری به دل نمبو؛ ولات و درای بژ برایانی به‌جی هشت و خزی گه‌یاندیه‌من. لمویش زوری خدمت به دولت کرد. به هیوای مزنایه‌تی ولاتی چه‌مشکزه‌ک، هاتموه نستمبول و لموی خوا بژ خزی برده‌وه. چوار کوی هه‌بون حسین بهگ و مه‌سیح و زاهد و نیسلام بهگ. پینجهم کمیکاس بهگد به مووچیه‌کی زورکم داسه‌کتابوو. که مرد، دیاندا به مه‌نسور به‌گی کوی.

هشتم پرویز بهگد زعامت‌ه‌کی له پاش مردنی درا به حمیدر به‌گی کوی. هه‌تم بالول بهگد چله‌زار ناقچهی جیره بوو. دای خزی درا به محمد به‌گی کوی و که نمیش نما، کوره‌کانی - نملوند و نرووح و نه‌محمد - له خزیان بهش ده‌کرد. هه‌شتم گولای بهگد به‌شه‌کی چله‌زار ناقچه بوو. ده‌گمل مستفا پاشای سردار چووه شیروانات و له شمه‌کی چال‌میراندا، ده‌گمل زور له پی‌اوه‌گوره‌کانی کوردستاندا نمیش سمری تینا چو. پشکی شو، محمد به‌گی کوی وهری ده‌گرت. که نمیش مرد، درا به علی‌خانی کوره‌زای. نزیه‌م یلمان بهگد به بیسته‌زار ناقچه پازی کراوه و خوا ته‌مینی زوری پینداوه و نیستا که (ک. ۱۰۰۵، هه‌ر ماوه).

به ندى دووهم

فهرمانې هواياني مەرداسى

نەوېش دېنە سى دەستە

كۆنە پياوانى پىپۇر و لىزانى پاست و چىوتى پووداوان، بە بىنج و بناوانى پابردووانى خانەدانە ناوہ دانەكاندا پۇشتوون و بۇيان پروون بۆتمەو كە پەگمى سىرۆكەكانى ھۆزى گىرپاس و سىرناسى مەرداسى، بە زىچەو كوپانى نىمام ھەباسى ماسى پىتەمبەرى خواوہ لكاوہ و چۆچۆرەى شەم پاشاوہ لەو سەرچاوہ بەھەشتىمەو داتكاوہ.

يەكەم ھەلكەوتەيان پىرەنسور كوپى سەيدەسەنەشەلە بووہ. پياوتكى دوورەدنيا و خواپەرت و خۆپارۆز سووہ و جار و بارە -بە گۆنچەكى دلى- پازى نادىارى و بەرپىارى بىستووہ. پەسەن نامەينىكان بە دەستەوہ بە ھەفدەپشت دەيانباتمەو سەر ەمەلى كوپى ەمبەللا كوپى ەمباسى خوالىخۆشبوو.

پىرەنسور دەپىشدا لە لای ھەكارى دەژيا؛ لەوتوہ بارى كرد و ھاتە نەگىل لە دەورەسەرى دژى نەگىلدا، لە گوندى پىران گىرساوہ؛ دەرويش دانىكى بنىات ناو دەستى كرد بە دەرويش گرتن و شىخايمتى كردن.

شەو و پۆژ لە سەر دووگرد لا نەدەكموت؛ كەمى دەخوارد و كەمتر دەخوت و دنەى خەلكى دەدا كە لە گوناھ دوور و لە خوا نزىك بن. تا واى لىھات ھەموو خەلكى ولاتەكەى كەمەندگىرى پىسر كرد و بوونە تۆبەكار و خزمەتكارى.

كانى پىرەنسورى پىرۆز دىناى بىرپىرى داپە پشتموہ و چو بە لای ھۆزىەكانى بەھەشتەوہ، پىرەمووساى جگەرگۆشەى، شۆتەوارى لە بىر نەبردەوہ؛ خانەقاىەكى سۆفى بەندىشى لە گوندەكەدا نىجاد كرد و نامەخوا خواپەرتى دووچەندانى زىاد كرد. ئەوھندەى بە پىرچ و پىش لىن ھالان كەلى كۆتانىشى بە موو دەبەستەوہ. زۆرىەى ھەرەزۆرى ھۆز و تىرەكانى مەرداسى دەستيان گلاو كرد و بە

پیری دستگیری خویان ناسی.

ناویانگی پیواچاکی و دست و داوینیاکی نمو پیواو بیفز و خاکیه، کهژ و چیا و دشتهکانی، کاکای به کاکای داگرت و له ههمو لایهکمو همروا بۆرهپیاو و خاوهن ناو و نیر و می بوون و له شاره میروو پهمیان دهیمت و دهاتن و تۆیمیان له سمر دستی دهکرد و نوشتیمان به موفمړك دهمرد. کاتی پیرموواساش ناھۆی مەرگی پیوه نووسا و تیریزی و می نمو دنیای نهمردا چرووسایموه، کورپی و له دوری - که ناوی پیرمردر بوو - نمو پیری ریز و قعدروه له سمر کهول و پۆستی خوداوستی جیگیر بوو.

پیرمردر له باب و بایسرانی خۆشی تیپهپاند و سمره میره ی زۆری نمو پیشه بهمهرداره ی خۆیدا و پیری لی کردهوه که دهرویشدانهکمی بکا به دیوه خانی سمرداری و سۆفی بینهدهکمی جیگمی گیرومندی خونکاری بی و واز لهمانیش نههینی و مەزنایمی دووسمه داممزرینی.

دهرویش و دیوانمی دمنگدان و سۆفی و موریدی بۆ جهنگ سازدان و به زۆری زۆرداری دۆرداری نهگیلی دهریمپاند و له گۆشه گیریموه بوو به قهلاگیر و بهرمالی شوپینداری له سمر تهختی خونکاری پاخست و کهول و پۆستی دهرویشی له سمر قالی و لاکیشی قهلاقی نهگیل داخست. دۆی نهگیل دۆنکی فریه سهخت و دژواره به لاشاخیکی پۆد و همزار به همزارموه ههلهخراومهوه. نمو لاشاخه نمونهدهخوار بۆتموه پیواو له تیههلهوانینی زندهقی دهچی و هینهدهسامه نمو تماشای بکا مسچوپکی به لهشدا دیت.

دهماوهدم دهگپنموه و دهلین جارێك پیرینکی سمر بهرمال به لای نمو قهدهپالهدا پابردوه و به زمانی تورکی دوو چیاپی راخوپوه و له توانای خرداوه نمو لاشاخه بهرمو پیره تورکه چه میوهتموه و تازه خۆی به راستی نه دیوهتموه. نه مهش خودا دهیزانی. نمو هۆزی که له ناو دۆ و ولاتهکهدا دهژین به مەرداسی ناودهبرین.

مەرداس کورپی ئیدریس کورپی نمیسیر کورپی نمسر کورپی جهمیل، مهزنی هۆزی بنی کلاب^۱ بسوه و له پیشدا له دورومیری ههلهب ژیاون که نموسا ههلهب دهبمر دستی پادشایانی نیسماعیلی

۱ - واتا: بهرمی سهگل.

میسردا بووه. نه میرانی میسر خویه خۆ به شهر هاتوون و دانیشتووانی ولایتیش تیتوه گلزون و تووشی گتیره و قمرقمش کراون. صالح کورپی مرداس کورپی نیدریس، کتسی لهو دوویمره کایمتیه هینساره و دهوری قهلائی داوه و تمنگی به دژداران هه لچنیوه و قهلاکهی گرتوه. که نهر دهنگ و باسه گمیشتموه میسر، زاهید کورپی حاکم^۲ی نيسماعیلی لهشکری نارد سهر و له سالی ۴۲۰.ک (۱۰۲۹.ن) دا خزی و کوپه گه یان کوشت. نیتسر هۆزه گانی ناوازه بوون و له لای نه گیل گیرسانهوه.

پوختهی وتار، پیسر به در که به یاریده و کۆمه گهی هۆزی مرداسی، قهلا و مه لیمندی نه گیلی خسته ژیر چۆکی خۆیموه، ماوه به ک فرمانه وایی کرد و چیدی نهیدایه سهرشۆپی باب و باپیرانی. یه که له پادشایانی سه لجۆقی^۱ چاوی بریه وه لاته کهی و قهلاکهی له دست دهرهینا و به ناچاره ههلات و له مه بهستی دوایدا پرونی ده کهیموه که چی به سهرهات.

۱- پهنگه دهش کورپی نه له پهرسه لان بیت که له سالی ۴۷۸ را تا برانهوی ۴۸۸ پادشاینتی کردوه. جه میل

دهستى پەكەم فەرمانى مويايانى ئەگىل كە بە بلدوقانى بە ناويانگن

نوسىرى ئەم پووپەرئە لە باۋم پىكراۋانىمۇ بىستۈۋە كە نارى بلدوقانى چۆن پەيدا بوۋە: دۋاي شەۋە پىر بەدر لە بەر دۋژمەن ھەلەتۈۋە، پەناي بە ميافارقەن بىردۈۋە و لە لای مەرحۇسەمەدىن ھاۋاۋەتەۋە و لە دۋايدا شەرىك لە نىۋان حوسامەدىن و مىرئارتقۇدا^۱ پۈۋى داۋە، پىر بەدر لەو شەرىدا كۆژراۋە. پوختەي مەبەست ئومىيە مىرئەرتق بە فەرمانى ئەلپەنەرسەلان ھاتە سەر ميافارقەن و دەۋرى قەلەي داۋ دژدارانى خستە تەنگانمۇ و لە جەنگەي تىسەبارائىنگنا، پەيكانىك مەرحۇسەمەدىنى پىنگا و تىكىمۇە گلاتد و گيانى لىئەند.

بە كۆژرانى سەردار، دژداران خۇيان بىئەسەر دىتەۋە و بىئەسەر و بەرمى پۈۋى تىكردن و دىۋەزەمەي دىساردى خۇي لىكردن و پۇژىپۇژ لە كۆزى و كەنەفتياندا و ئەمەنەرتق لە نىۋەشەۋىنگنا ھىرشىكى توند و تىۋى بىردىنى و خۇي دىنا و راكردن و مردن ۋەبەرە و كەوت و بە شىر و نىزە دىناۋيان كەوت و قەلت و بىرى تىخستەن و كەسيان نەخەلستەن و پىر بەدرىش يەك لەو سەرىپاۋانە بوۋ.

لە بىنەمالەي پىرانى مەرداسى، تەنيا پىسەرەكى ئاۋسى پىر بەدر لە كۈشتەن خەلەست و بە دزىمۇە خزىيە قوزنىكەۋە و خۇي لە دژمەن دزىمۇە. نىسەر ھەمۇۋ ھومىد و ھىۋاي ھۇزى مەرداسى ئىمۇ گەرايە بوۋ كە لەو زگەدا گۇرا بوۋ. گەۋرە و گەچكەيان دەست بە دۋعا و دەم بە نزا بوۋن كە خودا نىزىنەيان پۇ بنىرى و دۋارۇژيان بىۋەسپىرى و بىئەسەر و سەۋرەر نەمىننەۋە.

ھەمۇۋ پۇژى دۋو جاران، بوۋەمەلئەي بىمانى و سەرلەنگۆۋەي نىۋاران، پىشچەرموۋانى مەرداسى

۱- مىر ئارتق لە لايمەن ئەلپ نەرسەلانى سەلجۇقىيەۋە بە سەر ماردىن و ديارەكر راۋەگەشت. نەۋى ئىمۇ ئارتقە لە دۋايدا ھەتا ھەلەب و بەغدايان لە بەردەستا بىۋە و ھەوت كەس لەو مائە سەريان بە پادشايمەي گەپشەۋە. مېۋىۋونسان ئىۋانىشان ھەر لە پەننى سەلجۇقى ھىساب كىردۈۋە. دۋامىن كەسيان مەلىك ناسرە كە لە پۇژگارى ئاققۇزىلۋودا بە دەستى ھەسەن بەگى باپەندۈپى بەكۈشت چۈۋە و بە نەمانى ناسر، دۆلەتى ئارتق لە بەين چۈۋە.

له دهمری کولیتی ژن بیه که کز دهموون و باس و خواسی پیره عمزیزه که بیان لی دهمرسی تا پوژتک که قمران بسمر چو، ژن ژانی هاتی و کموته زمیستانیموه.

حشاماتیکی زور له دهمری کوزه که ناپورمیان داو به تاسموه دل له مست و لسمر هست وینتابوون و گوی-تولاغی موژدهیه کی خوش بوون. یه کی که له هممووان پاپاتر و کورخواتر سو گوی بهسته ژورموه و به مزگینی کوره هاته دهر و بز نموه همموو کس تینه گا که چی دهماران دابه، به تورکی گوتی بولتوق وانا: پیدامان کرد.

نیتر له خوژی نمو موده خوشموه، ناوی بولتوقیان دابه میری دواپژو و همرچی لمویش کموتونموه به بولتوقانی ناسراون.

یه کی پشیمپی بقی ده گتراموه	که سالتیک له سالان له لای شاموه
ژنیک زگیر و بیکس و بی-په سیو	پهنای برده و ترانه یه ک بی-بژیو
کورپ هانی، بیتچاره سمیری نه کرد	له تاوی کورپی مرد و زوری نه برد
نیتر نمیده زانی خودا پوژی خوژی	چمنی گموره می و پوژی داناهه بزی
نهموند گموهر و گهنجی دینیتنه چنگ	که دهرچی له پتوان و همژمار و سنگ

که نه مهربولتوق هاته دنیاوه، دایک له سمر زمیستانی مرد و دنیای به جی هشت. هوزی مرداسی کورپان برد و زور به دل و داو به ختویان کرد. کورپک پوژی دوو پوژه بوو. وهک نونه مامیتی شوخ و شمنگ و چهلنگ هلیدا و پینگیش و داوی خاوی همرتی شلکی گشت کردهوه و بوو به لاریک وه بهر همموو دل و چاوپک ده کموت و له گشت کردهوه داپیاری تهواو بوو. هوزی مرداسی به دوستی گهل دهستان گرت و له سمر تهختی فرمانپه وایی نه گیلیان پوژنیشاند و به ناواشی دپیرینی خویان گمیشتن.

نهمهربولتوق له دادگمریدا دادی سمروری داو رایه خنی دلتیایی له ژتر همموو ژتر دهستانیدا راخست و دمرگای ترس و ناهه مواری به هموگوله و کلیلان داخست. چاکمی هوزی نه مه گداری، گوتیل به بار و لاوتیج به تغار دایموه و هممووی له ژتر سایمی نمو خونکاره دا همسایموه. تا چمند سالتیک به شانازی و سمرغازی فرمانپه وایی کرد و نهوسا سالادایی له ژبان خواست و

راست‌ترین مهرگی گشته بر و لاشی له باومشی دایکی خاكا خموت و گیانی پاکی بمرهو به‌ههشتی
سرکومت. نه‌وسا فرزندى دل‌بندى:

مهرتج‌اھیم کورې مهرلوق

کرا به جینشین و نمیش وک باوکه هیزاکى دمرگای چاکى به پورى خلکدا کردوه و له داد و
به‌خشندهیدا گزوى له زردان بردوه. بدلام هيمان جیگى خوى تـمـواو گـرم دانـمـهـتـنا بسو که سى
بمردهى نایه مست بووکی ناو پمردهى دنیا‌داریموه و کزجى به‌کجاری کرد.

مهرمحمد کورې تیسراھیم

له شوتین باوکی کرا به میر و نمیش زور به سرداری نه‌مایموه و به سر دارمبازی ممرگوه نیشتوه و
سى شیرین کورې له جیگى خوى هیشتموه: نه‌میر عیسا و نه‌میر تیسورتاش و نه‌میر حوسین.
میر عیسا له پاش بابی کرا به فرمان‌پوای نه‌گیل. تیسورتاش له پوزگاری باوکیدا به سر قلا
و ناوچهى باغن راده‌گه‌یشت. میره‌کانى پالمو له نه‌میر تیسورتاشموه که و نه‌میر؛ که له لیزگى
لکی دوه‌مدا نموانیش ده‌موزینموه.

میر حوسین به زیندى سمرى باوى قه‌لای بردنج و ناوچهى چرموگى به دستموه بوو. هیندیک لایان
وایه میر حوسین خرمى میر محمدو کورې نیه و له بر خرمایمتى، نمو مولکانه‌ى دابوریه. خوا
همز کا له لکی سته‌مدا دمریاره‌ى میر حوسین و کورانشیموه ده‌دویم.

میر عیسا کورې میر محمد

له جیتی بابی کرا به میرى نه‌گیل. ده‌گمل براکانیدا زور په‌گندل و تمبا بوون و پشایی و سوییى له
پوزگاری نمودا لمویمې خوشگوزهرانى‌دا بوون. له دواى نموه که سوییى مرگ به سمرى دادا و له
رمایشی گزویچه‌دا جیتی بز کرایموه. کورده‌کى:

ده‌ولمت‌شابه‌گ

به ده‌ولمتى بابی شابوو. ماومیه‌ک به شادی رایبوراد و شای مردن به سمرى کرده‌وه و بز ده‌ولمتى خوى
برده‌وه و میر عیسای کورې جیگى گرتوه.

میرعیسا

بژ چاکه و مردابیته، چاکی مردانه‌ی به لادا کرد و له پژگاری شهودا شاه‌دانی و خوشی همروانی، به سر شو ولاته‌دا بالی کیشاو که شویش سیبیری له سر زهوی نهما دوو کوری له پاش به‌جی مان: نهمفندیار و شامحه‌مد.

شامحه‌مد به‌گ کوری میرعیسا

به‌ژتهاتوویی کرایه جیشینی باوکی و زوری نهمرد کزچی دواپی کرد و پینج کوری له دوا مان: قاسم به‌گ، عیسا به‌گ، منسور به‌گ، نیسفه‌هان به‌گ، میران به‌گ.

قاسم به‌گ

پیایکی ژیر و پیژژ و توند و تژژ و مرد و رهند و هرنهمند بوو. بژ مشورخوری و شاه‌ز زوری شقره‌سواری میدان سووه و له هممو لایه‌کموه دست‌نیشان کراوه. له پژگاری پادشایانی ناق‌قزینلودا زور له‌پرو سووه. به‌خیتر کردنی کوپه پادشایه‌کی پی سپی‌راوه و لهو ساوه ناوی له‌له‌قاسمی به سر‌دا پراوه.^۱

سالی ۹۱۳.ک (۱۵۰۷.ز) که شانیسماعیلی سفغوی دیاربه‌گری گرت، له‌له قاسم لایی کرد و نه‌هاته لای. شاه‌وه زور قوشقی بیرو؛ له‌شکرتکی به سر‌کردابیته خان‌محمده‌دی نیستاجلوو نارد‌سمر نه‌گیل و گرتیان و له‌له قاسمیان لی در‌پیراند و کابرایه‌کی قزلباشیان له سر کرده‌گزیر و سورباش، که ناوی منسور به‌گ بوو.

نه‌گیل هموسال به دست قزلباش‌موه سوو. له دوا‌ی شهر‌ی چال‌دیران - به‌کۆمه‌گی سولتان سه‌لیم‌خان - له‌له قاسم نه‌گیلی ساندوه و خوی لی دامه‌زاندوه. ده‌شلین له وه‌ختیک‌دا که دیاربه‌کر به دست قهره‌خان‌موه بووه^۲، له‌له قاسم به فیلیک دست‌ی پریوه و دیاربه‌گری له دست قزلباش دره‌تیناوه

۱- ناوی نه‌تیناوه به‌لام دمی یا‌قوبوب کوری حسمنی‌دریژ بی. جه‌میل

۲- قهره‌خان برای محمه‌مد‌خان نیستاجلوو، له نهمیره‌کانی قزلباش بووه. جه‌میل

و داویمته دست محمد پاشای میری میرانی دیار به کر.^۱

له لای عوسمانیانیش لهله قاسم زور له پیش بووه. زور به خوشی ژبانی رابواردووه و که گیانی به خوا سپاردووه، هیچ نترینه له پاش به جی نه ماوه و مزنایمه که به مراد به گی برزای دراوه.

مراد به گ کوری عیسا به گ

به پاسیتی مامی و به فرمانی سولتان سولیمان خان، کرا به فرمانی هوای نه گیل. مراد به گ پیانکی به ده ستودل و خواهرست و گلدوست بووه. مردن و پرسینه موی له بیر نه کردووه و دلی هم سو کسی راگرتووه. گومبه زکی تمرز و بهمرزی به سر گزخانه ی قاسم به گی مامیموه هملخستموه. غواره خانه ی کی بز ناواره و بیچاران له نریک گزخانه که بنیات ناوه؛ هم پئسواره کی هه ژار به ویتا رابواردووه، لای داوه و نان و شیو و نوین و پایه خیان داوه و به خیری مامی تیروپری خواردووه و شوی تینا رابواردووه. شو میوانخانه ی هه ژاران، قوزاغیک له شار دووره و به خانی شمره تین ممشووه.

چمند سالیك ناوا به پاک و خاوتنی، چاک و داوتنی له چاکه هه لکرد و بهمریک و بهمرۆکی له پیانینی و پاکداوتنی ناخنی و نهوسا له ناواره خانه ی دوو دهرگانه ی نهم جیهانه به میمانه دهرکوت و له میوانگه ی ناو به ههشتی بهریندا به ناوات گهشت. دوو کوری له پاش به جی مان؛ عملی خان و قاسم به گ. همدروک برا یهک له دو یهک کرانه میر؛ به لام هیچیان تمواو تامی مزنایمه تیان نهچشت و له ته مننی گولدا چرونه بن گلهوه و دنیای پیریان به جوانی به جی هشت.

قاسم به گ دوو کوری بوون: جمعفر به گ، غه زعفر به گ.

جه ععفر به گ

هم به سمری شلکی سایه ی باوکی له سمر پموی و سئوی بوو. به فرمانی سولتان سلیم خان کردیانه میری نه گیل. نیتا که تاریخ ۱۰۰۵ ی کزچیه، جمعفر به گ ماوه و ماوه ی بیست و پینج ساله به سمر نه گیل راده گا.

۱- محمد پاشا بیلقو (سیتلش) له زمانه ی سولتان سلیمی به که مدام میری میرانی دیار به کر بووه. جه میل

دهستى دوهم

فرمانروايانى پالمو

وهك دهگلّ باس و بمسهرهاتى نه گيلدا رابورد و به وهستاى ليزگه مرواربه كه مان به شوين يه كدا پتوه كرد، فرمانروايانى پالمو لهو نه ميرتميموورتاشموه هاتوون كه نه وئيش كوپى ميرمهعه مد كوپى ميرئيسراهم كوپى ميربولدوق بوو.

ميرتميموورتاش له ناكارى باشدا بى هاوتا و له زانايدا زۆر بمر چاو و زۆر به دق و بمرچاو فرهوان بووه و له به جهرگيدا ناوى له سمرووى ناوانموه نووسراوه و له دلاوايى و كارى پياواندها له پئيش زۆريه كه له پياواندا باسى كراوه. لهو ساوه كه باوكى له بهههشتى بمريندا حساوه و نهم ئهسپى تۆسنى سمردارى له ژير پكئى خويدا دير، تا نمو كاتى كه چارى له دنيا پۆشيوه، همرگيز گمردى نه خسته سمر دلى هژارتك و بارتكى نمپرانده سمر لئوى هيچ داماو و پهژارتك.

كاتى چراى ژيانى له سمر ده لاقى جيهان به باى ممرگ كوژاوه، تاقه كوړنكى له پاش به جى ما ناوى ههمزه بوو. ههمزهش ماوه يهك مەزنایه تى كردهوه؛ كه مردووه چوار كوپى ههمزه: حوسين، بهغموور، عملى و پوسته.

حوسين بهگ كوپى ميرههمزه

له جينگى باوكى كرا به فرمانروها و لهو سمرده مانه شدا - رۆژگارى ئاققۆزىلوو بوو - همرا و ناژاوه كهوته ولاى دياربه كرموه.

حوسين بهگ به نيازى گرئى قهلاى ئه رغهمنى، هيرشى برده سمر توركمانان و له شمردا كوژرا. نهم لاهه كه هيشته له بادهى كاممرانى چمند چۆنكى فې نه كردهبو، مميگتېرى ممرگ پيالامى بۆ پر كرد و بهو پهمانه سپى كرد و گيانى شپ كرد. چونكه نيرينه لى نه كهوتهوه، جه مشيدى برارازى جينى گرتهوه.

جهمشید بهگ کوی روستم بهگ

له پژگاری فرمانداری حوسین بهگدا جهمشید بهگ بیوه پیای خالید بهگی سازگی. پژیک له جنگی پاروشکاردا، بازی خالید بهگ له پر له دوستی بازهوان فری و بهره‌وور چوو؛ هر چوو له تمشقی عاساندا له بهرچاو ون بوو. ههموو کس لای وابوو تازه شو بازه واز لئو بازه‌بوونه نانی و ناگه‌پشته و له سمر دوندی نه‌ستیران نه‌ی نایشیتته. به سمر سوورماوی لئو بهرزه‌فیهان ده‌روانی و هر هیتندیهان زانی باز به تعلقه و قلمه‌باز سمر و نشیر هاتمه بهرچاو و زور به گوپوتا و خوی لئو و سمری جهمشید بهگی کرده‌لیس و به سمریوه نیشته.

خالید بهگ و هموالانی -که لئو رووداوه سه‌مه‌ریان ده‌روانی- نه‌ویهان بۆ جهمشید بهگ به نیشانی و دم زانی و هر واش ده‌رچوو:

پلاری ده‌سی کویره هات و نه‌هات و ده‌دی هات نه‌وی گاته‌یهک بوو له لات

زوری پی نه‌چوو مامی مرد و فرمان‌ه‌وایی پالمی دست کومت.

جهمشید بهگ پی‌اوکی دنیا‌دیده و به گرم و ساردی ژیان نامیتته و خاوه‌ن نه‌زموون و بهرچاو پوون بوو. کاتی که گومر‌یه‌یاوان و خاوه‌ن ناوانی کوردستان هه‌ستان و چوونه ژیر سایه‌ی ناستانه‌ی سولتان سلیم خانمه، نه‌ویش و پئی نه‌وان قولقه‌ی کۆیلیمی سولتانی ناویراوی به گوچ‌چکانمه کرد و کۆلوانی فرمان‌به‌ری به شانمه گرت.

به کۆمه‌گی سولتان و به زوری بازوانی خوی، هیرشی برده‌سمر عمره‌بشای تورکمان، که له لایه‌ن نه‌یرانمه به گزیری له سمر پالمو دانرا‌بوو؛ پاریزگاری نه‌ویی پی سپیرا‌بوو. چهند جارتیک زور مردانه ده‌گۆ قزلباشان پاچوو؛ ده‌ستی لی هه‌له‌گرتن هه‌تا له پالمی ده‌رکردن و زیدی باب و بایسیرانی خوی ساندومه و حوکی لی دامه‌زاندومه.

پیرزکیکی سمر لئو پژگارمه ده‌گه‌پنمه. گوايه له شمریکی نه‌وان کورد و تورکماندا پی‌اوکی جهمشید بهگ شیریکی و بهر سمری ده‌کوی، لایه‌کی قاپیلک‌سمری ده‌به‌ری، نیوه‌ی میشکی بی سمرپۆش ده‌مینیتته. برین‌پنچان ته‌له‌مه کوله‌کمی به لاس‌یه‌یه ده‌نووسین و به هه‌توان و شه‌له پنچی ده‌کمنمه و له پاش ماویه‌ک که‌له و کوله‌که به‌سمر یه‌کدا جۆش ده‌خۆن و درز نامین

و گزشته زون دین و پستی به سمر ده کشتموه و به که لیلی نیسکی کوله که بدهنده نمونه زیاده که
چند مندالینکی دیکمشی برهم هیناره. نم چیرۆکه نه گمرچی نه دهشیا لیره دا بنووسری، به لام باوی
میژوونووسانی دستپه نگیس وایه؛ نه گمر توشی پروداوی سمرسوپین بن، به سمریدا باز نادمن.
منیش دامه سمر پچی نهوان و چاوم لهوان کرد.

جه مشید بهگ به زیره کی خوی توانویه میر ووه زیره گانی عوسمانی به لای خودا بیینی و خوی
ده گمل کاریمه دسته بهرزه گانی ولاتدا زقر پتک خستبو؛ دوستایه تی ده گمل بهستبوین. وای له خوی
کردبو که پادشاهانی خاوم شکو و سولتانانی پایملند به دل و گیان هۆگری بیسون و برپای خویان
خستبووه سمر و به دلسۆزی همره پاستیان دهمانی.

سولتان سولهیمانی خهزاکمر چند جار پتک که بۆ گرتنی نیران به کوردستاندا پادهبرد، بۆ
همه ده می و پاوژۆکری سولتانی - زیاد له هه موو کوردان- همر جه مشید بهگی پمستد ده کرد و ده گمل
خوی دهمرد.

همرچی ده که می و ده لینی پمستده ناکار و کرت ده لال و پنده

همر وهک سده فی پوالتت کمر قاپیلکی دل و دهمرون له دویر پیر

همرچی له ده می جه مشید بهگ دهرچویا به دلی سولتانموه دهنوسا و همرچی به دل به ناوانی
به خواستایه له ده می پادشاه به فرمان ده ده کهوت. بهو ده ستالات و شیرین بوونهشی، خوی له
لای خه لک و خرا خۆشه و یست کردبوو خیرخواز و ده ست و دلواز و زۆریش هه نه لعیژ و جه فمینگباز
بوو. ده ولت و داهایشی ده ژمار نه ده هات. لهو پۆژگاره دا شو نه غدینه و مال و پاتال و ناژاله که
جه مشید بهگ بویه هیچ حاکمه کورد پتک نه بییوه.

ده لاین هه موو سالی سێ ههزار تکه و خه رتی سێ ساله ی دینا و همر به که ناله ئه سپیگ یان ناله
نیستریکی ده صل ده کردن و بۆ بازاری هه له بی دهمردن و له بهرچاری کپیرانی پادشاهان و به ناله وه
ده یفرۆشتن که همر ناله گان سمنگی چل خه لوار و شتری دهبوون.^۱ سالانه ده ههزار مەری سمر کاسی

۱- خوار به فارسی و خه لوار به کوردی سینه کیلویه. جا بهو پینه یان ده بی چله که چوار بی یان سێ ههزاره که
سێ ههزار بی؟ دنا دهری نایمن! هه زار

دېرو؟ بمر پيښمالی بمر جوت و پرشمو لاغ و بمرزه پي ليک دېروه! که دېن چمنی بووی؟

قهلا و فیرگه پيکی نایستی له پالمو دروست کړدوه و له سمرچاو پيکی زور دووره ددستمه ناوی بز
قهلا و شاره که بر دوه. له شری پيکی که ناوی دهر قاپو (دوگاناسنه) یه، کاروانسرا و
میوانخانه پيکی زور گوشت و بمر فیهی دروست کړدوه! که هاتو چوکمران له زستان و هاوندا
بهری لی دېښن.

تعمنی له ستی تی پیراند و شینست سالان فرمانی هواپتی کړد.

له سولتان سولیمان خانی خزا کرموه فرمانی که دهرچوه که دېن پالمو همتا همتایه، سده له
دوای سدهو بمر باب به شوی بمر بابا به دست کوپ و نتموهی چه مشید به گموه بیت و هرکس
نم فرمانه پیک نه پیتی بمر لمعنهی خوا کوی.

هر به زیندی سمری خوی حوسین جانی کوپی کړد بوه جینشین. له نمنجامدا له که پراکمی
ناهمواری مایه شه کتی و پنج به خه ساری دنیا، گوژ تيموه خانوی یه کجاری و کموته بمر بزمی
پرو مرد گاریوه.

چلون دق به زینی جیهان خوش ده کی؟ چلون بیړی مردن فراموش ده کی؟

جیهان چمنی کاروانسرای دوو دهری له یه که دچی ژور، دچی دهر لمو سمری

گولسی گمش همتا په لک و پیر دهر ده کا دېښی که زمرده و خمره لمر ده کا

چه مشید به گ پینچ کوپی له پاش به جی مان: حوسین جان، حسمن، هه مزه، تیس مو رتاش،
دولمتشا.

حوسین و حسمن سریان به فرمانی هواپی گمشت و له دواپه باسیان ده کړی. هه مزه به گ له
خرت پرت (متفرقات) دهر گای پادشادا، به موچهی سالانی ده هزار ناقچه، پلهی زعامه تی
پندرابو؟ به لام چونکه دلی باوکی پهنجاندا، ناوی له خانه دان سپایوه و دهر کرا. له پاش مردنی
هه مزه، پوستم به گی کوپی له لایمن مستهفا پاشای سرداروه به پیتی وهرگرت که نه گم ده گم
عوسمان پادشا بجیته پاراستنی شیروان، فرمانی هواپی پالموی ده داتی؟ به لام له شمپی شه ماخی دا
- که ده گم نمرس خان کرا - به دستی قزلباشان کوژا و نه گمراوه.

تیمور تاش - که چواره مین کوپی جه مشید بهگ بوو - له زه مانی بابیدا به سر خمریوت راده گمبشت و هر زور مرد و دوو کوپی همبون به ناوی نه لاوریدی و نسیل.
دوولت شای کوپی بیتجه می هر له رزگاری باوکیدا سالی چله هزار ناچه می موچه بز برابره و له خرت و پرتی پادشاییدا (مترقگی) به زعامت [۱] دامزرا بوو. نهویش لهو زوواندها مرد و دوو کوپی به جی هتشتن: یوسف و نه حممد.

حوسین جان بهگ کوپی جه مشید بهگ

جه مشید بهگ هر به زیندی سری سروری ولای پالموی دابووه دمست حوسین جان و فرمانی بهری سولتان سولیمان خانیشی بز وهر گرتیو که جی تشین بی. له پاش سرگی جه مشید بهگ، حوسین جان به سر به خزی له سر تهختی فرمانی هوایی پالمو پالی داوه و لهوه بهولاره لهو ناوهدا کس نهیتوانی بلی نهزم.

مزنیک دلدوره وروپاک و بز هموو کس چاک و بز بیتچاران به تایبته باب و کاک بوو. ناشنا و بیتگاه خوشیان دهویرت و قسیمان لی دهیست. ناوازی چاکه و پیاهوتی هر به کوردستانوه نهوستانه عراق و حجازیشی تمنیموه و له بهخشندهیدا حاتم ورگمانی لمبر خوانی نمو دهچنیموه. دواي نموی بهرگ و باری قیامتهی ساز داو پووی کردهاره گای خوی بی نیاز، دوو کوپی همبون: مه حممود و حسمن بهگ.

مه حممود شیتوپه تیاره بوو؛ به کاری دنیا داری ندههاته؛ هوزه کانی پالمو نومیان ههلبوارد و مزنایه تیبه کمیان به حسمن بهگ نه سپارد.

حسمن بهگ کوپی جه مشید بهگ

لهسر ههلبیزانی له لایمن هوز و خزمانیموه و به پیتی فرمانی سولتان مرادخان، کرا به فرمانی هوا و سولان زور به لیزانی و دلسوزی فرمانی هوایی پالموی کرد و سالی ۹۸۶ ک. (۱۵۷۸ ز.) لهو دهماندها که مستهفا پاشای سردار له شیروانموه دهگراوه - حسمن بهگ مرد و دوو کوپی له پاش به جی مان: سولهیمان و موزه فخر بهگ.

سوله یمان بهگ کورپی حه سمن بهگ

مستعفا پاشای سردار، سولیمانی کرد سرداری پالمو. محمهد پاشای گموره و وزیریش لسمر
چمند مرجیک دهگمل یوسف بهگ کورپی دوله تشای جه مشید بهگدا یتک کهوت و له ناستانی بهخت
هیلانی سولتان مرادخانموه فرمانی پالموی بۆ ساند. چمند سالیك له ناو نمو دوو خزمانه دا شمېر و
همرا بوو. له همدووک لاهه گهلیك لاهه کوژران و خوینیکی ییناد پړا.

خه لکی پالمو لاگیري سولیمان بهگ بوون و یوسفیان به دزیو دهزانی؛ نه گمرچی یوسف لسمو
شیرین کوپانه بوو دهووی بیویری. لایکی زانا و پروناللیر و به پوته گیر و هینم و لسمرخو و
نرم و نیان و ممند و ممد و پند بوو. بهلام دهلنی چی؟

جهان پرووی له خوینتی و کمر و ناکسه که تۆ تیده گمی، نهم گونا هت بهسه
زۆری نهولاوئهملا کرد و به ناچاری له دهرکی نامردانی دار دهستان به سنگیموه نا و چونکه
شتیکی وای نمبوو چاوی چاوچنۆکان پر بکا، له دهرک و دیوانان یتگی نهمدرا؛ له داخان دایه باری
باریکی و پۆزی ژبانی تاریکی به سردا هات و به مردن له نهعات پژگاری بوو.

له پاش مردنی یوسف-همر به ههمان مرجی پیشوو- بهلینی پالمویان به نهحه دبهگی برای دا.
ماوهیه کی زۆریش نهحمده بهگ بهریره کانی سولیمانی کرد و له ناو دۆستانی نمو دوو دوژمنانه دا
شمېر و کوشتاری زۆر قومما؛ بهلام زیره کی و کۆشایی که بهخت و هاتی دهگمل نمبوو، بههریهک نادا:

زۆر همیه زۆر گیله ستیری گمشه	همیشه گهلیك زیره که بهختی ره شه
کۆره له تاریکیه هات و نهعات	کۆش و لمیی پر له گوژالک و نه بات
نایسته بهر چاویموه می و نمویر	زۆری فسۆس گوتیچ دهرفیتن له شیر

نهحمده بهگ زۆری کرد و کۆشی، بهخت پرووی خۆی لی داپۆشی و له نمنجامدا به هومیدی
ناوویانموه سولتانموه پرووی کردهسته نمبوو و همرا لوان پۆزانمشدا نهخۆشی پشانموه تسوش
هات و تسوش گۆزستانی کرد. نیتیر مهنایمته پالمو -بهیمی بهرهه لست- بۆ سولیمان مایموه.

دهستى سېشم فهرمانروايانى چەرموگ

گوتسان مېر مەھمەد قەلای بېردنچ و ناوچەى چەرموگى دابە مېر حوسېن و ھېنلىك بە كوپى
مېر مەھمەدى دوزانن و بېر كېش ھەر بە خزمى دادەنن.
مېر حوسېن سەردە مېك مەزنايەتى چەرموگى كەردووە و مردووە و كۆپە كەى جىنى گرتووە.

مەھسە يەھدىن
بۆتە جېنشېنى مېر حوسېن و كە ئەمىش لە دنيا كۆچى كەردووە و لە بەھەشت نېشتەجى بووە:

شاپوسف
بە مېسرائى شا بووە و ئەمىش ماوە يەك مەزنى چەرموگ بووە و مردن بەرېنگى گرتووە.

ولات بەگ
ولاتە كەى دەست كەوتووە؛ كە ئەمىش بەرمو مەلەبەندى مردووان بارى كەردووە:

شاعەلى بەگ
قۆلى لە سەردارى ھەلەاليو؛ لە پاش ماوە يەك ئەمىش بەرگى ژيانى دامەاليو و لە دنيا نەدىر بووە،

ئەسفەنديار بەگ
ئەسپى لە مەيدانى مەزنايەتيدا تار داوہ و كاتى روستەمى مەرگ تېرى لە چار داوہ و لە ئارادا
نەماوہ،

بایه‌ندوب بهگ

باوی بووه و جی‌تیشینی باوی بووه و که دهستی ممرگ خاوی کردژتموه و مزنایمتی جی هیشتموه،
فرمانی‌مواپی چرموگ به محمد بهگ گمیشتموه.

محمد بهگ

که ناوی مزنایمتی لی نراوه، لهو ده‌مه‌دا چرموگ له لایین قزلباشانموه داگیر کراوه. محمد
بهگ قزلباشی لی دهریم‌راندن و مزنایمتی باب و باپیرانی وه گیر خوی هیناوه.
له پاش گیرانی دیاربه‌کر، له لایین سولتان سلیم‌خانی خمزاکمرهوه فرمانی پیروزی بژ دهرچوو
که ناوچه‌ی چرموگ بژ نمو خاندانه بی؟ به‌لام ممرجیش نمویه داهاتی فله‌کانی نمو ناوه ده‌بی به
دیوانی دیاربه‌کر بگات و هموو سالی ده‌یخمنه ناو خمزیننه‌ی دیاربه‌کره‌وه.
نیستا مزنایمتی چرموگ وا به دست محمد بهگموه.

به ندى سینه

فرمانروایانى ساسون

که له پاشان به نای حمزق ناسراون

چیرزکوانی وتارزانی ناستانی راستان و پیشهنگان و نالا به دستانی داستانی زور به داب و دستور، له سر نمو مېهسته سووین که په گمزی کونی فرمانروایانی ساسون و پادشایانی ساسانی، هر له یك تۆ گوراون و هر له بنجینک پواون و پاراوی یك دمراون. هیچ گومان و سؤشی نیه خانهدانی ساسونی و میرهکانی بدلیسی، پشی پینشوویان کیسرا بوون و له یك هیشو چنابوون و له دواړوډا لیک جیا بوونه. نمو دوو ماله له دوو برا کهوتونومه: عزیزه دین و زیانه دین.

نمو دوو برایه له پاتهختی نمرمه نومه - که نهوساکه نهخلات بووه - دهرچوون و هاتوونه بدلیس و قهلی ساسونیان له «تاویت» ناوینکی گورجی گرتووه و عزیزه دینی به سر راگمیشووه.

دریژی نمو باس و خواسه له بهسرهاتی فرمانروایانی بدلیسا دهخینه بهر چاو.

چونکه کورد به عزیزه دین دهلین عزیزین، نمو فرمانروایانه به عزیزانی ناسراون^۱ به شوین نمو باره باره دا گهلیک له هوزی پژه کی چوون و لمو ناوه مانموه و هوزی نیشته جیتی کهوناراش چوارن: ۱- شیرزی^۲ - بابوسی ۳- سوسانی ۴- تموقی. کاتیکیش ناوچمی نمرزن^۳ یان گرت، هوزهکانی خالدي و دیرمغاری و عهزیزان و هی تریش هاتنه ژیر فرمانیانموه.

فرمانروایانی ساسون دنوا پیاوه ممرنهکانی کوردستاندا به بهخشندهی و سمریمرزی بهناویانگن و له ریژی همرا و همنگامهشنا ناو هر نای خویانه و ههمیشه دهگمل خونکار و دمه لاتناره زور زهلامه کاندای به دوستایه تیان رابسراردووه. پادشایانی شاققوزینلروی تورکمانی و قزلباش و

۱- له نوسخه یه کفا عزیزه دین نووسراوه. عمونی

۲- له نوسخه یه کی دمنووسدا شیرزینی. عمونی

۳- شاریکی زل و قایم یو له باکووی پژهواوی وان. جمیل

عوسمانى -كە ھىرشىيان بۆ كوردستان كوردوۋە- دەستيان بۆ مەزىنەكانى ساسۆن نەمبەردوۋە و بە خۆپەكخەستىن و نەمبەردىيانى لە دەستيان خەلستوون و بىگرە زۆرۇش پەزىيانى لى كرتوون.
يەكەم كەسەيكى لەمۇ فەرماندارانە ناۋى بە كارى كەمۇتۆتە سەردەم و زارانمۇ، مەنەمبەردوۋە كە؛ كە
دوۋ كۆپى زۆر بە كەردوۋە و ئاكارچاكي بوۋە و ناويان: خەلر بەگ و عەلى بەگ بوۋە.

خەلر بەگ كۆپى مەنەمبەردوۋە كە

لە پاش مەركى مەنەمبەردوۋە كە، خەلر كرا بە جىتشىن و كاتى كە پەلەكى سەمۇزى ژيانى بە سۆزەي
شەخەتى مەركى زەرد ھەلگەرا و سەرجاۋەي زىندەكانى وشكاۋى ھات -چونكە ھىچ نەزىنەي نەمبەردوۋە-
بەراي كرايە جىنگەي.

عەلى بەگ كۆپى مەنەمبەردوۋە كە

لە پاش نەمانى خەلر بەگ بە قۆل لە سەركەشەشەن ھۆز و تىرەكانى ئەمۇ ناۋچە و مەلەبەندانە، جىنگەي
باپىرى گەتمە. عەلى بەگ پىاۋىكى بادەنەش و دۆلەتەر و سەرخۆش و تەپەش بوۋە ھۆشۋىسى ھەر
لە دەۋرى بەلەكچاۋان و بەنەزراۋان خولى دەخوارد و دۆلەت دىنى بە بادەمەيگەيتى سادەنەسپاردەبوۋە
ھەمىشە دەدلى خۇيدا بە زەمەمە دەيگەت:

رەزان پاراۋكە ھەمۇرى خاكەلەتوۋە! چەت لە دەرياۋە؟ دۆلەتەك مەي ھەزار خەلۋار و بار مەروارى ھەزاۋە

كۆلەكەي بادەي ئالەبەردە كۆلەكەي گىيان و كۆلەكەي ژيانى و ماچىنكى دىم و پوونالانى، لە
گەنجى ئاروون و قاروونان بە چاكتەر دەزانى. كۆپى قەسەي خۆش و بە پىكەنەين و بىزە و چەزەي
كەبابى مەزەي بەلاۋە لە دىتەنى مەگەت و بىستەن لە مەلەي مەزەر بەسەر پى خۆشتەر بوۋە.

لەمۇ كاتەدا كە مەنەمبەردوۋەكانى كوردستانى -بۆ خۆ نەيك كەردەمە- چوونە لای شائىسەمەيلى و
زۆرىمەيلى گەت و ۋەلەكەيانى داگىر كەرد، شاعەلى بەگى بەدەلمەۋە نووساۋبو. ئەمۇ عەلى بەگ پەچاۋى
كەردەبو ھەر نەۋەش پەفتارى شاۋبو. بىمۇ ھەزەمە لە چەنگ گىرۆدەبەردوۋە خۆي پەھا كەرد و تەننەت
بوۋش بە ھاونەشەن و ھارەيالى شا. شەمۇ و پۆز لە ژوۋرى تايەبەتەدا دەگەل شا و شايانى بەردەمەي
شادا مەست و پىالە بە دەست نۆشانۆشى بوۋە بە سەرخۆشى پايەدەۋارد.

عەلی بەگ دەگەڵ شەریف بەگی بدلیسا زۆر ناشنا بوو و شەریف بەگ کچی ئەوی هانیو و بە چاری باب و فرزندێ لە شەریف بەگی روانیو.

عەلی بەگ هەر لە ئەمرێ بەگی مەرگی لە دەست فریشتەیی خوا فێ کردوو و کە مردوو سێ کۆپی هەبوو: محەممەد بەگ، خەنر بەگ، شاولی بەگ.

خەنر بەگ کۆپی عەلی بەگ

کە عەلی بەگ لە ئەمرێ بوو، محەممەد بەگی کۆپی دەگەڵ بوو. هۆز و خەزان -کە بە مردنیان زانی- بە تێکرای خەنر بەگیان بەگمۆرە هەلبۆارد و مەزناوەتی ساسانیان پێ سپارد بەلام شانیسماعیل فەرمانی ساسۆنی بۆ محەممەد بەگ دەکرد. سەرئەنجامی بەسەرھاتی ئەو دوو باریە لە داھاتوودا دی. شاولی بەگیان هێشتا بابی مابوو بە جوانەمەرگی کۆچی لە دنیا کرد و ئیستا کۆپیکی ماوە ناوی دیادینە.

محەممەد بەگ کۆپی عەلی بەگ

کە زانی هۆزەکانی ساسۆن خەنر بەگیان بە گمۆرە دانوو، چاری هەر لێوەدا دی کە بە خەزی و چەند کەستیک لە دەست و پێوەندانەو پەنای بردەبەر سولتان سەلیمخان. لە کاتیکی کە سولتان بە نیازی گرتنی قاپووی میسر کەوتە پێ، محەممەد بەگیش وێرێ بەخت و هات، دەبەر ئاوەزەنگی دوو مێرەتینی سولتاندا بوو.

لە شەری چەرکساندا زۆری گیانبازی کرد و ئەمانەت ئەو پۆزە کە چەرکەس شکان و لاشەیی کوژراوان بەسەر دەکرانەو، کە لەشی محەممەد بەگیان بە زامداری و کەڵەلایی و بگرە بێگیان پان نیوگیان دەناو کوژراواندا دیتەو، وەزیران و سەرداران ئەم پووداوەیان گەیانە سولتان و فەرمانیدا بۆشک و لوقمانیان لێ کۆکردوو و پێداوێستی دەرمانیشی لە خەزینەیی دارماڵ درا. وەزیرانی پایەمەرز گوتیان ئاوات چە بیدرکێنە تا بۆتی پێک بێنێن؟ ئەویش دڵخوازی ئەو بوو کە والیەتی ساسۆنی بەدەنی و ئەمرەنیشی بۆ بێخەنە سەر کە لە سەر ئەمرەن دەستێک بوو دەگەڵ میرانی حەسەنکێف هەر

ههرا و مشتومریان بوو. وهزیرانی پایمبلند ههموو دلخوازیان یتک هینا و فرمانی بی‌لام و جوومی بز دهرکرا. خنر بهگ ههر به خوشی خوی دوستی له ساسونن بمردا و کارتیکی له ولاتی همز پین سپیرا و مایهیک لهوی مایهوه نموسا له ژیر نوتنی خاکا همسایهوه.

خنر بهگ چوار کوپی له پاش مان: سولتان مه‌حمود، نه‌حمه‌د، یه‌عقوب، محمه‌د.
سولتان محمه‌د به مردنی خوی مرد و یاقوب بهگ سالی ۹۹۲.ک (۱۵۸۶.ز) نزیک به کلیسای مورخان - که له نزیک تغلیسه - له شعرې قزلباش و سماعونی گورجیدا شکا و له گه‌رانموره‌دا له دهره‌ندی تومانس کوژرا.

به‌لقی محمه‌د بهگ بوو به فرمانی‌هوی سهره‌خوی ساسونن؛ به‌لام مه‌لیک خه‌لیل -فرمانی‌هوی حمسنکیفی- ناوچی نمرزنی نه‌دایه و قه‌لاکمی ده‌سکاری و قایم کرد و دژداری لئی دانان که بیپارینن.

محمه‌د بهگ به یارمندی شهره‌فخانی بدلیس و شاعلی بهگی والی جزیری، لشکری برده‌سمر و قه‌لای نمرزنی خاپور کرد و مرؤفی مه‌لیک خه‌لیلی له نمرزنی دور خستنهوه. پاش حمقه‌سال فرمانداری کردن، فرمانی مردنی بز هات و قه‌لای زینی ویران کرا و له بن تویی ناخدا دامه‌زرا.

شعش کوپی بوون: سولیمان بهگ، به‌هانه‌دین بهگ، ساروخان، خان‌سوداغ بهگ، حوسین بهگ و علی بهگ. سنی کوپی - یه‌ک له دوو یه‌ک - مه‌زنایه‌تیاں کرد و له حوسین بهگ حمسن بهگ ناوتیک مابوو. له پاش کوژرانی ساروخان - که محمه‌دی کوپیان کرده‌بوه جینشین - نمو حمسنه به‌رینگی محمه‌د بهگی گرت و ههر کسه بز لای خوی پاکینشاو محمه‌د بهگ هاواری بز فرهاد پاشای سردار نارد و نمویش حمسن بهگی گرت و دایه دست محمه‌د بهگ و نمویش به سنی کوپانهوه له ناوی برد.

بوداغ بهگ مرادخان ناوتیکی له پاش بهجی ما و له سه‌فهری گورجستان بی‌سروشونن چوو. مرادیش دوو کوپی ماره به ناوی به‌هانه‌دین و بوداغ. علی بهگ ههر له پژگاری بابیدا مرد و کسی له پاش بهجی نه‌ما.

سولیمان بهگ

کوری محمدمد بهگ کوری عملی بهگ

سال۹۲۷ ک (۱۵۳۰ و ۳۱ ز) لهسر فرمانی بهرزی سولتان سولیمانخان، کرا به جیشینی بابی و فرمانپهوابی ساسونی درایه. ناوچی نمرزنیش کرا به موچی بهانه‌دین بهگی برای.

سولیمان بهگ زور بهوج و سنگین و گران و خزگر و ناکار په‌نگین بسو؛ لافسی پادشایانی لیددا. بهوپری سریریزی و چاو‌تیریموه ژیاوه و هرگیز سری بز هیچ نافریده‌یه که نه‌چه‌ماندوه و له ده‌نده‌یی و نان به‌ییدا له همموو کسی تپه‌راندوه.

کاتی که سولتان سولیمانخان به‌غذا و بدلیسی گرت و له دهریندی کیغندرموه تپه‌ری و خیره‌تی عاسمان پروشین و باره‌گای زموی لمرزینی له دهشتی نمرزندا لیدا و له سامی نهو سامداره، بالدار بالی دهراند و نالدار نالی دپه‌راند و کمژ و کز -له ترسانی- سریان ده‌برخو نابوون و نه‌ستیری عاسمانان به سرسامیموه تپوه پامابوون، سولیمان بهگ هر مروشی لی نه‌بزوتن و گنج مانابی نه‌بهاتی و مینا تو‌لا پز لایه که له ساسون ما و ته‌کانی نه‌خوارد و نازوقه و بزیری لمشکری نارد و به‌خیر هینانی به راسپاردن پاسپارد و خوی نه‌هاته سردهرانه پاموسان و به دست و پلدا نووسان. تمنانه‌ت نه‌په‌یشت که شه‌مه‌دین به‌گیش پروو بکاته مه‌لاتیا.

سولیمان بهگ پیاوکی تپ و دل به دنیا خوش و خوشگوزهران بوو؛ هر به زیندی سری بهر لهوه سری ناوابی- به‌هشتی خوی ساز دابوو. همموو دم و ژه‌مینکی ده‌گمل باده‌ی پیسر و ساده‌ی جواندا پاده‌یوارد و له همموو سات و کاتاندا کولمه‌سور و مل به موری وهک فریشته و پری و هزری دهریان دابوو. لیتی شیرین و نالی ده‌موی وندی دیرین و تالی فم ده‌کرد. تاو‌یک بریار و خه‌مپوینی شخ و شه‌نگ و ده‌لال و چه‌لنگی به‌سر نده‌برد و گاو‌یک دور له دنگی قاقا و ساز و سه‌متوور و ده‌ف و بلوور هلی نده‌کرد. هرما به‌کامهرانی پایبورد تا له نه‌نجامدا به نه‌خوشی خوروی‌لکه فره‌نگی، دنیای به‌رجاو ته‌نگی به‌جی هشت و کسیشی بز جیشین له پاش خوی به‌جی نه‌هشت.

برونی له ژین و سر نه‌نجامه‌کمی سره‌وژتری کردن چه‌م و جامه‌کمی

به‌هاری ژیان پاییزی مرگی هس هتا سر خودایه ده‌میتیت و بهس

بهانه‌دین کوپی محمد به گ

له پاش مرغی برای به فرمانی برزیه نشانی سولیمان‌خان- له جنگی سولیمان به گ
له سر تهختی فرمان‌هایی ساسن داممزا. فرمانه‌کی به نای فرمان‌های حمز نووسراوه.
بهانه‌دین پیانکی سرسوفیلکه و نامال‌دیوانه بووه و زویش دلاوا و دست بلاو و نازا و نفترس
بووه. له پژگاری سولیمان به گدا چیان له نمرزن نمده‌دایه و له باتیان سده‌زار ناقچه له
دهرامتی ناوچمه‌کی‌تر و مرده‌گرت. ولاتی خزی به‌جی هیشته‌بو؛ پازده‌سالان جار به سواری و جار به
پیاده‌یی، دهر ناوژنگی همه‌میشه له سری سولتاندا له نستم‌نبول خمریکی پاووشکار ده‌سو.
سولتان سولیمان نای لی نابوو «ده‌لوو بهانه‌دین»^۱. همیشه به‌سری ده‌کرده‌وه و به‌خشش و
خه‌لاتی شاهانه‌ی ده‌دایه. هیندیک جاران له سوتره‌ک میرلیوا بووه و به سر جنگی‌تریش
راگمیشته‌وه؛ به‌لام دست بلاویه‌کی کاری لم‌ویدا نم‌بووه. نه‌گمر یه‌کینک کۆلم‌پوشکی بز هینابی،
کۆشکی به پاداش داوه‌تی و له برانهر پشیل‌مینیکی پیش‌کشی، وشتی لۆکی ده‌به‌خشی. نیتیر
چاوچنۆک و خوازۆک و نانی- نانی و چهره و لات و زمان لووسان -که ناسیان چنده‌ساویلکه و له
باران خۆشبار هاتوو- دهریان لیتاو سریان پیچا و هر یه‌ک به جۆرتک دمی‌دۆشی و شتی لی
ده‌کیشایموه. سالانه دۆزی شیت همتا هفتا هزار فلوری زتی هر دهرامتی حمز بوو؛ بیست
هزاریشی لم و لمو به‌دمستما و مرده‌گرت و هیشتا به‌رگی نمده‌گرت و له‌شکری گمدا و دادۆشان
هرموا له زنده‌بووندا بوون. کاتی که مرد سی‌هزار فلوری وامی بی‌جنگی بز میراتگران به‌جی
هیشته.

تۆ که به‌خشنده‌ی به‌خشه له بوود   میکه به کلاری نه‌حمده و مه‌حمود

پینج کوپی هم‌بوون به‌لام قمرزدار و نه‌داری بابیان له په‌روپۆی کردنموه و لی‌شیان نمدووه‌شاهه
بینه فرمان‌ها. بز چهند پژۆتیک سولیمان به‌گی کوپی نای حاکمی حمزۆ لی‌ترا. دواپی درا به
ساروخانی برای.

بهانه‌دین پتر له سی سال مزنایمتی حمزۆ کرد و کوپه‌کانیشی نیرینه‌یان لی نه‌کومتوره.

۱- دهر بهانه‌دین: بهانه‌دینه شیت.

ساروخان به گ کوی مسحه مد به گ

هنا بهانه دین به گ له سمر دنیا بو، ساروخان به گ له حمز ناواره و هلو دا بیو؛ به دهره دهری و خاکمه ری ده ژیا. جار به جاره بارگیری یان شیروی یاخو کسان یان مووش یا سونه کی له دیوانی پادشاه به زعامت پی ده درا و موچه یی نمی لی ده درا و زور جاریش به برمه لدایی دسور پایمه و کس ناوی وی نده دایمه. جا وهک ده لین: «مهرگی کمر بز گورگ خنه به ندانه»، له پاش هژده سال به کلوتی ژیان، که بهانه دین له گلدا خمت، به ختی ساروخان له خمو پایمپی و پهنای به ناستانه ی سولتان سلیم خان برد. خوالیخوشبوی بهمه شتی مسحه مد پاشای وهزیری زانا و بهراوته گیر، که وهک شیر ی جومهردار و زتپی تمواو عمیار و چاوه دیری نه جییزاده بی خردانه کان و لایه نگری کمونه خاندانه ناوه دانه کان بو،

هزار نافرمیم بز وهزیری وها گرتی کاری نالتوی کردن په ها

ده ماده دم بیستجویمه که بهانه دین له زهمانی ژیانیدا همیشه دهیگوت: کوره کانم بز شمه ناشین که فرماندار بن و تییان پانابینم که بتوانن له سمر کار بن؛ هر چنده حسن پاشای میسری میسانی دیار به کر - که فرزنددی دلبنندی خودی شو وهزیره هونرمندهش سو- لبر باوکی پایه برزی خوی پارایمه که سوله یسان به گی کوره گموره بهانه دین بکرتته جینشین، ملی نهدا و گوتی پی نهدا و شانی لی هه لته کاند. فرمانی حمزوی بز ساروخان ساند و به خه لاتی شاهانه ی لاوانده و له سمر کورسی فرمانه وایه تی دامه زرانند. ماهوی پینج سال زور به دادگمری و گله پموره ی مدزایه تی کرد و چونکه فیتره تریاک کیشان بیو، تروشی چمند نه خوشیه کی دهنموب و ههستم هاتبو. نموشی لی بیونه سمریاری دهری تریاک به باکردنی.

لمو کاته دا که لشکری هه همیشه له سمری پادشاهی، به سمرداری مستفا پاشا بهرمو شیروان و گورجستان په وانه کرابو، ساروخان به گیش په گه کومت و له شمری چالدراندا نموش ده گه له لشکری دیار به کر و کوردستاندا پینشهنگی سویای نیسلام بو؛ که له پهرونه کاو له گاری پژمردا قزلباشان وهک باشوی ناکام لوریا بونی و تییان په هاتن و چرمیان کردن و له ناویان بردن و ساروخانش و تپای نموان دهمه ملانی مردن بو. مسحه مد به گی کوی لمو دروچه دا خوی کووزوو کرد و به هزار

پهلپروژه له چنگ مردن خهلمست و كهولى خۆى دهرياز كرد.

له پاش پرسه و سهرهخۆشى و شكاندنى نازيمتبارى و رهشپۆشى، له جيتى باوكى دانرا. كورپهكهى ديكهى -كه ناوى عملى بهگ بو- هيتشتا همر لاوتيكى دهسپروت بوو كه مردن كرديه قهرمپروت و به جوانهمرگى سمرى نايهوه.

محمدمهد بهگ كورپى ساروخان بهگ

سالى ٩٨٦ ك (١٥٧٨ ز) كه باوكى كورزا، تهمنى ههژدهسالان بوو. به هيمىداى مستهفا پاشاى سردار كرا به سردارى مهلبندهكه و گيسروبندى دنيادارى و پاريزگارى كوشمنان و ناگادارى لىشكر و قوشمنانى پى سپىرا. له راستيشدا لاوتيك بوو لاوچاك و سلاهموشت و قشت و ناكارچاك. لاسا و پهمپوى رۆمىيانى دهكرد و خۆى له بارى شعوان ههلبهخستوه. به گومرپى هوماى فير بوونى خۆتندن و نووسينى كهوته سهر و دهمپرى راجوو. سيواى فارسى و خهتيتكى شكستى بۆ خۆى پينكهومنا. جارجاره كه ممشقى له بهر دهسنووسى ميرزا چاكانى كارامه دهكرد، زوى ههلبهگرتى و زۆر جوانى ديتاوه و له ناو هونهراندا همر نهممش فير بووه.

له پاڻ خزيدا ناوانى بهرزى ههبوو؛ بهلام به كردموه چى واى بۆ نهكرا. نمرى چاكي ليشدهزانى همر لاساكردنموه بهچكه رۆمىيان بوو. له جللكى پهنگاورهنگ و خواردنى گرانپايى و خواردنموه سهر و دلخۆشكردا كس له باژتريانيش به قولهقاپى پانهدهگميش و رۆميش دهسكيان له دوو نهدهكرد.

له پاشان وازى لهو وازوازمش هيتا و سالى ١٠٠١ ك (١٥٩٣ ز) به نيازى حيجاز بارى سهفمى ليتنا و چمند چۆل و ييبابانى پرى و به چمند كمل و كمز و دهشت و بهژاندا تيبمپرى و خۆى گمياندهبمستى يسرلۆى مهككه و چاوى بهو كابهميه رويان كردموه؛ كه جيتى له دهورگمپرانى «پياوانى كه سارد و سهودا و بازرگاني خوايان له بيسر ناباتموه» و به فرممانى «روو بكه مزگهوتى بهستموه» پشتهمالى بهست و چوه شوينه كه «ههر كسى بهچتى ترسى ناميتنى» و بانگموازي «كى له دهستى دى دهپى سهر له مالى خودا بدا» به دل ژنموت و له سهر سپاردهى «له لىرك پيتك هيتاندا يادى بهزدان زۆر بكمن» دهسى له نزا نهمسرهوت و پهگهڻ كاروانى: «ههموو بهرمو نيمه ديتنموه.» كهوت كه شهوش شهوپمپرى بهختياريه.

به لام زری خو به کارویاری سرداریوه ماندو نده کرد و شرکی فرمانداری -وهک پتویسته-
به پتوه ندهبرد. همواری کارداری دابروه دست شه مسمدین کوپی فریدون ناغا و کردبوویه
همه کاره می خوی و نمیش به ناره زوی خوی دهبزوتوه و دمتی میری له تخته بستبو. به
بی پرسی شه مسمدینی نمیده توانی پمنجه دناوی پابکا یان دست بز پوشکیمیک بهری. له هستان و
پژنیشتن و سردان و به خه لک گمیشتنشا، دهبویه پرسی بهو کوخا سه هنده بهی بگردایه.

خزم و دوسته دلسوزه کانی محممد بهگ -که رکیان لی هله ده گرت و سریزئیوان ده نواند-
همووی له ولات و ده رنانا تمنانیت نیازیشتی وابو ناغاکمی خوی بکوژی. کاتی که محسن خان و
غازان خانی کوپی محسن خانی پسمامی کوژران، کچی محسن خان و خوشکه کمی خوی -که ژنی
غازان خان بو- له شه مسمدینی کوخای ماره کردن. میشکی محممد بهگی به جوری که له بادی
هموایی ده ماندبو، که للی پی له که للی فرمانپروا پایمبرزه کان ددها. لشکری برده سر جزیر و
نیازی وابو که شرف بهگ درکا و میر محممدی برای له جنگه دابنی. همیشمش ده گمل هوزی
پژوه کی و زهرقی و سلیمانیدا -که هاوسای بوون- شروکتشه و همای بو.

سالی ۱۰۰۴ ک. (۱۵۹۵ و ۹۶ ز.) له پاش هژده سال مزنایمتی کردن، کوخای مردن به سری
کردوه و خوا بز خوی برده و چ مندالیشی نه بوون.

نه محممد بهگ کوپی خدر بهگ و محممد بهگی برای

دوای نهوه که محممد بهگی ساروخان بهگ فیزخانه می جیهانی به جی هینشت و بهرو گوپیان
پژنیشت، شه مسمدینی کوخا -که خوی کردبووه شیر کولله و کوچک به دمتی گمل- نه محممد
بهگی کرده مزنی حمز و هوز و تیره کانیش به دمتی گمل ملیانداو داباننا و به هوی مراد پاشای
میری میرانی دیار بهگروه، پروداوه که میان به بهر گوچکی پیچکی له ختی به به ختی سولتان
راگمیانند.

محممد بهگ کوپی خدر بهگ له پژگاری محممد بهگدا له دست دمه لاتی شه مسمدین
ولانی جیهینشت و له لای میری بۆتان ده ژیا. لهو کاتدا که محممد بهگ مرد، نهو له شاری

نمسرد بوو. کاتې که زانیموه نه محمد به گي برای کراوته میسری حمزؤ، ده گمل بهانه دین به گي کورې مرادخان - که نمویش نزدیکې دوو سال بوو ویرای شامرداد و حوسین ناغای سؤسانی و بارام ناغا و هیندیک ناغای ترا، له چنگ شه مسمدین ناوړه بیسورن و له بدلیس و شیروانیان پاده بوارد - به نیکرایی بهرمو حمزؤ هاتن. لمو گله کومه گیه شه مسمدین زوری ترس پرتیشت و چووه بن کلیشمې نه مسمد به گموره و هینایه سر شو پروایه که هرچونیک بی مسمحمد به گي برای خوی بکوژی. مسمحمد به گ همستی بهو کمین و بهینه کرد و خوی نهخته داوی کوتخواه و له رتیه بای داوه و ده گمل ناغاکانی سؤسانیدا خوی گمیانده قه لای ساسون.

پیاماقوولانی شو ناوه - که له بهر دست و ده می پسی شه مسمدین و هتنگ هاتبون - له دژی شو ده گمل دوژمنن یتک هاتن و زور به پروخوشی پیشوازیان لیکرد و دهر گای قه لایان به پروودا کرده. شو قه لایهش لمو هله موتانمیه که خرمعل تا به سیریا خولده خوا دهی همزار جار تل بیا و په شبا له پی هملگه پانیدا شه کت و فل دهی.

ده بوو پاسدر له سر سرمانه کانی پستی دانوین

ده ترسا گومبزی عاسمانی شین شانی پرووشین

به شوین شو پرووداوانه دا شه مسمدین بنیشتی لی پروچل بوو؛ منجه لی نامردی هاته کول و هله چو؛ په لاماری نه محمد به گي دستکردی خزیدا و کراسی سرداری - که خوی بزی بریبوو - له بهر دادې و کؤت و زنجیری خسته پا و دهسته و وهک دیلیک له گؤشمی زیندانی بهسته و بهانه دین به گي له جنگی شو قوت کرده. سی - چوار هزار پیاده و ساری بؤتانی و شیروانی و زمرق له خوی هالاند و به نیازی تالان و گرتنی قه لای ساسون و مسمحمد به گ و پیاده کانی، به هله داوان خوی گمیانده شو ناوه و له رتواوی قه لاره لمشکریمزی کرد و ناگری شو و همرا هملگیرا.

مسمحمد به گ و یارانی تووشی پمیشانی هاتن و له پروی ناچاریموه پوژی سی شه مزی چاردهی مانگی شابانی سالی ۱۰۰۴ ک. (۱۵۹۶ ز.) پیاوکی ناردلای فرمانرپوای بدلیس و داوی کومه گي لی کرد. نمویش به دهنگیموه هات و دوس همزار پیاده و ساری پوژوکی له دوو لاره به هاوارموه نارد.

شهمسەدین که به‌موی زانی، خوی له سرگردانیدا دیتموه و هر هیندهی بۆ کرا له نیوهموینکا
تقدمستی لی‌کرد و خوی کوشی و به‌رو همزۆ کشایموه و هر نارویشی نعدایموه. محەممەد بەگ و
ناغایانی پۆزه‌کی -که عەلەئەین‌ناغای بلباسی و نەلوهنداغای قەوالیسی بوون- دەگمڵ هۆزه‌کانی
مودەکی و زێندانیدا کەوتنە شوێنی. لەشکری شەمسەدین که گەیشتموه همزۆ، هەموو له ترسان
بلاوهیان کرد و سەری کوێخا بۆ کلاو مایموه و جینگەیی لێژ ببوو. چاری ناچار پێلی ماڵ و منداڵی
خوی گرت و دەگمڵ مەشامحەممەدی شیرویدا پرویان کردەلای زەینەل بەگی شێرویی، که دەبووه
خەزوری کیزی شەمسەدین و پەنای برده‌بەر خەمی خوی. حوسێن‌ناغای کورپشی پاسپارد که بجیتته
قەلا و له زینداندانە محەممەد بەگ بکوژی و بەهاندەین بەگ دەگمڵ خۆیدا بیتی و له پێگە بگەنە وان.

بەهاندەین بەگ -که له قەلاکەدا بوو- بیستیموه کەوا شەمسەدین به‌روو شیروان هەڵاتوه و
لەشکری محەممەد بەگ و پۆزه‌کیانیش به‌روو همزۆ هاتوه؛ ئەحمەد بەگی له زیندان پەها کرد و
کاتی که حوسێن بەگ پای نایه ناو قەلاوه، ئەوان گرتیان و خستیانه ناو زیندانهوه و جینگەیی ئەحمەد
بەگیان پێ پەر کردوه.

شەمسەدین که به‌و بەلایە زانیموه، له ئەژنۆ و رانی خوی داو به شێسن و گابۆر و قورپیوان
هەلات و دایه کێوان. ئەحمەد بەگ و بەهاندەین بەگ -وەک براگچەکی به‌رفەرمان- به پیرمحەممەد
بەگمۆه هاتن و قەلایان دایه دەست و کردیانە مەزنی ولات و مووچەیه‌کیش که هەر له مێژموه بۆ
کورده‌میران دیار کرابوو، به‌وان درا و دامەزران و محەممەد بەگ داوای فرمانی‌هوایه‌کەیی -که
پیاو‌ماقوولان و حاکمه گەوره‌کانی کوردستان قۆلیان بۆ له سەر کێشابوو- به پێنجکی تەختی
خەلیفایەتی سولتانی هەرە زل و به شکۆ و شان، سولتان محەممەدخان گەیاند. به پارێدەیی پیاوانەیی
وەزیری گەوره (برایم پاشای گەوره‌وزیر) ولاتی همزۆیان پێ بەخشی و فرمانەکه به نیشانی سولتانی
نەخشی و به لاوانمۆی پادشاو خەلاتی گرانبه‌ها و هیژا، سەرفرازی ناو هەوالاتی کرا.

هیشتا ماوهی سێ ساڵ به سەر فرمانی‌هوایه‌کەیدا پانەبردهو، شەمسەدینی دڵ بەرک و کینه،
گرێ نازاوهی دەهمنان هەلگرا و لی برا کەنتێک بنیتموه. خوی گەیانده‌جەزیر و پەنای به موشەرەفسی
جەزیر برد و داوای لی‌کرد که تکای بۆ له محەممەد بەگ بکا و حوسێن‌ناغای کوری له گرتووخانه

پژگاری بکنم. بمر لئو پیاوی مەشرەف بە تکانامو بەگاتە حمزۆ، حوسێن ناغا کوژرا. مەشرەف لەسەر ئەو کارە دلی لە محەممەد بەگ پەنجایا. ئەمجار شەمسەدین بە بەرگوتەدا کە حمزۆ و هیژەکانی حمزۆ لە میری خۆیان وەمەزن و نامە و پیاویان ناردۆتە لای شەمسەدین کوێخا کە دەستی خۆی تێخا و هەر کەسیان لە بەچکە میرەکانی حمزۆ بۆ دیاری بکا، بە محەممەد بەگی دەگۆرنەمو. مەشرەف بە چاپ و چوپ و شات و شووتی ئەو دووژمانە جەنانمێه فریوی خوارد و نزیکەی پێنجەزار کەسی لە بۆتانی و شیریی و زەرقی و کوردی دیکە کۆ کردەو و لاشی وابوو کە بەرلەو بەگاتە ئەسەرد، میرزادەو حمزۆ و تیرەکانی حمزۆ دێتە پێشواز و بەر فرمانیەو و هەرچی ئەو بلی لە گەتی دەرنانچن. بەلام پێچەوانی خەیاڵاتی ئەو، عەززانەکان یەکپا پراوەستان و دەستیان لە میری خۆیان هەڵنەگرت و لێ پەیمان هەتا پەگی تەریان تێدا ما، لاگیری محەممەد بەگ بن و بۆ هەموو پێتەتیک چاوەمۆر و نامادە هەموو کارەساتیک بوون.

هێندیک لە مەر وەمەزان هاتنە بەریوانی و مەشرەفیان لە چوونی حمزۆ گیر داو لەسەر ئەم وتووێژە مەشرەف لە ئەسەردەو بەروو بدلیسی باداو و نیازی کرد کە شەمسەدینی دەگەڵ چەند پیاوفاقوولیکنا بنێرتتە حمزۆ و بیکانەو کوێخا و کاربەدەستی محەممەد بەگ. لە پاش لێدوان و سەروەر کردنی کارەکە، خانەبدالی برای مەشرەف و خەلف بەگی برای منی هەژاریان بە چەند سەرناسیکی بۆتانی و پۆژەکیەو دەگەڵ شەمسەدین نارد و دایانەزاندەو.

لە پاش ماوەیەک کە بۆتانیەکان گەڕانەو، شەمسەدینی کوێخا دیسان وەل جاران هەلی تۆزان و گەری دەگەوڕە پیاوانی حمزۆ هەڵاند. فەلە و موسولمانەکانی ئەو شارۆکیە کە زانیان تۆبەیی گورگ مەرگە و چاریتری نیە، بە دەستی گەل لێی پاپەڕین و لێ پەیمان لە کۆڵ دنیای کەنەو. خەلف بەگ و هێندیکی تر توانیان بە هەزار قیەر و گوێ پەچرکی لە چنگ دۆزمنانی قەستەسەری پژگاری کەن. مەشرەف لە بیستنی ئەم خەبەرە هومبیدی پێ نەما و گەڕاوێ جزیی. ئیتەر ئەو پۆژەو -کە بیستەمی مانگی ناو جێژنانی سالی ۱۰۰۴ ک. (۱۵۹۶ ز) بو- گەری ناواوە دامەکا و هەما و کێشە، بێدەنگی لێ کرا.

عەلی پاشای میری میرانی موسولێ -دۆستی لە مێژوینی برایم پاشای گەورەوزیر- دەپێشدا لە

ناستانه بوو؛ کاتن خنبر و باسی محممد بهگ به بهرگونی وهزیری پووناللبیری خاومن تهگبیر
گمیش، نمو عملی پاشایه که پیایونکی زۆر پوولەکی و چرووک و پژد و پووک بوو، بمو ههوابه که دراو
و مایه زۆر له محممد بهگ ومردهگری، نمیش بهشی خۆی تیتخت و لاگیری لی کرد. به شوتن
نموه دا بز وهرگرتنی بهش و پرکردنی گیرفانی، هاته سهردانی و بوو به میوانی. محممد بهگ هیچ
درتفی دهگمل نه کرد و نموندی له دستێ هات پیزی لی گرت و دراویکی زۆری دایه؛ بهلام نمو خهیاڵ
پلازمی که دله گلاوهکی عملی پاشامه گیرانی پتده کرد، به هیچ کابانیک لی نمده ترا و به هیچ دم و
ددانیک نمده خورا. وهک نمو بز خۆی تیی گرتبوو به سمتی وهک محممد بهگیش نمدهدرا. چاوچسۆکی
و خوازه لۆکی نمو کابرایه له جهمه ندم تیندارتر و به جۆشتر بوو؛ ههر چهندی تیت پرتایه نمیده گوت
بهس و له پمستا گپ خۆشتر دهبوو؛ ههر دهیگوت بیتنه و نیه ی نمده زانی:

شمرم و شووه و پیاهمتی لای نمو دراو و پاره بوو

ترسی خوا و مهردایمتی لای نمو دپاو و پاره بوو

بز دراو کۆ کردنموه و خواردن له حمزیا و دینو دهچوو

بز له باش بیهر کردنموه خویتی و قزوو بیتکاره بوو

به دلۆهنجای له حمزۆ دهرکوت و چووه مووسل و له پاش شمش مانگ له سمر کار لایرا و هاته
جزیر و شه مسهدینی برده لای خۆی و دژی محممد بهگ پیلانیان پێک خست. فرمانیکی به درۆیان
ساز داو پوونووسی فرمانه که یان ناردده حمزۆ و دایان به نهحممد بهگ کما تۆ کراویه میری حمزۆ و
گیرمه به و ومه جزیری. نهحممد بهگی گیل و بهستمزمان فریوی خوارد و دهگمل چهند پیایونکی
خۆیدا له حمزۆ ههلات و هاته جزیر. شه مسهدین و عملی پاشایتشوازیان کرد و به قعدر و حورمست
هتیاپانه لای شمرهف بهگ و فرمانیکی تری دمسکردی خۆشیان نیشاندا که لاسر عملی پاشاو
میرشمرهف پتویسته یاریده ی نهحممد بهگ بدن و بیکمنه مهنی حمزۆ. میرشمرهفیش سابوونی له
بهر پیتی درا و به دهردی نهحممد بهگ برا و بمو ساخته کاریه فریوی خوارد و له برانموی مانگی
شاهانی سالی ۱۰۰۴ لهشکرکی زۆری دهگمل عملی پاشاو نهحممد بهگ و شه مسهدین و شاعهلی

به گمی برای خویدا بمرهو حمزؤ نارد.

خهلکی حمزؤ که بمو باس و خواهمیان زانی، پیاوماقوولانی سؤسانی و خالیدی و چمند
کمبخودایک بیریان هاته سر نموه کموا محممد بهگ له سر حوکم لادراره و نه حممد
به گیش دیموی به هتیزی باسکی بینگانان بیتنوه سرمان. وا باشه نینه له ناو خؤماندا
ممنزلیک هلبؤترین و کاروباری ولاتی پی پیترین. نموا نه گمر نه حممد بهگ و
شهممدین زانیان نینه ممزنی خؤمان همیه و نموانمان ناوی، لموانمیه بمرهو دوا
بگمپتنمونه و ازمان لی بیتن. له سر نمو بیرورایه، بههانه دین بهگی کوری مرادخانیاں به
گمورهی خؤیاں هلبؤارد و نیازیشیان وابوو محممد بهگ بکورژن. هتیر مه تیوی
همره کار و بی تاکار، دستیان دایه چهلوچوونه جمستی محممد بهگ. شمویش وک
گوتوویانه «ناچاری سمرت به مالی دؤمندا دهکا» زؤر به نمرمی هاته پتیش و گوتی
چونکه هؤز و خزمان له رموش و ناکاری من خوشیان نایه، وا من به دل و دهرن دست له
ممنزایمتی هله دگرم و بههاندینم به گمورهی خؤم قبول کرد و پهمانی بمرفرمانی
دهدهمی. نموا پسروله و فرمانه کانی پادشای مچا کردن و له بمردهمی بههانه دینی
دانان.

شهممدین که نم خبهری بیست، نامیده کی پر له گه فوهمر مشی بز بههاندین نووسی که
محممد بهگ کوری منی کوشتوه؟ نه گمر بؤم بگری و پایگری هتا من دهتگدمی، نموا ممزنایمتی
حمزؤت دهدهمی؟ نه گینا گلدی خؤت له ملی خؤته.

محممد بهگ که به ناوهرؤکی نامه ی زانی رایسپارده لای بههاندین که زؤر
شهمپوننگه تو من بگری و به سروکایمتی بسمدیه دست شهممدین و له تۆلمی کوریدا
بمکورؤی؟ من نامؤزای خؤتم؟ نه گمر ده زانی شیایوی کوشتم، بز خؤت له گمردنم ده. به
هر فیل و تله کمیک بو خؤی له دست نمو نزمانه بیویژدانه بزگار کرد و پهنای به هؤزی
خالدی برد. به کؤمهگی محممدناغای خالدی نابیکی، لموتیه پرووی کرده لای ساسؤن و
به یاریدمی خهلکی ناوچه که خؤی له قهلاکه داگرت و لیتی دامعزرا.

شهمسدين و على پاشاو گموره پياوانى بۆتانى، ناوى مەزنایەتیاى لە ئەحمەد بەگ نا و بە سەد تەنتەنە و سەنەنە بەرمو حەزۆ هاتن. بەهاندەين بەگ نزیكى هەزار سوار و پیاوێى لەشکر سازداو بە نیازى پێ پێتەدانى هێرشبەران، خۆى لە دەسک نا. هێندىك كەسى لە هۆزى خالى ناردنە گوێ چەم كە پاسەوان بى و لاشى وابوو چونكە چەمەكە بوار نادا، بۆتانى ناتانن بپەرنموه؟ خۆيشى سەرى پردى لێ كرتن.

لە بوولێشمى بماندا، بۆتانى هەر بە سواری، خۆيان پە زگ چەم نا و ئەسپەكانیان بە مەلە پەرنەموه و چەند پیاوێكیان لە پاسەوانە خالیدەكان كوشتن و نەوانى تر هەڵاتن و هەموایان بۆ بەهاندەين برد.

بەهاندەين كە زانى كار لە كار ترازاو و دەستەو كەرى بۆ ناكړى، پكێفى هێناپە و بەرمو سۆسانى پاكرد و مال و مندالى لە ناو سۆسانیان بەجێ هێشت و بەرمو ساسۆن هات و نیازى وابوو لە قەلەكیدا خۆ داگرێ. كاتى نزیك كەوتەو بېستى كەما دوو پۆژ لەمەوبەر محەمەد بەگ دەگمژ ساسۆنەكاندا پێك كەوتەو و چوو قەلەو و دەرگاشى زۆر قايم داخراوه ناچار دەگمژ شامەردا ناغای سۆسانى و چەند پیاوێكدا، پۆژى دووشەممە بېست و پێنجەمى مانگی پۆژوانسى نمو سالا هاتە بدلیس و یازدەپۆژان لەمۆى مايموه و پۆژى دوازدەهەمین هەر چەندى دۆست و برادەران بە بەریان هەڵخوێند كە بپێتێتموه، بەهرى نەدا و گوێى هەر دەپۆم. درۆیهكى بپێتێبو كە گواپە خەلكى حەزۆ بە كۆمەگى محەمەد بەگى زەرقى، ئەحمەد بەگ و شەمسەدینیان دەر كەردووه و چاوەنێڤى ئەمەن كە بچێتێتموه و بپكەنمۆه گموره. لە قەلای بدلیسموه كە وەرپێكەوت، گەشتە سەر پردى خاتوونە پیاوێكى تەوش هات بە هەلەداوان لە ساسۆنمۆه دەهات و هەموای داپە كە شەوى هەینی شەمشە كاتى محەمەد ناغای ئابەگى شەمسەدینى لە ناو قەلادا كوشتەو. ئەحمەد بەگیش لە مەزنایەتى خراوه و خەلكى حەزۆ هەموو پیاوێكەى على پاشایان وەك پەلێكى سیر لێ كەردوون و بە دەردى سوور ساقەمیان بەردوون و پروت و قووت دەناو خانووهكانى شەمسەدیندا قەتیس مەوز و پیاوێشیان بە دووى محەمەد بەگدا نارد و هێناپانمۆه و نێستا بە

فرمانروایی پالی داوادموه.

بهانمدین به یه کجاری نه تروی بهردا و به ناهومیدی پروی کرده دهرزینی و چند
 پژتکی ده گهل محمد به کی زهرقی گوزهراند و له سر ناموژگاری نمو بهرمو جزیر تینی
 ته قاند و خوی هاویشته بهر پمیوی میرشهرهف و نمویش موچمیبه کی له داهاتی سنجاقی
 نه سرمد بز پریموه که نمو موچمیبه ده پیشدا ده دا به محمد به کی کوپی خوی.
 نه محمد به گ له حمز کوزرا و نیستا له ناوچی حمزدا محمد به گ فرمانروای
 سمریه خویه.

به ندى چواره م فرماندهاى ايانى خيزان نوريش دهنه سى دسته

نمو گولچناندى له باخچمى په ننگاورهنگى پر بنډيرامى ميژوودا گوليرين و نمو کارامانى له ناو
ميرگ و ميرخوزارى بمسرهاتى رابردووندا ناوديرين، بنوسيان گولوى داداره و گونچکى ميان وا
ناو داوه که فرماندهاى ايانى خيزان له ناوچمى بليجانموه هاتوون؟ که سمر به مبلبندى خمنسه.
وادياره باب و باپيرانيان چي گموره و خانه دان بوون و هاتوونته بليجان و قهلاکميان له دستدا بووه.
ماوهيهک که له وي ماونهوه، له وهچى نهوان سى براى زور تازا به ناوى: دل و بل و بليج پميدابوون و
بهره خيزان بزوتوون و به زوردارى گرتويانه و به سى پشکيان بمش کردووه: خيزان بى براى گموره بووه
و نيونجى مەکسى بردووه و نسايرد بهر گچکهکميان کموتووه. هر سيکيان، هر کس له جنگاي
خوى مەزيتلک بووه.

باسى بمسرهاتى توره مەى نمو برايانه- واک ده ساودم هاتووه و چوئن حوکميان نمو مبلبنده
کردووه- به يارى خوداى پرموردگار له لکى يه کم و دووم و سيته مدا به نووکى بنوسمى دادينم و
له سرکاغەزيان دهچسپينم.

دهستى پەكەم

له فرمانفرمایانی خیزان و هزی نمو ناوهیان

چیرۆکیکی زۆر بلاره و ده‌ماو ده‌م وا پاگوتیزاوه که له سه‌مه‌تاوه ناوی خیزان، سه‌مه‌رخیزان^١ بوه. چونکه خەلکی نمو ناوچهیه له چار خەلکی‌تری کوردستان زووتر له خەم هه‌ستاون و بۆ نوێژ و پارانه‌وه له به‌ر باره‌گای خودا وێستاون و گه‌وره و گه‌جکه و پیسر و به‌چکه‌کیان سه‌ریان به‌چێ نوێژیان ناچی، سپێده‌ی به‌میان و گزنگ له سه‌ران و جه‌نگه‌ی نیوڕۆیان و دانی نیوآران و به‌ درێژیای شه‌وکاران، له‌به‌ر نوێژان نه‌سه‌ره‌توون و نه‌خه‌وتوون و ناوی سه‌مه‌رخیزان ته‌واو پێ به‌ یه‌ستیا نه‌. ته‌م ناوه له ناو کوردانه‌دا هه‌نده‌ی هاته‌رچۆ پێکه‌راوه، سوواوه و سه‌مه‌ری لێکه‌وتووه و خیزانه‌که به‌ ته‌م‌ه‌واڵ ماوه‌ته‌وه. کورد هه‌ر پێشه‌مبه‌ی له ناوان داده‌بێ: به‌ شه‌مه‌سه‌دین ده‌لێن شه‌مۆ و عیزه‌دینیش بوته‌ عه‌زۆ؟ جه‌مه‌شید ناوی جه‌مه‌زیه و ته‌مه‌ل به‌ ته‌مه‌ل بانگ ده‌که‌ن.

هه‌ندێکیش ده‌لێن ته‌مۆ قه‌ڵاکی به‌نیات ناوه چۆته‌ زیاره‌تی مالی خودا و کاته‌ی له هه‌ج گه‌راوه‌ته‌وه دژداران ده‌رکه‌یان لێ گاله‌ داوه و پێکه‌ی چوونه‌ژووریان نه‌داوه و شه‌مۆش پێکه‌ی هه‌ستاه و گوته‌ویه: خیزانی هه‌یه‌، یوچ^٢ و سه‌ری خۆی هه‌لگه‌رتووه و پۆشته‌وه.

زۆریه‌ی فرمانفرمایانی نمو ناوچه‌یه به‌و ناوه‌وه ناسراون. شاری خیزان شاریکی تازه‌نیجاده‌وه له پۆژگاری نیسه‌لامیدا به‌نیات نه‌راوه. خەلکی ته‌مۆ ده‌لێن: خاوه‌نی مه‌راغه‌ی لای ته‌مه‌ریزه‌ شه‌و شاره‌ی دروست کردوه و نووسه‌ری ته‌م پوه‌یه‌رپانه‌ گه‌لێکی کتێب بۆ پشه‌کنیوه و پادشایه‌کی وای به‌ به‌رچه‌وا‌دا تێنه‌یه‌رپه‌یه، خیزان ده‌سه‌کرده‌ی وی به‌ی؟ و ته‌ده‌چی ته‌م کاره‌ کاری وه‌زیره‌ک یان ته‌مه‌ریزه‌ک به‌وی.

١- سه‌رخیز: شه‌وه‌کی پێکه‌را؛ سه‌رخیزان: ته‌وانه‌ی به‌م‌انیان زوو له خەم هه‌لده‌سته‌.

٢- په‌سته‌ی «سه‌رخیزان» و «خیزانی به‌اعتبار» فارسیه‌ ناوی ببه‌نه‌ ناوی کوردان. من لام وایه‌ هه‌ر «خیزانه» که به‌ ناوه‌دانی ماڵ ده‌لێن. جه‌مه‌یل
«سه‌رخیزان» فارسیه‌ به‌لام «خیزان» وه‌ک جه‌نیو، یان ناوه‌دانی ماڵ، کوردین و ده‌فارسیدا نیه‌ن. خیزی به‌ ته‌مه‌ل به‌اعتبار جه‌نیوێکی کوردانه‌یه. هه‌زار

همیش‌ده‌گریءِ نو کاته که هولاک‌زخان دمسکاری شاری مراغهی کردوه و بز خزی لمویءِ دانیش‌تووه و خواجمنه‌مسیری تویسی همه‌کاری بسوه، قهلا و شاره‌که کاری نمو بیءِ و ده‌گمل به‌کینک له پیاده‌گموره‌کان یان وه‌زیره‌کانی نیسلامدا پیکه‌وه هاوکارییان کردبئ. مزگموتی گموره‌ی نو شاره هم کاری بنیانتنری قهلا‌کمیته‌ی؟ چمند کۆله‌کمیته‌کی تیدایه، خهلکی ولاته‌که نازانن چ داربکین. هیندنیک ده‌لین نو دارمیه که تورک «نیتیمربی» و کوردان شیلانی بیءِ ده‌لین^۱. خهلکه‌که بروابان وایه که زور له پیواچاکان هاتونسه نمو مزگموتسه و له ودمی ثوانسه هم کس لموتدا پیارتتسه، نژای دستموله‌جی پره‌وایه. ژووری قهلا وک پروانگی نمستیره‌ناسان هله‌خراوه‌توه؛ به خشتی سور و قسلاو دارژاوه. باغاتی زور و همموو جیره میوه و تری و کشمیشی لای توریز و عه‌جه‌مستانیشی لی همیه و نه‌گمر بمو هویه‌وه بنیاتی نو شاره بدهنه پال خواجه نمیسیره‌وه، له شاره‌ز به دور نیسه و خواش ده‌میزانی. به‌لام ناو و هموی خیزان زور ناسازگاره؛ پایزان همموو کس لموی تروشی لمرزوتا نموی و لام وایه نمو ناسازگاریه تاوانی داری فنلق بیءِ که زوری لی همیه.

هۆزی ولاتی خیزان به نه‌میران به‌ناویانگن. هۆزی نو ناوه‌ش نه‌میه هم‌کس لمو هۆزه به‌مردایه، ممزنی ولات مووچه و نازووقمی نموی به میسراتگرانی دهدا و گموره و چسوک وک به‌ک تساحاده‌کردن و کابرا وک نه‌مردبا واپوو.

فرمانی موایانی خیزان هم‌میشه ده‌گمل زورداره زله‌کاندا نرم خویان نیشان داوه و ده‌گه‌لیان ریک که‌وتون و ثوانیش خاتریان گرتون. چمند جاریک پادشایان که ده‌ستیان به سر کورده‌ستاندا گرتوه و خاونه کورده‌کانیان لی ده‌رکردوه، خویان دو بنه‌ماله نه‌گمیانموه و بی‌ترس و زیان ماونه‌وه.

مولانا عبودولمراقی سه‌مهرقندی له کتیبی مطلع/السعیدنا ده‌لی: سالی ۸۲۴.ک (۱۴۲۱.ز) کاتی میرزا شاه‌روخی کوی نه‌میرتیموری کورده‌کانی بز سرکوتانی کویانی قهره‌یوسفی تورکمانی گمیشه که‌وشمنی نازربایجان، کوی میرسولیمانی خیزانی ده‌گمل شه‌مسهدینی بدلیسی هاتن به پیسیره‌وه و به ناو ویدانه‌وی شاهانه و لاواندنموی خاوه شکۆیانه، سرفراز کران.

۱- «شیلان» پنجه‌که؟ قمت هینده‌نمستور نابئ دمسکه توریشی لی پینک بیءِ، چهای کۆله‌کمی مزگموت. واده‌باره نمو خهلکه هم وک داری کۆله‌کمیان نهمزانیوه شیلانیان نهمسیره. هه‌ژار

له پاش میرسولیمان و کوپړه کمې - وړه ده ماو ده م هاتووه - میرمیلیک ماو میلیک مزناپمتی تیندا کردووه و که نمویش کڅچی له سمر سمرزه مین کردووه و له گزستان خموتووه:

مجدلوه کوپې میرمیلیک

سړونو سالان به پې کینه و دمه دسمری، سرداری سمر به خوی خیزان بووه. شمو و پژی به خواره نموی موی و بادمو به هامده می نونه مامی جوان و ساده پاپوار دووه. فیرگمی تکی له خیزاندا بنیات ناوه که به فیرگمی داوودیوه ناو براوه؛ همتا نیستاش زانا و هوزان لهو جتگه دا دسیه کار و لهو فیرگمیدا فیرکارن.

نمو مجداووه سی کوپې بووه: سولتان نه حمده، میرسولیمان بهگ، حسن بهگ.

سولتان نه حمده کوپې مجداووه

له پاش نه مانی بابی، مزناپمتی خیزانی گرتنه چنگ و زور به زیتی و لیزانی گه لیک سروسامانی به ناوچه ی برفرمانی داو هوزه کانی نه میری و دانیش توانی نمو ناوه له دلسوزی و له ژیری میری خویان همرو شاد و دلخوش بوون. لهو چاخمدا که میران و سردارانی کوردستان ده گمل سولتان سولیمان خاندا پرویان کرده نارامیگی بهغداپه، سولتان نه حمده زور خزمه تی زور گرینگی بو سولتان کرد و لهو ناوهدا ناوی دمرکرد. له پاداشتا فرمان درا که نازناوی جنابیان بو نیجاده بی و خانه دانیان له ناو فرماننامه کاندای وژی حاکمیان بو به کار بی و خیزانیان به مولکایه تی بدرتی و به نفرین و تروک له داگیرکران بهریمست بکری و لهو ساره به حاکمانی خیزان ناوبراون.

هر چنده هر زور له میړنموه خانه دانی خیزان و بڼه مالی شمره فخان خوشه میستی په کتر و زور نیوان خوش بوون، بهلام لهو ساره که توله پی نایه رزمه، چمند شتیکی وا پوری داوه که نیوانیانی تیک داوه و لیکي کردن به دوژمن و له باسی بهسرهانی شمره فخاندا پوون ده کرتیموه.

سولتان نه حمده بهگ و توله پیکموه پیک کموتیون خانه دانی شمره فخان له ناو بهرن. شمره فخانیش له توله دا لشکری کرد و هیزشی برده سمر خیزان و نیازی وابسو که خیزان و

سولتانه‌کمی بمردمست بکا. له همر دوو کلا کوشتاریکی بیتداد کرا و ناویژیکمر هاتنه بمر و شهره‌خانیاں گمراندهوه.

سولتان نه‌حمده پیاوی نارد مدیاریه‌کر و نۆلمی هاندا که بیتته سمر شهره‌فخان و ده‌گژی راجی. نۆلمه هات و به لمشکری دیاریه‌کرموه چووه خیزان و به رابهری سولتان نه‌حمده له خیزانرا هاته تاتیک و لموشموه هاته سمر بدلیس. لمو شهره‌دا مهر شهره‌فخان کوژرا و له پاش شمریش سولتان نه‌حمده هینده‌نه‌ژیا و سمرزه‌مین بی‌جی هیشته و له ناو گوژدا نیشته‌جی بوو.

به دل گمر چاوئ بخشیتی له مه‌لبندی کفر نیوژشان
سمری دل سوورده‌مین، هینده‌میره شاری خاموژشان
دلی‌پر نارمزوی شاهان ژه‌مینکی سووکه‌لمی ماره
له دهم میرووله‌یه‌کدا خاکی لاکمی مه‌زن و خوونکاره
نمری نازی ده‌کرد و ده‌نگی دابو ساز و ناوازی

ده‌گمئل گازنده‌کمر تۆزن له خۆلدا بی‌ جیاوازی

پینج کوپی له پاش به‌جی‌مان: میرمه‌مه‌ده، یوسف به‌گ، مه‌لیک خه‌لیل، مه‌لیک خان، خان
مه‌حمود.

میرمه‌مه‌ده کوپی سولتان نه‌حمده

له پاش مهرگی سولتان نه‌حمده، لسمر فرمائی -ناکری نمانی- سولتان سولیمان‌خان، مه‌لبندی
خیزان کرا به دوو بهش: به‌شیکمی درا به میرمه‌مه‌ده و به‌شه‌کمی‌تری بۆ مه‌لیک خه‌لیل. همر تمنا
سالتیک میرمه‌مه‌دیش به سهرداری ژیا و مهرگی کتوپر، ته‌مه‌نی به‌ری و سی کوپی له پاش
به‌جی‌مان: سولتان مسته‌فا، داود به‌گ، زمینل به‌گ.

له پاش مهرگی نمر، مه‌لیک خه‌لیلی برای به‌شه‌کمی ویشی خسته سمر به‌شی خۆی و دیوانی
سولتانیش به‌وه رازی بوو. به‌لام سولتان مسته‌فا به کۆمه‌گی به‌هانه‌دین به‌گی حمزۆ -که خالۆی بوو-
پروی کرده‌ناستانه و به‌شه‌بابی بۆ خۆی نه‌ستانده‌وه شمش سالان مزنایمتی کرد. بۆژنیک چووسوه پاو
نگه‌رایموه و که له دواي گمراں که‌لاکه‌کیان له لی‌ه‌واردا دۆزیه‌وه و همر چه‌ندی لهو کاره‌ساته‌یان

تژیومه، نیتاش نمایزانی بز کوژراوه و کن کوشتویه. داود به گی برای جینگهی کرتومه و نمویش دواي سالتک سمرزوی جن هیشت.

له پاش داود بهگ، زمینل به گی برای چوه ناستانهی سولتان سلیم خان و دوو بهشی خیزانی به چمشی پتشیو کرده و بهک و به ناوی نووسرا؛ بهلام بمرلموی له مزنایمتی چیتک بچیتوی و نارهزوی پتک بی، میگیتی مردن ژدهراوی ممرگی به گمرودا کرد و له پتی نمتسنبیول - زور به ناکامی - همهو ناواتی ناوتتشی گل بوون.

مهلیک خلیل کوپی سولتان نهحمده

همر وهک له مویمر تژیونکی لی دواين، همتا براکه و برازاکانی له نارادا بوون، جارچاره نیوه و جاری واش همبوو همهو خیزانی دهبر دستدا سوو. له پاش نهمانی برازاکانی - له پژگاری سولتان سلیم خاندا - به کومهگ کردن و یاریده دانی پاوژکمری بمرز و ژیر (محمدهد پاشای گمورهوئیس) همردوک پارچهی خیزانی کرده پشکی خوی. بیستودو سالتک بی بمرهلتست و بی چمت تیکموتن مزنایمتی کرد. بهلام پیانیکی دستمستان بوو؛ پی نهدهومتا نمرکی گرانی فرمانپهواپی بمرپتیه بری و هست و نستی خوی نابوو ژیردستی نمدالتاغاوه که نمو نمداله سر به کوماری بلیانی بوو. نم له جیاتی نمو کاروبارهکی جریه جن دهکرد و مهلیک خلیلش لمر سرداریه دا به ناو و نانیک قنایتی دهکرد. هاتیشی وابوو (خوا وای دابویه) چی ناوات بوابه بوی پتک دههات و هیچ داندهما.

سالی ۹۹۱ ک. (۱۵۸۳ ز) به نهخوشی فی - که زور لمریژ بوو پینی دوچار ببوو - کؤچی دواپی کرد و کوپنکی چکولهی له پاش بهجن ما ناوی همسن بهگ بوو.

محمدهمروود کوپی سولتان نهحمده^۱

هؤز و تیرهکانی نهمیری له جینگهی مهلیک خلیل برایان دانا و فرمانی پیروزی سولتان

۱ - له باسی سولتان نهحمدهدا کوپی پینجهمی ناوی خانمهحمروودو لیره دا به میر مهحمروودی هتتاوه. ههژار

مرادخانیشی بژ هات و دهمستی به کار کرد. له راستیشدا پیاونیکی به کار و مشورخوژ و لیزان بسو؛
نموندی سمره و بمره بمره مایمندهدا و نموندی وه بمره خست که همر باسی ناکری.

سالی ۹۹۲ ک (۱۵۸۴ ز) که عوسمان پاشای وزیر به لشکری جیهانگیرهوه بژ گرتن و بمری
دانی تموریز بزووتبو، مرمهحمودیش دهگمل کموتبو. پوژنک که سنانپاشای وزیر له سعادابادی
تموریز دهگمل قزلباشان تیک هالقا و ناوقای بهکتری بسون و هموالهکانی ههلاتن، مرمهحمود و
چهند سمرناسیکی خیزانی له میدانانی شهردا به شهیدیی بهختموهه برون.

دوو کوری به ناوی سولتان نهحمده و مرمهحمود له پاش بهجی مان و مرمهحمود همر زوژ
به مندالی جوانهمرگ بو.

مرحهسن کوری مهلیک خلیل

له پاش به کوشت چوونی مرمهحمودی مامی - همر چمندزقویش مندال بسو - هۆز و تیرهکانی
نهمیری کردیان به میری خوین و بهرانبر به فرمانی سولتان مرادخان فرمانیهوایی خیزانی کموته
دهست.

یوسف بهگ کوری سولتان نهحمده - که دهبووه مامی - به نیازی ممرنایمستی خیزان، پووی
کردناستانهی گونبهختی سولتان مرادخان و له بهزمیی بی پراهموی شاهانهوه سرداری خیزانی درابه
و کاتیک له ناستانموه گمپاوه و هاتموه خیزان، له تیره و هۆزهکانی نهمیری کس ناوپنکی به
خیری لی نهداپهوه و سمرینی ناھومیدی نایوه و به دلساردی پووی کرده تموریز و هۆی خسته سمر
خاک و پای جمعفر پاشای وزیرموه. جمعفر پاشاپیاری هۆی دهگمل ناردن که خیزانی بژ بگرن و
بیدنی؟ بهلام خهلکی ناوچهکه فرمانی پاشاشیان به پاشا گتپوه و جویبان نهداوه.

چهند جارتیکی تریش له دهرکانی داو هاوار و دادی بژ نمو و نهم برد تا له نهنجاصدا کمبوخودا و
خیزخوایان کموته تیوان و ناوچهی نهمیرانیان به ناوی سنجق دایه و خیزان و دورودیریشی بژ
مرحهسن مایهوه.

ماوهیهکی کم ناوا پابرا بهلام به دندانی کمن گتپان یا خو به شارمزوی جوانهمرگ بسون!
یوسف بهگ هوای ههمو خیزانی کموتموه سمر و سمری له شمر دهخورا. مرحهسن دهسته و

به‌ستهی خوی لیّ کز کرده‌وه و هؤزی شیروانش هاتنه هیمدادی و په‌لاماری یوسف به‌گی دا.
 یوسف به‌گ له گوندی ناز - که له ناوچه‌ی نه‌میرانه - سه‌نگه‌ریه‌ندی خوی کرد و له به‌ریان ویتتا.
 کاتی شه‌ره‌که گهرم بسو، هه‌واله‌کانی بلاوه‌پان لیّ کرد و یوسف به‌گ خوی له ناو په‌هه‌ندی
 ناوده‌ستیکنا وه‌شارد و زۆر به‌ پیسی له ناو پیساییدا کوژا و کمیش نه‌یزانی کنّ کوشتویه. به‌لام
 بۆگمنی کاره‌ساته‌که، سر و میتشکی میرحسمنی باش ناخنی. کاربه‌ده‌ستانی عوسمانی - که
 گیتجه‌لیان ده‌کری - گهریان تیه‌الاند و شه‌ریان پی‌فروشت و نه‌وی پیی بلّین شت و له به‌رد نه‌مرتر بی،
 هه‌مووی به‌ به‌رتیل داو ته‌نانه‌ت چه‌ند پارچه زه‌مینیکی زۆر باشی له ولاتی خێزان هه‌بوون، ده‌گه‌ل
 هه‌موو شو مولک و ماله‌ی له باب و بایه‌رانه‌وه بۆ مابۆه، هه‌مووی کرده‌گیرفانی کاربه‌ده‌ستانی
 عوسمانیه‌وه و ئیتتاش که له سر ساجی عه‌لیان داناوه و قۆشی سووتاوی نه‌ماوه، گیره و هه‌را و
 گزی و به‌هانه هه‌ر ماوه.

سهره‌پای نه‌وه‌ش حاجی به‌گی نامۆزای^۱ - که که‌جی‌زای حسمن به‌گی مه‌حموده‌یه - به‌ گهی داها
 و داوا‌ی ناوچه‌ی نه‌میرانی لێ‌ده‌کرد و له پاش هه‌را و کیتشی زۆر، به‌ریار درا که ناوچه‌ی سه‌روانان
 بسخوا و ده‌گه‌ل میرحسمن بۆ و پتکه‌وه به‌ سر ولاته‌که پابه‌گمن و ئیتتا نیتوانیان خۆش بسوه و
 کاروباری خێزان زۆر به‌ باشی پوه‌په‌را ده‌بی.

۱- له دوو دهنوسدا حاجی به‌گ که‌ری داود به‌گی نامۆزای. عه‌زنی

دستمی دووه فرمانځپوایانی مهکس

له ده لاندنی زمانی تمز و پاروی دادراوی بنووسی یتگری و پوهانموره و له درکمی نرکمی پالهی به هیزی ناوپمیزی نیم پالمانستانموره و امان بز دمرکوت که فرمانځپوایانی پیتشوی خیزان و مهکس و نه سپايرد، سی برا بوون و له بلیجانموره هله دها بوون و هاتون ولایسی نه میسرانیان داگرتووه و له خویان بهش کردووه و هرکمه بهشی خزی بردووه و حوکمی لی کردووه. همیشه ده لین ناموزا بوون و پتکمه تمبا بوون و ده گز سه لجزقیان پاچوون و ولاته که میان لی گرتوون. هر چو نیک بیت به کم که سیک که له مهکس پوته نه میر و ناوی له بیس خه لک ماره، میر نه بداله. میر نه بدالیش دوو کوپی بووه به ناوی نه حمده بهگ و حسن بهگ.

نه حمده بهگ کوپی میر نه بدال

کاتی میر نه بدال نه ماره، شویمان له جیگه داناه. زهینل بهگی هه کاری - که چاری نویستووه و ویستویه نازاری بدا - حسنی برای له دسک ناوه و کردوویته داردمستی خزی و بردوویته بهر ناستانهی سولتان سولهیمانی خزاگر و ناوچه و قه لای کارکاری له ولاته که میر نه حمدهی پی داپریوه و به ناوی سنجاق به حسن بهگی به خشیوه. فرمانی کاریگری بز دمرچووه که همره ووک برا هه تا ژیاون پتکمه فرمانځپوای شو ناوه بن. سی سال به جیوت حوکیمان کرد و شوسا نه حمده بهگیان مرد و دوو کوپی له پاش مان: نه بدال بهگ و میر عیاده دین.

نه بدال بهگ کوپی میر نه حمده

له پاش نه مانی بابی - بهرانی به فرمانی همیشه پتک هاتوی سولتان سولهیمان خان - مهکسی خرا بهر فرمانموره. هر لهو سرویمندانمدا حسن بهگی مامی فرمانی مهرگی بز هات و له گزستان داممزا.

ئەبدال بەگ - كە كىۋى زەينەل بەگى ھەكارى دەباخەلدا بوۇ - بە كۆمەگى خەزەرى كاركارى ۋەك رۇڭگارى باپىرانى، خستەمە سەر مەكس و لەۋيارەۋە نىشانى بەزمى نىشانەرى سولتان سەلىم خانى ۋەركەت. لە دوايىدا پۈستەم بەگى مەرحەمەنىش - بە يارىدەى ھۆزى مەحمۇدى - سەرلەنۇى ناۋچەى كاركارى داپىرەۋە و خستەمە بەردەستى خۇى. لەسەر ئەۋە شەپ و ھەراى رۇر و زەۋەند لە نىۋانى نامۇزاپاندا پەيدا بوۇ.

لە سەرەتاي سالى ۱۰۰۵.ك (۱۵۹۶.ز)، شەۋىك دۇزى شىۋ و خەۋتەن، ئەبدال بەگ بە نىازى دەسەنار گەيەندەن ھاتبەۋە سەر لىۋارى قۇنگەرى قەلە و لەسەر خۇشيان ھەلخەلىسكا و مەستانە كەۋتە خوارەۋە و تازە ئەغىيارى ئەدەپەۋە.

دوۋ كۆپى ھەبۇن: مەرتەھەمەد و مەھمەد. لەسەر قۇل لەسەر كىتەشانى ھۆزەكان و خەزەنى، مەرتەھەمەد كرا بە جىنشىن.

پۈستەم بەگ كۆپى ھەسەن بەگ

ھەر ۋەك لىۋى دواين، لە داخى نامۇزاپانى، كىۋى ھەسەن بەگى مەحمۇدى خواست و بە كۆمەگى مەحمۇدىيان و ئاۋرۇپىتەلەنى مەستەفا پاشاى سەردار، ناۋچەى كاركارى كەدەپارى خۇى.

لە پاشا ماۋەيەك لە ژيان تەكىمەۋە تەكى داپە كۆپى تەنگەۋە و ھەسەن بەگى كۆپى جىنگەى كەتەۋە. جا كە ئەبدال بەگ لە بەرزىمەۋە ھەلەتەرا و لە دىنا ھەلەۋەتەرا، ھەسەن بەگ بۇ كەرتنى مەكس يارىدەى لە سەنەن پاشاى مىرى مىرەنى وان خواست و ئەۋىش نىزىكى سىسە سوار و پىادەى دەرگەل نارد و مەرتەھەمەد شى بە ھۆز و خەزەنى خۇيەۋە لە قەلە دەرگەۋە و ھاتە بەراپى ھەسەن بەگ و پىتلەۋەرىۋەن و تىلەۋەرىۋەن و لەۋ ناۋەدا ھەسەن بەگ ۋەبەر ھات و ماۋەى ژيانى بەسەر چەۋە. مەرتەھەمەد ھەر خۇى ما و بوۇ بە فەرمانى ھۋاى سەرىخەۋى مەكس و نىستە دەستەلەتەرى بىى بەرھەلەستە.

دەستى سېھم فەرمانى ھويانى ئەسپايرد

وھ زانىمان ئەسپايرد يەكەنىش ھەر خىزمى مىرەكانى خىزان بوون. كاتى كە كارىدەستانى كوردستان
خۇيان خستە ژىر ئالاي عوسمانيانمە، مەھمەد بەگ بە سەر ئەسپايرد پادەگەشت. كە دىناي
بەجى ھىشت، دوو كوپى لە پاش بەجى مان: سولتان ئىبراھىم و مەشەرەف.

سولتان ئىبراھىم كوپى مەھمەد بەگ

بەرانبەر بە فەرمانى سولتان سولەيمان خانى خەزاكەر، كرا بە جىنشىنى باوكى و مىرايەتى
ئەسپايردى كەوتە دەست. ماومەك بە سەردارى رايىوارد و لە پاشان كە قزلباشان ھاتتە دەورى قەلاي
وانى، ئىموش دەگەل فەرھاد پاشاى مىرى مىراني وان، شەرى قزلباشانى كرد و بە دەستى وان كوژرا
و دوو كوپى لە پاش مان: مەھمەد بەگ و ھەسەن بەگ.

مەھمەد بەگ كوپى سولتان ئىبراھىم

لە پاش كوژراني باوى سە گوئىرە فەرمانى سولتان- فەرمانى ھويانى ئەسپايردىان پى ئەسپارد.
ئىموش چوار كوپى بوون: ئىمىيۇب بەگ و خالىد بەگ و ئىمىس بەگ.^۱ ھەر بە زىندى سەر و مىمىتى
بۇ ئىمىيۇب بەگ كرەبوو. لە پاش مردنى كرا بە جىنشىنى و ئىستا كە سالى ھەزار و پىنجى كزچىيە
وا نىزىكىمى بىست سالە ولانەكەمى بە دەستەمىيە و لە بەخۇرە بۇيرى و دراو ھەلگەنلەن و زانىبارى
دىئادارىدا، جى ئىرەمى ھەوالانىيەتى.

۱- لە فارسىيەكى چاپى مىسردا ئاوى كوپى چوارەم نىيە؛ بەلام لە تەرجەمە غەرىبەكى مەھمەدەلى غەمەنىدا،
پروپەرتى ۲۱۳، چوارەمىيان سولتان ئىبراھىم بەگە. ھەزار

میرشهراف کووی مسحهده به گ

لمو کاته که سولتان نیبراهیمی برای کرا به مهزنی ولاتی نه سپایرد، میرشهراف پهنای به درگای
سولمیسان برد و له سۆنگی فرمانی بهرزه نیشانی سولتانموه ناوچهی ناغاکیمی - له قهله مهروی
برای - بۆ داپرا و به ناوی سنجقموه به سمری راده گمیش و له پاش ماوه یهک لموتش داپرا و بهر
نمو دنیا باری کرد و بهانه دین و نۆزکه مزی له پاش به جی مانا به لام همدوک زۆر منداال بسون و
گزیرایهتی ناغاکیشان پی جی به جی نده کرا و له دیوانموه لیتان برا و درا به میره عوسمانیه کان.
نۆزکه مزیان میر منداال بوو که تووشی نه خوشی فیتداری و دوچارای بیماری شیتی و پم تیاری بسو.
بهانه دین کوردستانی به جی هیش و له عمرسان گیرسایموه و له لای به سرا و نه حماسوه^۱ چوروسوه
پیتی نۆکه رانی پادشاهه.

۱ - الاحصاء معلّمندیکه له باکووی به حریم و له کمناری پۆژاواي خلیجی به سرمه و ده کمرته باکووی پۆژه ولاتی
جزیره عرهب. جه میل

به ندى پېنجه م فهرمانې هواياني كليس

با نهوانى پټې پټې سمر و بهرى بهرى باشى هاشميان و ناسينى وهج و بهرى لك و پټې گمش و زږې شمنگه دارى بډ و چرڅ پمرتشانى قورميشان، باش بيزانن كه نهوانى له سمر كليس حوكمپانن، پټيان وايه له ريشاڅو فرزنداني نيماهمباس - خوالى خوش بى - پرواونه و بنجى خويان سمر بهر تيره و زنجيره همساو ده كمن.

هينديك كميش - كه باشتري ليدمزانن - لايان وايه كه نهوانه ده گملى بهرى بنه مالى ماله ميراني هكاري و ناميتيدا ناموزان و بهلگى راستيشيان نه ميه كه دمپشدا سى برا بوون شهمسدين و به هانمدين و مونته شا. هكاربه كان - كه له شمس - ناوى شهمزيان لى نراوه و ناميتيه كان له بهر ناوى به هانمدين بوونه بهدين و فهرمانې هواياني كليس - كه توره موى مونتمشابوون - به ناوى مهند ناوانون.

هر چوڼيك بوونى نهو مهنده - كه رهمنى نهو ميرانهى پټوه بهنده - پياوې بهدمسويرد بووه و كومه له كوردېكي نازاي له دورى خوى كز كردوه و بهرو ميسر و ولاى شام پويشتوه و له لاي پادشاياني بهرى نسيويى دامرزواه. نهو پادشادادگمرانهش ناوچهى قميسريان له نزيك ولاى نه تاكموه پى سپاردوه؛ كه خوى و دست و پټونده كانى تيا بحاوټنوه.

نهو كورده يميزديانهش كه له ناوچهى قميسر دهزيان، هممو هاتنه ژتر سينبى پاريزگاري مهنده و مهند پوژمروژ برهوى دمهند و ممدى و پهنلى و سرلندى و قوول و مهندي مهند، له لاي هممو كسى جوان و پمهند كرد و زور پى نهچو كورده كانى جوم و كليشى كه مهندكيشى ناكارى خوى كرد و سمر له بهريان، سريان و بهر بارى نهو لاه پند و لمونده هيتا. پادشاياني ميسر و شاميش له كردارى دلشاد بوون و كورده كانى دورى شام و لاي حليميان گش بهو سپارد و بهر خه لاته شايانمان به دلخوازيان گمياند و سمر فزايان كرد و لموساوه مهند بوو به ميسرى خاومدگير و

لکى دوهم^۱

کرنى

نمونه له نموه و نهمچرکى مرحمه مېدى کوپى مرحسمن کموتونموه؛ که باوک ولاته کې له ناو کوړاندا بهش کرد و قهلاى شېبستاني بهو مرحمه مېده دابوو. وا نيتاستاش زمينل بهگ کوپى سوليمان بهگ له ديوانى پادشاهه قهلا و مېزراى شېبستاني به زعامت پندراوه و به سړى پادهگا.

هينديک جاريش مرحسمنى مهليک سوليمان، که پسماميېتى -وهک له باسى به کوشت چوونى نېمال به گدا لى دواين- به سړ کفرادا دمى پويستوه.

دېاستيدا زمينل بهگ لاوتكى دوريسين و کارزانه و هر له نيتاستاوه زعامته کې خوى خستوته سړ ناوى کوړه کې و ناغاکسى به زعامت له ديوانى سولتان محمه د خانموه بڅ خوى وهرگرتوه؛
برايه کيشى هميه نارى نېماله.

۱- دانر له سرحاى پندى ششمېدا، شيروانيان دهکاته سى لکه کمې بڅ کرنى و تيرون، په کم و دوهمى داناوه؛
که دېمى دوهم و سېهم بن. همژار

لکى سېئەم

ئېرون

مېرەلىك، كۆپى مېرەمسەن، كۆپى شەمسەدىن، كۆپى مېرەمسەن، ئىرونى بە ناۋى زەعامەت بە
دەستەۋەپە و زانىشمان كە مېرەمسەننى ھەۋەلى ئىرونى بۇ شەمسەدىننى باپىرى ئىمۇ مېرەمسەنە جىۋى
كردېۋە.

مېرەلىك لاۋىكە - بۇ ئازايەتى و دلاۋاى - لە كوردستاندا ناۋبانگى دەركردۋە و بۇ دىندارى و لە
خۇا ترسش لە ئەندازەى دەركردۋە.

به ندى ههتەم

فەرمانبروایانی زەرقی

نمایش چوار دەستەن

مەلەوانانی سەر دووباری دوورەبۆری کەفچەرنی کەژدەینی بە تەوژم و ڕژد و تیز و پەر لە کێژی مێژووی کەون، بنی گۆمیان پشکنیوە و بۆ بنیجە قوچسوی کۆچسوی خانەدانی میرەکانی کوردستانیانی لێ روانیوە و لە ناو زێخ و چوو قومی تەختایدا، سەر ڕەسەنی بنەمالی زەرقیەکانیان دیوەتەو و دەریان خستووە کە عەرەبە و شامی بوو.

شیخ حەسەن ناو کۆری سەید عەبدولڕەحمانیک، نمو وڵاتە بە ڕێژەوی جێبەجێستوو و -کاری خۆایە- ناوارییی توش کردوو و بەرمو مەلەبەندی ماردین هاتوو و کوردستانی بەدڵ بوو. ملی لە خۆدایەستی ناو و ڕۆژووی گرتوو و چەلی کێشەو و نوژی درێژی کردوون و سوژەیی بە بینی بردوون و هەمیشە جلیشی سەرتاپا شین بوو و لەبەر ئەوە خەڵک ناوی شیخی ئەزەرقی (شیخە شینە)یان بە سەردا بڕیوە. عەرەب بە چارشینان دەلێن ئەزەرق. هیچ دوور نیە ئەو شیخە چاری شین بووی. هەر چۆنێک بیت نەخۆندەواران هێندەیان جوووە تا «ئەبە کە لێ کەوتەو و زەرقیکی ڕووت ماوەتەو»^۱

۱- ئەمەینەکی بە زراکی (زیرکی) ناوی بردوو. پەنگە لە لاتینی وەرگرتی. من لام وایە ئەو ناوێ لە ئەزەرقیوە هاتی. نافع کۆری ئەزەرقی حەنفی -کە ئەمەوێشدا پێ دەگوت و لە خاریجیان بۆ- سەزیمێکی نیجەد کرد و دێشما کەم بوو، دواوە وایان لێهات ئەهواز و زۆر لە ئێرانیا تا کرمان گرت. بە فەرمانی عەبدوللا کۆری زوسەر -گێری بمر- عەبدوللا کۆری حەرس خۆزایی، بە گۆیاندا هات و لە بەریان شکا. چەند جارێکی تریش هاتنە سەریان، دەروستان نەهاتن. دوايي موهەللەب کۆری ئەبوسووفەر -میسری خۆزاسان- بەلۆی کردن و نافع و جێشینە کەشی کوشتن و دەستی هەر لێ هەڵەگرتن، ئەمانەت لە ڕۆژگاری عەبدولسەلیک کۆری مەروان و حەججەجی گێری عراقیشدا، هەر دەگۆیان ڕادەچوو. ئەزەرقیەکان «قەطری» کۆری فوجانەیان کردە مێشما و لەپاشان لەناو خۆدا بوو کێشمان. عەبدیرە گەورە، بە حەوتەزار کەسووە و عەبدیرە گچکە، بە چوارەزار مە بەجیان هێشت و ڕووسان کردە دوروبەری کرمان و قەتەری لە فارسیا مایەو و موهەللەب زۆری برد و بەرمو کرمان پاری نا. جەمیل وێشەجێ ناوی زەرقی لە زەرگەر هاتی و کابرا شیخ بوو و زەرگی وەشانوو. هەژار

نمونه‌دوره دنیا و خواخواز و نویژ و پژوو پاک بروه، زژی‌بی پیاوماقوولانی ساردین بوونته
 دهریشی و پادشای نمو سمرده‌مه لیتی ترساوه و له قه‌لای ماردیندا خستویمته گرتوخانموه. له پاش
 چمند پژژتیک شیخ به پادشای نواندوه و دل و هوشی لی ساندوه و که‌مندکیشی کردوه و
 پادشاه‌زمی لی هاتوه و بۆته دهریش و شیخی له به‌ندیخانه دهریناوه و دمستی ده‌به‌ژنی وه‌ریناوه
 و داوای بوردنی کردوه و شیخ به‌خشیویه و نمیش بۆ دل‌نمازی کیژی خۆی به شیخ به‌خشیوه. نیشتر
 لمو ساوه هم‌موو خه‌لکی نمو ناوه بوونه خاکی بمری پیتی شیخ‌میشینه و هم‌ر مه‌بینه چمن‌دیان بپروا
 بی‌هیتا و چتر پتیزان لی دمنّا؟
 له پاش نمو که پادشاه‌مرگی مرگی پیناکرا و شین و شیون وه‌لا برا، شیخ‌میشینه جیتی گرتموه
 و کرا به جینشین و مه‌لبمند و ناوچه‌کانی دهری‌مری به سر کوره‌کانیدا به‌شینموه.

دهستى بهگم فرمانروايانى دهرزىنى

له کوپانى شېخ حسنى زهرقى، نەوى هاتۆته دهرزىنى، ناوى هابيل بسوه و كوپى هابيلش قابيل بووه. لهو سمرده مانەدا كه قەلای دهرزىنى له دەست دین دۆشمنانى دق كۆتێدا بوو، كلیسایه كى گەلەك سمرنى به ناوى دیرزیر^۱ تیندا بوو. جا كه هابيل و قابيل پزگاریان كردووه و بۆ خۆیان دەستیان به سمردا گرتووه، نمو ناوه لمبەر زۆر دهكارهیتنانى، له ناو دەم و زاراندا سواوهو كراوه به دهرزىنى. نەوانەى میسرى دهرزىن بوونه و میژوویمان ناشكرا و پروونه، به شوێن یەكنا ناو نووس دهكرێن.

مچه مزه

كوپى موخه لیل كوپى مه غازى

مچه مزه ماومیهك له سمر فرمانى شانیسماعیلی سەمەوى به سمر دهرزىنى پاده گمیش. كاتى كه نمو نەما، محەمەد بهگى كوپى دهگەل سیر ومەزنەكانى كوردستاندا هاته بهر فرمانى دەرک و دیوانى وێنه عاسمانى سولتان سلیم خان و به خشل و زیسهرى جیهان جوانكەرى ناوێ شاهانه سەرفراز كرا و به هەستى تەمز و بەزمیى بەرزى سولتانانە، كارى ساز درا و دهرزىنى درایه. له دهریارى پۆزگادا چوار كوپى به یادگار بهجى هیش: عەلى بهگ، شاقولى بهگ، یەعقوب بهگ و جیهانشابهگ.

عەلى بهگ كوپى محەمەد بهگ

له پاش مەرگی بابى، براكانى كۆتته بهریمهه كانى كردنى و له سمر مەزنایەستى گەریان تێهالاند و شەریان پێ فرۆشت. له نەنجامدا به هێزى دەست و بازوو زۆرى، ئەوانى برد و خپى كردن و همسالان به بێ بهرەتست فرمانروایەتى كرد و كه ئەمۆش مرد براكەى:

۱- له دەسنووسێكدا «دردیز» و له بهكى ترا «دیرزیر» نووسراوه. عەونى ڕەنگه «دیززیر» بێ. هەژار

شاقولی بهگ کوپی محمدهد بهگ

سالی ۹۴۱ ک (۱۵۳۴ ز) - لسمر فرمانی له بان سمرانی سولیمان خان کرا به فرمانروای دمرزینی و بوو به جینشینی برای. هشت سالن به همزنایه تی مایمه. جارتیکیان له ناستاموه دهگه پاموه له شاروکه ی بولی، ناسر بهگی زهرقی گردکانی - که له زووتیکوه دوژمنایه تیان هه بوو - تووشی هات و خژی و چمند پیاویتی کوشت.

یاقوبوب بهگ کوپی محمدهد بهگ

له پاش کوژرانی شاقولی بهگی برای، کرا به کاربه دستی هه مرو ولاتی سر به زهرقی. یاقوبوب بهگ زانا و خویندمواریکی له زهر برهوه و سرسوفیلکه و دمویشانهش هه لکمو توه و هاموشژی پیاوانی خودا و هه ژارانی زۆر کردوه. شیعری دهروشانه ی دهه ژنده وه و زۆر به ی شیعره کانیشی به زمانی کوردی گوژون و دیوانی شیعری به کوردی هه به. بز پهوش پاک و پهفتار چاکی و بز سرداری و دنیا داریش، له رۆژگاری خویدا بیژینه و تاک بووه.

دوای بیستوپینج سال گهرومی کردن، خژی لهو نمرکه گرانه نه بان کرد و دومان بهگی کوپی خژی له شوین خژی دانا. دوو سال به سردا تیپه ریپوو، دومان بهگیش دهگمل میر و ممرنه کورده کانی ترده چوو بووه شیروان و له شیری چالديراندا قزلباشان کوشتیان. له پاش جوانه مرگ بوونی دومان بهگ، یه عقروب بهگ ته نیا سالتیک ژیا و سهری مرگی هاته بهر و نه مان نه بهیشت چیدی له دومان بچی و ناردیه لای دومان ی کوپی. دومان بهگ دوو کوپی له دوو مان: محمدهد بهگ و عهلی بهگ.

محمدهد بهگی کوپی دومان بهگ

سالی ۹۸۶ ک (۱۵۷۸ ز) - که دومان بهگ کوژرا - یه عقروب بهگ، محمدهد بهگی پازده سالانه ی نموهی له جیتی بابهگی دانا. دهگمل لهو ته مهن که میهشی، نموهنده ی به لهباری سرداری ده کرد و هینده ی له باری دهزانی که له کرده ی زۆر کرده و پیرانیش تیپه ریپوو، به جوریک سهری به مهلبه نده که دار دوله مهندی کرد و به نمدازمیک پتیز و پایمی بهرو خژی برد که باب و بایپیرانیشی هرگیز نموهیان به خویانموه نهدیپوو.

محمدمد به گی گردکی هر له کۆنوه دۆژمنایمی ده گهژ نمو بنه ماله دا هه بوو؛ بۆره خزمیکی شه مسه دین که خودای حمزوه پیش بوو. شه مسه دین دنه دا که تۆله ی کۆن له محمدمد به گی تازه مه ربستینیتتهو. ده می فیز و هوا ده مانه ی و پفی کرد و شمیتانی شهر ده می تفی و له خشته ی برد و دم و لهوسی که خودا بوو به نعتی و بورد پریشکی پهراند و به میشکی وشکی گه یاند و ناگری پک و کینی هه لکرد و ده محمدمد به گی دهرزینی بمردا و چهن دین گوند و ممرزای لهو ناوه دا تالان کرد و سووتاند و زیانی زۆری پینگه یاند.

محمدمد به گی دهرزینی هیندیک ناموزا و پیای دلسۆزی خۆی ناردن و پاپسپاردن که ناگاداری سنووران و پارێزگاری ولات بن و دست و بهر ده سته ریزکمران به یتنن.

محمدمد به گی گردکی له هیرشه که ی پیشوویموه چیشته ببوو، لای وابوو ژاژی بۆ پۆ کراوه؛ نه یه مزانی ته لمی بۆ نراوه تهموه. دیسان خۆی لی گیف کردن و به گهف و هه رمشموه هه له شمبوو هاتموه جه ستمی دهرزینییه کان. به لام و هه له دین: «دایکی دز جارتک سنگ ده خوا و جارتک سنگ ده کوتی»، پیاهه کانی محمدمدی دومان به گی بهر سینگیان لی به ریوه و قه لت و به ریان وه خۆی و پیاهه کانی خست و به رستان به ی و له شهردا ممرزی هیرش بهر چهند تیخ و تیسریکی بهر کموت و به رینه دار کرا و که لاک ی لهو گۆپه کموت و به نیوه گیانی له مه یانیان پاگۆزت و گه یاندینه قه لای گردکان و له پاش پۆژیک نمو نیوه گیانه شی له ده می به رینه نموه هاته دهر و بهر تالانی عیزراییل کموت.

محمدمد به گی دومان به گی دهرزانی هیندیک له ناگاهانی بهرده سستی خۆی له بنموه ده گهژ دۆژمنیه پیک بووه؛ گرتنی و کوشتنی و مال و داراییشی به تالان بردن.

نیستا که سالی ۱۰۰۵.ک. یه، به سه ره به خۆی و به به ره له ست فه رمانه ی وای ولاته که یه می. له م به یینه نه دا به هه وای کۆمه گی مه رشه رفی جه یز وستی محمدمد به گی کوپی خه ر به گی خزمی خۆی له حمزۆ دهر بکا و به مانه دین به گی مه رادخانی له جه دانی به لام نمو گاشه گرانه ی نه توانی و کموته بهر تیر و توانج و تیز به کردنی هه والاتی. چونکه جوانکه مه، له خوا ده خوازم که رینگه ی پاستی نیشان داو فیری پیاهمی و نه مه گداری بکا.

نهی دل گومان نه می که نه مه گ یته ریت جهار یان هه ر نه ماته سه ر زوی بیان بوو به به فیری پار

دوسته دووهم

فرماندوایانی گردکان

له مویر قه‌لشتی قه‌لهم ده‌لاندی و خشپه و جیسره‌که‌ی گمیانندی که هایللی شتخه‌شیننه (شیخ نمره‌قی)، دیزیری وه‌گیر خۆ خست. کوپی که ناوی قایل بو چوویره زگ کهه کارلیک و زگی پر کرد و بیژوکی لی ببوو.^۱ بۆ نهمی هایللی بی نهمانی و نمو شوورمه شرت و گوم کا، کچه چکۆله زۆله‌که‌ی ناره‌گردکان. فرماندوایانی گردکان نموه و نهمی‌هی نمو پیژمن و ناصۆزای میسه‌کانی دهرزینین.

مه‌ناسری گردکانی و خاونه‌کانی دهرزینی، لاسر گوندیک که له دۆزی دوو نارچمه و سهرسنوره (سم و سم و همر) همر همر کیشه و همرایان بووه و کامیان زۆری به‌سهر نهمیردا شکاوه، مناری وه‌بهر خۆ داوه و چمند جار ده‌ستاودمستی کردووه تا سهرنهمجام شاقولی به‌گی میسری دهرزین چۆته دیوانی سولیمسان‌خان و فرمانی رهنگینی وه‌رگرتوه و مناری و سهر دهرزینی خستوه. ناسر به‌گ که نه‌مه‌ی بیستوه، رک و کینه‌ی له سینهدا هه‌لگه‌راوه و لی براهه که تۆله‌ی خۆی لی بکاتمه و به نۆزه‌ی خۆی نهمیش دهری لی بداتمه. ده‌سته و به‌ستمی کۆ کردنمه و وه‌شوین خۆی دان و شوینی شاقولی هه‌لگرت و نیازی وابوو له همر شوینیک تووشی یه‌ک بن کاری ده‌گه‌ل یه‌لا بکا و به‌بهرتتموه و نمو فرمانی که هیناویه به‌ خوین و خوڤ به‌رتتموه. شاقولی به‌گ ده‌گه‌ل هیندیک له نۆکمران — که له پاته‌ختموه ده‌گه‌راومه — وه‌بهر بۆسمی ناسر هاتن و له پاش شهر و پینکه‌له‌رزان، هه‌موو کۆرزان. نه‌مه‌لیوای شاری بولی که به‌م پتگه‌ری زانیومه، گرد و وردی خه‌لکی شاری گه‌له‌جاپ داو په‌لاماری ناسر به‌گیان داو خۆی و سی کس له نۆکمرانیان دهردمست کردن و بال به‌سته هینایانتموه. ده‌نگ و باس به‌ پینچکی ته‌ختی خه‌لیفه گمیشتموه و له کۆشکی شکۆدارمه فرمانی بی چمند و چوون بۆ به

۱- کاولی یان کاولی: تیرمه‌کی همرجایی و بی نیشتمان و له بهر چای مه‌ردم سوکن.

دارداکردنی ناسر بهگ و هموالانی دهرچوو. هر سی و یکد نهمفریان به داری دم پرتگموه هه لاهمیسین و هممو له پئی لاداویتکیان پئی چاوترستین کرد.

دهتموی بیتدس و همزار تیر بن؟ دمس دریزان همزار و پئی نان که!

دهتموی ناوه دان پئی مملهمندت؟ کی دز و چموته مالی ویران که!

محمدهد بهگ کوپی ناسر بهگ

له پاش کوژرانی بابی گردکانی درایه. فرموددی پتفهمری خودایه که «خوشمویستی و نویستی دهبنه کهلمپور». نمیش له پکهبری دهرزینیان خوی دهگمل شه مسه دین که دخودای حمزومی و زمینل بهگی شیرویی رتک خست و دژی محمدهد بهگی دهرزینی دهخمتی. وک له موپیش لیتی دواين، له دوايیدا نمیش لهو پرتگمدا سمری تینا چوو؛ پیاهوکانی محمدهدی دومان بهگ کوشتیان.

ناسر بهگ کوپی محمدهد بهگ

نهگمرچی مندالیش بوو به کومهگی شه مسه دین که دخودا له جیتی باوکی دانرا و گوندی منار و هیندیک مال و دراویشی له باتی خویشی بابی و نؤکمره کوژراوهکانی پی درا و فرمانه بوای حمزو و زمینل بهگی شیرویی بوونه هوی ناشتمو ونومیان و بریار درا مه حممود بهگی زهرقی - که کویشای محمدهد بهگی دهرزینی و همویشی کوژرانی محمدهد بهگی گردکانی بوو - له دهرزینی نه مین و محمدهد بهگ دهستی به پروی نمر میرانموره نهنا و مه حممود بهگی پال پتوه نا و نمیش پهنای به بدلیس برد.

له پاش چمند پوژتک به فیتی شه مسه دین که دخودا، نؤکمرانی مه حممود بهگ ناغای خویشان کوشت و بهرمو حمزو هه لاتن. خویشی مه حممود بهگ ناگری رکی ناسر بهگی به یه کهجابه کی کوژاندموه و نیتوان ناخویشی له نیتواندا نهما.

ناسر بهگ هیشتا مندال بوو گاته و گمپی مندالانهی لی خوش دهات و پوژگاری خوی به همرزه کاری و کهمه و گمپوره دهگوزهراند. حسمن ناویک نؤکمری بوو، نازناوی چمنبری لی نرابرو؛

پیاویکی گالته‌جار و حنه‌کچی بوو. چمنبر بپووه خه‌مه‌ویتی و ناسر به‌گ زۆر هۆگری بپسو. پۆژنیک چمنبر له‌تەزیری به‌نگ‌کیشاندایه‌ له‌ جه‌نگی پاو و شکاردا هه‌ر به‌ گالته، خه‌نجه‌ریکی داهینایه و سەری کرد و سینە‌ی ناغای وه‌برهات و نوکی خه‌نجه‌ر سینگی سەمی و به‌ دیواده‌ری له‌ پشتیموه سەری هه‌لدا و ناسر به‌گ خه‌لتانی خه‌رتن بوو؛ ده‌سته و له‌ جی هه‌ر له‌مو جیهه‌ سەرد. خەزم و کەس و دەسه و به‌سه‌ی ناسر به‌گی که‌ له‌مۆی بوون، نه‌مه‌یان دی داووروکان و به‌ پیتلاقه و به‌ چه‌پۆکان به‌ری بوونی و چه‌نبه‌ریان له‌ چه‌رخ‌ی چمنبر داو هه‌ست و خوستیان لی‌ به‌ری و جه‌فەنگ و خه‌یالی به‌نگیان له‌ سەردەر کرد و سەنگه‌ساریان کرد.

کابرایه‌ک هه‌بوو مه‌رخه‌لیلیان پی‌ ده‌گوت. له‌ پۆژگاری ناسری باپیری نه‌م ناسه‌دا کو‌تخای گردکان بوو. له‌ پاش خه‌نگانی ناسر به‌گ به‌ سەرد ولاته‌که‌ پاده‌گه‌یشته‌. کاتی که‌ سه‌حه‌مه‌د به‌گ هاته‌ سەرد کار، مه‌رخه‌لیل باری کرد و له‌ کن ناغایانی کورد نۆکه‌ری ده‌کرد و له‌ پاشان له‌به‌ر پی‌سری و زه‌بوونی به‌ گرده‌نشینی هاته‌وه‌ گردکان و له‌ لای مه‌رناسری چه‌کۆله‌ پەنانشین بوو. پۆژی کارماته‌که‌ دوورمان و شو‌فاران مه‌رخه‌لیلی به‌سته‌زمانیان تیه‌و داو گوتیان به‌ فیتی نه‌و چمنبر نه‌و خه‌نجه‌ره‌ی وه‌شاندوه. خه‌لکه‌که‌ هاروژان و نه‌و پی‌اوه‌ بی‌تاوانه‌شیان کوشت.

مه‌رناسر دوو کو‌پی سەرویت‌چه‌کی له‌ پاش به‌جی مان: مه‌رمه‌مه‌د و مه‌رنه‌بووه‌ کر. نیستا به‌رامبه‌ر به‌ فه‌رمانی سولتانی، مه‌رمه‌مه‌د له‌ جیتی بابی فه‌رمانی‌ه‌وای گردکانه‌.

دەستەوی سێهەم

فەرمانڕەوایانی عێراق^۱

خانەدانی ئەحمەد بەگ کۆری مەسحەمەدی زەرقی، لە بنەمالە بەناویانگەکانی کوردستانە و ئەحمەد بەگ ھاوژەمانی شانیسماعیلی سەفەوی بوو. ئەو سەردەمە کە ئەو شایە دیارەکر و کوردستانی داگیر کرد، عێتاقی لە ئەحمەد بەگ ساند و بە ھۆزی قاجاری سپارد.^۲ ھۆزی زەرقیش لە زێد پەرەوازە بوون و بە ولاتاندا بڵاو بوونەو. دواي ئەو کە خانەمەمەدی ئیستاجلوو کوژا و شانیسماعیل لە چالەدیران شکا، لە ھەموو لایەکەوە کوردەکان وەخۆ کەوتن کە مەلەبەندەکانی خۆیان بستیئەنەو.

کوردەکانی عێتاق زستانی ئەو سالاە خۆیان خزانەبوو ناو وێرانەکانی قەلای مەلخەمە. قاجارەکان -کە لە ناو قەلای عێتاقدا بوون- ویستیان لەو کاوڵە قەلایەشیان وەدەر نێن. زەرقیەکان زۆریان لە بەر پارێنەو کە زستانە و دەرمان نێ و ھۆزی مەرداسی دوژمنان و دەرئیسێ ئەگەر بەجی مان بزانن، بێئە سەرمان؟ دەرئەچین و لە سەرمان کەسیرە ببین و وەرەو یەخسیرمان بەرن. ئەگەر ھەتا بەھار لێیان گەڕێن و دەرمان نەپەرێنن، ئەوسا بۆ خۆیان بارە کەمن و سوپاسگوزاریش دەبن. قاجاری دژدار بەزەمی پێدا ھاتن و وازی لێھێتان.

زەرقیەکان کە زانیان تازە قزلباش نایەنەو سەریان و دەستیان لێ بەرداون، بۆ گرتنەو قەلای خۆیان، خۆیان ساز کرد و نەردیوانێکی لە دار و پەتیان لێک داو لە شوێکی تۆف و تووشی زستاندا پازمانانی کورد ئەو سەری گوریسیان دەلیواری بورجان ترینجان و دلاوێکی زەرقی بە پەڕەدا چووونە

۱- لە کۆتە کتێبەکانی ئیسلامیدا، قەلای «ھیتاخ» بەناویانگە ئیستا ناوی لیجەمە و لە نەستانی دیارەکرە و سەریە تووکی. عەمونی

۲- قاجار ھۆزێکی زلی تووکیانە و خەلکی ڕەمی و نوشتراوێک و ئەبەرستانی باکووێ ئێران و مارمەکیش شایەتی ئێرانیان کرد. جەمیل

بان و له سر بانرا دهست له بان خنجر بژ عجه مان چورونه خوار و تیتیان بمریون و قهلت و برتکیان تیختستن که نمیتته. قزلباشی خدالو هیتتا چاریان همل نه گلوفیو سریان پرا و تاقیان لی پرا و سمره کانیان به بنهوه کردن و وک کوله که سمرای به دیواری قهلا شقریان کردنموه و که لکیان گز کردن و مال و مندالیشیان له قهلا وهدمر نان. پیایوان نارد و نه محمد به گیان هینایموه و معزنایمتیان پی دایموه و فرمانی سولتان سه لیم خانیش میسرایمیه که داکوتا و ماومیه که به سرداری مایموه و به پلهی ته مندا سر کموت و له سمریانی قهلائی زیانموه داکموت و له ژنر ناخدا خموت و سی کوری له پاش مان: شاهم بهگ، یوسف بهگ، مه محمود بهگ.

له پاش بابیان هیچیان سریان بژ به کتر نه چه ماند و له سر معزنایمتی کردن پشک هه لپژان و خملکیان له خن تیگمیانند و له نه انجامدا همرستک چورونه ناستانهی به ختخانهی سولتان سولیمان خانی خنراکمر، که نهو بژیان پی رابگا. میسرایه کیان له دیوانی پادشاهه ده گمل ناردن، ولاته که لی بهش کردن و بهشیکی باشیشی کردهشکی تاییمتی سولتان.

زقریان دزیسو سی دزی بی قمر لمر بهش کردن لیان بوو به شمر
شوان خمریکی مشت و م کردن یه کی لاپرسن هات و لیی بردن

شاهم بهگ کوری نه محمد بهگ

فرمانی پیروز بژ میری میرانی دیار به کر هاتبو که میسرایه کی شاهزا بچیتته ناوچهی عیشاق و بهشی برایان تاق کاتموه. میسراش چمند گوند و معزرایه کی بژ مه محمود بهگ به زهامت دیاری کرد که سالنه بمر و بوومیان به شیتت هزار ناقچه بگا و یوسف به گیش به زهامت سهد و ده هزار ناقچهی بژ جیکراوه و پارچه زویه کانی دهوری رهبت و میافارقین و گوندی جمسقه و سراندهی فله کان بوونه بهشی سولتان و دوسده هزار ناقچمش همر به سنجاق بژ شاهم بهگ پرایموه. دوی نموه که مه محمود به گیش مرد به شه که میسرایان به ناوی نالیکانه به قوباد بهگی پرمعزناولو به خشی و له پژگاری وهیرهتی پوستم پاشادا شاهم به گیان کرده خاین و به فرمانی سولتان له سریان دا. ناوچهی عیتاق نزیکه ییست سال له دهست میسرانی زمرقی دهر کموت و

میرانی عوسمانی دبیانخوارد.

یوسف بهگ کوپی نه حمده بهگ

له سرویمندی همراي نهلقاسمیرزادا، که پادشای سولیمان پایه همر به خودی خوی بهرو
نازمربایجان دهچو، سنجاقی عیتاقی به یوسف بهگ بهخشی و خستیه سر زعامهتهکمی و
مهرجیشی بز دانرا که قهلاکمی ویران بکا.

یوسف بهگ چمند سالتیک به سر عیتاق راگمیش و خوش دهویا و کاتی پژی له سر دنیا پریا،
سر له نوی عیتاق درا به کابرایکی عوسمانی که ناوی نهحمده بهگی حاجی حوسین بوو.
یوسف بهگ، حمسن بهگ ناویکی له پاش بهجی ما.

حمسن بهگ کوپی یوسف بهگ

له پاش مردنی بابهکمی ولاته که دوو سالن به دست بیتگانهکانموه بوو. کاتی هموساری خونکاری و
دنپاداری و زنجیری گیر و بمند و زهمینگیری هاته ناو لمپ و دستانی سولتان سلیمخانموه،
حمسن بهگ بز دادخوازی پروی کردهکابهی نیازان و سردهرانی کارسازان، که ناستانمی سولتان بوو.
به یاریکاری و هیمدادی محممد پاشای گمورهوزیر، بهر بهزمیی بدریژوی سولتان کموت و عیتاقی
به سنجاق پی بهخشا و بیست سال میری و گزیری کرد.

هتا بلتی پولهکی بوو له قهچیشی باش دهزانی. گردهوهکزیی بهو دهکرا له وزی دیویشدا
نمبوو. کس وانمبوو؟ قوشه - قوشه و پاره - پارهی سر پلک دنا و زارکی کیسمی لی ویک دنا و لمو
کون، لمو کاتیر، لمو پمنا دهمشاردهوه. ههموو ژیشانی وا به سیسی و چیرکیسمی و دراو زوری و
نانهخوری بهسهررد و به زگی نیز و لهسویی ژهمی خوش و چهور، کامی کرد و تامی نهکرد و مرد.

کسی زور چنوک و پیسه، به پژی بیبهنزنه	زیم باخنه قولینچکان وک مشکي سر خهزته
نمو پژی دهچیه بن گل، همزار گری له سردل	مشکان له میشکی وشکت بازیا و گمزهگزنه
کوت کردهوه به بیهو، ویست نهخوی دهبیخوا	نمو بازه سل بهزته، نمو گازه دلتعزته

که چنگ و پلی له دنیا شل کرد و چوار پهلۍ را کیشا، جگه له گمنجینه کمۍ، دوو گمنجۍ به ناوی یوسف و وهلی لهپاش بهجۍ ما.

لسمر فرمانی بمریز و جوانی سولتان مرادخانی خوالیخویشوو، جیگهۍ حمسن درا به یوسف بهگه بهلام هینشتا له تهممنۍ گولدا و هیچ گولۍ نه کردبوو که تمزووی ساردۍ پایزی مرگی بهسردا هات و گولۍ ژیانی پرمپر کرد و هه لپیرواند و بز گۆرستانی شاند.

وهلی بهگ

میرانه که بز نهو مایهوه بهلام جیهانشاهگ کوری زۆراب بهگ - که دووره پسمامیکی بسو - گمپی تیهالاند و دهسته بهر بوو که نه گمر عیتاقی بهدنی همر سال بیست ههزار فلوری به خهزینهی دیار به کرد بدا. له باره گای پادشای گمردوون که ممرهوه، بازی بهزمی به سمرهوه نیشتموه و عیتاقیان به سنجاق دایه، وهلی بهگ بهو دراوه بز خۆی هه لیگرتوه و جیهانشا لهو سمر دایه هه لی نه گرتوه. له پاشانیش که برابم پاشای نه گریس و بی تهر دئی دهولت راپیری و گمپی دهولتی ره بیهه [مووسل] هالاند و شمپی بز دیار به کرد و کوردستان^۱ به دیاری هینا، له بهران بهر چل ههزار فلوریدا - که سالانه به دیوانی دیار به کرد بگا - عیتاقی دایه زولفهمار بهگی کوری شاهم بهگ.

کاتی لسمر فرمانی پادشایی، برابم پاشاله والیمتی دیار به کرد بهر کمنار کرا و بردیانه نه مسته بول و له یه ددی قهله [ههوه لا] خرایه گرتووخانموه و کاتی که پادشای خاوهن شکووشان سولتان محهمه دخان - همر پایه دار بی - هاته سمر تهختی هه گر بهخت و له سمر کورسی کیسرا و قهیسران، چوار میتره دکی دادا، ملی نهو هه حاجه دویمینی بادا و کردیه پهنی پساتی و بز ترسانی به دکارانی ناهه نجار له مهیدانی نه مسته مبولدا بهداردا کرا.

پیای بی تهر سهری با همر شۆر بی زهوی پی پیس دهی با جی گۆر بی وهلی بهگ وهک پینشو به بی ممرج و پیتردان و دوور له کیشمی دووزمانان، مه زنا بهتی عیتاقی کردوه هه خۆی و نیستا نهو ناوچه به له دهست نهو دایه.

۱- نیازی له کوردستان مه له بهندی چه مشکمه که؟ که نیستا لیوای دهرسیم و دهویری بهتی. جهمیل

دهستى جواره دەرماندوایانى تهرجیل

شونى پيشووى زمرقه‌كان تهرجیل و عيتاقه. تهرجیل له نزیک دیاره‌کړه و دوو قه‌لای همیه قه‌لای تهرجیل و قه‌لای دارعین^۱ و دهرزینی و گردکانش لکى شومان. هه‌وه‌لین حاکمى زهرقى سیدحسین کورى سید همدولپه‌حسان، کورى سید نه‌حمه، کورى سفیل، کورى سید قاسم، کورى سیدعەلى، کورى سید تاهیر، کورى سید جعفرى کوژاو، کورى سید یه‌حیا نه‌قنعه، کورى سید نیسماعیلی گه‌وره، کورى سید جعفر، کورى نیسمام محهمه دباقر، کورى نیسمام زهینه‌لعابدين، کورى نیسمام حوسین، کورى نیسمام مورتمزاعەلى خوا لیتی پازى‌بووه.

گوتمان سیدحسین له نالی شاموه کمووتته ماردین و له ناوچه‌ی عیتاق نیشته‌جى بسوه و له گۆشه‌یه‌کدا کروشهمى کردوه و پیاوێکی له گونا‌ه دوور و له خوا نزیک و خۆپاریز و له خۆشى جیهان دوور‌ه‌پەریز و له ژيانى نرم و نیا‌ن به قیز و بیژ بسوه و که‌مى خواردوه و زسرى پۆشویه و گەل و حمشامات به دڤ و داو به‌روایان پى هانیوه و به شىخیان زانیوه. ده‌لێن چاوى شین بسوه؛ ده‌لێن شینی ده‌بەر کردوه و به شىخ‌حسەنى شین ناویان بردوه.

له‌و سروبه‌نداندا نه‌میرێکی پای‌ه‌ه‌زى سر به سه‌له‌جووقیان -که ناوی نه‌میر‌ه‌رتق کورى نه‌که‌ب بووه- پى پاگه‌یشتنى دیاره‌ک‌ر و ماردین و خه‌ریوت^۲ و مسجەن‌کورد و حه‌سه‌ن‌کیتى پى سپێزابوو. کچێکی یه‌کجار جوان و هێزای هه‌بووه ماخولیاى توش بووه و له نه‌ه‌جامدا شیت بووه. هه‌ر چەندى بۆیشکانى کارامه دهرمانیان کردوه به‌هرى نه‌داوه و دۆژه‌پۆژ دینتر بووه. نه‌میر‌ه‌رتق هاواری بۆ شىخ‌حسەنى نه‌زه‌رقى نارده‌وه، که نزایه‌ک دهرباره‌ی کپۆه‌کى بکا. شىخ هیندیکی به‌سر ناودا ورتاند و به‌سر که‌میدا پڕژاند و له ودمى پى‌رۆزى شىخ‌ه‌مه، خواى گه‌وره کپۆى می‌رسى

۱- داراچن. عمونى

۲- له دوو ده‌ست‌وسدا له جیاتی خه‌ریوت جزیره نووسراوه. عمونى

چاکرد موه. نه مرنه رتق کیژده کی به شیخ پیشکش کرد؛ شیخ نه بوست و له سیدحسینی کوپی ماره کرد و هر وهک له مومر له سره تایی باسی دمرزیندا گوتمان، ناوچهی ترجمیلی پی به خشیوه^۱ و ماوهیه کی زرد ترجمیل و عیتاق به دست سید حسنه موه بووه و به میرات به نه حمه دی سیدحسین و سولیمانی کوپی قاسم و یوسف و حوسین گمیشتروه و که نمیش مردووه، عومری حسنه به گ جیگه کی گرتووه.^۲

عومر به گ کوپی حسنه به گ

بووه به جیشینی بابی و چۆته لای نوزون حسنه بایه ندوپی^۳ و زردی ریز لیناوه و کچی عومریشی له خۆ ماره کردووه و ناوچه کانی میهرانی و نموشادی خستۆته سر ترجمیل و عیتاق و پیتی به خشیوه. حسنه به گ کوپیکی له کیژی عومر به گ بووه و نمو کاته که هیندیک ولاتی له کوردستان گرتووه، میرایمتی عیتاق و ترجمیلی داوه بهو کوپه و به بدلیس راگیشتنیشی به عومر به گ نه سپاردووه.

بداغ به گ کوپی عومر به گ

که بابی مرد، نوزون حسنه ولاتی بدلیسی نایه بهر دست و کاتی به عقوب به گی کوپی حسنه به گ له سر تهختی پادشایمتی نیران دانیشته، سالی ۸۸۸ ک (۱۴۸۳ ز) ترجمیل و عیتاقی وهک پیشوو دابه بداغ به گ و چهند سالتیک لموی فرمانه موایی کرد و له گۆرستاندا حسایموه.^۴

۱- له سره تایی باسی زمرقیندا کچ شیت نه بووا میر پادشا بووا ناوی سیدحسین کوپی شیخ حسنه نه هاووه. بز دمرزینش هر هاپیله و حسنه نیه له رهن نامه کشدا دوو حسنه نین. لیره شدا گوتی: ترجمیل و عیتاق بز سیدحسین بووه. وادیاره سیدحسینی کوپی زیاده. همزار

۲- دهی حوسینی دوا یوسف حسنه بووی و عومری بوویته جیشین. همزار

۳- حسنه درز له دیاره کر و نازربایجاندا دهولتی ناو قونلووی دامه زانووه. عمونی

۴- بداغ به گ سالی ۹۱۱ ک (۱۵۰۵ ز) مردووه. عمونی

نهمه بدگ کوپی بداغ بدگ

جینگى بابى گرتمه و دوو سالان مزنايمتى كرد و سالى ۹۱۳ ك (۱۵۰۷ ز) كه شانيسماعيلى
سهموى دياربه كرى گرت، قزلباشان شمعيديان كرد.

هدلى بدگ کوپی بداغ بدگ

له جيتى براى مزنايمتى ده كرد و بيست سالان به ميرايه تى مايه و نموسا مرد.

شهمسى بدگ

دواى نموى كه مير وممزنه كانى كوردستان له باري نالمبارى قزلباشان ومړه ز بيوون، همموو هاتنه بهر
فرمانى ناستانى سولتان سليم خانى خوالينوردو. بهليني ترجميلى پي درا و لمو كاتمدا كه فرمانى
همره كارىگمر بؤ پزگارى دياربه كر ده كار كرا، نموساش ترجميل نازاد كرا و دهبردهس شهمسى بدگ
نرا. كاتى نمويش بهرمو گلگتو بهر و بوخچمى كزكرده وه، كوپه كى جینگى گرتمه.

هميدمر بدگ کوپی شهمسى بدگ

سمبارت به فرمانى ترمز و جوانى سولتان سوليمان خانى خمزاكرم، ميرايه تى ميراثى بهر
گميش و له جيتى بابى خذى دانيش. لمو كاتمدا كه مستهفاپاشاى سردار به لمشكرى هميشه له
سرموه بهرمو شيسروان و گورجستانى ناژوت، له شمپه كى چالديراندا هميدمر ده گئل گه ليناك له مير
كورده كان بهر پهلې قزلباشان كموت و كوژرا و نه گمراه.

بداغ بدگ کوپی هميدمر بدگ

له لايمن مستهفا پاشاى لاله سردارموه ميرايه تى درابميه و پازده سال مزنايمتى كرد و نيمجا بهر
پهلى ممرگ كموت و له چالى ده خمدا ليني خوت و تازه هه لستمستايه وه.

حوسین بهگ کوپی بداغ بهگ

کرا به جیشینی باوکی و ماوهی هشت مانگان باوی بوو. نموسا مرگ ماوهی نندا و جیگی له ناو
گوپیچمدا بز دیاری کرد.

نیسماعیل بهگ کوپی بداغ بهگ

له پاش برای کرا به میر وچوار سالانی سرداری کرد و له پاشان مرد.

عومەر بهگ کوپی حهیدەر بهگ

له دیوانی پادشایی جمناسایی سولتان مرادخانموه فرمانی ههمیشه بهکاری بز دهرچوو که
فرمانپروای ترجیل بی. عومەر بهگ لاوتیکه لومند و مەرد و پەند و خۆرتیکخەر. زۆر دهگهڵ پۆمیان
تیکهلاوه و زۆری وهخت و کات و ساتی به هاوده می میسری میسانی دیاربه کر دهباته سەر و
کوردەکانی دیاربه کر هەرگا کاریان له دیوان بی، دهپنه لای و کاروباریان بز پتک دینی.

به ندى هه شتم فرماندهاىانى سوندى

زېږينگرمانى وهستا و لېزانى خشل سازدانى بوو كى چيرؤكان، كموهمرناسانى راسته بازارى
گوهمرستانى پيره ديريؤكان كه رهنجيان كيشاوه و سمرنجيان داوه و كونجى كمنجىنى دهنگ و
باسانيان كوليوه تموه، له دوې هه موواندا دوې نېمنى كمنه رېمنى سونديه كانيان دؤزيوه تموه و له
رشتهى گشتى گمشتى ميژوودا - به گشتى - وايان هؤنيوه تموه كه سرچاروى دوورى په كمزى بڼه مالهى
ميرانى سوندى، ده گملى دهروى بهرې بهر مه كيان ليلنده داتموه و تيلنده كاتموه. هؤزه كانيشيان
وهچى «أسود» (رهش) كه له وهختيكا كوتلې ياريكى پيغه مبسر - دروودى خوداى له سر
بى- بووه. هينديكيش ده لېن ژيگمى سونديان گوندى سونده كه دوو قوناغ رېى مدينى پوونه و به
لاى شامدايه. خوا زاناره.^۱

به لام بهر مه كى^۲ رگمزي خويان به كيسر اكانى فارس ده گمىنمونه و زؤر له ميژموه له بليخ ده ژيان
و ناگريهرست بوون هتا له نهكاو سروهى بهر مهى خوا ننگوتروه و بهر تيشكى په خشان و بېرپانموى
كموتوون و له گاوى و ناورى دؤژهى ته كاندنوونموه و به دلى خه مين و ديدهى نسيمنموه له دىنى
پيشو پوښمان بوون و هاميژيان به ميژ ده موسولمانى وهرتياوه و گنده له دارى بى باورپيان له بن و

۱- نوى به نخلوه دنووسى هر نمميه كه نم كورد سونديانه له قهلاى «سوندا» وه هاتوون كه نيستا سپوره كه و
دهنيوان دياره كر و ژورفا دليه. عمونى

۲- له توركستانمونه په گملى لشكرى دى نهمويان كموتوون و هاتوونه عهاق و بؤ دامززانى دولتى عهباسى زؤر
تيكوشاوين. چواريان زؤر بهناويانگن: ۱- خاليد كه ده گملى نهموسليدا هاتوونه عهاق و بؤته وزيرى عهباسى
خونته. ۲- به حيا كوپى خاليد كه نهموجمعه مرسور، نازربايجانى پى-سپارد و مهندي كرديه وزير.
۳- فملى كوپى به حيا كه له زهمانى هارونم شيدا وزير بو ۴- جمعه كوپى به حيا كه وزيرى هارونم شيد و
هه مه كارمى بو. له پؤزگارى جمعه دردا فرمانى بهر مه كى قران درچروه. جه ميل

لموه به دواش پژوگارتك خاليد كسرى نمو جمعفره و كسرى خاليد و نساو جمعفره (۱) لای نمبولعمباسی سهفاح^۱ و براكمی نمبولجمعفره دموانیقی^۲، وهزیرابه تیان کردوه.

همروه ها له سرده می خلیفه گمری هاروونمیشیدشا، یه حیا کوری جمعفر له سر کورسی وزارت دانرا و نمو پله و پایه بهو درا و نمو پیره و قهدهی لمو نرا، همتا نمو پژوه هیچ کس شتی وای به چاو نه دیوه. خۆ نه خوازا کوره گانی نمو یه حیایه (فهلز و جمعفر و مووسا) لهم دنیا بهدا نمو پایه و مایه و نمو بهخت و هاتمی بز نموان ره خسا، بز هیچ وهزیرتك له ناو نیسلامدا وا نمیره خشیووه؛ خاکیان له مشتدا دهبو به زیر و زیریان وه کووو خۆل به تیر و جۆك و خمرار به خشیووه. هر چمند بزوتوون و هر چمند سرموتوون، بی پشوو سرکومتوون و له هه موو لاه هر خیر و بیریان بز داباریوه.

که نه هاتیش هات، قورتنی دژوارن. واهترش دینن کیتو له بن دینن، شاخ پرمهر دهکا، کمل هه لده دیرن، حمزیا ده پستینن. نمو بمرمه کیانهش له سرمه نه جامدا هومتی شیر ی بهختیان هه لگمرا و پینچکه و پمواری چمپان و ره ختمی تهختیان و مرگمرا و نه هاتی چنگمراش پینسیری گرتن و جاران که شیر ی مووکاری میسری له راست تالیک مووی نمواندا کول بسو، نمو جار - که به لمز بمره هه لفران سرموژیر ده بوون - ده می دووزمانان کاری لیکردن؛ چپمی ناکمسان له مینشک و دلی هاروونمیشید بوون به چپوسان و تیژیان کرد و هانیان داو فرمائی بمرمه کی قرانیان پی در کرد. جمعفری وهزیر ده گمل هزاران له بمرمه کی تر به داردا کرا و یه حیا و فزلیشیان خسته زیندان و

۱- نمو پرسه ماموستا زیرنۆف دایناوه؛ چونکه جمعفر کوری یه حیا کوری خالیده. ماموستا دسر هه لموه نه چوه.

جه میل

۲- عنبول کوری محمد، کوری ععباس، کوری ععبولسرمتملیپ، سالی ۱۳۲ ک. (۷۵۰ ز). برهته خلیفه. پیایوکی به خشندهو سمنگین و دلّمش و دسروشین و خویننیز بووه؛ سالی ۱۳۶ ک. (۷۵۴ ز). مردوه. جه میل

۳- نمبولجمعفر منسور سالی ۱۳۶ ک. (۷۵۴ ز). چمند پژوتك بر له مرگی برای، کرا به خلیفه. پیایوکی به برشت و سمنگین و تیکمیشوو بووه؛ بلام زۆر دسترۆد بووه و لمو چرووکی می ناوی «دموانیقی» (دانگی) به سمردا براره. سالی ۱۵۸ ک. (۷۷۵ ز). مردوه. جه میل

دانگ شمشیه کی مسقالی زین و زیره. مسقال چوار گرم و نیوه. خلیفه له دانگنیکیشی پرسیموه؛ دانق هر دانگی کوردیه. ههژار

خوشی و ناخوشی نامیتن بز کس هرچی دیته دی، برانموی هس

مال و دارابیش - که بی‌همه‌زار و دور له پتوان بوو - همه‌موی خپ و پر به سر کزی خمنه‌ی تزه و دارمالی ده‌لمتدا کرا.

پوخته‌ی نه‌مه‌یه: هاروون وای هارپن که هتا نیستاش کزپ و دیوه‌خان به دهنگ و باسی شو خانمواده‌خانه به‌ریاده شو پاده‌بویرن و مندال و پیران - بز پهنی دنیا - گوئی لی ده‌دیرن. هر کس بی‌موی زورتر دهرباره‌ی نه‌وکارماته‌ی بمرمه‌کی دیتیان بکولیتنه‌وه، ده‌بی ویکموی شو نووسراوانه‌ی که بز نم باسه تمرخان کراون بخوینیتنه‌وه. شم کتیه‌ی من شو توانه‌ی نه‌بوو که سمرلمبری تیدا چی وه‌که‌ها هر وا به کورتی و سمرچل لیتی دوام. به‌لام من بز خوم زورم پوانیوه و پهره کتیم زور پشکنیوه؛ تاوتستا هیچم له چارمنووسی موسای بمرمه‌کی نه‌خویندونه‌وه و به به‌رجاومدا تینه‌مپریوه. گملوا چی لی هات؟ دور نیه کاتی هارون‌پرشید باب و براکانی ده‌ردست کردی، شو پایکردی و خوی گه‌پاندیتنه‌وه ناو چیاکانی کوردستانم و بز شوینمونی ناوی گزپیی و له ناوه ژیاپی. چونکه چیرزکینک ده‌ساده‌م هاتوه و بلار بزتموه و واده‌گپرنموه که سی کوره بمرمه‌کی له پوزگاری ععباسیانم له لای به‌غداوه پهره‌وازه بوون و له کوردستاندا گیرساونه‌م و له چپای شفتالو - که سمره کنجه - له ناوچمه‌کدا به ناوی خان‌چوک نیشته‌چی بوون و برا گموره‌که، به نوژ کردن و پوزو گرتن و خواهرستیه‌وه خوی خدریک کردوه و له لاکي گمنی دنیای بی‌نییاد زور تهریک بووه؛ له دقل و شیر به‌زمی خودا سمری لیداره و دوز و ناوای بز پتک هیناوه و داوای هر چیه‌کی له خوا کردوه پتی ره‌وا دیوه.

ده‌لین پوزنکی براگچکه‌که - بز پیناویستیک - له کمل کل بسوه. خه‌لکی شو ناووش نانی پوزانه‌ی شیخ و دۆستانی شېخیان هیناوه و شیخ و یاران و برای ناونجی نانیان خواردوه و به‌شه نانه‌کی برا گچکه‌شیان جوئی کردونه‌وه. کاتی که برای بچوک هاتمه و به‌شه ژه‌می ویست، برای ناونجی گوئی تـو پزیی و هر نه‌هاتیه‌وه و درنگت پی‌چوو، منیش پیم واپوو نانت خواردوه، به‌شه‌نانی توش هر من خواردومه. برا گموره - که لهو دمس‌درستی و

خودایی برای زرد توپه بسوز- سووک و نهفرینی خرابی لی کرد؛ گوتی: تزیه کی به بمشه کی
خزوت دانمسه کنای و پاری براشت دهورگت خزاند، له خوا ده خوازم جیتی نمو پاروانست
پارمباره بی. شیخ هیشتا سموا پارانموه کسه له دم نه پرابوو، ورگ و ریخزلی برای
پاروودز ههلا-ههلا بوو؛ هیچ کس به دمگی نه گیشته سمر. نیتسر لموساره پرا و باوهری
خه لکی نمو ناوه و نمو دهورومره بهرانبهر به شیخ، له یهک سو به سست. هوزی سویدی لیتی
پارانموه که بچته ناویان و دلی نمشکاندن و ده گمل براکسی تردا -که ناوی نه مشه هاب بوو-
که زیان جیهیشت و هاتنه ناوی و ناوایی خانچووک، سو به هی شیخ و قهلا و دژیکسی رژد
و پتهوی لی دروست کرد و بشبووه رابهر و پیر و پشموای سوئیدیه کان و له دواجاریشدا که
به یه کجاری له ژین ته کیموه و ته کی دا به لای گورستانموه، زاروی نیرنمی بز جیشینی لی
به جی نهما و مشههایی برای کار و باره کسه نموی گرتنه دست و له جیتی براکسی کرا به
سردار و له وهچی شمیش نموانی که لمو ناوچه و ملبمنده فرمانپروا سوون، به یاری
خودا یهک به دوو یهکا باسیان ده کم و ناویان دنووسم.

میرجه لال کوپی مشه هاب

له پاش نهمانی شههایی بابی، بز ممزنایمتی جینگه گرتموه و تا دیزه منانی گمورمی کرد و
سمرنه انجام نمیش پیتیردی خودای گیشته سمر و گیانی برد و مرد.

میرمحمد کوپی میرجه لال

له جتی باوکه کسه کرا به میر وله پاش چمند سالتیک فرمانپروایی و به جی هینانی شمکی گرانی کار
رپایراندن و گمورمی کردن، بز یانهی مردن خوی له دسک نا و کوچی دواپی کرد.

میرفخرالدین کوپی میرمحمد

له شوینی بابی بوو به جیشینی و زوریش پیانکی دل و دهرودن پاک و دادگمر و چاکه کاربوو.

ولایت‌های خوی زور و بره خست و ناواری کرد و له پاش ماومیک، کونجی خه‌مانی خه‌مخانی
ژیانی دایه دواوه و بره‌و ژیانی همه‌میشه خوشی به‌مشتی خودا، کوچ و باری کرد.

میرده‌سمن کوپی میرده‌خره‌دین

له شورین باب و بایسرانی بۆ مه‌زنایه‌تی رۆنیشته به‌لام نه‌میدابوه سر شۆیی شه‌وان. دژ و پ‌کسونی و
زمان‌دریژ و جنی‌وفروش و دست و دل‌پ‌ش و توش و خوت‌ن‌ن‌ژ بوو. خوا کویری کرد و به‌ گرده‌نشینی
هه‌ل‌پ‌سارد و فرمان‌رواییه‌کی به‌ میرده‌خره‌دینی کوپه‌ گه‌وره‌کی نه‌سپارد.

میرده‌خره‌دین کوپی میرده‌سمن

به‌ دست‌یکی زۆر به‌ هیز هه‌وساری فرمان‌روایی گرت و توشی و چه‌مووشی پس نه‌ه‌شت و به‌
نارامی رامی کرد و له‌ سر پستی ته‌ختی سه‌رداری و دنیا‌داری -قۆز و له‌بار- خۆی رانا.
برایه‌کی هه‌بوو به‌ ناوی میرمه‌مه‌د؛ جوان‌چاک و شۆخ و له‌وه‌ندیک بسو نه‌ ب‌گی نه‌ به‌خۆی،
تساشای سای گهردنی‌کی. سه‌ره‌پای شه‌نگ و چه‌له‌نگیشی، هه‌تا خوا هه‌زکا وریا و زوینگ و مه‌رد
و په‌ند و به‌خشنده‌و سه‌ری‌لند و نازا و به‌ جه‌رگ و دل‌تسو بوو. جا هه‌ر ده‌ک گوتوویانه:

شارده‌وه‌ی جوانی به‌ ک‌مس ناچته‌ سه‌ری ده‌قوتسوی خه‌ی له‌ ده‌رز د‌پ‌ته‌ ده‌ری

وه‌ک دانه‌ مرواری تاقانه‌ له‌ دورده‌انه‌ی قاپ‌ن‌ل‌کی خان چۆک ده‌رک‌ه‌وت و به‌ شورین به‌ختی خۆیدا
هه‌لی‌گه‌رته‌ په‌وت و به‌ نیازی خۆپ‌انان له‌ ده‌رک و دیوانان، بۆ لای دیاره‌کر و به‌ هه‌وای نوزون‌ه‌سمن
د‌ت‌سن وهری ک‌موت و له‌و ناواته‌شیدا سه‌رک‌موت و به‌ راه‌وسانی لاشیانه‌ی باره‌گای نه‌و
پادشاپایمه‌رزه، سه‌ره‌رز کرا و ناوپی به‌ خت‌ری شاهانه‌ی به‌رک‌موت و چاکه‌ی زۆری ده‌گم‌ل کرا و
فرمانی مه‌زنایه‌تی خان‌چۆک و جب‌جور^۱ ی‌پ‌درا و به‌ری کرایه‌وه.

هاتمه‌ جه‌سته‌ی برای و ک‌ت‌شه و هه‌رای بۆ نایمه‌ و کار گه‌یشه‌ شیرک‌ت‌شان و تیره‌گه‌وان و خوت‌ین

۱- مه‌مه‌ده‌لی هه‌ونی له‌ ته‌رجمه‌ هه‌رمیه‌کی چاپی قاهیره‌دا روه‌به‌ر ۲۵۱ «چاب‌جور» و «چب‌جوره‌ی

نوسیه‌. هه‌ژار

سویحان بهگ کوری نه بدال بهگ

کرا به جیشینی بابی و دهگمل سولتان نه حمدهی برابدا به تبایی فرمانر موایی ولایتیان ده کرد و له بهرانبر نهیار و بهدکاراندا -وهك دوو دیواری له پزلا و ناسن- پشتیان پیکوه دابوون و ویستا بوون.

دوو برا که له پشتی به کترینه خوای گموره هموالی سینته مینه

چونکه برابریان خوش و پیکوه دلپاک و چاک بوون و به دلسوزی هاوکاری به کترینان ده کرد، بهختیش چاکي بز هیتان و همر له خوداوه به سریاندا دهرژا. دواي نهوی که خالید به گه شه لهی پازوکی مرد، ناوچهی کنجیشیان دمست به سردا گرت. له نهنجامی شهره کی چالندیراندا -که دیاربه کر دمست سولتان سلیم خان کموت- ناوچهی جبججوریان له دمست نیقوت نوغلی درینسا و مه نسوور بهگی پازوکیشان له سر ناغچهقهله دهر کرد؛ که به ناوی شانیسماعیلوه به سری راده گمیش. همر وه ها به هیزی بازووی خویشان ناوچهکانی زاک و مهنشکوردیان له قزلباش پاکردوه و قادر بهگی قزلباشیان پاو نا و قهله مروهی خویشان زور له پیشوو پتر همر او و بهرین کردوه.

له پاشان نمو دوو برابیه ولاته که یان له ناو خویناندا بهش کرد. جبججور و دهووری بهر سوسحان بهگ کموت و قهلاکانی دیش بوونه پشکی سولتان نه حمده.

چه نلسالیک ناوا رابرا له دوا جارداد دوزمان و کمنگتیران برابان له به کتر کردن و تینکیان بهردان. سولتان نه حمده بوختانی وای بز برای ههلبهست که به فرمانی سولتان سولیمسان خان کوشتیان و جبججوریان به میرتکی عوسمانی بهخشی.

سویحان بهگ کوریکي به ناوی مه قسوود بهگ له پاش بهجی ما.

سولتان نه حمده کوری نه بدال بهگ

له دواي به کوشت دانی برای، له دنیا دا زور مایه وه و پتر له په نجاسال مهزنا بهتی کرد و دنیای خوارد و مرگی لئ بوو به میوان و بز دیوانی خودای نارد.

زور هاتن و تاوی مانموه و رابردن دستاری مرگ به نوره وردی کردن

دهرگایه کی تمنگ بهرو و ثبات دیتنی سهدرای بهره له همیه بهرو و پوی مردن

سولتان نه حمده دوو کوریکي له پاش مان: مراد بهگ و مسحه مه بهگ.

مه‌قوسود به‌گ کوپی سوبحان به‌گ

له پاش کوژرانی بابی، ده‌گمل ناوزه‌نگی به زهر و زهنگی سولتان سولیم‌ان‌خاندن چورویوه شمپی نه‌خچومان. له شوتینیکا که ناربه‌چای پی ده‌لین و سر به نه‌خچومانه، له مودای پاسومانیدا تووشی قزلباشان هات و زور مردانه هاته ده‌ست و به نه‌بمردی ناوی دهرکرد. کاتی په‌سنی دلاوری به بیسری پایبهرز و شکواری شاهانه گمیش، سنجعتی جیججوری به دستوری پتیشین پی به‌خشی و فرمانی پیروزیشی بز دهرچو که مولکایمتی بی و بز کوپانی به که‌له‌پور بستمیتتوه.

لمو سرده‌ماندا که نه‌سکمندره پاشای چمرکس میری میرانی دیاربه‌کر بسو، مه‌قوسود به‌گ وه‌ک هم‌موو کوردیکی سمریق بمو گیانبازی و خزمته‌ی که بز سولتانی کردبوو، له خو بایی بسو؛ خوی ده‌گمل پاشادا رتک نه‌خست و دلی خوش نه‌ده‌کرد. پاشا ناوچه‌ی جیججوری لی‌س‌اند و دای به میریکی عوسمانی. شویش دایه سمر رتی ناستانه‌ی به‌خت هیلانه‌ی سولیم‌ان و حوسالی ره‌بق له نه‌سته‌مبولتا خولی خوارد و دهرکاو‌دهرکی کرد؛ به‌لام هم‌موو وه‌زیره گموره‌کان لمبر دلی نه‌سکمندره پاشا، حاشایان لیکرد و داد و بیتاده‌کمیان به پتچکی ته‌ختی خاومن به‌ختی پادشایمتی نه‌گمیانند و همر خوشیان تینه‌گمیاندا؛ هتا خودای دادگمر مرگی بز شیانند و له ده‌ست زوردارانی نه‌ستانند.

مراد به‌گ کوپی سولتان نه‌حمده به‌گ

له پاش نه‌مانی سولتان نه‌حمده به‌گ، نه‌سکمندره پاشای میری میرانی دیاربه‌کر، میراته‌کمی به کوپانیدا به‌خشیوه. خان‌چوک و ناغچه‌قه‌لای دابه محمده‌مد به‌گ. جگه له جیججور - که درابوه عوسمانیان - ناوچه‌کانی‌تری دابه مراد به‌گ و بوشی دانان که پتکموه به سمر کار و باری ولاته‌که رابگمن. مراد به‌گ دوی شازده‌سال مزنایمتی، به‌شی خوی به سولیمانی کوپی نه‌سپارد و له پاش چمند سالتیک ژیان، خوی لی‌ بوارد و مرگ له دووی نارد و بردی.

جگه له سولیم‌ان به‌گ، علی‌خان و نرلوخان و مستفا به‌گیشی هم‌بوون. له وه‌ختی گرتنی تموریزدا مستفا به‌گ ده‌گمل میسره‌کورد‌ه‌کاندا، قزلباشان له سه‌عبادادی لای تموریز کوشتیان. علی‌خانیش همر لمو شمه‌دا به دیل گیرا و ده‌گمل مراد پاشای میری میرانی قهرماندا، دوو

سالان له قهلاى قهقهه به كوت و زنجيره گوزمراندى. له پاشان دهگمل پاشا بمرهلا كرا و پينكوه هاتنموه پڙمى و به كڙمهگى مراد پاشاو له بهزمى بهمرى شاهانموه، بهگلر بهگى ديارهكر، سنجقى جبجورى به ناوى مولكايتمى پى بهخشى. نولوخانى براشى دهگمل پياوه كاربهدمست و كمورهكانى ديارهكر دايه و به ناسودمى دهژى.

مورمههمدى مزمى خانچوك ناغچهقهلاى به دمتموه بوو. بهلام زور باشى پارتىگارى لى ندهكرد. لسمر نموه فهراد پاشاى سردار، سنجقى نمرى همر به سولميمان بهگ بهخشى و چمند سالتك محممد و سولميمان لسمر نموه كيشه و همرايان بوو؛ همتا ممرگ هاته بهريوانى و محممد بهگى برد و شمرهكه داکوړا.

سولميمان بهگ كوى مراد بهگ

بى پروينى و دروايسى و بى سرتى بهر پنا و پهسيو، لاوتيكه له ناو لاواندا بږاردمو زوريش خواردهو دستبلاوه و همتا بلتى نازايه و تا خوا حمز دهكا پياوه. له سمرهتاي لاوتيدا لهلاى مىرى مىراني ديارهكر و بهغذا ژياوه. له چنگ ناوارمى دهرى چيشتووه و پمنجى زور و نمركى گران له دلى نمودا يادى تالى جى هيشتووه. له هونمرى سويابيدا پڙميانميه و له سوارچاكيذا تاقانميه و له كوردستان بهناويانگه.

كس هيندزيت و زيرهك و پيشول و ژير نيه   تاي نمو، جيهانه كونه كسى كى له بير نيه
بهلام به داخموه چونكه ناوى خوى بيستوتموه،   توژيك لووتى بهرزه و فيزيكى پى نيشتووه و له
بهفيريژدان و تەخشان پەخشان كودنى دراودا،   تمواوتك بى يمروايه.

نازاني همتا بهخو نمومتيت ماره   تا بهرزي به لاي خوتموه، پستيت ماره
بابى كه موسولمانى؟ له بوت پزگارى؟   بهر فيزه كه لاته، بوتپهرستيت ماره

همر زور له زوهوه باب و باپيرانى له كنچ ژياون؛ كه زور شوتيتكى سەخت و چره و له بنارى چيايهكه چدى فوراتى بهبمردا دى و له همر دوو لاره له دوژمنان پارتيزاوه. بهلام بهرزهفرى و بهرچار گوشادى سولميمان بهر توژموه نمومستا و له كونجى لاندى تمنگى كنجدا هەلىنهكرد. له دهشتى

ممنشکوردی بمریانا شاریکی بنیات ناوه و مزگهوتیکی بمرزیشی دهبرچاو گرتسوه؛ بهلام سری نهگرتوه و چند سالتیکه بمو شارموه و بمو کارموه خمریکه.

له سردهمهکانی گرتنی نیران و شیروان و نازربایجاندا، زوری خزمهتی گموره کردوه؛ به تایبتهی لهو کاتدا که دووسه هزار سمریازی چفرسمعد -به سمرکردایهتی نیاز بهگی پارزکی- هیرشیان هینا سمر قمریازی و هۆزی باولیپان تالان کرد، سولیممان بهگ براکانی و چند ناغایهکی رهگمل خۆ خست و کموته شوتنیان و به گویاندا هات و خوتنیانی رشت و مال و نهمسپاب و ناژمل و پاتالی تالانی به زور لیساندنموه و به خاوهنیانی گمیاندهوه. به هۆی مستهفا پاشای سردارموه لاوانهموی شاهانهی پی برا.

لهمساوه که بابی به زیندی سمر کردیه جینشین خۆی، تا شهمرۆ که میژوو سمرهتای مانگی ناوجیزنانی سالی ههزار و پهنجه، مهزنی ولاتی کنجه و معزنایهتیش همر له خۆی دهموشیتموه. یاخوا له کاری قمنجدا همر سمرکهوتوو بی.

به ندى نۆھم

فەرمانرەوايانى سلیمانى

نەزىش دوو لکى لى دەیتەرە

رووداوگىتەرەمى بە دەم دەودى قۆز و بە نسوودى ناو کۆز و کۆزى ھونەرپەروران و دەپراست و کارای دیاردەو بشاردەى کەلەمنوسەران - کە سەرگوروشتەى وردەو درشتەى چەند پشتاوپشتى خۆى و ھەندەرانىان لە بەرە - پىشمى پەگەزى سولەیمانىيان تۆمار کردووە و بەردویاننە سەر مەروانى ھىمار [کەر] کە دوامىن پادشای ئەمەمى بوو.^۱ دەلێن بۆیە مەروان دەگەل کردا پیلۆز کراوە، بە مندالى پۆژتەلە فێرگە ھاتۆتەو و قامکى خستۆتە ناو ئالغەى دەرگاوە و دەژىدا قەتیس ماوە و پەنەماوە و بېمەندیان ھێناوە و ئالغەکەیان پەریوە و پزگاریان کردووە. کەچى بە دەردى خۆیمە دانەسەکناو پۆژتەکی تەرش ھەمان تاس و ھەمان ھەمام تلى دەگەوى دەرگا گیرانۆتەو و ھاواری لى ھەستاوە. باوکى بە تووڤەییە پیتی فەرمووە: بە خوا مەروان زۆم پى کەرى. ئیتر لەو پۆژووە ناوى کەرى بە بۆقى مەیمووە نووساوە. ھێندیکیش لایان وابە چونکە عەرەبان بە سالى سەدەمىنى چەرخ دەلێن سالى گەر و چونکوو سەرەتای پادشايمتى مەعاریەى کورپى ئەبوسەفیان تا پادشايمتى نەو مەروانە سەدەسالیان نیتوان بوو، کەرى سەد سالە وە شوێن مەروان خراوە.

مەروانە کەرە، کورپى مەھەمەد، کورپى ھەکەم، کورپى ئەبولعاس، کورپى ئومەییە، کورپى عەبدى شەمس، کورپى عەبەلەمەنافە. ھەکەم پۆژى یەکەمى گرتنى مەکە موسولمان بوو.

مەروانە کەرە لە سەرەتاکانى سالى ۱۲۷.ک (۷۴۴.ز) دا بۆتە پادشاو چۆتە سەر تەخت و لە دواى پینچ سالان ئەبولەمبەباسى سەفاحى لى راپەرپەرو و پەرزى پەریوە و دەریپەراندووە و پەریوە بوو و بەرەو مەسر چوو و سالى و ئەبوعەمنى عەبباسى وە شوێن خراوە و پۆژى بیست و ھەشتەمى مانگی

۱ - چارەمەمىن پادشای ئەمەریە و بەزىش دوابراو بوو.

قوریانی سالی ۱۳۲.ک (۷۴۹.ز) له گوندی بوسیږی لای میسر تووشی هاتوون و کوشتوویانه. دوو کورې به ناوی عمبدوللا و عوبیدیللا له پاش بهجن-ماوه. عمبدوللا کهوتوته همهشموه و عوبیدیللا به نهښتی له فله-ستین ده‌ژیا. زه‌مانی هارونه‌پشید پټیان زانی و گزیری سر فله‌ستین گرتی و ناردیه به‌غدا و خرا زیندانه‌وه و هم‌موو دهورانی هارون له گرتووخانه‌دا گوزمراندی و له ننه‌جامدا لمبر پیږی و کوټیری له بهندیخانه دهرکوت. ویده‌چی سولیمانیه‌کان وچه‌ی شو بن. به‌لام وک ناوی سولیمانیان له سره، ده‌شی راستموخو سر به سولیمانی کورې عمبدولسه‌لیک، کورې مروان بن، خوا ده‌زانی چونه.

کومنه‌پیاوان و باورپټکراوانی شو هوژه -که شه و شاتالی چمند سالمي خویان دوزیوه- و میان دوزیوتموه که له شالوۍ عبباسیه‌کاندا، مروانیه‌کان و تاساون، پاش قولپ بوونه‌وه نه‌په‌راون خو خې کم‌نوه و له بلاوه‌کردندا سې نفیر له کورانی مروانه‌کمره، کومه‌لیکیان وده‌وو خو داوه و له فله‌ستینمه ده‌لینگی خویان وهرت‌ناوه و له مه‌لېندی قولپ^۱ گیرساونه‌وه و له دۆلټکنا -که دره‌ی خوخی پې ده‌لټن و سر به ناوچه‌ی غمزالیه- نیشته‌جې بوون. به‌رمهره و به‌رودای یکه تیره و هوژی شو ناوچانه -که قهوغاثر له هم‌موانیان هوژه‌کانی بانوکی بوون- له دهوریان کڅ بوونه‌وه و به یاری وان قه‌لاکانی قولپ و جسقه^۲ و تاش و حسولی و مفارقین [میافارقین] و موچه و ممزرا و کټلگه و به‌یاره‌کانی شو ناوچانه‌یان تا سر پرویاری دیاربه‌کر، خسته دست و همروه‌ها قه‌لا و دژ و زهوی و زاری پټیان و کاروکان و دلکلوکیا و پسات و جریس و نیډلیک و سلیک و کنجیان له ژیرچنګی گورجستانی و نمرمنیه‌کانی دین‌دوژمن هټنا دهر و نموسا هرکې به‌ره‌ی مروانی خوڅش وسته‌وه و له مروان ناواره بروه، له شام و میسریشموه بهر به‌وان هاتن و لټیان هالان و له ژیر نالایاندا خویان گرتموه.

شو هوژاندی مروانه‌کانیان وده‌خو گرتیوه، هوژه‌کانی بانوکی و هوتدی و دلخیزان و بوچیان و زیلان و بسیان و زکریان و به‌رازین و هټندیک له‌وانه سوننی همزه‌بن و له سر شوی شافیعی خوالټ‌خوښووه دهرپون و پرټکی‌شیان له سر نولی به‌زیدیان. میره‌کانیان -به ټټکرای- به باور و له

۱- له کورده‌ستانی ناومندیه و لای دیاربه‌کره. عمونی

۲- له دمنوسټیکنا حبله نورسراوه. عمونی

خواترس و نوژنِ روان و ناکارجوان و له پمپه‌روانی فرموده‌کانی پتفه‌مبری سرورن، درودی خودای له سر بی. زردیان دورودنیا و شینخی سر برمال لئ هه‌لکوتوه. سه‌ده ختلیک له‌وانه کوچمر و نازه‌ل به‌خیرکمرن و ززانیان کویتسانی بدلیس و چپای شمره‌فدین و ناله‌تاقه. پایزانش له سره‌تای فروردین^۱ دا به‌رو گهرمه‌سیر دینموه. پووشانه‌شیان له سینسه‌ده سر سرترکه و به‌فرمانه‌ی‌وای بدلیس ده‌گا.

پوخته‌ی مهبست: نمو هژانه که به‌سرداری مهران^۲، گه‌لیک قه‌ل و ناوچمیان گرت و ماویه‌ک له ژیر سرکردایه‌تی نمودا بوون، که مهران له دنیا درچوو، به‌هاته‌دینی کوپو سو به‌جینشینی. نمیش زردی بی نه‌چوه گیانی درچوو و مهرعیززهدین و مهره‌لله‌دینی له پاش به‌جی ماون. مهرعیززهدین بۆته‌سردار و که نمیش له سر ترژیکی داری ژبانموه کهوتوه و سلار بۆتموه - چونکه مهربرایمی کوپو مندا‌ل سووه و که‌لکی مزنایه‌تی نه‌بووه - له سر پهنندی سرکۆماره‌کان، جه‌لله‌دینی برای جیی گرتۆتموه و هه‌تا نمیش مرد مهربرایم کوپو عیززهدین په‌میده‌بووه به‌مزن هه‌ل‌بۆتیا. نمیش سرده‌مایه‌ک مایه‌وه و به‌رو نهمان بای دایه‌وه و مریدیادین و مهرشیخ نه‌حمه‌دی لئ به‌جی ما. لاسر نه‌سپاردی باوک، مریدیادین سو به‌جینشین و هه‌شتا سال ژیا و زۆر به‌کام‌ی‌وایی فرمانه‌ی‌وایی کرد. له دوی نموه که شانیسماعیلی سه‌فه‌وی دیارسه‌گری گرت، خان‌مه‌ده‌ی نیستاجلوی لمبری خۆی به‌سره‌وه دانابوو که ناگای لئ بی. مه‌مه‌ده‌خان خۆی ده‌گه‌ل مریدیادیندا پۆل خست و بیگیسی^۳ خانمی کچی لئ خواست و به‌خزمایه‌تی مریدیادین و به‌هاریکاری سوله‌یمانیه‌کان، خۆی زۆر به‌هینز کرد و کاروباری باش ده‌ووسی. بۆ نسوونه: جارێک عه‌لنده‌وله‌ی زولقهدر - که میری میسرانی سرعش بوو - به‌نیازی داگیر کردنی دیارسه‌گر، ساروقپلانی پرازی خۆی نارد سه‌ر مه‌مه‌ده‌خان و شهرتیکی زۆر گرانیان له ناودا قه‌وما.

۱ - فروردین، خاگه‌لێری به‌هاره و مانگه‌کانی پاییز میهر (په‌زیر)، نابان (گه‌ل‌پێزان) و نازهر (سهرماوه‌ن).

۲ - ده‌پێشدا به‌ری مهرانی گوتوه و ناوی حاکمینیکی ناو مهران نه‌هاتوه. هه‌ژار

۳ - له ده‌سنووسینگدا بیگیسیه‌ی وادیاره‌ بیگه‌س خانم بوو. عه‌ونی وێشه‌ده‌ی به‌لکێس یان بیگیسی (بی‌گه‌زی) بی.

دههژل مات و کم بوون له بمر تیک خوږین مه گیرانی شیرانه بز زگ درین
له هر لاره لاشمی کوژاو سرپژاو له هر شریخی خوین هلدیپژا به تار

کوږه کوږه سولیمانی -یان دیوانی سولیمانی- لمو لیکندها دادیان کرد و هر نیاری هاته
بهریان، بهریادیان کرد و یادی جمنگی حوتخوانی مازندهرانی پوسته می دهستان و دیوگورانی سامی
نهریمان، لمبر هالوی شو شمره گرم و گوږمیان توانموه و هر به نهفسانه مانموه.

شو کوږده کوږد و نمبردانه به هزی باهزی هه مبرتمزین و چوستی و داهزی دوژمن یسزین و به
دهبانی تازه ساو و شیری به ژهر ناودراویان، درپان به لشکری دژدا و پلانی ساروقیلانیان هه لو، شاند
و گه له کوږمیان تیک گلاند و له بمر یه کیان هه لته کاند و له ژیانیان داته کاندن و سمرگردهش سمری دمر
نه کرد و له میانداندا له گمزانداندا و سمریان بری و زگیان دری و بیسری شمریان له هیشک و دلی
سریموه. خان محمد شاگمشکه بروا زوری چاکه ده گمل می و هوزی سولیمانی کرد و شانازی پیوه
ده کردن. میردیاین که میاندانی ژین و ژانی نم جیهانی به جی هیشک، هیچ نیرینه جی نه هیشکتن.
شیخه محمدی برای نژ کوږی بوون: شاه لهو به گ، بهلول به گ، عومر شابه گ، سوسن، ولیخان،
نلومند، خلیل، نه محمد و جیهانگیر. معزنایمتیه که بز ثومان مایموه.

لکی پیکم فهرمانفرمایانی قوالب و باتمان

خودانی نهم پروپه پانه چمند جارانی له پیای باوه پی کراو بیستوه که مردیادین زور پیر و زه بون
ببو؛ فرزندیکی واشی نه بو کارویاری دنیا داری بز هلسو پیتی و چاوچنژکان وه پیرنگیتی. سرازای
بهرینگیان کرتوه و قرمی خویان خوش کردوه که له سرداری دمری کم. مردیادین هانای و میر
محمدهدخانی نیستاجلوو هیناوه و نمیش لشکری بز ناردوه و مام و برازا پیک و مریون و تیک
بیریون و هنگامه قوماره. لهو شمه به سامه دا، عومرشابهگ و سوسن و جیهانگیر بهگ
کوژاون و شاهلهد بهگی براگه وه - که هوی پیشتی پیو - وهک چوالوو خزی کوژوو کرد و زو
درباز بو؛ خزی گیاندنالی شام و لای شاکانی چمرکس دامسزا. که قزلباش پاش شمه بهگی
چالیدیران کهوتبونه کلکه لقی و دهستان له کوردستاندا شل ببو، علی فیری نارتک - که پیایکی
سرناسی هژی بسیان و سرکرده ی ناخاکان بو - قه لای میافارقینی گرت و پیای ناردشام و له
شاهلهد بهگی گپاوه که گیر نمی و بیته وه. شاهلهد بهگ به هله داوان برمو مالی باوان هاتوه و
به کومه گی علی فیری و به پسندی هژده کانی، مهنایمی گرت دهست.

له هله دا که دولتی هله شکرتوی عوسمانی دیار به کر و کوردستانی و بهر خندان، مه زنی
ساقن - که دژایمی کونیا ده گم سولیمانیه کاند هه بو - تیره ی خالیدیان دنه دا که له
میافارقین خذ داگرن و لهو چاوش و جندرمانی که نمرکیان له کوردستانه و به کاروان پرتا دین و
دهچن، چمند کمینگیان لی بکوژن تا بهو فیل شاهلهد بهگی تیهو دهن.

خالیدی نمرکی خویان نمنجام داو کاره ساته که شیان دایه پاژ شاهلهد بهگ، میری میرانی
دیار به کر. نمر خبه ره به پیچکی ته ختی شکزار و بهرزی سولتان پاگیاند و فرمانی دهست به جی
پروای پادشاه له سردانی شاهلهد بهگ درا. میری میران ناردی و برده دیوان و شاهلهد بهگ که

به کپوکی کاره‌کی زانی، به هزار ناری عه‌لی توانی خۆی پژگار کا و له دستیان پا‌کا و خۆ بگمیه‌نینه قه‌لای قولپ.

ولاته‌که‌میان کرده‌مولکی تابه‌تی سولتان و گزیریان به سهره‌وه دانان و شاه‌لده به‌گیش به قه‌لای قولپ و زه‌ویه‌کانی ده‌رووبری ده‌ویا و سیزده‌سالان همرای پاپوار، همتا مهرگ له دوی نارد و له دست مهر و به‌گلهران و بوختان‌که‌مرانی پژگار کرد و به خاکی سپارد.

شمش کپوی له پاش به‌جی مان: عه‌لی به‌گ، میر‌دیادین، وه‌لی‌خان به‌گ، جیهان‌گیر به‌گ، میر‌یوسف و میر‌سولیمان.

عه‌لی به‌گ کپوی شاه‌لده به‌گ

له پاش بابی ماهوی چل سالان قه‌لای و ناوچه‌ی قولپی له دستدا بوو. هه‌موو کس خۆشی ده‌ویست و نا‌کار و په‌فتاری هه‌موو په‌سند بوون. کاتی له دنیا کۆچی کرد، دوو کپوی به ناوی سولتان‌هوسین به‌گ و وه‌لی‌خان به‌گ له پاش مان.

سولتان‌هوسین به‌گ کپوی عه‌لی به‌گ

سالی ۹۸۰ ک (۱۵۷۲ ز) له سهر فرمانی له‌مهر دلانی سولتان‌ه‌لیم خان بوو به‌جی‌گری بابی. سالی ۹۹۳ ک (۱۵۸۵ ز) که سولتان مرادی خوا‌به‌خشیر له‌شکری شکانه‌دیوی به‌سهر‌داری عوسمان پاشای گموره‌وه‌زیر نارد سهر نازریایجان، سولتان‌هوسین به‌گ له سهر‌بادی نزیک به‌توریز، قزلباشان شه‌یدیان کرد. شمش کپوی بی باب مانه‌وه: قلیچ به‌گ، سه‌یدنه‌حمه‌د، زه‌ینه‌ل به‌گ، زاهید به‌گ، حمید‌هر به‌گ و قاسم.

سه‌یدنه‌حمه‌د کاتی بابیان کوشت، قزلباشان گرتیان و زنجیریان کرد و دوو سالان له قه‌لای قه‌مه‌مه‌دا به‌بن‌دیان کرد و له دوا‌یدا به‌کۆمه‌کی هیندیک نا‌غایان به‌ردرا و هاتمه‌ه ولات. له دیوانی سولتان مراده‌وه‌ه مزنا‌یه‌تی به‌زه‌ینه‌ل به‌گ درابوو. قلیچ به‌گ -که به‌تممن له‌و زیاتر و به‌ناوه‌ز له‌و که‌متر بوو- به‌کۆمه‌گی مسحه‌مه‌د به‌گی حمزه‌ میر‌ایه‌تی خسته سهر ناوی خۆی و له‌سهر مزنا‌یه‌تی ده‌گمل زه‌ینه‌ل به‌گدا کردیه هه‌را و دوژمنا‌یه‌تی و هه‌لسور و داسوینکی بی‌سوودی کرد و

هر لمر سرویمنانمدا - لمر تروشی و بدفعری خزی - به دمستی خزم و هژده‌گانی به‌کشت چوو.

سیدنه‌حمده به‌گ کوپی سولتان‌حوسین

که قزلباشان بهره‌لایان کرد، له نمرزم‌ومی چاوی به فرهاد پاشای سردار کموت و به‌لگی دلسؤزی و گیانبازی خزی خسته بر چاو و خزمه‌گانی له برده‌می دیوان دانا. له به‌زمی بی‌پرانموی پادشاه، سرداری به‌کار و لمبار، فرمانی قولپ و باتمانی پی به‌خشی.

زوری نه‌برد که هژی بسیان، به‌هلل به‌گی خالیان کشت و نه‌وسا بی‌نمره‌لست بوو به فرمان‌موای سر به‌خزی نموی. به‌لام له پاش چمند سالتیک، میری میرانی دیار به‌گری له خزی رهنجاند و له ناستانهی پادشاه میرایمی قولپ درا به کابرایکی عوسمانی نمویش به دمرکرای - به نیازی دادخوازی - روی کرده‌ناستانهی سولتان و سالی ۱۰۰۳ ک (۱۵۹۶ ز). همیشه ناستانهی گزپستانی نه‌سته‌مبول. سرلمنوی قولپیان دایم به زمین به‌گی برای و نیستا که می‌نوی کزچی همزار و پینجه بمر قولپ راده‌گا.

لکی دووهم فرمانبروایانی میافارقین

نمو میرانمش همر دهچنموه سمر مرشیخنه حمدهد کوری مرعیززه دین و ده گمل میره کانی قولپدا پسامن. یه کهم فرمانبروایان بهلول بهگ، کوری نه لومند بهگ، کوری شیخنه حمدهد. بهلول بهگ پیاورنکی دمس کرموه و کارامه و دلاوا بووه. ده پیشنا خزی و عومرشابه گی برای له لای نسکمندمر پاشای میری میرانی دیاربه کر بوون. نسکمندمر پاشا لسمر فرمانی کاریگمر هیرشی برده سمر جواز^۱ و قه لایه کی تینا نیجاد کرد و ناری لینا نسکمندمریه و بهلول بهگی کرده دژدار و ناوچه کی به سنجق پی به خشی؟ زوری خزمهت به دولت کرد و جدومری له خن نشان داو میری میرانی دیاربه کر و میر و معزنانی کوردهستان بوی تیکموتن و بوی ویکموتن و تکانامیان بۆ نووسی که بهشیکی له میرانی باب و کالان بریتیموه و پروانه ناستانی پیروزه هیلانه و باره گای شاهانی سولتان سلیم خان کرد. له ناور ویدانموی بی که مایه سی پادشاهانموه، ناوچه میافارقین و هرچی سریه وینه له قولپ جوئی کرایوه و به ناری مولکایمتی ترخانموه پییان به خشی. همروه ها به فرمانی بمرز درچوو، باج و پیتاکی هوزده کانی بسان و بوجیان و زیلان - که وهختی خزی له شاولمد بهگ سترابوون و وسمر مولکی تاییمتی سولتان خرابوون - بهلول بهگ کوی بکاتموه و ساژ به ساژ بیخاته ناو خمزینمی دیاربه کرموه. چمند سالیلک بهو ناوایه گوزهرا؛ کۆچ و کۆچار بمر و لاتی عهجه م دستی پی کرد. هوزده کانی سولیمانی له چنگ زۆرکاری و نالمباری دمه لاتداران ولاتیان جی دههشت و دهچونه نمو مهلبندانه که قزلباشیان لی درکرا بوو. به پاسمان داده مه زران و ده کرانه نالای بیگی و سنجق و زعامه تیان ده دانی؟ همر نمونده که له پارتیزمرانی بیارینن. هوزده کانی بمر پدی بهلول بهگیش که هستیان بهم باس و خواسه کرد، گویشان له کلاو دره پراند و قوشی و

۱- له دستنوسینکا «جواز» نووسراوه. رنگه قه لای عادل جواز بی. عمونی

کوپړه گوږی بېوون و خویان له پیتاک دهبوارد و کلکیان پښ هلدېه سارد. تمنانت کابرایه کی بسیانی - که ناوی شاسوار بو- خوی کرده مریلوی قهلاي بایمزید و هزار مالتیکی سلیمانی^۱ و کوردی تری له خف کۆ کرده و و لاتیان چه قاند که به نامان و زامان پوولمسوتاویک چیه پیتاک نادهین. بههلول بهگ هوکمی وهرگرت که بچی نمو باجانه کۆ کاتمه و مال و مالاته کانیش بۆ میافارقین بیتیتسوه. لمو چوونیدا تووشی شهرهات و دهگمل شاسواردا ملیان دهبهر ملی یک نا و له شهردا بههلول بهگی کلؤل شهید کړا و پینچ کوږی له پاش بهجی مان: میرخان، عومر بهگ، مهحمود بهگ، محمدهد و عوسمان.

میرخان کوږی بههلول بهگ

له پاش کوږانی بابی، کاره کی نویان پښ سپارد. چمند سالتیک به سمردا پارد؛ هوزه کانی بهردستی کاری زور ناشایستیان دهکرد و خه لک له دستدریزی و زورکاریان وزاله خاتبون. دادیان له دست بردهبر باره گای پادشای دادپهنا و فرمانی کوږانی میرخان و تیره کانی بسیان و بوجیان و همسوه خرابه کاریکی سمریوان، بۆ محمدهد پاشای میری میرانی دیاربه کر هات. محمدهد پاشامیرخانی هینا دیوانی دیاربه کر و به فرمانی سولتان کوشتی.

عومر بهگ کوږی بههلول بهگ

له پاش کوشتنی برای، میافارقینیان همو سپارد. دهوایه سالتی چوار خمروار^۲ زتی بۆ خه زتنه ی دیاربه کر کۆ کاتمه. نمرکی خوی به نه نجام نه گه یاند و نمو دراوه ی بۆ هه لته سوږا. لهسر پیشنیاری میری میرانی دیاربه کر و دهفتمداره کی، میرایه تی کورده کان و پښ ږاگه یشتنی میافارقین له دیوانی پادشای دوهلته پنهانی به شوکت و شان، سولتان محمدهد خانوه، به برایم بهگ ناقساق^۳ کوږی جیهانگیر درا. عومر بهگ دهپیشدا پنهانی به فرمانی هوای بدلیس برد و خه ریک بو دراوه کی دوهلته پهیدا کا؛ بهلام شتیکی وای به دهسوه نهچو. نه سجار گه لیکي خزی و تزیی له خف هالاند

۱- له دو دستوردا بسیانی له باتی سولمیسانی نورساره و بسیانیه که راسته. عمونی

۲- محمدهدعلی عمونی نم خمرواره ی به کیسه مانا کردوه. همزار

۳- له دو دستوردا ناقساق. عمونی

و له ناوچه‌کانی مووش و خمنس و مه‌لازگردا خوی کرده‌چسته و پئنگری ده‌کرد. له نیتوان حمز و
 باتماندا چمند جارتک کاروان و هاتوچۆکمری پووت کردوون و چمند موسولمانیکیشی کوشتوون.
 عه‌لی به‌گ میرلیوای خمنس و محهممد به‌گی معزنی حمز و چونه سمری و برازایه‌کی و هیندیک
 له هاوکارانیان کوشت و همرچی بوویان به تالانیان هینا و بۆ خوشی به هه‌زار جیره‌بابه و
 چهرمه‌سهری خوی دهریاز کرد.
 نه‌گهرچی ناوی میرایمتی له سهره، به‌لام دز و سیرمه‌خزده و ناتوانی له هیچ کوی به‌حاورتیهوه.

به‌شی نوووم له پوهېری سیمه

تدویش دوازده‌بده^۱

به‌ندی په‌کم

فهرمان‌پوایانی سۆران

نیچیسروانی له‌بارزان و پازموانی پازی به‌رز و بی پیپیلکمی تیشمشاخی لروس و هل‌جروی میثروی دور و بی‌سنووری کورد‌هوازی، به له‌باری بزمان چورنه دوپ پنچک و ناوده‌ومن و به به‌مندمان هل‌گمراون و ورد گمراون و چمند به‌رداوبه‌ردیان کردووه و زمرد و همردیان پشکینوه و زۆر و زموه‌ندیان نقریسه و گه‌لیک قوناعیان گزپروه و له لای زۆران لایان داوه و به‌رو سۆران پوویان ناوه و پمندیان خستوته داو و ناوایان له به‌ر پاناوین که زنجیره‌ی به‌چه‌کمی خانه‌دانی میسری سۆران، ده‌گاته سمر که‌لوس^۲ ناوتک که عمره‌بی به‌غدا بسوه! له گمردانی گیتوگمیری گمردوونی چه‌بگمردوهه ولاتی خزی جی هیتشوه و گمردی دهردی لی نیشتهوه و ناواره بوونی چیتشوه و به‌رو شه‌وان^۳ - که سمر به

۱- له دوو دسنووسدا ۱۰ به‌ندو به‌ندی ۱۱ و ۱۲ نیه. عمونی

۲- ده‌بی که‌لوس نازناوی میسریکی ددان‌کلی ماله‌میسرانی له میثریته‌ی پوهاننژ بوو. نیسماعیلی مه‌لاحوسین له تاریخی شه‌ره‌لادا دلی: سدرخاب به‌گی شه‌ره‌لان بارامی کوپی خزی به سمر نامیندیهه دانابو! که نیتشاش نموده‌کانی فهرمان‌پوای پوهاننژ و کۆ و حمیرین. کتبی الاربعه قرون الاخیره للعراق له پهلوتی پووسم ۱۶۸۸ دلی: «سدرخاب کوپی خزی کرده‌حاکمی پوهاننژ و شو به‌مه‌اله سیمه‌د سال هر مان».

۳- شه‌وان، له ولاتی سۆران نیه. هر پوهانه گزپاره و «ته» له جی «ر» داندراره. «دز» قه‌لایه. پوهاننژ: قه‌لای پوهان. پوهاننژ ناوتکی تازمیه و ته‌مندی ناگم‌پتیموه یز پیتش همزای کۆچی. پوهان په‌نگه له پراومندوهه هاتی به ناری شه شاره‌وه که پراومندی گموره بنیاتی ناوه و به گشتی معجب‌البلدان به شه‌یال‌متی مووسل ناسراوه. شه‌وسا ده‌بیته ←

ناوچمی سۆزانه - پۆیشتووه و له گوندی هه‌ودیان^۱ دانیشتووه و بۆته شوانی گوندیه‌کان و ددانی پیتشمه‌ی نه‌بوون و به‌و بۆنه‌وه چونکه به زاراوه‌ی نه‌وان به پیاوی کهل ده‌لێن که‌لۆس، ناوی پیتشوی لادراوه و هه‌ر به که‌لۆس ناو براوه. که‌لۆسی شوان سێ کوپی بوون: عیسا و نیسراهم و شیخ و میس^۲. عیسا کوپنکی هیژا و هه‌لکه‌وته و به‌رچاوتیز و نیره‌پیاو و دلاوا و مەشره‌ف‌خۆش بووه؛ هه‌ر چه‌کی له شەرته شوانیه‌کی دهمت که‌وتووه، ده‌رخواردی کوپوکالی هه‌رزه‌کار و ده‌ه‌رووسی گوندی داوه و به‌ جوانمیسرتی، چاوبه‌ره‌ژتیری کردوون و هۆگری بوون و له فرمانی ده‌رنه‌چوون.

هه‌ر له‌و سه‌رویه‌ندانه‌شدا دوژمنیکی زۆر زه‌رنده‌ رووی کردۆته نه‌و مه‌له‌بهندو فرمانی‌ه‌وای ولاته‌که خۆی بۆ شه‌ری نه‌و ساز داوه.

مه‌رمنداله و کوپوکالی ده‌وری عیسا -هه‌ر بۆ گاته‌- ناوی مه‌ریان له عیسا ناوه و که‌وتوونه شۆینی و پوویان کردۆته لای باله‌کان^۳ خه‌لکی نه‌ویش سه‌ر و سیمای مه‌رعیسیان به‌سام دیوه و زۆریان به‌ ده‌له‌و نه‌وساوه و به‌ مه‌رد و په‌ندیان ناسیوه و نه‌وانیش به‌ریاریان داوه که ئیتر له‌مه به‌ داوه مه‌رعیسا مه‌یری راستی بێ و له راست فرمانی مه‌ل که‌چ بن و چی گوت له گفتی ده‌رنه‌چن.

به‌م جۆره خه‌لکیکی زۆری پتیه هه‌لنیش و هیز و پیتزکی پیتادی پمیدا کرد و په‌وانه‌ی قه‌لای نه‌وان[په‌وان] بوون و ده‌وریان لیتا. ده‌رویه‌ری دژه‌که له که‌ژه‌که، که‌ثر و به‌ری سۆری زۆر بوون. عیسا و ده‌رویه‌ره‌کانی له ناو نه‌و به‌رده‌مسوورانه داهه‌زرا‌بوون و هی‌ند چاوسوور و غللوور و له‌سه‌ر شه‌پ‌کردن سوور بوون، نه‌تیه‌ی دژه‌ارانیا‌ن برد و به‌ کۆمه‌لی به‌رده‌مسۆزان ناویان ده‌رکرد. به‌رده‌مسۆزان له ناو ده‌ماندا زۆر بووه و ورده‌ ورده‌ به‌رده‌که هاو‌پیش‌راوه و پیتیه‌ی سۆزان تاق بۆتیه‌ و به‌و هاله‌مه‌یره

→ قه‌لای پاهه‌ند. عه‌ونی

وێشده‌چی دزی په‌وان بێ. پۆ، چۆمه و دز، دژه. واتا قه‌لای چۆمان. هه‌ژار

۱- گوندیه‌که له ده‌کیلۆمیستری باکووری پۆژلوی په‌واندز و به‌ قه‌د کتیری باله‌کیانه‌رمیه و له پیتشدا ناوی هه‌فت‌خو‌ران بووه و خاوه‌نی‌ه‌ی له‌ سه‌لای لا‌سه‌رمه‌ به‌ ناوی هه‌فت‌یا‌نی پا‌گۆرتووه. جه‌میل

۲- نه‌میس‌زه‌کی و حوسین‌ه‌وزنی به‌ «شیخ نیه‌ریس» یا‌ن نه‌وسیه‌. جه‌میل

۳- گوندیکی قه‌ها‌به و نزیکه‌ی ۷ کیلۆمیس‌تری باکووری په‌واندز و له سه‌ر لکینکی زنی گه‌ره هه‌لکه‌وتووه. هه‌زی گه‌ره‌ی باله‌کی -که ۶۰ گوندیکیان دا‌گرتووه- نه‌و ناویان به‌رگرتووه. جه‌میل

سه‌رکه‌مه‌کی له‌شکری گه‌ز مه‌فۆن ناوی «باله‌ک» بووه. هه‌ژار

گوتراوہ^۱

سرنمنجام عیسا قہلای گرت و وک عیسای مریم، بہ ہالای بہ ودمی دمی، تہمی ماتہمی
لہ ہمر خہمباران پخواند و دہرد و ستممی لہ سر تارانن. نستمیری بہختی لہ ناسوی ہاتدا تیشکی
دایہوہ و دہم لہ شوین دہم و کات لہجم کاتا دہگمشایموہ. بہ مشورخوری و زانایی زوری، ماوہیہکی
زور بہ کامہرانی و خوشگوزہرانی، چاویری و شوانی گہلی دلسوژی کرد و کہ پوزی ہرا و گوزچانی
ناکامی لہ گردن ہالا و لہ سر تہختی پخوانموہ ہاتہ سر تہختہمی داریمست و پخوانمی گوزستان
کرا، زور ناوی چاکہ و تاکہ کوپیکی لہ پاش بہجی ما.

شاعری بہگ

لہ پاش بابی کرا بہ میر ولہ سر تہختی فرمانہوایی جیگیر بوو. کاتی کہ مرگ ہاتہ سردانی و
لہ ژیانی زور کرد، چوار کوپی بہناوی عیسا و میرداغ و مہرہستین و مہرسمیدی^۲ لہ پاش بہجی مان.
باوک ہمر بہ زیندی سمری ولاتہکی لہ ناو کوپہکانی دابہش کرد؛ تا لہ دوی شو پیلہ بہ
یہکتری نہگرن. ناوچی ہمریری -کہ پاتہخت بوو- بہ مہرعیسا بہختی^۳ و لہ دہورانی دہستہلاتینا

۱- وشمی «سنگ سرخ» لام وا نیہ ہمدی سورہ بی. ناوی ولاتی سوزان لہ کتیبی *مسائل البصاردا ہاتوہ* کہ دو
سعدہ ہمرلو پوزگارہ نووسراوہ. پیم وایہ سنگ سورہ و لہ سونگی سینہمندی سورہوہ شو ناوہ رسکایی. فریدریک
میلنگن سعدیہک لہمویمر بہ کوردستاندا گمراوہ و سفہرنامیہکی بہ ناوی ژیانی *سہرہائی ناو کوردان نووسیوہ*.
دہوتدا دہلی: کورد پمنگی سوروی گہلیک خوش دہئی. ہمتا کوردیک دہیسم باسہکی ناو کتیبی گزہنہفونی
سہرکردی یونانیم بیر دہخاموہ کہ ہسنی چلکہ سورہکانیان دہا... ہند. وا دہارہ سنگی کورد لہ کن فارسان پوتہ
سنگ. جہمیل

۲- نہمین زہکی دہلی: لہ کتیبی کوردلردا میرہعلی نووسراوہ. حسین حوزنی دہلی: ناوی میرسمیدی عملی بسوہ
و پنگ نہمہ پاست بی. جہمیل

۳- نہمین زہکی و حسین حوزنی دہلی: «شاعری بہگ دہگہلیدا چوتہ ہمریری» بہلام باسی ہشی سی
کوردکانی تریان نہکردوہ. زور ویدہچی میرداغ لہ بالہکیان و مہرہستین لہ پخوانن و میرسمیدی عملی لہ شعلوہ
دامہزینرابن.

ده گمل پسریداغی فرمانی هوی باباندا بوو به شمریان و له میداندا کوژرا.^۱

پسریداغ^۲ کوری شاهلی بدگ

له پاش بابی به سر به شه کوی خوی راده گمیش و سوماقلق^۳ (سوما) شی له هوزی نیلخاسی^۴ سر به قزلباش پرگار کرد و خستیه بهر دهستی خوزیموه و چمند سالتیک فرمانی هوی تیندا کرد و نه مسجار مالوایی له زیان کرد و دوو کوری له پاش به جی مان: میرسیفه دین و میرحوسین.

میرسیفه دین

بوو به جیشینی بابی. به لاق زوری نه خایاند که پشیردی خودا بهر مو گزپرستانی شاند و شوتنه کوی بزو برای به جی ما.^۵

میرحوسین

له جینگوی میرسیفه دینی برای کرا به میر وهیتشتا دسته جلکی له میرایه تی دا ندرپیو که خوا ریزی له سر دنیا بهی و نموش حوت کوری همبون، گموره که میان ناوی میرسیفه دین بوو؛ شو له جینگوی بابی کرا به جیشین و سوماشی وهک باب و بایسرانی خسته بهر چنگموره.^۶

میرسیدی کوری شاهلی بدگ

نه گمرچی کوری گچکهی شاهلی بدگ بوو، به لاق به پایه و ناویانگ زور گموره بوو. بز نان بدیمی و

۱- حوسین حوزنیش همرا دهلی به لاق نه مین زه کی دهلی میریدانی برای کوشتریه. پیم وایه به مهله چوره. چه میل

۲- له دوو دستورسا میریداغ. عومنی دانمر له باسی شاهلی به گیشدا میریداغی گوتروه. هه ژار

۳- له دوو دستورسا سوماقلو. عومنی حوسین حوزنی به سوما نووسیوه پنگه سیماقولی بی که گوندیکه سر به کزیه. چه میل سوما ناوچه می که بهر فروانه و له کوردستانی بهر دهستی نثرانه و سر به نهستانی ورمییه. هه ژار

۴- پنگه له هه ژه کانی قزلباش بووی، پسریداغ راوی نان و دهورینی پمستاون. چه میل

۵- حوزنی دهلی: له پاش مرگی سیفه دین، هوزی نیلخاس سومایان گرتوه. چه میل

۶- حوسین حوزنی دهلی: که سوما له نیلخاسان ساندوه، دواپی نیلخاسانیشی پراندوه. چه میل

به‌خشین، وک دهریای بی کنار واپو. نازای دلاوایی به دنیا دا گمراپو؛ له میبدانی مرداندا، له پوی هیرشیمرداندا، برانبر به هزاران بو؛ کوتالی مردازایی به بهژنی نمو یراپو. له پاش نه‌مانی بابی له شقاقاد^۱ داده‌نیشت. تۆلی کوژرانی مرعسای برای له پیریداغی بابان ساندوه و به گزی دا هات و پیریداغی کوشت و داخی خۆی پی پشت و ناوچهی براشی ده‌گن بمشی خۆی ټینکل کردوه و له سر مه‌لبنندی سۆزان و ناوچه‌کانی سریمو، زۆر به سریمستی و نازاد و نازا فرمانه‌وایی ده‌کرد و له سرته‌نجامدا که له بمر مسرگ به‌زی و خزیه گزوی بمرته‌نگموه، سی کوی به ناوی مره‌سپه‌دین و مره‌عیزه‌دین شیر و سولیمان له دوو به‌جی مان.^۲ مره‌سپه‌دین له همره‌تی جوانی و جهنگی به‌هاری ژیانیدا له سر نهمپ پمپی و پدیره‌ی نمو دنیا بو.^۳

مره‌عیزه‌دین شیر

میری همولیری بو. سالی ۹۴۱.ک (۱۵۳۴.ز) که سولتان سولیمان‌خان نارامیگی به‌غذای گرت، زستانه‌کی له همولیر گزهراند.^۴ لهو به‌ینه‌دا عیزه‌دین شیر هیندیک کاری نارپوای دهراره‌ی

۱- شقاقوه کمنه و مسالك الابصار باسی ده‌کا. پمگ ناوه‌که له شعل (دل) و (شار) پمیدا بسویی؟ که ده‌لین شاقولیاوای به لاموه دوروه؟ چونکه شاقولی به‌گ له دواپی‌دا لسمری بووه. جه‌میل

۲- حوزنی موکوریانی ده‌لی: مره‌سپدی دوری قه‌لای همولیری داو قزلباش چیرقه‌لاییان کرد و به‌دستیانه‌وه نه‌ده‌دا، دوره‌دان شمش مانگی خاباند. میر له خوار قه‌لوه مرگوموتیکی گموره‌ی دروست کرد و گه‌لنکی کورد هینان و فرمانی دا که خانوان دروست کمن. بمر کاره شارۆکمیک به‌رهم هات.

۳- حوزنی ده‌لی: سی مانگ میریرووه له سر سواریموه هه‌لنیزوه و دمه‌ته و له‌جی مردوه. جه‌میل

۴- حوسین حوزنی ده‌لی: سولتان سولیمانی قانونی له سه‌میری تموریزی تی‌شکاپو. خۆی له سرمای زستانی تموریزی دزیموه هاته گمریمان و له همولیر دابمزی. عیزه‌دین پیشوازی شاپانی لیکرد و هممو زستانه‌که میوانداری زۆرباشی لیکرد؛ به‌لام سولتان سولیمان چونکه زۆر خویتری و نامرد بو، سزای سنماری داوه. سمرۆک هۆزی دنه‌ ده‌دان له میر هه‌لگه‌پنومه و پیاره‌کانی خۆی فیر ده‌کرد نازوله بنیئنه‌وه و بمر ناوایه پلاتی بۆ ټیکخت و له شه‌وتیکا برديه مۆلگی شاهانه و به نه‌ینی خنکاندیان. نهمسجار به شیر به‌ربورونه دوستانی و گه‌لنیک سمرکۆمار و سمرناسی شار و مه‌لای مزنیان کوشت. گنجینه‌ی میریشی تالان کرد و همرچی بمر پدی کومت بردی. جه‌میل

نوکمرانی ناستانمی پمرزی سولتان کرد و بز کوشتنی فرماني بی‌وچان درا و کوشتیان^۱

هولیریش درا به حوسین به‌گی داسنی، که له ماله میره‌کانی یزیدی بوو. له پاش کوژوانی عزیزه‌دین شیر، سولیمانی براشی خیر و خوشی له دنیا نهدی و له پاش ماویه‌کی کم پتی نه‌مانی به‌دی کرد و بوو به‌گۆرنشین و سَن کوی به‌ناوی قولی به‌گ و مرعیسا و میرسه‌یفه‌دین له سرزه‌مین به‌جی هینشت. سولتان سولیمان‌خان هم‌وو ولاتی سۆزانی و مسر هولیر خست و کردیه به‌خشش بز حوسین به‌گی داسنی. نیتیر هوکمداری سۆزان به‌یک‌جاره‌کی له دست خاوه‌نانی هاته دهر و بیانی پی‌راده‌گمیش!

میرسه‌یفه‌دین

کوی میرحوسین کوی پیریداغ

و‌ه‌ک له‌م‌م‌و‌م‌ر که‌ل‌م‌ب‌م‌ری ت‌م‌ر‌م‌زنی ق‌ه‌ل‌ه‌م‌ک‌ه‌مان د‌ه‌ل‌اندی، میرسه‌یفه‌دین س‌و‌ما‌ق‌ل‌ز [س‌و‌ما]ی و‌ه‌ک‌و‌و‌و‌ باب و‌ک‌ال‌ان له‌ دستا بوو. ل‌م‌وان س‌م‌ر‌ه‌مان‌دا که‌ ه‌م‌و‌و‌ خ‌ا‌ک‌ی س‌ۆز‌ان له‌ ل‌ای‌م‌ن پادشاهی خ‌م‌ز‌ا‌ک‌م‌رو‌ه‌ به‌ حوسین به‌گی داسنی به‌خ‌ش‌را^۲، چ‌م‌ند ج‌ا‌ر‌ت‌ک‌ له‌ ن‌ی‌ت‌وان م‌ر‌س‌ه‌ی‌ف‌ه‌د‌ین و‌ حوسین به‌گ‌دا ش‌م‌پ و‌ ل‌ی‌ک‌دان پ‌وی داو له‌ ن‌م‌ن‌ج‌ام‌دا س‌ه‌ی‌ف‌ه‌د‌ین خ‌ۆ‌ی له‌ ب‌م‌ر ی‌ز‌ی‌د‌یه‌ک‌ان ن‌ه‌گ‌رت^۳ و‌ پ‌ه‌ن‌ای به‌ ب‌ی‌گ‌ه‌ به‌گی ح‌ا‌ک‌می ن‌م‌ر‌د‌ه‌ل‌ان ب‌رد. ب‌ی‌گ‌ه‌ به‌گ له‌ ت‌ر‌سی ت‌و‌و‌پ‌ه‌ ب‌و‌ون و‌ پ‌و‌و

۱- حوزنی ده‌لی: میر عزیزه‌دین کۆری راوژوکمرانی له‌ مه‌لاچاکه‌کان یتله‌ هینابوو؛ به‌ بی‌ پرسی ن‌ه‌وان ه‌یچ کاری ن‌م‌ن‌ج‌ام ن‌ه‌ده‌دا. زۆریشی ناسواری باش به‌جی هینشت. بز ن‌م‌و‌نه: گومبزی ی‌و‌وش ی‌ن‌ف‌ه‌م‌ب‌ری له‌ م‌و‌س‌ل‌ ن‌و‌ی کرده‌و و زۆری دوو‌کان و زو‌ی‌ز‌اری د‌م‌ د‌ه‌ج‌له‌ د‌ه‌م‌ب‌ل‌ کرد. له‌ پ‌ل‌ۆ‌ه‌ل‌انی هولیر دوو م‌ز‌گ‌م‌وت و م‌ی‌وان‌خ‌ان‌م‌یه‌کی دروست کرد و م‌و‌ق‌و‌ف‌ی زۆری بز پ‌ه‌ن‌ه‌و‌ه‌. ش‌اری ک‌م‌ر‌ک‌و‌کی ق‌م‌و‌خ‌ا‌ت‌ر کرد و د‌ه‌ش‌ت‌ک‌یه‌ک‌انی له‌ ش‌ار داو‌م‌م‌ز‌ان‌د‌نا س‌ی م‌ز‌گ‌م‌وت و ف‌ی‌ز‌گ‌م‌یه‌کی زانستی ل‌ی ب‌ن‌ی‌ات‌ نا. م‌ع‌د‌ر‌س‌ی س‌ۆز‌انی -که‌ له‌ ک‌م‌ر‌ک‌و‌ک‌ه‌- ل‌م‌وان‌یه‌ ه‌ی ن‌ه‌و‌ی. ج‌ه‌م‌یل

۲- حوسین حوزنی ده‌لی: که‌ سولتان سولیمان هولیری دابه‌ حوسین به‌گی یزیدی، خ‌ه‌ل‌ک‌ پ‌ی‌یان خ‌ۆ‌ش ن‌م‌وو؛ چ‌ون‌که‌ له‌ ز‌ی‌د و د‌ی‌ن‌یان ب‌ی‌گ‌انه‌ بوو. س‌م‌ر‌م‌ای ن‌م‌وش زۆر ز‌ا‌لم‌ بوو. ت‌ی‌ک‌را گ‌لی‌ن‌ا‌م‌یه‌ک‌یان ن‌و‌وسی و به‌ چ‌م‌ند پ‌ی‌او‌ت‌کی گ‌م‌و‌رده‌ا ب‌ۆ‌یان نار. دوو ل‌م‌وانه: م‌و‌ل‌انا ش‌ی‌خ ش‌م‌ر‌ه‌ف‌ه‌د‌ینی ن‌خ‌ش‌ب‌م‌ندی و م‌و‌ل‌انا س‌ه‌ی‌ف‌ه‌د‌ینی س‌و‌ه‌ر‌م‌و‌ر‌دی ب‌و‌و؛ که‌ ن‌ه‌وانه

ش‌ی‌خی ت‌م‌ر‌ق‌م‌ت‌ ب‌و‌ون. ه‌م‌و‌ه‌ها چ‌وار م‌ه‌ل‌ای گ‌م‌و‌ر‌ش‌یان د‌ه‌گ‌ل‌ بوو. فرماني‌دا ه‌م‌و‌ویان ک‌وش‌تن‌ا ج‌م‌م‌یل

۳- حوزنی ده‌لی: ه‌زی ش‌م‌ه‌که‌ ن‌ه‌و‌ه‌ بوو؛ خ‌ه‌ل‌کی س‌ۆز‌ان له‌ چ‌نگ ک‌ا‌بر‌ای ی‌ز‌یدی و‌ز‌اله‌ ه‌ا‌ج‌ی‌و‌ن. د‌س‌ت‌م‌و‌د‌ام‌ینی ←

لشکر گیتی سولتان، نه پروی پیدا و نه یاریده‌دا. مرسیمفمدین به دل‌ساردی گمراه و هاتمه سقران و کز مه‌لیکی له خه‌لکی نمو ناوه له خنّ هالاند و هه‌لیکوتا سر دوزمن و دژی همولیری داگیر کرد.

په‌راندنی نمو له‌مپه‌ره و سرکه‌موتنی واسه‌مه‌ره، هومیلدی وه‌بره خستوه و هه‌موو هۆز و تیره‌ی سقران به تیک‌پایی بوژانسه‌وه و هروژان و هاتنه بر شالی می‌ری خویانه‌وه. چون سرده‌میلک نه‌بو موسلم له ژیر درۆشی عه‌بباسیان خزمی یه‌زیلی قه‌ کردن، مرسیمفمدین هر بو نیازه به‌ره یه‌زیلیه‌کان بزوت. حوسین به‌گ به لشکری یه‌زیلیه‌وه پیتی پی‌گرت و شهرتکی زور خه‌ست و خویناوی له ناو سقرانی و یه‌زیلی پروی داو نه‌مجاره یه‌زیلی شکان و له‌مو شهره‌دا پیتسه‌د پی‌اوی سمرناسی داسنی کوژا و به‌ره‌ی حوسین سرکه‌موتا تالان و مال و شمه‌کی زور و زه‌وند وه‌گیر لاوانی سقرانی و وه‌چنگ مرسیمفمدین کموت و مرسیمفمدین بۆه به می‌ری سمره‌خوی سقران. مرسیمفمدین داسنی چمند جارتیکی تر شل و شکسته و گه‌چهر گوجه‌ری یه‌زیلیانی کز کرده‌وه و شهر یه‌زیلی نایه‌وه و هه‌موو جاریش له‌شکره‌کی ده‌شکایه‌وه و جار له جار پتر ده‌پوچایه‌وه و سرکه‌موتن چو‌بووه لای سمفمدین و داسی داسیان نه‌میده‌بری. حوسین به‌گی داسنی که تیگه‌بشت ناسنی سارد کوتانه و تنگانه‌ی پی‌ده‌ره‌تانه، به بۆ‌درای و سرشۆ‌پی به‌ره‌و پاش گه‌رایه‌وه. کاتی باس‌وخواسی نمو شکان و پاوانه‌ گه‌بسته ناستانه و سو به مقومقو، ناردیان حوسین به‌گیان برده‌مسته‌نبوول و فرمانی له سهردانی له سولتانه‌وه بۆ ده‌رچووه به هه‌زار نه‌شکنجه و نازاردانه‌وه کوشیان.

کسی هاوکاری زۆرداران سو پیشمی   ده‌سی زۆردار به پی‌سو دای له پیشمی
که تاژی پاری پی نه‌کرا و شه‌کت بوو   له لای پاوکر له ژیردارا شه‌کت سوو
که‌موتک هاوخوتنی خوی بینتته سر داو   نه دووره ختوی، خوی لیسنی به شۆ‌ریاو

→ مهر برون که نمو دل‌پایه‌بان له کۆل کاتمه‌وه. هیرشی برده‌سر و له دشتی حریر پیکدا هاتن و لشکری حوسین به‌گ هه‌لات و دایه‌ چیا و چوه ناو قه‌لای حریره‌وه و ناردی که لشکری بۆین. به فرمانی سولتان لشکری موسلی بۆ هات و به گۆ به‌کدا هاتنه‌وه و نه‌وجار مرسیمفمدین شکا. جه‌میل

سولتانی خمزاکمر فرمانی به سولتان حوسینی فرمانبردار نامیدی داکه همموو میره‌کانی کوردستان ده‌گمل خۆ به‌ری و بچه سمر مرسه‌یفه‌دین و خاک‌ی سۆزانی له دست دهرستن. به‌لام نمو هزار زیلمش هرچی کردیان و کراندیان و مریان و مراندیان، چیان بز ده‌گمل نه‌کرا و به شوات نه‌گمیشتن و به بۆزای و دۆزای گهرانه‌وه. تیر لومو ساهو میری سۆزان حساو و بن تیرس و پرس و به کامرانی و نازاد و سمره‌خۆ گوزهرانی ده‌کرد و فرمانی به سمر همموو ولاتی سۆزاند دهریسی. به‌لام و له گوتویه‌انه:

به‌لای عاسمان که ویستی پیت به‌وستی   ده‌پیشدا چاو و گوئی و زارت ده‌بستی
که قورتی پیت نه‌دی و چاکه‌ت نه‌بوسی   گلار بووی و له ناو چالدا قه‌تییی
هه‌تا بسزا زوانست بز زبانه   به‌لای بنی شاورزی شاهوی ژبانه

نمایش خوا لیتی گۆری و کموته ناو تۆپه‌وه و یوسف به‌گی برادۆست - که نازناوی غازی‌قران بسو^۱ - هه‌لگیرواند و درۆی بز هه‌لگیرواندن که نه‌گمر ده‌گمل نه‌ودا به‌پیشه لای سولتانی خمزاکمر و پهنای پی بری و نمایشی تکا‌کار بی، هرچی شواتیمتی بۆی ده‌چته سهری و له درهای بی‌بنی به‌زی شاهانه‌وه همموو گونا‌هی هه‌لدوهری و لیتی ده‌بوهری و به ده‌ستوری باب و بایهرانی ولاتی سۆزانی ده‌گمل خه‌لاتی زۆر پی ده‌به‌خشن و تۆپه و نیسانی به سنگه‌وه ده‌نه‌خشن.^۲ میری وه‌دوی خۆیدا و ده‌گیری خست و تهاو پای نه‌خستبووه ناو ناستانه‌وه میره‌زه‌می به پیره‌وه هاتن و خستیان و به‌ستیان و ده‌ستیان لی هه‌لنه‌گرت هه‌تا هه‌ست و خوستیان لی بری.

۱- غازی قران گۆری سولتان نه‌حمد و نوحی مره‌کانی حسنه‌ویه به‌وه، که هاتۆن و لومو ولاته به‌ونه میر. جه‌میل
۲- حوسین حوزنی ده‌لی: به‌وه فریو درا که به‌چن و په‌یماننامه ده‌گمل سولتان به‌ستی و تیا به‌یار به‌ری که: میر خۆ ده‌ستوری هوسسانی نه‌گمیستی و خه‌لکیش لی هان نه‌دا و بازگانیان له ناودا بی و ده‌ولتی هوسسانی سهره‌خۆیی سۆزان به رسمی به‌ناسی و سولتان میره‌کوره‌کانی بز بنیری و ده‌گژ نیران پاجی و تاونباران به‌دنه‌وه به په‌کتر و سفیران ناو و گۆز بکمن و تا ده‌سال نهم په‌یماننه ده‌گمردا بی. هه‌روه‌ها باسی زۆر فیل و فره‌جی تیرش ده‌کا که بز چاو به‌ستی خه‌لوته گه‌روه. جه‌میل

میرسهره‌یفه‌دین بۆزی چواری مانگی قوریانی سالی ۹۶۶ ک. (۱۵۵۸ ز) کوژلوه. جه‌میل

قولی بهگ

کوپی سولیمان بهگ کوپی میرسیدی

لهو پژگاره‌دا که ولاتی سۆزان به دهست داسنیه‌کانهوه بوو، قولی بهگ چمند جارتیکیان به گۆذا هات و هه‌موو جاریش له بهریان دهشکا و هیتی پی‌نەشکان و له چاری ناچاره‌وه خۆی له کوردستان ناواره کرد و پووی کرده‌هرگانه‌ی شاتۆماسب و پەنای به نێزان برد.

سه‌بارهت به دژمنی و کینه‌ی کۆن و له میژینه‌ی هه‌واخوایانی هوسین و ناشانیانی یه‌زییدی، داسنیه‌کان موسولمانی سۆزانیان ده‌گیره‌تێان و ملیان لێتان و ده‌میان تێتان و کارتیکی وایان ده‌گمڵ کردن که هه‌موو کەس به چاکه‌وه یادی هه‌ججاجی یوسفی ده‌کرده‌وه و زولمی بێشادی سەعدی کوپی زیادیان له بیسر برده‌وه.^۱ کوردی سۆزان کێردیان گه‌یشه‌ نێسکان و له گیان و ژیان و هه‌مز بیه‌رونی پیاویان نارد هه‌جه‌مستان و به‌ تکا و نزا و داوێن‌یادان قولی به‌گیان هه‌تیانه‌وه.^۲

ئوسا ناردیانه‌ ناستانه و داوای پله‌ی باب و باپیرانی له سولتان کرد. سولتان سولیمان‌خانی خه‌زاکمر به‌روای به قولی بهگ نه‌بوو؛ دلی ئاوی نه‌خوارد هه‌وه که بۆی بکا و بۆ ناوچه‌ی خۆشی نه‌نارد هه‌وه سه‌ماواتی^۳ سر به‌ به‌سرای به‌سجق پی به‌خشی.

له پاش نه‌هه‌شتینی میرسه‌یغه‌دین و کوشتنی هوسین به‌گی داسنی و پوودانی ئهو پووده‌وانه‌ی که لیتی دواين، له‌سر تکای سولتان هوسین به‌گی فه‌رمانه‌ی‌ه‌وای ئامیدی، له سه‌ماواتی به‌سره‌وه راپانگۆت و له مه‌لهمندی سۆزاندنا ناوچه‌ی هه‌ریریان دایه^۴ و بیست سالتیک له‌وتنده‌ری ما و

۱- سەعد کوپی زیاد سه‌رکرده‌یه‌کی له‌شکری یه‌زییدی کوپی مه‌عاریه‌ بوو که شه‌ری نیمام هوسینی کرد. جه‌میل

۲- هوسین حوزنی به‌ جۆزیکێ‌تری ده‌گه‌یتره‌تمه‌وه و ده‌لی: میرقولی بهگ وه‌ختی خۆی چوووه‌ نێزان. هوسمانی ناردیان هه‌تیانه‌مه‌وه و چاراجاران له‌شکریان دایه و له موسولمه‌وه ناردیانه‌ سه‌ر میرسه‌یغه‌دین و ده‌وێستی نه‌هات و که زانیان چی بۆ ناکی، ناردیانه‌ سه‌ماوه. دوا‌ی ئه‌وه‌ی میرسه‌یغه‌دین هوسین به‌گی داسنی و هیتی هه‌مدا‌ی تورکانیشی شکاند، میرقولی بهگ هه‌ر نه‌هات هه‌وه کوردستان. جه‌میل

۳- سه‌ماوه‌ نێستا له سه‌ر نه‌ستانی دیوانیه‌یه و له باشووری عێراقه. جه‌میل

۴- حوزنی ده‌لی: سالی ۹۶۷ ه. (۱۵۵۹ ز.) سه‌ره‌ک هه‌زه‌کانی سۆزان و میره‌کانی کوردستان و ده‌وله‌تی نێزان -که ده‌یانزانی سولتان سه‌ری قاله- ڕێگی ڕاکردنیان بۆ میرقولی بهگ خۆش کرد و له سه‌ماوه‌ هه‌لات و پۆژی ۶ مانگی مه‌لووه‌ هاته‌وه هه‌ری و زۆری خه‌لک پێته‌ هه‌لنێشت و به‌ کۆمه‌گی گه‌وره‌ی‌پاوان قه‌لاکە‌ی قایم دابه‌ست هه‌وه ←

ممنزانیته کرد و له نه‌نجامدا پژشاکي حمیري به جاي بیشز وه‌گژی و سمنیری خاکی وه‌بن سردا و لسمر بعدی گژیچه، بز به‌کجاری ده‌خو راجوو. دوو کوپی بوون: بداغ به‌گ و سولیمان به‌گ.

بداغ به‌گ

کوپي قولي به‌گ کوپی سولیمان به‌گ

له پاش نه‌مانی بابی، نالای فرمان‌ه‌وایی له سر سه‌قباد | شه‌قلاوه | شه‌کاوه؟ به‌لام به‌ فیت و هزی به‌گژیان و له رایلی بی پزیانموه، کری سفتی برایمتی دوو براله هه‌لوه‌شاو خزشویستی و هینمی، بوو به‌ کیشه و دوژمنی و پرتمویژله‌ی سر زوان بوو به‌ تیری ناو که‌وان و شیریان له روی به‌کدی کیشار رصبیان بز به‌کتر هه‌ژاند و میربداغ به‌رکدی په‌یاغی سولیمانی نه‌گرت: ممدانی بز چول کرد و پهنای به‌ سولتان‌ه‌وسین به‌گی فرمان‌ه‌وای نامیدی برد و چاونۆم بوو که‌ دموویکی لی بکرتتموه و کۆمه‌گ و یاریده‌ی بکری و بیتتموه سر ج‌دونی خزی، که‌چی نوموشی بز نه‌لوا! مردن به‌رینگی لی گرت و عزیزایل په‌لپی پی گرت و نمایه‌تشت و له عمق‌ه‌ی سر به‌ نامیدی ده‌ناخی همدیان راکرد و گل‌وگازنی برده‌لای خودا.^۱

→ و کردیه پاته‌ختی میرایمتی و زدریش میرینکی گله‌دۆست و دادگمر بووه و ولاته‌کمی گمشه پینداوه و قه‌لم‌ه‌ی خزی زیاد کرده‌وه و هتد. جمعیل

۱- نه‌مین زه‌کی دلی: میربداغ به‌ بی کیشه و دهم‌ه‌سری، دووسالنی ممنزانیته کرد: هتد. حسین حزنیش هر لای وایه و دهلای: برای شهری پی فروشت: مولا و کمب‌خودای ناردنه لای که‌ پینکیان بیشز به‌لام برا ملی نمودا و گیتیل بمری دهرگای پیگرت. سولیمان به‌گ له براده‌ستوه و میربداغ له شه‌قلاوه راهاتن و له ده‌شتی حمیر، له نزیک باتاس توشی یه‌ک بوون و همدروک له‌شکر پینک وهر بوون. له شه‌ه‌کیوه تا نیواره لیکیان دلو هر دوو لا زوریان زیانی مالی و گیانی لی‌گموت. له نه‌نجامدا په‌پاره‌کانی میربداغ له‌و ته‌کینه‌وه و چوونه لای دوژمنی و کاتانی زانی بعضی برای پی با نادری، ناردیه لای که‌ همری گرتویه بز خزی و شه‌قلاوه و حمیر و همولیزم لی نه‌ستینی. له پاش چوار مانگ وهرام هاتمه که‌ ولناکام. نمیش نه‌وجار له ناچاری هه‌لات و هتد. همره‌ها دلی: سالی ۹۸۵. (۱۵۷۷. ج) مرد و له نامیدی نیژا.

نه‌مین زه‌کی لایه‌نگیری دانمه و دلی: هیزی بادینانی ده‌گمل خزی هینا، به‌لام نه‌گیشتموه و له عمقه‌ مرد. ناوه‌کشی له مشاهیر/الاکرادا به‌ بماغ کوپی قولي به‌گ، کوپی میرسلیه‌دین نویسیوه و به‌ لاسوه راست نیسه. جمعیل

میسوله یسان به گ کوری قولی به گ

له پاش معرگی باب و برا، سوله یسان به گ بوو به فرمانبره‌وای سهریبه‌خوی هموو ولاتی سوزان. زقر
پیایوتیکی به‌هونمر و دادگمر و همزاریه‌رومر بووه؛ له هوش و بیروپا و ته‌گیبر و مشقورخوری و دهج و
سنگ و کارامیی و زهر و زهنگدا، له ناو هموو سرداران و سروه‌رانی کوردستاندا زق و زق‌تسر
دیاری داوه و به تلی نیشان دراوه و نسوونه و به ناووده‌نگ بووه.

بنه‌ماله‌ی میری سقران همر له میژرا دۆژمنی هۆزی زهرزا بوون^۱ و گه‌لیک جارن و تیک که‌وتبوون
و لیکیان دابوو؛ همه‌یشمش لیکسر ده‌خه‌فتان. جا که ده‌وران شوو ده‌وره‌ی داو گه‌ورمی دست
سوله‌یمان که‌وت، وه‌ک سوله‌یمانی پی‌خه‌میر همر که خودای گه‌وره فرموییه «سوله‌یمان له‌شکری
خۆی له ساند»، نزیکه‌ی سیزده‌هزار پیاده و سواری دتو ناکاری کوردی کۆ کرده‌وه و هیرشی بردسمر
زهرزا. شو دتوانه لمو کتوانمه به تمنوره‌ی لورر بوونمه و هاتنه جه‌ستمی زهرزایان و همتا شومان به
خۆیان زانی، هیچ ده‌رفعتیان بۆ نه‌ما و مریلیوا و سیمه‌دوپه‌نجا کسمیان له سمرناسان و ناغایانی
زهرزا کوشت و ورده و په‌خسیریان به تالان هیتان و هاتنه‌وه بۆ ولاتی سقران^۲. چمنه زهرزای شل و

→ داتر نیگرتیه هیمادی هیتا دملی: چاو‌نۆی کۆمه‌گ بوو. همزار

۱- هۆزنگه له کوردستانی به‌رده‌ستی نیران و له دۆلی گاده‌ر، له ده‌شتی شقز نیشته‌جین. جه‌میل

۲- حوزنی موکوریانی دملی: زهرزا ناشانی سه‌فمویان بوون. سوله‌یمان به‌گ دوو سال بوو میریبه‌ی ده‌کرده که نیرانی
زهرزایان لێ راست کرده‌وه و ده‌گۆی راجوون. له پاشانیش عوسمانیه‌کان که هه‌ستیان کرد هۆزی زهرزا بۆ پولز باشن و
بۆ ده‌کار هیتان دست ده‌دین، سولتان پیاری نارده‌لایان و زۆری دلخۆشی دانمه‌وه و پوهی له نیران پادانمه‌وه و پاره‌وه
چهره‌ی کرده‌ی خۆی و نه‌وسا همه‌ووی به‌قهراری پرچم‌کردن و ده‌سوله‌یمان به‌گی به‌ردان. سوله‌یمان به‌گ بۆ شو
شهر چاره‌ده‌زار کسمی چه‌کلری ناماده‌کرد و پوه به‌ له‌شکری زهرزا هات و له گونئی سیده‌کان تووشیان بسو. لمو
ده‌مه‌دا که شه‌رگه‌ران چاو‌نۆی فرمانی بوون، سوله‌یمان به‌گ به‌ وتاریک تیشی گه‌یاندن که زهرزا چن و کین و
نامانجیان لمو شهر چه‌؟ چۆن بۆنه قولچه‌زماخی دۆژمنانی گه‌لی کرد و جار ده‌چنه لای هه‌جه‌مان و ده‌گه‌ل هۆزی
مه‌حمودیان هیرش ده‌بهنه سمر ورسی و تالان و وێرانی ده‌کمن و هه‌لیک یار و هاریکاری یوسف غازی قهران، تا
بترانی میرسه‌ی‌مهدین له ناو به‌ری. نیستاش خۆیان به‌ عوسمانیان فرۆشوه‌وه و هاتوون کوردی بۆ بکوژن و ناسوارمان
بیسره‌مه‌وه. جا له چاری منوکه‌مۆی دست هه‌لین؟ رومیان لێ بتارین؟ کسم به‌زمی به‌ زهرزادا نه‌یه‌مه‌وه. پلۆ پلۆی
که‌له‌پیاوانه و ترس و قهرمی تاوانه و مردن بۆ ته‌پ و خاوانه. نه‌وسا فرمانی هیرشی داو شالا و بریه‌ی سمر زهرزا و
شهر که، چپای سیده‌کان بوو. به‌ شیر و تیر به‌ریونه‌یه‌ک و شه‌رێک لمو نامه‌دا پوی دا، باب ناگی له کپ ←

کوت کراو - که له برده‌می شیران به برماو مایوونمده - برمو نمسته مپوول خوشین و بمشین و گابژه پوویان کرده ناستانمی سولتان مرادخان و داد و بیتادی خزیان کرد. پادشای خوالیخوشبو به دل لی برا که سولیمانی به پهننیک بهری، سمری هدمو سمره پیتیکی پیته نرم کا؛ کچی هر لمو گمرماو گمریمده سولیمان بهگ په لاماری همدی نیرانی داو هیننیک له ولاتی قزلباشانی تالان کرد و زوری لی به دیل گرتن و دیله کان و مال و سامانی زوری برمالانیشی به دیاری بق سولتانی خوابه خشیو نارد و بهو شیرینه خسته، پیلوی پیله دوزینموی سولتان پتیکمه نووسان و چاوی له راست گوناهی سولیمان بهگ نوقاند و به بهر به خشین و چارویشتنی پادشاهانه کوت^۱ قویاد بهگ ناوتیک به سر سنجمقی تهرک^۲ راده گمشت و پسامی میرسولیمان بهگ بوو. نمو

→ نمایوو. دوو پوژ له برمیایان تا زمرده می همنگزی شیروشان و خوی پزان و مزی پزان و کوشت و کوشتار بوو. زمرزا تمولو سپرده کران و له میدان شمر دمرکران و راوزران و برمو شق هلاتن. لمو شمرده نامیرلیوا - که تورکیکی عوسمانی بوو - ده گمل پینجمد کس له زمرزا به دیل گیران.

میرسولیمان دوی شو شمر، لاشکری خوی بلاو نه کرد و مانگیکی پشوو پیتلان و پاشان لمپونه کاو، بهمانمده هیرشی برده سمر هوزی نیلخاسی قزلباش و زورمی زوری پیاده گانی دهمدست کردن و له ناری بردن و تیر تازه له سندوس و نمغدهدا کس نهما خوی له قمره بدا یا خز بن فرمائی بکا. شو شونانمی که گرتیشی پیساری خوی له سر دانابوون.

حوزنی پیتا دهروا و دهلی: سولتان مرادخان سیتم گاتی دیتی که به زمرزا چی یز ده گمل میرسولیمان بهگی نهکرا، نوچار ناردی قویاد بهگی کارمدمستی ترگومری بۆ شمری سولیمان بهگ راست کرد و له هدمبر ناموزایدا راستی کردمده و بهزمیری زتی، پسامستی و هواسیمتی له بیسر بردهوه.

قویاد بهگ چارههزار شمرکمری همبو؛ چاوونم بوو له نمرزم دهمده هیصادی تورکانی بزی. سولیمان بهگ بهمسی زانی و هلی له دست نهدا و نمیشست دسرمیره بچی و له پم به سمری دادا و پوژیک هفتا نیوارئ دوو لاشکر شیشانه یلک به شیران و قویاد داوای شمر وستانی کرد و سولیمان بهگ گویش نهدایه و گوتی: دهلی به بن صرچ خویم بدا به دستمده. قویاد به شو تتی تعقاند و سولیمان بهگ کمرته شونئی تا دهقه لای ممرگومری پمستاتمده. لمو شمرده له همدروک لا چاراسد کمیتک به لالا هات. قویاد بهگ دوی نم شکانه همده کسمی له سمرناسانی دورویری خسته تلک خوی و چرونه وان و یسرهاتیان له بردهمی والی دانا. نمویش له سونگی شکان و جمنگ دژاندن، قویاد و چمند کمیتی کوشت و نموانی تری له سوچی زیندان توند کرد. جه میل

۱ - تارویتی، مقلی وام کرد پان واده چیشکم بویگره، پیت دلیتم مامه! ههزار

۲ - ترگومر و ممرگومر: نهز له سر کوردستانی بردهمستی نیران و له نزیک سنووری نیستانی تورکیا و هراقن ←

کابرایه چند کارتیکی ناشایستی کردن و تمناعت هموای فرماینه‌وایی سۆزان له میشکیدا تریتمانی ده‌کرد و دوژمنایمتی می‌رسولیمسانی له چیکلدانی دلی خزانده کینه‌ی نموی له سینه‌دا کموی ببو؛ چینه و پی‌پژوی لیده‌کرد. سولیمسان به‌گ لیتی ده‌خفتا همتا سالی ۹۹۴ ک (۱۵۸۵ ز) له نه‌کاوا هه‌لیکوتا سر پسمامی بی‌تارامی و نمو و چارده‌خزم و پی‌وای زۆر تزیکی ویکرا کوشتن و داخی دلی خۆی پی‌پشتن. نیشتر له‌و ساوه دنیا حساوه و کی ده‌پوترا شان له شانی می‌رسولیمسان دا؟ به سریمستی و بی‌بهره‌لست ببوو می‌ریکی سهره‌خۆ و له‌و ناوه‌دا خاوم پایه و خیتی شکۆ هه‌ر بۆ خۆی بوو. به‌رز و نزم و ناصۆ و خزم و دوور و نزیك سهری له به‌ر نزم ده‌کرد و می‌ر و مەزنانی کوردستان هه‌موو به‌ دلی ده‌ترسان و دهمتمونه‌زهر له‌بهر دهمتی ده‌ویستان و له‌ راستموی، پام و کموی و له ژیر پهنجهمی زیری نمودا، نهم وک می‌پوژن وابوو. نه‌گهرچی نه‌خویندواریش بوو، خوینده‌واری خوش ده‌ویستن و دمیدواندن و لیتی ده‌بیستن و ببوو په‌په‌وی پیران و زۆری ده‌می به‌ نوێژان و زوانوده‌می به‌ نزاهه‌ سهرگرم بوو. دوا سهرتمه‌نجام جیهانی دوا پووج و تالی به‌ قائم و کمال زانی و به هه‌مشیله‌ی گیانی پاکی، به‌زی خودای به‌رز و تاکی لی بوو به‌ باڵ و پرگی خاکی دایه‌ دواوه و به‌رمو پهریاوای لای خودا، له شهمقی شاپالانی داو به‌هه‌شتی پهرموردگاری کرده‌هیتلانی په‌کجاری^۱ و عه‌لی به‌گی به‌ یادگار لی به‌جی ما.

عه‌لی به‌گ کهری سوله‌یمان به‌گ

له‌ دواي نموی که‌ بابی له‌ نارادا نه‌ما، به‌ فرماینی له‌بان‌سهرانی سولتانی خوالیخۆشبو

→ و له‌ رۆژاوای شنۆ و داوینی چپای دالانهم‌دا هه‌لکهموتون. هه‌ژار

۱- حوسین حوزنی ده‌لی: همتا سالی ۹۹۸ ک (۱۵۸۹ ز) حوکی کردوو و نموسا عه‌لی به‌گی کهری له‌ جینی خۆی داناوه و سالی ۹۹۹ ک (۱۵۹۰ ز) مردوو و زۆریشی ئاسه‌واری باش له‌ پاش به‌جی ماوه. مزگموتی گهری حهریر و نمو قه‌لایمی که‌ نیشتمش له‌ گن نه‌شکمرتی خرواتان شوێنموری ماوه، کرده‌می نمون. خانزاده‌خاتونی به‌ناویانگ که «قهرالچهمی سۆزان» یان پی‌ گوتوه، خوشکی بووه و کاروباری ناوخری پاهه‌راندوو و له‌ زۆر کاراندا می‌سر پرسی پی‌ کرده‌وو. خوشکه‌ پهریخی وێژه‌وانیش له‌ چوپۆکتیکنا که‌ ده‌ریای خا‌نزادی سۆزانی نووسیه‌ و له‌ رووبه‌ی ۹۰-۹۳ ژماره‌ ۷، گۆفاری که‌ لا‌زیی سالی ۱۹۶۲ دا چاپکړلوه، خانزادی به‌ خوشکی می‌رسولیمسان داناوه. به‌لام نه‌میس‌ زه‌کی له‌ مشاهیرالاکرادا ده‌لی: ژنی بووه و کچی حه‌سین به‌گه. جه‌میل

به‌همشته‌لان،^۱ کرا به میری ولاتی سوزان و نیستا که می‌شوی کزچی هم‌زاروینتجه، میرنشین
سمره‌خوی باب و بایرانی له دست‌دایه.^۲

۱- نیازی له مرادخانی سینه‌مه.

۲- شمره‌خان همتا نیری هیناوه و نیجه له سمر ژینامی بنه‌مالی سوزان ده‌زین:

عملی بهگ له پوزگاری باییدا به سمر جزله‌میرگ پاده‌گمشت؛ کاتی که بوو به میری سوزان، پاته‌ختی برده حمیر.
سالی ۱۰۱۰.ک (۱۶۰۱.ن) پردنکی برینی به‌ردینی لمر دولانی باله‌کیان و پوانداز، له سمر زین هلمبست و پتگی
گملی بز کاروانم‌ن خوش کرد و لمر ساره به گملی‌عملی‌بهگ ناسراوه؛ همروها قه‌لا و سنگمری له زارگ‌لیدا دروست
کردن. عملی بهگ پی‌لوتیکی هینی و هینن و دوروشم برده. به‌لام بابانه‌کان گم‌ریان تیده‌هالاند و تووشی شم‌ریان
ده‌کرد. نیوانی ده‌گمل تورک و نیرانیان خوش بووا ده‌گمل میر حمیدری کوری میره‌پاشای میری موکوریانی‌شدا
دوست بوو. که میرحمیدر و جمعه‌فر پاشای عوسمانی شم‌ریان بوو، عملی بهگ له سمر میر حمیدری کرده‌وه.
جارجار به ماله‌وه ده‌چروه دوین و چلی واش هم‌بوو له خه‌لیفانی دولی نالانه داد‌نیش. قه‌لاکانی سمره‌ریا و
سرتشمه و قه‌لای کلاسوری چپای حمیریش همر نمو کرده‌ونی. زردی حمز له خوتنده‌واران ده‌کرده؛ شیخ حمیدری
ماورانی به‌ناویانگ و سمرزکی زلانیانی نمو پوزگاره، نمو چاره‌دیتی کرده‌وه. عملی بهگ سالی ۱۰۴۴.ک (۱۶۳۴.ن)
عمری خوی کرده‌وه و دور کوری هم‌بوو: نوغوز بهگ و میره بهگ. نوغوز بهگ بۆته جیشین.

میر نوغوز بهگی گموره کوری هالی بهگ

له پاش نعمانی بابی هاته سمر حوکم و نیازی لن گرت که میرنشین‌کمی هم‌راوتر بکا‌توه. سمره‌مایه‌ک بوو هوزنکی
بیگانه، پواندزی لن ساندوبون. نامی بز ماقسولانی شار و سمرناسانی هم‌سپیک گم‌ره‌که‌کانی نارد و نه‌وانیش
وهرامیان بز نویسمه‌ره که با بین و هیزش بینن و نیشمش به هم‌بوو توانا کۆمه‌گی ده‌کین. به دوسه‌د پی‌لوی زۆرن‌ازا و
به‌کاروه هیزش برده‌سمر نیارانی و پواندزی لن‌ساندن و سالی ۱۰۵۳.ک (۱۶۴۵.ن) حوکماتی خوی برده‌شوی و
سالی ۱۱۰۷.ک (۱۶۹۵.ن) مردوه.

نهمین زه‌کی ده‌لی میر نوغوز‌خان له پاش بابی سالی ۱۰۲۱.ک پواندزی کرده‌پاته‌ختی خوی و سیده‌کان و هاودیان و
ده‌شتم‌پانیشی و به‌رخ‌ودا و هوزره فله‌کانشی هینانه به‌فرمان.

میره بهگی

نهمین زه‌کی له تاریخ‌نیمای پاگوز‌نوه ده‌لی: میره بهگی سوزانی بۆته جیشینی بری و سالی ۱۰۲۹.ک
(۱۶۱۹.ن) چاری به خوسروپاشا کوتوره و له پوزگاری نه‌ودا خان‌ته‌حمیدخانی نه‌رده‌لان ولاتی سوزانی داگیر
کرده‌وه. گومان له‌ودا نیه که نمو میرمه‌گ(میران بهگ)، برای نوغوز بهگی گموره برده. به داخوه حوزنی پاسی
میران بهگی نه‌کرده‌وه.

میر له حمید کوری نوغوز بهگی

که باوکی مرد [ده‌برای بلن]: که مامی مرد. هه‌ژان له جتگی نمو چروه سمر ته‌خت و بانگ‌موزیان کرد و ←

→ همسو کهسپان کز کرده و نان و خوانی بز پازانندموه. لهوه بهدا کموته همراو گردنی میرنشینمکی و درمگله و بالهکان و وهرنی و سیدهکانی و مبرغز داو زرز دهگمل ژیر دستانی خزیدا باش و دادگمر و دلوا برو. سالی ۱۱۷۰ ک. (۱۷۵۶ ز). پژویک له راوی، به نازاری دله کپی مرد.

میر لوفوز بهگی پهلویک کوری میرنه حمده

برو به جینشینی بابی و پیایونکی ناوهدانگرموه و چاندن دژست و کاسبکار و دارودرخت پرمور برو؛ رمزی به خه لک ناشتوه و دمگیرایی و مرزیرانی کردوه و زوریش دوره شعر و بی بازار برو و سالی ۱۱۸۲ ک. (۱۷۶۸ ز). سردوه و شمش کوری له پاش بهجی ماوه؛ مستفا بهگ، تمصر خان، یهحیا بهگ، بایز بهگ، نهحمده بهگ. همتا مایرو مستفا بهگ جینشین و هدلسویزی کاروباری پخوانزی پاتمخت برو. تمصر (تمیسور) به سر هاودیان و یهحیا به سر سیدهکان و بایز بهگ به سر بابشتیان راده گیشتن حسمن و نهحمدهش یاریدی مستفا بهگیان دها.

میر مستفا بهگ کوری لوفوز بهگ

له پاش بابی برو به جینشین و براکانی به زهری زرز هتانه بهر فرمانموه و له رانیه و کزینجقم و زینوی شینی و سیدهکان و برادوست و حمیر و همدیانی داممزانن. بهلام برا دانه مززان و له پستا کمتیان دهگتر و نیازان وایرو بنکولی کن. همسو جاری دهچوه سریران و سری ده کوتان و تا ماویک دایده مرکاندنموه. ناوا پابرا، همتا سالی ۱۱۹۸ ک. (۱۷۸۴ ز). براکانی له دئی شو دهگمل بابان پورنه دژست و دنمپانان که بیته سر مستفا بهگ و ولاته کمی لی داگیرکن. بابانهکان لهو شه پربایه بهر میان برد و لشکریان کرد و رانیه و کز و حمیریان له سوزان دایری و خستانه ژیر دستی خویان. له لاشوه تمیسورخان بهگ همدیانی و شه مززانی کردنی خوی و تا سنووی زهزا و مرکوریان چور. بایز بهگیش دهشتهکانی پخوانز و ناوچی پژست و جنگمیتری و مبرغز داو تنیا شاری پخوانز و دورویمری و سرچیا و دؤلی گهران و جزله میزگ بز مستفا بهگ مایوه. لشکری بابانهکانیش همراو بهرو پیش دهات و گمیشته دوری دؤلی گهران و گمنه نزیک گوندی نمران که له پیشودا شار بروه. میر مستفا کانی زانی دمرژست نایه، خوی گه پانده میرسولیمان پاشای بابان و دهگلی رتک کمت و بابانهکان کشانموه. نه مین زکی دهلی: میره بابانهکه ماحمود پاشا بروه و میر مستفا دهگلی یتک هاتوه و فاتمه خانسی کچی له حوسین بهگی کوری ماحمود پاشا ماره کردوه.

میر مستفا لهوه به دوا هاتوه سر کاروباری دنیا داری خوی؛ بهلام تا سر لی نه گهران. تمیسورخان و یهحیا بهگ دستیان داوه نامه کاری و دمی پاشای بابانیان داکه بیتموه و معلیمنی سوزان داگیر کا.

سولیمان پاشای بابانی سالی ۱۷۸۷ ک. (۱۲۰۱ ز). به لشکری زرزوره له پتی بالیمان و ناکووه بوی هات. میر مستفا سیلکی لیگرت و به گویاندا هات و بهرو پاشی گپرانموه و چمند پیایونکی هملجوار دی ناره درمیمنی میگری بیتان، بوسیمان بز بابانهکان نایموه. لشکرکه پیشای گمیشتوبوه کونه فیچ و دوبیه کمی هاته ناو درمیندا پالوانانی سوزانی لیتان پامپین و زلریان شیرزه و بی سرویر کردن و همسو گرانبار و نازو قعیان به تالان بردن و تازه بیری بیری بابانهکان بینموه سری!

سی سالی تریش مستفا بهگ میرایمی کرد و برایانی ستز کورکیان بهر نه دها و ناسایشتیان لی هملکرت ←

→ تا وای اینهاست له میرعلی بیتم و مریم بسو. سالی ۱۲۲۳.ک (۱۸۰۸.ز) بیان به گفتی نه میسن زه کسی ۱۲۲۵.ک (۱۸۱۰.ز)، میر محمد به گی کوی -که به پاشای کزوه بنوا بانگه- له جنگی خوی دانا و له دوله شدا چاره کانی کول بیرون و ماریک هر درمانی ده کرد هتا عه صری خودای به چی هتا. دوکتور پروس له ۱۹ ای مایزی سالی ۱۸۳۳ بز چاری چاری چوته لای.

مستفا به گی چوار کوی بووه: محمد به گی، رسول به گی، سولیمان به گی و نه محمد به گی. نه میسن زه کسی ده لسن پینج برون و پنجمه میان تمیمورخان بووه.

میر محمد (پاشای کزوه)

سالی ۱۱۸۹.ک (۱۷۷۵.ز) بیان به گفتی نه میسن ده کسی ۱۱۹۸.ک (۱۷۸۶.ز) له پوهاندز له دایک بسوه؛ بسوک شاه دمانی داکسی زور ژینکی کیخودازن و تیگمبشتی بسوه. میر محمد له گوندی دینلزی له ناوچی بالهک له لای مهلا نه محمدی نیسنودهی خونشوده و له پاشان خه جیجی کچی بایز به گی مامی خوی خواستوده و ژوله میترگ و دژلی گموران و دژلی همرونیان و سرچیا و سریشمه و بیایان پس سپاردوده که به سمری رایگا. سالی ۱۲۲۳ بیان ۲۵، بایی (میر مستفا به گی) نمو و رسول به گی و سولیمان به گی و نه محمد به گی برای بانگ کردونه لای خوی و له لای همروان کردویه به جیشینی خوی و بز خوی دستی له کار کیشاودتوده.

محمد پاشا که بوته میر، نمرچشلی و خاوه خاری نزلنیه؛ هر کس سمری بزوتیا بزوتی ده چاو راده کرد. تمیمورخان و به حیا به گی مامی گرتن و هدلیولین. نوسا پهری هدلاویش و کوفه بیسی ناو دمرکردن. په لاماری هولیری داو هتا سمر زنی گچکه، گرتی و کوشمنی نیتوانی ولاتی سوزان و بابان و پسرده و کزیه و پانیمش گرت و سالی ۱۲۴۹.ک (۱۸۳۲.ز) لشکریکی په کجار زوری بردسمر شاکری و نامیدی و سعید پاشای میسی بادیانی به دیل گرت و هدلیکوتا سمر به عشیق و میسی یزیدینی گرت و له پوهاندز بهندی کردو لمپاش دوسال کوشی. بهرو جزیره شیا ناژوت، ماره بین و نوسه پینی داگیر کرد.

عوسمانی زور ترسیان پتیش و له دژی دهستان به کار کرد. سولتان محمدی عوسمانی لشکریکی به لیشای به سمرکردایمی محمد رشید پاشای سمدری شمزم نارد مشیری و فرمانیش بز عملی مزا پاشای والی مورسل دهرچو که له لایه کی ترموه به لشکروه بزوی به چی. میر محمد پاشای کزوه زانی که له دشتا شری نمو لشکره زوری بز شاکری؛ بهرو پوهاندز هانموه و له نالا قاپه کانی خوی، خوی قایم کرد و گهلی عدلی به گیشی له دوژمن گرت. لشکری محمد پاشا له دهشتدیان بسوه؛ عملی مزا پاشای تورکیش له حمیر لشکری به چی کرد. سمدری شمزم ناردیه لای و ناموزگاری کرد که شمیری خدلی می موسولمانان نکا. مهلاشی به همرو لاپه کدا ناردن که فتراکمی مهلاشی خمتی به ناو لشکری میردا بلار بکنموه. نمو فتوایی که گوئیروی؛ هر کس له فرمانی خلیفه درچی تملاتی ده کموی و خویق و مالی بز موسولمانان هلاله. له پاشان بزوی دانا که نه گمر خوی بدا به دستموه، زبانی پس ناگا. خوی دایه دست سمدری شمزم و بریدیه ناستانه و سالی ۱۲۵۳.ک (۱۸۳۷.ز) له تهرابزون کوزرا.

→ میجر فریدریک میلنگن باسی شو خذ به دستمو دانه - له دسروځ پاشای برای میروو- به جویکی تر دهځپتموه که بو دم پهاوتوه نایی. کس دیموی زووری لی بزانی، با له کتیی میرانی سؤران و تاریخ الدول و الامارات الکردیه و مشاهیر الکرد و کردستان و ژبانی سرهتایی ناو کوردان و هند پروانی.

علاءالدوله پاشای والی بعضاً که زانی به شمع پیتی ناموستن، خقی کرده دوستی و له ناچاری حکومتی میری به رسمیت ناسی و پلمی پاشایی دایه. سال ۱۲۴۷ لک (۱۸۴۱). هیرشی برده سر یزیدیان. هوش نموه سو میری نعمان عملی ناغای بالتمی کوشتبو. مه لایه حیای مزوری - هزارای علیا بو- هانه لای میر و گازندی خونی صامی کرد. میر لشکری بؤ کرد و چوه سر یزیدیان و په کجار زوری لی کوشتن و نموی ماشن خویان له چپای جودی و تورهابدین و سنجاردا شاردوه هیندیگیستان برمه مورسل هملان. والی مورسل له ترسی میر، پردی بپی و پناهران لهو برمه مانوه و پساوانی میر هاننه گیلپان و له تلخوینجده چمند پوژنک دوریان دن و توانپان هه سوریان بکوژن. له پاش سالتیک میر چوه سر جزیره تینوهرمه و ویزانی کرد و دوری قه لای ناروخی دار شرتکی زور خونیای کرد و بای دایوه سر یزیدیان و نعمانی قه لاقوی دان و زوری کوشتن. له پاش سالتیک چوه سر شاکری و سمالیل پاشای لی درکرد و شوچار پوری کرده زنجار، که بردهستی سمید پاشای نامیدی بسو. سمید پاشای زور پیس شکاند و له واکسی درهم اند و مورسپاشای خرمی و دوژمنی له جی شو دامه زناند.

چاخر لمر لایانه گمراوه، بیستی کمر خدکی نامندی مروسا پاشاکی نمریان راوناوه و سمید ←

→ پاشایان هیناوتامره. لشکری به کن موصلدا هینا! بهلام خزی ده موصل نگهباند. دهری نامیدی داو له پاش سن مانگ گرتی و سمعید پاشای دهر دست کرد و خعلکینکی زوریسی لئ کوشتن و نوسا هر موصل بهگی برای خزی له سر دانان و نامیدی خسته سر هوانن.

لومارودا محمد پاشای والی موصل - که دهیدی میر سر قاله و هوانن بقاله - ریستی بیگری. رمشید بهگی بریکاری به لشکر تکمه نارد و رمشید بهگ ناچار کرا بلاته چیا و والی موصل چی بژ نکرا.

هر لومارو بنداندا حکرومعتی عوسمانی به رمشید پاشای والی سیواس - که پیشو سدری شمزم سور - نسپارد که ولاتی بژ نارام کاتمه. والی بفسدا و «متصرفی» موصلش دنگ دران که پاریدی بکمن. رمشید پاشا بژ شعی میر خزی تیار کرد و به پئی جزیره و زاخوه هاته موصل و لعیوش لشکری نینج میرافدرنوغلی ده گمل کمرت و پینگمه بهرو هوانن چرون و لشکری بفسداش گیشتی و له دشتی حمیری هیلاندا. کروی (۱) محمد پاشا گلی عله یهگی گرتیو. تورک وزی هیزشیا نهبودا ناچار رمشید پاشا نامی بژ میر نویسی و داوی ناشتی لئ کرد و بهلینی بههیزی پینا که دهیه خشن و با چیلی خوین نهیئ و بچه لای سولتان و دهکاتمه میر. نعوش چوه سوپاگی عوسمانی و دهفالمی کرد. دهلین پوزنکی همین عله یهگی کوردی بناروانگ له خود بهدا گوتی: دروست نیه شعی خلیفی موصلانان بگری و هتد. نمه زوری کار کرد میر شکران و محمد پاشای ناچار کرد که سر و بهر باری خلیفه بیتی، نومک زیان به دیانمی بگا!

نوسراویک له یاداشته گانی محمد نفهندی خیلانی حاجی عوسر نفهندی زاده ده گه پرتمه که بابیری نو بنمهاله ناوی خمتی نفهندی بهرو. قسلی له سر میر پزیشوره و نو ناموزگاری کردوه که سر و بهر باری تورکان بیتی و هر نعوش سمعات شعی شعی ده گمل خزی بردوه و داویته دست سدری شمزم. رمشید پاشا به پزگرتن هوانمی ناستانی کرد و بهخشیان و ناردیانمه بهرو ولات بهلام گمردون کاری خزی کرد. رمشید پاشای والی لوم بعینه سرد و بهلین هیچی لئ شین نهیو. عله پوزا پاشای والی بفسدا زوری رمشید پاشا دهزا و به خوینی میریش تینی بهرو. پیای ناره لای سولتان و وی تیگماند نه گمر میر محمد بچیتمه هوانن ساگری نازاره هله دهکا و به هیچ داناسرگتی. فرمان درچرو که بگوزنی. میر له ناستانه درچرو بهرو سیواس دهات که بیتمه بژ کوردستان، فرمانیان نارد سیواس - که میر لعی میان بهرو - دست بهجی کوشتیان.

تاریخی کورد و کوردستان، جزی یه کم، ترجمه می عربی محمد علی عمونی، چاپی بفسدا، ۱۹۹۱، دویم ۲۲۸ هتا ۲۲۳. هزار

میر له محمد کروی مستهلا بهگ

له زمسانی بابیدا به سر هتندیک چنگه پاده گیشتی. کاتی میر محمد هاته سر حوکم و قله مرموی خزی گرشاد کردوه، کردیه والی هملیز. سالی ۱۲۵۰ ک (۱۸۳۳ ز) که دوکتور پروس بژ چاری چاری بابی هاتوه، چاری پئی کمرتو و میوانی بهرو. که میر محمد نهما، نو کرا به میری سقران. ←

→ به ۹م له دوو سال پتر نهمایوه و به فیتی ناموزایانی به گوشت چوو.

سوله پشان بهگ کوپی مسته دایهگ

رژوگاری بابی هیتدیک شوتنی به دستموه بوو؛ که میر محمدیش هاته سرکار لئی نستاندموه؛ به ۹م له پاشان نویش و نیمووری براشی گرتن و کژت و زنجیری کردن و له قلایه کی پینج سمهاته پئ له پواندزوه دور، خستیه زیندانموه. له پاش کوژرانی میر نهحمدهی برای، کرا به میر و له شش مانگ پتر نهمایوه و لبعبر دستموتانی ده کرا.

رسوون پاشا کوپی مسته دایهگ

دورانی بابی هر جاره به سر جیبهک راده گمیش، که میر محمد مدحکی سوزانی گرتو دست، کردیه سرداری لشکر و دوایش نامیدی پئ سپارد. له پاش نهمانی میر محمد و دوو برا جیشینه کانی -له سر داوا و تکای خملکی پواندز- حکرومعت له نامیدموه هتیاپوه پواندز و چار سالانی میرهتی کرد. له نهمانما خزی له باج و دهرامتی دولت بوارد و عوسمانی لشکریان ناردسمر و له حمیر و خلیفان به گویاندا هات و خزی نه گرت و هاتموه پواندز و لهویش تمگیان پئ هملچنی و پایکرد و چوه شویه و پینج سال له ویندهری ما و نموسا ده گمل عوسمانیان پتک کوتومه و هاتموه؛ به ۹م لهو بعیندا میرایمی سوزان پردی داگیرکمرانی بسمردا درا و خرابیه ژیر دستی فرمانبرانی تورک و تازه سری هلمندایموه.

رسموون پاشا له پاشانیش زلز زیا؛ کرا به «متصرفی» بمغدا و کردیانه والی وان و مسترمیلنگنی گمیده، لهو چاری پتکومتوه. دواپی کراوته والی نهمزوم و سالی ۱۳۰۱ ک. (۱۸۸۶ ز.) لهو سردوه و پینج کوپی بسوه؛ نسمد و فعتاح و رهشید و بارام و نیحسان. نسمد بهگ سالی ۱۲۷۵ ک. (۱۸۵۹ ز.) له ده جلمدا خنکاره. نهوانی شریش کاروباری دیوانیان پئ سپردا و کمستیک دهیمو زياتری لئ بزانی؛ با لهو پمراوتزه پوانی که حوزنی موکوریانی بژ کتیه کمی فریدریک میلنگنی نویسیوه و له کوفاری گهلاوتیو و دهنگی گیتی تازه دا چاپکراوه. جه میل

دهموراپیزی سالی ۱۹۷۱ ز. نووسری هتیا، ماموستا محمد مدلولود (مم)، له هولویر دهریاری زنجیره ی بنه مالتی سوزان معلوماتی به ترخی دامن؛ که نویش به یارمستی ماموستا نوره دین بهماندین، نهمانی دادگای تهیمزی عراقی کژ کردیموه؛ و له ژیرموه نویسومن. ههژار

بنج و پناوانی میرانی سوزان

بهگم میر کهلوس بووه. سئ کوپی همبووه به نای میر عیسا شیخ و میس و نیبراهیم. له وهچی شیخ و میس و نیبراهیم شتیک نازانین؛ به ۹م له میر عیسا شاعلی بهگی بسوه. نویش سئ کوپی لئ کوتومتوه؛ میر بداغ، میر حوسین و میر سهیل. میر بداغ دوو کوپی بسون؛ میر حوسین و میر سهیله دین. میر سهیله دین بی کوپی بسوه. میر حوسین کوپیکی بسوه به نای میر سهیله دین و نویش ←

→ به گنجی مردوده و برمی میر بداغ برآودتموه.

میر عیسا و میر حوسینیش یی کوب برون! بهلام برای چواردم میر سمیدی سن کوی پیوه به نای میر سولیمان، میر سمفمدین و میر عیزمدینشیر. سمفمدین وهجاخ کویر پیوه، میر عیزمدین خان ناودملی همپوه و نعیش یی کوب مردوده. میر سولیمان سن کوی پیوه؛ شاقولی بهگ، میر عیسا و میر سمفمدین. نازانین میر عیسا و میر سمفمدین چیان پیوه! بهلام شاقولی بهگ میر بداغ و میرسولیمان بهگی لی کوتوتسموه. شو میر سولیمان قارهمانی داستانی خانزاد و لشکریه. شاقولی بهگ شفقلاوی ناودمان کردتسموه [۲]. میر سولیمان به گزیکاری والی بغدا له ناو برآوه و خانزادهخاتونی بهناویانگ بۆته حرکمانی سۆزان که پاتهختی حمیر پیوه. تا نیتاش شوقنویاری کۆشکی فرمانداری خانزادهخاتون له حمیر هر ماوه. له زهمانی شو شاژنده شفقلاوه زوری گمشه کردهوه و هاونجهواری قمرالچمی کوردواری پیوه. له هر لوتکی چیا سمین گزیدهپانیک به نای خانزاد همیه؛ وک دهلیت هاونشان لوتی هلماره. خلکی ناوچی حمیر خانزادی به خوشکی میر سولیمان دهزان! کهچی هیندیک میژوونوس لایان وایه کچی پیوه. سولیمان بهگ کوپنکی به نای عملی بهگ همپوه ریگی گملی شو خوشی کردوده و به نای شو. عملی بهگ، میر شۆغزی لی کوتوتسموه! نعیش دو کوی به نای میر نحممد و میر عیزمدینشیر پیوه. میر نحممد وهجاخ کویر و میر عیزمدین کوپنکی به نای خانداول له پاش بهجی ماوه. نعیش سولتان محممود و نعیش نحممد بهگی بهجی هیشتوره. نحممد بهگ محممود بهگ و شمیش میر شۆغزی له پاش بهجی ماوه! که دهپته بابی مستغا بهگ و بابیری میر محممد پاشای کۆره. میر شۆغز بهگ شمش کوی پیوه؛ میر حصمن، میر نحممد، یحیا بهگ، باز بهگ، تمهرخان بهگ و میرمستغا بهگ.

له نوهدکانی میر حصمن و یحیا بهگ و تمهرخان بهگ ناگادار نین! بهلام نحممد بهگ عهبدوللا بهگی پیوه. نعیش دو کوی به نای عملی بهگ سلاشور و حممد بهگ همپوه. عملی بهگی سلاشور کوپنکی به نای سولیمان بهگ سلاشور پیوه! که دهپته بابی شو عملی حمیدر سولیمانمی وزیر و سفیری حکوممتی عرافه و برای شممدین بهگ که نعیش نیتا له هملیر دژی و هروها برانیهمیان پورهان بهگ و نیتا له بغدا له نماندی عاسمه، حاکمه. ثم سن برایش زۆریان لی کوتوتسموه.

حممد بهگ باوکی مهلاعنیزی گوندی فقیانه! که نعیش دو کوی پیوه؛ کاکیلناغا و عهبدوللا بهگ! که نیتاش عهبدوللا بهگ ماوه.

باز بهگی شۆغز بهگ کوپنکی به نای بهکر بهگ پیوه و نعیش چوار کوی پیوه؛ صالح بهگ، عهبدوللا پاشا، حممد بهگ و عملی بهگ. صالح بهگ سن کوی پیوه؛ عملی بهگ، سلنق بهگ و خورشید بهگ. نمری نوانه له ناوچی حمیر و هملیرین. عملی بهگ دو کوی ماون! ناریان برام بهگ و صالح بهگ. خورشید بهگ باوکی نوری بهگ و قاسم بهگ و برام بهگ! که همرسنگ ماین و قاسم له دارایی هملیر فرمانبره. دو کوی سلنق بهگیش ←

→ مازن؛ ناریان حسین بهگ و نمنور بهگ. عبداللہ پاشا بابی سمعید بهگ؛ نه میش بابی سمایل بهگی پوانفره، که نمدامی کزوی دامنزینتری عواق برو؛ سالی ۱۹۳۲ز کوژا و لمعلی خانی دایکی ژنیکسی بهناوبانگ بسو لم دوابیاندا مرد.

هممد بهگ دوو کورپی بوون؛ مهجید بهگ، شیخ سولمیسان بهگ. مهجید بهگ دوو کورپی مازن؛ شیخ سولمیسان که نیستا له هملیز «ملاحظه» حدودو عبداللہ فرمانبری دائیری توتنه. عملی بهگ کورپیکی به ناری حسین بهگ همبو دهگم ملامسته نای بارزاندیا چوره پووسیا و لموی مرد و بی مندالیش بوو. میرستمغا بهگ کورپی میرنؤغز بهگ چوار کورپی بوون؛ میر سولمیسان، میرستمغا بهگ، میر نه محمد و رسول پاشا. میر سولمیسان بارکی میرانی یهیا بهگ که نعیش پینچ کورپی بووه؛ هممد بهگ، سولمیسان بهگ، خورشید بهگ، تقیهدین و وسمان بهگ. هممد بهگیان دوو کورپی بووه؛ مهجید بهگ و شیخ بهگ. مهجید بهگیش کورپیکی به ناری هممد بهگ همبووه. سولمیسان بهگ بارکی عدلی بهگ که نعیش دوو کورپی به ناری حسین و حسین همبووه. خورشید بهگ سی کورپی بووه؛ سلیق بهگ، میرزا، حاجی سمعید بهگ. سلیق بهگ دوو کورپی مازن؛ ناریان حاجی شهاب و حاجی پاشا به. میرزا نسمعد و توفیق ناری بهجن هیشتووه. حاجی سمعید بهگ له گوندی نالانه داده نیشی و دوو کورپی همن؛ نیسماعیل و محمدمد.

تقیهدین بهگ سولمیسان بهگی بووه که نعیش کورپیکی به ناری تقیهدین بووه و بارکی سولمیسان بهگ بووه. وسمان بهگ تمپا کورپیکی به ناری میر ملام همبووه.

کورپی دووه می میرستمغا، نه میر منسور محمدمد بهگ بووه؛ که به پاشاکوره یان میری گموره بهناوبانگه و هیچ مندالی نه بوون. سیته میان میرنه محمدمد بهگی لال بووه. نعیش کسی له پاش بهجن نه ماوه.

چواره میان رسول بهگ و پاشاشی پی گوتراوه. پینچ کورپی همبووه؛ ۱- نسمعد بهگ، بارکی عبداللہ موخلیس بهگ بارکی زیانددین بهگ و یهیا بهگ. نهمیان لم سالاندی دوابیدا بی فرزند مرد و سمرده میتله له ناوچی هملیز قایمقام بوو. ۲- فتاح بهگ دوو کورپی بوو؛ خورشید بهگ و توفیق بهگ. نهمش بی جینشین مرد. ۳- رشید بهگ دوو کورپی همبوو؛ عبداللہ تعدیب بهگ و هوسمان بهگ. عبداللہ تعدیب کورپیکی له تورکیا ماوه عوسمانیش زکی همیه، که له تورکیا دهژی. ۴- بارام بهگ. ۵- نیحسان بهگ. نم دووانهش هر له تورکیا بسون و کورپیشیان نه بوون. (کیرده معلوماتی مدم کوتایی دیت).

به نندی دووه م فرمانبرموایانی بابان

نمو هونمانی بز ورده کاری زقر ناگادار و دمره به بند به کارن، تا و به مند و داوی ناوری شی خاوی کمونه پروداوی پیسره بابانیان به ده می گشت و سمری نهنگوشتیان خستوته باو و زقر لیک و لهبار، گشتیان کردوه و دور و یاقوت و لال و زمروت و چمور و شیرین و کوژه کی شین و پیروزه و شموه و سنگی بازار و دانه مرواری وشه پر گمشه ناو کورده واریمان پی هونوتومه و سینگ و بهرؤکی پالماننامی مالمبابانی مسرد و نمبردی نتموهی کوردیان سمو گمردن بهنده خوشیک و رنده پازاندوتومه؛ که لئی دهرپانین زقر باش ده زانین نمو بنه ماله له کورستاندا له چاو هه موو کس به هوزی قموغا و بهیتر و توانا و دهسته لاتداری، به ناووده نگ بوون و کسسی هاوچرخیان هاوسهنگیان نمبوه. به لام له دواوی وحی که فرماندرای نمو خاندانه به پیسریداغی به میسی^۱ و برای گمیشته^۲ نموانیش فرزندنی نیرینیمان به چی نه میشتن، فرمانبرموایی له ناو نمواندا کوتایی هات و دست و پیوه ندیان بوونه جیگر و ناوی بابانیان بز خز گرتومه.

میسریداغ کوپی نه بدال بهگ

بز دلاوایی، حاتمی تایی دهسکی له دوو نده کرد و له نازایه تیدا پوستم ده گه لئی دهرنمده برد. له مییدانی مسردیدا همیشه گزی نمبردی له بهر هموالان ده فرزند و له پیشمبه کی پیاده تیدا هه موو چاو له دوتیکی دهرمستاند. نمنجاسی کاری گمیشته باری که همواوی دهرکومتن و سمرکومتنی کموته

۱- دانر و له میژوو نووسانی تر جارتک پیسریداغ و جارتک میسریداغی نووسیه. جمعیل

۲- نهمین زه کی دهلئ برلزی. جمعیل

دانر هه خزی له پروپهر ۳۶۵ چاپه فارسیه کی میسرده دهلئ: برلزاکی داغ کوپی پوستم. هه زلر

سر و زویش سرکوت. مہلبندی لارجان^۱ لہ زہرزا ساند و سیوی^۲ لہ سوزان جودا کردہوہ و سندوسی لہ قزلباش پاکردہوہ و قہلای ماران^۳ ی - وک جارانی پیشو - ساز دایموہ و بہ میرلیوای خوی سپارد و ہوزہ کانی موکری و بانہی - بہ خواہشت و بہ زوڑی - خستہ بہر فرمانہوہ و شاربازنہی لہ دہست نمرہ لآن دہرینا و خستہ سر ولاتی خویہوہ و ہمر مہلبندی^۴ کہ سہندبووی، کوتخا و گزیری سمرہ خوی لی^۵ دانان و تمیل و نالای دادگری و سمرہ خوی، ناوازہی داو شہ کایموہ و کمرکوکی سر بہ ہمغداشی کردہ جادہری بابان و پاسہوانی لہ سر دانان. لہ دہروانی فرمانی خویدا شتی وا سمیری داہیناوہ کہ بز ہیچ فرمانہوایہ کی کورد نمرہ خواہ. بز نسوونہ کیوی میر و ناغایانی ہمر دہستی خوی بز خوی دہخواست و پیدایستی باوی پوڑی، بز گوتزتنہوہ و ہمز و ناہمگ بہ جن دینسا و پوڑی بووکی و شمو پمردوہ - بہ بی تہوہ کس بزانی - کچیان بہ جیازی سازہوہ بز ناغایمک - کہ داخواز بوو - دہگواز تہوہ.

برای کہ ناری پوستہم بوو، لیتی دہخفتا کہ بیکوڑی^۶ پیایکی دلسوزی بداغ کمین و ہمینہ کی تیگہماید. کاتی کہ دہچوہ سر زہرزا، پوستہم بہگ و ہاودستانی - کہ دہستیان دہو کارہدا ہوو - فرمانیدا خرمچون گیران و کوڑران.

بہ نیازی داگیر کردنی ولاتی سوزان لشکری بردہ سمر میرسہ بندی کسری شاعہلی بہگ و لہ جیگہی خوی و دہرنا و میرسہ بندی پوی کردہ ناو کوسار و لیرہ واران و چاوہ نوری ہلٹک بسو کہ تۆلہی خۆ ہلٹنی. پیریداغ بہ شوین نمو سرکوتنہدا زوڑی بارہ کہ لہ سی کموتجو^۷ کہ متر خوی دہباراست. پوڑتک دہگہل چمند پیایکی خویدا بہ نیازی پاووشکار چوہوہوہ حمزویان^۸. بہ ہملک موت میرسہ بندی لموی بوو. وک بہ لای لہ نہکاو لہ ہشارگہ ہاتہ دہر و تازی دانی و میریداغ و ہموانی دانہ بہر و کمسیان سمری دہرنہ کرد و جو قوماری لی^۹ برین:

۱- لارجان نیہ و لاجانہ.

۲- دہی سیویل یان زنیوہ بی.

۳- لہ نیوان مہاباد و بزکاندا - لہ نزیک خانہ قلی شیخی بورہان - کینزکی سخت و ہمر دہلان، و ہناو «قہلات ماران» ہمہ. ہمزار

۴- دہی گوندی عازہبان بی کہ لہ شاربازنہ. ہمزار

گریسمان نموده‌ند هملکشای بوی به شا
 وه کووو تز نمبوو کس له بهمه‌ره و بهشا
 هم‌سو دهر و نیریاره‌کعت زتی و زتو
 نه‌گمر پی ده‌کمی ده‌چی سمر پشی دتو
 له گمنج و له گومهر همزار کوت همبوو
 همزاران همزار شاو‌لی دوت همبوو
 به تار جوت گمراسته و به بارانه ناش
 وه‌ره‌ز بوی له بهر به‌مرگ و خوراکی باش
 له دنیا نیازت چبی، وا ده‌کمی له بهر چنگی مردن چلون راده‌کمی؟

شایه‌ران و خوشبختانی کوردستان دهرساری دل‌وایی و سازایی نمو می‌روه به‌میتی زوریان
 هملبستون و پمیان داوه و پتیان هملگوتوه و له کوتی و دیوه‌خاناندا دمنگخوشان به ناهمگمروه
 دمیختننمروه.

چونکه نترینه‌ی لی نه‌کومتوه، فرمانی‌مویه که بز برازاکمی - که بدایگی کوپی پوسته‌م بوو -
 مایمروه. به‌لام نمیتوانی کلمه‌بری مامی پرکاتمروه و له بهر ده‌مستوانی، ناغا و نوکمرانی به‌رده‌ستی
 له فرمانی دهرچونه دهر و له پاش دوو سال مزنیامتی کردنی پر له کمایمی، له داخان وه‌زگی
 داو وه‌چی بابان کمسیان له نارادا نه‌ما و نوکمران جتیان گرتنمروه.
 به‌کهم کسی که پاش چورنی خاندانی بابانه‌گان حرکمی بز خزی گرتنمروه پیرنمزه‌ر بووه.

پیرنمزه‌ر کوپی به‌یرام

پیایتک بووه دستودل‌گوشاد و سمریست و نازاد و به‌زاگون و داد و هم‌سو ژیردستانی له دست و
 پیوندانیمروه همتا سوبایی و به‌شایی و بزرمیپاو و به‌ناو و بی‌تاو، له دل و همتا و خوشیان ویستوه و
 سمرکومتی نویان له خوا ویستوه. به هیزی هوز و بازو، ناوچی کفری له به‌غضای نارامگه داپرسوه
 و خستویسته سمر ملبه‌ندی بابان. که پیرنمزه‌ر مرد، ولاتی بابان کرا به دوو بهش.

سوله‌یمان و میریرایم

همردوکیان به‌مرده‌ی دستی میریناغ بیون و له پژگاری فرمانی‌موی خزی، کردبیونی به
 میرسنجیق. له پاش نه‌مانی پیرنمزه‌ر نمو دوانه پتک هاتن و ولاتی بابانیان له ناو خژدا بهش کرد و

ماوه به کی زور پینکموه نیتوان خوش و دوستی گیانی بوون. له نهنجامدا دوو زمان و کهتن گیتان خزیان دهنار خزاندن و له یه کتیریان ترازاندن و دوستایمتی بوو به دوزمنی و به گۆ یه کدا هاتن. سوله ییمان برایمی گوشت و بمشه ولاته کی نمویشی و هسمر بهشی خزی خست. پازده سالان مزنایمتی ولاتی بابانی کرد و بمشه ژیا نی لی سیندرا و پهوانه ی مه لهنندی نه مان کرا و چوار کوری به چی هینشتن: حوستین و پوستم و محممد و سوله ییمان.

حاجی شیخ

له دوا ی ممرگی پسر نه زهر، نوسالان به سمر نیوه ی ولاتی بابان راگمیشت و سوله ییمان کوشتی و سئ کوری مان: حاجی شیخ و میره و میر سوله ییمان. حاجی شیخ له پاش کوژانی بابی، زید و هه مده می به چی هینشتن و پوری کرده ولاتی عه جهم و چوه لای شاتوماسب به لام زوری پوری خۆش له شا نه دی و به ناهومیندی گه رایموه و له ناوچه ی نه لئین و دباله^۱ پیای میر عیزه دینی برای میر سوله ییمانی کوشت و دهستی به سمر نمو ناوچه یه داگرت. له پاش نه مانی میر سوله ییمان هه موو ولاتی بابانی خسته ژیر دهست و سو به فرمانه ی وای سمر به خۆ. کاری ناشایستی دهراره ی شاتوماسب ده کرد و نمویش سئ جاران لمشگری نارد سمر و هه رستیک جاریش قزلباش به پاشدا ده گه رایموه و له بهر حاجی شیخ ده شان. لهو شمرانه شدا -جگه له چهند فعتی و مه لایه ک که بهو خمزای قزلباش کوشتن تیر و کموانیان هه لده گرت و په گه لی ده کموتن- هیچ مه وده سه لاتدار نیکی کوردستان نه ده چوه کۆمه گی.

سالی ۹۴۱.ک (۱۵۳۳.ز) که سولتان سوله ییمان خانی خمزاکه ر به غدای نارامگای گرت و زستانی لهو تدا پابوارد، حاجی شیخ به نیازی سمره وانه رامووسانی سولتان، بهرو به غدا ده چوه. کاتی گمیشته ناوچه ی ممرگه، ممرگمیه کان خزیان لی خۆش کرد که له کۆژ دنیای که نموه. له وهختیکا که میر شیخ چوه و بووه راو و ده گه ل چهند که سیکدا خه ریکی نوژ کردن

۱- دو نلئین له کوردستانی بهر دهستی نیران همن. به لام «دباله» نه یسراوه. هه زار

بسو، کوردی دیوناکار به شیرى جموهردارموه وهك دهشبا هه لیان کردی و گپى چرای
ژیانیان کوژاندوه و کردیانه خۆله میثى بابردهو میرى براشى همر لمر شمردها پمره کرا و
سرى تیتاچو^۱ براکەى تریشى -که ناوى سولیمسان بسو- تووشى دىوى مهرگ هات و له
میدانى ژبان دهرچوو.

حاجى شیخ دوو کوپى له پاش به جى مان به ناوى بداغ و سارم. کاتى دهنگ و باسى
هیرى بلجه مهرگمیان و مهرگى بی وادهى میرشیش، وهمر گوینه کانى به شهوکت و شانى
سولتان کمو، له بهزمى بى برانموه شاهانموه ولاتى بابان درا به بداغى کوپى.

بداغ کوپى حاجى شیخ

بوو به جیشنى بابى و ماوهى شازدسالان بوو پمرى دلسۆزیموه فرماندارى کرد و له نمنجامدا به
دندانى هیندیک له گموره پیاوان، حوسین به گى کوپى میر سولیمسان بهرینگی گرت و داواى
مەزنایمى ولاتى بابانى ده کرد و له لایم پادشای سولیمسان پایموه پتى درا و سولتان حوسینى
فرمانبرواى نامى ده گەل خۆیدا هینا که ولاته کى بۆ بستیت. بداغ له وزه دا نمبوو ده گریان
راچى و رایکرد و پەناى به سردمرانى شاتۆماسپ برد. شمش مانگیک لموى مایموه و پوسته پاشای
سەدرى نەزم دلهوشى دایموه و بەلینى دایه که ولاتى بابانى بۆ مهرگیتسهوه و له ولاتى عهجه مى
پچریموه و هینایه نستمه ببوو و له سایهى همى بهرزی سولتانموه دیسان بابانى پى به خشرایموه و
به لاواننموه دوو له ههژمارى پادشاهانش سرفراز کرا و له ناو ههوانى دا شانازى به خۆ ده کرد؛
نوسا بهرمو ولات گمرايموه. کاتى گمیشتهوه نمو جىگى رایبه بلاق ی پى ده لىن، حوسین به گ
کوپى میر سولیمسان به هشت ههزار سواره و پیادهوه رىنگى لى گرت و به گۆ یه کدا چوون. هیشتا
شمره که وا گرم نمبوو که مووى تیتا ههلهووزى و ههچ کس ده خویندا بگموزى، که حوسین به گ
روى بهردا و میدانى نهمردى به جى هیشته و رووى کرده ناستانمى سولیمسان و به هوى
۱- له کورد هواریدا بهیتیک به نارى بهیتى کاکه شیش و کاکه میر همیه که نمو کارساته ده گپیتسهوه و زۆریش بهرزه.

هین

۲- دهمى رانیه نمى؟ ههژار

میره گموره کانهوه، به پایه و ریزی نالقمیز ماچ کردنی دهرگا سرفراز کرا و فرمانی بی پینج و پمنای پادشای بژ دهرچو که نیوهی ولاتی بابانی هه بی و ده بی ده گمل بداغ بهگ پینکمه بی رابگمن و هیجیان لمر فرمانه سرچموتی نه کمن.

حوسین بهگ به هه له داوان بهرمو ولاتی بابان هاتمه و دیسان کاریان کموتمه بهرده می شیران و تیک گیران و حوسین بهگ و پوستم بهگی برای کرانه تۆزی بهر با و کاتی نمو دهنگ و باسه دهماره گای سولتاندا دهنگی دایهوه، بلنسهی رکی سولیمانی سری له ده میعه دهرانی و فرمانی دا که هه موو کورده کانی هاوسای بابان بچنه بهر بداغ و بداغ که زانی بهر بهر کانی بۆ ناکری، پمنای به سولتان حوسینی فرمانه هوی نامیدی برد و نمویش راستی پروداوی به پینچگی ته ختی عاسمان ناسایی گمیاند و تکانامه ی ره گمل خست که گونا هه کانی به ناوی به خشیش و چاویشی پادشاهانه بشۆزتهوه و ولاتی باب و باپیرانی بی بدرتیهوه.

سولتانی هه له میژ له بهر تکای فرمانه هوی نامیدی له سووچ و تاوانی خوش بوو له باتی ولاتی بابان ناوچهی عینتابی بی به خشی و بهشی بداغ به گیان به بولی بهگ ناویک نه سپارد.

لمر سهرده مانده که شازاده پایمه رزه کان سولتان به لیم و سولتان بایمیزد له قونیه قونه شمیران کهوته نیروان و پینک هه لهرژان، بداغ بهگ له بهر بایمیزی کردهوه و چو بووه شاری کوتاهیه. سولتان سولیمان بهرجی بۆ سولتان بایمیزد دانا که ده بی سری بداغ بهگم به براری بۆ بنیرتیه ناستانه نهوسا لیتی خوش دهیم چونکه بداغ دوژمنی خاندانه. سولتان بایمیزد فرمانی پیروزی له بانی بهر دانا و سری بداغ بهگی بری و به دیاری بۆ باره گای هه بهرزی نارد.

بداغ بهگ چوار کوپی هه بوون: حاجی شیخ و حوسین بهگ و محهمه بهگ و بهر سه یفه دین. حاجی شیخ ده گمل سولتان بایمیزد چووه نیران و کاتی گیرا به فرمانی شاتۆماسپ- حاجی شیخیش و پیرای ناغا و میره کورده کانی کلکه و پلکه ی سولتان، له سری درا و بهر سه یفه دینیش مردن مهودای نهدا و محهمه بهگیش سنجهقی کهستانه میان

دایه و نیتا له سریمتی.

میرحوسین کوپی سوله پمان

له پاش بابی -چرنکه حاجی شینخی کوپی برابم ناوچهی بابانی بۆ خۆی داگیر کردبوو- نمو نهمیتوانی بهریمره کانی بکا و پایکرد و پروی کرده باره گای شاتوماسب و داوای هیمداد و کۆمه گئی لیکرد. شاش چراغ سولتانی نیستاجلووی والی دینمهری په گهڵ خست و ههتا قهراغ سنور هاتن و چیان بۆ نه کرا و به بێ دهماغی گهراومه. نمو جاره شا گۆکجه سولتانی قاجاری والی ههمدانی نارد. نمو جارمشا گۆکجهی قاجار همروا کلکی پی ههلهمبارد و پهروایه کی پی نهفرموو؛ به دهم له پروشی گهراوه. جاری سیههم عبداللّاخان نیستاجلووی میری میران و سوباسالاری پاسپارد که ولاتی بابان بگری، نهویش لشکریکی دور له ههژمار و وهک لافاوی بههارانی په گهڵ خۆ خست و پهلاماری ولاتی بابانی دا.

میرحوسین -که پینشمنگ و چاوساخی لشکر بوو- بردنیه چپای گهلاله و دهناو دارستانیکی ترینجاندن که تولههاران لهبر داران پیتی هاتوچۆیان لی برابوو. باوکی منی ههژاریش به پیادهو سوارانی خۆیموه تشریفی لئوی بوو. حاجی شیخ لیبان پاپمپی و ملی له درین و بهرین نا و دهرهتانی لی برین و لشکری قزلباش وهک بهچکه دهلهک له ناو کلۆره داراندا عاسیه ببوون کس نهیدهزانی له کوپیا بۆ دین و به کوپیدا ههتی و کهنگی کولی دهچته سهر دهباغ! نمو شههردا نزیکه ی دوو-سێ ههزار قزلباش سلار بۆنموه و سی کهسێک له پیاوانی ههلبواره ی بابی بهندهش نمو گیرویهندهدا جهندهکیان کهوت و نمو سهرکردو پیاوماقوولانهی که لهبر کوشتار ماپوونموه و له چنگ مردن پزگار ببوون، وهک سلقی پروت، به بێ بهرگ و سهری قوت و پای پیتخاوس، هاتنموه بهر باره گای شا.

شاتوماسب نمو پیریمیهی میرحوسین زۆر تووپی بوو؛ نمو و محهمهد و پوستهمی برای ههرسێک توپدانه ناو قهلاپهکی نیرانموه و دهناو گرتوخانهی خستن. له پاش هیندیک

به‌ریدان و همریتک برا همر رزگار بوون، به بی چمند و چوون، تفعدستی خویان کرد و له نیرانموه هه‌لاتن و به‌رهو درگا و ناستانهی کۆنه‌به‌ختی سولتان سوله‌یمان هاتن. له به‌زه‌یی و چاکه‌کاری بێسترتقی شاهانموه، همر کس به گۆیره‌ی پایه‌ی خۆی موچه‌یه‌کیان له ولاتی پۆخیلی‌دا بۆ برینه‌وه و ناردنیموه.

له پاش شش سال که له پۆخیلیان راه‌ه‌وارد، له‌سر تکای حوسین به‌گی فرمانه‌ه‌وای نامیدی، له پۆخیلیان هیتانموه و ولاتی بابانیان پێدانموه. جا همر وه‌ک له‌م‌و‌یه‌ر به‌سر نووکی قه‌له‌مه‌که‌ماندا رابرا و له سر کاغز تۆمار کرا، میرحوسین کوپی سوله‌یمان به‌دست بداغی کوپی حاجی شیخ کوژرا و خدر به‌گی له پاش به‌جی ما. نمو خدر به‌گه‌ ماومیه‌ک ناوچه‌ی مرگه‌ی به‌دسته‌وه‌ بوو. له‌ دواییدا که زه‌مانی خوالی‌خۆش‌بوو سولتان مرادخان، میره‌ به‌گی موکووی له‌ قۆلباش هه‌لگه‌راه و هاته‌ به‌ر فرمانی عوسمانی. ناوچه‌ی مرگه‌ش له‌ خدر به‌گ سیندرايموه و درا به‌ یه‌کتیک له‌ کوپانی و له‌سر نه‌مه‌ بۆ ماومیه‌ک شه‌ر و هه‌را له‌ نێوانی خدر به‌گ و میره‌ به‌گدا ده‌گه‌ردا بوو. له‌و به‌ینه‌دا خدر به‌گ به‌ر مرگه‌ کموث و داوی کێشه‌ و هه‌را پسا.

نێستا هۆزی بابان بێ فرمانه‌ه‌وا ماونه‌وه؛ به‌لام نێکه‌ی چواره‌زار چاپک سواری نهمپ که‌حیتی سه‌رتاپا په‌چه‌کیان هه‌یه‌ و سه‌ریش بۆ که‌س نانه‌وێتن.

هیتندیک ده‌لێن هۆزه‌کانی پۆژه‌کی و هه‌کاری له‌ بابانموه هاتوون. خه‌لکی بابان زۆر دیندار و له‌ خواترس و پارێزگارن و پیاوی زانایان زۆر لێ پمیدا ده‌بی. همر ناغایه‌ک له‌ ناغایانی تیره‌کان، ناوچه‌یه‌کی له‌ ناوچه‌کان گرتۆتموه و سالانه‌ چوار خه‌روار زێه‌ له‌ ناوخۆدا کۆ ده‌کمن و ده‌یلن به‌ خه‌زینه‌ی شاره‌زوور.

ولاتی بابان مولکی تایبه‌تی شاهانه‌یه‌ و کوێخا و گزیه‌کانی ده‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌ زۆر به‌ نهم و نیسانی په‌فتار ده‌کمن. همر ساله‌ نه‌ندازه‌یه‌که‌ نه‌م‌عینمومال به‌وان ده‌گا و له‌وه‌ به‌ولا فلسیکی سوور به‌ میسری میسران و ده‌فتمداران و کارگوزاران ناده‌ن. تا نهمۆ -که‌ میژووی کۆچی هه‌زاروپینجه‌- باری نمو ولاته‌ ناوایه.^۱

۱- نهم‌ به‌اره‌ تا سه‌ر وا نهم‌روه. له‌ به‌رانموه‌ی چه‌رخ‌ی یازده‌هه‌می کۆچیدا، فه‌قی‌ته‌حمه‌د که‌ وه‌ک ←

→ دهلین کوپی بابا میر، کوپی بفاغ بهگ، کوپی میره بهگ، کوپی شیخ حمیده ری صوگری سووه، بناغی
 فرماندهایی لمو مملبهنده دامعزواندوتومه و سولیمان بهمی کوپی، کوشادتری کردتومه و همتا سالی
 ۱۱۱۱ ک (۱۶۹۹ ز) حوکمداری سووه و بانگ کراوته ناستانه و کراوته پاشا و کمرکوچی پس سپیلاوه.
 بهلام دیسان تمیمور بهگی برای به سر ولاتی بابان راگبشتووه و لمو ماومیشدا زوری شیرزمی دیتووه و
 سالی ۱۱۱۵ ک (۱۷۰۳ ز) سردووه و سن کوپی سووه: حانه بهگ، فراهدهگ و خالید بهگ. له پاش
 مردنی، بهکر بهگی برای - که به بهکره سوور ناسراوه - کراوه به جینشین: کهوشمن ولاتی هراوتر کردووه
 و تا سر سیروان و لولاشموه تاسر زینی کژی به برد و به کره جوی سولیمانی و کوندی به کراوای لای
 هملبهجه به ناوی نمون. له پاش نمو ماومیک شارموزور به دست عوسمانیانوه سووه و سالی ۱۱۲۹ ک
 (۱۷۱۷ ز) دراوته دست کاربیره کی غمورموه. بهلام خانه پاشا تیکزشاوه و سالی ۱۱۳۴ ک (۱۷۲۱ ز)
 میراییتی بابانی خستوتومه دست و دوی نمو خالید بهگی برای و که نمیش نهما سلیمپاشای کوپی
 بهکر بهگ، سالی ۱۱۵۶ ک (۱۷۴۳ ز) هاته سر حوکم و دوی نمو سولیمانپاشا هات و پاش نمو
 نهحمه دپاشای برای جیگهی گرتومه و دواپه محمه دپاشای برای لس پاست بزوه و به نوره پس
 راگبشتوون. نه مجار محموره دپاشای برایان هاتوته پوری گار و دوی نمو برایم پاشای کوپی
 نهحمه دپاشا بزوه سردار و هر نمیشه که سالی ۱۱۹۹ ک (۱۷۸۶ ز) شاری سولیمانی به بنیات ناوه و
 پاته ختی له قلاچسولانه بزو نمون هیناوه. سالی ۱۲۰۲ ک (۱۷۸۸ ز) عوسمانپاشا کوپی
 محموره دپاشا هاتوته سر کار و سالی ۱۲۰۴ ک (۱۷۹۰ ز) ناوپه حمانپاشا سمری هملدوه و دهگل دور
 میره گانی پیشوردا کیشمی کردووه و هر کسه ماومیک میر سووه. سالی ۱۲۲۸ ک (۱۸۱۳ ز)
 محموره دپاشا کوپی ناوپه حمانپاشا هاتوه و له پاش چرار سال لادراوه و عمووللاپاشای لهجن داندراوه
 و دوی نمو سولیمان پاشا کوپی ناوپه حمانپاشا و پاش نمو سالی ۱۲۵۴ ک (۱۸۳۸ ز) نهحمه دپاشا
 بزوه حوکمدار و ولاتی به تهرزی تازجابت رشک خستوه و سوپای ته کووزی پتیکموه ناوه. سالی ۱۲۹۳ ک
 (۱۸۴۷ ز) عمووللاپاشای برای بزوه میر و سالی ۱۲۶۷ ک (۱۸۵۱ ز) نمو میرنشین هلموشینراوه و
 عمووللاپاشا کراوته قایم مقامی سولیمانی. نیتسر پهره به سر نمو میرنشیندا دراپهوه؛ همتا سالی
 ۱۳۴۱ ک (۱۹۲۳ ز) که شیخ محموره دی هعیف دزادی بهرزنجی بانگموازی پادشایتی کرد و سر به خوی
 کردستانی راگمیانند. بهلام نمیش له دوو سال و چند مانگیکی تینه میرانند.

نوی گره کیه پشری لی بزانی با پروانته تاریخ سولیمانیه و من عمان الی عبادیه. جه میل

به نندی سینه‌م فهرمان‌پروایانی موکری

نمونه‌ی له پیتۆلی و له بله‌بانیدا دست‌ی بالا‌یان همیه و له هه‌کایه‌تسخوانی و سه‌رگوروشته‌زمانیدا ته‌پل و نا‌لایان همیه و کالای دوان‌سی به‌رمه‌وان‌سی به‌ بالا‌یان به‌راوه و له سه‌کر و درۆ به‌ دوورن، ده‌لێن: فهرمان‌پروایانی موکری به‌ری خه‌لکی شاره‌زوورن و هیندیک ده‌لێن: سه‌ر به‌ تیره‌ی بابانیسن و وه ده‌ماوده‌م زانیومه‌نه، کابرایه‌ک به‌ ناو سه‌مه‌مدین سه‌مرزنجه‌یره‌ی سه‌رداران‌ی موکری بووه و زۆر به‌سه‌کر و داه‌ق بووه و به‌ سه‌کری ناوی ده‌رچه‌وه و ده‌شکری مه‌کزی پی بلێن. خوا ده‌زانێ.^۱

میره‌سه‌ی‌فه‌دین موکری

له‌ ده‌وره‌ی ده‌ل و به‌ل بوون و پۆژگاری سه‌رنه‌خوون بوونی ته‌خت و به‌ختی پادشاکانی تورکومانی^۲، میره‌سه‌ی‌فه‌دین سه‌ری هه‌لدا و کوردی زۆری له‌ بابانی و شێنی دیکه‌ی کوردستاندا له‌ ده‌وری خۆی کۆ کرده‌وه و په‌لاماری تورکه‌گه‌لی چابقلوی داو دریا‌سی له‌ چنگ ده‌رتان و هه‌ر به‌مه‌نده‌ش دانه‌سه‌گنا، ناوچه‌کانی دۆلپاریک و نه‌ختاچی و نیتلهور و سلوژی‌شی پزگار کردن و ده‌سه‌ر دریا‌سی خسته‌مه‌وه.^۳

هێزوتوان و زه‌ه‌روه‌نگی میره‌سه‌ی‌فه‌دین به‌ جۆریک بوو که هێچ که‌سێک نه‌یده‌توانی له‌ هه‌مه‌به‌ری سه‌ره‌ه‌لێنی و خوار راهێنی. جا نه‌وانه‌ی که له‌ ده‌وره‌ی نه‌و هه‌لاون و هه‌ر کوردی که سه‌ر به‌و بووه، ناویان به‌ موکری ده‌رچه‌وه. کاتی که مه‌رگ سه‌ری داوه و ده‌سه‌لاتی لێ به‌راوه، دوو کۆپی له‌ پاش به‌جێ ماوه: سارم و بابا‌عوومه‌ر.

۱- نه‌مه‌ پاست نیه و ناری موکری زۆر له‌ مێژینه‌ت‌ره و په‌نگه‌ له‌ «مه‌فری» یوه هات‌بێ؟ واتا پێگه‌ی موغان. جه‌مه‌یل

۲- پادشایانی قه‌ره‌قینلو و نا‌ق‌ق‌زینلو‌ی نیازه. جه‌مه‌یل

۳- نه‌و ناوانه‌ له‌ ناو کوردی موکریاندا نیستا ناوان: دریا‌ز، به‌خته‌چی، به‌لته‌مه‌ر، سنه‌وس. هه‌ژار

سارم کوپی سه یفه دین موکری

بوو به جیشینی بابی و له پژوکاری نمودا شانیسماعیلی سه فعی بز ناویرکردنی نهمان و داگیر کردنی موکوربان، چمند جارینکی لمشکر نارد و ههموو جاریش له پاش شمیر و کوشتاری زور، قزلباشه کان تیدهشکان و بمرمو پاش ده کمرانمود. سالی ۹۱۲. ک. (۱۵۰۶ ز.) شانیسماعیل زستان هاتپوه شاری خوی و له خویبره هوزی شاملوی به سمررداری عمیدی به کی بابی دورمیش خان و سارقه علی مژدار نارد شمیری سارم به کی. همدوک سمدار به لمشکری دور له هه ژماره وه هاتنه جمستی سارم به گ. شمیرینکی زور خست و خوینای کموته نهمان و قزلباشینکی زور و زهوند و همدوک سمداریان له میداندا سلاز بوونموه و سارم به گ نهمو جاریش هه لیسرین و ده کونینی کردنموه.

له پاش نهمو سارم به گیش - ویرای سمدار و میرانی کوردستان - خوی هاویشته ژیر فرمانی ناستانهی سولتانی به شوکعت و شان و کیرانیشان، سولتان سه لیم خان و خوی له پیندا هه لپووسکان و تیهه لپینچانی قزلباشان ناسوده کرد.

له کاتینکا که سولتانی دادهمان (سولتان سولیم خان) له سمر تهختی پر بمریومی قیسمرانی پژم، تهخت پژنیش و سانهوی فمرمو، سارم بز ودم و پیروزی رامووسانی لاشپانه، بمرمو ده رگای جیهان پهنا دهوانه بوو؛ به لاواندنموه شاهانه خویندرایموه و نمو ولات و ناچانهی که له باوکیموه بزوی مابرونموه، به موچه و مولکایمتی پین به خشرا. موزی قمر و حورمعت زوری سولتانی بز به پسولموه نرا و نیجازهی هاتنموه درا و گمرایموه. زوری نهمرد که شای سمرگ تیتی هه لپینچا و ده رگای ژبانی لی دادرا و خهلاتی به بمردا کرا و بمرمو نهمان دهوانه بوو. که سمر سنی فرزندنی هه برون: قاسم، برابم، حاجی عوممر. به لام همر سیکیان له هه رتی نه نامیدا به نه کامی چرونه ژیر خاک. له پسامان سنی کوپ مابرون که نموانیش شیخ حمیدمر و میرنه زمر و میرخدر بوون. نمو سنی برابه همر سنی کوپی پوستم کوپی بابا عوممر کوپی سه یفه دین بوون.

له پاش سمرگی کودانی سارم، نمو سینیانه ولاته کامیان کرده سنی بهش و همر یه کامیان به سمر بهشتیک راده گمیش. ناوچه کانی دریاس و دژلاریک و سلنوز و نهختاچی وهمر شیخ حمیدمری براگموره کموته.

نیتلمور بیووه پشکی میرنمزه^۱ و ناوچهی محمه‌دشا^۲ درابووه میرخدر. هدرستیک برا به به‌کموه
ته‌کیان به تەک شاتوماسبوه داو که‌لموهی به‌رهی عوسمانیانیان له ملی خن داپرسی. سالی ۹۴۸.ک
(۱۵۴۱.ز) که نلقاس‌میرزا ناژاده‌کمی نایموه، سولتان سولیمان‌خان له ناو خاکمانی کوردستاندا
سولتان حوسین به‌کی نامیدی و زینمەن به‌گی هه‌کاری و میره‌کانی برادۆستی ناردە‌سمر
فرمانه‌ه‌وایی موکری و شم‌ری زۆر به‌سامیان له ناودا قومما و هدرستیک برا له‌و شم‌ری کوورد به
کوورده‌دا کوژران.

شیخ‌حه‌یدەر دوو کوپی هه‌بوون: میره و حوسین. میرنمزه کوپتکی سوو به ناوی به‌میرام.
میرخدر دوو کوپی له پاش به‌جی مان به ناوی نولوغ به‌گ و میره‌سەن به‌لام هه‌موویان
سەرویتچکه و مندالۆکه بوون و بۆ نه‌وه نەده‌شیان که نیش و کار راپەریتن.

میره به‌گ

کوپی حاجی‌ه‌ومەر، کوپی سارم، کوپی سه‌یفه‌دین

که خه‌به‌ری به کوشت چوونی شیخ‌حه‌یدری بهر بیسەری به‌خته‌ومری سولتان سولیمان‌خان کەوت، له
سەر تکای مە و به‌گله‌ری کوردستان، له دیوانی سولتانی سولیمان ناسایموه، فرمانه‌ه‌وایی
موکوریان درا به میره به‌گ و نزیکه‌ی سی سالان له سەر دریاس و هۆزی موکری مەزنایه‌تی کرد و
له فرمانه‌ه‌ه‌وایی زۆر پایه‌دار و له خزمه‌تکاریدا به‌کجار به‌کار بوو تا له نه‌نجامدا فرمانی
گه‌رانه‌وه‌ی بۆ مه‌له‌ندی نه‌مان بۆ هات و ده‌خه‌لاتمه‌وه پێچرا. کاتی مرد کوپتکی به ناوی مسته‌فا
به‌جی هیشته.

میره به‌گ کوپی شیخ‌حه‌یدەر

له پاش مەرگی مامی، خۆی کرده دۆستی شاتوماسب و له دیوانی شاهه‌ مەزنایه‌تی ولاتی موکری
درايه و کاتی شاتوماسبیش له سەر دنیا نه‌ما میره به‌گ بۆ دیدنی شانیسماعیل پووی کرده‌ه‌زوتین
به پایه‌خ پامووسانی سەرفراز کرا و بریکارانی شاه‌نویسه‌ری پێریان لی‌نا و زۆر به شادی به‌ری کرایه‌وه.

۱- محممه: ناوچه‌یه‌که به سەر سنڌوهه. هه‌زار

چاخن هوساری فرمانداری دولتی سهفوی کموتی نیر لمی شاسولتان محممد و سرلمبری کاروباری دنیاداری نمو زنجیره، دهگیر دای قزلباشان کموت و گیره و کیشه و نیره و برهه‌لدایی و هرکس هرکس، هممو سرزده‌مینی نیرانی گرتوه، میره بهگ جیتی پی لیژ کرا و نمیده‌توانی همروا هملکا و به ناچاری دهگل گه‌لنیک له میران و فرماندارانی کوردستان و لوپستان و نمرده‌لاند -سالی ۹۹۱.ک (۱۵۸۲.ز) له سۆنگی رابیری محممد پاشای میری میرانی واندا- هاته بر فرمانی ناستانمی پیروز هیلانهی سولتان مرادخان و له ناوړی‌دانی بی بنمبانی سولتانوه، والیمتی ولاتی بابانیسی بز خرایه سر کله‌پوری باب و بایرانوه. سنجعتی مووسلیشی به بهخشش درایه و همروها همولیر و هیندیک له ولاتی سر به مراغه و تموریزیش درا به کوبه‌کانی و له چلهی زستاندا دهگل محممد پاشای والی واندا لمبری ورمی‌وه هیرشی بردسمر به‌کتابش قولی به‌گی نیستاجلووا که حاکمی مراغه بو.

قولی لمو قولیانه نمبو که بتوانی شریان بکا؛ ولاتی بز به‌جی هیشتن و ماڠ و سامانی به‌کتابش قولی و دارایی و شری دانیش‌توانی مراغه -هممو- به تالان برا و یه‌کپارچه گمکی لیدرا. رهوی شات‌ماسب -که زور له میژ بو له ناوچهی قسراجیق ده‌لموړا و هممووی نسپی په‌سن و هلب‌واردو حدودی گوی بمل و چوارمل قه‌لمی بوون و له هیچ دهر و زه‌ماناندا له درکی هیچ پادشایه‌کنا شتی وا هیوا هیشتا نمدیترا بوون- و بهر هه‌لمه‌تی سوارانی هیرشبر هاتن و په‌پیچه‌کیان دان و بز وانیان هینان.

هزار نسپی په‌سن گشتی حدوده	له پوی وان په‌خشی پوستم بی نموده
له پموتا ناری لافان، شه‌مالن	له غاردا هر په‌لنکیان جوته باتن
نه‌گر سیکۆل ده‌گمن لمو چۆل و دشته	ده‌لمرزنی گایه‌کی همدی له پشته

محممه‌پاشای میری میرانی وان که لمو هیرشی سر مراغهی به سرکموتوویی گه‌راوه، کوبی میره به‌گی ده‌گل خۆدا برده‌نمرزه‌پۆمی و چوونه لای سرداری شیرین ناکار (فرهادپاشا) تا پی‌کمه‌ نۆکمرچاکی و دلسۆزی و پاکی میره به‌گی، به بر گوتچکی پیچکی ته‌ختی خودان به‌خت بگیمین. هر گه‌بشته نمرزه‌پۆمی والی و پاشالیک کۆم بوون و نامیه‌کیان به جووت نووسی و به

زمان لووسی، تیر و پریان به میره به گدا هدلگوت و پهوانی سردهرانی همرهبریان کرد. کاتی راستی پروداده که وهبر دوو گوتی خاوهن شکوی سولتان کومت، له بهزمی بی‌پرانسه‌وی پادشایانه، نازناوی پاشای پندرا و له ناو پتری پاشایانی بر دیوانی عوسمانیدا به پتیز و حورمهت پندرا و مراغه‌شی به پی و شوتنی به گلهر به گی پی سپتزا. مهرجیشی بز دیاری کرا که خوی ده‌بی نهو ولاته له دست قزلباش ده‌رتنی و نموسا به سری را بگا.

حسینی کوری خدر به گ^۱ - که ناموزای میره به گ بوو - ماوه‌یک بر له میره به گ به حاج کردنی لاشیپانه‌ی درگای برزی سولتان به ختموهر ببوو؛ ناوچی دریاسیان به به‌خشش دابویی و به سری پاده‌گمیش. که میره به گ کرا به پاشا هاتموه، نهو حسن به گه نیازی نه‌بوو که دریاسی بداتموه و له قه‌لدا خوی قایم کرد. میره‌پاشا ده‌وری‌لیدا و زوری خسته تمنگانموه و زور نه‌ماوو قه‌ل بگری و نه‌یاران قه‌ل‌چز بگا، تولوغ به گی برای حسن به گ به دمکیسی دوستانی خوی له قه‌ل‌وه خوی دزیموه و به دزیموه خوی گمانده‌نمرزوم و داد و هاواری گمانده‌نمرهادپاشای سردار و لموتش له ترسی میره به گ نوقره‌ی نه‌گرت و گیر نه‌بوو، به‌رو نیران بای دایموه و په‌نای به شاسولتان محمه‌مد برد و بریکارانی شاش زوریان به‌رتیز گرت و مه‌لبنسی ده‌خوارقانی^۱ لای مراغه‌یان پی سپارد.

میره‌پاشا له حوسینی برای خوی دپردونگ ببوو لای وابوو ده‌گم ناموزاکانیدا دست و ده‌میان کردوته یه‌ک و نیازیان وایه له ناوی به‌رن؛ گرتی و کوشتی و گموره و چوکه‌ی دوزمنانی هم‌مو له سر پی لاهرد و سمریه‌خویی بی‌له‌مهر و ده‌سه‌لانی له پاده‌به‌دوری به‌رهم هینا. چمند سالتیک ناوا پابرا. له دواجاردا شاری ته‌وریزی پاته‌ختیش که‌وته به‌رده‌ستی عوسمانی و جمعه‌پاشای وه‌زیری به‌سمره‌وه دانرا. جا چونکه همر زور له میژوهه مراغه له‌سر ته‌وریز بوو، جمعه‌پاشانموه‌ی ده‌ویست میره پاشاش - که سهرداری مراغه‌یه - سمریوی پی و له به‌رانبر فرمایشتی ختیی ته‌وریز سمرنوی پی.

۱- تمسین زکی و حوزنی به حوسین به‌گیان نویسوه. جمیل

۲- شاروکتیکه له نیران مراغه و ته‌وریز، به قمیسی باش به ناریانگه و نیستان ناوی نازمرشهره. هژار

میره‌پاشا-که نازناوی میری میرانی پندرابو- داوای پاشای دایه دواوه و ناوړتکی وای وی نه‌دواوه که پاشای تورک دابین کا. لسمر نه‌مه جمع‌میرپاشالی غم‌زری بوو؛ دوستی کرد به نامه‌کاری و ناکاری میره‌پاشای به ناله‌باری به پایمی ته‌ختی هم‌مبرز ده‌گه‌یاند و له سایمی نمو گه‌نده‌کارسموه فرمان‌ه‌وایی ولاتی بابان و مووسل و همولیریان لی ساندوه و نه‌نجام گه‌یسته پادیه‌ک که ناردیه لای میره‌پاشاو فرموی مراغه سمر به تموریزه و نه‌گمر نه‌یسته پزدهی مولکی تابیه‌تی شاهانموه، داهاتی تموریز بهشی خژی ناکا. مراغه سالی پازده‌خمروار زیم له سمرویمی ناوچه‌که بز سمر خمرینهی دارمالی دولت دهنیری و پیوسته نمو زیم و دراوه، لموه بمو لاهه بیته تموریز و له موچه و نازووقه سویای تموریزی به‌خت کمین.

میره‌بگ به ناچاری دسمبر بوو که هم‌مو سالتیک دراوتکی به‌کجار زور به خمرینهی تموریز بگمیه‌نی. دو-س سالتیکش ناوای گوزراند؛ به‌لام جمع‌میرپاشابموشی لیخه نمبوو؛ له کاتیکدا که ده‌فتمری بز تموریز ده‌گرتوه و چاوی به تمزی چاوه‌دیزیه‌کیدا ده‌خشاندهوه، مراغه‌ی خسته سمر تموریز و کابرایه‌کی وه‌ک دسمبر به میرسنجق له سمر دانا و بوشی دانا که هر ساله پازده‌خمروار زیری پیتاک کزاکتموه. له پاش سالتیک دانیشتوانی لای مراغه بللو بوون و مراغه بوو به ویرانه و فلسیکی سور به سمریکی میرسنجقی دسمبر نه‌گمیش و شوی چووه سمر خمرینهی نیسلامیشهوه، له تا‌که خمرواریکی تینمپم‌راند. میره‌پاشا پووت و نمدار و بی‌زیو کموته دشت و به ناواتموه بوو بچتموه سمر شونی کمون و نمو پاشایتمیهی ده‌خمنیش نه‌یه.

لهو رزداره‌دا که مراغه و دورویمری، میره‌پاشای به سمرهوه بوو، شیخ حمیدری کوره‌گمورهی به فرمانی بی‌چندوچوونی سولتان مرادخان قه‌لای ساروقورغانی سمر به مراغه‌ی بنیات نایم‌وه. نمو قه‌لایه رزدارتیک بهر غم‌زهی نه‌میرتیمووری کوره‌کانی کومتبوو؛ به جارتیک تیلوویسک درابوو. سالی ۱۰۰۲.ک (۹۴۱ و ۹۴۰.ز) که خدرپاشای میری میرانی به‌غدا کرا به والی تموریزی، کاربه‌دستانی مراغه پیتان گوت مراغه نه‌گمر ویرانه تاوانی نمو قه‌لایمیه که شیخ‌حمیدر ناوه‌دانی کردوتموه. کتن گتپان کاری خزیان کرد؛ خدر پاشا ته‌په‌کلاوتکی تریب دوزی له گزی و گمر بز شیخ حمیدر دوزیموه؛ ناوچه‌کمی قه‌لای تینا به سنجاق دای به هوزی م‌حمودی و شم و هم‌رای بز

نایبوه.

لەر شهره‌دا همه‌زه و قویاد - که برزای مه‌نسور به‌گ برون - ده‌گمل کوریتک له کورانی
 زمینل به‌گنا - که سرکردی هۆزی مه‌حمودی بوو - ویترای گه‌لنک له پیوانیان به‌دستی
 موکوری کوژران. سالی ۱۰۰۳ ک (۱۵۹۶ و ۹۵ ز) هۆزی مه‌حمودی و عیسوه به‌گ، کوری
 هه‌سمن به‌گ - که میرلیوای ماکۆ بوو - خدریاشایان له شیخ‌حمیدر هان داو ره‌گمل خۆیان
 خست و به‌نیازی تۆله‌ساندن و قه‌لا پماندن هاتنه‌سهری. شیخ‌حمیدر زۆری کرد و کۆشی
 که دلی پاشاییتته جی و جه‌نگ نه‌قموئی، زۆر پاراوه که ناماده‌م هه‌ر مه‌حمودییه‌کی
 کوژراوه خۆتی بده‌م به‌لام ئه‌مان جار له دواچار تیۆتر ده‌سیون و دنه‌ی پاشایان لینه‌دا که
 نایب دستی لی به‌ردا و ده‌بی قه‌لای ده‌وره بدری و چۆن خرابه‌ی وای لی بکری.

شیخ‌حمیدر که زانی نهرم و نیانی دادی نادا و هه‌راسی سندان هه‌ر قوزله‌لقورته و ژیا
 حیزانه له ژیر مردنوه‌یه، مه‌چه‌کی مه‌ردانه‌ی هه‌لمالی و خۆی بۆ شه‌ریان له ده‌سک نا
 کۆمه‌لنک له پانه‌وانانی کوردی له به‌رانهر له‌شکری پاشا پراگرت و ده‌ستیان بۆ بالچوغه‌ی
 شیر و گیره‌ی که‌وان برد و ده‌به‌ر یه‌ک راچوون.

پلوسک بوو بۆ خۆین ده‌م و دوخی شیر مه‌تال برونه‌ ژوشک له‌به‌ر درکی تیر

پم و نیتزه نیسکه‌بې و ره‌گ پیتن نه‌سپ یال و بزیان ده‌ره‌نگا به‌ خۆین

که‌وان داسی مردن بوو بی سۆ و دوو له‌ش و گیانی پیتش خۆ ده‌دا و ده‌یروو

ده‌می خه‌نجهری تازه‌ ساوی کورپان سه‌ر و ورگی زۆر پی پهرپان و دران

عیسوه به‌گ - ویترای زۆران - له مه‌یدانی شه‌ردا یه‌ک به‌ مه‌یدان تخیل کرا و ده‌خۆتی
 خۆی گموزی. میره‌پاشافریا که‌موت و ده‌ستی وه‌به‌ر ده‌ستی کورپی هینا و نه‌به‌شت داخی
 دلی پی بریژی. خدر پاشاش نه‌ه‌ستانی له داوه‌ستان پی باشتر بوو؛ هه‌ر شه‌و پۆژه له ده‌وری
 قه‌لا لا که‌موت.

میره‌پاشاچوار کورپی بووه؛ بداغ به‌گ، قاسم، شیخ‌حمیدر و حوسین. له‌و کاته‌دا که به‌ر
 فه‌رمانی سولتان مرادخان برون، هه‌ر یه‌که سنجه‌لنکی درابویه. بداغ مرد؛ قاسم به‌گ به‌

دستی حوسینی براگچکمی به کوشت چو؛ شیخ حمیدمر حوسینی له تۆلی برایدا کوشت.

نیستا له کوپانی میره بهگ هر شیخحمیدمر ماوه و جگه له ناوچه و قهلاکانی پیشوریان - که به دست باب و کوپهوهیه - قهلائی تهرقه و ناوچهی ناجری و ناوچهی ساروقورغان و ناوچهی دوناب و ناوچهی لیلان و قهلائی ساروقورغانیشیان دهبردست دایه^۱.

بسههراتی نمو بنه ماله وه کووو هیه هتا نیستا که نهم نوسخه پهریشانه دیتسه نووسین له رووپرانم چه سپاندوون. بۆ نایندهش چی پوو دها، پهروردگار ناگاداره.^۲

۱- نمو شرتانه -یه که له هوی یهک- نیستا له موکورسان ساوا ناو دهبرتن: تهرقه، قاجر، قورغان، میانواو، لیلان. به هملکوت، همزاری وهرگیتی شهرهفنامه، خملکی گوندی تهرهغهیه. همزار

۲- حوسین حوزنی دهلی: میره بهگ دوو کوپرتیشی همبوون: نهمیرخان و ناودال بهگ. نه میرخان هتا همرای موکوری قمران، به سر گمرورد راده گمیشت. شاعهباس نهمفندیار بهگی تورکومانی به لشکرینکی زۆروه نارد سمر و هیرشینیکی له نهکاری بۆ کرا و له ماله خزیدا کوژوا. ناودالیان بهر سهرهکانی قریادخانی دهکرد و دهرتانی بۆ نه ما و پهنای به نهمیرخانی یه کدمست، فرماتن هوای بهناویانگی برادرست برد و هر دهگمل ویش له مالی نعلیاس خلیفمدا کوژوا.

شیخ حمیدمر دهگمل جمعهفریاشادا لشکریان لیک کرد و بهگۆ بهکدا هاتن و شیخحمیدمر خزی هاریشته بن بالی شاعهباسموه، زۆری پرتز لنگیرا و له گوناهی بابیشی خۆش بوو. معراغه و ناوچهکانی سمر به معراغی دایه و شیخحمیدمر زۆر به دلسوزی خزمعتی شای دهکرد و دهگهلیا چوه نازریابجان و به هینزی موکوریانموه بۆی بهگۆ عوسمانیاندا هات و تهریز و نهخچوان و چهرسعد و یسرفانی لسی گرتن و سویای عوسمانی شپ کرد و له نهمجامدا له هیرشیکیدا له خوار قهلائی یهرغان کوژوا.

قریادخان -نهگهرچی منداایش بوو- شاعهباس له جینگهی شیخحمیدمری باروکی دانا و دایک و گموره پیوانی موکری بۆ کرد سهریرشت و کاتی پتگمیشت و بسو به پیار، حوکی گرت به دسته خزی و ملی له همراد کردنموه قهلمهوه گمی نا و شاعهباس لمر پهره لاریشتندی ترسی پئی نیشت و خستبوویه ژتر چاره دیری و لسی به گومان بوو. سالی ۱۰۱۷ ک. (۱۶۰۸ ز.) که هیرش برابه سمر قهلائی دهم، فرماتن پیتدا که دهگمل نیتماده و دده لدا شمری نهمیرخانی یه کدمست بگمن. قریادخان به دهنگیموه نهچوو. شا نهمی لسی دهل گرت و دهری نهمیری و بۆ هه لیکتری هه لگرت. له مانگی مهروودی سالی ۱۰۱۸ ک. (۱۶۰۹ ز.) که شاعهباس له چپای قهرباغ لشکرهزی کردبوو، قریادخان لای وابوو تروشی کیشمیه که کسری و تۆلهی نافهرمانیه کدی لسی دهگرتموه وای به باش زانی بۆ خزی بچیتته لای شا. دهگمل چمند که سیک له دوستان و دست و پیتونداندا دیدهنی شای کرد و نهمیش زۆری پرتز لسی نا و هیمچی به پوردا نهداره و زۆریشی دلفۆزشی داوه. نهممشی له پیاههیموه نهمبو له دوشت دهرتسا: کوردهکان ←

→ سوتنی مزه‌ب برون و لموانه بسو عوسمانی سوتنی، له دژی دولمتی شیعه مزمبیاں ده‌کار سوتنی. له لایه‌کی تریشموه دهرسا که کورده‌کان یه‌ک بگرن و شوقشیک هملگرستین. دواجار شاعمیباس به له‌شکروه هاته نار چیپاکانی کوردستان و له لای مراغه و له نزیک قه‌لای گادول هیلدا؛ که نمو قه‌لایه پاته‌ختی میرنشینی موکری بو.

قوبادخان به خوی و کۆمه‌لنکی زلر له ناوداران هۆزی موکریموه چوونه به‌خیزه‌ننایی و برونه میوانی. به فرمانی شا بانگیان کردنه جیه‌کی دیاریکراو و یه‌کیه‌ک ده‌بانسردنه ژورموه و ده‌بانکوشتن و نه‌پانده‌هیشت به یه‌کتر بزانن. بهو جزوه تاقیان لئ بهرین و شه‌وجار هیش کرایه سر قه‌لای گادول و خافلگیران کرد و هرچی تیتیدا بسون کوزران و نه‌وسا قزلباش کموتنه نار دیهات و ناوابانموه و ژن و مندال و پیسر و په‌ک که‌وته‌شیان ده‌کوشت و گه‌لنکیشیان خه‌لک به دیل گرت و هینیان و له بن دار و قامچیدا کوشتیان. کاتن که شاه‌میباس نمو که‌تسمی به بنه‌مالمی میرانی موکری کرد، سالی ۱۰۱۹ ک. (۱۶۱۰ ز.) موکریانی داهست شیر به‌گ ناوتک.

شیر به‌گ خزمایشی ده‌گل میرانی موکریدا هه‌بو [وتده‌چن شیر به‌گی کوبی نامر به‌گ یی که له بنه‌مالمی میرانی ترگمور بووه و له دوایدا باسی ده‌کری] چونکه زوری خزماتی شا کردبو، له کوزران خه‌لستبو. زلر به کارامیی و مشورخۆزی کاروباری موکریانی هه‌لده‌سوواند و به یارمعی مقصوده به‌گی برای و گومو‌میوانی و لا‌ته‌که یازده‌سالان به یی خاره خای، هر خریک بوو تا موکریانی تمواو ناوه‌دان کرده و گمشوی زوری به کشت و کال و حال و بالی خه‌لکه‌کی داو نه‌وسا که‌وته لشکر یتکه‌مو نان و هر کورده‌پکی که له سغوی داخدا بوو له ژنر نالای کز بوونه‌وه و سالی ۱۰۳۴ ک. (۱۶۲۴ ز.) هیشی برده‌سر مراغه و شیشاپه گیانی قزلباشان و شیرینی تینان و تۆلی گه‌له قی تیخواوه‌کی خۆی کرده‌وه و به‌ریعی خۆی بۆ پیتوانموه و سوری بهرین و زگی دهرین و مالویرانی کردن و تالانی هینان. شا که بهو به‌لایمی زانی، غمی لئ شینا و زه‌مان به‌گی هه‌مه‌کاری به پینچ‌هزار شه‌م کرده‌وه به‌رو شیر به‌گ به‌رنکرد و فرمانی به له‌شکری فارس و هیزه‌کانی نیام قولیخانشدا که بچه هیمدای زه‌مان به‌گ و شعری شیر به‌گ بگمن. به‌لام نمو له‌شکرانش چیان بۆ ده‌گل نه‌کرا و به بژاوی و دل‌اوی گه‌مانموه.

لهو سرده‌مانه‌شدا حافیزنه‌محمد پاشای گه‌روه و مزیری عوسمانی له‌شکری هینابوه سر سنووی نیران و له دیاربه‌کر دابه‌زیبو؛ پشتینی که‌وتبووه نیرانموه. شا نه‌یوست که شیر به‌گ به دوژمن بسینیتیموه. به نه‌سپارده‌په‌کی خۆیدا ستورکینکی بۆ نارد و راشیپارد که پینی بلن نه‌گهرچی به‌تسه‌کشت کرده‌وه، گهردنت نازا یی. نیشر شا چموه لای به‌مضا و شاه‌مندرخانی میرانی نازربایجانی نارد گوردستان و له‌وی کوزرا و شوقشی گورجیان هر مایموه و سوری شاه‌میباس قال کرد. بهم جزوه شیربه‌گ ولای موکری له چنگ قزلباشان پرگار کرد و شاری سابلان (مه‌بادی) کرد‌پاته‌ختی خۆی. به‌لام نازانین نه‌نجامی نمو فرمانه‌هوايه به کوی گه‌یشت.

نابن نه‌موند‌ه‌شان له بیس بچن که کۆمه‌لی نه‌پینی ژک له جه‌نگی دووه‌می جیهانی، هه‌لی دمست خست و به یارمعی یه‌کیه‌تی سرفیت -که هاتبووه نیرانموه- کۆماری کوردستانی یه‌ک هینا و پاته‌ختی ←

→ سابلغ (مهاباد) و سرکزاری قازي محمد بسو. کوماره که تا دوی شهر ما و زلریشی خویندوماری و روضیبری له ولاته کهدا بلایو کردهوه. دوی تمواو بیونی شهر و کشانومای هاریمیمانان له نیران، دولتتی نیران به هممو توانا، بز له ناوردنن تیکزشا و لشکری کردسمر و ماومیه کی زلر دهگز بهک راجیرون و چونکه کومارینکی تازه و خونه گرتوو بسو نمیتوانی همتا سمر خن بزگرن و هیندنیکیش له سمر کردهو سروزک هوزدهکان غیانه تیان پیکرد و له ناوریان برد و شو دمستی له سمر حوکم بیون گیران و له سنده دران و نم کوماره نیشتمایش له نارادا نهما. جه میل

نمر حوکماته له موکوریان که شیر بهگ دایسمزاندوه، پشتر له دوو سمدی غایاند. له دهوری پاشای کزده نهولاخانی میری موکری به سمرمستی تمواو زیاده.

شعوی شایانی لیثوانه، پییری ژیر و ناگاداری موکوریانی وک له باوک و پایسرانی غویانهوه دهگپنموه: بداغولتان به یکه میسن میر دوزانن که له دریازی گوتنموه و گوندی سابلغی کردهشار و پاته ختی خاکی موکوریان. چونکه مزگموتی گموری شار که مزگموتی سووری ناوه و ناسمواری همره کموئارای سابلغه، کردهوی بداغولتانه و تمهلمیه کی بهردینی دسمر دمووازی گیراوه و میژووی سالی دروست بیونی به دمستختی سهراب بهگی فرزندنی بداغولتانه و ۱۰۸۹ ی کزچه.

لومردا وا دهمده کموئ شیر بهگ له دوی وی که سالی ۱۰۳۴ ک سمره خیزی خاکی موکوری راگیانند، زلر نمژیایی. یا خن له سمر گمروگمفی قزلباش و خن سازدان بز به گزده چوونیان، نمیسرژایی و نمیکرایی ناوم و سمر ناوه دانی ولاته که و گمشه و پیش کموئنی بدات. بداغولتانی جیگری و شاسولیمانی سمدوی ناشنایه تیان زلر خوش بووه و بی ترسی ساژاره ژیاوه و به نارخمیانی و دلستوزی سمروسامان و پمستی به ولات و دانیشتون داوه و خنزی هیند خوشمویست کردهوه که خملکی دیار و رهمه کیش، ناوی شعویان کردهفته نوشتهی سمر دل و له خوشیانی، شیر بهگیشیان له پییر چمووه. له دوی شعوی و هج و بیژی شو شالکمش شانازیان پیوه کردهوه و خویان سمر ناوه راناه. گزوخانهی بداغولتان و هیندنیک له هوز و خزمانی به گومبزان بهناویانگ و له باشووی شاره گمیه و نهمزگمیه کی پیروزه و بز نیازانی دهچنه سمری.

پردی سووریش که له سمر چمدی سابلغه، همر بنیاتی شو میهرمه. بز خنم له فانی لاریسدا دراوینکی مسیم دیت لیتی نه خشابوو ضرب فی ساوجبلاغ، واتا: له سابلغ له سکه دراوه. میژوه کشتی وک له بیرمه ۱۱۱۴ بوو.

نیشتا ش که دوامین سرتیه کی بیستم سمدی میلادی، وهج و نموی بداغولتان فریه ماون و گه لیک لهوان خاوهن ناون. ماله «إعظام الملک» لای بۆکان و خانانی چومی مه جیدخان و هوزی ناواری به گزادهی فمیزولا بهگی و شیر بهگی، ریشاژی شو شنگه دارین.

جیا لهوش له زهمانی ناسرمدینشای قاجاردا، عمزیزخان سرداری موکری سوپاسالاری نیران و والی نازریایجان بسو. حوکمیکتی وینه سمره خوی له موکوریان له دمستا بسو. دوی شو سمدیهدینخانی موکوری کوپی، بیروه ←

→ سرداری ناوچه که و دوا به دواي نمو همه حوسپن خان له جيتي نمو بومنه سردار و ويسي اي همه خاني يانه و سفيده مين خاني سغزي، ويستوي يانه گوردستان بگمنه دولت. به رتيهري شينخ باباي شيني غموسابات ده گمل پورسيا رتک کموتون که نموان دزي تورکان بن و پورسياش پاش تورک پاونان، به ناواتيان بگميني. هوسماني پييان زانيوه و فزيق ناوتک سرگرده ي لشکري تورک، سالي ۱۳۲۵.ک گرتوني و له سر فتواي مهلا و شينخان خنگاندوني.

تاقانمي همه حوسپن خان - که عدلي خاني سردار بسو - که ليتي پس نه کرده و به دهستومستاني ژيا و به همناسه ساردي مرد و مالي سردار دواپراو بوون.

هر له دهري قاجاراندا همه مز اغاي مسنگرو سرده ميتک و قادراغاي ديتي کري سمرتک، له موکوريان سر و بهر باري کس نمبون و تيران پييان نموتراوه.

مهمستم لمر توره دوانه کال و کرج و سرچلانه، هر شهو بسو که پيرانين همتا دهوراني پمراشا خاكي موکوريان بسو تيران وک ماري بسو نيجازه بسوه و تا سر، سري بسو داگيرکمر شق نه کرده و. وک دهشزانيسن له پاش پمراشا کهي پيشروش، شالي کوماري کوردهستان له موکوريان شه کاپوه و له بر پاشه کشمي دوت و گله کومسي دوژمناني نازادي کورد، کوماره که له ناو سرا و خيتوي نم پمشکه و پيشکانمش دريمدهري نمو تيشکانمس.

نهگمر تهمين مودا بدا و همداي ژيان شالوزاو و پس - پس نمين و خوداش به دهممهو بيتن، سر لمر ميژوه پم شانازيه دهممهو و بزگران تيك دهممهو و به دريتي شي دهگمهو.

شاعيري به ناربانگي کورد کاک هيمني موکورياني دهلي: لاوتکسي زور زانا و ژيري مهبادي وه نار نهميري حسمن پور چمند سالتکه خيريکي ميژوي موکويه و زديشي نيش لن کرده و نيتا له نهمريکا دزي. بو مودمه زور دلخوشم و به پموشم که بمرهه مگي بينم. هوزار

به نندی هوارهم

فرمانبره‌وایانی برادوست

که دبهنه دوو دسته

هیندی کمس همروا ده‌زانی که میره‌کانی برادوست به بنه‌چه‌که گۆزان. به‌لام زۆر راست و په‌وانه که به‌ره‌بابی نه‌وانه راست و په‌وان ده‌چته‌وه سر هیلال، کوپی به‌در، کوپی هم‌سنوویه، که فرمانبره‌وای دینه‌ور و شاره‌زور بووه.

هیلال له شمرینکا که ده‌گمل شه‌مسودمولی ده‌یله‌می والی هم‌مه‌دانی کرد، کوژرا. سنی کوپی بوون. نمو سنی برابه له پاش بابیان، به‌کیان له جینی بابی دانیش و بوو به فرمانبره‌وای شاره‌زور. به‌کی‌تریان به سر هۆزی ناگز راده‌گمیش و برای سته‌م په‌ره‌وازی لای ورمی بوو؛ بسو به خاوه‌نی ناوچه‌ی خان‌ته‌لماسی سر به ورمی. هر سیک برا ورده-ورده‌گمشیان کرد و بره‌ویان سغد و له نه‌جامدا هم‌مو سریان به میره‌تی گمیشته‌وه. پروای مردمی برادوست وایه که سهرداره‌کانیان نمو و نه‌تیژه‌ی بیلالن؛ به‌لام لیم روونه وا نیه و هر هیلاله‌که راستره.

سمرتزی نمو بنه‌ماله و شالکی نمو خانه‌دانه، غازی قرانی کوپی سولتان نه‌حمده؛ که به‌رله‌می میره‌کانی کوردستان په‌نا به‌رنه به‌ر ناستانه‌ی شانیسماعیل، هیرشینی برده‌سمر ورمی و که‌وته گیانی قزلباش و هم‌زار کمیشکی لی کوشتن. دوايش که وپای می و هم‌زانی کوردستان، به پیتی رابه‌خ پاموسانی شانیسماعیل گمیش، شا زۆری ده‌گمل رووخۆش بوو؛ به‌کجار زۆری به‌خیر هینا و ناوی غازی قرانی لیتا و ناوچه‌کانی ترگومر و سۆما و دۆل و هم‌مو قه‌لا و زوی و زاری ده‌رویسری قه‌لاکانی پین به‌خشی و فرمانی والیه‌تیشی بز سۆر کرد. له دوايشدا ده‌گمل پی‌اوه گموره‌کانی کوردستاندا لاشیپانه‌ی به‌ری دهرگای سولتان‌سه‌لیم‌خانی ماچ کرد.

رۇزگارىڭ كە سولتان سولەيمان خانى خەزىكەر بە نيازى گرتتى ولاتى غەجەم ھەمسارى بىرىرى
 بەرھەم تەمۈرىز و نازىر بايجان ھەرگىراند، بىز ھەمدە مى و پادىشاھى، لىم سەفەرە، غازى قىرانى
 ھەلبۇارد. گەت و بىر و تەگبىرى نەم، دەر بارە ولاتى غەجەم زۆر لەجى و بە پىچى بوزى بەر دلى
 پادشاھەوت و لە پاداشدا ھىندىك لە ولاتى ھەلبۇر و بەغدا و ديار بەكرى وەك سىجەق، جىا كىردەو و
 بەرى بەخشى و بە لاواندەو شىھانە سەفرىز و خۇشەختى كىرد و دىزەمانى غازى قىران زۆر بە
 شادى و كامەرانى ھەكەمەرى كىرد و زۆرىش زىا. كاتى كە سەردەرەنە گۆرى تەنگى پىن ماچ كىرا،
 دوو كۆرى لە جىنگە مانەرە: شامەمەد بەگ و غەلى بەگ.

۱- دۇستى زۆر نىزىكى مىسەپەدەپنى سۆزىنى سۆ. ھەر شەيخ ھەلبۇراند و بىرەپە نەستەمىرە و
 بە كوشتى دا. جەمىل

دانەر لە پىشەكە كەپدا دىل ھاكمانى بىر دۇست دوو لىك: لىكى بەكەم مىرانى وەشتى، دوو مىرانى سۇما. كەچى
 لە ناوەرۇكدا لىكى بەكەم مىرانى سۇما و لىكى دوو مىرانى تەرگەو و قەلەدەدە؟ كە دىشتا نەھاتوون و نارى
 وەشتىش سەرى نەدراو تەو. پىرانە پىرەپ ۱۶، ۳۸۴، ۳۸۶، فارسيەكە چاچى قاھىرە. ھەزار

دهستى يەكەم فەرمانى ھوايىنى سۇما

شامىھەمدە بەگ كۆپى غازى قران

لە پاش نەمانى بابى، فەرمانى ھوايى دەست كەوت و چەند سالتىك زىيانى رابوارد و ئومسا لە ژىر خاكدا
خەوت و چوار كۆپى لە پاش بەجى مان: بىناغ بەگ، ھەسەن، نەسكەندەر و زەينەل. كۆپە گەورەكەى
جىنگەى گرتەو.

بىناغ بەگ كۆپى شامىھەمدە بەگ

لە دواى باوكى خوالىخۆشبووى لەسەر فەرمانى چارە و دەرمانى سولتان سەلىمخان، گەردانەى
مەزنايەتى بە ستۇدا كرا و كاتى كە ئومىش لە دىيائى بىنەزى بۆ ئىملاى بىنەزى پالەستۇ درا، چوار
كۆپى ھەمبۇن: ئەوليا بەگ، شامىھەمدە بەگ، شاقولى بەگ و سەيدى. ئەو كۆپانە زۆر مىندال بىوون؛
بۆ فەرمانى ھوا نەدەشيان. لەمەر ئەو مەزنايەتى بۆ ھەسەن بەگى براى مايمەو.

ھەسەن بەگ كۆپى شامىھەمدە بەگ

لە پاش براى بە فەرمانى سولتان، مېرئىشەكەى برادۆستى بىنەزى بەخشا. زۆر بۆز و نەگەنجاو بوو؛
خەم و ھۆزى خۆى رەنجاندن و مېرى ھاوساى ۋەرەز كەردن. خەمانى گلى نامەيان نووسى و بە زەينەل
بەگدا ناردىانە ئاستانە و فەرمانى پىرۆز بۆ ھوسەن پاشاى مېرى مېرئانى وان ھات كە لە كاروبارى
ھەسەن بەگ بۆلەتتەو. لەسەر فەرمانى ھەر رەوا و رەوان، ھەسەن بەگيان كېشايە پاى دىوانى وان و
دواى تۆزىنەو و لى پىرسىنەو، پەتيان خەستە مل و بە دارى ناوھەسارى سەرايانەو ھەلۋاسى و لە
پاش جەزەبە دان و خەنگانى، فەرمانى مەزنايەتى برادۆست بۆ ھەلى بەگ دەرچوو.

عملی بهگ کوی غازیقران

لسمر پمندی حوسینپاشا، له ناستانهی بهرزی سولتان سلیمخانموه عملی بهگ به فرمانپروا دانرا. چمند سالتیک بوو معزنایمتی دهکرد، هوزی برادوست پرویان لی وهرگیرا و حمزبان دهکرد نمولیا بهگیان به سمر پرابگا. نمولیا بهگ پهوانهی ناستانهی سولتانی خوالینخوشبوو بوو، داوای جینگهی عملی بهگی کرد.

لمو کاتموه که خوسرهوپاشا ورمیتی گرتیوو، دابوویه دمست نهمکندمر بهگی شامحهمد. برادوستیان له عملی ساند و نهمکندمریان له ورمی دمرکرد و عملی بهگیان لهجی دانا. نهمکندمر بهگ له دوی نهموی له سمر ورمی وه لا برا، فرمانبری نایه لاوه و گوشهگیری پمستد کرد و خمریکی نویژ و پژوان بوو. عملی بهگیش له دوی سالتیک که ورمیتی خوارد، پتمیردی خودا له دوی نارد و به دووگمزه خاکی نهمپارد؛ هیچ نیرینهشی لی نهکومتوه.

نمولیا بهگ

کوی بداغ بهگ، کوی شامحهمد بهگ

نهمگمر بابی مرد گچکه بسو، له سمر نهموه معزنایمتی بنهماله تا چمند سالتیک کهوته دستی پسمامانی. بهلام کاتی که پمگهی، ژبانی منالی دادواوه و سیایی کالی کوزاوه؛ به خژدا هات و بوژاوه. سمر و سیمای مردانهی و کروکاری پیوانهی، دلی خهلکی بز خوی کیشاو هوز و خزم و کمس -سمر لمهر- پمنا و هانایان بردهبهر بارهگای دنیا پمسیوی سولتانی خودا بهخشیو و لالانهموه و پارانهموه که نمولیا بیتته سمریان و سرداری همر یو رهوایه و کهسیر به کاریان نایه. سولتان نیازی رهوا کردن و سالی ۹۸۵ ل (۱۵۷۷ ز) عملی بهگ له میرایمتهی خرا و معزنایمتیه که یو درا. نیستا که میژوی کچی سالی همزاروپینجه، میرایمتهی سزمایه دهبهر دمستی نهمو دایه.

دهستى دووهم

فرمانځروايانى تهرگه وېر و قه لای داود

ناسر بهگ

کوپى شير بهگ کوپى شيخ حسن بهگ

سولتان نه محمد ناوتك -كه دهيتته بايسره گمرهه مزنه كانى مەرگه وېر- له زه مانى خويدا مەرگه وېر له برادوست داپرسوه و خوى به سمرى پاگميشتووه و دمستا و دست هاتووه هدا به ناسر بهگ گميشتووه. دموه ختيكدا كه من به نووسينى شم چند پوپره بى سمره ويرانموه خمرېكم، همر ناسر بهگ فرمانځروايى مەرگه وېر. پيساوېكى زډر بويز و سمرگرم و به خوره ژيوه و دنياى زډر ديوه و تممنى له هشتا تپه پره. لاسر كيشه كوشمن و سنور، همرای دهگمځ هژزى دتيرى بهرپا كرد. نووانيش سمر به زمينل بهگى ههكارى بوون و دهگژ يك پاچوون و سه د كسيتك لهو ناوه دا كوژرا.

سمره ختيك ولاته كى به چى هيتت و خوى گميانده شاتوماسپ. زمينل بهگى ههكارى به نيمارى ناسر بهگ، شير بهگى كوپى لى هانداو سوماى بى له مەرگه وېر جيا كردهوه و به ناوى سنجاق به سمره و دانا. شير بهگ چونكه بى دلې بابى خوى كرد، بههرمينكى له ژيان نمرد و به نهخوشى چاو قوولكه مرد.

له پاش شير بهگ فرمانځروايى مەرگه وېر كموته دمستى زمينه دين بهگ، كه پساميتكى شير بهگ بوو. نوموش له جمنگى قزلباش له سمعباداى لای تهوريز -وېرپاى مهر ويه گلهرانى كوردستان- له ميميدانى شپردا كوژرا و ناوچهى مەرگه وېر دووباره وده دست ناسر بهگ كموتهوه.

پياوړتلك به ناوى خدر بهگ خوى له ناسر بهگ خوش كرد و پمنای به سولتانى په حمتى برد و مەرگه وېر به سنجق نستاند. ناسر بهگ دهسمره و نهچوو له توله دا گيانى

شیرینی لَب نهستاند! پاش خدر درآ به یوسف به‌گ. دواي یوسف که‌وته دست شام‌ه‌مد
به‌گ. نه‌وجار دایان به‌هوسین به‌گی شیخ‌ه‌من به‌گ و نیستا بۆته‌وه هی ناسر به‌گ.
ناسر به‌گ بابی هه‌شت کوپ بـو: شیر به‌گ، یوسف به‌گ، قمره‌خان، ساروخان، شام‌ه‌مد،
تیمورخان، هوسینی و هیدیه‌ر. وه‌ک باس‌مان کرد شیر به‌گ به‌چاقو و لکه‌مرد. یوسف و
تیمورخان خدر کوشتنی. ساروخانیس به‌دستی هوسینی برای به‌کوشت چوو^۱.

۱- نازانیس چاره‌نوسی نه‌و میرنشینه پاش ناسر به‌گ چی لب هاتوه؛ به‌لام شه‌وی نه‌مین زه‌کی و
هوسین‌ه‌وزنی لمو باره‌وه نووسویه‌انه پوخته‌ی ده‌کینه‌وه و ده‌یخینه‌ به‌ر چاو:

نه‌میرخانی یه‌گ‌دست

نه‌میر (قمره‌تاج؟) که‌ یه‌ک‌دستیان پس گوتوه زۆر دۆستی شاتو‌ماسپ بـوه و ورمی و شنۆی پس
سپاره‌وه. له‌ دواي شه‌وی که‌ میره‌کانی کوردستان په‌نایان به‌عوسمانی برد، ورمی و شنۆ دران به‌
شام‌ه‌مد به‌گی برادۆست. نه‌میرخان س‌ری بۆ نه‌چه‌ماند و چوه ژنر دالده‌ی میره‌ومر به‌گی سۆزان
و له‌ ش‌پ‌نگ‌دا که‌ بۆ نه‌وی ده‌کرد، دستیکی په‌ری.

پۆزگاری شاتو‌ماسپ میری سۆزان عومره‌ناویان نه‌بوه؛ عومر به‌گی ده‌ره‌نگ و باباعومری ک‌وی
سه‌یغه‌دین سوکری ه‌من که‌ ژن‌نامش‌یان نازانیس. ه‌مروه‌ها ناوی میره‌م‌تاج‌مان به‌ به‌ر چاودا نه‌هات.
زۆر وێده‌چ قمره‌خان ک‌وی ناسر به‌گ بـ و له‌ نووسندا بۆ قمره‌تاج و مره‌م‌خانی. ه‌وزنی له‌ س‌ری ده‌روا و
نه‌مین زه‌کیش ه‌مر لای وایه که‌ له‌ دواي شه‌وی شاعه‌بباس هاته س‌ر ته‌خت و نازو‌یابجانی له‌ عوسمانی
سانده‌وه، نه‌میرخان چوه‌وه لای و شا زۆری وێنر لێنا و دستیکی ز‌تری بۆ دروست کرد و نازناوی چنگ‌ز‌تری
دایه و ق‌لای مره‌گومر و نه‌رگومر و شنۆ و ورمی و س‌م‌رۆکایه‌تی ه‌وزی برادۆستی خ‌ه‌لات کرد و به‌ری
کرده‌وه.

نه‌میرخان ق‌لای ورمینی په‌ست نه‌کرد و لای وابـوه له‌ به‌ر ه‌یرشی نه‌یاراندا خۆ ناگری؟ بنیاتی ق‌لای
ده‌مدی د‌ر‌شت که‌ س‌ی فرسه‌خ له‌ ورمینه‌وه دووره. یه‌ک‌جار په‌ته‌وی دامه‌ز‌راند و چ‌مند ق‌لایه‌چی د‌ناودا
دروست کردن و ع‌ن‌باری نازو‌قه و ع‌ن‌باراو و پاس‌گی دید‌ه‌وانانی ساز کرد و د‌ژیک‌ی بۆ پارازتی ناوه‌کو
نه‌ندروونیکی زۆر ق‌ایمی بۆ خ‌زی و مال و مندالی لب ه‌ه‌ل‌خ‌سته‌وه. ه‌مر لمو پۆزوه که‌ ده‌ستی به‌
د‌ر‌ژت‌نی ه‌یمی ق‌ه‌لا کرد، نه‌میره‌ شیعه‌ مزه‌به‌کان که‌وته به‌ر س‌ره‌کانی و لای شا بۆیان تیده‌چاند و
ته‌نانه‌ت یس‌ریداغ به‌گی فرمان‌ه‌وای نازو‌یابجانیس کلکی تیخ‌ست و د‌نه‌ی شای دا‌که نه‌ه‌تلی پ‌ر‌و‌زه‌ی
ق‌لای س‌ر ب‌گری؟ به‌لام نه‌میرخان گ‌وتی به‌ دوو زمانی سۆز‌مانان نه‌دا و فرمانیشی پشت گ‌وتی خ‌ستن و
پ‌انه‌م‌ستا تا ق‌لای س‌رگ‌رت.

ه‌مر لمو س‌ره‌ی‌م‌نده‌شدا نزیک‌ی بیست ه‌زار ک‌م‌تیک له‌ جه‌ل‌یان له‌ به‌ر ف‌ری‌و‌چی مراد‌پاشای ←

→ عوسمانی رهوین و په‌نایان به نئیران هینا. شا فرماني داکه دهه‌زاریان بچنه برادوست و حسن‌خانی نیستاجلوی والی همه‌دانی به لشکرینکوه ده‌گمل ناردن و رایسپارده‌لای نه‌میرخان که ده‌بی نمو جه‌لالی‌یانه له لای ختی جی پکاتوه. نه‌میرخان له ترسی نموه که نموه‌ل هژده‌کمی ختی بکونه تنگانمونه، سرینچی لهو فرمانه کرد و ده‌گمل قزلباشه‌کانی شادا به شمر هات و زوری‌شی زیان پی گمیانندن. شا که زانی نه‌میرخانی لی یاضی بوه، لشکرینکی زوری کز کرده و له ۲۶ی شابانی سالی ۱۰۱۷ک (۵۱ دیسامبری ۱۶۰۸ز) به سرکردایمی نیعمادودده‌لوی وزیر ناردیبه سر نه‌میرخان. چند نامیه‌ک له ناودا نال و گوی کرد و داوی لی کرا که بیتنوه بهر فرمان و قه‌لا چول کرا. به‌لام خان چونکه زوری ده‌لای‌کمی ختی پاده‌ی، گوی به گف و هم‌شه نهدا و له قه‌لادا حاسیه بوو. لشکرین نئیران دوری داو مایوه چوار مانگ شمیران ده‌گمل کرد و زوریان خوین به‌خت کرد و چیان بژ ده‌گمل‌خان نه‌کرا. له نمنجامدا سرچاوه‌ی شاری قه‌لایان دوزیموه و ناویان لی بپی و دورهدراوان بیست و یه‌ک پژ شازاری توبه‌تیا کیشا و به گمناوایان پاده‌بوارد. به‌لام عاسمان کومه‌گی کرد و بارانیه‌کی به خویردم باری و عمنباراوی پر کردندوه. سرکردی لشکرین نئیران که زانی به ناو بپین چی بژ نه‌کرا، فرمانی په‌لاماردانی داو گوتی کمس نابی تا نه‌مری دست له هلمست بردن هه‌لگری. لهو هیزشه هه‌موانیهدا یه‌کجار زوریان که‌لال داو خوشین همتا گمینه بن دیواران و له ناو دژداران و هیزش به‌راندا شمیری زور گران و به سام قوما و چمند مانگیک هر لیکیان داو خوینی یه‌کتریان پژاند و شاخری قزلباش توانیان بورجیک له قه‌لا بگرن. نمو بورجه قهرجه‌گ و پیاده‌کانی پاسداری بویان هه‌مویان کورژان. به گرتنی نمو بورجه قزلباش گورج برونموه و دژداران توزنک دژامان. پاش مایه‌ک نمو قونگرمش که پیریداغ دژداری بوه، کوری نه‌میرخانیش ده‌گمل پارتیزگارانیدا بوه، کموته دست قزلباشموه. کم کم هیزی‌خان کم ده‌بوه! گولله تژپ و بهر تفتنگ -که‌ی کم نیستمی کم- به سر کورده‌اندا دباری و له لایه‌کیشموه زور له پیاده‌کانی‌خان که تالانی قزلباشیان دست کموته‌بو، بهو ده‌سکه‌وتنوه رژی‌بویان و نه‌گم‌ابرونموه. لهو ده‌مشدا نیعمادودده‌لوی سوباسالاری هیزش‌به‌ران مرده‌بوو، محمد به‌گی بیگدلی هات‌بوه شورتیه‌کی. خان دیزانی همتا سر ختی بژ ناگیرئ، نامه‌ی بژ بیگدلی نویسی و پینی پاگیاندا که نه‌گم به‌لینم بدمنی نه‌مکوزن همتا چارم به شا ده‌کموئ، قه‌لاتان بژ به جی دپلم. بیگدلی نه‌مهی پی خوشبوو. خان هات و بوو به میوانی و له ناو خیرمی بیگدلی‌دا پزیرایی لی کرا.

حسن‌خانی نیستاجلوی زوری دک له‌خان هه‌لگرتیوه! کاتی به هانی زانی، به محمد به‌گی بیگدلی گوت تژ میرخان و پیاده‌کانیت له یه‌ک جیگه‌دا داناون چن ناترسی؟ باشتر وایه له ناو سویاگه‌دا بلویان کی. بیگدلی له سر قسمی نمو، پیاده‌کانی به ناو خیرمتاندا دابش کردن و نه‌میرخان و چند هم‌والیکی له خیمه‌ی خزیدا هیشتنموه. خان ناودالی سوکری و پیاده‌کانی وه‌بر خیرمی نه‌لیاس خلیفه کموتن و هیزشاش بژ خزی له سمنگری دهر نه‌چویریو. کاتی که هاتموه و دیتی، واخان نهدال و پیوانی هر ←

→ به چه کمه ماونه ده دشمنويست له ناريان بهرئ. دهنوکمري خوی راخوړې که بز هينده گيتړ و وټن؟ چوڼ شو ميرانه بهرترانه له مالنې من هر به چه کمه دانیشن و مانديوان نه حسميتموه. ورن شو چه کانميان لن وورگرن. خان ناودال زانی به دلچسپي وا دهلي و شتيکی دمين سردا هميه. نامادمنهجو نه خوی و نه پياوه کاني چکه دانين؟ بهلام نه لياس خليفه دهستی بهر نهدا و هر سور سو که چه کيان لن وورگرئ. خان ناودال ليتي راپهرې و به شیر لهت و پمتی کرد و پياوه کانيشيان هممو کوشت و بهو هورايه قزلباش هاروژان و دارژانه سر شمېرکمراني موکري و برادوست و سويانگه سو به شمېرگه و هر دوک لا شيشانه گياني په کسري و هممو پياوه کاني موکري و برادوست له شمېر دا کوژوان و شو پالوانه بئ هواتايش دوايي به ژياني هات. جه ميل

نهمين زه کي له پړوپړ ۱۸۸ تاريخ کړود وگوردستان، ترجمه عمر بيه کي محمده دعلي عموني، چاپي بمشاد دهلي: نه ميرخان دهگم عومر بهگي سوزان به شمېر هات و دمنی پهرې. نه مه پينچموانی پمرايوه کي پيشوه که گوتی شمېر بز عومر بهگ ده کرده و دمنيتکی دوزاند. هزار

نولوغ بهگ

رنهگه کوږي ميرخبر، کوږي دوستم، کوږي باباعومر، کوږي سيفمدين موکري بويو له پاش شو کاره ساهه چمرگېه که سو به له کهکيهک به سر ناچاوانی ميشووي جيهانموه، نه مير قريادخاني بنگدلي برای محمده دخاني بنگدلي سوياسالاري عجه م، بهسر قه لای دمد پاده گميش. حموت سالاني خملکي شو ناچانه به جزونک چوساندهوه که له پمې و پوی کردنموه. لم بهينمشا هوزده کاني برادوست بوژابوړنموه و به بهري توله و پژگار بوړنموه دهژيان. پمريزادخاتوني ژنی نه ميرخاني لمېزيرين، لم ماويهده هر له دمد به نهينی دهژيا و کاره کمري مالنې ده کرده و چاوونوی هه لیک هو که تولی بز بهنريتموه.

نولوغ بهگ له ميراني برادوست و خزمنی نزیکي خانی له پ زيرپنیش سو. لوساوه پمېوازه ببو، دور لو ناره دهژيا. پمريزاد خاتون له پمستا ناهي بز دمنار و دمنی ددا که دمنيتک له قزلباشان بوشتين. نولوغ بهگ خوی له دوری قه لا داگرت و له دهرنيتک دهگم. پوژونک قرياد به نیازی پو له دژ دهرگوت و نولوغ خوی دناو پاشماروی دژداران هه لکرد و دمنی کرد به قهت و بريان و دواپاری کردن. قرياد خان که نه مزی زانی به هه لمدواوان هاواری بز نه ميرناغا سولتانی مراغه نارد و نهویش پيسريداغي حاکمي شعور و شيرسولتانی فرمانهای موکورياني به هيمندهوه نارد و دوری قه لایان داو نولوغ بهگ کموت خه که دهگزيان راجيتتموه بهلام به ختی چموتی هینا و له کاتينکا که جبه خانمی به سر پياوانيدا دبهشيموه، ناگر بهر سو به باړوتموه و عمنباری فيشهک تمقيموه و گي دمسر و چاری هالا و خوی و زقري می پياوه کاني به سوتان شپزه سوون و سوتمانه که پزهی برين و چاری ناچار به نيوشمو به برينموه له قه لایه هاتنه دمر و به هه لائن چارمري خزيان کرد. نيتير پاريزگاريتک بز دژ نهما. جه ميل

به ندى پيڻجه م فرماندهاىانى مه محمودى

نمو كركارانهى تيسكى پمستواى كولكهى ميژوويان پتلك پشكنيوه و بهشى كراوى به سمر ددانهى شهى ليكدانهوى ورديان داداوه و چمند كه لوى خاويان به لسولداوى لى هه ليپچاوه و به سمر نمتمرهى بنووسى لووسيان كرژيان باداوه و گرمژه و گلوويان لى قرتاندوه و گرى و گرنسچكيان لى رهانندوه و به گلژه و لووله هه لى انماليوه و ماشمرى ژينى پيشينيان لى هه لوژنيوه، سمره تاي داوى تىك شالژواى په منى كژنى نمو بنه مالهيان پميذا كردهوه و په كلا كردهوه و ده لى ن: فرماندارانى هؤزى مه محمودى، سمرى نمو سريان به پادشايانى مپروانى ده گات و هينديكيش نيژن: ده گمل ميرانى جزير پسمامن.

سمره ختيك بووه له پژگارى توركمانانى قهره قزىنلو، شيخ مه محمود ناويكيان له شامموه يان له جزيره - به هؤز و خزمانموه - هاتژه نازربايجان و قهرموسفى توركمانى له قهلاى ناشوت دايممزانندون و شيخ مه محموديشى ده نيو پساوانى به رده سى خويذا جى كردژه موه. شيخ زؤر پياويكى به جهرگ و نازا و چاونه ترساو بووه له زؤر شمراندا ناوى دهر كرد و سمر كرده گه ليك پتسى خؤشويست و ناوچهى ناشوت و ناوچهى خؤشابى به ميرايتمى پى سپارد و نازناوى مه محمودى له هؤزه كه نا. كه نمويش نه ما، مه زنايمه كه همر له جى خؤى ما و كوپ، كه له پوروى بابى ده سكوت.

ميرحوسين به گ كوپى شيخ مه محمود

له شويى بابى بوو به جى تشين و له پژگارى ده سلا ندارى ناوقزىنلوودا به ختى هينساى و ناوچهى ندياكيان بؤ له هه كاربان ساند و ده گمل ناوچهى خؤى تيكمل كردهوه. توركمان زؤر جار كؤمه گيان دايه و عيززه دين شيربان به هؤى نمو شكاند و ولاتى شمنبؤشى ده ست به سمر دا گرت. عيززه دين شير

هانای برده‌بهر میری بدلیس که فریای کموی و هۆزی مه‌حموودی له کۆل کاتمه. میری بدلیس
 له‌شکری زۆری به سه‌رکردمی شیخ نه‌میری بلباسی بۆ هیمدای نارد. میرحوسینی مه‌حموودی
 ناگای له مه‌حموودی بیزه‌واد نه‌بوو، به ناره‌زو له سه‌ر گوێ چه‌می خوشاب - که چه‌می
 میرنه‌حمه‌دی ناوه - به‌و په‌ری غلوری و سه‌ربه‌سته‌وه پایدیه‌وارد. شیخ نه‌میر وعیزه‌دین له په‌ر به
 سه‌ریاندا و خافه‌گیران کرد و له‌و دهم پرویاره شه‌رتک قه‌وما که به داستانی بگێنه‌وه. چه‌ر و
 گوپی گوردی کوردان، گمردوونی سه‌رگه‌ردان ده‌کرد. له هه‌مو لاره هه‌ر خوین بوو فیقه‌ی ده‌کرد و
 هه‌ر سوار بوو سه‌ره‌نگینی ده‌برد و هه‌ر شیر بوو برقه‌ی ده‌هات و هه‌ر تیر بوو کاره‌ساتی ده‌گێرا.
 تیرتک میرحوسینی پینکا و تیکی گلاند و به‌ره‌و نه‌مانی په‌تاند و کوپتکی به‌ ناوی میرحامید له
 پاش به‌جی ما.

میرحامید کوپی میرحوسین

له پاش کوژرانی بابی جینگه‌ی گرتمه و نه‌ویش هه‌ر به‌و جه‌زه زۆر سالان خۆی کرده‌پیاوی قه‌لباشان و
 له ریزی پیاوه گموره‌کانیان بوو. کاتی که له‌شکری مه‌رگ به سه‌ریدا داو به تیری گیان‌کێشانی پینکا
 و له رووکاری پۆژگاری تهره کرد، سێ کوپی به‌جی هه‌شتن: میرشه‌مه‌دین، عیوه‌ز به‌گ و میره
 به‌گ.

عیوه‌ز به‌گ کوپی میرحامید

له پاش بابی کرا به مه‌رلیوای خوشاب و به سه‌ر هۆزی مه‌حموودیش پاده‌گه‌یشت به گۆ ئۆرکه‌مز
 سولتاندا هات، که به فرمانی شانیسماعیل کاروباری وان و وستانی به‌ریوه ده‌برد. ئۆرکه‌مز گرتی و
 له قه‌لای واندا به‌ندی کرد. له گرتووخانه‌وه پیاوی ناره‌ده‌لای شه‌ره‌فخانی فرمانه‌وه‌ی بدلیس و لینی
 پاراپیه‌وه که له‌و به‌نده‌ی رزگار کا. شه‌ره‌فخان نامه و پیاوی ناره‌ده‌لای ئۆرکه‌مز و داوای به‌ردانی عیوه‌ز
 به‌گی کرد؛ ئۆرکه‌مز به‌ری نه‌دا. شه‌ره‌فخان هه‌ر خۆی چه‌وه وان و له سه‌ر چه‌ومی خرکوم پۆنیشت و
 داوای نازاد کردنی کرد؛ ئۆرکه‌مز دیاریوو خاوه‌ خاوی ده‌کرد. شه‌ره‌فخان له داخان فرمانی تالانی وان
 و وستانی به‌ پیاوه‌کانی خۆی دا. ئۆرکه‌مز خسی لی شینا و له پروی ناچاریه‌وه عیوه‌ز به‌گی به‌ردا و
 ناره‌یه لای شه‌ره‌فخان. نیتیر عیوه‌ز به‌گ له پاش ته‌وه بۆ ماوه‌یه‌ک بیه‌روه به‌ردمستی شاتمه‌اسب و

ره گمّل میره کانی قزلباش خرابوو. نموسا ناوچهی نهلباقیش خرابه سر خزشاب و چند سالتیک عیوز بهگ به بریکاری قزلباشان به سری راده گمیش و کاتی که سولتانی مهرگ له قه لای گزپستاندا بهندی برپرانمودی بۆ بریموه، پینج کوی له پاش مان: حوسین قولی بهگ، شاعه لی بهگ، هه مزه، حهمن و بداغ.

حوسین قولی بهگ کوی هیوز بهگ

له دای نموه که سولتان سولهیمان خانی خهزاکمر ولاتی بدلیسی داگیر کرد، ناوچهی کارجیکانی بۆ ماوه بهک به سنجق دایه و له دوایه لئی سینه رایموه و به دهر کراوی چوه دیار به کر و لهرتش نه ژیا و گزپنکی کوپی بۆ دیاری کرا و کوپنکی به ناوی بایه ندوپ بهگ له دوو ما.

بایه ندوپ بهگ کوی حوسین قولی بهگ

له و رۆژوه که خویه گیراوه -له لاین سولتانی رهحه تهیه وه- قه لای توانی سهر به خویه ی پئی دراوه و به سنجق به سری راده گا.

شاعه لی بهگ کوی عیوز بهگ

له بریکاری شاتۆماسب بۆ ماوه بهک مه زنایه تی مهحمود یانی له دهمتا سوو. حوسین بهگی کوی میره بهگ -که میرلیوای ئالباق بوو- کوشتی و کوپنکی به ناوی خالید بهگ ماوه و نیستا ناوچهی جوسی به سنجق ده بهر دهستدایه.

هه مزه بهگ کوی هیوز بهگ

له پاش کوژانی برای -له سهر فهرمانی شاتۆماسب- خۆی و هۆزه که ی بوونه هاریکاری دهلوپیری ناوینکی قزلباش که کرابوه میری مهحمودیه کان. له ئه نهجامدا هۆزی مهحمودی دهلوپیری یان به گیر هینا و بهر شیریان داو ههستیان لئ بری و هه مزه بهگیان کرده هه زن. شاتۆماسب نارویه سری و به زۆر گرتی و دهموچی زیندانی خزانده و له پاش سهرده میتک بهری داو ده گمّل هیندیک له ناغایانی مهحمودی کردنیه پیاو و بهردهستی حاجی بهگی دونبولی.

له نمنجامدا همر حاجی بهگ نمو و ناغا مه محمودیه کانی له خۆیه کوشت.

خان محمده

له پاش لهناوچوونی هه مزه، فرمانبرهواپی مه محمودی له دیوانی شاه به خان محمده، کوپی شه مسه دین، کوپی میرحامید درا. دواي چهند رۆژێك شاعملی سولتان حوسینی فرمانبرهواي وان، محمدهدخانی گرت و له قهلاي واندا پیتومندی کرد و سهرۆکایهتی هۆزی مه محمودی له دیوانی شاه به هۆزی دونبۆلی درا و هه موو دونبۆلیه کان -جگه له تیره ی ماچه شان- که چهند کهسیکی که میان ده قهلاي ناغچه قهلا دا بوون و ههروهها جگه له هیندیک کهسێ تر، که ده قهلاي خوشاب خزا بوون- هه موویان هاتنه بهر فرمانی حاجی بهگمه.

خان محمدهد ههر چۆنیک بوو خۆی له زیندان پرگار کرد و خۆی گهیاند ناغچه قهلا و گه یشته پال مام ره شه کان. مه محمودی که پیتیان زانی، کۆمه لیکیان پایان کرد و ئهوانیش چوونه لای خان محمدهدی ناغایان. چهند لاییکی زۆر چالاک و بیتاک ده گه ل خان محمدهد خۆیان بۆ گیانی حاجی بهگ ده ده سک نا و له شهوێکدا له پرۆنه کاو هه لیان کوتا سه ر قهلاي ناشوت که حاجی بهگی تێدابوو. خوت و خافل خۆیان تیکرد و به شیر و تیر تینیان بهریوون و دونبۆلی زۆریان لێ کۆژا و حاجی بهگ بریندار کرا و به ههزار کێشه و گیره خۆی له دهستان ده ریا ز کرد و به زامداری له ناو قهلا خۆی شارده وه.

خان محمدهد پیاوی نارد ده ریا به کر و پایسهاره پوسته م پاشای میری میران و پیتی راگهیاند که ناماده م سه ر وه بهر باری باره گای سولتان سولهیمان خانی خهزاگه ر بیتم.

شاتۆماسه که وایزانی، فرمانتیکي بۆ خان محمدهد نووسی که سه رۆکی هۆزه که ی بێ و بۆی نارد. له دوایشه فرمانداری هۆزی مه محمودی له لایه ن دیوانی شاتۆماسه وه درا به حه سن بهگ و خان محمدهد به خۆشی خۆی دهستی لهو مه زنایه تیه هه لگرت و به ناغچه قهلاي ده ساچاند و پۆژانهش سه د ناغچه ی تری له دیوانی عوسمانیه وه بۆ بهرابۆوه و له خه زنه ی دیاره کر ده یاندایه و ده گه ل تیبی ره مه کی (متفرقه) خرا بوو. له سه ر سنووره کانی نزیک به قه لباش زۆر نازیانه خه مه تی عوسمانیانی کرد و زۆریش له سه ر دنیا ژیا. سێ کوپیشی بوون: مه لیک خه لیل، میرشه مسه دین و

سید محمد مهد هر له پژوگاری بابیدا مرد و پاش نه مانی خان محمد دیش کوره گانی له سر دژی ناغچه قهلا ده گزیه کتری راجوون و شه مسه دین مه لیک خه لیلی کوشت و نیستا هر خزی جیشینی بابو و ناغچه قهلا له دستدایه و له راستیشازور لاریکی رتللویتک و پیاویتکی فره هیزایه.

میره به گ کوری میره امید

له پاش نه مانی عیوژ به گی برای، له دیوانی قزلباشه وه کرا به فرمانی هوای مه محمودی. لمو ده مه دا که میره شه رها خانی بدلیس و نۆلمه تکلوو شه پریان بوو، میره به گ له جهنگمی جهنگدا له شه رها خان هه لگه پراوه و خزی گمیانه سه پای نۆلمه. پاش ماوه یه که له لای نۆلمه شه بوو به دۆلمه ی هه لوه شار و هاته به رچاو که راست ناکا و چی وای ده باراندا نیه. که دی خه منی رهنگی نه ما، به ره و نیرانی باداوه و له لای شاتۆماسب گیرساوه.

سولتان سولیمان خانی خزاگر بهو ناکارانه ی زانیبوو. کاتی له گهرمه ستری به مغداوه بۆ گرتنی تمویژ ده چوو، میره به گیش لمو سایه دا بۆ ژیر سایه ی عوسمانیانی با دابۆوه. سولتانی هه موو دنیایه چاو هشیکی له چاو هسانی باره گا نارد ه شوینی. ده لێن خاین ترسه نۆکه. شه ویش ترسا و چاو هه که ی سولتانی کوشت و کورده گانی بهر دسته ی خزی بۆ هه را و شه رها ناهاده کرد. خوینی چاو هه شه بوو به خوینی سیاوه شه و هژدوی سر له بهر شه ژاند و له هه موو لاوه هیرشیان بۆ کرد و پیاو ه گانیان کوشت و خۆشیان گرت و ده گه ل چمند هاو کار تکیدا هینایانه بهر دیوان و هر دم و دست میره غه زهان خوستیان لی بهری و به سزای ره وایان گمیاند.

دوو کوری چووی له پاش مان: مه نسوور به گ و زهینه ل به گ.

مه نسوور و زهینه ل

دوای نهوی که له خه مه ره خسین، لمو سالددا که سولتان سولیمان خانی خزاگر سه فغری نه خه چمرانی ده کرد، شه دوو برایه به یه که مه چوونه باره گای شاتۆماسب و شاش ناوچه ی سه که مه نابادی سر به خزی به ناوی سنجق دابه مه نسوور؛ که هه تا ژیاوه لیتی نه سیننمه. زهینه ل

به گیشی له ریزی پاسدارانی پایمه‌رزدا دامه‌زrand.

لهو سهرده‌مه‌دا که شانیسماعیلی دووم هاته سر ته‌ختی نئزان، مه‌نسور به‌گ چوو خزمه‌تی و ناوپی به خیری شاهانه‌ی به‌رکوت و گهلنکی ریز لی گیرا.

له پاش مرگی شانیسماعیل - که هیتنی ناو دوو ده‌ولت جینگه‌ی خزی به دوژمسی داو ناشنایه‌تی نئو پادشایان و مشتیرا و همرایان لی پمیدا بۆه - خوسره‌پاشای میری میرانی وان به‌لینی به مه‌نسور به‌گ داکه سنجاقی بارگیری به مولکایه‌تی بداتی و هیتایمه‌ لای عوسمانی و ناوچه‌ی مووشیشیان به ناوی ئالیکانمه‌ بۆ خسته سر بارگیری. زه‌ینه‌ل به‌گیش زه‌عامه‌تیان بۆ برپیمه‌ و کاتی مردیش دوو کوپی بوون: هه‌مه‌ به‌گ و قریاد به‌گ.

هه‌مه‌ به‌گ کوپی زه‌ینه‌ل به‌گ

سالی ۱۰۰۲.ک (۱۵۹۳ و ۹۶.ز) له سر په‌سندی جمعه‌ریاشا، ناوچه‌ی سندوسی سر به مه‌راغه‌ی درایه‌ ده‌ست. مال و مالآت و خیل و خیلانی مه‌حموودیان چوونه سندوس و هه‌ر وه‌ک له باسی موکریدا نووسراوه، ده‌گهل شیخ حمیدر به شه‌ر هاتن و هه‌مه‌ به‌گ و قریاد به‌گی برای و سه‌د کمینک له مه‌حموودیان و دۆستانیان به کوشت چوون و دار و نه‌داریشیان وه‌بهر تالانی موکری کموت.

حسین به‌گ

کوپی عیون به‌گ، کوپی میرحامید

هۆزی مه‌حموودی که نئزدی بوون، نمو حسین به‌گ په‌که‌م میرنکه ژنۆلابه‌ری پۆشمان بووه و به‌راست و ژۆل بسلمان بووه و له نوێژ و پۆژی و حج و زه‌کاتدان، گهلنک چی بووه و کوپه‌کانی خزی فیری قورعان خوێندن و نه‌رکی دین به‌جی‌هیتان و په‌په‌روی کردنی پیغه‌مبه‌ر کردوه؛ فیرگی شایینی و مزگه‌وتی زۆری له ولاتی خزیدا درووست کردوون. هه‌ر وه‌ک له‌مه‌وبه‌ر گوتمان کاتی که خان‌مه‌مه‌د کوپی میرشه‌مه‌دین کرا به فرمانه‌ه‌وای مه‌حموودی، حسین به‌گ پای کرد و پووی کرده ده‌رگای شاتۆماسه‌ب. شا به چاری پر له به‌زمه‌و لیتی روانی و فرمانه‌ه‌وایی مه‌حموودی و سه‌لای

خوشایب خهلات کرد و پهوانی کردهوه.

کاتی هاتموه، خانمحمدهدخان - وک بهختی به کار - به پیریوهه چووه همر به خوشی خوی
مزدنایمتهکهی بزی بهجی هیش و چووه ناغچهقهلا؟ که همر جی و شوتنی له میژیان بسوه و لهو
قهلایدها نیشتهجی بووه. حسن بهگیش هیچ دستدریژی بز نمدوده.

لهو سمردهمایدها که سولتان سولهیمانی خهزاکمر به نیازی نیران داگیرکردن دهچووه
نازربایجان، حسن بهگ له روی ناچاری و به نمتولاری پهوانی ناستانهی سولهیمان بسوه. همر
وک خویان هیشتموه و میرایمتی خوشاب و محمودییان پی بهختی. نیتسر لهو پژهوه زور به
پاکی و دلسوزی خزمتمی پادشای دهکرد. کاتی که نمسکهندهپاشای میری میرانی وان لمشکری
بردهسمر حاجی بهگی دونبولی و له خویه کوشتی، حسن بهگ له شپهکهدا گالهی کرد و به نازایمتی
تولهی دزدونگی چند سالی کردهوه. نمسکهندهپاشاهمر چونی دیسو شاوای به پیچکهی تهختی
خهلافهت گمیاند. سولتانی دوست لاوتنوهی دوژمن تاوتنوهه، شیری زیرین و نمشتی زور هیژای به
خهلات دایه و له ناو هاوسایه و هموالانیدا سهرفرازی کرد. سالانه ههمبر به دووسده هزار ناقچهی
عوسمانیشی - له بر و بوومی زهمینهکانی تایبهتی شاهانهی سر به دیاربهکر، به ناوی نالیکنه -
بز برایموه. سمرهپای نموش فرمانیک درچسو که تا سیهزار سمر شازهلی خیلانی هژی
محموددی - که دهچنه زوزان و دینهوه گرمیان - پوشانه و سمرانه نمدن. له راستیدا نموش همتا
خوا حمزکا له خزمتمی دولهتدا سمرراست بووه له فیداکاری و خزمهت گوزاریدا هیچ دریغی نمبوو.
خو نهخوازا لهو دهواندها که سولتان مرادخانی خوالیخوشبوو به نیازی نیران گرتن لمشکری ناردسمر
قزلباشان، نیتسر نمو بهخت و خوشیهی که پوری کردهحسن بهگ و هژی ماحموددی، له هیچ
دهوریکلا هیچ میریککی کورد نمهی به خویموه نمدیوه.

نوسا که نمسکهندهپاشا له وان بوو، پهلی به سولتاننهمهدهی فرمانپهواهی خیزان گرت که
نابن له دیوانی واندا له لای سمرروی دانیشی؟ فرمانی پیروزی له سولتان سولهیمان خان ساند که
جگه له زهمینل بهگی ههکاری، کس پی ناکموی و لای سمرروی کوئی. پهنجاسال به سمریهخیزی
میرایمتی کرد و سالی ۹۹۳ ل (۱۵۸۵ ز) له وهختی تموریز گرتندا - که شمیری قزلباشانی دهکرد -

له سعدآباد کوژرا. له پاش سالتی که عسکری همیشه لسمر به سمرداری فرهادپاشای وزیر بزو
 هیمادی جعفرپاشای میری میرانی توریتز پزیش، پتشمی لمشیان کز کرده و هتیاپانسموه
 خوشاب و له فیرگمیه کدا که خزی بنیاتی نابوو به خاکیان سپارد.
 سن کوری له پاش مان: عیوهز، شیر بهگ و شینخی بهگ.

عیوهز بهگ کوری حسن بهگ

هر له پژوگاری بابیدا - لسمر به لینی عوسمانیان - ناوچی ماکزی سر به نه خچه وانی له
 چنگ قزلباشان پزگار کرد و قه لایه کی تیندا دروست کرد و به مولکایمتی درا به خزی.
 بیست سالتی به سر پاگمیشت؛ له ناخر و نژخزی سالتی ۱۰۰۲ ک (۱۵۹۳ و ۹۶ ز) به
 هه وای داوای تولی خونی هممه بهگ و قریاد بهگی ناموزای، ویرای خدیپاشای میری
 میرانی توریتز، چوه سر شیخ حمیدمر و هر واک لینی دواپن، شیخ حمیدمر نمویش و
 گهلکی تریشی له محمودیه کان کوشتن و خونی له دوری قه لای پشتن.

مستغفا بهگ کوری عیوهز بهگ

له پاش کوژرانی بابی، له بهزمی دور به مستینی پادشای دنیا نستین، سولتان مسحه مدخانموه،
 سنجه قی ماکزی - هر بهو دهستورهی که درابوه بابی - پی به خشرا و نیتاکن به دهستیمیه می.

علی بهگ کوری عیوهز بهگ

ناوچی شور و یاد نه خچموان بزو ماویه ک به دهستیمیه سووه. زوری پسامان و ناغایانی
 محمودی له سایه سمری حسن بهگمه زور خوشیان بزو هاتوو. گوندی قه وغا و بهریتزو و
 موچه و مهزرای به برمی نازربایجان و نرمنستانیان - که له دست قزلباشان دهرتسابوو - کامی
 همره باش بوو، بهو بنه ماله و نهو هوزه سپیرابوو.

پیار له راست لا نه دا، حسن بهگ پیایکی مررد و رهند و کاریه سهند و هوزیمروم و دادگمر

بو. وریایهك بوو كمس له دنیا تای نه ده كړد. لهو پوځه وه كه هاتېووه بهر فرمانی عوسمانی تا سمو پوځی كه تییدا مرد، هر كاری كه یو دولتی كړد: شمر و ههرا، نازیستی، چه هره ی به دولهت داوه، له لایمن هؤزه كانیموه، له لایمن كوپه كانیموه، هر خزمهتېك بهو سولتانه كراوه، سمر له بهر درشت و وردی له ده فتمردا سیایی گرتبوو. بهر گیتیگی تې گرتبوو. به به گلسم بهگ و ده فتمردارانی مؤر كړدبوو. نهوچار لهوان ترازابوو، له وان به قازیانموه گمراېوو؛ چووبووه لای هه موو میسه كورده كان، نهمه ده پیلای پی كیشابوون و بزیان له ده فتمر نووسیوو، نهوچار چووبووه لای سمردارانی پایدمبرز و دمره جه دارانی جیگموره و نهوانیشی ساز دابوو؛ مؤزی خویان یو پشو نابوو. نهوسا ده فتمری به تمیاری نرده باره گای سولتان مرادخانی ره حممتی و به توپره ی شاهانمشی خه ملاند. نیتر خوا به حمیتیتیموه، هر جاریکی هر کاریکی به دیوان با، ده فتمره بوری دهن كموشی دنا و بی برگر و پیچ و پنا، راست یو دیوانی بهرزی سولتانی مل لیدنا و ده فتمری لیک ده كردهوه و كردهوی وه بیس دیناوه. ده فتمر بیووه عاسای مووسا و هیز نه بوو خوی له بهر بگری.

حسمن بهگ هر به زیندی سمری كه ماكوژی یو عیوهز بهگ ساند، شیر بهگی كوپي دوهومی كرده میسری مه محمودی و خوشاییشی دابه.

شیر بهگ كوپي حسمن بهگ

پیاوړی سمرسوزلیكیه و دهروشانه هملكموتووه. زوړتری كات و ساتی به هاوونشیني مه لا و خوینده وارنموه پاده بوړی و خزمهتی پیس و پیاوچاگان دهكا و سمری له مالی خوداش داوه. خوراك و پوڅاكی زوړ ددها به دهروش و عهبدال و همزاران و هؤز و خزمانیشی زوړیان خوشدوی و به ناكاری دلخوڅش. نیستا نهمه دوازه سهاله كه مهنایمتهی خوشاب و پیشموایمته میسه كان و تیره كانی مه محمودی دبهر دهمتی نمودابه.^۱

۱- نه مین زه کی دملن نمر میرنشینیه له پیشدا بیووه دوو جون و له چمرخی دهی كزچیدا سین بمش بسو؛ همتا ناروېسته كانی دهورانی عوسمانیش هر مابوون. له نمولیا چله بیموه ده گیتیموه كه: نهم نهمارته له سهه تیره ی زوړ به هیز پینك هاتوه و له دهمی همنایمتهدا شمش هزار چه كداری همیه. له هامریش ده گیتیموه كه: سالی ۱۰۶۹ ك. (۱۶۳۹ ز.) عملی پاشای حاكمی ناشووت (ناشیت) میریان بسوه و قمره مستغاپاشای سمرهك ←

→ وەزیری عوسمانی لە ناوی بردوو. بە داخووە نازانیین شتیخی بەگی کوپی حەسەن بەگ چی بە سەر هات. وێدەچی
لە شەری قەلای دەمەم کوژرایین. جەمیل

به ندى شه شه م فهرمان پوياى دونه لى^۱

ناش و مستايانى ناسياوى پرووداوى بى زمستان، له كوره گه و پمړه و توب و تهنووروى سمر بهوردى دوورمه پيدا هاتون، تومره و شيش و بسته و كرده له و موروى سرگوروشتهيان دابستوه و له داشكستانى داستانى كونا راوه - به تيبينى و به سمنگينى - سنگ ناسياوى دوز و ناوه زيان و سمر خستوه. به فركه لى ناوى دولى بنوس، زهنووروى نووى لبار دادراويان و هگمې خستوه و ويژه ييژرو و گيژه و كراوى بى گورگه و زيوانى هوزى زمهرى ناشيره گاني خمت و ديراينان له سره بانيژه لى توى مريوه به كه ويژه دا لوزمو پيداوه و به دم چه قمنى زمان و دانا به پرس خزاوه و له گمرولموه خولى پيتراره و له سر پيراني بست و گوتيليانى بيراز كراوى له وازه دارى بى لى داخرا و لتيان كرووه و مزه و توشا شى و شه گمل باشى به پيتر و پشتيان له زوريا راشان جيا كردتومره و به كاسه پلك و پسولدى كه بولوه و هريان گيتراره و نهوايان له هيله گ داوه كه: ميره گاني هوزى دونه لى بايى زويان عاره بى شام بووه و هينديكيش ده لى له بنيچمدا خلكى جزيرن و كموتونه نازربايجانمونه و هموش لايان وايه ناوى عيسا بووه.^۲ پادشايانى رابردو سه گمنابادى لاي خوزيان

۱- قاسم (الصحيف، ج ۳، ۳۷۷ دلى: دونه لى له سر كيشى فرنفود، هوزيكى كوردى لاي موسلن. نه محمد كورى نمير و عملى كورى نميره كر - كه همدوكيان حمديسمان بوون- سر به هوزى دونه لى. جميل

۲- رهنه ميرعيسا كورى ميريه حياى نياز بى كه به سه لاهه دينى كورد به ناويانگ بسوه و له چاخى خزيلا سدهزار مالى له كوردى يميزدى بمره نازربايجان و قهستان (كوهستان) هيناره. نه مين زه گى له كيشى انارالشيعة الاماسيموه ده گيتتموه كه بنكه همولى، شارى تومريزه بووه و ماويه كيش بوته و مزي هارونمريشه. له رياض الخلفى تاريخى دونه لى انيشمونه - كه عبدولميرزاق كورى نه جعفرولى دابناوه - راده گوتى و ده لى: په كم ميري دونه لى تاهير، كورى ميرعيسا، كورى ميرموساى حاكى شاهه كه وهك ده لى نه مروسايه كورى به حياى بمره كى و مزي هارونمريشه بووه. زور و تدهمى نه نه راست بى چرنكه مروساى كورى به حياى ←

به ناورگانه داووتی.^۱ ماوه‌یک لموی ژیاوه و بمره- بمره هۆز و تیره‌ی لی هالاوه و هه‌لیداوه.

دونبویه‌کان له بمریدا سهر له بمریان یه‌زیدی بوون. له داویدا میره‌کانی عیسا به‌گی و هیندیک هۆزی نزیک به وان، لهر نۆله پاشگمز بوونومه و خۆیان کرده‌سوونی مه‌زه به لاه هیشتا زۆریان ماوان

→ بمره‌کی له هه‌راکدا ناری نیه و نازاندی چی به‌سهر هات. ده‌ین نهو میر عیسا به‌ی ناو شه‌رفنامه، نهوی نهو عیسا ی مووسا به‌ی، نهک ههر خۆی بی؟ چونکه مه‌ودایان زۆر لیک دوهوه.

نه‌مین زه‌کی ده‌لی: نهو هۆزه زۆر تیره‌ی لی بوونومه و له هه‌مووان به‌ناوتر به‌ری به‌حیا و به‌ری شه‌مه‌گی -که ده‌چنوه سهر شه‌مسه‌لیک جه‌غه‌ر و به‌ری عیسا به‌گوری سهر به‌ میر عیسا و به‌گرا ده‌ی به‌ری میر فره‌یدون و نه‌یوبخانی و هیش‌یش، له دۆزگانی بمریدا له لایهن پادشایانی وه‌ک مه‌منون و ته‌یسه‌ورلنگ و سولتان سه‌لیسه‌وه به‌رمو کاشان و خورسان و خبوشان و شیروان و گه‌نجه و قه‌رباغ و قه‌ره‌جه‌داغ و شوینی تر پاونان و دوه‌ر خراونه‌مه‌وه و نه‌م هه‌موو لکانه‌یان لی بوئومه.

وا نیشه به‌ سهر چلی ژینامه‌ی چوار میری به‌ر له میر عیسا، له نه‌مین زه‌کیسه ده‌گه‌رنه‌مه‌وه. نهو له مشاهیرالاکرادا ده‌لی: میرمه‌مه‌د -یان نه‌حه‌مه‌د- چواره‌مین میری نهو به‌نمه‌اله، حاکی شام بووه و له پاشان له ولاتی هه‌کاری چهند قه‌له‌یه‌کی گه‌رتوه و سالی ۳۸۷.ک (ز. ۹۹۷.ز) له قه‌له‌ی به‌ ناریانگی پایدا مه‌ردوه. میرسولیمانی کوی یۆته جینه‌شینی و شینی سهر به‌رمالیش بووه و کورده‌کانی ناو کورده‌ستان و نازربایجان و شامی کردونه میری خۆی و قه‌له‌ی زۆر و دام و ده‌زگای زۆر گرینگی نیجه‌د کردون و له هه‌مووان ناره‌دارترین سهرای سوله‌یسانیه‌یه، که له چپای سه‌نجاری کردوه. فیرگه و ته‌کیه‌ی زۆریشی بۆ به‌مه‌روانی دامه‌زراندوه و چهند کتیبی دانان و سالی ۴۱۰.ک (ز. ۱۰۱۹.ز) مه‌ردوه و میرجه‌غه‌ری دووم -که کوی بو- جینی گه‌رتوه‌وه و کانی زه‌ری له چپای ژه‌نگار په‌یدا کردوه و سالی ۴۴۱.ک (ز. ۱۰۴۹.ز) مه‌ردوه.

به‌لام ناخو جه‌غه‌ری په‌که‌م کی بووه؟ نه‌مین زه‌کی ده‌لی: ده‌ین جه‌غه‌ری به‌رمه‌کی به‌ناویانگ بی. من په‌یم وا نیه؟ چونکه نیرانیان زۆر بووه. واده‌زانم میرجه‌غه‌ری کوی نهو میرمه‌مه‌یه که پیانکی زۆر به‌هه‌یز بووه و له خه‌لیفه‌معه‌سه‌می عه‌باسی یاهی بووه و دوه‌ جارانی به‌گه‌ردا چوه و جاری په‌شوره له چپای دانسیانیان شه‌کانه‌وه و جاری دووم به‌ سهرگرده‌یی نیشاخ لشکری زۆری ناردۆته سهر و ده‌ره‌یان داوه و نزیک بووه به‌ دیلی بگه‌رن، خۆی ده‌رماندان کردوه و پی مه‌ردوه و مه‌رده‌که‌شی سالی ۲۲۶.ک (ز. ۸۴۱.ز) بووه. به‌روانه ۱۶۸/۱ مشاهیرالاکرادا. بۆیه‌ش نه‌مه به‌ دوه‌ر نازانم چونکه نهو نه‌میره له چپای دانسیان بووه. که‌وابی یه‌زیه‌یه و دونبویه‌ش یه‌زیدین.

سپه‌یه‌یان میربه‌حیا به‌ که نه‌مین زه‌کی ده‌لی: سی‌هزار مالی فله‌ ده‌به‌ر ده‌ستا بووه و هه‌زار و دووسه ته‌کیه‌ی له ناو چپاکانی کورده‌ستان و قه‌مه‌ستاندا دوه‌ست کردوه و سالی ۴۷۷.ک (ز. ۱۰۸۴.ز) مه‌ردوه.

به‌لام سه‌یره نه‌مین زه‌کی ده‌لی: شه‌ره‌فخان وا ده‌لی و شه‌ره‌فنامه‌ش باسی چه‌یر به‌حیا یانی نه‌کردوه. جه‌میل

۱- نهو پادشا رابه‌ردوه ده‌ین سه‌لاحه‌دین نه‌یوه‌یی بووین. شازاده نادر میرزای قاجار -که باسی دونبویه‌ ده‌کا- له ابوالفیعا ده‌گه‌رنه‌مه‌وه و ده‌لی: دونبویه‌کان پیاری سه‌لاحه‌دین بوون و شه‌ریان له سهر ده‌کرد. جه‌میل

که دست له یمزید بمر نادن و وازیان لی نیه لئی لادن!

له مەر پەسنی دونبولی نمو له هەمووان راستەر بێ نمو به که: نمو هۆزانە پۆژگاریک له لای بوختی [بۆتان] مو هاتوون و کورد دونبولی بوختیان بێ دەلین.^۱

شیخنەحمەد

له دەورانی تورکمانی ئاققۆیلوو، شیخنەحمەد بەگ له کورانی عیسا بەگ، قەلای بای و هیندیک ولاتی هەکاری لەو تورکمانانمو پێدراو و زۆریان لە لا خۆشویست بوو.^۲

دیزەمانی دژداری بای و مەزنایەتی دەورویری هەر له دەست دونبولیاندا بوو. شیخنەحمەد که مرد، دوو کۆپی بوو: شیخنەسراهم^۳ و شیخنەهلول.

شیخنەهلول

له سەر سپاردە ی بابەکه، شیخنەهلول بوو به جێشین^۴. نمویش ماومەیک دنیای خوارد و کۆچباری

۱- ئەمین زەکی دوو مێری خستوونە نێوان میرعیسا و شیخ ئەحمەدمو که لێوانیان بێ بهره نیه:

یەکەم: میرجەمەع شەمسولمەلیک هاوچەرخی میرمەنورچێهری شیروان بوو؛ سالی ۵۳۵ ک. (۱۱۴۰ ز.) مردوو.

شاهیری بێناویانگ خاقانی شیروانی زۆری بێ هەلگوتو.

دووم: ئەمیر بەگ هاوچەرخی سولتان سەنجەری سەلجوقیه که سەنجەر له ۵۱۱-۵۵۲ ک. (۱۱۱۷-۱۱۳۱ ز.) دا

فەرمانیەوا بوو. زۆریشی ئاوابی له شاری خۆ بەجێ هێشتوو و سالی ۵۹۰ ک. (۱۱۹۴ ز.) مردوو. جەمیل

۲- ئەمین زەکی به میرنەحمەدخان کۆپی ئەمیر بەگی ناو دەبا و دەلی: دارایی زۆر و ناوی چاکە ی زۆرتری له پاش

بەجێ ما؛ حمزی له زانست دەکرد و ئەدیبی زۆر خۆش دەویستن. مەولانا جەلالەدین رۆمی خاوەنی کتێبی بێناویانگی

مەسنەری، له لای نمو بوو و له هەموو کەسی لێ نزیکتر بوو. له چای سنجار له گوندی بابا، عەمری خودای

کردوو.

۳- له ئەمۆرت دەبوو؛ دەگەڵ چەنگیزخان دۆست بوو. ولاتەکی له بەلای مغولان پاراست. سالی ۶۹۲ ک. (۱۲۹۲ ز.)

مرد. ئەمین زەکی دەلی: کۆپێکی به ناوی جەمشید بەگ هەبوو و بۆتە جێشین و له چای هەکاری دەگژ مغول

پاچوو و سالی ۷۲۵ ک. (۱۴۲۲ ز.) غازانخان لەشکری ئاردۆتە سەر و له چای چەخانە کۆژاوه و له گوندی سیابای

نێژراوه.

۴- ئەمین زەکی دەلی: کۆپی جەمشید بەگ و مێری ئەمۆرت بوو و سالی ۷۶۰ ک. (۳۵۹ ز.) مردوو.

بؤ گزستان نارد و هعوت کورې له پاش بهجې مان: جه مشيد بهگ^۱، مسحه مه بهگ، خالقو یردی بهگ، حاجی بهگ، نه حمده بهگ، نیسماعیل بهگ و جه عفر بهگ.

حاجی بهگ کورې شیخ بهلول بهگ^۲

جیا له پمپوهندی دیرینی به ماله سهفومپوه، دلسوژی به تینی دهریاری شاتوماسب کرده سربار و له دهریاردا وک خوشمویستیک ریډرا و شاری خوی له لای شاوله بؤ خرایه سر سهگمن تاباد و دایانه دمتی و نازنای سولتانی پیډرا و لهو ساوه بوو به حاجی سولتان. ده بویه سنووری وان و کموشمنی نیران - به دونبولیان - له پرمیان بیاریزی.

دونبولیه کانی حاجی سولتان - که هه موو چولپرست و کیتی بوون - له سهریزوی سریان ده خورا و هرگز شاری ناوهدانشیان ده خونیش نه هاتبوو. وه ناو شاری خوی سهریه خویان کموتن و هر کمسه خوی به گؤدهز و گپو و سامی نهریمان نه ده دا و به لووت بهرزیوه بافیشیان ده کرد که نیمه بوونه له مپهر و له بهر عمسکمری پرمپوه راگیراوین و خوتن به هامان، شا خوی، شاری خوی پشاورین. به فیز و بایی بوونه وه بهرینه ده چوون و به تیز و پلارانه وه ناوړی شی مردم ده بوون و به دهری کاورا کووده که، له تووشیموه تووشی که و توشه خوشی ناو بار ده بوون. وه کی ماموستا فرمویه:^۳

کورډی کمری ون بسو له کابه	قیراندی له عارهبان که یابه
نمو چوله جهه نده مه له بهر تاو	ره مله، گرهبایه، وشکه، بی تاو
به پیاده یی فتر نمبووم وهک نیره	چون بی که ره شین برقم بهرینه؟
توپه و بهرک و له سر به هانم	به م خوايه گموا منی له خانم

۱- شازاد نادر میرزا له کتبی عالم آرای عباسی ده گزیتپوه و دهلی: نم جه مشيد سولتانه حاکمی مرمند بپروا به پنجسده کمسوه ده گز له شکری سنان پاشای جهانزاد مرچرو له بهری شکا و هملات.

۲- نه مین زه کی دهلی: له پوژگاری نمو میردا دونبولیه کان بوونه پمپوهی شیخ سیمه دینی نمرده ویلی و نمو میره سالی ۸۲۲.ک (۱۶۱۹ ز) مردوه.

۳- ماموستا که «نظامی گنجوی» و هملسته که ده «لمیلی و سجنون» دایه و بهو بهیته دمت پنده که: کړدي خړکي به کمبه گم کرد در کمبه دوسد و اُشْتُم کرد

کسی بیسته بفرم، دزی کسرم بستی
 گش گیانی نمشی وهدار نمرم بی
 نمو لدم گهمدا برو کمر پمیا برو
 خمنیا که به چاری یاری شابوو
 دمیگوت همیهمدم فره وه کار بسوو
 نمینا وه خودا نه کسرم نه بار بسوو

گویه چمند کمیتک له جزمایمرچی دونبولیان دهچنه دووکانی شیرینی فروشتک و تا گنجیان لی
 دهبری هملوا دهخون و کاتی هم دمن، لیتی دهمین برۆن. کابرای دوکاندار دهلی: کاکه دراوه کی نادهن؟
 لیتی مۆر دهنهوه و دهلین: نموه تۆ دهلی چی؟ شاخوی شاری خوی به هملواوه به نیمه بهخشیوه! جا
 نممه له ناو تورکاندا بۆته باو، دهلین: «شهر بزم حلوا بزم» واتا: شار شاری خۆم، هملوی دهخۆم.
 دیسان همر لموانی دهگپرنموه که هیندیک له موسولمانه کانیان پۆرتیکی همینی دهچن گوی له خودبه
 بگرن: خودبهخوین له سر ری و شوینی شیعه گمری به ناوی دوازدنیماسمه کاندایه خوار. که ناوی
 نیمام جمعفری سادق دین، دونبولیه کان تویره دمن و به یه کتر دهلین هم پیشنویزه چمند نهمزان و
 گیزه! ناوی حاجی بهگ و براکانی تری له بیسر کرد و همر ناوی جمعفری برا گچکه کی برد. نمو
 پیشنویزه به سر ناوی حاجی بهگ و برابراینیدا باز بدا بۆ نموه ناشی نویژی له پاشموه بکری! زۆر
 شتی دیش به گالتموه له دونبولیان دهگپرنموه که خوی لی لادم باشتره.

پوخته ی وتار، حاجی سولتان ماویه کی کم و هندک کویتخایمتی شاری خوی کرد. دوژمنایمتی
 زۆر کمونی دهگمل هۆزی مهحمودی بوو؛ چمند جار لهشکری لی کردن و همر وه له مویمر باسمان
 کرد، هیچ جارانش چی بۆ نه کرا. له نهمجامدا همسن بهگ و خانمعه مه دی مهحمودی
 نسکمندریاشای میری میرانی وانیان لی هان داو له پرونه کاو هیشیکی برده سر شاری خویه و
 حاجی سولتان بهگ و گهلیک له هۆزی دونبولی خافلیگر کران و کوژان. حاجی سولتان کوپنکی مندالی به
 ناوی حاجی بهگ له پاش بهجی ما.

نه حمده بهگ کوپری به هملول بهگ

دهیتشدا شاتزماسب ناوچی سهگمه نابادی پی سپارد؛ بهلام دونبولیه کان له پاش نهمانی حاجی بهگ،
 خمیان لی شتوا و رایمل و پویان تیک هالابوو. هملیک یاری شای نیران و چهلیک هاوکاری پۆمیان

بوون. ریشه‌کی وایان هه‌لنه‌بوارده همتا سر، له سمری برقن. بهو وازوژی و بازيازینه شاتوماسپیان سل کرد و زۆری پک لی دهل گرتن. لهو چاخ و سه‌رویه‌نده‌دا که سولتان سولهمان‌خانی خه‌زاکهر له نه‌خچه‌وان گه‌رایه‌وه، شاتوماسب همرستیک برا، نه‌حمه‌ده به‌گ و نیسماعیل به‌گ و جه‌عفر به‌گی ده‌گمل هیتندیک قزلباشان نارد‌ه‌مه‌لبه‌ندی نه‌مرده‌هان و قزلباشی تیگه‌میاندن که فلانه پۆژ همر دونبولیه‌کی ده‌گه‌لتانه له سمری دهن و منیش لیره لهو پۆژده‌دا همر دونبولیه‌کی له باره‌گای به‌ریزی شاه‌ی پاسه‌وانه، به شیر شق و په‌قیان ده‌گم. پۆژی ژوانی دونبولی قه‌ران، قزلباشان له نه‌مرده‌هان همرسی برا و چواره‌ده پیاری هه‌لبواره‌ی دونبولیانیان کرده‌که‌لاک و شاتوماسبیش له لای خۆی، بیست سی که‌ستیک پاسه‌وانی په‌گه‌ز دونبولی خنکاندن. مه‌نسور به‌گی مه‌حمه‌ده به‌گ له نه‌مرده‌هانم‌وه پایکرد و خۆی گه‌میانه‌دا ناستانه‌ی سولتانی خه‌زاکهر و وه‌بهر به‌زمی سولتان و ناو‌ویدانی شاهانه کموت.

مه‌نسور به‌گ

کۆپی مه‌حمه‌ده به‌گ، کۆپی به‌هللول به‌گ^۱

له چاره‌دیری که‌س نه‌بۆیری پادشاهانه‌وه، ناوچه‌ی قه‌توره‌مرسی^۲ دۆلی کۆتۆلی به سنجق پی به‌خه‌شرا. همر دونبولیه‌کیش که به‌پێکه‌موت له ده‌می شیر ترازابوو، وه پێکه‌وتن و له ژێر ئالای میری ماویان کۆ بوونه‌وه. همتا ژیا مه‌زنایه‌تی کۆتۆلی کرد و کاتی مرد، دوو کۆپی له پاش به‌جی مان: وه‌لی به‌گ و قلیج به‌گ.

وه‌لی به‌گ کۆپی مه‌نسور به‌گ

جینگه‌ی مه‌نسور به‌گیان دایه و له راستیدا پی‌اوێکه له مه‌یدانی نه‌به‌ردیدا تاکه‌سواره و بۆ ناکاری

۱- نه‌میس زه‌کی ده‌لی: کۆپی به‌هللوله و نه‌وی نیه و سالی ۷۶۰ ک (۱۳۵۹ ز). بۆته میر و سالی ۷۹۵ ک (۱۳۹۳ ز). مردوو و کۆپێکی به نای میرمه‌حمود به‌وه و سولتان‌بایه‌زیلی عوسمانی زۆری خۆش وسته‌وه.

شارۆکه‌ی مه‌حمودی سر به وان، بنیانی نه‌وه و سالی ۸۲۰ ک (۱۴۲۷ ز). همر له‌وی مردوو. جه‌میل

۲- کۆتۆلی له نازربایجانه و له سهر چه‌می کۆتۆله و چل کیلۆمێتری باکووری خۆرنشین خۆیه. جه‌میل

مردانه، به سمری له هممو کسموه دیاره و شایانی هممو پله و پایمی بمرزه و همتا دل دهخوایی ناکارتمرزه. وا نیسته که میژوو همزاروینجه، ناوچی کوتل و مهلبندی نهبای به ناوی ناگرداناموه دهمر دهستی نمو دایه و لموه تا نهخپوانیش گراوه، ناوچی نوجوق به قلیج بهگی برای دراوه و بی لهمپر و بمرگر به سری پا دهگا.

حاجی بهگی پۆلهی حاجی بهگی

تمهمنی دوو مانگان بووه که بابی کوژراوه و وهک له ناو کورداندا باوه، کوپ به ناوی باوی نهماو ناوئراوه. شاتوماسب پریوتکی له خمرتنه بۆ پریموه. کاتی زل بوو هاته کایه و پلهی بمرزی پاسداشتنی شای درایه. له همرای سولتان بایمزید، ناوچی نهبایان پی سپارد و هیندیک دونبولی بلای له دهوه هالا و دامعزرا و نزیکهی بیست سال لموی ما. پاش نهمانی شانیسماعیلی دوهمین -که پۆزگاری شاسولتان محمدهد بوو- له هملیکدا که مستهفاپاشای سردار له کمناری چهمی قمنع دابمزبوو، نه میرخان له نیووه و تیکدا هیرشی هینا سر عهسکری نیسلامهتی و حاجی بهگی و چندهمیرتکی قزلباشان له ناو چهمی کوپدا خنکانه. سهگمناباد که وهختی خزی -ههتا لاگری پۆمی بسون- له درگای سولتانی بهمهشتیموه به نزهه بهگی و کوپانی حاجی بهگی درابوو، نیستاش به دست زاروی حاجی بهگمویه و کوپی گمورهش دیسان ناوی حاجی بهگی.

سولتانعهلی بهگی

کوپی جهمشید بهگی، کوپی بههلول بهگی

نمو چاخه که شاتوماسب دلی له دونبولیان گوزا و فرمانی دا که له ژنیانان داچوپین (پۆی ژوانی دونبولی قرانهکه) سولتانعهلی بهگی -که له پاسداره پایهبرمز و نازدارهکانی شابوو- ناردراپوه نیسفههان که باج بۆ شاکۆ کاتهوه. سهت تمهنتکی دهست و پا کردبوو، که بیستیموه مام و برا و خزمهکانی -له شاره- له شیش دراون و هممو قهلاچۆ کراون. به پهلهپیل سهتسمهمنی له تمنکمی باخهلی نا و خزی له پهل-پهل بوون پرگار کرد و هاتموه ناو هۆزی دونبولی و به نهینی لموی دهژیا. کاتی رهقی شانیشتموه و له گوناھی دونبولیان خوش بسوو، سولتانعهلی سهت تمهمنی باجانهکهی

هینایمیه و وه نۆکمرنکی زۆر دلسۆز هاتمه یه باره گای شاو ناوړی به خیری وینرا و به لاوانندهوی شایانه و خه لاتی شایان، دیسان سمر فراز کرا و همر وه پتیشو کرایمیه به پاسداری پایه دار و کاتیکیش که شاسولتان مسحه مه د بیستی حاجی بهگ له نارادا نه ماوه، سولتان عهلی بهگی کرده مرنی دونبولیان و نیوهی ناوچهی ته بقای خسته سمر سولیماسنمرا و پتی به خشی.

چمند سالتیک لهو ناوهدا مرنایمیهی کرده به لام چونکه مه لهنده که له سۆنگه ی همر و به لاه، ویران و بی خیر بسو، بژیوی شوی نه ددها و له شرودا زۆر به پروتسی و ناگوزوری دهیگوزهراند و بز نهوش که همر سمری پی راگرن، له داهاتی باجی دۆلی نه لکس و شرور - که سمر به نه خچموانه - سالانه کۆمهگ بژیویان بز پریبۆوه و دراوینکیان پی ده گمیانده. لماناکادا مهرگ کۆمهگی پینکرد و ژیانی له شرور پریمیه و سی کوړی له دوو مان: نه زهر بهگ، قلیج بهگ و هسه من بهگ.

نه زهر بهگ کوړی سولتان عهلی

له دیوانی شاسولتان مسحه مه دوه فرمانروایی دونبولی پینرا و کرا به جی تشینی بابه که ی. له پاش نهوهی که عوسمانی چنگیان به سمر میریواندا گرت و دهبر چمنگی سمنان پاشای ومزیریان نا، نه زهر بهگ و هیندیکتری له پژملویی و چه مشکه زهک و نه لیاوتی و سه عدلوتی - که خه لکی لای چفر سمد بوون و له ریزی قزلباشاندا سرکردو پله دار بوون - وازیان له نیران هینا و پیتیان پیوهنا و پرویان کرده درگای گمردوون په نای عوسمانی و بهر ابرمی سمنان پاشای چیغالوغلی له نمرزه پژم به دیتی فرهاد پاشای سردار سمر فراز و له سمره یی پایه بمرزی سولتانوه، ناوچه کانی چالیدیران و سولیماسنمرا و سه گمنا بادیان - وهک پتیشو - به نه زهر و قلیج بهگی برای به خشی. سه گمنا باد له پتیشودا شاتۆماسب و له دوايهش سولتانی به هشتی خستبوویانه سمر بارگیری و درابووه دست مهنسور بهگی مه محمودی. مهنسور بهگ شوی نه ددها به نه زهر بهگ و تفرهی ددها. جاری دووم فرهاد پاشای سردار فرمانی بهرز و جوانی سولتانی بز و مرگرت.

نه زهر بهگ که همر پژوی بهری، کاتی دهاته سمر فرمانی ناستانمی پاشاوه، دمراری سه گمنا بادوه - که همر زۆر له میوینمیه دونبولی به سمر راگه یون - ده گمنا سمنان پاشا پرتک

کرموتیون و سمریارش فرمائی بمرزی سولتانی لمو بارهوه و مرگرتسو، ویستی به زوری بازوری خوی فرمانده که بخته کار و ماحمودیه کان ناچار بکا بیته بمریار، دژایمتی کمرناریان - که وه سکی ژیر کا مابو - به فروی شمائی و شمیرخازان گمشایوه و گر و بلتیمی ناژاوه له همر دووک لاره گرشی کرد و له همر دوو لا لشکریان لیک کرد و پم و شیریان لیکر کیشاو کیشو همر دهستی پیکرد و پیکداهاستن. نهمز بهگ و حوسین بهگی^۱ برای و همشتا پیای سمرناسی دونبولی لمو شمیره وه بن گل خزان.

قلیج بهگ کوری سولتان هملی بهگ

له پاش کوژانی برایانی، دهگل خزم و کیمخودایانی هوزی دونبولیدا پرویان کردهشمرمهموم و چوونه خدمت فرهادپاشای سردار و هاواریان بژ برد و سرداریش مونسور بهگ و سمرناسانی ماحمودی - که له شمردا دهستیان همبو - ههمووی هینانه دیوان و نویسری نهم پرویه پرنش لمو کقپه دا جی درابوو.

دس کرا به توژینموه و درچوو که ماکی ناژاوه دوو فرمائی دژی یهک بوون که سردار دهشتی همر دوو لای نابوون و دهستی له پشتی همر دوو دژدا بوو.

دزه کم پاسه وانه کمی خنوم بوو	بواری شاندام که تی کتم، گوم بوو
نموی پیم و ابوو حاجی شیمحه مده	له بنهوه ناری خواجه شالوم بوو

سمره نجامی کار سرداری دادکردار ورتهی له دم نهاته دمر و به دادرستی پموی وه بن پالیدی کموای داو بهرانبهر به فرموده دی: ناشتی تازه ناژینموه؛ باشتروایه ناشت بینموه. خوی کرده بمریوان و له خونتخواهی پهژیوان کردنموه و پیتی هینان و بریاری بژ دان که مونسور بهگ سه گمناباد بهجی بتلی و حاجی بهگی نموی حاجی بهگی ههمولتی پی پابگا و قلیج بهگیش چالدیرانی پی بسپیرن و ههموو لایهک خۆ له شعر و دوژمنایمتی ببویرن. دونبولیه کان چاری ناچار بمو

۱ - دمیشدا به حسن ناو برا. همژار

کوتخایه تیه گورگانه‌ی که له پرسه گورگانه‌یهک زیاتر نه‌بوو، بازی بوون و گه‌رانموه.^۱

۱- شهره‌نامه باسی نمو بنه‌مالی تا نیتره هیناوه. نه‌میین زه‌کی له تاریخ جهان‌نمای تورکی وهرگرتسوه، ده‌لئ: شعم نه‌میسره هه‌مور کوردستان و نازربایجان و نهرمنستان و مه‌لیندی هه‌کاری ده‌ژیر فرماندا بسوه و پاته‌خیتی خوی بسوه؛ نه‌میرفره‌یدونیشیان پس گوتسوه. سالی ۸۶۰ ک (۱۴۵۶ ز) مردووه. نه‌مه ده‌گمل شهره‌نامه‌دا به‌کتر ناگرنموه و میژووه‌کمیان نیکمی چمرخ و نیمتگی نیوانه. جه‌میل له تاریخی دول و نه‌ماراتی کوردی و مشاهیرالکر و کردستانی نه‌میین زه‌کی و له تاریخی دونبرلی، نووسینی شازاده‌نادر میرزای قاجار و له کتییی ناودارانی کوردی حوسین حوزنی موکوریانیدا باس له چمند دونبرلیه‌کموه کراوه که گیترا‌نهمیان بی بهره نیه.

میسره‌هللول گوبی میرفره‌یدوون

جگه له ولاتی دونبرلی، تبرستان و داغستانی هه‌موره و خوی کردۆته پهرموی شیخ‌حمیدری سه‌فری و سالی ۸۸۰ ک (۱۴۷۵ ز) که شیخ‌حمیدر و شاه‌للی ناقتزینلو به شمر هاتن، نمو لمر شهره‌دا کوژدا.

میسروستم گوبی به‌هللول

له نه‌معنی یازده‌سالن کرا به جیشینی بابی و شایزه‌دیشیان پی‌ده‌گوت. سالی ۸۹۸ ک (۱۴۸۹ ز) که شیخ‌حمیدر په‌لاماری داغستانی داو شکاش، روستم له چۆمکنکا خنکا.

مهر به‌هروژ گوبی روستم

دیسر زه‌مانیسک میر بسوه و نازناوی سولیمان خلیفه‌شی هه‌موره. سالی ۹۴۵ ک (۱۵۳۹ ز) که شایزه‌ماسب و سولیمانی قانونی لیکیان دا، به‌هروژ ده‌گمل شای نیران بسوه. سالی ۹۸۵ ک (۱۵۷۷ ز) مردووه.

نه‌یروپ‌خان

نموی به‌هروژه و کوبی سولیمان‌خانه. پاش بایسری بسوه به مه‌زنی دونبرلیان و هه‌لشیدا. شا نازناوی به‌گلر به‌گی دایه و پاشان کردیه سوسالارا چونکه ژۆری به نازا دیت. سالی ۹۴۴ ک (۱۵۸۵ ز) مرد.

شایه‌نهرخان کوبی نه‌یروپ

نهریش ماومیک مه‌زنایه‌تی کردووه و له پاشان مردووه.

به‌هروژخان کوبی شایه‌نهر

ژۆر له شاععباس تزیک برۆ؛ سولیمان‌خانی دووه‌میشیان پی‌ده‌گوت. که سولتان مراد هاته سهر نازربایجان، ده‌گمل له‌شکری شاسه‌فیدا بسوه. دواپش که نه‌حمه‌دپاشای والی بغداد په‌لاماری نیرانی دا، نمو نازا و چارنهرساره له چپای هه‌کاری دۆی فرهادپاشا شمعی ده‌کرد. سالی ۱۰۱۴ ک (۱۶۰۵ ز) مرد. دوور نیه سولیمان‌خانی دونبرلی که خاومنی چورس و سه‌ماس بسوه و مه‌مه‌دپاشای کوبی زال ←

→ پشای حاکمی نمرجیش و عادلجموازی به دیل گرتووه، نمر بهروزه یی.

عەلی خان کۆری بهروز

نازانوی سەفی قوڵی خان بیهو. که سولتان مراد هاته نازریایجان، نمر دهگمل شاهسفی به گویدا چروه. که نمرهاد پاشا بز کوردستان هات، عەلی خان زۆر نازایانه له چپای ههکاری بهمرنگاری بوو، که نهحهده پشای والی بهغدا به بره نازریایجان دههات پهیمانی دۆستانه دهگمل بهست و کێشیهان نهما و ههتا مرد نازریایجان و نهرمنستانی دهبر دستا بوو.

مورتەزا قوڵی خان کۆری عەلی خان

شاهعباسی دووم به یارمەتی نمر چووبوه سهر تهخت. جا له بهر نهمه زۆری خوش دهریست. بهلام له دواهی غیاس بهگ دهرماندای کرد و مراندی.

غیاس بهگ کۆری عەلی خان

له شۆین برای بوو به میسر و شاهعباسی دووم زۆری پشیر لی ههتا ناردیه سهر قهندههاری. بهلام به شکاری گهراوه و زیانی زۆر به نهران گهیشته و له پوری نههات بیته لای شا. بهلام شا ههتندیک گوندی لای کاشانی دایه و دهگمل خزمانی چوونه وینهدری و ههزری زههراپی لهوان کهورنهمه و فمتحعلی خان مهلیکشوعمرای دهری قاجار و مهحمودی کۆری لهو بهمهالان.

شاهبازخان کۆری مورتەزا قوڵی خان، کۆری نهمیوب، کۆری سولیمان خان

سالی ۱۱۲۲ ک. (۱۷۱۰ ز.) بوو به میسر دونهولیان بهلام له پۆزگاری شاهسولیمان و شاهولتان حوسیندا، خهزی کرده گۆشمنشین و شیعایمته دهکرد. سالی ۱۱۴۴ ک. (۱۷۳۱ ز.) که عبیدوللا پشای عوسمانی هاته سهر خهزی، خهزی دهقهلا پهستات و ماوهیهک همروا ما و ناچار خهزی به دستمه دلو دهگمل سهوهشت خهزی کوژوان.

مهرنه محمدخان کۆری مورتەزا قوڵی خان

نادرشا کردیه میسر دونهولی و بانگی کرده لای خهزی و به تهگبیری شا به سهدهزار مالهوه هات و حوکمی خهزی به سهر خهزیه و مهرنه و چهمی شاراز و تهوڕیز و سهلهاس و قهرجهداغدا سهپاند و خودادادخانی له تهوڕیز وهههنا و نهحهمدخانی بهرازای به دیل گرت و شاری خهزی زۆر شاهوهان کردوه و گومبیزی پیسززی عهسکمری و دیوانی حوکات و چهته مزگموت و باغچهی گشتی دوور له شار و شاپزی پان و درهختکاری و دوو کاریزی تریکا، کاری نهون.

پیاریکی سازا بووه و دوومن خهزی له بهر نهگرتوه و دهگمل خزمانیدا زۆری چاکه کردهوه. دهرانتیکی زۆر حوکمی کردهوه و له نههجامدا بهرازاکانی لی دههههتانه پۆزی چوارشهه ۱۴ می مهملوودی سالی ۱۲۰۲ ک. (۱۷۸۹ ز.) به ناوی بانگیشتهن، خهزی و سن کۆری چوونه سالی یهک لهوانه و زۆر له هموای پیلان گهتران هاتبوونه پشروازی. له همیانیکدا پۆنیشتهو که زانیی دههوا کهورنهمه، له کۆشکهوه خهزی ←

→ همداشت و کمرتنه شورتی و دیتیانهوه و به چمند گوللمبهك كوشتیان و له مزگموتینکی دمسكردی خویدا ناشتیان. همر نمو پژوه کهلبالی خانی کورده گمورهشیان له ههیریانی ماله که کوشت و حوسین خانی کوربان گرت و به تما بیون جمعفر قولی خانی برایشان دست کوه؟ بهلام نهر هملات و نهگیرا.

میرتهحهمدخان ههموو سالی ههزار تهمنی باج به کمریخانی زهند دهدا.

حوسین قولی خان کوری میرنه حمده

ناموزاگانی گرتیویان. جمعفری برای خوی گمیاندناو هوزدهکان و له بیست پژودا لهشکری زوری پینکموه نا و هاتموه سمر پسمامان. خه لکی خویه که زانیان نمو هینزی زوره و ناموزاگانیشیان ددهزا، سمر له لهشکر ثومان راپهرین و ههموو ناموزاگانیان به سال و مندالوه له ناو برد. جمعفرقولی حوسین قولی خانی له بمند درخت و کردیه چیشینی بابی و کمریخانی زهندیش پمندی کرد.

سالی ۱۲۰۵ ک. (۱۷۹۱ ز.) که ناقامحه مەدی قاجار هاته نازربایجان، حوسین قولی خانی په گمئل خوی خست. بهلام چونکه لپنی دهترسا، سال و مندالی به بارمه برده قزوین. له پاشان تموریز و خوی نایه بهرهست.

سالی ۱۲۱۳ ک. (۱۷۹۸ ز.) که فتحعلیشا په لاماری ورمیادا، حوسین قولی خان بانگیشتی کرد و نان و خورانیکی پازاندموه که ورتنه نیمیراوه. همر نمو ساله ده گمئل جمعفرقولی خانی برای بسو به شهریان و جهعفرقولی شکا و دایه چپای ههکاری.

حوسین قولی زانا بسوه و له بریشکی و همدمه و ئمستیرناسیش سمری درهچوه؛ گمشی زوری به ولات داوه. سالی ۱۲۱۳ ک. (۱۷۹۸ ز.) مردوه و فتحقولی خانی شاعیر شه پوزنامه یکی زور بهری بز داناه.

جهعفرقولی خان کوری میرنه حمده

گوتان: دای ههلاتن هاتموه خوی و تولهی باب و برای کردهوه و حوسینی برای کرده میسر. مانگی مسلولودی سالی ۱۲۱۲ ک. (۱۷۹۷ ز.) فتحعلیشا کردیه والی تموریز و خوی بهلام نمو شای بهجی نهیشت. سالی دواپه کرا به حاکی نازربایجان و له تارانموه هات. سادق خانی میری هیزی شکاک له ترسانی، سمراب و سردموز و گهرمرودی په چیهیشت و پوری کرده لای شیروان؛ بهلام کاتی هاته تموریز، پیاساقوولی کز کردنموه و زوری دلخوشتی دانموه و نامهی بز سادق خان نووسی و هیتیاموه و همر دوولا دزی قاجاران په پسانیکیان پینکموه بهست. محمه مەدقولی خانی نهفشاریش سوژندخواری بسوو. نه میرحوسینی نهفشاری برزای، پاستی لپ گوتن و فتحعلی شا لهشکری ناردسمر و هیزهکانی لپ بلار کرد. نه سجار سالی ۱۲۱۳ ک. (۱۷۹۸ ز.) شکاک و دونبولی و هیندیک یزیدی په گمئل خز خستن و به گز حوسین قولی خانی برایا هات و دروستیشی نههات. همر نمو زستانه براکهی سمر و به لهشکروه هاتموه خوی و پیشوازی کرا و زوری دلخوشتی خه لکه که دایموه و خه لاتی زورانی کرد و له سمر تهخی میرهتی رزینشت. نامهی بز فتحعلی شا نووسی که قوولی بز له سمر بکیشی. شومیش سمرجی بز دانا که ←

→ پمك له كسرواني به بارمته له تاران دانس. كسرونيكي خوي نارد كه بچي و له پنگه‌دا تووشى
ععباس‌ميرزا هات، كه كرابووه بريكارى شا و به لمشكرى زوروه ده‌هاته تهوريز تا بيكانه بنكمى خوي.
ععباس‌ميرزا كوپه‌كمى زور به قه‌دروه بمره تاران به‌پرتكره؛ پياري خوشى په‌گمل خستن. دوايه نامى
بز جمعفرقولى‌خان نارد كه بي و له تهوريز بيبيجن. جمعفرقولى لاي وابسو داوه و پوي نراومتوه؛ نه‌هات
و خوي بز شهر ساز كرد. برايه‌كي كرده‌حاكمى خوييه و بز خوي به لمشكروه هات و به ناو هزه‌كاني
شكاك و يزيدي و سپيكا گمرا و پاژه‌ه‌مزلر كميتكي له دورى خوي هالاند و بمره ععباس‌ميرزا
بسزوت. لىو ده‌مشتا ععباس‌ميرزا چورويوه سر قه‌لاى هود، كه‌خانمبدال‌خان له لاپهن
جمعفرقولى‌خانسه دژدارى بسو. قه‌لاى هود خوي له بهر نه‌گرت و خانمبدال‌پاي كرد و پوي كرده‌خوييه.
قه‌لاى هود تالان كرا و خلكه‌كمى قه‌لاچر كران. جمعفرقولى‌خان شاري زوري خسته سر ده‌شتى سمالس و
هوتهم زوري سانگى مسولوي ده‌گمل دوژمن پرويسرو بسو. لمشكرى دوژمن دوو چمناني لمشكرى شو
بوو. زوري زيان ليشان؛ به‌لام تا سر خوي له بهر نه‌گرتن و پايكر و خوي له قه‌لاى ساكو قايم كرد.
ععباس‌ميرزا چوره سر خوييه و خاپوري كرد و زوري كوشتن و له دوايشدا پيسرقولى‌خاني قاجاري به
سرموه دانا و هاتوه تهوريز.

جمعفرقولى‌خان ده‌گمل دولتمى پرويسدا پريك كموت و هيزيان دايه كه ولاتى خوي له داگير كمر
وهرگرتوه. سرمه‌ماي سالي ۱۲۲۰.ك (۱۷۹۵.ز) ععباس‌ميرزا كه زانيسوي دولتمى پروس كومه‌كي
ده‌كا، هممو ميسره‌كاني بهردمستى خوي لىو دنگدا كه له پي هيزشى بز بمن. به‌لام جمعفرقولى‌خان
بى‌خبر نمبو؛ زور باشى خوي لىو ساز دابرون. همتا سالي ۱۲۲۸.ك (۱۸۱۳.ز) شهر له نيواندا همر
بهردوام بوو.

لىو ساله‌دا جمعفر قولى‌خان بز كومه‌كي مستفاخاني تالش چوره شيروان. له ناوچه‌ي شه‌كي لمشكرنيكي قاجارياني
و بهر هات و زوري شهره كردن. ععباس‌ميرزا كه نه‌مى زانى، پيسرقولى‌خاني قاجاري به لمشكرنيكي زوروه
ناره‌سمر پتي. به‌لام نموانيش هلا‌داد كرد و زوري زوري له ناو بهردن. هرچى له كوژوانيش خلمست، بمره
نردمويل قاجانديان. ععباس‌ميرزا نه‌سجار همر خوي لمشكرى هينا و پوي كرده شه‌كي. جمعفرقولى‌خان لىو
ده‌مدا له ناو‌مؤغلان هعليابوو؛ كه زاني لمشكر هاتوه، نيوشمويك له نه‌خافن به سريدا دان و كردنيه ناردى
ناودكان. ععباس‌ميرزا له تمسپ گلا و چنه برينتيكي هلكرت و تاقسواره خوي دهرياز كرد. هرچى همبو له
گرانبار و جيه‌خانه و نابدارخانه، هممو ويه‌گير كوردان كموت. سويي پرويش ويلز و قهره‌باغيان داگير كرد.
سالي ۱۲۳۰.ك (۱۸۱۵.ز) جمعفرقولى‌خان كه شه‌كي و خوي گرتيسو، كوي خوي له سر دانان و هاتوه
ماكو و لىو مرد.

له‌جمعفرقولى‌خان كوي شاپازخان

نادر شا كرده‌وييه پمك له سر كرده‌كاني لمشكرى و والى تهوريزيش. شاعير و نوسر بسوه. ←

→ سالی ۱۱۹۶ ک (۱۷۸۲ ز) مردوده.

شازاد نهاد میرزای قاجار دلی: کوپی مورثه زاقولی خان و برای نه همه دخانی ناو پراوه و پیاونکی نیمه و به زیلک و شاه دانی دوست برود. شوروی تهریز شو کرده و به گلیک دام و دزگای گموره و دیوانی حوکمات - که نیستا ده فخرانهای شاهی پی دلیزن - کاری نمون و میری میرانی تهریز و دهووسری برود. شو جیانی که بهرانبهر به فرمانیکی کهریم خانی زند به دستیمه برود و سالی ۱۱۷۷ ک (۱۷۶۴ ز) مانگی قورسان ده فرمان نامه که دا نو سراه، نهوانن: شتراب و شالان و براغوش و نهرنق و میهرانرود و سرده خرا و مستمان و رسهر و حاکمورود و بروجرود و دهخوارقان و پرودقات و بدوستان و نوجان و دهووسری و گهرمورود و سهراب و هشتیورود و مهرند و گرگر و زسوز. دلی: دهبی بنکی فرمانی وایه که تهریز بی و کاروباری هوزدگانی شکاک و هیتیش و خیلدگانی تورکانش پاپریتی و سالنه دهی حوسد تمن - بهدره له دراوی تهریز - به درباری بهر بگیمنی. شو میره کوپی زرد بوینا بهناروانگیان خردادادخان، ناقامه مدخان و عبیدولمراق به گه.

نهمیر خردادادخان کوپی نه جه فلولی

که باوکی مرد، نه میرنه همه دخان کردیه جیتشین. بهلام زرد له سر حوکم نه ما؛ چونکه له نه میرنه همه دخانی مامی یاغی برود. شورش چل هزار چه کداری هینا سر و له چپای سرخاب لشکریمزی کرد. خردادادخان له قملای تهریزدا خزی داگرت و ده هزار کمسی دزی مامی هه برود. میرنه همه دخان دهوی تهریزی بهرنده همتا گرتی و پردیه خزیه و پاشان بهر هلدای کرد و پیمانی دزستاپتیان بمت.

هه بدولمراق به گ کوپی نه جه فلولی

دستی هره تریکی هه عباس میرزا برود و له شاعیره ناوداره کانیتمی و نازناری مفتون برود و چند کتبی داناون که لهوانه: مائرسلاطینی در حالات سلاطین قاجار از بدو تأسیس تا سنه ۱۲۴۱، که به فارسیه و له تاران چاپ کراوه. هره ها دستنویسی به نای تاریخ دنباله همیه و له کتبخانهی شاهانه له تاران نوشتمینی هه لکیراوه. چند شتیریش نویسن. سالی ۱۲۴۳ ک (۱۸۲۷ ز) مردوده.

بهاله دین همه مددانا

کوپی عبیدولمراق به گ، زانیه کی له زهر و شاعیرتی داهینر برود. له دواوژده کانیما حاکمی تهریز برود. دیوانی شتیری زرد تم و ناسکی همیه و کوپیکی به نای کوچک خان له پاش به جی ماوه.

هه تاجه لی کوپی خردادادخان

رنگه همی که سر به هوزی زمربایی دونبویه و نه میروشوعمرای درباری قاجار برود.

شاپازخان کوپی مورثه زاقولی خان

میری میرانی شیراز برود. سالی ۱۱۲۵ ک (۱۷۱۳ ز) کرایه نه میری هه مورورده گانی ←

→ نازربایجان و له دژی کمریم‌خان‌زمنه، یوو به هموالی نفتح‌عملی نه‌فشار و له شیراز گیرا و دوبیه کمریم‌خان بریدا و کچه‌کشی بؤ نمبوله‌فتح‌خاننی کوپی‌خوی هینا. من لام وایه هر نمو شابازمه که خوی کرده‌شیخ. هه‌زار

مه‌حموودخان کوپی شاباز

بیوه میری میرانی نیسه‌هان. شاعریک یوو مله‌ی ده‌گه‌ل نمومری به‌ناویانگ ده‌کرد. هینتیک زانست و هونمیری تریخی دیزانین. سالی ۱۲۶۰ ک (۱۸۴۴ ز) مرد.

شابازخان کوپی مه‌حموود

له پزگاری ناسره‌دین‌شادا میرلیوا یوو. پاشان کرا به میری میرانی نیسه‌هان.

مه‌حموودخان کوپی حوسین‌قولی

میری میرانی نازربایجان یوو. که نفتح‌عملی شا مرد، وازی له حرکم هینا.

نیه‌مه‌مه‌یل‌خان کوپی جه‌مه‌مه‌قولی‌خان

باوکی له سمر شه‌کی دانابوو. که نمو مرد، خه‌لکه‌که لینی پاپیرین و له فرمانی ده‌چوون. سوپای پروس کزده‌گی کرد و شورش‌گیران بلاو بوون و خه‌لکه‌کشی کم بوون و به سمریانموه مایه‌وه.

نیه‌مه‌مه‌سه‌لان کوپی نیه‌مه‌سه‌لان

له پاش سمرگی جه‌مه‌مه‌قولی برای، په‌مانی به عه‌بباس‌میسرزا برده. سالی ۱۱۴۳ ک (۱۷۳۰ ز) سوپای پروس نازربایجانی گرت و عه‌بباس‌میسرزا قه‌ددرتیک له خویه ماتهی هه‌لگرت و له‌ونشی هه‌لنه‌کرد و قه‌لای بهر نه‌سپارد و بؤ خوی هاته سنووس و ساین‌قه‌ل. نیه‌مه‌سه‌لان ده‌گه‌ل بکاوچی سمرکرده‌ی پروس پینک هات و خویمی دانن و بؤ خوشی له بهاتی پروس به سمری پاده‌گمیش. کاتی نیران و پروس پینک هاتن، خویه هاتمه‌هر بهر حرکمی نیران و تموی هر له سمر یوو هه‌تا مرد.

سوله‌یمان‌خان کوپی نیه‌مه‌سه‌لان

که باوکی هاته بهر فرمانی نیران، نه‌ویش هاته ناو پشزی میرانی سمر به دوله‌ت و خوی خۆش‌میرست کرد و سالی ۱۲۶۲ ک (۱۸۴۶ ز) کردپانه کاریم‌دمستی به‌ستام و شاه‌پرو و سالی ۱۲۶۶ ک (۱۸۴۰ ز) له ولا‌ی خوراسان به سمر شاری توریمت پاده‌گمیش. جه‌مه‌یل

بەندى دەيەم'

فەرمانى مويايانى كەلھور

نەزىش سى لىكى لى دەيتتەرە

قەسەت و نەقالان و عەودالان و سەرقالانى ھەلەدەي شۆيىن شۆيىنمەي كوردەمەي، ۋەچە و تۆمى سام و زال و پوستەمى بە گورز و گۆپاليان - كە ھور - ھور بە بيسر دۆزيو و سەر بھوردى كەلھورايان

۱- لە بەندى شەمەرە ھاتتە سەر بەندى دەيەم. بەندى ھوتەم و ھەشتەم و نۆيەمى ھەلەدەي ۋە؟ كە دەيەيە باسى زەرزا و نەستونى و داسنى بويە. ئېتىر شەرفخان خىزى لى بوردوون، يان لە ناو دەستورس دەرسوون، بىز ئېتە بەرپەيە. بەلام ھەر دەستورسەك كە دەستگەتتەرە، نەم سى بەندى تىنە نەبەرە. ئېتەش جارى دەريارى زەرزا و نەستونەمە شىتەكى وا نازانىن كە شىارى باس بى؟ بەلام لە مەي داسيانەمە كەم تا كورتەكەم ھەلگەنەمە و لە كىتەپكەنى تارىخى سۇزان و تارىخى السول والا سارات الكردەيە و اليزيدىن نەسي ھەسەم و مەھسەم نەمەدەمان دەستگەتتەرە كە دەلەين: ھۆزى داسنى (بەزىدى) بەرپەمەي پېشەمە ئايىنەكەنەن بون و ھەلەيەن شىخەمەيە و دوى نەم، شىخەمەنى كوردەمەي؟ كە بەدەمەيەن لۆلۇ خاۋەنى مەسلى لى ترسەو و گرتەيە و لە قەلەي مەسلىدا بە ئى كەمان خەنگەنەمە. لە پۇزگەرى تەبەسۋورلەنگە ميسر ھەزەدەيەن پۇتەنى ھەشە بىز بەردوون و لە پۇزگەرى سولتانەنەمە غورى چەركەسە، شىخ ھەزەدەيەن بەزىدى سەرپەي بەزىدىان ميسر كوردەكەنى ئۆزەن ھەلەب و ھەما بونە و لە زەمانى سولتانەمەلىمى عوسمانىدا لە سەر كار لا بونە، دوى نەمەش كە سولتانەمەلىمەنى قانۇنى - بە گزىكەرى - ھەزەدەيەن شىرى ميسر ھەلەيەن لە ناو بەردوون، ھوسىن بەگى داسنى بە سەر ھەلەيەنە دانەو و سەيغەدەيەن بونە ھەزەدەيەن دەگۆي پەچوونە و دەريەنەمە و نەم خۇق كوتەمە ناستانە و لە پاداشتى ھەلەنەكەي، توردەن خەنگەنەيەنە. لە دوى نەمەش بەزىدى ھاتوونە ھەلەيەن و نەمەيەنەلۇ بەرەنگەريان بونە و كوشتارى زۆر لە ھەر دوولا كراۋە. ئېتىر تا زەمانى ميسر پەوانەن باسيان نە. نەم پەلامەي دان و سەردەرەكەي گرتەن و لە پەوانەن بەندى كورد و زۆرىشى لى كوشتەن و تالانى زۆرىشى ھەتەن.

سالى ۱۳۰۸.ك (۱۸۹۰.ز) بەزىدى لە دەولەتى عوسمانى ھەلگەنەمە و كوشتارىكى بېنەدەپان لى كرا و زيارەتەكەنەن لى داگير كرا و كرەنە فېترەمە مەسولمانان و پاشان زازيان لى ھەتەن.
سالى ۱۳۵۴.ك (۱۹۳۵.ز) لە دۆي سەريازگى، دەگۆ ھەكەمەتى عوراق پەچوون و سەركوتيان كورد. جەمەل

به بهر هينشكا تيئيمرپوه- لايان وايه تيسره يه كن له تزره مهي گؤدهرزي^۱ گيو؛^۲ كه نمو گيوه له رۆژگاري پادشاياني كميانيدا به سمر بابل^۳ راده گه يشت؛ كه نيستا پيني ده لئين كوفه^۴! گيو كورتيكي بسو ناوي رهام بوو. له سمر فرماني به هممني كمياني^۵، له شكرى برده سمر شام و قودس و ميسر و ملي له ويرانگاري و كوشتار و زۆرداري نا و هينده ي به ني نيسر انيل كوشت كه به خوتنيان ناشي گيترا. ميژووناسان ناويان ناوه به ختونه سر و له پاش نموه كه رپره موي خۆي تهخت كرد، چووه سمر تهخت و لهو رۆژهوه نمو مه لېهنده به دست بهر ي نموي نموه و نمو هوزي له وان كه وتهموه، نيستا به گؤران ناسراون.^۶

۱- دوو پادشاي نيشكاني و دوو پالمواني نيرانسي ناويان گؤدهرز بسوه؛ ۱- شاپور، كه پياويكي بهدفعر بسوه و كليا و په رسگاي خاپور كردو و و يمسوع پينغه مېر له رۆژگاري نمودا هاتوته سمر دنيا ۲- گؤدهرز كۆزي نيرانشا ۳- گؤدهرز كۆزي قاپور، كۆري كاوهي ناسنگري به ناويانگ. ۴- گؤدهرز كۆري گمشواد، كۆري گيو؛ كه نمو گيوه و ديزري كميكاوس بسوه و پنگه شهره خان ئه مهياني نياز بي. نمو گؤدهرزه دوو كۆري به ناوي گيو و رهام همبووه. كمياني گؤدهرزي گهشاده نه گؤدهرزي گيوه.

۲- سمرگرميه كي به ناويانگي كميكاوسه و خزى پوستم و باوكي بيژمه و رهام بر ي بووه و پياويكي ترش به ناوي گيو، فرمانه واي خاوره ميس و پالمواني خوسروي كۆري سپاوش بووه.

۳- پاته ختي كلدانيانه و ده لئين نموسا مليق و نيوتك خه لكى تيا ژياوه و گومره ترين شاري دنيا بووه. كوفه دورو له موي دامه زراوه و نيشتاش بابل همر بابله و كوفه له بابل جياوازه و دوو كيلومستري نه جغه.

۴- به هممني ئه سفه مندباري كمياني، نازناوي ئه رده مشير بسوه. كتيبي اخبار الملوك، رويسم ۳۵۰ دهلي؛ به هراسب (بيوراسپ) رهاي ناردوه؛ به لام راست تيه؛ چونكه بيوراسپ زه حاكه. مروج الذهب و برهان قاطع ده لئين؛ لوه راسب نموي كميقيواد ناردوويه. جه ميل

۵- نازانسم بۆچسي يهك له چوار لكى كرد ناوي كه له سهر ي لئسراوه؛ به لام خويابه كه نمو تيسره سمر به كلاهوري پالمواني فرمانه واي پيشوري مازنده ران و كميكاوس ويستي بيخاته ژتر فرمانه موه و به پوسته مي زالما نامهي بۆ نارد و فرمانه هواكه زۆر درشتي جواب داوه و همره شمي كرد. به لام كلاهوري واي كرد كه دانموني و گوتي؛ نيجه دهرؤستي پوستم و پالموانه كاني نايه ي. شانامه له چهند جينگيه كدا ناوي نمو كلاهوري هيتاوه؛ وهك دهلي:

هممور نازي همر بهو بوو مازنده ران

كلاهور كه لافاوه بۆ له مپهران

سمر ي داله سمر داري نازا؛ و دلير

يان دهلي: كلاهور پميا بوو وه كرو شيري نير

هممرو ناخوني وهك خمرل هه لهراند

يان: كه پهنجه ي دهنجه ي كلاهور په راند

→ ویشدهچى له ناوى «كهله گاهه» وهرگىرايى، كه به كهله گاهه دهلئين. كهله و گهزان يهك تيره نيسن؟ به بهرمباب

لينا جيان؟ بهلام پيشكهوه دهزين. چه ميل

خلاصه تاريخ كرد و كردستانى نه ميسن زهكى، ترجمه موى عمونى، چاپى بهمغدا، روىيى ۳۹۱، له بهراوتزه كهده له پاونسون ده گيتيريموه و دهلى: كالا و كهلهوى لينا نزيكن. كهلهوى خزيان زوره به په گدار دهمانن و لايان وايه وهچى بههاسن؟ كه نهويش بهختونمى بهناوبانگ و داگيركمى دهولتى جووله كهيه. له راستيشا ناوى جووله كانه له ناور كهلهوپاندا زوره و دوويش نيه تاييى جووله كمشيان هيتيلىك دناو خرابى. همزار

لکی بهکم فرمانروایانی پلنگان^۱

له ناو نواندها چوار پیاو بوونه خاوند ناو و له لای مردم ناسراون:

غه پیوللا بهگ

پیاوونکی خواپرست و کار بهسند و هونرممند بوو. پاشماوئی شو قهلا و ناوچهکانی دپودز و نمودز و دزمان و کواه کوور و موور و کهلانه و نشوور و مرادی دیسمن یان به دستمویه و خوشی هر له پیتشودا هاته بهر فرمانی شاتوماسب و له پاشانیش له سر فرمانی مردن، مرد.

مسحه مه کوری غه پیوللا بهگ

بوو به جی تشینی بابی و دیوانی شاتوماسبیش قوئی بز له سر کیشا. پیاوونکی دادگمر و هونروور و به ختمور و مرد و پهند و خیروممند و زانا پرور و بووه و فترکه و نوژوگی له پلنگان دوست کرد و شاتوماسب کیژی لی خواست و خزماییتی دهگل داخست. چمند سالتیک به سهریه خویی فرمانروای ناوچه که بوو. چوار کوری بوون: میرن مسکمند، میرسولیمان، سولتان موزه ففر و جهمشید بهگ. به زیندی سر ولاته کهی له ناو کوواندا بهش کرد. نسکه ندهری بز جیشینی ناودیز کرد و له پاشان مرد.

نسهکه ندهر بهگ

که باوکی نه ما، چووه قمزوین و شاتوماسب پیمانی بز نوی کرده وه. له پژگاری شانیسما عیلش هاته لای شاو شموریش زوری دستی قعدری لیتنا و له بهزمی بی پانموی شاهانموه کرایموه فرمانروای پلنگان و به دلخوئی و کامروایی گرایموه. بیست سال به معزنایه تی راپیسواد و له نمنجامدا پنجمی پلنگی مردنی ده کپراگی گردنی هالا و پتکی کوشی و ناری ژسانی پس هیتق

۱- پالنگان بنگی ولاتی کهلهویه و سر به سنبه.

کرد و بز تاریکستانی گزوی نارد.

له مردن بههره نادا خز بواردن   مرۆخوژیکه تیر نابی له خواردن

هەر که نه میرنمسکه ندهر سهری ناوا بوو، سولاغخوسیتن تکللو - که به بریکاری شانیسماعیل فرمانبره‌ای دینه‌وهر بوو - دهرفه‌تی لهو مهرگه هیتا و هاته سهر قه‌لای پلنگان و نهو قه‌لایه‌ی - که بز پژدی و هه‌له‌مووتی له هیچ هه‌ردان وینه‌ی نه‌بووه - به زۆری زۆرداری گرتی و جیتی نهمسکه‌نده‌ری گرتمه‌.

سولتانخوسیتن برای سولاغ - که زۆر له کاکێ ده‌ترسا - خۆی له بهر چنگی دزیه‌وه و به دزیه‌وه چووه شاره‌زوور و له لای مه‌حمودپاشای کورێ شه‌مس‌پاشاخۆی دامه‌زراند. له پاش مهرگی شانیسماعیل - که قزلباش لیتیان شتوا و دنیا ببووه هه‌رچی و په‌رچی و هه‌ر یه‌که‌ی له ناوازیلک و هه‌ر سه‌ره‌ی سازیکێ ده‌ژمند - سولاغخوسیتن - که نانسخوژی له میژینه‌ی خانه‌دانی وه‌لی‌خانی‌تکلوی هه‌مه‌دان بوو - نانی خوارد، ناندینی درپاند و له فرمانی وه‌لی‌خانی سه‌ری‌تچی کرد و نه‌ویش سزای نه‌و به‌تسه‌کیه‌ی نایه‌ مشت و گرتی و گوشتی. له‌شکره‌که‌ی شاره‌زووریش کیتس و هه‌لیان له ده‌س نه‌دا و پلنگانیان له بهر چه‌نگی به‌ره‌ی تکلویی ده‌رینا و به‌نه‌ماله‌ی میسه‌ره‌کانیش تا نه‌وسا که‌سیان نه‌ما‌بوو؛ نیستاکێ ناوچه‌ی پلنگان له دیوانی عوسمانیه‌وه به‌ بیگانه ده‌سپێدری.

لکی دووہم فرمانبروایانی دمرقہنگ

له پۆژگاری پیتشیندا^۱ به ناوچهی حلوان دهنا سرا. فرماندارێکی دمرقہنگ - که نووسری شهم پهرانه بیستوویستی زۆراب بهگه - پیاوێکی نازا و دلیر و دستودلۆاز و جوامیر و سمرگرم و بهزییک و نیر بووه. ناوچه و قهلا ی پاوه و باسکه و سالانی و قهلا ی زنجیر و روانسر و دوان و زرمانیکی به دستمهوه بووه و که مردووه عومری کوپی جینی گرتووه.

عومەر بهگ

دهپیتشدا تروش و چه مووش و دست درێژکمر و خۆشپێژ و باده خۆروه و زۆردار بوو. له دوایدا بهزیی خدا دهستی گرت و دهستی پێ له گوناها ن هه لگرت؛ شو جار ببوو ه پاریژگاریک نویژی له سمر داوین دهکرا. لهو کاته دا که سولتان سولهیمان خانی خهزا کمر دهستی به سمر نارامگهی بهغدادا گرت، عومەر بهگ هاته بهر فرمان و بهر بهزمو ی بهزیی پادشاهانه کمر و فرمانی فرمانداریهکی له دیوانی سولتانهوه بۆ نووسرا. لهو ده موه که هاته ناو پیز و کۆپی نۆکرانی هه بهزری پادشاهی، هه رگیز له پێی بهندهیدا - سمری موویهک - کلانه بووه و بۆ خزمهتی کمر وانه بووه. زۆریش ژیا؛ له ئهنجامدا له ده ریای بێ بنی مهرگا بهر شه پۆلی نه مان کمر.

وای دانی که زۆر زهلام و بهزیی	زۆرزان و زرینگ و پێک و ته رزی
مردن که گهری ده پیاوی هالا	نازانی بێند و کو ربه بالا

۱- له دستووسیکدا له با تی پۆژگاری پیتشین، نووسراوه: پۆژگاری کیمراکان. عمرنی

قویاد بہگ

چ بڑ بوتیری و نازایی، چ بڑ دست و دلاوایی و چ بڑ قشتی و خوین شیرینی، گولی سرتقیی لاوانہ و بڑاردی خاومن ناوانہ. جگہ لہ ناوچی دمرہ تنگ - کہ بہرانہر بہو زورہ، تنگہ - ہر لہ کوشمنی دینہوہر بگرہ ہمتا ہمغداہ ہینائیگہ، دہہر فرمانی نہو دایہ. لہ مسہر ولسات و پاتال و دراوی نمغدینہ و مال و ہاوکار و یار و ہوالہوہ، لہو ناوہ تاکی بی تاییہ.

لکی سینهم فرمانپروایانی ماهیدشت

له سردەمی نووسینی ئەم نۆسخە پەڕشاندەدا، کەسێکی وام دەست نەگەوت کە شارەزای ماهیدشت و ناگای له سەرگروشتەیی یەک بەلام کەم کەم له دەمادەمەم بیستوو کە بنکەیی ئەو خانەدانە له مێژووە ماهیدشت و تیلاورە^١. زووبەیی هۆز و تیرەکانیان خێلەکیان و خاوەن مەڕ و ئاژەلداران. له بەریندا وڵاتەکە دەبەر دەستی دوو برادار بوو: شاباز و مەنسور. سالی ١٠٠٢ ک. (١٥٩٢ ز.) مەنسور شابازی گوشت و هەموو هۆز و خێلەکانی کوردەکانی ماهیدشتی خستە ژێر دەست و ئیستای هەر خۆی لەم ناویدا فرمانپروای سەریەخۆیە.

شاباز کوردێکی له پاش بەجی‌ما به ناوی ئەلقاس؟ جارجار به گۆ مامیدا دی. هەموو سالی چل هەزار سەر ئاژەل له میری ماهیدشتەوه دەبی بە دیوانی بەغدا بگا و مەنسور پیتی دەستەبەر بوو. دەگەڵ مەڕ و گوزیرانی سەر به بەرەیی عوسمانی و نەخوازە میری میرانی بەغدا، تا بێتی نەرم و نیان و بەرفەرمانە و هەکی دیش زۆر سەرگرم و ئازایە و له دەوڵەت و سامانیشتا له وڵاتی خۆی یەکم کەسە.^٢

١- ئەمەین زەکی «تیلاورەیی نووسێوه». جەمیل

٢- خان هەتا ئێرەیی هێناوه. ئەمەین زەکیش زیادی نەبوو بێخاتە سەر. بەلام له تاریخی کوردستان داله راولینسون دەگێڕێتەوه کە: هۆزی کەلهوێ زۆر گەوناوان له بیست هەزار مالت زیاتر. نیویمان دەناو ئێراندا بلاق بوون و نیمەکەییتر له چیا زاکروس - کە زێدی پیشوریانە - دەژین. ئەوانەش دوو بەرەن: یەکمەیان شابازی، کە بەرەیی شابازن و هەشت هەزار مالتیک دەبن و له کرمانشان و ماهیدشت و مەندەلین. دوویم مەنسوری، دوو هەزار مالت دەبن و له گەیلان دەژین. ئەو هەمان له بێر نەچی کە هێندێک له مێرەمەزنەکانی کەلهوێ، کە له قەلەمی شەریف‌خان کەموووه نەوانەن:

نێرەهەمەسولتان خان

شانێسماعیلی سەفەری کە بەغداي گرت؛ دایە دەست نێرەهەمەسولتان‌خان، کە ئەمەسێرێکی کەلهوێ بوو. سالی ٩٣٠ یان ٩٣٤ هـ (١٥٢٣-١٥٢٧ ز.) کە به سەردان چووێوه ماهیدشت- زولفەقارخانێ بێرازای به سەری دادا و ←

→ كوشتى و بەغداي لىن ساند.

زولفەقارخان كۆرى ئەخوتىخان

سەرەكى ھۆزىكى كەلھەر بوو، بە ناۋى ھۆزى مووسلوۋ؛ مىرى ھىندىككە لە لوپستانىش بوو. دژى بىرايم سولتانخانى مامى پاپىرى؛ كە بۇ شاتۇماسپ بە سەر بەغدا پادەگەشت و كوشتى و لە جىنى دانىشت و زۆرىمى شارەكانى عراقى خستە دەست خۇزى و نەمسا لە ترسى سەفەمىيان، خۇزى دەگەلّ عوسمانى پىلك خست و دەگەلّ سولتان سولەيمانى قانۇنىدا بالتۇزىيان ئالّ و گۆزى كردن. شاتۇماسپ سالى ۹۳۶.ك (۱۵۲۹.ز) يان ۹۴۰.ك (۱۵۳۳.ز) لەشكرى ھىتا سەر و دەورى بەغداي تەنى و زولفەقارخان زۆر نازايرانە بەرمەنگارى بوو، نەيەتتە زەفەرى پىن بەرى. شا كە زانى لە مەيدان چى بۇ دەگەلّ ناكرى؛ كەوتە گزى و بە دزى عەلى بەگ و نەحمەد بەگى بىراي فرىو داو ئىمان بۇيان كوشت. جەمبىل

به ندى يازدمين فرمانروايانى بانه

نمو ياوران و يارانهى دست و مچكه له بارانهى تۆز و گمرديان له بهژن و پوى ميژوى
پيشو تهكاندوه و كيمخوا و خارا و شال و والى زهر و سووريان به بهر بالايدا كردوه و به
دانسته خال و ميليان دانه دانه به دم شاندا هيتاوه و له پرچى ناوړيشى و لىولى، چمند
پهلكميان هوندوتوبه، له مېر بانوى ناوداوتنى ئاربه باوه -كه له بهر ناز بانهى ناوه- واپان
بژگير اوښتوه: بانه ناوى مهلبندىكه سمرهك هۆز و ميرهكانى به بانمى بمانويانگن. دوو
قهلا و ناوچهى تېنبايه: ناوچهى بانه و قهلاى پېرۆز په كيكيانه و نمو تر قهلاى شيويه؛ كه
له نيتوان نمرده لان و خاكى بابان و موكوريان ههلكه وتووه. ميرهكانيان پيتيان نيتوان
نختيارودين؛ گوايه همر به خوښى خوڤيان دهستان له گاوى بهرداوه و به بى نموى هيچ
خونكارتك له پادشايانى موسولمان فرمانيان به سمردا بدا، هاتونه سمر دينى نيسلام و
نمو نازناوهميان لى ناوڼ. خوداش پترى ناگا ليه.

ميرزا بهگ كوپى ميرمهعهده

وهك ده ماوده هاتوه و مردم بيستويانه، په كه مين ميرىكى لىو ميرانه ناوى بلاق بژتوه،
ميرزا بهگ بووه. ماوهيك بوو فرمانرواى بانه بوو. كيژى بيتگه بهگى فرمانرواى نمرده لانى هيتا
و بوو به فرماندارىكى سريه خۆ. له سمر نمو كيژى بيتگه بهگ -كه ميرزا بهگ بژ خۆى
خواستبوو- سولتان عدلى بهگى غنليج كه لموه كيتشى ده گمّل ده كرد و كيتشيان له نيتوان توند بوو.
سولتان عدلى ميرزا بهگى له ناوچهى بانه وه در نا و قاتنمش بهگى براى خۆى له جى دانا. ميرزا
بهگ پهنای به بيتگه بهگ برد و به كۆمهگى نمو قاتنمشى راو نا و خۆى كردوه به فرمانرواى بانه و

له دواى نهمه مىسزای مهرگ، له ناو سیایی مردوانیدا ناونوس کرد.

پیتنج کوپى به یادگار بهجى هیشت: بداغ بهگ، سولهیمان بهگ، غازىخان، میرمحمده و نغوره لویو.

بداغ بهگ کوپى مىسزا بهگ

له پاش نهمانى بابى، بوو به فرمانبروای بانه و دواى نهمه که چند سالتک مهزنايهتى به دست بوو، میرمحمده و نغوره لویو برای -که له دایکینکى دیکه بوون- گهريان تسى هالاند و له ولاتيان ودهر نا و شعوش پهناى به ناستانهى شاتوماسب برد و شاکومهگى کرد و نیازى وابسو به هيمدادى شاهه بهره بانه بیتهمه و توله بستینتیموه؛ بهلام شای مهرگ مژلتى نهدا و تعقلهکوت همپراى کردى و هر له شارى قمزوتنى له ناو گلکژدا خپى کرد.

سولهیمان بهگ کوپى مىسزا بهگ

له دواى برا گژپ غهريبهکى، له دیوانى شاتوماسبميه مىرايهتى بانى به مىسرات درايه و بولقلی بهگى ناپیدن ناغای زولقهدری والی مراغهی پهگمل خرا که پشتی بگرئ و له سر بانى دانیتهموه. به هيمدادى بولقلی بهگ و بهرانبر به فرمانهکه، بزوه به سردارى بانه و بیست سالتک مهزنايهتى کرد. چونکه پیاوینکى دیندار بوو، کاروبارى دنیادارى به نهرکینکى دژوار زانى؛ بهدر بهگى برازای خوى له جینگى خوى کردهمیر وکیژى خوشى لى ماره کرد و ملی له خواپهرستى نا و دوو چار سمرى مالى خودا و مهدينى نئوگى پیغه مبهرى دا- خوا له پیروزيان کم نهکا- جارى دووم نههاتمه و له سر چاکى همره چاک و نارامگى فره پروناکى چاکترین مرؤى سر زه مين -گه لیتک دروود و نافهرینى خودا بز خوى و خزم و یارانى- کروشمهى کرد و له مهدينى بهروشنى نیشهجى بوو.

به‌ندی دوازدهمین

همزمانه‌وایی گه‌لباغی^۱

گول چینی ناو باغانی به پهرینی کوت کراوی رینکخراوی بمسرهاتان و پروداوان - که پژوی خوی باغوانی پیره‌مامیان، نونه‌مامیان لی‌ ناستوه و به سلیقه به تاماوی لیکمی دهواتیان داشتوه - ده‌لین میرانی گه‌لباغی یه‌کم سرناسیان هه‌باسه و باسه‌کمش وادست پی‌ ده‌کا: هه‌باساغا ناو له گوره‌کانی خیتی نیستاجلوه و له هژی خوی به هژی پروداویک ناواره بووه و لای بیتکه به‌گی میسری نمرده‌لان گیرساوتموه و پمنای دراوه. زور زووی توانیوه خو خوشمویست کا. پی‌اوکی نازا و زیت و

۱- له پینشکی شرفنامه‌دا - که سیاهی سریمنده‌کان نووسراوه - ده‌لی: بشی دوهم له پروپیری سیه‌م به دوازدهمین کوتا ده‌بی. به‌ندی یازده‌میر «بانه» کموتوه. «تیرزا» که ده‌بو دوازده‌میر بی، لادراوه. تمنامت پستی: «به‌ندی‌دوازده‌میر» نمنووسراوه. ماموستا عملی‌عمونی له پاش به‌ندی یازده - که باسی پانییه - دیسان هر نووسیویه: به‌ندی یازده‌میر: گه‌لباغی. له دلونیی پروپیری ۱۶ی چاپه‌کی میسره نووسیویه: «نم به‌ندم له ناوهرۆکی نوسخه جیاوازه‌کانهوه وهرگرت که له کوتایی چاپ کراوه‌کی زین‌نوف دابه. دیاره هین شمره‌خانیش نیه؛ چونکه نیغ‌خستوه ناو فیه‌رسته‌کموه.» نومی سرنجی راکیشام، ناپرتکی و ناکۆکی وشه و پسته‌کان بسو؛ که ده‌گمل فارسیه‌کی شمره‌خاندا عاسمان و ریشمان بوون. دهره‌کموئ کابرایه‌کی فارسی‌نزان نووسیویه و ناخیریمته ناو به‌رگه شرفنامه‌یه‌کموه. جگه لموه که سر و گوئی فارسیه‌کی تیک کردۆتموه و زور پستمی هر مانا نادین، له باسی حوسین به‌گ ناوینکا که کموتۆته پروپیری ۲۳ی چاپه‌کی میسره‌وه، ده‌لی: نیستا که سالی ۱۰۹۲ [۱] لای هه‌لۆخانی نمرده‌لان. ماموستا پژویانی نوه‌کی عملی‌عمونی وهرگیراوه؛ به‌لام که زانیویه هه‌لۆخان هاوچهرخی شمره‌خانه، تاریخه‌کی کردۆته ۱۰۰۲. له‌ممش ورد نمبۆتموه که ههموو نیستا کانی شمره‌خان بۆ سالی هه‌زار و پینجه؛ که کتیه‌کی تینا نووسیوه‌تموه.

من نم به‌ندمه نووسراوی شمره‌خان نازانم و ناشموی له ناو بجی. وها پهراوێژیک یان سهربارتک ره‌گه‌لم خست و خواخیری نووسری بنووسی. هه‌زار

نومی شایانی باسه، کیزی هیزا و کوردناسی سوفیاتی، ژ. فاسیلکا - که شرفنامه‌ی کردۆته پرووسی - له سر نم باسه ره‌خنی له ماموستا عمونی گرتوه و له پروپیری ۱۵ی پینشه‌کیه‌کی خزیدا ده‌لی: نمو نویسنه هیچ له کردمی شمره‌خان ناکا و هه‌لمی ریزمانیشی زور تیندایه. کهمال مه‌زهر

ژنهای و زور دهسکرموه و چاونمترساو و شیرین ناکار و خزمهتگوزار و مردانه بسوه. بینگه بهگ زوری پسند کردوه و کیژی نهلیاس ناغای پهنگمپیژانی بسو خواستوه و کانی و بهرکانیهکی له مریوانی به خلات داوهتی و دایسمزاننوه. ههباس ناغا له زهویهکهیدا باغی ناشتوه و زوریش پیاوینکی دلوا بوه؛ پتیوار و ناسیار کی پابردیا، به زمانی تورکی -که زمانی خوی بوو- بانگی لی دهکرد: کاکه! گنیل باغه. واتا: وهره باغ. کوردی نمو ناوه زمانی تورکیان زور پی سمیر بسوه؛ همر له بهر نموهش ناویان لی ناوه ههباساغای گهلباغی.^۱

پوختهی مهبست: نم کابرایه لای بینگه بهگی شارهزور -که له قهلائی زهلم دادهنیشت و خاوهنی دوازههمزار سواری یهدهکدار بوو- دامعزرا و له سایمی نازیامتی و بهکاری خویمیه زوری خن پمیش خست و زوری چاکه دهریاره کی و پلهی مژرداری میری پندرا. نهوسا ناردی له ناو هۆزهکی خویدا دووخوشکی ههبرون هینانیه جهم خن و دانی به خزمه پهنگمپیژیهکانی و چمند لایتکیان لی کموتوه و پتر له پیشو پهی داکوتا.

نهیاریان و بهدکاران -که نیریان پی دهره- دوو زمانیان له لای بینگه بهگ کرد، که ههباساغا نیازی وایه بهفموتینی. ههباس که بسو کمین و بهینمی زانی، پوژتک به نویژی نیسورژ خوی و یارهلاغای خوارزای -که له هۆزی پهنگمپیژی بوو- پیلی سال و مندالیان گرت و له شاری زهلم دهرکهوتن. بینگه بهگ که باش دمیزانی نمو جووته چمند نازا و دین، کسی نمنارد بهیاری وازی لی هینان. نمو دووه هاتنه بیلاور و نیشتهجی بوون. ورده-ورده دهگمل هۆز و تیرهکانی لهک و مادیکی و سولیمسانی و کهلهوردا دوستایمیان داخست و خزمایمیان دهگمل کردن.

لهو کاتمیدا شاتوماسب دهچوه سر ولاتی نوزیهگی و له کن سورکنج دایهزیبوو، خال و خوارزا چونه لای شاو بژ نمو شهره پیهگمل کموتن و له معیداندا بسو مردایمیتی دادیان داو له سویاگهی سرکهوتواندا ناویان له سرووی ناوان بوو. پادشای نوزیهگیان به دیل گرت و دهگمل چمند دیلیکیتردا هینانیان بهر سیبهری تهختی خلیفایمیهوه و شازوری نافهریم دانی و به پاداش سهبرهزی کردن و

۱- نهمین زهکی دلی: «شاروکی سرچاوهی له مریوان درلوهتی و ههباساغای گهلباغی دامعزرتیری نمو میرنشینه». من لام وایه ناوی باوکی گولایاغا (گولایاغا) بوه؛ بویه بوهته گهلباغی. جهمیل

فرمانی فرمانروایی بیلادر و دوازده موزیماق [؟]ی بز نووسین.

چمند سالتک ممزنایمتی بیلادر و نمو نوزیماقانهیان کرد و خه لکتیکی زور له هوزه کانی سولهیمانی و بادکی و کلهوهر و ورمه زیار هاتنه لایان و تیکرایان به ناوی هوزی گهلباغی ناودیر برون. چمند جارتک له ناو نموان و محهممد بهگی گوزاندا چمند شم و ههرایهک پوویا! له نهجامدا ناشت برونمه و محهممد بهگ کیژی خوی دابه محهممد قولی کوپی یارهللاغا و برونه خزم. نه مجار شختهی معرگ پاریزیکی بردهباغی ژینی ههباسی گهلباغی و بهرگ و باری لئ هملومراند.

جیهان چون جامه، مە ی تاکامه، دهوران   له پەستا تیندهکا بز چوک و گموران
به خۆشی خۆت نیه و نۆشین به زۆره   دهبی وهیخۆی سه‌ریشته به‌ریه هموران

یاره‌للاغا که له پرۆگاری هه‌باساغا هوز و ناوچه‌کانی سه‌ریمرشتی ده‌کرد، له پاش مردنی خالی، هه‌موو کار و باری ممزنایمه‌که‌ی دایه دست علیا‌غای خالو‌زای و گوزیا به‌هانه‌ی دست له کار کیشانه‌مۆی نموه بووه گوتویه من خیزانبارم و پرکارم و قمرزدارم هه‌ر هیندهم بز ده‌کری به کاروباری خۆم رابگه‌م و ناپه‌رژیمه دنیاداری. نمو ئه‌که‌ی به تۆ ده‌سپێرم و خۆم له گیرودار ده‌بوی‌رم چاوه‌دێریشته لینه‌که‌م. یاره‌للا زۆر ده‌وله‌م‌مند و نا‌وه‌لدارنکی قورس بووه. ده‌لێن له ناو په‌وه‌ی نمو‌دا سیمه‌د نیشتری تۆپ هه‌بووه.

له پاش دامه‌زراندنی عه‌لیش، دیاری و پێشکه‌شیکێ زۆری به نامه‌وه بز بێگه به‌گی به‌ری کرد و باسی معرگی هه‌باسا‌غای پێ راگه‌یانده و نمو‌شی وه‌بیر هیناوه که هه‌ر وه‌کسوو هه‌باسا‌غا پله‌ی مۆرداری تۆی هه‌بووه، کو‌پیشی هه‌ر به‌نده‌ی تۆیه و پێم خۆشه سه‌رفرازی که‌ی و نه‌گه‌ر له ژێر سایه‌ی تۆین، بۆمه جینگه‌ی شانازه. بێگه به‌گی تکه‌ای یاره‌للا‌غای گه‌رت و ناوی میرتک له میسرانی به‌ردمستی خۆی له علیا‌غای گه‌لباغی ناو پێندا‌ویستی میرایه‌تیش هه‌رجی پێ‌ویسته پیتی به‌خشی. عه‌لی به‌گی به نا‌رخه‌یانی له مه‌له‌بندی ژێر ده‌ستیدا فرمانه‌روایی خۆی ده‌کرد.

له وه‌ختیکدا که سه‌نان پاشا‌شه‌کری به‌رمو نه‌هاوه‌ندێ هینا و ناوچه‌کانی ده‌وروبه‌ری داگیر کردن، عه‌لی به‌گی گه‌لباغی -که عالی گه‌لباغی‌شیان پێ ده‌گوت- هاته به‌ر فرمانی عوسمانی و

سمنانیاشاناردیه سمر کردند و شیخان و نامشی دهریاره نویسی و یاره‌للاغا نامی برده‌نمسته‌مبول و گهماندیه دهریاری سولتان و له دیوانی عوسمانیموه ناچه‌کائی کردند و شیخان و چکران و قه‌لای تغاب و خوپ‌خوپه و تیره‌زنده و قه‌لاتمه و چمند شوینتیک‌تریش، به سنجق درا به عملی و نمرکه‌له و پرنکمریزان و سهربانانیش به تیمار دران به یاره‌للاغا.

عملی گه‌لباغی

رودادو گیتی‌هوی زیست و خوش‌ناختی و نه‌ندازه‌گری راست و دروس‌پیتو، میژووی پیشوویان هه‌لسمنگاندموه که چایی و لاریان لئی پمپاندوه و پوخته و پشمیان پراگماندموه و له باسی عملی گه‌لباغی‌دا گرتویانه: پیایوکی زور خاومن دست و به دست و پیتوند و دهمه‌مهند بسوه. ههموو سال زوری پیشکesh و دیاری بز بینگه به‌گی نمرده‌لانی ناردوه و بینگه به‌گیش زوری خاتر گرتوه.

مهرمالات و چادر و چیغی میر وولسات و ساژده‌لی خیلانی گه‌لباغی - له پاش خاکه‌لیتوهی به‌هاران - ده‌چونه بانه‌میران و همواریان له زوزانی کردند بسو. دهمابه به ناو زه‌هاودا تیرمیرن و پایزانیش - که خیل بمره‌و ژیر ده‌بونمده - ریبازیان به ناو پووش و پاوانی زه‌هاودا دهات. فرمانتیک سولتانیان به دستمده بوو که هیچ‌کس ناتوانی پوشانه و سهرانو مهرانه‌یان لئی وهرگری یان به‌رگریان لئی بکا. قویاد به‌گی زه‌هاو - که زور زیانبار دهموو - ناچار به‌ره‌نگاریان دهموو پنگه‌ی کویتانی لئی دهمستن. ههموو سالی دوو جاران پایزان و به‌هاران زه‌هاوی و گه‌لباغی لیک وەخو ده‌کوتن و دهموو همر و شمره‌پمیاغ.

عملی به‌گی به‌هاری ژیانی کموته به‌ر پایزی مرگ و له خیلی زیندوان به‌جی ما و له گزستان هه‌لیدا. دوو کوپی له پاش به‌جی مان: حمیدر به‌گی و کج به‌گی.

حمیدر به‌گی

جینگه‌ی بابی گرتومه؛ همر لمر سالددا یاره‌للاغا - که تیماری سمره‌خوی به دستمده بوو - له پاش

سه‌سال ته‌من، تیماری لی‌ بوو به بیماری و به ناچاری دنیای پر له نازاری وه‌لا نا. سئ کور و پن‌ج‌سد ماله بزده‌پیاگی له پاش به‌جئ مان. ناوی کوره‌کان: محمدمدقولی و ن‌س‌د و ش‌و‌م‌یس بوو.

حمیدر و محمدمدقولی

که یاره‌للاغا به شوین عملی‌ه‌گدا مرد، محمدمدقولی کوری یاره‌للاغا خ‌وی گمیانه‌ن‌سته‌م‌بوول و فرمانی هینا که حمیدر له جینی عملی به‌گ بی و محمدمدق‌ولیش به سر به‌شی بابی خ‌وی را بگا. سر‌م‌رای ن‌م‌وش ع‌وس‌مانی چون‌که محمدمدق‌ولیان به دست پاک ده‌زانی، سئ جاران باجان‌میان پینا ناره ناستانه و ن‌مرکی خ‌وی ز‌ر به باشی ن‌ن‌جام ده‌دا.

حمیدر به‌گ کورینکی هم‌بوو ناوی سورخاب به‌گ بوو. دوو خالی ن‌مو سورخابه - که به‌کیان ناوی مو‌ح‌ی‌به‌دین بوو - له وه‌ختیکدا له بر نه‌گون‌ج‌وای خ‌ویان، له ولات ناواره بی‌سوون و له ن‌سته‌م‌بوول ده‌زبان.^۱ چ‌ند ج‌ریک حمیدر به‌گ ر‌ا‌ی‌س‌پ‌ار‌د‌ی‌و که مو‌ح‌ی‌به‌دین به‌ر‌ی‌تم‌وه، به‌لام ن‌مو سو‌ی‌ندی خ‌وارد‌بوو که هر‌گیز ن‌ای‌تم‌وه. ج‌ریکی‌تر سورخابی خ‌وارزای ز‌ری پ‌وو لی‌نا و مو‌ح‌ی‌به‌دین د‌لی ن‌ش‌ک‌اند و هات‌موه و له ت‌له‌ی ت‌زیه ش‌ک‌اند‌نه‌ک‌ش‌یدا سئ پ‌ژ‌ان به پ‌ژ‌و بوو. کاتئ ن‌م خ‌م‌بره به حمیدر به‌گ گ‌م‌ی‌شت، سورخابی بانگ کرد و گوتی ن‌مو ن‌ا‌ر‌ا‌سته سو‌ی‌ندی خ‌وی به هیچ نه‌گ‌رت‌وه؛ گ‌ره‌ک‌سه هر ن‌ی‌سته ب‌چی و بی‌ک‌و‌ری. سورخاب سوار بوو به پ‌یر خ‌الی‌موه چ‌و، له نی‌وه‌ی پ‌ئ تووشی بوو. ت‌یر‌ی‌کی ژ‌ه‌راوی له س‌ی‌نگی دا، له م‌غ‌م‌ره‌ی پ‌ش‌ت‌ی‌موه س‌ری کرد و خالی خ‌ه‌ل‌تانی خوین کرد و پ‌ه‌ل‌م‌ا‌ژ‌ی لی‌ بری. ن‌ی‌ست‌اش ن‌مو ج‌ی‌یه له ناو گ‌ه‌ل‌باغ‌یان‌دا «مو‌ح‌ی‌ب‌ک‌و‌ژه» بی‌ پ‌ئ ده‌ل‌ی‌ن. له پاش ک‌و‌ژ‌انی ن‌مو، در‌و‌م‌ن‌ای‌م‌تی ز‌ر س‌خ‌ت ک‌م‌وته ن‌ی‌وان خ‌زم و ت‌یره‌ی هر دوو ل‌وه. حمیدر به‌گ و سورخاب به‌گ^۲ له‌ش‌ک‌ریان له ع‌ی‌لی ک‌ح به‌گ کرد و سورخاب هر به دست‌ی خ‌وی ح‌م‌وت ک‌م‌سی له خ‌ال‌وانی خ‌وی ک‌شت. له ن‌ن‌جام‌دا ه‌ی‌ن‌د‌یک تف‌م‌گ‌چی ع‌ی‌له‌که هر‌د‌و‌کیان به گ‌ول‌له ک‌وش‌تن و ه‌ات‌ی‌شن خ‌ی‌لی

۱- ن‌م باسی حمیدر و محمدمدق‌ولیه تا سو‌ی‌ند ش‌ک‌انه‌که له ر‌و‌ی‌م‌ ۴۲۱ فارسیه‌کی چاپی ق‌ا‌ه‌ی‌ره د‌ایه و ز‌ر

پ‌چ‌ر‌پ‌چ و پ‌رت و پ‌ر‌ی‌شان و ت‌یک چ‌ر‌ا‌وه هر ن‌م‌و‌ن‌ده‌م لی‌ ه‌ل‌ک‌م‌اند. ه‌م‌ز‌ار

۲- له فارسیه‌ک‌دا س‌ف‌اب نو‌وس‌را‌وه که د‌پ‌ار‌ی‌شه سورخابه.

حمیدر به گیان ساف له ساف تالان کرد. له پاش نهوان، حوسین به گ^۱ بهشی حمیدر به گ^۱ له دیوانی سولتانموه به سنجهقی بز خوی نستاند و ده گمان مرادخانی برابدا دوویمدور به سمری راده گمیشتن. حوسین به گ، «به گم» یی کیژی عیث به گ^۱ که لهوپی ژن بوو. ژنه -وهک له ناو که لهوپیاندا بساوه- همر خوی همه کاره بوو! حوسین به گ^۱ میردی هه لپه سارد بوو، چمند که سیک^۱ پاسپارد مرادخانیان بز کوشت. کورانی مرادخان -که حوسین به گ^۱ و سوبحان و تیردی بسون- به رابهری خزمانیان خویان گمیانده به غدایه و له لای به گلهریه گ^۱ شکاتیان کرد. نهویش فرمائی بز قویاد به گ^۱ درنه نارد که خوی بیایان بز بسیتی. قویاد هملی به دهرهفت زانی و ده شه و یکدا نه خافل به سمر حوسین به گ^۱ دادا و حوسین به گ^۱ و ده سته و پسته ی رایانکرد و له سیروان چون بمو به رهوه و پمنایان به هه لوخانی نمرده لان برد و نیستاش که سالی ۱۰۹۲^۱ همر له لای فرمائی هوای نمرده لانن. خوا دمیزانی.^۲

۱- هیچ دهرناکهوی نمر حوسین به گ^۱ چه کس بووه؟!

۲- ناوا نروسراوه. وهک له سمریه ریش گوتمان پژمییانی دستکاری کردوه و کردویمهته ۱۰۰۲. لام وایه هیچیان خوی نیه! بهوانه پهراویزی سمریمنده که. هه ژار

۳- نهمین زه کی ده لئ: هژی گهلخاخی سی ههزار و پینجسهه مائیک ده بن و له بان هژیسه ترو و سارااق و قهره ده وار نیشه جین که سمر به نهستانی سنمن. جه میل

ناوی نمر هژی -له سمر زاری خویان و جیرانه کانیان- «گهلواخی» به. وهک ده لئ: «گملی یاخی» بیان بیان گوتسون! که بۆته گهلخاخی و نه هجار گهلواخی. نمر خیله نیستاکه زوریمیان وان له ناوچهی سارااق که ده که مینه باکوپی سنه ونزیک به دیواند رهوه و له سنی تاییه ی گاملی، مراوگژرانی و چوخه ریشی پشک هاتون و دهوی سی نابادیسه کن. جیرانه کانیشیان قاتالی و خورخوره و تیله کزین. له همره تووشدا دو تاییه ی کالسه رمی و قه ممری، گهلواخی. ماجد

بەشى سىتەم لە ڕۆبەرى سىتەم

فەرمانڕەوايانى كوردى ئيران

ئەمۆش دەبنە چوار دەستە

زانا و ھۆزانان - ھەك پالەى قۇچاڭ - پالەوانانە ھاتونە دەست و لە تەختە و پەلەى نوخەشى ڕەسپوى داسو پەمپىرى مېژوى ڕوودانى بە پشت و دانى گۆلگۆل داوستان و بە گېژ لىك ھال و زەند و مەجەكيان لى ھەلەلەيو و شاقەلى شۆپيان ھەلەلەيو و داسى بنوسيان بە سان ساويو و بە سووژى و كرژى مليان لىناو و بەر خۆيانداو و گەوزيان لىداو و گەوز بوونە قول و قول بوونە مەلۆ و لە پەريژى پاك، باغە بەسراو و لە گرشە دراو و بەخىشكى زانست، كىشە كراو و لە سەر جىخونى ڕووپەل ڕاخراو و گىرەى جەنجەرى ڕەدەو بوونيان لە سەر گىرەو و خۆيانى كاودان كۆما كراو و بەشمەنى ئەزمەون ھەلەلەيو و كويزەر كوئراو و چى چەت و چىو، لە كەو دراو و ھەلەلەيو و كە زانىوانە كا چو، ما دانى، خەرمانى مېژوى پاكۆ و پوخى شەقل كراويان - بۆ چاومۆپى ناھەنگ و بەزمى ڕۆژى سوورنە - لە بەر ڕاناوين. ولۆ خويانە كە سەردارانى كوردانى ئىيران دەبن بە سى كوت: سىامەنسورى، چكىنى و زەنگنە.

ھەك دەمادەم دەگىرەو، ئەو كوردانە لە سى براو - كە وەختى خۆى - لە مەلەندى لورستان ڤان لە ولاتى گۆران ڤا لە زىد پەروازە بوون و بەرەو عەجەمسان ھاتوون و بە ئاواتى پەل و پاڤە ھاتونە ژۆر ساي شاي ئىران و بە نيازى خۆ گەيشتون و ھەرسىك برا كراونە مير. ئەو ھۆزانەش - كە لە دەورەى ئەو سى براڤە كۆ بوونەو - ھەر كامىك بەرەى گام ميسرە، ناوى بۆ خۆى گرتۆتمەو و بەو نازناو ھە ناسراو. ھۆز و تيسرەى تىرى كوردیش - كە لە ئىران بەر فەرمان و ھارىكارى شا و دىوانن -

ئاوايان سىيى گىراۋە: لەك، زەند، پۇزىمەھان^۱ مەتلىج، ھەسسىرى، شارەزورى، ۋەرمەزىار، كەلانى، نەمىنلەو، مەملەس، كىچ، كوردانى، زىكى، كەلەگىر، پازۆكى، ۋەھى، چەمشەكەزەك، ەمرەبگىرلو و ھىترىش. چوار لەوانە - كە پازۆكى و چەمشەكەزەك و ۋەھى و ەمرەبگىرلوون- ھەر زۆر لە مەزىنەمە مەر و مەرزادەى خۇيان بە سەريان راگەشتوون مەبرايمەتى لە ئاۋاندا بە مەرات ھاتوۋە. بېستوچوار ھۆزىترى كوردىش لە قەرەباغى ئىراندا نىشتەجىن و بە ئىگرمەدورت (بېستوچوار) بەئاۋانگن. لە پۇزۇگارى شاتۇماسب نەھەد بەگى پەرتال ئۇغلى كرا بە مەسرى ئەوانە و بېياردرا كە ھەمىشە سەچ لە سەفرىان لە مال بى- دەبى بەرانبەر بە سەھزار شەركەر و پاسدارى ھەبى.

لە خوراسانىش كورد ھەن و بە ئاۋى گىتل ناسراون و لە پۇزۇگارى شاتۇماسب، شەمسەدىن بەگىك مەسريان بوو. كوردى بى نەزائاۋىش لە خاكى ئىراندا زۆر كە لىرەدا دەرئەدان دەپتە مایەى سەرەگىزە و بە ئاچارى خۇم لى بواردن. سوپاس بۇ خۇداى بەندەناس.

۱- لەك: ھۆزىكى گەردن و لە ئىراندا بەلارن، زۆرىمان لە لەكستان دەژىن كە لە باشوۋى ئىران و باكوۋى لوپستانە. زەند ھۆزىكى لە مەزىنەى كوردەبە سەردارى كەرىمخانى زەند برونە دەسلەتدارى ھەمو ئىران و ھوكىيان لە سالى: ۱۱۶۷.ك (۱۷۵۳.ن) را تا ۱۲۰۲.ك (۱۷۸۷.ن) ھەر ما و ھەرمەنەراى بەئاۋانگىان كەرىمخان و لوئەلىخان و سادقخانى زەند بوو. پاش ھەلەمشانى ھوكىيان، لە بەر بەك ھەلەمشاۋن و ھىندىك لەوانە ئىتسا لە زەنلەشاۋا (زەند ئاۋا) لى قەرەمەپى كوردستانى ھەراق دەژىن. پۇزىمەھان: پەنگە بە ئاۋى پۇزىمەھى ۋەزىرى بەھرامى گۆمە ئاۋ نرابن و نەمەز بە پۇزىمەھانى دەناسرىن. زەمانى شاتۇماسب مەسرىرى روزىمەھانى مەسرى شەم ھۆزە بىرە و ئاۋى لە قامسالاھى شەمسەدىن سامىدا ھاتوۋە. جەمىل

دهستى پهگم فهرمانې مواباني سياهنسوري

خهليل بهگ

سالى ۹۶۰ك (۱۵۵۲-۵۳ز) كورې ميرنكي سياهنسوري -كه ناوى خهليل بهگ بسو- شاتوماسب برديه جهم خؤ و بؤ سرپاستى له راست كارويارى دنيادارى پمروهراندى و بهگى بؤ به خان گؤريموه و كړدى به ميرى ميراني ههموو كوردهكانى نيران. بل ژ هؤزى سياهنسور بيستوچوار تيره و هؤزى كورديتريش -كه همر بهرى ميرى خؤيان به جيا ههمبون- بهرانبر به فرمانى شا، ههموو هاتنه بهر فرمانى و سولتانيه و زهنجان و شمېهر و زهرينكهسمر و چهند مملېمند و ناوچهىترى نازربايجان و عراق پي خهلات كرا؛ فرمانيشى بؤ دمركرا كه گمړه كه سى همزار سوارى كورد ساز بدا و له نيوانى قهزوين و تورمؤز داممزوين و پاسدارى پي و بانان بن و نههيتلن دز و پياو خراپ پي بگرن يان له پي دهرچن.

دوو- سى سال ناوا گوزمرا. كوردي دهستپيس و شپهخؤر، زؤريدى زؤريان چوونه لاي خان و راست و رموان پيچموانى فرمانى شا دمزوتنسموه؛ چمتى و پيپريان دهكرد و كاروانيان پروت دهكردنسموه و به خانيش زهوت نهدمبون و له نهنجامدا كؤ بوونسموى شو كوردانه لسو همدانه بيسوه مايى پريشاني و نازارداني ههموو پيويونگ و پيولاران و شاتوماسب خواخواى بوو و لك خؤى لى بيتنسموه. خهليلخانى لسوى همداشت و ناوچهيهكى له خوار عراقى پي بهخشى و نارديه سنورى خوراسان و كاتى بهختى خوارى هينا و دز و چهته نانپان پرا، ههموو همر يهك به لايهكدا بلاو بسون و نمويش ههتا له دنيا ژيا، همر له كموشمنى خوراسان دهگمل هؤزى سياهنسور، كاروياريان پاسدارى بسو. كاتى كه كاروانى ژيانى تووشى پنگرى مرگ هات، كورپكى به ناو دولعتيار به يادگار لى بهجيتا.

دولۀ تیار کوری خلیلخان

به فرمانی شاسولتان محمدهد، دولۀ تیاری میرمندا لہ جیگی بابی دانرا و نازناوی خانی پندرا و بوو به دولۀ تیارخان. لہو سمردهماندها که ولّتی نازریایجان دہبردهستی عوسمانیانداسو، دولۀ تیارخانیان ناردہ سمر سنووری نازریایجان که ناگادار بی. ناوچی کرشب و زہرین کہ سمر و سباس و زہنجان و سورلق و قیدار و شہستان و نہنگوران و قانسجوغی سمری و قانسجوغی خوارویان پی سپارد. نو مہلبہندانہ لہ بہر شمر و شوق و ہلّات ہلّات و کیشہ و شاژاوہ بہ سمری نمپی قزلباشان و لہ تق و رموی کوردان، دہبر پیئاندا چوریون و ہموو ویران و خاپور برون. دولۀ تیار دہبو بہ فرمانی شاہ سمر رابگا و رتیکیان کاتموہ و ناوہدانیان تی بستاموہ. شومیش ناوچی کرشی کردہنکمی خوی و دژیکی زور پتموی لی دروست کرد و شاروکیکی بہ دہرودہ بنیات نا. دیری بابی برون دہکاللمی دہمی و قہلّی حستہمی بیبری پی گوری و نوکری کردنی پی سرشوقی بوو؛ لہبر فرمانی شاوہدر کہوت.

سولتان محمدهد ویستی تہمیتی کا. دولۀ تیارخان کہ زانی خوی لی ساز دہدن، شومیش و خوق کہوت و لہ دژوی نہنگوران و شہستاندا، ہمی قہلّیک گہلک مہزنی داپشت. لہسمر فرمانی شاسولتان محمدهد شہش ہزار سوار بہ سرداری مورشد قولیخانی شاملو ہاتنہ سمر دولۀ تیارخان و دہوری قہلّیان دا. شویک لہ شہوان دولۀ تیارخان و کوہلیک کوردی نہبرد و نازای یار و ہاوکاری، لہ قہلّ دہرچون و وک بہلّی عاسمان خویان پیئادان و بہربونہ گیانی قزلباشکان. وک گورگی برسی خوق باویژتہ ناو کوژی کاران، کاریکیان بہ قزلباش کرد و کارہساتیکیان بہ سمر ہینان و داپرتیکیان وی خستن و قرائتیکیان تی خستن، ہمر مہگمر قزلباش باش بزنان کہ چون ناشتیکیان بژ ناننہ و چمند لاشیان لی گلدانہوہ. قزلباش بہ ورہنہ ماوی و بیژراوی و شہرژہکراوی و سمر لی شتواوی، رتی ہلّاتیان گرتہ بہر و دولۀ تیارخان کہوتہ سہریان و راوہدوی نان و زورہی زوریان بہ دہمی شیران لہت کران و زوریان پیئان لہبمز دہچو، دہگیران و دہبورانہوہ. دایکہ پیرہی دولۀ تیارخان - لہو ناو شمر و ہنگامہدا - سواری نمپی برتین بسو، وشوین پاکردوان دہکہوت و ہمرای دہکرد: «ہمی بہنقارہ! ہمی بہنقارہ!» واتا تہیل و کہرہنایان لہ مل داپتن. ملوانہ و نقارہی حوت میرلیوایان وہ دہست دولۀ تیارخان کہوت و ہینانہوہ ناو قہلّیک. قہلوقوتہ

و که جمر گوجمری شر و شمپرتوی پاشماوی شیر و خمنجمری کوردان - که دهریاز بیوون - له پرویان نهات بگمپرینموه مژلگمی پینشوویان و له ترسی شاعهباس^۱ بمره پاتهخت نهگمپرانموه و له پروی ناچاری چوونه گمیلان و خویان حاشاردا. خاننهحمه دخانی والی گمیلانی پمسیوی دانن و بریو و نانی بز دابین کردن و له پاش چمن پوژنیک به فرمانی شاله جهلهی دان و بردنیه قهزوتین و له سر گونااهی له شر ههلاتن - دهگمل کژمه لیک له تاوانباران - بهداردا کران.

بمو سرکهوتنه گرینکه، دولمتیارخان له خۆ دمرچوو؛ شemitانی شر قانهقدی داو وازی به ناوهزی ده کرد و پوژیمرژ له پتی دهردهبرد؛ تا وای لیهات که پردی شوریهی درې و پای له بستی شمرمی ههلبری و گوپی بهسته سر عراق و رستی ناوچهکانی سولتانیه و نمهریش همر بخاته ژیر دستی خۆی. بهلام تا سر بز نهچوه سمر؛ شاعهباس لمشکری زۆری هۆزی شاملووی به سرداری مههدی قولی خانی نموی نوغزیوارخان نارد سمری و بز کلۆلی لمو ده مهدها هۆز و تیرهی سمر به دولمتیارخان و پیاهو شمپانیهکانی لی دورو بوون. چمند کسیتی که می دهگلدنا بوو؛ قهلاش هیشتا سمر و بری نهگیرابوو؛ بورج و روانگی دیدموانی لی نهکرا بوو. له قهلادا خۆی مهلاس داو شاملوو دهوری قهلیان گرت و ولایان بز شاعهباس نارد. شا زۆر بهلمز بمره شرپکه کهوته پینگه. دولمتیارخان له هاتنی خودی پادشازۆ سمرسام بوو. به خوشی خۆی له قهلاکمی هاته دهر و به سمرشۆپی و پارانهو پینسمی ده رگانهکمی ماچ کرد. لمسر فرمانی شاعهباس سینهد کسیتیک له ناغایان و سمرناسانی خزم و کسبی دولمتیارخان خراشه کۆت و بهندهوه و زنجیر کران و ژن و مال و وردهو مندالیان به تالان بران و پاش چمند پوژنیک دولمتیارخان به داریکدا هملواسرا و له دنیای پر له فیزموه بمره دنیای خوشیان ریوی.

باومرت بستی به گفتی دوژمنی خۆت   پمتی خنکان دهخهپته گمردنی خۆت
کسلکی مارت پسراند و بووینه برای   خۆت به خۆتی دهکمی که پتووی دای^۲

۱ - بانی لمشکری شاسولتان محمدمهدو له پر ناری شاعهباس دئی! دیاره نموندهماوه بووه که شای پینشو نهماوه و شاعهباس پمیدا بووه؛ بهلام دانر نیتوانی به باسه که نه دلووه. همزار

۲ - حوسین حوزنی له تاریخ عالمگیری عباسی دهگپرتشموه دهستی: نمیسر دولمتیارخان له میسه ←

→ پښتويانگه کاني شاتوماسی سغوی بوو. له لای همزمه‌سیرای سغویش زور له پیښ و خوشویست و نیاز وړ شو. کاتی هژده‌کاني تکلی توکمانی له شا هلمگرانوه، زوری یاریدی شا داو له پاداشتا کړا به په‌کتیک له سرداره پایمیرمه‌کاني تاییه‌تی شاهانه و تا سالی ۹۹۳ لک (۱۵۸۶ ز.) هر یو پایموه مایه‌وه. که شاورتان مسحه‌مدی خودابندهی سغوی له توریزوه وړی کرده‌لمبندنی سولتانیه و لمویی هلندا، کردیه میری سیامنسوریان و له شمې خویه‌خزی نیران شازادانیش بشمار بوو. به لشکری خزی زوری توماس‌میرای برد که ده‌هزار توکمانی ده‌گلندا ووه و یو نازیایته لای شای سرخستوه و ده‌گلنیشی چوته ساین‌قلاعه و شهرکوتای هاتوه.

همروها حوزنى دىلى: دولتپارخان - وىلاھىمىرە كوردەكانى نيزان - دىزبانى شا زۆر بىھىزە: قەلى خۇى پتمو كوردن و ناوچى گروشد دەرگودە و قەلى سبجاسى دروست كرد و چى پيژىستى بسو تىنى خزانە. سالى ۱۹۹۵.ك. (۱۵۸۷.ز) كه شاعىباس هانە سەر تەخت، موپشيقولى تورگىمانى دوزمانى لە دولتپار كرد. شا هيشتا خۇى نەگرتوب بۇيە خۇى تينەگىماند. سالى ۱۹۹۸.ك. (۱۵۹۰.ز) لەشكرىكى بە سەرگردايەنى حوسىنقولى سولتانى سياەمنورى ناردىسر و دولتپار بە گۆدەا هات و لەشكرى شا شكا و شاعىباس هيج پىي بۆ نەمان، پىنگى گزى و فزى نەمى؟ بەلام بويش چى بۆ نەكرا.

سالی ۱۰۰۰ لک (۱۵۹۱ ز.) شاععباس زؤد به هیز ببوو. له قزوینموه له دولهتپاری گټراوه که با چای پښ بگموی و پیمانې دۆستانه بېمستن. دولهتپار له ورامی شادا ههلیکوتا سمر زنجان و سولتانیه و نیمهر و تارم و هه مووی داگیر کردن. شاععباس له لشکرینکی په کجار زؤی لښ کړ کړدموه و به سهر داری مصلحتی قسولی خانی شاملووی تورکمانی، ناردیه سمری و دولهتپارخان شو لهشکره زؤدی له ناو برد و بلادی کرد و نیرانی زؤد زیانبار کرد. بهلام شا دوستی لن هملنه گرت له پیشوو پتر لهشکری تعمیر کرد و به سهر کردمی حوسین قسولی خانی قزوونچی به گز دولهتپاریدا کرد و نمویش لموی پیشوری خرابتر بېسر هات. نه مجار شا حوسین خانی شاملووی خاکسای قومی به لهشکره نارد و شو له همسوان ده ختر پشتی وه عزیز گموت و شو لهشکرش بووه بهری یار.

شا هژری-هژری هاتموه سمر گزیمهژی و زانی نه گهر به شپ نایب، با به گم یی. نامدی بۆ دولتیار نووسی و نیسه هه‌مه‌هه و زۆر به زمان لوسی و دلخۆشی دانوه و گله و سکالی دۆستانه بوو؛ داوای لیکرد که ببنموه دۆستی گیانی و شپ به ده‌لاهه هه‌په‌ستین. دولتیارخان له ورامدا داوای کرد که له جیه‌یک چاری به شا بگموی و شا به ناوی ڤاموه هاته دیدنی و هه‌یزکی زۆریشه ده‌گه‌ن خۆ هه‌تا و له تریک قه‌لای ئهو لشکره‌یزی کرد. دولتیار چوه دیداری و شا پشوازیه‌کی گهرمی لیکرد و ده‌ستی نایه ناو ده‌ستی و برده ناو خه‌یره‌شی خۆی و هه‌لی لای هه‌تا و خه‌م‌چون گرتیان و خه‌تیانه ناو کوژ و زنجیران و دانیه‌شتوانی قه‌لایان به شیران له بنه هه‌تان و دولتیاریان به دیلی هه‌تا قه‌زوین و له مه‌ملاتی سه‌عده‌باد -که هه‌ر بۆ لی‌هه‌لقاسینی که‌وردان ته‌رخان که‌رابوو- به داردا که‌را. داوایی هه‌زنی سیاه‌منسووری درانه ده‌ست میره‌وسه‌ین‌قو‌لی خانی سیاه‌منسووری که له‌وجهر پاسه‌وانی شا بوو؛ زۆریش به‌ریز و پایه بوو. هه‌ر ته‌ویش سالی ٩٩٩ ه. (١٥٤٩ ز.) قه‌لای نیسته‌خه‌ر و چه‌ند شه‌وتیه‌کی بۆ شاه‌عباس گه‌رت و به‌ره‌هه زۆری خه‌مه‌ت به‌کرد.

دهستى دووهم له زمانه وایانی چکنی^۱

نمو هۆزه له ناو کوردی نێراندا له ههموو هۆزان نازاتره و له به سامی و سریرمزیدا له گشتان دهست بالاتره. له پاش نهمی که بێسمر و سردار و بێ داژدار مانموه و له میر و میرزاده کانیان کسپان له نارادا نه ما^۲، وهك کمرکه مەری دوروشوان، پەرژ و بلاو بوونموه و همر پارچمیهی له شوتنیکنا گیرسانموه و هیندیک چووبوونه عراق و بێک به ناو نازریابجاندا خولیانده خوارد و ڕنگریان کرده کردوه و هیچ کسپشیان هه لهنه دهوارد. بازرگان و سموداگر و چمرچی و کاروانی له ههموو لای نێرانموه، به داد و قور پێوانموه هاواریان بۆ شاتۆماسب نارد و دادیان له دست چنگنیان کرد. شافهرمانیکى وای دهرکرد که لمشکری و خه لکی تریش له همر جێیه ک چنگنی بیینی بیکوژی و مالی بەری و نهی له ههموو لایه کموه له نێرانیان دهرخه نه دهروه و بۆ کوێ دهچن بچن. پێنجسه کسپک لهو چنگنیانه به نیازی چوونی هیندستان روو به خوراسان رێکموتن.

قوزاق خانی تکلوو - که حاکی هیراتی بوو - له شاتۆماسب دهترسا و لای وابوو پێیموه دهدا. لهو چنگنیانهی گێراپموه و له لای خۆی دایمەزراندن و زۆری چاوێری لێکردن.

که مەعسوم بهگی سهفەری کاری قوزاق خانی یه کجاری یه کلا کردهوه، چنگنیهکان روویان کرده غورجستان^۳ و لهوێ مهکزی خویان دانا. شای نێران که نهمی زانی و دهشیزانی چه مند نازان و ههموو کەس لێیان دهترسی، میرزادهیهکی چنگنی به ناوی بداغ دۆزیموه و کردیه پاسداری شاهانه و پایهی میرایهتی دایه و ناردیهوه ناو چنگنیان و ناوچهییکی له خوراسانی پێ بهخشین، که پیتی بۆین

۱- چکنی: چنگش.

۲- سالی ۹۵۵ لک (۱۵۴۹ ز) عهلی سولتانی چنگنی میری نمو هۆزه بسوه و قهوی وان و سنورهکانی له دۆی عوسمانی پاراستوه و تهناهت که سولتان سولهیمان هاتوه، بهو میره نهمهستاوه و پاشه کشمی له بهر کردهوه. جه میل

۳- مەلبەندیکه له نێران کابل و هیراته و له نهفهانستانی نێستایه. جه میل

و هم‌مویان باش بووژانوه.

سالی ۱۰۰۱ ک (۱۵۹۲ ز). عبدولسؤمن خان، کوی عبدوللاخان نوزیگ، بؤ گرتنی قه‌لای قوچان به سویابه کی سی‌هزار ک‌سیه‌وه هاته سمر بداغ‌خان و ده‌وری لیدا؛ شاععباس به‌هاوارس‌وه چوو. عبدولسؤمن خان وازی له قه‌لاکه هیتنا و شا، بداغ‌خانی به لاواندنوهی شاهانه سمرفرز و بی‌نیاز کرد و پینج کوی بؤ کرده‌میر و خویشی کرده‌میری میران و گمراوه عراق و نیستا له ریزی میره گموره‌کانی شاععباسه.^۱

۱- حوزنی موکوریانی ده‌لی: تم بداغ‌خانه میرنکی پناویانگ بووه. له پاش مرگی نیسماعیل‌میرزای سغوری و هاتنه سمر ته‌ختی محمدی‌خوداینده، «خیرمتسا به‌گم» دایکی شاععباس، خوراسانی به بداغ‌خان سپارد که به سمری رابگا و له تتمر و نوزیه‌کانی پیارئی. بداغ هیتنکه گموره له هوزی چنگنی پنگموره ناو چسوه خوراسان و خستیه ژیر پنجه‌ی خویمه سالی ۹۹۷ ک (۱۵۸۹ ز). شاععباس کردیه له‌له‌ی شازاده‌سولتان حوسین و ملبندی مشهدی له خوراسان پی به‌ختی و خبوشان و ده‌وری‌ریشی دابه کوره‌کانی که حسمن سولتان و حوسین سولتانان له هم‌مویان پناویانگرتن.

نورمحمد خانیه‌ته‌موی چنگیز و عبدولسؤمن‌خانی نوزیگ هاتنه سمری و شمیری زور خویناویان له ناودا قوما و کورده‌کان توانیان هیترش‌یران به پاشدا بگپنه‌وه و سنووری نیرانان زور باش پاراست. که نیران و عوسمانی بوو به شمریان، شاععباس حسمن‌علی‌خانی کوی بداغ‌خانی کرده‌والی هم‌مدان که سنووری پیارئی. تا سالی ۱۰۰۵ ک (۱۵۹۵ ز) له هم‌مدان مایموره. سالی ۱۰۰۶ ک (۱۵۹۶ ز). لشکری نوزیه‌کان هاته سمر دامغان و بستان. حسمن‌علی‌خانی چنگنی به گویاندا هات و شمیری پالمانانیه کرد و ده‌گمل میرزاعلی ده‌پیری له مبدانی شمردا کوژا. دوی شو بستانم درایه دست عملی‌سولتانی برای ناونجی.

سالی ۱۰۰۷ ک (۱۵۹۷ ز). بداغ‌خان هیتشی بردسمر معروشاهجان و ماوورانه‌هر و پهلاری تورکسان و نوزیه‌کانی داو برمو باغباد و بوخارای پتانن و نیسا و نییومردی گرت و شاهجانی هیتنا برعفرمان. سالی ۱۰۱۱ ک (۱۶۰۱ ز). معزنامیتی قه‌لای ماروچاق درا به یوسف‌علی‌خانی کوی بداغ‌خان و ملبندیکی زور هم‌رویش به بایرام‌علی سولتانی کوی بداغ‌خان سپیرا و ده‌گمل یوسف‌علی‌دا به هاویشی به سمر بمشی هم‌درولا راده‌گمبشتن.

روپی ۲۰۷ ی کتبه‌کمی پشیدباسی - که ناوی کورده - ده‌لی: «هاشورخانی چنگنی له میره گموره‌کانی شاععباس بوو؛ به سمر معروشاهجان راده‌گمبشت.» نیستا به ته‌واری نازانین شو هوزه له کوی ده‌ژین. به‌لام سنی هزار مالیتی پومندیان زستان له لای هلبجمن و هاوین له معراغه ده‌ژین و رهنه‌گه نه‌وانی‌تر له نغفانستان بن. چه‌میل

دهستى سېشم فهرمان مويايى زندگنه

له پژگارى دمه لاتدارى شانسما عيلى سه فمويدا زؤريان گهشه كرد و پله و پايه و سايه و مايه
فرميان بز پميدا بوو. لغوانه بوون كه نزيكان نيره يان پين دهردين. به لام كه مير ه كانيان له ناو چوون،
نموايش بلاو بوون و بوونه خزمه تكارى قزلباشان و له عراق و خوراسان دامسرزان و هينديكي شيان
ره گمل پاسدارانى پايه بهرزي شا خران.^۱

۱- له مير ميره كاني پينشورويانموه شتيكمان چنگ نه كومت. به لام نووسرى تاريخى نمره لان ده لى:
«على يالى خان ميرى زندگنه له مير ه هره نزيكه كاني لاي شاعمايى سه فموى بوو.» رشيداعاى
زندگنهش له كتيبه كى خريدا كه هيشتا چاپ نه كراوه، ده لى: «له چمرخى دوازه ههمى كز چيدا
ميرسايل، ميرى زندگنه بوو كه له پاشان بز عوسمانيان بېوه گيرى كمر كوك.» همتا مير بوو له
زنوراوى نزيك قميتولى سر به سنگاو بوو - كه نيتا وترانيه - قهلا كشي ناري قوله ي خرمادار بوو.
مهلا و فقى و شاعبرى خوش دويشت؛ كاروانه ريتى نار دهريندى باسره و پژخانه ي خوشكرد و له پاش
نمو، نه لقاى كورى بېوه سر كزمارى زندگنه و پاش نمرش نه حممد بهگ و محمداغاى كورى پى
راده گيشتن. نه حممد، محمده دى و مدرسا و نمويش په ناي به نيران برده و جوانه يان پى سپاره.
محمدمدناغا به قميدميك، گله له براى ده كا و قميده كاش سالى ۱۹۶۵ ز. له دنكي گيتى تازه، ۱۹،
بهرگى ۵۰ چاپ كراوه. لموينا ده لى:

نهمز چيش باچوم زويان بستانم   ورنه ترك زيد چه تهور ناسانم

شاو عهواسان، سمداي پژلم پژ   خيلى خاستره نه جه بوزورگى تو

نه حممد بهگ پملى هاويشت و زندگنه و گيل و هممومندى خسته ژير دست و له دهرينده په لامارى شارموزوى
داو سالى ۱۱۳۳ ك (۱۷۲۰ ز.) خانه پاشا بهرمو پاشى گيرايوه. نه حممد بهگ رشيد و بهيژ و دادگمر و زانا و دلاوا
بووه؛ چمنده قهلا و پندا و كوشكى هاويندى دروست كردون و نيتا پامون و نه مارون و شوتنموريان له نزيك قميتولموه
ماره. سوله يمان بهگ، كورى مستفا بهگ، كورى ميرسايل - كه نازناوى شيرى «زهيوى» بووه و له پسامانى
نه حممد بهگ - پژنيك چوته چيلى خورنوزان كه لاي گوندى كاني قادر و له ناوچمى گيل دايه و شوتنمورى كوشك و
قهلاى نه حممد بهگى ديوه؛ قميده كى پى هملگوتوره كه له ۵۰، بهرگى ۵۱ دنكي گيتى تازه دا چاپ كراوه. ←

چو له کیفی نیشته جی بسو. نهو خه بهره له نهسته نیوول به بیسمری خاوهن شکزی سولتان
 سولیمان خان گه یشت، فرمانی له بان سمرانی به مؤر نه خشانده که درزی داود^۱ گیر نه بی و سمری
 ومیس و هاوکارانی و دست و پیروند و خرمان و ژن و مندالی به براری بنیرتته ناستانهی کونه به خت!
 به پتی فرمان، درزی گه یسه کیفی و سمری ومیس به گ و وهله ده گی برای و خالید و نه لوه نسی
 کوپی بپی و به دیاری بؤ ناستانهی نارد و دوو کوپی مندانو که ی وویس: قلیچ به گ و زولفه قار به گ
 وه بهر سمر پیران نه کموتن و بردیانه لای نه حمده به گی زهرقی که میری عیتاق بوو. میری زهرقی
 پهنای دان و بوشیان له بهر سمر درانهی بهرزی به ختمو مرگای درگای پادشا پارایسموه و بژیوکیان بؤ
 برهنموه. له پاش نه وهی پی گمیشتن و بوونه پیوا، ده گمل خرم و هوزی خویان باریان لینا و چوونه
 پهنای شاتوماسب و دالدهی دان.

قلیچ به گ کوپی وویس به گ

هه که گه یشته لای شاتوماسب کردیه میری پاژوکیان و ناوچهی زکی سمر به ولاتی گهنجهی دایه؛
 نژ سالانی لهوی رابوارد. لهو کاته دا که شاله گورجستان ده گه راوه، دهرزی مهرگی دهل راچوو.
 کوپنکی منالی جیه یشت که ناوی ومیس بوو.

زولفه قار به گ کوپی وویس به گ

له جتی برای کرا به معزنی پاژوکی و شاتوماسب دهیمر و مراند؛ به لام زور له جیهانیدا نه ما. ته معنی
 همر له ته معنی گولدا بوو، که گرهی مهرگی لی هه لکرد و لک و پژیی تیک کرده وه و سپر به سپری
 هه لپرووزاند و ده ژیر خاکی رهشی خزانده.

گه شه میلاقه بژی جهرگی ره شه؟   بؤ وه نه وشه هه همیشه سمر به هه شه؟
 تیده گمن ههرچی جوانه که م ته معنه   شینه بؤ زور نه مانه وهی چه معنه

۱- نه مین زکی به داود درزی ناو دها و دهلی له هوزی «دورزی» بووه که له سورویا ده ژین. جه میل

چونکه نیرینهی لی نه کموتموه، مزنایهتی پاژۆکی بز وهیس بهگی برزای ما و یادگار به گیان بز کردله له و دایکی ومیس بهگ له یادگار بهگ ترسی پمیدا بوو مهابدا کورهکی شتیکی به سر بی، وهیسی ههنگرت و هاته قهزۆین و برديه مالی شاتۆماسب.

یادگار بهگ

کۆپی مه نسوور، کۆپی زهینهژ،

کۆپی شوکوور، کۆپی حوسین عه لی بهگ

له دواي ئهوه دایکی ومیس کۆره کهی خۆی له مزنایهتی پاژۆکی دوور خستهوه، سهرناسان و کهیخوايانی پاژۆکی قۆلیان بز یادگار بهگ کیشاو به فرمانی شاهی مزنایهتی پاژۆکیان و میرایهتی نه لشگوردی درایه دهست. یادگار بهگ پیاوێکی ژۆر بیچم خول و دیوانانه هه لکه موتبوو؛ هه میسه ده گمژ هه مالی دل ساویلکه و شیت و ویت و بی پمروادا ژۆر به گه لۆری رایده بوارد. بز خواپهرستیش خۆی نه بوو؛ ژۆری گۆی به دین نه ده دا. مه لا و کال خۆشیان نه ده ویرست و جهرین و نه فریسان بز ده نارد. له سر ئه مهوشا تا بلتی نازا و مەرد و نازیده بوو. له سایه ی مزنایه تیه که ی پاژۆکی ژۆر بوو؛ ئه مه و؛ ده ولت و داهاتیان ژۆر بوو. نزیکه ی دوو ههزار مالتیک کوردی لاه هاتنه بهر پیتی و گوند و مه زرای نه لشگوردیان هه موو ئاوه دان کرده و و کیتلیان و بهرووی دار به گه ل خۆیان به هۆی پاژۆکی ده زانی.

پازد مه ل مزنایه تی کرد و خوا له کۆل بۆله ی مه لایانی کرده و و به خۆی برده و.

نیاز بهگ کۆپی یادگار بهگ

به فرمانی شاتۆماسب مزنایه تی پاژۆکیان و میرایه تی نه لشگوردی پی سپیتر. به لام ئه و بز له دین لادان و گۆی به فرمانی خواندهان، ژۆر له بابی خۆی تیره مړاند. کارمه دهستی سنووری پۆم - بز ته موس و ته مشر و پلار - ولامیان بز شای نیران نارد که بهرگی نویی لی موباره له نه گه ر ناکار و کرداری قزلباشیش هه ره وک په فتاری پاژۆکیان و خه نسوویی و چه مشکه زه گ بی، با له کوله که ی تهریشدا

نهالین نیمه موسولمانین. شاتوماسب بهو سرکونه به شله‌زا و هیندیکي خمنسلو کوشتن و مقسود به‌گی خمنسلوی له قه‌لای نه‌له‌مووت به‌ند کرد و کاربه‌دستانن سنوری هم‌مو له سر کار لابردن و نیاز به‌گیش و به‌مر کموت؛ له معزنا به‌تیا ن‌د‌ر کرد و و هیس به‌گیان - که نازناوی قلیج به‌گ بوو - له جینگه‌ی نموا کرده میر و تا شاتوماسب زیندو بوو، نیاز به‌گ به نیاز نه‌گمیش و به هیچ کاره‌یی ده‌خولاوه.

له دوی مدرگی شاتوماسب، شاسولتان محهمد، پاژۆکی کردنه دویشک: نموانی شوکور به‌گی بوون به نیاز به‌گی نه‌سپاردن و بوونه به‌رده‌ستی نه‌میرخان؛ به‌ره‌بابی خالید به‌گیش - که هاتبوونه لای قلیج به‌گ - توقاق‌خان سرکرد میان بوو. نه‌لشگوردیش وه‌ک هۆزه که ببوو دوو کموت. نیاز به‌گ لهو سر سنوره زۆری نازا به‌تی نواند و لهو کاته‌دا که نه‌میرخان شم‌ری له‌له‌پاشای کرد و شکا، نیاز به‌گ له شیروانی له چه‌می قمنه‌دا - که لکتیکی پروباری کوپه - خنکا.

وهیس به‌گ - که ناوی قلیج به‌گیش لێ ن‌رابوو - وه‌گ لینی دوا بن، له دوی نموه که دایکی له ترسی کوشتن پ‌فاندی و گمیانیه به‌ر دالده‌ی شاره و له قمزوتیندا گیرساوه، چونکه له شار گموره ببوو، زمانزان و ریا و دریا بار هاتبوو؛ له ناو دۆست و هم‌والاندا ده‌ستیشان سوو. شاتوماسب خستیه پیزی پاسدارانی پایه‌به‌رز و نزیک بیست سا‌ل نمو کاره‌ی کرد. له پاش نموه‌ی نیاز به‌گیان له سر زمان‌شم‌ری و گونا به‌باری له معزنا به‌تی وه‌د‌ه‌رنا، نه‌ویان له جینگه‌ی نم دانا.

قلیج به‌گ زۆر مشورخۆر بوو؛ به‌ لیزانی و پ‌تک و پ‌تکی کاروباری راده‌پ‌راند. جو‌تین‌دان به‌ نیسانی سونی و قسه‌ی سووک و کفر کردنی له ناو پاژۆکیان هه‌لگرت و نیسلامانه ده‌مزوتومه و نه‌ومندی له وزه‌میدابوو، به‌رو به‌ی نایین د‌ه‌دا و د‌لی سونیا ن‌ی راده‌گرت. کاتی که شاتوماسب مرد - وه‌ک ده‌زانین په‌یمان و سوتندی پادشایان بنیان شه‌ و هه‌له‌موه‌شین - نه‌لشگورد وه‌ک ده‌ری پیشوو تووشی و‌یران بوون هاته‌وه و کونده‌به‌بۆی کاول دۆستیش ش‌رتنی هیتانه‌ی ب‌ز نه‌ما. هۆز و نا‌پۆره‌ی پاژۆکی ولاته‌که‌یان جه‌ه‌تشت و هه‌له‌وه‌دای شو‌تین چاره‌نووس بوون.

نه‌میرخان یاریده‌تیکي دانا میره‌تیه‌که‌ی کرده‌دوو به‌ش؛ قلیج به‌گی له نه‌خ‌ج‌ه‌وان دامه‌زراند و موچه‌یه‌کی ب‌ز به‌ریه‌وه و ده‌گه‌ل توقاق‌خان پ‌تکه‌وه له چ‌ه‌رس‌ه‌د ر‌پ‌ان‌ده‌بوارد. لهو که‌وشنه زۆر

خزمتی زور گرینگی نمنجام دهدان.

سالی ۹۹۳ ک (۱۵۸۵ ز) که عوسمان پاشا ده چووه سر توریز، لمر پوژده را که عه سکمری دنیاگری نیسلامتی له دهوری حرامی بلاغی له شکریه زی فرمودوبوو، توقماق خان و عملی قولی خانی قلیچنوغلی و نسماخانی شاملوو و کوره کانی تری قزلباش له شویتیک به ناوی نیبینه ده گمل سه نان پاشا چیغالنوغلی دا - که پشته منکی له شکری همه میسه له سر بوو - دستمویه خه تیک هالان و حوین و کیان به تالان ده چوون و میدان بیووه کومی خوینی و کن دهیویرا ملی لینی و لینی و هپیری و که له کی که لمشی و مرنه کمری؟

لمر شمردها قویوچی به ک کوری شاقولی بلیلان سمری قلیچ به کی بری و هینایه پیش عوسمان پاشا و نافریمی پادشاهان میان ینگمیانده.

قلیچ به گ کورینکی به ناوی نیسام قولی به گ له پاش به جی ما. ده پیندا دهیووه پیای سمرکرده کانی قزلباش و به تاییه تی خزمه تکاری زولفه قارخانی قهرامانلوی حاکمی نمرده ویلی ده کرد. له دوایدا شاعمباس به پلهی پاسداری سرفرازی کرد.

هیندیک له پازوکیان ده گمل میره کانی دونبولی له نه خچومان هاتنه بمر فرمانی ناستانهی سولتانموره و له لایمن فرهاد پاشاوه درانه دست نیبراهیم به گ ثوچی شوغلی و هیندیکیش له ناوچهی نعلشگوردیان دهمر دست نا و پاش دوسالان و ده دریان نا.^۱

۱- نهمین زه کی دهل: هونکی گموره به ناوی پازوکی له نستانانی تاران دهرین و هیندیکیشیان له باشووی نیرانن و پینج هزار مالیکیان له نریک مریوانن. جه میل

پووپه‌ری چواره‌م فهرمان‌پروایانی بدلیس

که دهنه باب و بایسرانی نووسری نهم پووپه‌پانه

سهره‌نا

شار و قه‌لای بدلیس کی پنیاتی ناوه و بز نعو ناوه‌ی لی نراوه؟

وتارا! چۆن پمیا بسوی و له کۆتیه دئی؟   چ جیت دیساری نه‌کراوه هیندهش به جیتی!
نه‌دیوی و له تۆپان هه‌مسو نه‌خش و په‌نگ   کری تۆن هه‌را و به‌زم و شاهه‌نگ و جه‌نگ
له تۆپا پله‌ی پیاهوتی ده‌رک‌موت   له هاندانی تۆ سوو مرۆ سه‌ر که‌موت
نهمی دلتهمپانی و گه‌شمی دل‌به‌ران   له تۆن نرخی تاجی سه‌ری سه‌روهران
نهمی تۆوی کارێک به‌چیتنی نه‌تۆی   نه‌گه‌ر یاده‌گاریک به‌میتنی نه‌تۆی

وستاکارانی شیرینه‌کار و پهل به‌نه‌خش و نیگارانی هموش و بان و دیوارانی باله‌خانه و ته‌لارانی
کۆشک و سه‌رسه‌را و دووده‌ری و شانشینی دیوه‌خانی مه‌کۆ و کۆپی چیره‌کوانانی پتیشینان، له سه‌ر
پووپه‌ری کاغزی مینامه‌په‌مپی بی ده‌غمه‌، بز وتاری وه‌ک پازاری هیتۆ و نازاری هه‌لسه‌نگاوی لیک و
لوس و له‌بار کراو و له چهرخ و مشت و مال دراو، خشتی قشتی خه‌ت و خالی ورد و درشتیان -به‌ز
نموده‌ی پر له سووه و چاوئه‌ندازی دلتهمازی به‌ دلخوازی هونه‌رمه‌ندان- پال یه‌ک داوه و کۆنگره و
بورجی تهرز و به‌رز و پتمو و گورجی دۆی پۆدی سه‌ریه‌وردی که‌موناریان بز هاوردینه‌ ناراه و له سه‌ر

قه‌لای بدلیسموه به نووسین وایان پاناوه که قه‌لای بدلیس شوینه‌واری نسکمندری یزنانیه. همدوللا مستوفی قه‌زوینی نووسر و دانه‌ری زیتا/قلمرب ده‌لن: «سرچاوه‌ی پو‌خانه‌ی ده‌جله له قه‌لاکمی نسکمندری جووت قو‌چوه سر هله‌ده‌دا و له لای میافارقینه‌وه ناوه‌کانی چیاکانی کوردستانی تیکم ده‌بن.»^۱

نوسه‌رانی تورک و فارس هیتیک جاران «بدلیس» یان به پیتی «ت» نووسیوه، به‌لام هر «دال» که راسته؛ بۆ چی؟ چونکه نه‌وی زۆر له باوه و له زمان زانای به ناگاهوه ده‌گپنه‌وه، ناوی یه‌کتک له پی‌اوانی نسکمندره که قه‌لا و باژیری بدلیس نمو پی‌اوه بنیاتی ناوه. له لایه‌کی‌تری‌شوه خودانی لرغمتی قاموس^۲ له مهر نمو ناوه ده‌نوسی: «بدلیس به جیگمیه‌ک ده‌لین ناوو هم‌وای سازگار بی.»

هیتیک ده‌لین شاری بدلیس سر به نازربایجانه و بریکی‌دیش واده‌زانن به‌شیک له نهره‌منستانه؛ به‌لام نه‌وی بیگومانه و جیگمی باوه‌ری معزنانه، له سر نیقیلمی چواره‌مه.

پو‌خمتی مه‌به‌ست:

نه‌وی که زۆر سهرنجی پی‌اوه‌کیشی و له بهر گوی سه‌مه‌ره و سه‌یره و هم‌النوسانی پی‌شین و شو‌نموار ناسانانی دیرینه له سه‌رده‌می قه‌له‌مه‌وه خستویانته سر پوویم: له پو‌ژ و پو‌ژگار تیکدا که نسکمندره له بابل و عراقی عمره‌بانمه بهرمو پو‌م وهری کموتیو، پیتیازی کهوته که‌ناری پوو‌باری «شط العرب» و ناوه‌کی و بهر دل کهوت و فرمانی دالیزان و پسپو‌رانی ناو به لیواری نمو چومه‌دا پی‌ هه‌لکشین و ویکمون هر ناویک که پا‌زی زینه، بیده‌نه بهر نه‌زمونمه و به چاری زیت و پو‌ونه‌وه لیتی به‌وانن و بی‌چین و پو‌خت و په‌زی پی‌ بی‌ژن و سه‌نگی که‌ن و بی‌که‌لین و بی‌پالین و دایده‌لینن و ژنان مه‌شکه‌ی پی‌ برژن هه‌تا باش پو‌ون ده‌بیتموه کام ناوی کانی و ده‌راوان -له چاو‌پراپی سرچاوان- سووک و پوهانتر و سارد و ته‌زی و به‌تامتره، دیاری که‌ن و به‌ره‌می نمو تو‌ژینه‌وه و دو‌ژینه‌وه به‌ سو‌ پیتنه‌وه. به ناوه‌زانی له ناو‌زان، له دوا‌وانه‌وه به‌ری بو‌ون و به‌رمو بنا‌وان پینا‌چون و هه‌موو ته‌ره ناویان

۱- قه‌لای «ذوالقرنین» له سر ترێکی چپای نهرغینه. گۆری «ذوالکفل» پیت‌ه‌مه‌ریش ها له‌وی. عه‌ونی

۲- محمه‌ده‌دین گۆری یه‌عقوبی فه‌یروزابادی، که خاوه‌نی قاموس‌ی به‌ناویانگه. جه‌میل

نهمروز؛ تا گهینه سر شو پرتوگیمه چمی بدلیس دهگمل دهجله تیکمل دهکا. که دهمده
بهره‌لسمگان، له هواسمگان گهلیک سفکتر دیتمه؛ که لایچی لی پر دهکن و چند قومینکی لی
فرده‌کن، دلیان فینک دهیتمه و ماندوویان ده‌حسیتمه. ناوه و ناو پی هله‌دهچن تا ده‌گنه نهو
بستورپی که چمی کسور و رهبات لموی باومش پینکا ده‌کن. شو دوو ناوش هه‌مبیر به یه‌کتر
راده‌نین، لایان ناشکرا و سور دهبی ناوی رهبات له چاو کسور وک سواالت و بلور وانه و کسور
گرزی بردتومه. بمر دهم چه‌مش هله‌ده‌گپین تا ده‌گنه بناوانی که له سر چه‌شیتک هله‌ده‌قولی:

له لای شو ناوه پرونی چاری قرژان	ده‌کوته بمریلار و تئوس و تیتال
له شورا رهنگی نمتیره دمه‌خشان	له پتی پرتیکه‌وه ناروی ده‌لشان
سه‌هژل له گریه ساردی دابه‌زیسو	ته‌ماشات کردبا چاوت ته‌زی سو
رمی زه‌نگی له‌ویدا خزی بشوتبا	ده‌با کافور و به‌فرت پی بگوتبا
له ناوا تاوی نسکمندر گرویر	له مرواری چمی ناوی بره‌ویر
له پرویا ناره‌قی سر کولمی یاران	له شرم‌مان خۆ وهر دهم ناخن چچاران
خدر لمر ناوه لایچی‌کی نوشی	به بی پیریسون ده‌زی تاسر، به خۆشی

مژده به نسکمندر درا که شو ناوی تۆ شو ماوی چندین ساله له تاریکی بقی ده‌گمپای، له
کورستانی پروناکدا به پژی پرون دۆزایمه. به بی هیچ وچان و پشو به چوار ناله نهمپی ناژۆت و
خۆی گه‌بانه‌کانی و ناوی پسند کراو. ده‌ورینکی له سر چاوه‌دا و به ده‌وری کانیدا روانی؛ چون
دیمه‌نیک و چون چیمه‌نیک؟؛ نموده‌نی چاو هه‌تر ده‌کا، هه‌موو میرگ و میرغوزاره؛ پاک چیمه‌ن و
لامه‌زاره؛ چینکیمه و شینکیمه نزاره و چمند جۆبار و چمند پروباری به ناودا دین. بز همر لا لای
ده‌کرده‌هه گه‌شکه ده‌بوو، گشتی سموزه‌ی تازه پروای گه‌ش و شق و به‌رمونه‌قه له دهم دهر و کم کم
سری دهرینه‌او؛ وک مندالی ساوای نازدار له باومش و کۆش و بری گیای همراشدا له نامۆ خۆی پنا
داوه. سوین و بمیون و هه‌لاله و بیزا و هه‌لز و دۆزی و ژاله و به‌رمزا و چنور و مهندی و بیژان و
گیاه‌مند و خاره، لیک هالۆن و سمریان به یه‌کمه ناوه. چیا و کمزی به‌رز و سرکه‌ش قیتوقۆز له همر

چوار دوره وه کووو خدري زيندهي پيرزوي بهودم و پيت و جيگموره، سرتاپا کسکيان پوزشيوه. گول
و دوهوني داوين و تيسوي و کيفاري تهلانان، تور و شلک و شهمندن و هيندهبه گمشه و له شوقن،
سوتندي بخو ناي زيني نار نهفسانميان نوزشيوه.

همه سو جي پنجه ميک لهو ميرگ و دهشته به رنک و بزو هزار هيندهي بههشته
هزار گول هر گولهي بونتيک و رنکتيک هزار محل هر مهلي شاواز و دنکتيک
چلان سروه به سرتيه دهيدواندن به نهرمي پايده ژاندين بزو نواندين
تکي شهنوم له سر پلکي گوللان وه کووو خوهدان له سر گوناي پوالان
له دم چم داري ميوه و داري بزيهر دهيانم ازاندوه دو بر به سيجهر
همو تا پتي دهکمرته ليمه واري له جي باران گولوي لسي دهباري

نمکمندهر باومري نمبو که هرگيز ديدهي رزگار لهو شوتينه جوانتري ديبی و لهو خوشتر به
سر ييري خيالوي و به بهردم گوئي خياليشا تپهرپي. به دلتيک نا به هزار دل شيت و شهيداي
نه جوانيه بوو. ناواني بوو شانه بوايه و بزي بلوايه همتا مردن هر لهو مهلبنده بيميني و لهو
ديسمنموه راميني و چاواني لي نه تروکيني.

بارينه شايان هاني و له گزايي دهوري کاني خيوته و خهرگا هلورا و بار و نابدارخانه خرا و
باره گاي کزي خونکاري له لاي سرووي سرچاموه برپا کرا و دس کرا به بهزم و ناهنگ و
بهزمگهر به تار و کهمانچه و بلور و دهف و چنگ و ساز و سه متور، کزي به زميان گهرم کرد و
سترانواناني خوشخواني خوشدهنگ و خوشرنگ و له بار، به گزواني و پمستي دل و سروبي
بزوينيان، سهماکريان له فيز و ناز نهرم کردن و بالابهرز و بهژنهرمز و قهذراو و بهلهکچاو و کهفلخي
و مهچلپر و شوخ و شنگ و رند و چلهنگ و جگهربر، به دم سوپردان و لهره و سهماوه، دلي
شکاوپان زاخاو ددا و مهگيتپاني لسوس و ساده، بهزهرک و کزچيله بادموه، کزي گهرمي
مه خوشانيان نهخته سر جوش و تروپانيني شه کره ميتوان و ماچ و موج له کولم و لينوان، دلي
پيرانيان دهشيواند دار و برده سرخوش بيوون و کهله لا له سر هوش چوويون.

له سونگهي نازارتيکهوه که نمکمندهر تووشي بيوو، دوو پيشه - وه کووو شاههگا - له لاجانگيموه

در هر چو برون، بریشک و لوقمانان گهرا؛ در مان و همتوانی زقر و جزر به جوری ده کار کردن؛ به مری
 ندها و دوو شاخه نمپروانهوه و هینده لمو سمره مانموه تا خویان کرده نازناو و گوی به گویی ناوی
 ده هانت. ناو و هموای نمو همواره سازگاری زقر پیکموت. لمو روزهوه که هاتمو، خوی قمری و
 شاخ لاواز دبرون و بره مبره پروچانموه و پروانموه و پاش سمرده مانتیک هم نمان و له سمر زمانی
 زه مانه، وه کووو ناوی بی تیشان مان. گزیه پانتیک که له دموری کانیه که به، نیستاش ناوی گزیه پانی
 نسکه مندره.

نیازی کرد که یادگاریک بز شوینوار لمو ناقاره به جی یتلی؛ بدلیس ناوی پیایو پاسپارد که لمو
 ناوه شار و قه لایمک دروست کا، له قایسی و پتمویدا به جزریک بی نه گمر زوردارانی وه خوم یتنه
 سمری، سمر بز هیچ کس نه چه میتنی و کس زعفری بی نه میتنی.

بدلیس به فرمانی خونکار - بی خورتن - وه کار کموت و دوو فرسخ دوور لمو سمرچاوه و له
 نیتوانی دوووانی کسور و رمات، قهلا و شاریکی بنیات ناو له ماویه کی هندکدا نمرکی سمرشانی
 نه منجامدا و له قهلا پالی دایوه.

نسکه مندر که له لای نیران بهرمودوا ده گمراهوه، سمری له بدلیس دایموه. بدلیس قه لای لی
 دابست و درگای شاری لی داخست و نافرمانی خوی راگمیانده و ده شای گمیانده که منیش بز خوم
 شتیکم و هر کس ناسوگ بهر پیتی، سیمیری به تیر نه میتکم.

نسکه مندر لمو بایی بوون و یاخی بوونهی همموو مووی لمشی گرژ بوون. فرمانی به لشکری
 داشالا و برنه سمر نمو شاره و خاپوری کم و داری له سمر بهرد نه میتنی و نمو ناکس و بی تمهه گ
 و یتنمز انمشم بز بگرن تا ده خوتنی بیگموزیم و بزانی نه سکمندهر کیته و جیتی بدلیسی نوکمر کویتیه؟
 به لام همیهاته؛ دژ و شاری، شورده قایم و دژواریک بوون قوچی ناسنی دینوی ده شکاند. هر چمندی
 کردیان و کراندیان و خویان له دار و بهردانده نه خشتیکیان بی پروخینرا و نه شورده میان بی روشینرا و
 قه لای بهلا به فیزموه تیزی به نه سکمندهر ده کرد، که نه میتوانی تیزمالکی لی هه لکر پیتی. ناچار
 ده سبرمداری بوون و شاریان بز کابرا جی هشت و به جییان هشت.

قوناغه یتیمک دوور لمو نه سکمندهر لشکری مزی کرد و فرمانی حسانموه دا. بدلیسی نوکمر

پمیدا بوو! شمشیر و کفن به گردن و کلیلی شار به دستموه و به سرشزوی و لاره‌ملی کموته سر خاک و پای. گوتی: من نافرمانیم نه‌کردی! تو چونت پی فرموم وام کرد. تو قه‌لایه‌کت له من ویست هیچ کس وینمی نه‌دیتی و نه‌بیستی و به خونکار و زورداران و ده‌کووو خوشت داگیر نه‌کری و پاروتکی هیند درکاوی بی به پؤلاخورانش نه‌خوری. من شانازی به خوم ده‌کم که توانیومه نه‌رکی سرشان به‌جی بیتن و نه‌مه‌گذاری خوم بنوینم. قه‌لاکه به خوت نه‌گیرا! واتا له مسهک دراوه و چس تو فرموتته کراوه. نیتشاش نه‌وا من و کفن و نموش شیری سربرینم. مهرگ و ژینم به‌دهس خوتسه و به‌خشینش له توله خوشتسه. نه‌سکمندره دلی هاته جی و زوری نافرین لی کرد و لاواندیموه و قه‌لای به ناری نه‌وا نا و شاره‌کشی به خوی به‌خشی و نه‌خشی هینای و خوا دای و نه‌گمر خوا دای، پالموده.

نومای قه‌لای شاری بدلیس سی گوشه‌یه. چونکه سی گوشه‌ش بی‌فره؟ بویه وا سر به گینچه‌له و گمر و گونگه‌لی تروش دمن. پیره‌پیای باومرینکراو ده‌گپ‌نوه که له پژگارتکی دوردا، هینده‌ی مار لی پمیدا بووه، دژداران له ناو قه‌لادا همه‌چینیان زور دژوار بووه و تیک‌شاون چاری بکمن. له نه‌نجامدا جادوگهران ته‌لیسمتیکیان له دهرگاکی هه‌لکه‌مندووه که ماران توخی ناکمون و خه‌لکی قه‌لا نارتینن. نه‌و ته‌لیسمه نیتشاش ماوه؟ زه‌لامتیک به مارتیکموه - که ده‌ناو قولی گرتووه - له به‌ردنیک هه‌لکه‌مندراوه و ده‌دیواره‌که گیراوه و ناوی ته‌لیسی دهرگایه.

شاری بدلیس دهریمندیکه له نیتوان نازریایجان و دیاریه‌کر و په‌یبه و نهرمه‌نستاندا. نه‌گمر حاجی تورگستانی و هیندوستانی، یان نیرانی له عراق و خوراسان! به‌رو مه‌که و مه‌دینه بیتن - خوا له گموره‌بیان کم نه‌کا - دنیاگهرانی جه‌ده‌یی و زه‌نگباری و بازگانی خمتا و خوتنه^۱ و پروس و سقلاب و بولغاری و سموداگهرانی عمره‌ب و عجه‌می به ورده‌والتر و کاروانچی و هاتوچوکران، له همنده‌ران وهریکمون و بیانموی به بدلیسدا بیتن، کونه‌به‌ردتیکیان و به‌مردی گمهرک به‌په‌هۆله به‌ردا تیه‌پرن و ری‌تریان نیه. به‌رده‌کونه له باکوروی شارموهیه و فرسه‌خیک له بدلیس دورده. گراوتیکشی لی همیه له

۱- خفتا نیه و خیتایه و ناوچه‌یه که له چین و نیسورمه‌توته دیویه و له خان‌اللی پاته‌ختی ژیاوه. نیتنا منگولای ناروموی پی ده‌لین. خوتان له تورگستانی چینه و له ولاتی سینکیانگ دایه. جه‌میل

شاخه‌کمره دادم‌پژ و ورده - ورده ده‌پیتته بسر و دهرگای کون تمنگ ده‌کاتمه و جاری واش همیه ده‌بگری. خاتونیک زور خیرمومند - که لمو پژگاره‌دا ژیاوه - پتی لمو بسرده‌دابیره و نمو کونسی همراو کردوه و نیستا کاروان به هاسانی دهریاز دهن و هینده‌ی پیاوچاک پیتدا هاتون، شوتیتکی پاک و پیروزه. هر نمو خاتونونه کارچاکه مزگموت و پردیکی دیشی له ناو شاردا بنیسات ناوه پرد و مزگموتی خاتونونیان ناو نراوه.

واقعی^۱ له نوفل کوری عه‌بدوللاوه ده‌گپرتته‌وه که له پژگاری ده‌سه‌لانی عومری کوری خه‌تابدا - خوی لن خوشب - سالی ۲۷ ک (۶۴۸ ز)^۲، عمیازی کوری غنه‌می نارد مسر دیاربه‌کر و نمرمن. لمو ده‌مدا مسرومند کوری یونس به‌تاریقه، به سر بدلیس راده‌گمیش. مووش و ساسون به دست سمناسری کافروه بورن. پیتشما و سرداری سمان، یوستینوسی فرمانه‌وای نه‌خلاتی بسور که تارون ناوی کیژی خوی بز جیشین دیاری کرده‌بو.

کتیبی شوح البلاد^۳ ده‌لی: باوکی تارون نیازی وابو که کیژه‌کمی بداته بوغوز کوری مسرونده؛ که نامزای خوی و فرمانه‌وای بدلیس بوو. کیژه‌گمش دلی چوویروه سر مووشی کوری سمناسری؛ که لاوتکی زور جوان چاک و خوتین شیرین و له به‌رچاو بوو. لمو جهنگه‌دا که فرمانه‌وا کافره‌کان ده‌هاوار و هانی مریه‌می^۴ کوری دارابی فرمانه‌وای نامید هاتن، تارون له باتی بابی هات. لموی چای به مووش کموت و هر به جارتک هوش و دل و دینی دوزاند و دوامین تنوکی شمرمنی و ناز و فیزی میونهمی له راست نمو لاوه داجوزاند و له جی‌ژواندا پهمانیان داکه یان ده‌بی بز به‌کسر بن، یان ناوتته‌ی ناو و گل بن. پلانی ره‌ونیان دانا و به نه‌پینی له ناو سویاگه دهرچوون و ناگری دل گمیانندیه لای عمیازی کوری غنهم و له سر نایینی دلناران به نیسلام سرفراز کران و نموندار لیک گری دران و گرتی دلیان ره‌وانده‌وه. پاش ماومیک تاروونی بووک، ده‌گل عمیاز و یارانی کمین و به‌ینی

۱- عه‌بدول کوری عومری واقعی دلمری شوح الشام له روهیم ۱۱۷ و ۱۱۶، جزی یه‌کمدنا نمو باسه ده‌کا. جه‌میل

۲- ۲۷ هلمبه و ده‌بی ۱۷ بی؛ چونکه عومر سالی ۲۴ مردوه و عمیازیش سالی ۱۸ هاتوته جزیر گرتن. جه‌میل

۳- نیازی دلمری البلدان به نه‌حسد، کوری به‌حیا، کوری جاری بلزمریه و نمو باسه له روهیم ۲۰۲-۲۱۰ دلپه.

جه‌میل

۴- به مریه‌مدا ره‌نگه نیز نمبوونی. جه‌میل

خویشان کرد و کیژ وک را کردوی دس دوژمن هاتموه مالی باوانی و تاوانی خسته سر موسوش و له هلیکنا کیتی له باوکی خوی هینا و کوشتی و نه خلای - به بی شهپر و شزپر - خسته دستی موسولمانان. سرورندی معزنی بدلیسیش یوقه نهای ناردلای عمیاز و سده هزار دینار دراو و هزار تۆپ کووتالی جوان و پارچهای نایابی فرهنگی و پینج سده سر نمپی عمره پی و سده نمپی سواری خومالی - به ناوی پیشکشی و دیاری - پیشکش به عمیاز کرد و له رتی ناشیموه پیک هاتن.

دانشتوانی شاری بدلیس زوریه زوریان نرمنین و موسولمانه کانی شهوی له سر رچهای شافعین و هیندیکی زور هندک نمبی که له پژگاری پیشودا، چونکه ژیردهستی تورکان سوون، بز ممزه بیش لاسای تورکیان کردتموه و پیمپوی نمپوحنیفمن و به خویشان ده لئین حنه فی. خوا له هر دووکیان پازی بی. تیکرایی خه لکی ولاته که له نویژ و پژوان زور خیران و خیران ده کمن و دلاوان و پژواره دۆست و میوان پیرست و مردانه و سریرمز و نازان. هر گوندیکی موسولمانان - با هر دوو - سی مالتیکش بی - مزگموتیکی لی چی کراوه و بانگده ری بز راگیراوه و پیش نویزیان بزخ هیناوه و له پاسترئی دیناریدا بی درتفن و شرکی نایین به سپراستی به چی دینن.

شاری بدلیس زانای گموره لی هه لکه وتون. یهک لهوانه مه ولای گموره و بهمنایانگ و له زانستاندا شمشادنگ و له خودا به ترسویم، مولانا عه بدلوله جیمی بدلیسی یه؛ که پهراویزی زور بهریزی له سر مطلع^۱ نویسوه؛ که باس له «منطقه» و «معانی» دهکا و لای مه لایان زور به بهر وه. هر وه ها مولانا محمد بهرقه لعی که شرع و حدیسی وک ناو له بهره و بز «نسحو» زانین په کجار له سهره و کمناره له سر هیندی و خمبسی به ناوی نه میرشهره فی بدلیسی نویسوه، پهرورده ی شاری بدلیسه.

سمردهستی خودا خواهان و پژشاندهری گومراهان و پهنادهری بی پنهانان و هه میشه لای خوداگر شیخ عه صماری یاسر^۲، که پییری دستگیری شیخ نه جسمه دینی گموره^۳ و موریدی شیخ نه بوونه جیمی

۱- مطلع/الانوار قازی سراجهدین کوری نمبره کری خنکی ورمی نه؛ که سالی ۶۸۹. ک مردوده. جه میل

۲- له زانا گموره کانه و پییری بهر مالیش بووه. سالی ۵۸۲. ه. (۱۱۸۶ ز). مردوده. جه میل

۳- نه جسمه دینی نه محمد، کوری عومر خمپوفی. نازناوی طامق الکبری (به لای گموره) بووه. سر تریقه ی کوپه ویسه له میسر. زیارتی شیخ پژزه هانی گموره کردوده و کچه کشی هیناوه. تفسیر یکی قورنانی به ناوی ←

سوره و مردی بسوه - خودا روهانیان شادکا - بدلیسیه.^۱ زانا و دانای هورمورد و خوداپرهستی به ختم و مرد و به و هج و گران و سنگین، مولانا حواسامدین^۲ - که پرموردی نازمینی دمستی عه مکاری یاسره - به دمرۆشی و چله کیتی یتگیشت و له رازی دمرۆن یتگیشت و هر له باری سۆفیانمه، تهفسیره که گهلهک هیوا، بۆ قورعانا پیروزی نویسی و نهویش هر بدلیسی بووه.

مولانا ئیدریسی بدلیسی زانا، کۆری نمو مولانا حواسامدینه که له پیشدا دیزه مانێ لای شاهانی ئاققۆنلوو میرزا بووه؛ له پاشان به ههمنشین سولتان سلیم خان سرفراز کرا.^۳

→ بحر الحقائق و المعانی فی تفسیر السبع المثانی له یازدهم رکفا نو سپوه و له ۱۰ ی جیمادی په که می سالی ۹۱۸ ک. (۱۲۲۱ ز.) مردووه. جه میل

۱- شیخ زیانمدین نه بونه جیب عبدالقادر سوره و مردی، سالی ۸۹۰ ک. له گوندی سوره و مرد هاتۆته دنیا و بۆ خۆتندن چۆته بغداد و لای علی کۆری نهانی و نهمعد کۆری موهننای خۆتندوه و ته که په یکی بۆ له لای پۆژاوی ده جلمه دروست کراوه و سالی ۵۵۵ ک. (۱۱۵۰ ز.) بۆته فێرکاری فێرگی نیرامیه و سالی ۵۶۳ ک. (۱۱۶۷ ز.) مردووه و له کنار چۆم له فێرگه کیندا نێژاوه. جه میل

۲- حواسامدینه علی له تهرفه ی نووره خشیاد خلیفه بووه. نووره خش باییری سهیدی بهرزنجهه. شه رحیکی باشی له اصطلاحات صرفیهی عبداله زاق کاشانی کردووه. تهفسیرکی به دوو بهرگ ههیه به ناوی اشاره منزل الکتاب؛ دهستوویکی له کتێبخانهی سولتان سلیم له ناستانه ههیه. شه رحیکی به فارسی له سهر گلشن راز ههیه. سالی ۷۰۰ ک. (۱۳۰۱ ز.) مردووه. جه میل

۳- نمو مولانا ئیدریسه خۆتنتی له ئێران تهواو کردووه و بۆته میرزای بهردستی سولتان بههقوری کۆری حهسهنه درۆزی ئاققۆنلوو. له پاشان کرا به وزیر و لهو بهینهدا سهری له سولتان بایه زیدی دووم داو کتیپی ههشتهمهشتی بۆ دانا. دوا به بسوه نووسه شانیسماعیلی سهفوی و له نهجامدا که زانی عوسمانی زۆر له پێشن، هاته لایان و سولتان سلیم کردیه قازی عهسکەر و دلخۆشی کوردانی دایمه که بینه بهر شالای عوسمانی و وڵاتی خۆشیان هر به چنگ بی. سالی ۹۲۶ ک. (۱۵۲۰ ز.) مرد و له گۆرستانی نهبوونیهویی ئهسناری نێژا. نازناوی شیعری نه میرهک بوو؛ دوو کۆری به ناوی نهبولفمۆل محهممد و مسته فاعلی هه برون که نههمیان بۆیشک بوو.

مزگوتی «زیننه خاتون» ناستانه، زیننه ی ژنی مه لاتیدریس دوستی کردووه. جه میل

نه مین زه که له خراسانی تاریخی کورد و کوردستاندا، وهرگه راوی عه ره بی محهممه ده لی عومنی، چاپی بهغدا ی سالی ۱۹۶۱، له لایه ۱۶۶-۱۷۷، باسی نمو مه لاتیدریسه دهکا و دهلی: شانیسماعیلی سهفوی نیازی وابوو حکومه ته کوردهکان و میرنشینهکان له بهین بهری و قزلباشی شیعیان له جی دانی. له سابهی مه لاتیدریسی زاناوه، سیاسهتی عوسمانی له مه ر کوردهانهوه دژی سیاسهتی عه جمه بوو. نهوان کوردیان دلخۆش ده کرد و دۆستاپهتیان ده گه ل ده کردن و هر به هۆی نمو سیاسه ته نه ره شه وه هه رچی نیازیان بوو ده ستیان کهوت. که سولتان سلیم ←

→ له ناماسیهوه شهرې نږتانی ده‌کرد، چمن چارنک شیخ حکیم‌الدین نیدیرسی بدلیسی نارده‌گوردستان که چاری به میر و سره‌ک هزه‌کان بکمری و له پروی شتیه و شانیسماعیلیان راست کاتوه. شیخ شو نمرکمی زور زانایانه نمنجام داو سالی ۹۲۰ لک (۱۵۱۶ ز.) که عجم له چالدران شکان، هم‌سور کورده‌کان ده‌گو نږتان راچورن. دیاربه‌کر شؤزی کرد و مسحه‌مدخان نښتاجلوویان وده‌رنا و هاتنه بیر فرمانی عوسمانی. شعرف به‌گی بدلیس، خالید به‌گی برای راونا - که گزیری عجم‌مان بوو - نالای عوسمانی له سر قه‌لای خزی چم‌قاند.

معلیک‌خلیلی خاوضی حسن‌نکیتف و سره - که له وه‌چی بنه‌مالی نیویوی بوو - سروره‌ختیک شای نږتان گرتی و قمره‌خانی نارده‌سر جیگا‌کمی و قمره‌خان سره‌دی گرت و حسن‌نکیتفی بؤ نه‌گیرا. لم هله‌دا ولاته‌کمی خزی ساندوه. مسحه‌مد به‌گی ساسون نییې سوارې عجم‌می له نمرزن در‌کرد. سمیدنه‌حمه‌دی زهری به‌گو‌سه‌گی دیاربه‌کریان ناتاق و میافارقینی گرتوه. قاسم به‌گ نه‌گیلی ساندوه. جه‌مشید به‌گی مرداسی پالزی له عجم داگیر کرد.

عمونی ده‌لی: به‌در به‌گی بوختی سویای نږتانی له جزیر ده‌رکرد. سمید به‌گ کوری شاعملی - که میری سؤران بوو - نږتانه‌کانی له کمرکوک و هملیر در‌کرد. که سولتان‌سلیم دچوره سر نږتان، شاه‌میره کوردی ده‌گمل چورن. سولتان، مه‌لانی‌دیرسی کرده‌مسکس که کورده‌کانی نږتان مه‌لایه و گولی ورمی بؤ تاو بکا. سولتان سلیم تهوریزی گرت و پاش ماومیه‌که به‌جی هیشت. شانیسماعیل کومه خنځ خر‌کردنوه و به‌سر‌کرده‌ی قمره‌خان لمشکری نارده‌سر دیاربه‌کر و له رنګی چپا‌چوره‌ده وږیشت و قزلباشی قه‌لکانی ماردین و پهاشی ده‌گمل کومش و دوری دیاربه‌کریان دا. خملکی دیاربه‌کر ده‌گزیان راچورن و هاروشیان بؤ سولتان نارده. سولتان له ناماسیهوه حاجی په‌کتای به‌هیزت‌کوره بؤ نارده و دریان به قزلباش داو خویان گمیانده‌هیم‌د‌خو‌ازان. شانیسماعیل زوری لمشکر بؤ یارم‌ستی قمره‌خان نارده و گمیش‌توره نریک نمرجیش و لڼ‌ه‌واریش زور چوغور بوو. مه‌لانی‌دیرس کورده‌کانی بدلیس و خنځران و مه‌کس و ساسونی وده‌و خنځ داو لمنه‌کار به‌سری دادان و شکاننې و جوق‌قواری لڼ‌ی بږین. قزلباش سال و نیوسک دوری دیاربه‌کریان به‌ر ندها. خملکه‌کمی زور شیرزه بورن پازده‌همزار کمسیان لڼ‌ی مرد. به‌لام نمر کل‌ول‌نه‌ی چارده‌سال پالموانانه، به‌گو دوه‌ماندا دچورن وازیان له شمع هر نه‌هینا. له حسن‌نکیتف ناصی سولتان به‌مه‌لانی‌دیرسی گمیشت کما مسحه‌م‌پاشا بیقلی به‌هیزوه بؤ هیم‌د‌ای دیاربه‌کر به‌ر‌نکرا. مه‌لا ناصی به‌گو‌ترنکی نام‌به‌ردا نارده‌دیاربه‌کر. خملکی دیاربه‌کر به‌ر موړه‌میه بور‌ول‌نوه و نا‌هینکیان یت‌گه‌رایم‌وه. مسحه‌مد‌بیقلی هاته حسن‌نکیتف چاری به‌مه‌لا کومت. قاسم به‌گ و جه‌مشید به‌گ و حوسین به‌گ، ده‌ه‌زار‌کوردی چه‌ک‌داریان هم‌بور هات‌بورنه لای مه‌لانی‌دیرس. مه‌لا و پاشا - به‌لمشکری کورد و تورک‌وه - په‌لاماری قورده‌گی قزلباشیان داو قرانیان ده‌لمشکری خست و پرویان کرده‌دیاربه‌کر. قمره‌خان ترسا و وازی له دیاربه‌کر هینا و هاته ماردین و مه‌لا و پاشا - به‌بڼ کوشتار - چورنه دیاربه‌کر. مه‌لانی‌دیرس ناصی بؤ ماردینیان نورسی و زوری نایه‌ت بؤ تیختستن و له قزلباشی هاننان. سمید‌عملی ناو به‌بریکاری هاته لای مه‌لا و یت‌گیم‌ترا که کاتی شمع در‌گای شارنځ بکه‌نوه و قزلباشانیش هان بدن که خویان به‌دمستوه دن.

قمره‌خان چوربوره سنجاری لمشکری مه‌لا و عوسمانی به‌هاسانی دمیانتوانی بچنه شاری ماردین‌نوه. به‌لام ←

→ قزلباشی دژدار شمریان کرد و قهلاکش نمودند مهخته که به تعمیر و درنگش نه گرا. کیشمی مارودین کوتنا نمبو، شادی پاشا و محمد مدبقلی کیشمیان له ناو پمیدا برو. شادی تنزرا و چووه نانا دقل. مه لانیدریس هیمادی له سولتانی خواست. سالی ۹۲۲.ک (۱۵۱۶.ز) لشکر تکی بیست هزار کسی به سرکرد امشی خورسرو پاشای بژ هات. قمره خانی قزلباش لهم بهمندها ششمده پاسوانی شاهی - به سرکرد می حاکمی همدان و گولشهر - نارد سنجار و له ینگه تروشی معاوب چهل می کوی مه لانیدریس و میسری جزیر هاتن و دواي سوکه شمریک نمبر لمعاوب ههلات و بهو ینگه هات که عهده مکانی لیوه هاتبورن. مارودین و حسن کتف همر به دست قزلباشموره بسون. لشکری خورسرو پاشا هاته پاڅ لشکری محمد پاشا و مه لانیدریس وای پی باش برو که دست بهجی به پانوه هیرش بهمن. محمد پاشا به قسمی نه کرد و حوسین بهگی میسر خمریوتی به چوار هزار کسموه به پیشهنگ بهرین کرد که دهرلو تاتی کمنوه. نمو پیشهروه تروشی دای قزلباش بوون و سن همزاریان لی کوژا و همزاره کی تریش خوزگمیان به مردن دهخواست. دواي نموه لشکری تورک و عهدهم له کوژه قوچ حصار گهینه یهک. خورسرو پاشا به شمش همزارهوه راستمی لشکر برو. چویمی لشکریش چوار هزار کورد برو که سر به مهلیک خلیل و محمد بهگی ساسن و میسرانی شیروان و قاسم بهگی نه گیل و شمرهف بهگی بدلیس و داود بهگی نهمیران و نهمعد بهگی زهرتی، میسری ناتاغ و شاولمد بهگی سلیمانی بوون و مه لانیدریس سرداری همدوان برو. شمریک زو به سام قومما. له چنگمی شمردا گوللمیک بهر قمره خان کموت و کوشتی و عهدهم وری بهردا و ممدانیان چوڅ کرد. مه لانیدریس و کوردهکانی راوده رویان نان و دهرمدانیان بهستاون. دسکومتی نمو شمره نمرغمنی و سنجار و تلمغفر و چمرک و سوترک و بیرجهک و ناو شاری مارودین بوو که گیر عوسمانی کهوتن. بهلام سولیمان خانی برای قمره خان قملای مارودینی چوڅ نه کرد و خورسرو پاشا سالتیکی به دهردها ههلاخوا چی بژ دهگمل نهگرا.

سولتان سلیم دواي گرتنی حهلمب و شام، محمد مدبقلی به لشکر موره بژ خورسرو پاشا نارد و قهلاي مارودینیان بهر توپ داو قهلاکانی حسن کتف و بهما و بهلقه و موریش بهر چنگی عوسمانی کموتن و تمنانت هوزه پوهندهکانی پوژشی و حمری و سنجاری و نیساجلی و جزیری و هوزی حوالی همریش ههوه دهغالمیان به عوسمانی کرد. پوخته که ی نهمیه له سایه وریایی مه لانیدریس و نازایی محمد پاشاوه، عوسمانی ههوه کوردستانی گرت. مه لانیدریس - کدهیزانی لمو چمند سالددا کوردستان چمند شهرزه بسوه - بژ سولتانی پیشنیار کرد که یاریدهی کوردهکان بهرئ و دلیان به هوسمانی خوش گری و زور باشی دمرانی که کوردستان له باریکی تاییمتی دایه و میسر و ناغاکان شمری پهکتر دهگمن و به همرای نازادی و سریمستین و نمو دلواي سر به خویی کوردهنمیان سر دهکیشته شیرکیشان و نهگمر تمیا نیدرلمیک بژ همدوان دابهمزئ و ههوه کوردستان دابگری، سر ناگری. مه لانیدریس - بهو ههوه زیرهکی و زیتمی خوی - زور به زحمات توانیبوری ههوه کوردان بکاته پیاری عوسمانی و نهمیدوست رمنج به خسار پی. یسری لموه کردبو که نیداری کوردان وهک ولاتیتری عوسمانی نمین و هیندیک له دوز و شاولی کوردهکان نزیک بیتنوه. همرچی نمو پیشنیاری کرد خاومن شکو (سولتان سلیم) پیی رازی بسو. زدی بسوا به مهلا ههوه؛ گهلیک فرمائی سبی بژ ناردوه و موزی بیتوناوه و گوتویه مه لانیدریس بژ خوی چوژنی دهوی، پیی ←

→ کاتوره. حمله‌ده نالای و پینج‌سده خه‌لانی بۆ نارد که له ناو میره‌گانی کوردستانیا بمشی کا. بیست و پینج هزار دۆکمی زینیشی بۆ خودی جمنایی مه‌لانی‌دیرس نارد. عملی‌عمونی ده‌لی نمو دراوه‌ش همر بۆ میره‌کان بوو.

له سر پلانی مه‌لانی‌دیرس، دیاربره‌کر را به نۆزه‌سنجمن یازده‌میان تورکی به سر پاده‌گمیش و وه‌ک نماندۆل واپوون. هه‌شته‌که‌تر که سه‌مغان و قوڤ و مه‌هرانیه و تهرجیل و ناتاغ و به‌رتک و چهرمک و چپاقچور بوون، به دست کوردانه‌وه بوو به میرات بۆ کورپان ده‌مایوه. سره‌رای نوموش پینج حکومعت له لیسوی دیاربره‌کر دامه‌زنان که راستموخو سر به سولتان بوون. نویش نه‌گیل و پالو و جزیر و حمزو و کنج بوون. کتینی جیهان‌نوما ده‌لی: به حکومتی خاپور و نالشگوردوه، حوت حکومعت بوون. سه‌روکی نمو حکومعتانه پلمی میرمیرانیان هه‌بوو. له کاروباری ناوخۆدا ده‌سه‌لاتدار بوون.

لبوای وانیش کرا به سه‌رحوت سنجق و چوار حکومعت که سولتان بۆ خۆی پس پاده‌گمیش. نومانیش: ۱- حکومعتی هه‌کاری که هه‌میشه ده‌هزار چه‌کدار و بۆ شه‌ریش پهنجا هزاری بوو. ۲- حکومعتی بدلیس نویش له هه‌کاری به‌هیزتر نه‌بوو. ۳- حکومعتی مه‌حمودی له پۆه‌ه‌لانی وان سهدیست هۆزی کوردی لی بوو شمش هزار چه‌کداری هه‌میشتی هه‌بوو. ۴- حکومعتی پنیانش هاوسای مه‌حمودی و به قهد نموایش به‌هیز بوو. نه‌ولیاچه‌لمی له به‌رگی ۴، ل ۱۷۸۱ ده‌جگه له‌مانه باسی پینج حکومعتی کوردی تر ده‌کا که زه‌مانی نمو سر به ته‌ورتر بوون. نومانیش کۆتۆل و پیره‌دۆزی و دهمسی و جۆلانی و دونبولین.

گومان له‌وه نیه نمو دابمش کردنی که مه‌لانی‌دیرسی به‌یعت به بیریدا هات، ته‌واو ده‌گه‌ل باری کوردواری نمو پۆه‌دا پێکه ده‌هاتوه. کوردستانی وا سه‌خت و گه‌ردنکه‌ش که خه‌لکه‌که‌ی هه‌میشه به ناوانی سه‌ریستی شویش ده‌گه‌ن و خۆ به کوشت ده‌هه‌ن، کس تا نیستا نه‌پتوویه و کمش ناتوانی وه‌ک مه‌لانی‌دیرس کوی و ده‌سه‌وی بکا. پیش زه‌مانی سولتان سلیم چل و شمش میرنشینی کورد هه‌بوو که له سایه‌ی پینشیری مه‌لانی‌دیرسه‌وه زۆریه‌یان له ناو چوون. دواي نمو که مه‌لانی‌دیرس به شیرنگاری خۆی کوردستانی وا لی کرد، همر به ده‌ستی خۆی ته‌هل و نالای به ناوی سولتانوه به سه‌رمیره‌کاندا به‌شیوه. مه‌لیکه‌خه‌لیلی یادگاری به‌ری سه‌لاح‌دینی نه‌یویش له ده‌هۆل و نالای پیره‌زانی پی برا. مه‌لانی‌دیرس به‌وه ده‌ری بهر کۆزی سولتان و له نماناز به‌ده‌ر خۆشه‌ریست به‌بوو. که سولتان له نیران ده‌هاتوه و که ده‌چوره میریش، مه‌لانی همر ده‌گه‌ل بوو.

کوردستانی وا سه‌خت و به‌هیز سه‌هۆین رشتینکی زۆر کم و به بی شه‌ری گران و به خۆشی و مزانه‌ندی کوردان- سر بۆ حوکمی عوسمانی به‌هه‌مین؟! نه‌مه له میژوودا وینه نه‌بوو. کوردستان همرگیز بۆ هیچ داگیرکهریک ته‌واو نه‌هاتۆته بهر که‌مهند. همر له زه‌مانی ناشۆروه هه‌تا نیستاش زۆر به فوئد و تیزی ده‌گۆ داگیرکهرانی پاچروه. ناشۆری، نیرانی، به‌ری، پۆمانی و یۆنانی بۆ سه‌روکوت کردنی کوردان و داگیرکردنی کوردستان له‌شکری زۆریان هه‌تاوه به‌لام هه‌چیان وه‌ک مه‌لانی‌دیرسی به‌یعتیان پی نه‌کراوه. نمو پیاهه به وریایی و سیاهت زانی خۆی، کارینکی وای کرد عوسمانی به‌یگه‌رته ناو پهنجمی خۆیانوه و نمو به‌ره‌ر گه‌ردیان پی به‌گه‌مین.

فرمانی سولتان سلیم -که بۆ مه‌لانی‌دیرس نووسراوه- تورکیه که له تاج‌التواریسخی خواجه سه‌عده‌دین، ←

→ بهرگی ۲، ۳۲۲۲ دا همیه. علی‌عمومی کردوویسته عمریمی و ده‌گمل تورکیه‌کدا له خولاسی تاریخی کسور و کوردستانی نه‌میس زه‌کریدا خستوویسته کناری لاپری ۱۷۲ و ۱۷۳ وه. من له تورکیه‌کیموه ورمسگتیا. هژار

فرمانی به شان و شکزی شاهانه:

سرداری شتزانان! پشموای ناکار جوانان! پنبوری شایستی تعریفه! شاردزای دستوری شریعت! کاراصی گری رهانی! تیشکدیری ناسزی بی‌گومانی! نموونی په‌کتاپهرست و خواخوازان! ممولانا ده‌کیمه‌دینی چهاران! خوا بز کرداری چاکت بیتلی.

به‌گمیشنی فرمانی به‌رز و پیروزمان لیت روون بی که نامه‌کمت گمیشه سمره‌رانی به‌ختموهرمان و مسوودی پی داین که به‌بژنه‌ی نپوه و له‌سایه‌ی ده‌پاکی و خوداپهرستی و پاستی و دروستیانوه، هممو لیوای دیاربه‌کر گیرا. منیش هر وام ده‌تو راده‌دیت! پروت سپی بی. نه‌گهر خوی گموره همز بکا ده‌بیه هزی گرتنی هممو لیوکانی‌تیریش. گش چاوه‌دیزی به‌ری شاهانه‌مان پروی ده‌تویه و ده‌ریارت ده‌گری. ده‌گمل موچه‌ی تا دوی شمشه‌کانی مسباره‌کدا، دوو هزار فلوری و گموتیکی سمز و به‌کی وشگ و دوو پارچه فاسون و دوو چوخ و گموتیکی خوری ناستم کوله سمز و گموتیکی بر کوله و شگ و شیرتکی کالان زیت و کیخایه‌کی فم‌نگیمان بز ناردی. له‌خوا ده‌خوازم به دلخوژی و لم‌شاغی وهریان بگری و له‌خوتیان به‌خت گمی و به‌رانبهر به‌خزمتکاری و دلسوزی و پاستیت، شیاوی ناوړندانه‌مو شاهانی شکزدارمان بی.

چونکه نمو میرانه له‌دیاره‌گروه هاتوون و دوی تو کفرون، تو ده‌زانی چوون و کام نازانوایان پی ره‌وايه و چمن‌دیان لی ده‌دشتموه و له‌سنجفان چیان پی بپری باشه و له‌و دابه‌شدا گمراک هر کس به‌پستی خزمت و دلسوزیموه لیتی پروان. نمو چند فرمانتکی سپیم بز ناردی و توپردی شاهانی به‌سهره‌میه که به‌رسته دست. جی شانازی میره‌گموره‌کان و پشتیوانی زل و مزنه‌کان و جی گموره و له‌پش، پایهمرز و به‌ریز، له‌خودای بی‌تازموه یاری دراو، میری میرانی دیاربه‌کر (محممد) همیه‌میشه به‌ختیار بی.

پتویسته هر پارچه هرود و ناوتک، هر موجه و دراوتک و هر نازناوتک، به‌میرتک له‌و میرانه ده‌دی، و هر فرمانتک له‌بانی سولتان دمنوسری، هممو له‌دفتری تابیتیدا بنوسری، و بز سمره‌رانی پیروزمانی به‌ری بکمن! تا لیره هم‌لگیر و هیچ شتیک ون نمب.

به‌دریژی باسی نمو سنجفانه بنوس که به‌و میرانه ده‌دین و بشنوسن چوونان داوون و چ نازناتان بز دیرونه‌و و چمن‌دان به‌خشش بز دانان. مرج نمویه نم دابه‌شه له‌ماکی کار زیان نهدا و له‌ناویاندا نیوان تیک نهدا. هرموها چمند کاغزتکی سپیم بز ناردی توپردی شریفیان له‌سره. بز نمو میرانی بنیره که نیازمانه بیانکتیشینه لای خزان. دمی نامی لاوانتموه به‌رتک و پتکی بنوسری و ده‌گمل خلاقی شاهانه بزبان بنیره.

نمو فرمانه شاهانه‌ش ده‌گمل شندازی به‌خشش و هزی چاوه‌دیزیه‌که، له‌دفتری تابیتیدا روونوس بکمن و بز ناستانی منی بنین - که پمانی جیهانه - تا هممو شتیکان له‌بر چار بی. له‌و بابتموه کاروباری شاهانه به‌نارموزی من یتک هاتوه. خودای به‌رز همزکا، هوساری به‌زمیم بز نمو لایه ورده‌پهرخی و پتر چاکمی شاهانیمان بی ره‌وا ده‌بینم.

بۆ میسرگرتن، دهوژن ناوزهنگی به زهر و زهنگی شاهانهدا بووه. لهویش ههلبهستهی زۆر به کاکلی به
بهژن و بالای سولتان ههلبهگرتووه و له قهسیدیگدا دهدهدل دهکا و نمو چهند تاکانم لی ههلبهژاردوون:

تا نهمزانین له بهروه‌دایه، نه‌من به‌یره‌وم

رۆژ هه‌تا پۆژی کمر و گا بهی، له تاریکه‌شوم

هر نهمزانه وه‌کووه بان بانکه له بان زهی و زهی

منی زاناش به زگی به‌رسی له خه‌پلیک ده‌نوم

نهم و نمو پۆژ و شه‌وی شادییه، خۆشی و به‌زمه

ده‌م له پووشم منی به‌چاره، نه‌ نه‌مم و نه‌ نوم

وا گریهان که له لات ته‌نبدل و به‌یکاره‌م من

خۆ له پشی نۆکه‌ری تۆدا دل و باوه‌ پته‌وم

زۆر که‌ست برده‌به‌ره‌وژوو و به‌ ریکت پرکرد

من گلیشم نه‌ه رایخه‌م، سه‌ی سه‌ر خیز و چه‌وم

خه‌زم و خه‌زانی نه‌دارم که له که‌وردستانن

هر که‌سه چاوی له په‌نگامه که فریای به‌کوم

شوینی تۆ که‌موتسم و لام وابوو له به‌یرت ناچم

نیسته بۆ نانێ گه‌ره‌ک به‌یتر و به‌ه وێدا به‌یره‌وم

→ وا نیستاش که‌وی نه‌ردوولی (ئیسماعیلی گومرا)، هوسین به‌گ و بارام به‌گ ناوی نارده‌ته‌ خه‌مته
به‌ختیارسان. به‌ زمان و به‌ نووسین هه‌موو جه‌وه به‌نده‌یی خۆی ده‌خوینی و ده‌یاپه‌تیه‌وه و به‌ زمان‌لوسی و پۆن تێدان
ده‌یه‌وی ده‌گه‌لی ناشت به‌م و گوتویه: هه‌رچی من به‌موی و نارده‌زوو به‌کم سه‌ به‌ن خۆ گرتن- ده‌یکا. به‌لام به‌لێن و
ده‌سوژی جیگه‌ی باوه‌م نه‌ه. له‌به‌ر شه‌وه هه‌ر دوو پاسپاره‌دم گرتن و خه‌سته قه‌لای ده‌یمقووه و پیاده‌کانی‌شانم
هاویشته قه‌لای «کلیدالجه‌ر». له سه‌ر تۆش پێنیه‌سته ده‌ریاره‌ی ناویرای بارکه‌وتوو، زۆر به‌اش به‌یسه‌ر به‌که‌یه‌وه و هه‌ر
نیستا به‌یسه‌ر لی به‌که‌وه بۆ به‌ره‌وه‌ندی ده‌ولتی پایهدار و له گه‌شه‌مان تیکۆشه‌ر به‌!

له کۆتاییدا به‌ هه‌مینه‌م که زۆر ناکاری به‌اش و ناسه‌واری جوان له تۆ دیار به‌دا. شه‌وه‌ش به‌زانه‌ پشته‌ی خۆت به‌ ته‌وییه‌ی
په‌ڕه‌زمانه‌وه به‌هسته. نیه‌وه‌یستی شه‌شه‌کانی مه‌بارکه‌، ساڵی ۹۲۱، باره‌گای خه‌لیفه، نه‌درنه‌.

گمر بزانی که چه زانم و خاوهن هونرم

تیده گمی چندی کرم، هیندبه زانین قه لوم

دمستی نیدریسه به داوینتسمویه و لیم پروونه

نایه لی چیدی له سرمان و له برسان نه خوم

ژیننامهی هشت پادشای عوسمانیانی، به نزیکه‌ی هشتاهزار شیخری جوان و تهر و له‌بار هونمۆتموه؛ که به راستی بز رهوانی دادی داوه و له ویزه‌دا گۆی هونمیری بردۆتموه و ناوی ناوه ههشت به‌ههشت. که شانیسماعیل پمیدا بوو، شیعه‌گمیری برمو پیندا. مه‌لائیدریس مینۆووی نموسای به نه‌بجمدی بز ئیجاد کرد؛ پسته‌گانی «مذهب ناحق» پر به پیستی ده‌هاتمویه. شانیسماعیل که نممهی بیست، مه‌ولانا که مالمدین ته‌بیبی شیرازی - که هه‌مده‌م و هه‌منشین هه‌میشه‌ی بوو- بیان کرده‌کن خۆی و فرموی: نامه بز مه‌لا بنووسه و لیتی بیرسه نهم تاریخه‌ کاری شه‌ بیان نا؟ که مالمدین نامه‌یه‌کی نهرم و خوش و دۆستانه‌ی بز مه‌لا نارد و نهم پرسه‌شی تیندا گونجاند. مه‌لائیدریس له وهرامدا نووسی: به‌لێ من گوتوممه‌ به‌لام راستی رسته‌ی عمر به‌یه و نیازم «مذهبننا حق»^۱ به‌وه. شانیسماعیل وهرامه‌که‌ی به دل بووه و له مه‌لای گپه‌راوه‌تموه که بچته لای و بی‌کاته هاو‌نشین خۆی. مه‌لا نه‌چووه و له وهرامدا قه‌سیده‌یه‌کی بز ناردوه که من چه‌ند تاکه به‌یتیکیان لیتره‌دا ده‌خه‌مه‌ به‌ر چاو:

که به‌مده‌و نۆکه‌ری خۆت باش بناسی باشتره‌ می‌رم

له می‌ژه نۆکه‌ری شوخانه‌دانمن باب و باپی‌رم

ده‌زانی بابی به‌نهد به‌واوه پیره‌ت درزی داداوه؟

خوداناسینی فیرکرد و له پرتگی چموتی لاداره

منیش لای شاه‌ی حمیده‌ر به‌ووم و بز من تا بلتی چاپوو

نزیکه‌ی و هۆگریمان راست وه‌کوو شیر و شه‌کر وابوو

۱- مذهب ناحق: معزمی نارموا. مذهبناحق: معزمی نیمه‌ه‌راوه‌ه‌ژار

له بارهی خزم و خۆشت ږاکه بڼ قوروعان و سپاره

له هر جی ناوی نیسماعيله نیدرسی له لا دیاره

نمبرولمزلې کورپشی زور زانا و هونرمه ند بوو. له زه مانې سولتان سولیماني بهه شته لاند به ده فتمرداری شاری پڅمښلی سرفیراز کړا. ماومیک له موږ ژياني دهر باز کرد.^۱

دوو کورې زور شایسته ی هېوون بې ناگا له چارمنوسیان له غلتموه له سر کشتی بمر و نسته مېوول ده بنموه و له نه کاوا پای پیچموانه هله ده کا و پایل و پزی هودای هومید ټیکل ده کا و دهریای خه مان پیلان ددها و فرزند ی شو هونرمه ند ده کمونه ناو گنځی به لا و گنځیان ددها و به ناکامی دیانخانه ناو همنای ناکاموه و نه همنگی ممرگی مرڅخوړ، ټییان پڅوړ و بمر و نه مانیان پڅ دها و له پووی جیهانیان راده دا.

که له که ژینی مرڅ، گنځی ممرگ پوړیښی خيگه ده ږدی و چه پوړو ټیل و سول دمځکینی

نمبرولمزلې نه فتمندی د فتمردار - له تاو و سوتی جوړته کورې جوانه ممرگی - وا شپړزه و پېریشان بوو، داوه به نی هلا زناوی تمونی ناواتی ته منی، ده لمری سهر د فتمری دیوانی گیانکیشان هالا و هالوی دلی به کولی، گولی ژيانی ژاکاند و پمنجه ی پشی پڅو لمردن، پېر - پېر هه لی پریواند و بمر شمېزلی نه مان ی دا. جیا له وانیش فرزند ی نیرینه ی نه بوو. به ممرگی شو، ناسه واری خانه دانیان پرایموه.

دیسانه که لهو ماقوله بدلیسیانه - که ناویانگیان دهر کردوه - په گیان شتخ نمبو و تاهیری کوردوه، که زانای زور به ناو و دمنگ، ممولاناعه بدلوه حسان جامی، له کتیبی نهغه حاتدا پاسی ده کا و گډوی

۱ - ماومیک له مغنیا ماموستا بوو. پاشان بوو په قازی تم اېلوس دوايه کړا په د فتمردار و سړوسی ساژ نهو کاره ی کرد و دوايي ژيانی له ناستانه دېگوزمړاند. زور زانا بووه و زور کتیبی نویون. تفسیر حسین واضح و زه خیر خوارزمشای و هر گنپاون و گمناری پڅ تاریخی نیدریس بدلیسی - که باوکی بوو - نویوه. قصص الانبیاء و تاریخی عرساني نهو دایان. دیوانی به فارسی و عربی و تورکی همیه. به دیوانیک لاسای حافیزی شیرازی کردوتموه. مزگوت و فترکيه کی له گېره کی تیخانه کردوه و هر به ناوی خیمسی. سالی ۹۸۲ ه. (۱۵۷۳ ز.) مردوه.

بە وەدەم و پىرۆزى، والە گەرەكى كسورە لە لای خۆرنشینى بدلیس.

شوكرى شاعیر، كە سەردەمىك لای مىرانی توركمان و پۆژگارتەك لای شەرفخانەى بدلیس بوو، پاشان كەوتە پىزى ھەمدەمانى سولتان سەلىمخان و پووداوى زەمانى ئەوى بە شێر ھۆنىوتمو و بە راستیش گالەى كردوو و بە سەلىمخانەى ناواناوە. لەتەیفى پۆمى خاوەنى تەزكەرى شەرعەراى توركى ناوى ئەویشى نووسىو: مەندالى شارى بدلیسە.

مەبەست ئەو: كە ھەمیشە شارى بدلیس مەكۆى دانا و زاناىان و بنكەى بە ھۆش و گۆشان و پەرورەندەى خۆتەنن بوو. ئوستادى جى بەرز و بەرێز مەولانا مەوسا - كە ئىستا مامۆستای فێرگەى شوكرەس- لە مەولانا شاحوینى باپىرى خۆى - كە زۆر ژیاو و دوازدەپەیلەكى دەسالى لە سەر دىناو و داواو: واتا: سەدوپیست ساڵ ماو- چیرۆكى خۆشى بیستوو و بۆ نووسەرى ئەم پەرمانەى گێراپمو: كە: بارام بەگى زولقەدرى لە برىكارى شانىسماعیل، پارێزگارى عەدەلجەواز و ئەرچیش و بارگىرى پى سپێرابوو. كارگوزارانی شەرفخان لە ئەخلاق و سەركەوشەمان دامەزرا بوون. ئەو دوو ھێزە تێك گىران و ھەرا قەوما. شەرفخان لە بدلیسمو شێخ نەمىرى بلباسى نارد كە سەرىمەشتى شەپ بكا پێنجەد فەقى و مەلای بدلیس تىروكەوانیان ھەلگرت و بۆخەزا پەگەلى كەوتن؛ وێرەى ئەو چوونە ئەرچیش.

ناوھەواى سازگارى شارى بدلیس بە نووسین پەسنى نادى: شىبای نەرمى شوگارانى و گەشت و سەیرانى باغانى و جوانى دام و دەزگاكانى، لە وزەى لىدوان بەدەرە.

سەردەستەى بەرەى مىرخاسان كە خەلیفەى شێخەلىسلام، مەولانا عەبدولخەللاق كۆپى شێخەسەن خێزانى، كە خەلیفەى شێخەعەبدوللاى بەدەخشانى و گومبەزى پر لە پۆشاكى لە نزىكى گۆلەمەیدانە و جێى پەوا بوونى نزایە و سەرزنجىرەى تەرىقىتەیان شێخ پوكنەدەین عەلانوودەلى سەننایە -رازى لای خۆدا پىرۆز بى- لە مرخى گەوھەریارىمە، سەروارى و دوو داوەرەو و لە پەسندى ناوھەواى خۆش و نەرمى بدلیسیدا، ئەم چەند شێرانەى نووسىو:

ئەى دۆ وەرە تا ماوى رابوێترە لە بدلیسا

تا سەرومەكى لى بى نەرخى نە فەوى عیسا

کوا خدري نهمر بایں لسم نساوه بکا چیتوی
 چمندهی همیه ناوی ژین لیم پروونه که دهمیریزی
 باغساتی به هشت کوانی؟ با دهر کموی خزانسی
 دهر ویش وهره نمو ساکه و کولکت له گرهو دانسی
 هوی که دهمانزانی له گره چ به هشتیکه؟
 بیتیان بوو له جیتی خویان لایان وهسوو نهشتیکه
 کسم لیره بهرامی خوش نافروشی نرخ ناکا
 سد بونی به هشت بمو همر دم له هوای پاکا
 زریان که دهغه زدار بسو سورایموه چمند سالتک
 بز توی که دهرمان بوو نیمیزیموه تسوزکالتک
 دار و دهمونی پسر گول، باخ و پزی پسر میوه
 دهشت و دهری پرهنگیوه کینروکه زی خه ملیوه
 بدلیسه مه کوی پازان بز دلبر و چاروازان
 یتک هینمره بز نیازان جی په سنه له لای چازان

کوی زستان - له بهر بهر و مژ و بزوان - خه لکی بدلیس سه غلته دهمن. به لام دیسان سرما و
 سۆلی هینده به سۆزه و گمز نیه بیان نیشینی.

دارا و نمدار و ناوونجی و نامز و غمواره و شاره می، ناوردوویان له سمر داره. باری داری
 قه لاشکری - نموده دی نیستر هه لده گری - نرخى دره میگی زیوه که ده کاته دوازه ناقچه.
 سووته مهنی گرمواوایش همر شیزنگه. هیندیک جاران له پیمندانی زستاندا، بهر ریگایان هه لده نی و
 ریگمی هاتوچوو دهمستی.

همر له زور له میژینه وه سولتانی دادگمر و خونکارانی خاوه نشکۆ - له سۆنگمی شاری پاریزی -
 موسولمان و کافره کانی نهم شارمیان به فرمانان له باج و یتاک لاداره و نهفرین نامهشیان نووسیوه بز
 همر کسی دسته لاتبار، که له فرمانه کان لادا.

فرمانروایانی بدلیس بفرمودای یهك، مزگموت و تهكیه و پشوگه و فیزگه و خانمقا و گمرماو و پردیان لی کردوه. بیستویسهك پردمردینه له ناو شارهكدا همیه؛ مردم لیتیان دهمپرنهوه. شازده گمپهگ و هشت گمرماو^۱ و چوار مزگموتی گمورهی همیه. مزگموتیکیان له پیشودا کلیسای همرهمنیان بروه؛ نمو کاتمی لمشکری نیسلام نم ولاتمیان گرتوه، کردویانته مزگموت و قزله مسجیدی پی ده لنین. یه کی تریان سه لجوقیه کان کردویانه و میژوی دروست کرانه کدی به خهتی کوفی نووسراوه و ناوی مزگموته کزنمیه. یه کیکی تر میرشه مسه دین و برای کاژپه دهریشیک له نهیشتی گولمهیداندا چی کریه و ناوی لی ناوه شه مسیه. نوژگهی چوارهم شهره فغانی باوه پیرمی منی همزار ده گمف فیزگه و دهریش دانیک له تاخاماردین کردویه و ناوی ناوه شه رفییه. مزگموت کان پیشنوژ و بانگدهریان همیه و مووچمشیان خمیلی فرهیه. لهو رۆژوه که ری و شوینی نیسلامهتی پیدا بوه هتا نیستا، پروات وایی جارنك نمبوه نوژی همینی و نوژی به گمل له شاری بدلیس نه کرابی.

منی همزار پینچ فیزگم لی بنیاد ناوه: خمتیبیه، حاجی به گییه، شوکریه، نیدرسییه، نیخلاسییه؛ لای خانمقا کدی شه مسیهمن. سالی نۆسه دونه و تونۆ سرم گرتوون و نیستاکه سپن له فقهی، هوزانانی هه لبارده و مه لا چاگانی دیارده - بۆ فیزکاری - له فیزگه کان دامه زاون. مولانا خدری بهی^۲ - که بۆ ری و شوینی شافعی و مانا کردنی قورعان و فرموده کانی پیغه مبر زانابه کی برۆنمیه و ده لنین همر کس لای خویندبی خوا ناواتی یتك هیناوه - دهریژی شهره فیهیه. بمریز شه مسه دین مولانا مه مددی شمرانشی - که بۆ گرتنوهی مانای قورعان و باسی عاسمان و «منطق» و «کلام» زۆر کارامیه و به ناگارتهمزی له کوردستاندا و له لای مه لایان زۆر جینگه بمرزه - مامۆستای فیزگهی نیخلاسییهیه. نایسنزان و مه لا چاک و خویاریز و راست و پاک، مولانا محهممد زهرقی، سۆفی فیزگهی حاجی به گییه به دستومهیه و درسی تیندا ده لیتسهوه. مولانا عبداللای پشهك - که زۆر زانا و به هونره - به فرمانی ناستانه، خوی کردۆته هه مه کارهی نیدرسییه و قۆلی

۱- له دهنوسیکدا بیست گمرماو. عمونی

۲- له دهنوسیکدا خهر خیزانی. عمونی

بۆ لاسمەر کیشراوه.

مەردمی تری شاره که - له پیشه‌وەر و کاسبکار - ههشتهمه دوکانیکیان ههیه. له ناوشادا شوینی بههره‌ده‌ر زۆر ههیه. به تایبەتی بلیستی دادگەر و دادیار و خێرومه‌ند و چاکه‌کار و باریزکاری داماوان و په‌سیوی لیقه‌وماوان و دلمۆزی خێنده‌واران و هه‌لبژاردە‌ی سەرداران و خۆشەوێستی خۆنکاران و چی باویری سولتانان، خوسره‌ویاشاکۆنه‌ میسرێ میرانی وان - به‌ر بارانی به‌ پێژه‌وی چاکه و به‌زم‌وی خوا که‌وێ - دوو گەرمای له‌ مەر مەر و دوخان و سه‌د دووکانیکی دوو‌هه‌روازه و دووه‌لاڵ‌خانه و ئیدیشی دروست کردوون و ده‌قه‌به‌لی ده‌روێش‌دانی «ره‌ه‌وا»یی کردوون و جگه‌ له‌وه که سود و به‌هرمان زۆره‌، شاره‌که‌شیان جوان کردووه‌. ورده‌کاری وێه‌وان و پراوێز و گه‌ست‌ولفت جوان و پیتۆڵ و دهم و پل په‌وان و شاره‌زا له‌ هونرمه‌ندی، محمه‌مه‌دجان نه‌فه‌ندی که به‌ په‌گه‌ز قازی‌زاده‌و نه‌جیبه‌زاده‌ی نهم ناوه‌یه و باب و کالانی تم و تم پله و پایه‌ی به‌رزیا‌ن بووه‌، بۆ مێژووی نمو کرده‌وانه‌ پستی «بنای خسروانه‌»یی هاتۆته‌ بێر^۱.

سەرباری نهم کاره‌چاکه‌ش دوو پێژۆه‌ی زۆر گرینگی خسته‌ کار و به‌ ماوه‌یه‌کی پڕه‌ندک، سه‌رله‌به‌ری گه‌یاندنی و هه‌موو کەس نافه‌رینی کرد. یه‌که‌میان ناوایی په‌ه‌وا له‌ نێوان گوندی تاتوان و شاری بدلیس هه‌لکه‌وتوووه‌، دوو کاروانسرای هه‌راو و ده‌روێش‌دانیکی بلند و گه‌رم‌اوێکی به‌ دیسه‌من و مزگه‌وتیکی له‌ گیان خۆش و ده‌دوکانی شتخ‌روشان له‌ ناوایه‌که‌دا هه‌یه. به‌ سه‌ودای دوازه‌هه‌زار گه‌ز ناوه‌کانیه‌کی هه‌تاه‌و و سی ماڵ فه‌له و موسلمانێ له‌ ده‌رویه‌ر دامه‌زراندوون و نمو زه‌ویانه‌ی که پادشای خوالیخ‌خۆش‌بوو سولتان‌مه‌رادخان به‌ به‌خشش دابوو، به‌ خوسره‌ویاشاده‌قه‌به‌لی په‌ه‌وای کردووه‌ و ده‌راسته‌ی بۆ پێت‌پواران و میوانان ده‌دری به‌ شۆریا و چرا و نان، مێ و سه‌مرناس، پووت و که‌سه‌س، تورك و تاجیک، عەرب، عه‌جەم، به‌نده‌و نازاد و که‌سه‌مناس، هه‌ر که‌سه‌نیک شوو بگاته‌ وێ - به‌ پیتی پله‌ی - به‌ خێو ده‌کرێ. شوینیکی زۆر کوێستانیشه‌؛ گه‌رچی له‌ نێوان باژێر و تاتوانیدا گوندی زۆر و کاروانسرای زه‌ه‌وند هه‌یه، به‌لام به‌ هۆی به‌فری فره و سه‌رمای زۆری - که‌ سالتیک له‌ ناو سالاندا هه‌ر جارێ به‌فر باریوه‌، خه‌لکی بدلیس پیت‌پوارانه‌، هه‌موو چه‌لان، له‌ سه‌رانه‌ری زستاندا، له‌ شیتست به‌ست

۱ - «بنای خسروانه» به‌ حیسابی ئه‌بجد ده‌یه‌ته ۹۸۵. هه‌زار

که متری نمبوه - همو کزینکی زستانه‌ی، چمند ریتونگ و بازرگانیک لمو رینه سمرما بردوونی. له پادشایانی پیشین و فرمانه‌یوایانی گموره به تاییمتی باب و کالی پایهمیزی نم هه‌زاره، چمند جارنک لئی وه‌خو کهوتون که نم شاه‌دانیه ساز کن. نیتاش شوتنمواری دیوارانیان له پتیمه بلندتر ماوه. به‌لام به هژی دنیا شیتوان، نموانیش لییان شیتاوه و به سمرنه‌گرتوویی ماوه.

ناره‌زوو زۆره و پای ژسان سه‌خته   شاخو بۆ کی بی نم ته‌خت و به‌خته؟

وا نیتاش بیست سال زیاتره که له سایه‌ی کار باشی نمو پاشاخوالیخوشبوه، هیچ گیاندارنیک له په‌هویه به سمرمایه نهمردوه. حاجی و ریتیوار و بازرگان - به بی‌ترس و دلتمی - تینه‌په‌رن. دووه‌مین: له شاری وانیش مزگموتیکی تهرز و به‌رز و فیرگه‌یه‌ک و نیرگه‌یه‌ک و گۆشه‌یه‌کی دهروشانی خوش و جوانی بنیاد ناوه. قورعان‌خوینی خوش‌ناواز و خه‌لکه‌دوینی سهریرزه‌ک و بانگده‌ری سه‌لا و بانگمه‌وان و زارا و شیرین و ناهه‌نگزان و مسجیری ژیکه‌له و پروخوش، لمو نوژگه‌یه دامه‌زاون و همر کس به گۆیه‌ی شرکی خۆی، مروچه‌ی بۆ دیاری کراوه. دوا به دوا ی همر پیتنج نوژه‌گان، بۆ شاد بوونی گیانی پاکی به گهل فاتیه‌ا ده‌خوینن.

شه‌وانی هه‌ینی و دووه‌ه‌وان خه‌تمی قورعانی لی ده‌کری و به بی گومان گیانی پاکی نمو گموره‌یه ودم و پیته‌که‌ی وهرده‌گری.

سینه‌مه‌ینیان: نووسری نم پوه‌په‌انه و ناپۆره‌ی هۆزی پۆزه‌کی - که ماوه‌یه‌ک سه‌رگه‌ردانی بیابانی په‌شیمانی و نوقمی ده‌ریای گومرایی بووین و چلوچوار سال له دس به‌دکار ملک و ماژ و زیند و ه‌موالمان جیه‌یتشت و کموتینه ناو قزلباشان و به بیستنی قسه‌ی سووکی ناکه‌سه‌مه‌چه و به‌دناکاران گرفتار بووین - خوسره‌ویاشابوه پتیمه و پتشانده‌رمان و له نازارمان بوو به دهرمان و زۆری نهرک و نازار کیتاشان له دیوچارپی دهرکیتشین و پتشان کمو و ه‌تیناپیمه ناو باخچه‌ی بی چلی نیسلام و گه‌یشتمه‌وه نیشتمانی خوشمویست و شوینی باب و بایه‌رانم.

۱- ده‌یشدا گرتی دوو کاری زۆد گرینگی کردوه، وا سینه‌مه‌یشی خسته سه‌را جه‌میل

پوخته‌ی وقار

منی همزار ویرای نریک به همزار کمس ژن و پیار و زورهان و لاو، گملیک سالان له بمر خودا پاراینموه
بمانبانه‌موه ناو نیسلام. خودا نرای رهاا کردین و خوسروپاشابوو به سمهب. کوششی نمو پیاهه کردی
و ته‌قلای نمو پاشایه دای، له نمندازه چوویووه ده‌ری. کاری نمو بوو که پادشای خوالیتخوشبجو له
نخچیموان ناردیه شوینم و ده‌گمل نمو همزاره زیله‌ی به تاسوخ و پسره‌وازه، هاوردینیموه ناو
مه‌لبنده‌کانی نیسلام و چاومان به زید روشن بژوه و به‌ختمور و سرفراز بووین. سوپاس بز خوا.

نه‌خلات

ناوچه‌کانی دورویمری بدلیسیش هر یه‌کجار خوشن. ناوچه‌ی نه‌خلات -که شاره‌ک‌ی شوینموری
کمونارایه و له پژگاری نوشیرواندا جاماسب^۱ی مامی له سر بوو، له دوایشدا پایته‌ختی پادشایانی
نمرمن بووه- هه‌وای له نمندازه به‌ددر خوشه. باغات و رمزی بیتادمو هه‌موو جوره میوه‌ی هه‌یه و
نمنانت شیلانه و سیتی له دنیاا ب‌تینمیه. زور سیتی له کیشانه‌دا برانمبر به سهد دره‌مه! سیتی
نه‌خلات لای نمرمن و نازربایجان به‌ناویانگه. هرمتی زور باشیشی هه‌یه.

مرگموت و فیرگه و خانه‌قا و ته‌کیه و دهروشدانی زورن و فرهش زانای به‌ناویانگ و چاک و پی‌ری
لن هه‌لک‌موتوون. یه‌ک له‌وانه سید‌هوسینی نه‌خلاتی^۲ یه^۳ که هه‌م شینگ و هه‌م مه‌لا بووه و له
جه‌فری جامیع^۴ زانینا له دنیا ناویانگی هه‌بووه. به زه‌بری جه‌فر زانیویه که چینگیزخان پمیدا ده‌بی و
نیران و تووران تیک ده‌دا و هر پتسه‌کی به‌ر له‌وه بین- دوازه‌هه‌زار مالی خزم و دوست و پسرانی
شوین خوی داوه و نیشتمانیان جن هیشتوه و چوونه‌ته میسر و تا چنگی چینگیزی سرگ به‌رگی
ژینی لن دادری، هر له‌وی بوو. نیتستاش گومبه‌زی پی‌رزوی له‌وی جینگ‌ی نیازانه و له میسر

۱- کوری فمرووز، کوری پمزدیگوره. فمرووز بیسته‌مین پادشای ساسانیه. جه‌میل

۲- رمنگه نیازی حوسین، کوری یوسف، کوری هملی خلاتی به‌ناویانگ بن که سالی ۷۹۵.ک (۱۳۹۴.ز) هانزته دنیا
و له تموریز وستانی خوینموه و له جزیر بوته قازی و فیرکار و چووته قاهیره و شام و هج و له مه‌ککه ماومنه‌و و
سالی ۸۵۹.ک (۱۴۶۴.ز) له‌وی مردوه. جه‌میل [۱۲] چنگیز سالی ۱۲۲۷.ز مردوه. هه‌زار

۳- پی‌تزانیشی بن دلتین؛ گویا هه‌موو نه‌پینه‌کی دوا‌زوی بن دزمان. جه‌میل

گهره کیتک همیده، تاخی نه خلایانی ناوه.

یه کی تریان مهولانا مه حیدینی نه خلاییه. که بز ژماره و پیتوان و زانستی له مەر عاسمانان، زۆر کارامه و زانا بووه. کاتی که نمیسره دین مسحه مه دی تووسی به فرمانی هه لاکۆخان له مەرغهی لای تموریزی روانگی داده مەزاند و خەریک بوو زیجی دهنووسی، مهولانی برده لای خۆی و وێرای نمو و مونهیده دین عمرووزی و نه جمه دین دهییرانی قەزوینی، نمو نمرکیان نه انجام داوه.

له رۆژگاری نیسلامیدا نه خلای زۆر بمره لا بسوه و زۆر جاران کاول کراوه. سالی ٦٢٦ ک. (١٢٢٩ ز.) سولتان جهلاله دین خواړه زمشابه زۆری زۆرهاری له بمر چنگ و پلی سه لجهو قیانی هیتا دمر و کوشتاری زۆری تیتا کرد. نمو جار مغولی هاتنه سمر و وێرانکاری له نەندازه به دمر بووه. سالی ٦٤٤ ک. (١٢٤٦ ز.) بومعه لمرزیتیکی وای تووش بسو، زۆریه زۆری خانوه کانی همر فاندن. سالی ٩٥٥ ک. (١٥٤٨ ز.) چلهی زستان، شاتماسب دهووی قهلاقی نه خلای داو له بمر چمنگی پیاده کانی سولتان سولیمان خانی دهرتیا و فرمانی دابه سعایتیک قهلاکیان دهگهژ زوی پیتک کردهوه. له پاشانیش سولتان سولیمان خانی خهزا کمر خۆی دهشار و دژی پیتشو نه گمیاند و له سمر پۆخی دمریاچه که، قهلا و شووه کهمی دامهزاند و له سایه نهم ناڵ و گۆپه، کۆنشار تمواو وێران بوو؛ شاری تازهش ناوا نه بوو.

جیهان کۆختیکه وێران له سمر پیتبازی لافاوا

به دهمتی گۆچ و چمنگی خاک و خۆل، چاواي ده کهمی ناوا؟

نیستاش همرگا شوینماری شاری وێران ده دهنهوه، خانی و خان و گهرماوی له بمره تاشراو و مەر مەر تیتا ده کار کراو، دهرده کومن.

مووش

نەویش همر سمر به بدلیسه. شاریکی زۆر کموتارایه و ناسهواری وارش و قهلاقی له میژینهی نیستمش ماره. له پۆزگاری دمهتلانی باب و کالی نهم ههزاره سمر گمردانه، قهلاقی مووش مهوادی فرسه خیتک

له باکوړې شاره کموه له سمر کهژنیک هه لکمو تېو. گدلیک سالان ناوهدان بوو. پاشان سولتانی خهزا کهر
خوی لږ کردمویرانکمر و له کمرستهی دار و پردوی، له سمر گردهیک نیسوی دژیکسی کمونارای ساز
کردهوه و په نجا کمسیکی دژدار و تزیچی و کملویلی پینداویستی بژ دیاری کرد.

نرممنی به مژ دهلین «موش». له بهر مژ و دومانس زږر، دار و باری گشه ناکا، بهلام له
دهوری شاره که هیندیک پمزی همنگور همیه. رمزه کانیان له سمر تمپک و له قه دی کیوان ناشتوه.
میتی نموی نه گمر له بهرزیی نمیی و نه گمر به عمرزدا پانه کشی، بهری نابی. تنانته ناشی نمو میوه
بخوړنه سمر سنده گلش.

دانموتلسمی همه جره و همزنیشی بیتاد دمی. دهشتی باش و لمورگی بژوینی زږر.
دهشته کیه کانی وینده ری گا و گامیش و پمزی فره به خیر ده کمن. نموان جووت به کوتان ده کمن بهلام
لهبری جژه گایک بیستو چوار لینگی تیده کمن. تورک به دهشتی موش دهلین: موش نمواسی.
ممودای تیکر ای پاستایه کی ده دوازه فرسخ دریژه و له چوار تا پینچ فرسخ پانه و تژی له گول و
پړخانه.

دهوری دهشته که کتواته و کیره کانیسی جهنگلی پی و چوغر و تژی بهر و سموز و شینن. چاوه و
کانی و پروباری زږر پرون و تمزی و به تموزم له بهرزیی کمزانموه سمر بهر ژیر فرکیانه و له دهشت
به کتر ده گرنموه. چه می فورات له باکوړې نمو دهشتموه سمر هله دده و سی په کی دهشته که دهبی و
بهرو باشو پ تیده پمپی. چه می ناوداری قهر سو جوانای چپای نه مروودو له خاومری مووشوه دی و
به ناومندی نمو دهشته وک به هه شته ا چندی خوا حمز کا مشمیه. بازی چمر مرگ - که بالدارنکی
نایابه - له لیر موی وی همیه و داری لایش بازی سپی به سمرهوه.

هه مورو وهرزی سموزه و هه مودده بهار	به هه شتی که دهوری چپ و لیر موار
چلوی همر یه کی بهرگ و سازنیک له بهر	هه مورو پیر داریکی بازنیک له سمر
له رینی نه مامان به سمد نازوه	به زم گیتی بالدار به سمد سازوه
له بهر ناوی کانیای که وسر به زیو	به زستانی گمرمه و به هاوین تعزیر
به همر لایه کا لا ده کی همر گول	له چاو هیزی بینین و فینکی دل

لمو میرگ و میرخوزاردا نزدیکه سد مال همرهمنی له دهوری یهك كۆ بوونهوه و لهولا و لهملای دهشتهكهشدا گوندی موسولمانان همنه.

همه مدوللا مستوفی گوتمی: له زهمانی پادشایانی چمنگیزیدا پیتاکی مووش سێ چهل بیست و نۆ هزار و پینچسهد زێڤ بووه. کاتی سولتان سولهیمان خانی خهزاگر ناوچهی بدلیسی پرگار کرد و چاری پیتا خشاندهوه، جیا له داهااتی نهوقاف و زوی و زاری هومایونی، داهااتی عوسمانی له مووش به سهراڤه‌ی چواره‌زار کافریشموه -که له سه‌ر پیتودانی پیشوو همر کس ده‌بوو هه‌فتا ئاچه سه‌راڤه‌ بدا- تیکرا ده‌کاته پینچسهد و سی و سێه‌زار و سێسهد و بیست و چوار ئاچه. که دوازه‌ئاچه‌ی عوسمانی مسالایک زێوی بی‌خه‌وشه.

ده‌لێن به‌ر له نیسلاهمتی -که ئهره‌من ده‌سته‌لاتدار بوون- فرمانی‌ه‌وی نه‌وساگی مووش، پوژتیک له‌شکری خۆی پانا. ده‌ژێر سوارانی سوپادا شه‌شه‌د نه‌سپی هه‌بله‌قی دیت؛ هه‌شتا ناخی هه‌لکیشه‌وه و گوته‌یه‌تی: «مووش سه‌رداری به‌ مشووری له سه‌ر نیه!»

خه‌فص

ناوچه‌ی به‌ناویانگی بدلیس یه‌کێکی‌ترین خه‌نسه؛ که هه‌وارگی زه‌حف هه‌یه. زۆزانی هه‌ره گرینگى سوشه‌هری و بێن‌گۆل و کویتانی شه‌ره‌فه‌دینه. له پوژگاری باب و کالی نووسه‌ری شه‌م په‌لکانه‌دا، په‌ومند و خێلاتی کوردان ده‌هاته‌نه ئهو زۆزانانه و داهاات و قازانجی زۆریان له‌و پێگه‌وه پێده‌گه‌یشته. دوو کانی لێن: په‌کیان ده‌پیشه خویی سپی و نه‌وی‌تر نه‌مگی سووره و داهااتی خویی ئهو دوو جێیه هه‌موو سالایک خۆ له دوازه‌هه‌زار ئاچه ده‌دا. بۆ خه‌رج و باجی دیوانیش به‌راڤه‌ر به‌ مووش دێشمه‌وه. نه‌گه‌رچی نیستا وهرزێر و پاله و فه‌له‌خویی هه‌ره‌منی له جاری جاران که‌مترن، به‌لام گوند و مه‌زراکانی به‌ قه‌به‌ل چوون و تیسارن و هه‌ر نیستاکێ چواره‌سهد پارچه ده‌مبێ به‌ ده‌ست خه‌لکه‌وه‌یه. نه‌سپی که‌حیلی عاره‌بی له مه‌له‌به‌ندی خه‌من هه‌یه. داهااتی زه‌وی و زاریشی هه‌ر ته‌میا دانموتله‌یه. شتی زۆر دیدنه‌ی و سه‌یری زه‌رباری بولانه؛ که چوار ده‌وره‌ی به‌ گومانم فرسه‌خێکه. هه‌میشه‌ ناوی شلویه و قه‌وایکی نا‌مال سووره و چه‌میکیشی له‌به‌ر ده‌روا هه‌ند قه‌واده که هه‌رگیز روون نابێته‌وه.

گۈلنىكى تر لە نىۋانى ئەخلات و بولانق ھەيە، دەرياچەي نازكى پىن دەلەين. ناۋى بى تەندازە پۈۈنە و زۆرىش خۇش و سازگارە. زستانان جۆرىك دەيەستىن كە چوار مانگان كاروانى بە سەردا دەروا. نىزىكى نەروۆز - كە سەھۆل دېتە شەكەستەن - قرچە و گرمەي ھەتا سىن فرسەخ پى دەچى. كاتى سەھۆل لەۋى نەما، نىشانەي ھەوا خۇش بوۈنە. قوپاۋە سوۋرى بەھاران ماسيەكى زۆر لەۋ گۆلموۋە خۇ بە دەم سەرىپىز دادەن و لە ناۋ جۆم و چۆمىلىكى گچكەدا، خۇ دەگرموۋە و ئاپۆرەي خەلكى ناۋچەكە بە گەل دەچنە پراۋەماسى و ھەتا ھەيەكە ھەر كەس ھەرچەندى بخۋازى ماسى ھەيە و پەك ناكەۋى. ماسيەكان زۆر گۆشتيان خۇشە؛ دىزىيان لە نىۋگەز پشەرە. سەمىر نەۋەيە گەراي ناۋزكى ماسيەكان ۋەكۈۋە ژەھرا ھەرچى لىنى بخۋا پىنى دەۋرى. چەند كەمىنىك لە بەرچاۋى خۇم كەمىنىكان لەۋ گەرايە خۋارد، شەۋ و پۆۋنىك بورانمۈۋە بە دەرمەنان پشانمۈۋە و پزگارىيان بوۋ. ھىندىك كارگوزارى دىۋان لىن پراۋىۋن شەۋ ماسيانە پاۋان كەن و بىيانفرۇشن. تەننات لە مەنى ھەۋارىيان بە نىجار گەرت كە قازانچىك بۇ دەۋلەت پىن. بە ھەلگەموت شەۋ چەند سالە ماسى لە گۆل دەرنەكەۋىن و كابرەش ھىچيان دەس نەكەموت.

لە باگۈۋى شارى بىلىس و لە نىۋانى موش و ئەخلات، چىپەيكى مەزەن ھەيە، كىۋى نەۋەروۋى پىن دەلەين. ۋەك دەۋادەم دەگىپنەۋە: نەۋەروۋ زستان لەۋى بوۋە و بۇ ھەۋارىش ھەر لەۋىۋە ھەلگەۋە و لە سەرتۈپكى چىپاكە دام و دەزگاي پادشايانەي بىياد ناۋە. زۆرىەي كاتى لەۋ كۆشكەدا پراۋاردۋە. كاتىك خۋا پەۋى لىن ۋەرگىپرا، كىۋەكەي خستە لەرزۋە و تەپلەسەرى چىا پەما و پۆچۈۋ. لە شۆين قەلە و سەرسەراكە، ناۋەلەقولى.

چىپاى نەۋەروۋ لە زەۋىسەمە بەرزايى دۈۋەھزار گەزە. شەۋ شۆينەي كە داتەپاۋە، ئەندازەي داخزىنەكەي ھەزار و پىنچەمە گەز دەپىن و لە ناۋەندى چىپاكەدا لە ھەر چوار لاۋە پۆچۈۋە و دەرياچەيەكى زۆر ھەرا و لەۋ شۆينەدا پەيدا بوۋە كە چوار دەۋەي پىنچەھزار گەز بىگەرە زىاترىش مەۋادىەتى. ھىند بەردەلانىكى دې و ھىند لىپەۋارىكى چەرە، تەنھا دۈۋەسى پىگە ھەيە مەردەم بىتۋان بىچىن. ۋەلاخەپىش ھەر دۋانن. ناۋى گۆل زۆر پۈۋن و ساردەم دەۋران دەۋرى شەۋ گۆلاۋە دىۋارىكى بەردى پەشى ۋەك شانە ھەنگۈين كۈن كۈنە و لە ھىندىك جەن شەۋ كۈنەنە پەر بوۋنەۋە و بەردەكەي پشەۋ كەردۈۋە و سەنگى زۆرە. ھىندىكىشى زۆر سۈۋكەلەن ۋەك بەردەپىنى خۇمالى وان. تۈركەن سەم جۆرە

بهر دانه ده‌لین «دهوه‌گویری» (چاوه و شتر). قمر اغی خزلی زور که مه؛ به لام نه گمر گل کندلی لی بدوزیموه و بیده‌یموه، ناوی گمر می لی دهرده‌چی.

له لای باکووری چیا که -له پشت‌موره- ناویکی خست و پرش همیه. چمشی نمو گزاسنانمیه که له کووره‌ی ناسنگران پیدا ده‌بی. له سنگینی و له سه‌ختیدا ناسنیش و پاش خۆ دده‌دا. نمو پرش‌اوه که هله‌ده‌چی، که م‌کم بره‌وژیر داده‌خزی. منی هزار وای بز ده‌چم که سال به سال دیته سمری و دوو چمندانه ده‌بیت‌موره. له به‌رزایی سی گمزه‌وه و به گومانم له دریزایی پینج‌سه‌د همتا شه‌ش‌سه‌د گمزه‌دا، له چند شونه‌وه دهرده‌چی. نه‌گمر کم‌سک وای نیاز بی که پارچه‌یکه یه‌ک معنی لمر پرش‌اوه جوئ کاتمه‌وه، تابزی ده‌کری، له شه‌کمتی خزی فل ده‌بی. ده‌سته‌لات همر لای خودایه.

بېرى يەكەم هۆزى پۇژىكى و هۆى ئەم ناوەيان

كەچىل سوارانى ساراي خۇشزوانى و جلىت بازانى دەشتى وىژەوانى، بە واژى راست و زاراۋى رەوانىان لە بارەى پۇژەكىمە فەرموۋىانە: وشەى پۈۈزەكى فارسىيە و بە جىم و شىنىش نووسراۋە؛ بەلام بە بنچىنە ئەم وشمىيە «پۇژە» و «كى» يەكى بۇ يەكىمەتى وەدوۋ خراۋە؛ وەكوۋو پىاۋەكى و شىتەرىش. هېندىكى پىتۇل و زۇرزان دەلەين كاف و يى بە فارسى پالدىنى شتى گچكۆكەم و جىمەكەش كارى عمرەبە؛ لە ھەر كۆى ژىيان بىتتە بەر، جىمىكى لەجى دادەنەن. كوردىش زۇر جار لە جىگەى ژى شىن دەبىژن^۱. جا وەك دەلەين، وىژە نەگەر بىست و چوارە، ھەر يەك وەوانى بەكارە؛ با باسى ھۆزەكە بكمىن. گوايە پۇژىك لە پۇژاندا بىستەرچوار تىرەى سەرەكى لە بەرەبايى پۇژەكى لە نەزىك تاب -كە سەر بە ناۋچەى خوتتە- كۆ بوۋنەمە و بوۋنە دوو بەش. دوازەيان يەكتىريان گرت و ناۋيان لە خۇ نا بلباسى. دوازەھۆز و تىسەرەكىتەر بە قەۋالىسى ناسراۋن. دەلەين قەۋالىس و بلباس دوو ھۆزى بابانەكانن. ناۋى بلبىس و قەۋالىس لە دوو گوندانىش نرپاۋە كە ھان لە ناۋ ھەكارىدا.

پوختەى وتار: كاتى لە تاب كۆ بوۋنەمە، زەۋىيەكانى ئەم ناۋەيان لە ناۋ خۇياندا بەشىمە و بە دىسۆزى يەكتىريان گرت و مەزىنەكىيان بۇ خۇ ھەلبۇارد و بوۋنە ھىزىكى بە پىژ و مىليان لە ولات گرتن نا. پۇژەكى رەسەن نەۋىيە بەشى لە گوندى تاب ھەبى. ئەۋى بەرى نەكەۋتەى، پىتى دەلەين زېرەۋەكى. ئەمسا كە بدلىس و ھەزۆ لە دەست تاۋىت ناۋىكدا بىۋىن -كە نەمەۋى شايانى گورجستان بىۋە- پۇژەكى دەگىزى راپچون و لە ولاتيان تارانەۋە. هېندىك دەلەين ھەزۆ لە گورجى گىسراۋە و بدلىس لە ھۆزى گەردكى. هېندىكى تر لايان وايە ناۋچەى بدلىس لە ناۋ دەسى ھۆزى زوقەيسى^۲ دەرخرا. كامى

۱- نىيازى وايە كە پۇژىكى و پۇژىكى ھىچيان راست نىن و ھەر پۇژەكىيە و واى بە سەر ھاتەۋە؛ ھەزەر

۲- لە دەستەۋىكدا زوقەيشى نووسراۋە. عەمنى

راسته و کام هملیه، نوبال وه ملی چیرۆكی بیژان.

دوای گرتنی حمز و بدلیس چمند ماومیهك له ژیر سایهی سرکۆماری سرداریاندا به سهرهخزی و نارامی رایاننوار و کاتی سهرۆك گیانی پاکي به پیتیردی خودا نهسپارد، نیرینهی لی نهکومتوه و پۆوهکی بی سهر مانوه و ههر کس بۆ لای خۆی ڕاکیشاو نیتوان پسا و پتک وهریون و تپک بهریون و شتیری مولانا هاتنی زۆر به جێیه که فهرمویه:

گهر ولات لیتی نه میتنی فریارهس   مالی ویرانه بی دهس و بی کس
هتیزی فهرمانهوا نه گهر فموتا   قهجه ده پشیتیموه له مرگهوتا

سهرده میتکیش وا ڕابرا، له نهنجامدا سهرهك هۆز و ڕاوێژکهران کۆ بوونوه و به دۆ لی پراڤ که بۆ چاری نمو بی تاریه کارتک بکمن. تیکرا وایان به باش زانی عیزه دین و زیانه دین - که ههر دوکیان برا بوون و له په گهزدا دهچوونوه سهر کیسپایان و نیشته جی شاری نهخلات بوون- به میوانی بیتنه ناوخۆ و له ناو گهل و هۆزدا بۆین و ههلیان سمگینن و بیاندۆزن و ههرکی لهوان بۆ فهرمانهوا دهست ددها و حاگهستی لی دهموشیتیموه، بیکه نه سهرداری خۆیان و خۆیان لهو ههر کس ههرکسی و ناباریه پزگار کمن و چیدی سهریزتوی نهبی و پشیتینی له ناو لاچی و نارامی بیتیموه کایه و گهشه به ناوچه که بدری. گموره و گچکهش سهر له بهریان نهم بیرهیان پمهند کرد و پیمانیان دا که سهری موو لیتی لانه دهن. هیتدیک له سهرناسانی هۆز چوونه نهخلات و له شازادانیان گیتراوه و بهر پهری قهدر و پێژموه هیتنایانته شاری بدلیس. کۆمه لیکیان عیزه دینیان کرده فهرمانهوا ی بدلیس و دهمیه کان زیانمینیان به دۆ بوو، ده گهل خۆیان برده حمز و کردیان فهرمانهوا ی خۆ. خهله که به گوی له مستی، ههمو همت و نستی خۆیان دایه دهست نمو دوو براریه و نهوانیش زۆر به لهباری به کاروباریان دهچاران.

په سنی هۆزی پلۆهکی

له ناو ههمو کوردستاندا و له چاو ههمو تیره و هۆزان - بۆ نازایی و دلاوایی و مهربادیستی و به نامووسی و راستی و چاکی و شهم به خۆیی و دهست پاکی و ناینداری -

هزری پڑه کی دیاردمو له ناو کژدا هه لېژاردنه. دلستوی گمروهی خوځيان و همتا بلتی نه مه گداران. هر کاتې فرمانېه وایان تووشی گیره و قمرقهش ده بی، نهوسا بیانینه چده کمڼ؟ کمس ناوړه و سمر خځ نادا و له پتنای پاریزگاری و ناسودمې میری خوځيان، سمر و مالیان به خت ده کمڼ. هر جارتیک ولاتی بدلیس بیگانه زموتی کردووه و میر و مهنی پڑه کیانی له سمر فرمان لایردووه؛ پڑه کی واهاروژاون بی نهوی کس کومه کیان بی، دست له دست و قهرت له خوا هاناش دست و پمی خوځيان؛ شیشاونه کیانی دوزمن و هه لوی شه قانیان پی کردوین. له ناو کوردان باوه ده لیتن به هه ژماری هر بمر دیکي ده دیواری قه لای بدلیس گیراوه، نومندهش سمری پڑه کیانی له پتنایدا پمراوه. پادشایانی زل و زقردار که چاو ده پنه کوردستان و خځ له گرتنی خوش ده کمڼ، بمر له هر کار په لاماری سمر داری ناوچه ی بدلیس و چه کداری پڑه کیانی ده دهن. همتا پڑه کیانی به هیز بن، کوردستان به کمس ناگیري و هزه کانی تری کوردیش چاو له پڑه کیانی ده کمڼ و خځ به گز دوژمندا ده دهن. کاتې سولتانی خمزاکمر^۱ ولاتی بدلیس گرت و شه مسه دین خانی سمر داری لی وده ر نا و بهرو نیران ناواره سوو، تا سی سالان هزه کانی بایه کی و مودکی و زیدانی و بلجاسی نه هاتنه بمر فرمانموه و سولتان هه موو میر و مهنی زلی کوردستانی ناردنه سمری و شو کوردانه -وله دتوه کانی کتوی قاف- په لاماری پڑه کیانی داو نه شیان توانی پامیان بکمن.

سولتانی سولیمانیایه، که زانی به توند و تیوی چی بژ ناکړی و باریان نابا، به هانه دین به گی حمزوی هینا و کردیه ده کیسی خوی و خه لکی دولتی کینسور و تیره کانی بایه کیانی بژ راست کرد و له ولاشموه برایم به گی و قاسم به گی کوپی شینخ میری بلجاسی دلخوش کرد و مه لاسی کردن؛ نهوسا توانی بدلیس بگری.

گه لیک جار وا هه لده که وی کوپه میرانی کوردستان دین و سمر له بدلیس ده دهن و ماهه یه که دیگوزمرتین. به لام هر گیز ناغازادمو کوپه میرانی پڑه کیانی بژ پڑه کیش

۱- وادیاره نیازی سولتان سولیمانی قانونیه. همرنی

نه چو نه بمردمرگی مائی یهك له میرانی كوردستان. لاری كۆماری پۆژه كسی له ژبانی ناواریهیشا زۆر خۆراگر و به پشورن دلدار و ناھومید نابن و كۆشش و خعبات دهكمن و ږنگی خویان دهكمنوه و هونمر و جومهر دهنوتن. بۆ نموونه دهریشت مهحمود كهلهچیزی - كموری تیسره كهلهچیزیان - ولاتی خزی به جیهنشت و خزی گمیاند بهمر باره گای عمرشایی سولتانی سولیمان پایه و له سایه وریا و دریایی و هونرمندی و ممری و رهندي و پیتولی و لملمه بانی خزی، خزی دهكمن پادشاریك خست و بیووه همدمی تایمته و دهشی دهكویی سولتاندا بوو. هیندهی هموشت دهزانی، نیویان لی نابوو هموشت. شاعیریکي بیژینه بسوو زۆر هملهمتهی به فارسی و تورکی داناون. نووسری نم پیتزكانه تاك بهیتیکی له شیره كانی لمبره، دهلی:

سوزی به ناوی ژینه له بان لیزی نالموه   یان ورده بازی همنگ به همنگونی قالموه

قورن خورتیکی نهونده لیزان و دهنگخۆش بسوو كه نازناوی نیدرسی دوه می پی وهرگرتبوو. بیووه كۆنشین پادشاو پله و پایه کتیب داری دیوانی خزی پی به خشیبوو. حمیدر به گی برازاشی بۆ رهشیدی و چاونترسان، دست نیشانی همووكس بسوو. له دیوانی سولتانوه سنجه قاری و هۆزی بهلكو (بهگلو) پی سپیزا و هیندیکیش له ولاتی پالۆی به مولکایه تی درایه.

سرناسیکی تری پۆژه كسی، نیبراهیم به گی بلباسی، كۆری قهلمندر ناغایه. دلی له خزمان پهنجابه و ناواری سیستان بسوو. لهوی خزی كردۆته پیاری محهمه دخانی توركان؟ كه نهوسا فرمانهوا بسوو. شیرده كالان نهومستاره و جومهری خزی نیشان داوه و محهمه دخان كردوویه ته سنوورداری لای بلوچان. لهو كموشمه دهكمن بلوچان چهند جاریك به شمر هاتوو؟ بهلام كردهی دیوناسایی له نازایی دروست بسوو، چۆن بلوچی پی دهرن؟ بهزاندوونی و شكاندوونی و كوشتاریکی وای لی كردوون زۆری پیوای کاری و نازای بلوچانی له ناو بردوون و ولاتی لی داگیر كردوون و خهلكی ناوچه كهی سمرانسر هاتوونه

بهر فرمانیه و خوی به سردا سپاندون و به معزنامه تی پایمرداوه.

یہ کی تر بمستام ناغایه، نمیش گمیو ته قندهار بڑه پیاری سولتان حسین میرزا و له ماهیه کی هندکدا زوریان بهره ژور بر دوه و بڑه نندامیکی کزوی بریکارانی میرزایی و کات و ساتی به همه مددی حسین میرزا رابراوه.

ناودارنکی پڑه کسی دی، قاسم به گی شاحوسیناغای موز ه لگرو. کاتی که ده گهل پڑه کیان له نه خچموان بهرمو بدلیس گمراینهوه، قاسم به گ همر له جینی خوی بوو. نمو بهرانبهر به باره گای فرشتاوی مبارک و بهرز و پیروز هیند به نه مهگ و دلسوز بوو، دانی به جمرگی خویدا گرت و له پنگی راستی لانه! چونکه نموسا پاسوانی پایمهرزی سولتانی بوو، له بهر فرمانی ده رنچسوا! به لام هیندیک کوردی عراق - که پکیان له پڑه کیان بوو - ده داو و ده لینگی بهریون و له سر پله ییوزباشی می نمونده یان گمرا تی هالاند که له نندازه درچوبو! ته میان لی نمرواندهوه هتا همر پله و پایه و سایه و مایمیان لی ساند و بیکاریان کرد. قاسم به گ وه فرمانیه: پشوو درگا ده کاتمه! خوی سات داو پیشی خواردوه تا نمو ده مدی که بریکارانی خونکاری تیگمیشتن چمالیکه و چمند نانخورنکی به نهمه که. زور بهباشی هاتنه پیش و کردیانهوه به ییوزباشی و نیستا که تاریخی کزچی سالی همزار و پینجه مه، نمو فرمانیه به دستمه. پیار راست بهرا، لایکی زور شایسته یه و زور مهر و نازا و میرخاسه. به هومیدم همر سرکه وی.

سه بارهت بهم ناکارانمش پڑه کسی له کوردستاندا له همره هوزه کانی تر له سمرتر و ناودارترن. نمو هوزه بیست و چوار تیره! پینچ له مانه - که قیسانی و بایه کی و مزدکی و زوقمیی و زندانین - کونه دانیشتوی بدلیمن. دهشیان - که بهره یی بلایسن - که له چیری و خهریلی و باله کی و خدیارتی و کزوی و بریشی و سه کری و گارسی و بیسوری و به لاگردین. نمو نژ هوزش - که زمردوزی و ننداک و پرتافی و گردیکی و سهرموردی و کاشاغی و خاللی و واستوکی و معزیزانن - قموالیسین.

بېړۍ دووهم

بنه چه که دی فرمانېر موایانی بدلیس

له زږونډا زانیومانه و له میژووانیشدا دیومانه که په گمزی فرمانېر موایانی بدلیس دچتموه سر کيسرايه کان. هیندې کس پروایان وایه له نعمتوې نؤشیروانن. بهلام قسه ی راست نهمیه جاماسې کوړې فمیروز - که پنجه مین[؟] کيسرا بووه^۱ - له بریکاری کيسرا قوباد سر پیرشتی ناوچه کانی نمرهستان و شیروان بوو. که نمر مرد سې کوړې له پاش مان: نمرسی^۲ و سورخاب^۳ و بهوات^۴. نمرسی بوو به جی تشین و نؤشیروانیش بؤ دنیاداری پمروهراند و پؤژمه رؤژ بهر مو پیتش دهچرو؛ واه بهیز بوو که لمشکری ومدو خوی داو هیرشی کرده سر گیلان و به زؤر دهستی به سردا گرت و کیژی شاهینکی گیلانی بؤ خوی هینا و نهم ژنمې کورپنکی هینا، ناوی گیلان شای[؟] لسې نرا^۵. پادشاهیه کانی پوسته مدار له نوه ی نهم گیلان شایم. سورخاب پادشای شیروان بووه و میرانی شیروان وهچی نهم. بهوات له نه خللات نیتته جې بووه و به هندک داهاتیک ساچاندوویمتی و بؤ جیهانگیری تینه کؤشاوره و خوی گوشه گیری له لاسای باب و باییری پې باشتیر بووه.

میرانی بدلیس نوه ی بهواتن و ده گمل شاهانی پوسته مدار و شیروان پسمامې هغن. ههنا

۱- نمر پر سه که دست نیشانی زږنؤفه و دیاره به ههلمی زانیوه چرنکه فمیروز کيسرای بیسته مه. جه میل

۲- دو شازاده ی نمرسی ناو هعبون: ۱- کوړې گؤده رز؛ کوړې بلاسی نمشکانی ۲- کوړې بارامی ساسانی. زؤر گمرام چیترم بهر ناوه دست نه کموت. جه میل

۳- سې سورخاب هغن: ۱- سورخاب کوړې پمزه گوره، مامی نؤشیروان ۲- سورخاب کوړې بارام گؤږ ۳- سورخاب کوړې پوسته مې پالمان، که زؤر ابیان پې گوتووه. جه میل

۴- زؤر گمرام تپوشی نمر ناوه نهموږ وډهچې بهرام بویوی و وای بهسر هاتې. جه میل

۵- سروج/نصیب، روپېر ۱۱۰-۱۲۰ دملن: «پاداشی سریر گیلان شایرو که نعمتوې بارامی گؤږ یوو». زږنؤف پر سهکی له سر داناو ده دیاره به ههلمی زانیوه. جه میل

نهمرځ که کلکه‌ی مانگی قوریانی سالی همزار و پینجی کڅچه، وا برو به هموسد و شینست سال،
فهرمانه‌ی وایانی ناوچه‌ی بدلیس و دورویمره‌کسی و حمل و هموشه‌کسی و بسود و نه‌بودی،
مشورخوڅرانی نم خانهدانه سهریه‌شتی برون و لمو ماوه‌یشدا بیخه‌یه سهریه‌ک، سمدودمالیک لییان
سینراوه و نامز و بیانی یی راگمیشتون. نمو بیگانانمش که دمست دریویان لمو ماله کرد و به زور
بدلیسیان لی زموث کردون، چوار چینه پادشاه که له جینی خویدا به دور و دریوی له مهران
دهدویم^۱.

پوخته‌ی مهبست، وه له‌مهور نووکی بنووسی هم‌پوین بوی نه‌خشانین:

عیززهدین له ناوچه‌ی بدلیس و زیانه‌دین له حمز، برون به سمرداری پڅوکیان. پڅوگار
دهات و پادهرده خه‌لکی بدلیس ورده‌مورده‌له عیززهدین سارد بوونه‌وه و زیانه‌دینیان خوش
دهویرست. زیانه‌دین همستی پینکرد که خه‌لک له برای دپڅونگس و نمویشیان زور خوش
گهرکه و به‌ناواتن که خوی به سمریان پابگا. پڅونک بز دیداری برای له حمزپا هاته
بدلیس و پیشوازی گرمی لی کرا و جوته‌ی برا پینک شاد برون و دلیان به یه‌ک گمشایم‌وه و
نیتیر بسو به به‌زم و همرا و ناهم‌نگ و شایی و شای‌لوغان. ناووه‌موای سازگاری شاری
بدلیس زور به زیانه‌دین کموت و جگه لموش دهیدی که وا گموره و گچکه و بمرز و نرمی
خه‌لکی ولات - به‌دل و به‌گیان - ده‌گه‌ل نمون، گرمی خوی له بدلیس خوش کرد و به‌دل
لی‌پا که بز خوی یه‌کلا کاته‌وه. به‌دزیموه کمین و به‌مینی ده‌گه‌ل دژدارانی قه‌لا داخسته
گوتی: کاتی که من دم‌م‌برام بز به‌پری کردنم له قه‌لایه دم‌ده‌کمو، نموسا به‌فینلیک
فهره‌چینک بز قه‌لا ده‌گه‌ریم‌وه. پڅوی سهر زیانه‌دین مال‌وایی له برای کرد و پوو به‌حمز
ملی پیی گرت و برارش بز به‌پری کردنی ده‌گه‌لی چوو هم‌تا له شار دورو کموتنم‌وه. زیانه‌دین
له پریکندا پوری کرده‌عیززهدین و گوتی: نم‌نگوستیلم له قه‌لادا به‌جی ماوه و خوشم نم‌ی
کس نازانن له کام شوته. نیتوه تڅونک لیتره گیر بن تا من به‌لمز ده‌چمه قه‌لا و
نم‌نگوستیله‌کم دینم‌وه. خن برا له برا دل‌پیس ناب؟ عیززهدین له دم‌ت مایم‌وه و به

۱- وا دم‌ده‌کمو لم چوار دولته: قهره‌قزینلور، ناق‌قزینلور، سهرمی و عوسمانی نیاز یی. عمرنی

راومه خوی خمریک کرد. زیانه‌دین دهره‌متی خوی لسن هینا و هاته قهلا و دهره‌زهی دژ دابه‌سترا و پهمی بژ براکمی خوی نارد که پینی بلین: تکا ده‌کم وک برای چاک و به ناکار نمو پیاوتمیم ده‌گمل بکا و چمند پوژتیک بچیته حمزق من له بدلیس ده‌میتنمویه ناووه‌موای شاری بدلیس له لمش و بهنده‌نم خوش دی. تا عیززه‌دین به خوی زانی، کاری له کار ترازابوو؛ له لای برای شیرینمویه، تالای به ده‌مدا کرابوو.

هاتمویه بهر دهره‌زهی دژ و ده‌گمل برای بی‌بزمی گوتی و پستی و شیر و پتوی بژ هیناوه، به‌رهی نه‌دا. توپری ناوی سارد بخووه! چاری ناچار زیان له نیوش وه‌گمپئ همر قازانجه. به کلکی بارگینی دادا و حمزق و ساسون بگره و هاتم! و خوی لسو ناوچانه دامه‌زراند. فرمان‌روایانی حمزق که به خویان ده‌لین عمه‌زران، نتموهی نمو عیززه‌دینمن. فرمان‌روایانی بدلیس نتموهی زیانه‌دینن و ناویان کردونه دیادین.

نمو میرانهی به بهر بدلیس راگمیشتون و ناویان له تاربخدا همیه و منی هه‌ژار خویندومتمویه، هه‌ژده‌کهن. ماوهی حوکیان له چوار سمد و پهنجا سال توژتیک زیاتره و به بی ناوپ سرداری نهم مه‌لبنده‌بوون. نمو میره‌یان که نمتابیک ناقسونقور، بدلیسی له دست دهرتسا، نه‌مزانی کامه‌یان بووه. که نهم پهرانه‌شم نویسن، چمند تاریختکم بژ دقزی، ناوی نهم نه‌دقزیمویه. راستی پروداوه‌که وایه: نه‌وسا که قزل نه‌رسه‌لان خاکی نازریلیجان و نه‌رمه‌نستانی داگیر کرد، بدلیسی و به‌بهر خق دا. پاش زه‌مانی سه‌لجوقیانیش ناخر و توخری خواره‌زمیان بوو که سولتان جه‌لاله‌دینی کوپی سولتان مسحه‌مدهی خواره‌زمشاهاته بدلیس، مه‌لیک نه‌شرف حوکی ده‌کرد. دواي نه‌شرف مه‌لیک مه‌جده‌دین به دواي نمودا عیززه‌دین و له دواي نمو مه‌نه‌بویه‌کر، نه‌وسا نه‌میرشخ شرف و دواچار میرزیانه‌دین بووه؛ که هاوچهرخی نه‌میرتمیموری کرده‌کان بووه و چاویان به یه‌کتر کموتوه و لسو ده‌مویه همتا نیستا - که فرمان‌روایی بدلیس به کله‌پوور بژ نویسمری نهم پهرانه ماوه‌تموه - سهریه وردیان پتک و پتکه و خوش و ناخوش همرچتکیان به بهر هاتوه، له شوتنی خوی بامی ده‌کری.

هیندیک له میرانی بدلیس بهر ناوی پهره‌زمی و خفنی‌کمری سولتانانی سهرلند و میرخاس

۱- نمتابیکی مومل بووه و سالی ۵۲۱ دهره‌متی نمتابیکی دامه‌زراندوه. عومنی

په سندن کموتون و خویان له ژيتر چاوه د پټري کس نه بوري سمروراني به ختمه وېری خامن شکو و کامېوادا به چاو دپوه و له سایه یان پایه و پټيز و هټيز و پټيزيان سمری له عاسمان ساویوه. هټيندکيشيان به پشه بای نامال گړه و گړی ناگري تووېمی خامن ناوی وهک لافاوی به مستين بېری کمندال دې همرده مستين وا خنکاون، وا سووتاون، بوونه ليته و قهره برووت و ناو پای داوون و گټوه لوکه لولوی داوون.

جا نيټه بز همر دووياران - کټه پيان ژيني خوڅ بسوه و کامه پيان چاره پش بسوه - دووه پمريز ناو هستين و دست له دست و ياری له خوا، بمرپزه رټيزيان لږ ده گرین.

چيروک ليتره دست پي دهکا له پوزگارانی پټشيندا دنياگريک که مرخی خوڅی لهم کورده ستانه خوڅ کرد و کټشه و همرای بز ميره کوردان نايوه، سلهجوقي نازر ياي جانې بوون.

سولتان محمود، کورې سولتان محمدهدی کورې سولتان مهليک شای سلهجوقي، نه تايک عيماده دين ناقسونقوری به سمر به شټک له عيراقی عمر به موه دانابور. کوټخايه تي نازر ياي جان و نمره نيش به نه تايک نيلاگزر سپټرا بوو؛ که ده بيته باپسری قزل نمره لان. نهم جوو ته کارگوزارانه پاسداری سمر سنوران و پاريزگاری بهر ژوندی سلهجوقيان بوون و هرکس له مه لېندی خوڅدا نمرکی خوڅی بمرپزه دهبرد.

سالی ۵۱۱ هـ (۱۱۱۷ ز) که خامنی موسل نه ما، نهویشيان هر خسته بهر دست عيماده دينی زهنگيموه. پوزيمرؤ، هات پووی تټکرد و پلوی بهرو ژوورتر دهجوو هه تا گميشته نمر پاده که لهشکری هټيرش بمری برده سمر شام و هه لوب و له ماوه پيه کی زور که مېدا دستي به سمر نهویشدا گرت. سالی ۵۲۴ هـ (۱۱۳۹ ز) کورده ستان و دياره کړی په لاماردا؛ بدليس و ناشووت و شاکری و شوټنه کانی تري گرتن و قه لای ناشووتی کاول کرد و قه لایه کی به ناوی خوڅی لږ ناوا کرد و عيماده يی کورده پاته خت. کورده ستان و به تايبيمتی شار و قه لای بدليس، چل سال پتر له بهر دستي سلهجوقيه کان زالمی ده هات.

سالی ۵۷۶ هـ (۱۱۸۰ ز) که سولتان سالحه دين، کورې نوره دين کورې [؟] سه يفه دين

غازی نمتایکی^۱ له شعرې میسرانی شکست خوارد، نیتسر لمو پړوهه پوژی به ختیان کشایموه و دایه زمره پمپی کزی و باز بهرمان بمره وکانی قورپه رهشی دژوی دهریای شه پزل دهری شمری رهشی به لا و نه هاتی داکشی و کشی و ماتی به سمر دا هات. نومساکه هژی پړوه کی - که چمند سال بوو نمتیره به خت و نیقبالیان ناوا بیوو- ژینی تالیان تهمی ستمی بیگانان دایوشیپوو، دهرتانی لی برپیوون و له ترسی دهمت وماندن و نازاری ناکار کتیوان، وهک جانمهرانی کتوی دابوویانه لیر و کتیوان و چاو منوری دهره تیک بسوون گزیالیان له خیز بیتته دهر. که دیتیان هلیان هاتموه و نه سجار نوره گورزی وانه، وهک شیر له بیتته دهرچوون و ده گیانی دوزمنان برپیوون و هلیان کرده کلکه و پلکه و قله و قوته ی نمتایکان و به خنجمری جموهر داریان، که ژ و کوی زیدی نازداریان له به دکاران و نیاریان، به یه کجاره کی هله و ژارد.

نمو کارپایه^۲ که له لایمن سلجوقیموه له سمر بدلیس داندراوه، زور شوینه واری به بههری وهک خانه قا و کاروانسرا و مزگموت و پرد، له شاری بدلیس و نه خلالت به یادگار له پاش ماوه.

وه کووو ده لیز: شاری بدلیس برعفرمانی نمتایک قزل نمرسلان بسوه. هر چو نیک بیت گزیریمتی ناقسونقوری^۳ [؟] له سمر عراقی عره ب و کویتخایه تی نیل دگزی له ولاتی

۱- دمنار نمو ناوهدا ماموستا زیتوف پرسه کی داناوه و به هلمی زانیوه. وا دیاره بویه بووه که دانسر ناوی دوانی نیکم کردوه؛ په کیان مهلیک صالح نیساعیل کوپی نسورهدین مه مسودی زنگیه و سالی ۵۶۹.ک (۱۱۷۳.ز) دسالان بووه و کراوته پادشای شام. دولیه سلاهدین مولکی لی هلقرچاندووه و هر هلمی ماوهجموه و سالی ۵۷۰.ک (۱۱۷۴.ز) مردوه. دووم سیمهدین غازی، کوپی قوتبه دین مودوده، له نمتایکانی موصله. سالی ۵۶۵.ک (۱۱۶۹.ز) کراوته حاکمی موصل و تا سالی ۵۷۵.ک (۱۱۷۹.ز) حرکی کردوه. جمیل

۲- له نوسخمی ماکدا جی ناوی نمو پیاره به سپی ماوهتموه.

۳- زیتوف نم پرسه کی لی کردوه، که وه دیاره به هلمی زانیوه؛ چونکه ناقسونقور و نیل دگزی به کتر ناگرنموه. دوو ناقسونقور همیرون؛ په کیان قسمی دهره نمبووسه عید حاجب. سالی ۴۷۸ به سمر شام و هلمیوه داندراوه. ۴۸۷ کوژدوه. دوومیان؛ قسمی دهره سیمهدین نمبووسه عید ناقسونقوری برستی بووه. سالی ۴۹۸ والی بهغدا و ۵۰۷ والی موصل و شام بووه و ۵۲۰ کوژدوه. نیل دگزی له سالی ۵۵۵ را تا ۵۶۸ حرکی کردوه. جمیل

نازربایجان بهرانبهرن و دهوری حکومت کردنیان له یهك چاغ و میژوودایه.^۱ نیتستاش
بهردی سهراجیان -كه له ناوچهی بدلیس دهژین- پاشماوهی سلجوقیهكانن و سلجوقیان
بهوته سهراجیان. بهرهبابی تاج نهحمدهد و قهراکوته و قوولی نوزیهكان و هیتیریش لهو
تیرهیهن.

۱- له نوسخهئێ تێردا نووسراوه: نهو دههههئێ ئاقستقور گزیری عهراقی عهرب بهو، ئاران و نازربایجان درابوه دهست
نیلدهگزی باپیری قزل ئهرسهلان و دهووانی هوكمیان ههههههه و پۆزگاریان بهرانبهره. عهونی

۱- ملک نیشرف موزه فخره دین نبولفتح مرسا، کوبی ملک عادل سمیه دین نبویه کر محمد - برای سولتان سلاحدینی نبویه - سالی ۵۷۸ هـ تاوزه دنیا و پوزی ای محمدرمی ۶۳۵ سردود. ده گمل کیفیوادپادشای رومدا دژی جلالمدین ملکیشا ینک هاتوه و به جروه له ۲۸ رهمزانی ۶۲۷ هـ شکاننوویانه. جه میل

له دهری دهره داران بسویه چاره	جیهان بیت شاهه دان بژوه دوواره
دلت پروناک و فرممانت له باره	دهمست و دمی همیه و پیروزه دمست
له نارادا نه ما، وهک به فری پاره	که دوژمن تین و زهری تزی گمیشتی
وه کووو بالدار ده کمونه بمر شماره	له پوی کافر که شیري تزی بریسکا
له تسوا زنگ و خاچن پاره پاره	موسولمانی به دهمتی تزی گمشه کرد
شموی لاهان نه بیی دهره و جخاره	له سایه تزی هه مو کس کامه وایه
بمینی و سر بکیشی بژ هه زاره	وه کووو نژی و پهات کردین له لافار

وهک ناگری بیتامان بهر یوه سر و سامانی تمثاری گهمار و به ماویه کی زور کم سمریایکی نمو ولاته ی لهو پیسانه پاک کرده وه. بهلام له دوی دوو سالان که نوکتهای قانان^۱ زانی له نیراندا چروی داوه، سی هه زار مغولی وهک غوولی پیاو کوژ و خوینمژی به سرکردایمتی بههادوپ و جرماعون نژیان، بژ شمپی سولتان جه لاله دین نارد متیران. سولتان مانموی بژ نه ما و بمر به شرمه نستان و تاران پروی و له پتی خویدا تفلیسی گرت. که لهو باره وه که مال نیماعیل دهلی:

له تفلیس تا عومان ناژوت به سرپرو وروهمی بوون مغول لهم سووکه غاره

خاوهنی تاریخی روضه الصفی^۲ دهلی: «سولتان له عراق موه پیشان پروی کرده نه خللات. مهلیک شمره له بدلیس بوو؛ مهلیک مهجددینی برای به سر نه خللات پاده گمیش. دانیش توانی شاری نه خللات مژ و تهم، مژی تیک دابرون. به پتهوی شویدی شار و به قهلا ی بهرز و دژوار و زقزی دژدار و چه کداران، وایای بوون ناوپیان وه سولتان نه داوه و تمنانهت جوینیشیان پیتدا. نهویش لهشکری لئ دنگ دان و گه پیان دهمه خللات هالاند و گری شمپی له چوار که نار ددهار و دیوار هه لکرا و دهره تان له ناشتی برا.

دموره دانه که زقزی برد و زقزی زقزی ناوپزی شار له برسان و له ترسانیش لعرز و زهره و زه بوون بیوون و بمری شالوویان نه ده گرت. پیاوانی سولتانی تووره، که لیتیان دهشوره کرد و خویان توپدایه ناو

۱- کوپی چنگیزخان، سالی ۶۲۴ هاته سر حرکم و سالی ۶۳۹ ک. (۱۲۴۲ ز). مرد. جه میل

شار و ملیان له کوشت و کوشتار نا. دژیک له ناومندی شار بسو کژیلیمه کی مه لیک نمشرف -که عزیزه دینیا پی ده گوت- دژداری نمو قه لایه بسو. مه لیک مه جده دین راپکرد و خزی گمیانده لای عزیزه دین.

هينچك له قهلاش هاته بهلا بى بزيوى هيرشى هينا؟ وه و توانا بارى ليتنا و چارى ناچار خملكى قهلاش هاواري شمريمسيان كرد و مهليك مهجدهدين دركومت و همر شو پزوه خوى گيباندهلاى سولتان و سولتان له تاوانى خوش بوو؟ زوريى دلخوشى داوه و به چاكه سمرغازى كرد. كه پروى خوشى له سولتان ديت، له كوزه كه همستا سمرى و بؤ بهخشينى عيززهدينش پارايموه. سولتان له ورامدا فرموى: پياونك خوى به شابزانى شايان نيه پاسپاردهى كويلهى خوى بى. عيززهدينش له پاش دو پزؤ -وتپراى هينديك همكارانى- زويتان وه ژيرخهفتان داو به ناوى چوونه ژتر فرمان، له قهلاكموه دركومت و نيازبان وابوو كه يته ناو كوپى سولتان، دسته و خمنجر هليكمنى و له پالموه بيهنجنن. هينديك له پياوانى سولتان بمو كمين و بهنميان زانى، تا چهكيان لى نه كردهوه نمانهيتشت سولتان بيهنى. فرماندرا عيززهدين و مهليك مهجدهدينش ده گهل زنجير كران و به جسوت گران».

لغو بښنه دا که نه خللات دومره درابو، مه ليک نه شريف نامه و پياوې بڼ لای پادشايانی شام نارد و داوای هيمنادی لښ کردن. له جهنگمی گيراندا لشکری میسر و شام گمیشت. مه ليک نه شريف به سويای کوردستانيموه پيشوازيان چوو. له دهشتی مووش گمينه يهک و ټيکرا بڼ ته می کردنى سولتان جهالاله دين هاتن. لشکری جهالاله دينيش له دهشتی مووش پيشه و برهې لښ برېنمونه و بڼ شمې کردن وه کووو ده لښ: وهک تاي تهوراس به ناماده يی هاته پيش. هر دو لشکر ټيکيان دادا و به بڼ ناوې سڼ شمورورؤ شمېرې زؤر خست و حستم و پر له مەترسی و خوښاوی له ناو نه و درانه قوموا. به هه لکموت جهالاله دين نموسا که توژيک نه خوښ سو، له سر ته ختی پوهانمونه له شمېر کمرانی دپروانسی. سرته نجام لشکری سولتان هتيزی نه ما و شکا و هلات. به لام سامی جهالاله دين نه ومنده لهو سر خه لکه سو،

کس نهویزا شوین شکسته‌کمی کموی. سولتان گه‌ایموه نه‌خلات. هر نمو روزه دهنک
داکوت سویای مغول گمیشتوننه ناران و قزلی سویای به‌هادوپ و جرماغون نویانش
کموتونه ری و له نالی تموریزموه دین. که بیسمری به‌رزی سولتان هم خه‌بهره ناخوشه‌ی
بیست، زور شله‌وا و له ناچارای باری کرداری خوی گزوی مه‌جده‌دین و عتیزه‌دینی له زیندان
بهره‌لدا کردن و پای‌سپارده‌مه‌لیک نه‌شرف که دژایمتی نه‌مین و کس له کس توله
نه‌ستینی و ناشت بینموه و وهک دوست پشتی به‌کتر بگرین. مه‌لیک نه‌شرف زور به‌ نمری
هاته پیش و زور به‌ گرمی دمستی دوستایمتی گوسی و هر به‌مهموه نه‌وستا، کیژی
خوی دابه سولتان و بوونه خزمیش. سولتان گوزیموه بدلیس و له‌شکره‌کمی بلاو کرد و
خوی له ناو شارداد همشار دار خوی دابه سر‌گه‌پ و گه‌مه و چه‌قنه و به‌زم و همهمه و
هممو ده‌مان هر خرمیکی باده‌خوری و گه‌لوری بو.

مه‌لیک نه‌شرف ناوه-ناوه سهری ددها و به نمری سرکزنه‌ی ده‌کرد و ناموزگاران پنی
ده‌گوت هم جوړه خدو ناکاره له سولتان ناوه‌شیتوه و به بیبری من له ناو شارداد
نه‌مینموه و له شوینیکی چه‌په‌ک بیژی زور باشته‌ره؛ خوا نه‌خواسته نه‌گهر مغول پیت بزنان،
دینه سمرمان؛ ده‌ترسم به‌ریه‌لیان کموی و تقی نازمین و خوشویست تووشی نه‌شکنجه و
نازار بی و دوست و یار و خزمانیشت له سونگی تقی زیانبار بن. به‌لام پندی کینی داده‌دا؟
هینده‌بهر هه‌لغوتندنه و شیر و پیوی هینانموه، با ده‌بیرد و به هیچ ده‌چوو؛ پاش
تعمانت جاریک به‌ به‌رگویی داندها. پاش مله به‌ مینگه ده‌یگوت: ترمک له سر مه‌لیک
زوره و له میوانداریم و پرزه و نیازی وایه له بدلیسمان و ده‌ر بن و خورزگارکا!

سردمه‌مایه‌ک به‌ سردا چوو؛ شمویک له پر نیماس به‌هادوپ مغول به‌ سوپاوه گمیشه
بهر شوروی بدلیس. نمو شموهش وهک هه‌موو شومان سولتان سرخوش و که‌له‌لا له ممستی
لالاموی ده‌کرد. به‌ دبه‌نگی له سر جیگا بی‌جوله خوی له گه‌ز دابوو. به‌ په‌له خه‌بهریان بز
برد؛ به‌لام کردیان و کراندیان بیته‌وش بیدار نه‌کرایموه؛ نافتاوه‌یه‌ک ناوی ساردیان به‌ سردا
کرد؛ نه‌نجا توزیک نه‌غبار بروه و له کارماتیان تیگمیانند. گوتیان نهمپی زین کراویش

ناماده‌نه. سولتان به خیزانی خوی گوت: بابت زوری نسحت کردم، من بمراده ژوم و هر ده‌گرت؛ من نیستا دم‌وژم؛ تو ده‌گه‌لم دی یان نایه‌ی؟ کیژی مه‌لیک له ته‌هی دل خوی له سولتان هه‌لناوارد و هر نمو شمو به نیروشمو جوته سواره له شاری بدلیس دهرکومتن. کس نمیزانی نمو سولتانه چی بمر هات! به‌لام شیخ روکنه‌دین عه‌لاتودم‌ولعی سمنانی - پازی له لای خوا پیروژه - له رساله‌ی/اقبالیه‌دا فرمویه: له پیسری خوم (شیخ عبدولم‌همانی کسری)م بیستوه که سولتان بۆته نمو لیا و له گوندیکی نریک به‌غدا به پینه‌دوژیتمی ده‌ژیا؛ هتا خوا بۆ خوی برده‌ه.

خاومنی تاریخ گزیده‌دلی: کوردیک برای له همرکه‌ی شاری نه‌خلاتی کوژابوو، له پی تووشی سولتان هات و له توومی برابا کوشتی. ختوی تذکره‌دولت‌شاهی ده‌لی: کوردان له پی تووشی بوون و بۆ خاتری نسپ و پۆشاک‌ی کوشتیان و شمرت و گومیان کرد. خوا ده‌زانی!

مه‌لیک مشرف به بی شوه که سر وه‌مر باری هیچ پادشاو خونکارتیک بیتن، گه‌لیک سالی فرمان‌پروایی کرده‌وه و کاتی له سر دنیای روونیش کۆچی په‌کجاری فرمویه. -هوک باسماں کرد- مه‌لیک مه‌جده‌دینی برای جیگه‌ی نوی گرتۆتموه و که شویش بمره نه‌مان سو، کوپ و نمو و نه‌تمومیان به مەزنایمتی هاتوون و تا زه‌مانی دنیاوانی خونکاری زۆر به زه‌بر و زه‌نگ (تەیسور له‌نگی کوره‌کانی) خوی لی خوش بی، هیچ‌کس خوی تی نه‌گه‌یاندون و زبانی پی نه‌گه‌یاندون.

حاجی شهره‌ف کوپی زیاتم‌دین

بازرگانی سودا خوشی شارستانی میژووژانی کوتال و پارچه‌ی نایابی قه‌نموز و خامه‌ک و خارا و تافته و بافته و خانم مهر و همریر و ناگیرانه و نه‌تله‌سی و کیمخا و داوماسی و مه‌خمه‌ری حمورینگ و شینله و همری و چیتی گول باتمانی و گمتان و زه‌پی و کریشمی گولدار و ریشی و ساکاری سفت و بمریان و جی چاکیان، به تۆپ له بان چاوه‌ی نرده‌بهر چاوی کرپاران داوه و به بال و گه‌زیان پیواوه و قولانجیشیان له دو داوه و ده‌می خامی تیژ کراویان به ناو قه‌داندا هیناوه و له سهرخو دایان درپوه و کولۆنجه و کۆلوانه و سابه و

کراس و لمچک و دهمالیان به بهژنی چیرۆک بریوه و کۆک و پۆشته، رایان ناوه و باس و خواسمان به بهرداغی- به بهرچاودا رابوریوه که: خاکه لینهی سالی ۷۹۶.ک (۱۳۹۴.ز) فەرموهردین مانگی جەلالی -که نمو سالتش سالی سهگ بسو- دنیاداری به ناووه‌نگ و خاومن شکۆ (تەیموری له‌نگ) پاش داگیر کردنی به‌غدايه و گرتنی جزیر و مووسل و تکریت و ماردین و نامیند، له سیواسدا بهرمو زۆزانی ناله‌تاق وهری کسوت و پۆژی شه‌مه پازده‌هه‌می په‌جبه مانگی نمو سالت له دهشتی مووش فەرمانی پشودانی داو چمند پۆژنیک وچانی فەرموو. حاجی شه‌رف -که به گفستی خاوه‌ن‌که‌ی غفرنامه، له مهر په‌که‌مانگی و سەنگینی و دوستایەتی و مەردایەتی له سەرتاسەری کوردستان بێ ھاوتا بسو- بهر فەرمانی خونکاریش، بێ درتەفی و به دلسۆزی، هه‌میشه دەس له بان چاوه و دەست‌موهنە‌زەر هه‌لوێستا بسو- کللی قه‌لای بدلیس و شه‌خلات و مووش و دژی‌تریش -که سهریمو بسوون- وهرای دیاری زۆر نایابی هه‌مه‌ په‌نگه و به سەنگ سووک و نرخ گران و چمند نەسپی عەرمه‌ی نه‌ژاد و نیستی شەش دانگ و دوساد و په‌هوان، به ناوی پێشکێش هینانی و به سهریمه‌نجه رامووسانی پیرۆز و به پیت و جوانی سەرداری هه‌موو سەروهران، به‌خته‌وهر بوو.

یه‌ک له‌و نەسپه‌ پێشکه‌شیانە‌ی، کورتێکی داوێن تاریک و سم کۆدک و جومگه‌ په‌یت و له سەر لنگ و ناوه‌ست بلۆ و سینه‌ته‌خت و قه‌د باریک و دوو نەستور و گوی سه‌گلاوی و هه‌نیه‌ رفق و لاجانگ له‌روو ده‌م و چاو و له‌موشوش و به‌ژن پێک و کلک‌گر و بسال به‌رز و دیه‌من تەرز و قیت و قۆز و زیت و نێسکه‌ و له‌نجه‌که‌م و شۆخ و شه‌نگ و به‌رپه‌ر و په‌وتمه‌ر و ناسکه‌باز و نازەنین و بێ مانگری و جووته و گاز و سەرووشین و هه‌ژر و رام و ده‌سته‌مۆ و جله‌مۆ خۆش و له‌ په‌بازیدا په‌وان و پشودار و بێ هه‌ژان و سرکی و ترکه‌ و سەرم دان بسو. هینده‌جوان بسو ده‌تگوت به‌ قه‌لم کێشراوه. به ته‌مه‌نیش گه‌لیک جوان و جوانوێکی تازه‌گیرای سێ سالان و پیکراو بسووه‌ ددانی شیلە‌ی پێ مابوون. گه‌لیک مه‌ر و به‌گله‌ری دیش نەسپیان به پێشکێش هینابوون. له دهشتی مووش مله‌کرا و به‌رچاو دران.

هیچ که حیلتیک تۆزی نمشکاند و برهوی همه موانی شکاند.

زیرانی به زانبدبو له گمردا   دمیکرده مژ و دومان له شمردا
کلکی له زوی به گمرد و یالی   لمر بمرزیه هموری پاده مالی
بهرتنگ بوو زوی لمری به شمشدانگ   چوار نالی په لمری ده خسته سر مانگ
له برووسکه له پیش له ږنگه پیتوان   لای بردبوو کات و سات له نیتوان
رابوردنی هیتند به هملپ و زوو بوو   سد پینه شمری له ږژ دروو بوو

مەزنتەر سەرداری سەرزوی، بە چاکە و بەزەوی، دەحاجی شەرەفی پوانی و بە سەر و پوی پەر
خۆشمووە دواندی و نموندی لای پیتچایموه و هیتندی دلخۆشی دايموه و لاواندیموه، که هامپا و دۆست
و یارانیش نێرهیان بە جینگە دەبرد. سەرمەرای نمو ږنگرتنمش جیبی تان تالی زیرین و هەمایه له
شیری زږی خەلات کرد و سەرمەرای مەلەمندی خۆشی، ناوچە یاسین و تۆنیک و مەلازگوردیشی پێ
بەخشی و فرمانی مەزناهینامه و نەفرین نامه له نافرمان، بە مۆزی سەرزوی خۆری شاهانی
تەیموری نەخشی و بە جارتیک سەرفراز کرا.

نایق مۆزی پادشاهێکی نۆزەگ بوو؛ دژی سەرداری جیهانگیر، دەدلتا بیری خرابوو؛ له سەر
نمو سوچی گرابوو. نمویش درایه دەست حاجی که له زیندانی بدلیسا بەند و کۆت و پیتوئندی کا.
نمو فرمانه بایی داره -وهک یادگاری پهرهتۆ- هەتا سالی ٩٤٠ ک (١٥٣٣ ز) هیتشتا مابوو.
نموسا که شەرفخان نەما^١ و شەمسەدین خانی فرزندى بەدلمەندى دەگەڵ پیاوانى ږۆه کسى ناواری
عهجەمستان بوو، نیشان و مۆزی تەیموری و فرمانی شاهانی پیتشووش، دێر و دەوتدا له ناو چوون.
که شەرفخان دەخەلاتان وەرپیتچرا و مەبن خاکی پەش ئیتخرا، ږۆه لای دلبەند و شیرینی
(میرشەمسەدین) که به وهلی بەناویانگه، بەجیتشینى دانرا.

١- دەپیتشتا هەر نای حاجی شەرف بوو؛ دواى پیتی دهلی: شەرفخان! هەژار

میرشهمسەدین کوری میرحاجی شهره‌فغان

تەوڤگەری کەر و نەخشی تەشکەبەرە ی سەرگوروشتە ی دوری سفت و پزەهور، لە سەرپەرانی لە
 ھەنیشک و لەپەدەستی بەرچەنمیان، دارەنەمیان چەقاندووە و لە خەتۆکە ی گشت و قشتیان،
 تە ی تانیان پرایمێ کردووە؟ ماشەری ھەودای پرووداویان ھەلوژنیو؟ قانگەمە مەبەستی زۆر
 جۆر و پەنگاوە نگیان لەو تەوئە - کە مێژووی کەوئە - ھەلواسیو. واژە ی وێژە ی ساو
 پێنداریان بە داوہێژ تێو داوہ؟ گورد و شیش و ھەمژ و کەرکیکی بێند و بێر و دێر و تێپی
 رێژمیتی لە دەستان خۆش و لە باری داستانیان بە پەیتی لێ خستۆتە کار و پستەیان تێک
 پەستاوئووە و بە قەبچی و تۆرتۆ و برینگە پامان و پەخە گرتن و لە سەردا پێداچوونەو،
 بێر و گورفچەک و زێدەو گلووی دزێکەر و ناھەمواریان پێک و لوس و لێک کردووە و شەر و
 شوێر و مەیداندارە پالەوانان لە چوار فەسەلە ی زۆر سالاندا، وێئە ی لێ کراوئە وێئە و وەک
 ناوئە ی جە مەشیدی جەم، پیواران دێتێتە بەرچەم و ئێئە لە تێرپامانی گۆشە یەکی
 کەنارە کەم، وامان بەو پرووداوە زانی کە: لە پاش ئەو ی قەرایسە کورە ی قەرامە مەد
 تۆرکمانی، لە بەر لێشاوی لەشکری ئارا و ھەرد و بۆداگری نە مەرتەیمووی لەنگ بەزی و
 پایکەر و بە یلەرم بازیدخان^۱ ی والی پۆم پەناھەندەبو، نە مەرتەیموور پیای لە قەیسەر^۲
 پاسپارد قەرایوسفی پەنا بمری بەدا ئەو و ئەم چەند شێرەش خزانە ناو ناھە کەو و بە
 پیاو کەدا بۆیان نارد.

نە مەن نامووی پۆم ی ئارامگا   پم ی کیتو پمینیسی منی پی بگا
 کوماخ^۳ م دە ی و جەنگ مە کە و دەنگ مە کە   جیھانی گۆشادیش لە خۆ تەنگ مە کە

- ۱- سولتان باھەزیدخان یە کەم، کوری سولتان مرادی یە کەم، سالی ۷۹۱.ک (۱۳۸۹.ز) ھاتە سەر تەخت و زۆری دنیا گرت و تەیمووری لەنگ شکاندی و گرتی و سالی ۸۰۵.ک (۱۴۰۲.ز) لە بەندی تەیمووردا مرد. جەمیل
- ۲- بۆزیە بە قەیسەر ناو بردووە چونکە پۆم و قەیسەر دەمێک سالان ھاتوونە گۆرە و فیری بوون؟ تە گینا سولتان بوو.
- ۳- /انجە دەلی: کوماخ شارێکی شوورە دارە و لە باشووری ئەنادۆلی تۆرکیایە و لە سەر پەخی چەپی چەمی فوراتیئە و لە چەرخ ی ۷ میلادی لە سەر وێ بێژەنتی و عەرەب شەریان بوو. سالی ۱۵۱۵.ز سولتانە لیمی یە کەم (نۆھەم پادشای عوسمانی) داگیر کرد. ھەزار

قهرای یوسفی ناپسند و کوری که رنگی له حاجیانی مه ککش بری
پهنات داره کاتی له بهر من روی گهماره له تو نایه توخنی کمری
سزای هر نه مسم سر به نیستی بکن به خنجر سری ژنکه پیستی بکن

راسپارده کی نه میر تمیمور گهشته پۆم و نیاز و نامه ی پادشاهی له بهر بیس و تروامینی
هموو سر هر ده خه ملینی سولتان رانا. ورامی نامه ی نو ساند و قمرایوسفی تیگمیانده که لهو
نزیکه نه میتنی و خۆ به خورتیته ژیر بالی سولتان فخرپوخ^۱ والی میسر.

قمرایوسف و پترای سولتان نه محمد جه لایری حاکی به مغدا - که نهویش په نابهرتیک بوو - چوونه
میسر و لهو ده ممشا والی میسر ده می دلی بۆ هم خه می و دوستایه تی تمیمور دهبرد. گورجی
هر دو کیانی گرت و له بورجیکی قه لای میسر دا بهندی کردن. کاتی بیستی که تمیمور مرد و بوو به
خوږاکی مار و موور، زنجیری له مل دامالین و هینانیه دهر و هر یهک پینجسمد نوکوریان گرت
که بریویان له سر خه زینمی میسر بوو. هاتنه ناو پترای نه میران و خه مه تی پادشایان ده کرد و نه سپ
و چه گیش - چیان بوستایه - مشه بوو. به لایم هرچی بۆ نوکمری له سولتان نه محمدی هالان،
همووی به غدایی ناوارة و منال و کالی بیتکاره و هرچی و پهرچی و شاگرد هرچی و کونه کمردار و
چموره و لات و لووتی شار بوون.

هینه کانی قمرایوسف تورکمانی، قهراقوینلوی به کار و له کل دهرهاتوی پۆژگار و ساز و نامادمو
تمیار بوون. میسری لهو تورکمانانه و بهو زۆریه ترسیان ری تیشیت و ده سولتان فخرپوخیان گمیانده: پهنا
به خوا، نه گهر بیتور قمرایوسف و تورکمانی ناق قوینلو وابستین، ناژاومیهک ده نینموه و هیچ دور
نیه که تنیکی زۆر گموره بکن. له نه نجامی راویژوکاری و سمروین کردنی کاره که، چاره کیان وا
دۆزیوه پۆژی وازی گۆچان بازی، سولتان فخرپوخ به قمرایوسف به فرموی و پترای دهست و پیوه ندانی،
ورد بهر دور که می دانی کۆ که نه موه و که نه مان داد نه مونه موه، ده ستمیهک چه کداری میسری - به تیخی

۱ - دمی نیازی سولتان فخرپوخ کوری به فرقوق بی. عمونی که دووم پادشای کویله چهر کهسه کانی میسر و سالی ۸۰۱
بوو به پادشا و له سووریا ده گز تمیموری لمنگ راجرو؛ به لایم پیتی نه موهستا و پتک کموتن. سالی ۸۰۸ له پرتک ون بوو؛
کس نمیزانی چی به سر هات. جه میل

جمهرمدارمده - هه‌لیان‌کهنی و بی‌سوچ و تاوان بیان‌کوزن.

قمرایوسف های لهو کمین و بدینه هه‌بوو؛ پی‌اوانی خۆی به چه‌کداری و ناماده‌یی هیتانه دوو مه‌یدانمده. سولتان له سمر نیازی گۆزین، فەرمانی داقه‌را یوسف و پی‌اوانی پهمیان و زیسک و چه‌وان خپ‌کهنه‌وه. قه‌را یوسف هه‌ر به سواری هاته به‌رانبهر سولتان و گوتی: گه‌ورمه! هه‌تا ئیتستا تۆ به چاوی باوک و فرزند له‌م نۆکمه‌ری خۆت روانیوه؛ ئیمش بۆ تۆ نان خۆرتکی پاست و چاک و چاکه له چاو و شیریاک بوین. ئیتستاش به فیتی به‌ه‌کاران و له تی چاندنی شۆفاران، ده‌ته‌وی خۆت‌نمان برتیری؟! هیچی من و هیچی تۆ؛ نیمه ژنمان لیره نه‌ما. له سمر سواری‌مده بۆ کړنوش به‌رانبهر به شاپه‌ماوه و مامزه‌ی گمیانده‌ته‌پرادان و هه‌میدی له نۆکمران کرد و نه‌سپیان به ته‌قله‌کو‌ت پادان و گۆز و مه‌یدانیان به‌جیه‌نشت و وه‌کورو ده‌لین تا گه‌یونه دیاره‌کری، سه‌دوه‌هشتا جار له‌شکریان هاتۆته سمر پێ و هه‌موو جاریش هیتند مه‌ردانه و نه‌به‌ردانه هاتوونه ده‌ست، ده‌ستی ده‌ست‌اریان شکانده و له‌مه‌په‌ریان به زۆر په‌راندوه و خۆیان گمیانده‌ته به‌دلیس و مه‌لیک شه‌مه‌دینی حاکم په‌نای داوین و قه‌لای ئۆنیک و پاسینی به قه‌رایوسف به‌خشیوه و کیرتیکشی لێ خواستوه.

قه‌رایوسف زستانی له‌و ناوه‌ پابه‌ارد. تاوسانی سالی ۸۰۹ ک. (۱۴۰۷ ز.) به یاری مه‌لیک شه‌مه‌دین، له چهرسه‌ده‌گۆ میرزا نه‌بووه‌کری کورپی میرزا مه‌یرانشاهی کورپی نه‌مه‌رتیمور پاپه‌وو^۱. میرزا نه‌بووه‌کری پاو نا و چهرسه‌ده‌ و نه‌خچه‌وان و مه‌رند و سرور و ساکۆی گرت و زستانی برده‌مه‌رند. تاوسانی سالی ۸۰۹ ک. (۱۴۰۷ ز.) میرزا نه‌بووه‌کر ده‌گه‌ل میرزا مه‌یرانشاهی باوکی - له عیراق و خوراسانرا - له‌شکرتکی بی ژماریان بۆ نازریایجان هیتا و هاتنه ویزه‌ی قه‌رایوسف و له شیری غازانی ته‌موریز به شمر هاتن و له‌شکری مغولان شکا و میرزا مه‌یرانشاهی کوشت چه‌وو؛ نازریایجان - سه‌ر له‌بهر - وه‌گیر قه‌رایوسف که‌موت. ئیتسر له‌و ساوه‌ پۆزیه‌روژ پله‌ی به‌ختی بالا ده‌چه‌وو. ده‌زستایه‌تی و خزمایه‌تی‌شی ده‌گه‌ل مه‌لیک شه‌مه‌دیندا - ده‌م له شوین ده‌م - خۆشتر ده‌بوو؛ که ده‌یدواند

۱- پرتگه‌ مه‌به‌ستی خه‌لیل کورپی نه‌مه‌ر شاه، کورپی ته‌میرور بێ. جه‌میل

پتی دهگوت رزلم. که بسوش به شا، بمشه کانی سر به بدلیس و بدلیسی به مولکایمتی
پتی به خشی و فرمانه کانی که دهریاری میرشه مسمدین دهرکراوه - بی دهرتیندان - رای
دهگوتیم.

رونووسی فرمان:

فرزمنانی زور خوشمویستا خوی بمرز به منتان بیتلی. سردهستان و سریه لان و سرفلان و
سرهمنگان و سرداران و نه میران و گزیران و سرورمان و کوتخایان و ناغایان و مملیکانی
کوردستان و بزمیگ و دشتومان و بازرگان و سرناسانی دانشتوانی بدلیس و نه خلات و موسوش
خمنوس و دوروبریان و نه وانش که سربوانان! با بزنان که بی هیچ رزدمروایسی، دلخیزی بی
کمایسی و یه کرمگی بی تلته و خلته و فیداکاری ریشه داری کوپی گموره و پایبمرز و به ناومز و
چاکه همز و دهریاروسی بیتدسان و پتله هینتری مهبسانم، میری میره کانی عجم
(میرشمسددینی سربلند) له نمدازه به دهر بروره. له خودام دهری همگیز پایمی نوی نوی و هتا
قیامت سه لامت بی و چی ناواته دوستی کموی. نیشمش له لای خومانوه بز پاداشتی شایانی نمو،
به نمرکی خومانمان زانی که وک رزوانی رابراو جنابی میری ناویرو به هموو جزر چاوه دیری و به
زه مین پی به خشی زور، بیبینه سرووی نامپایان. لمر بارموره دلی نمری پریزمی شاهانمان -
جاری و کووو دم خوشکمره - نم فرمانه مانی ده لاند:

مزنایمتی و میرایمتی و دهستلات و باج و پیتاکی دیوانی بدلیس و نه خلات و خمنوس و
موش و دژ و قهلاکانی تر و زیاده پارچی سرخراو و پاژه زه مینی لاومی دهبال خزاو و رهبال نراو -
که دپیشدش هرهی خوی بوون - له نوی پتی دهبه خشینموه و نابی کس بمشی تیدابی و بمو هزیموه
نم فرمانه رومانمان - دهی خودا پیروزی کاتن - له سر هموو هاوولاتیان پخش کرا و بریاردرا
که میری دست نیشان کراو ناوچه و ملبند و پاوان و دشت و کمز و ناری و بهرئی که بوویستی،
هی خنیمتی و به سریانزو همه کارمس و نابی کس - به نیازی هاویمش - هیچ کانی به لایدا بجی
یان له دوروشی هملخولی و کس نکا دست و پتومندی تووشی همرا و کیشه بکا. هرکیش بزانیس
ناباره و لیچی لمر فرمانه خواره، ده کیشرتته پای قناره و سزای زور بی دهری. نمرکی شانی

کارداران و سرکار و کارگزاران و پش چرموان و سمرناسان و نیشته‌جی و دانیش‌توانی بدلیس و نه‌خلات و مووش و خمنوس و شویته‌کان و گیلکه‌کان و پاسداران و دژداران، همه‌میشه زه‌لامه‌کانی میری پایه‌داری کورم به گمراهی خیزان بزانن و به پاسپیری و ناموزگاری و بهندی پزند و به‌همه‌مندی پرفتار بکنن و مل بۆ دۆزی بچه‌میتنن و خاوی و خلیسکی نه‌نوینن. هر ته‌گمراه و گرنه‌کیشیان دیته‌بهر، په‌نا به پیای نو بهرن و هر پسرولای نو وه‌خوینن و به سرشویی ویدا برون، تا سر و مال نه‌دوینن.

نو فرمانه باوه‌پنامه، دهی مانگی معلودی سالی هه‌شته‌د و بیست، نویسه‌را و به نیمزای بهرز و جی گمراه رازینراوه و خه‌میلندرا.

خاوه‌نی مطلع‌السمعین ده‌لی: سالی ۸۲۳.ک (۱۴۲۰.ز) پۆزی هم‌دهی مانگی قوریان - که چل پۆز بوو قمرایوسف له سر دنیا به نه‌مابوو - نامه‌یه‌کی زۆر دۆستانه‌ی بۆ شاپوخ میرزا نویسی و نوکمریکی باوه‌ی پیکراو له قهره‌باغی ئارانی، نامه‌یه‌کی به شاپوخ گمیانده.

ده‌خاکه‌لیوه‌ی به‌هاردای میرزا بۆ شمپی کورانی قمرایوسفی تورکمان، له گهره‌میسیری قهره‌باغ وه‌پی کمرت و هاته‌ سنووری نمرزنجان. یه‌کی جیمادی یه‌که‌می سالی ۸۲۴.ک (۱۴۴۱.ز) میرشه‌مسهدین والی بدلیس، دیاری و پیشکه‌مشتیکی زۆری - به غیاسی قازی محهمده‌دا - بۆ شاپوخ‌میرزا ناردبوو. له شونتیک به ناوی کتمه‌ دیاریه‌کان گه‌یشتنه‌ میرزا و غیاسی زۆر به خیر هیتا و له دیوانی به‌ریزی خویدا جیتی نشان داو دای‌نیشانده‌ و نیاز په‌ی به‌پیتی کرده‌وه. که له‌شکری دنیاگری میرزا شاپوخ، له لای نه‌خلات له مرگوا - که میرگ و میرخوزاریکی سموز و خۆش و سازگاره - خیتوت و باره‌گای هه‌لدا، میرشه‌مسهدین و چهند کسێک له میره‌کانی کوردستان، چوونه‌ پیشوازی به‌پرتزی و یه‌کی جیمادی دووه‌می نووی سالی، به‌رامووسانی سهره‌نجه‌ی به‌پرتزه‌وی سمرقراز بوو؛ وه‌به‌رناووی خه‌فه‌تبه‌ری شاهی کمرت و به لاوانده‌وه‌ی شاهانه و خه‌لات په‌خشان شایانی، شادی کرد و فرمانی فرمانه‌وایی بدلیسی بۆ نووی کرده‌وه.

نه‌لیم چونکه‌ کسێ خۆمه و نه‌لین باری ویتزه‌وانی خۆی پاده‌نی و به میرشه‌مسهدین هه‌لده‌لی. نووی راست بی میرشه‌مسهدین خواپهرستیکی به راستی و دنیا‌دارتیکی لیزان و توانا و به‌وه‌ج و

زۆرزان بوو. دانیشتوانی ولاتەكە زۆریان لەلا پسرۆز بوو و وێستاشیان زۆر بپروا پێتیه. گوايه له پڕ
خوێناشیدا له حەوت ئاو پەریوەتەر و پەردەى له نێوان پاداو و له هێندىك نامە و نامیلکەى
دەرۆشاندەدا نوسراو: جانەمەر و مەلى كێوى دەستەمۆى بوون و له كاتى دەستۆتۆ هەلگرتن، ئاوى
دەستیان دەخواردووە. كەشف و كەرامەتى تریش زۆرنا بەلام كه من باسیان بكەم، بەجۆرنكى تر بۆى
دەچن. هەموو دەم و كات و ساتى بە هەمدەمى و هەمنشینى چینی هەرە جێنەندى مەلا و زانای
بەجمەر و سۆفى و دەرۆش و پسران بوو. بە میرشەمسەدىنى مەزن بەناویانگە و گش مەردمى ئەو
ناوچانە، داواى هێمەداى پسرانە، له گیانى پاکی ئەو دەگەن. له دەورانى دەستەلاى توركومانان سەكە
و خودبە بە ئاوى خۆیمو بوو. نێستاش له ئاو كوردستاندا زێڕۆزۆى مسقالتى هەمنا پێیان دەلێن
شەمسەدىنى و كورد بۆ وەم هەلیدەگرن و منى هەزارىش دیتوویم. سێ جۆرسەكى دیشم دیوێ كه سێ
فەرمانێ ئاوى بدلیس لێیان داو. ئەو سێ میرەش: مەحمەدكۆرى شەرف و شەرف كۆرى مەحمەد
و شەمسەدىن كۆرى زیانەدىن بوون.

له سالى ٨١٠ ك (١٢٠٨ ز)دا میرشەمسەدىن تەكەپەك و نەخۆشخانە و میوانخانە و
مەزگوتىكى له گۆك مەیدان بنیاد ئاوە و بە شەمسىیە بەناویانگە. گوندى ترمىتى لای مەوش و
كفوى سەر بە گورجىكان و گوندى كازوخ - له نێوان شەرجیش و عەدلىجەواز - دەگەڵ چوار پارچە
زەمىن و حەوت دووگان و كاروانسەراپەك و بیست خانوى هەرمەنى نشین له بدلیس و دەورەمەرى، له
مەوقوفەجاتى ماون و زۆرى تریش بوون، فەوتاون. تەكەكە هەر ئاوەدانە و نان و شىوى بێ بۆیوى تێدا
دەدرێ. گوندى كازوخیش هەروەترە نان و خوانى بۆ خۆمالتى و لاوەکیان هەر وەكوو یەكە و هەر كەس
داواكا، دەیدەنى.

له ئەنجامدا میرشەمسەدىن شەهید كرا. میرزا ئەسكەندەرى كۆرى قەرايوسفى توركومان - كه
پیاویكى زۆر نەزان و سەرشتت بوو - له شارى ئەخلات كوشتووێ.

هێندىك دەلێن هەر له ئەخلاتى نێژراو؛ هێندىكى تر پێشچەوانە دەلێن جەمنازى پسرۆزى
راگۆیزراو تە بدلیس و له بەرانسەر تەكەكەمیدا، له پۆژەلاى گۆك مەیدان ناستووێانە. هۆى
كارەساتیش - وەك دەلێن - خێزانەكەى كه دەبوو خۆشكى ئەسكەندەر، چونكە كێژە توركومان بوو،

نمى سوارى و تيرنمنازى و كاشتوزارى زور پى خوش بو. گاڤا له بدليسيش ده ژيا؛ جاروساره وازى لىبوو به ده ستورى مالىباوان رهنار بكا. مىرى گموره گه لىك جاران سر كونهى ده كرد و دىگوت: نيمه كوردن و شوكره كى كه تو دىكه كى له كوردان ناوشيتمه و داب و باوى توركومانان، ده بى له بيسره خوت بيريموه. به لام زن، زن نه بوو؛ ژان بسو. نموند چه قه سر و سه مهندو دم گمرم و چه قاهو سو بوو نه بى تيموه. دى شيرپاند و دى نيرپاند و په كى به هيچ نده كموت و وازى له كورپنى نه دينا.

كار به نرمى و شلى نيمه ت چارى تونموتيزى ده بيشه سريارى

روژنيكان له دوو شو شمره دنوكه دا - كه زور قهره چمناغى كرد - مىر كيزدى گميشه نيسكانى و به هيز مسته كوله كى به دم و لموسى داكيشاو كه پيه ددانى كى شكاند و خاتوو ركومسانى سر مسؤره، هيچ سى و دوى لى نه كرد و كه پيه زمردى دهرنيسكه كه وه پيچا و به گازنده ناميكه وه بو نمسكمنده رى براى نارد، كه شوسا كه له نمرچيش بو.

كاتى كه نه ميرشه مسدين بو ديدنه رى براى ژنى - كه ده لوشى به نازناو به سردا برابوو - چوپروه نه خلات، هر چاويان به يه كتر كموت، ده لوونسكمنده رى بى نفي، به به هاندى كه لپى خوشكى، گمري تى هالاند و كوشتى؛ به لام به بيسر و باوه رى نووسمى شم روپه پرايه، ددانه كه به هانده بسوه و دوستايتمى شاپوخ ميرزا شو كتمه كى كرد.

مهره روف كورپ مى شه مسه دين

عمودالى به كهوژ و پوست و خرگه و سله و تيله سان پوش، متشاو توموزين به دوش، بى ندى توره و هممايل و شير و تيزى و مت و موزى درشت و هور له نمستودا و كلانها و دهرزيدان و نمينوك و شانه و كلتور له ناو بريك و باخه لئا و كمشكوژ و دوف و كوله كه ده لاقولئا و گمگمزه و زهركى نار و جامى چل كليلى هج و زهركى به زريزه و پلپله له شوتكنا، شمه كنراو و عاسى سر به گز له مشتا و ته پله لى لوا لمسرپژى پيرشاني به زمزمه مى درويشانه و ياهو كيشان، شم بهيت و باوه گيپراوه. پاش نه مانى ميرشه مسه دين، ميرشه ريفيان له جى دانا؛ به لام پياوونكى

دیوانه و نامال شیت و کمللمی بوو؛ هؤش و گؤشی دنیاداری له لا نمبوو؛ گهمهی بهم ژبانسه دههات؛
خموی شموی له تونخانهی گمرماوان بوو. قهغهزکی به بالای خوی له ناسن دروست کردبوو، پوژانه
دهچوه ناویهوه و لاسای کهوی دهکردوه و به قاسپاندنموه دهیگوت: جیتی نیرهکه و ناوپکهیه!
فرمانپهوای ناوتون و تول هیتندنهژیا؛ توپ و داوی پاری مرگی له مل هالا و همر به لای توونی
جیهانی جیهیت و له ناو پکهی گزپچهده له فیه و پهلماژه کموت.

بروانه به بییری خۆت چمند شاه و گهدها پژی بیتهردهله ژینسی خۆت مهروانه به نامژیسی
لیکی مدموه هیتنده، گزشتن ودهکا و لهپ وا گهلایی ومهر خۆیده؛ چۆن لیتی خوپی وادهپوا

لهم بهینده که نم له ناوپکه و توندا پایدیهوارد و به بزم و نزمی جهمومه سرگرم بوو،
شاهمخاتوونی خیزانی -که شازادهی ههسنکیف بوو- له سمر پرس و پای مهلایان مارهی خوی
ههلوهشاندوه و شوری به میرسهیدی نهحمده ناسردهین کرد و له پاش مردنی میرشمرهف -له بمر
نوهی میرشههسدینی جیشین زور منداق بوو؛ به کار و بار نندهچارا- ههموو داهات و دارایی و
مهزنایمتی ولاتهکه کموته ناو لهپ و چنگوپی شاهمخاتوون و میردهکمی. پیار ماقولانی پوژهکی نمو
دوانمیان وهک لاپرسمنی خۆسپین سمر دهکرد؛ کردیانه کهلهوهکیشی و سمریان ومهر بار نههیتنا و
ملیان نهخته بمر نیر و همر کس خوی به مهردمزان و همر کسمی له بهرخۆیموه دمستی به سمر
ناوچهیلدا گرت. میرمهحمده ناسردهین، شهخلاتی برد و عهبدولپهحسان ناغای قموالیسی،
چهچوور و مووشی زهوت کرد و بهرمهرهلقایی بهریلاو کموته ناو پوژهکیانهوه.

تاوتک دنیا بی میره گزیر له جی وهزیره
نهگمر نهما پشيله مشکان تلیلیلله!

ناوا دیوی سمریزوی، به نهگریسی بدلیسی کردهجی گهرا و چمشنی دۆلپا دولینگانمی تی وهرتنا.
لهم بهینده شههسدین له خم پهخسیبوو. پوژتک به نیازی پاووشکار به سواری له شار دهردهچوو
گهیشته سمریردی عمرهپ و لهولاهوش عومهریادگاران -که پیسارهکی بایهکی بسو- به چمند
بارهدارتکمه له کیفهنورمه دههات و له سمریردی تووشی مههات. خوی گیتل کرد و همرههک

نمیناسیبی و هیچ جاران میری نه‌دییی روی و مرگترا و همی له گویندیزه‌کان کرد و هملی پینچان و
لوم ملعدا سهره دارنک وه بمر کمشکنه‌ژنوی میرک‌هوت و شیش و نازاری پی گمیانند. میربه سمریا
گورپاند وتی: کویری! بز کمره‌گدلت لاناده‌ی؟

عوممر له وهرامدا گوتی: من کویر نیم! نو کسه کویره که خنیمیی خزی ناناسی و عسب و
عاری خزی نابینن. میرلی پاسا که بیکوژی؟ به‌لام زوو دهستی سارد بزووه و به‌زمیی پیندا هاتموه و
وازی لی هینا و به‌جته‌پشت.

ترشه به‌رسیله له دم خوش نیه، پاره‌سته که‌می سردده‌من پی بجی لهو ترشیه شوکت دده‌من
میرله پی بیری کردموه، همیاران! نو کابرا پروته چون ویرای وا له پرومسا هل‌گهر‌پتسه‌وه و نمو
تموسه چ بوو ده‌منی گرت؟ نابی نمو ماسته بی‌موو بی؟ شتیک ده‌ژیر لیغه دایه و من نازانم. نیسوری
که ده‌گمراه تووشی عوممریادگار بوو، نویش باری خزی فروشتیوو له شار به‌رمو سال ده‌بزووه. لینی
پرسی وهره پیم بلی ته‌چا‌فا نمو سخت گوتن و نمو پلاره‌ت بز له من دا؟

عوممر زور شورده‌یی گرتی و سمری داخست و پاپاره که له تاوانی بیسوری و به‌تهریتی و
شمره‌زاری گوتی: چ بکهم به دست خوم نمبوو؛ نه‌ونده‌من توم خوش ده‌وی و دل‌سوزی خانه‌دانی توم،
مه‌گین خوا بز خزی بزانی. نه‌گمر به سوک باستان بکری و تموس و تانوتان لی بدری، چاوم به‌ر پینی
خوم نابینن و بز خوم نازانم ده‌لیم چی. نه‌گمر به گرانی نمرانی و نه‌گمر لیشم تووړه نه‌بی، پیم خوشه
کول و زووخوی چمند سالت له‌لا هل‌پژوم و چی له دل‌مایه پیت بیژم. چوونه سووچینکی دورده‌چاو و
نووک و به‌دی کارساتی دایکی و میرسه‌یلن نه‌حمه‌دی بز گیتراوه؛ چۆن به زیندی سمری بابی،
دایکی حاشای لز کردووه و خزی ده‌باوش بیت‌گانه‌یه‌ک هاورشتروه و چۆن نیستا به‌سمرگی شادن و
خه‌لک و خواش له پاش‌ملعدا چۆن گۆری مردوو ده‌شیلن و فلان و فیستان ده‌لین چی؟

میرشه‌مه‌دین زانی عوممر زور دل‌سوز و نه‌مه‌گداره، لاواندیه‌وه و بز درکاندنن نم‌پازهی
سویاسی کرد و پیشی گوت: وه‌ک له‌م خه‌وت راپه‌راندم و ده‌دردی خومت گمیاندم، دهرمان و چاره‌شت
همیه؟ خوت ده‌زانی برینه‌که و به‌نی داوه و ده‌بی به‌نشته‌ر هل‌لیدی. تز نمو نشته‌ره و به‌ینه؛ تا
منیش نم‌په‌روشیننه له شانی خوم بکه‌مموه. عوممر ناوی چمند لاینکی له‌لا هل‌لدا و گوتی: تز

خۇشت بىيىنىيىنە دۆلىيان بە لاي خۇتا بىيىنە؛ نوسا پىت دەلىم چۆن دەكەين. مىرشەمسەدىن لە سەر پىلانى يادگار ھەر پۆۋە بەك-دو لايىكى بە دىزمە چاۋ پىتەكەموت و دەگەلىياندا پىتەك دەكەموت و پەيمانى دەگەن دەبەستىن.

مىرسەيدىنە ھەمدە^۱ بە كەين و بەيىنەكەي زانى و بۆ پىزگارى كەۋل و گىيانى، بىن ئارپادانەۋە ھەلات و خۇي گەيانەلەي مىرئەبدالى بۆتانى و پەنای پىن برد.

مىرشەمسەدىن ھەر دەسبەجى دايىكى خۇي بە زوتىل ھەلىنا و دۋاي غەرىفى دايىكى كەموت. مىرئەبدال ناگادار كرا كە لەشكرى پۆۋەكى دى. ئەۋىش لەشكرى بۆتانى كۆ كەردەۋە و خۇي بۆ شەپىر نامادە كەرد. دوو لەشكر بەرانىر وىستا و ھاونىستا و ھا تاۋىكىتەر پىتەك دادەن و شەپ بىقەۋمى، مىرشەمسەدىن پىياۋى ئارەلەي مىرئەبدال، مىرسەيدىنە ھەمدە بىلاتى. مىرئەبدال ۋەرامى داۋە: پىياۋ بە پىياۋ دەگۆپىنەۋە. ئىمە خوتىنى مىرزادىكى بۆتانىچان لە سەر مىرخەمسەن شىرومىيە و پەنای بە ئىيە ھىناۋە. مىرخەمسەنمان بەنەۋە و مىرسەيدىنە ھەمدە بەرنەۋە. پاش زۆر قەس بە زۆران دان و وتوۋىز، بىرپار درا. چەند ئاغايەكى پۆۋەكى بە بارمىتە لە بۆتان بىن تا مىرخەمسەن پەيدا دەگىر و ئەۋىش ئىستا مىرسەيدىنە ھەمدە بىلاتە دەست مىرشەمسەدىن. ئاۋا سەۋدایان سەرى گىرت. مىرشەمسەدىن ۋەناۋ كەموت، چەند پۆۋەكى زۆر مەلەۋان و كارامەي ھەلبۇاردن و تىگەياندن كە لەۋى بىچەنە خانۋىۋا لە پوۋبارمەۋە نىزىك بى. ھەر گا قىرۋە و ھەراتان لە ئىتەۋە بەر گىر كەموت، بىزانن شەۋە نىشانەي پەلاماردانى شەۋمانە. چەك و ئىسپان بەجى بىتلن و بە پوۋتى خۇ پەزگ چەم نىتىن و بە مەلە لىن بىمەنەۋە و ۋەرنەۋە ناۋ سۈپاي خۇمان؛ چۈنكە ھەرگىز نامادەنىم مىرخەمسەنىيان بەدەمە دەست. لە سەر بىرپار چەند ئاغايەكى پۆۋەكى پەۋانەي لاي مىرئەبدال بىۋىن و ئاشت بىۋىنەۋە و شەپىس كرا و مىرسەيدىنە ھەمدە بىش ئارەدا.

كاتى خۇداي پۆۋەپەرستان سەۋدای ھەنگىلارى بىرى و لە ئاسۋى زەردەپەرەۋە بىرەۋە بارەگاي خۇرنىشىن نىشۋە بۆۋە و لە سەر تەختى شەۋەزەنگى شەۋەپەنگى پارا و بەكەي دەخەۋە راچەۋ، ئەستىرەي بىزۋىز بىزۋان و بەجىرۋەيان دەشەۋە بىتەدارانىيان خۇپى: رابىن! شەۋ

۱- دەپىشدا مىر سەيدىنە ھەمدە پىن گوتۋە و لىرەۋە پىنى دەلى مىر سەيدىنە ھەمدە. ھەزەر

قەلای میردانه، دەر فەتتانه.

پەردە ی پەشی شەوکه سوێ دەپۆشی نازدار دەخەوێت و کوێ دەکۆشی

میرشەمسەدین بێ خۆگرتن میرسەیدنەحمەدی نانخۆزی ناندێن دپێنی گرت و بە سیرمە ی پاهێنا و فەرمانی شەو میخونی داو کەلە کەلە ی دڵ پشەوی لەشکری هۆزی پۆژەکی، ئەو شەو پۆژ پۆژی وانبوی بە چە و گوێ و هەپشەو، هەلەستیان برد و خۆیان گەیانە سەر پەخی چەمی زەلم.^۱ پاسدارانی بۆتانیەکان بە جاریک سەریان لی شتوا و هەروا تیکمەو دەگلان و دەست و پیتی خۆیان لی ون بو. ناخای پۆژەکی بارمەش، کێسیان هانی و بە سۆبایی لە ناو کە پەڕینەو و هاتنەو ناو سوپاگە ی خۆ.

شەوکی سەری سپێدی، دەبوومەلێلە ی بەیاندا - کە پێشپەری سوپای خەونکاری خاوەنی تەق و پەوی وەناو لەشکری قولان خست و شەوی شکاند و لە ترسی تیخی تیریزی بە ناوڕینگ و پەرشەدەری خاوەن شکۆی پووناکایی، نەستێرە بە تاق و وازی و بە ناسازی و ڕەنگ پەریوی، بەرەودوا پەریوێ بوون و لە ناسۆگەو نەدیو بوون- لە هەر دوو ئالی چەمەو لەشکری بۆی و پۆژەکی لێک هاروژان و بۆ لێکدان بەرانبەر بە یەکتەر وێستان.

میرشەمسەدین ئەسپی پادا و تا دەنگرەس نزیک کەوتەو و بانگی میرنەبدالی کرد و گوتی: من نۆکەری بێ تەمەگ و سێلە و پێ تەزانی خۆم کوشت و پەلە ی خۆم بە خۆین سەپەو. دەگەڵ تۆ دوژمنیم نیە و حمزیش ناکەم ببینە دوژمنی خۆینی. نەگەر هەر وازیش نەهێنی ئەو تۆ و ئەو گۆمەیدان، تا پەش و سپی دەرکەون. کە بۆتانی ئەمەیان بیست میرنەبدال بە دەنگیەو هات و بە دەنگی قەو بانگی لی کرد: میری گەورەم! باو و کالی جی بەری تۆ زۆر دەمێکە گەورە و پێشپەس تاییەفە و باب و باپیرانی من بوون و هەمیشە نێوان خۆشبوون و هەرگیز لێکسەر نەپەنجاون. من هیچ کاتی پشیم ناکەوی نێوانی وا خۆش بپشیم و تۆی دوژمنی بچینم. خاوەنەواشیستە بێ ئەو دام و دەستوورە تێک دەم. لە فەهیت و شەڕمەزاریم ناشی تازە سەر هەلینم و لە مەڕ پیاو دەتیەو بپوینم.

۱- چەمی جیزی بۆتان دەجلەبە؛ زەلم لە شارەزورە. وا دیارە لە دەسنووسدا ئەم هەلە پەوی دای. هەژار

میرسیدنه محمدی نوکمرت که پای به نه ننازهی بمری خوی رانه کیشابوو؛ تو پات پی هه لکیشاپوه و سزای کردهوت دایموه و دهست خوش بی. نیستاش میرم نهچوه بجی؛ با سمو دلمه ندیه نه میتنی. بحانه خشه و با دیسان وه جاری جاران هیمی دوستایهتی داخمین و هر چی بوشه با بمردیکی له سمر دانیتین. میرشه مسمدین بمر قسانه کینهی له سیندها نهما و گردی له سمر دل سپاوه و خوی گیانده میرنهبال و هاتنه دهست و پرووی یه کتر و له تمهی دل ناشت بوونهوه و میرشه مسمدین گمراهیوه و لمر روزهوه ناریان نابوو نه میرشه مسمدینی دژوار.

میرشه مسمدین پینج کوری بوون: سولتان نه محمد، سولتان مه محمود، زیانه دین، نه میرشرف، نیبراهیم. سولتان مه محمود و زیانه دین سالی ۸۳۵ ک. (۱۴۳۲ ز.) به فتای چاقوولکه مردن؛ میرشرفیش له همرتی لاهوتیدا و له جنگهی بهاری ژینا، بمر گرهبای مرگ کهوت. میرنیبراهیم بوو به جیشینی بابی و ماوهیک فرماندها بوو. که نهویش بوو به گزینشین، میرحاجی محمدی کوری جیتی گرتوه و سالی ۸۴۷ ک. (۱۴۴۴ ز.) له ناومندی شاری بدلیس و له سمر ره خسی چه می رهبات، فیرکه و مزگوتیکی چی کرد و له سالتیکدا سمریان گیرا. سالی ۸۶۵ ک. (۱۴۶۱ ز.) پهنجی ژیانی له کۆل بۆوه و لای مزگوته کموه نیژوا و دوو کوری له پاش به جی مان: نیبراهیم و میرشه مسمدین. نیبراهیم به پاسپتری باب، به جیشین دیاری کرا و ژینامشی له مبهولا باسی ده کری.

میرنیبراهیم کوری میرحاجی محمد

هرزتری چا و له گنجینهی ناسمواری کوردهواری، گاسنی و سمر دهنده خست و به پروولی دهشیله راکرد و هوجاری داله بنهوند و هیرتهی له سمر مزانه بمت و کهلی هینانه بمر نیر و که لهوی له مل گری دان و پای له سمر پاشدهنده دانا و دهسته کهوشی لی داگرت و به هیل و کوروز و هۆگانان کۆدو به یاری شیوپری و ورد و سی گاسنی دایموه و له بهرهمی توژینهوی وا دهرکمرت که هر زور له میژنموه بمری قمراقوینلوان و خیله کانی ناققوینلو دوژمنی بابه کوشته بوون و له پهی سمری یهک دهخهفتان و وه بهرانی ردهش و

سپی ناوچیرۆکان، یه کسریان بهر قۆچان ددها و هه‌میشه و دايم شعريان بوو.

ده‌پيشدا نه‌مه‌شمان زانی قه‌رايوسفی قه‌راقۆنلو، خزمی میرانی بدلیس و خۆی له جیتی بابیان ده‌زانی. کاتی نۆزۆن هه‌سهن به‌گ جیهانشای شاق‌قۆنلو، کۆری قه‌رايوسفی کوشت، دیاربه‌کر و نه‌رمه‌نستان و ئازربایجانی داگیر کرد و به‌ دل لێ برا ناسواری بنه‌ماله‌ی قه‌راقۆنلوی تورکمان بپێتسه‌وه و خزم و دۆست و هه‌مکاریشیان به‌ یه‌کجاری له‌ ناو به‌مری. به‌مو مه‌به‌سته به‌رله هه‌رشت له‌شکرێکی بێ هه‌ژماری به‌ سه‌رداری سوله‌یمان به‌گ بێژهن‌نوغلی ناره‌بدلیس تا مه‌یره‌کانی بۆ به‌گری و مه‌لبه‌نده‌که‌ش داگیر بکا. سوله‌یمان به‌گ به‌ره‌و کوردستان په‌وان بوو؛ له‌شکر گه‌یشته بدلیس و تورکمانان له‌ پووکاری قه‌لاکه‌یدا چادریان هه‌ل‌دان. ئهو دهم فه‌رمانه‌ی بایلیس میرنېسراهییم، کۆری حاجی محه‌ممه‌د بوو. بۆرج و شووره‌ی دا به‌ستن و ده‌روازه‌ی لێ داخستن و ملی له‌ سه‌نگه‌رمه‌ندی نا. سوله‌یمان به‌گ مه‌نجه‌نیق و به‌ره‌قانی و که‌رمسته‌ی قه‌لاگرتنی هه‌مه جۆره‌ی خسته‌کار و سێ سالی په‌مق ده‌وری دا. هه‌موو سالی که‌ خه‌زه‌لی گه‌لاپه‌زان به‌ په‌نگ په‌مپووی و له‌مرزۆکی داده‌وری و به‌ خشکه و به‌ خشه‌په و چریه‌ خه‌به‌ری شالۆی شه‌خته‌ی به‌ گویتی زه‌ویدا ده‌ست‌اند و عاسمان له‌ ترسی سه‌رمایه، که‌په‌نگه‌به‌ری هه‌مووانی کوپه‌م ده‌خۆوه ده‌پێچا و په‌شه‌بای وه‌یشووه‌ی پاییز ده‌سکه‌مه‌ی گۆڤگیای ده‌کرد و چل و گرگی به‌ قالفۆری ده‌خه‌م و بودپان داخنی و داری بۆ ناگر ده‌شکاندن، سوله‌یمان به‌گ بێگومان بوو که‌ به‌فری زستانی بدلیس له‌ باتی ئهو ده‌وره له‌ دژداران ددها و ده‌ره‌تانیه‌ن بۆ ناهێتی؟ وازی له‌ بدلیس ده‌هێنا و پووی ده‌کرده‌گه‌رمه‌سێری ناوچه‌ی ساردین و بشیری. خاکه‌لیتوی به‌هارانی که‌ له‌شکری تین و تیشک به‌ سه‌رکه‌رمی با و باران ده‌هاته‌ جه‌سته‌ی بۆزان و بارن و کرێوه و که‌رمه‌سیه و گلێرکه و شه‌شپه‌م له‌ پروه‌شه‌کردن ده‌که‌وتن و قه‌لا‌ی که‌وی ده‌وره ده‌دران و کلێله هه‌ره‌سیان دێنا و پنه‌وده‌پسان و داده‌پمان و پادشای نه‌مۆزۆز تاوولی گوولی له‌ ده‌شت و چیمه‌ن هه‌ل‌ده‌دا، بێژهن‌نوغلی -له‌ چالۆی پر هالۆی گو‌مپایه‌وه- پووی ده‌کرده‌وه بدلیس و ده‌هاته‌وه شه‌ره‌جنگی نه‌م پوستم و گۆد‌ه‌رزانه و ده‌وری قه‌لاکه‌ی ده‌داوه و ده‌بووه‌ گرهمی مه‌نجه‌نیق و زرمه‌ی به‌رد و هاشه‌ی تیر و له‌ ژێر و ژوور هه‌ر میتشک و خۆتین بوون ده‌پۆان و له‌ دار و دیوار ده‌په‌ژان.

دوچین پاله‌وانی به‌ باهۆ و مه‌چه‌ک له‌ یه‌کنی هه‌موو دل پێ و دس به‌ چه‌ک

پەمىنى مەرگ بىو لە ژور و لە ژىر   ژمارەى لە دەس چووسو مردو ژمىر
 كە بىرەدىك دەبارى لە بانى قەلا   لە گای ژىرزەمىن دەبوسە دەرد و بەلا
 كە تىرىك لە ژىر روو بەسە بالا دەچوو   دەجەرگ و دلى كاكەشان پادەچوو
 تەنگ دلىر قە و دژ بە هىمنایەتى   دەگرمىنى بە نىازى كوێخايەتى
 دەر و دار و دیواری دژ پەنگى گوێ   شەلاڤ بوون لە خوێنى لەش و جەرگ و دل

نەم شەپە درێزەى كێشا؛ برىايەتى و بى بىروى و نەخۆشى زۆر هێزى بە دژداران نەهەشت و زۆرى بە ناخدا پۆهەشتن. سەرەرای توركومانانى پەتا و چاوقولكەش دەورى دان و يەك لە دوو يەك چىنەپەو و مەبرایم و مەوت كەس نەبى، زىندو دەقەلادا نەمان. لەو بەینەدا مەحمودئوغلى كە شاعىر و پەسندەرى سولەيمان بىژەن ئۆغلى بوو، ھەلبەستىكى توركى نووسى و نەم تاك بەیتەى تێدا گونجانە و بۆ خزمەت ھەسەن بەگى نارد.

چەار سەر بۆ سولەيمان نانمۆتىن كوردی بدلىسى

رەگەز كورد یاری ناوڕىگىكە ناوورى ھەر بنایىسى^۱

لە ئەنجامدا كە لە سۆنگەى ئەو شەپەو، ھەر دوولا زۆر زیانبار بوون و توشى زۆر دەرد و ئازار بوون. پێكھاتن پێشیار كرا و پێكھێنەر بوونە پێشەپى و بریار درا سولەيمان بەگ ژيان و ئابووى مەرىبراھىم بپارێزێ و ئەمۆش قەلا و مەلەبەندەكە بەجى بێت. كاتى وتووێژ سەرى گەرت، ھەسەن بەگيان ئاگادار كرد و ئەنگۆستىلەى بە نیشان نارد و پەيمانى ئاشتى بەسترا. مەرىبراھىم لە قەلايە ھاە دەر و چووە تەورێز بۆ لای ھەسەن بەگ. سولەيمان بەگ دەستى بە سەر بدلىسدا گەرت. گوايە دوازدە ھال پۆزەكى - كە يەك لەوان مالى شەمسەاقلان بوو - پەگەل مەرىبراھىم كەوتوون

۱- زەمانى ئاققۆزىلەو تەنگ نەبوو! ئازانەم دانەر چۆنى ئەو شەپە ھىتاو؟ بەلام وەرگێت دەسپاكى كەردووە كە بى دەسكارى رايگۆزەو. ھىن

۲- عەلى عەمەنى دەلى: نىازى وابوو كورد بۆ بنەمالە نەبى سەر ناچەمىتن. پۆزەيمانى دەلى: نىازى ئەو چىرۆكەيە كە بە نەفسانە گوتراوە ئاگر خۆشكەرەكى بىرايم پێكھەبەر كوردەيكە بسو بە ناوى ھەبرىن. دەشكرى يادى كۆنە كوردەى ئاگرەمرستەكانى كەردى. ھەزار

و چو نەمتە ناززىيا بىجان. كە مەزگەبىشتە تەورىزى، لە سەر فەرمانى ھەسەن بەگ لە شارى قەرم مەجەھىيان بۆ بېرمە و بەرمە عەراقىيان بەرپەكرد.

نەمەندە ھەسەن بەگ مەبەو زۆرى چاوتىزى لى دەكرا. لە نەنجامدا كە ھەسەن بەگ نەنگەستىلەى مەزگى بۆ ھات و قەلەى جىھانى جى ھىشت و لە گۆرستانىيان دامەزناند و سەرى ھەمەدەى كاروئارى دنەيادارى و دەست يەمەقۇوب بەگى كۆپى كەوت، بە تاوانى سەرىزىوى پۆژەكىيان و دانەمەركانىيان لە بدلىس، فەرمانى دالە شارى قوم مەرىبەراھىميان سەرىپى. مەرىبەراھىم ژنى لە خانەدانىتىكى سەرناسى قومى ھىتابەو لە ژنەى سى كۆپى ھەبەون: ھەسەنەلى، ھەسەنەلى، ھەسەنەلى، شامەمەد.

بەستەن سالى ناوچەى بدلىس لە دەست ئاققۇزىنلەودا بۆو. ھۆزى پۆژەكى بە يەكجەھەكى لىيان قەومەبەو. پەسارە سەرناس و ماقۇلەكانىيان ھەر كەس بۆ لایەك پەپەواز بۆون و سەرى مەبەوشەن بۆونە گۆشەگىر و لە مالى خۆيان دەرەكەوتەن و دەستيان بە كەلەوى خۆيان دادەگەرت نەوەك بە بېيا. تەننەت پەسارى وەك مەھەمەدئاغەى كەلەھۆكى - كە ھەلەبۆاردەى پەوژەكەرنەى لای خانەدانى زىانەدەين و گەمەھە كەمەخودەى نەو پۆژەكىيان بۆو - لە پەوى نەچارى بېمەو نۆكەرى تەركەمانەى ئاققۇزىنلەوان و لە عەراق دەژيا. زۆر جە وادەبەو دەچەو شارى قوم سەرى لەو كۆپە مەرانەى دەدا و بۆ خەمەتكارى و دىخۆش كەرنەيان دەرەسى نەبۆو. تۆمەز پەسارىكى زۆر جىھاندىدەو خەوئەن تەزمەوون و تىگەمىشتەو بۆو ھەر ھىندى ھىندى باسى پۆژەكى و پەسارى زۆرىيان و لە خۆ بۆردەوى و چاوەنەترەسيان بە گەرى ھەلەدەيان و بۆ دەكۆتەن كە چۆن خانەدانى وان لە كۆردەستاندا كەس تەيان نەو و لە پەپەمەزى و پەگەزەكەيدا بى بەرھەلەستن. جەرجەرەش خۆشى كەشى كۆران و تەمەزى باغان و سەوى چىمەن و دىمەنى جەوانى ناوچەى بدلىسى بۆ باس دەكۆردەن و مەبەستى خۆشى دەخەستە سەرى و لە بۆمە دەمەگەرت وەنەبى قەلە و شەوورەكان ھىندەسەخت و دۆوار بىن بە كەس نەگەرى. ھۆزى پۆژەكى سەردارىيان ھەبى، زۆر بە ھاسانى بەردەستيان دەكەن. كە زانى كۆرگەل گەوى بۆ شە دەكەن، بە راشكاوى لە لای دەرکانەن كە نەگەر يەكەك لە نەوەى نازىز بىتە كۆردەستان، ھەر بەگاتە وى، ھەرچى پۆژەكىن گەمەو و كەچكەيان شەوتەنى دەكەون و بە پەرى خودا چى وای پە

ناچن قهلاكان ده گرین و نموسا به دلی خوش، خانه دانی سیس، گمش ده کمینموره و به ناروات ده گمین. شومجار ما دایله چوره خرمهت نمویش و به زمانی خوشی و نرم و نیانی گرتی دلی خوی له لا کرده و گوتی نمزیمنی نه گمر دلت بی و یهك له كورهكانت ره گمش نه م بهندی دلموزی بهخی و من له خرمهتیا بجمه كوردستان، به دل و به گیان نؤكمری ده كم و هؤزی پؤژه كیش بؤ دهنگ دادم و ده توانین بدلیس له ژتر چنگالی تورکومانه كان به زور دهرتینین و تۆلهی چمند سالی خومان بستینین و هؤزی پؤژه كیش - كه دهریمهون و زور خاكه سمن - له سایه تۆره دینموره مال و سمر خاك و نارویان و چاریان به میریان روون ده بیتیموره و نمو چاكمت له بیر كمس ناچیتیموره. هیندهی بؤ هله خوتند و ده سوتندانی گرت، دایکی بیتچاره له رووی ناچاری پازی بسو پؤلهی لی دورو كمونموره. دوو جگرگوشهی كه حسمن عهلی و حوسین عهلی بسون دانه دست ناغا و محمه دناغاش همدروك میرزادهی ده گمش خن هینا و هاته هه كاری و بونه میرانی هؤزی ناسوری - كه له ناو خهلكی به سوره چنان ناویانگیان هیه - لای پیاوماقولی هؤزه كهی دانان و گوتی نموانه فرزندنی منن و پتویسته زور باش ناگاتان لی بن و تا من دیموره له پاریز گاریان دریعی نه كم. خوشی به ته نیا رووی كرده بدلیس كه هؤز و خزمان ناگادار بكا و كۆیان كاتمه و مژدهی هاتنه وهی میرزاده كانیان پی راگیمینی و خن ناماده كمن تا له ژتر سایه شابالی و اندا ولاتی خویان له دست داگیركمر پزگار بكن و ژانی سمریمستی داموزرتنموره.

نمو سرویمندهش نمو ناسقوریانه كه ژتر فرمانی عزیزمدين شیری میری حمزؤ بسون، فرمانی میریان خسته بهریتوه و لمړی لایان داو همرچی میرگوتی جوابیان نه داوه و همرایان ناوه و میرعیزمدين شیر خوی لی خوش کردن ته مییان بكا و له پر لمشکری هینانه سر و شیشاچه ستمیان.

نه گمر پنگای هه لاتن بگری بهریمست   پشیلش دیته شمړ وهك شیری سمرمست

ناسقزی كه دیتیان چاریان ناچاره و هات و هاواری سمر و مالیانه، زور نه بر دانه پرویمرووی بسون و ده گری راچوون و ده ستیان دانه نواند و پالمانانه هاتنه مهیدانی و ههنگامه بیان کرد. همدروك میرزادهش كه لمو شمردا بؤ هاریکاری خانه خوی خویان

ھاۋكاريان دەکرد، شەھيد كران و سەريان تيدا چو.

مەھمەدناغا لە لای خۆيموھ ھۆزى پۆژەكى دەدەسك نابوو، ھەر چاۋەنۆزې بىرون ميسرژادەبىن و پيشوازيان بېچن و فەرمانيان دەنى و ھەلكنە دژ و دەگزيان پراچن و دژ و قەلايان لە دەس دەرتىن و ھەروھەا مەزن و سەرۆكەكانى كوردستانىشى بۆ نەو مەبەستە تىنگەياندەبوو. گش چاۋەنۆزې بىرون كە نەمۆز و سەبە ميسران بىنەوھ و شۆرش ھەلگىرسى؟ كەچى لە نەكاو نەو دەنگ و باسە جگەريرۆزىن و ھەناسووتىنەى مەرگى ناكاوى نەو جووتە لاوھى ھىندەچاۋ لە دوو، كەوتە بەر گوڭيان و گشكەس لە سوتيان و لە تاو و توتيان ھۆشى لە دەس داۋ دەسى كۆلۆيان و بىر توتلى ناھومىندى داۋ دلسارد بوونەوھ.

بوو بە شىن و شەمۆزې و گريان و قورپوتوانىك، پۆژى ھەشروش واناين. پۆژەكى بە داىى خۆيان بۆ شىنگىتېرى و نازەبەتبارى، خۆيان دەخۆل دەگەوزاند و كسولافى پەشيان كەدەبەر و پەلاس و كۆتەندەواريان بە سەران و پىلان دادا و پىسىرى خۆيان دادېرى.

ھەموو چاۋىك لە تاوان خوتىنى باراند دلاڭ بۆ جىتى كەسەر، خۆشيان دەتاراند

بەلەى دىنا ھەروا بوو؟ ھەرواش نەوى. ھەرچى لە ناسۆ سەركموى و تيشك بەدا، ناۋاش نەوى. كام دام و دەزگاي پتموھ كە ھەتا سەر ھەر بىتىنى و بووھەلەرزەى دەستى گەردوون نەپلەرتىنى و نەپمىتىنى؟

چەمان دى و چەنى بەژن و بالا چەمان؟ گولى گەش وەرىن و نەمامان نەمان!

لە باغى جىھان چى ھەتا سەردەزى؟ مەز بۆ گلى گۆزە، دار بۆ پەزى

پاش نەو بەلەى ناگەھانە، مەھمەدناغاى كەلھۆكى كەوتە ناۋ شىوى شىوان و قەلەمى دەست و پىتى شكا و رايەل و پۆزى بىر و ھۆشى تىك نالقان و ئالۆزان و داىە كىوان و دەستە و نەژنۆ بە قورپوتوان دەگۆشە و كەناران دەخزى و فرمىسكى ھەلدەومراند و بە دەم قولپى گرەنموھ و بە جەرگى پەر برىنموھ، لە بەرخۆيموھ دەپورتاند: گول خرنچەى گەشى باخى ناۋاتم! ھىواى دواپۆزى كوردستانەكەم! شەختەى نەھاتى و چوون بەسەردا ھات؟ مەرگى بىتۆادەچۆنى دىنەوھ؟ چەز و ھەلوھەرىن؟ چۆنتان جى

هیشتم؟ بهاری ساوام خهزه لومری کرد و چومه پاییزی همناسه ساردی. ههزار ناخ و داخ بۆ نۆنه مامی شەنگ و چه لهنگی باغی میرانم؟ که جی هومیدی کورده واری بوون. کامه چارویس سوو که بهژنوبالای به چاو ههنگاوتن؟ مەرگی له نهکار وا به ناکامی ههلی پهرتاوتن و به تهووری ستهم به لایدا هینان! من له دواي نیهه ژینم بۆ چه؟ نیهه هومید و ناواتی من بوون؟ پیای ناهومید داری بی-مه و چاری بهینه و بۆ ناگر دهشی.

نمو خەریکی شین و شەپۆر و هەناسە سارد هەلکێشیان بوو، کەچی لە پەڕ یەکیک لە دۆستانی لێ پەیدا بوو پیتی راگەیاندا کە مزگەننیم بۆ هیناوی نەوسا کە سولەیمان بەگی بێژمەننۆغلی هێرشێ کردبوو سەر بدلیس و نابۆقە قەلاکەیی دابوو، بڕایەکی نیبیراھیم بەگ مەرشەمسەدین پۆژنیک دەرھەتی هیناو و لە قەلایە دەرگەوتوو و راپیکردوو و چۆتە بۆتان و خۆی کردۆتە پەنابەر و میرەمسەدەیی ناڕۆخی کێژی خۆی لێ سارە کرد و لەو کێژە کۆپێکی ھەمە ناوی لێ ناوھ شەرەف بەگ و نیشتا باوک و فرزند ھەر دوو مارن و لە ناو بۆتانیان. مەھمەدناغا پەو مۆژدەتەمی خەمی لە سەر ڕەوی و ناھێکی دەبەر گەراو و تەواو بووژاوە و گەشاو. بە لەز ڕووی کردەبۆتان و مەرشەمسەدینی چاو پێکەوت و زۆریش وە بەردەلی کەوت و لە ھەستان و پۆنیشتن و ناخافتنی بۆی دەرگەوت زۆر پیاریکی بە قیسمە و ئەوی ئەر بە ناواتیمو بوو، ھەمو. لە لای دانیش بە ھەنێسک و فرەنسکەو ھەرچی بەسەرھاتەکی بوو سەرلەبەری بۆگێراو و مەرشەمسەدین کولی گری دەنوکێ ما و لیتی پرسی نیشتا چە دەوی و بۆچی ھاتووی؟ گوئی: ئەر غولامی ئەمە! ناخ چارەمان ھەر ئەتۆی. دەست لە دەست و قەمەت لە خوا رابە و لەگەڵما وەرەو و سەرداری ھۆزەکەت بکە با چیدی سەرگەردان نەبن و وەك پەزی بێ شوان نەمێنن. مەرشەمسەدین دلی نەشکاند و لە تەکیا ھاتەو وڵات و ھەر دەگەڵ گەیشتنەموبان، ھەزار و پێنجەد سەردازا و کارامەیی ھۆزی پۆژەکی لە ژێر شالای کۆ بوونەو و بێ خۆگرتن دەوێ قەلای بدلیسیان دا. لەو دەمەشدا ناوچەکانی بارگیری و عەدڵجەواز و نەرجیش، بە دەست ھۆزی تورکمانی مەھمەد شالویمەو بوون. ھەر کە زانیان مەرشەمسەدین ھاتۆتە سەر قەلای بدلیس، بە لەشکریکی زۆرەو ھاتنە یاریدە دۆداران. شەمسەدین پێشی لیگرتن و شەری تورکمان و کوردان لە دەشتی رەھوادا قەوما و ھەر دوولا زۆر بە دلیری دەگژ یەکتەری راجوون و

کردی نمبرد و پالمان له عه گیدی و مهرخاسیندا کارنکیان کرد که میژوو شانازی پی بکا. بهلام
دیشان بیتمجام بوو.

که گمردوون چاکی لی کردی بهلادا که مهند و شیر و تیرت بهره نادا!

لهشکری پۆزه کی شکا! میرشه مسعدین بهر لموه به ناوات بگا و قۆلی دوژمن بپیرتموه، قملی
مهرگ لیتی قرائند و مدلی گیانی ههلقرائند و گۆلی ته مهنی بابردی و پەژاری ناکامی ناکام - چمشنی
تیکان و دپکهزی - به برک و سی یاران و دوستانى داچوو. مسحه مدناغا نه کوژرا! بهلام سهده خۆزگی
به کوژراو «ماوم بهلام چمانی؟ گه لێك خوشتره نه مان»^۱. کموتموه ناو نامرادی و خوشی و شادی لى
تهره بوو. خزا بن تهری دلساردی و به چاری تهر و سوروموه له بهرمه ژوروی دهروانی و بۆ گازندهی
چاره پەشی بهم چۆره گمردوونی دهواند:

کنگنێ له خموی راده پهری بهختی رهشی من؟ تا کهنگی کلۆلی و کول و بیتمشه بهشی من؟

وهك جارن بگره زیاتریش سهری نه ئۆنۆی کرد مسهرین و شین و گرینی نوێ بۆوه! بارانی پۆندکی
سووری خویواوکی له برینان پڕژاند و کوته جهرگی توێ - توێ بۆوه، نه ههواى سهریستی مابوو، نه
دهستی دهچوه هیچ کاران. تمنیا تامه زۆری مردن بوو! کهچی له ناکاو وهك یه کێك له عاسمانهوه
بیروتنی و فرشته مینکی بهههشتی دهگوینی هۆشی بسرکینی:

سهرت ههلبێنه تاکمی سیس و سستی	به لادا که به گورجی چاکی چوستی
دهنسك دهپزی بپیتنی زۆر له بن گل	نمشێ دهرچی همتا گۆل بی له سهر چل
له سهر خۆ لاده پهردهی ناھومیدی	ته ممل بهختسی له کاردا بپوین کێ دی؟
به دلساردی مویژه چى له من دی؟	له خۆبوردو به! کینوت بۆ له بن دی

لمو دوژدامانه ته پهره! لم خموه چاوه هه لگۆفه! ببزوو، راپهره تهکانێك، به تیسری سارده کهوانێك،
کێلی نامانجان بنگیوه! مامزهی شنگل له خۆدانێك، له تهرادی نهمپی ناواتان بپیتوه! له خوهدان و

۱ - لهته بهیتێکی هینى موکرویانیه. ههژار

ناره قانیدا شتل کمو به سریره و همرو عیراقی و میرشامحه مدینک ماوه سرینکیش ده گمل وی بسرو! له ناسوی نم خانه دانه، نمویش نه ستیزنکی گمشه؛ مهنیله له قوم بستی و له دهریای دوریدا قوم بی. بیخموه ناو گمل و هوز و کیلی دلخواز و دوزت - لیت پروون بی- له دست نمو دایه. محمه مدناغا که لمپر نم بیرهی به دلدا پارد، ترووسکیک له درزنکموه تاریکی له بمر چاو پرواند و جی باقه تیشکیکی شاندا که سر پوچنه ناخ و په کوان دایوشیبوو. پیتی دهرکیف ناو عراق و قوم بگره و هاتم! چوه خدمت دایکی میرزادان و به دم کوتی گریانموه کارماتی جهرگبری حسمن و حوسینی گپراوه؛ که به راستی شینی شمینی کمره لای دیناوه یاد. باسی بژ کرد که چون مرشه مسدینشی کوژا و چون پوژه کی بی سرکردو سردار ماوه و میان ناردوخته خدمت تو میرشامحه مدی بنیری و به بهندهی خوتی بسپیری و بیبه مموه کوردستان و هه مرو هانا مان همر بهوه.

دایکی کلژ و به مستزمان کونه برینی کولانموه؛ گهرمشینی لی زیانموه و دستی کرد به بانگ و هاوار و سینگ کوتان و همرو لمرزا! نیشتر داوخوازی محمه مدناغا و کوپی تری ده گمل ناردن تازه ندهد کرا باس بگری. ژن له تاو جهرگی بمر زگسو تانه کارنکی ده کرد همر مه گمر دایکی دوو گزپر غریبان بزانی چونه! له باتی و هرام، محمه مدناغا چمند جوتینکی خوارد و گوچکهی باش ناودا که نمو خمنانهی بمر او هژوون و بژی نایمنه دی. محمه مدناغا دستبهردار نهبو؛ داوینی تکی له دست ندهدا و به کزی دیگوت: نه گمر بمر کوژی و سیرمه - سیرمهم کی تازه وهک هاتووم به دستی والا و بی شامحه مد ناگپریموه. خاتوونی بمریز! تژ همر بهزیمت به خوتا نیمه؛ سووکه ناوپنکیش و هسر مه بده. هوزی پوژه کی به نیر و میوه، گموره و گچکیمان، مندا و لایوان، پیر و زور هانسان، به دهریه دهری و همناساردی و نیر و ناواره، لودهر لمو کوژان، بیتچاره و کلژ دمسوپنموه و گش کات و ساتیک دستی نزایان بمر و عاسمانه و له دهرگای یه زدان دپارنیموه و همر خواخوانانه شامحه مدیان بی پروا بیتی و دل و دیدیهان بی پروون بیتتوه. نه گمر بهزیمت به مندا نایه، بژ نمو بابیه کوشته و زگ سو تاونمش سوت ناییتتوه؟ نیشتر همر چون بوو دایکی بیتچاره له پووی ناچاری نمو تاقه کوپهشی دایه محمه مدناغا و ناردیه کوردستان. هیندنیکیش ده لیتن بی پرسسی دایک

خودای گهواره! له سمرمه همر سرباست کهم ههتا ماموم

به نساوات گمیانندوم و نموی ویستوم به بیت دایم

نیتتر خوا بهتحمینیتتموه! نمردیوانی نمبوویه کرناغا ختیری خرا بسون و تیری کاره که بیان ده کرد.
میرشامحه مهده همر شاگشکه بسور! پاش لاواندنمده و نافه رینی زور، دوو گوندی مولکی که
خمزونگیس و نیکسور بسون و سمر به تاتوانن، کردنه خه لاتی نمبوویه کرناغا.

کمرسته ساز بسون! نژیتهتی کارهات! دهه منده هه مندی نیوه شعویتکدا که نه گمر مانگیش هاتبا له بمر
تاری نمنگوسته چاو به دسته کوته دهوژی و عاسمان بۆ دیشتی زهوی به ههزاران چاو دهیروانی و
دهریا و چپاشی نه ده دین، رازه وانان له لای باکووی قه لاه - وهك پلمپوشی گمرده لول - به دیواری
بورجی رهشدا و سمرکومت و ژوریکسی کمس تیندانایان له ناو ژوراندایان بهدی کرد و سمره پیتی
پمیژه کانیان له پهنجمرانی گریندا و هاتنمده خوار. سا نۆری پالوانان هات:

نمونه مندی که مه ند پرو به بالآ ده چوو   ستیرهش له ترسی له پئی لا ده چوو
له جیتی نمرده وانان له سمر پیل و شان   له دیواری دژ سمرکه شان هه لکشان
کوپی کوردی شیشانه گیانی نه میار   په لاماری گورگانه بۆ کۆزی کار
کری شیر و خمنجهر پینه و برین   له کوردان گوپینه و له دوژمن گرین

کوردی دلپیر و مهرگک و دوژمن دپ، دهستان له گیان و ژیان بهردا و داوینسی هومیدیان گرت و
وسهر کهوتن. دژداران و پاسه وانانی تورکومان خاو - خاو له ناو نوین و باندا به پرخمه دهیانمپاند و
کوچه کوردیان گهینه سمری و زوربان همر به خموالووی لمر عاسمانه بهرمزه به جهه مندم
موشهر پرت کرد و به هه لداشتن هه پروون به هه پروونیا کردن. هیندیکیش که له ژوراندایان بسون،
دهر گیان له سمر گاله دان و کۆمه لیک هه ره به کار، خویان ده پال حاکمی قه لاکه هاویشته و
دهریانکشاو راپانکشاو سه که تیان کرد و نمر جار چوونه ویزی دست و پیتومندان و کارداران و بهك
بهك په تیان خسته مل و کیشایانه پای حسایی و قهت تاقیکیان لسی نه بواردن و خپ و پریان به
عیزرائیلی نه سپاردن. ژن و منداله کانیشیان له قه لاه و ولایتیش دهر کرد و گولستانی نیشتمان و

میرخوزاری کوردستانیان له گیا بزگه نه بزار کرد و له در و دالیان پاکردهوه.

مهرشامعه مد به شادی فرمانیهوایی پژده کی گرته دست و له جیتی باب و باییرانی پایمبرزی
خوی داممزا و نمیش وه نموانی پیشوو تیشووده ری ههزاران و پهناده ری بینچاران و دادگمر و
گهلپروهر بوو. بهلام دهورانی فرمانی، وه کوور -همرهمه لاهتی- زوو پابرا و ماهی سروهری
کردنی له بهر کووتی وه دهستی نهداران دهچوو. سی سالان سرداری کرد و له سمر داریمستیان
بهرتیکرد. لایکی زور هیوا بووه؛ زور نازا و دلاوا بووه و به سمریمرزی و ناکارتمزی نیتاش همر زور
بمناویانگه.

سالی ۹۰۳ ک (۱۴۹۴ ز) عهمری خوی کرد و له گزله میدان له لای گزپی پم له نووری
نهمرشمه مدینی وهی -خوا بیبه خشی- ناشتویانه. کوپکی تهمن مندالی له پاش بهجی مابوو
که ناوی مهریسراهم بوو.

بىرى چۈرەم

مالە مىرانى بدلىسى چۇنيان بدلىس ئە دەست داوۋە؟

چۈرە ھىزى ھەببۇ

ھۇي يەككەم:

كىتە ۋ ھەراي مەنئىراھىم ۋ مەشەرىنى خوالىتخۇشېرو

خودا گەر بۆ يەكى ھىنايە پىتى	لە گىشلا ھاتە يىلى پادە كىشى
لە سەر ھەستە ۋ بىرى چاۋانى پوۋنە	ۋشە ۋ فەرمایشى بى چەند ۋ چوۋنە
ھەچى دەپىلى ۋ ھەچى دەپكا پەۋايە	لە بىرىا كامەرەۋايسى ۋەك كەۋايە
چ كەس بى ۋ بەرھەلىتى بى زەبۇنە	پەلە پىسالەي ژىيانى ۋ سەرنخوۋنە
لە ھەمبىرىا نەگەر سەد شىرى پىشەن	دەيانھارپى مەۋاچۇ نىنە چىشەن؟

چاپلىمىسوارانى قىت ۋ قۇز ۋ دىلەقۇزى ھۇز، بە خەفتان ۋ كىلاۋخود ۋ زى ۋ قەلغان ۋ تەۋەرزىن ۋ گورۇ ۋ گۇيال ۋ كەمەند ۋ تەركەش ۋ كەۋان ۋ نىزە ۋ پەمى ھەژدەقەنى ھەمىزەۋان ۋ شىرى مىسرى جەۋھەردار ۋ خەنجەرى دەشام ۋ دەۋان ۋ قەزىتەن ۋ تىخى قەرەخوراسانى دۇخ ۋ مەۋدا پىلك ۋ مەۋكار ۋ كالان زىر ۋ دەسك ماھى ۋ سىگۇ لە سەر ۋ بە كۆستەك پازانمە، پەۋيان لە مەۋزودا بەشى كارماز ۋ ناسك ۋ شورۇ ۋ مەرسور ۋ كور ۋ گىسك ۋ نىتەي شاخى ۋ كەلەكۋى ۋ قاز ۋ قورىنگ ۋ ھەلەتەنج ۋ سورەقەنگ ۋ چىرگ ۋ پۇر ۋ سۆسكە ۋ بۇرچىس ۋ سەرسەۋ ۋ پەشىشە ۋ سى، دەنگ ۋ باسپان ۋ ھەلەتەندەن ۋ قەفانچەلەي ژى دىۋاد ۋ كىرۇ بە كىشپان كىشان ۋ بە تىرى بە پەم ۋ پەمىكانپان پىتەكان ۋ ناۋقاي ئالغە ۋ گەمى كەمەندەنيان كەردن ۋ بەرزەفەپان نەۋى كەرد ۋ كور پەگۋىيان كەۋى كەرد ۋ لە ناۋ بەندى پىز ۋ پىتەكان لە خەمتان دان ۋ شكارنامەي نەم باسپان بەم تەرحە نىشان نىتە دا:

مەنئىراھىم كە باۋكى مرد -نەگەرچى ھىشتا مەنئال بو- بە جىنشىن ناۋدەير كرا ۋ ھەلسورانى

کارویاری دنیا داریش درایه دوستی به هیزی عبدلوله حسان ناغای قوالیسی و چند ناغایه کی
 پژه کیش لهو نمرکه هاریکاری بوون. میرشرفیش که زه مانی میرشامعه مد له نمرخی بژتانهوه
 هیتابوویان، له سر پمندی پژه کیان، له بریکاری میرنبراهیم ناوچهی مووشی پی سیترا و
 ماوهیک ناوا پابرا. تا شیخ بلباسی له یکی عبدلوله حسان ناغا و بهرهبابی قوالیسی، له بدلیسی
 باری کرد و ماله کی خوی برده مووش و له کن میرشرف دامه زرا. نیتس نهوسا زمانش و کمتن گنیر
 و چاوچنوکان دهستان خستی و تهبابی ناموزایانین کرده ناکوکی و دردوگی. میرنبراهیم به
 یارمتهی عبدلوله حسان قوالیسی، پیلاننیکیان بژ میرشرف دهرچاو گرت. وایان دانا کارنک بکمن
 میرشرفی بینه بدلیس و سوامی چاری بژ نه میلن و همرتک گلتنه ی هملکون. سمیدی ناغای
 قوالیسی^۱ - که خمنه داریان پی ده گوت - بمو کاکه و برالهی زانی و زرد به هلهپه خوی
 گمیانه میرشرف و دمنگ و باسی راوه چاو و چاوهرای به گوی گمیانه.

میرنبراهیم نامیکی به ناب و تاب و گیلوکه هله خه له تینی - به نژکمرتیکی بازدار دا -
 نارد مووش و بژ میرشرفی نویسیو: ناره زوی دیداری نیتو نارامی له من بریوه و زرد ده مینکه
 تۆم نمدیوه و تکا ده کم نه گمر لیتان گران نمیه بژ چمند پژوئیک بینه بدلیس و بژ ماوهیک پینکه وه
 خوشی رابویرین. نهم مابهیمش نه گمر جار - جار ده ردی دوری گمر دینکی خستوته نیوان و تمنکه
 ته مینک دیته برچم، به همدومی به ودمی تۆ رایشالین و بیسهوینین.

میرشرف که سور دهیزانی نهم دانه خوره بژ راوه و داوی چاوی له بهرچاو بسو، خاوه خاوی له
 چووندا کرد و خوی له قهری تمپکی نهدا. زرد نامه نال و گۆر کران و وردمورد بهیوه گلهیی ورد و نهرم
 بوونه قسمی زل و درشت و گهف و هه رده لیک کران و میرنبراهیم ده گمل هیتننیک له میره کانی
 کوردستان لمشکری برده سمر مووش و مووشه ده می شمری ده مانه. لاگرانی میرشرفیش - که سوار
 بهگی پاژوکی (لهله) و میربلباسی و سمیدی عهلی ناغای پرتائی و جه لال ناغا و سمید خه زننه داری
 برای و شیخی ناغای جله کی بوون - ویرای دست و پیوهندی میر، خویان بژ نهو شمره سازدا و خزانه
 قهلاوی مووشه وه و سنگمره بندی خویان کرد و وهک تای تهر داس نامادهی بهریره کانی و خه بات بوون.

۱- همر جارتک «سمیدی» نویسیوه و دوايه دهیکاته «سمیدی» پروت. ههژار

له نمنجامدا همر دوو لمشكر پتك داهاتن.

دوو دهرسا له پؤلا و پراپري نههنگ	زرتيوش و تسيخاني هيندي به چمنگ
جهليك سمر برينه و چهليك زگ درين	به يه كتر گهيبن، بوو به قيسره و گورين
له تيران مهتال بسونه تيژنگي دژم	لمبر خوئين و خوسر دشتي شمر بيووه گژم
وه بيريان دههيناوه كيترد و په نير	به جؤريك دهقه لشي كلاوخود به شير
كه مسي دييسو شاوا ههليك ههلكوي	دههؤل كوت بوو پيتميردي مردن لهوي

چون لهشكري ميرنبراهيم گهليك زؤر و لاكراني ميرشمرهفتي زؤر كه متر بسون، يه كه ميسن پؤژ سروي باوخوشي و سر كموتن نالاي بدليسياني شه كاندا به لام چونكوو پياوواقوواني پؤژه كي دليان ده گمل ميرشمرهف بوو، به نهيتي نامه و پياويان نارده قهلا و دلسؤزي خويان نشان دا. چولاقي خاليد، كوربي سواره بگي پازؤكي - به پينجهوانهي باو كه كهي - شمر كمري ميرنبراهيم بوو. پؤژتيك شينخ ميربيلباسي - كه لالسؤي بوو - ده گمل سواره بگي بافي رايان نسپاردئ كه نيشه دؤستي ميرشمرهفين؛ زؤري سمرناسي پؤژه كيش دؤستي نيشه پمسند ده كمن. تز چوويه لاي ميرنبراهيم، پيمان نالايي بهره ي چيه؟ به باب و فرزندايهتي پروت لي دنهينس؛ توش وهره ناو كؤري نيشه و بهر فرماني ميرشمرهف به و فرمايشتي وهك نالقي كؤيلي زير خريد، ده گوي بگره.

خاليد بهگ به گوتني كردن و هموالي بز باب و خال نارد وا شموه كي ميرنبراهيم په لاماري قهلا ددا، نيوه درگا گاله معدنه؛ خؤم و هه موو پياوه كانم خؤمان ده خمينه ژور موه.

سؤزي كه پادشاي پؤژه هلات هيرشي برد مسر قهلاي دينوي رمشي نهستيره گر و منجه نيلي ناگريوي تيشك و تيني لمسر ناسؤگان دامه زراند، توي تيوي تيويهم و نيشان پيكي دووره هه لعي له دار و ديواران باراند و دشت و كؤساري بهر خؤ داو خيتوي شوي تا نولاي هموكتوان تاراند. كوردی سر و خمنجر و شين و خوئين خؤروه و خوئين پؤژني ژير فرماني ميرنبراهيم شالويان بؤ قهلا هيتا و له چمنگي هه لمهت بردنا، خاليد بهگي خاومن به لين دهره فتيكي خسته دمت و له لايي فيسمالكي دايه و خؤي ناويته ناو قهلايه. ميرنبراهيم كه نم به لايهي بمسر هات، پهنگي بزكا و

شلمزا و ترسی هاتی که هات پروی لی و مرگیزی و هر بونهدهش نمیرتیموه و هیتیریشی به دودا بی، دمستی له دهردهان بردا و بره و بدلیس گمرایموه.

میرشمرهف به لهشکریموه کموته شوئینی و دهره ی قهلا ی بدلیسی دا. هه موو پژوی دهسته - دهسته و کومه ل - کومه ل، له ناغایانی پژه کی میرنبراهیمیان جی دههشت و دههاتنه خرمهت میرشمرهف. دم له شوئین دم نیشانه ی کزی و زهسوونی و گلان و سهرهونخوونی له دژداران دهرده کموت و ناهومئیدیان برده کهوت. تا کار به جینگایه گمشت له سهر ییری میرنبراهیم و دته ی عبدولم حماناغا، ریش چمرمگ و کهیخودایان پاسارده لای مرشمرهف و کهسانه پارانهوه و گوتیان نیمه که پسمامی ههفتوین نم ولاته به کهلهپور پشکی مویه، مرشمرهف برای معزن بی؟ بدلیس که وار و بنگه ی له میژینی خانه دانه، نه خلاییشی دهخینه سر، با بز نهو بی؟ مسوش و خه موس ده میتنموه بینه پارا میرنبراهیم و هردوو پسمام لفریموه به هاویدشی بهو ملبندانه رابگن و دنیاش پینچ و دوو پژیکه و دهرتیموه ناموزا بز مالی دنیا شیر له پروی ههفتو بکیشن و خونا یدک و دوو برژن، کاره که گهلهک نهقه نجه و ناکاره کی پر گه ماره.

مرشمرهف و ههوالانی نهو پژی بازی و فیتسازیه نه مان هینایانه کایه، به دهسکوتی زلیان زانی و گوتیان بهو بهش بهش رازین.

بریار درا میرنبراهیم ناماده بی و میرشمرهف بانگیشن بکا و بچته قهلا و ناشت بنموه و پهمانی دوسی بهسن و بینه سوئندخوری بهکتر و ههتا هاون به بهشی خویان بساچین و کهسیان چاوچنژی نهکا. میرنبراهیم نان و خوانی بز میوانی رازاندهوه و مرشمرهف دهسته پیاروکی له هاودستان و یارانی نزیک و تیرادیروی خوی دهگه ل خردا برده قهلا و ناموزای هاته پیشوازی و بهکتریان دههه مبیتر گرت و هاتنه سر و پروی بهکتر و زوریان چالک و خوشی کرد و چوونه سر خوان. بهزم و ناههنگ شاهانه بوو؛ میگیترانی شل و مل و چاو بهکل و بهلهک پر و سپی و سؤل و نرم و نؤل و دس به خهنه و دم به خهنه و پروگمش شاد - به نازوه - بادی زیرینی پر باده ی یاقوتی و نالیان دهگترا و به دیسهنی خه مویژن و به نهرمهگمشتی کوتری، بره بری هوری و پهری نادیار و به شهرابی نیشه دهریان، رمین بری نهو مویه بسون که له بهمهشتی پاکاندا پروباریکه.

ستران بیژی له چه زان و شایر و سازندی سازان، به گملیک ساز و ناوازان همیران و لاوکی کوردانه و شور و ماهووری عجم و کوچمباغی و بیاتی تورک و پمردی مقامی حجازیان لیندا و دنگیان لن هلبیری و هست و هوشیان له مست و سرخوشان بری و تمنانت همیقی عاسمانی له خوشیانا خوی دهبازوت و نمتیتره لمویر لمویرمان چاوایان له یه کتر داده گرت.

له همر گوشتیکموه ممیگتری چاومهست	له بسادی نال و تال سینی له سر دست
له گش لایمک گمواژ و ساز و سه متور	له همر سووچتک ده گالین تار و تمنبور
له کرپووش بردنسا چمنگیش به کومی	به بلویری ده گوت ناودهنگی خومی
به ستران بیژ و شزخ و کولمه نالان	همزار دل پتیکموه دهبیران به نالان

لمو جهژنه پیروزه - خوزه که چاوایان به دلواز ده گمین و ناواتخوازان نیاز رهوا بوون و همر کس له گموره تا بچووک بووکی هیوای گرته باوهش - میرزادان فرمانیان فرموو که ناغایانی پژه کی همر کس و تپای هه چه زمی خوی، بچیتته گوشه و که ناران و له نهدیوو بریواران با به راشکاوای رابویرن! خوشیان ده گمک چمند لاوتیکدا به تمنیا له هوده که مان. لمو دهمدا له پر شیخ میسری پلباسی ده گمک چمند سرریزیونکدا وه ژور کمرتن. له بان کورسی مهریبراهیمی دابمزان و پتی گوت:

کهی رهوایه لیس بازان کونده بوو بیگریتموه؟ کوند ده گمک کوندان له ویرانان دهی بوخلیتتموه

دهستی مهره رهیشی گرت و له سر کورسی دانیشان و نه شیرهشی بۆ خوینده وه.

پیروزه بووکی دهولمتی بگریه دهباهوشی با همر کهسی له شوینی بنیشی که پتی دهشی

میرزاچاکانی دیوانی یزدان له ژیر سردتپی «به خشنده خوایه» گمواهینامه شیاری مسزناهیان دامرشمرف و چارووکمشانی عموش و باره گای «بیگانه به دهر» میسری برتیان له پا همتا مل زنجیرینچ کرد و رهیتچه کیاندا بۆ سووچی زیندان.

که نرمی و بلندی دهین جاروبار خودایه و به دس خویمتی کاروبار

به کی ته ختی خونکاری بۆ گۆر دهکا به کیکی بهرو گۆر بهرو شوپ دهکا

هیتو کار نگه‌یسه بمردمی شیر و پمبه‌پمب و پمبان، دستم‌یسته‌ی میربرایم و
عمبدول‌په‌حمان قوال‌یسی - که چمشنی کزو لیک کزو بیسون - لیس‌ی خویان به‌جیه‌تشت و دهک
حمورالهیان لیهات و هر کمسه پروی کرده‌لایهک.

میرنبراهیم حموسالان له زینداندا ما. شو کاتمی میرشمره‌ف گیرا و خمبر ده‌کردستان گمرا -
که نم باسه‌ش له دوا‌یدا باسی ده‌کری و چون سرک‌موت و چون داک‌موت و چی به سمره‌ات، له دوی
ده‌دین - روزه‌کی میرنبراهیمیان له گرت‌وخانه دهرت‌نا و کردیان‌هوه فرمان‌هوا و گمنج و سامانی
میرشمره‌ف ساف له ساف‌نی تالان کرا و نیازیشی بوو کوپه‌کمشی میرشه‌مه‌دینی دوو سالان - که له
کیژی عملی به‌گی ساسونی بوو - و پرای دایکه‌که‌ی بیکوژی تا عیما‌داغای بایه‌کی خوی گیاندنی و
لئی پاراوه که دایک و کوپ بدرین بم و له توله‌ی زین‌دیناغای مامی خزیدا - که میرشمره‌ف
کوشت‌ویه‌تی - بیان‌کروژیت و بهو فیله شو بو سووچانه‌ی له مردنی رزگار کرد و ده‌گه‌ل دست و
پتومنداندا باری کردن و هینانیه دژی کیف‌مندور و پاریزگاری لینده‌کردن.

پوخته‌ی وتار:

که میرشمره‌ف له تموریز خرایه به‌ندنی، به فرمانی شانیسماعیلی سه‌فموی، چاپان‌سولتان
نیستاجلوو به لشکر‌یک دموری قه‌لای بدلیسی گرت و میرنبراهیم دوو سالانی خزو لمبر گرت و
لوسا پتوه، به‌رگی قزلباشی نه‌گرت و سن ته‌لاقه‌ی نایه مستی بسوکی سرداری کردن و چووه
نه‌سرد و له‌وتش مردن پیگیری گرت.

شو به‌ینه‌ی که له بهندا بوو، کمیز‌یکی نیرینه‌یه‌کی بز دیسوو، سولتان مردایان ناونا‌بوو. که
میرشمره‌ف گمراه‌هوه، سولتان مراد هاته لای و له‌وتش گرتی و زور له زینداندا مایه‌وه و هر له
زندانشدا رژیشت. پاش هه‌لاتنی میرنبراهیم، روزه‌کی هه‌تا شه‌ش مانگان دریان بز دژمن چوژل
نه‌کرد و به تما بوون میرشمره‌فیان بز بیتمه‌وه؛ به‌لام که لهو ناهومید بوون، سالی ۹۱۳ ک (۱۵۰۷ ز)
جاری ناچار قه‌لایان دابه دستمه‌وه و چاپان سولتان، کورد به‌گ شه‌ره‌فلوی نیستاجلوی کرده‌فرمانداری
بدلیس و بز خوی گمراه تموریزنی.

هوی دوم:

دامه زانمودی مهرشرف له سر بدلیس

دلرونك و ناكارچاكی نهم جیهانی ناووخاكه لییان پرونه همر كمس ده گمل خوی خوی پاك بی و پنا و
هانا و هیوای تمنا به یه زدانی بمرز و تالک بی و لمو پتوه پروی ده كمس نمبی و به كمسی تر دهرمس
نمبی و خو له ناره وایان لادا، خواش پشتی له همر دئ نادا و بمردی سارد و گهرمی دهردی ناگوزوری و
كه مایمی ناخاته بمر و كوشكي نیازانی سمرده گری و باغی شواتی بمرده گری و گولی هیوای
دهشكوی و سروی شادی بۆ دنگوی و چی بوی، بوی ده چته سمر. همر خاوم پایه و مایمیکش كه
همر بایی زنی و ززه و دین به دنیاوه ده گزپی و له راست خودا دل ده گزپی و سمری له بمر ناچه میتنی،
له نمنجام همر داده میتنی و خودا زۆ زۆ له بنه دینی و دژی لسوت بمرزی و به فیزی، به بای
تورمیی دهر میتنی و كونده بمری لی ده خوینی و له جی باغچی بهخت و هاتی، گیا بۆگمه و كه كره
و گوژالک و نوسه كه و دړك و دال و كارگه گولانه دهر میتنی و ده كریته گنده لی بی بمر.

كه تۆ رتیکی خوی بندنه كه سمر كموی   سمر و جی بلسده به كمس نانموی
كمیكیش هملیدیری خوی ناگری   هزار جار به لاساری پی داگری!
كری تۆیه نمتور و باریلک بسوه   نه گمر تنگه كمل یان ملی میسروه
نمتوی تیژ ده كمی نووکی دړك و چقل   له پاسی گول و بۆته پهری نی چل

مهمستم لم پشدهستیه سمره تایهك بۆ ژیننامهی خۆش نه نجامی مهرشرفی کامره وایه.
كوپتیکی مندا و بی تاب كهوتبوه ناو بۆتانیان و له نمرؤخنا دهیگوزمراند. همر و لك له ممریمرشموه
بنوسی هونریشه مان به ژیهاتی بمره هاتی به سمر زوانی لوسیدا هات، مهرشامحه مد ناردی
لموی هینایموه و پمروراندی. كاتی نموی له ژیر سمریوشی خاك خمو، له بریكاری مریبهرهیم
به سمر هیندیک لم ناوچانهی سمر به بدلیس راده گمیشت. دوايه به یاری پۆره کیان سو به
فرمانره وای بدلیس و له پاش مموادیه کی هندك شانيسماعیلی سقموی به لشكر هاته سمر ممرعش
و عه لانه دهری زولقه دهری دهرستی نهمهات و شك. له پاش شكانی زولقه دهری بمرمو دیاربه كر
وهرچمرا و لمو ده ممشدا بایی دایکی نووسمری نهم پروپهرانه - كه نه ممریه گی موسلو سو - به

دیاریه کرئ پاده گمیشته خوی کرده بفرمرمانی شاو دیاری زرد و زرد بمرخی به ناوی پیشکشیش بز
 هینا. یهک لموانه پارچه لالینکی «بورکرک»^۱ بوو؛ له گورچیله مبری ده کرد. له خه زتنه ی خونکارانی
 کموناروه کمو بیوه دست پادشایانی بایمندوری و له مانوه بهو ره سیبوو. لهو ساوه که کتوی خه تلان
 له زه مانعی عه بیاساندا له بهر بوومه لمرزه قه لشی و ساله های سال له ناو گمرادانی به ردین، پارچه
 لالی وهک منالی ساوای نازدار به خوئنی جگر پمرومراند، هیشتان دیدی خاس پسنندی دورناس و
 گومهر فروشان نه بهو رهنکه و نه بهو سمنگه و نه بهو پندی و قشمنگیه لالی هاوتایان نهدیوه و
 تازدهش وینعی نابیتموه. شاله خوشیان همر خه نی بوو به گی بز گزیموه به خان و کردیه مژه لگری
 شاهی و پله ی له لمی شاتوماسبیشی دایه و خوراسان و هیراتیلی له باتی به خشش پی به خشی و
 پایه و پیزی هاته پیزی همره بهرزان. سمریمشتی دیاریه گریش به مسحه مه دخان نیستاجلووی کوپی
 میرزا بهگ سپیرا.

هیندیک له هوی زولقه دری له دژی «خرسرت»^۲ غمیزی بیون و نه هانت به فرمانموه؛
 شانیسماعیل چوهه سمریان و به حموتیمیک قه لاکمی له دست دهرتینان و لموتوه بهرو نه خللات هات و
 له نریک نه خللات داومزی.

مهرشهره بز میوانداری کموته خو ناماده کردن. خیتوشتی شایسته ی شایان و کونی همرای
 رهنگاپرنگ، تاوئی همزه نه مستونده کی و دهواری به نهخش و نیگار، سمریان له همران دهسوی و
 وهک همری پری نیسانئ یه کریان پالستو ددها و بهنده ناوری شمی گورزه هون لییان بهووه ناوری کمر و
 سمرانسمریان له بهر جوانی میگیترانی چاوناسک و له شناسک و باسک و زهندی هه لالای سپی مینا،
 بهفر و بلوور و لای ده پرووت و لووس و پروس و زه رینه پوژ و صشره فخش، که بانگی نوشانشیان
 بوو، چادر خمرمانی گولان و سابات جی پاوگهی دلان بیون. ناوریوی تریسی رهش پزایبوو؛ خوئنی
 کرابووه پیالموه و پرومه تالان و چاومستان بهو تاله خوشه تاله وه، به بهر پیزی بهر پزاندایه به سد

۱- بورکرک نو سراه. دهی «بورکرک» توکی بی؛ که به گورچیله ده تین. وادیاره لعله که همر وهک بیجی

گورچیلای بووه؛ رهنگی بهو سوریه بووه. ههزار

۲- رهنکه خرت برت (خمریوت) بی. جمیل

کرشمه و نازوه، بژگرتوش دهچهمینه و به لمباری و له چهمزانی نۆشی گیان و فرمرویان بوو.
 ساز لیدری بهزم سازدر - له سر هوای گولگشت و دهشت - به گمواز و بلسور و چمنگ،
 گزرائی یزانی خوشدهنگ، به بهسته و دلۆ و لاوک و گملۆ و نازیزه و پایزه و سوارۆ و درکانه و شمو و
 نیوهشمو، شمویان کردوژۆزی خوشی و پۆژیان کردهجیژن و شایی.

له سر دهستی کیژی زهری کیژی پمز که هات پیسر و دهویش له دین بوون وهرمز
 سه ماکمر له کۆردا به سد نازوه دهویران به دم ساز و ناوازه
 نمونده له بالا لمرین زهردهمم دلسی نۆقره نۆقره نما زۆر و کهم
 به حیلکان و چمپلهی کچی شوخ و شمنگ له پاریز و ترسان نه پرو ما نه پمنگ
 له بمر لاوک و دیسمنی لای لاو نه گوئی گوئی له کس پادداشت و نه چاو

نازدانمر و خواندوهرازین نموندهیان شیو و تاشتی همه پهنگی نیشیا بزوتنی لیکاو تکین به
 تمنگی په کموه دابوو که جیکلدانی نارمرووی چاوچنۆک و خوازه لۆکیش به سدهیه کی نده گمیشت و
 پارووفیتی تاممروۆ و زگمهرستی دهرفت په خستین، له زهحفیان سامی پتدنیشت و واقعی چلیسی و
 دهما و همر به تاشامی دهبوو.

له پاش فراوین خارن و به زیاد کردنی زهواده که، نۆردی پیشکمش و دیاری هات. پهوه نهمپ و
 کهریه پمز و نیستر و وشت، به قهتار پیشکیش کران و گلینهی پر له بهزمی مه زانانیمان هه لازنی و
 دهفری دلی دیاری گری شاهانیمان و ناخنی که خهنی سوو؟ فرمانی مانامه ی بدلیس و زۆر خهلاتی
 گرانابی دابه مهر و سهریمرزی کرد.

جاری دوهم: شانیسماعیل زستانی له خۆی پاده بوو. مهرمهرف و مهلیک خهلیلی حهسه کتیف و
 شاعملی به گی بزستانی و میسری جزیر و مهردادی خیزانی و عملی به گی ساسۆنی و یازدهیپاو
 ماقولی تریش له میره کانی کوردستان، بۆ دامووسانی سر پتسمه ی باره گای شاپورونه خۆیه و به
 ماچی سردهرانه کمی سرفراز بوون. دهپیشدا زۆر پتیزان لی تان. محهمه دخان سهریمرشتی دیاربه کر،
 کورد زۆریان به سر هیتابوو نازاری له دهستیان دیوو. بۆ نمونه دهتین کاتی محهمه دخان پرو به

دياريه كر دهچو له دتي پانشين - كه سر به ناوچي بدليسه - داومزيبوو؟ كارگوزاري نه مير شمرهف - كه شينخ ميري بلباسي بو - چوو ديدني و كاتي همستا به گزياله كي چهند جارتك تهپي له قاليچه هيتا و به توورمي تتي راخوري نؤمحه مدد به گ! گهره كه چاښين خؤ وه كي؟ ته بخؤ شان مروښتن ته د بدليسيوه بپوړن به زؤر گيسكتك له پؤزه كي كي بستين، له چنگي من پرگار نابن.

شاقولي سولتان نيستاجلوو چاوشلوو - كه دوايه والي هيرات بو - بؤ نو سمرى نهم پووپرانيه گيږاوه، گوتي: باوكم پياوي نهم مسحه مدد خانه بوو؟ دهگلي دهچوو دياريه كړئ. له هه مو پي و به تايهني له لاي بدليس پي توشمي كارنكي كرد كه هه مو كس نهمپ و چه كي خؤي فروشت و بنانيان دا. باوكم له دولتي كيفه نهمر نهمپه كي خؤي به چوارناني گارس فروشت و كس نهمده كرا به خؤپاي مهنه جؤيهك ياخؤ نانه كي بتمري له بؤرهيگان بستين. شتي له مانهش پيستري به چاو ديپو كه له ميرانی ده زاني و ليره بيليم ده بيه دريؤ دادري. جا كه زاني وا ميره كورد به سرجه مي چوونه بهر باره گاي شايي، له دياريه كرهوه راپسپارد نه گهر فرماني شاهانه پي چمند و چون بؤ گرتني نهم ميره كوردستانيانه بيته داني، به لئين ددهم نهم شويانه ي كوردستانيش كه هيچ كاتي نه هاتوونه بهر كه مهندي پادشاياني له ميژينهش، من به ماوميه كي زؤر هندك بيگرم و بيخه مه مشنت. كاتي نهم پيشناره ي نهم له بمرده مي شادانرا، له سر گفتي نهم كافره بهرعه لدايه - جيا له شامحه مدد شيرومي و عهلي به گي ميري ساسؤن - خرمچوون هه موويان پيچان و همر بهك له وان درانه ده ست نه ميرتك له قزلباشان. مير شمره فسي دابه نه ميرخان مووسلو.

لشكري شاهگه ليك پتر له دنكي باراني غوپرهم كؤ بوونه وه و بوونه سني قؤل: قؤليك چاپان سولتان بردي كه بدليسي پي بستين. ديو سولتان پؤملوش به قؤليك پوي كرده ناوچي هه كاري. يه كان به گي قؤرچي باشي تكلوش به تپيه لمشكرتكموه رهوانه ي سر جزير كرا. ديسان باسي نه و گيرانه و رزگار بووني هينديك ميران - خودا يار پي - به توره ي خؤيان ليني ددهويم.

پوخته‌ی مذهبست:

ماومیهک نمو نه میرانه له گرتووخانه مانوه و پژژنیک له پر دهنګ داکموت که شه‌ییه‌لاخانی نوزبه‌کی به لمشکری بیتادموه له ناوی جمیع‌حون پهریموه و ده‌یوئ خوراسان بگری. به بیستی نیم همواره شانیسماعیل شاش و واش بوو؛ له گرتنی مهر و معزنانی کوردستان تووشی پشمیمانی ببوو. هیندیکي لی نازاد کردن؛ لیشی پرسین سردار و پیشمواتان کین؟ همه‌مو به دهستی‌جهم گوتیان میرشهره‌ف و مه‌لیک خلیل. نموانی دی همه‌مو بهردا و نمو دوانه‌ی به بهندی هینشتن و ده‌گمل خوشیا بهرمو خوراسانی بردن.

محمه‌مدناغای کهله‌ژکی^۱ و دمویش محممود کهله‌چتری - که به بییری کۆکمره‌وی نم پهرانه بز دل‌سۆزی و ناکارچاکی له ناو هۆزی پژژه‌کیا و بگره له همه‌مو کوردستان وهک نمو دوانه دهس ناکمون - به بی نموی کمس بیانناسی ره‌گمل هژدووی شاده‌کمون و ده‌چنه عراق. هر له دۆزی چمند پژژنیکا میوه و خۆراک هملده‌گرن و ده‌چنه چادری تورکمانان و سر له میرشهره‌ف دهمن و کمین و بدینی خۆ ده‌کمن که چۆن پاکا و کمنگی هملی.

لمشکری شاله چالیکولی سر به رهی وچانی گرت. محمه‌مدناغا و دمویش محممود زانیان همله و هملک‌موتروه؛ چمند نسپتکیان به زینموه له نمدیوی هژدوو پاگرت. محمه‌مدی میرشاخوپی پرتافی - که له بهرگی دمویشاندا خزمه‌تکاری میرشهره‌ف ببوو - له شوینی میرشهره‌ف خمت و میرشهره‌فیان له ناو چادری دمت به سری هینا دهر و سواریان کرد و چمند پیاوئیکی زۆر به کاری ره‌گمل کموتن و کوردستانیان کرد‌مروگه. بز به‌یانی لای نیومروژ تورکمانان پییان زانی و له خۆبوردوویی و به جهرگی محمه‌مدی میرشاخوپیان به لاهه زۆر پیاوانه بوو، به نمرسی خۆیان به‌خشی و چیان لی نه‌کرد.

محمه‌مدناغا و دمویش محممود و میرشهره‌ف هاتنه مه‌لبدندی هه‌کاری و چوونه گوندیک که شتیخ نه‌میری بلجاسی له بهر گتچهلی قزلباش له زیدی خۆی تهره ببوو، لمر گونده‌دا خۆی مات دابوو؛ خمریکی گارس چاندن بوو. لمر ده‌مه‌دا که نموان چوون، بیتیکسی به دهستمه‌ه ببوو په‌له

۱- له فارسیه‌کی چاپی میسر، لیره «یارمحمه‌مدناغایه» به‌لام دواپی هر «محمه‌مدی بی پاره. هژار

گارسەكەي ناو دەداشت. محەممەدناغا و دەرویش محەممود لەو لای تەختە گارسەكەو قادی
لێدەكەن و دەلێن: وەرە مژدانێ مان دەبە تا مەر شەرفەت نیشان دەین. باوەڕ ناكا و دەلێ ئەوە لە ناوەز
بە دورە. دەلێن خوا دەرفەتی داوە و لە بەندێ پزگەر كراوە و دەگەڵ خۆمانسان هێناوە و هیچ
گالتمشت دەگەڵ ناكەین. بێلێ ناودێری هەڵداشت و سوژدەي شوكرانەي خۆای برد و راپەكرد خۆی
گەیانده مەر و كۆتە سەر خاك و پایموە و فرمێسكی شادی هەلومراند. مینا یاقوب، كە لە گۆشەي
غەمخاندە لە سونێ یوسف سۆمای نەما و بە بۆی كراس بینا بۆوە، ئەویش بە ماچی دەست و پای
میری هەرە خۆشمویستی، چاری دڵ و دلی چاری پوون بوونەو و بە گەشكە داریموە دەيگوت:

سۆپاسم بۆ خردا وا بەختیارم   لەمەولا پێشك و پێشك كاریبارم
لە ناسۆ تیشكی دڵشادی پەیا بوو   شەوی دەرد و كەسەر تەفروتونا بوو

شەر و پۆژێك لەوێ مان و لە سپێتێكدا - كە میری ئیقلیمی چوارەم لە خێوتی گرتووخانەي شەر
دەركۆت و لە ناسۆی كۆساران هەڵات و تاری لە كوردستان تارانە - ئەو كۆسوارە ئەسپیان تاودان و
چوونە ناو هۆزی ئیسپاید. شەرەف بەگی ئیسپایدی پێشوازی گەرمی لێ كردن و تا چەند پۆژێك بۆ
پشوو دان و میوانی لەو نێواندا مانەو. شێخ ئەمەدە گەڵ چەند كەسێك بە پێشروی چوونە بدلیس كە
مەزگینی هاتنەوێ مەرگەمەن. تا مەرگەمەشتە بەرمو، ناپۆزە و حەشاماتی زۆر چاوەڕێی مەر
و فەرمان بوون. دەستە و لەجێ دەورەي قەلای بدلیس درا.

كورد بەگ شەرەفەلو - كە لە سەر بدلیس و عەدەلجەواز و شەرجیش گزیری شانیسماعیل بوو -
كاتێ زانی وا شێخ ئەمەدە دوو هەزار چەكدارمەو دەوری قەلای بدلیسی دا، دەگەڵ قزلباشەكانی
ناوچەي بارگیزی و نەرجیشدا پەلاماری شێخ میری داو لە گۆك مەیدانی بدلیسی دوو لەشكر
دەگۆڕەك راپۆون. زۆر نەما بوو شەوی شادی سەركۆتنی بەرمو پۆژەكیانی هەلكا، كە لە پەركا
محەممەد بەگی پازۆكی ولامی نارد: من لە قزلباش بێزوام و دیتە هیسادای خزانم. بە گزیکاری و
پێوی بازی فریوی شێخ ئەمیری داو لە جەنگی جەنگ و تەنگانە - كە تینی بلیسی شەری موی
عاسانی هەلدەپرووزاند - دەگەڵ پێنجەسەد كەس پازۆكی لە ئەسكەندەر بۆلاخی یەوە هات و پشتی لە
شێخ میری سەند و بە شیر دەپۆژەکیان بەرمو!

پژوهی که تا نمر دهم و ده کوو لیزگی کز لیک کز بوون، به دهری حموراله چوون و لیک بلاو بوون! به ختی بن ته می کورد به کی وک نه ستیره ی کاروان کوزوی لای شموه کی گه شه ی کرد و چاری وره ی پژوه کیانی به شماره له سؤ خست و به پانموده شالاری برد.

شیخ میروهک هه سیره ی بنه له سیره کرتن نه کموت و له میدانی ناوا نه بوو؛ خمزای کرد و همرای کرد تا ویرای عه لیاغای کورپی، بهرکی شهیدانیان پووشی و مردانه له میدان کموتن. قزلباشان که شیخ میریان ناو لینا بوو: قهر میزید، لاشه ی نمو و کورده کیان له ناو کۆک میداندا سووتاند.

دوای نمو بهلا دلتمزینه، دۆز له میرشرف نالۆزا و دیسی دلخواز له پشت پمردی ناهومیندی خۆی مه لاس داو تا چار سازی بینچاران دهره تانی یز نمره خساند، کری کویره ی ره ها نه بوو.

هۆی سینه م:

چیرۆکی بدلیس ساندنمه و دوا به سهراتی مهره ف

خودادای پاڵ دهه! همرگا خودا دای له ناو مه لبیندی هاتان خیر و کویتخای
 دهبر ناوزهنگی تۆدان خیر و خۆشی له سهر خهرمانی سووری بی کلۆشی
 هه مسو شوتیتیک له تۆرا شاهه دانه مه لیش راست دهبن بی ناو و دانه

مهرشرف که لهو ههله دا بۆی نمره خا بدلیسی دسختاموه و به شوین چاره دا ده گهر، کاتی زانی که خونکاری سهرزه مینگر (سولتان سلیم خان) به نیازه بازیک بهروو نیران باوی و داگیر کاه، نمیش ویرای شۆرمواری دنیا دیده پسنیدی هونروهران و سهرتیریدی به ختموهران و شارعزای هه مسو پێ و شوینان و مامۆستای سپی وه خوینان، له کر و نه خشی دینداریدا تمونگهری کرۆپس و نموی خواناسانی بدلیس (حه کیم نیدرس) و ده گهل نامۆزگاری هه لپواردی خانهدانی ناس و دیاردی (زیاندهن محهمه د ناغای که له زکی) پهمان و گفتی دلسۆزی و سۆزی دور له گهر و تۆزیان به ناسانی دهوله تخانه ی بهری عوسمانی راگیانده و بۆ نهم مه بته بیست که میان له مهن و میری کوردستان ده گهل خودا کرده مه مدست و نامه ی بهندهواری خۆیان به هۆی مه ولانا نیدرس و محهمه د ناغای که له زکی بۆ ناستانه ی هات هیلانه ی سولتان پهوانه کرد و سولتانی دۆست

لاوتنەمەي دژ و نەميار تاوتنەمە، لە سەر بېسر و پېشنيارى مەر و مەزنەنى كوردستان، بېرەو
 عەجەمستان بزووت و بۆ نەرمەن و نازربايسجان بزو بە بزووت و لە سەر ساراي چالەيرانى،
 شانيسماعيلى بەرخۆ داو تىكىشكاند. مەرشمەف و چەند سەردارىكى كوردستان، جەلەودارى كاميارى
 سولتەنى بەخت لەبار بوون. خان مەحمەد -سەرمەشتى دياربەكر- لەو شەپە سەرى تىداچو؟ سى براى
 بوون: قەرەخان و عيوەز بەگ و نولاش بەگ. قەرەخان بوو بە جىگرى و كرا بە والى دياربەكر و بدليس
 درا بە عيوەز و فەرمانبەرايى جزييريش، ديوانى شانايە بەر چەنگى نولاش بەگ.

كە ئالاي بەرپىزى سولتان لە تەوريزمەو بۆ لای پۆم پەوى وەرگىرا، حەكيم نيدريس بە سولتانى
 خاوەن شەكۆ پېشنيار كرد كە مېرەكانى كوردستان لە بەزمى شاهانەتان چاوەنپەن، وەنگەي باب و
 بايسرانپان پى بەهەشتى و يەكتىكيشيان هەر لە خۇيان بۆ بەكى بە سەردارى گەشتى و بە تىكپايسى
 هيرش بەرنە سەر قەرەخان و لە دياربەكرى دەرسپەتن. سولتانى هەموو دىيارگەر لە وەرمانپاندا
 فەرمانبەران هەر كام لەو مەر و مەزنەنەي كوردستانى بۆ مېرى مېران دەدا با بۆ خۇيان ناودەيرى
 كەن و دابەرنى و مېرە كوردەكانى تەريش دەژير فەرمانى ئەودا بن و كۆشش بەكن قەلباش لە ناو بەرن.
 حەكيم نيدريس جوابى داوە كە ئەوانە زۆرەميان هەند خۆبەستەن هېچيان سەريان بۆ ئەوى تر ناچەمەينى
 و ئەگەر تۆ چاوت لەو پى قەلباشان لە ناو بەرى، وا باشترە نۆكەرىكى بەر بارەگاي دىنيا پەنا شەم
 پەلى پى بېسپەردى تا سەردارە كوردەكانىش زوو پېنە بەر فەرمانبەمەو و ئەم كارە زووتر كۆتا بى! لە
 سەر پېشنيارى مەلا چاوش، مەحمەدناغا -كە بېفەلمەمەديان پى دەگوت- كرا بە مېرى
 مېرانی دياربەكر و سوياسالارى كوردستان بۆ گەرتنى دياربەكرى پەوانە كرد. هەر دوو لەشكر لە
 قوچەسەر -كە لە ئالى نووسەپېنە- وەك هەورى بە شەرخە و گەرمە بەرانبەر بە يەك پەريان بەست.
 يەكەم دەستەي بەر لە هەركەس بوونە دەستەچەلمەي شەرى، پۆژەكى بوون. ئەوان زووتر هيرشيان كرد و
 تاج شەحمەد و قاسم ئەنداكى و مېرشاھوسەينى كيسانى و مېرەمەفەدين و عومەر جاندار -كە
 قارەمانى پۆژگار و پالەوانى هەرە بەكار بوون- لەو پۆژەدا شەھيد كران.

زۆرەي ناغاي پۆژەكيانیش بە تايەمەي مەرەمەمەد ناسرەددىنى و سەيدەسلەمانان قەواليسى و
 قەرايەدگار و زۆرى ديش -كە دادى مەردايعياندا- لە مەيدانیدا زامار بوون. قەرەخان لە شەردا

کوژرا و لشکری قزلباش شکا و زۆریی زۆریان به دیل گیران.

سمری دوژمنانیان نموی کردموه   پیری بهختی سلیمان کموی کردموه
ولاتی گراویان به شیر ساندموه   برینیان به سهریستی برژاندهموه

نموسا که همر میره کوردنیک بۆ گرتنی مهلبمندی خۆیان بزوتن، میرشمرهفیش به هاوکاری
محهممه به گی حمزویی و میرداودی ممزنی خیزان و میرشامحهمدی شیرویی و میرانی
مهکس و نیسپایرد، دهوری قهلائی بدلیسیان دا. نابلقمدان زۆری کیشاو دژداره قزلباشهکان له قهلا
زۆریان بۆهات. گوتیان نهگهر محهممه به گی غمرزانی و میرشامحهمدی شیرویی دهستمهر بن -
که خورین و مال و منالمان دهپارتیزئی- قهلا به دهستهوه دهمین. له سمر نمو مرجه ینک هاتن و
میرشمرهف نمو دژدارانهی به دوو میرهکه نهمپارد و گهماندیاننه سمر سنووری نهمرجیش و وان و
رهوانهی نیرانیان کردن.

نیتسر همتا دیزهمانی له دیوانی سولتانموه و له دواي نهمویش له لایمهی سولتان
سولیمانخانموه، پارتیزگاری نمو سنوو و کموشمانه به میرشمرهف سپیترابوو نمرکی خوشی زۆر به
باشی نهمجام دهمدا و همر دوو لاشی دل راگرتبون و نهیهشت هیچ لای لی بهرنجین.

همتا نمو سمرویهندانه که چوها سولتان تکلو ببسووه کورتخا و ههمهکارهی شاتۆماسب و نۆلمه
تکلوی خزمی کرا به سمرپهرشتی نازربایجان و بۆ پارتیزگاری کموشمان زۆتر کاتی له وان و وستان
پادهبوارد. کاتی حوسینخانی شاملو دهگمل چمند قزلباشیککا له کویتسانی گهمدمانی نیسفهمانی،
چوها سولتانیان له ناو برد و خیتی تکلو لیتیان شتوا، نۆلمه له تهموریز پیاغی بسوو گهمجینمی
شاهانهی پسپرکرد و دارای تهموریزی پووت کردن و به ملههویی مالی زۆری کۆ کردموه و پووی
کردهمهلبمندی وان و نامهی تۆی له کۆیلمتی و بهلینی زۆر دلخۆشکهری به پیای پازداردی خۆیدا، بۆ
بارهگای سولتان سولیمانخانن نارد. کاتی دهنگ و هموالی ناو نامه، وهبر گوتچیکهی خاومن شکۆی
سولتان کموت، به فرممانی بی چمند و چون میرشمرهف به لشکرهوه پووی کردهوان که نۆلمه و مال و
منال و پیاهوکانی بنیترته ناستانه. نۆلمه دهگمل دووسهد سواریک له پیاوانی هۆزی تکلو تا خرکوم
هاته پیتشوازی و له سمر پهخی چۆمی خرکوم چاویان به یهک ودوو کموت. نۆلمه پوی له میرشمرهف نا

که له قهلاى وان ميوان بى و بيته ميوانى نؤلمه و پاش چمند پؤژ بچنه بدليسى. لهم بهينه دا
هينديك خلكى وان و وستان به ميرىان گوت: ژنى نؤلمه دايهنى شاتزاسبه و ده گئل برايه كى خويدا
ناردويته لاي شاي نيتران كه نيترويان خوش كاتموه. نهوهك نؤلمه به گزيكارى شو ميوانداريهى ساز
دايى و تۆ و ناغايانى بمردهستت بكانه ديارى دهستى خز و به بمرتيل بتاندا به شا. ميرشهرهف لمر
باس و خواسه تاسا و كموته دلخورتيهوه و خؤى له چورونه قهلا گرت و هرچمند نؤلمه تكاي لى كرد
به هرمدى نه دا و زؤر به هانهى هينانموه.

له نمنجامدا برپار درا نؤلمه سولتان و ميرشهرهف له گوندى خرگرم بستيئن و نه ميربه به گى
مه محمودى و چمند پياويكى نؤلمه بچن مال و مندال و بارخانهى نؤلمه و دهست و پيتوندانى له
قهلاى وانى. دهرخن و پينكوه بچنه بدليسى. ميربه گ و هاوپتيكاني له شوينا گينه وانى و برى
نؤلمه و چنديكى تر دهروازميان قايم كرد و پيسان نه دا ميربه گ و پياوى نؤلمه بچنه ژوروى.
ميرشهرهف كه نه موى زانى پيتى و ابو چورونه سر قهلا و دهروادانى كه لكى نيه و له وانمشه قزلباشى
دهروبريان لى كؤوه بن و نؤلمهش سمرى تيندا بچى. چارى ناچار نؤلمه و نزيكهى دووسد كس له
پياوانى - كه به پير ميربه وه هاتبون - خسته تەك خز و بمرمو بدليسى پهوانه بوون.

نؤلمه و هاوپتيكاني نؤلمه مال و منداليان به جى ما و عاشته بايان بؤ ده رنه چوو. هر بمرمو كمل و
پهلى بمرىان و بهو پاييزى سارد و زويان، همنو برىان و چاو به گريان و به نسيى بى زين و لغاو، بوونه
هاوپتى ميرشهرهف.

سحه مدهدش همنان قموالىسى - كؤنه لاله م - بؤى وه گيترام گوتى: نهوسا كه نؤلمه و چمند
ناغايه كى هاوكارى هاتنه بمر دهركاى خنوت و گوتيان كاريكى گرینگسان له خزمهت ميرشهرهف
هميه و ده مانوى عمرزى بكهين، ميرشهرهف فرموى بيته ژور و لىسى پرسين كاره كمر چيه؟
گوتيان نؤلمه له دواى سلاو عمرزت ده كا: ميرده زانى كه شو برا و خزمانى من چمند به نرمى
چو لانهوه و دهستيان به سمر مال و مندالى مه دا گرت و نيستاش شاوا وهك سلقى پروت بچينه
بمرده مى سولتان نه بؤمه جوانه نه بؤ تۆ. بيان فرمان ده من و هه موو ههوالانم سمرؤى كمن و
سمره كه مان بكه ديارى و بؤ ناستانى خونكارىان بهر بكه، ياخز بمرماند بهر مو وان بگمريشهوه شو
ناكسانه ته ميبى كمين و مال و مناله كان بيتين و نهوسا به دلى خاترجم روو بكهينه خزمهت

سولتان و بە سەرمەزى خۇمان پائىس.

مەشەرەف زۆرى بۆ پامە و فەرموودى: فەرموودى خودا و پىتەمبەرانىشە كە بۆ كاران نامۆزگارى بە دۆست و ھاوکاران بکړى. نىمەش تەگبىرمان دەنترىنە خۇمەت سولتان. پياوى نۆلمە گەرانمە و ھەر لىم شەھەدا مەشەرەف چەند ناغای جى باومې خۆى کۆکرەنمە و مەبەستەكەى خستە بىریان و ھەر كەس چى پى باش بوو گوتى.

لە دواجار مەشەرەف فەرموودى: لە راستیدا نەم کابرایەى بىم بىچمەوە بنترىنە خۇمەت سولتان، دەیکەنە دووژمنى خۇمان. مەن بە لامەوە وا باشە سەدە كەمىتەك پياوى نازا و لاوى بەكار بنترىنە سەر رى وان و پىنگەى نۆلمەش بەدەين بېوا. کاتى كەمىتەك دوور كەونمە ھەرا بکەين: نۆلمە ھەلات! ھىندىك پياویشى شوین بەخەين و نۆلمە و چەند كەمىتەكى ھاووى بکۆژين و سەرەکانیان بە خەبەرى ناخۆشەوە بنترىنە ناستانە و نەم بەلامى لە کۆل دىنیا بکەينمەو. نەمنا ناوا نۆلمە بېوا و بگاتە بارەگای سولتان، نىمە کردەپەشیمان و توشى گىچەل و ھەرا دىسەن. ھىندىك گوتیان تۆ راست دەكەى بەلام ھىندىك ملیان نەدا و گوتیان: سەر وچاومى بىگانە و سەر بە دولەت لە ناو لەشکرماندا زۆر، ئەگەر سەبەى نەشکرا بى کارى مەيە، سزای زۆر گەورەمان دەدەن و پاكەنى خۇمان پى ناکرى. نىسەر نە بەردانى نۆلمە و نە پلانى مەشەرەفى بەجى ھاتن. نۆلمە ھەك دۆلمەى ھەلەشاو ھاتە بدلىس و لىمى پوشتەیان کردەو و بەمەپىرى پۆز و قەدرەو پەوانەى ناستانەیان کرد.

نۆلمە کاتى لە بەردەكونەى بدلىسى چو بەودیوا، بوو بە دىۆك كە لە ناو غارى دەرچووى پان ھەزىايەك كە تامەزۆزى خۆزىنمۆين بى، پەك و كىنەى لە مەشەرەف لە ناو سىنە جى کردەو و ھەر گەيشتە بەردەم سولتان پشامەو و گلە و گازندەى ھەلپەشتەن و گوتى: چونكە دۆستى ھەرە باشى قەلباشە، سووكامەى بە سەر ھىنام و تەنانتەى نيازىشى وابوو بۆ دلخۆشى شاتۆماسپ مەن بکۆژى. لە بەزمىت چاومۆزەم مەشەرەفى لە كار بەخەى و بدلىس بە بەندەبەسپىرى و خوا يارم پى ھەمەو و لاى عەجەم و مەلەبەندى نازربايجان خۇناگرين و بە زۆنكى زوو دەیانەمە دەست پياوى تۆ و نەم كارەش ھەريە مەن دەكرى و لە لام ھەك ناخواردەنمەيە. بۆ راست و درى قەسەم بنترين لە دووى مەشەرەف باومە ناکەم بە قەسو بکا. لىم دەمەدا ەلىمەيدان -كە پياوى قەوالىسى بسو- دەگەل نۆلمەیان

ناردېو؟ ھەر لەوێ بوو. ناردیان ھېنايانە ديوان و لىيان پرسی: لە ئاستانەى سولتانەو لە ميسرەكەت بگێرئەمۆ دەئەيان نايە؟ كوردی دلساف و بێگزی گوتی: ئیستا و لەم كاتە ھاتنیان بۆ دەرگای بارەگای بەرز، شتێ لە ئاوم بە دوورە. وەزیران و كاربەدەستان و ھەرامى عەلى سەیدانیان كاربەلگەى راستى ئۆلە و ھەرچۆن پيسە، وایان بردەبەردەم سولتان و نەم قەمیان بە نیشانەى ياغى بپوون و شۆرش زانى و گوتیان ديارە قۆلباشى لە عوسمانى پێى باشتەرە. لە سەر ئەمە ھەر ئەو دەمە بەدلىس بە ئۆلە بەخشا و زۆر چەكدارى پىنگى چەرى و تازە شەركەر بۆ ئۆلە كۆ كرايەو كە بەدلىسى دەگەل بگرن و فیل یاقوب پاشای میرى میرانى ديارەكریان كەردەدەردارى لەشكر و ئەموش سى ھەزار چەكدارى لە ديارەكەر و كوردستان و مەرعش و ھەلبەئە دەنگ داو بردنە بەدلىس گرتنى.

مەشەرەف لەو دەنگ و باسە تاسانى بە سەردا ھات و ئارام و ھەجىمىنى نەما. ھەر چەند ديارى و پاكۆزئەنامەى ناردەبەر بارەگای بەرزى سولتان، سوودی نەدا. گەورە و ھەزىرى ئەو دەمە پەكى كۆنى لە مەشەرەف دەدەلدا بوو؟ مەشەرەف نەسپىتەكى باشى لە شەرى ھۆزى پاژۆكى دەگەل تالانئە ھېنابوو، سەرەلەو ھەزىر پووى لى نابوو كە نەسپەى پىشكەش بکا، نەمىابوویە! ئەموش ئۆلەى خەزى كەردەو و گوتى بە داد و بېداد نەدا و بەھانەى نەسپەكەى پىنگرت.

مەشەرەف كە ناھەمىدە بوو، چارى ناچار قەلەى بەدلىسى داھەست و سەسەد پىاوى خاوەن ناوى مەزگەكەى پەنگەلەرى پۆژەكەيانى خەستە بەردەست ئىبراھىم ئاغەى بەلباسى و مەزەمەدە ناسەردىنى، كە پارێزگارى بەدلىس بىن و نەسپەباتى قەلادارى و ئىسروى پۆژى تەنگانان و ھەموو پىنداوئەستى دانئە. مەشەمەدەپىنى كۆپى خۆى دەگەل مال و خەزانەدا ناردەقەلەى نەختار و قەلەكانى مووش و نەخلات و كەفەندور و ئامورەك و كەلھۆك و فەمىرووز و سەلم و گولخار و تاتىك و سۆى - كە ئەو زەمان ئاوەدان بپوون - ھەموو پۆژەكەى لى دانان و بۆ خۆشى وەك گوتوویانە «دوامىن چارە داغ كەردنە»، چەند كەسى دەگەل خۆى برد و خۆى گەیانە ئاستانەى شاتۆماسبە كە ئەو سايە لە تەورێز بوو؟ پەناى پێى برد و داخوازی ھەمدا و كۆمەگى لى كەرد و شانئە پەرى پەزى لى گرت و ھەرچى مەزگوتى، نەمىگوت نا.

فیل یاقوب و ئۆلە سالى ٩٣٨ ك (١٥٣٢ ز) ھاتن دەورەى بەدلىسیان داو شەم و ھەللا

هملایسا و گر و بلتسه و کوانوی شمر له پشت همورانش دایسا. همو پوژان که پاشای شمیری
نوخله می قه لای عاسمان که مهنی تیریزی به تاو ده بورج و بارووی کونگر می مه کزی نستیزان
ده گیراند، گر مه لای نایمیری جمنگیش ده خزابه ناو گهرمه لان و ده بووه شمیری پالمانان. هرگا همیشی
عاسمان پیتو، له ناسوی کیتو درده کموت و پاسمانی ده شتمپانی عابی پهنکی بمر ده کموت و تریقه می
له سمر کیتفوه پشودانی راده گمیاند، ممردانی دل بمر و نمبردانی ده شتی نمبرد، خورووی سمریان
داده مرکا و دستیان له شمر هملده گرت و پایان له گمر ده حمساوه و لعشیان ده خسته سمر همرد و
مژولیان تیک ده مپران و پیلوویان به چاودا ددا و خمونیان به خوئنهوه ده دیت. ساودی سئ مانگ
واگوزمرا، بورج و کونگر می شورده کان به تیزی قه لایمین و منجمنیکی که فر سوتین وک ددانس
پیرمننکان پر بورن له که لای و کولین و هیند نه مابوو که قه لای سمر بچه مین، شاتوماسب له
پاته ختی تمویزهوه بز پیزگرتنی ممرشرف بز خزی پوی کرده بدلیس و کاتی خبری هاتنی شاله
نه خللات و عه دلجمواز بلار بژه، فیل یاقروب و نوله به جوت دستیان له بدلیس هملگرت و پی
هملاتینان ره چاو کرد. به جورتک سمریان لی شیوا، زوری زوری گرانبار و خیتوت و دوو تیزی گموره
که له لای پوژده لاتی شار هم مبری درگای ته لیس، دابه سربورن و دار و دیواری قه لایان بسو دوو
تزیانه ده ته پاند - له ده شتی شمر که به جی مان. ده گیتنهوه قمریادگار که له دوایه دورک یان به نازناو
دایه، همر به سواری له قه لاه بازی برد و به چوار ناله نه سپی تاو داو له نه خللاتی همواتی دوژمن
هملاتی به باره گای شاهی گمیاند و به لاواندموی شاهانه و به به خششی شایانی خزی سرفراز و بی
نیاز کرا.

ممرشرف بز پیشکشی شا و دیاری هموا و یارانی، فرمانی دا که دمو و دووی سال و داهات و
ممرانه و پاتالانه می همو هوز و ختله کانی ناوچی بدلیس و همر شورتیک که ده مبردمستی نمودایه -
چ کافر و چ موسولمان - همووی ده بی کز کرتفهوه. باج نه ستینی زور قیرسیچمه و زیر و تیزی وه
ناو خستن و به سئ پوژان دراویکی بیتادیان بز و ممر یه کنا. له نه خللاتی به خوشی هاتنی شاره،
میوانداریه کی وای سازدا و ناهمنگیکی وای بریا کرد که هیچکس وینه می نهدیوه. هموتوانه لسو

عاسمانه به همر حموتان له دهۆلی مانگیان ددها و بانگیان ددها و بانگیان له نهمستیره دهکرد بیننه سمیری. زوهره وه سه ما کهوتیو؟ خزی بادهدا. لهیل و مهجرووم بهیتی خزیان له بیسر چوویوو؛ بهو ناهمنگیان ههله گوت. جووتهی کهوان، کهوان ژهن و قرژانگ به دوو سر دههات و سمری خزی به شاباش ددها. کهلاویز گلمی دهکرد که خۆر یتگی لی بریوه و پێ نادا سترانهک بژی. کاروان کوژه به واق و پێ دهکاروانچیانی دهخوپی که لهو خواندها بهشدار بن. تای تراز و به دوو سره همر میوهیان ههله کیشاو هیشوی پیرو له خوی دهویست هیشوه تیرهکی وا با، که لهو کۆیهدا خورابا. پۆزی گموره دامین-دامین باومش-باومش خهلات پهخشانی زتی بوو؛ بهریکی دارودهومی ناخنبوو؛ ورچی زل و ورچه چوکه -بۆ مل و مزی تیکه بهرماو- پاسهوانی خیتوتان بوون. به ههزاران چاو له کاذ له بهرد و کهلی ناوڕگی بهرمهروشان پرووش بوون و ناویان دهکرد. پهشمالی سهده نهمستوندهکی و خیتوتهی همشتا چهلاکی و کۆنی له بان چیلی تازهی ناوڕیشمچن، همر یهک بۆ زۆر خۆ نیشاندان، قوتکهی گۆلینگهی کولایان دهوڕگی عاسمان گیرابوو. له بهر تهختی زتی و زتی و مرواری بهند -که کهس نهیدهزانی چمنن- همر پێ پشداریش نه مابوو. له ههردهران و دهوهران، داری عود و نهمبهندهری چاوزاران، له سر سکلان ههله دهوهران و بیتل و کهپۆ میوانانیان دهناختی و بۆ پین ههلاکالان له مپهر بوون. ستان لای قهده لاولای چاومهست و له دڵ همنگتوه به پیانی زتی و زتموه و زهمدهخه به لیتوهوه، همرای فرممو بهخۆرمهویان گالهی دهکرد و به تیلهی چاو، خواپهرستی له زهبریشیان وهرده گمرا. گۆزانی بیژانی دهنگخۆش ژانی دلانیان دهرمواند و خه میان بهرمهرووو دهکهواند و پهگی کهمریان دهخهواند. سه ما کهمران له دلشهران و دلشهران به بهر دهه و دهه گموه و به جلکی ههمه پهنگموه، تهنگی دلایان دهرهتاند و نیشتیای گروایان دهبرواند:

چ کهم نه پیدیکه ناوا نان و خوانی	چلۆن بانگیتشتیک؟ ممر خوا بزانی
گه پێ دهریا و چه مپیش که میان دهناسی	نه مهنده پێز کرابوو جۆره ماسی
به کورژرای و بهشی سووره کورای	له ناو پۆندا مهلهی قاز و مروای
قهرانی پۆیه لار و هیلکه کهر هات	مپیشک همر نه پرسی چهی به سر هات
گمه و قاسپه له سر دنیا نه مابوو	که قۆک و کهو نه و نه ممر بهر پرابوو

قورینگ و پۆر و چیزگی و بۆقله و سیش	چزین و هه لکرانیان بسو له سر شیش
له بهر پیسری نه گهر گۆشتی خورابسا	دهبوو گای ژتسر زهوش پهل پهل کرابا
پلاو ساوار نه بهس گۆشتی له بهر بوو	کلاوی دووگه بهرخشی له سر بوو
تەنانت کار و بهرخسی عاسمانی	وهیان زانی خوراون دیتسر زه مانی
گوللو و ماست و دۆ و دۆشاو و خۆشاو	گر و فتدهر بهزار و بیئشل و چاو
سجوق و میتۆز و ههنگوینی شانه	مه لا و شتیخان دهخته سر به هانه
تسری و گندۆر و شفتی و خۆخ و ههرمی	له خسۆریان دراند پوو بهندی شرمی

تا سێ پۆژان بهزم و ناههنگ له ئارا بوو. له ناو میوانان کەس نه ما له بهخشش گیرفان پر نه کا و هیچ تاهه زۆیه کیش نه بوو له چێژهی خۆش، خۆی مر نه کا. نمو جار نۆڤه ی پشکهشی شاهاته پششی. شتی وایان له کۆپ دانا و دیاری وایان هینا گۆڤی، که تا نیتسا نه هیچ چاوێک نهو نه ده ی پیکمه دیوه، نه هیچ گوێهک باس و خواسی نایابی وای به بهرگوتدا تپپه ریوه. دسته دسته مه لی پاری له سه قه و واشمه بگه تا شاهین و تهرلان و باز، نهمپی که حیل به زینی قه تاغ زتپه وه، کوله وشه گ، پارچمی هه مرهنگ، مه خه مر و زتپه یافتی فهرهنگ، له بهر چاوی شاپزگران و چاوی سپر به زه ی شاهانه به خۆشیموه سه بری کردن. نهویش که مبه ره شیرکی زتپه و گهوه مر وی خراو و خه فتانی ئاوریشمی چوار توپی زتپه دۆزی به خه لات دایه و نازناوی خانیشی لی نا و یه که جاری سه رفرازی کرد و په لی سه رداری له شکر و میسری میسرانی کوردستانیشی پی به خشی و فهرمانی پیروژ و جوانی لهو باره وه بۆ خسته کار که وا لیره پای ده گوێزین.

روونووسی فهرمان

چونکه نیازی به نه ره ی ده سه لاتی خونه کارانی ئا کار ته مرز و هه مۆینی به ره مۆرور چرونی کاروباری پادشایانی خاوهن شکو، چاوه دتیری و پاهیتانی کۆمه لیک له سه ره مرانه که نهوانه دایم و دهره م له پیناوی سپر و به روا تیتکۆشاو و له بهر هیچ کۆسپ و له مه پریک دانه ماو و له مه یدانی مانوو بوونی و بۆ نه ترسان له تیتچوونی گۆی چالاکیان له نامپایان به ردۆته وه، له پای خزمهت گوزاریسا و له باری

فیداکاریدا همر سوور بوون و له خاوی و گزی دورو بوون و هه موو سرمایه ی ژیاښان بز دمرگای
جیهان پنهانمان و باره گای گمردوون ناسامان بهخت ده کمن و به گیانبازی و له خوښوون، کمند و
کوښی سمر پښه تهخت ده کمن، لمو بارموه پالووی فرمانپوایی و گمشه دمری دام و دهزگای تروپ
بهرزی حکومتان، سمره وری میرانی مزمز و پوخته ی پنه مالدی گه وړه، ژبهاتوی دسته لاتداری
و بهختیاری دین و دنیا (شهره خان) زږد به دلسوزی و پرواوه بم خانه دانه بهرزه مان - که هیلاندی
سمره مرزانه - پنه اهیته و وازی له دوژمن هیثاوه و داوینی چاکه و بهزمی و پیاویتی نیمه ی باداوه و
وه زوان حال پیمان نه وشی:

هائنی من نه لهبر پښه نه زږیزوژیه ترسی دوژمن منی پښاوه ته مالی نیوه

به کږی بهرز و پیروزمان سرفراز بوو. بیتگومان بهزمی و چاکه ی بی نه ندازی شاهانه مان وړه
دل و هیژ و پښی پی دبه خشی و وهک زانایان به په وانی فرمووگیانه:

پهسیو و پنه ای بیتگسه مالی من کهستیک خو بهاویته بن بالی من
له کس با نه ترسی به سویتند و بهلین وهناکم له گوډ کاتری پی بلین

وا نمو میره پنه ابهره له ژیر سینه وری دویم و بهریانی نیمه دا پښه ی درا و پله و پایه ی نازناوی
«خان» پی پندرو ناومان لی ناوه «شهره خان». پښموایی کزیله کانی دیوانی بهریشمان پښا و له
پښی خان و میرانی خودان شانی بهر باره گای سمرلندا هساو کرا و کراش به میری میران و
فرمانپوایی هه موو میرانی کوردستان. بدلیس و نه خلالت و موش و خه نووس - وږی پای نه و
شوینانه ی تیش که ژیره دته ی میری دمنیشان کراو بوون - به زه مینی پارتیزدای بریکارانی پیروز
شاهانه ی خومان زانی و بهو پیاوه شایستمن به خشی و سمر هوساری بگره و بهردو گیروداری
دنیاداری و دارایی نمو ولاته مان دمنو مشی گری گشتی نمو میره نا تا هه میسه وهک دپښ: «به
چاکه کزیله پمیداکه» نه ویش چاکه ی له بهرچاو بی و له شاپتی خزمه تی شادا نه مگذار و دس به کار
بی و وهک نوکری چاک و دلسوز، با چاک لی بکا به لادا و بز هیم پته و هه مپهنگی، نموند همول
و تهقلادا که میر و مهنانی هاوسای گشتیان لاسای نمو وه کمن و له سایه ی نه م فیداکاریه ی، دم له

دو دم له بهرچاومان پمسنقر و لامان خوښهويستتر دهی.

له سمر هه موو میر وگزیران و سرگردانی کوردستانه، که نهم خانه ناو دراوه، به میری میران بزائن و سمرکزی بهر فرمانی بن و هیچ کات و سات و زهمانی له بهر فرمانی دمرنهچن و خاوه خاوشی لی نه کمن و گوی بژ چاره کانی شل کمن و همر پینداویستیکی بوی - که بژ دولت بهره ی بوی - بوی پیک بپنن. پادشایان و کویخان و بزمپیاگ و دانیشوانی نمو ناوچانه و سرکومار و خیلومار و ناژده لاری سمر بهوشنه، گهره که خانی ناویراو به تهرخانی شاپزائن و فرمانی هوایان خویشی و همرچی نیژی وه گوی بکمن و لاری و چموتی ده گمل نه کمن. نمرکی سمرشانی خانیسه نمرای مسکین و ژیرهستان رهفتاری نمونده خاسوی، نژای به خیری بژ بکمن. زۆردار، بیژدر بهرخونه دا و لاسار، همژار دانه کرؤی تا میری دمرودراویش چاولیکمری پهچاوکمن و بهسمر شوپی نمودا برؤن.

هرگا نهم فرمانه جوانه به نیمزای بهرز و پیسرزمان رازایهوه و نه خشیندرا، شهوا فرمان سمپیندرا. به فرمانی بهرمز میانه خوی بهرز بهرزتری کا و همتا همتایه بیهیلی و هه میسهش دهرمپیندا بی و دستی کسی پی پانهگا.

له بیستی سهره مانگی ناخر خیر و له باو خوشی سالی نوسمد و سی و نژ نفیسمر.

دوای وی که سمرچاوهی بهزی رهوان و پرونی شاهانه نمو فرمانه جوانی ده لاند، شهره فخان جگمرگوشه کی - که مرشه مسه دینی ناویو - له نیختیماروه هینا و په گمل پیاهه کانی شای خست. نالای لهشکری پادشا پروی کرده نازربایجان و له پاته ختا حسایهوه.

لهم بهیندا خمبریاندا که عویندخانی نوزیه کی، خوراسانی بهرخز داوه و وا نژیکه سالتیکشه له دوره ی شاری هیراته و بارام میرزای خستوته ناو تنگانوه و پیاهه کانی بارام میرزا له برسانا همر چمرمی کولاو ده جان و بهو باسه چمرم برؤنه، شا شلمژا و مرشه مسه دینی ناردهوه و نامه ی پسر له دلانموی بژ شهره فخان نویسن و کاروباری نازربایجانی پی سپارد. هیندیک میری قزلباش وهک: هه لهمل سولتان عمره بیگرلوو و نوهیس سولتانی پازوکی و نه جمل سولتانی قاجار و نه میره گی مه محمودی و مووسا سولتان - که سمرپرشتی تمویز بو - رای مپاردن که بینه یار و هاوکاری و

ھەرگەلە دوى ھەركامى نارد و كۆمەگى لە كى داوا كرد، زۆر زوو بە دەنگىمۇە بىچن. خۇيشى بىز كىشەى عوبىدخان پووى كرده ئالى خوراسان.

لە باوكى خۆم بىست دەيفەرمو: كاتىك كە من مالاوايىم لە شاتۇماسىن دەخواست، فەرمووى: بىچ بە باوكى خۆت بلى ھەتا ئىتە لە لای خوراسان دىنمۇ، ھەر چۆنىك بى دەگەل عوسمانىندا پىك بى و تىكى نەدا؛ چونكە ئۆلمە دوژمنىستى و لە بى فەرى و كەتنگىرى و دوژمانىدا لە دىنادا بى ئىتەمە. لەمەر چاومە دنى عوسمانى لىدەدا و تووشى گىچەلىكى دەكا. بەلام شەرفەخان گوى نەدا بىو ناموزگارە باشانە و وىستى ئۆلە لمو كوردانە بىكاتمۇە كە ھاوساى بوون و ۋەختى خۆى چووبوونە لای فىل ياقوب پاشا و ئۆلمەى و ھاتبوونە بدلىس گرتنى. چوۋ سىر سىرداۋدى خىزانى و ناۋچەكەى لى تالان كرد و سى پۆزائىش دەۋرى قەلەى خىزانى دا؛ كە سىرداۋدى تىداۋى. لە ھەر دوو لا چەند بىرىندار و كورۇاۋىش ھەبوون. لە پى دەنگ و باس داكەوت: ئۆلمە گىمىشتە بدلىس. شەرفەخان قەلەى خىزانى ۋاز لى ھىتا و گەرايمۇە. لە سىر نەۋە سىرە خىيانەت بارەكان تىۋال لە شەرفەخان سى بوون و بە كۆمەل چوونە لای ئۆلمەى. ھەر لە نار پۆزەكىانىشدا ئەمىر بەداغى كىسانى و برايساغى بلباسى كۆپ شىخ ئەمىر ۋەقەلەندەراغى فرەندى مەھمەداغى كەلەۋكى و دەروىش مەھمۇد كەلەچىرى لە شەرفەخان زىز بوون و تەكىاندانە تەك ئۆلمۇە.

پوختەى ئەمەس: دىسانمۇە دەھزار چەكدارى پىسادى سوار و تەمىنگران و كەۋان بەشان بە سەركردايمەى ئۆلمە و بە كۆمەگى فىل ياقوب و بە ھاۋكارى ئىو كوردانە، دەپايزى سالى ۹۴۰ك. (۱۵۴۳ز) دا بە پىگەى ناۋچەى خىزاندا لەشكرىان سەرمو تاتىك ھات و لمو دەمەشدا چەكدارانى شەرفەخانى لە پىنچ ھەزار پىتر نەبوون. پاسپىرى شاتۇماسى ھاتە بىرى؟ وىستى پوو بىكاتە ئالمتاغ و نەلشكوردى و پىياو بىئىرى مۇسا سولتان و مىسىر لى تەۋرۇزا كۆمەگ و ھىمەد بىئىرن و ئىمسا دەگۇ ئۆلمە راچى. بەو بىرە ناغاي پۆزەكى مىليان نەدا و بە تايىمەى سەمىدى عەلىاغاي پىرتافى - كە لمو دەمەدا ھەمەكارەى شەرفەخان و پىش چەرموگى پۆزەكىان بوو- بە سەربەقى و ھىچ نەزانى لە كۆپى دىۋاندا گوتى: پۆزەكى نەگەر دەخۇيان پانەبىنن كە بەگۇ ئۆلمەدا بىچن، من فەلە و ھەرمەنىەكانى ۋلاتى بدلىس كۆم دەكەم و ھەر بىۋان ئىو شەرى دەكەم! شەرفەخان لەمەى زانىارى

رهمل و نستیره ناسیموه دستیکتی زۆر بالای هه‌بوو؛ گوتی له په‌لم روانیوه، نه‌سجار پلمی به‌ختی
نۆلمه زۆر له سهره و چاره‌نووسمان به‌ره‌وژێرو دا‌که‌وتیوه؛ به‌هیچ جۆرتک په‌وا نیه له‌م ده‌مه‌دا ده‌گژی
را‌چین. به‌لام چه‌نه بازی زۆر و ههر و گیلی نمو کوردانه نامۆزگاری و به‌ن خۆ دان و پیتیان چه‌قاند که
به‌و له‌شکره که‌مموه ده‌گژ نمو هه‌زاره زیلمی نۆلمه و فیله و کوردان را‌چن!

نۆلمه گه‌بشته تاتیکێ - که‌ سر به‌ ناوچه‌ی بدلیسه - و ههر دوو له‌شکر له‌وتنده‌ری تووشی یه‌ک
بوون. نۆلمه پشتی له‌شکری خۆی دا‌بووه که‌ژ و پتسه‌کشی زه‌میتیک بوو هه‌رزنی لێنا چنابوو. شموی
ناوی تیکرده‌بوو، ببووه قوڕ و پێزی له‌شکری خۆی پانا، ینگه‌چمیری و که‌وانداری کرد‌بووه دوو قوڵ و له
ناو دلی له‌شکریدا جێ کرد‌بووه.

شهره‌فخانی‌ش له‌ هه‌مبه‌ر دوژمنی خۆیدا پێزی له‌شکری خۆی پانا و چه‌کداره‌کانی پێژه‌کی به‌ بێ
نمو زۆری دژ و پێژی جینگه‌ی پیتنه‌ به‌رچاو، به‌ فیز و ده‌خۆ‌ادیوی هێرشیان به‌رد و له‌ هه‌ردوو لا
لاوانی له‌ شه‌ر سه‌رخۆش و کفن پۆش و شیر و شین و شیر گورین، له‌و ده‌شته‌دا مه‌هشعریان به‌رپا
کرد‌بوو. قۆز و تینی شه‌ر و گه‌ڕان ببووه هه‌موو و خونی گه‌رمی لێ ده‌باری.

له‌ دوو لاره‌ لاوانسی کوردی نه‌به‌ز	به‌گه‌ژ یه‌کسرا چون له‌ ده‌شت و په‌وه‌ز
سی یه‌ک‌سما‌ن نا‌گه‌ری هه‌لده‌کرد	له‌می خونی گه‌ش لاش و که‌له‌ی ده‌برد
که‌مه‌ند هه‌ژدیها بو ده‌هالا له‌ مل	وه‌به‌ر خۆی ده‌دان هه‌ر هه‌له‌ی سی و چل
مه‌تاڵ ببووه سندانێ ناسه‌گه‌ران	درینگه‌ی ده‌بیه‌سرا له‌ زۆر هه‌نده‌ران
له‌ به‌ر پێژه‌و و گێژه‌وی تیر و شیر	نه‌گه‌ر مار هه‌با ده‌چه‌ ناو په‌لکه‌ سیر
تسه‌نگ دوو‌که‌لی ببووه هه‌وێتک له‌ بان	به‌رووسکی ده‌دا دوو‌خی تیخی ده‌بان
له‌ گه‌ش‌لا مه‌رگ دا‌ده‌باری به‌ تاو	له‌ گه‌رمی شه‌ری توانموه جهرگ و ناو

له‌ جه‌نگه‌ی نمو هه‌نگامه‌دا و له‌و ته‌نگانه‌ به‌ سامه‌دا - که‌ هه‌موو مه‌ردنێکی گه‌ڕناس لێ به‌را‌بوو
یان سه‌ری خۆی به‌دو‌پ‌پێنی یان نمو شه‌ری به‌ری‌تموه - نه‌مه‌یه‌گی مه‌ه‌موودی که‌ سه‌رکرده‌ی به‌الی
راستی له‌شکری شه‌ره‌فخانی بوو، کورده‌نامووسی به‌ری‌ندا و په‌رۆی شینی بێ‌تاموسی له‌ دوو هه‌نیسه‌ی
خۆی گرێ‌دا

نهمه‌گیان همر نمبوو یان تۆمی فوتسا   پسر و پوچه نه‌گمر دیشته له خه‌وتا

به خۆی و هاوکارانیوه له شمه‌ف‌خان هه‌لگه‌پراوه و گه‌یشته سوپاگه‌ی تۆلمه‌ی! به هه‌لکوت له‌و ده‌مه‌شدا گولله‌ی تهنه‌نگ شانی چه‌په‌ی خانی پینکا و تینک هه‌لگلا و خۆی له سهر نه‌سپ بۆ نه‌گرا و ده‌ستی جله‌وی شل بۆوه. پۆژه‌که‌ی که نه‌مه‌یان دی، ههر یه‌ک به لایه‌کدا هه‌لات. له‌و پۆژه‌دا هه‌وسه‌د پیایوی پالهمان و له‌شکرشکێن ده‌خوێنی خۆدا شه‌لاڵ بوون! پینجه‌سه‌دیان له نه‌میرزاده‌و ناغایانی پۆژه‌که‌ی بوون که ده‌گه‌ل سه‌میدی عه‌لیاغای بریکار سه‌ریان تیندا چوو. سه‌کر به‌گه‌ی کورێ و هه‌یندیک له پۆژه‌کیان به دیل گیران. تۆلمه له پاش شه‌ر برده‌نوه، ههر له‌وتیه‌و پڕوی گرده‌وان و وه‌ستان و پیتی نه‌ناپه ناوچه‌ی بدلیس. مه‌نڤال و مه‌زنی پۆژه‌کیان نه‌م کاره‌ساته‌ گه‌وره‌یان له سه‌میدی عه‌لیاغای زانی و به تروک و نه‌فرین و جووتیان به‌ری بوونی و نژی خه‌لکه‌ی لێ گیرابوو پۆره‌ خزمه‌تی فه‌وتان و هه‌موو که‌سیان دا‌پرا‌و بوون.

شمه‌ف‌خان که شه‌هید کرا، ته‌مه‌نی له چل به‌ولاده‌و ته‌کی دابوو به پهنجاوه. سی ساڵ پتسر فه‌رمانه‌ی‌ه‌وای سه‌ریه‌خۆ بوو! مه‌ر شه‌سه‌دین تاقانه‌ی بوو! که له که‌ژی عه‌لی به‌گه‌ی ساسۆنیوه‌ خه‌ودا دابوو. بوو که که‌شی که‌میشه‌کی مه‌حه‌مه‌د به‌گه‌ی هه‌زوی بوو! که خۆی بۆی خواست. هه‌و شه‌وورۆژ به‌زم و نا‌هه‌نگه‌ی بۆ گه‌تیا و نا‌هه‌نگ له گۆک مه‌یدان گیرا! نه‌یه‌شت هه‌چ شتی نا‌په‌وا و پینچه‌مانه‌ی دین و نایین له‌و به‌زمه‌دا بیه‌ته‌ کایه‌ و هه‌رچه‌نی شه‌رع فه‌رموو‌بووی و شوێنی موسولمانه‌تی بوو، شاوا کرا. به‌لام ته‌مرزه‌ نان و خوانیک پازایه‌وه‌ کاکیشه‌نه‌که‌ی نه‌م سه‌ره‌ هه‌زاران چاوی داچه‌قاند و له دووره‌وه‌ تینی را‌ده‌ما و هه‌سته‌ری جگه‌رگۆشه‌ی خۆی بۆ شاباش پینشیا‌ر ده‌کرد و گوێ نه‌ستیه‌ری دا‌ده‌یاراند. خه‌یه‌ت و کۆن به‌ هه‌زار جه‌ر نه‌خش و نیگار خه‌مه‌لتی‌را بوون و هه‌زاران به‌ز گۆک و په‌سحان به‌ز به‌ز و به‌رامه‌ چه‌تیرابوون و به‌ سه‌تان تام شه‌و لیتیرابوون. می‌رانی مه‌زنی کورده‌ستان سه‌میده‌مه‌ده‌ی هه‌کاری و شاه‌عه‌لی به‌گه‌ی بۆتانی و مه‌لیک خه‌لیلی نه‌ییوی و هه‌سمن به‌گه‌ی پالوه‌ی له‌و زه‌ما‌وه‌نده‌به‌شدار بوون و زۆری پێ گه‌ش و ده‌شاد بوون. نه‌م سه‌رده‌مه‌ گه‌مه‌ی لا‌وانی کورده‌ستان گۆتین و کاشۆبازی بوو! یا خۆ

گانهی قهقهین^۱ بو. همروا یالته به کهمزیر بوو به شاباش و به خشش دهدرا. له پاش تمواویونی گتومند، پیشکش و جیازی زور نایاب درا بومو معر و معزنانه و به دلخوشی گمرايموه.

میرشمره فغان خرابی له بیس نمده چوون! هر کس له سال و زمانان ده گمزل باب و کالانیشی ناهمنجاری لی پرودایی، ده سمریانموه نمده چوون! تولهی خوی لی ده کردنموه. بز نسونه شانیسماعیل چۆلاق خالیدی پازوکی کرده سمرداری کوردستان و نموش مهلبندی شوچکانی له ناوچهی موشی دابری و خسته سمر ناوچهی خمنوس و دای به روستم به گی برای و زوری زوری له هوزی پوزوه کی دهر کرد و زستانان له شوچکان ده ژیا. سالی نوسه دو بیست و دو له چلهی زستان و سمرمادا، تفت هه لاوتیا دمیست و هالو له دم دهر کوتبا همردهم و دست وهای دمیست به سمر دین و سملتموه خلمی دهات، سمره نینگی دینا و بهراز پووشی سمر یک دنا و قهقنم سالی بز لیک دهدان، که ساری دزانه هه لکمن و توزنکیان گمرا بیتنموه، میرشمره فغان کیتی هینا و همزاروینچ سده جیتی پوزوه کیانی تیار کرد و هممو لاکان^۲ یان کردهیا و روستم به گیان په لامار دا. روستم به گیش و دوو کوپی و چوار سده زهلامی پازوکی زور نازایان له ناو بردن. کوت و کویرم ناپاریزم، شیر و خهنجریان هه لکیشار بهریونه گموره و گچکیان و جوقه واریان لی نه هیشتن. هیندیک له دمیستان دهر چوویرون، چوویرونه نمشکومتیکموه که له لای قهلاقی شوچکانه. نموانیشیان به دووقانگ داو له دوو که لدا خنکاندیان. نوسمری نم پرویمه رانه له دستانی خوی بیستوه گویا تمنا پیسرینیک چوویروه بن هه مبانیکموه و لمو پازوکی قراندا تمنا هر نمو پزگار بووه. نا بدم چوره سزای کردهوی ناپه وای نمو پازوکیانهی دایمده! مال و منالیان هرچی بوو به دیل و تالان هینانی و به بیر زیان گمرايموه.

سالی سی و نو^۳ لی برابوو قهلاقی نیختمار و مستین. نمو قهلاقیه له مابهینی دهریاچهی وان و

۱- دهل «قیق انداختن» وانا: کورله که هاروشتن! که نم گممه به نمیسراوه. رنکه هر تزیینی نیاز بووین. همزار

۲- لاکان پیلارنیکه بز سمر بهر له شور دمیچن و وک نالینکی گموره وایه و نموه «نیسکی» یه که: بۆتانی «لسان» یی دهلین. همزار

۳- له ماکه فارسیه کهدا: تسع و ثلاثین وانا: ۳۹ نوسراوه. هعونی ۹۳۹ نووسیوه. پوزوسمانی دهلن رنکه ۹۳۹ یی. من لام وایه «تسعمایه و ثلاثین» بووه و مبهستی سالی ۹۳۰ یی! چونکه میژووی فرمانی شا ۹۳۹ یه و دهلن هر چوه سمر خیزان و له بهر نوله وازی هانی و له چلشدا کوژرا. دهلن سالی ۹۳۸ کوپی ناره نیختمار ←

نمرجیسه و همر زور له میژینه‌شده به دست رژه‌کیانمده بووه. پاشان میره‌کانی شمنیژ دهمتیان به سردا گرتبوو. چند کشتیه‌کی ناماده‌کرد و به زورداری قه‌لا‌کی له دست دهریشان. پوستم به‌گی کوپ مه‌لیک به‌گی هه‌کاری -که فرمانداری قه‌لا بوو- گوللمیک پتکای و کوژرا. فرمانی‌های بستی به زور نسعدی و بهر خذ دابوو، شهره‌خان لیتی نهم‌تاندوه و دایه‌وه مه‌لیک خه‌لیلی فرمانی‌های هم‌نکیفا. همر وه‌ک به‌ریش له چیرۆکی پتک و پتکدا باسی کرا، نارچی نهم‌زنی له چنگی مه‌لیک خه‌لیل پژگار کرد و نایه مشتی محمده به‌گی ساسۆنی. نهم‌ساش که هۆزی محمودی به کۆمه‌گی قزلباشان چوونه سمر عیزه‌دین شیري هه‌کاری، شیخ بلباسی نارد و محمودی له کۆل کردوه. وه‌ک گوتیشمان کانی که نوره‌مز سولتان سمرکرده‌ی قزلباشی وان، عیومز به‌گی محمودی گرت، به زوری پینی به‌ره‌لدا کرد.

بۆ خیر و خیرات کردنیش مزگوتی‌کی زور لبار و فیزگمیه‌کی زور تمیاز و دهریش‌دانی‌کی نازداری همر له بدلیس بنیاد ناوه و ناوی ناون «شهره‌فیه» و پاسته‌بازار و خانی‌کی دوو نهۆمی گه‌وره و چند گوند و ممرای زور باش و چمند دوو‌کان و ناشی‌کی هه‌میشه گه‌ر و به‌ره‌ فرهی کرده‌وه‌قف و سمریرشتی نمو وه‌قف و زه‌وی و زارانه‌ی داوه به وه‌چی نیرینه‌ی، هه‌تا دنیا دهریشه‌وه. له لای مزگوته گه‌وره‌کی شهره‌فیه جن گۆپی بۆ خذ دیاری کرد و که مرد، شایگی خاتونی ژنی -کیژی عه‌لی به‌گی ساسۆن- گونبه‌زکی له سمر کرد و سمریشی گرت. له دراوی موقوفه‌جاتی، قورعان خوتن به کری گیسراون هه‌موو به‌یانی و نیواران له سمر گۆپه پسرۆزه‌کی خه‌ریکی قورعان خوتنن.

هۆی چوارم:

ژیننامه‌ی موشه‌مه‌دین، کوپی شهره‌خان

نهم‌وانی پیتۆل و ژیرن و دوور ده‌بین و له سمر بیسن و به چاوی دل تیشکی به‌زه‌ی خوابان دیوه و میتشکیان به‌وه‌کی یهم‌زدانی پهم‌ه‌ریوه، لایان پوونه همر کهس خودا دستي بگری و نیازی بی سمری کاتمه و وه‌ی لاوتنی و دلخۆشی کا و خه‌می له بیسرباتمه، هه‌روا له چارلێکنا‌نیکدا تاجی به‌ختی

→ که دیاره هی خۆی بووه. هه‌زار

له سمر سمر و له سمر ته ختی کامپوا بوونی پادهنی و له بهرچاوی ههموو کمسی خۆشمویست و جوان و پندهو جیتی بلندی بۆ دادهنی و خودا به دهستی توانای خزی، رایدیننی و دیسپروهریننی و که فرمرویه «چل بهیان همر به دهستی خۆم قوری ئادههم شتلاوه»، نهم نیازه دهگهیهنی که بۆ سمرۆ جوانی و شکۆ و بهختموهری و تیزی و نیز، خاکهسهری و کرزی و خاوی و لهز و سستی و بهزموقین و بهرزی و پمستی و تۆله و بهخشین، ساردی و کهرمی و خۆشی و ترشی پمیدا دهبن. گشتی همر دمسکاری وین و بۆ فرممانی نمو سمرنموین.

که فرمرویه «بۆیم ناردی که دنیات له بهر وهحمسی»، فرمروشیتمی «هیچ شتیک به دهمس تۆ نیه»، مانگی چارهههه جوانیه - که نۆبووکی عاسمانیه - کیران و پهلای دیتته سمر. بهماری واخۆش و پهنگین پاییزی سارد و خههگینی به شوینموه و رسوی بهفران - که ری دهبرن - به بای بههار دهتوتینموه و پنجه پووشی بابردهله له زهمنوتیران دهرویتنموه. نمونه پهنن بۆ نیمه و پهندهگمش زههغه نهکیمه. دستیکی له پتوار همیه ژاری و تمیاری بهش دهکا و بهختیاریت کاری نموه و نمویشه چارهت رهش دهکا.

ژیننامهی پر له ههنگامی مرشهمسدین، پاژیکه لهم مههستهمان. دهپشتدا له شوینی باوکی، بوو به فرمانپهواي بدلیس و له نهنجامدا بهخت کۆمهگی نهکرد و سولتانی خهزاکمر پههسجا و له نیشتمان ناواره بوو. درژوهی باسیش نههمیه:

له دواي نموهی که میرشهرهف له تاتیکی شههید کرا، هژی پۆژهکسی چوونه دووی و له قهلاي نیختیمارهوه هاوردیانموه بدلیس و کردیانه فرمانپهواي خۆ و سهریان وههر باری هینا و گیرودار و کاروباری دنیاداری خرا ناو لهپی لهباری حاجی شهرهف، کوپی محهمهدهناغا کهلههۆکی. له پاش سالیك و شمش هههقان که فرمانپهوايی دهکرد، له پهرانهوی سالی ۹۶۱.ك (۱۵۳۴و ۱۵۳۵.ن) له سمر دهنانی تۆله، به فرمانی سولتان سولهیمانخان، ئیبراهیم پاشای سمرهوزیر کرا به سمردار لهشکر و پهوانهی نازریایهجان بوو.

کاتی نالای بهرزه بالای لهشکری ههمیشه له سمر، دیارهکریان پۆشن کردوه، شهمسدین بهگ دیاری و پیتشکیتی زۆر باشی به پتیشوازی پاشاوه برد. کاتی گمیشه سوپاگی عهسکهری همرگیز نههمز و له خزمهت پاشادابهزی، پاشاگهلیکی پتۆ لی نا و بۆ خۆی له بریکاری سولتان فرمانی

فرمانی بدلیسی بژ نیمزا کرد و ده گمل لشکری قهت نمشکاو نمویش پروی کرده تهوریزتی. شاتوماسب که زانیموه وا عوسمانی هاتونوه سر، دستی له خوراسان پمردا و به هله داوان هاتیموه نازربایجان. که نیبراهیم پاشاییستی شاله خوراسانموه هات، زور به پله پیای نارد ناستانهی عاسمان ناسایی سولتانی و پهیکی پاشاولک رمشبا پتی ده پتوا و به نامموه خزی گمیاندهمر بارهگا. له نامه کدا نو سربابوو: شاتوماسب خزی دیتیموه و چتری عاسمان پروشینی توش له عجه مستان بی باشه. نیتیر سولتانی خهزا کمر بژ شمزی نیران کموته خز و لشکری نموده ساز داکه له نمتیری عاسمان و له رهمل و گه لای دارانیش زور پتر سوو. له پاته ختی بی چاوینی نمتهمبولتی ودهرکومت و بمره تهوریز جولوی فرموو. همدولک پاشاله مانگیتکدا گمیشتنه نازربایجان. نموسا سولتانی خهزا کمر - له سر ده ستوری عوسمانی - پهیکی ومسر زوپنای شمز خست و وای تی توراند که پمردی گوئی فریشتهی عاسمانیان دراند. ده هولی تووکی شمزانی، دار و پمردی ده هژاند و زار و زور هانی ده بزداند. سولتان به گوئی میره زه لامه کانی کرده شو کسانهی که زور جارن له زور شمزان سمرکوتون و کارامن و له کلی میمانی ده رکوتون، همموی کردن به پیشهنگی لشکری به زهبرونهنگی تا به هله و گوپ و تاویان و شیری جه همداری تازه سواویان زراوی عجه مان بمرن و زور زوو بی سمروریان کنن. راسته و چویه و دوپ لشکری ولک شوروی نمسکمندرتمنی و به هوای عراق دهنگی دان. شاتوماسب هات گمیشته سولتانییه و سر پتی سویای سولتانی گرت. لمر ده مهدا قزلباشان همر خز به خز تیلک بمر بپوون سر و خمیان لی شتوابوو؛ له هشت همدار سواری پتر ده گمل شای نیراندا نمبوو. له بمر نموه بقی نده کرا خز له بمر سویای ولک دهریای سولتان سولهیمان پابگری و بژ شمز کردن پی دابگری، ناچار بمره دهرگمیزن و همدان چوو. پلمی سرما له حاندی پلمی ترازوو شازده دهرجه تیپیری. لشکری بهفر و کرشوه و بادهوه و بزوان و توفان - کهی کم نیسمی کم - داباری و پنگه و بانی واناخنین که لشکری پی و قدمم خیری عوسمانی نمیده توانی همنگا و بنی و له سرمانا - سرله بمریان - ولک میژوکه هله ده لهریزن. زیندهوریکي زور بیتداد له پژمی و نمسپ و کمر و چارموی و پمرواری له هژدووی پیسری سولتان کسیره بسون و له بمر سرما و بهسته لهک و بهفری زور و بویوی کم، به هیلاک چوون. چونکه عسکری نیسلامی چاوینی

کاری لی کردن!

سولتان ناچار بنگیچمری و گرانباری له تموریز له لای نۆلمه به جی هیشت و بهرمو نارامگی بهغدایه وهری کموت. مسحه مدخان شمره فهدین نۆغلی تکلر - که سرپرستی بهغدا بوو - هر که بیستی سولیمان هات، وک میروله عهجه مانه کموته پهله و پهلای مالا و مندالی گرت و بهرمو شوشتر و دهمزولای قاچاندی و ناوی نعداوه. به بی هیچ شمر و خورین پیزی، سولتان بهغدا هاته دست و زستانی لموی گوزهراند.

شهمسه دین بهگ - که نمر بهینه هر ده گیل سولتانیدا بوو - له بهغدایه نیزنی خواست و بهرمو بدلیس گهراپوه.

کاتی سولتان خنزاگر له خاکم لیهی بههاردا له خمتی تالتون کۆپریموه پووی کرد مازریایجان و دهنگ و باسی گهراپوهی بهرمو باره گای شکۆدار له گونیمزی پهنگاپوهنگی عاسمانی دهنگی دایمیه، له پشت نه خلای چینگ و چادری بمسبات و سمیران و ساباتی پرهات سمریان ده مانگ و پۆژ ههلسون. له سۆنگی گۆلمهزی نۆلمه و وزیر په بهرزه کان، له دووی شهمسه دین به گیان نارد و له دیوانی سولیمانی تیپان گمیانده که پادشاوی نیازه لیت بخوازی دهست له بدلیس هه لگری و ناوچهی مهلاتیه و مرعیش به مولکایمتی وهرگری. شهمسه دین بهگ ورامی دانمیه و فرموی: مولک و سر و مالی نیه هی پادشایه.

مهحمود عیبادان پایه کی - ناغایه کی سمرناسی هۆزی پۆژه کی - که لمو کۆرده نه مهی بیست، پووی کرده شهمسه دین بهگ و هر به کرمانجی دواندی و گوتی: نه گهر بدلیس داگیر کمن و ناگردانی خاندانسان کۆتر کمنمیه، پۆژه کی ژینیان بۆ چه؟ میرم نه گهر تۆ لیم گهرتی هر نیسته نیسراهم پاشای گموره وزیر بم خمنجهرم دهه منجنم. هر نه مپۆ و لم دیوانمدا سدو پهنجا پۆژه کی همن؟ هه موممان له پتی نیتوه گیانی خومان بهخت ده کمین و ژسانی دیلی و ناری زیند و به جی دتلیس. موره شهمسه دین جوابی داوه: پادشاو وزیر خراپم دهراره ناکمن سوچ و تاوان له نۆلمیه.

له دوژمن بهخت و هات په کلایمتی کرد دهنه فرهاد گه لیک سازایمیتی کرد

به کر بهگی پژوهیانی - که سمرزکی کزیده کانی دیار به کر بسو؛ لهو ده مهشدا به سنجه قی
 عد دلجهواز راده گیشته - که همره شه و گدفی کابرای به گوی گمیشته، نویش همر به کوردی گوتی:
 نه که ی به قسوی کوردی نه زان به لایه که به سر خۆت بیتنی؛ بدلیسیشت له دهس بجی. همر خۆت
 بیتزه پرت بیتنی، زور پی ناچی دیسانه وه دهیستیه وه.

کاتی جوابی دلسوزانه ی شه مسدین به گ به خرمته پادشا گمیشته، خه لاتی شاهانه و نسپی
 بهزین و لغاو و رشمه و زیزه ی زیمه وه و پسولمی فرمان به وایی مه لاتی به یز هاته ده؛ بدلیسیشت
 درا به نۆلمه. شه مسدین به گ قه لاکانی ولاتی بدلیسی چۆل کرد و نایه مشت کارگوزارانی سولتان.
 پازده کسی له سمرناسانی پژوهی پیش خۆی نارد مه لاتی به. دوی وهی کاروانی به مودمی بارخانه ی
 سولتان کۆچی کرد، شه مسدین به گ مال و خاو و خیزانی برد و نیازی بوو به رتی ساسۆندا به رهو
 مه لاتی بهی؟ نمو سرده مه سولیمان به گی عه ززانی - میری ولاتی ساسۆن بوو - چونه که ی
 شه مسدین به گی به دل نه بوو. کاتی که همر خۆ به خۆ بوون پی گوت: له خانه دانی نیوه؛ همر تو
 ماری که لم به ری پرکاته وه. پژوهی بلحن؛ جیی متحانه و باوه ریه نیسن. نه گمر شرت و گومیان کردی،
 نموسا خانه دانی بدلیس ناسه واریان ده پرتته وه. نمو قسانه ترستیکی زۆری وه بهر نا و له مه لاتی به
 دوودل کرد.

وا هه لکه وت لهو ده مهشدا شاتمهاسب له نه رجیش بسو؛ مونته شاه سولتان و عه بدوللاخان و
 به درخانی نیستاجلوی همر سیک ناردن مووش و شه خلایقی تالان کهن. ترس هه بوو که لهشکری
 قزلباش دهرینکی باش له هۆزی پژوهی بدن. ناچار بیرمی مه لاتی بهی گۆپی و یه کسمر به رهو قزلباشی
 باداوه و هاته بهر به میداغی شاه؛ پوی کۆچی خسته تهو ریز و شمش ناغای هۆزی پژوهی کیش ره گه
 کموتن. که نۆلمه بهم کاره ی زانی، ترسا و بدلیسی به جی هیشته و له شوین سولتانی خه زا کهمر خۆی
 گمیانده دیار به کر تا ماوه یه که قه لای بدلیس بی خاو و دۆدار ماوه. پاشان له سر پیشنیاری نۆلمه،
 همر چوار ناوچه ی ناموره که و خوت و پوغناد و کرنج، له بدلیس جوی کرانه وه و ناوی سنجه قیان لئ
 نرا و دران به نیبراهیم به گی کوی شتیخ میری بلباسی. نیبراهیم به گ قه لاکانی ناموره که
 که لهو و پوغنادی و مرگرت به لام به خته کویتی نه یگرت، دلی ناغای پژوهی کیانش و خۆ به گری.

قلمندراغای لی پهنجا و به هاوکاری میرمه‌مه‌د ناسره‌دینی و دده‌به‌گی قموالیسی و چوارسه‌د
چه‌کنداری پۆژه‌کی، له مه‌لیواکه‌ی بدلیسی یاخی بوون و خیزان و مالیان بار کرد و له زیندیان ناواره
بوون و نه‌ویش بۆ نازریایجان چوون.

له پاش هاتنی نهمانه شاتۆماسپ ناوپی له شه‌مه‌دین داوه و ناوی نا شه‌مه‌دین‌خان و وه‌کووو
میره‌ مه‌زنه‌کانی ده‌خۆتنده‌وه. سمراب و چهند شوینی‌تری پین سپارد و پاشان ناردیه سمر ممرغه و
سمره‌مه‌نیکیش ده‌ماوند و داره‌لمهرزی دایه و سمرنه‌نجام به‌هری جمهرود و گریهرود و فمراهانی
عراقی به‌ موچه له بۆ پریموه. شه‌مه‌دین‌خان زۆری کاتی -له زۆزان و گهرمه‌سیران- له خزمه‌ت
شادا رادهبوارد. نزیکه‌ی سه‌توپه‌نجا کس له پۆژه‌کیان چوونه‌ پیزی پاسه‌وانه گموره‌کان و نۆیه‌چیه
خاوه‌ن پایه‌کان. دوو له‌وانه -که شیخ نه‌میری بلباسی و دده‌به‌گ قموالیسی بوون- پایه‌ی به‌مرزی
سمرلقایم‌تیا‌ن درایه و به‌و په‌ سرفراز کران.

دوای کۆچی قلمندراغا و دده‌به‌گ و میرمه‌مه‌د، خوسره‌وپاشامیری میرانی دیاریه‌کری له
نیبراهیم به‌گ دردۆنگ بوو؛ ناردی که بیته دیاریه‌کری. نیبراهیم به‌گ له خۆی ترسا و خۆی له
قهری پاشانه‌دا و قه‌ل‌کانشی دابست. کاتی نهم دنگ و هه‌واله ده‌ده‌ویری به‌رینه‌چکی ته‌ختی
خودان به‌خت هالا، فرمانی له بان سمرانی بۆمیرانی کوردستان نارد هه‌موو ویکرا بچه‌ سمر
نیبراهیم به‌گ و دهرده‌ستی کمن. نمو میرانه له سۆنگی نمو فرمانه‌وه، ده‌وری قه‌ل‌ای که‌له‌هۆکیان
داو ده‌برایم به‌گیان هه‌لپه‌چا و هه‌چکیان لی وێلک هه‌نایه‌وه و هه‌ندیان ته‌نگه‌ پس هه‌لچنی خۆی
کرده‌دۆستی دوژمنی و داوای ناشتی و هه‌منی کرد و قاسه‌باغای برای خوشی نارد که به‌چینه لای
خوسره‌وپاشاو داوای به‌خشینی بۆ بکا. پاشا فرمووی: خۆی بیته لام تا بیه‌خشم. برایم به‌گ
زانی نه‌کرد خۆی ده‌داوی پاشابخا. نه‌مجاره شیخ میری برای نارد له‌لای نمو نه‌میرانه که ده‌وری
قه‌ل‌ایان دابوو. پووی لی نابوون که شیخ میری بگه‌یه‌ننه خوسره‌وپاشاو پیتی بلین که چهند پۆژیک
مه‌ودا بدن و ده‌وری قه‌ل‌اکم چۆل بکمن نمو با به‌ خزمه‌تی ده‌گم و همر چۆنی فرمووی واده‌کهم.
نه‌میره‌کان له‌و باره‌وه پرسیان له خوسره‌وپاشا کرد. ملی نه‌دا و قاسماغای به‌ سزادانه‌وه له شاری
دیاریه‌کری کوشت و فرمانی بۆ میره‌کان نارد که شیخ نه‌میری برایشی به‌ ده‌ودی قاسماغا به‌رن و

دستیش له قهلا هه‌لنه‌گرن. شیخ میرله دۆستانی خۆی بیست که ده‌بی چى ده‌گمل بکړی، نوښوى شتوان به بیانوى دمنوښ هه‌لگرن له کڅړى میران درکموت و خۆی هاوښته مېشه و لير و پای کرد و چووه ناو هه‌کاریان و له‌وښتموه به‌رو و قزلباشان پړوى.

برایم به‌گ که زانیموه قاسماغای برای کوږیاوه و شیخ میرلمو ناوه نه‌ماوه، له کهله‌وکتی گوږیايموه و چووه ناو قه‌لای نامورک و له‌وتش هه‌جیمی بڅ نه‌ما و پای نیرانی گرت به‌ر و پمنای به قزلباش هارود. که‌مارو دراوه‌کانیش ده‌سته و دامانی میران پوون که دس له خوښیان بشوون. به هڅی به‌هانه‌دین به‌گی همز، چاویان له تاوانیان پڅی و به سلامتی دمریانکردن و همر سیک قه‌لا ویران کران.

شاتوماسب و شهمسه‌دین‌خان پروویان به برایم به‌گ نمد. له دواى دوو سال هه‌میسان هاتموه پړمى و شیروکفنى دستو کرد و خۆی هاوښه ژیر سر پښمى دمرگای سولتانی خزاکمر (سولیمانی دووم). له بهر تیشکی به‌زى سولتان گوناوه‌کانى توانموه و سنجعتیکیان له ناوچه‌ی پړمى‌تلی دایه و هه‌تا مابوو همر لموى بوو؛ له دواييدا چمند کڅیله‌کی خۆی کوشتیان.

شیخ نه‌مرسر له همو‌لې زړى چاکه ده‌گمل کړا و په‌کجار زړى ریز لى نرا و کړا به سمرلقى به‌زى پاسموانه‌کانى شایى و له دواييدا نه‌مونده‌ی تریاک ده‌کیشابه جارتیک تامى خۆی برى و له به‌رچاوى شاو سوپایى و هڅز و خزم و خۆی کموت و هه‌مرو کس لى ده‌ته‌کیموه. سالى ۹۶۵.ک (۱۵۶۱.ز) که منى هزار کردبوومه بریکارى خوم، له شیروان عمرى خودای کرد. دده‌به‌گیش له سمرلقى قوچى تارانیان دمرکرد و ویرای چل قوچى پڅو‌کی بریکارى و خزم‌تکارى باوکى به‌رپښمى ده‌کرد و سالى ۹۵۶.ک (۱۵۵۵.ز) له کوردستان شهید کړا.

شهمسه‌دین‌خان په‌کجاره‌کی له هه‌مده‌مى شاورمز سوو؛ خۆی کرده‌گوشه‌نشین و وای نه‌ده‌کرد که‌س بیبینى. سه‌د تمن - که ده‌کاته دووسه هزار ناچه‌ی دراوى عوسمانى - له باجى شارى نیسفه‌هان به موچه بڅی پړایموه؛ هوکى ترخانیشیان دایه. بکه و مه‌کى له سر نه‌بى، ده‌سال لمو شاره‌دا پای‌وارد.

که شانیسماعیلی دووم له دږى قه‌قمعه درکموت و له قه‌زوین نیشته بان ته‌ختى پادشایى نیران

زه‌میس، ناردیه شوین باوکی به‌پژیم و بردیه قمزوین. تهاووتک به ناودا چوریو؛ شیتسوحو پلهی له پیژوی ته‌معنی وه‌بهر خۆ دابوو. زۆریه کاتی مسباره‌کیان به کول و کسمر دهبوری و ده‌دی سوخته و شيله و نیگار و تریاک کیشانش میتشکیان وشک هه‌لتینابوو؛ نه‌ی‌ده‌پەرژا هاوده‌می خونکاران بکا و تینکلی کسی نه‌ده‌کرد و ههر هۆگری ته‌نیایی بوو.

هه‌تا دڵ بیسری تۆی بێ، کیتی له بیسه؟ دڵ و میتشک به بیسری تۆوه گیره

ته‌می لێک دوروی و جودایی کوپ و کپژان و خزمان و هه‌موو هۆزی پۆژه‌کیانی لێ هه‌لابوو؛ ژانیان لێ تاڵ کردبوو. به هه‌لکەوت نمو کاته‌ی که هاته قمزوین، زار و زیچی گموره و گچکه و پیاسی سهرناسی پۆژه‌کی له قمزوین بوون. پیتیان شاد و شوکوو بۆوه و به دیداریان گمشابوو. ههر لهو سه‌رویه‌ندانهدا به‌ره‌مه‌ر دایه باری زه‌بوون بوون و هه‌یز و گوپی به ناسازی باری کرد و له کهنه‌فی په‌کی که‌فت و بانگه‌وازی «وه‌گه‌پێ بۆ لای خودای خۆت! پازیت ده‌کا» به گۆشی هۆشی شه‌ه‌فت و مزگینێ «ژانی خۆشه و ها له به‌هه‌شتی به‌رزدا» به دڵ بیست و گه‌لێکی له گیانی خۆش هات و ههر له قمزوین غه‌مناهمی ژینی سوتاند و له سیایی به‌هه‌شتا نووسا.

کەس ناشێ له چنگ مهرگ په‌ها بێ وا هه‌تسه‌وه، ههر نه‌مشێ وه‌ها بێ
نهم په‌نگه‌یه په‌په‌وی هه‌مانه گۆپه‌خانه‌یه کۆپی هاوده‌مانه
نهم گه‌یه به‌هه‌شت و جیگه‌خۆشه بۆ نه‌مه‌مانی جیتی په‌روشه

دوو کوپی هه‌بوون: په‌کیان شه‌ه‌ف که نهم په‌رانه ده‌نووسی، دووم خه‌ه‌ف به‌گی ناوه که سه‌رده‌میتک نۆیه‌چی شانیسماعیل بوو؛ چهند سالتیکیش به شانازی پله‌ی سه‌رله‌ی درایه. زۆر دۆستی هه‌مه‌زه‌میس‌زاش بوو؛ له پاش نه‌وه‌ی میسرزا کوژا، سه‌ری هه‌تا به‌ر فه‌رمانی سولتان مرادخانی خودابه‌خشوو. به پله و پایه‌ی سه‌نجه‌قداری نه‌لشگورد و مه‌لازگه‌ردی سه‌رفراز بوو.

کوتایى

ژیننامه‌ی منی هه‌زاری شکسته‌بالی ژیان‌تال، له پۆژی له دایله‌بوونه‌وه هه‌تا نه‌مپۆ، که میژووی کۆچ له سالی هه‌زاروینچ دایه.

منم وه‌ک گۆ له مه‌یدانی جیهانا	به‌ران به‌ر چاره‌نووس بی‌هیز و توانا
تلاوتلمه و له‌به‌ر کاشۆ ده‌که‌م ره‌و	نه‌ نارامم هه‌یه پۆژ و نه‌ شوو خه‌و
به‌ به‌یرما دێ به‌مه‌رهاتی ژیانم	هه‌لیک دله‌خۆش و سه‌و جار دل به‌ ژانم
منال بووم خۆ نه‌گرتوو شلک و ساوا	به‌ ناز ده‌ژیا‌م له‌ باوه‌ش دای و باوا
له‌ پشتی بێشکه نه‌مه‌ده‌توانی هه‌ستم	گو‌ناهه‌شم نه‌بوون، ده‌ستیان ده‌به‌ستم
چه‌چه‌م هه‌یزێ نه‌بوو بیکه‌م له‌مه‌م گیر	ده‌مه‌م راهه‌ندرا بۆ مۆت‌نسی شیر
به‌ گاگۆلکه له‌ پۆیین پاده‌هاتم	به‌ره‌و پیری به‌ره‌و پیری ده‌هاتم
به‌ پا رامیان نه‌گرت بۆ داره‌ داره‌	که‌م و کورێ پاده‌وستام لاره‌ لاره‌
به‌ په‌یتی بوومه‌ خێوی باز و هه‌نگاو	له‌ خاوم خسته‌ ده‌ر به‌ژن و له‌شی خاو
درامه‌ ده‌ستی مامۆستا که‌ فێر به‌م	وه‌کو‌وو به‌رخه‌یک نه‌به‌م به‌مخۆن و شیر به‌م
نه‌لف بێ تازە بێنه‌ و کۆنه‌ لابه‌	په‌وانت بێ و له‌ به‌رکه‌ نارێ باب‌ه‌
به‌ داری نه‌و له‌ زانیین بوومه‌ دارا	له‌ به‌رچاوم ته‌می تاریکی تارا
له‌ سپاره‌ و له‌ ورده‌و پرده‌ ده‌رچوو	زه‌مانی سوخته‌میش زوو به‌ سه‌رچوو
هه‌مه‌ووم زانیین له‌ زانسته‌ی دیاره‌	هه‌و نه‌مه‌ نه‌ندیک په‌نێو هاتم بۆاره‌

***

دلم کورکاندی بۆ ده‌رویشی کردن	که‌ لێم روون بن ده‌راوی ژین و مردن
به‌زه‌ی خواهات و رایکه‌شاده‌می دل	له‌ گل ده‌رچووم و گۆل بووم چوومه‌ سه‌ر چل

***

نەمىستەش چاۋەرنى كۆچبارى مەرگم
لە ھىنز و تاۋى لاۋى بەش بىرادم
لە دورادور دەھۆلى گۈن تەپەى دى
دادان دەمىيان بە جىتەشتەم تەك و تەوك
رەشانگى پىشى داپۆشىم كەتپە
لە كەنوش بىز نەمان پىشتەم چەماۋە
بىرەرە گۆپ تىك نىراۋە ساز و بىرگم
مىنەى كىز بىرون دەكا سۆمىيى چارم
كوتەى مەرگە و دېمىقنى ھەيدى! كەى دى؟
لە ناۋ وىزانە ورتەى دى پىمپىۋى پەوك
لە لاي خۆم لاۋە لاي لاۋان دىزىۋە
لە ئاۋاتى ژىيان چىم لا نەماۋە!

ھەممۇ ژىر و زىدەزان و مىرزا چاك و خوتىندەۋارانى لە زەبر و زىت و دەمىمەپەر و دىمەن كى، لىم تىدەگەن كە نىيازە لە رىز كەرنى نەم چەند كۈچكە پىتەزانە، شەرەزا بونى رىتۋارە تا لە بۈرۈى زىتبارى پىر كۆل و خەم و پەژارەى مىنى ژارى بىرەپەروپۇ، نەپەنەمە و بىرەنەمە و لەمۇ پۇژمۇە دىنەى پۈرۈم بە چاۋ دىرە و بۈرۈمە ھەمۇدە و لە تەمۈنى بىر پەھىل و پۇزى پۈۋى نەم جىھانە كەنەندە تىۋە دراۋم و تىۋە گىلاۋم، ھەتا وىستام كە لە شەكەتپان ۋەستام و چاۋەنۋەزەم كەى دەمكەتە بىرە و بىرست و تاۋم لى دەبىرى و ھەلدەمۈرم، لە بىر چاۋانى پاننىم و ژىننامەى پىر لە ھەنگامە و سەمەردى مىن، لە ناۋ گۆزكى كۆپى كەرمى پىرەپىۋان، خەمەپۈن و لە شەمۈشنى لاۋاندا، خەمۈزىن بى.

كاتى باۋى خاۋەن ناۋى مىنى ھەژار، چارەنۈس پالى پىتەنا و لە نىشتەمانى دلىگىر و زىنى باب و باپىرەنى ھەلۋەدەپۇ، كەتە غەجەمستانمۇ؟ كىزى نەمىرەخان مەسلىۋى خواست؟ كە نەۋ ژە داپكى مىنە. نەمىرەخانى بابى داكم كۈپى گۈلابى بەگ، كۈپى نەمىرەگ تۇقات بايەنەپۇ؟ كە زەمانى دەسلەۋى ھەمەن بەگى بايەنەپۇ مىرەكى پايە پتەم و گەۋىكى نەۋ زىنجىرە بۈۋ. كە ھەمەن بەگ لە قەرەباغ دەگەل سولتان نەپۈسەمىدى كۈرەكان بۈۋ بە شەپىيان و نەۋجەرەش كە دەگەل سولتان مەھمەدخان خەزەكەر لە سەر سارەى بايەۋەتتى پىك ھەلپەژان، باپىرەم لە ھەردەك شەپان زۆر غەگىد و گەپناس بۈۋە و كراپۈۋە مىرى نەزىنجان. ھىمان شەپەنۋارى باشى - لە ھەر مەزگەت و فەزگەت - لەمۇ شارۋەكەدا ھەر ماۋن.

سالى نۇسەدەرچەلۈنۇ (۱۵۴۳.ز)، كە سالىش كەۋىشكەسەل بۈۋ، زىنى دەرىدەرى بافۇ تەمەنى ھەمەسەلەنە بۈۋ. نەم مەۋجەۋە بىنكارە و نەم قەلەندەر و ھەژارە لە ناۋچەى قومى عىراقى لە شارۋەكى

گر بهرودی رزوی بیستی ناو جیژنانی له مالی قازی ژدی بروم. بهر هی نمو ماله قازیانسی گریهرودی دهچنموه سمر قازی شوریهی کوفهی و لموتا ناواره بوون و لمو ناوهدا گیرساوئموه، هه میسه پیاری زور زانا و بمنایانگیان لی هه کموتوون. من که همر له شلکیموه تا نیستا، که پلهی ژیم چوته نمو دیوی پهنجاوه و پالی به شستموه داوه، هوگری خوئندموارانس و هاوئشین زانیارانسم و همرگیز خوم لی هه لتاواردون، له پیتی نزای پیروزی نمو به ودمانهی دزمانم.

هسته به لمر خو بته کینه له خاک ریت به سمر شوین و بچی پیای چاک
کیته زیانبار بی له لای پیای سمر؟ پاکژی لای پاکه نه گمرده و نه دهره

پادشاهی خوالیخوشبو شاتوماسب کردبووه خو، منالی میر و مه زنانی له ته منعی بهرایدا دهناردناو ئهندهرونی تایهتی دهریاری خوی و شانیمشانی شازادمو نه جیژادهکان - له ژیر چاوه دیری خویدا - دهبا پمرومردمبونایه و لموی پتیان بخوئندرایه. به فیرکاری به ناکار و دیندار و پسوژ و زانا و دلسوزی دسپاردن و له تیکهلی پیای هرزه و دمست و دامین پیس و نه گریس و زوان شری دهاراستن. تا شلک بوون فیری قورعان و شاین و خمت و سیوادیان دهکردن. که له خه میس دهره خیس و دهگمین پلهی خوناسین، فیری سوارچاکی و چالاک و تیرنه نازی و شیرهنشین و دام و دهستوری سوایی و پهفتاری فرمانه وایی و گه مه و یاری هونراوی وهک جلیت و شه قین دهکران. دهیفرمو: نیگار بکیشن! دس پهنگینی هونریکی به بههره و فیره سهلیقه تان دهکا:

خینوی دلی پاک بسمرتکاتموه شادی به پیک هاتنی شواتموه
چاوی بگینئ له زوی پیای چاک گول له درک دهردهچی، گوهمر له خاک
تیشکی بهزوی پیای خودات وی کموی رام سووه بهخت و له سمر ناپوی

به پیتی نمو باوه گوژپنه، که ته منعی منی همزار پای نایه ناو نق سالیموه، یانی له سال نۆسه دوپهنجاوهشتا (۱۵۵۲ ز) بریامه ئهندهروئموه و شوئنی تایهتیم پیندا و ماوهی سی سال له ژیر سایمی نمو پادشاه موشت پاکه و له ریزی خزمهتکارانی به ناکیدا ریمانبارد.

سالی نۆسه دوشهستویهک بارکی پایه بهرز و گه وره خوی له خزمهتی شاهبارد و گوژهنشینی

هه‌ل‌ب‌وارد. گه‌له‌ک‌وی‌ ه‌وی‌ پ‌ژ‌ه‌کی‌ پ‌وی‌ان‌ له‌ ش‌ات‌م‌اسب‌ نا‌ که‌ م‌نی‌ان‌ ب‌م‌س‌ر‌و‌ دان‌ی‌. پ‌اش‌اله‌ س‌م‌ر‌ ت‌ک‌ای‌ ن‌م‌ان‌ -ه‌م‌ر‌چ‌م‌ند‌ د‌وازده‌س‌ال‌ن‌م‌ش‌ ب‌و‌م‌- پ‌له‌ی‌ م‌ی‌ر‌ای‌م‌ی‌ د‌ام‌ی‌ و س‌الی‌ان‌ و م‌ه‌م‌م‌ود‌ا‌باد‌ی‌ له‌ نا‌و‌چ‌م‌ی‌ ش‌ی‌رو‌ان‌ پ‌ی‌ ب‌ه‌خ‌ش‌ی‌م‌. س‌ی‌ س‌ال‌ان‌ ل‌م‌و‌ نا‌و‌ده‌ا‌ م‌ام‌. ک‌ات‌ی‌ ش‌ت‌ی‌خ‌ م‌ی‌س‌ری‌ ب‌لب‌اس‌ی‌ -که‌ له‌له‌ و ب‌ری‌کار‌م‌ ب‌و‌- ع‌ه‌م‌ری‌ خ‌و‌ای‌ ک‌رد‌، س‌الی‌ان‌ی‌ش‌م‌ ل‌ی‌ گ‌ز‌پ‌د‌را‌. م‌نی‌ ه‌ز‌ار‌ له‌ ه‌ا‌و‌ی‌ن‌م‌و‌اری‌ ح‌م‌ر‌ق‌ان‌ چ‌و‌م‌ه‌ ل‌ای‌ ش‌ا‌. ن‌م‌و‌ی‌ش‌ م‌نی‌ ب‌ه‌ م‌ح‌م‌م‌د‌ ب‌ه‌گ‌ی‌ ل‌ا‌ت‌م‌ س‌پ‌ار‌د‌؛ که‌ ح‌اک‌م‌ی‌ ه‌م‌م‌دان‌ ب‌و‌. خ‌ال‌م‌ -که‌ له‌ ج‌ی‌ی‌ ب‌او‌ک‌م‌ ب‌و‌- ک‌ی‌وی‌ خ‌وی‌ ل‌ی‌ م‌اره‌ ک‌رد‌م‌ و ب‌ه‌گ‌ل‌ ک‌و‌پ‌انی‌ خ‌وی‌ خ‌س‌ت‌م‌. ش‌ات‌م‌اسب‌ م‌و‌و‌چ‌م‌ی‌ م‌ن‌ و ب‌م‌و‌ی‌ی‌ ه‌وی‌ پ‌ژ‌ه‌کی‌ له‌ ن‌الی‌ ه‌م‌م‌دان‌ د‌هد‌ا‌. س‌ی‌ س‌ال‌ان‌ی‌ش‌ له‌ ه‌م‌م‌دان‌ی‌م‌ گ‌وز‌م‌ر‌اند‌.

له‌ ه‌م‌رای‌ س‌ول‌تان‌ ب‌ای‌م‌ز‌ید‌، که‌ ه‌ات‌ب‌و‌ه‌ ل‌ای‌ ش‌او‌ گ‌ی‌س‌را‌ و ه‌ات‌و‌چ‌و‌ک‌م‌ر‌ له‌ پ‌ژ‌م‌س‌وه‌ ز‌ۆ‌ر‌ د‌ه‌ه‌ات‌ن‌، ن‌ارد‌ی‌انه‌ ش‌و‌ت‌نی‌ ب‌او‌ک‌م‌ و ب‌رد‌ی‌انه‌ ش‌اری‌ ق‌ه‌ز‌و‌ی‌ن‌ و ز‌ۆ‌ری‌ان‌ د‌ل‌خ‌و‌ش‌ی‌ د‌ای‌و‌ه‌ و د‌ی‌سان‌ ک‌رد‌ی‌ان‌م‌وه‌ ب‌ه‌ م‌ی‌س‌ری‌ ه‌وی‌ پ‌ژ‌ه‌کی‌ و گ‌ری‌ه‌پ‌رو‌دی‌ س‌م‌ر‌ ب‌ه‌ ق‌وم‌ی‌ان‌ د‌ای‌ه‌ د‌ه‌س‌ت‌ و ن‌ارد‌ی‌انه‌ و‌ی‌. ب‌ه‌ل‌ام‌ ب‌او‌ک‌م‌ م‌ی‌ر‌ای‌م‌ی‌ و‌ای‌ ن‌م‌د‌ه‌و‌ی‌س‌ت‌؛ پ‌اش‌ چ‌م‌ند‌ س‌ال‌ت‌یک‌ د‌ای‌ه‌ د‌وا‌وه‌. ش‌ای‌ ب‌ه‌م‌ه‌ش‌ت‌ی‌ د‌ی‌سان‌م‌وه‌ ن‌م‌ ه‌م‌ز‌اره‌ی‌ ک‌رد‌ه‌وه‌ م‌ی‌س‌ری‌ پ‌ژ‌ه‌کی‌ و م‌و‌و‌چ‌ه‌ و ن‌ی‌ت‌وی‌ پ‌ی‌او‌ه‌ک‌ان‌سی‌ له‌ با‌ج‌ی‌ ن‌ی‌س‌ف‌ه‌ه‌ان‌ د‌هد‌ا‌ و م‌ن‌ی‌ش‌ له‌ ق‌ه‌ز‌و‌ی‌ن‌ م‌ام‌س‌وه‌ و د‌وو‌ س‌ال‌ان‌ ه‌م‌ر‌ له‌ ل‌ای‌ خ‌وی‌ ب‌و‌م‌. له‌ ن‌م‌ن‌ج‌ام‌دا‌ خ‌وا‌ و‌ای‌ پ‌ه‌خ‌سان‌د‌ خ‌ان‌ن‌ه‌ح‌م‌ه‌دی‌ گ‌م‌یل‌انی‌ و‌الی‌ «ب‌ی‌ه‌» گ‌را‌ و ش‌الی‌ ب‌را‌ و‌ل‌ا‌ت‌ه‌ک‌م‌ی‌ د‌ا‌گ‌ی‌ر‌ ب‌کا‌. م‌نی‌ د‌ه‌گ‌ل‌ چ‌م‌ند‌ م‌ی‌ر‌ت‌یک‌ی‌ ق‌ز‌ل‌ب‌اش‌دا‌ ن‌ارد‌ که‌ ب‌ه‌ ب‌ی‌ه‌ پ‌ا‌ب‌گ‌م‌ی‌ن‌. ن‌ه‌م‌ی‌ره‌ ق‌ز‌ل‌ب‌اش‌ه‌ک‌ان‌ ک‌ارت‌یک‌ی‌ و‌ای‌ان‌ ن‌م‌د‌ه‌ک‌رد‌ که‌ د‌لی‌ ش‌ای‌ پ‌ی‌ و‌ه‌ح‌ه‌س‌ی‌؟ ز‌ۆ‌ری‌ان‌ د‌م‌س‌ت‌د‌ر‌ت‌وی‌ د‌ه‌ک‌رد‌ و خ‌ه‌ل‌کی‌ان‌ و‌م‌ز‌اله‌ ه‌ی‌ن‌اب‌و‌. ج‌گ‌ه‌ له‌ م‌ن‌ که‌ خ‌ه‌ل‌ک‌ و خ‌وام‌ پ‌ازی‌ د‌ه‌ک‌رد‌.

پ‌ی‌س‌ار‌انی‌ که‌ ک‌ار‌ی‌م‌د‌ه‌س‌تی‌ خ‌و‌ون‌ک‌ار‌ان‌ چ‌اک‌ی‌ان‌ ن‌م‌ونه‌ که‌ ه‌م‌و‌ری‌ د‌وو‌ ب‌ار‌ان‌
گ‌ا‌ ب‌م‌رد‌ن‌ و س‌م‌ر‌ش‌گ‌ی‌نی‌ ز‌ۆ‌ر‌د‌ار‌ان‌ گ‌ا‌ م‌ه‌ل‌ح‌ه‌م‌ی‌ ز‌ام‌ی‌ د‌ل‌ ب‌ر‌ی‌ن‌د‌ار‌ان‌

چ‌او‌ه‌د‌ی‌ری‌ د‌ل‌س‌ۆ‌ز‌انه‌ی‌ ب‌ۆ‌ر‌ه‌پ‌یا‌گ‌ و ژ‌ی‌ره‌ه‌س‌تان‌ی‌ ن‌م‌و‌ نا‌و‌ه‌م‌ ک‌رد‌ و ه‌م‌ی‌شه‌ ت‌ه‌ق‌ال‌ام‌ د‌هد‌ا‌ که‌ ش‌اد‌لی‌ ب‌ه‌ م‌ن‌ ش‌اب‌ی‌ و ب‌ه‌ نا‌و‌ات‌ی‌ش‌م‌ گ‌م‌ی‌ش‌ت‌م‌. چ‌م‌ند‌ ج‌ارت‌یک‌ ب‌ری‌کار‌ی‌ ش‌اف‌م‌ر‌مان‌ی‌ ج‌وان‌ی‌ ب‌ۆ‌ ن‌ارد‌م‌ د‌م‌یان‌ف‌م‌رم‌و‌؛ ت‌ۆ‌ پ‌ی‌او‌ی‌ن‌کی‌ د‌اد‌گ‌م‌ر‌ و گ‌ه‌ل‌پ‌ه‌رو‌م‌ری‌ و ن‌از‌ای‌م‌تی‌ و ن‌م‌ب‌رد‌ی‌ش‌ت‌ د‌ی‌اری‌ د‌او‌ه‌؛ پ‌و‌و‌س‌و‌ری‌ ه‌م‌ر‌ د‌وو‌ د‌ن‌یا‌ ب‌ی‌.

پوخته‌ی وتار له سزنگی نژای پادشای دادپروم کرام گمیشه جینگیه‌ک من چوارسه‌دویم‌نجا
چه‌کداری سوار و پیاده‌م بو، شازاده‌یه‌کی گیلانی - که ناوی سولتان هاشم بو - به هژده‌هزار
کسموه هاته سرم و ده‌گژی پاچوم. خودای گه‌وره یاریده‌دام و شکاندم. هزاروهشتسده گیلانی
لمو مه‌یدانه‌دا تختیل بوون. سی کله‌کم له سره‌کانیان هه‌لچنی. جگه لموه‌ش زۆر جاری دیش به‌زی
خودا خویندمیموه و له زۆر کاران هاته هانام و سرکه‌وتسم و زۆر وهرمین و بره‌که‌وتسم.

هه‌وای گیلان زۆر ناخۆش بو؛ نه‌خۆشینی زۆر تێدا‌بوو. زۆری‌ی پیای هه‌ره نازای پۆزه‌کی لموی
له ناو چوون. منی هه‌زار گیلانم له بهر بیزابوو. نمو بیزاریه و پیشیناری جیه‌هشتم ده‌شاگه‌یاند. له
دوای هه‌وسال که لموی بووم، ئیزنی درکه‌وتسم بۆ هات و هاتمه قه‌زوین و پادشام لموی چار و پێکه‌وت
و فهرمووی: هه‌ر ده‌گمل خۆمدا ده‌بی. قه‌لباش لێیان گۆرا‌بوو؛ ببوونه هه‌ر کس هه‌ر کس و
دوویمه‌کیان ده‌نایه‌وه. شاتۆماسپ پییری که‌مه‌فتی کرد‌بوو؛ هاری پس زه‌وت نه‌ده‌بوون. زۆر وێده‌چوو
زۆر پی نه‌چی تێک به‌ر بن و نا‌واوه به‌نیته‌وه. به‌لامه‌وه هه‌چ باش نه‌بوو به‌ستیموه؛ لێم داوا کرد که
بۆ لایه‌ک له ولاتی پارێزراویم به‌ری بکات. ئه‌ویش له ولاتی شیروانی چمند جینگیه‌کی پی به‌خشیم و
نازوه‌قه‌ی هۆزی پۆزه‌کی له باجی مه‌لبه‌نده‌کانی سر به‌ شیروانی بپه‌وه. ئه‌و شوێنه‌ش ته‌راکمان و
نهرش و ناقداش و قباله و باکو و که‌ناراب بوون.

منی هه‌زار چوومه شیروان. هه‌شت مانگ بوو له شیروان ده‌زیام، که شامرد و هه‌را له قه‌زویندا
پرویدا و سولتان حمیده‌رمیسرا کوژرا و نیسماعیل میسرا له قه‌لا ده‌رکه‌وت و گه‌یشه پاته‌ختی
قه‌زوین. له سر فهرمانی پیروزی چوومه قه‌زوین و له‌وێنه به‌ پله‌ی مییری میسرانی کورد سهر‌فراز
بووم. بریاریدا که هه‌میشه به‌ دیداری به‌ختیار بسم و فهرمان‌درا مه‌ر وه‌زنانی کرد‌ه‌ستان و لوپه‌ستان و
گۆزان و هه‌موو کوردی دیش، هه‌رکێ کاری به‌ پادشایه، بێته لام و هه‌موو کارێک له سر ده‌ستی نه‌م
هه‌زاره‌ بپێته‌وه. هه‌نده‌ی ده‌ستی قه‌دری لێ نام که له نه‌ندازه دره‌چوو‌بوو. پیای چاونه‌زێر و چۆک و
نه‌خوازا قه‌لباشه‌کان گه‌شيان نێر مه‌یان پێم ده‌برد. تا سه‌رنه‌نجام که‌تن گێران، شایان و تینگه‌یاندبوو که
گوايه من و قه‌لباش نیازمان وایه سولتان هوسین میسرای برای بکه‌ینه شا. هه‌ر خۆی پیای وازوای
بوو. له دوا‌یشدا له قه‌لادا فێری تلیاک کێشان ببوو؛ ناوه‌زی ته‌واو تێک چوو‌بوو. ده‌گمل کما

نمیده‌توانی مانگیک هملکا. بدم هؤیموه گنتی درؤی دوو زمانانی دهریارهی بنده‌قوزیموه. هیندی له قزلباشانی سزا دان و خنکاندنی و هیندیکلی له کار وده‌ر نا و بمنی کردن و منیشی بمر به‌هانهوه که نه‌خچموانم دده‌اتی له دهری خؤی دورو خستموه. پسولم دهرم چمقاند و پره‌وانهی نازرباشان بووم. همر نه‌مه خؤی له لای خواوه بؤ شادی به‌لگه و نیشان و ههری پیش پڑونه‌باران و مزگینی دینی یاران و هاتنهوه بؤ نیشتمان بوو. دوی نهمی سالتیک و چوار مانگ فرمانپروای نه‌خچموان بووم، له سؤنگهی خورسروپاشاوه -که میری میرانی وان بوو- له زمینل به‌گی هه‌کاری و حسمن به‌گی محمودی را مژدهم بؤ هات که له دمرگانهی خونکاری دنیاداری به‌ختیار و دادگمر و هه‌زار به‌ختیگمر و قه‌درزان به‌هشتی سولتان مرادخان خودا لیخوشبوی نورانیوه، فرمانی فرمانپروایی بدلیسیان پی پموا دیوی و له سایه‌ی به‌زمی زؤر و بی نمنده‌ی شاهانهوه، مزناپه‌تی خاندانی باب و کالان همر به خؤت به‌خشرایموه و به بی دودلی و به‌خؤشی بگه‌پڑه نیشتمانت. وه‌ک فرموده‌س «همو شتیک به‌رموماکی ورده‌گه‌پڑی»، سیه‌م پڑوی شمه‌کانی سالی ۹۸۶ ک (۱۵۷۵ ز) ده‌گمل چوارسده کمی هارپیم -که دوسه‌دیان پڑه‌کی سوون- له نه‌خچه‌وانی دهرچوین و به یاریده‌ی عسکری وان و به کؤمه‌گی میر و مزناپه‌ی کوردستان گه‌یشتینه شاری وان و خورسروپاشام چاو پتیکموت. پتیشوازی گهرمی لی کردم و هه‌تا بلئی پیزی گرتسم و هارودمیه ناو شاره‌وه و خه‌هری هاتنی منی به پتچکی ته‌ختی به به‌ختی شکوداری سولتان گه‌یاند.

فرمانی فرمانپروایی به خه‌لاتی شاهانهوه و شیریکلی زتیر که له خه‌زنهی سولتان قه‌دوانی چهرکه‌سی والی میری^۱ گه‌یشتبوه خه‌زتنهی دارمالی سولتان، ده‌گمل نامه‌ی پسرؤزیایی وه‌زیره پایبه‌رزه‌گان، به تایبعتی نامه‌ی وه‌زیری همرزل محمده‌ پاشام بؤ هات و مسته‌فاچاوه‌ش هینانی. سمرپرای نه‌مانه هممو، مسته‌فا پاشای سرداری لمشکری همیشه له سمر، شیري زتیر و خه‌لاتی زؤر گرانمایی بؤ ناردم و له ناو هه‌وال و نامپایان شانازیم به خؤم ده‌کرد و به دلشادی و کامرانی هاتمه‌وه بنکه‌ی سرداری باب و بایسرانی مزمن.

۱- هیچ «قه‌دوان» ناو له چمرکان نمبؤته شا. نؤیم پاشای کؤیله‌کانی دهریایی له میری «فلادون» بوو. له‌وانیه فلادون برویتته قه‌دوان. جه‌میل

خوا پینکی هینا ناوات و نیازم کاری راست هینا و گیمه دلخوازم

لور دهموه که سولتانی خاومن شکز سویای همیش له سمری بز شیروان و گورجستان و مهلبندی نازریایجان نارد، دسالان بن پسانموه له زقریمی شمیر و هیرشاندا منیش وه که بهخت و پیروزی پا بهپا دهگه لدا بوم و هرچی کم پی سیراوه، به دل و داو پینکم هیناوه و هیندم دلسوزی و گیانبازی له خزموه پیشانداوه که سولتانی به همشته لان له بنووسی گموهمریاریموه سروراری بز باراندم و هر به ختی پهنگینی خزی چوار جاران منی دواندوه و به سردتری «دوستی به راستیم شمره فخان» خوتندوومیهوه و درکاندوشیه که دلسوزی و خزمهتکاریت له برچار و دلی پوون و تیشکدهرمان ناشکرایه و به پاشکاری چاوهنوی نهویه پی چاوه دتیریم به.

سال نۆسمه دونه و دیهک (۱۵۸۲ ز)، کاتی فرهادپاشای سردار یه ریوانی خسته دهست و قهلایه کی لی بنیادنا، منی دهگه ل ههمن پاشای میری میرانی شامیدا نارد و تفریس و گورجستان که نازووقه و خزمهت بمرین. لور سه فوره هیندیک خزمهت له دس منی ههزار هاتن. له پاداشاناوچدی موسوش و چهند گوندیکی مولکی خاسم بز خرایه سمر بدلیس و دووسه ههزار ناچهشم بز برایموه و مووچم گمیشه چوارسه دوده ههزار ناچه دی عوسمانی.

له رۆژگاری دمه لاتی خونکاران و پادشایانی خانهدانی عوسمانیدا هیچ میر و فرمانبره وایه که به قه من په پیش نه خراوه و چون خۆم تماشای نه کراوه.

وا نیمرۆش که میژووی کۆچی له کلکهی مانگی قوریانی سالی ههزار و پینج دایه، له سایه شای سایه چمور و گموره (ابوالظفر) سرتان مسحه مه دخانهوه - خودای مه زن بی ته لای کا - فرمانبره وایی چهند ساله له دهست نهم ههزاره دایه و نمرکی دنیا داریه کهشم به فرزندنی کار پمسنده و نۆیره دی به بمری بوم نه بمر لسه عالی شه مسه دین به گ سپارد ووه خوا دهست دهبین بالی گری و هه میسه بالا دستی کا.

جا وه که باوی نووسمرانه، به نمرکی باو و فرزندنی، ههندی پمند و نامۆژگاری له کتینی «خردنامه»ی مولانای جامی خوابه خشیو پاده گویتیم:

وهه لامهوه کۆرپه شیرینه کهم! گهشی باغی ژین و گسپ و تینه کهم

دلت بینه سر همت و گوی شل که بزم	به پروایه دل سوز و خه مخوری توّم
هه مرو پهنی من وه دور و گوهمره	نه گمر ژیری گوی بینه گوهمر بهره
که به گویم بگی، دهیبه ممدیکی رهند	په نندی و له لای هیچ کسمی ناییه پهنده

خودای گموره راسته و گمرکیه به بت	له پئی راستی خوی لانه دا خواپهرست
دسی راست بهشی هینز و پرکاریه	گمرای راستی ماکسی پژگاریه
هه تا خوات له بیرره له بیرری خودای	دهسی پیتموه و خوشه ویستی له لای
کسمی خوا له بیر کا کلؤل همر نموه	هموا پیتمور و داری بیتمر نموه

له چاو و له دل کویتره نه خوینده وار	خودا ناوی بریدون له ریزمی دموار
گمره کته که باش هه لکمری و سرکهوی	له فیرسون و خویندن گهرهک نهرهوی
هه چی فیترکراشی دهکاری کوه	به کار نایه خویندن به بی کردوه
نه گمر خوینده وار پی له خۆ خوار ده کا	کمرنکه و کتیبان له خۆ بار ده کا

له میژوی به سرهاتی رابردوان	بسرئنی چیان بۆ لوا و چۆن لوان؟!
نومند میر وخونکار و زۆرداره هات	نومند چهوت و بیبار و لاساره هات
نومند دهسته لاتدار له سر پروی زه مین	به نابووتی هاتن، به پروتی پوهین
هه ژاران همزاران که چهوسانموه	له بیگار به بی نان به لیستانموه
سمرنجی بدهی گمر لمان و له مان	له ژیر خاکی رمش بوونه توژ و نه مان
نومی ماوه همر ناوه بۆ پیس و پاک	به دوویانموه تا ههیه ناو و خالک
لکا ناوی به دفعی به سمد جوینموه	همزار تودک و نه فرینی به شوینموه
بهشی پیای باش نافهریم و نزان	له خۆشی ژياندان که خوشیان پزان
له خۆت چاکتران هه لبریزه به دۆست	نهمان نایه لن بیتته ریت کۆسپ و کۆست
هه والی هموالنی بیتمر مه به	برای رژدی فیتری گزی و گمر مه به

چ هاسان و زوو خوی خراب فیر دهبی
 نه گمر کا له پاژ گا بیمریتموه
 وهخ مه گره دؤستی قره و نارهمن
 کمیکسی بلئی دویشک پمروهرم
 گه زنده گمیزین بؤ تۆ ناکا رها
 بهر و شیسوی شیوان سمره و زیر دهبی
 به سزمان له تووش تووشی ده گریتموه
 به زیریان بکیشی هر نهو ناکه من
 له دیزه ی نهشی نه برئی ماستی گمرم
 نه گمر گموره بی مار ده بیته زه ها

***

پشروسواری کار و کرت تیک ددها
 به توریه یه وه هر کی خوی هه لساند
 له سمرخویسی نالوژی یه لا ده کا
 به بیتهنی فره داره گویند دیته بهر
 سری برمد و هیلکه ی مرث لیک ددها
 بمن و پیسی ژیری و بهییری پساند
 گری راده کا و ده ردی دژ چا ده کا
 به فیتوی نمرم مار له کون دیته بهر

***

به کار و به کؤش پلهت سر بخه
 بهری پهنجی خوت، گه نجی سمرسته
 له پزگی دهی ده سکه نهی نیسک و نؤک
 به خشه و بخو هرچی خوا داویه بهش
 نه وهک پمیک ی مردن درهنگ بیته دووت
 بنووسم له نووسین زمانی سوا
 وشه باش گه لیکه و له لای زور کسه
 به باهو و مه چهک نانسی خوت دهر بخه
 بهشی چاو له دهس، سووکیه و پسته
 نموی تر دهووستی ملی خوازله نؤک
 شتیکیشی پاشقلده بؤ پؤژی رهش
 کول و دهرده پییری و همزاری به جسوت
 پمشاوی له دهم هات و موری لی پوا
 نه گمر تیگه شتووی نموده دهت بهسه

خوای گموره یاریده ی دام و بنووسه ورده کاره کم، بهرموژی دهر و مرواری سمر بهزود و ناسهواری
 معزنه کانی کورد هواری، زور به دانسته و له باری پیته کرد و لیزگی رتک و تهرز و جوانی سهره و رانی
 کوردستانی له بهر خوینده واران رانا و لیرهش پیته - وهک له دیباچه لینی دوام - نیازمه خامه ی
 دهمه راش و نامی رهوان و پاراوم بؤ پروداوی دوانه براری سولتانه کانی عوسمانی و شایانی نیران و
 توران ترخان بگم.

خوشه باسی کرد و کوردستانی خزم   باسی خزم و خویش و خانه و لانی خزم
 زور سویاس که خوا گه یاندی و پیکری خست   چوومه ریزه‌ی نامه‌نوسی کورد پیرست
 پیتی دهر دانم له دل کوروژایموه   سیس بپرو چیرۆکی کورد، بووژایموه
 چی له دهستم هات و هاته بهر وزم   نمرکی خزم هینایه دی و دهرچووم له خم
 دپیری کۆتابوون و پیتی دواپیه   بشمرم چش پینچی مالاواییه
 شمره‌فنامه لیره‌دا دواپی هات

شمره‌فخان لیره‌ی برپموه. نه‌مین زه‌کیش نعیکراوه بیخاته سمر. به‌لام ده‌لی سالی ۱۰۶۶ ک.
 (۱۶۷۶ ز.) مه‌لیک نه‌محمدپاشای والی وانی، برپمه‌هانی دۆزیه‌وه و به‌ له‌شکرینکی زۆره‌وه چووه سمر
 عبدالخانی میری بدلیس. زۆری له‌شکره‌کشی کوردی ده‌وری بدلیس بوون. شمری پی فرۆشت و
 ولاتی پی به‌جی هشت و تالانی کرد و نه‌و سامان و گهنجینه‌ی -که ده‌میک بسو تورکان چاویان
 برپوییه- هه‌مووی هینا و نه‌و میرنشینی له‌ ناو برد. نه‌ولیا چه‌له‌بی ده‌گهل لیژنه‌ی تالان نووسا
 بووه و ده‌لی: «هه‌مو باری و شتر کتبی بوون. کتیبخانه‌ی تایه‌تی میر، پتر له‌ چواره‌زار ده‌سنوسی
 زور نایاب و به‌هاداری تینا هه‌بوو که هه‌موو ده‌برگ گیراو و نه‌خشینراو بوون و له‌میر نایین و
 تاریخ و زمان و جانموهر و گیا و گز و بۆشکی و «تشریح» و پشودانی شپهر و قافیه‌ بوون و دیوانه
 شپهریش گه‌لیک بوون. زۆریش وینه و نه‌خشه و تابلۆی نایابی هه‌بوون. هه‌ر موپۆخۆی ۷۶ کتیب و
 ۱۰۵ نامیلکه‌ی به‌ فارسی و عهره‌بی داناوون».

رهنه‌گه‌ هه‌ر نه‌و میره‌ بوویی که جیهانگیری فەرانی «مسیق باری تاوانیه» چاوی پی کموته‌وه. له
 نیران سالی ۱۰۴۵ و ۱۰۷۰ ک. (۱۶۳۵ و ۱۶۶۰ ز.) له‌ ده‌ورانی شاسه‌فسی و شاعه‌باسی دوهم و
 شاسوله‌یماندا -به‌ بازرگانی- هاتۆته‌ خاومرزه‌مین. مسیق باری ده‌لی: «که له‌ بدلیسی دابزم،
 گورجی حاکم پیتی زانی و ناردیه شوینم. ده‌شمانی چۆن ده‌بی بچم بۆلای میر؛ دوو تۆپ نه‌تلمسی
 خه‌تخه‌تی هه‌موا زۆرین و زۆین و هیندیک ده‌سره‌ی ناویرشم و دوو شه‌وکلۆری تورکانه و ده‌ستی جلی
 شه‌وانم بۆ برد. زۆری و به‌ردل کموتن و نه‌ویش دوو مه‌ری قه‌لمو و هیندیک خواره‌مه‌نی تیر و تراوی
 دامی و هیشه‌ تریه‌کی تازه‌شیان بۆ هینام؛ که له‌و کژه‌دا زۆر پیم سهر بوو هه‌یه‌.

لمو ده‌مدا که له لای بووم، نه‌میری حله‌ب نارد‌بوو ب‌یشک‌یک‌کی برینگ‌میری فەرانیسی ب‌و بنیزنه‌موه؛ که له شعرې کانادیا دیل کرابوو؛ له حله‌ب‌موه رای‌کرد‌بوو پ‌منای به بدلیس هینابوو. م‌ر به کابرای پاسپارده‌ی گوت نه‌گمر سپارده‌نه‌بای زور به ب‌ی زه‌لم‌تی ده‌مک‌وشتی؛ به‌لام پاسپارد‌م‌اکوژرتین. ب‌و میری حله‌ب‌ی نووسی ده‌بی سولتان بمو ب‌ی‌ته‌ده‌یه‌ت بزانی. نه‌گمر نم‌ویش سزات ن‌دا، خوا ده‌یزانی ب‌و خ‌زم ت‌ول‌ت ل‌ید‌م‌ستینم. له راستیشدا میر‌یک‌کی زور به برشته؛ ن‌یرانی و تور‌کی ل‌ی ده‌تر‌سین و دیاری ب‌و ده‌ن‌یرن. چونکه زور باش له ده‌ستی د‌ی ر‌یک‌گی ن‌توان حله‌ب و تور‌یز ب‌یه‌ستی. عوسمان‌یش به بدلیسدا نه‌بی ر‌یک‌گیان ن‌یه ب‌چنه وان. د‌ولی بدلیس له هم‌موو شو‌تنی دنیا سه‌خت‌سره. ده‌ک‌مس بیگرن، هزار ک‌م‌سیان د‌رو‌ست نایه. دوو ک‌م‌زی پ‌ژدی هله‌م‌ووت د‌ه‌ره‌ی بدلیسیان گ‌رت‌سوه. قه‌لاش لمو ناو‌نده‌دایه و له س‌مر ک‌ی‌ت‌یک‌کی خ‌ی و لووس هله‌ک‌م‌وت‌سوه و ت‌دنیا ر‌یشه‌کی ب‌و د‌چی و به س‌ی شو‌وره د‌ه‌ره‌ دراوه؛ د‌وانیان ن‌توانیان ه‌م‌راوه و شو‌ره‌ی س‌ینه‌م ت‌ن‌گه‌به‌ره و ک‌وش‌کی میری د‌ه‌ناو‌دایه. ب‌و س‌ر‌ک‌ه‌وت‌نی قه‌ل‌ایه، ده‌بی ن‌س‌پ‌ت زور به‌کار ب‌ی؛ به‌لام ه‌م‌ر م‌ر و م‌یراخ‌و‌ر د‌ه‌ت‌وانن به سواری بی‌چ‌نی. س‌ره‌ای قه‌ل‌ای قایم‌یشی، د‌ه‌ت‌وانی بیست تا بیست و پ‌ین‌ج هزار س‌وار و زور‌یش پیاده‌ی چه‌ک‌دار ناماده‌کا».

کتیبی / القضاة الکوردیة، ر‌وی‌م‌ر ۴۹ د‌ه‌لی: «ه‌تا سالی ۱۳۳۱ ک. (۱۹۱۳ ز) ش‌خ‌ل‌کی بدلیس ک‌ولی‌ان ن‌دا و داوای س‌م‌ر‌ه‌خ‌و‌ بوون‌یان ک‌رد. دوام‌ین ش‌و‌رش م‌ه‌لا‌س‌ه‌ل‌یم و ش‌ه‌هاب و ع‌لی ه‌ل‌یان‌گ‌یر‌ساند و س‌م‌ر‌ته‌ک‌م‌وت‌ن. م‌ه‌لا‌س‌ه‌ل‌یم پ‌منای به ق‌ون‌س‌ول‌خ‌انه‌ی ر‌و‌وس ب‌رد و لم‌و‌ندا ما ه‌تا تورک و ر‌و‌وس به شعر ه‌ات‌ن. ع‌س‌ک‌ه‌ری تورک پ‌ژانه ناو ق‌ون‌س‌ول‌خ‌انه و م‌ه‌لا‌س‌ه‌ل‌یم‌یان د‌ه‌ر‌نا و له خ‌م‌یا‌بانی بدلیسی ه‌ل‌یان‌واسی. ج‌ه‌م‌یل

ساعات حموتان حموت که می پاش نیوه پۆزی پۆزی همینی، بیستونزه می مانگی ناب، سالی ۶۹ ی زاینی - که حموتی خمرمانان ده کا- له گوندی حاجی ئۆمران، و مرگپانی شمره فنا مه کوتایی هات. خوا یارمستی دام زۆ شوکور.

هه‌زار

شموی همینی، حه‌فه‌هه‌می مانگی نییار، سالی ۱۹۷۰ - که وه‌خت دوو سمعاتونیسو له نیوه‌شو تینه‌پرسیو- له جی‌هه‌واری بیخۆلان، له لای گوندی مه‌می خه‌لان، له ناوچه‌ی باله‌کایه‌تی، وەرگه‌پاری شمره‌فنا مه‌که‌م نووسیه‌وه. به‌ختیارم که خوی گهره‌ دهره‌تی داو ئه‌وه‌نده وشه کوردیه‌م له سر کاغەز جی‌کرده‌وه. به‌هومیتم له ناو نه‌چن و مه‌لانی دواپۆزی کورد به‌هره‌یه‌کی لی‌ بیینن. خوا گهره‌یه.

هه‌زار

ساعات به‌ک و پینج ده‌قیقه‌ی به‌یانی، بیستوحموته‌می ئاداری سالی ۱۹۷۳ز، وانا حموتی خاکی‌توه، بۆ دووه‌مین جار منی هه‌زار شمره‌فنا مه‌م پالنه‌فیس کرد.

به‌غدا، گهره‌کی نیسکان، هه‌زار

ماموستا زيا شيردخان نومي شيردخاني مەزن، ئېلىستا بىر يۇرتى بولدى.
 زىستانى سالى ۱۹۷۲ بى ھۆي ماموستا نىجەمىدىن مەنلى پىرسىيام ئى: كود: مىرگى
 شيردخان بى چ سالىڭىدا بولۇ؟ ۋە ھىرامدا ئىم تامە كلىشكىر بولدى بى تورگى بى
 ماموستا نىجەمىدىن ئوسىيود، كە ھىرگىڭىز ۋەلە سىر كوردى. ھىزىر

برای خوشه‌ریخت و بهریتزم!

نهمی نامه و بسته‌کم و مرگرت؛ سوپاسی پیرومندیت ده‌کم. هیندهی که به نساغیت دلتسنگ
 بووم، هیندهپتر به چا بوونهوت شادم. هجیشت پیروز. ناواتمه تهمین دریژ و لمش‌ساع بی.
 خیزانم نیستا له مال نیه؛ به‌لام سلاری نویشتان لی ده‌کم. سه‌لام بز خانم نه‌فندی به‌ریژتان
 و چای نازادی کوپتان ماچ ده‌کم. هر کس لیتمان دهرسی و دوسته، سه‌لامی لی ده‌کم.
 به داخموه نمو مابه‌ینه که لموی بووم هه‌ژاری شاعیری هیژام نمدی. سوپاسی ههستی دوستانهی
 ده‌کم و سرکومتی ده‌خوآزم. هر پرستیکی دهرساری بایسری خوالیخوشبوم و خانه‌دانه‌که‌مانیموه
 کردوو نه‌موندی ده‌یزانم وهرامی ده‌ده‌مموه و نه‌گهر کم و کوپیشی تیندابی له قستان نیه و ده‌بی
 بمه‌بخشن. بهر له هه‌موو شتی‌ک ده‌ممو لی مو بابه‌تموه بدویم که شهره‌خان به نیازی پیتله‌یتسانی
 دموه‌متی‌کوود نه‌وکتینه‌ی نووسیوه. چونکه لمو خانه‌دانه‌دا -بهر له شهره‌خان و دوی شهره
 خانیش- زرد پیای سیاسی و به‌نرخ هه‌لکه‌وتوو (ده‌سنووسی ناساندنی تورکی، بهشی بلیس).
 ده‌سلاتی خانه‌دان له پۆژگاری‌کدا گیشتبوه نازریایه‌جانیش؛ سکه‌یان به ناری خویان لینه‌دا و
 خودبه‌یان به ناو خویندراو‌تموه. بیستودوو فرمان‌ه‌وی سهره‌خویان به شوین یه‌کدا هاتوو.
 (تورکه‌جه حیات نه‌منسقلو‌پیدسی، سلیمان دولتری کلیمه‌سی).

خوالیخۆشبوو شهره‌فخانی‌پنجهم، مانگی قوربانی سالی ۱۵۴۳ز له شاری قوم -که سهر به گریه‌رووی عراقه- له دایک بووه و سالی ۱۶۰۳ و ۱۶۰۴ز وهفاتی کردووه.

شاعیری به‌رێژ دلبیایی که نهم نووسراوه راسته و جیی گومان نیه. چاوهرۆی هموایی ده‌کهم.

دیسان و دیسان چاوتان ماچ ده‌کهم، برای خۆشویستم!

برائتان: زیا شمرهف خان